مَنَاسِكُ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ

ހައްޖާއި ޢުމުރާގެ [illegible] މަނާސިކު

[illegible] عبد الله فاروق إبراهيم

وقف لله تعالى

Published by: B.I. D & D.A.D. Endowments

Research & Publication unit, Rufaidha manzil, S.Hithadhoo, Addu city, 19020, Maldives.
Tel: 009609966330, abdullafaroog@gmail.com / faroog@outlook.com

1

ِ

ة

َ

ر

ح

م

ُ

ع

ح

ال

َ

ِ و

جَ

لْ

ح

كُ ا

اسِ

َ

ن

َ

م

ހައްޖާއި އުމުރާގެ ބޮޑު ތަރުތީބު

ފުރަތަމަ ބައި: އުމުރާގެ އަޙުކާމުތައް

الجزأ الأول: أحكام العمرة

ޑރ. ޢަބު ދު هللا ފާރ ގު އިބު ރާހީމު

وقف لله تعال

2024

Published by:

B.I. D & D.A.D. Endowments

Research & Publication unit, Rufaidha manzil, S.Hithadhoo, Addu city, 19020, Maldives. Tel: 009609966330, abdullafaroog@gmail.com / faroog@outlook.com

ފުރަތަމަ ބައި : އު މުރާގެ އަ ޙު ކާމުތައް
اجلزأ األول: أحكام العمرة
2

ފޮތް ފާސްކުރުމުގެ ކާޑު ނަންބަރު: ....
އިސްލާމީ ކަންތައްތަކާބެހޭ އެންމެމަތީ މަޖިލިސް، މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ.
ISBN.....................
ޗާޕުގެ ވަނަ1:
ޗާޕުކުރެވޭ އަހަރު2026: މ.
ޗާޕުކުރެވޭ އަދަދު: 100
ޗާޕުކުރެވޭތަން:
ޗާޕުކުރުމަށް ހޭދަކޮށްދެއްވީ:
…………………………
(މާތް اله އެ ފަރާތްތަކަށް ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި ހެޔޮކަން މިންވަރުކުރައްވާށިއެވެ. އާމީން.)
3

ފިހުރިސްތު:
Contents
އިސްބަސް 32...
ފުރަތަމަ ބާބު: އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބާއި އަދި މީޤާތުތައް 34...........................
ފުރަތަމަ ބައި: އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބުތައް 35.......................................
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބުތަކެވެ. 35................................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ހުކުން 35...
ދެވަނަ ކަފި: އުމުރާގެ ހުކުން 36...
ތިންވަނަ ކަފި: ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރުމުގެ ހުކުން 37
މައްސަލައެއް: ޢުމުރާ ކުރުމަށްފަހު އިތުރު ޢުމުރާތައް ތަކުރާރުކުރުން38............................
ދެވަނަ ބަހުސް: އުމުރާގެ ވާޖިބުތައް 38..
ފުރަތަމަ ކަފި: ވާޖިބުގެ މާނަ 38...
ދެވަނަ ކަފި: ވާޖިބުގެ ހަގީގަތް: 39...
ތިންވަނަ ކަފި: އުމުރާގެ ވާޖިބުތަކާއި އޭގެ ފިދުޔަ 40...
ދެވަނަ ބައި: މީޤާތާއި އޭގެ އަޙްކާމުތައް 41..
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ميقا ت اآلفاقي - މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ އަޙްކާމުތައް 41............................
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ މާނާއި އެ މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުތަކެވެ. 41................
ފުރަތަމަ ކަފި: ميقا ت اآلفاقي - މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ މާނާއި އެ މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުތައް41...........
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ މާނާއި އެ މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުތަކެވެ. 41....................
ފުރަތަމަ އަކުރު: ميقا ت اآلفاقي - މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ މާނަ 41..................................
ދެވަނަ އަކުރު: ميقا ت اآلفاقي – މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ ސަރަހައްދުތައް 42.........................
4

މައްސަލައެއް: މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުންނަށް ސުންނަތްގޮތް45....................................
ދެވަނަ ކަފި: މީޤާތަށް ވަންނަ މީހާ އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 47
ތިންވަނަ ކަފި: މީޤާތު ނުލިބޭ ދިމާލަކުން ދަތުރުކުރާ މީހާގެ ހުކުން 50.............................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ދަތުރުމަތީ މިސްރާބު އޮޅި މީޤާތު އަންދާސާކުރަން ނޭގުނު މީހާގެ ހުކުން 51...........
ފަސްވަނަ ކަފި: ޖިއްދާއިން އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 52...
ހަތްވަނަ ކަފި: އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިދިއުމުގެ އަޙްކާމުތައް 55.....................
ދެވަނަ އަކުރު: އިހުރާންބަނުމަކާ ނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިގޮސްފައި އެ މީގާތަށް އެނބުރި ރުޖ ޢަވެ
އިހުރާންބަދެފި މީހާގެ ހުކުން 56..
ތިންވަނަ އަކުރު: މީގާތު ފަހަނަޅައިގޮސް އިހުރާންބަނުމަށްފަހު އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަވެ އަލުން
އިހުރާންބަދެފި މީހާގެ ހުކުން 57
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: ހައްޖުނުވަތަ އުމުރާގެ ގަސްތެއްނެތި މީޤާތު ފަހަނަޅައިދިއުމަށްފަހު ހައްޖުނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް
ގަސްތުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން 58..
ފަސްވަނަ އަކުރު: ހާޖަތަކަށް މީޤާތު ފަހަނަޅައިދާ މީހާގެ ހުކުން 60...............................
ހަވަނަވަނަ އަކުރު: ހާޖަތަކަށް މައްކާއަށް ވަންނަ މީހެއްގެ ހުކުން 61...............................
އަށްވަނަ ކަފި: ދަތުރުމަތީ ދެ މީޤާތު ލިބޭ މީހާ އިހުރާންބަނުމުގައި އަމަލުކުރާނެގޮތް 62...............
ނުވަވަނަ ކަފި: މީޤާތަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 63.................................
ދިހަވަނަ ކަފި: ޙައިޟުވެރިޔާއި ނިފާސްވެރިޔާ އިޙުރާމާނުލައި މީޤާތުން ހުރަސްކުރުމުގެ ހުކުން 64.......
ދެވަނަ ބަހުސް: ميقا ت ال ميقاتي – މީޤާތުލްމީޤާތިއްޔިގެ އަޙްކާމުތައް 66...........................
ފުރަތަމަ ކަފި: ميقا ت ال ميقاتي - މީޤާތުލްމީޤާތިއްޔިގެ މާނަ 66..................................
ދެވަނަ ކަފި : ميقا ت ال ميقاتي - މީޤާތުލްމީޤާތިއްޔިގެ ހުކުން 66..................................
ތިންވަނަ ބަހުސް: ميقا ت المَك ي – މީޤާތުލްމައްކިއްޔިގެ އަޙްކާމުތައް 67
ފުރަތަމަ ކަފި: المَك ي – އަލްމައްކިއްޔިގެ މާނަ 67
ދެވަނަ ކަފި: މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ ހައްޖުގެ މީޤާތު 68.......................................
ދެވަނަ ކަފި: މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ އުމުރާގެ މީޤާތު 69.......................................
5

ދެވަނަ ބާބު: އުމުރާގެ ރުކުންތައް 72
ފުރަތަމަ ބައި: (އުމުރާގެ ފުރަތަމަ ރުކުން) އިހުރާންބަނުން 72
ފުރަތަމަ ބަހުސް: އިހުރާންބަނުމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތް 72
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާންބަނުމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތެވެ. 72
ފުރަތަމަ ކަފި: އިހުރާންބަނުމުގެ މާނާ 72
ދެވަނަ ކަފި: އިހުރާންބަނުމުގު ހުކުން 73
ތިންވަނަ ކަފި: އިހުރާންބަނުމުގެ ޙިކުމަތް 74..
ދެވަނަ ބަހުސް: އިހުރާންބަނުމުގެ ސުންނަތްތައް 75
ފުރަތަމަ ކަފި: ސުންނަތުގެ މާނަ 75
ދެވަނަ ކަފި: އިހުރާންބަނުމުގެ ސުންނަތްތައް 76
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުން 76
ދެވަނަ އަކުރު: ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާ ހިނައިގަތުން 78
ތިންވަނަ އަކުރު: ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އެކުކުރުން. 79
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: ދެ ފޮށާއިން ފިރިހެނުން އިހުރާންބަނުން 81....................................
މައްސަލައެއް: އިޒާރެއް (ސުންނަތް ހެދުމެއް) ނުލިބިއްޖެ ފިރިހެނާ އަމަލުކުރާނެ ގޮތް: 83.............
މައްސަލައެއް: ފިނިން ސަލާމަތްވުމަށް އިޙުރާމުގެ މަތިން ޖެކެޓުލުމުގެ ހުކުން 84.....................
މައްސަލައެއް: ނިދާއިރު އިހުރާންގެ މަތިން ރަޖާ އޮޅުމުގެ ހުކުން 85...............................
މައްސަލައެއް: ހަނޑަސްބުރިއަށް ވަނުމަށް އިހުރާންބޭލުމަށްފަހު އަލުން ލުމުގެ ހުކުން 85...............
މައްސަލައެއް: ބަދެވޭ އިޙްރާމުގައި ހުވަނދުލުން 87
ހަވަނަ ކަފި: ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާންބަނުން 88..
މައްސަލައެއް : އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ޚާއްސަ ނަމާދެއް ކުރުން 91...............................
މައްސަލައެއް: އިހުރާންގެ ނިޔަތްގަނެވޭ ވަގުތު 92..
މައްސަލައެއް: އިހުރާންބަނުމަށް ދުލުން ނިޔަތްގަތުން 94...
ހަވަނަ އަކުރު: ތަލްބިޔާ ކިޔުން 97
6

އެކެއް: ތަލްބިޔާގެ މާނަ 97
ދޭއް: ތަލްބިޔާގެ ހުކުން 97
ތިނެއް: ހަރުއަޑުން ތަލްބިޔާ ކިޔުން 99..
ހަތަރެއް: އަންހެނުން ތަލްބިޔާ ކިޔަންޖެހޭ ގޮތް 100..
ފަހެއް: އުމުރާގެ ތަލްބިޔާ ފަށްޓާ ވަގުތު 101
ހަޔެއް: ޢުމުރާގައި ތަލްބިޔާ ނިންމާ ވަގުތު 102..
ދެވަނަ ބައި: (އުމުރާގެ ދެވަނަ ރުކުން) ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުން 103.......................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޠަވާފުގެ މާނާއި ޝަރުޢީ ހުއްދާއި ދަރުމާއި ޙިކުމަތް. 103........................
ފުރަތަމަ ކަފި: ޠަވާފުގެ މާނާ103..:
ދެވަނަ ކަފި: ޠަވާފުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ 103..
ތިންވަނަ ކަފި: ޠަވާފުގެ ދަރުމަ 105...
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ޠަވާފުގެ ޙިކުމަތް 105..
ދެވަނަ ބަހުސް: ޠަވާފުގެ ޝަރުޠުތައް106..
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު: ނިޔަތް ގަތުން 106...
މައްސަލައެއް: ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޚާއްޞަ ތަވާފުގައި ނިޔަތް ގަތުން 106............
ދެވަނަ ޝަރުޠު: ޢައުރަ ނިވައިކުރުން109..
ތިންވަނަ ޝަރުޠު: ދެ ހަދަސުން ޠާހިރު ވެހުރުން 112
މައްސަލައެއް: ޙައިޟުވެރިޔާ އެއްވެސް ޢުޒުރެއްނެތި ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުކުން 116
މައްސަލައެއް: ޙައިޟުވެރިޔާ އެނ ންގޮތެއް ނެތިގެން ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުކުން 119
މައްސަލައެއް: މުސްތަޙާޟުވެރިޔާ ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުކުން 120.....................................
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު: ޠަވާފުގައި ހަތް ބުރު ހަމަކުރުން. 121
ފަސްވަނަ ޝަރުޠު: ކަޢުބާގެ ބޭރުން ޠަވާފުގެ ބުރުތައް ޖެހުން 121
ހަވަނަ ޝަރުޠު: ޠަވާފު ބުރުތައް ތަރުތީބުކުރުން. 123..
ހަތްވަނަ ޝަރުޠު: ޙަޖަރުލްއަސްވަދުން ޠަވާފު ފަށައިގަތުން 124...................................
7

މައްސަލައެއް: ނަމާދެއް ފެށުމުން ޠަވާފު މެދުކަނޑާލުމުގެ ހުކުން 126..............................
ނުވަނަ ޝަރުޠު: ކުޅަދާނަވެގެންވާ މީހާ ފައިން ހިނގަމުން ބުރުޖެހުން 129..........................
މައްސަލައެއް: ކުޑަ ކުދީންގެ ޠަވާފު 132...
ތިންވަނަ ބަހުސް: ޠަވާފުގެ ސުންނަތްތައް: 132...
އެކެއް: اال ضْ طباع (އަލްއިޟުޠިބާޢު) ކުރުން. 133..
ނ- އިޟުޠިބާޢުގެ ސިފައަށް އިހުރާންފޮށާ ބަނުމުގެ ހުއްދަލިބެވޭ ޠަވާފުތައް 133......................
ދޭއް: ރަމަލުކުރުން 135...
ނ- ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާ ޠަވާފުގެ ބުރުތައް: 136.....................................
ރ- ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާ ޠަވާފުތައް: 137...
ތިނެއް: الحَ جَ ر األ سْوَ د ގައި ބީހުމާއި ބޮސްދިނުމުގެ އަޙުކާމުތައް 140.............................
ހ- الحَ جَ ر األ سْوَ د ގައި ބީހުމާއި ބޮސްދިނުމުގެ ހުކުން 140.....................................
ށ- الحَ جَ ر األ سْوَد އަށް ބޮސްދެވޭ ގޮތްތައް 141
ނ- الحَ جَ ر األ سْوَ د އާއި އަރާ ހަމަވުމުން ތަކުބީރުކިޔުމުގެ ހުކުން. 143...........................
ހަތަރެއް: الُّ ر ك ن الَْي مَاني ގައި ބީހުން 144...
ފަހެއް: ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޒިކުރުކުރުމާއި ދުޢާކުރުމުގެ ހުކުން. 146..........................
މައްސަލައެއް: ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޤުރްއާން ކިޔެވުގެ ހުކުން 147.............................
މައްސަލައެއް: ޠަވާފުކުރާ ވަގުތު ވާހަކަ ދެއްކުން 149...
ހަތެއް: ޠަވާފުގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރުން 150...
ހ- ޠަވާފުގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމުގެ ހުކުން 150..
ށ- ޠަވާފުގެ ދެ ރަކުޢަތްކުރެވޭ ތަން 151
ނ- ޠަވާފުގެ ނަމާދު މަގާމުގެ ފަހަތުގައި ކުރުމަށް އުޒުރު މެދުވެރިވާ މީހުންގެ ހުކުން 153.............
އަށެއް: ޠަވާފު ނިމުމުން ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި ބީހުމުގެ ހުކުން 154................................
ތިންވަނަ ބައި: (އުމުރާގެ ތިންވަނަ ރުކުން) ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުން 155................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ސަޢުޔުކުރުމުގެ މަފުހ މާއި ޝަރުޢީ ހުއްދާއި އޭގެ ހަގީގަތާއި ޙިކުމަތް 155...........
8

ފުރަތަމަ ކަފި: ސަޢުޔުކުރުމުގެ މަފުހ މު 155..
ދެވަނަ ކަފި: ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ 156..........................
ތިންވަނަ ކަފި: ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ އަސްލު ހަގީގަތް 157.......................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ ޙިކުމަތް 158............................
ދެވަނަ ބަހުސް : ސަޢުޔުކުރުމުގެ ޝަރުޠުތައް 159..
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު: ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދުގެ ރާސްތާ ބަރާބަރަށް ފުރިހަމަ ކުރުން 159.................
ދެވަނަ ޝަރުޠު: ސަޢުޔުކުރުން ޞަފާއިން ފެށުމާއި މަރުވާއަށް ނިންމުން 161
ތިންވަނަ ޝަރުޠު: ހަތް ބުރު ފުރިހަމަ ކުރުން 162...
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު: ޠަވާފުކޮށް ނިމުމަށްފަހު ސަޢުޔުކުރުން 163...................................
މައްސަލައެއް: ސަޢުޔު ކުރަމުން ދަނިކޮށް ފަރުޟު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެ ނަމަ ހުކުން 166................
މައްސަލައެއް: ސަޢުޔު ކުރުން ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން 166..
ހަތަރުވަނަ ބައި: ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުން 167...
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގައި ފިރިހެނުންގެ އަޙްކާމުތައް 167........................
ފުރަތަމަ ކަފި : ފިރިހެނުން ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން 167.................................
ދެވަނަ ކަފި: ފިރިހެނުން ބޯބޭލުމުގެ ބަދަލުގައި ބޯ ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން 169.........................
ތިންވަނަ ކަފި: ފިރިހެނުން ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރަންޖެހޭ މިންވަރު 171...............................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ފިރިހެނުން ބޯ ކުރުކުރުމާއި ބޭލުމުގައި ދަރުމައިގެ ތަފާތު 173......................
ދެވަނަ ބަހުސް: އަންހެނުން ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ އަޙްކާމުތައް 175.............................
ތިންވަނަ ބަހުސް: އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމުގެ ހުކުން 177
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގައި ކަނައަތް ފަޅި އިސްކުރުމުގެ ހުކުން. 179..............
ތިންވަނަ ބާބު: ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި އޭގެ މައްޗަށް ދިނުން ވަޖިބުވާ ފިދުޔަ183................
ފުރަތަމަ ބައި: ކުރުން މަނާ ކަންތައްތައް 183...
ފުރަތަމަ ބަހުސު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހަށިގަނޑުން އިސްތަށިތައް ފިލުވުން 183....................
ފުރަތަމަ ކަފި: ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން 183................................
9

ދެވަނަ ކަފި: ބޮލުން އިސްތަށި އުފުރުމުގެ ހުކުން 184..
ތިންވަނަ ކަފި: ބޯ ފިޔަވައި ހަށިގަޑުން އިސްތަށި ބޭލުމުގެ ހުކުން 185.............................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމުގެ ފިދުޔަ 187
ފަސްވަނަ ކަފި: ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވުމުން ފިދުޔަ ވާޖިބުވާ ވަގުތު 189........................
ހަވަނަ ކަފި: ބޯ ދޮތުމާއި ވިނަވައިލުމުގެ ހުކުން 191
ދެވަނަ ބަހުސު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ނިޔަފަތި ކެނޑުން 194....................................
ފުރަތަމަ ކަފި: ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ ހުކުން 194..
ދެވަނަ ކަފި: ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ މައްޗަށް ދިނުން ވާޖިބުވާ ފިދުޔައިގެ ބާވަތް 196...................
ތިންވަނަ ކަފި: ހަލާކުވާ ނިޔަފަތްތައް ބުރިކުރުމުގެ ހުކުން 197...................................
ތިންވަނަ ބަހުސް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަނދުލުން 199.......................................
ފުރަތަމަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަދުލުމުގެ ހުކުން 199....................................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ކައްފާރާ ލާޒިމުވާ ހުވަދައިގެ މިންވަރު 203....................................
ފަސްވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މީރުވަސް ދުވާތަކެތިން ދުންއެޅުން 204......................
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯނިވައިކުރުން 205...................................
ފުރަތަމަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނުން ބޯނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން 205......................
ދެވަނަ ކަފި: ބޮލަށް އުފުލާ އެއްެޗެއްގެ ސަބަބުން ބޯނިވައިވުމުގެ ހުކުން 207
ތިންވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޮލަށް ހިޔާދިނުމުގެ އަޙްކާމުތައް 207
ފުރަތަމަ އަކުރު: މީހާއާ ގުޅިފައިނުވާ ތަކެތީން ހިޔާ ލިބިގަތުމުގެ ހުކުން 207
ދެވަނަ އަކުރު: އިހުރާން ބަނދެގެން ހުންނަ މީހާއާ ގުޅިފައިވާ ތަކެތީން ހިޔާދިނުމުގެ ހުކުން 209......
ހަތަރުވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯނިވާކުރުމުން ވާޖިބުވާ ފިދުޔަ 211
ފަސްވަނަ ކަފި: ކައްފާރާ ލާޒިމުވުމަށް ބޯ ނިވައިވާންޖެހޭ މިންވަރު 211
ހަވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން 212...............................
ފަސްވަނަ ބަހުސު: ފަހާފައިވާ ތަކެތިލުން 215...
ފުރަތަމަ ކަފި: ފަހާފައިވާ ތަކެތީގެ މުރާދު 215..
10

ދެވަނަ ކަފި: ފަހާފައިވާ ހެދުމުން އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 215...................................
ފުރަތަމަ އަކުރު: ފަހާފައިވާ ހެދުމުން ފިރިހެނުން އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 215.......................
ދެވަނަ އަކުރު: ފަހާފައިވާ ހެދުމުން އަންހެނާ އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 218..........................
ތިންވަނަ ކަފި: އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ޚުއްފުލުން 219...
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނުން ޚުއްފުލުމުގެ ހުކުން 219.........................
ދެވަނަ އަކުރު: ޚުއްފުން ބައެއް ކަނޑައިގެން ލުމުގެ ހުކުން 221..................................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި އަގޮޓީއެޅުމުގެ ހުކުން 223
ހަވަނަ ކަފި: އިހުރާންފޮށާގައި ގޮށްޖެހުމުގެ ހުކުން 225
ފުރަތަމަ އަކުރު: ހަށިގަނޑުގައި އޮޅާ ފޮށާގައި ގޮށްޖެހުމުގެ ހުކުން 225
ދެވަނަ އަކުރު: އިހުރާންގެ އުނު އަންނަ ފޮށާގައި ގޮށްޖެހުމުގެ ހުކުން 227
ހަތްވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ނިޤާބާއި އެހެނިހެން ތަކެތީން މ ނު ނިވައިކުރުން 229
ފުރަތަމަ އަކުރު: ނިޤާބުގެ މާނަ: 229
ތިންވަނަ އަކުރު: ނިޤާބު ފިޔައި އެހެނިހެން ތަކެތިން މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން 231................
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: އަންހެނާ ލައިގެންހުރި ހެދުމުގެ ބަޔަކުން މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން 235
އަށްވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުން 237
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާ އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން 237
ދެވަނަ އަކުރު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނާ އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން 238
ނުވަނަ ކަފި: ފަހާފައިވާ ތަކެއްޗަށް ވާ ފިދުޔާއި އެ ހުކުން ވަންނަ ވަގުތު 238
ފުރަތަމަ އަކުރު: ފަހާފައިވާ ތަކެއްޗަށް ވާ ފިދުޔަ 238
ދެވަނަ އަކުރު: ފަހާފައިވާ ތަކެތި ލުމުގެ ހުކުން ވަންނަ ވަގުތު 239
ދެވަނަ ބައި: މަނާކަންތަކަށް ދޭންޖެހޭ ފިދުޔަ 239
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ފިދުޔައިގެ ބާވަތްތާއި އޭގެ އަޙްކާމުތައް 239
ފުރަތަމަ ކަފި: ފިދުޔައިގެ ބާވަތްތައް.. 239
ދެވަނަ ކަފި : ފިދުޔައިގެ ބެހެނިވެރީން 241..
11

ތިންވަނަ ކަފި: ފިދުޔަ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަނާއި އޭގެ ސިފަ 242..................................
ފުރަތަމަ އަކުރު: ފިދުޔަ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަން 242..
ދެވަނަ އަކުރު: ފިދުޔަ ރޯދަ ވިދިވިދިގެން ހިފުމާއި ވަކަވަކީން ހިފުމުގެ ހުކުން 242..................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ގަސްތުގައި މަނާކަމެއް ކުރުމުގެ ހުކުން 243...................................
ފަސްވަނަ ކަފި: ގަސްތަކާނުލައި މަނާކަމެއް ކުރުމުގެ ހުކުން 244.................................
ފުރަތަމަ އަކުރު: އެއް ވައްތަރެއްގެ މަނާކަމެއް ތަކުރާރުކުރާ މީހާގެ ފިދުޔައިގެ ހުކުން 248
ދެވަނަ އަކުރު: ތަފާތު ވައްތަރުގެ މަނާކަންތައް ތަކުރާރުކުރާ މީހާގެ ފިދުޔައިގެ ހުކުން 250
ތިންވަނަ އަކުރު: ކުރި މަނާކަމަކީ ޝިކާރު ކުރުން ކަމުގައިވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން 251...................
ދެވަނަ ބަހުސް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރެވޭ ފިދުޔައެއްނުވާ މަނާކަންތައް 251......................
ފުރަތަމަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި އަގުދުކުރުމުގެ ހުކުން 252
ދެވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެންޏަށް މަގުފަހިކޮށްދޭ އެއްބަސްވުމުގެ ހުކުން 255
މައްސަލައެއް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނީގެ ހެކިވެރިކަން ކުރުމުގެ ހުކުން 258
ތިންވަނަ ބަހުސް: އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުމާއި އެއަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ކަންތައްތައް 259
ފުރަތަމަ ކަފި: އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުން 259
ދެވަނަ އަކުރު: ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖުފާސިދުވާ ވަޤުތު 263
ފުރަތަމަ މައްސަލަ: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން 263
ދެވަނަ މައްސަލަ: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން 264.
ތިންވަނަ މައްސަލަ: ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލަށްފަހު ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން 265
ތިންވަނަ އަކުރު: އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައިހުރެގެން ޖިމާޢުވުން 267
ފުރަތަމަ މައްސަލަ: ޠަވާފުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން 267
ދެވަނަ މައްސަލަ: ސަޢުޔުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން 268
ތިންވަނަ މައްސަލަ: ބޯ ބޭލުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން 268
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުމުގެ ނަތީޖާ 269
ފުރަތަމަ ނަތީޖާ: ފާފަވެރިވުން 269
12

ދެވަނަ ނަތީޖާ: އަޅުކަން ފާސިދުވުން 270
ތިންވަނަ ނަތީޖާ: ފާސިދުވި އަޅުކަން މެދުނުކަނޑައި ފުރިހަމަކުރުން ވާޖިބުވުން. 270
ހަތަރުވަނަ ނަތީޖާ: ފާސިދުވި އަޅުކަން އަލުން ޤަޟާކުރުން ވާޖިބުވުން 271
ފަސްވަނަ ނަތީޖާ: ޖިމާޢުވުމުގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުވުން 272
މައްސަލައެއް: އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ފިދުޔައިގެ މިންވަރު 273
ތިންވަނަ މައްސަލަ: ޖިމާޢުވީ އަންހެނާގެ ރުހުމުގައި ނުވަތަ ނުރުހުމުގައި ނަމަ ފިދުޔައިގެ މިންވަރު . 274
ދެވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރެވޭ ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތް 277
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިންގުމުގެ ހުކުން 277
ދެވަނަ އަކުރު: ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ވަޠުޔުނުވާ ނަމަ ހުކުން 277
ތިންވަނަ އަކުރު: ޖިމާޢުގެ ކުރީގެ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ނަމަވެސް މަނި ބޭރުނުވާ ނަމަ ހުކުން . 278
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި އަދި މަނި ބޭރުވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން
.... 279
ފުރަތަމަ ބާބު: ހައްޖުގެ މަފުހ މާއި މާތްކަމާއި ޙިކުމަތާއި ހުކުން 283
ފުރަތަމަ ބައި: ހައްޖުގެ މަފުހ މާއި މާތްކަން 283
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ހައްޖުގެ މަފުހ މު 283
ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ މާއްކަން 284
ތިންވަނަ ބަހުސް: ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން ފާފަތަކަށް ކުރާ އަސަރު 284
ދެވަނަ ބައި: ހައްޖުގެ ޙިކުމަތާއި ޙުކުމާއި ފަސްކުރުމާއި އަވަސް ކުރުމުގެ ހުކުން 289
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ހައްޖުގެ ޙިކުމަތް 289
ދެވަނަ ބަހުސް: ހައްޖުގެ ޙުކުމާއި އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ޙުކުމާއި އަވަސްކުރުމާއި ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން
.... 289
ފުރަތަމަ ކަފި: ހައްޖުގެ ޙުކުމާއި އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން 290
ފުރަތަމަ އަކުރު: ހައްޖުގެ ހުކުން 290
ދެވަނަ އަކުރު: ހައްޖަށް އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން 291.....................................
13

ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖުއަވަސްކުރުމާއި ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން 291.....................................
ދެވަނަ ބާބު: ހައްޖުގެ ޝަރުޠުތައް 295
ފުރަތަމަ ބައި: ހައްޖުޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތައް 295
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު: މުސްލިމަކު ކަމުގައި ވުން 295
މައްސަލައެއް: ކާފިރެއްގެ ޙައްޖު 295
މައްސަލައެއް: މުރުތައްދުވެފައި އަލުން އިސްލާންވެއްޖަ ނަމަ ކުރީގެ ހައްޖުގެ ހުކުން 296
ދެވަނަ ޝަރުޠު: ބުއްދި ހުރުން 297
މައްސަލައެއް: މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔަކު އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 299
ދެވަނަ ބައި: ހައްޖުސައްހަވުމާއި ވާޖިބުވުން ހިމެނޭ ޝަރުޠުތައް301...............................
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު: މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުން 301...
މައްސަލައެއް: ހައްޖުވާޖިބުވުމުގައި މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުމުގެ ޝަރުޠު 301..........................
ހައްޖުސައްހަވުމުގައި މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުމުގެ ޝަރުޠު 302....................................
ދެވަނަ ޝަރުޠު: ބާލިޣުވެފައި ވުން 303...
މައްސަލައެއް: ހައްޖުވާޖިބުވުމާއި ސައްހަވުމުގައި ބާލިޣުވެފައިވުމުގެ ޝަރުޠު 303....................
މައްސަލައެއް: ކުޑަކުއްޖާ ކުރާ ހައްޖުގެ ހުކުން 305...
މައްސަލައެއް: ކުޑަކުއްޖާ އަމިއްލައިން ކުރަންޖެހޭ ކަންތަކާއި ވަލީވެރިޔާށް ކުރުން ހުއްދަ ކަންތައް .. 307
ތިންވަނަ ބައި: ހައްޖުވާޖިބުވުމުގައި ކުޅަދާނަކަން ލިބުމުގެ ޝަރުޠު 307
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ކުޅަދާނަކަމުގެ މާނަ 307
ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖަށް ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހާގެ އަޙްކާމްތައް 308...........................
ފުރަތަމަ ކަފި: އަމިއްލަގޮތުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 308...........................
ދެވަނަ ކަފި: އަމިއްލަ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބޭ ނަމަވެސް މަގު ތަނަވަސްވެއްޖެ މީހާ ކުރާ ހައްޖުގެ ހުކުން
309...
ދެވަނަ އަކުރު: ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ދަރުމަ ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުކުން 313.
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި ވަޒީފާ ދިންފަރާތުން ހައްޖު މަނާކުރެވޭ މީހާގެ ހުކުން 313......
14

ތިންވަނަ ބަހުސް: ކުޅަދާކަން ބެހިގެންވާ ބައިތައް 314..
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ކުޅަދާކަމުގެ ޝަރުޠުތައް 315..
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން 316..
ފުރަތަމަ ކަފި: ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން ސަވާރުވެ އިނުމަށް ނުލިބިއްޖެ މީހާގެ ހައްޖުގެ ހުކުން 316....
ދެވަނަ ކަފި : ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބުނު މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމުގެ ހުކުން 318..........
ހަވަނަ ބަހުސް: މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން 319...
ފުރަތަމަ ކަފި: ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދުގެ ކުޅަދާނަކަން 319..
ދެވަނަ ކަފި : ސަވަރީއެއްގެ ކުޅަދާނަކަން އޮތުން ލާޒިމުކުރާ މީހާ321..............................
ތިންވަނަ ކަފި: ޚަރަދުބަރަދުގެ އިތުރުން ލާޒިމުކުރާ މަލީ އެހެނިހެން ކުޅަދާނަކަތައް 322
ހަތަރުވަނަ ކަފި: މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބުނު ވަގުތު ހައްޖާއި ކައިވެނި ކުރިމަތިވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުމް
.... 322
ހަތްވަނަ ބަހުސް: ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވުމުގެ ކުޅަދާނަކަން 323
ފުރަތަމަ ކަފި: މަގު އަމާންވުމުގެ މާނަ 323
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވުމުގެ ހުކުން 323
އަށްވަނަ ބަހުސް: މަޙުރަމެއްގެ ކުޅަދާނަކަން 324..
ފުރަތަމަ ކަފި: މަޙުރަމެއްގެ މާނަ 324..
ދެވަނަ ކަފި : އަންހެނުންނަށް ފަރުޟު ހައްޖުގައި މަޙުރަމަކު ހުރުމުގެ ހުކުން 325
ތިންވަނަ ކަފި: ދަރުމަ ހައްޖެއްގައި ފިރިމީހާގެ އިޒުނަ އޮތުމުގެ ހުކުން 327
ހަތަރުވަނަ ކަފި: މަޙުރަމަކު ލިބިފައިހުރި އަންހެނަކަށް ފިރިމީހާ ފަރުޟު ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުކުން 328
ނުވަނަ ބަހުސް: ޢިއްދައެއް ނެތުމުގެ ކުޅަދާނަކަން 328
ތިންވަނަ ބާބު: ހައްޖާއި އުމުރާގެ މީޤާތުތައް 332
ތަމުހީދު: މީޤާތުގެ މަފުހ މު: 332
ފުރަތަމަ ބައި: މ ސުމީ މީޤާތު... 332
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެވޭ މ ސުން 332
15

ފުރަތަމަ ކަފި: ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތައް 332
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 336
ފުރަތަމަ ކަފި: އުމުރާގެ އެންމެ މާތް މ ސުން 340..
ފުރަތަމަ އަކުރު: ރަމަޟާން މަހުގެ އުމުރާ 341..
ދެވަނަ އަކުރު: ހައްޖު މ ސުމުގެ އުމުރާ 342...
ފުރަތަމަ ބައި: އިހުރާމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތް 344..
ދެވަނަ ބައި: އިހުރާމުގެ ސުންނަތް 344...
ތިންވަނަ ބައި: ހައްޖަށް ބަދެވޭ އިހުރާމުގެ އަޙުކާމުތައް344.....................................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: އިހުރާމުގެ ވައްތަރާއި އޭގެ އަޙުކާމުތައް 344..................................
ފުރަތަމަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރާއި އޭގެ ހުކުން 344....................................
ދެވަނަ ކަފި : އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި ރަސ ލާ އިޚުތިޔާރުކުރެއްވި ވައްތަރު 346.....................
ތިންވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރުން އެންމެ މާތް ވައްތަރު 350
ހަތަރުވަނަ ކަފި: އިހުރާންބަންނަ ވަގުތު އޭގެ ވަށްތަރު ކަނޑައެޅުމުގެ ހުކުން 354...................
ފަސްވަނަ ކަފި: އިޙުރާމުގެ ވައްތަރު އައްޔަންނުކޮށް ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުން 355
ހަތްވަނަ ކަފި: ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު އެ ވައްތަރު ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 358
އަށްވަނަ ކަފިގެ: މިވެނި މީހަކު އިހުރާން ބަންފަދައިންކަމަށް ބުނެ ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުން 358
ދެވަނަ ބަހުސް : اإلفرادُ في الحَ ج (އިޙުރާމުގެ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން އިފުރާދުގެ ވައްތަރު) 361......
ތިންވަނަ ބަހުސް: ال قرا ن في الحَ ج (އިޙުރާމުގެ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން ޤިރާނުގެ ވައްތަރު) 362
ފުރަތަމަ ކަފި: ޤިރާނުގެ މާނަ 362
ދެވަނަ ކަފި : ސަލަފުންގެ އަރިހުގައި ޤިރާނުގެ މަފުހ މު 362
ތިންވަނަ ކަފި: ޤިރާނުގެ ވައްތަރުތައް... 366
މައްސަލައެއް : އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުމުގެ ޝަރުޠު: 370
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާގެ އަޙުކާމުތައް 375
ފުރަތަމަ އަކުރު: ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ އަމަލުކުރަންޖެހޭ ގޮތް 375
16

ދެވަނަ އަކުރު: ޤިރާނަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާ ކަތިލުމުގެ ހުކުން 379
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: التمتُّع في الحَ ج (ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރު) 381................................
ފުރަތަމަ ކަފި: ތަމައްތުޢުގެ މާނަ 381...
ދެވަނަ ކަފި : ތަމައްތުޢުގެ ނަންކިޔުނު ގޮތް 382
ތިންވަނަ ކަފި: ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރުތައް 383
ފުރަތަމަ ވައްތަރު: ތަމައްތުޢުގެ އަސްލު ވައްތަރު 383
ދެވަނަ ވައްތަރު: ހައްޖުގެ އަޅުކަން އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކޮށްގެން ތަމައްތުޢަށް ބަދަލުކުރެވޭ ވައްތަރު . 383
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ތަމައްތުޢުގެ ޝަރުޠުތައް 386
ފުރަތަމަ އަކުރު: ތަމައްތުޢުގެ އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠުވާ ކަންތައްތައް.................. 386
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު: ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނުން 386
ދެވަނަ ޝަރުޠު: ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކޮށްފައި ހަމަ އެ އަހަރު ހައްޖުކުރުން 388
ތިންވަނަ ޝަރުޠު: އުމުރާއި ހައްޖާ ދެމެދު އިތުރު ދަތުރެއްނުކުރުން 389
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު: ތަމައްތުޢުގެ ނިޔަތް ގަތުން 390
ދެވަނަ އަކުރު: ތަމައްތުޢަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠު ނުވާ ކަންތައްތައް 392
ތަމައްތުޢަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠު ނުވާ ކަންތައްތަކެއްވެސް ވެއެވެ. 392
ފުރަތަމަ ކަން: އުމުރާއި ހައްޖު އެންމެ މީހެއްގެ ނަމުގައި ކުރުން 392
ދެވަނަ ކަން : ތަމައްތުޢު ކުރުމަށް ޓަކައި މައްކާގައި ވަޒަންވެރިވެ ހުރުން ޝަރުޠުނުވުން 393
މައްސަލައެއް: ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މުރާދު 394..............
ފަސްވަނަ ކަފި: التمَتُّعގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާ ކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތައް 396
ފުރަތަމަ އަކުރު: ދެ ޠަވާފާއި ދެ ސަޢުޔުކުރުން 396
ދެވަނަ އަކުރު: ހަދުޔު ކަތިލުން 397
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުން 400..
ފުރަތަމަ ކަފި: ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދައާއި ހުކުމާއި އޭގެ ފައިދާ 401.............
ފުރަތަމަ އަކުރު: ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން 401.......................................
17

ދެވަނަ އަކުރު: ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ފައިދާ 403.......................................
ދެވަނަ ކަފި : ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބޭ ވަގުތު 404........................
ތިންވަނަ ކަފި: ބަލިއަކަށް ނުވަތަ ސަބަބަކަށް ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން 406.............
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ތިމާ ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައި އިހުރާން ކެނޑޭގޮތަށް ޝަރުޠުކުރުމުގެ ހުކުން 406....
ފަސްވަނަ ބާބު : އިހުރާމުގައި ހުރެގެން ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތައް409........
ހަވަނަ ބާބު: ޠަވާފު 411
ހަތްވަނަ ބާބު: طوا ف القدو م413..
ފުރަތަމަ ބައި: طوا ف القدو م ގެ ނަންތަކާއި ހުކުން 413.......................................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: طوا ف القدو م ގެ ނަންތައް 413..
ދެވަނަ ބަހުސް : طوا ف القدو م ގެ ހުކުން 413..
ދެވަނަ ބައި: طوا ف القدو م ގެ ވަގުތާއި އެ ޠަވާފުން އިސްތިސްނާވާ މީހުން 416...................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: طوا ف القدو م ފެށޭ ވަގުތު 416...
ދެވަނަ ބަހުސް : طوا ف القدو م ން އިސްތިސްނާވާ މީހުން 419...................................
އަށްވަނަ ބާބު: ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުން . 423......................................
ފުރަތަމަ ބައި: ހައްޖުގައި ކުރެވޭ ސަޢުޔުތަކުގެ ވައްތަރުތައް423.................................
ފުރަތަމަ ބަހުސު: اإلفرادُ އާއި ال قرانގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ސަޢުޔު 423.................
ދެވަނަ ބަހުސް : التمَتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ސަޢުޔު 423..............................
ނުވަވަނަ ބާބު: ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް 426...
ފަށައިގަތުން: يو م التَّرْ وي ةގެ (ތަރުވިޔާ ދުވަހުގެ) މުރާދު 426...................................
ފުރަތަމަ ބައި: އިހުރާން ކަނޑައިގެންތިބި މީހުން ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު އަލުން އިހުރާން ބަނުން 427
ދެވަނަ ބައި: ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާއަށް ދިއުމާއި އެ ދުވަހު ފަރުޟު ނަމާދު އަދާކުރާނެ ގޮތް 429.....
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާއަށް ދިއުމުގެ ހުކުން 429...............................
ދެވަނަ ބަހުސް : ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާގައި ފަރުޟު ނަމާދު އަދާކުރާނެ ގޮތް 430...................
ތިންވަނަ ބަހުސް: މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މިނާގައި ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުމުގެ ހުކުން 431................
18

ދިހަވަނަ ބާބު: ޢަރަފާތް ދުވަސް 437
ފަށައިގަތުން: 437
އެކެއް: ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ މާނަ 437
ދޭއް: عَ رَفةَގެ ލަފުޒާއި عرفا تގެ ލަފުޒުގެ ދެމެދު ހުރި ތަފާތު 437
ތިނެއް: ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ މާތްކަން 437
ދެވަނަ ބައި: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ޝަރުޠު 441..
ފުރަތަމަ ބަހުސް: މަޑުކުރަންޖެހޭ ބިމަކީ ޢަރަފާތް ބިން ކަމުގައިވުން 441...........................
ތިންވަނަ ކަފި: ނަމިރާގެ ބިމަކީ ޢަރަފާތުން ބައެއްތަ؟ އަދ އެ ބިމަށް ފޭބުމުގެ ހުކުމަކީ ކޮބާ؟444.....
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ނޭގުމެއްގައި ހުރެގެން ޢަރަފާތް ބިމުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 446..........
ދެވަނަ ބަހުސް : ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ދުވަހުގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން 447
ފުރަތަމަ ކަފި: ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު 448...................................
ދެވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފަހު ވަގުތު 449......................................
ތިންވަނަ ކަފި: ޢަރަފާތުގައި ސައްހަވުމަށް ޓަކައި މަޑުކުރަންޖެހޭ މަދުމިން ވަގުތު 451...............
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ދުވާލުން ބައެއްގައި އަރަފާތް ލިބިއްޖެ މީހާ މަޑުކުރަންޖެހޭ ވާޖިބު މިންވަރު 452......
ފަސްވަނަ ކަފި: އިރު އޮއްސުމުގެ ކުރީން ޢަރަފާތް ބިމުން ނިކުމެފައި ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރީގައި އެނބުރި
އައިސްފި މީހެއްގެ ހުކުން 454...
ހަވަނަ ކަފި: ހަމައެކަނި ދިހަވަނަ ވިލޭރޭގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން 455............
ހަތްވަނަ ކަފި: ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު އިސްފަސްވެ ގޯސްކޮށް މަޑުކުރެވުން 457
ދެވަނަ އަކުރު: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގައި އެއް ދުވަސް ފަސްވުން 457
ތިންވަނަ ބަހުސް: ޠަހާރަތާ ނުލައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ހުކުން 459..........................
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ޢަރަފާތުގައި ތިބުމުގައި ޢައުރަ ނިވައިކުރުމާއި ގިބުލައަށް ކުރިމަތިލުމުގެ ހުކުން 461..
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ނިދާފައި އޮވެގެން ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު ހޭދަކުރާ މީހާގެ ހުކުން 461.................
ތިންވަނަ ބައި: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ސުންނަތަކާއި މުސްތަޙައްބުތައް463......................
ދެވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތް ދުވަހު އިރު އެރުމަށްފަހު މިނާއިން ޢަރަފާތައް ދަތުރު ފްެށޓުން 464.........
19

ތިންވަނަ ބަހުސް: ޢަރަފާތުގެ ޚުޠުބާ 465..
ފުރަތަމަ ކަފި: ޢަރަފާތުގައި ޚުޠުބާ އިއްވުމުގެ ހުކުން 466......................................
ދެވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތުގައި އިއްވަންޖެހެނީ އެއް ޚުޠުބާ ނުވަތަ ދެ ޚުޠުބާ ހެއްޔެވެ ؟ 467
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުން 468
ފުރަތަމަ ކަފި: ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުން 468
ދެވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ސަބަބު 470
ތިންވަނަ ކަފި: މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުން 475
ހަތަރުވަނަ ކަފި: އެކަނި ނަމާދުކުރާ މީހާ ޖަމަޢުކުރުމާއި ޤަޞްރު ކުރުމުގެ ހުކުން 477
ފަސްވަނަ ކަފި: ޢަރަފާތުގައި ދެވޭ ބަންގިއާއި ޤަމަތުގެ ސިފަތައް 479
މައްސަލައެއް: ބަންގި ގޮވަ ން ޖެހެނީ ޚުޠުބާގެ ކުރިން ނުވަތަ ފަހުންތޯ؟ 480.......................
ހަވަނަ ކަފި: ޢަރަފާތުގައި މެންދުރާއި ޢަޞްރުގައި ހަރު އަޑުން ކިޔެވުމުގެ ހުކުން 481................
ހަވަނަ ބަހުސް: ޢަރަފާތުގައި ތަލބިޔާ (التلَّبي ة) ކިޔުމާއި ދުޢާއާއި ޒިކުރު ކުރުން 482
އަށްވަނަ ބަހުސް: ޢަރަފާތް ބިން ދ ކޮށްލަމުން ތަލްބިޔާ ކިޔަމުން ޒިކުރުކުރަމުން ގެންދިއުން 484.......
ހަތަރު ވަނަ ބައި: ޢަރަފާތް ބިމުގައި ކުރުން މަކުރ ހަވެގެންވާ ކަންތައްތައް484.....................
ފުރަތަމަ ބަހުސު: ހައްޖުވެރިޔާ ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމުގެ ހުކުން 485
ދެވަނަ ބަހުސް: ޢަރަފާތް ދުވަހު މެންދުރާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ދެމެދު ދަރުމަ ނަމާދުތައް ކުރުމުގެ ހުކުން
486...
އެގާރަވަނަ ބާބު: މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުން.. 488
ފުރަތަމަ ބައި: މުޒުދަލިފާގެ ނަންތައް 488
ދެވަނަ ބައި: މުޒުދަލިފާގެ ހުދ ދު 489
ތިންވަނަ ބައި: މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން 489
ހަތަރުވަނަ ބައި: މުޒުދަލިފާ ފާއިތު ވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 494...................................
ފަސްވަނަ ބައި: މުޒުދަލިފާގައި ކުރެވޭ ޝަރުޢީ އަޅުކަންތައް495.................................
ފުރަތަމަ ބަހުސް: މުޒުދަލިފާގައި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގެ ހުކުން 496..........
20

ދެވަނަ ބަހުސް : އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތުން މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގެ ހުކުން 497
ތިންވަނަ ބަހުސް: މުޒުދަލިފާގައި ފަތިސް ނަމާދުކުރުމާއި المَشعَر الحرام ގައި ޒިކުރާއި ދުޢާ ކުރުމަށް މަޑުވެ
އިނުމުގެ ހުކުން 499..
ދެވަނަ ބަހުސް : އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުން 503......................
ތިންވަނަ ބަހުސް: އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން ފިޔަވައި އެހެން މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުން 504
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: وادي م حَ سر ގައި އަވަސް ވެގަތުމުގެ ހުކުން 504...........................
ބާރަވަނަ ބާބު: ކަތިލެވޭ ދުވަހު މިނާގައި ކުރެވޭ ކަންތައްތައް................................ 507
ފުރަތަމަ ބައި: ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުން 507
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ މާނަ 507
ދެވަނަ ބަހުސް : ޖަމުރާގެ ވައްތަރުތައް 507
ތިންވަނަ ބަހުސް: ހިލަ އުކުމުގެ ހިކުމަތް 508..
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ ހުކުން 509......................................
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ހިލަ އުކުމުގެ ޝަރުޠުތައް 510...
މައްސަލައެއް: އެކި ދިމަދިމާލުން ޖަމުތަރުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކުމުގެ ހުކުން 517.......................
މައްސަލައެއް: ހިލަތައް ދޮވުމުގެ ހުކުން 522
މައްސަލައެއް: ހިލަ އުކުމުގައި ތަކުބީރު ދ ކޮށްލި މީހެއްގެ ހުކުން 524.............................
ހަތްވަނަ ބަހުސް: ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކުން 527
އަށްވަނަ ބަހުސް: ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު 528
ނުވަނަ ބަހުސް: ރޭގަނޑުގައި ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުން 530
ދިހަވަނަ ބަހުސް: ހިލަ އަވަޑުން531..
އެގާރަވަނަ ބަހުސް: ހިލަ އުކުމަށް ބަދަލުގައި މީހަކު ހަމަޖެއްސުން 532
ފުރަތަމަ ކަފި: ޢުޛުރުވެރީންގެ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުމަށް މީހަކު ހަމަޖެއްސުމުގެ ހުކުން 533
ދެވަނަ ކަފި : ބަދަލުގައި ހިލައުކާ މީހާ އަމިއްލައަށް ހިލަ އުކާފައިވުން ލާޒިމު ހެއްޔެވެ ؟ 534..........
ތިންވަނަ ކަފި: ކުޑަ ކުއްޖެއްގެ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުމަށް މީހަކު ހަމަޖެއްސުން 535
21

ފުރަތަމަބަހުސް: ހަދުޔު ކަތިލުން 536
ފުރަތަމަ އަކުރު: ހަދުޔުގެ ބާވަތް 536
ދެވަނަ އަކުރު: ހަދުޔުގެ މިންވަރު 538
ތިންވަނަ އަކުރު: ހަދުޔުގެ އުމުރު.. 539
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: ހަދުޔުގެ އެންމެ މާތް ވައްތަރު 540...
ދެވަނަ ކަފި : ހަދުޔުގައި ހިއްސާވުމުގެ ހުކުން 541..
ފުރަތަމަ އަކުރު: ޖަމަލާއި ގެރީގައި ހިއްސާވުން 541..
ދެވަނަ އަކުރު: ބަކަރީގައި ހިއްސާވުން 542..
ތިންވަނަ އަކުރު: ކަތިލުމުގެ ބަދަލުގައި ހަދުގެ އަގު ސަދަގާތްކުރުން 543..........................
ފުރަތަމަ އަކުރު: ހަދުޔު އެކުގައި ގެނައުމުގެ ހުކުން 544.......................................
ދެވަނަ އަކުރު: ހަދުޔުގެ ޖަނަވާރުގައި ގިލަފަތި އެޅުވުމުގެ ހުކުން 545.............................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ކަތިލުމުގެ ވަގުތު 546...
ފުރަތަމަ އަކުރު: ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު 546..
ދެވަނަ އަކުރު: ހދުޔު ކަތިލުމުގެ ފަހު ވަގުތު 548
މައްސަލައެއް: ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ މުސްތަޙައްބު ވަގުތު 552
ފަސްވަނަ ކަފި: ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ތަން 553
ހަވަނަ ކަފި: ވާޖިބު ހަދުޔުގެ އިތުރުން ސަދަގާތުގެ ގޮތުން އިތުރު ހަދިޔު ކަތިލުމުގެ ހުކުން 554.......
ހަތްވަނަ ކަފި: ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން 556
ފުރަތަމަ އަކުރު: ސަދަގާތުގެ މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން
556...
ދެވަނަ އަކުރު: ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް ތިމާ ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން 559
ތިންވަނަ އަކުރު: ފިދުޔަ ވާޖިބުވެގެން ކަތިލެވޭ ތަކެތި އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން 561..........
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: ކައްފާރާތުގެ ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ ތަކެތި އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން 561.......
އަށްވަނަ ކަފި: ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާގެ އަޙުކާމުތައް 562
22

ފުރަތަމަ އަކުރު: ކަތިލުމަށް ހަދުޔު ނުލިބެއްޖެ މީހެއްގެ ކައްފާރާ 562
ދެވަނަ އަކުރު: ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފުރަތަމަ ތިން ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ވަގުތު564..........
މައްސަލައެއް: ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފުމަށް މޮޅުއިތުރުވެގެންވާ ދުވަސްތައް 565
ތިންވަނަ އަކުރު: ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަ ހިފުމުގެ ޙުކުން 566
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: ރޯދަ ނުހިފައި ހުއްޓައި ހައްޖުގެ ދުވަސްތައް ފާއިތުވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 567
ފަސްވަނަ އަކުރު: ރޯދަ ހިފުން ގަސްތުގައި ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ފަސްކޮށްފި މީހާގެ ހުކުން 568
ހަވަނަ އަކުރު: ހަތް ރޯދަ ހައްޖު ނިމުމަށްފަހު މައްކާގައި ހުރެގެން ހިފާ މީހާގެ ހުކުން 568
ހަތްވަނަ އަކުރު: ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފުމުގެ ހުކުން 570
ދެވަނަ ބަހުސް : އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން 571
ފުރަތަމަ ކަފި: އުޟުޙިޔާގެ މާނައާއި ޝަރުޢީ ހުއްދައާއި ހިކުމަތާއި މާތްކަން 571
ފުރަތަމަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާގެ މާނަ 571
ދެވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ 572
ތިންވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާގެ ހިކުމަތް 572
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާގެ މާތްކަން 572
ދެވަނަ ކަފި : އުޟުޙިޔާގެ ހުކުމާއި އޭގެ ވައްތަރުތައް 573
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ އުޟުޙިޔާގެ ހުކުމާއި އޭގެ ވައްތަރުތަކުގެ ވާހަކައެވެ. 573
ފުރަތަމަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާގެ ހުކުން 573
ދެވަނަ އަކުރު: ނަދުރަށް ކަތިލެވޭ އުޟުޙިޔާގެ ހުކުން 577
ތިންވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާ ކަނޑައެޅޭނެ ގޮތް 578
ތިންވަނަ ކަފި: އުޟުޙިޔާ ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠުތައް 580
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު: ނިޢަމި ސ އްޕެއްކަމުގައި ވުން 580
ދެވަނަ ޝަރުޠު: ޝަރުޢީގޮތުން ކަތިލުމުގެ އުމުރަށް ވާސިލުވެފައިވުން 582
الثَّني ގެ މާނަ ދަނެއު: 583
الجَ ذَعގެ މާނަ ދަނެއު: 583
23

ތިންވަނަ ޝަރުޠު: ޢައިބުތަކުން ސަލާމަތްވެފައިވުން 584
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު: ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި ކަތިލުން 585
ފަސްވަނަ ޝަރުޠު: އުޟުޙިޔާގެ ނިޔަތްގަތުން 585
ހަތަރުވަނަ ކަފި: އުޟުޙިޔާގެ ވަގުތުތައް 586
ފުރަތަމަ މައްސަލަ : ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ ފަޖުރުލުމުގެ ކުރީގައި ކަތިލުމުގެ ހުކުން 586
ދެވަނަ މައްސަލަ: އީދު ނަމާދުގެ ކުރީގައި ކަތިލުމުގެ ހުކުން 587
ފުރަތަމަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ފެށޭ ވަގުތު 589
ދެވަނަ އަކުރު: އީދު ނަމާދު ނުލިބޭ ރަށްފުށުގެ މީހުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ފަށާ ވަގުތު 591............
ތިންވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތަކާއި ރޭގަނޑުގައި ކަތިލުމުގެ ހުކުން 591.....................
ފުރަތަމަ މައްސަލަ : އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތައް 591...
ދެވަނަ މައްސަލަ: ރޭގަނޑުގައި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގެ ހުކުން 594.................................
ހަތަރުވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގައި އަވަސްވެގަތުން 596
ފަސްވަނަ ކަފި: އުޟުޙިޔާގެ އަދަބުތަކާއި ސުންނަތްތައް 596
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިސްތަށި ބޯ ތުނބުޅި ބޭލުމާއި ނިޔަތަ ކެނޑުމުގެ ހުކުން 596
މައްސަލައެއް: އިސްތަށި ބޯ ތުނބުޅި އުނިކުރުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ ފިދުޔަ 599
ދެވަނަ އަކުރު: ކުޅަދާނަ ވެގެންވާ މީހާ އަމިއްލައަށް ކަތިލުން 600...............................
ތިންވަނަ އަކުރު: އުޟުޙިޔާއިން ކެއުމާއި ކާންދިނުމާއި ފަހަށް ރައްކާކުރުމުގެ ހުކުން 601..............
ހަވަނަ ކަފި: އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަށް ބަދަލު ހަމަޖެއްސުން 602....................................
އަށްވަނަ ކަފި: ކަތިލާ މީހާއަށް އުޖ ރައިގެ ގޮތުގައި އުޟުޙިޔާގެ މަސްދިނުމުގެ ހުކުން 604............
ނުވަނަ ކަފި: މައްޔިތާގެ ފަރާތުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން 605......................................
ތިންވަނަ ބައި: ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުން 606..
ފުރަތަމަ ބަހުސް: އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާއި އާއި ކުރުކުރުމުގެ ޙުކުން 606.........................
ދެވަނަ ބަހުސް : އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމުގެ ބަދަލުގައި ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން 607
ތިންވަނަ ބަހުސް: ބޯ ބާލަންޖެހޭ ނުވަތަ ކުރުކުރަން ޖެހޭ ވާޖިބު މިންވަރު 608.....................
24

ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: އިސްތަށި ކުރުކުރުމަށްވުރެ ބޯ ބޭލުމުގެ މޮޅުއިތުރުކަން 609.....................
ފަސްވަނަ ބަހުސް: އަންހެނުންގެ އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން 611
ހަވަނަ ބަހުސް: އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމުގެ ހުކުން 612...................
ހަތްވަނަ ބަހުސް: ބޯ ބޭލުމުގައި ކަނައަތްފަޅި އިސްކުރުމުގެ ހުކުން 613............................
ހަތަރުވަނަ ބައި: ޠަވާފުލްއިފާޟާ: طََوا ف اإلفا ضَ ة 615..
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ މާނަ 615...
ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ނަންތައް ދަނެއު: 615..
ދެވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ހުކުން 616...
ތިންވަނަ ބަހުސް: ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރަން ޖެހޭނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ގައި ވުމުގެ ޝަރުޠު . 618
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތު 620
ފުރަތަމަ ކަފި: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތުގައިވާ ސުންނަތްގޮތް 620
ދެވަނަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު 621..
މައްސަލައެއް: އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުމުގެ ހުކުން 623
ތިންވަނަ ކަފި: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފަހު ވަގުތު 624..
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވާޖިބު ވަގުތު ދ ވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން 625
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ޒަމުޒަމް ފެން ބުއިމުގެ ހުކުން 627
ފަސްވަނަ ބައި: ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު 628
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ތަޙައްލުލުގެ މާނަ 629
ދެވަނަ ބަހުސް : ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާގޮތް 629
ތިންވަނަ ބަހުސް: ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުން ހާސިލުވާ ކަންތައްތައް.............................. 633
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ދެވަނަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާގޮތް 634.......................................
ތޭރަވަނަ ބާބު: މިނާގައި ތިބުމާއި އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ހިލައުކުން 637
ފުރަތަމަ ބައި: އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ރޭތަކުގައި މިނާގައި ރޭކުރުމާއި ޒިކުރުކުރުން............... 637
ފުރަތަމަ ބަހުސް: މިނާގައި ރޭކުރުމާއި އެކަން ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ ހުކުން 637
25

ފުރަތަމަ ކަފި: މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ އަޙުކާމުތައް 637
ފުރަތަމަ އަކުރު: މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން 637
ދެވަނަ އަކުރު: މީނާގައި ރޭކުރުމުގައި އެއް ރޭ ގެއްލުވާފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ލާޒިމުވާ ކަންތައް 639
ތިންވަނަ އަކުރު: މީނާގެ ރޭތައް ގުނުމުގައި އަވަސް ވެގަތުމުގެ ހުކުން 640........................
މައްސަލައެއް: އަވަސްކުރުމާއި ލަސްކުރުމުގައިވާ މޮޅުއިތުރު ގޮތް 642.............................
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖުވެރިޔާ މިނާގައި ހުއްޓާ ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ ހުކުން 643..........
މައްސަލައެއް: މިނާއިން ދަތުރުކުރަނިކޮށް ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ ހުކުން 645...........
ތިންވަނަ ކަފި: މިނާގައި ރޭގަޑު ހޭދަކުރުމުގައ މަޑުކުރަންޖެހޭ މިންވަރު 646.......................
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ފެން ފޯރުކޮށްދޭ މީހުންނާއި ހުއިފައްޕާ މީހުންނަށް ލިބެވޭ ލުއިތައް 646.............
ފަސްވަނަ ކަފި: ފެން ފޯރުކޮށްދިނުން ފިޔަވައި އެހެން ޢުޒުރެއް މެދުވެރިވެގެން މީނާއިން ބޭރުގައި ރޭކުރުމުގެ
ހުކުން 647
ހަވަނަ ކަފި: އެކަށީގެންވާ ތަނެއް ނުލިބިގެން މީނާއިން ބޭރުގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން 648
ދެވަނަ ބަހުސް : މިނާގެ ދުވަސްތަކުގައި ޒިކުރުކުރުން 649......................................
ދެވަނަ ބައި: އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކުން 650
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ވަގުތުތައް 651..
ފުރަތަމަ ކަފި: ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފުރަތަމަ ވަގުތު 651......................................
ދެވަނަ ކަފި : ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުކުން ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން 653
ތިންވަނަ ކަފި: ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފަހު ވަގުތު 655
ސާދަވަނަ ބާބު: ޠަވާފުލްވަދާޢު 657
ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ނަންތަކާއި އޭގެ ސަބަބުތައް: 657
ދޭއް: ޠަވާފުލްވަދާޢަށް އެގޮތަށް ނަންދެވުނު ސަބަބުތައް: 657
ފުރަތަމަ ބައި: ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުން 657
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ހައްޖުވެރިޔާއަށް ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުން 658
ދެވަނަ ބަހުސް : އުމުރާކުރާ މީހާއަށް ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުން 659
26

ދެވަނަ ބައި: ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ވަގުތާއި ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުމުގެ ހުކުން
.... 659
ފުރަތަމަ ބަހުސް: މައްކާގެ ވަޒަންވެރިއަކަށްނުވުމުގެ ޝަރުޠު 659
ދެވަނަ ބަހުސް : ޙައިޟުނިފާސްކަމުން ޠާހިރުވެހުރުމުގެ ޝަރުޠު 660
މައްސަލައެއް: މައްކާއިން ފުރުމަށްފަހު ޙައިޟުނިފާސްކަމުން ޠާހިރުވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން 662
ތިންވަނަ ބަހުސް: ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ވަގުތު 664...
މައްސަލައެއް: ޠަވާފުލްވަދާޢަށްފަހު އެހެން މަސައްކަތެއްގައި އުޅުމުގެ ހުކުން 665
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުމުގެ ހުކުން 666
ފަނަރަވަނަ ބާބު: ބަދަލުގައި ޙައްޖުކުރުމާބެހޭ ބާބު 669
ފުރަތަމަ ބައި: ދިރިހުރި މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުން 669
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ކުރުން 669
ދެވަނަ ބަހުސް : ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންނުވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ކުރުމުގެ ހުކުން 671
ތިންވަނަ ބަހުސް: ހައްޖަށް ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ހުކުން 673
ދެވަނަ ބައި: މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުން 675
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޙައްޖު ފަރުޟުވެފައި ވަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމުގެ ހުކުން 675
ދެވަނަ ބަހުސް : މަރުވެފައިވާ މީހަކަށް ހައްޖު ހަދިޔާކުރުމުގެ ހުކުން 678
ތިންވަނަ ބައި: ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖު ކުރުން 680
ހަތަރުވަނަ ބައި: ބަދަލުގައި ކުރާ ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ނެގުން 683
ފަސްވަނަ ބައި: ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ޝަރުޠުތައް 684
ފަރުޟު ހައްޖު ކޮށްފައި ހުރުމުގެ ޝަރުޠު: 684
މައަސަލައެއް: ބަދަލުގައި އަންހެނަކު ހަމަޖެއްސުން 685
ސޯޅަވަނަ ބާބު: ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ނުވަތަ މަނާކުރެވިގެން ހައްޖު ގެއްލުން 689
ފުރަތަމަ ބައި: ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖު ގެއްލުން 689
ވަގުތު ފައިތުވުމުގެ ލަފުޒީ މާނަ: 689
27

ވަގުތު ފައިތުވުމުގެ އިސްތިލާހީ މާނަ: 689
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖު ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 689
ދެވަނަ ބަހުސް : ވަގުތު ފާއިތުވެގެން އުމުރާ ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 691..........................
ތިންވަނަ ބަހުސް: ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ގެއްލިއްޖެ މީހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެ ގޮތް 691..
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވުމުން އިހުރާން މޮހައިލުމުގެ ހުކުން 692
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވެއްޖެ މީހާގެ މައްޗަށް ކުރުން ލާޒިމުވާ ކަންތައްތައް694.....
ފުރަތަމަ ކަފި: ޤަޟާކުރުން 694...
ފުރަތަމަ އަކުރު: ފަރުޟު ހައްޖު ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުން 694.....................................
މައްސަލައެއް: ޤަޟާކުރެވޭ ހައްޖުގެ ހުކުން 695
ދެވަނަ އަކުރު: ނަފުލު ހައްޖު ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުން 695
ދެވަނަ ބައި: އިޙުޞާރުކުރެވިގެން (މަނާކުރެވިގެން) ހައްޖު ގެއްލުން 700
ތަމުހީދު: 700
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ހައްޖު މަނާވެވޭ ގޮތްތައް 700
ފުރަތަމަ ކަފި: ދުޝްމިނުންގެ ވަށާލުމަކުން ހައްޖު ހުއްޓުވުން 700
ދެވަނަ ކަފި : ބަލިއެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ އެހެން ސަބަބަކާހުރެ ހައްޖު ހުއްޓުން 702
ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖު އިޙުޞާރުކުރެވޭ (ހުރަސްއެޅެވޭ) ވައްތަރުތައް 704
ފުރަތަމަ ކަފި: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހުރަސްއެޅުން 704
ދެވަނަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ހުރަސްއެޅުން 705
ތިންވަނަ ކަފި: ހައްޖުގެ ވާޖިބަކަށް ހުރަސްއެޅުން 707
ހަތަރުވަނަ ކަފި: އުމުރާއަށް ހުރަސްއެޅުން... 707
ތިންވަނަ ބަހުސް: އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ކުރީން އެޅުނު ހުރަސް ނިމުމަކަށް ގޮސްފި ނަމަ ހުކުން . 708
ތިންވަނަ ބައި: ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅުމުން ނުވަތަ ޝަރުޠާއެކު އިހުރާން ބަންނަ މިހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެގޮތް
.... 709
ތަމުހީދު: ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅުމުން އިހުރާން މޮހައިލުމުގެ ޙިކުމަތް 709
28

ފުރަތަމަ ބަހުސް: ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅިއްޖެ ނަމަ އިހުރާން މުހައިލާނެގޮތް 710......................
ފުރަތަމަ ކަފި: އިހުރާން މޮހައިލުމަށް ނިޔަތްގަތުން 710...
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖަށް ހުރަސްއެޅުނު މީހާ ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ ހުކުން 711.............................
ފުރަތަމަ އަކުރު: ހައްޖަށް ހުރަސްއެޅުނު މީހާ ހަދުޔު ކަތިލާނެ ތަނާއި ވަގުތު 711.....................
ދެވަނަ އަކުރު: ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން 712.................................
ތިންވަނަ އަކުރު: ޤިރާނުގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ކަތިލަންޖެހޭ ހަދުޔުގެ އަދަދު 713........
ތިންވަނަ ކަފި: ބޯ ބޭލުން ނުވަތަ ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން 714......................................
ފުރަތަމަ ކަފި: ޝަރުޠާއެކު އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާގެ ހުކުން 715..............................
ދެވަނަ ކަފި : މަނާކަންތައް ކުރެވިފައިވާ މީހާގެ ހުކުން 717
ތިންވަނަ ކަފި: ހުއްޓުވުނު ހައްޖު ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުން 717
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ހައްޖު ހުއްޓުވިއްޖެ މީހާގެ ފަރުޟު ހައްޖުގެ ހުކުން 718..........................
ސަތާރަވަނަ ބާބު: ޝިކާރުކުރުން 720
ފުރަތަމަ ބައި: އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް ޝިކާރުކުރުން މަނާ ތަކެއްޗާއި އެކަމުގެ ޝަތުޠާއި ޝިކާރުކުރުން
ހުއްދަ ތަކެއްތި 720
ފުރަތަމަ ބަހުސު: އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުން 720
ދެވަނަ ބަހުސު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޝިކާރުކުރުން ހަރާންވުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ޝަރުޠު 723
ތިންވަނަ ބަހުސު: އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް ޝިކާރުކުރުން ހުއްދަ ތަކެއްތި 724
ދެވަނަ ބައި: ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތަކާއި ޝިކާރުކުރުމުގެ ކައްފާރާ 725
ފުރަތަމަ ކަފި: ކައްފާރާ ދިނުމުގެ ހުކުން 725
ދެވަނަ ކަފި : ކައްފާރާގެ ވައްތަރުތައް 726
ތިންވަނަ ކަފި: ކައްފާރާ ތަންފީޒުކުރަންޖެހޭ ތަން 728
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ކައްފާރާގެ ބެހެނިވެރިން 729
ފަސްވަނަ ކަފި: ކައްފާރާގެ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަން 730
ހަވަނަ ކަފި: ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފުމުގެ ހުކުން 731
29

ދެވަނަ ބަހުސް : ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ.. 731
ފުރަތަމަ ކަފި: ޖަޒާގައި (ބަދަލު ދިނުމުގައި) އެއްވައްތަރުވުމުގެ މާނާ 732
ދެވަނަ ކަފި : އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެއްވައްތަރުކުރެއްވި މިންގަނޑު 733
ތިންވަނަ ކަފި: ބިމާއި ފަޒާގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ 734
ފުރަތަމަ އަކުރު: ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ 734
ފުފޭކުކުޅެއްގެ (އޮސްޓުރިޗެއްގެ) ބަދަލުގައި ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު 735
ޖަނގަލީ ހިމާރާއި ވަލުގެރިއެއް ނަމަ ބަދަލުގައި އޮޅު ގެރިއެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު 736
ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު 736
ފުއްލާއެއްގެ ބަދަލުގައި ބަކައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު 737
މުސަޅެއްގެ ބަދަލުގައި އަހަރެއް ނުފުރޭ ޅަބަކައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު 738
ޖެރބޯއާއެއްގެ ބަދަލުގައި (ޖަންގަލީ މީދަލެއްގެ ބަދަލުގައި) އުމުރުން ހަތަރު އަހަރާއި ހަ މަހާ ދެމެދުގެ
ޅަބައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު 738
ޟައްބު (ސަހަރާގެ ބޮޑުހޯނެއް) ގެ ބަދަލުގައި އަހަރަކަށް ލާފައިވާ ބަކައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު . 738
ދެވަނަ އަކުރު: ފަޒާގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ 739
ތިންވަނަ ބަހުސް: ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން ޝިކާރުކުރުމުގެ އާއްމު ހުކުން 740
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް: ޝިކާރުކުރުމުގައި ނުހިމެނޭ ތަކެތި 742
ފުރަތަމަ ކަފި: ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުން 742
ދެވަނަ ކަފި : ބިރުހީވާ ފަސް ޖަނަވާރު މެރުމުގެ ހުކުން 742
ތިންވަނަ ކަފި: ގެއްލުންދޭ ޖަނަވާރުތައް މެރުމުގެ ހުކުން 744
ފަސްވަނަ ބަހުސް: ޝިކާރުކުރެވޭ ތަކެތިން ކެއުމުގެ ހުކުން 745
ފުރަތަމަ ކަފި: އަމިއްލަ ބޭނުމުގައި ކުރެވޭ ޝިކާރުގެ ހުކުން 746
ދެވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގައި ނުވާ މީހަކު އެހެން ބަޔަކަށް ކާންދިމުމަށް ކުރެވޭ ޝިކާރުގެ ހުކުން 747
ތިންވަނަ ކަފި: ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުން 749
30

ފުރަތަމަ އަކުރު: އިހުރާމުހުރި މީހަކު އިހުރާމުގައި ނެތް މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުމުގެ ހުކުން
.... 749
ދެވަނަ އަކުރު: އިހުރާމުގައިހުރި މީހަކު އިހުރާމުގައި ނެތް މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުމުގެ ހުކުން
.... 750
(ހައްޖުގެ ބައި ނިމުނީއެވެ.) 752
31

هلا الرمحن
بسم الرحيم
އިސްބަސް
الْمد هل والصالة والسالم على رسول هلا و على آله وصحبه أمحعني وبعد
ޞައްޙަ މަގުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރަ ން ބޭނުންވާ މީހަކަށް އޭގެ ރުކުންތަކާއި އެއިން
އުފެދޭ ފިޤުހުގެ އަޙުކާމުތައް އެނގިފައި ހުރުމާއި އަދި އެ އަޅުކަމުގެ ސަވާބާއި ދަރުމަ ފުރިހަމަޔަށް ލިބިގަތުމަށް
32

ބޭނުންވާ މީހަކަށް އޭ ގެ ވާޖިބުތަކާއި ސުންނަތްތަކާއި މުސްތަހައްބުތައް އެނގިފައި ހުރުމަކީ މުހިންމު
ކަމެއްކަމުގައި ފެ ނުނުހިނދު އެތަކެތި މިއަޅާ ގަސްތުކުރި މިންވަރަށް ލިޔުމުގެ މި މަސައްކަތަކީ ދިވެހީންނަށް
އެ ތަކެތީން މަންފާއެއް ކޮށްފާނެކަމުގެ އުއްމީދުގައި މީލާދީ ސަނަތުން ދެ ހާހާއި ސައުވީސްގައި ކުރެވުނު
މަސައްކަތަކެވެ.
އަބްދުاله ފާރ ޤް އިބްރާހީމް
33

الباب األول: مفهوم العمرة وحكمها وواجباهتا ومواقيتها
ފުރަތަމަ ބާ ބު : އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބުތަކާއި މީޤާތުތައް
ފުރަތަމަ ބާ ބު : އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބާ އި އަދި މީޤާތުތައް
މިބާ ބުގައި ހިމެނޭނީ އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބާއި އަދި މީޤާތުތަކެވެ.
34

ފުރަތަމަ ބައި : އުމުރާގެ މަފުހ މާ އި ޙުކުމާއި ވާޖިބުތައް
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ އުމުރާގެ މަފުހ މާއި ޙުކުމާއި ވާޖިބުތަ ކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : އުމުރާގެ މަފުހ މާ އި ހުކުން
މަފުހ މޭ ބުނެވިއްޖެ ނަމަ އޭގެ މުރާދަކީ އެ އެއްޗެއްގެ ލަފުޒީ މާނައާއީ އިޞްޠިލާޙީ މާނަ ދަނެގަތުމާއި
އެ މާނަތަކުން އަންނަ ނަތީޖާތަކަށް ވާސިލުވުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި: އުމުރާގެ ލަފުޒީ މާނަ އާ އި އިޞްތިލާޙީ މާނަ
1
ޢަރަބި ބަހުގައި العمرة ގެ މާނައަކީ ޒިޔާރަތްކުރުމެވެ. ނުވަތަ ކަމަކަށް ގަސްތުކުރުމެވެ. އިސްޠިލާޙުގައި
އުމުރާގެ މާނަ ތަފާތު ގޮތްތަކަށް އައިސްފައިވެއެވެ.
ބުނެވެއެވެ. އުމުރާއަކީ "ފިޤުހުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ވަކި ޚާއްޞަ ޝަރުޠުތަކަކާއެކު
اެلهގ " 2
ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ގެކޮޅަށް ޒިޔާރަތް ކުރުމެވެ.
"
ބުނެވެއެވެ. އުމުރާއަކީ އިޙްރާމެއް ބަދެގެން ގޮސް ޠަވާފަކާއި ސަޢުޔެއް ކޮށްގެން ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ
اެلهގ " 3
ގެކޮޅަ ށް ޒިޔާރަތް ކުރުމެވެ. އަދި އެ އަޅުކަމުގައި އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމެއް ނުހިމެނެއެވެ.
ބުނެވެއެވެ. އުމުރާއަކީ" ގެފުޅުގައި ކުރެވޭ ޠަވާފަކާއި، ޞަފާއާއި މަރުވާގައި ކުރެވޭ ސަޢުޔަކާއި،
اަلهއ 4
އަދި ބޯ ބާލައިގެން ނުވަތަ ކުރުކޮށްގެން ށް ކުރެވޭ އަޅުކަމެއް އަދާކުރުމެވެ.
1 الفريوزآابدي، حممد بن يعقوب، القاموس احمليط، (مؤسسة الرسالة، بريوت-لبنان، السنة: 1426هـ)، ط،8: 571 - ابن األثري اجلزري، املبارك
بن حممد، النهاية يف غريب الْديث واألثر: حتقيق: حممد حممود الطناحي- طاهر أمحد الزاوي،)املكتبة العلمية، بريوت- لبنان، السنة:
1393هـ(، د.ط. ج،3 ص 297
2 ابن األثري اجلزري، املبارك بن حممد، النهاية يف غريب الْديث واألثر: حتقيق: حممد حممود الطناحي- طاهر أمحد الزاوي،)املكتبة العلمية، بريوت-
لبنان، السنة: 1393هـ(، د.ط. ج،3 ص 297
3 حممد رواس، معجم لغة الفقهاء، ص291
4 ابن عثيمني، الشرح املمتع ج7 ص 8
35

"
ބުނެވެއެވެ. އުމުރާއަކީ އިޙްރާމެއް ބަދެގެން ހުރެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފަކާއި ޞަފާއާ އި މަރުވާގައި
5
ސަޢުޔެއްކުރުމެވެ.
ދަނެއު، އިސްވެދެންނެވުނު މާނަތައް އެއްކޮށްލުމުން އަންނަ ނަތީޖާއަކީ އުމުރާއަކީ އެއީ " އެންމެ
ފުރަތަމައިން އިހުރާންބަނުމެވެ. ދެން ގެފުޅުގައި ޠަވާފެއްކުރުމެވެ. ދެން ޞަފާއާއި މަރުވާގައި ސަޢުޔެއް
ކުރުމެވެ. ދެން ބޯ ބޭ ލުން ނުވަތަ ކުރުކުރުމެވެ. ނަތީޖާއަކީ އުމުރާގެ އަޅުކަމުގެ ސަބަބުން ކުރީގައި
މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތައް އަލުން ހުއްދަވުމެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : އުމުރާގެ ހުކުން
ހައްޖުގެ އަޅުކަން ވާޖިބު ނުވާ މީހުންގެ މައްޗަށް އުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.
ހައްޖުގެ އަޅުކަން ވާޖިބުވާ މީހުންގެ މައްޗަށް ޢުމުރާކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްތޯ ނުވަތަ ވާޖިބު ކަމެއްތޯއާ
މެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ދެ ޤައުލަކަށް އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހައްޖު ވާޖިބުވެއްޖެ މީހާގެ މައްޗަށް އުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. އެއީ
އިސްލާންދީނުގެ ފަރުޟުތަކުގެ ތެރެއިން ފަރުޟެކެވެ. އެހެންކަމުން އުމުރުން އެއްފަހަރު އުމުރާކުރުމަކީ
6
ފަރުޟެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ޤައުލެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ގެ ޤައުލެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އުމުރާގެ އަޅުކަމަކީ ޢުމުރުން އެއްފަހަރު ކުރުން ސުންނަތް ވެގެންވާ އަޅުކަމެކެވެ . އެއީ
7
ވާޖިބެއްނ ނެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ޤައުލެވެ. އަދި އިމާމު އަބ ޙަނީފާގެ ޤައުލަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
5وزارة األوقاف الكويتية، املوسوعة الفقهية الكويتية، (وزارة األوقاف، الكويت، السنة: 1404هـ) ط: 2. ج30 ص 314
6 ابن قدامة، املغين، ج،5 ص 13، ابن تيمية، شرح العمدة يف بيان مناسك الْج والعمرة ج،1 ص 98-88 ، املرداوي، االنصاف، ج 8، ص6
7 ابن تيمية ، الفتاوى ج 26، ص 5
36

އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަގޮތް: އުމުރާގެ އަޅުކަމަކީ ޢުމުރުން އެއްފަހަރު ކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާ
އަޅުކަމެއްކަމަށެވެ. އިބު ނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. " ބެލެވެނީ އުމުރާގެ އަޅުކަމަކީ ވާޖިބެއްނ ންކަމަށެވެ.
ހައްޖުގެ އަޅުކަން އަދާކުރާ މީހަކު އުމުރާގެ އަޅުކަން ދ ކޮށްލުމުގައި މައްސަލައެއް ނުވާނެކަމަށެވެ ". 8
ތިންވަނަ ކަފި : ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރުމުގެ ހުކުން
އަހަރެއްގެ ތެރޭގައި ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި9 ޝާފިޢީ
12 11 10
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ބައެއް މާލިކީންގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޢަލީގެފާނާއި
އިބުނު ޢުމަރުގެފާނާއި އިބުނު ޢައްބާސްގެފާނާއި އަނަސްގެފާނާއި ޢާއިޝަތުގެފާނާއި ޢަޠާއި ޠާއ ސާއި ޢިކުރިމާގެ
13
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
عن أيب هريرة رضَِيَهُلا عنه أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:)الُعمحرةَُ إل الُعمحرِةَكفَّارةٌ لِما بينهما، والْجُّ املربورُليس له
جَزاءٌإاَّل اجَّلنةُ(14 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެއް ޢުމުރާއިން އަނެއް އުމުރާއަކީއެ ދެމެދުވާ ފާފަތަކަށްވާ
ކައްފާރާއެކެވެ. އަދި އުރެދުމެއް ނުހިމެނި ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ކުރެވޭ ޙައްޖަކަށް ސުވަރުގަ މެނުވީ ޖަޒާއެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
8 ابن تيمية ، الفتاوى ج 26، ص 7
9((حاشية ابن عابدين)))585/2(.
10 ((اجملموع)) للنووي)149 /7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)31/4(.
11 (اإلنصاف)) للمرداوي)42/4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)220 /3(.
12 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)416/3(.
13 ((اإلشراف)) البن امْلنذه ر)376/3(، ((املغين)) البن قدامة)220 /3(.
14 رواه البخاري (1773)، ومسلم (1349).
37

ޢުމުރާ ގައި ތަކުރާރުކުރުން ހިމެނިފައި ހައްޖުގައި އެ ފަދަ ތަކުރާރެއް ނެތުމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އަހަރެއްގެ
ތެރޭގައި ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމެވެ.15 އަދި ޢާއިޝަތުގެފާނު ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمގެ
16
އިރުޝާދުފުޅަށް ދެ ފަހަރެއްގެ މަތީން އުމުރާ ކުރެއްވެވިއެވެ.
މައްސަލައެއް : ޢުމުރާ ކުރުމަށްފަހު އިތުރު ޢުމުރާތައް ތަކުރާރުކުރުން
އަހަރެއްގެ ތެރޭގައި ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. ނަމަވެސް އޭގެ އަސްލު ގޮތަކީ ކޮންމެ
ޢުމުރާއެއް ގަސްތުކޮށްގެން ދަތުރެއް ކޮށްގެން އެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމެވެ. ޙައްޖަށްފަހު ނުވަތަ ޢުމުރާއަށްފަހު
މައްކާއިން ނިކުމެ އަލުން އިހުރާންބަނދެގެން ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރުމަކީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުން ދަންނަ
ކަމެއްކަމުގައިނުވެއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمގެ ޙަޔާތްޕުޅުގައި އެ ކަލޭގެފާނު އެފަދަގޮތަކަށް އެއް
ދަތުރެއްގައި ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރެއްވެވިކަން ސާބިތު ވެފައެއްނުވެއެވެ. އަދި އަޞްޙާ ބުބޭކަލުން ވެސް
އެފަދަގޮތަކަށް އެއް ދަތުރެއްގައި ޢުމުރާ ތަކުރާރުކުރެއްވެވިކަން ސާބިތުވެފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން
ބުނެވޭހުށީ ޙައްޖަށްފަހު ނުވަތަ ޢުމުރާއަށްފަހު މައްކާއިން ނިކުމެ އަލުން އިހުރާން ބަނދެގެން ޢުމުރާ
ތަކުރާރުކުރުމަކީ އަސްލެއްގެ މައްޗަށް ބިނާކުރެވިފައިވާ ކަމެއްނ ންކަމަށެވެ 17.
ދެ ވަނަ ބަހުސް : އުމުރާގެ ވާޖިބުތަ އް
ފުރަތަމަ ކަފި : ވާޖިބުގެ މާނަ
ވާޖިބުތަކަކީ އެ ކަމެއް ކުރުމަށް އަމުރުކުރެވިފައި ކުރުމުން ސަވާބު ލިބޭ އަދި ނުކޮށް ދ ކޮށްލައިފި
18
ނަމަ ޢަޒާބު ލިބިދާނެކަމުގެ އިންޒާރު ލިބިގެންވާ ކަންތަކެވެ.
15 ((زاد املعاد)) البن القّي)95/2(.
ه هم
16 ينظر ما أخرجه البخاري (1561)، ومسلم (1211).
17 يـنظْ ر: ((املغين)) البن قدامة)221 /3(((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)253،290/26(، ((زاد املعاد)))89/2(. ((جمموع فتاوى ابن ابز))
(46/16)،))الشرح املمتع((البن عثيمني)377/7(.
18 أبو يعلى، ابن الفراء، كتاب العدة يف أصول الفقه ج1 ص 159
38

ދެވަނަ ކަފި : ވާޖިބުގެ ހަގީގަތް :
ވާޖިބުގެ ހަގީގަތަކީ ނޭގުމާއި ހަނދާންނެތުމާއި މަޖުބ ރުވެގެން ވާޖިބެއް ދ ކުރެވުނުކަމުގައި ވިޔަސް
އެ ވާޖިބު ފުރިހަމަކުރުމުގެ ޒިއްމާ ކެނޑިގެން ނުދިއުމެވެ. އަދި ކުޅަދާނަކަން ލިބުމުން އެ ވާޖިބެއް އިއާދަކުރެވޭ
19
ނަމަ އިއާދަކުރު ން ލާޒިމު ވުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: عن أن ب مالكٍ ر هلا عنه قال: قال نيُّب هلا صلَى هلا عليه وسلَم:)مَن نَسِيَ صالةً أو انم عنها ف كََّفارهُتا أن
هس هن هضي
يصُلََيِها إذا ذكَََرها(20މާނައީ: أن هس ب هن مالك ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيب އާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދު ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހެއްގެ ނުވަތަ ނިދައިފައި އޮތުމުގެ ސަބަބުން ނަމާދު
ފާއިތުވެއްޖެ މީހެއް ގެ ކައްފާރާއަކީ ހަނދާންވި ވަގުތަކުން އެ ނަމާދެއް އިއާދަކުރުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ހަދީސުން އެނގެނީ ހަނދާންނެތިގެން ވާޖިބެއް ދ ވެވުމަކުން އޭގެ ވާޖިބުކަން ކެނޑި ގެންނުދާނެކަމެވެ.
21
އެހެންކަމުން ފުރުސަތުލިބުމުން އެ ވާޖިބު އިއާދަކުރެވޭ ނަމަ އަލުން އިއާދަކުރަންޖެހޭނެކަމަ ށެވެ.
ދޭއް:عن أيب هريرةَ رضَِيَ هُلا عنه، أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم قال للَّرجلُِ امُلسيءِ صاَلتَه:)ارجِعح فَصلَِ؛ فإِنكَ مل
تُصلَِ (22 މާނައީ: އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ر سو ل ا لَّهصلّى هلاعلْ يهه وسلَمނަމާދު
ނުބައިކޮށްކުރި މީހަކަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. " އެނބުރިދާށެވެ. ފަހެ ނަމާދުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން
ތިބާ ނަމާދު ނުކުރާފަދައެވެ."
19 الشرح املمتع البن عثيمني (203 ،202/7).
20 رواه مسلم (684).
21 الشرح املمتع البن عثيمني (202/7)، وينظر: إحكام األحكام (545/2).
22 رواه البخاري (757)، ومسلم (397).
39

ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ނޭގުމެއްގެ ތެރެއިން ނަމާދު ނުބައިކޮށްކުރި މީހަކަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އަމުރުކުރެއްވެވީ އަލުން
އެ ނަމާދު ކުރުމަށެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ނޭގުމުގެ މައްޗަކަށް އެ ވާޖިބު މައާފެއްނުކުރެވުނެވެ.23
ތިން ވަނަ ކަފި : އުމުރާގެ ވާޖިބުތަ ކާއި އޭގެ ފިދުޔަ
އުމުރާގެ ވާޖިބުތައް ދޭކެވެ. އެއީ:
އެކެއް: މީޤާތުން އިހުރާންބަނުމެވެ.
ދޭއް: އުމުރާގެ ރުކުންތައް އަދާކޮށް ނިމުމުން ބޯ ބޭލުން ނުވަތަ ކުރުކޮށްލުމެވެ.
ދަނެއު، އުމުރާގެ ވާޖިބެއް ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެ ކަމުގެ ބަދަލުގައި ފިދިޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާހުއްޓެވެ.
އެ ބަހީ ނިޢަމިސ އްޕެއް ކަތިލުމެވެ. އެގޮތަށް ފިދިޔަ ދީފި ނަމަ އެ މީހެއްގެ އުމުރާ ޞައްޙަ ވީއެވެ. ނ ންނަމަ
25 24 ޝާ 26
އެ ޢުމުރާއެއް ފުރިހަމަ ނުވާ ހުއްޓެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
27
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما أَنه قال: (مَن نَسِيَمنِح نُسكُِه شيئاً، أو تَركََه فلُحيهحرِ حق دماً)28 މާނައީ: މާތް اله
هن هن
އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ
23 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)202/7(، وينظر: ((إحكام األحكام)))545 /2(.
24 ((البحر الرائق)) البن جنيم)25/3(.
25 ((حاشية الدسوقي)))21 /2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)302/3(.
26 ((مغين احملتاج)) للشربيين)530/1(.
27 ((مطالب أويل النهى)) للرحيباين)447 /2(، وينظر:((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)339/3(.
28 رواه مالك يف ((املوطأ)))419/1(، والدارقطين)244/2(، والبيهقي)9191(. صحَح إسناده موقوفا على ابن عباس: النووي يف ((اجملموع))
(99/8)، وابن كثري يف))إرشاد الفقيه(((314/1)، وصححه ابن ابز يف))جمموع الفتاوى(((397/17)، واأللباين يف))إرواء الغليل((
)1100(.
40

ޞަޙާބީ ވިދާޅުވިއެވެ. " އޭގެ (ޙައްޖާއި ޢުމުރާގެ) ނުސުކެއް (ވާޖިބެއް) ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާ ނުވަތަ
ދ ކޮށްފި މީހާ ލޭ އޮހުރުވުން (ކަތިލުން) ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅާ ޚިލާފަށް އެހެން ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅެއްނެތް ނަމަ
ބެލެވޭނީ ހުއްޖަތަކަށެވެ. އަދި ތާބިޢީބޭކަލުން ގެ ރައުޔު ބިނާވެފައިވަނީ އަދި އުއްމަތުގެ ފަތުވާ ނެރެވިފައިވަނީ
ވެސް އިބުނު ޢައްބާސްގެ އެ ބަސްފުޅުގެ މައްޗަށެވެ.29
ދެވަނަ ބައި : މީޤާތާއި އޭގެ އަޙްކާމުތައް
މީޤާތުތައް ބެހިގެންވަނީ ތިން ބަޔަކަށެވެ. އެއީ ميقاتُ اآلفاقيِ– މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔި އާއި)މީޤާތުގެ
ސަރަހައްދުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންގެ މީޤާތާއި(ميقاتُ امليِقا تِ – މީޤާތުލްމީޤާތީއްޔިއާއި)މީޤާތުގެ
ސަރަހައްދުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނާއި އެތަނަށް ފައިބައިވާ މީހުންގެ މީޤާތާއި(ميِقاتُ املكَيِِ – މީޤާތުލްމައްކިއްޔި
(މައްކާގައި ތިބޭ މީހުންގެ މީޤާތު) އެވެ. މި ބައި ގައި ހިމަނާ ހުށީ އެ މީގާތުތަކާއި އޭގެ އަޙްކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ميقاتُ اآلفاقيِ - މީޤާތުލް އާފާޤިއްޔި ގެ އަޙްކާމުތައް
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ މާނާއި އެ މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ميقاتُ اآلفاقيِ - މީޤާތުލް އާފާޤިއްޔި ގެ މާނާއި އެ މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުތައް
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ މީޤާތުލްއާފާޤިއްޔިގެ މާނާއި އެ މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ميقاتُ اآلفاقيِ - މީޤާތުލް އާފާޤިއްޔި ގެ މާނަ
މީޤާތުލއާފާޤިއްޔި ގެ މާނައަކީ އެ ބަޔަކު ދިރިއުޅޭ ތަން މީގާތުން ބޭރު ގައި ތިބޭ މީހުންނެވެ. ނުވަތަ
30
މީގާތުގެ އަވަށުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނެވެ.
29 ((أضواء البيان)))473/4(، وانظر: ((جمموع فتاوى ابن ابز)))152/16(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)367/7(.
30 اجملموع للنووي (196/7)، جممع األهنر لشيخ زاده (389/1)، ويـنظْ ر: املغرب للمطرزي (26 /1).
41

ދެވަނަ އަކުރު : ميقاتُ اآلفاقيِ – މީޤާތުލް އާފާޤިއްޔި ގެ ސަރަހައްދު ތައް
މީޤާތުލއާފާޤިއްޔި ބެހިގެންވަނީ ހަ ސަރަހަށްދަކަށެވެ. އެއީ:
އެކެއް: (ذوالْلُيفة) "ޒުލްޙުލައިފާ" އެވެ. އެއީ މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންނާއި އަދި އެ ތަން ހުރަސްކުރާ މީހުންގެ
މީގާތެވެ. އެ ތަން ވަނީ މަދީނާއިން ގާތްގަނޑަކަށް ހަ މޭލު (ތޭރަ ކިލޯ މީޓަރު) ދުރުގައެވެ. އަދި މައްކާއިން
ނަމަ ގާތްގަނޑަކަށް ދުއިސައްތަ މޭލު (ހަތަރު ސަތޭކަ ކިލޯ މީޓަރު) ދުރުގައެވެ. އެގޮތުން އެއީ މައްކާއާ
އެންމެ ދުރުގައި އޮންނަ މީގާތެވެ. އެ މީގާތުގެ އާއްމު ނަމަކީ " އަބުޔާރު އަލީ" އެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم ޙައްޖަތުލްވަ ދާއަށް އިހުރާންބަނދެވަޑައިގަތީ އެ ތަނުންނެވެ. 31
ދޭ އް: (اجُلححفَةُ) "އަލްޖުޙު ފާ" އެވެ. އެއީ ޝާމުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންގެ މީގާތެވެ. އަދި މިސްރާއި މަޣުރިބުކަރާއި
އަދި އެސަރަހައްދުން މައްކާއަށް ދަތުރުކުރާ މީހުންގެ މީގާތެވެ. އެއީ މައްކާއިން ސަތޭކަ އަށްޑިހަ ހަ ކިލޯމީޓަރު
ދުރުގައި އޮންނަ ބޮޑު އަވަށެކެވެ. އެ ތަނުގައި އިހުރާން ބަނުމަށް ހަމަޖެހިފައި މިހާރު އޮ ންނަ ތަނަކީ (اجُلححفَةُ)
އަލްޖުޙުފާ އަށްވުރެން ކުޑަ ތަންކޮޅެއް ކުރީގައި އޮންނަ رابغ (ރާބިޣު) ނަމަކަށް ކިޔުނު ތަނެކެވެ. އެއިރު
އިހުރާންބަދެވެނީ މީގާތަށްވުރެ ކުޑަތަންކޮޅެއް ކުރީންނެވެ. ނަމަވެސް ދަންނަބޭކަލުން ދެކެލައްވާގޮތުގައި މިހާރު
(اجُلححفَةُ) އަލްޖުޙުފާގެ ބިން ކަށަވަރު ނުވާތީވެ އެންމެ އެދެވިގެންވަނީ رابغ (ރާބިޣު) ނަމަކަށް ކިޔުނު ބިމު ން
32
އިހުރާންބަދެލުމެވެ.
ދަނެއު، (اجُلححفَةُ) އަލްޖުޙުފަތު އަށް އެ ނަން ކިޔުނީ ދެ ފަހަރެއްމަތީން އެ ތަނުގައި ފެން ބޮޑުވެ އެ ތަނުގެ
ތިބި މީހުން އޮޔާދެމިފައިވާތީއެވެ. ފުރަތަމަ ފަހަރު އެތަން އޮޔާދެމިފައިވަނީ ޢާދު ވަންހައިންގެ ދަރިކޮޅުން
އައިސްފައިވާ ޢުބައިދާ ނަމަ ކަށްކިޔުނު މީހެއްގެ އާއިލާގެ އެންމެންހެން އެ ދުވަސްވަރުގައި އޮތް އެމަލިކައިޓުސް
(ޖައިންޓުސް)ގެ ވެރިކަމުގެ ފަރާތުން ރަށުން ބެރުކޮށްލުމުން އެ މީހުން ނިކުމެގެންގޮސް އެތަނުގައި
31 اجملموع للنووي (195/7).
32((البحر الرائق)) البن جنيم)342/2(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)42/4(، ((اجملموع)) للنووي)195/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين
ابن قدامة (208/3)،))مرقاة املفاتيح((ملال علي القاري (1485/4)،))جملة البحوث اإلسالمية(((142/81).
42

ވަޒަންވެރިވެގެން ތިއްބައެވެ. ދެވަނަ ފަހަރު އެތަން އޮޔާދެމިފައިވަނީ ހިޖުރައިން އަށްޑިހަވަނަ އަހަރުގައެވެ.
އިސްވެދެންނެވުނު (اجُلححفَةُ)އަލްޖުޙުފާއަކީ " މަދީނާ ގެ ރޯގާ " ނަމުން މަޝްހ ރުވި ރޯގާގެ ބަލިމަޑުކަން އެތަނަށް
ފާކުރެއްވުންއެދި ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ދުޢާދެންނެވި ތަނެކެ ވެ. އެ ވަގުތު އެ ތަނުގައި ދިރިއުޅެމުން
33
ގެންދިޔައީ ހަމައެކަނި ޔަހ ދީންނެވެ. އެއްވެސް މުސްލިމަކު ދިރިއެއްނުއުޅެއެވެ.
ތިނެ އް: قَ رحنُ املنازِلِ (السَّيلُال كَبرُي) " ޤަރުނުލްމަނާޒިލު ނުވަތަ އައްސައިލުލްކަބީރު" އެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم ޠާއިފަށް ކުރެއްވި ދަތުރުފުޅުގައި މިސްރާބު ޖެއްސެވީ އެ މަގުންނެވެ. އިބުނު އިސްހާގު
ރިވާކުރެއްވިއެވެ 34. ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَمޠާއިފުގެ ދަތުރު ފުޅުގައި މިސްރާބު ޖެއްސެވީ نَْل ةالْيمانهيةَهގެ މަގުން
ދަތުރު ފަށްޓަވައިގެން ދެންقـرنْ املناهزهل ހުރަސްކުރެއްވުމަށް ފަހު الْملْ ي ގެ ބި މަށް އަރައިވަޑައިގެން ، ދެން އެއަށްފަހު
هح
لَ يةގެ ވާދީގައި އޮންނަ بَْرةهالرغُّاءه ބިމަށެވެ. ދެން އެތަނަށް ފައިބައިވަޑައިގެން އެތަނުގައި މިސްކިތްކޮޅެއްގެ
ނިޝާން ޖައްސަވައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރެއްވިއެވެ.
قَ رحنُ املنازِلِ)السَّيلُ ال كَبرُي) "ޤަރުނުލްމަނާޒިލު ނުވަތަ އައްސައިލުލްކަބީރު" އަކީ ނަޖުދުކަރައިގެ މީހުންގެ
މީޤާތެވެ. އެއީ ޠާއިފަށްވީ ފަޅީގައި މައްކާއިން ހަތްދިހަ ފަސް ކިލޯމީޓަރު ދުރުގައި އޮންނަ ބިމެކެވެ.35
ހަތަރެ އް: (يلََمحلَمُ) "ޔަލަމުލަމު" އެވެ. އެއީ ޔަމަ ނުކަރަ އިގެ މީހުންނާއި ރަތް ކަނޑުގެ ގޮނޑުދޮށު ގައިވާ
ޔަމަނުގެ ބައެއް އަވަށްތަކާއީ އެ ގޮނޑުދޮށުގައި ހިމެނޭ ނަޖުދުކަރައިގެ ބައެއް އަވަށްތަކުގެ މީހުންނާއި އަދި
ޔަލަމުލަމުގެ ސަރަހަޢްދުގައި އުޅޭ މީހުންގެ މީޤާތެވެ. "ޔަލަމުލަމު" އަކީ މައްކާގެ ދެކުނުން ސަތޭކަ ވިހި
36
ކިލޯމީޓަރު ދުރުގައި ހުންނަ ފަރުބަދައަކަށް ކިޔާ ނަމެކެވެ.
33((جممع األهنر)) لشيخ زاده)391/1(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)42/4(.
34 عاتق بن غيث البالدي احلريب (املتوىف: 1431هـ) 1402(هـ - 1982م). معجم الْمعاهلِا جْلغْرافهيةَههيف السّهريةهالَنـبهويةَه(ط. الطبعة: األوىل). دار
ه
مكة للنشر والتوزيع، مكة املكرمة. ص. 254.
35(جممع األهنر)) لشيخ زاده)392/1(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)42/4(، ((اجملموع)) للنووي)195/7(.
36 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)42/4(.
43

ފަހެ އް: (ذاتُ عرِحق) "ޒާތު ޢިރުޤު" އެވެ. އެއީ ޢިރާޤުކަރަޔާއި މަޝްރިޤުކަރައިގައި އުޅޭ މީހުންގެ މީޤާތެވެ.
އެއީ މައްކާއިން ސާޅީސް ދެ މޭލު (ސަތޭކަ ކިލޯ މީޓަރު) ދުރުގައި އޮންނަތަނެކެވެ.37
އިސްވެދިޔަ ފަސް މީޤާތުގެ ދަލީލު
އެކެއް: ހަދީސް
عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما قال:)وقَّتَ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ألهلِ املدينةِ ذا الْلَُيفة، وألهل الشَّامِ اجُلحح فةَ،
وألهل نََحدقَ رحنَ املنازِلِ، وألهحلِ الَيمَنِ يلََمحلَمَ، فهُنَّ هُلنَّ، وِلمَن أتى عليهِ نَّ منِ غ رِي أهحلهِِ نَّ، لِمَنكان يريد الَْجَّ والُعمحرةََ، فمن
كان دونََنَّ فمُهَلُّه من أهحلِه، وكذاك حىت أهحلُ م كَّةَ يهُِلُّونَ منها(38 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުން ނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ . ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
މީޤާތު ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އެއީ މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޒުލްޙުލައިފާއެވެ. ޝާމުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް
އަލްޖުޙުފާއެވެ . ނަޖުދުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޤަރުނުލްމަނާޒިލެވެ. ޔަމަނުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް
ޔަލަމްލަމެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށް ފި ނަމަ އެއީ އެބައި މީހުންނާއި އެބައި މީހުންގެ
އިތުރުން އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ މީޤާތެވެ. އެނ ން މީހުން އިހުރާން ބަންނަހުށީ އެ ބަޔަކު
ތިބިތަނަކުންނެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީ މައްކާއިންނެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަ ޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުން މީގާތުތަކުގެ
39
ސަރަހައްދު ސާބިތުވެފައިވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
37 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)43/4(، ((اجملموع)) للنووي)195/7(.
38 رواه البخاري (1526) واللفظ له، ومسلم (1181).
39 ((اإلمجاع)) (ص:)51،
44

އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށްޓަކައި މަދީނާގެ
އަހުލުވެރީންގެ މީގާތަކީ ޒުލް ޙުލައިފާކަމަށާއި މަޣުރިބުކަރައިގެ މީހުންގެ މީގާތަކީ ޖުޙުފާކަމަށާއި ނަޖުދުކަރައިގެ
މީހުންގެ މީގާތަކީ ޤަރުނުކަމަށާއި ޔަމަނުކައިގެ އަހުލުވެރީންގެ މީގާތަކީ ޔަލަމުލަމުކަމަށާއި މައްކާގެ
އަހުލުވެރީންގެ މީގާތަކީ އުމުރާގެ އަޅުކަންފިޔަވައި އަލްމަސްޖިދުލްޙަރާމުކަމުގައި ދަންނަބޭކަލުން
40
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ހަވަނަ މީޤާތު: (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" އެވެ. އެއީ ޒާތުޢިރުޤު ނަމަކަށްކިޔުނު ފަރުބަދައިގެ މަޝްރިޤުވީ ފަރާތުގެ
ފަހަތުން އޮންނަ ވާދީއެކެވެ. އެއީ ޙިޖާޒުކަރައިގެ މަޝްހ ރު ވާދީއެކެވެ. އެ ވާދީ ދެމި ފައިވަނީ މަދީނާގެ
އަބުޔާރުޢަލީ ނަމަކަށްކިޔުނު ހިސާބުން ފެ ށި ގެން ، އަބ ހުރައިރާގެ ދަނޑުން ވަދެގެން ، ދެން ޢުރުވަތު
ބުނިއްޒުބައިރުގެ ވަޅުދަށުން ލައިގެން ގޮސް ތަރުކަރީ ބާޒާރު ހުރަސްކޮށް ގޮސް އިސްލާމިކު ޔުނިވރުސިޓީ ގެ
41
ބަނޑުދޮށުން ދެމިގެންނެވެ.
މައްސަލައެއް : މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުންނަށް ސުންނަތް ގޮތް
މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުންނަށް ސުންނަތްވެގެނަވަނީ (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު"ން ޢިޙްރާމް ބަނުންތޯ ނުވަތަ
ذاتِ عرِحقން ޢިޙްރާމް ބަނުންތޯ؟ އެއީ ދަ ންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވާ މައްސައެކެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުންނަށް ސުންނަތްވެގެނަވަނީذاتِ عرِحقން އިހުރާންބަނުމެވެ. އެއީ
(العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ފަހަނަޅައިގޮހެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި42 މާލިކީ މަޒުހަބާއި43 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ44
ރައުޔެވެ.
40 (مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
41املنورة، واس-املدينة 31(يوليو)2019. "الوادي املبارك.. وادي العقيق ابملدينة املنورة". Madina. مؤرشف من األصل يف -08-2019
01. اطلع عليه بتاريخ 31-07-2023.
42 ((البناية شرح اهلداية)) للعيين)158/4(، ((حاشية ابن عابدين)))475/2(.
43 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)45/4(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبد الرب)37/4(.
44 ((الفروع)))300/5(، وينظر ((كشاف القناع)) للبهويت)401/2(.
45

ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އެއީ (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ފަހަނަޅައިގޮސް ذاتِ عرِحقން އިހުރާންބަންނަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔެއް
ވާޖިބުނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވާތީއެވެ. (العقيقُ)"އަލްޢަޤީޤު" އަކީ މީޤާތެއްކަމުގައި ވީ ނަމަ އެ
45
ތަން ފަހަނަޅައި ދިއުމުން ފިދުޔަ ވާޖިބުވީހެވެ.
ށ- ذاتِ عرِح ق އަކީ މީޤާތުކަމުގައި ޢުމަރުގެފާނު ނިންމެވި ރައުޔަށް އިޖުމާޢުލިބިފައިވާތީއެވެ.46
ދެވަނަ ޤައުލު: މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުންނަށް ސުންނަތްވެގެނަވަނީ (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން އިހުރާންބަނުމެވެ.
އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އިމާމު ޝާފިޢީ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ނައަށް އެންމެ ކަމުދަނީ އެބައިމީހުން
(މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުން) (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން އިހުރާންބަނުމެވެ. ނަމަވެސް ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގައި
މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުން (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން އިހުރާންބަނުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ވާޖިބެއްނ ނެވެ.47 އަދި
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތުގައި ވަނީ ވެސް މަޝްރިޤުކަރައިގެ މީހުން (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން
އިހުރާންބަނުމަކީ ސުންނަތެއްކަމަށެވެ.48 އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ذاتِ عرِحقން އިހުރާންބަނުން
ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް އެންމެ ފުރިހަމަވެގެންވަނީ (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން އިހުރާން ބަނުމެވެ. 49
ދަލީލު:
ހ - ސަޙާބީ ބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތް : عن حيىي بن سريين: أنه حج مع أنس بن مالك رضي هلا عنه فحدثنا:)أنه أحرم من
العقيق(50 މާނައީ: حيىي بن سريين ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ أنس بن مالك ގެ
45 ((مواهب اجلليل)) للحطاب 45/4(
46 (مواهب اجلليل)) للحطاب)45/4(
47 ((األم)))150/2(.
48 ((حاشية ابن عابدين)) 475/2(
49 ((اإلشراف)))178/3(.
50 رواه مسدد كما يف ((إحتاف اخلرية املهرة)) للبوصريي)177/3(واللفظ له، وأورده البيهقي يف ((معرفة السنن واآلاثر)))9417(وثَقرواته
البوصريي،
46

އަރިހުގައި ޙައްޖަކަށް ވަޑައިގެ ންނެވިއެވެ. ފަހެ ވިދާޅު ވިއެވެ. " ހަމަކަށަވަރުން أنس بن مالك އިހުރާން ބެންނެވީ
(العقيقُ)"އަލްޢަޤީޤު" ންނެވެ.
ށ - އިހުރާން ބަނު މުގައި އެންމެ ޔަގީންކަން ބޮޑު ގޮތަކީ (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން އިހުރާންބަނުމެވެ. ސަބަބަކީ
ذاتِ عرِحق ނަމަކަށް ކިޔުނު އަވަށް ފަޅުވެ އެ ތަން އޮތްތަން ވަނީ ގެއްލިފައެވެ. އެހެންކަމުން އެ އޮޅުމުން
ސަލާމަތްވެގަތުމަށް ޓަކައި އެންމެ އެދެވިގެންވަނީ (العقيقُ) "އަލްޢަޤީޤު" ން އިހުރާން ބަނުމެވެ. 51
ދެވަނަ ކަފި : މީޤާތަ ށް ވަންނަ މީހާ އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން
ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމެއް ގަސްތުކޮށްގެން މީޤާތަށް ވަންނަ މީހެއްގެ މައްޗަށް އިހުރާންބަނުން
52
ވަޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތުން:
ހ- عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما قال:)وقَّتَ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ألهلِ املدينةِ ذا الْلَُيفة، وألهل الشَّامِ
اجُلححفةَ، وألهل نََحد قَ رحنَ املنازِلِ، وألهحلِ الَيمَنِ يلََمحلَمَ، فهُنَّ هُلنَّ، وِلمَن أتى عليهِ نَّ منِ غ رِي أهحلهِِ نَّ، لِمَن كان يريد الَْجَّ
والُعمحرةََ، فمنكان دونََنَّ فمُهَلُّه من أهحلِه،وكذاك حىت أهحلُم كَّةَ يهُِلُّونَ منها(53 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
މީޤާތު ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އެއީ މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޒުލްޙުލައިފާއެވެ. ޝާމުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް
އަލްޖުޙުފާއެވެ. ނަޖުދުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޤަރުނުލްމަނާޒިލެވެ. ޔަމަނުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް
ޔަލަމްލަމެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ އެއީ އެބައި މީހުންނާއި އެބައި މީހުންގެ
51 (اجملموع)) للنووي)198 ،194/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)207/3(.
52 ((اجملموع)))206/7(، ((شرح النووي على مسلم)))82/8(. (تبيني احلقائق)))7/2(.
53 رواه البخاري (1526) واللفظ له، ومسلم (1181).
47

އިތުރުން އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ މީޤާތެވެ. އެނ ން މީހުން އިހުރާން ބަންނަހުށީ އެ ބަޔަކު
ތިބިތަނަކުންނެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީ މައްކާއިންނެވެ.
ށ- عَنح عبدِ هِلا بحنِ عُمَرَرضَِيَ هُلاعنهما أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:))يهُِ لُّ أهحلُ املدينة من ذي الْلُيفةِ، وأهلُ
ال شَّامِ من اجُلححفةِ، وأهلُ نَحد من قَ رحن. قال عبد هلا- يعين ابنَ عُمَرَ- وبلغين أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال: ويهُِ لُّ
أهلُ الَيمَنِ من يلََمحلَمَ(54 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި عبد هلاه بْهن عمرގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މަދީނާގެ އަހުލުވެރީން އިހުރާންބަ ންނަހުށީ
ޒުލްޙުލައިފާއިންނެވެ. އަދި ޝާމުކަރައިގެ އަހުލުވެރީން އިހުރާންބަންނަހުށީ އަލްޖުޙުފާއިންނެވެ. އަދި
ނަޖުދުކަރައިގެ އަހުލުވެރީން އިހުރާންބަންނަހުށީ ޤަރުނުން (ޤަރުނުލްމަނާޒިލުން) ނެވެ.
ދަނެއު، ހަދީސުގެ ރާވީ عبد هِلا بحنِ عُمَر ވިދާޅުވެތެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ދެކެލައްވަ ނީ ޔަމަނުކަރައިގެ
އަހުލުވެރީން ޔަލަމްލަމުން އިހުރާންބަނުމަށް ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިކަމަށެވެ. ނަމަވެސް
55
އެކަލޭގެފާނު އެގޮތަށް ހަދީސުކުރެއްވިކަމެއް ތިމަންނައަކަށް އެނގިފައެއް ނެތެ ވެ.
އިސް ވެދިޔަ ދެ ހަދީސުން ދަލީލުނެގެވުނުގޮތް:
އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގައި " އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ މީޤާތެ ވެ" އޮތް ބަސްފުޅުން ދަލީލުކުރަނީ
އިހްރާމް ނުބަދެ އެތަން ފަހަނަޅައި ދިއުން ހަރާމްވާނެކަމަށެވެ . އަދި މުސްލިމުންގެ މެދުގައި އަމަލުކުރެވެމުން
56
ގޮސްފައިވަނީ ވެސް ހަމަ އެފަދައިންނެވެ.
ނ - عمرُ بنُ اخلطَّابِ رضَيَ هُلا عنه عَنِ الَّنبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال:))أاتين الليلة آت منِ رَيِب ، فقال: صلَِ يف هذا
الوادي امُلباركَ، وقُلح: عُمحرةًَ يف حَجةَّ(57 މާނައީ: މާނައީ:މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި عمر بن اخلطَاب نيبއާ صلَى هلا
54 رواه البخاري (133)، ومسلم (1182).
55 ބައްލަވާ ! رواه البخاري (133)، ومسلم (1182).
56 ((اهلداية شرح البداية)) للمرغياين)136 /1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)402 /2(.
57 رواه البخاري (1534).
48

علْ يه وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ދަތުރުފުޅު
ه
ފަށްޓަވައިގެން ވާދިލްޢަޤީޤުގައި ހުންނަވައިގެން(ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރޭގައި
اެلهގ ޙަޟުރަތުން ބޭކަލަކު (ޖިބުރީލުގެފާނު ނުވަތަ ހުވަފެނެއްގައި ބޭކަލަކު) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ.
"
ބަރަކާތް ލެެއްވިގެންވާ މި ވަދީގައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. ޙައްޖާއެކު އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް ފަށައިގަން ނަމެވެ ".
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: نيبއާ صلَىهلاعلْ يهوسلَم މީގާތުން އިހުރާންބެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާއި އަޞްހާބުންކުރެ
ه
58
ބޭކަލަކު އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި މިގާތު ހުރަސްކުރެއްވިކަމެއް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޝާފިޢީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބަޔަކު ދިރިއުޅޭތަން
މީގާތުން ބޭރުގައި ތިބޭ ބަޔަކު ޙައްޖަކަށް ނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް ގަސްތުކޮށްގެން މިޤާތަކަށް ފޯރައިފި ނަމަ
59
އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި އެތަނެއް ހުރަސްކުރުމަކީ ޙަރާމްކަމެ އްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ- ޒައިލަޢީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަށް ނުވަތަ ޢުމުރާއަށް ގަސްތުކޮށްގެން މިޤާތަކަށް
60
ފޯރައިފި ނަމަ އިހުރާން ބަނުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
58 ((كشاف القناع)) للبهويت)402/2(
59 ((اجملموع)))206/7(، ((شرح النووي على مسلم)))82/8(.
60 ((تبيني احلقائق)))7/2(.
49

ތިންވަނަ ކަފި: މީޤާތު ނުލިބޭ ދިމާލަކުން ދަތުރުކުރާ މީހާގެ ހުކުން
މީޤާތު ނުލިބޭ ދިމާލަކުން ޙައްޖާއި ޢުމުރާއަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދަތުރުކުރާ މީހާގެ މައްޗަށް
ވާޖިބުވެގެންވަނީ ލިބުނު އެންމެ ގާތް މީޤާތަކާދިމާލުން އިހުރާންބަނދެގަތުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި61 މާލިކީ
62 ޝާ 64 63
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ގެ ރައުޔެވެ.
ދަނެއު، ޖައްވުން ދަތުރުކުރުމުގައި ވެސް އޮތީ އެ ޙުކުމެވެ. މަތިންދާ ބޯޓަކުން ދަތުރުކުރި މީހެއްގެ
އަތުގައި އިހުރާންފޮށާއެއް ނެތްކަމުގައި ވިޔަސް އެ މީހަކު ވެސް މީޤާތާ އަރާހަމަވުމުން ނުވަތަ ލިބުނު އެންމެ
ގާތް މީޤާތަކާދިމާލުން އިހުރާންބަނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ . އިހްރާމްފޮށާއަކާނުލައި ޖައްވުން ދަތުރުކުރި މީހެއް
ނުވަތަ ހަނދާންނެތިގެން އިހްރާމްފޮށާ ބާއްވާފައި މަތިންދާބޯޓަކުން ދަތުރުކުރި މީހަކަށް އޮތީ ހުރި ހެދުމެއްގައި
އިހުރާންބަނދެގަތުމެވެ. ދެން ހިކިފަސްތަނަކަށް ދެވުމުން އިހުރާން ފޮށާ އޮޅައިގަތުމެވެ. އަދި ކުރީގައި
ފަހާފައިވާތަކެތި ލެވުނުކަމު ގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ދިނުމެވެ. އެ ފިދުޔައިގެ މިންވަރަކީ ކޮންމެ މީހަކަށް ޞާޢެއް ގެ
ދެބައިކުޅަ އެއްބައިމަގުން ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމާއި ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުމާއި ނުވަތަ ބަކަރިއެއް
65
ކަތިލުމެވެ.
ދަލީލު:
عن اب نِ عُمَرَ رضَِيَ هلا عنهما قال:)لَماَّ فُتحَِ هذان املصِرانِ أتَوحا عُمَرَ، فقالوا: اي أمرَي املؤمننَي، إ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه
وسلَّم حدََّ ألهلِ نَد قَراًن، وهو جَورٌ عن طريِقنا، وإاَّن إن أردَحان قَراًن شَ قَّ علينا. قال: فانظُروا ححذَوَها من طريِقكم. فحَدَّ هلم
61 ((البحر الرائق)) البن جنيم)342/2(، وينظر: ((فتح القدير)) البن اهلمام)426/2(.
62 ((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْه الرّب(380/1)، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)46/4(.
ه
63 ((اجملموع)) للنووي)199/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)473/1(.
64 (الفروع)) البن مفلح)302/5(، ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)49/3(، وانظر: ((جمموع فتاوى ابن ابز)))24/17(،
((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))274/21(.
65 انظر: ((جملة جممع الفقه اإلسالمي)) التابع ملنظمة املؤمتر اإلسالمي (العدد الثاَلهث: اجلزء)1649/3: قرار رقم)7(. ((جملة البحوث اإلسالمية))
)332/32(.
50

ذاتَ عرِ ق(66 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ކ ފާއި ބަޞަރާ ފަތަހަވުމުން އެ މީހުން ޢުމަރުގެފާނު އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ.
އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ވަނީ ނަޖުދުކަރައިގެ މީހުން ގެ
ه
މީޤާތެއްގެގޮތުގައި ޤަރުނު (ޤަރުނުލްމަނާޒިލު) ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ. އަދި އެތަން އޮންނަނީ ތިމަންމެން
ދަތުރުކުރާ މިސްރާބުން ބޭރުގައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެތަނަށް މިސްރާބުހިފައިފި ނަމަ އެކަން ވާހުށީ ބޮޑު
ބުރައަކަށެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މީޤާތަ ށް އަމާޒުކުރުމުން ލިބޭ އެންމެ ގާތް ތަނަކު ން
އިހުރާންބަން ނާށެވެ. ފަހެ އެއަށްފަހު އެ މީހުން އިހުރާންބަނުމަށް ذاتَ عرِ ق ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވެނުގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ މީޤާތަށް ފޯރުމުގައި ހުރަހެއް މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ މީޤާތަށް
އަމާޒުކޮށްގެން އަންދާސާކުރުމުން ލިބޭ އެންމެ ގާތް ތަނަކުން އިހުރާން ބަނު މަށެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން
ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަށް ނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް ގަސްތުކޮށްގެން މިޤާތަކަށް ފޯރައިފި ނަމަ އިހުރާންބަނުމަކީ
67
ވާޖިބެކެވެ. މީޤާތުގެ މިސްރާބު ހުރަސްކުރާ މީހާ ވެސް ބެލެވޭހުށީ މީޤާތު ހުރަސްކުރި މީހެއްފަދައިންނެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ދަތުރުމަތީ މިސްރާބު އޮޅި މީޤާތު އަންދާސާކުރަ ން ނޭގުނު މީހާގެ ހުކުން
ދަތުރުމަތީ މިސްރާބު އޮޅި މީޤާތަށް އަމާޒުކޮށްގެން އަންދާސާކުރަން ނޭގުނު ނަމަ ޙުކުމަކީ މިޤާތުކަމަށް
ވިސްނުނު ދިމާލަކުން އިހުރާންބަނދެގަތުމެވެ. އަދި މީޤާތަށް އަމާޒުކޮށްގެން އަންދާސާކުރަން ނޭގުނުކަމުގެ
68
މައްޗަށް ބިނާކޮށް އިހުރާން ބަނުން ފަސްކުރުން ހުއްދައެއްނުވެއެވެ.
އިބުނު ބާޒުގެ ފަތުވާއަކީވެސް އެއީއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " މިޤާތާމެދު ޝައްކު އުފެދިއްޖެ މިހާ ގެ
ޙުކުމަކީ މިޤާތުކަމަށް އަންދާސާ ކުރެވުނު ދިމާލަކުން އިހުރާންބަނދެގަތުމެވެ. އެއީ އިހުރާންބަނުމަކާ ނުލައި
މީޤާތު ހުރަސްކުރުމުގެ ކުށުން ސަލާމަތްވެގަތުމަށް ޓަކައިއެވެ. އެނގޭނެފަދައިން މީޤާތަށްވުރެ ކުރިން
66 رواه البخاري (1531).
67 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))274/21(
68((جملة جممع الفقه اإلسالمي)) (العدد الثاَلهث:)1611/3 يف جلسته املنعقدة يف 1402/4/10هـ. املوافق 1982/2/4م.
51

އިހުރާންބަނުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އިޚުތިލާފު އުފެދިފައިވަނީ މީޤާތަށްވުރެ ކުރިން އިހުރާން ބަނުމުގެ
މަކުރ ހަކަމާމެދުގައެވެ. އެހެންކަމުން މިޤާތާމެދު ޝައްކު އުފެދިއްޖެ މީހަކަށް އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު
ހުރަސްކުރުމުގެ ކުށުން ސަލާމަތްވެގަތުމަށް ޓަކައި މިޤާތުކަމަށް އަންދާސާ ކުރެވުނު ދިމާލަކުން
"
އިހުރާންބަނު މުގައި ކުށެއްނުވެއެވެ. އަދި އެފަދަ މީހެއްގެ ހައްގުގައި އެކަމުގައި މަކުރ ހަކަމެއް ވެސް ނުވެއެވެ.
69
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَاتَّقُوا ا لَََّّماَ اسحتطََعحُتمح) 70 މާނައީ:ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީވަރަކުން ތިޔަބައިމީހުން
لَّاއަށް تقوىވެރިވާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ކުޅަދާނަވީވަރަކުން لَّاއަށް ތަގުވާވެރިވުމަށް ވަނީ އަމުރުކުރެވިފައެވެ. މީޤާތު ގެއްލިއްޖެ މިހާގެ
71
ހައްގުގައި ކުޅަދާނަ މިންވަރަކީ މިޤާތުކަމަށް އަންދާސާ ކުރެވުނު ދިމާލަކުން އިހުރާން ބަނދެގަތުމެވެ.
ދޭއް: މިޤާތަށް ވުރެ ދުރުން އިހުރާންބަނުމަކީ މަކުރ ހަވުމާއެކު ހުއްދަކަމެކެވެ. މިޤާތާމެދު ޝައްކު އުފެދިއްޖެ
މީހަކަށް އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ހުރަސްކުރުމުގެ ކުށުން ސަލާމަތްވެގަތުމަށް ޓަކައި މިޤާތުކަމަށް
އަންދާސާ ކުރެވުނު ދިމާލަކުން އިހުރާންބަން ނަ މީހެއްގެ ހައްގުގައި އެ މަކުރ ހަކަމެއް ނުވެއެވެ. ސަބަބަކީ
72
ވާޖިބެއް އަދާކުރުމުގައި މަކުރ ހައިގެ ޙުކުމަކަށް ޖާގައެއް ނުލިބޭތީއެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި : ޖިއްދާއިން އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން
69 (جمموع فتاوى ابن ابز)))24/17(.
70 التغابن 16
71 ((جملة جممع الفقه اإلسالمي)) (العدد الثاَله ث:1612/3).
72 ((جملة جممع الفقه اإلسالمي)) (العدد الثاَله ث:1612/3).
52

ޖިއްދާއަކީ މީޤާތެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދަތުރު ފަށައިފި
މީހަކަށް އެ މީހަކަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ މީޤާތު ފަހަނަޅައި ދިއުން ހުއްދަނުވެއެވެ. ނަމަވެސް އެއްވެސް މިޤާތަކާ
އަރާހަމަނުވާގޮތަށް ސ ދާނު ގެ ބައެއް ދިމާލުން ކަޑުމަގުން ދިއްޖާއަށް ދަތުރުކުރާ މީހުންނަށް ޖިއްދާއިން
73
އިހުރާންބަނުން ހުއްދައެވެ.
ފަތުވާއެއް: " ޖިއްދާއަކީ އެރަށުގެ އަހުލުވެރީންނާއި އެ ތަނުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންގެ ތެރެއިން ހައްޖާއި އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށް ފި މީހެއްގެ މީޤާތެވެ. ދަނެއު، ޔަލަމުލަމު ގެ ބަދަލުގައި ޖިއްދާއަކީ މީޤާތެއްގެ ގޮތުގައި
ކަނޑައެޅުމުގައި އެއްވެސް އަސްލެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި ޔަލަމުލަމު ހުރަސްކޮށް
ގޮސް ޖިއްދާއިން އިހުރާން ބަނދެފި ނަމަ ކަތިލުން ވަޖިބުވާހުއްޓެވެ ". 74
އިބުނު ޢުޘަމިީން ވިދާ ޅުވިއެވެ. " ސ ދާނުގެ ސުވާކިން75 ސަރަހައްދުން ޖިއްދާއަށް ދަތުރުކުރާ
މީހުންނަށް މީޤާތެއް ހުރަސްނުކުރެވޭތީ އެ މީހުންގެ ތެރެއިން ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި
މީހަކަށް ޖިއްދާއިން އިހުރާން ބަނުން ހުއްދައެވެ." 76
ދަލީލު:
عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما قال:)وقَّتَ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ألهلِ املدينةِذا الْلَُيفة، وألهل الشَّامِ اجُلحح فةَ،
وألهل نََحدقَ رحنَ املنازِلِ، وألهحلِ الَيمَنِ يلََمحلَمَ، فهُنَّ هُلنَّ، وِلمَن أتى عليهِ نَّ منِ غ رِي أهحلهِِ نَّ، لِمَنكان يريد الَْجَّ والُعمحرةََ، فمن
كان دونََنَّ فمُهَلُّه من أهحلِه، وكذاك حىت أهحلُ م كَّةَ يهُِلُّونَ منها(77 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
73 ((قرارات اجملمع الفقهي اإلسالمي للرابطة)) قرار رقم:)5/2(18 حكم اإلحرام من جدة للواردين إليها من غريها.
74 (فتاوى اللَجْنة ال دَائهمة- اجملموعة األوىل)))126/11(.
75 ސުވާކިނަކީ ސ ދާނުގެ އިރުއިތުރުން ރަތްކަނޑުގެ އައްސޭރީގައި ކަނޑުގެ ލޮނުގަނޑުން ފަސްދޮޅަސް ހަ މީޓަރުގެ އުސްމިން
ހިމެނޭ ގޮތަށް އުފުލިފައިވާ ސަރަހައްދެކެވެ. މިހާރުގެ ވެރިރަށް ޚުރުޠ މުން ހަ ސަތޭކަ ސާޅީސް ދެ ކ.މީޓަރ ދުރުގެ
ސަރަހައްދެކެވެ. ކުރީގެ ސ ދާނުގެ ކަނޑުގެ މައި ބަދަރަކީ ވެސް އެއީއެވެ. (املقريزي: كتاب املواعظ ... ص)119
76 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))282/21(.
77 رواه البخاري (1526) واللفظ له، ومسلم (1181).
53

ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
މީޤާތު ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އެއީ މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޒުލްޙުލައިފާއެވެ. ޝާމުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް
އަލްޖުޙުފާއެވެ. ނަޖުދުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޤަރުނުލްމަނާޒިލެވެ. ޔަމަނުކަރައިގެ އަހުލުވެރީންނަށް
ޔަލަމްލަމެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ އެއީ އެބައި މީހުންނާއި އެބައި މީހުންގެ
އިތުރުން އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ މީޤާތެވެ. އެނ ން މީހުން އިހުރާން ބަންނަހުށީ އެ ބަޔަކު
ތިބިތަނަކުންނެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީ މައްކާއިންނެވެ.
ދަލީލު ނެގެވެނުގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގައި " އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ މީޤާތެވެ" އޮތް ބަސްފުޅުން
78
ދަލީލުކުރަނީ އިހްރާމް ނުބަދެ އެތަން ފަހަނަޅައި ދިއުން ހަރާމްވާނެ ކަމަށެވެ.
عن اب نِ عُمَرَرضَِيَ هلا عنهما قال:)لَماَّ فُتحَِ هذان املصِرانِ أتَوحا عُمَرَ، فقالوا: اي أمرَي املؤمننَي، إ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه
وسلَّم حدََّ ألهلِ نَد قَراًن، وهو جَورٌ عن طريِقنا، وإاَّن إن أردَحان قَراًن شَ قَّ علينا. قال: فانظُروا ححذَوَها من طريِقكم. فحَدَّ هلم
ذاتَ عرِ ق(79 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ކ ފާއި ބަޞަރާ ފަތަހަވުމުން އެ މީހުން ޢުމަރުގެފާނު އަރިހަށް ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ.
އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ވަނީ ނަޖުދުކަރައިގެ މީހުންގެ
މީޤާތެއްގެގޮތުގައި ޤަރުނު (ޤަރުނުލްމަނާޒިލު) ކަނޑައަޅުއްވާފައެވެ. އަދި އެތަން އޮންނަނީ ތިމަންމެން
ދަތުރުކުރާ މިސްރާބުން ބޭރުގައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެތަނަށް މިސްރާބުހިފައިފި ނަމަ އެކަން ވާހުށީ ބޮޑު
ބުރައަކަށެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މީޤާތަށް އަމާޒުކުރުމުން ލިބޭ އެންމެ ގާތް ތަނަކުން
އިހުރާންބަންނާށެވެ. ފަހެ އެއަށްފަހު އެ މީހުން އިހުރާންބަނުމަށް ذاتَ عرِ ق ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ.
78 ((جمموع فتاوى ابن ابز)) 32/17(
79 رواه البخاري (1531).
54

ދަލީލު ނެގެވެނުގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ މީޤާތަށް ފޯރުމުގައި ހުރަހެއް މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ މީޤާތަށް
އަމާޒުކޮށްގެން އަންދާސާކުރުމުން ލިބޭ އެންމެ ގާތް ތަނަކުން އިހުރާން ބަނުމަށެވެ. އެހެންކްމުން ޖިއްދާއަށް
80
ދެވުމުން އިހުރާން ބަނުން ފަސްކުރުން ހުއްދެވެގެންނުވެއެވެ.
ހަތްވަނަ ކަފި : އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިދިއުމުގެ އަޙްކާމުތައް
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިގޮސްފައި އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަނުވި މީހާގެ
ހުކުން
އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައި ގޮސްފި މީހެއްގެ މައްޗަށް އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަވެ
81
އިހުރާންބަނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތަށް އަމަލުނުކޮށްފި ނަމަ ފާފަވެރިވާނެއެވެ. އަދި ކަތިލުން
84 83 82 ޝާ 86 85
ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަވުން ވާޖިބުވާކަމުގެ ދަލީލު:
އިހުރާންބަނުމަކީ ކުރުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައިވާ ވާޖިބު އަޅުކަމަކެވެ. ވާޖިބެއް ދ ވުމުން އަނބުރާ
އިއާދަކުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަވެ އިހުރާން ބަނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.87
ކަތިލުން ވާޖިބުވާކަމުގެ ދަލީލު:
80 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))324/21(
81 ((شرح النووي على مسلم)))82/8(.
82 ((فتح الباري)))387/3(.
83 ((املبسوط)) للسرخسي)153/4(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)7/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)165/2(.
84 ((الشرح الكبري)) للدردير)25 /2(، وينظر: ((بداية اجملتهد)) البن رشد)324/1(، ((الذخرية)) للقرايف)208/3(.
85 ((اجملموع)) للنووي)206/7(.
86 ((كشاف القناع)) للبهويت)404/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)252 /3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة -220/3(
)221.
87 ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(149/15)، ((اجملموع)) للنووي)205/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)220/3(.
ه
55

ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما أَنه قال: (مَن نَسِيَمنِح نُسكُِه شيئاً، أو تَركََه فلُحيهحرِ حق دماً)88 މާނައީ: މާތް اله އެ
هن هن
ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ
ވިދާޅުވިއެވެ. " އޭގެ (ޙައްޖާއި ޢުމުރާގެ) ނުސުކެއް (ވާޖިބެއް) ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ދ ކޮށްފި މީހާ
ލޭ އޮހުރުވުން (ކަތިލުން) ހުއްޓެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : އިހުރާން ބަނުމަކާ ނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިގޮސްފައި އެ މީގާތަށް އެނބުރި ރުޖ ޢަވެ
އިހުރާން ބަދެފި މީހާގެ ހުކުން
އިހުރާންބަނުމަކާ ނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައި ގޮސްފައި އެ މީގާތަށް އެނބުރި ރުޖ ޢަވެ އިހުރާންބަދެފި
މީހާގެ މައްޗަކަށް އިތުރު ޙުކުމެއްނުވެއެވެ. އެދި ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމަކާ ނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައި ދިޔައީ
ގަސްތުގައި ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ނޭގުމެއްގައި ކަމުގައި ވިޔަސް އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ކަތިލުމެއް ނުވެއެވެ.89
ދަލީލު:
އެކެއް : އިޖުމާޢު
ހ - އަލްމާވަރުދީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިދިޔަ
މީހަކު އެ މީގާތަށް އެނބުރި ރުޖ ޢަވެ އިހުރާންބަދެފި ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ކަތިލުމެއް ނުވާކަމަށް
90
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ .
88 رواه مالك يف ((املوطأ)))419/1(، والدارقطين)244/2(، والبيهقي)9191(. صحَح إسناده موقوفا على ابن عباس: النووي يف ((اجملموع))
(99/8)، وابن كثري يف))إرشاد الفقيه(((314/1)، وصححه ابن ابز يف))جمموع الفتاوى(((397/17)، واأللباين يف))إرواء الغليل((
)1100(.
89((الشرح الكبري)))221/3(.
90((احلاوي الكبري)))72/4(.
56

ށ - އަލްކާސާނީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްގެންހުރި
މީހަކު އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި ފަސް މީޤާތުންކުރެ މީޤާތެއް ފަހަނަޅައި ގޮސްފައި އެނބުރި މީގާތަށް ރުޖ ޢަވެ
އިހުރާންބަދެފި ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ކަތިލުމެއް ވާޖިބު ނުވާ ނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.91
ނ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައި
ދިޔައީ ގަސްތުގައި ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ނޭގުމެއް ކަމުގައި ވިޔަސް އެނބުރި މީގާތަށް ރުޖ ޢަވެ
އިހުރާންބަދެފި ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ކަތިލުމެއް ވާޖިބުނުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.92
ދޭއް: އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި މީޤާތު ފަހަނަޅައިދިޔުމަށްފަހު އެނބުރި މީގާތަށް ރުޖ ޢަވެ އިހުރާންބަދެފި ނަމަ
ބެލެވޭނީ އެ ވާޖިބު ފުރިހަމަކޮށްފިކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން އެ މީހެއްގެ މައްޗަކަށް އިތުރު ކަމެއް
93
ލާޒިމުނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : މީގާތު ފަހަނަޅައިގޮސް އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަވެ އަލުން
އިހުރާން ބަދެފި މީހާގެ ހުކުން
މީގާތު ފަހަނަޅައި ގޮސް އިހުރާންބަނުމަށްފަހު އެނބުރި މީޤާތަށް ރުޖ ޢަވެ އަލުން އިހުރާންބަންކަމުގައި
ވިޔަސް އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ލޭ ދިނުން (ކަތިލުން) ވާޖިބުވާ ނެއެވެ . އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި94 ޙަންބަލީ
96 95
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެތެރެއިން އިމާމު ޒުފަރުގެ ރައުޔެވެ. އިބުނު ބާޒު
ވިދާޅުވިއެވެ. މީގާތު ފަހަނަޅައިގޮސް އިހުރާން ބަނދެފި ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ލޭ ދިނުން (ކަތިލުން)
91 ((بدائع الصنائع)))165/2(.
92 ((املغين)))252 /3(.
93 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)165/2(((كشاف القناع)) للبهويت)404/2(.
94 ((الشرح الكبري)) للدردير)25 /2(، وينظر: ((بداية اجملتهد))البن رشد)324/1(.
95 (اإلنصاف)) للمرداوي)304 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)221/3(.
96 ((جممع األهنر)) لشيخ زاده)448/1(.
57

ވާޖިބުވާނެއެވެ.97 އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. މީޤާތު ފަހަނަޅައި ދިއުމަށްފަހު އިހުރާންބަދެފި ނަމަ އެ
މީހެއްގެ މައްޗަށް މައްކާގައި ކަތިލުމަށްފަހު އެތަނުގެ ފަގީރުންނަށް އެ ތަކެތި ބެހުން ވާޖިބުވާ ނެއެވެ.98
ދަލީލު:
ހ - ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما أَنه قال: (مَن نَسِيَمنِح نُسكُِه شيئاً، أو تَركََه فلُحيهحرِحق دماً)99 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ
هن هن
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ
ވިދާޅުވިއެވެ. " އޭގެ (ޙައްޖާއި ޢުމުރާގެ) ނުސުކެއް (ވާޖިބެއް) ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ދ ކޮށްފި މީހާ
ލޭ އޮހުރުވުން (ކަތިލުން) ހުއްޓެވެ.
ށ - ކަތިލުން ލާޒިމުވަނީ މީޤާތު ހުރަސްކުރުމަށްފަހު އިހުރާންބަނދެފައިވާތީއެވެ. އެއީ މީޤާތުން އިހުރާން ބަނުމަކީ
ވާޖިބަކަށްވާތީވެ އެ ވާޖިބު ދ ކުރެވުމުގެ މައްޗަށްއޮތް އަދަބެއްގެގޮތުގައެވެ . އަދި އެ މީހަކު އެނބުރި މީޤާތަށް
100
ރުޖ ޢަވުމަކުން އެ ވާޖިބު ދ ކޮށްނުލާކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : ހައްޖު ނުވަތަ އުމުރާގެ ގަސްތެއްނެތި މީ ޤާ ތު ފަހަނަޅައިދިއުމަށްފަހު ހައްޖު ނުވަތަ
ޢުމުރާއަކަށް ގަސްތުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން
ހައްޖުނުވަތަ އުމުރާގެ ގަސްތެއްނެތި މީޤާތު ފަހަނަޅައިދިއުމަށްފަހު ހައްޖުނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް
ގަސްތުކޮށްފި މީހެއްގެ ޙުކުމަކީ އެހުރި ހިސާބަކުން ޢިޙްރާމް ބަދެގަތުމެވެ. އެއީ މަލިކީ މަޒުހަބާއި101 ޝާފިޢީ
102
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
97 (جمموع فتاوى ابن ابز)))40/17(.
98 (جمموع فتاوى ابن عثيمني)))369/21(.
99 رواه مالك يف ((املوطأ)))419/1(، والدارقطين)244/2(، والبيهقي)9191(. صحَح إسناده موقوفا على ابن عباس: النووي يف ((اجملموع))
(99/8)، وابن كثري يف))إرشاد الفقيه(((314/1)، وصححه ابن ابز يف))جمموع الفتاوى(((397/17)، واأللباين يف))إرواء الغليل((
)1100(.
100((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)221/3(.
101 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)59/4(.
102 ((اجملموع)) للنووي)204-203/7(.
58

އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުނުވަތަ އުމުރާގެ ގަސްތެއްނެތި މީޤާތު ފަހަނަޅައި ދިއުމަށްފަހު
ހައްޖުނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް ގަސްތުކޮށްފި މީހެއްގެ މައްޗަށް އޮތީ އެ ވަގުތު ހުރިތަނަކުން އިހުރާންބަނދެގަތުމެވެ.
އަދި އެ މީހަކު އަލުންބަލުން މީޤާތަށް ރުޖ އަވާކަށެއް ނުޖެހޭނެއެވެ.103 އަދި ޝައުކާނީ ވެސް ވިދާޅުވީ
104
އެފަދައިންނެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ނުވަތަ އުމުރާގެ ގަސްތެއްނެތި މައްކާއަށް ވަނުމަށްފަހު ހައްޖަށް
ގަސްތުކޮށްފި މީހާ އިހުރާންބަނުންވަނީ މައްކާއިންނެވެ. އަދި ޢުމުރާއަކަށް ގަސްތުކޮށްފި މީހާ
އިހުރާންބަނުންވަނީ މައްކާއިން ނިކުމެގެންގޮސް الَتـنْعيم އިން ނުވަތަ اجْلهعرانةއިން ނުވަތަ ޖިއްދާ މަގުގައިވާ
احلديْبيةގެ ސަރަހައްދުން ނެވެ. 105
ه
ދަލީލު:
ހ- ހަދީސް: (ومَن كان دون ذلك فمنِ حيثُ أنشَأَ، حىت أهحلُ مكََّةَ منِ مكََّةَ)106 މާނައީ: އެނ ންމީހުން
އިހުރާންބަނުންވަނީ އެ މީހަކު ހުރި ތަނަކުންނެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މައްކާއިންނެވެ.
ށ- ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތް: عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما: (أَّنه أحرَمَ من الفُرعُِ)107 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ال فُرعُِ
ން އިހުރާންބެންނެވިއެވެ.
އެ ހާދިސާގެ ތަފުސީލު:
103 (فتح الباري)))386/3(.
104 (نيل األوطار)))296/4(.
105 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))377/21(.
106 رواه البخاري (1524)، ومسلم (1181)
107 رواه مالك يف ((املوطأ-رواية حممد بن احلسن الشيباين)))382(واللفظ له، والشافعي يف ((األم)))350/3(، والبيهقي)9189(بلفظ:
(أهلَ) بداال من (أحرم) ص حَحإسناده النووي يف ((اجملموع)))204/7(.
59

މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު الفُرعُِ ނަމަކަށްކިޔުނު އަވަށަކަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެއީ
ޒުލްޙުލައިފާއި މައްކާ ދެމެދު އޮންނަތަނެކެވެ. އެތަނަށް ވަޑައިގެން އުޅުއްވަނިކޮށް އުމުރާގެ އަޅުކަމެއްގެ
ޝައުގުވެރިކަން އު ފެދުނެވެ. އެހެންކަމުން އެ ވަގުތު ހުންނެވި ތަނުން އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. 108
109
ނ - ހުއްދަ ކަމެއްގައި ރަށަކަށް ފައިބައިގެންހުންނަ މީހެއްގެ ޙުކުމަކީ އެ ތަނެއްގެ އަހުލުވެރީންގެ ޙުކުމެވެ.
ފަސްވަނަ އަކުރު : ހާޖަތަކަށް މީޤާތު ފަހަނަޅައިދާ މީހާގެ ހުކުން
ހައްޖުނުވަތަ އުމުރާގެ އަޅުކަމެއްގެ ގަސްތެއްނެތި އެހެން ހާޖަތަކަށް މީޤާތު ފަހަނަޅައިދާ މީހެއްގެ
މައްޗަކަށް އިހްރާމް ބަނުން ވާޖިބެއްނުވެއެވެ.110
ދަލީލު:
ހ - ހަދީސް: فهُنَّ هُلنَّ، وِلمَن أتى عليهِ نَّ منِ غ رِي أهحلهِِ نَّ، لِمَنكان يريد الَْجَّ والُعمحرةََ،(111 މާނައީ: ހައްޖާއި އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ އެއީ އެބައި މީހުންނާއި އެބައި މީހުންގެ އިތުރުން އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ
މީޤާތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވު ނުގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގައި "ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ" އޮތް
ބަސްފުޅުން ދަލީލުކުރަނީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުނުކުރާ މީހެއް ނަމަ އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި
112
މީގާތު ފަހަނަޅައިދިއުން ހުއްދަވާނެކަމަށެވެ.
108 ((اجملموع)) للنووي)204/7(.
109 ((حاشية ابن عابدين)))581/2(، ((كشاف القناع)) للبهويت)403/2(.
110 ((املغين)))253/3(.
111 رواه البخاري (1526) واللفظ له، ومسلم (1181).
112 (شرح صحيح البخاري)) البن بطال ( )194 /4، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))44/16(.
60

ށ - އިޖުމާޢު: އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙަރަމްފުޅަށް ވަނުމުގެ ގަސްތެއްނެތި
އެހެން ހާޖަތަކަށް މީޤާތު ފަހަނަޅައިދާ މީހެއްގެ މައްޗަކަށް އިހްރާމް ބަނުން ވާޖިބެއްނުވާ ނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
113
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ހަވަނަވަނަ އަކުރު : ހާޖަތަކަށް މައްކާއަށް ވަންނަ މީހެ އް ގެ ހުކުން
ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގެ ގަސްތެއް ނެތި ހާޖަތަކަށް މައްކާއަށް ވަންނަ މީހެއްގެ މައްޗަށް
114
އިހުރާންބަނުން ވާޖިބެއްނުވެއެވެ. އެއީ އިމާމު އަޙްމަދުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ . އަދި އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް އެ މަޒުހަބުގެ ގިނަ ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ފަރުޟު ހައްޖު އަދާނުކޮށް ހުރުރެގެން
ހައްޖުމ ސުމުގައި މައްކާއަށް ވަދެފި މީހެއްގެ މައްޗަށް އިހުރާންބަނުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވާކަމަށެވެ.115
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم މީޤާތު ކަނޑައެޅުއްވީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ބަ އެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގެ ގަސްތެއްނެތި
ހާޖަތަކަށް މައްކާއަށް އެނ ންމީހުން އިޙްރާމަކާނުލައި ވަނުން ހުއްދައެވެ. اާلهއއި އެ އިލާހުގެ ރަސ ލާގެ
116
ކިބައިން މައްކާއަށް ހާޖަތަށް ވަނުމަށް އިހުރާން ބަނުން ލާޒިމުކުރައްވާފައެެއް ނުވެއެވެ.
اْبنقّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ބަޔަކު އަމަލުކުރަ ންޖެހޭ ގޮތުގެ
ههم
ތެދުމަގު ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يهوسلَم ވަނީ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައެވެ. އަދި اާلهއއި އެ އިލާހުގެ ރަސ ލާގެ ކިބައިން
ه
ވާރިދުވެފައިވާ ގޮތާއި ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވާ ގޮތް ފިޔަވައި އެހެން މަގެއް ނުވެއެވެ. اާلهއއި އެ
117
އިލާހުގެ ރަސ ލާގެ ކިބައިން މައްކާއަށް ހާޖަތަށް ވަނުމަށް އިހުރާންބަނުން ލާޒިމުކުރައްވާފައެއްެ ނުވެއެވެ.
113 ((املغين)))253/3(.
114 ((اإلنصاف)) للمرداوي)302/3(، ((املغين)) البن قدامة)254/3(.
115 ((اجملموع)) للنووي)11/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)484/1(
116 ((احمللى)) 266/7(
117 ((زاد املعاد)))429/3(
61

އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުމަރާއި ޒުހުރީއާއި ޙަސަނުލްބަޞްރީގެ ރައުޔަކީ މައްކާއަށް
118
ހާޖަތަށް ވަނުމުގައި އިހުރާން ބަންނަން ނުޖެހޭނެކަމަށެވެ.
އަށްވަނަ ކަފި : ދަތުރުމަތީ ދެ މީޤާތު ލިބޭ މީ ހާ އިހުރާން ބަނުމުގަ އި އަމަލުކުރާނެގޮތް
ހައްޖަށް ނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް ގަސްތުކޮށްގެން ކުރެވޭ ދަތުރެއްގައި ދެ މިޤާތު ލިބޭ މީހެއް ނަމަ
ފުރަތަމަ މީޤާތުން އިހުރާން ބަންނަންޖެހޭނެކަމަށް ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި މާލިކީ
121 120 119
މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ހިމެނެއެވެ.
ދަނެއު، މާލިކީ މަޒުހަބުގައި އިސްތިސްނާ ހާލަތެއްވެއެވެ . އެއީ ފުރަތަމަ އަރާހަމަވާ މީޤާތަކީ އެ
މީހެއްގެ އަސްލު މީޤާތުކަމަށް ނުވެފައި ދެވަނައަށް ލިބޭ މީޤާތަކީ އެ މީހެއްގެ އަސްލު މީޤާތުކަމަށްވުމެވެ. އެ
ފަދަ މީހަކަށް ދެވަނަ މީޤާތުން އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ފުރަތަމަ މީޤާތު ދ ކުރުން އެ މަޒުހަބުގައި
ހުއްދަކުރެއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ މިޞްރުކަރައިން ފުރައިގެން މަދީނާގެ ރާސްތާއިން މައްެކާއަށް ދަތުރު ފެށި
މީހެއްގެ މިސާލެވެ. އެފަދަ ދަތުރުވެރިއަކަށް އެންމެ ފުރަތަމަ ލިބޭނީ މަދީނާގެ މީޤާތު ޒުލްޙުލައިފާއެވެ. ދެން
އެއަށް ފަހު މައްކާއަށް ދަތުރުކުރާ މަގުމަތީގައި އެ މީހެއްގެ އަސްލު މީޤާތު އަލްޖުޙުފާ އެ މީހަކަށް ލިބެއެވެ.
އެފަދަ މީހަކަށް ދެވަނަ މީޤާތުން އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ފުރަތަމަ މީޤާތު ދ ކުރުން އެ މަޒުހަބުގައި
122
ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
118 ((فتح الباري)))59/4(،
119 ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)303/2(.
120 (اجملموع)) للنووي)198/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)70/4(.
121 ((كشاف القناع)) للبهويت)401/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)209-208/3(.
122 ((التاج واإلكليل)) للمواق)36/3(
62

ހ - ހަދީސް: فهُنَّ هُلنَّ، وِلمَن أتى عليهِ نَّ منِ غ رِي أهحلهِِ نَّ، لِمَنكان يريد الَْجَّ والُعمحرةََ،(123 މާނައީ: ހައްޖާއި އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ އެއީ އެބައި މީހުންނާއި އެބައި މީހުންގެ އިތުރުން އެ ތަނަށް ފައިބައިފި ބަޔެއްގެ
މީޤާތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވެނުގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގައި "ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ" އޮތް
ބަސްފުޅުން ދަލީލުކުރަނީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްފި މީހެއް ނަމަ އިހުރާންބަނުމަކާނުލައި
124
މީގާތު ފަހަނަޅައިދިއުން ހުއްދަނު ވާނެކަމަށެވެ.
ށ - އެންމެހާ މީޤާތުތައް ވަނީ ހަރަންފުޅުގެ ވަށައިގެން ކަމަށްވާ ތީވެ އެއިން މީޤާތެއް ލިބޭހިނދު އެތަނަށް
125
މާތްކޮށްހިތުމުގެގޮތުން އިހުރާންބަނުން ލާޒިމުވެއެވެ.
ނުވަ ވަ ނަ ކަފި : މީޤާތަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން
މީޤާތަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމަކީ ހުއްދަވުމާއެކު ވެސް މަކުރ ހަކަމެކެވެ. އެއީ މާލިކީ
127 126
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅު ވިއެވެ. މީޤާތަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުން ހުއްދަވުމާއެކު އެގޮތަށް
އިހުރާންބަނުން ހިމެނެނީ މަކުރ ހައިގެ ދަރަޖައިގައެވެ. ނަމަވެސް އިހުރާންނުބަދެވި މީޤާތު ފަހަނަޅައިފާނެކަމުގެ
ބިރުހީކުރެއްވިއްޖެ މީހަކަށް މީޤާތަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުން ހުއްދައެވެ. އަދި އެ ހިނދު އެކަމުގައި
މަކުރ ހަކަމެއް ނުހިމެނެއެވެ. އެހެނީ (ފިޤުހުގެ އުސ ލަކީ) ވާޖިބެއް އަދާކުރުމަ ށް ކުރެވޭ މަސައްކަތެއްގެ
128
ތެރެއަކަށް މަކުރ ހަ ކަމެއް ނުވަންނާނެތީއެވެ .
123 رواه البخاري (1526) واللفظ له، ومسلم (1181).
124((إحكام األحكام)) البن دقيق العيد (ص:)298.
125 ((سبل السالم)) للصنعاين)186/2(.
126((التاج واإلكليل)) للمواق)18 /3(، وينظر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(/15)143، ((تفسري القرطيب)))366/2(.
ه
127((الفروع)) البن مفلح)314/5(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)304/3(.
128 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))48/17(.
63

އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. މީޤާތަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމަކީ މަކުރ ހަކަމެކެވެ. ސަބަބަކީ
އިހުރާންބަނދެވޭތަން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވާތީއެވެ. 129
ދިހަ ވަނަ ކަފި : ޙައިޟުވެރިޔާއި ނިފާސްވެރިޔާ އި ޙު ރާ މާނުލައި މީޤާތު ން ހުރަސްކުރުމު ގެ ހުކުން
ޢުމުރާއާއި ހައްޖުގެ އަޅުކަމަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދަތުރުކުރާ ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާއަށް
އިޙުރާމަކާނުލައި މީޤާތް ފަހަނަޅައި ދިއުން ހުއްދަނުވެއެވެ. މީޤާތާ އަރާހަމަވުމުން ޙައިޟުވެރިޔާއި
ނިފާސްވެރިޔާ ވެސް އިހުރާން ބަނުން ލާޒިމުވެއެވެ. الض حاَك އާއި إبراهيم النخعي އާއި سفيان الثوري ގެ ރައުޔަކީ
މީޤާތަށްވުރެ ދުރުން ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާއަށް އިހުރާންބަނުން މަކުރ ހަވެގެންވާކަމަށެވެ. އަދި މީޤާތާ
130
އަރާހަމަވުމުން ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާއަށް އިހުރާންބަނުން ލާޒިމުވާނެކަމަށެވެ. عطاء ގެ ރައުޔަކީ
ޙައިޟުވެރިޔަކު މައްކާގައި ހުރެފައި ޢުމުރާއަކަށް ދުރު މީގާތަކަށް ނިކުމެ އިހުރާން ބަނުން މަކުރ ހަކަމަށެވެ.
131
ސަބަބަކީ އެފަދަ މީހެއްގެ ޙުކުމަކީ މައްކާގައި މުޤީމުވެހުރި މީހެއްގެ ހުކުން ކަމަށްވާތީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް: عنح جابرِِ ب نِ عَبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما قال:)أتينا ذا الْلَُيفةِ، فولَدَت أمساءُ بِنح تُ عُمَي س حم مدََّ بنَ أيب
بك ر، فأرسلََحت إل رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: كيف أصنَعُ؟ قال: اغَتسِلي، واستَثحفرِي بثو ب، وأَححرِمي(132 މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބްދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
(ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ދަތުރު ފުޅު ގައި) ތިމަންމެނަށް ޒުލްޙުލައިފާއަށް (މަދީނާގެ މީޤާތަށް) އާދެވުނުތަނާ އަސްމާއު
ބިންތި ޢުމައިސަށް ދަރިކަލަކު ތުރަވެއްޖެއެވެ. ނަމަކީ މުޙައްމަދު ބުނި އަބ ބަކުރެވެ. ފަހެ އެކަމުގެ ޚަބަރު
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަރިއަހަށް ފޮނުއްވައި ކަންތައް ކުރަންވީގޮތް ސާފުކުރުމަށް ދެންނެވުނެވެ. އެހިނދު
129 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))380/21(.
130 ((ابن رجب- فتح الباري)))490/1(.
131 ((ابن رجب- فتح الباري)))490/1(.
132 مسلم 1218
64

އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ ފެންވަރައިގަންނާށެވެ. އަދި ފޮތިގަނޑަކުން
ފ ގަޅިޖަހައިގަންނާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އިހުރާންބަދެގަތުން ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
މީޤާތާ އަރާހަމަވަމުން ހިނައިގަތުމަށް ފަހު އިހުރާންބަނުމަށް ނިފާސްވެރިޔާއަށް އަ މުރުކުރެވިފައިވުމުން
އެނގެނީ ޙައިޟުވެރިޔާ ވެސް އަމަލުކުރަންޖެހޭނީ އެ ގޮތަށްކަމަށެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! ގިނައިން ލޭ ފޭބުމާއި
ދުވަސް ގުނުމުގައި ނިފާސްވެރިކަމަކީ ޙައިޟުގެ ބަލިމަޑުކަމަށް ވުރެ ކަންތައް ބޮޑުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން މީޤާތާ
133
އަރާހަމަވަމުން ހިނައިގަތުމަށްފަހު އިހުރާންބަނުން ޙައިޟު ވެރިޔާގެ މައްޗަށް އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
134
ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ނިފާސްވެރިޔާގެ އިހުރާންބަނުން ހުއްދަވާކަން ހަދީސުން އެނގެއެވެ. އަދި
މުބާރަކުޕ ރީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައިޟުވެރިޔާގެ ޙުކުމަކީ ނިފާސްވެރިޔާގެ ޙުކުމެވެ . ޙަދަސްވެރިކަމުގެ ސިފަތަ ކާއި
މާނައިގައި ޙައިޟުވެރިޔާއި ނިފާސްވެރިޔާ ބައިވެރިވެގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް ޖުނުބުވެރިކަމުގެ ގޮތުން
ނިފާސްވެރިޔާގެ ޙަދަސްވެރަިކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ ލޭ ފޭބުމާއި ދުވަސް ގުނުމުގައި ނިފާސްވެރިކަން
135
ބޮޑުވާތީއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - اْبنعبدْالْرُّبهއިޖުމާޢު ނަޤު ލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ . ހުރިހާ
ބޭކަލުން ވެސް ވިދާޅުވަނީ ނިފާސްވެރިޔާ ހިނައިގަތުމަށްފަހު އިހުރާންބަނުމަށެވެ. އެއީ ހަދީސުގައިވާ
133 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)430/2(.
134
((شرح النووي على مسلم))
135 ((مرعاة املفاتيح)))4/9(.
65

ފަދައިންނެވެ. އަދި ނިފާސްވެރިޔާގެ ޙުކުމަކީ ޙައިޟުވެރިޔާ ގެ ވެސް ހުކުން ކަމަށެވެ. ޙައިޟުވެރިޔާގެ ޙުކުމަކީ
136
ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކުރުން ފިޔަވައި ހައްޖުގެ ދެންހުރި ރުކުންތައް ފުރިހަމަކުރުމުގައި ދެމިހުރުމެވެ .
ށ - އިބުނު ރަޖަބު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ޙައިޟުވެރިޔާއަށް
ޢިޙްރާމް ބަނުން ހުއްދަވެގެންވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އެހިނދު ޙައިޟުވެރިޔާއަށް
137
ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކުރުން ފިޔަވައި އަޅުކަމުގެ ގޮތުން ޠާހިރު މީހުން ކުރާ ހުރިހާ ކަމެއް ކުރުން ހުއްދައެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ميقاتُ امليِقاتِ– މީޤާތުލްމީޤާތި އްޔި ގެ އަޙްކާމުތައް
ފުރަތަމަ ކަފި : ميقاتُ امليِقاتِ- މީޤާތުލްމީޤާތިއްޔިގެ މާނަ
ميقات املهيقايّت - މީޤާތުލްމީޤާތިއްޔިގެ މާނައަކީ މީޤާތާއީ ހަރަންފުޅުގެ ދެމެދު ދިރިއުޅޭ މީހުންނެވެ.
ه
މިސާލަކަށް ނަމަ جدَة އާއި قديد އާއި عسفْان އާއި الظَْهرانއާއި بَْرة އަދިأمّالسلَ م ގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނެވެ. 138
ه
ދެވަނަ ކަފި : ميقاتُ امليِقاتِ- މީޤާތުލްމީޤާތިއްޔިގެ ހުކުން
އަލްމީޤާތިއްޔު ންނަކީ މީޤާތާއީ ހަރަންފުޅުގެ ދެމެދު ދިރިއުޅޭ މީހުންނާއި އެއިން ތަނަކަ ށް ފައިބައިފި
139
ބަޔެކެވެ . އެ މީހުން ގެ މީޤާތަކީ އެ މީހަކު އެހުރި ތަނެކެވެ. އެއީ ޖުމުހ ރު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔެވެ.
ނަމަވެސް ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ މައްކާއަށް ވަދެވުމުގެ ކުރީގައި ހުރިހާ ތަނަކުން އިހުރާން ބަނުން
140
ސައްހަކަމަށެވެ.
މީޤާތާއީ ހަރަންފުޅުގެދެމެދު ދިރިއުޅޭ މީހުން އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި އެ މީހަކު އެހުރި ތަނެއް
141
ފަހަނަޅައި ގޮސްފި ނަމަ ފާފަވެރިވެ، ކަތިލުން ވާ ޖިބުވާ ހުއްޓެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
136 ((التمهيد)))315/19(.
137 ((فتح الباري)))490/1(.
138 ((البحر الرائق)) البن جنيم)344/2(، ((حاشية ابن عابدين)))579/2(.
139 ((أضواء البيان)))487/4(.
140 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)111/3(.
141 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)46/4(((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))23/2(.
66

މަޒުހަބުގެ142 ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ143 މީޤާތާއީ ޙަރަ ން ފުޅުގެ ދެމެދު ދިރިއުޅޭ
މީހުން އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި އެ މީހަކު އެހުރި ތަނެއް ފަހަނަޅައި ގޮސްފައި އެނބުރި އެތަނަކަށް އައިސްފި
ނަމަ ފިދިޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާ ނެކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
ހ- ހަދީސް: (ومَن كان دون ذلك فمنِ حيثُ أنشَأَ، حىت أهحلُ مكََّةَ منِ مكََّةَ)144 މާނައީ: އެނ ންމީހުން
އިހުރާންބަނުންވަނީ އެ މީހަކު ހުރި ތަނަކުންނެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މައްކާއިންނެވެ.
ށ - عهن اْبهن عباَ سٍ رهضيهلاعنهما أَنه قال:(مَن نَسِيَمنِح نُسكُِه شيئاً، أو تَركََه فلُحيهحرِ حق دماً)145 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ
ވިދާޅުވިއެވެ. " އޭގެ ނުސުކެއް (ހައްޖާއި އުމުރާގެ ވާޖިބެއް) ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ދ ކޮށްފި މީހާ
ލޭ އޮހުރުވުން (ކަތިލުން) ހުއްޓެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ميِقاتُ امل كَيِِ– މީޤާތުލްމައްކިއްޔިގެ އަޙްކާމުތައް
ފުރަތަމަ ކަފި : امل كَيِِ– އަލް މައްކިއްޔިގެ މާނަ
املكّهيّ– އަލްމައްކިއްޔިގެ މާނައަކީ އިހުރާންބަނުމަށް ބޭނުންވާ ވަގުތު މައްކާގެ ހަރަން ފުޅުގެ ހުދ ދުގައި
ه
ތިބޭ މީހުންނެވެ. އެއީ އެ ތަނުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ އެ ތަނަށް ފައިބައިފައިހުރި މީހެއް
146
ކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ.
142 ((كشاف القناع)) للبهويت)401/2(، ((الفروع)) البن مفلح)302/5(.
143 ((اجملموع)) للنووي)196/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)474/1(.
144 رواه البخاري (1524)، ومسلم (1181)
145 رواه مالك يف ((املوطأ)))419/1(، والدارقطين)244/2(، والبيهقي)9191(. صحَح إسناده موقوفا على ابن عباس: النووي يف ((اجملموع))
(99/8)، وابن كثري يف))إرشاد الفقيه(((314/1)، وصححه ابن ابز يف))جمموع الفتاوى(((397/17)، واأللباين يف))إرواء الغليل((
)1100(.
146 ((البحر الرائق)) البن جنيم)344/2(، ((اجملموع)) للنووي)205/7(.
67

ދެވަނަ ކަފި : މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ ހައްޖުގެ މީޤާތު
މައްކާގެ ޙަރަމުފުޅުގެ ހުދ ދުގައި ދިރިއުޅޭ އެ ތަނުގެ ވަޒަންވެރިންނާއި އެ ތަނަށް ފައިބައިފައި ތިބޭ
މީހުނުން ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނު ންވަނީ އެ ބައެއްގެ ގެއިންނެވެ. ނުވަތަ މައްކާގެ ހުދ ދުގެ ތެރެއިން
147
ތަނަކުންނެ ވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް:
ހ - (ومَنكان دون ذلك فمنِ حيثُ أنشَأَ، حىت أهحلُ مكََّةَ منِ مكََّةَ)148 މާނައީ: އެނ ންމީހުން އިހުރާންބަނުންވަނީ
އެ މީހަކު ހުރި ތަނަކުންނެވެ. އެގޮތުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މައްކާއިންނެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ މައްކާގެ އަހުލުވެރީންގެ މީޤާތަކީ މައްކާކަމެވެ.149
ށ - عن جاب ر رضَِيَهُلاعنه قال:)أمَراَن النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم لَماَّ أَححلَلحنا، أ حن نُُحرِمَإذا توجَّهحنا إل منًِ، قال: فأَهحلَلحنا منَِ
اأَلبحطَ حِ(150 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންމެން نيبއާ صلَى
هلاعلْ يهه وسلَمގެ އަރިހުގައި ޙަ އްޖަތުލްވިދާޢުގައި އުމުރާގެ އަޅުކަން ނިންމައި ހަލާލުވުމުން އެންގެވީ މިނާއަށް ދާ
ދުވަހު ހައްޖަށް އަލުން އިހުރާންބަނުމަށެވެ. އެހެނަކަމުން ތިމަންމެން (މައްކާގައި އޮންނަ) اأَلبحطَح ނަމަކަށްކިޔުނު
ވާދީން އިހުރާންބަނީމުއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އަޞްޙާބުބޭކަލުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި މައްކާއަށް ވަޑައިގަތުމަށްފަހު
އުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރައްވައި ޙަލާލުވުމަށްފަހު އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހައްޖަށް އަލުން އިހުރާންބެންނެވީ
147 ((شرح النووي على مسلم)))84/8(. ((فتح الباري)) البن حجر)74/1(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))79/81(، ((الشرح املمتع)) البن
عثيمني (49 ،48/7).
148 رواه البخاري (1524)، ومسلم (1181)
149 ((إحكام األحكام)) البن دقيق العيد (ص:)299.
150 رواه مسلم (1214).
68

މައްކާގެ އަވަށެއްކަމުގައިވާ اأَلبحطَح ނަމަކަށްކިޔުނު ވާދީން ނެވެ. އެ އަމަލުފުޅުން މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ
ހައްޖުގެ މީޤާތަކީ މައްކާކަން އެނގެއެވެ.151
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާގެ ހަރަންފުޅުގެހުދ ދުގައި ދިރިއުޅޭ އެ
ތަނުގެ ވަޒަންވެރިންނާއި އެ ތަނަށް ފައިބައިފައިތިބޭ މީހުނުން ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުންވަނީ މައްކާގެ ޙަރަމުގެ
ހުދ ދުގެ ތެރެއިން ތަނަކުން ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އަދި އެބައި މީހުން ޢުމުރާއަށް
އިހުރާންބަންނަ ންޖެހޭ މީޤާތު ތަފާތުވެގެންވެއެވެ. 152
ށ- ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާގައި ދިރިއުޅޭ މިހުންނާއި އެ ތަނަށް
ފައިބައިފައިތިބޭ މީހުންގެ ހައްޖުގެ މިޤާތަކީ މައްކާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. ހައްޖަށް
153
ގަސްތުކޮށްފި މީހަކު އިހުރާން ބަނުމަކާނުލައި މައްކާއިން ނިކުތުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ އުމުރާގެ މީޤާތު
މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ އުމުރާގެ މީޤާ ތަކީ ޙަރަމުގެ ސަރަޙައްދުން ބޭރުގެ ކޮންމެ ވެސް ތަނެކެވެ.
155 154 ޝާ އި156 157
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
عن جاب ر رضَِيَهلا عنهما:)أ نَّ عائشةَ حاضت فَنسكََت املناسِكَ كُلَّها، غرَيأنََّا مل تطَُ حف ابلبيتِ. قال: فل ماَّ طَهَُرتوطافت،
قالت: اي رَ سولَ هلا، أتنطَلِقونَ بعُمحرةَوحَجةَّ، وأنطَلقُِ ابلَْجِ؟ فأمر عبدَ الَّرمح نِ بنَأيب بك ر أن يََُحرجَمعهاإل الَّتنعيمِ، فاعتَمَرتَ
151 (الشرح املمتع)) البن عثيمني)49 ،48/7(.
152 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
153 (شرح النووي على مسلم)))84/8(.
154 ((البحر الرائق)) البن جنيم)343 /2(، ((حاشية ابن عابدين)))581/2(.
155 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)38 /4(.
156 ((اجملموع)) للنووي)205/7(.
157 ((الفروع)) البن مفلح)304/5(.
69

بعد الَْجِيف ذي الْجِةَِّ(158 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.)ހައްޖުގެ
އަޅުކަމުގައި އުޅުއްވަނިކޮށް(ޢާއިޝަތުގެފާނަށް މައްސަރުކަންތައް ދިމާވިއެވެ. ފަހެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކުރުން
ފިޔަވައި ދެންހުރި ހުރިހާ އަޅުކަމެއް އެ ކަމަނާ ކުރައްވަމުންގެންދެވިއެވެ. ފަހެ ޠާހިރުވުމުން އެ ކަމަނާ
ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު ޙައްޖަކާއި
ޢުމުރާއެއް އަދާކުރައްވައިފީ މު އެވެ. އަހުރެން އަދާކުރަންޖެ ހެނީ ހަމައެކަނި ހައްޖެއްތޯއެ ވެ؟ ފަހެ އެކަލޭގެފާނު
عبدَ الَّرمح نِ بنَأيب بكرއަށް އެކަމަނާ ގޮވައިގެން الَّتنعيمِ އަށް (ޢުމުރާއަށް އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި) ވަޑައިގަތުމަށް
އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެގޮތުން އެ ކަމަނާ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ނިމުމަށްފަހު ހައްޖުމަހުގެ ދުވަހެއްގައި ޢުމުރާއެއް
އިއާދަކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ޢާއިޝަތުގެފާނު މައްކާގައި ހުންނަ ވައިގެން ޢުމުރާއެއް ކުރެއްވުމަށް ބޭނުންވި ހިނދު އިހުރާންބަނުމަށް
މައްކާއިން ބޭރުވެ الَّتنعيمِ އަށް ދިއުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ޙަރަމުގެ ސަރަހައްދުންބޭރުގެ އެންމެ ކައިރީ
އޮންނަ ބިމެވެ. އެހެންކަމުން މައްކާގައި ހުރި މީހެއްގެ އުމުރާގެ މީޤާތަކީ ޙަރަމުގެ ސަރަޙައްދުން ބޭރުގެ
159
ކޮންމެ ވެސް ތަނެއްކަން އެނގެއެވެ.
158 رواه البخاري (1785).
159 ((شرح معاين اآلاثر)) للطحاوي)240 /2(، ((اجملموع)) للنووي)205 /7(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))311 /8(((الشرح املمتع)) البن
عثيمني (50/7).
70

ދެވަނަ ބާ ބު : އުމުރާގެ ރުކުންތައް
الباب الثاين : أركان العمرة
71

ދެވަނަ ބާބު : އުމުރާގެ ރުކުންތައް
160
ރުކުނުގެ މާނައަކީ އެއާލައިގެން މެނުވީ އެކަމެއް ފުރިހަމަނުވާ ކަންތަކެވެ. އެހެންކަމުން ރުކުނޭ
161
ބުނެވިއްޖެ ނަމަ އެ އިޝާރާތްކުރެވެނީ އެ ކަމެއް ސައްހަވުމަށް ޓަކައި ބޭނުންވާ އަސާސުތަކަށެވެ. އެގޮތުން
އުމުރާގެ ރުކުނެއް ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ ޢުމުރާ ޞައްޙަ ނުވާހުއްޓެވެ.
162
އުމުރާގެ ރުކުންތައް ތިނެކެވެ . އެއީ:
އެކެއް: އިހުރާން ބަނުމެވެ. ދަނެއު، އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ވަދެގަތުމަށް އޮންނަ ނިޔަތަކީ ވެސް އިހުރާންބަނުމެވެ.
ދޭއް: ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުމެވެ.
ތިނެއް: ޞަފާޢައި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމެވެ. އެ ބަހީ އެ ދެމެދު ހިނގުމެވެ.
އިސްވެދިޔައީ ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވާ ތިން ރުކުނެވެ.
ފުރަތަމަ ބަ އި : (އުމުރާގެ ފުރަތަމަ ރުކުން) އިހުރާން ބަނުން
މި ބައި ގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާންބަނުމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތާއި އޭގެ ސުންނަތެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : އިހުރާން ބަނުމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތް
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާންބަނުމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : އިހުރާން ބަނުމުގެ މާނާ
ޢަރަބި ބަހުގައި إحرامގެ މާނައަކީ ހުރުމަތްތެރިކަމުގެ ތެރެއަށް ވަނުމެވެ. މީހަކު ޢަހުދެއް ކޮށްފިއްޔާ
ނުވަތަ އެއްބަސްވުމެއް ވެއްޖެ ނަމަ އަރަބި ބަހުގައި " أحَرمَ الَّرجلُُ " ބުނެއެވެ. އެ ހިނދު އެ މީހަކަށް
163
ކުރީގައި ކުރުން ހުއްދަ ބައެއް ކަންތައް އެ ކަމުގެ ސަބަބުން މަނާވާތަން އާދެއެވެ. ޢުމުރާއަކަށް
160زيدان، عبد الكرمي زيدان، الوجيز يف أصول الفقه، مؤسسة قرطبة، القاهرة، مصر، السنة: 1396هـ ، ط: 6، ص.48
161اجلرجاين، التعريفات، مرجع سابق، ص 59.
162 حاشية الروض ج،4 ص 203 و منار السبيل ج،1 ص 261
163 مجهرة اللغة البن دريد 521/1، املصباح املنري للفيومي،131/1 لسان العرب البن منظور 130 -119/12.
72

އިހުރާންބަނުމުގެ ލަފުޒީ މާނައަކީ އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ވަދެފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ޝަރީޢަތުގައި
164
ހަރާންކުރެވިގެންވާ ކަންތައްތަކުން މަނާވެގަތުމެވެ.
އިޞްޠިލާހުގައި ޢުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނުމުގެ މާނައަކީ އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ވަދެގަތުމަށް
167 166 165
ނިޔަތްގަތުމެވެ. މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުން މާނަކުރެއްވެވީ
އެގޮތަށެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : އިހުރާން ބަނުމުގު ހުކުން
އިހުރާންބަނުމަކީ ފަރުޟެކެވެ. އެއީ އުމުރާގެ އަޅުކަމެއް ނުވަތަ ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއް ކަމުގައި ވިޔަސް
މެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް:
ހ - أ نَ النيَب صلَى هلا عليه وسلَم قال: (إنََّّا األعما لُ ابلنيِِةَّ) 168 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَم
ه
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން އަމަލުތައް ބިނާވެގެންވަނީ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. "
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ނިޔަތާ ލައިގެން މެނުވީ އަމަލެއް ޞައްހައެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ނިޔަތާ ލައިގެން
މެނުވީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަކަށް ނުވަދެވޭނެތެވެ. އިހުރާންބަނުމަކީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމަށް ވަދެވެވޭ
169
ނިޔަތެވެ.
164 ابن األثري، جامع األصول ج،3 ص 12
165 حاشية الدسوقي 3/2.
166هناية احملتاج للرملي 265/3.
167اإلنصاف للمرداوي.305/3
168 رواه البخاري (6689)، ومسلم (1907).
169 شرح منتهى اإلرادات للبهويت 596 /1.
73

ދޭއް : އިޖުމާޢު:
ހ- އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަށް ގަސްތުކުރުމާއި ނިޔަތްގަތުމަކީ
170
ޝަރުޠެއް ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ- އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމީ (ނިޔަތްގަތުމީ)
171
ފަރުޟެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : އިހުރާން ބަނުމުގެ ޙިކުމަތް
ޢުމުރާއި ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި އިހުރާންބަނދެގެން ހުރުމުގެ ހިކުމަތަކީ އަޅުވެތިކަން ވަނީ ހަމައެކަނި
اަلهއށް ޓަކައި ކަން ހަނދުމަކޮށް އެރުމަށެވެ. އަދި އެހެންމެ އެ ކަނލާގެ އަމުރުފުޅުތަކަށް ކިޔަމަންތެރިކަން
172
އަދާކުރަންޖެހޭކަން އެނގިގަތުމަށެވެ.
اإلمام الشربيين ވިދާޅުވިއެވެ. ބައެއް ދަންނަބޭކަލުން ވިދާޅުވެތެވެ. " އިހުރާން ބަންނަ މީހާގެ މައްޗަށް
ފަހާފައި ހުންނަ ހެދުން ލުން މަނާކުރެވިފައި ވަނީ އޭނާގެ އާއްމު ދިރުއުޅުގެ އާދަތައް މަނާކޮށްގެން އޭނާއަށް
اަلهއ " 173
ށް އަޅުވެތިވާން ޖެހޭކަން ހަނދާންކޮށްދިނުމަށެވެ.
اإلمام ابن حجر ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން ވިދާޅުވެތެވެ. "އިހުރާންބަންނަ މީހާގެ މައްޗަށް ފަހާފައި
ހުންނަ ހެދުމާއި ހުވަނދުލުން މަނާކުރެވިފައި ވަނީ އޭނާއަށް ތަގުވާވެރިކަމުގެ ސިފަ ލިބިގަތުމަށެވެ. ދެން
" 174
އެކަމުގެ ސަބަބުން ފާފަތަކުން ދުރުހެލިވުން ގާތްވާނެތީއެވެ.
170 شرح عمدة الفقه البن تيميةَ- من كتاب الطهارة واحلج 601/3
171 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)42
172 املوسوعة الفقهية الكويتية 130-129/2.
173مغين احملتاج 519/1.
174 فتح الباري 404/3
74

ހާސިލަކީ: އިހުރާން ބަނުމަކީ އެއިގެ ސަބަބުން އެ މީހަކަށް އާޚިރަތް ދުވަހާއި މަޙުޝަރުގެ މައިދާން
ހަނދާނަށް ގެނެވޭނެކަމެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : އިހުރާން ބަނު މު ގެ ސުންނަތްތައް
ފުރަތަމަ ކަފި : ސުންނަތުގެ މާނަ
ސުންނަތަކީ، رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَمގެ ބަސްފުޅަކުން، ނުވަތަ ޢަމަލުފުޅަކުން، ނުވަތަ
ه
175
ހަނުހުންނެވުމަކުން ސާބިތުވެފައިވާ އަޅުކަންތަކެވެ. ފިޤުހުގެ އުޞ ލުގައިވާގޮތުން ސުންނަތުން ދަލީލެއް
ސާބިތުވަނީ އެ ކަމެއްގައި ތިން ސިފައިންކުރެ މަދުވެގެން އެއް ސިފަ އެކުލެވުމުންނެވެ. އެއީ:
އެކެއް: އެކަލޭގެ ފާނުގެ ބަސްފުޅެއްކަމުގައިވުން .
ދޭއް: އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރެއްވި ޢަމަލެއްކަމުގައިވުން.
ތިނެއް: އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ހިނގައިދިޔަކަމެއް އެނގިވަޑައގަތުމުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ހަނުހުންނެވުން
މިއެވެ.
األمام اآلمدي ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތަކީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅެއް، ނުވަތަ ޢަމަލުފުޅެއް، ނުވަތަ
176
ހަނުހުންނެވުމެކެވެ.
ދަނެއު، ޢުމުރާގައި ސުންނަތެއް ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ އޭގެ ބަދަލުގައި ކަމެއްކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެބަހީ އެ ފަދަ
އުމުރާގެ ޙުކުމަކީ ސައްހަ ވުމެވެ.
175 اآلمدي، سيف الدين أبو احلسن علي بن أيب علي بن حممد، اإلحكام يف أصول األحكام ، حتقيق: الشيخ إبراهيم العجوز) دار الكتب
العلمية، بريوت، السنة: د ت(ج،1 ص 145
176 اآلمدي، سيف الدين أبو احلسن علي بن أيب علي بن حممد، اإلحكام يف أصول األحكام ، حتقيق: الشيخ إبراهيم العجوز) دار الكتب
العلمية، بريوت، السنة: د ت(ج،1 ص 145
75

ދެވަނަ ކަފި : އިހުރާން ބަނުމުގެ ސުންނަތްތައް
ފުރަތަމަ އަކުރު : އިހުރާން ބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުން
178 177
އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުމަކީ ސުންނަތެއްކަމަށް ޙަނަފީ މަޒުހަބާއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 180 179
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عنح جابرِِ ب نِ عَبدِ هِلا رضَِيَهُلا عنهما قال:)أتينا ذا الْلَُيفةِ، فولَدَت أمساءُ بِنح تُ عُمَي س حم مدََّ بنَأيب بك ر، فأرسلََحت إل
رسولِ هِلا صلَّ ى هلا عليه وسلََّم: كيف أصنَعُ؟ قال: اغَتسِلي، واستَثحفرِي بثو ب، وأَححرِمي(181 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބްދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ
ދަތުރުގައި(ތިމަންމެނަށް ޒުލްޙުލައިފާއަށް)މަދީނާގެ މީޤާތަށް(އާދެވުނުތަނާ އަސްމާއު ބިންތި ޢުމައިސަށް
ދަރިކަލަކު ތުރަވެއްޖެއެވެ. ނަމަކީ މުޙައްމަދު ބުނި އަބ ބަކުރެވެ. ފަހެ އެކަމުގެ ޚަބަރު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم ގެ އަރިއަހަށް ފޮނުއްވައި ކަންތައް ކުރަންވީގޮތް ސާފުކުރުމަށް ދެންނެވުނެވެ. ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.
ކަނބުލޭގެ ފެންވަރައިގަންނާށެވެ. އަދި ފޮތިގަނޑަކުން ފ ގަޅިޖަހައިގަންނާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު
އިހުރާންބަދެގަތުން ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގުނު ގޮތް: ޙައިޟުވެރިއަކު ނުވަތަ ނިފާސްވެރިއަކު ހިނައިގަތުމަކުން ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެއް ހުއްދަ
ނުކުރެވެއެވެ. އެއާއެކު ވެސް نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އެ ކަމަނާއަށް އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ހިނައިގަތުމަށް
އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ޙައިޟާއި ނިފާސްވެރިކަމުގެ ހާލަތުގައި ހުންނަ މީހަކު އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި
ހިނައިގަންނަން ޖެހޭކަމުގައިވަނީ ނަމަ އެ ނ ން މީހުން އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ހިނައިގަތުން އައުލާކަން
177 البحر الرائق البن جنيم 344/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.143/2
178الشرح الكبري للدردير 38/2، وينظر: شرح خمتصر خليل للخرشي.322/2
179اجملموع للنووي،212/7 مغين احملتاج للشربيين 478/1.
180اإلنصاف للمرداوي 183/1، كشاف القناع للبهويت 348/1.
181 مسلم 1218
76

182
މާބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ށ - عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما قال: ((من السنُّةَِّأن يغتسِلَعند إحرامِه وعند مدَ خَلِ مكََّةَ) 183 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.)ޙައްޖަކަށް ނުވަތަ
ޢުމުރާއަކަށް(އިހުރާންބަންނަހިނދުގައްޔާއި އަދި މައްކާއަށް ވަންނަހިނދުގައި)މައްކާގެ ޙުރުމަތަށް ޓަކައި(
ހިނައިގަތުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.
ނ - އަލްއިޖުމާޢު:
އަލްއިމާމު ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަކަށް ނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަންނަ
ހިނދު ހިނައިގަތުމަކީ ސުންނަތެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެއެވެ. އެއީ ޝަރުޢީ މީޤާތަކުން
184
އިހުރާންބަނުންކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ އެހެން ތަނަކުން ބަނުންކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ.
އިތުރު ބަޔާން: ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުން އެ އިޖުމާޢުން ނިކުމެފައިވެއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ
އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށެވެ. އަދި ޙަސަނުން ބަޞްރީ ވެސް ދެކެވަދައިގަންނަވަނީ
185
އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށެވެ.
182االستذكار البن عبدْهالرّب،5/4 بداية اجملتهد البن رشد 337/1.
ه
183 رواه ابن أيب شيبة يف املصنف (15847)، والبزار (6158)، والطرباين (273 /13))14034(وصحَحه ابن حجر يف الفتوحات الرابنية
(350/4)، واأللباين يف إرواء الغليل (179/1)، والوادعي يف الصحيح املسند) (719.
184اجملموع 212/7
185شرح النووي على مسلم 133/8.
77

ދެވަނަ އަކުރު : ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާ ހިނައިގަތުން
ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާ އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
189 188 187 186
މަޒުހަބާއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
اْبن عبدْ الْرُّبههވިދާޅުވަނީ ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާ
އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަތުމަކީ ސުންނަތެއްކަމަށެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ
ތެރެއިން ޙަސަނުލްބަޞްރީ ފިޔަވައި އެހެން ބޭކަލަކު އެއީ ވާޖިބެއްކަމުގައި ބުނެފައިވާކަމަށް ތިމަންނައަކަށް
އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ. ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާ މެދު އެ ބޭކަލަކު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެބައި މީހުންނަށް
ހައްޖުމަހަށް ހަނދު ފެނުމުން ހިނައިގަތުމަށް ހަނދާންނެތިއްޖެ ނަމަ ހަނދާންވި ވަގުތަކުން ހިނައިގަތުން
ހުއްޓެވެ.
اْبنعبدْ الْرُّبهއިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އެއީ ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ. އެ މަޒުހަބުގެ
ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ އިހުރާންބަނުމަށް އެދޭ ކޮންމެ މީހަކު ހިނައިގަތުމީ ވާޖިބެއްކަމަށެވެ. އަދި ހައްޖަށް
ގަސްތުކޮށްފި ކޮންމެ މީހަކު ހިނައިގަތުމީ ވާޖިބެއްކަމަށެވެ. އެއީ ޠާހިރުވެފައިހުރި މީހަކު ނުވަތަ
190
ހަދަސްވެރިވެފައިހުރި މީހަކު ކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ.
ދަލީލު:
جابرِِ ب نِ عَبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. ނިފާސްވެރިވި
އަންހެނަކު އިހުރާން ބަނުމުގައި އަމަލުކުރާނެގޮތް ދަސްކޮށްދެއްވަމުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم
ه
186 البحر الرائق البن جنيم 344/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.143/2
187الشرح الكبري للدردير 38/2، وينظر: شرح خمتصر خليل للخرشي.322/2
188اجملموع للنووي،212/7 مغين احملتاج للشربيين 478/1.
189اإلنصاف للمرداوي 183/1، كشاف القناع للبهويت 348/1.
190االستذكار 5/4.
78

ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. اغَحتسِليِ، وَاسحتَثحفرِِي بثَوحب وَأَححرِِمي 191 މާނައީ: ކަނބުލޭގެ ފެންވަރައިގަންނާށެވެ. އަދި
ފޮތިގަނޑަކުން ފ ގަޅި ޖަހައިގަންނާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އިހުރާން ބަދެގަތުން ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގުނު ގޮތް: ޙައިޟުވެރިއަކު ނުވަތަ ނިފާސްވެރިއަކު ހިނައިގަތުމަކުން ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެއް ހުއްދަ
ނުކުރެވެއެވެ.192 رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم އެ ކަމަނާއަށް އަމުރުކުރެއްވެވީ ހިނައިގަތުމަށެވެ. އެހެންކަމުން
ه
އެއީ ހަމައެކަނީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ޚާއްޞަ ހިނައިގަތުމެއްކަން އެނގެއެވެ. އަދި އެ ކަމުގައި
193
ޙައިޟުވެރީންނާއި ނިފާސްވެރީންނާއި އެނ ން މީހުން ހަމަހަމަވެގެންވާކަން އެނގެއެވެ. އަދި އެފަދައިން
194
އިހުރާންބަނުމަށް ހިނައިގަތުމުގެ ބޭނުމަކީ ހަމައެކަނި ސާފުވެގަތުންކަން ވެސް އެނގެއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އެކު ކުރުން .
195
އިހުރާންބަންނަ މީހާ ހިނެއިގަތުމަށްފަހު ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އެކީއެކައްޗަކަށް އެއްކޮށްފައި
196
ބެހެއްޓުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް
198 197
ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ވެސް އެއް ރައުޔެވެ.
191 مسلم، كتاب احلج، ابب صفة حجة النيب ، رقم احلديث 1218
192 السنة للبغوى 43 /7.
شرح
193 اجملموع للنووي 211/7.
194 شرح الزركشي على خمتصر اخلرقي 100 /3.
195 ކުރީ ޒަމާނުގައި އަރަބީންގެ މީހުން ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އެކީއެކައްޗަކަށް ހަރުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމަށް އާއްމު ގޮތެއްގައި
ބޭނުންކޮށްފައިވަނީ Acacia senegal ނަމަކަށް ކިޔުނު ގަހާއި Acacia seyal ނަމަކަށް ކިޔުނު ގަހުގެ ލޮނދިއެވެ. މިއަދުގެ
މަޝްހ ރު gum Arabicއަކީ އެ ދެ ގަހުގެ ލޮނދިން އުފެއްދޭ އެއްޗެކެވެ.
އަދި ކުރީ ޒަމާނުގައި އަރަބީންގެ ބައެއް މީހުން ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އެކީއެކައްޗަކަށް ހަރުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމަށް ސައިމަލުގެ
ލޮނދި ވެސް ބޭނުންކޮށްފައި ވެއެވެ.
196 اجملموع للنووي 220/7، مغين احملتاج للشربيين 479/1.
197فتح القدير للكمال ابن اهلمام 26/3، البحر الرائق البن جنيم 5/3.
198مواهب اجلليل للحطاب 143/4 حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين 549 ،548/1.
79

النووي ވިދާޅުވަނީ އިހުރާން ބަންނަ މީހާ ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު އެކީއެކައްޗަކަށް އެއްކޮށްފައި
199
ބެހެއްޓުމަކީ ސުންނަތެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢު ލިބޭކަމަށެވެ. ނަމަވެސް البغوي ވިދާޅުވަނީ ބޮލުގެ
އިސްތަށިގަނޑު އެކީއެކައްޗަކަށް އެއްކޮށްފައި ބަހައްޓަން ބޭނުންވާނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި ވަގުތު
ދިގުދެމިގެންދާ މީހާއެވެ. އުމުރާގައި ވަނީ ޠަވާފަކާއި ސަޢުޔެއްކަމުން އެ އަޅުކަމުގައި ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު
އެކީއެކައްޗަކަށް އެއްކޮށްފައި ބެހެއްޓުމެއް ނުވެއެވެ.200
ދަލީލު:
ހ -عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما، قال: (مِسعح تُ رسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يهُِ لُّ ملَُبِدًا)201 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ބޮލުގެ އިސްތަށިފުޅު ތައްކުރައްވާހުންނަވައިގެން ތަހުލީލު ވިދާޅުވެލައްވަމުން ގެންދެވި އަޑު ތިމަން
އެހީމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: رسو ل هلاه صلَى هلا عليه وسلَم އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިފުޅު ހަރުކުރެއްވުމަށްފަހު
ތަހުލީލު ވިދާޅުވެލެއްވިއެވެ. އެ އަމަލުފުޅުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިހުރާން ބަނުމުގެ ކުރީގައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް
202
ތައްކޮށްފައި (އެއްކޮށްފައި) ބެހެއްޓުމަކީ މުސްތަހައްބު ކަމެއްކަމަށެވެ.
ށ -عن حَحفصةََ رضَِيَهُلاعنها:))أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم أمَرَأزواجَه أن حَيحلِلحنَعامَحَجةَِّ الوداعِ، قالت حفصة: فقُلحتُ:
ما مينَ عكُ أن تُُلَِّ؟ فقال: إيِن لَّب حد تُ رأسي، وقَ لَّحد تُ هَحدييِ، فال أُحِلُّ حىت أنََُر هَحدييِ(203 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޙަފުޞަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيب އާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
199شرح النووي على مسلم 212/8.
200شرح السنة 79/7.
201 رواه البخاري (1540)، ومسلم (1184).
202شرح النووي على مسلم 90 ،89/8.
203 رواه البخاري (1697)، ومسلم (1229) واللفظ له.
80

އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނަށް ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި (ޢުމުރާ ފުރިހަމަ ކުރުމަށްފަހު)
އިހުރާންކަނޑުއްވައިލުމަށް އެންގެވިއެވެ. ޙަފުޞަތުގެފާނު ވިދާޅުވެތެވެ. އެހިނދު ތިމަން ދެންނެވީމެވެ.
ކަލޭގެފާނު އިހުރާންކަނޑުއްވައިނުލައްވަނީ ކީވެތޯއެވެ؟ އެ ހިނދު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ ޤިރާންކުރައްވާއިގެން
ކަމަށްވާތީ (ޢުމުރާއި ހައްޖު އެއްކޮށްގެން ކުރެއްވުމަށް އިހުރާންބަދެގެން ކަމަށްވާތީ) ފަހެ ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.
ތިމަން ކަލޭގެފާނު ވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ތަތްކޮށްފައެވެ. އަދި ކަތިލުމަށް ގެންނެވި ހަދުޔުގައި (ޖަނަވާރުގައި)
ވަނީ ގިލަފައްޗެއް އެޅުވިފައެވެ. އެހެންކަމުން އެ ހަދުޔު ކަތިލެވުމުގެ ކުރިއަކުން ތިމަންކަލޭގެފާނަކަށް
އިހުރާންކަނޑައެއް ނުލެވޭ ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އެ ބަސްފުޅުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިހުރާންބަންނަ ހިނދު ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮފައި
204
(ތައްކޮށްފައި) ބެހެއްޓުމަކީ މުސްތަހައްބު ކަމެއްކަމަށެވެ.
ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ދެކެލައްވާގޮތުގައި އިހުރާން ބަންނަ ހިނދު ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ތައްކޮށްފައި
ބެހެއްޓުން މުސްތަޙައްބުވުމުގައި ނުހަނު ގިނަ ފައިދާތައް އެކުލެވިގެންވެއެވެ. އެގޮތުން އެއީ ޙައްޖުވެރިޔާއަށް
ދެވޭ ފަސޭހައެކެވެ. އަދި ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި ހުންނައިރު ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ހިރަފުހުން ތައްތެޅުމުންނާއި
205
ވިއްސިވިހާލިވުމުންނާއި އުކުނު އެޅުންފަދަ ބަލިމަޑުކަމުން ސަލާމަތްކަން ލިބިގެންދާކަމެކެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : ދެ ފޮށާއިން ފިރިހެނުން އިހުރާން ބަނުން
އިހުރާންބަނުމުގައި ފިރުހެނުންނަށް ސުންނަތްވެގެނަވަނީ ދެ ފޮށާއިން އިހުރާން ބަނުމެވެ. الزيلعي
ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެނީ ފަހާފައިވާ ހެދުން ލުން އެ އަޅުކަމުގައި ހުއްދަ ނުވާތީއެވެ. ނަމަވެސް އައުރަ
206
ނިވައިކުރުމާއި ފިނިހ ނުން ރައްކާތެރިވެ ހުރުން ބޭނުންވާތީއެވެ.
204إحكام األحكام البن دقيق العيد ص: 321.
205 شرح السنة للبغوي 79/7، اجملموع للنووي 220/7.
206 تبيني احلقائق 9/2.
81

އިހުރާމްބަނދުމުގައި ފިރިހެނުން ހުދުކުލަ ބޭނުންކުރުން މޮޅުއިތުރުކަމަށް ބައެއް ދަންނަބޭކަލުން ވިދާޅުވެއްވިއެވެ.[207] އޭގެ ތެރެއިން އެއް ފޮތާ އަޅައިގަތުމަށް ބޭނުންކުރުމެވެ. އަނެއް ފޮތާ ހަށިގަނޑު ނިވައިކުރުމަށް ބޭނުންކުރުމެވެ.

ދަލީލު:

އެކެއް: ޙަދީޘް

ހ-عن عبدالله بن عمر: أنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ: ما يَلْبَسُ المُحْرِمُ؟ فَقالَ: لا يَلْبَسُ القَمِيصَ، ولَا العِمَامَةَ، ولَا السَّرَاوِيلَ، ولَا البُرْنُسَ، ولَا ثَوْبًا مَسَّهُ الوَرْسُ أوِ الزَّعْفَرَانُ، وليُحْرِمْ أحدُكم في إزارٍ ورداءٍ ونعليْنِ ،فإنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الخُفَّيْنِ، ولْيَقْطَعْهُما حتَّى يَكونَا تَحْتَ الكَعْبَيْنِ.[208] މާނައީ: عبدالله بن عمر ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީހަކު ސުވާލުކުރިއެވެ. އިހުރާމްބަނދަ މީހާ ބޭނުންކުރާނީ ކޮންކަހަލަ ހެދުމެއްހެއްޔެވެ؟ ފަހެ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ގަމީސް ނުލާ ހުއްޓެވެ. އަދި ފަގުޑި ނުބަންނަ ހުއްޓެވެ. އަދި ހަރުވާލު ނުލާ ހުއްޓެވެ. އަދި ބޯ ނިވާވާގޮތަށް ޖެހިފައިވައި ހުންނަ ހެދުން ނުލާ ހުއްޓެވެ. އަދި ވަރުސުން ނުވަތަ ކުކުމުން ކުލަކޮށްފައި ހުންނަ ހެދުން ނުލާ ހުއްޓެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު އިޒާރަކާއި (އަންނައުނު ފޮތިގަނޑަކާއި) ރިދާއަކާއި (ހަށިގަނޑު ނިވައިކުރާ ފޮތަކާއި) ދެ ފައިވާން ޖޯޑެއް ބޭނުންކުރުން ހުއްޓެވެ. ފަހެ ދެން ފައިވާނެއް ނުލިބިއްޖެ މީހާ ހުއްފެއް[209] ބޭނުން ކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި ފައިގެ މަސްބިކަޅާ ހަމައިން އޭގެ މަތިބައި ކަނޑައިލުމުން ހުއްޓެވެ.

---

[207] يُنْظَر: حاشية ابن عابدين 481/2، تبيين الحقائق للزيلعي 9/2، المجموع للنووي214/7، روضة الطالبين للنووي 72/3، كشاف القناع للبهوتي 407/2.

[208] ابن المنذر، التلخيص الحبير، ج3، ص 858 خلاصة حكم المحدث : ثابت، وله شاهد عند البخاري | التخريج : أخرجه أحمد (4899)، وابن الجارود في ((المنتقي)) (416)، وابن خزيمة (2601) باختلاف يسير

[209] [illegible]

ދަނެއު، ހަދީސުގައިވާ " ޚުއްފު ތަނބިށިހުޅުގެ މިނަށް އެއިން ބައެއް ކަނޑައިލާށެވެ." އޮތް އިބާރާތަކީ
ހަދީސުގެ ބައެއްނ ންކަމަށާއި އެއީ ހަދީސުގެ ރާވީ މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ނާފިޢުގެ ކިބައިން އިތުރުކުރެވިފައިވާ
210
ބައެއްކަމަށް ހަދީސް ޢިލްމުވެރީންގެ ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވެއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ- އަލްއިމާމު ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ . "އިހުރާން ބަނުމުގައި އިޒާރަކާއި)
އަންނައުނު ފޮތިގަނޑަކާއި(ރިދާއަކާއި)ހަށިގަނޑު ނިވައިކުރާ ފޮށައަކާއި(ފެން ފައިވާން ޖޯޑެއް ބޭނުންކުރުމަކީ
ސުންނަތެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެވަޑައިގަ ންނަވައެވެ ". 211
ށ- އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތްވެގެންވަނީ އިޒާރަކާއި)
އަންނައުނު ފޮތިގަނޑަކާއި(ރިދާއަކުން)ހަށިގަނޑު ނިވައިކުރާ ފޮށައަކުން(އިހުރާންބަނުމެވެ. އެއީ
ރޮދިޖަހާފައި ނުވަތަ ރޮދި ނުޖަހާ ހުއްޓަސް މެއެވެ. އެއީ އިމާމުވެރި ބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވާ
212
މައްސަލައެކެވެ.
މައްސަލައެއް : އިޒާރެއް (ސުންނަތް ހެދުމެއް) ނުލިބިއްޖެ ފިރިހެނާ އަމަލުކުރާނެ ގޮތް :
އިހުރާންބަނުމުގައި އިޒާރެއް (އަންނައުނު ފޮތިގަނޑެއް) ނުލިބިއްޖެ މީހާ ހަރުވާޅު (ސޯޓު) ބޭނުންކުރުން
ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما قال:))مسعح تُ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم يَطُبُ بعرفات: من مل يََِحد الَنعحلَنِي فلَحيلَحبسِ اخلفَّ نِي،
ومن مل يََِحد إزاراً فلَحيلَحبحس سراويلَ(213 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
210 العوين، التخريج ودراسة األسانيد ج 70 ص 145
211اجملموع 217/7.
212 (جمموع الفتاوى)))109/26(.
213 رواه البخاري (1841) واللفظ له، ومسلم (1178).
83

ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގެ ޚުޠުބާގައި نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވި އަޑު
ه
"
ތިމަން އެހީމެވެ. ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފަހެ ދެ ކިބަ ޚުއްފު (ހަމުންވާ އިސްޓާކީނު) ލާށެވެ. އަދި
އުނު އަނުމަށް ބޭނުންކުރާނެ ކަންބާއެއް (މުންޑެއް/ ފޮތިގަޑެއް) ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފަހެ ސޯޓެއް (ހަރުވާޅެއް)
ލާށެވެ.
އިޖުމާޢު: އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނުމުގައި އިޒާރެއް (އަންނައުނު ފޮތިގަނޑެއް) ނުލިބިއްޖެ
މީހާ ހަރުވާޅު ބޭނުންކުރުމާއި ފެންފައިވާނެއް ނުލިބެއްޖެ މީހާ ޚުއްފެއް (ހަމުން ވާ އިސްޓާކީނެއް) ބޭނުން
ކުރުމާމެދު ދަންނަބެކަލުންގެ މެދުގައި ތަފާތުރައުޔުތައް ވާ ކަމަށް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
215 214
އަދި އިބުނު ޤުދާމާ ވެސް އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވީ އެގޮތަށެވެ.
މައްސަލައެއް : ފިނިން ސަލާމަތްވުމަށް އި ޙުރާމު ގެ މަތިން ޖެކެޓުލުމުގެ ހުކުން
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ގަމީސް އާއްމުކޮށް ލައިއުޅޭގޮތް ނ ން އެހެން ގޮތަކަށް އިހުރާމުގެ
މަތީން ގަމީސް އޮޅައިލުމުގައި މައްސައެއްނުވެއެވެ. އަދި "އަބާޔާ" އާއްމުކޮށް ލައިއުޅޭގޮތްނ ން އެހެން ގޮތަކަށް
216
އިހުރާމުގެ މަތީން އޮޅައިލުމުގައި މައްސައެއްނުވެއެވެ.
ދަނެއު، އިބުނު ޢުޘައިމީނުގެ އިސްވެދިޔަ ފަތުވާގެ މައްޗަށް ރިޢާޔަތް ކުރުމުން ބުނެވޭހުށީ އާއްމުކޮށް
ޖެކެޓު ލައިއުޅޭގޮތްނ ން އެހެން ގޮތަކަށް އިހުރާމުގެ މަތީން ފިނިން ސަލާމަތްވުމަށް ޖެކެޓުލެ ވިދާނެކަމަށެވެ.
އަދި ފިނިން ސަލާމަތްވުމަށް ޓަކައި ރަޖާއި ކަންބަލްފަދަ ބޯ ތަކެތި އިހުރާމުގެ މަތީން އޮޅައިލުން ހުއްދަކަމަށެވެ.
އަދި އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ފިދުޔެއްނުވާ ނެކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އިހުރާމުގެ މަތީން ޖެކެޓުލުން ނ ން
އެހެންގޮތެއްނެތިގެން އާއްމުކޮށް ޖެކެޓުލައިއުޅޭ ބީދައިން ޖެކެޓެއް ލައިފި ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ
214اإلشراف 222/3.
215املغين 281/3.
216 " احلج " 64
مناسك والعمرة (ص) .
84

ދިނުން ވާޖިބު ވާނެކަމަށެވެ. އެއީ ބަކައްޓެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް
ކާންދިނުމެވެ.
މައް ސަލައެއް : ނިދާއިރު އިހުރާން ގެ މަތިން ރަޖާ އޮޅުމުގެ ހުކުން
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އިޒާރާއި ރިދާގެ މާނައިގައި ހިމެނޭ އެންމެހާ ތަކެތި އޮޅުން
އިހުރާންބަދެގެންހުންނަ މީހާއަށް ހުއްދައެވެ. އެގޮތުން އަބާޔާއި ޖުއްބާއި ގަމީސް އޮޅުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް
217
ހާޖަތަކަށް މެނުވީ ބޯނިވައިނުކުރުން ހުއްޓެވެ. އެއީ ހުރިހާ އިމާމުންގެ އިއްތިފާގެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ނިދަން އޮޅައިގެ ންއޮންނަ ފޮތިގަނޑުން ގަސްތަކާއި ނުލައި
ބޯނިވައިވުމުގައި މައްސައެއްނުވެއެވެ. އަދި ފިދުޔަ ދިނުމެއް ވެސްނުވެއެވެ. އަދި ހޭލެވުމުން އެ ފޮތިގަނޑު
218
ބޮލުން ނަގައިލުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
މައްސަ ލަ އެއް : ހަނޑަސް ބުރިއަށް ވަނުމަށް އިހުރާން ބޭލުމަ ށްފަހު އަލުން ލުމުގެ ހުކުން
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ފާޚަނާއަށް ވަނުމަށާއި ފިނިކުރުމަށް ޓަކައި ހަށިގަނޑަށް ފެންއޮއްސުންފަދަ
219
ބޭނުންތަކަށް އިހުރާން ބޭލުމަށްފަހު އަލުން ލުމުގައި މާނާކަމެއް ނުވެއެވެ.
ފަސްވަނަ އަކުރު : ހުވަނދުލުން
217 جمموع الفتاوى " (26 / 110) .
218 " احلج " 64
مناسك والعمرة (ص) .
https://binbaz.org.sa/fatwas/17472/%D8219
85

އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ހަށިގަނޑުގައި ހުވަނދުލުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު އޭގެ
220 ޝާ 221
އަސަރު ހަށިގަނޑުގައި ދެމިހުރުމަކީ މައްސަލައެއް ނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
222
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلا عنها قالت:)كنتُ أطَيِبُ رسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم إلحرامِه قبل أن حيحُرمَِ، ولِِْلِه قبلأن
يطَو فَ ابلَبيحتِ(223 މާނައީ: މާތް اله ރުސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّهصلّى هلاعلْ يهه وسلَم އިހުރާން ބެންނެވުމަށް ޓަކައި އިހުރާން ތުރުކުރެއްވުމުގެ ކުރީގައްޔާއި
224
އަދި ތަޙައްލުލަށްފަހު ޠަވާފުކުރުމުގެ ކުރީގައި ތިމަންކަމަނާ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅުގައި ހުވަނދު
ލައިދެއްވަމެވެ.
ށ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت:)كنا خنرج مع النب صلى هلا عليه وسلم إل مكة فنضمد جباهنا ابلسك املطيب عند
اإلحرام، فإذا عرقت إحداان سال على وجهها فرياه النب صلى هلا عليه وسلم فال ينهاها(މާނައީ: މާތް اله ރުސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ
އަރި ހުގައި މައްކާއަށް (ޢުމުރާ ނުވަތަ ހައްޖަށް ގަސްތުކޮށްގެން) ނިކުންނަމެވެ. ފަހެ އިހުރާންބަނދެގަތުމުގެ
ކުރީގައި ތިމަންމެން ނިތްކުރީގައި ހުވަނދު ލަމެވެ. ފަހެ ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން ކަނބަލަކު ދާހިއްލައިފި ނަމަ
220البحر الرائق البن جنيم 345/2، حاشية الطحطاوي ص: 479.
221اجملموع للنووي 218/7، مغين احملتاج للشربيين 479/1.
222اإلنصاف للمرداوي 360/3، كشاف القناع للبهويت 406/2.
223 رواه البخاري (1539)، ومسلم (1189) واللفظ له.
224މިތާނގައި ތަޙައްލުލުގެ މުރާދަކީ ޙައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލެވެ. އެއީ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކައި
އަވަދިވުމަށްފަހު ބޯ ބޭލުމުންނެވެ. އަދި ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުމުގެ ކުރީގައެވެ. ޙައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލަށްފަހު
އަންހެނުންގެ ފަރާތުން އަރާމު ލިބިގަތުން ފިޔަވައި އިހުރާން ބަނުމުގެ ސަބަބުން މަނާކުރެވުނު އެންމެހައިކަންތައްތައް
ހުއްދަކުރެވިގެންވެއެވެ.
86

އޭގެ އޮލަ މ ނުމައްޗަށް އޮހިގެން ފައިބައެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އަށް އެތަން ފެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ނަމަވެސް މަނައެއް ނުކުރައްވައެވެ.
މައްސަލައެއް : ބަދެވޭ އިޙްރާމުގައި ހުވަނދުލުން
އިހުރާންބަދެވޭ ހެދުމުގައި ހުވަނދުލުމަކީ މަނާކަމެކެވެ. އެއީ އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ނުވަތަ
227 226 225
ފަހުގައި ކަމަށް ވިޔަސްމެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
228
އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް އިހުރާންބަދެވޭ ފޮށާގައި ނުވަތަ ހެދުމުގައި
ހުވަނދުލުން ހުއްދަވެގެނެއް ނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ސުންނަތް ވެގެންވަނީ ހަށިގަނޑުގައި
ހުވަނދުލުމެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް ބޮލުގައި ނުވަތަ ތުނބުޅީގައި ނުވަތަ ކިހިލި ފަތްދަށުގައި ނުވަތަ އެހެނިހެން
ބައެއް ގުނަވަނުގައެވެ. އެހެނަސް އިހުރާންބަނުމުގައި ހެދުމުގައި ހުވަނދުލުމެއް ނުވެއެވެ. އެހެނީ ر سو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم އަންގަވާފައިވަނީ އިހުރާމުގައި ހުވަނދުނުލުމަށެވެ. ޙަދީސުފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ")وال تلَبسوا
منِ الثيِابِ شيئاً م سهَّ الَورح سُ والَّزعفرانُ 229(މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުން ރީދު ލުން ނުވަތަ ކުކުމުން ކުލަކޮށްފައި
"
ހުންނަ ހެދުން ނުލު ންހުއްޓެވެ.
225البحر الرائق البن جنيم 345/2، وينظر: جممع األهنر لشيخي زاده 394/1.
226 مواهب اجلليل للحطاب 220/4، وينظر: الذخرية للقرايف 226/3.
227روضة الطالبني للنووي 71/3، هناية احملتاج للرملي 270/3.
228الفروع البن مفلح 325/5، كشاف القناع للبهويت 407/2.
229صحيح ابن حبان الرقم : 3784، أخرجه البخاري (1542)، ومسلم (1177) ابختالف يسري
87

ވީމާ ސުންނަތްވެގެންވަނީ ހަމައެކަނި ހަށިގަނޑުގައި ހުވަނދުލުމެވެ. ބަދެވޭ އިހުރާންފޮށާ ގައި
ހުވަނދުލުމެއްނުވެއެވެ. އަދި މީހަކަށް އިހުރާންބަދެވޭ ހެދުމުގައި ހުވަނދު ލެވިއްޖެ ނަމަ އެ ދޮވެގެންނ ނީ
230
ބޭނުންނުކުރުންހުއްޓެވެ. ނުވަތަ އެހެން ހެދުމެއް ބޭނުންކުރުން ހުއްޓެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ބައެއް ދަންނަބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އިޙުރާމުގައި ހުވަނދު ލެވިއްޖެ
ނަމަ ބޭނުންކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެހެނީ ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޙަދީސުފުޅުކުރެއްވިއެވެ.)وال
تلَبسوا منِ الثيِابِ شيئاً م سهَّ الَورح سُ والَّزعفرانُ 231(މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުން ރީދ އިން ނުވަތަ ކުކުމުން
ކުލަކޮށްފައި ހުންނަ ހެދުން ނުލާހުއްޓެވެ." ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު ވަނީ ހުވަނދުލެވިފައި ހުންނަ ހެދުން
232
ބޭނުންކުރުން މަނާކުރައްވަފައެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ އެންމެ ސައްޙަގޮތެވެ.
ހަ ވަނަ ކަފި : ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާން ބަނުން
ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި ނުވަތަ ނަފުލު ނަމާދެއްގެ (ރަވާތީބު ސުންނަތެއްގެ) ފަހަތުގައި
234 233 ޝާ
އިހުރާންބަނުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ
236 235
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
230جمموع فتاوى ابن ابز 126-125/17.
231صحيح ابن حبان الرقم : 3784، أخرجه البخاري (1542)، ومسلم (1177) ابختالف يسري
232الشرح املمتع 65/7.
233اهلداية شرح البداية للمرغيناين 137/1، البحر الرائق البن جنيم 346/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.144/2
234 الكايف يف فقه أهل املدينة البن عبدْهالرّب،364/1 مواهب اجلليل للحطاب 147/4.
ه
235هناية احملتاج للرملي 272/3 الغرر البهية لزكراي األنصاري 315/2، مغين احملتاج للشربيين 480/1.
236اإلنصاف للمرداوي 307/3، كشاف القناع للبهويت 407/2.
88

ابنعبده الرّب ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެހާ ދަންނަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ މީގާތުގައި
ކުރެވޭ ނަފުލު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި ނުވަތަ ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާން ބަންނަ މީހާ ތަލްބިޔާ
237
ކިޔަން ފަށައިގަތުމެވެ.
އިބުނު ރުޝްދު ވިދާޅުވިއެވެ. ހުރިހާ ދަންނަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ މީގާތުގައި
ކުރެވޭ ނަފުލު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާންބަންނަ މީހާ ތަލްބިޔާ ކިޔަން ފަށައިގަތުމެވެ. ނުވަތަ އެ ނަމާދެއްގެ
ފަހަތުގައި ނަފުލު ނަމާދެއް ނުވާ ފަރުޟު ނަމާދެއް ނަމަ އެ ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި ތަލްބިޔާ ކިޔަން
238
ފަށައިގަތުމެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާންބަނުމެވެ.
ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ވަގުތެއް ނަމަ އެ ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާންބަނުމެވެ. އެ ނ ން ވަގުތެއްގައި
239
ނަމަ ނަފުލު ނަމާދެއް ގެ ފަހަތުގައި އިހުރާން ބަނުމެވެ.
އިމާމު އަޙުމަދުގެ ކިބައިން އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތެއްކަމަށް އަލްއިމާމު އަލްމާވަރުދީ ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. "އިހުރާންބަނުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ހަމައެކަނި ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައިއެވެ. އެ
240
ނ ން ވަގުތުގައި އިހުރާންބަނުމަކަށް ޚާއްސަ ނަމާދެއް ކުރުމެއްނުވެއެވެ.
اإلمام ابن القيم ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ގެ އަމަލުފުޅުން ސާބިތުވަނީ އެ ކަލޭގެފާނު
ه
241
ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާންބެންނެވިކަމަށެވެ.
237التمهيد 132/15.
238 بداية اجملتهد 338/1.
239املغين، ج،5 ص 80
240 (االنصاف ، ج،8 ص)143
241 (زاد املعاد، ج 2، ص)107
89

އިބުނު ބާޒު ވިދާލުވިއެވެ. ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ވަގު ތެއް ނަމަ އެ ނަމާދެއްގެ ފަހުގައި އިހުރާންބަނުމެވެ.
242
އެނ ން ވަގުތެއްގައި ނަމަ ނަފުލުގެ ދެ ރަކުޢަތަށް ފަހު އިހުރާންބަނުމެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلاعنهما، قال:)صلى رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم الظُّهَحر بذي الْلَُيفَةِ، مث دعا بناقَتِه فأحشعَرهَا
يف صفَحةِ سَنامهِا األمَينِ، وسلََتَ ال دَّمَ، وقَ لَّدَها نَعلَنِي، مث ركَبَِ راحِلََته، فل ماَّ استوَحت به على الَبيداءِ أَهَلَّ ابلَْجِ(243 މާނައީ:
މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޒުލްޙުލައިފާގައި 244 މެންދުރުގެ ނަމާދު (ޤަސްރުކޮށް) ކުރެއްވިއެވެ.
ދެން (ހަދުޔު ކަތިލެއްވުމަށް ހަމަޖައްސަވާފައިވާ) ޖަމަލު ގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ އެތީގެ ކަނައަތްވީ ފަރާތުން
ބުރަކަށްޓާވީ ދިމާލަށް ނިޝާނެއް ޖެއްސެވިއެވެ. އަދި އެ ނިޝާނުން ނުކުތް ލޭ ފޮހެލެއްވިއެވެ. އަދި އޭތީގެ
ކަރުގައި ދެ ފައިވާންކިބައިގެ ގިލަފައްޗެއް އެޅުއްވިއެވެ. ދެން އެ ކަލޭގެފާނު)ދަތުރުކުރެއްވުމަށް
ހަމަޖައްސަވާފައިވާ(ސަވާރީގެ މައްޗަށް އަރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ބައިދާ ނަމަކަށްކިޔުނު ހިސާބަށް
އަރާހަމަވުމުން ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވާން ފެ ށްޓެވިއެވެ.
ށ - عن انف ع قال:)كان ابنُ عُمَرَ رضَِيَ هُلاعنهما إذا أراد اخلروجَإل مكََّةَ ا دَّهَنَ بدُ حه ن، ليس له رائحةٌ طَيِبةٌ، مث يت مس جِدَ
الْلَُيفَة، فيصليِ مث يركَبُ، وإذا استوَحت به راحِلَُته قائمةً أحرَمَ، مث قال: هكذا رأيتُ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم يفعلَُ(
މާނައީ:ނާފިޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު اله ބުނި
ޢުމަރުގެފާނު މައްކާއަށް ދިއުމަށް ގަސްތުކުރައްވައިފި ނަމަ މަޑު ވަހެއްގެ ހުވަނދެއް ލައްވައެވެ. ދެން
242ابن ابز، فتاوى مهمة تتعلق ابحلج والعمرة ص 7 ، ابن تيمية ، الفتاوى ج،26 ص 108 ، ابن تيمية ، شرح العمدة ج،1 ص 417،
243 رواه مسلم (1243).
244 ޒުލްޙުލައިފާއަކީ މައްކާއި މަދީނާ ދެމެދު އޮންނަ ރަށްފުށުގެ ކުޑަ ރަށެކެވެ. މަދީނާއިން ހައެއް ނުވަތަ ހަތެއް މޭލު) 10
ކ.މ(ދުރުމިނުގައެވެ. މައްކާއިން 420 ކިލޯ މީޓަރު ދުރުމިނުގައެވެ. އެއީ މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންނާއި އެ ތަނުން އަންނަ
މީހުންގެ މީޤާތެ (އިޙްރާމް ބަންނަ ތަނެ) ވެ. އާއްމުންގެ މީހުން މިހާރު އެތަނަށް ކިޔާއުޅެނީ އަބުޔާރު އަލީ އެވެ.
90

މަސްޖިދުލްޙުލައިފާއަށް ވަޑައިގަންނަވައެވެ. ފަހެ ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރައްވައެވެ. ދެން ސަވާރީއަށް
އަރައިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ސަވާރީއަށް އަރުއްވައި ހަމަޖެހިވަޑައިގެން ދަތުރު ފަށްޓަވައި ގަނެވުމުން
އިހުރާންބަންނަވައެވެ. (އެބަހީ، ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވާން ފަށްޓަވައެވެ.) ދެން ވިދާޅުވެތެވެ. ތމަންނަ ދެކުނީ
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم އެ ގޮތަށް ކަންތައް ކުރައްވަނިކޮށެވެ.
ه
މައްސަލައެއް : އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ޚާ އްސަ ނަމާދެއް ކުރުން
އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ޚާއްސަ ނަމާދެއް ކުރުމަކަށް ޝަރުޢީ ދަލީލެއް ނުލިބެއެވެ. ޝާފިޢީ
މަޒުހަބުގެ ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިމާމު ސުބުކީ އާއި އިމާމު ޒަރުކަޝީ ވިދާޅުވަނީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يه
ه
وسلَم އިހުރާންބެންނެވުމަށް ޚާއްސަ ނަމާދެއް ކުރެއްވިކަން ސާބިތުނުވާކަމަށެވެ. އަދި ޝާފިޢީގެފާނުގެ އަރިހުން
245
އައިސްފައިވަނީ ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާން ބަނުން މުސްތަހައްބުވެގެންވާކަށެވެ.
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ބާނީ އަލްއިމާމު އަޙްމަދުގެ ކިބައިން އައިސްފައިވާ އެއް ރިވާޔަތުގައި ވަނީ
246
އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ޚާއްސަ ނަމާދެއް ނުވާކަމަށެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާގެ ރައުޔަކީ ވެސް އިހުރާންބަނުމަށް ޓަކައި ޚާއްސަ ނަމާދެއް ނުވާކަމަށެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ކޮންމެވެސް ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި އިހުރާންބަނުމެވެ. އެއީ ފަރުޟު
247
ނަމާދެއްކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދަރުމަ ނަމާދެއް ކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ.
اْبنقّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم އިހުރާންބެންނެވުމަށް ޚާއްސަ ނަމާދެއް ކުރެއްވިކަން
ههم ه
ސާބިތެއްނުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ސާބިތު ވަނީ ފަރުޟު ނަމަދެއްގެ ފަހަތުގައި
248
އިހުރާންބެންނެވިކަމަށެވެ.
245الغرر البهية لزكراي األنصاري 315/2.
246اإلنصاف للمرداوي 307/3.
247 جمموع الفتاوى 108/26
248 زاد املعاد 107/2
91

އަލްބާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނުމަކަށް ވަކި ޚާއްސަ ނަމާދެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް އިހުރާންބަނުމުގެ
ކުރީގައި ނަމާދެއް ލިބިއްޖެ ނަމަ އެ ނަމާދަކަށް ފަހު އިހުރާންބަނުމެވެ. އިހުރާން ބަންނަ މީހާއަށް ر سو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يهوسلَمވާހުށީ ނަމ ނާއަކަށެވެ. އެހެނީ އެ ކަލޭގެފާނު އިހުރާންބެންނެވީ ފަރުޟު ނަމަދެއްގެ ފަހަތުގައި
ه
249
ކަމަށްވާތީއެވެ.
އިބުނު ޢުޡައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ބައެއް ދަންނަބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނުމަކަށް ވަކި ޚާއްޞަ
ނަމާދެއް ނުވެއެވެ. އިހުރާންބަނުމަށް ގަސްތުކުރާ މީހާ ހިނައިގަތުމަށް ފަހު ހުވަނދުލައި އިހުރާން ފޮށާ ލައި
އަވަދިވުމުން ނަމާދެއް ކުރުމަކާ ނުލައި އިހުރާންބަދެގަތުން ހުއްޓެވެ. ނަމަވެސް އިހުރާންބަނުމަށް ދިމާވާ
ވަގުތަކީ އެ މީހެއްގެ އާދަކާދައިގެ މަތީން ނަމާދެއް، މިސާލަކަށް، ޟުޙާ ނަމާދު ނުވަތަ ވުޟ ގެ ނަމާދު ފަދަ
250
ނަމާދެއް ކުރަމުންދާ މީހަކު ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ އެ ނަމާދަކަށްފަހު އިހުރާން ބަނުމެވެ.
މައްސަލައެއް : އިހުރާން ގެ ނިޔަތްގަނެވޭ ވަގުތު
އިހުރާންބަނުމުގެ ނިޔަތްގަތުމަށް މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ވަގުތަކީ މީޤާތުން ދަތުރު ފަށައިގަންނަ
ހިނދުގައެވެ. އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. މި މައްސަލާގައި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ތަފާތު ރިވާޔަތްތައް
އައިސްފައިވެއެވެ. ހުރިހާ ރިވާޔަތެއްގެ މުރާދު ގޮސް ހުއްޓެނީ ر سو لا لَّصلّى هلاعلْ يهوسلَمސަވާރީއަށް އަރުއްވައި
ه ه
ހަމަޖެހިވަޑައިގެން ދަތުރު ފަށްޓަވައިގަނެވުމުން އިހުރާންބަންނަވާކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން ޖުމުހ ރު
ދަންނަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މޮޅުއިތުރު ވެގެންވަނީ މީޤާތުން ދަތުރު ފަށައިގަންނަ ހިނދު އިހުރާން ބަނުމުގެ
251
ނިޔަތް ގަތުމެވެ.
މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޯދާ ފިޤުހު ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين އާއި
التاج واإلكليل ގައި ވެއެވެ. ر سو ل ا لَّ صلّى هلا علْ يه وسلَم ނަމާ ދުގެ ފަހަތުގައި އިހުރާން ބެންނެވުގެ މާނައަކީ އެ
ه ه
249 مناسك احلجّوالعمْرةص.15
ه
250 لقاء الباب املفتوح (اللقاء:)177.
251 شرح النووي على مسلم 94-93/8، اجملموع 216/7.
92

ކަލޭގެފާނު ނަމާދުގެ ސަލާމް ދެއްވުމަށްފަހު އިހުރާންގެ ނިޔަތްގަތް ވާހަކައެއް ނ ނެވެ. ނަމަވެސް މުރާދަކީ
މީޤާތުން ދަތުރު ފެއްޓެވި ހިނދު އިހުރާން ބަނުމުގެ ނިޔަތްގަތް ވާހަކައެވެ. އަދި އެއީ އެންމެ މޮޅުއިތުރު
ވެގެންވާގޮތެވެ. އަދި މީހަކު ދަތުރު ފެށްޓުމުގެ ކުރީގައި ސަވަރީއާ ދިމާލަށް ހިނގަހިނގާ ހުރެ ނިޔަތްގަތަސް
252
ފުދޭނެއެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ކުރީގެ ރައުޔަކީ ނަމާދު ނިމުމުން
އިހުރާންބަނުމަށް ނިޔަތްގަތުމެވެ. ނަމަވެސް އެ މަޒުހަބުގެ ފަހުގެ ރައުޔަކީ މާއްކާއާއި ދިމާލަށް ދަތުރު
253
ފަށައިގަންނަ ހިނދުގައި އިހުރާންބަނުމަށް ނިޔަތްގަތުމެވެ.
ހަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ދަތުރު ފަށައިގަންނަ ހިނދުގައި އިހުރާންބަނުމަށް ނިޔަތްގަތުމެވެ.
254
އެއީ އިބުނު ތައިމިއްޔާ ގެ ވެސް ރައުޔެވެ.
الشِنحقيطي ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުންގެ އަރިހުން ފެންނަ އެންމެ ރަނގަޅު ރައުޔަކީ ދަތުރު
ފަށައިގަތުމަށްޓަކައި ސަވާރީއަށް އަރައިގަންނަ ފުރަތަމަ ވަގުތުކޮޅުގައި ނިޔަތްގަތުމެވެ. އެހެނީ ސަވާރީއަށް
އަރުއްވައި ހަމަޖެހިވަޑައިގެން ދަތުރު ފަށްޓަވައިގަތް ހިނދު ر سو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَم އިހުރާންބެންނެވިކަން
ه
255
އެނގޭތީއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. މޮޅުއިތުރު ވެގެންވަނީ ސަވާރީއަށް އަރައިގަންނަހިނދު ދުލުން ނިޔަތް
ކިޔުމެވެ. އެހެނީ نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَم ނިޔަތް ވިދާޅުވީ މީޤާތުން ސަވާރީއަށް އަރައިވަޑައިގެން ދަތުރު
ه
256
ފަށްޓަވައިގަތް ހިނދުގައި ކަމަށްވާތީއެވެ.
އިބުނު ޢުޡަމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ކާރަށް އަރައިގަންނަ ހިނދު ތަލްބިޔާ
252 حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين (522/1)، التاج واإلكليل (106/3)
253 اجملموع)،221/7 مغين احملتاج للشربيين 481/1
254 عمدة الفقه 421/2
شرح
255أضواء البيان 4/5.
256جمموع فتاوى ابن ابز 41/16.
93

257
ކިޔަން ފެށުމެވެ. (އެބަހީ، ނިޔަތްގަތުމެވެ.)
ދަލީލު:
عن أن سِ ب نِ مالك رضَِيَ هُلا عنه قال:)صلَّى النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم ابملدينةِأربعاً، وبذي الْلَُيفة ركعت نِي، مث ابت حىت
أصَبحَ بذي الْلَُيفة، فل ماَّ ركَبَِ راحِلََته واستَوَحت به أهَلَّ(258 މާނައީ: މަތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަނަސް ބުނި
މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم) ހައްޖަށް ވަޑައިގަތުމަށް
ތައްޔާރުވެވަޑައިގަތް ހިނދު(މަދީނާގައި)މެންދުރު ނަމާދުގެ(ހަތަރު ރަކުޢަތް އަދާކުރެއްވިއެވެ. އަދި)ދަތުރު
ފަށްޓަވައިގެން ގޮސް(ޒުލްޚުލައިފާއަށް) މަދީނާނާގެ މީޤާތަށް(ވަޑައިގަނެވުމުން)ޢަޞްރު ނަމާދު(ދެ ރަކުޢަތް
(ޤަޞްރުކޮށް) ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ފަތިސްވަންދެން ޒުލްޚުލައިފާގައި އަވަހާރަފުޅު ލެއްޕެވިއެވެ. އެއަށްފަހު
(މައްކާއަށް) ދަތުރު ފްެށޓެވުމަށް ސަވާރީއަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. އަދި ދަތުރު ފަށްޓަވައިގަތް ހިނދު ހަރުއަޑުން
ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވާން ފްެށޓެވިއެވެ.
މައްސަލައެއް : އިހުރާންބަނުމަށް ދުލުން ނިޔަތްގަތުން
އަޅުކަންތަކަށް ނިޔަތްގަތުންވަނީ ހިތުންނެވެ. އާއްމުގޮތެއްގައި ދުލުން ނިޔަތް ކިއުމެއްނުވެއެވެ.
ނަމަވެސް ތަލްބިޔާ ފަށައިގަންނަ ހިނދު ޢުމުރާއާއި ހައްޖުގެ ދެ އަޅުކަމުން ގަސްތުކުރި އަޅުކަމެއް ދުލުން
260 259
ކިޔުން މުސްތަހައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ރަޖަބު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުކަންތަކަށް ނިޔަތް ގަތުންވަނީ ހިތުންނެވެ. އަދި ހިތުން ނިޔަތް
ގަނެވޭ އަޅުކަމެއް ދުލުން ކިޔުން ވާޖިބެއްނުވެއެވެ. އެކަމުގައި ސަލަފުގެ ބޭކަލުނާއި އިމާމުވެރި ބޭކަލުންގެ
261
ކިބައިން އިތުރު ރައުޔެއް ލިބިފައެއްނުވެއެވެ.
257 جمموع فتاوى ورسائل العثيمني.99/22
258 رواه البخاري (1546) واللفظ له، ومسلم (690).
259 حاشية ابن عابدين 483/2، البحر الرائق البن جنيم 346/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.144/2
260 كشاف القناع للبهويت 408/2، وينظر: شرح عمدة الفقه البن تيميةَ.436/2
261جامع العلوم واحلكم 92/1.
94

ދަނެއު، ސަލަފުގެ ބޭކަލުނާއި އިމާމުވެރި ބޭކަލުންގެ ކިބައިން އިތުރު ރައުޔެއް ލިބިފައިނުވާކަށް އިބުނު
ރަޖަބު ވިދާޅުވީ ހިނދު މުޖާހިދުގެ ކިބައިން ދެ ރިވާޔެތެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އެއް ރިވާޔަތުގައި ވަނީ ހައްޖުގެ
އަޅުކަން އަދާކުމަށް ހިތުލައިފި ނަމަ އެ ގަސްތުކުރި އަޅުކަން ދުލުން ކިޔަން ޖެހޭނެކަމަށެވެ. އަނެއް
262
ރިވާޔަތުގައިވަނީ އެ ގަސްތުކުރި އަޅުކަން ތަލްބިޔާގައި ހިމަނައިގެން ކިޔުމަށެވެ.
ބާހިސު ދެކޭގޮތުގައި ބަހުސުކުރެވޭ މައްސަލައަކީ އިހުރާންބަންނަހިނދު ނިޔަތްގަތުމަށް "اللهمَ إين أريد
احلجَ أو العمْرة"ގެ ލަފުޒު ދުލުން ކިޔުމާމެދުގައެވެ. ހައްޖުގެ ލަފުޒު ތަލްބިޔާގައި ހިމަނައިގެން
ކިޔުމާމެދުގައެއްނ ނެވެ. ހައްޖުގެ ލަފުޒު ދުލުން ހަރުއަޑުން ވިދާޅުވެ نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَم
ه
ތަލްބިޔާވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ތަލްބިޔާގައި (لبيك عُمحرةًَ وحجاًّ) ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ވީމާ ދެންނެވޭނީ
މި މައްސަލާގައި މުޖާހިދުގެ ސާފު ބަސްފުޅަކީ ކޮބައިކަން އޮޅުންނުފިލާކަމަށެވެ . އެހެންކަމުން ސަލަފުގެ
ބޭކަލުނާއި އިމާމުވެރި ބޭކަލުންގެ ކިބައިން އިތުރު ރައުޔެއް މިކަމުގައި ލިބިފައިނުވާކަމަށް އިބުނު ރަޖަބު
ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު ރަނގަޅުކަމަށް ބެލެވެއެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފަށައިގަނެވެނީ އިހުރާން ފޮށާ ލައި ތަލްބިޔާ
ކިޔަންފެށޭ ހިސާބުންނެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކަށް ތަލްބިޔާ ކިޔަން ފެށުމުގެ ކުރީގައި ނިޔަތްގަތުމަށް ޓަކައި
އެއްވެސް އިތުރު އިބާރަތެއް ދުލުން ކިޔުމުގެ ހުއްދައެއް ޝަރީއަތުން ދެވިފައެއްނުވެއެވެ. މިސާލަކަށް ބުނުމެވެ.
(اللهمَّ إين أريد الُعمحرةَ والَْجَّ) މާނައީ: "އޭ اله! ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން އަޅާ ޢުމުރާއާއި ހައްޖަށް
"
ގަސްތުކޮށްފީމެވެ. އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަށް ފަށައގަތުމަށް ތަލްބިޔައަކީ ނަމާދު
ފަށައިގަތުމަށް ޓަކައި ފުރަތަމަ ތަކުބީރު ފަދަ ކަމަކެވެ. ޢުމުރާއަށް ނުވަތަ ހައްޖަށް ނިޔަތްގަތުމަށް ތަލްބިޔާގައި
ކިޔަން ޖެހެނީ» (لبيك حجاًّ وعُمحرةَ) އެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ތަކުބީރުގެ ކުރީގައި އަދި
263
ތަލްބިޔާގެ ކުރީގައި ކިޔާ ތަކެއްޗަކީ ބިދުޢަތެވެ.
262جامع العلوم واحلكم 92/1.
263جمموع الفتاوى 222/22.
95

އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް ޢުމުރާއަށް ނުވަތަ ހައްޖަށް ނިޔަތްގަތުމަށް ތަލްބިޔާގައި) لبيك
حجاًّ وعُمحرةَ(ދުލުންކިޔުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމަށެވެ . 264 އަދި އިބުނު ބާޒުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީ
265
އެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن الساَّئبِِ ب نِ خاَّلدرضَِيَهُلاعنه، عَنِ الَّنبِصلَّى هلا عليه وسلََّم قال)أاتين جربيلُفأمرين أن آُمرَأصحايب أن يرفَعوا
أصواهَتم ابإلهاللِ وابلَّت لحبِيةَ(266 މާނައީ:މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އައްސާއިބު ބުނި ޚައްލާދު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް
ޖިބުރީލުގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ އަސްހާބުބޭކަލުންނަށް
ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވުމަ ށް އަމުރުކުރައްވާށެވެ.
ށ - عمرُبنُاخلطَّابِ رضَيَهُلا عنهعَنِ الَّنبِصلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال:))أاتين الليلة آت منِ رَيِب ، فقال: صلَِيف هذا
الوادي امُلباركَ، وقُلح: عُمحرةًَ يف حَجةَّ(267 މާ ނައީ: މާނައީ:މާތް اله ރުއްސުންލެއްވިعمربناخلطَاب نيبއާ صلَى هلا
علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ދަތުރުފުޅު
ފަށްޓަވައިގެން ވާދިލްޢަޤީޤުގައި ހުންނަވައިގެން(ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރޭގައި
اެلهގ ޙަޟުރަތުން ބޭކަލަކު (ޖިބުރީލުގެފާނު ނުވަތަ ހުވަފެނެއްގައި ބޭކަލަކު) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ.
ބަރަކާތް ލެެއްވިގެންވާ މި ވާދީގައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. "ޙައްޖާއެކު އުމުރާގެ
އަޅުކަން ހިމަނަމެވެ."
264الشرح املمتع 291/2.
265حتفة األخوان ص: 197، جمموع فتاوى ابن ابز 71/17.
266 أخرجه أبو داود (1814)، والرتمذي (829) واللفظ له، والنسائي (2753)، وابن ماجه (2922)، وأمحد (16617). قال الرتمذي:
حسن صحيح، وقال البيهقي يف (السنن الكربى))42/5(: أصح رواية، وصحَحه ابن العريب يف (عارضة األحوذي))258/2(، وابن امللقن يف
(البدر املنري))152/6(واأللبايُّنيف (صحيح سنن الرتمذي))829(، وصحَح إسناده النووي يف (اجملموع))225/7(.
267 رواه البخاري (1534).
96

ހަ ވަނަ އަކުރު : ތަލްބިޔާ ކިޔުން
އެކެއް : ތަލްބިޔާގެ މާނަ
268
ޢަރަބި ބަހުގައި ތަލްބިޔާގެ މާނައަކީ ގޮވާލެވޭ މީހަކަށް އިޖާބަ ދިނުމެވެ. އިޞްޠިލާޙުގައި
ތަލްބިޔާއަކީ އިހުރާންބަންނަ މީހާ ދުލުން ކިޔާ އަންނަނިވި އިބާރަތެވެ. އެއީ:) لََّب يح كَ اللَّهُمَّ لََّب يح كَ، لََّب يح كَ ال شَرِيكَ
لكَ لََّب يح كَ، إ نَّ الَْمح دَ والنِعحمةََ لكَ وامللحُكَ، ال شَرِيكَ لَكَ(އެވެ. 269 މާނައީ: އޭ ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހު! އިބަ
އިލާހަށް ލައްބަލައްބަ ކިޔަމެވެ . އޭ ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހު! އިބަ އިލާހަށް ލައްބަލައްބަ ކިޔަމެވެ. އިބަ
އިލާހަށް ބައިވެރިޔަކު ނުވެއެވެ. އިބަ އިލާހަށް ލައްބަލައްބަ ކިޔަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޙަމު ދާއި ނިޢުމަތާއި
ވެރިކަން ވަނީ އިބަ އިލާހަށެވެ. އިބަ އިލާހަށް ބައިވެރިޔަކު ނުވެއެވެ.
ދޭއް : ތަލްބިޔާގެ ހުކުން
271 270
ތަލްބިޔާ ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ތަލްބިޔާ ކިޔުމަކީ މުސްތަޙައްބު ސުންނަތެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
272
އިއްތިފާގުވެލައްވައެވެ.
اْبن عبدْ الْرُّبههވިދާޅުވިއެވެ. ޒިކުރުކުރުމާއި ދުޢާކުރުމަކީ މި މަގާމުގައި) އެބަހީ އިހުރާންބަންނަ
ހިނދުގައި(އާއި އަދި ހައްޖުގެ ދެންހުރި އަޅުކަންތަކުގައި މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އެއީ ވަގުތުގެ
މަތްކަމާއި ގަބ ލުކުރެވޭނެކަމުގެ އުއްމީދު ބޮޑުކަމުންނެވެ. އަދި އެއީ އެއްވެސް ބޭކަލެއްގެ އަރިހުގައި ފަރުޟުގެ
273
ދަރަޖައިގެ ކަމެއް ނ ނެވެ.
268 لسان العربالبن منظور 730/1
269 رواه البخاري (1549)، ومسلم (1184)
270 مغين احملتاج للشربيين (481/1)، وينظر: احلاوي الكبري للماوردي.88/4
271اإلنصاف للمرداوي 320/3، كشاف القناع للبهويت 419/2.
272اجملموع 245/7.
273التمهيد.91/2
97

އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ތަލްބިޔާ ކިޔުން ވަނީ އިޙްރާމަށްފަހު ދަތުރުމަތީގައެވެ. ފަހެ މީހަކު ތަލްބިޔާ
ނުކިޔުމަކުން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ކުށެއް ނެތެވެ. ސަބަބަކީ ތަލްބިޔާ ކިޔުމަކީ ސުންނަތަކަށް)ސުންނަތްކަން
ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތަކަށް(ވާތީއެވެ.274
އިބުނު ޢުޡައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ތަލްބިޔާ ކިޔުމަކީ ފިރިހެނުންނަށާއި އަންހެނުންނަށް
ސުންނަތެކެވެ. 275
ދަލީލު:
عن سامِل ب نِ عبدِ هِلا ب نِ عُمَرَ عن أبيه رضَِيَ هُلا عنه، قال:)مَِسعح تُ رسولَ هِلا صلَّى هِلا عليه وسلََّم يهُِ لُّ ملَُبِدًا، يقول: لَّبيك
اللَّهُمَّ لَّب يحك، لَّب يحك ال شريكَ لك لَّب يحك، إ نَّ الْمح دَ والنِعمةََ لك وامللحُك، ال شريكَ لك. ال يزيدُ على هؤالءِ ال كَلِماتِ . وإ نَّ
عبدَ هِلا بنَ عُمَرَ رضَِي هلا عنهماكان يقول:كان رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يركَعُ بذي الْلَُيفة ركعت نِي، مث إذا استوت به
الَّناقَةُ قائمةًعند مس جِ دِ ذي الْلَُيفة، أه لَّ هبؤالءِ ال كَلِماتِ(276 މާނައީ: سالِ ب هن عبده هلاه ب هن عمر އެ ޞަޙާބީގެ ބައްޕާފުޅުގެ
ه
ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިފުޅު
ތައްކުރައްވައިގެން (އެއްކުރައްވައިގެން) ހުންނަވައި ހަރުއަޑުން ވިދާޅުވި ތަލްބިޔާ ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެ
ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (لََّب يح كَ اللَّهُمَّ لََّب يح كَ، لََّب يح كَ ال شَرِيكَ لكَ لََّب يح كَ، إ نَّ الَْمح دَ والنِعحمةََ لكَ وامللحُكَ، ال شَرِيكَ لَكَ)
އެވެ. އަދި އެ ކަލިމަތަކަށް ވުރެން އިތުރެއް ނުކުރައްވައެވެ. (ރާވީ އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ.) އަދި ހަމަކަށަވަރުން
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި عبد هِلا بنَ عُمَر ވިދާޅުވެތެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
ޒުލްޙުލައިފާގައި (މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންގެ މީޤާތުގައި) ދެ ރަކުޢަތް (މެންދުރު ނަމާދު ޤަޞްރުކޮށް)
274جمموع فتاوى ابن ابز 76/17.
275 جمموع فتاوى ورسائل العثيمني 101 /22
276 رواه البخاري (5915)، ومسلم (1184) واللفظ له.
98

ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޒުލްޙުލައިފާގެ މިސްކިތުގެ ކާރީން ޖަމަލުކޮޅު މައްޗަށް ސަވާރުވެވަޑައިގަތުމަށްފަހު
އިސްވެދިޔަ ކަލިމަތައް (ތަލްބިޔާ) ހަރުއަޑުފުޅުން ވިދާޅުވާން ފްެށޓެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
އިސްވެދިޔައީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އަމަލުފުޅެކެވެ. ވުމާއެކު އެ ކަން ވާހުށީ މުސްތަޙައްބު ކަމަކަށެވެ.
277
އެހެންކަމުން ތަލްބިޔާ ކިޔުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި ތަލްބިޔާއަކީ ކުރެވޭ ޒިކުރަކަށްވާތީވެ އެ ކަން ކުރުމަކީ
ވާޖިބެއްގެ ގޮތުގައި ނުބެލެވޭނެތެވެ. ސަބަބަކީ ތަލްބިޔާކިޔުމަކީ ޢުމުރާގައި ނުވަތަ ޙައްޖުގައި ކުރެވޭ އެހެން
278
ޒިކުރުތަކާއި އެއްފަދަ ކަމަކަށް ވާތީއެވެ.
ތިނެ އް : ހަރުއަޑުން ތަލްބިޔާ ކިޔުން
279
ހަރުއަޑުން ތަލްބިޔާ ކިޔުމަކީ ފިރިހެނުންނަށް މުސްތަޙައްބުކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
282 281 280
މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ ކިޔުމީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމަށް ހުރިހާ
283
ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ.
284
އިބުނު ޙަޒުމުގެ ރައުޔަކީ ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ ކިޔުމީ ވާޖިބެއް ކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن الساَّئبِِ بن خاَّلد األنصاريِ رضَِيَ هُلا عنه أ نَّ رسول هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:)أاتين جربيلُ صلى هلا عليه وسلم
277 املغين البن قدامة 270/3
278كشاف القناع للبهويت 419/2.
279العناية شرح اهلداية للبابريت 446 /2، وينظر: فتح القدير للكمال ابن اهلمام 439 /2، الدر املختارللحصكفي 491 /2.
280 حاشية العدوي 660 /1، وينظر:كفاية الطالب الرابين للنفراوي 660 /1.
281 اجملموع للنووي 245 /7، وينظر: البيان يف مذهب اإلمام الشافعي للعمراين 140 /4.
282اإلقناع يف فقه اإلمام أمحد بن حنبل للحجاوي 354 /1، كشاف القناع للبهويت 419 /2.
283شرح النووي على مسلم 232/8. اجملموع للنووي 225/7.
284 احمللى البن حزْم 81/5،
99

فأَمََرين أ حن آُمَر أصحايب ومَن مَعي أن يرفَُ عوا أصواهَتم ابإلهاللِ، أو قال: ابلَّت حلبِيِةَ؛ يريد أحدَمها(285 މާނައީ: الساَئهب بن خاَلدٍ
ه
األنصاريّގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ
ه
އަރިހަށް ޖިބުރީލުގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ. އެއީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުންގެ އަޞްޙާބުންނަށާއި އަދި އެކުގައި ތިބި
286
މީހުންނަށް ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވުމު ގައި އަޑު އުފުލުމަށް އެންގެވުމަށެވެ. ނުވަތަ ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވުމަށް
އެންގެވުމަށެވެ.
ށ - عن أيب سعيد اخُلحدريِ رضَِيَ هُلا عنه أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:)خََرجحنا مع رسوِل هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم، نَحصرخُ
ابلَْجِ صُراخًا(287 މާނައީ: މަތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ސަޢީދުލްޚުދުރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންމެން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އަރިހުގައި (ޙައްޖަށް) ނިކުތީމެވެ. އަދި ތަލްބިޔާ ކިޔުމުގައި
އަޑު އުފުލަމުން ގެންދިޔައީމެވެ.
ހަތަރެ އް: އަންހެނުން ތަލްބިޔާ ކިޔަންޖެހޭ ގޮތް
އަންހެނާ ތަލްބިޔާ ކިޔުމުގައި އަޑު އުފުލުމެއްނުވެއެވެ. އެ ކަނ ބަލުން ތަލްބިޔާ ކިޔާހުށީ އެ ކަނ ބަލުންގެ
289 288
ނަފުސަށް ކިރިޔާ އިވޭވަރުގެ އަޑަކުން އެހާ ވެސް މަޑުމަޑުންނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 290 ގެ291
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ރައުޔެވެ.
އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުމަރު ވިދާޅުވެތެވެ. އަންހެނާ ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ
285 أخرجه أبو داود (1814)، والرتمذي (829) واللفظ له، والنسائي (2753)، وابن ماجه (2922)، وأمحد (16617). قال الرتمذي:
حسن صحيح، وقال البيهقي يف ((السنن الكربى)))42/5(: أصح رواية، وصحَحه ابن العريب يف ((عارضة األحوذي)))258/2(، وابن امللقن يف
((البدر املنري)))152/6(واأللبايُّن يف ((صحيح سنن الرتمذي)))829(، وصحَح إسناده النووي يف ((اجملموع)))225 /7(.
286 "ނުވަތަ" ބޭނުންކުރވިފައިވަނީ އެ ދެ ގޮތުން ކުރެ ރަނގަޅުގޮތާމެދު ރާވީއަށް ޝައްކު އުފެދިފައިވާކަން ބުނެދިނުމަށެވެ.
287 رواه مسلم (1247).
288البناية شرح اهلداية للبابريت 273 /4، وينظر: فتح القدير للكمال ابن اهلمام 514 /2، جممع األهنر لشيخي زاده 421 /1.
289 الكايف يف فقه أهل املدينة البن عبد الرب 365 /1، وينظر: الفواكه الدواين للنفراوي 798 /2، كفاية الطالب الرابين أليب احلسن املالكي /1
660.
290 روضة الطالبني للنووي 73 /3، وينظر: أسىن املطالب لزكراي األنصاري 474 /1.
291 كشاف القناع للبهويت 421 /2، وينظر: املغين البن قدامة 305 /3.
100

292
ކިޔުމެއްނުވެއެވެ.
اْبنعبدْ الْرُّبهވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނާ ތަލްބިޔާ ކިޔަންޖެހޭނީ އެ ކަބަލުންގެ ނަފުސަށް އިވޭވަރުގެ މަޑު
އަޑަކުންކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ. އަދި އެގޮތަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވާތީވެ ތަލްބިޔާ
293
ހަރު އަޑުންކިޔުމަށް އައިސްފައިވާ ޙަދީސުން އެ ކަނބަލުން އިސްތިސްނާވެއެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނާ ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ ކިޔުން މަނާވަނީ އެ ކަބަލުންގެ އަޑުން
294
ފިތުނައެއް އުފެދިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވާކަމަށް ޓަކައެވެ.
ފަ ހެއް : އުމުރާގެ ތަލްބިޔާ ފަށްޓާ ވަގުތު
ތަލްބިޔާ ކިޔަން ފަށައިގަތުންވަނީ އިހުރާންބަނުމަށްފަހު (މިގާތުން ދަތުރު ފަށައިގަންނައިރު) ގައެވެ. އެއީ
296 295 ޝާ 298 297
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
عَنح عبدِ هِلا بحنِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال:)رأيتُ رسولَ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم رِكبَ راحِلََته بذي الْلَُيفة،مث يهُِ لُّ حني تستوي
به قائمةً(299 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޒުލްޙުލައިފާއިން ސަވާރީއަށް
އަރައިވަޑައިގެން ވެވުމަށްފަހު ދަތުރު ފަށްޓަވައިގަތް ހިނދު ހަރު އަޑުން ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވާން ފްެށޓެވިއެވެ.
ދަނެއު، ތަލްބިޔާ ކިޔަން ފަށައިގަތުމުގެ ކުރީގައި ا لَْححمدُ لََِِّّ - سبحُحاَنَ هِلا - أهُلأَ حكَرُب މިއިން ކޮންމެ
292اإلشراف 194/3.
293 التمهيد 242/17، ويـنظْ ر: االستذكار البن عبدْهالرّب.57/4
ه
294شرح النووي على مسلم 91-90/8،
295البحر الرائق البن جنيم 346/2، اهلداية شرح البداية للمرغيناين 137/1.
296الشرح الكبري للدردير مع حاشية الدسوقي 39/2، حاشية العدوي 522/1، وينظر: املعونة على مذهب عالِ املدينة للقاضي عبد الوهاب
521/1.
297 روضة الطالبني للنووي 72/3، وينظر: احلاوي الكبري للماوردي.81/4
298اإلنصاف للمرداوي 320/3، الفروع البن مفلح 387/5، كشاف القناع للبهويت 419/2.
299 رواه البخاري (1514)، ومسلم (1187) واللفظ له.
101

ކަލިމައެއް އެއް ފަހަރު ކިޔުމީ ސުންނަތެކެވެ. عن أنس رضي هلا عنه أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم رِكَبَ حىت إذا استَوَحت
به على البيداءِمَِحدَ هلا وسََّبحَوكَرَِبمث أهَلَّ حَبجوعُمحرةَ.300 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަނަސުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ބައިދާގެ ބިމުން (މަދީނާގެ އަހުލުވެރީންގެ މީޤާތުން)
ސަވާރީއަށް އަރައިވަޑައިގެން ދަތުރުފުޅު ފަށްޓަވައިގަތް ހިނދު ا لَْححمدُلََِِّّ -سبحُحاَنَ هِلا - أهُلأَ حكَرُب ، މިއިން ކޮންމެ
ކަލިމައެއް އެއް ފަހަރު ވިދާޅުވުމަށްފަހު ޙައްޖާއި ޢުމުރާއަށް ހަރުއަޑުން ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވިއެވެ.
އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ތަލްބިޔާ ފަށައިގަތުމުގެ ކުރީގައި ތަސްބީޙު)ا لَْحمح دُ لََِِّّ-سبحُحاَنَ هِلا- أهُل
أَ حكَرُب ގެ ކަލިމަ(ކިޔުމީ ސުންނަތެއްކަން ސާބިތު ވެފައިވީއިރުވެސް އެކަމަށް އަމަލު ކުރާ މީހުން މަދެވެ. 301
ހަޔެއް : ޢުމުރާގައި ތަލްބިޔާ ނިން މާ ވަގުތު
302
ޢުމުރާގައި ތަލްބިޔާކިޔުން ނިންމާހުށީ ޠަވާފަށް ފަށައިގަންނަ ވަގުތުގައެވެ. އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 303 ގެ304
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ރިވާޔަތެއް: عنِ اب نِ عبا س رضَِيَهُلا عنه قال: (يلبِاملعتَمرُِحىت يفتتحَالطَّوا فَ) 305 މާނައީ: އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުމުރާ ކުރާ މީހާ ތަލްބިޔާ ކިޔުންވަނީ ޠަވާފަށް ފަށައިގަތުމާ ހަމަޔަށެވެ.
ށ - އުސ ލީ ހަމަތައް: ޠަވާފު ކުރާ ވަގުތު ޖެހުމުން އެ މީހާއަށް އެހުރެވެނީ އެ މީހާ ގަސްތުކުޅަ އަޅުކަމުގެ
ރުކުނަކާ ހަމަޔަށް އާދެވިފައެވެ. ތަލްބިޔާއަކީ މަގުސަދާއި ހަމަޔަށް ވާސިލު ވުމުގެ ކުރީން ކިޔަން ޖެހޭ ޒިކުރެކެވެ.
އުމުރާގެ މަގުސަދާ ހަމަޔަށް ފޯރުމުން ދެން އިތުރަކަށް ތަލްބިޔާ ކިޔުމެއްނުވެއެވެ. ދެން އޮތީ ޠަވާފު ކުރުން
300 رواه البخاري (1551).
301فتح الباري 412/3.
302 البحر الرائق البن جنيم 390/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.156/2
303 اجملموع للنووي 264/8، وينظر: احلاوي الكبري للماوردي.164/4
304اإلنصاف للمرداوي 19/4.
305رواه الشافعي يف األم (529/3) والبيهقي (9679). جوَدإسناده ابنحجر يف ختريج مشكاة املصابيح)81/3(.
102

306
ކަމަށްވާތީ ކިޔަން ޖެހޭނީ ޠަވާފުގެ ޒިކުރުތަކެވެ.
ދެވަނަ ބަ އި : (އުމުރާގެ ދެވަނަ ރުކުން) ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުން
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ޠަވާފުގެ މާނާއި ޝަރުޢީ ހުއްދާއި ދަރުމާއި ޙިކުމަތާއި ޝަރުޠުތަކާއި
ސުންނަތްތަ ކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ޠަވާފުގެ މާ ނާއި ޝަރުޢީ ހުއްދާއި ދަރުމާއި ޙިކުމަތް .
ފުރަތަމަ ކަފި : ޠަވާފުގެ މާނާ :
ޢަރަބިބަހުގައި ޠަވާފުގެ މާނައީ އެއްޗެއްގެ ވަށައިގެން ބުރުޖެހުމެވެ.307 އިޞްޠިލާޙުގައި ޠަވާފަކީ ވަކި
ސިފަތަކަކާއެކު ކަޢުބާގެ ވަށައިގެން ބުރުޖަހައިގެން اަلهއށް އަޅުކަމެއްކުރުމެވެ. 308 އެގޮތުން احلجر األسْود ހުރި
309
ކަނުން ފަށައިގެން ހަތްބުރު ޖެހުމެވެ.
ދެ ވަނަ ކަފި : ޠަވާފުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ
ޠަވާފަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަލިބެނީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުންނެވެ.
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَعَهِحداَنإِلَ إِبحراَهيِمَوَإِحمَساعيِلَأَ حن طَهِراَ بَيحتَِِلِلطَّائِفنَِي وَالحعاَكِفنَِي وَالركَُّّ عِ السُّجُوِد)310 މާނައީ: އަދި އިބްރާހީމުގެފާނާއި
އިސްމާޢީލުގެފާނަށް ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އެންގެވީމެވެ. ޠަވާފުކުރާ މީހުންނާއި އަޅުކަންކުރުމަށްތިބޭ މީހުންނާއި
ރުކ ޢާއި ސުޖ ދުކުރާ މީހުންނަށް ޓަކައި ތިޔަ ދެ ބަފައިކަލުން ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ގެފުޅު ތާހިރުކުރައްވާށެވެ!
ށ - (وَطَهِرح بَيحتَِِلِلطَّائِفنَِي وَالحقَائمِنَِي وَالركَُّّ عِ السُّجُوِد) 311 މާނައީ: އަދި ޠަވާފުކުރާ މީހުންނަށާއި ގާއިމުވެތިބޭމީހުންނަށާއި
306الشرح املمتع 279/7.
307 ((مقاييس اللغة)) البن فارس)432 /3(, ((لسان العرب)) البن منظور)225 /9(.
308 ((املبسوط)) للسرخسي)39/4(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))11/25(.
309 أضواء البيان للشنقيطي 388/4
310 البقرة 125
311 احلج 26
103

ރުކ ޢުކޮށް ސަޖިދަކުރާ މީހުންނަށް ޓަކައި ކަލޭގެފާނު ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ގެފުޅު ތާހިރުކުރައްވާށެވެ !
ނ - (مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح وَلُحيوفُوا نذُُورهَُمح وَلحيطَََّّوفُوا اِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ)312 މާނައީ: ދެން އެއުރެންގައިވާ ކުނި މިލަތައް
އެއުރެން ފިލުވާހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެންގެ ނަދުރުތައް ފުއްދުާހށިކަމެވެ! އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން
ޠަވާފުކުރާހުށިކަމެވެ!
ދޭއް: ސުންނަތް
ހ - حديثُ جاب ر رضَِيَهُلاعنه، الطَّويلُ، يف صِفَةِحَجِرسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم، قال:)ح ىَّت إذا أتَيحنا البيتَمعه استلَمَ
الرحكُّنَ، فَرملََ ثالثًً، ومشى أربعاً)313 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން
އައިސްފައިވާ ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖުކުރެއްވެވި ގޮތުގެވާހަކަ ނަންގަނެވުނު އެ ދިގު ހަދީސުގައި
ވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި (ދަތުރުކުރަމުން ގޮސް) ގެފުޅާ ހަމަޔަށް
އާދެވުމުން އެ ކަލޭގެފާނު ރުކުނުގައި (احلجراألسْودގައި) ބީއްސެވިއެވެ. ދެން (ޠަވާފުކުރެއްވި ހިނދު) ފުރަތަމަ
314
ތިންބުރުގައި ރަމަލުކުރެއްވި އެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިނގެވުމެއް ހިންގަވަމުން
ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ.
ށ - عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما:)أ نَّ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّمكان إذا طاف يف الَْجِأو الُعمح رِةأوَّلَ مايحقَدَمُسعى
ثالثةَ أطواف، ومشى أربعةً، مث سجَدَ سجدت نِي، مث يطو فُ بني ال صفَّا واملروِة(315 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم ޙައްޖާއި
އުމުރާގައި ޠަވާފުކުރައްވާ ހިނދު އެންމެ ފުރަތަމައިން ފަށްޓަވައިގަންނަވަނީ ފުރަތަމަ ތިންބުރު ހަލުއިކަމާއެކު
ކައިރިކައިރީގައި ފިޔަވަޅު އަޅަމުންނެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިނގެވުމެއް ހިންގަވަމުން ނެވެ.
312 احلج 29
313 رواه مسلم (1218).
314 (ހަލުއިކަމާއެކު ކައިރިކައިރީގައި ފިޔަވަޅު އަޅަމުން ޠަވާފުކުރުން)
315 رواه البخاري (1616) واللفظ له، ومسلم (1621).
104

ދެން ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރައްވައެވެ. އެއަށްފަހު ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރައްވައެވެ.
ށ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت: (أوَّلُ شيءبدأ به حني قَدِمَ النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم أَّنه تو ضأََّ، مث طاف)316 މާނައީ:
މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى
هلا علْ يهه وسلَم ޙައްޖާއި އުމުރާއަށް ވަޑައިގެން އެންމެފުރަތަމައިން ކުރައްވާ ކަމަކީ ހަމަކަށަވަރުން
ވުޟ ކުރެއްވުމެވެ. ދެން ޠަވާފުކުރެއްވުމެވެ.
ތިން ވަނަ ކަފި : ޠަވާފުގެ ދަރުމަ
عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)مَن طاف هبذا البيتِ أُسحبوعاً فأحصاه،كانكعِتح قِ
رقبة؛ ال يضَعُقَدَماً، وال يرفَعُأخرى، إاَّل حَطَّ هُلا عنه هبا خطيئةً، وكََتبَ له هبا حسنةً(317 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو لا لَّهصلّى هلا
علْ يههوسلَمހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. މި ގެކޮޅުގައި (ކަޢުބާގައި) ހުރިހާގޮތަކުން ފުރިހަމަކޮ ށް އަދި އެންމެ ޞައްޙަކޮށް
ހަތްބުރުޖަހައިފި މީހަކަށް ޓަކައި އަޅަކު މިނިވަންކުރިފަދަ ދަރުމަ ހުއްޓެވެ. އަދި އެ މީހާ އަޅާ ކޮންމެ
ފިޔަވަޅަކަށާއި ނަގާކޮންމެ ފިޔަވަޅަކަށް (ކުދި) ފާފައެއް ނުފުއްސަވާ އަދި ދަރުމަޔެއް ނުލިޔުއްވަވާ އެންމެ
ފިޔަވަޅެއް ވެސް އެ މީހަކަށް ނޭޅެއެވެ.
ހަތަރު ވަނަ ކަފި : ޠަވާފުގެ ޙިކުމަތް
ޠަވާފުގެ ޙިކުމަތަކީ اަلهއށް ޒިކުރުކުރުމެވެ. ޠަވާފުކުރާ ވަގުތު ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ހިނގުމާއި
ޙަޖަރުލްއަސްވަދަށް ބޮސްދިނުމާއި އިޝަރާތްކުރުމާއި الُّ ر كُ نُ الَْي مَانيِّ ގައިބީހުންފަދަ ހަށިގަނޑުން ކުރެވޭ
ހަރަކާތްތަކަކީ اަلهއށް ކުރެވޭ ޒިކުރުތަކެވެ.318
316 رواه البخاري (1641)، ومسلم (1235).
317 رواه الرتمذي (959) واللفظ له، والنسائي (2919)، وأمحد (5701). حسنه الرتمذي وابن القطان يف))الوهم واإليهام(((276/4)،
وحسن إسناده أمحد شاكر يف حتقيق ((مسند أمحد)))62/8(، وص حَحه األلباين يف ((صحيح سنن الرتمذي)))959(
318 انظر: ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))318/2(.
105

ދެވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުގެ ޝަރުޠުތައް
ޝަރުޠަކީ: އެ ކަމެއް ދ ކޮށްލެވިއްޖެ ނަމަ މުޅި އެތި ގެއްލިގެންދާ ކަންކަމެވެ. އޭގެ ޙުކުމަކީ،
ގަސްތުގައި ނުވަތަ ހަނދާންނެތިގެން ނުވަތަ ނޭގެމެއްގެ ތެރެއިން ވިޔަސް އެ ޝަރުޠެއް ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ
319
މުޅި ޢަމަލު ބާޠިލުމުވެ.
ޠަވާފު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠުތަކެއް ފުރިހަމަވާން ޖެހެއެވެ. އެއީ އަންނަނިވި ޝަރުޠުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު : ނިޔަތް ގަތުން
އާއްމުކޮށް ކުރެވޭ ޠަވާފުތަކުގެ އަސްލަކީ ކޮބައިކަން ހިތަ ށް އަރުވައި ނިޔަތްގަތު މަކީ ޝަރުޠެއްކަމަށް
322 321 320
ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން އެއްބަސްވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ
324 323
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޚާއްޞަ
ތަވާފުތަކުގައި ނިޔަތްގަތުމާ މެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
މައްސަލައެއް : ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޚާއްޞަ ތަވާފުގައި ނިޔަތް ގަތުން
ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޚާއްޞަ ތަވާފުތަކުގައި ނިޔަތް ގަތުމަމެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ
ރައުޔުތައް ދެ ޤައުލަކަށް ބެހިފައިވެއެވެ.
319 عبد الكرمي بن علي بن حممد النملة، الُحمهَذَّبُ يف عِلحمِ أُصُولِ الفِحقهِ الحمقَُارنَِ، دار النشر: مكتبة الرشد - الرايض، الطبعة األوىل: ١٤٢٠ هـ -
١٩٩٩ م، ج5 /ص 963.
أبو احلسن اآلمدي ، اإلحكام يف أصول األحكام ، ت: عبد الرزاق عفيفي ، الناشر: املكتب اإلسالمي، بريوت- دمشق- لبنان ،ط،1 2 / 309.
حممد مصطفى الزحيلي ، الوجيز يف أصول الفقه اإلسالمي، دار اخلري للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق ، ط 2 ، 1 / 403 .
320كشاف القناع للبهويت 485/2،
321 حاشية ابن عابدين 523/2، وينظر: فتح القدير للكمال ابن اهلمام 495/2.
322مواهب اجلليل للحطاب 119/4.
323اجملموع للنووي 16/8.
324الفروع البن مفلح 37/6، شرح منتهى اإلرادات للبهويت 573/1.
106

ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޠަ ވާފުގައި ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
326 325
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރު ކުރެވޭ ރައުޔެވެ. ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ
327
ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ނިޔަތަކާ ނުލައި ޠަވާފުކުރުން ޞައްޙަވާނެކަމަށެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ
328
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީ އެވެ.
329
ދަލީލު: ޠަވާފަކީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ ރުކުނެކެވެ. އެހެންކަމުން އިތުރު ނިޔަތަކަށް ބޭނު މެއް ނު ވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޠަވާފުގައި ނިޔަތްގަތުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
331 330
މަޒުހަބުގެ އެއް ޤައުލެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ޤައުލެވެ. އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ.
"ނިޔަތަކީ ޠަވާފު ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. ނިޔަތާ ނުލައި ޠަވާފު ސައްހަނުވާހުއްޓެވެ. ސަބަބަކީ ގެފުޅުގައި
ކުރެވޭ ޠަވާފަކީ ނަމާދުފަދަ އަޅުކަމެއްކަމުގައި ރަސ ލާ އަންގަވާފައިވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން ނަމާދަށް ނިޔަތް
ބޭނުންވާފަދައިން ޠަވާފަށް ވެސް ނިޔަތް ބޭނުންވެއެވެ. " 332 މާލިކީ މަޒުހަބުގައި طواف القدوم)ތަޙިއްޔަތުގެ
ޠަވާފު(ގައި ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠެވެ. އެއީ طواف القدوم)ތަޙިއްޔަތުގެ ޠަވާފު(އަކީ އެ މަޒުހަބުގައި
ވާޖިބެއްކަމަށްވާތީއެވެ.333 މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ابن القاسمގެ ރައުޔަކީ ވެސް ކޮންމެ ޠަވާފަކަށް
334
ވަކިން ނިޔަތެއް ބޭނުންވާނެކަމަށެވެ.
325 حاشية ابن عابدين 523/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين،128/2 فتح القدير للكمال ابن اهلمام 495/2.
326اجملموع للنووي 16/8.
327اجملموع للنووي 16/8،
328مواهب اجلليل للحطاب 124/4، حاشية الدسوقي 36/2.
329مواهب اجلليل للحطاب 124/4،
330اجملموع شرح املهذب 14/8 و 18.
331املغين 441/3،
332ابن قدامة ، الكايف، ج،2 ص412
333مواهب اجلليل للحطاب 124/4، حاشية الدسوقي 36/2.
334 ابن قدامة ، الشرح الكبري ج،9 ص113
107

ދަލީލު:
ހ- ހަދީސް: (إنََّّا األعما لُ ابلنيِاَّتِ) 335 މާނައީ: ހަމކަށަވަރުން ޢަމަލުތައްވަނީ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ.
ށ- ހަދީސް: عن اب نِ عباَّ س رضَِيَهلا عنهما: أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلَّم قال:)الطَّوا فُ حَولَ البيتِ مِثلُال صاَّلةِ، إاَّل
أنكَّم تتكلَّ مونَ فيه، فمن تكلَّمَفيه فال يت كَلَّم نَّ إاَّل خب ري(336 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
ޢަބްދުاله ބުނި ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުމީ ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެކެވެ. ފަރަގަކީ ޠަވާފުގައި ތިޔަބައި
މީހުން ވާހަކަދައްކައިއުޅޭކަމެވެ. ފަހެ އޭގައި ވާހަކައެއް ދައްކައިފި މީހާ ހެޔޮ ވާހަކައެއްނ ނީ ނުދެއްކުން
ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ޠަވާފު ސިފަކުރެއްވީ ނަމާދެއްގެ ގޮތުގައެވެ.
ނަމާދު ނިޔަތާ ލައިގެން މެނުވީ ޞައްޙަ ނުވެއެވެ. އަދި ޠަވާފަކީ ކަނޑައެޅޭ ވަކި އަޅުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން
އެކަމުގައި ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠުވެއެވެ.337
މައްސަލަ ވަރުންއެޅުން:
ހ - (الطَّوا فُ حَولَ البيتِ مِثلُ ال صاَّلةِ،) 338 "ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުމީ ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެކޭ" އޮތް
ހަދީސުގެ ސަނަދުގެ ސިލްސިލާ ދެ މަގަކުން އައިސްފައިވެއެވެ. އެއް މަގަކީ ހަދީސުގެ ސަނަދުގެ ސިލްސިލާ
ލާމެހިފައިވާކަމަށް ރިވާވެފައިވާ މަގެވެ. އަނެއް މަގަކީ ހަދީސުގެ ސަނަދުގެ ސިލްސިލާ ލާމެހިފައިނުވާ އަދި
ކިއެއްތަ މެދުކެނޑިފައިވާ މަގެވެ. ހަދީސުގެ ސަނަދުގެ ސިލްސިލާ ލާމެހިފައިވަނީ އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
335 رواه البخاري (1) واللفظ له، ومسلم) (1907
336 أخرجه الرتمذي (960) واللفظ له، والدارمي (1847)، وابن حبان (3836). صححه ابن امللقن يف)خالصة البدر املنري((57/1)، وحسنه
ابن حجر يف (اإلمتاع))274/1(، وصححه األلباين يف (صحيح سنن الرتمذي))960(.
337املبسوط للسرخسي 65/4.
338 أخرجه الرتمذي (960) سبق خترجيه
108

عط اء بْنالساَئهب ނަގުލުކުރެއްވި ރިވާޔަތުގައި އެކަނިކަމަށެވެ. އެގޮތުން ބަލާއިރު ހަދީސަކީ ސައްހަ ހަދީސެކެވެ.
ه
ނަމަވެސް عط اء بْنالساَئهب ގެ އުމުރުގެ ފަހުކޮޅުގައި ހަނދާންނެތުން ގިނަވެފައިވަތީވެ އެ ރިވާޔަތުގެ ހުކުން
ه
339
ޟަޢީފުގެ ދަރަޖައަށް ބަދަލުވެފައިވާކަމަށެވެ.
" " ޝަ
ށ- ޠަވާފަކީ ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެކޭ އޮތް ބަސްފުޅުން ނަމާދުގައި ރުޠުވާ ހުރިހާކަމެއް ޠަވާފުގައި
ޝަރުޠުވުން ލާޒިމުނުކުރެއެވެ. އަލްޢައްލާމާ އައްޝަންޤީޠީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖަށް ނިޔަތް ގަތުމުން އޭގެ
ދަށުގައި ޠަވާފުގެ އަޅުކަމާއި މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމާއި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމާއި ސަޢުޔުކުރުމާއި ހިލައުކުންފަދަ
340
ހައްޖުގެ ހުރުހާ އަޅުކަމެއް ހިމެނޭނެތީ އިތުރު ނިޔަތަކަށް ބޭނުންނުވާނެކަމަށެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ގޮތް: އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ޠަވާފުގެ
ވަގުތުތައް ކަނޑައެޅިފައިވާތީވެ އެ ވަގުތުގައި ކުރެވޭ ދެވަނަ އެހެން ޠަވާފެއް ނެތުމުން އިތުރު ނިޔަތަކަށް
341
ބޭނުން ނުވާ ނެކަމަށެވެ.
ދެވަ ނަ ޝަ ރު ޠު: ޢަ އު ރަނިވައި ކުރު ނ
ޢައުރަ ނިވައިކުރުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠެ ކެވެ. އެއީ ޖުމުހ ރު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ
342
ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް ޠަވާފުކުރާ ހިނދު ޢައުރަ ނިވައިކުރުމަކީ ޠަވާފު ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެއްތޯ ނުވަތަ
ވާޖިބެއްތޯއާމެދު ދެ ޤައުލަކަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
339 هتذيب الكمال 86/20 رقم 3934 التاريخ الكبري للبخاري 465/6 رقم 3000 التقريب 401/1 رقم 4728 ميزان االعتدال 90/5 رقم
4046
340 الشنقيطي، أضواء البيان، ج،5 ص227
341فتح القدير للكمال ابن اهلمام 495/2،
342(جمموع فتاوى ابن تيميةَ)))14/8(.
109

ފުރަތަމަ ޤައުލު: ޠަވާފުކުރާ ހިނދު ޢައުރަ ނިވައިކޮށްގެން ހުރުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. ޢައުރަ ނިވައިކޮށްގެން
345 344 343
މެނުވީ ޠަވާފު ޞައްޙަ ނުވާ ހުއްޓެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފު ކުރާ ހިނދު ޢައުރަ ނިވައިކުރުމަކީ ތިމަންމެންގެ ނަޒަރުގައި
ޝަރުޠެކެވެ. އަދި އިމާމު މާލިކުއާއި އިމާމު ޝާފިޢީގެފާނު ގެ ނަޒަރުގައި ވެސް އެއީ ޝަރުޠެކެވެ. ނަމަވެސް
އިމާމު އަބ ޙަނީފާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އެއީ ވާޖިބެކެވެ.346
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން: (اَي بيَِن آدَمَ خُ ذُوا زِينَتكَُمح عِنح دَ كُلِ مَسحجِد) 347 މާނައީ: އޭ އާދަމުގެދަރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން
ނަމާދުކުރާ ކޮންމެ ހިނދެއްގައިމެ ޒީނަތްތެރިކަން ހިފާށެވެ !
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އިސްވެދިޔަ އާޔަތް ބާވައިލެއްވުނީ ކަޢުބާގައި އޮރިޔާން ހާލަތުގައި ތިބެގެން ޠަވާފުކުރަމުން
ގެންދާތީވެ އެކަން މަނާކުރެއްވުމަށް ޓަކައިއެވެ. الشنقيطي ވިދާޅުވިއެވެ.)اَي بيَِن آدَمَ خُ ذُوا زِينَتكَُمح عِنح دَ كُلِ
مَسحجِد(348 ގެ އާޔަތަކީ ޠަވާފުކުރާ ހިނދު ޢައުރަ ނިވައިކޮށްގެން ހުރުން ވާޖިބުވާކަމުގެ ދަލީލެކެވެ. އަދި
އިބުނު ޢައްބާސް ال زِينةَ ގެ މުރާދަކީ ލިބާސްކަމުގައި މާނަކުރެއްވިކުރެއްވުން ވެސް އެކަމުގެ ހެކި ސާބިތުވެއެވެ.
349
343 مواهب اجلليل للحطاب 95/4، الشرح الكبري للدردير 31/2
344اجملموع للنووي 16/8، مغين احملتاج للشربيين 485/1.
345 اإلنصاف للمرداوي 16/4، وينظر: الشرح الكبري لشمس الدين ابن قدامة/3 402.
346اجملموع 19 /8.
347 األعراف 31
348 االعراف 31
349 الشنقيطي، أضواء البيان، ج،5 ص210
110

ށ - ހަދީސް: عن أيب هريرةَ رضَِيَهُلاعنه قال:)بعثين أبو بك ر الصِدِيقُ يف الْ جةَِّ التِ أَّمره عليها رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه
وسلَّم قبل حَجةَِّ الوداعِ يف رهَحط، يؤِذنونَ يف الَّنا سِ يومَ الَّنححر: ال حُيجُّ بعد العامِ محشُرِكٌ، وال يطو فُ ابلبيتِ عُراينٌ(350
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ
ކުރީ އަހަރު ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم ހައްޖުގެ އަމީރަކަށް އަބ ބަކުރުގެފާނު އިސްކުރައްވާ ފޮނުއްވި ޙައްޖުގައި
ޖަމާއަތަކާއެކު އަބ ބަކުރުގެފާނު ތިމަންނައާ ކަމެއް ހަވާލުކުރެއްވުމަށްފަހު ތަނަކަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އެއީ
ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު މީސްތަކުންނަށް އިއްވަވާ އިޢުލާނެއް ކޮށްދެއްވުންއެދިއެވެ. އޭގައިވެއެވެ. "ދަންނާށެވެ. މި
އަހަރަށްފަހު މުޝްރިކަކު ހައްޖު ނުކުރާހުއްޓެވެ. އަދި އޮރިޔާން ހަލަތުގައި ގެފުޅުގައި ޠަވާފު ނުކުރާ ހުއްޓެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ޠަވާފު މަނާކުރެވުނު ސަބަބަކީ އޮރިޔާން ހާލަތުގައި
ތިބު ންކަމަށެވެ. އެކަމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އައުރަ ނިވައިކުރުމަކީ ޠަވަފު ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ 351.
ނ - ހަދީސް: عن اب نِ عباَّ س رضَِيَهلا عنهما: أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلَّم قال:)الطَّوا فُ حَولَ البيتِ مِثلُال صاَّلةِ)، 352
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުމީ ނަމާދު ފަދަ
އަޅުކަމެކެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ޠަވާފުކުރާ ހިނދު ޢައުރަ ނިވައިކޮށްގެން ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އެއީ ވާޖިބެކެވެ.353
ޙަނަފީ ފިޤުހުގެ ބޯދާ ފޮތެއްކަމުގައިވާ "بدائع الصنائع" ގައި ވެއެވެ. ޢައުރަ ނިވައިކުރުމަކީ ދެ ޙަދަސުން
ޠާހިރުވެހުރުންފަދަ ކަމެކެވެ. އެބަހީ ހުއްދަކުރުމަށް ބޭނުންވާ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އަދި ފަރުޟެއް ވެސް ނ ނެވެ.
އެހެނަސް އެއީ ތިމަންމެންމެންގެ ނަޒަރުގައި ވާޖިބެކެވެ. އެހެންކަމުން އޮރިޔާން ހާލުގައި ހުރެގެން ޠަވާފުކޮށްފި
350 رواه البخاري (4657)، ومسلم (1347)، واللفظ له.
351 ((أضواء البيان)) للشنقيطي)401/4(.
352 أخرجه الرتمذي (960) واللفظ له، والدارمي (1847)، وابن حبان (3836). صححه ابن امللقن يف)خالصة البدر املنري((57/1)، وحسنه
ابن حجر يف (اإلمتاع))274/1(، وصححه األلباين يف (صحيح سنن الرتمذي))960(.
353 بدائع الصنائع (129 /2)
111

މީހާ މައްކާގައި ހުރެއްޖެ ނަމަ އަލުން ޠަވާފުކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި ރަށަށް އެނބުރި ގޮސްފައި ވެއްޖެ ނަމަ
354
ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާހުއްޓެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން: (وَلحيطَََّّوفُوا اِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ) 355 މާނައީ: އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން ޠަވާފުކުރާހުށިކަމެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި ޠަފާކުރުމަށް އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ އެއްވެސް ޝަރުޠެއް ނެތިއެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ގޮތް: އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ޠަވާފުކުރާ ހިނދު ޢައުރަ ނިވައިކޮށްގެން
ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަމުގައެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ޠަވާފު ސިފަކުރެއްވީ ނަމާދެއްގެ
ގޮތުގައެވެ. އެއިން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ނަމާދުގައި ޝަރުޠުވާ ކަންތައްތައް ޠަވާފުގައި ޝަރުޠުވާނެކަމަށެވެ.
ނުހިމެނޭނީ ޚާއްޞަ ދަލީލަކުން އިސްތިސްނާވާ ކަންތައްތައް މިސާލަކަށް ހިނގުމާއި ވާހަދެއްކުމާއި ގިބުލައަށް
ފުރަގަސްދިނުންފަދަ ކަންތައްތައް އެކަންޏެވެ. އަދި ނަމާދުގައި އައުރަ ނިވައިކުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަމަށް ހުރިހާ
ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވާތީވެ ޠަވާފުގައި ވެސް އައުރަނިވައިކުރުން ވާހުށީ ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ.356
ތިންވަނަ ޝަރުޠު : ދެ ހަދަސުން ޠާހިރު ވެހުރުން
ޠަވާފުކުރުމުގައި ދެ ހަދަސުން ޠާހިރުވެގެންހުރުމަށް357 ޝަރުޢީ އަމުރު ކުރެވިފައިވާ ކަމަށް
ދަންނަބޭކަލުންވަނީ އިޖުމާޢުވެފައެވެ.358 ނަމަވެސް ދެ ހަދަސުން ޠާހިރުވެގެންހުރުމުގެ ޝަރުޠާމެދު ފިޤުހު
ޢިލްމުވެރީން ދެ ޤައުލަކަށް އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
354 بدائع الصنائع 129 /2
355 احلج 29
356 ((أضواء البيان)) للشنقيطي)400/4(.
357 ދެ ހަ ދަ ސަ ކ ކުޑަ ހަ ދަ ސާއި ބޮޑު ހަ ދަ ސެވެ. ކުޑަ ހަ ދަ ސަ ކ ކުޑަ ކަ މު ނދިއު މާއި ބޮޑު ކަ މު ނ ދިއު މެވެ. ބޮޑު ހަ ދަ ސަ ކ
ޖު ނު ބުވެ ރިވު މެވެ. ޖު ނު ބުވެ ރިވު މަ ކ ޖިމާ ޢު ވު ނ (ޚި ތާ ނު ކު ރމާ ޒަ ކަ ރު ނ ފާ ޅުވާހި ސާ ބު ފަ ރު ޖަކަ ށ ވެ އ ދު ނ) ނުވަ ތަ މަ ނި
ބޭ ރުވު މެވެ.މިއިނކަ މެ އދިމާވެ އ ޖެނަ މަހި ނައިގަ ތު ނވާޖި ބުވެ ގެ ނވެ އެވެ.
358بداية اجملتهد البن رشد 342/1.
112

ފުރަތަމަ ޤައުލު: ކުޑަ ހަދަސާއި ބޮޑު ހަދަސާއި ނަޖިހުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި
ޝަ އި359 ޝާ އި360 361
ރުޠުތެކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާ ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އެއީ
ޖުމުހ ރު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ބަސްފުޅެވެ.362 ابن مفلح ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފަކީ ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެކެވެ.
ހަމައެކަނި އިސްތިސްނާވަނީ ޠަވާފުގައި ވާހަކަދެއްކުން ހުއްދަވުމެވެ. އެހެންކަމުން ނަމާދުގެ ޢަހުކާމުތައް
363
ޠަވާފުގައި ހިމެނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن عائشةَ رضَِيَ هُلا عنها (أوَّلُ شيء بدأ به حني قَدِمَ م كَّة أنه تو ضأََّ مث طاف ابلبيتِ)364 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މައްކާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން ކުރެއްވެވި އެންމެ
ފުރަތަމަ ކަމަކީ ވުޟ ކުރެއްވުމެވެ. ދެން ޠަވާފުކުރެއްވުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަމަލުފުޅަކީ ޤުރުއާނުގެ ނައްޞެއްގެ ޝަރަޙައެއް ކަމުގައި
ވެއްޖެ ނަމަ އެގޮތަކަށް އަމަލުކުރުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ އެ އަމަލުފުޅުން ލިބޭ ހެއްކަކީ ނަޖިހުން
ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު އަންގަވާފައިވަނީ ހައްޖާއި
365
އުމުރާގެ އަޅުކަން އެ ކަލޭގެ އަރިހުން އުނގެނިގަތުމަށެވެ.
ށ - قولُ النبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم لعائشةَ رضَِيَهُلا عنها: (افعلي ما يفعلَُالْاجُّ، غرَيأن ال تطويف ابلبيتِ، ح ىَّت تطحهُرِي))
359 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)94/4(, ((الشرح الكبري)) للدردير)31/2(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)313/2(.
360 ((اجملموع)) للنووي)14/8(, ((هناية احملتاج)) للرملي)278/3(.
361 ((اإلنصاف)) للمرداوي)164/1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)403/2(.
362 قال االمام اخلرقي يف خمتصر املطبوع مع املغين ، ج،5 ص 222
363 ابن مفلح، الفروع، ج،9 ص 40
364 رواه البخاري (1641) واللفظ له، ومسلم (1235).
365 ((جملة البحوث اإلسالمية)))207/44(.
113

ويف رواية((حىت تغَتسِلي) 366 މާނައީ: ޢާއިޝަތުގެފާނު އިޙްރާމު ގައި ހުންނަވަނިކޮށް ޙައިޟުވެރިވުމުން نيبއާ صلَى
هلاعلْ يهه وسلَم އެ ކަމަނާއަށް ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. " ޠަވާފުކުރުން ފިޔަވައި ޙައްޖުވެރިޔާ ކުރާ ކޮންމެ ކަމެއް
ޟު " "
ޙައި ން ޠާހިރުވެއްޖެއުމަށްދާދެން ކަނބުލޭގެ ކުރަމުންގެންދެާށވެ. އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ.
"
ހިނައިގަތުމާ ހަމަޔަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޙައިޟުވެރިޔާއަށް ޠަވާފު މަނާކުރެވުމުން އެނގެނީ ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޠަވާފު
367
ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ.
ނ - (عنعاَئِشَةُ رضَِيَا لََُّّ عَنحهَا: أَّنهُأَوَّلُ شيء بدََأَ بهحِنَي قَدِمَ أَّنهُتَوَ ضأََّ، مَُّث طَا فَ ابلَبيحتِ)368 މާނައީ: ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ނަބީކަލޭގެފާނު (މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތުމަށްފަހު) އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރެއްވެވި
އަމަލުފުޅަކީ ވުޟ އެއް ކުރެއްވުމެވެ. ދެން ޠަވާފެއް ކުރެއްވުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: الشنقيطي ވިދާޅުވިއެވެ. ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން އައިސްފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސުން
369
ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ ހަދަސާއި ބޮޑު ހަދަސާއި ނަޖިހުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަން އެނ ގެއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިމާމު ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ ހަދަސާއި ބޮޑު ހަދަސާއި ނަޖިހުން ޠާހިރުވެ
ހުރުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠުތެއްކަމަށް ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވާކަމަށް އިމާމު
370
މާވަރުދީ ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އިބުނުލްމުންޒިރު ވެސް އެފަދައިން ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ.
366رواه مسلم 1211).
367 ((جملة البحوث اإلسالمية)))208/44(.
368 ابن مفلح، الفروع، ج،9 ص 40
(369 أضواء البيان، ج،5 ص)202
370 ((اجملموع)))17/8(.
114

ދެވަނަ ޤައުލު: ކުޑަ ހަދަސާއި ބޮޑު ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠެއްނ ނެވެ.
371
ނަމަވެސް ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ . އަދި އިމާމު އަޙްމަދުގެ އެއް
ރިވާޔަތެވެ.372 އަދި اْب نُ قَّيِمِ الْجَوْ زِيةَގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. 373
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ ހޯދާ ބެލިބެލުމުން އެނ ގުނީ ކުޑަ ހަދަސާއި ބޮޑު ހަދަސުން
ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠެއްނ ންކަމަށެވެ. ނަމަވެސް ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ
ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ މުސްތަޙައްބުކަމެކެވެ. ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ
374
ވާޖިބެއްކަން އެނގޭނެ ޝަރުޢީ ދަލީލެއް ފެނިފައެއް ނުވެއެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަ ތައް
ހ - نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އަރިހުގައި އެތަކެއް ބޭކަލުން ޙައްޖުކުރެއްވިއެވެ. އެއްވެސް ބޭކަލަކަށް ޠަވާފުކުރާ
ހިނދު ކުޑަ ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކަށް އަމުރެއްނުކުރައްވައެވެ. އަދި ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ ހަދަސުން
375
ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަމުގައިވީ ނަމަ އެކަން ބަޔާކުރުން ފަސްނުކުރެއްވީހެވެ.
ށ - ހައްޖުގެ ރުކުންތަކާއި ވާޖިބުތަކުގައި ކުޑަ ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ވާޖިބެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން
376
ޠަވާފުކުރުމުގައި ވެސް ކުޑަ ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ: ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ ހަދަސާއި ބޮޑު ހަދަސު ން ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއް
ނ ންކަމަށެވެ. އިބުނު ޢުޡައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ ހަދަސުން ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ އެންމެ
371((املبسوط)) للسرخسي (35/4).قال العالمة الشنقيطي : أضواء البيان، ج،5 ص 202
372 ((هتذيب السنن)) البن القيم)97/1(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)398/3(, ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)214/26(،
((اإلنصاف)) للمرداوي)164/1(.
373 ((هتذيب السنن)) البن القيم)97/1(.
374 ((جمموع الفتاوى)))199/26(، ويـنظْ ر: ((هتذيب السنن)) البن القيم)97 /1(.
375((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)176 /26(، ((هتذيب السنن)) البن القيم ( )97/1.
376 ((جملة البحوث اإلسالمية)))211/44(.
115

މޮޅު އިތުރުވެގެންވާގޮތާމެދު އެއްވެސް އޮޅުމެއް ނުވެއެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އެކަން
ކުރެއްވިގޮތް ކަމަށްވާތީއެވެ. ނަމަވެސް ބުރަވެވެނީ އެއީ ޠަވާފު ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެއްނ ންކަމަށެވެ. ސަބަބަކީ
އެކަން ވާޖިބުކުރެވޭވަރުގެ ދަލީލެއް ލިބިފައެއްނުވާތީއެވެ. އަދި އޭގެ އިތުރުން ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުޑަ ހަދަސުން
ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ޝަރުޠަކަށް ހަދައިފި ނަމަ އުފުލަން އުނދަގ ވާފަދަ ބުރަތަކާ ކުރިމަތިލާންޖެހުމަކީ
އެކަށިގެންވާކަމެކެވެ. ހަރަމްފުޅު ތޮއްޖެހި ބާރުވެފައި އޮންނަހިނދު އިރުއިރުކޮޅާ ވުޟ ޝަރުޠުވާ ނަމަ އެ
ކަން ބުރައަކަށް ވެދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ޝަރުޢީ ދަލީލެއްނުލިބޭ ކަންކަމުގައި އިޚްތިޔާރުކުރުން އެދެވިގެންވަނީ
ލުއިފަސޭހަ ގޮތެވެ. ޝަރުޢީ ދަލީލަކާ ނުލައި މީސްތަކުންނަށް ތަކުލީފު ޖެއްސުމަކީ ޝަރީޢަތުގެ އާއްމު އުސ ލާ
ޚިލާފުކަމެކެވެ. މަތް اله ވަޙީކުރެއްވިއެވެ. (يُرِيدُ ا لََُّّ بِكُمُ الُحيسحرَوَاَل يُرِيدُ بِكُمُ الُحعسحرَ)377މާނައީ: اله ތިޔަބައި
މީހުންނަށް އިރާދަކުރައްވަނީ ލުއިފަސޭހަ ގޮތެވެ. އަދި ތިޔަބައި މީހުންނަކަށް އުނދަގ ގޮތެއް
378
އިރާދަނުކުރައްވައެވެ.
މައްސަލައެއް : ޙައިޟުވެރިޔާ އެއްވެސް ޢުޒުރެއްނެތި ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުކުން
ޙައިޟުވެރިޔާ އެއްވެސް ޢުޒުރެއްނެތި ޠަވާފުކުރުމަކީ ހަރާންކަމެކެވެ.އަދި އެ ޠަވާފު ޞައްޙަނުވާ
ހުއްޓެވެ. އެއީ ޖުމުލަކޮށް ހުރިހާ ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔެވެ.379
ދަލީލު:
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلا عنها، أ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم قال هلا حنَي حاضت وهي حمحُرِمةٌ:)افعلي ما يفعلَُالْاجُّ، غرَي
أن ال تطويف ابلبيتِ، ح ىَّت تطحهُرِي((ويف رواية))حىت تغَتسِلي(380 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ގެ
377 البقرة: 185
378 ((الشرح املمتع)))262/7(،)101/7(.
379 يـنظْ ر: ((احمللى)) اْلبن حزْمٍ)189/5)، ((شرح النووي على مسلم)))147/8(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)57/1(، ((فتح القدير)) للكمال
ابن اهلمام (166/1)،))جممع األهنر((لشيخي زاده (434 ،80/1).
380رواه مسلم 1211).
116

ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަމަނާ އިޙްރާމުގައި ހުންނަވަނިކޮށް ޙައިޟުވުމުން نيبއާ صلَى هلا
علْ يههوسلَم އެ ކަމަނާއަށް ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. " ޠަވާފުކުރުން ފިޔަވައި ޙައްޖުވެރިޔާ ކުރާ ކޮންމެ ކަމެއް ޙައިޟުން
ޠާހިރުވެއްޖެއުމަށްދާދެން ކަނބުލޭގެ ކުރަމުންގެންދެާށވެ. "އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ." ހިނައިގަތުމަށް
ދާންދެނެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޙައިޟުގެ ހާލަތުގައި ޠަވާފު ކުރުން ޢާއިޝަތުގެފާނަށް ވަނީ މަނާކުރެވިފައެވެ. އަޅުކަމެއް
މަނާކުރެވިއްޖެ ނަމަ ޙުކުމަކީ އެކަމެއް ބާޠިލުވުމެވެ. އެހެންކަމުން ޙައިޟުގެ ހާލަތުގައި ޠަވާފެއް ކުރިކަމުގައި
381
ވިޔަސް އެވާހުށީ ބާޠިލުކަމަކަށެވެ .
ށ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها: حَجَحجناَ مع النبِصلَّى هُلاعليه وسلَّمَ، فأفَ حضناَ يَومَالَّنححرِ، فَحاَضَ حت صفَيِةَُّ، فأراَدَالنبُّ صلَّى هُلا
عليه وسلَّمَمنها ما يُرِيدُ الَّرجلُُمنِ أهحلِهِ، فَ قُلتُ: اي رَسولَ ا لََِّّ، إنَََّا حاَئضٌِ، قا لَ: حاَبِستَُناَ هي؟ قالوا: اي رَسولَ ا لََِّّ، أفَاضَ حت يَومَ
الَّنححرِ، قالَ: احخُرجُوا.382 މާނައީ:މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން نيب އާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި ޙައްޖުކުރީމެވެ. ފަހެ ތިމަންމެން ޤުރުބާނީގެ
ދުވަހު (ހައްޖުމަހުގެ ދިހަވަނަ ދުވަހު) ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކޮށްނިންމީމެވެ. އެއަށްފަހު (ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ކޮށްނިމުނުފަހުން(ޞަފިއްޔަތުގެފާނަށް މައްސަރު ދުވަސް ދިމާވިއެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އެ ކަމަނާއި
އެއްދާންކުރެއްވުމަށް (އެ ކަމަނާގެ ފޭލިގެކޮޅަށް) ވަދެވަޑައިގަތުމަށް ގަސްތުކުރެއްވިހިނދު ތިމަން ދެންނެވީމެވެ.
އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޞަފިއްޔަތުގެފާނަށް ވަނީ މައްސަރު ކަންތައް ދިމާވެފައެވެ. އަދި) އެ
ކަމަނާއަށް ޙައިޟުގެ ދުވަސްވަރު މެދުވެރިވީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ނުކުރައްވާ ހުންނަވަނިކޮށްކަމަށް ހީފުޅުކުރެވިގެން(
ޙަދީސުފުޅުކުރެއްވިއެވެ. (އެ ކަމަނާ ހިނައި ޠާހިރުވެ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރައްވައިފުމަށް ދާދެން) ތިމަންމެންގެ
ދަތުރު މަޑު ޖައްސަވައިލެއްވީ އެކަމަނާ ހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. އެ ކަމަނާވަނީ
381 ((جملة البحوث اإلسالمية)))208/44(.
382 أخرجه البخاري (1733)
117

يَومَ الَّنححرِގައި (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު) ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކޮށް ނިންމަވާފައެވެ. (ޞަފިއްޔަތުގެފާނު ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ކުރައްވާފައިވާކަން އެނގިވަޑައިގަތުމުން ޠަވާފުލްވިދާޢު ދ ކޮށް ލައްވައި ދަތުރު ކުރެއްވުމުގެ ހުއްދަ ދެއްވަމުން (
" "
ޙަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ދަތުރު ފަށާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ޙައިޟުވެރިޔާ ޠަވާފުކުރުމަށް ޓަކައި ޠާހިރުވަންދެން
މަޑުކޮށްގެން ހުންނަންޖެހޭނެކަމެވެ. އެއިން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ޠަވާފުކުރުމަށް ޓަކައި ޠާހިރުވެހުރުމަކީ
383
ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ.
ނ - ޙައިޟުވެރިޔާ ޠަވާފުކުރުމަކީ ހަރާންކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވާކަމަށް އިމާމު ނަވަވީ
385 384
ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޞަންޢާނީ އެކަމަށް ތާއީދުކުރެއްވިއެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައިޟުވެރިޔާގެ ޠަވާފު ޞައްޙަނުވާނެކަމީ ހުރިހާ ދަންނަބޭކަލުން
އިޖުމާޢުވެފައިވާކަމެކެވެ. ހަމައެކަނި އެ ބޭކަލުންގެ ރައުޔު ތަފާތުކުރެވިފައިވަނީ ޙައިޟުވެރިޔާ ކުރާ ޠަވާފު
ބާޠިލުވާންޖެހޭ ސަބަބާ މެދުގައެވެ. އިމާމު މާލިކާ އި އިމާމު ޝާފިޢީއާއި އިމާމު އަޙުމަދުގެ ރައުޔަކީ ޠާހިރުވެހުރުމަކީ
ޠަވާފު ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އިމާމު އަބ ޙަނީފާގެ ރައުޔަކީ ޝަރުޠެއްނ ންކަމަށެވެ.
ޝަރުޠެއްކަމަށް ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ޙައިޟުވެރިޔާ ކުރާ ޠަވާފު ޞައްޙަނުވާ ސަބަބަކީ ކުޑަ ޙަދަސުން
ޠާހިރުވެފައި (ވުޟ) ނެތުމެވެ. ޝަރުޠެއްނ ންކަމަށް ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ޙައިޟުވެރިޔާ ކުރާ ޠަވާފު
ޞައްޙަނުވާ ސަބަބަކީ ޙައިޟުގެ ހާލަތުގައި މިސްކިތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުން ޙައިޟުވެރިޔާއަށް
386
މަނާކުރެވިފައިވާތީއެވެ.
383 ((جملة البحوث اإلسالمية)))208/44(.
384 ((شرح النووي على مسلم)))147/8(.
385 ((سبل السالم)) للصنعاين)105/1(،
386 ((شرح النووي على مسلم)))147/8(.
118

މައްސަލައެއް : ޙައިޟުވެރިޔާ އެނ ންގޮތެއް ނެތިގެން ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުކުން
އެނ ންގޮތެއް ނެތިގެން މިސާލަކަށް ގާފިލާގެ މީހުން މަޑުނުކޮށް ހިނގައިދާނެތީ ނުވަތަ ދިރިއުޅޭ ރަށް
ދުރުވެފައި އެނބުރި އައުމަކީ ތަކުލީފަކަށްވާފަދަ ޟުރ ރީ ހާލަތްތަކުގައި ޙައިޟުވެރިޔާއަށް ޠަވާފުކުރުން
388 387
ހުއްދަކަމަށް ބައެއް ދަންބޭކަލުންވިދާޅުވެއެވެ. އެއީ އިބުނު ތައިމިއްޔާއި އިބުނުލްޤައްޔިމާއި އިބުނު
389
އ ޡައިމީންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ- ޤުރުއާން: (فَاتَّقُوا ا لَََّّ ماَ اسحتطََعحُتمح)390 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަކަން ލިބުނު މިންވަރަކުން
ތިޔަބައިމީހުން اަلهއށް ތަގުވާވެރިވާށެވެ.
ށ- ޙަދީސު: (وإذَا أَمَرحتكُُمح بَِِمحر فأَُحتوا مِنحهُ ما اسحتطََعحُتمح.)391 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރެއް ކުރެވިއްޖެއްޔާ
ފަހެ ކުޅަދާނަކަން ލިބުނު މިންވަރަކުން އެކަމެއްކުރާށެވެ.
ނ- ނަމާދުގެ ފަރުޟަކީ ހުރިހާ ގޮތަކުން ބެލިކަމުގައިވިޔަ ސް ޠަވާފަ ށްވުރެ އިތުރުވެގެންވާ އަޅުކަމެ ކެވެ. އެއާއެކު
ވެސް ނަމާދުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރެއިން ޝަރުޠެއް މިސާލަކަށް ވުޟ ކުރުން ނުވަތަ ޢައުރަ ނިވައިކުރުން ނުވަތަ
ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލުން ފަދަ ކަމެއް ކުރުމަށް އުޒުރުވެރިވެއްޖެ މީހަކަށް އެ ކަމެއް ދ ކޮށްލައިގެން ނަމާދު
ފުރިހަމަކުރުން ހުއްދައެވެ. އެގޮތުން ބަލާއިރު ޠަވާފުގެ ޝަރުޠަކަށް އުޒުރުވެރިވެއްޖެ މީހަކަށް އެ
392
ކަމެއްދ ކޮށްލައިގެން ޠަވާފު ފުރިހަމަކުމުގެ ހުއްދަ ލިބުން އައުލާކަން މާ ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
387((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)243 /26(.
388 (إعالم املوقعني)))19/3(.
389 ((الشرح املمتع)))262 /7(، و)332 /1(
390 التغابن 16
391 واه البخاري (7288) واللفظ له، ومسلم (1337).
392((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)245 ،243 /26(.
119

އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަގޮތް: އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ޙައިޟުވެރިޔާއަށް އެނ ންގޮތެއް ނެތިގެން
ޢުމުރާއި ހައްޖުގެ ރުކުނެއްގެ ގޮތުގައި ހިމެނޭ ޠަވާފުތައް)މިސާލަކަށް އުމުރާގެ ޠަވާފު ނުވަތަ ހައްޖުގެ
އިފާޟާގެ ޠަވާފު(ކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ. اْبن قّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ހާލަތުގައި ޙައިޟުވެރިޔާއަށް
ههم
ޙަރަމްފުޅަށް ވަދެ ޠަވާފުކުރަން އެވަނީ މުހިންމު ބޭ ނުމަކަށްވެފައެވެ. އަދި ޝަރުޢީ އުސ ލުގެ ގަވާއިދުގައިވަނީ
" " "
އަންނަނިވި ފަދައިންނެވެ. ކުޅަދާނަ ނުވެއްޖެ ނަމަ ވާޖިބުވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި މަޖު ބ ރު ވެއްޖެ ނަމަ
" 393
ޙަރާން ވުމެއްނުވެއެވެ.
މައްސަލައެއް : މުސްތަޙާޟުވެރިޔާ ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުކުން
މުސްތަޙާޟުވެރިޔާއާއި އަދި އެ ޙުކުމުގައި ހިމެނޭ މީހުން މިސާލަކަށް ތިޔާގަބަލީ ގެ މީހުން)ކުޑަ
ގިފިލި ނުފިފޭ މީހުން(ޠަވާފުކުރުމުގައި ކުށެއް ނެތެވެ. ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ އެއީކަމަށާއި އަދި
395 394
ދަންނަބެކަލުންގެ އިޖުމާޢު އެކަމުގެ މައްޗަށް ލިބިފައިވާކަމަށް އިބުނު ތައިމިއްތާއި اْبن قّـي ا جْْلوهزيةَ
ههم
ނަގުލުކުރައްވައެވެ.
މުސްތަޙާޟުވެރިޔާ ޠަވާފުކުރުމުގެ ޙުކުމާމެދު އިތުރު ރިވާޔަތެއްވެއެވެ. އޭގައި އިބުނު ރަޖަބު
ވިދާޅުވިއެވެ. ޞާލިޙު ބުނި އަޙްމަދު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ ކިބައިން މުސްތަޙާޟުވެރިޔާއާ ބެހޭ ގޮތުން
ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްތަޙާޟުވެރިޔާ ޠަވާފުކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. ނަމަވެސް
އިސްތިޙާޟާގެ ލޭ ދިގުލައިގެންދާ ނަމަ ޠަވާފުކުރުން ހުއްދައެވެ. أبو حفص العكربيُّ ވިދާޅުވިއެވެ. ބެލެވޭގޮތުން
އެ ރިވާޔަތް އެވަނީ އޮޅުންއަރާފައެވެ. ސަބަބަކީ އަޙްމަދުގެ ކިބައިން ނަގުލުކުރެވިފައިވާ ރިވާޔަތުގެ ސައްހަގޮތަކީ
މުސްތަޙާޟުވެރިޔާއަށް ޠަވާފުކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ. ނުވަތަ އަޙްމަދު ވިދާޅުވިކަމަށް ވުން އެކަށީގެންވެއެވެ.
މުސްތަޙާޟުވެރިޔާއަށް މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ ލޭ ސާފުވަންދެން މަޑުކޮށްގެންހުރުންކަމުގައިއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ
393 ((إعالم املوقعني)))19/3(.
394 ((جمموع الفتاوى)))125/26(((جمموع الفتاوى)))234/26(
395 ((أعالم املوقعني)))21/3(.
120

ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔާ ޚިލާފު ރައުޔެކެވެ. ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ
މުސްތަޙާޟުވެރިޔާއަށް ޠަވާފުކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ.396
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު : ޠަވާފުގައި ހަތް ބުރު ހަމަކުރުން .
ޠަވާފުގައި ހަތް ބުރު ހަމަކުރުމެވެ. ހަތް ބުރު ހަމަނުކޮށްފި ނަމަ ނުވަތަ އެއިން ބުރަކުން ތަންކޮޅެއް
ވިޔަސް ދ ކޮސްލައިފި ނަމަ ޠަވާފު ސައްހަ ނުވާހުއްޓެވެ.)عن ابحنَعُمَرَ : قَدِمَ النبُّ صلََّى هُلا عليه وسلَّمَ، فَطَا فَ
ابلَبيحتِ سَبحعاً، وصلََّى خَلحفَ امَلقَامِ رحكَعَتَحنِي، وطَا فَ بنَيح ال صفََّا وامَلرحوَِة397(މާނައީ: ابحنَعُمَرގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވެއެވެ.
نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم (ހަރަމްފުޅަށް) ވަދެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ގެފުޅުގައި ހަތް ބުރު ޖައްސަވައި ޠަވާފެއް
ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޞަފާއި
މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރެއްވިއެވެ.
ފަސްވަނަ ޝަރުޠު : ކަޢުބާގެ ބޭރުން ޠަވާފުގެ ބުރުތައް ޖެހުން
ޠަވާފުގެ ހުރިހާ ބުރުތައް ކަޢުބާގެ ބޭރުން ޖެހުމެވެ. ޙިޖުރަ ކީ ކަޢުބާގެ ތަންކޮޅެކެވެ. ޙިޖުރުގެ ބޭރުން
ޠަވާފުގެ ބުރުތައް ޖެހުމަކީ ފަރުޟެކެވެ. އެހެންކަމުން ޙިޖުރުގެ ތެއިން ޖެހޭ ބުރުތައް ގުނައިނުލެވޭނެއެވެ.
އަދި ޙިޖުރުގެ ފާރުމަތިން ޖެހެވޭ ބުރުތައް ވެސް ނުގުނެވޭނެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި398 ޝާފިޢީ
400 399
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
عن عائشة رضي هلا عنها، أن النيب صلى هلا عليه وسلم قال هلا: »اَي عاَئِشَةُ، لَوحاَل أَ نَّ قَ وحمكَِ حَدِيثُ عَهحد بَِِاهِليِةَّ أََلمَرح تُ
اِبلَحبيحتِ، فَ هُدِمَ، فأََدح خَلحتُ فيِِه ماَ أُحخرجَِ مِنحهُ، وَأَلحزَقُح تهُ اِبأَلرحضِ، وَجَعلَحتُ لَهُ اَببحنَِي: اَباًب شَرِحقياًّ، وَاَباًب غَرِحبياًّ، فَ بلََغح تُ بِِه أَساَسَ
396 ((فتح الباري)))456/1(.
397 البخاري 395، مسلم 1234
398 ((الشرح الكبري)) للدردير)31/2(, ((الذخرية)) للقرايف)240/3(.
399 ((اجملموع)) للنووي)14/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين اخلطيب)486/1(.
400 ((املغين)) البن قدامة)346 /3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)485/2(.
121

إِبحراَهيِمَ (401) މާނައީ: އޭ عائشةއެވެ! ކަނބުލޭގެ ޤައުމުގެ މީހުންނީ ޖާހިލިއްޔަ ޒަމާނާއި ކައިރި ބަޔެއްކަމުގައި
ނުވީނަމަހީ (އެބަހީ އަލަށް އިސްލާން ވި މީހުންކަމުގައި ނުވީނަމަ) ތިމަން ކަލޭގެފާނު ގެފުޅު ތަޅައިލުމަށް އަމުރު
ކުރެއްވީމުއެވެ. ދެން އެއަށް ފަހު އެއިން (ކަޢުބާއިން) އުނިކުރެވިފައިވާ ބައި އެއަށް އިތުރު ކުރެއްވީމުއެވެ.
އަދި ހަމަބިމާއި އެއްހަމައެއްގައި (އަލުން) ބިނާކުރެއްވީ މުއެވެ. އަދި އޭގައި ދެ ދޮރުކޮޅު ބެހެއްޓެވީ މުއެވެ.
އެއީ އިރުމަތީ ފަރާތުން ދޮރުކޮޅަކާއި ހުޅަނގު ފަރާތުން ދޮރުކޮޅެކެވެ. އެ ގޮތުން ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް އެހިނދު
އިބުރާހީމުގެފާނުންގެ ބިންގަލަށް އެ ރުޖ ޢަ ވެވުނީހެވެ.
އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ.)فإن بدَا لِقَوِمكِ منِ بَعحدِي أَن يَبنُوه، فَهَلُميِ أُلرِيكِ ماَ تركُوا مِنهُ فأراها قريبا من سبعة
أذرع((402) މާނައީ: ތިމަން ކަލެގެފާނަށް ފަހު ތިބާގެ ޤައުމުގެ މީހުންނަށް)އަޞްލާއި އެއްގޮތަށް حرم ފުޅު(
ބިނާކުރަން ފެނިއްޖެނަމަހީ ފަހެ ކަނބުލޭ އަންނާށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ މީހުން ދ ކޮށްފައިވާ ތަން
ކަނބުލޭގެއަށް ދައްކާހުށީމެވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނު އަންދާޒާކުރައްވަނީ އެއީ ހަތް ބުމައާއި އެއްވަރުގެ
ތަންކޮޅެއްކަމަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ގެފުޅު ބިނާކުރެވިފައިވަނީ إبراهيم - عليه السالم – އެޅުއްވެވި ބިންގަލުން ބައެއް ދ ކޮށްފައި އެވެ.
އެގޮތުން ޙިޖުރަކީ ކަޢުބާއިން އުނިކުރެވިފައިވާ ބައެކެވެ. އެހެންކަމުން އޭގެ ބޭރުން ޠަވާފުކުރުމަކީ
403
ވާޖިބެކެވެ.
ދަން ނައެ. ސަލާމާއި ޞަލަވާތްލެއްވި ނަބީކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވުމުން إبراهيم - عليه السالم – އެޅުއްވެވި
ބިންގަލަށް حرم ފުޅު ރުޖ ޢަކުރުމާ މެދު އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ މެދުގައި علمي ބަޙުޘެއްކުރެވުނެވެ. عبد هلا بن
(401) البخاري، صحيح البخاري، مرجع سابق، كتاب احلج، ابب فضل مكة وبنياهنا،)1586(، ج،2 ص،147 رواه مسلم، صحيح مسلم، مرجع
سابق، كتاب احلج، ابب نقض الكعبة وبنائها، (1333)، ج،2 ص،969 واللفظ للبخاري.
(402)رواه مسلم، صحيح مسلم، مرجع سابق، كتاب احلج، ابب نقض الكعبة وبنائها،)1333(، ج،2 ص.970
403 ((املغين)) البن قدامة)347 /3(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))129 /29(.
122

الزبريއަށް ފެނިވަޑައިގަތީ އެގޮތަށް ބޮޑުކުރުމުގައި މަޞްލަޙަތު އޮތްކަމަށެވެ. ނަމަވެސް ابن عباسއަށް
(404)
ފެނިވަޑައިގަތީ ބޮޑުނުކޮށް އެހުރިގޮތަށް ބެހެއްޓުމުގައި މަޞްލަޙަތު ބޮޑުކަމަށެވެ.
އިބުނު ޢުޡައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ޙިޖުރަކީ ކަޢުބާއިން ބައެކެވެ. ޤުރައީޝް ވަންހައިގެ މީހުން އެތަން
ދ ކޮށްފައިވަނީ ކަޢުބާ މަރާމާތުކުރެވުނުހިނދު އެ މީހުންގެ އަތްމަތި ދަތިކަމުންނެވެ. އާއްމުންގެ މީހުން އެތަނަށް
ޙިޖުރު އިސްމާޢީލު ވެސް ކިޔައެވެ. ނަމަވެސް އެއީ ހަގީގަތެއްނ ނެވެ . އެތަނަށް ޙިޖުރު އިސްމާޢީލުގެ
405
ނަންކިޔެވިފައިވަނީ އެއްވެސް އަސްލެއްނެތިއެވެ.
ހަވަނަ ޝަރުޠު : ޠަވާފު ބުރުތައް ތަރުތީބު ކުރުން .
ޠަވާފުކުރުމުގެ ތަރުތީބުގައި ހިމެނެނީ ތިންކަމެކެވެ. އެއީ:
އެކެއް: ގެފުޅު ތިމާގެ ވައަތްފަރާތުގައި ބަހައްޓައިގެން ޠަވާފުކުރަމުންގެންދިއުން.
ގެފުޅު ތިމާގެ ވައަތްފަރާތުގައި ބަހައްޓައިގެން ޠަވާފު ކުރަމުންގެންދިއުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެނ ންގޮތަކަށް
407 406
ޠަވާފު ކޮށްފި ނަމަ ޞައްޙަނުވާހުއްޓެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
408
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ގެފުޅު ތިމާގެ ވައަތްފަރާތުގައި
409
ބަހައްޓައިގެން ޠަވާފު ކުރަމުންގެންދިއުމަކީ ޠަވާފު ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ.
ދޭއް: ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިންބުރުގައި ހަލުއިކަމާ އެކު ކައިރިކައިރީގައި ފިޔަވަޅު އަޅަމުން ޠަވާފުކުރުން.
404املرجع السابق، وينظر: رواه مسلم، صحيح مسلم، مرجع سابق، كتاب احلج ، ابب نقض الكعبة وبنائها، (1333)، ج 2، ص.970
405 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))491/12(.
406 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)97/4(، ((الشرح الكبري)) للدردير)31/2(.
407 ((اجملموع)) للنووي)60/8(، ((مغين احملتاج)) للخطيب للشربيين)485/1(.
408 ((اإلنصاف)) للمرداوي)16/4(، ((اإلقناع)) للحجاوي)383/1(.
409 ((اجملموع)))60/8(.
123

ތިނެއް: ޠަވާފުގެ ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިނގުމަކުން ހިނގަމުން ޠަވާފުކުރުން.
ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިންބުރުގައި ހަލުއިކަމާއެކު ކައިރިކައިރީގައި ފިޔަވަޅު އަޅަމުން ޠަވާފުކުރުމާއި
ޠަވާފުގެ ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިނގުމަކުން ހިނގަމުން ޠަވާފުކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.
ހަދީސެއްގައިވެއެވެ. (كا نَ رَسولُ ا لََِّّصلََّى هُلاعليه وسلَّمَإذَا طَا فَ الطََّوا فَ األوَّلَ خَ بَّ ثاََلثًً ومشََى أَرحَبعاً)410 މާނައީ:
رَسولُ ا لََِّّ صلََّى هُلا عليه وسلَّمَ ފުރަތަމައިން ކުރައްވާ ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިންބުރުގައި ހަލުއިކަމާއެކު
ކައިރިކައިރީގައި ފިޔަވަޅު އަޅަމުން ޠަވާފުކުރައްވައެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިން ގެވުމެއް
ހިންގަވަމުން ޠަވާފުކުރައްވައެވެ.
ހަތްވަނަ ޝަރުޠު : ޙަޖަރުލްއަސްވަދުން ޠަވާފު ފަށައިގަތު ން
ޠަވަފުގެ ކޮންމެ ބުރެއް ފަށައިގަންނަން ޖެހޭނީ ޙަޖަރުލްއަސްވަދުންނެވެ. އަދި ކޮންމެ ބުރެއް ނިންމަން
ޖެހޭނީ ވެސް ޙަޖަރުލްއަސްވަދަށެވެ. އެހެންކަމުން ޙަޖަރުލްއަސްވަދު ފަހަނަޅައި ގޮސް ފަށައިގަންނަ ޠަވާފުގެ
ޝާ 412 411
ބުރުތައް ޞައްޙަނުވާހުއްޓެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ
414 413
މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ވެސް އެއް ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال:)رأََيح تُ رَسولَ ا لََِّّصلََّى هُلا عليه وسلَّمَحِنَي يحقَدَمُمكََّةَ إذَا اسحتلََمَالرحكُّنَاألسحوَدَ،
أوَّلَ ما يطَُو فُ: يََُبُّ ثاََلثَةَ أطَحواف منَِالسبحَّعِ.(415 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު
410 البخاري 1644
411 ((اجملموع)) للنووي)32/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)486 -485/1(.
412 ((كشاف القناع)) للبهويت)485/2(, ((اإلنصاف)) للمرداوي)16/4(.
413 ((املبسوط)) للسرخسي)81/4(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)332/2(، ((الفتاوى اهلندية)))225/1(، وينظر: ((بدائع الصنائع))
للكاساين (130/2).
414 ((الذخرية)) للقرايف)240/3(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)90/4(.
415 رواه البخاري (1603) واللفظ له، ومسلم (1261).
124

ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمމައްކާއަށް ވަޑައިގެން ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި
ބީއްސަވައި ބޮސްދެއްވުމަށްފަހު އެތަނުން ޠަވާފު ފަށްޓަވައިގެންނެވިތަން ތިމަން ދު ށީމެވެ. އަދި ޠަވާފުގެ ހަތް
ބުރުގެ ތެރެއިން ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ހަލުވި ހިންގެވުމަކުން ބުރުޖެއްސެވިއެވެ.
ށ - عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال: (رَملََرسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم منَِالَْجَرِ إل الَْجَرِ ثالثًً ومشى أربعاً) 416
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم ޙަޖަރުލްއަސްވަދުން ފަށްޓަވައިގެން ޙަޖަރުލްއަސްވަދަށް ފުރަތަމަ ތިން
ބުރުގައި ހަލުވިކޮށް ބުރު ޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ މިނެއްގައި ބުރު ޖެއްސެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم ޙަޖަރުލްއަސްވަދުން ޠަވާފު ފަށްޓައިގަތުމަށް އަބަދުވެސް އާދަކުރެއްވެވިއެވެ .
އެހެންކަމުން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އެ އަމަލުފުޅު ދާއިމަށް ކުރެއްވުމުން އެނގެނީ ޠަވާފު ޙަޖަރުލްއަސްވަދުން
ފަށައިގަތުމަކީ ފަރުޟެއްކަމަށެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެ ފާނުންގެ އެ އަމަލު ވާހުށީ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ޤުރުއާނުގައި
އައިސްފައިވާ (وَلحيطَََّّوفُوا اِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ) އާޔަތުގެ މައްޗަށް ކުރެވުނު އިތުރުބަޔާނެއްގެ ގޮތުގައެވެ.
އަށްވަނަ ޝަރުޠު: ޠަވާފުގެ ބުރުތަކުގައި މު ވާ ލާތް ދެމެހެއްޓު ން.
ޠަވާފުގައި މުވާ ލާތް ދެމެހެއްޓުމޭ ބުނެވޭ ބަހުގެ މުރާދަކީ ބުރުތަކުގެ ދެމެދު ހުސްވަގުތު ގިނަނުކުރުމެވެ.
އެ ބަހީ މެދު ނުކަނޑައި ބުރުތައް ގުޅުވަމުންދިއުމެވެ. ޠަވާފުގައި މުވާލާތް ކުރުމަކީ ވާޖިބެއްކަމުގައި މާލިކީ
418 417
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ވެއެވެ.
416 رواه مسلم (1262)
417 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)105/4(، وينظر: ((كفاية الطالب الرابين)) أليب احلسن املالكي)666/1(.
418 ((كشاف القناع)) للبهويت)483/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)399/3(.
125

އިބުނު ޢުޡައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އެދެވިގެންވަނީ ކޮންމެ އަޅުކަމަކީ ވިދިވިދިގެން ކުރަންދެހޭ ކަމެއްގެ
ގޮތުގައި ގަބ ލުކުރުމެވެ. އެހެނީ ވަކަވަކިކޮށް ކުރުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބިފައިވާ އަޅުކަމެއް މެނުވީ އަޅުކަމެއް
419
ފުރިހަމަވާނީ ވިދިވިދިގެން ކުރުމުންކަމުގައިވާތީއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم وال بني أشواطِ طَوافِه، وقد قال: ((لِتأَحخُذوا مناسِ كَكم)420 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އެ ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވެވި ޠަވާފުގެ ބުރުތަކުގައި މުވާލާތްކުރަށްވަމުން) ވިދިވިދިގެން
ކުރަށްވަމުން(ގެންދެވިއެވެ.
ށ- ޠަވާފަކީ ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެކެވެ. ނަމާދުގައި މުވާލާތްކުރުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެންކަމުން ޠަވާފުގައި
ވެސް މުވާލާތްކުރުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ.421
މައްސަލައެއް : ނަމާދެއް ފެށުމުން ޠަވާފު މެދުކަނޑާލުމުގެ ހުކުން
ފަރުޟު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެ ނަމަ އެނބުރި ޠަވާފަށް ރުޖ ޢަވުމުގެ ނިޔަތާއެކު ޠަވާފު މެދުކަނޑައިލުން
ހުއްދައެވެ. އަދި ނަމާދު ނިމުމުން ޠަވާފު ހުއްޓި ހިސާބަކުން ގުޅުވައިގެން ކުރިޔަތް ދިއުން ހުއްދައެވެ . އެއީ
423 422 ޝާ 424
ޙަނފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިއީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
419 ((الشرح املمتع)))277/7(.
420 رواه مسلم (1297) من حديث جابر بن عبدهلا رضي هلا عنهما.
421 ((املغين)) البن قدامة)357 ،356 /3(.
422 ((الدر املختار)) للحصكفي و((حاشية ابن عابدين)))497 /2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)130/2(.
423 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)105/4(.
424((اجملموع)) للنووي)47/8(.
126

426 425
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ޖުމުހ ރު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔަކީ ފަރުޟު
ނަމާދަށާއި ކަށުނަމާދަށާއި އަދި ޟުރ ރީ ބޭނުންތަކަށް ޠަވާފު މެދުކެނޑުމުގައި ހުރަހެއް ނެތްކަމަށެވެ. އަދި
427
ދެވަނަ ފަހަރަށް އެ ޠަވާފެއް ފަށައިގަންނަންޖެހޭނީ ކުރީގައި ހުއްޓި ހިސާބަކުންކަމަށެވެ.
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ވާގޮތުން ފަރުޟު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެ ނަމަ ނުވަތަ ކަށު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެ ނަމަ
ޠަވާފު މެދުކަނޑައި އެ ނަމާދެއް ކުރުމަށްފަހު ޠަވާފު ހުއްޓި ހިސާބަކުން ގުޅުވައިގެން ޠަވާފު ފުރިހަމަކުރުމުގައި
428
ހުރަހެއް ނުވެއެވެ.
اإلمام أمحد ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުކުރަނިކޮށް ވަރުބަލިވެއްޖެ މީހާ އަރާމުކޮށްލުމުގައި މައްސައެއް
429
ނެތެވެ.
މާލިކީ މަޒުހަބުގައިވާގޮތުން ޠަވާފެއް މެދުކެނޑޭނީ ހަމައެކަނި ފަރުޟު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެނަމައެވެ.
އަދި އެ މަޒުހަބުގައި ފަރުޟު ނަމާދަކަށް މެދުކެނޑޭ ޠަވާފެއް އަލުން ފަށައިގަތުމުގައި މުސްތަހައްބު ވެގެންވަނީ
އެ ބުރެއް އަލުން ޙަޖަރުލް އަސްވަދުން ފަށައިގެން ފުރިހަމަކުރުމެވެ. އެ ބުރެއް ހުއްޓި ހިސާބަކުންނ ނެވެ.
އަދި އެ މަޒުހަބުގައި ފަރުޟު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދަކަށް މިސާލަކަށް ކަށުނަމާދަކަށް ނުވަތަ އެހެން
430
ކަމަކަށް ޠަވާފެއް މެދުކަނޑައިފި ނަމަ އަލުން އެ ޠަފާފެއް ފުރިހަމަކުރަން ޖެހޭނީ ސުމަކުންނެވެ.
ދަލީލު:
425 ((الدر املختار)) للحصكفي و((حاشية ابن عابدين)))497 /2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)130/2(.
426((اجملموع)) للنووي)47/8(.
427 ابن تيمية، شرح العمدة ج،2 ص 592
428ابن قدامة ، الكايف، ج،2 ص 413
429 ابن قدامة، املغين، ج 5، ص 248
430الشنقيطي، أضواء البيان، ج 5، ص 228،
127

عن أيب هريرةَ رضَِيَ هُلا عنه، أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم قال: ((إذا أقيمتَِ ال صاَّلةُ فال صالةَ إاَّل املكتوبةُ)431 މާނައީ:
މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم
ه
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދަކަށް ޤަމަތް ދެވިއްޖެ ނަމަ ފަރުޟު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން (ސުންނަތް) ނަމާދެއް
(ކުރުމެއް) ނުވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ޠަވާފު ހިމެނެނީ ނަމާދެއްފަދަ އަޅުކަމަކަށެވެ. އެހެންކަމުން ފަރުޟު ނަމާދަކަށް ޤަމަތްދެވިއްޖެ ނަމަ
432
އެހެން ނަމާދުތައް ދ ކޮށްލުމަށް ކުރެވިފައިވާ އަމުރުގެ ދަށުގައި ޠަވާފު ދ ކޮށްލުން ވެސް ހިމެނެއެވެ.
ދަނެއު، ހަދީސުގައި " އެހެން ނަމާދެއް ނުވެއޭ" ބުނެވޭ ބަހުގެ މުރާދަކީ ފަރުޟު ނަމާދަކަށް
ޤަމަތްދެވިއްޖެ ނަމަ ފުރިހަމަ އަޖުރުލިބެވޭނެ ދެވަނަ ނަމާދެއް އެވަގުތުގައި ނުވާނެކަމުގެ މާނައެވެ. ނުވަތަ
މުރާދަކީ ފަރުޟު ނަމާދަކަށް ޤަމަތްދެވިއްޖެ ނަމަ ސުންނަތް ނަމާދެއް އެވަގުތުގައި ޞައްޙަ ނުވުމުގެ މާނައެވެ.
އެހެންކަމުން ފަރުޟު ނަމާދަކަށް ޤަމަތްދެވިއްޖެ ނަމަ ސުންނަތް ނަމާދު އެހުރި ހިސާބަކުން ކަޑައިލައި ފަރުޟު
ނަމާދުގައި ބައިވެރިވެގަތުން ހުއްޓެވެ. ބުނެވެއެވެ. ސުންނަތް ނަމާދުގައި ހުރި މީހާ ހުރީ ފުރަތަމަ ރަކުޢަތުގައި
ކަމުގައިވަނީ ނަމަ ނަމާދު އެހުރި ހިސާބަކުން ކަޑައިލައި ފަރުޟު ނަމާދުގައި ބައިވެރިވެގަތުމެވެ. އަދި ސުންނަތް
ނަމާދުގައި ހުރި މީހާ ހުރީ ދެވަނަ ރަކުޢަތުގައި ކަމުގައިވަނީ ނަމަ އަވަސްއަވަހަށް އެ ނަމާދެއް
ފުރިހަމަކޮށްލުމަށްފަހު ފަރުޟު ނަމާދުގައި ބައިވެރިވެގަތުމެވެ. ނަމަވެސް އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވަނީ ފަރުޟު
ނަމާދަކަށް ޤަމަތްދެވިއްޖެ ނަމަ ސުންނަތް ނަމާދު އެހުރި ހިސާބަކުން ކަޑައިލައި ފަރުޟު ނަމާދުގައި
ބައިވެރިވެގަތުމީ މި މައްސަލާގައި އޮތް އެންމެ ޞައްކަން ބޮޑު ރައުޔުކަމަށެވެ. ސަބަބަކީ ސުންނަތް ނަމާދު
މެދުކަޑައިލުން ޞައްހަ ނުވާނެކަމަށް ދެއްކޭ ދަލީލަކީ ޤުރުއާނުގައި "ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ އަމަލުތައް
431رواه مسلم (710).
432 ((املغين)) البن قدامة)356 /3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)483/2(.
128

ބަޠިލުނުކުރާށޭ" (وَاَل تُبحطِلُٓوحا أَحعملََٰ كَُمح)433 އޮތް އާޔަތް އެވެ. ނަމަވެސް އެ އާޔަތުގައިވަ ނީ އާއްމު ޙުކުމެކެވެ.
ފަރުޟު ނަމާދު ފުެށމުން ސުންނަތް ނަމާދު މެދުކަޑައިލުމަށް ހަދީސުގައި އައިސްފައިވަނީ ޚާއްސަ ޙުކުމެކެވެ.434
ނުވަނަ ޝަރުޠު : ކުޅަދާނަވެގެންވާ މީހާ ފައިން ހިނގަމުން ބުރުޖެހުން
435
ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހާ ހިނގަމުން ޠަވާފުގެ ބުރުތައް ޖެހުމީ ވާޖިބެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
437 436
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
މާލިކީ މަޒުހަބުގައި ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހާ ހިނގަމުން ޠަވާފުގެ ބުރުތައް ޖެހު ން ޝަރުޠުވަނީ
438
ވާޖިބުވެގެންވާ ޠަވާފުތައް ފުރިހަމަކުރުމުގައި އެކަންޏެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن أمِسلََمةَ رضَِيَهُلاعنها قالت:)شكو تُ إل رسوِل هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم أيِنأشتكي، قال: طويف منِ وراءِالَّناسِ وأنت
راكبةٌ، فطف تُ ورسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يصُلَيِ إل جَنحبِ البيتِ، يقرأُ ابلطُّورِ وكتاب مَسطو ر(439 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސެންލެއްވި އުއްމުސަލްމަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ)ބަލިމަޑުކަމެއްގެ
ސަބަބުން ހިނގާފައި ޠަފާވުކުރުން އުނދަގ ވި(އުޒުރެއްގެ ޝަކުވާ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه ه وسلَم އަށް ތިމަން
ދެންނެވީމެވެ. ޙަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ސަވާރީއެއްގެ މަތީގައި އިންނަވައިގެން މީސްތަކުންނަށްވުރެން ފަހަތުން
ޠަވާފުކުރައްވަމުންގެންދަވާށެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ (ސަވާރުވެގެންހުރެ) ޠަވާފުކުރީމެވެ. އެހިނދު ر سو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ހުންނެވީ ކަޢުބާގެ ފާރުކޮޅެއްގެ އެއްފަރާތުގައި ނަމާދު ކުރައްވާށެވެ. އަދި ތިލާވަތުކުރައްވަމުން
ގެންދެވީ والطُّورِ وكتاب مَسطو ر ގެ ސ ރަތެވެ.
433 حممد 33
434 (جمموع فتاوى ومقاالت الشيخ ابن ابز)154 /25.
435 ((املبسوط)) للسرخسي)78/4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)130/2(.
436 ((حاشية الدسوقي)))40/2(.
437 ((اإلقناع)) للحجاوي)383 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)358 /3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)395/3(.
438 . يـنظْ ر: ((حاشية الدسوقي)))40/2(.
439 رواه البخاري (464) واللفظ له، ومسلم (1276).
129

ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
އިސްވެދިޔަ އުއްމުސަލްމަތުގެފާނުގެ ރިވާޔަތުގައި ޢުޒުރަކަށްޓަކައި ސަވާރުވެގެން ޠަވާފުކުރުމުގެ ހުއްދަ
ر سو لا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ދެއްވުމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އަސްލަކީ ހިނގައިފައި ޠަވާފުކުރުންކަމަށެވެ. 440
ދަނެއު، ނަމާދުކުރާ މީހާ ހުންނަންޖެހެނީ ކަޢުބާއަށް ކުރިމަތިލައިގެންނެވެ. ކަޢުބާގެ ފާރުކޮޅެއްގެ
އެއްއަރިމަތީގައި ހުންނަމީހާއަކަށް ކަޢުބާއަށް ކުރިމަތި ނުލެވެއެވެ. އެހެންކަމުން ހަދީސުގައި މުރާދަކީ ކަޢުބާގެ
ފާރުކޮޅެއްގެ ވާހަކައެއްނ ނެވެ. މުރާދަކީ މަޤާމު އިބްރާހީމުގެ ފާރުކޮޅެއްގެކައިރީގައި ހުންނަވައިގެން ޤިބުލައަށް
ކުރިމަތިލައްވައިގެން ފަތިސްނަމާދު ކުރައްވަންހުންނެވިވާހަކައެވެ. އެދުވަސްވަރުގައި މަޤާމު ހުރީ ކައުބާއާއި
441
ގުޅައިލެވިފައެވެ. އެތަނުން މިހާރު އެ ހުރިތަނަށް މަޤާމު ބަދަލުކުރައްވާފައިވަނީ ޢުމަރުގެފާނެވެ.
ށ - عن جاب ر رضَِيَ هُلا عنه قال:))طاف رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم ابلبيت يف ح جةَِّ الوداعِ على راحِلَتِه، يستلُمِ الَْجََر
مِبححجَِنه؛ أِلحن يراه الَّناسُ وَلحيحشُرِ فَ وليسألوه؛ فإ نَّ الَّناس غَ شُوه(442 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ
ސަވާރީމަތީގައި އިށީދެވަޑައިގެން ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި އަސާކޮޅުން ބީއްސެވިއެވެ.
(އެއަށްފަހު އެ އަސާކޮޅަށް ބޮސްދެއްވިއެވެ.) އެހެނީ (އެގޮތަށް ސަވާރުވާން ޖެހިވަޑައިގަތީ) އެއީ
މީސްތަކުންނަށް އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ފެނުން ދަތިކަމެއް ނެތި، އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަމަލުފުޅުތައް
ސިފަކުރުމުގައި ލުއިލިބި ، އަދި ޖަވާބަކަށްއެދި ބުނެވޭ ތަކެތި ކަށަވަކުރުމަށް ޓަކައިއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
443
އެވަގުތު އޮތީ މީސްތަކުން އެކަލޭގެފާނުގެ ކާރިއަށް ތޮއްޖެހުމުގެ ސަބަބުން ތަގުޅިތެޅިފަ އެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
440 ((املنتقى شرح املوطأ)) للباجي)295/2(، ((املغين)) البن قدامة)358/3(.
441 موطا امام مالك روایۃ ابن القاسم شرح زبري علی زئی، حديث\ ص: 91
442 رواه مسلم (1273).
443ތަގުޅިތެޅުން (ސ) މާނައަކީ " ތަގުޅިޖެހުން" ނުވަތަ " ތޮއްޖެހުން" އެވެ.
130

نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ސަވާރީއެއްގައި ޠަވާފުކުރެއްވެވީ އުޒުރަކަށް ޓަކައިއެވެ. އެއީ މިސްތަކުންނަށް
444
އެ ކަލޭގެފާނާ ތަބާވެ އިގުތިދާވުން ފަސޭހަކުރެއްވުމަށް ޓަކައިއެވެ.
މައްސަލައެއް: ހިނގަން އުޒުރުވެރިވެއްޖެ މީހާ ޠަވާފުކުރާ ނެ ގޮތް .
ފައިގެ ބޭނުންކޮށްގެން ފިޔަވަޅުއަޅަމުން ޠަވާފުކުރުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހާ ސަވާރީކުރުވައިގެން ނުވަތަ
އުފުލައިގެން ޠަވާފުކުރު މުގައި ކުށެއްނެތެވެ. އަދި އެ ކަމުގެ ސަބަބުން ފިދުޔަ ދިނުމެއްނުވެއެވެ. އެމައްޗަށް
445
ދަންނަބެކަލުންގެ އިޖުމާ ޢު ލިބިފައިވެއެވެ .
اْبن عبدْ الْرُّبههއިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މިއަކީ ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފު
އޮތްކަމެއްނ ނެވެ. ހިނގާބިނގާ އުޅުމަށް އުޒުރުވެރިވެފައިވާ މީހާއި ބަލިމީހުން ސަވާރީކުރުވައިގެން ނުވަތަ
އުފުލައިގެން ޠަވާފުކުރުމާއި ޞަފާމަރުވާ ފެމެދު ސަޢުޔުކުރުން ޞައްޙަކަމަށް ހުރިހާ ދަންނަބޭކަލުން
446
އެއްބަސްވެލައްވައެވެ.
އަލްބާޖީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސަވާރުވެގެން ޠަވާފުކުރުމާއި އުޒުރުވެރީން
447
އުފުލާގެން ޠަވާފުކުރުން ހުއްދަވުމާމެދު ޚިލާފެއްވާކަމަށް ތިމަންމެނަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އުޒުރެއްވާ މީހާ ސަވާރުގެންހުރެ
448
ޠަވާފުކުރުން ޞައްޙަވުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއްވާކަމަށް ތިމަންމެނަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އުޒުރަކަށް ޓަކައި ސަވާރީކުރުވައިގެން
449
ނުވަތަ އުފުލައިގެން ޠަވާފުކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
اْبن قّـي ا جْْلوهزيةَ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފާއި ސަޢުޔުގައި ހިނގުމަށް
ههم
444 ((التمهيد)) البن عبد الرب)100/13(.
445 ((التمهيد)))99/13(. ((شرح املوطأ)))295/2(. ((املغين)))358 /3(. ((جمموع الفتاوى)))188/26(. ((أعالم املوقعني)))18/3(.
446 ((التمهيد)))99/13(.
447 ((شرح املوطأ)))295/2(.
448 ((املغين)))358 /3(.
449 ((جمموع الفتاوى)))188/26(.
131

450
އުޒުރުވެރިވެއްޖެ މީހާ ސަވާ ރުވެ އިނދެ ގެން ކުރުން ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދަލީލު:
451
ހ - އުއްމުސަލްމަތުގެފާނުގެ ކިބައިން އައިސްފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސާއި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން
452
އައިސްފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސް އެވެ. އެ ދެ ހަދީސުގެ ތަރުޖަމާއި ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް އިސްވެ
453
ހިނގައްޖެއެވެ.
މައްސަލައެއް : ކުޑަ ކުދީންގެ ޠަވާފު
އުފުލައިގެން ކުޑަ ކުދީންނަށް ޠަވާފު ކުރުވައިދިނުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެކަމުގެ މައްޗަށް
އިޖުމާޢުލިބޭކަމަށް އިބުނުލްމުންޒިރު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެނަށް އެނގޭ އެންމެހާ
454
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ އުފުލައިގެން ކުޑަ ކުދީންނަށް ޠަވާފު ކުރުވައިދިނުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެވެ.
ތިން ވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުގެ ސުންނަތްތައް :
ސުންނަތަކީ، އެ ކަމެއް ކުރުމުން ސަވާބު ލިބޭ އަދި ނުކޮށްދ ކޮށްލުމުން އަޒާބު ނުލިބޭކަންތަކެވެ455.
ދަނެއު، ޠަވާފުގެ ސުންނަތެއް ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ އޭގެ ބަދަލުގައި ކަމެއްކުރާކަށް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެބަހީ އެ
އުމުރާއެއް ސައްހަ ވާހުއްޓެވެ.
ޠަވާފުގެ ސުންނަތްތައް، އެއީ:
450 ((أعالم املوقعني)))18/3(.
451 عن أمِسلََمةَ رضَِيَهُلاعنها قالت:)شكو تُ إل رسولِ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم أيِنأشتكي، قال: طويف مِن وراءِالَّناسِ وأنت راكبةٌ، فطفتُ
ورسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم يُصلَيِ إل جَنحبِ البيتِ، يقرأُابلطُّورِ وكتاب مَسطو ر(رواه البخاري (464) واللفظ له، ومسلم (1276).
452 عن جاب ر رضَِيَهُلاعنه قال:))طاف رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم ابلبيت يف ح جةَِّالوداعِ على راحِلَتِه، يستلُمِالَْجََرمِبححجَِنه؛ أِلحن يراه الَّناسُ
وَلُحيحشرِ فَ وليسألوه؛ فإ نَّ الَّناس غَ شُوه(رواه مسلم (1273).
453 ޠަވާފުގެ ނުވަނަ ޝަރުޠައް ބައްލަވާ!
454 ((اإلشراف)))285/3(
455 اآلمدي، سيف الدين أبو احلسن علي بن أيب علي بن حممد، اإلحكام يف أصول األحكام ، حتقيق: الشيخ إبراهيم العجوز) دار الكتب
العلمية، بريوت، السنة: د ت(ج،1 ص 145
132

އެކެއް : اال ضْ طِبا ع (އަލް އިޟުޠިބާޢު) ކުރުން .
ހ - اال حضطبِاعُގެ މާނަ: އިޟުޠިބާޢުކުރުމަކީ ޠަވާފު ކުރުމުގައި އިހުރާންކަނައަތުގެ ކިހިލިފަތް ދަށުން ޖަހައިގެން
456
ވައަތު ކޮނޑު ނިވައިވާގޮތަށް އޮޅާފައި ބެހެއްޓުމެވެ.
ށ - اال حضطبِاعُ ގެ ހުކުން : ޠަވާފުކުރުމުގައި ފިރިހެނުން އިޟުޠިބާޢުގެ ސިފައަށް އިހުރާންފޮށާ ބަނދެފައި
457 ޝާ 458
ބެހެއްޓުމަކީ ޠަވާފުކުރުމުގެ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
459
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
عن يَعلَى ب نِ أمَيةََّ رضَِيَهُلا عنه: أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم طاف محضُطَبِعاً 460 މާ ނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ޔަޢުލާ ބުނި އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ޠަވާފުކުރެއްވެވީ
އިޟުޠިބާޢުގެ ސިފައަށް އިހުރާންފޮށާ ބަ ންނަ ވައިގެން)އިހުރާންފޮށާ ކަނައަތުގެ ކިހިލިފަތް ދަށުން ޖަހައިގެން
ވައަތު ކޮނޑު ނިވައިވާގޮތަށް އޮޅާފައި ބަހަށްޓަވައިގެން(ނެވެ.
ނ - އިޟުޠިބާޢުގެ ސިފައަށް އިހުރާން ފޮށާ ބަނުމުގެ ހުއްދަލިބެވޭ ޠަވާފުތައް
ޠަވާފުކުރާ ހިނދު ކަނައަތުގެ ކޮނޑުގައި ނިވަލެއް ނުވަތަ ޙިމާޔަތެއް އޮތަނުދީ ހާމަކޮށް ހާސާކޮށްފައި
(اال ضْطهباع ކޮށްފައި(ބަހައްޓަން ޝަރުއީ ހުއްދަ ލިބެނީ އެންމެ ދެ ޠަވާފެއްގައިއެވެ. އެއީ طواف القُدوم461
456 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)9/2(, ((اجملموع)) للنووي)19/8(, ((كشاف القناع)) للبهويت)275/1(.
457الطحاوي، حاشية الطحاوي على مراقي الفالح ، ج،1 ص 479.
458النووي، اجملموع، ج،8 ص 14.
459املاوردي، اإلنصاف، ج،4 ص 16. البهويت، كشاف القناع، ج 2، ص 485.
460رواه أبو داود (1883)، والرتمذي) (859، وابن ماجه (2954) واللفظ له، وأمحد (17981)، والدارمي (1843) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وحسنه ابن القطان يف ((الوهم واإليهام)))731/5(، واأللباين يف ((صحيح سنن ابن ماجه)))2954(، وص حَح إسناده النووي يف ((اجملموع))
(19/8)، وصححه على شرط الشيخني الوادعي يف))الصحيح املسند(((1220).
461 طواف القدومه އަކީ މައްކާއަށް ވަނުމުގެ އަދަބުއިޙްތިރާމު އަދާކުރުމުގެ ގޮތުން ކުރެވޭ ޠަވާފެކެވެ. ޙަރަމުފުޅުގެ ތަޙިއްޔަތުގެ
ދެ ރަކުޢަތުގެ ބަދަލުގައި ކުރެވޭހުށީ އެ ޠަވާފެވެ.
133

އާއި އުމުރާގެ ޠަވާފެވެ. އެ ދެ ޠަވާފުގެ ހުރިހާ ބުރެއްގައި ކަނައަތުގެ ކޮނޑު ހާސާކޮށްފައި ބެހެއްޓުމަކީ
463 462
ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ޤައުލެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. طواف القدومههއާއި އުމުރާގެ ޠަވާފު ފިޔަވައި އެހެން ޠަވާފުތަކުގައި
الَرملކުރުމާއި 464 االضطباعههކުރުމަކަށް ޝަރުޢީ ހުއްދައެއް ނުލިބެއެވެ . އަދި ޞަފާއާއި މަރުވާ ދެމެދު
ސަޢުޔުކުރުމުގައި ވެސް الَرملކުރުމާއި االضطباعههކުރުމެއްނުވެއެވެ . އަދި އަންހެނުންނަކަށް ރަމަލުކުރުމާއި
އިޟުޠިބާޢުކުރުމެއް ވެސް ނުވެއެވެ. ސަބަބަކީ نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَمههރަމަލުކުރެއްވުމާއި
ه
އިޟުޠިބާޢުކުރައްވާފައި ވަނީ ހަމަ އެކަނި އެ ކަލޭގެފާނު މައްކާއަށް ވަޑައިގެން ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ޠަވާފުގައި
465
ކަމަށް ވާތީއެވެ. އަދި ވެސް އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އިޟުޠިބާޢުކުރުންވަނީ)ޠަވާފުކުރާ ހިނދު
އިހުރާންފޮށާއިން ކަނައަތުގެ ކޮނޑު ހާމަކޮށް ހާސާކޮށްފައި ބަހައްޓަން ޖެހެނީ(ހަމައެކަނި މައްކާއަށް
ވަނުމަށްފަހު ކުރެވޭ ފުރަތަމަ ޠަވާފުގައެވެ. އެ ނ ން އެހެން ޠަވާފުތަކުގައި ބަހަށްޓަން ޖެހެނީ ދެ ކޮނޑުވެސް
466
އިހުރާމުން ނިވާކޮށް ފައެވެ .
ابن عثيمني ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފު ކުރުމުގައި االضطباع ކުރުން ވަނީ)ޠަވާފުގައި ކަނައަތުގެ ކޮނޑު
ހާސާކޮށްފައި ބެހެއްޓުން ވަނީ (މީހަކު މައްކާއަށް ވަންނަ ފުރަތަމަ ފަހަރުގައި ކުރެވޭ ޠަވާފުގައި އެކަންޏެވެ.
އޭގެ މިސާލަކީ އުމުރާގެ ޠަވާފު ނުވަތަ طواف القدوم އެވެ. އަދި ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. طواف الوداع ގައި
(ވަދާޢުގެ ޠަވާފުގައި) ކަނައަތުގެ ކޮނޑު ހާސާކޮށްފައި ބެހެއްޓުމެއް ނުވެއެވެ. އެހެނީ ވަދާޢުގެ ޠަވާފުގައި
462 البهويت، كشاف القناع، ج 2 ص 477، وينظر: ابن قدامة، املغين، ج3 ج 339.
463 املاوردي، احلاوي الكبري، ج،4 ص 329، النووي، اجملموع، ج،8 ص 20.
464 ރަމަލުކުރުމަކީ ޠަވާފުގެ ބުރުތަކުގައި ދެ ކޮނޑު ހިލުވަމުން އަދި ދެ ފައިތިލަ ކައިރިކައިރީގައި އަޅަމުން ހަލުވި ހިނގުމެއްގައި
ބުރުޖެހުމެވެ. އެއީ ސުންނަތެކެވެ.)التعريفات للجرجاين ص: 150، جممع األهنر لشيخي زاده ، ج،1 ص 402، شرح خمتصر خليل للخرشي
326/2، روضة الطالبني للنووي 86/3.
465جمموع فتاوى ابن ابز، ج،16 ص 61.
466جمموع فتاوى ابن ابز، ج 29، ص 342.
134

ހުންނަ މީހާއަކީ އިހުރާމެއްގައި ހުންނަ މީހެއްނ ނެވެ. ވަދާޢުގެ ޠަވާފު ކުރާ މީހާ ހުންނަނީ އާދައިގެ
467
ހެދުމެއްގައެވެ.
ދަލީލު:
މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޔަޢުލާ ބުނި އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސެވެ. عن يَعلَى ب نِ
أمَيةََّ رضَِيَهُلاعنه: أ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم طاف محضُطَبِعاً 468 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޔަޢުލާ ބުނި
އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيب އާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ޠަވާފުކުރެއްވެވީ އިޟުޠިބާޢުގެ
ސިފައަށް އިހުރާން ފޮށާ ބަންނަވައިގެން)އިހުރާން ފޮށާ ކަނައަތުގެ ކިހިލިފަތް ދަށުން ޖަހައިގެން ވައަތު ކޮނޑު
ނިވައިވާގޮތަށް އޮޅާފައި ބަހަށްޓަވައިގެން(ނެވެ.
ދޭއް : ރަމަލުކުރުން
ހ - ރަމަލުކުރުމުގެ މާނަ: ރަމަލުކުރުމަކީ ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިން ބުރު ގައި ދެ އަތް ދެ ކޮނޑާއެކު ހަލުވަމުން
އަދި ދެ ފައިތިލަ ކައިރިކައިރީގައި އަޅަމުން ، ދުވުމަށް ވުރެ ލަސް، ހިގުމަށް ވުރެ އަވަސް ހިނގުމެއްގައި
ބުރުޖެހުމެވެ. އެ ގޮތަށް ބުރުޖެހުމަށް ޢަރަބި ބަހުން ކިޔަނީ الَرملކުރުމެވެ. 469
467جمموع فتاوى ورسائل العثيمني، ج،22 ص 310.
468رواه أبو داود (1883)، والرتمذي) (859، وابن ماجه (2954) واللفظ له، وأمحد (17981)، والدارمي (1843) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وحسنه ابن القطان يف ((الوهم واإليهام)))731/5(، واأللباين يف ((صحيح سنن ابن ماجه)))2954(، وص حَح إسناده النووي يف ((اجملموع))
(19/8)، وصححه على شرط الشيخني الوادعي يف))الصحيح املسند(((1220).
469 التعريفات للجرجاين ص: 150، جممع األهنر لشيخي زاده ، ج،1 ص 402، شرح خمتصر خليل للخرشي 326/2، روضة الطالبني للنووي
86/3.
135

: 471 470
ށ - ރަމަލުކުރުމުގެ ހުކުން ރަމަލުކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި472 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ 473 ފިޤުހު ޢިލްމުވެރި ންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال: (إ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم رملََمنَِالَْجَر إل الَْجَر) 474 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا
علْ يهه وسلَم (ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި ޠަވާފުކުރެއްވި ހިނދު) احلجراألسْودން احلجراألسْودށް (ޠަވާފުގެ ބުރުތަކުގައި)
ރަމަލުކުރައްވަމުން (ދެ ކޮނޑު ހިލުވަމުން އަދި ދެ ފައިތިލަ ކައިރިކައިރީގައި އަޅަމުން) ބުރުޖެއްސެވިއެވެ.
ނ - ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާ ޠަވާފުގެ ބުރުތައް :
ޠަވާފުކުރުމުގައި ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައެވެ.
ދަލިލު:
أ- عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما:)أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّمكان إذا طاف ابلبيت الطَّوا فَ األوَّلَ يََُبُّ ثالثةَ أطواف ،
وميشي أربعةً(475 މާނައީ: މާތްاله އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم (ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި) ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ޠަވާފުގެ
(އިހު) ތިން ބުރުގައި ހަލުވި ފިޔަވަޅު އަޅުއްވަމުން (ދުވުމަށްވުރެ ލަސް، ހިގުމަށްވުރެ އަވަސް ފިޔަވަޅު
އަޅުއްވަމުން(ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. އަދި)ފަހު(ހަތަރު ބުރުގައި ހިންގަވަމުން ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ.
470 املبسوط للسرخسي 17/4، العناية شرح اهلداية للبابريت 454/2، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.147/2
471 الكايف البن عبدْهالرّب،366/1 الشرح الكبري للدردير 41/2، وينظر: شرح خمتصر خليل للخرشي.326/2
ه
472 اجملموع للنووي 14/8، هناية احملتاج للرملي 286/3، وينظر: احلاوي الكبريللماوردي.329/4
473 كشاف القناع للبهويت 480/2، وينظر: الشرح الكبريلشمس الدين ابن قدامة.386/3
474 رواههمسلمه(1262).ه
475 رواه البخاري (1617) واللفظ له، ومسلم (1261).
136

ب - حديثُ جاب ر رضَِيَ هُلا عنه- الطويلُ- يف ح جةَِّ الوداعِ، قال: (فَرملَ ثالثًً، ومشى أربعاً)476 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ އެ ދިގު ޙަދީސުގައިވެއެވެ. ވިދާޅުވެތެވެ.
(نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ޠަވާފުގެ) ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި
ރަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި ހިންގެވިއެވެ.
ج - اإلمجاع : ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގުގައި ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢު
ނަގުލުކުރެއްވެވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި އިބުނު ޢަބްދުލްބައްރާއި އުބުނު ޤުދާމާއި ނަވަވީ ހިމެނިވަޑައިގަނެއެވެ.
اْبن عبدْ الْرُّب ޢިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ރަމަލުކުރުމަކީ ދުވުމަށްވުރެ
ލަސް، ހިގުމަށްވުރެ އަވަސް ފިޔަވަޅުއެޅުމެވެ. އެއީ ޠަވާފުގެ ހަތް ބުރުގެތެރެއިން ފުރަތަމަ ތިން ބުރަށް
477
ޚާއްސަ ކަމެކެވެ. އެއީ ސުންނަތެއްކަމާމެދު ދެ ބަހެއްވާކަމަށް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ޢިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަލުކުރުމަކީ ކައިރިކައިރީގައި ފައިއަޅަމުން
އަވަސް ހިނގުމަކުން ހިނގުމެވެ. އެގޮތަށް ހިނގުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ ޠަވާފުލްޤުދ މުގެ ފުރަތަމަ ތިން
478
ބުރުގައެވެ. އެކަމުގައި ޢިލްމުވެރީންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއް ވާކަމަށް ތިމަންނަމެނަނަކަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
ނަވަވީ ޢިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ރަމަލުކުރުމާއި އަދި ފަހު
479
ހަތަރު ބުރުގައި ހިންގުމަކީ އިއްތިފާގުވެފައިވާ މައްސަލައެކެވެ.
ރ - ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާ ޠަވާފުތައް :
ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ طواف القدوم އާއި އުމުރާގެ ޠަވާފުގައި އެކަންޏެވެ.
ދަލީލު:
476 رواه مسلم (1218).
477 ((االستذكار)))190/4(.
478 املغين(((340/3).
479 ((شرح النووي على مسلم)))8/9(.
137

ހ - ހަދީސު ޖާބިރު، އެ ހަދީސު އިސްވެހިނގައްޖެއެވެ. އޭގައިވެއެވެ.) نيبއާ صلَىهلاعلْ يههوسلَم ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި
ކުރެއްވި ފުރަތަމަ ޠަވާފުގެ(ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ރަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި
480
ހިންގެވިއެވެ.
ށ - عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما قال:)قَدِمَ رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم وأصحابهُ م كَّةَ، وقد وَهَنَتهمح مَُّحىيثربَ ، فقال
املشركون: إنَّه يحقَدَمُ عليكم غدًا قومٌ قد وَهَنَتحهم الَُّْمى، ولَقُوا منها شِدَّةً، فجلسوا مَِِّا يلي الْحجَِر، وأمَرهَم النبُّ صلَّى هُلا عليه
وسلَّم أن يَرحملُوا ثالثةَ أشواط، وميحَ شُوا ما بني الرحكُّن نِي؛ لريى املشركونَ جَلَدَهم، فقال املشركونَ: هؤالءِ الذينَزَعَمحتم أ نَّ الَُّْمى قد
وَهَنَتحهم، هؤالءِأجلَدُ منِكذا وكذا(481 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އާއި އެކަލޭގެފާނުންގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުން)ހިޖުރައިން
ހަވަނަ އަހރު ހުދައިބިއްޔާގެ ސުލްހަނާމާގައި އެއްބަސްވެފައިވާގޮތުގެ މަތީން އެ އަހަރު ޢުމުރާނުކޮށް އެނބުރި
ގޮސްފައިވާތީ ޖެހިގެން އައިއަހަރު، އެއީ ހިޖުރައިން ހަތްވަނަ އަހަރު، ފާއިތުވި ޢުމުރާ ޤަޟާކުރެއްވު މުގެ
ނިޔަތުގައި(މައްކާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު އެ ބޭކަލުން ތިއްބެވީ މަދީނާގައި އެ ވަގުތު އޮތް ވަބާއީ ބޮޑު
ހުންގަނޑު ޖެހިފައެވެ. ފަހެ މުޝްރިކުން (އެކަމާ ގުޅުވައިގެން) ބުންޏެވެ. މާދަމާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަށް
އަންނަ މީހުންނަކީ (މުސްލިމުންނަކީ) މަދީނާގެ ވަބާއީ ހުންބަލި ޖެހިފައިތިބި ބަޔެކެވެ. އަދި އެ މީހުން ވަނީ
އެ ވަބާގެ ސަބަބުން ބަލިކަށިވެފައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު (ދެން އެ ވާހަކަ އެގޮތަށް ފެތުރުމަށްފަހު) އެ ބައިމީހުން
(ކުޅިބަލަން) ހިޖުރު އިސްމާޢީލުގެ ފަހަތުން ދުރުގައި އިށީދެގެންފ އެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
މުސްލިމުންގެ ދުޅަހެޔޮކަން އެ މީހުންނަށް ދެއްކުމަށް ޓަކައި ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ރަމަލުކުރުމަށް
(ހަލުވި ފިޔަވަޅުއަޅަމުން ޠަވާފުކުރުމަށް) އެންގެވިއެވެ. އަދި ދެ ރުކުނުގެ ދެމެދު (احلجر األسْود އާއި الركُّن
الْيماهيّنގެ ދެމެދު(އާދައިގެ ހިގުމަކުން ޠަވާފުގެ ބުރުތައް ޖެއްސެވުމަށް އެންގެވިއެވެ. ފަހެ)އެ މަންޒަރު ދެކެފައި(
މުޝްރިކުން ބުންޏެވެ. ތިޔަބައިމީހުން މަދީނާގެ ވަބާއީ ހުން ޖެހުމުގެ ސަބަބުން ބަލިކަށިވެފައިވާކަމަށް ބުނި
480 حديثُ جاب ر رضَِيَهُلاعنه-الطويلُ-يف ح جةَِّالوداعِ، قال: (فَرملَ ثالثًً، ومشى أربعاً)رواه مسلم)1218(.
481 رواه البخاري (1602)، ومسلم (1266) واللفظ له.
138

މީހުން އެހަރަ ފެންނަނީ ހަލިކަމާއި އަވަސްކަމުގެ ދެވަނައެއް ނެތްފަދަ ގޮތަކަށެވެ .
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އިސްވެދިޔަގޮތުގެމަތީން ފަހެ نيب އާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم މުސްލިމުންގެ ދުޅަހެޔޮކަން
މުޝްރިކުންނަށް ދެއްކުމަށް ޓަކައި ޠަވާފުގެ ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ރަމަލުކުރުމަށް)ހަލުވި ފިޔަވަޅުއަޅަމުން
ޠަވާފުކުރުމަށް(އަންގަވާފައިވީ އުމުރާއެއްގެ ޠަވާފުގައިއެވެ. އެހެންކަމުން ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ
طواف القدوم އާއި އުމުރާގެ ޠަވާފުގައި އެކަންޏެވެ.482
ނ- اإلمجاع : ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ ހަމައެކަނި طواف القدومههއާއި އުމުރާގެ ޠަވާފުގައި ކަމަށް
އިޖުމާޢުލިބޭކަމަށް ނަޤުލުކުރެއްވެވީ އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރާއި އިބުނު ޤުދާމާއެވެ.
ابحنُ عَبح دُ الَحرُّب ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ طواف القُدومهއާއި އުމުރާގެ ޠަވާފުގައި
483
އެކަންޏެވެ. އެއީ ސުންނަތެއްކަމާމެދު ދެ ބަހެއްވާކަމަށް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަލުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ طواف القُدومهއާއި އުމުރާގެ ޠަވާފުގައި
484
އެކަންޏެވެ. އެއީ ސުންނަތެއްކަމާމެދު ދެ ބަހެއްވާކަމަށް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
މައްސަލައެއް: އަންހެނުންގެ މައްޗަށް ރަމަލުކުރުން ވޭހެއްޔެވެ ؟
އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް ރަމަލުކުރުމެއް ނުވެއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ކުރެވޭ ޠަވާފުގައްޔާއި
ޞަފާއިމަރުވާ ދެމެދު ކުރެވޭ ސަޢުޔުގައި އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް ރަމަލުކުރުމެއް ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
485
އިޖުމާޢުވެއެވެ.
އައްޠަޙާވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ރަމަލުކުރުމަށް ދަންނަބޭކަލުން
482 ((شرح النووي على مسلم)))9/9(.
483((االستذكار)))190/4(.
484 (املغين)))340 /3(.
485 ((اإلمجاع)) (ص:)55.
139

އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް އެއިން އަންހެނުން އެބޭކަލުން އިސްތިސްނާކުރައްވައެވެ. އެގޮތުން
އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް ރަމަލުކުރުމެއް ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުގެ އިޖުމާޢުލިބެއެވެ.486
اْبنعبدْالْرُّبهއިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގެފުޅުވަށައިގެން ކުރެވޭ ޠަވާފުގައި އަންހެނުންގެ
މައްޗަކަށް ރަމަލުކުރުމެއް ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ. އަދި ޞަފާއިމަރުވާ ދެމެދު ކުރެވޭ
ސަޢުޔުގައި އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް ރަމަލުކުރުމެއް ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ. 487
އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް ރަމަލުކުރުމެއް
488
ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ.
ތިނެއް : الَْجَرُاألسحوَدُ ގައި ބީހުމާއި ބޮސްދިނު މުގެ އަޙު ކާމުތައް
ހ - الَْجَرُاألسحوَدُ ގައި ބީހުމާއި ބޮސްދިނުމުގެ ހުކުން
احلجراألسْود ގައި ބީހުމާއި ބޮސްދިނުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.
ދަލީލު:
أ- ޙަދީސް: أ نَّ عُمَرَبنَ اخلطَّابِ رضَِيَهُلا عنه قال للرحكُّن:)أماَ و هِلا، إيِن ألعلمُأنكَّ حَجَر ال تَضُُّر وال تنفَعُ، ولوالأيِن
رأيتُ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم استلََمكَ ما استلََمحتكُ، فاسحتلََمهَ(489 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ޢުމަރު ބުނިލްޚައްޠާބު احلجر األسْود އަށް މުޚާޠަބުކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. " މާތް اله ގަންދީ ބުނަމެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން ތިޔައީ އެއަކުން ގެއްލުމެއް އަދި ފައިދާއެއް ވެސް ނުކުރާ ހިލަ އެއްކަން ތިމަންނައަށް
އެބައެނގެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ތިޔަ ހިލައަށް ބޮސް ދެއްވިތަން ތިމަންނައަށް ފެނިފައިނުވީ ނަމަހީ
ތިމަންނަ ތިޔަ ހިލައަށް ބޮސްނުދުނީމުހެވެ. " ދެން އެއަށްފަހު އެ ހިލައަށް ބޮސްދެއްވިއެވެ.
486 (أحكام القرآن)))107/2(.
487 (التمهيد)))78/2(.
488 ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)326/2(.
489 رواه البخاري (1597) واللفظ له، ومسلم (1270).
140

ب : އިޖުމާޢު:
އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. احلجر األسْودށް ބޮސްދިނުމަކީ
490
(ސުންނަތެއްކަމަށް ނުވަތަ ހުއްދަކަމެއްކަމަށް) ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ.
اْبنعبدْ الْرُّب އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. احلجر األسْود އާއި الركُّن الْيماهيّنهގައި ބީހުމާމެދު
ފިޤުހުގައި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ. އެއީ އިޖުމާޢުވެފައިވާކަމެކެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ މެދުގައި އޮތްހާވެސް ޚިލާފަކީ
ބޮސްދިނުމާމެދު އޮތް ރައުޔެވެ. އެ ބޭކަލުން ހުއްދަކުރައްވަނީ ބޮސްދިނުން ހަމައެކަނި احلجر األسْودށެވެ. އަދި
الركُّنالْيماهيّن ގައި ބޮސްދިނުމެއް ނެތްކަމަށެވެ.491
އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުން ފިޔަވައި ފިރިހެނުން احلجر
األسْود އާއި الركُّنالْيماهيّن ގައި ބީހުމަކީ ޠަވާފުގެ ސުންނަތެއްކަމަށް އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.492
ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. احلجر األسْودގައި ބީހުމަކީ ސުންނަތެއްކަމަށް
493
މުސްލިމުން އިޖުމާޢުވެއެވެ. އަދިއެއަށް ބޮސްދިނުމަކީ ތިމަންމެންގެ ނަޒަރުގައި މުސްތަޙައްބުކަމެކެވެ.
ށ- احلجراألسْود އަށް ބޮސްދެވޭ ގޮތްތައް
ފުރަތަމަ ގޮތަކީ: هلا أكربގެ ކަލިމަ ދުލުން ކިޔުމާއެކު احلجر األسْودށް ބޮސްދިނު މެވެ . މި ގޮތް ސާބިތުވަނީ
އަންނަނިވި ރިވާޔަތު ންނެވެ.
وعنْ عمر: أَ نهكان يـقبهلّ ا حْلجر ويـقو ل: "إيِن أََلحعلَمُ أَنكََّ حَجَرٌ اَل تَضُُّر وَاَل تَنح فَعُ، وَلَوحاَل أَيِن رأََيح تُ رَسُولَ ا لََِّّ صلى اه عي وسم
يقَُبِلُكَ ماَ قَ ب لَّحتكَُ" 494 މާނައީ: ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަހާބީ احلجر
490 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)44.
491 ((التمهيد)))260 ،259 /22(.
492 ((بداية اجملتهد)))341/1(.
493 ((اجملموع)))57/8(.
494 البخاري، كتاب احلج، ابب تقبيل احلجر، برقم 1610، وابب ما ذكر يف احلجر األسود برقم 597، ومسلم، كتاب احلج، ابب تقبيل احلجر
األسود يف الطواف، برقم 250 ( )1270
141

األسْودށް ބޮސްދެއްވައެވެ. އެ ހިނދު ވިދާޅުވެތެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔައީ ހިލައެއްކަން ތިމަންނައަށް
އެނގެއެވެ. އަދި ތިޔަ ހިލަ ގަނޑަކަށް މީހަކަށް ގެއްލުމެއް އަދި ފައިދާއެއް ވެސް ނުދެވޭކަން ތިމަންނައަށް
އެނގެއެވެ. ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم ތިޔަ ހިލައަށް ބޮސް ދެއްވިތަން ތިމަންނައަށް ފެނިފައިނުވީ ނަމަ ތިމަންނަ
ތިޔަ ހިލައަށް ބޮސްނުދުނީމުހެވެ."
ދެވަނަ ގޮތަކީ: هلا أكرب ގެ ކަލިމަ ދުލުން ކިޔުމާއެކު احلجر األسْودގައި އަތް ބީއްސައި އެ ބީއްސި
އަތަކަށް ބޮ ސްދިނުމެވެ. އެ ގޮތް ސާބިތުވަނީ އަންނަނިވި ރިވާޔަތުންނެވެ.
وعنْ نَفهعٍ قا ل: رأْ يت اْبنعمراسْتـل م ا حْلجر بيدههه ثَُ قـبلَيده وقا ل: "ماَ تَرحكَُتهُمنحُ ذُ رأََيح تُ رَسُولَ ا لََِّّ صلى اه عي وسم يحفَعلَُهُ". 495
ه
މާނައީ: ނާފިޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުމަރު احلجراألسْودގައި އަތް
ބީއްސެވުމަށްފަހު އެ އަތަށް ބޮސްދެއްވިތަން ތިމަންނަ ދުށީމެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މި ގޮތަށްر سو ل ا لَّه صلّى
هلاعلْ يهه وسلَم އަމަލުކުރެއްވި މަންޒަރު ދެކުނުފަހުން ތިމަންނަ މި ގޮތަށް އަމަލުކުރުން ދ ކޮށެއްނުލަމެވެ.
ތިންވަނަ ގޮތަކީ: هلا أكرب ގެ ކަލިމަ ދުލުން ކިޔުމާއެކު ކޮންމެވެސް އެއްޗަކުން احلجر األسْودގައި
ބީއްސައި އެ އެއްޗަކަށް ބޮސްދިނުމެވެ. އެ ގޮތް ސާބިތުވަނީ އަންނަނިވި ރިވާޔަތުންނެވެ.
وعنْ أ هيب الطُّفيهلْ عام بْ واثل ة قا ل: "رأََيح تُ رَسُولَ ا لََِّّ صلى اه عي وسم يطَُو فُ اِبلَحبيحتِ وَيَسحتلَمُِ ا لَْحجَرَ مِِبححجَن مَعهَُ وَيقَُبلُِ
ههر هن ه
الحمِححجَنَ."496 މާނައީ: أ هيب الطُّفيلْ عامهر بْن واثهل ة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަން ދުށީ މެވެ.
ގެފުޅުގައި ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم ޠަވާފެއްކުރެއްވިއެވެ . އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުގައި އޮތް އަސާކޮޅަކުން
احلجراألسْودގައި ބީއްސެ ވިއެވެ. އަދި އެ އަސާކޮޅަށް ބޮސް ދެއްވިއެވެ.
495أخرجه مسلم يف احلج/ ابب استحباب استالم الركنني اليمانيني يف الطواف (٢٤٦) (١٢٦٨).
496 رواهمسلٌْهم1959
142

ހަތަރުވަނަ ގޮތަކީ: هلا أكرب ގެ ކަލިމަ ދުލުން ކިޔުމާއެކު ދުރުން އަތުން އިޝާރާތްކުރުމެވެ. އެ ގޮތް ސާބިތުވަނީ
އަންނަނިވި ރިވާޔަތުންނެވެ.
وعن اْب عباَ سٍ رضي هلا عنهما "طَا فَ رَسُولُ ا لََِّّ صلى اه عي وسم علََى بَعرِي، كُلَّماَ أَتَى علََى الرحكُّ نِ أَشَارَ إلَيِحه بِشَيحء يِف يدَِهِ وكَََّرَب".497
هن
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނުޢައްބާސްގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ. ر سو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޖަމަލަކަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެން ޠަވާފެއް ކުރެއްވިއެވެ. احلجر األسْودއާއި
އަރައިހަމަވަޑައިގަންނަވާ ކޮންމެ ފަހަރަކު އަތްޕުޅުގައި އޮތް އެއްޗަކުން އިޝާރާތްކުރައްވައެވެ. އަދި ތަކުބީރު
ވިދާޅުވެއެވެ.
ދަނެއު، އިސްވެދިޔަ ހަތަރު ގޮތުންކުރެ ގޮތަކުން احلجراألسْود އަށް ބޮސް ދިނު ން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ .
ނ- احلجر األسْود އާއި އަރާ ހަމަވުމުން ތަކުބީރުކިޔު މުގެ ހުކުން.
ޠަވާފުގެ ކޮންމެ ބުރެއްގައި احلجر األسْودއާއި އަރައި ހަމަވުމުން އޭގައި ބީހުމަށްފަހު ނުވަތަ
އިޝާރާތްކުރުމަށްފަހު ތަކުބީރު ކިޔުމަކީ498 (هلا أكرب ކިޔުމަކީ) ސުންނަތެކެވެ.
ދަލީލު :
ع اْب عباَ سٍ رهضي هلا عنهما قال:)طا فَ النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم ابلبيتِ على بع ري،كلَّما أَتَى الرحكُّنَأشارَإليِه بشيءكان
هن هن
عندَهُ وكََّرَب(499 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޖަމަލަކަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެން ޠަވާފެއް ކުރެއްވިއެވެ.
497 أخرجه النسائي (2955) واللفظ له، وأخرجه البخاري (1612) بلفظ مقارب، ومسلم (1272) بنحوه
498 ތަކުބީރުގެ ކުރީގައި ބިސްމިކިޔު މަށް އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވެއެވެ. (التلخيص احلبري البن حجر)537/2.
499 البخاري 1613
143

احلجر األسْود އާއި އަރައިހަމަވާ ކޮންމެ ފަހަރަކު އަތްޕުޅުގައި އޮތް އެއްޗަކުން އިޝާރާތްކުރައްވައެވެ. އަދި
ތަކުބީރު ވިދާޅުވެއެވެ.
ހަތަރެއް : الركُّنالْيماهيّن ގައި ބީހު ން
الركُّن الْيماهيّنهއަކީ ކަޢުބާގެ ހަތަރު ކަނުގެ500 ތެރެއިން އެއްކަނެވެ. ޠަވާފުކުރާ ހިނދު އެ ކަނުގައި
ބީހުމަކީ ސުންނަތަކެވެ. الركُّن الْيماهيّنهގައި ބީހުމުގެ ސަވާބާއި ދަރުމާމެދު އައިސްފައިވާ ހަދީސުތަކެއްވެއެވެ.
އޭގެ ތެރެއިން ޙަދީސެއްގައިވެއެވެ. عَنِ ابحنِ عُمَرَ ، عَنِ الَّنبِِ صلََّى ا لََُّّ علََيحهِوَسلََّمَأََّنهُ قَا لَ : " إِنَّ مَسححَ ا لَْحجَرِ احأَلسحوَِد
وَالرحكُّ نِ الَحيماَيِِن حَُيطَّانِ ا حخَلطَااَي حطًَّا " 501 މާނައީ: نيبއާ صلَى هلاعلْ يه وسلَم ގެ އަރިހުން މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ه
500 ކަޢުބާގައި ހުންނަނީ ހަތަރު ކަނެވެ. އެއީ:
ހ- الركُن الشرقي އެވެ. އެއީ ކަޢުބާގެ ދޮރުކޮޅާ އެންމެ ގާތުގައިވާ ކަނެކެވެ. އަދި ޒަމުޒަމު ވަޅާ ވެސް އެންމެ ކައިރީގައި ވާ
ކަނެވެ. މި ކަނަށް ނަންދެވިފައިވަނީ މަޝްރިޤުވީ ފަރާތައް (އިރުމަތީފަރާތައް) ނިސްބަތްކުރެވިގެންނެވެ. އެއީ މިކަން ހުންނަނީ
ގެފުޅުގެ އިރުމަތީ ފަރާތުގައި ކަމަށް ވާތީއެވެ. މި ކަނަށް އަލްއަސްވަދު ކަނޭ ވެސް ކިޔެއެވެ. އެއީ އެކަނުގައި ޙަޖަރުލްއަސްވަދު
ހަރުކުރެވިފައިވާތީއެވެ.
ށ- الركُن العراقي އެވެ. އެއީ ޙަޖަރުލްއަސްވަދުން ފަށައިގެން ޠަވާފަށް ހިނގައިގަތުމުން ފުރަތަމައަށް ޖެހޭ ކަނެވެ. އެ ކަނަކީ
ޙިޖުރު އިސްމާޢީލުގެ އިރުމަތީ ފަރާތުން އެންމެ ގާތުގައި ވާ ކަނެވެ. އެ ކަނަށް الركن الشمالي ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ އެކަން
އުތުރުފަރާތާ ވީ ފަޅީގައި ވާކަމަށްޓަކައިއެވެ. އަދި އެ ކަނަށް الركن العراقي ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ އެ ކަން ޢިރާޤާ ވީ
ފަރާތަށް ދިމާވާތީ ވެސް މެއެވެ.
ނ- الركُن الغريب އެވެ. އެއީ އިސްވެ ދެންނެވުނު الركن الشمايل އާ ވިދިގެން އަންނަ ކަނެވެ. އެ ކަނަށް ال رُكن الغربي އޭ ނަން
ދެވިފައިވަނީ އެ ކަން ހުޅަނގު ވީ ފާރާތގައި ވާތީއެވެ. އެ ކަނަށް الركن الشامي ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ އެ ކަން ޝާމުކަރަޔާ ވީ
ފަރާތަށް ދިމާވާތީ ވެސް މެއެވެ.
ރ - الركن اليماين އެވެ. އެއީ އިސްވެ ދެންނެވުނު الركُن الغريب އާ ވިދިގެން އަންނަ ކަނެވެ. އެ ކަނަށް الركنهاليمانيهއޭ ނަން
ދެވިފައިވަނީ އެ ކަން ކަނާތުވީ ފަރާތުގައި ވާތީއެވެ. އެ ކަނަށް الركن اجلنويب ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ އެ ކަން ދެކުނު ވީ ފަރާތަށް
ދިމާވާތީ ވެސް މެއެވެ. ޢަރަބިކަރައިގެ ދެކުނުވީ ފަރާތުގައި ޔަމަންކަރަ ވާކަމަށް ޓަކައި ޢަރަބީންގެ މާލިމީކަމުގައި ގެންގުޅޭ އެއް
ތިއަރީއަކީ ދެކުނާ ވީ ފަރާތަށް ދިމާވާ ކޮންމެ ދިމާލަކީ ކަނާތު ވީ ފަރާތްކަމުގައި ބެލުމެވެ.) ينظر: حممد طاهر الكردي، التاريخ
القومي ملكة وبيت هلا الكرمي، احملقق: بن دهيش(دار حضر للطباعة والنشر، بريوت، السنة: 2000م) ط1: ، ج،3 ص 256.)
501مصنف عبد الرزاق ج/5ص29 والطرباين يف املعجم الكبري ج/12ص389 وصحح األلباين يف صحيح وضعيف اجلامع الصغري برقم (2194 .)
144

އިބުނު ޢުމަރު ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. احلجر األسْود އާއި
الركُّن الْيماهيّنهގައި ބީހުމީ ފާފަތައް ފުއްސެވިގެންދާކަމެއްކަން ކަށަވަރެވެ.
އަލްބާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުގެ ކޮންމެ ބުރެއްގައި الركُّن الْيماهيّنهގައި ބީހުންވެއެވެ. ނަމަވެސް الركُّن
الْيماهيّنهއަށް ބޮސްދިނުމެއް ނުވެއެވެ. އަދި ބީހުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ ހާލަތެއްގައި އިޝާރާތްކުރުމެއް ނުވެއެވެ. 502
الشيخ ابن عثيمني ވިދާޅުވިއެވެ. الركُّنالْيماهيّنهގައި ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ބީއްސަވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
ނަމަވެސް ތަކުބީރެއް ވިދާޅުނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން الركُّن الْيماهيّنގައި ބީހޭ ވަގުތު ތަކުބީރުކިޔުމަކީ
503
ސުންނަތެއްނ ނެވެ.
ދަލީލު :
أ-عن عبدِ هِلا ب نِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما أَّنه قال:))مل أرَ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم ميسَحُ منَِ البيت، إاَّل الرحكُّن نِي
الَيماَنَّيِنِي((504 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި عبده هلاه ب هن عمرގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ވިދާޅުވިއެވެ. " احلجر األسْود އާއި الركُّن الْيماهيّنهގައިމެނުވީ ر سو ل
ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ބީއްސެވިތަނެއް ތިމަން ނުދެކެމެވެ. "
ب-عَنِ اب نِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قال:))ما ترك تُ استالمَ هذين الرحكُّن نِي: اليمايِن والَْجَر، م حذُ رأيتُ رسولَ هلا صلَّى هُلا
عليه وسلَّ م يَسحتلَِمُهما، يف شدة وال رخاء(505 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި عبده هلاه ب هن
عمرގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ." احلجر األسْود އާއި الركُّن الْيماهيّن ގައި ر سو لا لَّه صلّى هلا علْ يهه
وسلَم ބީއްސެވި ތަން ދްު ށ ފަހުން ތިމަންނަ އެ ދެ ކަނުގައި ބީހުން ދ ކޮ ށެއްނުލަމެވެ."
ج-عن سامل عن أبيه أنه قال:)مل يكنح رَسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم يستلمُِمن أركانِ الَبيحتِ إاَّل الرحكُّنَ األسوَدَ، والذي يليه،
502األلباين، مناسك الْج والعمرة، ص 22
503ابن عثيمني، الشرح املمتع، ج 7، ص 287.
504 رواههالبخاريه(1609)،هومسلمه(1267)هواللفظهله.
505 رواههالبخاريه(1606)،هومسلمه(1268)هواللفظهله.
145

من نُ وِ دُورِ اجُلمَحِيِنَي(506 މާނައީ: ސާލިމުގެފާނު އޭނާގެ ބައްޕަގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ
ޞަޙާބީ ވިދާޅުވިއެވެ. " ކަޢުބާގެ ކަންކޮޅުތަކު ގެ ތެރެއިން احلجر األسْود އާއި އަދި އެއާވިދިގެން ބަނީ ޖުމަޙު
ގަބީލާގެ މީހުންގެ ގެތަކާވީ ފަރާތު ހުރި الركُّنالْيماهيّنهގައި މެނުވީ ر سو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ބީއްސެ ވިތަނެއް
ތިމަން ނުދެކެމެވެ. "
د-اإلمجاع:
އިބުނު ރިޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުކުރުމުގައި ދެ ކަނެއްގައި ބީހުން
އަންހެނުން ފިޔަވައި ފިރިހެނުންނަށް ސުންނަތްވެގެންވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވެލައްވައެވެ. އެއީ
احلجراألسْود އާއި الركُّنالْيماهيّن ގެ ކަނެވެ.507
اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. احلجراألسْود އާއި الركُّنالْيماهيّنهގައި ބީހުމާމެދު
ފިޤުހުގައި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ. އެއީ އިޖުމާޢުވެފައިވާކަމެކެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ މެދުގައި އޮތްހާވެސް ޚިލާފަކީ
ބޮސްދިނުމާމެދު އޮތް ރައުޔެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ހުއްދަކުރައްވަނީ ބޮސްދިނުން ހަމައެކަނި احلجراألسْود އަށެވެ.
އަދި الركُّنالْيماهيّنهގައި ބޮސްދިނުމެއް ނެތްކަމަށެވެ. 508
ފަހެއް: ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޒިކުރުކުރުމާއި ދުޢާކުރު މުގެ ހުކުން.
ޠަވާފުކުރާ މީހާ ގިނަގިނައިން ޒިކުރުކުރުމާއި ދުޢާކުރުމަކީ މުސްތަހައްބު ކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
510 509 ޝާ 512 511
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގުން
ނިމިފައިވާރައުޔެވެ.
506 رواههمسلمه(1267).ه
507 ابن رشد، بداية اجملتهد، ج،1 ص 341
508 ((التمهيد)))260 ،259 /22(.
509السرخسي، املبسوط، ج 4، ص 43. حاشية ابن عابدين، ج،2 ص 497. ابن اهلمام، فتح القدير، ج 2، ص 495.
510احلطاب، مواهب اجلليل، ج 4، ص 153. اخلرشي، شرح خمتصر خليل، ج،2 ص 326.
511الشربيين، مغين احملتاج، ج،1 ص 489.
512البهويت، كشاف القناع، ج 2، ص 481.
146

ދަލީލު:
ހ - ޠަވާފުކުރާ ވަގުތު ގިނަގިނައިން ޒިކުރުކުރުމާއި ދުޢާކުރުމުގެ އާދަކާދައަކީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން
513
ސާބިތުވެފައިވާ އަމަލެކެވެ.
ށ - ޒިކުރުކުރުމަކީ ކޮންމެ ހިނދެއްގައި ވެސް މުސްތަޙައްބު އަމަލެކެވެ. އެ މޭރުމުން ބަލާ ހިނދު ޠަވާފުގެ
514
ހާލަތުގައި ޒިކުރުކުރުމަތީ ދެމިހުރުން ވާހުށީ މޮޅުއިތުރުވެގެންނެވެ.
ދަނެއު، احلجر األسْود އާއި الركُّن الْيماهيّن ދެމެދު ޠަވާފުގެ ބުރުޖަހާއިރު އަންނަނިވި ދުޢާ ކިޔުން
ސާބިތުވެފައިވެއެވެ. އެކަން ސާބިތުވެފައިވަނީ އަންނަނިވި ހަދީސުންނެވެ. عن عبده هلاه ب هن الساَئ هب قال: مسعْت
رسو ل هلا صلَى هلا عليه وسلَم يقول ما بني الركُّْن هني: (رَبَّ ناَ آتِناَ يِف الدُّنحياَ حَسنَةًَ وَيِف احآلخَِرِة حَسنَةًَ وَِقناَ عذََابَ الَّنارِ) 515
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި عبد هلاه ب هن الساَئبގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى
هلا علْ يهه وسلَم (ޠަވާފު ގައި) احلجر األسْود އާއި الركُّن الْيماهيّن ދެމެދު (رَبَّ ناَ آتِناَ يِف الدُّنحياَ حَسنَةًَ وَيِف احآلخَِرِة حَسنَةًَ وَِقناَ
عذََابَ الَّنارِ(ވިދާޅުވެ ދުޢާކު ރެއްވި އަޑު ތިމަން އެހީމެވެ.
މައްސަލައެއް : ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޤުރްއާން ކިޔެވުގެ ހުކުން
ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޤުރްއާން ކިޔެވުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައިވަނީ ދެ ރައުޔެވެ.
ފުރަތަމަ ރައުޔު: ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޤުރްއާން ކިޔެވުމަކީ މުޞްތަޙައްބު ކަމަކެވެ. އަދި ސާބިތުވެފައިވާ
516 ޝާ 517
ޒިކުރުތައް ކުރުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި އަޙްމަދުގެ އެއް
513 ((فتح القدير)) البن اهلمام)495/2(
514 ((املغين)) البن قدامة)343/3(.
515 رواه أبو داود (1892)، وأمحد (15435)، والنسائي يف السنن الكربى (3934). حسنه ابن حجر كما يف الفتوحات الرابنية البن عالن
(378/4)، واأللباين يف صحيح سنن أيب داود (1892)، وصحح إسناده أمحد شاكر يف عمدة التفسري (252/1).
516 ޙަނަފީ މަޒުހަބުގައި ސިއްރުން ކިޔެވުން ޝަރުޠުކުރެވެ. އެއީ އެހެން މިހުންނަށް އުނދަގ ވިޔަނުދިނުމަށް ޓަކައިއެވެ.
السرخسي، املبسوط، ح،4 ص 43. الكاساين، بدائع الصنائع، ج 2، ص 130.
517 ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގައިވާގޮތުން ޠަވާފުގައި ޤުރުއާން ކިޔެވުމަށްވުރެ ސާބިތު ދުޢާތައް ކިޔެވުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ.
ސާބިތުވެފައިނުވާ ދުޢާތައް ކިޔެވުމަށްވުރެ ޤުރުއާން ކިޔެވުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ. النووي، اجملموع، ج 8، ص.44
147

519 518
ރިވާޔެތެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބައެއް ދަންނަބޭކަލުންގެ ވެސް އެގޮތަށް ވިދާޅުވެތެވެ.
ދަލީލު:
520
ހ- ޠަވާފަކީ ނަމާދު ފަދަ އަޅުކަމެކެވެ. ނަމާދުގައި ޤުރްއާން ކިޔެވުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
ށ- ޠަވާފުގެ އަޅުކަމަކީ ޒިކުރަށް ތަންދެވޭ އަޅުކަމެކެވެ. ޒިކުރުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ މާތްވެގެން ވަނީ
521
ޤުރްއާނުގެ ޒިކުރެވެ.
ނ- ޖުނުބުގެ ވަގުތާއި ޙައިޟުގެ ވަގުތު ފިޔަވައި އެހެން ހުރިހާ ވަގުތެއްގައި ޤުރުއާން ކިޔެވުމަކީ އެދެވިގެންވާ
522
ކަމެކެވެ.
ދެވަނަ ރައުޔު: ޠަވާފު ކުރަމުންދާ ވަގުތު ޤުރްއާން ކިޔެވުމަކީ މަކުރ ހަ ކަމެކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ
525 524 523
ރައުޔެވެ. އަދި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އަޙްމަދުގެ އެއް ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.
ދަލީލު:
ހ- نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ދެއްކެވި މަގުގައި ހިފުމަކީ އެންމެ މޮޅުގޮތެވެ. ޠަވާފުގައި ޤުރްއާން ކިޔެވުމެއް އެ
ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ސާބިތުވެފައިނުވެއެވެ. ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ފެނިފައިވަނީ ޠަވާފުގައި
ޒިކުރުކުރުމެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުންގެ އިއްތިފުާގ ލިބިފައިވަނީ ވެސް އެ ގޮތަށެވެ. އެހެންކަމުން އެންމެ އެދެވިގެން
526
ވަނީ އެގޮތެވެ.
518مشس الدين، ابن قدامة، الشرح الكبري، ج 3، ص 392.
519 އޭގެތެރޭގައި عطاء އާއި جماهد އާއި الثوري އާއި ابن املبارك އާއި أبو ثور ހިމެނިވަޑައިގަނެއެވެ. النووي، اجملموع، ج 8،
ص.59 ابن حجر، فتح الباري، ج 3، ص.482
520 مشس الدين، ابن قدامة، الشرح الكبري، ج 3، ص 392.
521 مشس الدين، ابن قدامة، ވިދާޅުވިއެވެ. ابن املبارك ވިދާޅުވެތެވެ. "ޤުރްއާނުގެ ޒިކުރަށް ވުރެން މާތް ޒިކުރެއް ނުވެއެވެ.")مشس
الدين، ابن قدامة، الشرح الكبري، ج 3، ص 392. (
522الكاساين، بدائع الصنائع، ج 2، ص 130.
523العدوي، حاشية العدوي، ج،1 ص 669. النفراوي، الفواكه الدواين، ج،2 ص 804.
524ابن اهلمام، فتح القدير، ج،2 ص 452. نظام الدين، الفتاوى اهلندية، ج 5، ص 415.
525مشس الدين، ابن قدامة، الشرح الكبري، ج 3، ص 391.
526ابن اهلمام، فتح القدير، ج،2 ص 452. ابن تيمية، جمموع الفتاوى، ج 23، ص 59.
148

ށ- ޒިކުރުތަކަކީ ވަގުތާއި ހާލަތަށް ރިޢާޔަތްކުރެވިގެން ކުރެވޭ ތަކެއްޗެވެ. އެގޮތުން ބަލާއިރު ޠަވާފުގައި
ޤުރްއާން ކިޔަވުމަށްވުރެ ޒިކުރުކުރުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ. 527
މައްސަލައެއް : ޠަވާފުކުރާ ވަގުތު ވާހަކަ ދެއްކުން
އެއްވެސް ހާޖަތެއް ނެތި ބޭނުމަކާނުލާ ޠަވާފުކުރާ ވަގުތު ވާހަކަ ދެއްކުމަކީ ދަންނަބޭކަލުންގެ
529 528
އަރިހުގައި މަކުރ ހަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ވެސް ރައުޔަކީ އެއީ އެވެ. مشس الدين ابن قدامة ވިދާޅުވިއެވެ. " މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ޒިކުރުކުރުން ނުވަތަ
ޤުރުއާން ކިޔެވުން ނުވަތަ ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރުން ނުވަތަ މުންކަރާތެއް މަނާކުރުން ނުވަތަ ޟުރ ރީ
530"
ބޭނުމަކަށް ވާހަކައެއް ދެއްކުން ފިޔަވައި އެހެން ވާހަކަތައް ނުދެއްކުމެވެ.
ދަލީލު:
عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَهُلاعنهما:)أ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم مرَّ وهو يطوف ابلكعبِةإبنسانرَبطََ يدَه إل إنسانبِسَري، أو
خَب يط، أو بشيء غ رِي ذلك، فقَطََعه النبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم بِيدَِه، مث قال: قُ حدهُ بِيدَِه(531 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا
علْ يههوسلَم ޠަވާފު ކުރައްވަމުން ގެންދަވަނިކޮށް ހަމުން ހަދާފައިއޮތް ރުމާލެއްފަދަ އެއްޗަކުން ނުވަތަ ވާފަށަކުން
މީހަކު އޭނާގެ އަތް އެހެން މީހެއްގެ އަތާ ގުޅުވާފައި ހުރި މަންޒަރު ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم އެ ކަލޭގެފާނުންގެ އަތްޕުޅުން އެއެތި ބުރިކޮށްލެއްވިއެވެ. ދެން ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އެ މީހާގެ އަތުގައި
ހިފައިގެން ގެންދެާށވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
527ابن تيمية، جمموع الفتاوى، ج 11، ص 399.
528 املبسوط للسرخسي 83/4، وينظر:بدائع الصنائع للكاساين 131/2.
529 الكايفالبن عبدْهالرّب.369/1
ه
530 كشاف القناع للبهويت 481 /2، وينظر:املغينالبن قدامة/3 343.
531 رواه البخاري (1620)
149

ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ޠަވާފުގެ ހާލަތުގައި ވާހަކަދެއްކެވީ ހާޖަތަކަށް ޓަކައި ކަން
532
އެނގެއެވެ. އެއީ ހެޔޮކަމަކަށް އަމުރުކުރެއްވުމަށެވެ.
ހަޔެއް : ގެފުޅާ ވީހާވެސް ކާ ރީ ން ޠަވާފުކުރުން
ޠަވާފުކުރުމުގައި ގެފުޅާ ވީހާވެސް ކައިރީގައި ޠަވާފުކުރުމަކީ މުސްތަހައްބު ވެގެންވާކަމެކެވެ. އެއީ އެއީ
534 533 ޝާ 536 535
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގުން
ނިމިފައިވާގޮތެވެ.
ދަލީލު:
537
ހ - ގެފުޅަކީ އެންމެ މާތް ތަނެވެ. އެހެންކަމުން އެ ތަނާ ކައިރިވުން މާތް ވެގެންވެއެވެ.
ށ- ގެފުޅާ ކައިރީގައި ބުރުޖެހުމުން احلجراألسْودއާއި الركُّنالْيماهيّنهގައި ބީހުމަށް ފަސޭހަވެގެންދެއެވެ.538
ހަތެއް : ޠަވާފު ގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރުން
ހ - ޠަވާފުގެ ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމުގެ ހުކުން
ޠަވާފުކޮށް ނިމުމުން ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރުމަކީ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
540 539
މަޒުހަބުގެ އެންމެ އިތުބާރު ހުރި ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީ އެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. " ޠަވާފުކޮށް ނިމުމުން އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަޤާމުގެ ފަހަތަށް ގޮސް ދެ
532 ((فتح الباري)) البن حجر)482/3(.
533 ابن جنيم، البحر الرائق، ج،2 ص 355
534اخلرشي، شرح خمتصر خليل، ج،2 ص 315. النفراوي، الفواكه الدواين، ج،2 ص 804.
535النووي، اجملموع، ج 8، ص.38 املاوردي، الْاوى الكبري، ج 3، ص.333
536البهويت، كشاف القناع، ج 2، ص 485. مشس الدين، ابن قدامة، الشرح الكبري، ج 3، ص 392.
537 ((اجملموع)) للنووي)38/8(.
538 ((اجملموع)) للنووي)38/8(.
539النووي، اجملموع، ج 6، ص.62 النووي، شرح مسلم، ج 8، ص 175.
540املرداوي، اإلنصاف، ج 4، ص.15 البهويت، شرح منتهى اإلرادات، ج 1، ص 574.
150

ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރުން ހުއްޓެވެ. އެއީ ފަރުޟެއް ނ ނެވެ." 541
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ." ޠަވާފު ކޮށްނިމުމުން އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ދެ
ރަކުޢަތް ނަމަދެއް ކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ." 542
ދަލީލު :
أ - ކީރިތި ޤުރުއާނުގެ އަންނަނިވި އާޔަތެވެ. އެއީ: (وَاتََِّّ ذُوا منِح مقََامِإِبحراَهيِمَ مُصلًَّى) 543 އެވެ. މާނައީ: އަދި
އިބްރާހީމުގެފާނު ގެ މަގާމުކޮޅަކީ ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދުކުރާ ތަނެއްކަމުގައި ހަދާށެވެ!
ب- އަންނަނިވި ހަދީސް: عن عبدِ هِلا ب نِ أيب أوىف قال: اعتمَرَ رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فطاف ابلبيتِ، وصلَّى
خلحفَ املقامِ ركعت نِي544 މާނައީ: عبدِهِلاب نِ أيب أوىفގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ޢުމުރާއެއް ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފެއް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި (އިބްރާހީމުގެފާނުގެ)
މަގާމުކޮޅޮޅުގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ފުޅެއް ކުރެއްވިއެވެ.
ށ - ޠަވާފުގެ ދެ ރަކުޢަތްކުރެވޭ ތަން
ޠަވާފުގެ ދެ ރަކުޢަތްކުރެވޭ ތަނެއްގެގޮތުގައި ޝަރުޢީ ހުއްދަލިބިފައިވާތަނަކީ އިބްރާހީމުގެފާނުގެ
މަޤާމުގެ ފަހަތެވެ.
ދަލީލު:
541ابن حزم، احمللى، ج،5 ص.83
542جمموع فتاوى ورسائل العثيمني 57/11
543 البقرة 125
544 البخاري1600
151

أ- (وَاتََِّّ ذُوا منِح مقََامِ إِبحراَهيِمَ مُصلًَّى) 545 އެވެ. މާނައީ: އަދި އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަގާމުކޮޅަކީ ތިޔަބައިމީހުން
ނަމާދުކުރާ ތަނެއްކަމުގައި ހަދާށެވެ!
ب-حديثُ جاب رِ ب نِ عبدِ هلا رضَِيَهُلا عنهما يف صِفَةِحَجِالنبِصلَّى هُلا عليه وسلَّم، وفيه:)حىت إذا أتينا البيتَ معه،
استلمَالرحكُّنَ، فَرملََثالثًً ومشى أربعاً، مث نفَذَ إل مقامِإبراهيمَعليه السالمُ، فقرأ: وَاتََِّّ ذُوا منِح مقََامِإِبحراَهيِمَمُصلًَّى[البقرة:]125
فجَعلََ املقامَ بينه وبني البيتِ(546 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ
ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އަމަލުކުރެއްވިގޮތް ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ޙަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.
ތިމަންމެނަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ގެފުޅާ ހަމަޔަށް އާދެވުނެވެ. އެކަލޭގެފާނު ގެފުޅުގެ ކަންކޮޅެއްގައި
(ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި) ބީއްސެވިއެވެ. ފަހެ ފުރަތަމަ ތިން ބުރުގައި ރަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު
ބުރުގައި ހިންގެވިއެވެ. ދެން އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަގާމު ފުޅުގެ ފަހަތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި)وَاتََِّّ ذُوا منِح مقََامِ
إِبحراَهيِمَ مُصلًَّى(ތިލާވަތު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނާއި ގެފުޅާ ދެމެދަށް މަގާމު ފުޅު ވާގޮތަށް
ހުއްޓިވަޑައިގަތެވެ.
ج-عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال: (قَدِمَ النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم، فطاف ابلبيت سبعاً، وصلَّى خلحفَ املقامِ ركعت نِي) 547
މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހެ ގެފުޅުގައި ހަތް ފަހަރު ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. އަދި
މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ.
د-اإلمجاع
545 البقرة 125
546 رواه مسلم (1218).
547 رواه البخاري (1645) واللفظ له، ومسلم (1234).
152

ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުން އަވަދިވާ ކޮންމެ މީހެއްގެ މައްޗަށް
މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ދެރަކުޢަތް ކުރުމެވެ. އެއީ ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢުލިބިފައިވާ
548
ކަމެކެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
549
ޠަވާފުކުރެއްވުމަށްފަހު މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރެއްވިކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނ- ޠަވާ ފު ގެ ނަމާ ދު މަގާ މު ގެ ފަ ހަ ތު ގައި ކު ރު މަ ށ އު ޒު ރު މެ ދުވެ ރިވާ މ ހު ނ ގެ ހު ކު ނ
ޠަވާފުކޮށް ނިމުމުން އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ކުރުން ސުންނަތް ވެގެންވާ ދެ ރަކުޢަތުގެ ނަމާދު
އެ މަގާމުގައި ކުރުމަށް އުޒުރެއް މެދުވެރި ވެއްޖެ ނަމަ ނުވަތަ ތޮއްޖެހުމުގެ ސަބަބުން ހާލަތު ތަންނުދީފި ނަމަ
550
ޙަރަންފުޅުގެ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ވެސް އެ ނަމާދު ކުރުން ސައްޙަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
551 އި552 553
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގުން ނިމިފައިވާ ގޮތެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. "ޠަވާފުކޮށް ނިމުމުން އިބްރާހީމުގެފާނުގެ މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ނަމަދުކުރުމަކީ
ލާޒިމުކަމެއްނ ނެވެ. ޙަރަންފުޅުގެ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ވެސް އެ ނަމަދު ސައްޙަވާ ހުއްޓެވެ. އަދި
ހަނދާންނެތިގެން އެ ނަމާދު ދ ކޮށް ލެއްވިއްޖެ ނަމަ ކުށެއް ނެތެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ ސުންނަތް ނަމާދަކަށް
" 554
ވާތީއެވެ. ވާޖިބު ނަމާދަކަށް ނުވާތީއެވެ.
548 ((شرح النووي على مسلم)))175/8(.
549 ((جمموع الفتاوى)))193/26(.
550 تبيني الْقائق للزيلعي 18/2، الفتاوى اهلندية ،226/1وينظر: بدائع الصنائع للكاساين 148/2.
551 الكايفالبن عبدْهالرّب.367/1
ه
552 اجملموع للنووي ،49/8وينظر: األم للشافعي 242/2.
553 كشاف القناع للبهويت 484/2، وينظر: الشرح الكبريلشمس الدين ابن قدامة.400/3
554ابن ابز، جمموع الفتاوى، ج 17، ص 228.
153

ދަލީލު: އިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ޠަވާފުގެ ނަމާދު ހަރަންފުޅުގެކޮންމެ
ތަންކޮޅެއްގައިވެސް ކުރުން ޞައްޙަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ." އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. " ނަމަވެސް
ޙިޖުރުގައި އެ ނަމާދު ޞައްޙަ ނުވާނެކަމަށް ވިދާޅުވެ އެ އިޖުމާޢުން އެކަހެރިވެވަޑައިގެންފައިވަނީ ހަމައެކަނި
555
އިމާމު މާލިކެވެ.
اْبنعبدْالْرُّبهއިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފު ގެ ނަމާދު ހަރަންފުޅުގެ ކޮންމެ ތަނެއްގައި
ވެސް ކުރުން ޞައްޙަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ. އަދި މަޤާމުގައި ނުވަތަ މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި
556
ނަމާދުކުރުން ދ ކޮށްލުމުގައި ކުށަކަށް ނުވެއެވެ.
އަށެއް : ޠަވާފު ނިމުމުން ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި ބީހު މު ގެ ހުކުން
ޠަވާފުން ނިމުމުން މަޤާމުގެ ފަހަތުގައި ނަމާދުކުރުމަށްފަހު އަލުން ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި ބީހުމަކީ
އި557 558 ޝާ 560 559
ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަނަ ފީ މަޒުހަބާ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - حديث جاب ر رضَِيَهُلاعنه-الطويلُ-يف صِ فَةِحَجِالنبِصلَّى هُلا عليه وسلَّم وفيه: ((مث رَجَعَإل الرحكُّ نِ فاستلَمهَ)561
މާނައީ: نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި ކަންތައް ކުރެއްވެވިގޮތް މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި
555 ((اإلمجاع)) (ص:)56.
556 ((االستذكار)))176/4(
557 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)19/2(, وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)148 /2(.
558 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(367/1), وينظر: ((كفاية الطالب الرابين)) أليب احلسن املالكي)670/1(.
ه
559 ((اجملموع)) للنووي)67/8(, ((هناية احملتاج)) للرملي)291/3(.
560((اإلنصاف)) للمرداوي)15/4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)349 /3(.
561 رواه مسلم (1218).
154

"
ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ބަޔާންކުރެވިފައިވާ އެ ދިގު ހަދީސުގައިވެއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެ ކަލޭގެފާނު
(ހަޖަރުލްއަސްވަދު ހުރި) ކަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އޭގައި ބީއްސެވިއެ ވެ."
ށ - އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ޠަވާފުގެ ނަމާދަށްފަހު ސަޢުޔުކުރުމަށް
ޞަފާއަށް ދިއުމުގެ ކުރީގައި ޙަޖަރުލްއަސްވަދުކާރިއަށް ގޮސް އޭގައި ބީހުމަކީ މުސްތަހައްބު ސުންނަތެއްކަމަށް
އިމާމު އަޙްމަދު ލިޔުއްވިއެވެ. އެއީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެ ގޮތަށް އަމަލުކުރައްވާފައިވާތީއެވެ. އެ ކަލޭގެފާނުގެ
އެ އަމަލުފުޅު ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ އެ ދިގު ހަދީސުގައިވަނީ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ.
އަދި އިބުނު ޢުމަރު ވެސް އަމަލުކުރެއްވީ އެގޮތަށެވެ. އަދި ނަޚަޢީއާއި މާލިކާއި ޘައުރީއާއި ޝާފިޢީއާއި އަބ
ޘައުރާއި އަޞްޙާބުއްރައުޔުގެ ބަހަކީ (ޙަނަފީ ބޭކަލުންގެ ބަހަކީ) އެއީއެވެ. އަދި އެކަމުގައި އިތުރު ޚިލާފެއް
" 562
ވާކަމަށް ތިމަންމެނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފު ފަށައިގަންނަ ހިނދުގައްޔާއި ޠަވާފުގެ
ނަމާދު ކޮށްނިމުމުން ސަޢުޔަށް ދިއުމުގެ ކުރީގައި ޙަޖަރުލްއަސްވަދުގައި ބީހުން ސުންނަތް ވެގެންވާކަމީ އެހާރާއި
563
މިހާރުގެ ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބޭކަލަކު ދެބަސްވެރިވެފައިވާ ކަމެއްނ ނެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : (އުމުރާގެ ތިންވަނަ ރުކުން) ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުން
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ސަޢުޔުކުރުމުގެ މަފުހ މާއި ޝަރުޢީ ހުއްދާއި އޭގެ ހަގީގަތާއި ޙިކުމަތް
ފުރަތަމަ ކަފި : ސަޢުޔުކުރުމުގެ މަފުހ މު
564
ސަޢުޔު ކުރުމުގެ މާނަ: ސަޢުޔުގެ މާނައަކީ ހިނގުމެވެ.
562 ((املغين)))349 /3(.
563 ((التمهيد)))416/24(.
564 لسان العرب البن منظور/14 385، اتج العروس للَزبيدي 279 /38، وانظر: جمموع الفتاوى 261-259/22، االستذكار البن عبدْهالرّب
ه
334/1.
155

565
ޞަފާގެ މާނަ: ޢަރަބި ބަހުގައި ޞަފާގެ މާނައަކީ ހަނަފަސް ބިޔަ ހިލަގަޑެވެ. އިޞްޠިލާޙުގައި ޞަފާގެ
މާނައަކީ އަބ ޤުބައިސު ނަމަކަށް ކިޔުނު ފަރުބަދައިގެ އުސް ތަނެވެ.566
567
މަރުވާގެ މާނަ: ޢަރަބި ބަހުގައި މަރުވާގެ މާނައަކީ ވިދުން ހުރި ހުދުކުލައިގެ ހިލަ ގަނޑެވެ . އިޞްޠިލާޙުގައި
މަރުވާގެ މާނައަކީ ޤުޢައިޤިޢާން ނަމަކަށް ކިޔުނު ފަރުބަދައިގެ ބަޔެކެވެ.568
ވީމާ ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ ޝަރުޢީ މާނައަކީ: ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއްގައި ނުވަތަ
569
އުމުރާގެ އަޅުކަމެއްގައި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދުގެ ދުރުމިން ހަތް ފަހަރު ކަޑައްތުކުރުމެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ
ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބިފައިވަނީ އަންނަނިވި ދަލީލުތަކުންނެވެ.
އެކެއް: ޤުރުއާން: (إِنَّ ال صفََّا وَالحمَرحوَةَ منِ شَعاَئرِِ ا لََِّّ فَمَنح حَجَّ الَحبيح تَ أَوِ احَعتمَرَفَاَل جُناَحَ علََيِحهأَن يطَََّّو فَ هِِبماَ) 570
މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން ޞަފާއި މަރުވާ ވަނީ اެلهގ ޝިޢާރުގެ ތެރެއިންނެވެ . ފަހެ ގެފުޅަށް ގޮސް ޙައްޖު ވާ
މީހާ ނުވަތަ ޢުމުރާ ވާ މީހާ އެ ދެ ތާނގައި ހިނގައި ސަޢުޔުކުރުމަކުން އެމީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއްނެތެވެ .
ދޭއް : ސުންނަތް :
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت: (طاف رسولُ هلا صلَّ ى هُلاعليه وسلَّم وطاف املسلمون، فكانت سُنةًَّ) 571 މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މުސްލިމުން ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމު ން އެކަން ސުންނަތަކަށްވެއްޖެއެވެ."
565القاموس احمليط للفريوزآابدي 1303 /1، اتج العروس للَزبيدي/38 429.
566معجم البلدان لياقوت احلموي 411/3، مفيد األنَم البن جاسر ص: 590.
567القاموس احمليط للفريوزآابدي 1334/1، اتج العروس للزبيدي 520/39، املصباح املنري للفيومي 569 /2.
568معجم البلدان لياقوت احلموي 116/5.
569املوسوعة الفقهية الكويتية 11/25
570البقرة 158
571 رواه مسلم (1277).
156

ށ - وعَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال:)رأينا رسولَ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم أحرم ابلْجِ، وطاف ابلبيتِ، وسعى بني ال صفَّا
واملروِة (572 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދުށީ މެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ހައްޖަށް އިހުރާން ބެން ނެވިއެވެ. އަދި ގެފުޅުގައި
ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރެއްވިއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ އަސްލު ހަގީގަތް
ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ އަސްލު ބިނާވެފައިވަނީ އިބްރާހީމުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ
އަނބިކަބަލުން ހަޖަރާކަމަނާއާއި ކުޑަ ދަރިކަލުން އިސްމާޢީލުގެފާނު ހަރަންފުޅުގެ ސަރަހައްދުގައި
ބެއިތިއްބުމަށްފަހު ދަތުރު ކުރެއްވެވިފަހުން އެ ކަމަނާގެ އަތްޕުޅުގައި ބެހެއްޓެވި ފެންފޮދު ހުސްވެ ކުޑަ
ދަރިކަލުން އިސްމާޢީލުގެފާނު ފެންބޮވައި ގަނެ ގެން އުޅުއްވިތަން ދެކެވަޑައިގެންފައި ފެންފޮދެއް ގެ ބޭނުމުގައި
ދަތުކުރުވެރީންގެ ބަޔަކު ފެނޭތޯ ބެލުމަށް ޓަކައި ޞަފާ ފަރުބަދައާއި މަރުވާ ފަރުބަދު ދެމެދު ހަތް ފަހަރު
ދުވިދުވުމުގެ ހަނދާންތައް އާލާކުރުމުގެ މައްޗަށެވެ.
އިބުނު ކަޘީރު ވިދާޅުވިއެވެ. ސަޢުޔު ކުރުމުގެ އަސްލު ބިނާވެފައިވަނީ ހާޖަރާކަމަނާ ދަރިކަލުންނަށް
ޓަކައި ފެންފޮދެއް ލިބޭތޯ ޞަފާއި މަރުވާދެމެދު ދުވިދުވުމުގެ މައްޗަށެވެ. އެ ވަގުތު ހުރީ އަތްޕުޅުގައި ހުރި
ހުރިހާ ކޮތްތަކާއި ފެން ހުސްވެފައެވެ. އަދި ކައިރީގައި އެއްވެސް އިންސިއަކު ވެސް ނުވެއެވެ. އެ ހާލަތުގައި
ދަރިކަލުންގެ ފުރާނަ ހުސްވެދާނެކަމުގެ ބިރުން اެلهގ ޙަޟުރަތުގައި އެދި ދަންނަވަމުން ހަލުވިކަމާއެކު ޞާފާ
ފަރުބަދަ މައްޗަށް އަރައި ބަޔަކު ފެނޭ ތޯ ބަލައި ނުފެނުމުން މަރުވާއާއި ދިމާއަށް ދުވެ ވަޑައިގެން މަރުވާ
މައްޗަށް އަރައިވަޑައިގެ ބައްލަވައި ބަޔަކު ނުފެނުމުން ޞަފާއާއި ދިމާއަށް ދުވެ ވަޑައިގެން ޞަފާ މައްޗަށް
އަރައިވަޑައިގެ ބައްލަވަވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެގޮތަށް ހަތް ފަހަރު މަސައްކަތް ކުރެއްވެވުނު ހިނދު اله ތަޢާލާ
އެ ކަމަނާގެ ދުޢާ އިޖާބަކުރައްވައި ޒަމުޒަމުގެ ފެންއާރު ފަޅުއްވައި ދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ފެނަކީ ބަލިތަކަށް
572 رواه مسلم (1233).
157

573
ޝިފާއެއްކަމުގައްޔާއި ބަޑުފުރާނަ މުއްތިކުރެވޭ އެއްޗެއްކަމުގައި ލެއްވިއެވެ.
މުބާރަކު ޕ ރީ ވިދާޅުވިއެވެ . އެ ކަން އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައި ލެއްވެވީ އެ ދެ މައިންގެ ޝަރަފަށް
574
ޓަކައިއެވެ. އަދި އެ އަމަލުގެ މަތިވެރިކަމަށް ޓަކައެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރުމުގެ ޙިކުމަތް
އެކެއް: اެلهގ އަމުރުފުޅުތަކަށް ކިޔަމަންގަތުމުގައި އިބުރާހީމުގެފާނާއި އަނބިކަބަލުން ހާޖަރުކަމަނާއާއި
ދަރިކަލުން އިސްމާޢީލުގެފާނު އުފުއްލެވި އުނދަގ ތައް އިހުސާސްކޮށް އެ ޒިކުރާ އާލާކުރުމަށެވެ. އިބުނު ދަޤީޤު
ވިދާޅުވިއެވެ. މި ފަދަ އަޅުކަންތައް ކުރުމުން އޭގެ ސަބަބު ހަނދާނަށް ގެނެވެއެވެ. އެ ހިނދު އިސްވެގޮސްފައިވާ
ބޭކަލުންގެ މާތްކަން ހިތަށް ވަދެއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުން اެلهގ އަމުރުފުޅުތަކަށް ކިޔަމަންގަތުމުގައި އުފުއްލެވި
ބުރަ އިހުސާސްކުރެވިގެންދެއެވެ. މިއީ އިބްރާހީމުގެފާނު اެلهގ އަމުރުފުޅަށް ކިޔަމަންތެރިކަން އަދާކުރުމަށް
ޓަކައި އަނބިކަބަލުން ހާޖަރުއާއި ދަރިކަލުން އިސްމާ ޢީލުގެފާނު އެއްވެސް ބަޔަކު ދިރިނުއުޅޭ ހަނަފަސް އަދި
ދިރިއުޅުމުގެ އެއްވެސް ވަސީލަތެއް ނުވާ ބިމަކަށް ދ ކުރައްވައިފައި ދަތުރު ކުރެއްވެވި ހާދިސާއަކުން ލިބެވޭ
اެެلهގ ކުޅަދުންވަންތަކަމުގެ ބޮޑުކަމުގެ ފިލާވަޅެކެވެ. އެ ހާދިސާއިން ރައްބީގެ ރަހުމަތާއި ކުޅަދުންވަންތަކަން
ފާޅުކުރައްވައި ޒަމުޒަމުގެ ފެންއާރު ފަޅުއްވައި އެކަމުގައި މުޅިދުނިޔޭގެ ހުރިހާ ޚަލްޤުތަކުންގެ ބޮޑުވެގެންވާ
575
މަޞްލަޙަތު ގާއިމުކުރެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އަޅު ތަކުންނަކީ ތާއަބަދު اެلهގ ދީލަތިކަމަށާއި ރަހުމަތަށް ބޭނުންވެފައިވާ ބަޔެއްކަން އިޙުސާސްކުރެވިގެން
ދިއުމެވެ. މިސާލަކަށް ހާޖަރުކަމަނާއަށް ދިރިއުޅުން ދަތިވި ހިނދު اެلهގ ދީލަތިކަމަށާއި ރަހުމަތަށް އެދި
އަވަސްވެގަތް ގަތުމު ގެ ނަމ ނާއެވެ. އަދި އެ ކަލާނގެ އަށް ބިރުވެތިވެ ކިޔަމަންތެރިވާ މީހުންގެ އަމަލުތައް
573تفسري ابن كثري 472/1.
574مرعاة املفاتيح 92/9.
575 ابن دقيق العيد، إحكام األحكام، ص 316.
158

ބޭކާރުވެގެން ނުދާނެކަމާއި އެ މީހުންގެ ދުޢާތަކަކީ އަގުހުރި އެއްޗެއްކަން އެނގިގެންދިއުމެވެ. މިސާލަކަށް
576
އިބްރާހިމުގެފާނުންގެ ދުޢާފުޅެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ސަޢުޔުކުރުމުގެ ޝަރުޠުތައް
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު : ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދުގެ ރާސްތާ ބަރާބަރަށް ފުރިހަމަ ކުރުން
ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދުގެ ދުރުމިން ބަރާބަރަށް ފުރިހަމަ ކުރުމަކީ ސަޢުޔުކުރުން ސައްހަވުމުގެ
ޝަރުޠެކެވެ. އެ ދެމެދުގެ ދުރުމިނުން ތަންފުކެއް ވިޔަސް ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ ސަޢުޔުކުރުން ޞައްޙަނުވާ
580 579 578 577
ހުއްޓެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަ ނަވާރެއްގެ މައްޗަށް ސަވާރުވެގެން ސަޢުޔުކުރަނީ ނަމަ ސަޢުޔުގެ ކޮންމެ
ބުރެއްގެ ފެށުމާއި ނިމުމުގައި އެ ޖަނަވާރެއްގެ ފައިގެ މުށްގަނޑު ފަރުބަދަ މަތީ ބީހެން ޖެހެއެވެ. އަސްލަކީ
ސަޢުޔުކުރާ މީހާގެ ފައި ތިލައާއި އިނގިލިތައް ބަރާބަރަށް ފަރުބަދަމަތީ ބީހުމެވެ. އަދި ސަޢުޔުކުރުމުގައި ކޮންމެ
ބުރެއްގައި ޞަފާއި މަރުވާގެ ފަރުބަދަ މައްޗަށް އެރުމަކީ އެންމެ ފުރިހަމަ ގޮތެވެ. އެ ހިނދު އެ މީހަކު އިތުރު
ދަރުމަ ލިބިގެންފިއެވެ. ނަމަވެސް ސަޢުޔުކުރުމުގައި ޞަފާއި މަރުވާގެ ފަރުބަދަ މައްޗަށް އެރުމަކީ
! 581
ވާޖިބެއްނ ނެވެ. އަދި ކިއެއްތަ އެއީ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެކެވެ.
ދަލީލު:
576الشنقيطي، أضواء البيان، ج،4 ص 481.
577بدائع الصنائع للكاساين 133/2.
578 الكايف البن عبدْهالرّب،368/1 مواهب اجلليل للحطاب 118/4.
ه
579اجملموع للنووي 69/8، مغين احملتاج للشربيين 493/1.
580كشاف القناع للبهويت 487/2 ، شرح منتهى اإلرادات للبهويت 237/2. والشرح الكبري لشمس الدين ابن قدامة 404/3.
581 اجملموع للنووي 69/8
159

عن جابر بن عبدهلا رضي هلا عنهما قال: رأََيح تُ النبَّ صلََّى ا لََُّّ عليه وسلَّمَيَرِحمي علَى راَحِلَتِهِ يَومَ الَّنححرِ، ويقولُ: لِتأَحخُذُوا
مَناَسِكَ كُمح، فإيِن ال أَدحرِي لَعلَيِ ال أَحُجُّ بَعح دَ حَجَّتِ هذِه. 582 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގުރުބާނީގެ ދުވަހު ސަވާރުވެވަޑައިގެން ހުންނަވައި ހިލަ
އުއްކެވިތަން ތިމަން ދުށީމެވެ. އަދި ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަން ތިޔަބައިމީހުން ތިމަން
ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ދަސްކުރާށެވެ. އެހެނީ ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މި ޙައްޖަށް ފަހު އިތުރު ހައްޖެއްކުރުމުގެ
ފުރުސަތު ލިބޭނެކަމުގެ އުއްމީދެއްނުކުރެވޭތީއެވެ.
މާނައީ:
އަލްޖައްޞާޞު ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުއާނުގައި ފަރުޟު ހައްޖުގެ އަޅުކަން އައިސްފައިވަނީ ތަފުސީލަކާ
ނުލައި ޖުމުލަކޮށެވެ. ޖުމުލަގޮތެއްގައި ފަރުޟު ހައްޖުގެ އަޅުކަން އައުމުން އޭގެ ތަފުސީލަކަށް ވަނީ
ބޭނުންވެފައެވެ. ދެން އެއަށްފަހު نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ވަނީ އޭގެ ތަފުސީލު ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ފައެވެ.
އެހެންކަމުން އެ ކަލޭގެފާނު ބަޔާންކޮށްދެއްވި ގޮތުގައި ހިފުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
ހަދީސުކުރައްވާފައިވަނީ (خُ ذُوا عَيِنح مَناَسِكَ كُمح) އެވެ. މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ތިމަން
ކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އުނގެނިގަންނާށެވެ.(އެހެންކަމުން ހައްޖުގެ ހުރިހާކަމެއްގައި އެ ކަލޭގެފާނާ އިޤުތިދާވުން
583
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
އިބުނު ކަޘީރު ވިދާޅުވިއެވެ . (لِتأَحخُ ذُوا مَناَسِكَ كُمح) އޮތް ބަސްފުޅުން އިޝާރާތް ލިބެނީ އެ ކަލޭގެފާނު
ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެއްވެވި ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ދަލީލަކުން އިސްތިސްނާވި ކަމެއް މެނުވީ ދެންހުރި
584
ހުރިހާ ކަނތައްތައް އެ ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވެވި ގޮތަށް ކުރުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
އައްޝަންޤީޠީ ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަމަލުފުޅެއްގެ ވާޖިބު ވުމާ ނުވުން އެނ ގޭނީ އެ
582 مسلم 1297
583اجلصاص، أحكام القرآن، ج،1 ص 119.
584 تفسري ابن كثري، ج،1 ص 471
160

ކަމުގެ މައްޗަށް އައިސްފައި އޮންނަ ބަޔާނަކުންނެވެ. ކަމެއް ވާޖިބުވާކަން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަމަލުފުޅަކުން ބަޔާން
ކުރެވިއްޖެ ނަމަ، މިސާލަކަށް ފަރުޟު ނަމާދު، ޙައްޖު، ފަދަ ކަމެއް ނަމަ އެ ކަމެއް ވާޖިބުވެގެންވާކަމަށް
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އެ ވާޖިބުވުމުގައި ނުހިމެނޭނީ ހަމައެކަނި ޚާއްސަ ދަލީލަކުން އިސްތިސްނާ
585
ކުރެވޭ ކަންކަން އެކަންޏެވެ. އަދި އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދުގެ ދުރުމި ން
ކަނޑައެޅިފައިވަނީ ޝަރު ޢީ ދަލީލަކު ންނެވެ. އެހެނަކަމުން އެއަށް އުނިއިތުރު ގެނައުންވާނީ ބާޠިލު
586
އަމަލަކަށެވެ.
ދެވަނަ ޝަރުޠު : ސަޢުޔުކުރުން ޞަފާއިން ފެށުމާއި މަރުވާއަށް ނިންމުން
ޞަފާއިން ފެށުމާއި މަރުވާއަށް ނިންމު މަކީ ސަޢުޔުކުރުން ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. ފަހެ މީހަކު
588 587
މަރުވާއިން ފަށައިފި ނަމަ އެ ބުރު ގުނުމުގައި ނުހިމެނޭނެތެވެ. ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
590 589
ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގުން އެ ބުރަކީ ބާޠިލު ބުރެކެވެ.
ދަލީލު:
ހ- މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި جابر ب هن عبد هެلاގ ކިބައިން ރިވާވެ ވުނު ހަދީސުގެ ތެރެއިން
ه
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ކުރެއްވެވި ޙައްޖުފުޅުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވުނު ހަދީސުގައި ވެއެވެ.)فبدأ ابل صفَّا، فَرِقيَ
عليه... مث نزل إل املروِة(591 މާނައީ: ފަހެ ޞަފާއިން ފްެ ށޓެވިއެވެ. ދެން އެ މައްޗަށް އަރާވަޑައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު
މަރުވާއަށް ސައުޔުކުރެއްވިއެވެ.
ށ- މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި جابر ب هن عبد هެلاގ ކިބައިން ރިވާވެވުނު ހަދީސުގެ
ه
585الشنقيطي، أضواء البيان، ج،4 ص 397.
586 منسك اإلمام الشنقيطي 321/1
587 املبسوط للسرخسي 78/4، وينظر: بدائع الصنائع للكاساين.134/2
588 الكايف البن عبدْهالرّب368/1، وينظر: املدونة لسحنون 427/1.
ه
589 األم للشافعي 45/1، ويـنظْ ر: اجملموع للنووي،64/8 روضة الطالبني للنووي 90/3.
590 كشاف القناع للبهويت 487/2، شرح منتهى اإلرادات للبهويت 238/2.
591مسلم 1218
161

ތެރެއިން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمކުރެއްވެވި ހައްޖުފުޅުގެ ވާހަކަ ނަންގަނެވުނު ހަދީސުގައި ވެއެވެ. قال:)أَبدأُ مبا
بدأ هُلا به(، وقد بدأ هُلا عزَّ وج لَّ ابل صفَّا، فقال: إِنَّ ال صفََّا وَالحمَرحوَةَ منِح شَعاَئرِِ ا لََِّّ(592 މާނައީ: އެ ކަލޭގެފާނު
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. " ތިމަން ކަލޭގެފާނު ފަށްޓަވައިގަންނަހުށީ اله ތަޢާލާ ވަޙީ ބާވައިލެއްވެވި ފަދައިންނެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން اله ޢައްޒަ ވަ ޖައްލަ ވަޙީ ބާވައިލެއްވުމުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ވަޙީކުރެއްވެވީ ޞަފާގެ
ވާހަކައެވެ." ދެން އެއަށްފަހު އެ ކަލޭގެފާނު ތިލާވަތުކުރެއްވިއެވެ. (إِ نَّ ال صفََّا وَالحمَرحوَةَ منِح شَعاَئرِِ ا لََِّّ)593 މާނައީ:
ޞަފާއި މަރުވާ ވާކަން ކަށަވަރީ اެلهގ ޝިޢާރުގެ ތެރެއިންނެވެ.
ތި ނވަ ނަޝަ ރު ޠު: ހަ ތބު ރުފުރިހަ މަކު ރު ނ
594
ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުން ޞައްހަވާހުށީ ހަތް ބުރު ފުރިހަމަ ކުރުމުންނެވެ. ޞަފާއިން
ފަށައިގެން މަރުވާއަށް ދިއުމުން އެއީ އެއް ބުރެވެ. އަދި މަރުވާއިން އެނބުރި ޞަފާއަށް ދިއުމުން އެއީ އެއް
595 ޝާ 596
ބުރެވެ. އެގޮތުގެ މަތީން ހަތް ބުރު ފުރިހަމަ ކުރަން ޖެހެއެވެ. މިއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
597
ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ގެ ރައުޔެވެ.
ސަޢުޔު ކުރުމުގައި ފުރިހަމަ ކުރަންޖެހޭ އަދަދަކީ ހަތް ބުރު ކަމުގައި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުން
ވެސް ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔާ އެއްބަސްވެވަޑައިގަންނަވައެވެ . ނަމަވެސް ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުން
ދެކެލައްވާ ގޮތުގައި ފުރަތަމަ ހަތަރު ބުރު ޖެހުން ހިމެނެނީ ސަޢުޔުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ. ދެން ބާކީ
ހުރި ބުރުތައް ހިމެނެނީ ވާޖިބުތަކުގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި އެއިން ވާޖިބު ބުރެއް ދ ކޮށްފި މީހަކަށް އޮތީ ފިދުޔަ
592مسلم 1218
593 البقرة 158
594 އޭ ގެދަ ލ ލަ ކ: (قدهمالنيُّب صلَى هلاعليه وسلَم فطاف ابلبيت سبعاا، وصلَى خلْف املقامهركعت هني، فطاف بني ال صفَا واملروةهسبعاا)އެވެ. رواه
البخاري (1645) واللفظ له، ومسلم) (1234.
595مواهب اجلليل للحطاب 118/4، وينظر: املدونة لسحنون 427/1.
596 اجملموع للنووي، 71/8، ويـنظْ ر: األم للشافعي.230/2
597اإلنصاف للمرداوي 16/4، كشاف القناع للبهويت 485/2.
162

598
ދިނުމެވެ.
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު : ޠަވާފުކޮށް ނިމުމަ ށްފަހު ސަޢުޔުކުރުން
ޠަވާފާއި ސަޢުޔުކުރުން އިސްފަސްކުރުމާ މެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ރައުޔުތައް ތަފާތު ވެ ފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ރައުޔު: ސަޢުޔުކުރުން ސައްހަ ވާހުށީ ޠަވާފަށްފަހު ސަޢުޔުކުރުމުންނެވެ. އެބަހީ، ޠަވާފަށްފަހު
ޝަ އި599 600
ސަޢުޔުކުރުމަކީ ސަޢުޔުކުރުން ޞައްޙަވުމުގެ ރުޠެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާ މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 602 601
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވާ ގޮތް ވެސް
603
މެއެވެ.
ދަލީލު:)أ نَّ رَسُولَ هِلا صلََّى هُلا ع لََيِه وَسلَََّم كَانَ إذا طا فَ يِف الَْجِ أ وِ الُعمحرِة أوَّلَ ما يحقَدَمُ، سَعَى ثالثةَ أطواف، ومشََى
أربَعةًَ، مث سَجَ دَ سَج دَ تنَِي، مَُّثيطَُو فُ بنََيح ال صفَّا وَاملروَِة(604 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން رسو ل هلاه صلَى هلاعلْيهه و سلَم ހައްޖުގެ
އަޅުކަމެއްގައި ނުވަތަ އުމުރާގެ އަޅުކަމެއްގައި ޠަވާފެއް ކުރައްވަނީ ނަމަ ވަޑައިގެން އެންމެ ފުރަތަމައިން
ހަލުވިކޮށް ހިން ގަވަމުން ޠަވާފުގެ ތިން ބުރު ޖައްސަވައެވެ. ދެން އާދައިގެ ހިންގެވުމެއްގައި ހަތަރު
ބުރުޖައްސަވައެވެ. ދެން ދެ ރަކުޢަތް ނަމާދެއް ކުރައްވައެވެ. ދެން ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރައްވައެވެ.
ދެވަނަ ރައުޔު: ޠަވާފަށްފަހު ސަޢުޔުކުރުމަކީ ސަޢުޔުކުރުން ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އެބަހީ ޠަވާފާއި
598بدائع الصنائع للكاساين، 134/2، حاشية ابن عابدين 556،557/2.
599املبسوط للسرخسي 46/4، تبيني احلقائق للزيلعي وحاشية الشليب 61/2.
600 مواهب اجلليل للحطاب 118/4، وينظر: الذخرية للقرايف 252/3.
601 اجملموع للنووي 72/8، وينظر: احلاوي الكبري للماوردي.157/4
602 شرح منتهي اإلرادات للبهويت 577 /1، وينظر: املغين البن قدامة 352/3، شرح العمدة البن تيميةَ 639/3.
603السرخسي، املبسوط 46/4. املاوردي، احلاوي الكبري 157/4. البغوي، شرح السنة 214/7. النووي، اجملموع، 72/8.
604 رواه البخاري (1616) واللفظ له، ومسلم (1261).
163

605
ސަޢުޔު އިސްފަސްކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިމާމު އަޙުމަދުގެ އެއް
608 607 606
ރިވާޔެތެވެ. އަދި އިބުނު ބާޒާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ އަރުޔަކީ ވެސް އެއީ އެވެ.
ދަލީލު: (ما سُئلَِرسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم عن شيءقُ دِمَوال أُخَِرإاَّل قال: افعلَح، وال حَرجََ) 609 މާނައީ: رسو ل
هلاه صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުގައި ކަމެއް އިސްފަސްކުރުމާމެދު ސުވާލެއް ދެންނެވިއްޖެއްޔާ "ކުރައްވާށޭ" އަދި
" އެންމެ ރަނގަޅޭ" ވިދާޅުނުވާ އެއްވެސް ކަމެއް ނުވެއެވެ.
ފަސްވަނަ ޝަރުޠު: ވިދިވިދިގެން ސަޢުޔުގެ ބުރުތައް ޖެހުން
އަޅުކަންތަކުގައި ވިދިވިދިގެން ކަންތައް ކުރުމަށް ފިޤުހުގެ އިޞްޠިލާޙުގައި ކިޔަނީ މުވާލާތްކުރުމެވެ.
ވިދިވިދިގެން ސަޢުޔުގެ ބުރުތައް ޖެހުމާމެދު ދެ ޤައުލެއްވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ސަޢުޔުކުރުމުގައި ވިދިވިދިގެން ސަޢުޔުގެ ބުރުތައް ޖެހުމަކީ ސަޢުޔުކުރުމުގެ ޝަރުޠެއްނ ނެ ވެ.
610 ޝާ 612 611
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިމާމު އަޙުމަދުގެ އެއް ރިވާޔެތެވެ. އަދި
613
އިބުނު ބާޒުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު: ذكَُرِأ نَّ سودةَ بنتَ عبد هلا بن عمر امرأةَ عروة بن الزبري، سعت بني ال صفَّا واملروة، فقَضَ حت طوافها يف ثالثةِ أاَّيم،
605 احمللى اْلبن حزْمٍ183/7 رقم 845، وحكاه النووي عن داود يف اجملموع 78/8.
606 املغين البن قدامة352/3
607جمموع فتاوى ابن ابز 339/17 ،140/16.
608الشرح املمتع البن عثيمني 273/7.
609 رواه البخاري (83)، ومسلم (1306) واللفظ له.
610تبيني احلقائق للزيلعي 16/2، حاشية ابن عابدين 497/2.
611اجملموع للنووي 73،74/8. روضة الطالبني للنووي 90/3.
612املغين البن قدامة.357/3
613جمموع فتاوى ابن ابز 232/17.
164

وكانت ضخمةً. رواه األثرم.614 މާނައީ: އަބ ބަކުރު އަލްއަޘްރަމުގެ ސުނަނު ނަމަކަށް ކިޔުނު ހަދީސްފޮތުގައި ވެއެވެ.
ރިވާވެފައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން عروة بن الزبري ގެ އަނބިކަބަލުން سودةَ بنتَ عبد هلا بن عمر ޞަފާއި މަރުވާ
ދެމެދު ސަޢުޔުކުރެއްވުމުގައި ތިން ދުވަސް ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަމަނާއަކީ ހަށިކޮޅު ބިޔަ ކަނބަލެކެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ސަޢުޔުކުރުމުގައި ވިދިވިދިގެން ސަޢުޔުގެ ބުރުތައް ޖެހުމަކީ ސަޢުޔުކުރުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. އެއީ
616 615
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަން ބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީނުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ތޮއްޖެހުމުގެ ސަބަބުން ހާސްކަން ފިލުވައިލުމަށް ނުވަތަ ޤަޟާޙާޖަތެއް ކުރުމަށް ސަޢުޔުކުރުން
މެދުކަނޑައިލާ މީހަކާމެދު ބުނެވޭންއޮތީ މައްސަލައެއް ނެތްކަމަށެވެ. އެއީ ޤުރުއާނުގައިވާ އާއްމު ގަވާއިދުގެ
ދަށުންނެވެ. މާތް اله ވަހީ ކުރެއްވިއެވެ. (وَماَ جَعلََ علََيحكُمح يِف الدِي نِ منِح حَرجَ) 617 މާނައީ: އަދި ދީނު ގައި
އުނދަގ ވެގެންވާ ދަތިކަމެއް އެ ކަލާނގެ ތިޔަބައި މީހުންގެ މައްޗަކަށް ނުލައްވަތެވެ . އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ.
ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ކިބައިން ފެންނަން އޮތީ ވެސް އެ ގޮތެވެ. އެފަދަ ހާލަތުގައި ސަޢުޔު މެދުކެނޑިފައި
އެވަނީ ޟުރ ރީ ބޭނުމަކަށްޓަކައިއެވެ. އެހެންވެ ހުއްދަކުރެވުނީއެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް އެއްވެސް އުޒުރެއް ނެތި
618
ސަޢުޔުކުރުން މެދުކެނޑުމަކީ ހުއްދަކަމެއް ކަމުގައި ބުނުމަކީ މައްސަލައެކެވެ.
ދަލީލު: نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ސަޢުޔުކުރެއްވުމުގައި ބުރުތައް ޖެއްސެވީ ވިދިވިދިގެންނެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު
އަމުރުކުރައްވާފައިވަނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަން އެ ކަލޭގެފާނު ކުރެއްވެވި ގޮތަށް ކުރެއްވުމަށެވެ. ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.
(لَِتأخُذوا مناسِكَكم)619 މާނައީ: ހައްޖުގެ އަޅުކަންތައް އަދާކުރާނެ ގޮތް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ހިފެާށވެ.
614املغين البن قدامة/3 357.
615 مواهب اجلليل للحطاب 105،166/4، وينظر: الفواكه الدواين للنفراوي.807/2
616اإلنصاف للمرداوي 18/4، كشاف القناع للبهويت 487/2.
617 احلج 78
618 الشرح املمتع البن عثيمني 275/7، جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني 293/22
619رواه مسلم (1297) من حديث جابر بن عبدهلا رضي هلا عنهما.
165

މައްސަލައެއް : ސަޢުޔު ކުރަމުން ދަނިކޮށް ފަރުޟު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެ ނަމަ ހުކުން
ސަޢުޔު ކުރަމުންދަނިކޮށް ފަރުޟު ނަމާދެއް ފެށިއްޖެ ނަމަ ޙުކުމަކީ ސަޢުޔު މެދުކަނޑައިލުމަށްފަހު އެ
621 620
ނަމާދެއް ކުރުމަށްފަހު ސަޢުޔުގެ ބާކީ ބުރުތައް ފުރިހަމަ ކުރުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި
622
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ގިނަ ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. އިބުނުލްމުންޒިރު
ވިދާޅުވިއެވެ. ސަޢުޔުގެ ބުރުތައް މެދުކެނޑުމަށްފަހު ފަރުޟު ނަމާދެއް ކޮށްފި މީހާ ދެން ސަޢުޔު ފަށައިގަންނަން
ޖެހޭނީ ސަޢުޔު ހުއްޓި ހިސާބަކުންކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ. އެ އިޖުމާޢުން
623
އެކަހެރިވެވަޑައިގެންފައިވަނީ ހަމައެކަނި ޙަސަނުލްބަޞްރީއެވެ.
ދަލީލު: أ نَ النيَب صلَى هلاعليه وسلَم قال: (إذا أقيمتَِ ال صاَّلةُ فال صالةَ إاَّل املكتوبةُ)624 މާނައީ: نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم
ه
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދަކަށް ޤަމަތް ދީފި ނަމަ ފަހެ ފަރުޟު ނަމާދު ފިޔަވައި އެހެން ނަމާދެއް ކުރުމެއް
ނުވެއެވެ.
މައްސަލައެއް : ސަޢުޔު ކުރުން ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން
ސަޢުޔުކުރުމު ގައި މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ޠަވާފާއި ވިއްދާގެން ކުރުމެވެ. ނަމަވެސް އެއީ
625 ޝާ 626
ވާޖިބެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން މެދު ކެނޑުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
627
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
620حاشية ابن عابدين 497/2، الفتاوى اهلندية 227/1.
621اجملموع للنووي 79 /8.
622 شرح منتهى اإلرادات 234 /2
623 ابن املنذر، اإلمجاع ص 55، ويـنظْ ر: اإلشراف البن امْلنذهر).282/3
624 رواه مسلم 710
625البحر الرائق البن جنيم 357/2، حاشية ابن عابدين 500/2.
626اجملموع للنووي /8 روضة الطالبني للنووي 90/3،
627 كشاف القناع للبهويت 488/2، وينظر: املغين البن قدامة.352/3
166

އިބްނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޙުމަދު ވިދާޅުވިއެވެ. އަރާމުކުރުމަށް ސަޢުޔުކުރުން ފަސްކުރުން
628
އެންމެ ރަނގަޅެވެ. އެގޮތުން އިރު އޮއްސެންދެން ވިޔަސް އެންމެ ރަނގަޅެވެ.
629
ދަލީލު: ސަޢުޔުކުރުމަކީ މުސްތަގިއްލު އަޅުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން މެދުކެނޑުމުގައި ގެއްލުމެއްނުވެއެވެ. އަދި
ސަޢުކުރުމާއި ޠަވާފުކުރުމަކީ ތަފާތު ދެ ރުކުނެވެ. އެގޮތުން ބެލިކަމުގައިވިޔަސް މެދުކެނޑުމުގައި
630
ގެއްލުމެއްނުވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަ އި : ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުން
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގަ އި ފިރިހެނުން ގެ އަޙްކާމުތައް
ފުރަތަމަ ކަފި : ފިރިހެނުން ބޯ ބޭލުމާ އި ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ބޯ ބޭލު ން ނުވަތަ ކުރުކުރުމަކީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ ވާޖިބުތަކުގެ ތެރެއިން ވާޖިބެކެވެ. އެއީ
634 633 632 631
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން: (لََتحد خلُُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمح وَمقَُصِرِينَ)635މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން اله
އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން
ކަށަވަރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ ހާލުގައި އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ ހަލުގައެވެ .
628ابن املنذر، اإلشراف على مذاهب العلماء، ج،3 ص 292.
629جمموع فتاوى ابن ابز.343/17
630احلاوي الكبري للماوردي 4 / 157.
631 ((حاشية ابن عابدين)))468/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)140 /2(.
632 ((حاشية العدوي)))683/1(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)819/2(.
633 ((كشاف القناع)) للبهويت)521/2(، وينظر: ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)396/7(.
634 ނަ މަ ވެ ސޝާފި ޢމަ ޒު ހަ ބު ގެއިތު ބާ ރު ކު ރެވޭއަދިމަ ޝހޫ ރުރަ އު ޔަކބބޭ ލުމާއިކު ރު ކު ރު މަ ކޙަ އ ޖާއިޢު މު ރާ ގެ
ރު ކު ނތަ ކު ގެތެ ރެއިނރު ކު ނެ އ ކަ މަ ށެވެ. (اجملموع)189/8
635 الفتح 27
167

ދަލީލުނެންގެވިގޮތް: ޤުރުއާނުގައި ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުން ބަޔާންކުރެވިފައިވަނީ ޢުމުރާއި ހައްޖުގެ ސިފައެއްގެ
ގޮތުގައެވެ. އަޅުކަމެއްގެ ބަޔެއްގެ ގޮތުގައި ކަމެއް ސިފަކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެއިން ދަލީލުކުރަނީ އެ ކަމެއް
ވާޖިބުވުމުގެ މައްޗަށެވެ.636
ށ - ސުންނަތް:
أ-عن عبدِهِلا ب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما)أ نَّ رسولَ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّمخََرجَمعتَمرِاً، فحا لَكفَّارُقري ش بينه وبني البيتِ،
فنحَرَهَحديهَ وحَلَقَ رأَسَه ابلُْدَيبِيةَِ(637 މާ ނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި
ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم)ހިޖުރީ ސަނަތުންގެ ހަވަނައަށްވީ
އަހަރު(ޢުމުރާއަކަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ)ޙުދައިބިއްޔާގެ ބިމާ ހަމަޔަށް ވަޑައިގަނެވުނު ހިނދު(ޤުރައިޝްވަންހައިގެ
ބައެއް މުޝްރިކުން އެ ކަލޭގެފާނާއި ކަޢުބާ ދެމެދަށް ހުރަސްއަޅައި އުމުރާ ވިޔަނުދިނެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު
(އިހުރާންކެނޑުއްވުމަށްފަހު) ހަދުޔު ކަތިލެއްވިއެވެ. އަދި ޙުދައިބިއްޔާގައި (ޙުދައިބިއްޔާގެ އެ މަންޒިލުގައި) ބޯ
ބޭލެއްވިއެވެ.
ب -عن عبدِهلا ب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما (أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم حلَقَ رأسَه يفحَ جةَِّ الوداع)638 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَمޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ އަޅުކަމަށްފަހު ބޯ ބޭލުއްވިއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ބޯ ބޭލުން ނުވަތަ ކުރުކުރުމަކީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ ރުކުންތަކުގެ ތެރެއިން ރުކުނެކެވެ. އެއީ
ޝަފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. 639
636 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)396/7(
637 رواه البخاري (4252).
638 رواه البخاري (4410)، ومسلم (1304).
639
168

ދެވަނަ ކަފި : ފިރިހެނުން ބޯބޭލުމުގެ ބަދަލުގައި ބޯ ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން
ބޯބޭލުމުގެ ބަދަލުގައިބޯ ކުރުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި640 މާލިކީ މަޒުހަބާއި641
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ642 ރައުޔެވެ. 643
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން: (لََتحد خُلُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمح وَمقَُصِرِينَ) 644 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން الهه
އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން
ކަށަވަރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ ހާލުގައި އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ ހާލުގައެވެ .
ދަލީލުނެންގެވިގޮތް: ޤުރުއާނުގައި ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުން ބަޔާންކުރެވިފައިވަނީ ޢުމުރާއި ހައްޖުގެ ސިފައެއްގެ
ގޮތުގައެވެ. ކަމެއް އަޅުކަންކަމުގައި ސިފަކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެއިން ދަލީލުކުރަނީ އެ ކަމެއް ވާޖިބުވުމުގެ
މައްޗަށެވެ.645
ށ - ސުންނަތް: عَنِ اب نِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما أ نَّ رَسولَ ا لََِّّ صلََّى هُلا عليه وسلَّمَ قا لَ: اللَّهُمَّ ارححَمِ امُلحلَِقنَِي قالوا:
وامُلقَصِرِينَ اي رَسولَ ا لََِّّ، قا لَ: اللَّهُمَّ ارححَمِ امُلحلَِقنَِي قالوا: وامُلقَصِرِينَ اي رَسولَ ا لََِّّ، قا لَ: وامُلقَصِرِينَ، وقا لَ اللَّيحثُ: ح دَّثَين
اَنفعٌِ: رَِحمَا لََُّّامُلحلَِقنَِي مَرةًَّ أوح مَرتََّحنِي، قا لَ، وقا لَ عَُبيح دُ ا لََِّّ: ح دَّثَين اَنفعٌِ، وقا لَ يف الَّرابِعةَِ: وامُلقَصِرِينَ.(646 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ر سو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި ނުވަތަ ޙުދައިބިއްޔާއަށް ފަހު ކުރެއްވި ޢުމުރާގައި ނުވަތަ އެ ދެ
640 ((حاشية ابن عابدين)))468/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)140 /2(.
641 ((حاشية العدوي)))683/1(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)819/2(.
642 ((كشاف القناع)) للبهويت)521/2(، وينظر: ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)396/7(.
643 ނަ މަ ވެ ސޝާފި ޢމަ ޒު ހަ ބު ގެއިތު ބާ ރު ކު ރެވޭއަދިމަ ޝހޫ ރުރަ އު ޔަކބބޭ ލުމާއިކު ރު ކު ރު މަ ކޙަ އ ޖާއިޢު މު ރާ ގެ
ރު ކު ނތަ ކު ގެތެ ރެއިނރު ކު ނެ އ ކަ މަ ށެވެ. (اجملموع)189/8
644 الفتح 27
645 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)396/7(
646 رواه البخاري (1727)، ومسلم (1301)
169

ފަހަރު(ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.)ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަށްފަހު(ބޯބާލާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލައްވާދޭނވެ!
އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ބޯ ކުރުކުރާ މީހާ އަށް ރަޙުމަތްލެއްވުންއެދި
ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ. އެހިނދު ވެސް ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ބޯބާލާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލައްވާދޭނވެ! ދެން ވެސް އެ
ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ބޯ ކުރުކުރާ މީހާ އަށް ރަޙުމަތްލެއްވުންއެދި ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ.
އެ ހިނދު ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ބޯކުރުކުރާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލައްވާދޭނވެ!
ރާވީ ވިދާޅުވެތެވެ. ލައިޘުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނާފިޢުގެފާނު ތިމަންނައަށް އެ ހާދިސާ
"
ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯބާލާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލެއްވުން އެދި އެއްފަހަރު ނުވަތަ ދެ ފަހަރުމަތީން
ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.
ރާވީ އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުބައިދު اެلهގފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނާފިޢުގެފާނު ތިމަންނަށް އެ ހާދިސާ
"
ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯކުރުކުރާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރެއްވެވީ)އެ ކަމަށްއެދި
"
ދެންނެވުމުން(ހަތަރުވަނަ ފަހަރުގައިއެވެ.
ނ - އިޖުމާޢު
"
އިބުނުލްމުންޒިރު ޢިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯކުރުކުރުން ހުއްދަކަމަށް
" 647
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނަވަވީ ޢިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ބޯބޭލުމާއި ކުރުކުރުން ސާބިތުވެފައިވަނީ
ޤުރުއާނާއި ސުންންނަތާއި އިޖުމާޢުންނެވެ. އެ ދެ ގޮތަށް އަމަލުކުރުމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާއުން
648"
ހުއްދަލިބެއެވެ.
"
އިބުނު ޙަޖަރު ޢިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބާބުގައި އައިސްފައިވާ ހަދީސުތަކުން
އެނގޭ އެއްކަމަކީ ބޯބޭލުމުގެ ބަދަލުގައި ކުރުކުރުން ހުއްދަކަމެވެ . އަދި އެއީ ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު
647 (اإلشراف)))355/3(.
648 (اجملموع)))199/8(.
170

649
ލިބިފައިވާކަމެކެވެ.
ދަނެއު، ބަޔާންވެދިޔަގޮތަށް ބޯކުރުކުރުން ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެވިފައިވިޔަސް
މާލީކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ބައެއް ހާލަތްތަކުގައި މިސާލަކަށް ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ތުނިކޮށް ހުރެއްޖެ ނަމަ
650
ނުވަތަ ތައްކޮށްފައި ހުރެއްޖެ ނަމަ ބޯބާ ލަންޖެހޭނެ ކަމަށެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ފިރިހެނުން ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރަންޖެހޭ މިންވަރު
ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުރަންޖެހޭ މިންވަރާމެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފުވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ބޯ ބޭލުމުގައި މިންވަރަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ބޭލުމެވެ. އަދި ކުރުކުރުމުގައި
652 651
މިންވަރަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ކުރުކުރުމެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. " ބޯބާލަންޖެހޭނީ ކުރަފަތަކުންނެވެ. ބޯކޮށާ ދަތްޗަކުންނ ނެވެ. ބޯކޮށާ
ދަތީގެ އެންމެ ކުޑަ ނަންބަރު ދަތްގަޑުން ތުނިކުރިކަމުގައި ވިޔަސް ބޯބޭލުމަކަށް ނުފުދޭނެއެވެ. އެ ވާހުށީ
" "
ބޯކުރުކުރުންކަމުގައެވެ. އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯކުރުކުމުގައި ހުރިހާ އިސްތަށިތަކުން ކުރުކުރުން
" 653
ލާޒިމުވެގެންވެއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ބޮލުގެ ބައެއް ތަންތަނުން އިސްތަށިތައް ބުރިކުރުމަކުން ބޯކުރިކުރީކަމުގައި
654
ނުބެލެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން ބޯކުރުކުރަނީ ނަމަ ބޮލުގެ ހުރިހާ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ކުރުކުރުން ލާޒިމެވެ.
ދަލީލު:
649 (فتح الباري)))564/3(.
650 انظر: ((مواهب اجلليل)) للحطاب)181/4(.
651 ((حاشية العدوي)))683،689/1(.
652 ((اإلنصاف)) للمرداوي)29/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
653 ((الشرح املمتع)))329-328/7(.
654 (جمموع فتاوى ابن ابز)))147/16(.
171

ހ - ޤުރުއާން: (لََتحد خلُُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمح وَمقَُصِرِينَ) 655މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން الهه
އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން
ކަށަވަރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ ހާލުގައި އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ ހަލުގައެވެ .
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި ބަޔާންވެފައިވަނީ ބޮލުގެ ވާހަކައެވެ. ބޮލޭ ބުނެވިއްޖެ ނަމަ ބޮލުގެ ހުރިހާތަނެއް
656
އެއްކޮށް ހިމެނެއެވެ.
ށ - ސުންނަތް: عن عبدِهلا ب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما (أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم حلَقَ رأسَه يف حَجةَِّ الوداع)657
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَمޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ އަޅުކަމަށްފަހު ބޯބޭލުއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ބޯބޭލުމަށް އޮތް އަމުރުފުޅެއްގެ ތަފުސީލު ދެއްކެވުމުގެ ގޮތުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم
މުޅި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ބޭލުއްވެވިއެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކަލޭގެފާނު ދެއްކެވި އެ ނަމ ނާއަށް އަމަލުކުރުމަކީ
658
ވާޖިބެކެވެ.
659
ނ - ބުއްދީގެ ދަލީލު: އެއީ ބޮލާއި ގުޅިފައިވާ އަޅުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން އެކަމުގައި މުޅި ބޯ ހިމެނެންޖެހެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ބޯ ބޭލުމުގައި ނުވަތަ ކުރުކުރުމުގައި މަޖުބ ރު މިންވަރަކީ ބޮލާ ގުޅި ފައިވާ ތިން އިސްތަށި
ބޭލުމެވެ. ނުވަތަ ތިން އިސްތަށި ކުރުކޮށްލުމެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.660
ދަލީލު: (لََتحد خُلُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمح وَمقَُصِرِينَ) 661
މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން اله އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި، ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ
655 الفتح 27
656 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)141/2(، ((املغين)) البن قدامة)355/3(.
657 رواه البخاري (4410)، ومسلم (1304).
658 ((املغين)) البن قدامة)355/3(، ((بدائع الصنائع)) للكاساين)141/2(.
659 ((املغين)) البن قدامة)355/3(.
660 حلية العلماء 344/3 واجملموع 203/8 و روضة الطالبني 101/3
661 الفتح 27
172

މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން ކަށަވަރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ ހާލުގައި ، އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ ހަލުގައެވެ .
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ބޮލަކީ ބާލެވޭނެ އެއްޗެއްނ ނެވެ. ބޮލުން ބާލެވޭނީ އިސްތައްޓެވެ. ތިން އިސްތަށި
ބޭލެވިއްޖެ ނަމަ ނުވަތަ ކުރުކުރެވިއްޖެ ނަމަ އަރަބިބަހުގެ ހަމަތަކުން އިސްތަށި ބޭލެވިއްޖެ ކަމުގެ ހުކުން
662
ނުވަތަ ކުރުކުރެވިއްޖެ ކަމުގެ ހުކުން ކަނޑައެޅޭނެއެވެ.
ތިންވަނަ ޤައުލު: ބޯ ބޭލުމުގައި މަޖުބ ރު މިންވަރަކީ ބޮލުގެ ހަތަރުބައިކުޅަ އެއްބައެވެ. އަދި ކުރުކުރުމުގައި
663
މަޖުބ ރު މިންވަރަކީ އިނގިލި ކުރިއެއްގެ މިންވަރެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ގޮތް:
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ބޯ ބޭލުމުގައި ލާޒިމުވެގެންވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ބޭލުމެވެ. އަދި
ކުރުކުރުމުގައި ލާޒިމުވެގެންވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ކުރުކުރުމެވެ. ނަމަވެސް ކުރުކުރުމުގައި ހުރިހާ
އިސްތަށި އަދަދުކުރުން (ހިމެނުން) ލާޒިމެއް ނ ނެވެ. ސަބަބަކީ އެހިނދުން އެ ކަން ތަކުލީފަކަށް ވެދާނެތީއެވެ.
އެހެންކަމުން ކުރުކުރަނީ ނަމަ ޖުމުލަކޮށް ނުވަތަ ވަކަވަކިކޮށް ބޮލުގެ ހުރިހާފަރާތަކުން އިސްތަށިތައް ހިމެނުމުން
664
ފުދޭނެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި: ފިރިހެނުން ބޯ ކުރުކުރުމާއި ބޭލުމުގައި ދަރުމައިގެ ތަފާތު
ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި ފިރިހެނުންނަށް މާތްވެގެންވަނީ ބޯ ބޭލުމެވެ. އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯ
ކުރުކުރުމަށްވުރެ މާތްވެގެންވަނީ ބޯ ބޭލުމެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ އަޅުކަމުގައި ތަވާޟުޢުވެރިވުމާއި اަަلهއށް ޓަކައި
665
ނިކަމެތިވުމުގެ އެންމެ މަތިވެރި ގޮތްކަމަށްވާތީއެވެ.
ދަލީލު:
662 حلية العلماء 344/3 واجملموع 203/8 و روضة الطالبني 101/3
663 اإلختيار 153/1 واللباب 191/1 و اهلداية للمرغيناين 148/1 و تبيني احلقائق 32/2
664 اإلختيارات 118، اإلنصاف 38/4
665 ((فتح الباري)))564/3(.
173

ހ - ޤުރުއާން: (لََتحد خُلُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمح وَمقَُصِرِينَ)666 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން اله
އިރާދަކުރެއްވިނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން
ކަށަވަރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ ހާލުގައި އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ ހަލުގައެވެ .
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ބޯތައް ބޭލުން اله ވަޙީކުރެއްވެވީ އެންމެ ފުރަތަމައަށެވެ. އަރަބިންގެ އާދަކާދައަކީ
އެންމެ މުހިންމު ކަންތައް އެންމެ ފުރަތަމައިން ފަށައިގަތުމެވެ. އަދި އެންމެ މާތްވެގެންވާގޮތް އެންމެ
667
ފުރަތަމައިން ބަޔާންކުރުމެވެ.
ށ - ސުންނަތް:
أ-عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما أ نَّ رَسولَ ا لََِّّصلََّى هُلاعليه وسلَّمَقا لَ: اللَّهُمَّ ارححَمِ امُلحلَِقنَِي قالوا: وامُلقَصِرِينَاي رَسولَ ا لََِّّ،
قا لَ: اللَّهُمَّ ارححَمِ امُلحلَِقنَِي قالوا: وامُلقَصِرِينَاي رَسولَ ا لََِّّ، قا لَ: وامُلقَصِرِينَ، وقا لَ اللَّيح ثُ: ح دَّثَين اَنفعٌِ: رَِحمَا لََُّّامُلحلَِقنَِي مَرةًَّ
أوح مَرتََّحنِي، قا لَ، وقا لَ عَُبيح دُ ا لََِّّ: ح دَّثَين اَنفعٌِ، وقا لَ يف الَّرابِعةَِ: وامُلقَصِرِينَ.(668 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
(ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި ނުވަތަ ޙުދައިބިއްޔާއަށްފަހު ކުރެއްވި ޢުމުރާގައި ނުވަތަ އެ ދެ ފަހަރު) ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.
(ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަށްފަހު) ބޯބާލާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލައްވާނ ދޭވެ! އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ.
އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ބޯ ކުރުކުރާ މީހާ އަށް ރަޙުމަތްލެއްވުންއެދި ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ. އެހިނދު ވެސް
ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. ބޯބާލާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލައްވާނ ދޭވެ! ދެން ވެސް އެ ބޭކަލުން ދެން ނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ
ރަސ ލާއެވެ. ބޯ ކުރުކުރާ މީހާ އަށް ރަޙުމަތްލެއްވުންއެދި ދުޢާކޮށްދެއްވާށެވެ. އެ ހިނދު ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.
ބޯކުރުކުރާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލައްވާނ ދޭވެ!
ރާވީ ވިދާޅުވެތެވެ. ލައިޘުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ނާފިޢުގެފާނު ތިމަންނަށް އެ ހާދިސާ ކިޔާދެއްވިއެވެ.
666 الفتح 27
667 قال النووي: (واإلمجاع على أ نَ احللق أفضل) ((اجملموع)))199/8(.
668 رواه البخاري (1727)، ومسلم (1301)
174

ވިދާޅުވިއެވެ. " ބޯބާލާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލެއްވުން އެދި އެއްފަހަރު ނުވަތަ ދެ ފަހަރުމަތީން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ.
ރާވީ އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުބައިދު اله ވިދާޅުވިއެވެ. ނާފިޢުގެފާނު ތިމަންނަށް އެ ހާދިސާ
ވިދާޅުވެދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ބޯކުރުކުރާ މީހާއަށް ރަހުމަތްލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރެއްވެވީ)އެ ކަމަށްއެދި
ދެންނެވުމުން(ހަތަރުވަނަ ފަހަރުގައިއެވެ."
ب -عن عبدِهلا ب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما (أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم حلَقَ رأسَه يفحَ جةَِّ الوداع)669 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَمޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ އަޅުކަމަށްފަހު ބޯ ބޭލުއްވިއެވެ.
ނ - އިޖުމާޢު:
އިބުނު އަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯ ކުރުކުރުމަށްވުރެ މާތްވެގެންވަނީ
670
ބޯ ބޭލުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްވެގެންވަނީ ބޯ ބޭލުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން
671
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : އަންހެނުން ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ އަޙްކާމުތައް
ބޯ ކުރުކުރުމަށްވުރެ ބޯ ބޭލުން މާތްވެގެންވަނީ ހަމައެކަނި ފިރިހެނުންނަށެވެ. އަންހެނުންނަށް ޝަރުޢީ
ހުއްދަލިބިގެންވަނީ ހަމައެކަނި ކުރުކުރުމަށެވެ. އަދި ކުރުކުރަން ޖެހޭ މިންވަރަކި އިނގިލިން ބަދައެއްގެ
672
މިންވަރެވެ. އެއީ ޖުމުހ ރު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ސުންނަތް :
669 رواه البخاري (4410)، ومسلم (1304).
670 ((التمهيد)))267/7(.
671 ((اجملموع)))199/8(
672 اجملموع 204/8، املغين 310/5، اإلنصاف 39/4
175

عن عبدِهِلا ب نِ عباَّ س رضَِيَهُلاعنهما أ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم قال: (ليس على النِساءِحلَحقٌ، وإنََّّا عليهِ نَّ التقَّصرُي)673
މާނައީ: މާތް اله އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް)ޢުމުރާއި ހައްޖުގެ
އަޅުކަމަށްފަހު(ބޯބޭލުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަނބަލުންގެ މައްޗަށް ވަނީ ބޯކުރުކުރުމެވެ.
ށ - އިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންގެ މައްޗަށް އޮތީ ބޯ
ކުރުކުރުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ. އެގޮތުން އިބުނު ޢުމަރާއި ޢަޠާއި ޙަފުސާ ބިންތި
ސީރީނާއި ޢަޠާއުލްޚަރުސާނީއާއި މާލިކާއި ޘައުރީއާއި ކ ފާގެ އެންމެހާ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންނާއި އަދި
އޭގެ އިތުރުން ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންނާއި އަޙްމަދާއި އިސްޙާޤާއި އަބ ޘައުރާއި އަދި އެންމެހާ
674
ދަންނަބޭކަލުންގެ ކިބައިން އެގޮތަށް ރިވާވެފައި ވެއެވެ.
އިބުނު އަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނާއަށް ސުންނަތް ވެގެންވަނީ
675
ބޯކުރުކުރުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންނަށް ޝަރުއީ ހުއްދަލިބެނީ
676
ބޯކުރުކުރުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންނަށް ބޯބޭލުމަށް އަމުރު
ނުކުރޭވޭނެކަމަށާއި އެ ކަނބަލުންނަށް ޚާއްޞަވެގެންވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ކުރުކުރުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން
673 رواه أبو داود (1984)، والبيهقي (9187). ح سَنإسناده النوو يُّ يف))اجملموع(((197/8)، وابن حجر يف))التلخيص احلبري((
(894/3)، وقال: قواَه أبو حامت يف العلل، والبخاري يف التاريخ، وأعلَه ابن القطان، ورد عليه ابن املواق، فأصاب. وص حَحه لغريه األلباينيف))صحيح
سنن أيب داود(((1984).
674 (اإلشراف)))359/3(.
675 (االستذكار)))317/4(.
676 ((املغين)))390/3(.
176

677
އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ނ - ބޯބޭލުމަކީ އަންހެނުންގެ ޙައްގުގައި ނަމަ އަދަބެކެވެ. ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަނބިއަނބިކަބަލުން
678
އެގޮތަށް އެކަން ނުކުރެއްވެވީ އެހެންވެގެންނެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމުގެ ހުކުން
ޢުމުރާއި ހައްޖުގެ އަޅުކަމަށްފަހު އިސްތަށިނެތް މީހުންގެ ބޮލަ ށް އަމަލުކުރާނެ ގޮތަކާމެދު ފިޤުހު
ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔުތައް ތަފާތެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ ފާހަނގަކޮށްލެވޭ ޤައުލުތަ އް ތިރީގައި އެވަނީއެވެ .
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. އެއީ
ޝާ 681 680 679
ވާޖިބެއްނ ނެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް
ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަލީގެފާނާއި އިބުނު ޢުމަރުގެފާނާއި މަސްރ ޤުގެފާނާއި
ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރުގެފާނާއި ނަޚަޢީގެފާނާއި މާލިކުގެފާނާއި ޝާފިޢީގެފާނާއި އަބ ޘައުރުގެފާނާއި އަދި ޙަނަފީ
682
މަޒުހަބުގެ ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - އިޖުމާޢު:
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރެއިން
ތިމަންނަމެންނަށް އެނގިފައިވާ ހުރިހާ ބޭކަލުން ވެސް އެއްބަސްވެވަޑައިގެންފައިވަނީ ބޯ ތަލަ މީހުންގެ ބޮލުގައި
683
އިހުރާންކަނޑާ ވަގުތު ކުރަފަތް ކޭއްތުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމަށެވެ.
677 (اجملموع)))204/8(.
678 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)141 /2(، ((حاشية العدوي)))683/1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
679 ((اجملموع)) للنووي)193،194/8(.
680 ((اإلنصاف)) للمرداوي)30/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
681 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)32/2(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)372/2(.
682 يـنظْ ر: ((اإلشراف)) البن املنذْهر 3(/)357. ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة 3(/)457.
683 ((اإلشراف)) 3(/)357.
177

ށ - އުސ ލީ ހަމަތައް:
ބޯބޭލުމަކީ އިސްތައްޓާ ގުޅިފައިހުރި އަޅުކަމެކެވެ. އިސްތަށި ނެތުމުން އޭގެ ހުކުން ރުޖ އަވާހުށީ ބޮލުގެ
684
ހަންގަޑަށެވެ. އެއީ ވުޟ ކުރުމުގައި ބޮލުގައި ފެންފުހުން ފަދަ ކަމެކެވެ.
685
ދެވަނަ ޤައުލު: އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. އެއީ އަބ ޙަނީފާއި
687 686
ޙަނފީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންނާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންނާއި އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް
688
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ޙަދީސުގައި އަންގަވަނީ " ތިޔަބައި މީހުންނަށް އަމުރެއް ކުރެވިއްޖެ ނަމަ ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކުން
އެ ކަމެއް ފުރިހަމަ ކުރުމަށެވެ." އެ ގޮތުން ބަލާއިރު އިސްތަށި ހުރެއްޖެ މީހާ ކުރަފަތަކުން ނުވަތަ
ތ ނުއެއްޗަކުން ކަހައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. (ޝަރުޢީ އުސ ލަކީ) އުޒުރެއް
689
މެދުވެރިވެގެން ވާޖިބެއް ވެއްޓިއްޖެ ނަމަ ވިދިގެން އޮތް ކަމެއް ވާޖިބުވުމެވެ.
ތިން ވަނަ ޤައުލު: އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި އެއްވެސް ކަމެއް ކުރަން ނުޖެހެއެވެ. އެ ފަދަ މީހުންގެ
ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއް ވެސް ނ ނެވެ. އަދި ވާޖިބެއް ވެސް ނ ނެވެ.
ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އިސްތަށި ނެތް މީހާ މިސާލަކަށް ބޯ ތަލަވެފައިވާ މީހާ ނުވަތަ ބޯ ބާލައިގެންހުންނަ
މީހާގެ ބޮލުގައި އެއްވެސް ކަމެއް ކުރަން ނުޖެހެއެވެ. އަދި އެ ފަދަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔެއް ވެސް
ލާޒިމެއްނުވެއެވެ. އަދި އެފަދަ މީހެއްގެ ބޮލުގައި އަލުން އިސްތަށި ފެޅިކަމުގައި ވިޔަސް ފަހުން ބޯބާލާކަށް
684 ((حاشية الدسوقي)))46/2(.
685 އަބޫޙަނި ފާ ގެޤަ އު ލުނަ ގު ލު ކު ރެ އވއިބު ނުޤު ދާމާ އެވެ. (الشرح الكبري)457/3
686 .ينظر: تبيني احلقائق شرحكنز الدقائق وحاشية الشّهلْهيّب(32/2), رد احملتار على الدر املختار)516/2(, البحر الرائق شرح كنز الدقائق
ه
(372/2), بدائع الصنائع يف ترتيب الشرائع (140/2).
687 ينظر: الذخرية للقراىف (239/3), مواهب اجلليل يف شرح خمتصر خليل (127/3), حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)46/2(, بلغة السالك
ألقرب املسالك املعروف بَاشية الصاوي على الشرح الصغري (59/2).
688 ينظر: املبدع يف شرح املقنع(221/3), االنصاف)38/4(.
689ينظر: تبيني احلقائق شرحكنز الدقائق وحاشية الشّهلْهيّب(32/2), رد احملتار على الدر املختار)516/2(, البحر الرائق شرح كنز الدقائق
ه
(372/2), بدائع الصنائع يف ترتيب الشرائع (140/2).
178

690
ނުވަތަ ކުރުކުރާކަށެއް ނުޖެހެއެވެ. އަދި އެ ކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނުވެއެވެ.
اْبنقّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ މަކުރ ހަކަމެކެވެ.
ههم
އަދި އެކަން އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ
ފައިދާއެއްނެތް ބޭކާރު މަސައްކަތެކެވެ. اެلهގ ޝަރީޢަތް ވަނީ ބޭކާރު ކަންތަކުން ހުސްޠާހިރު ކުރެވިފައެވެ.
ހަމައެކަނި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ ޝަރުޢީ މަގުސަދެއްނ ނެވެ. އެއީ އިސްތަށިތައް ކަހައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް
ފިލުވުމަށް އޮތް ވަސީލަތެކެވެ. އޭގެ މަގުސަދަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލުމެވެ. އެ މަގުސަދު ހާސިލުނުވާ
691
ނަމަ ހަމައެކަނި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ މާނައެއް ހުރި ކަމެއްނ ނެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ: އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި އެއްވެސް ކަމެއް ކުރަން ނުޖެހޭނެކަމަށް
ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ: ފިޤުހުގެ ގަވާއިދުގައި ވަނީ " މަގުސަދު ހަސިލުނުވާ ނަމަ އެކަމަކަށް
" 692
ބޭނުންކުރެވޭ ވަސީލަތުގެ ގަދަރާއި ދަރަޖަ ގެއްލިގެންދާނެކަމަށެވެ ހަމައެކަނި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ ޝަރުޢީ
693
މަގުސަދެއްނ ނެވެ. އެއީ އިސްތަށިތައް ކަހައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވުމަށް އޮތް ވަސީލަތެކެވެ. އިބުނު
ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ބޮލުގައި އިސްތަށި ނެތް މީހެއްގެ ގާތުގައި ބޯބާލާށޭ ތިމަންނަމެން ނުބުނާހުށީެވެ.
694
ސަބަބަކީ ބައެއް ދަންނަބޭކަލުން ވެސް ދިދާޅުވެ ފައިވާ ފަދައިން އެގޮތަށް ބުނުމަކީ ބޭކާރުކަމަކަށް ވާތީއެ ވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގައި ކަނައަތް ފަޅި އިސްކުރުމުގެ ހުކުން .
ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގައި ކަނައަތްފަޅި އިސްކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. ކަނައަތްފަޅި
ކަނޑައަޅަންޖެހޭނީ ބޯ ބޭލެވޭ މީހާގެ ކަނައަތްފަރާތުންނެވެ. އެގޮތުން ފުރަތަމައިން ބޮލުގެ ކަނައަތްފަޅިއެވެ.
690 ((اجملموع)))212/8(.
691 ((حتفة املودود)) (ص:)198.
692 كتاب شرح منظومة القواعد الفقهية للسعدي - محد احلمد 11/3
693 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)32/2(، ((الذخرية)) للقرايف)270/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)457/3(.
694 (الشرح املمتع)))412/13(.
179

ދެން ވައަތްފަޅިއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި695 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި696 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ697 ރައުޔެވެ. އަދި
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ތެރެއިން އިބުނުލްހުމާމުގެ ރައުޔަކީ އެއީއެވެ.698
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތްވެގެންވަނީ އެންމެ ފުރަތަމައިން ކަނައަތްފަޅި ބޭލުމެވެ. ދެން
ވައަތްފަޅި ބޭލުމެވެ. އަދި އެގޮތަށް ނެހެދިކަމުގައިވިޔަސް ސައްހައެވެ. އެކަމާމެދު ޚިލާފެއްވާކަން
699
ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
عن أن سِ ب نِ مالك رضَِيَهُلاعنه)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم رمى مَجحرةَ العقََبةِ، مَّث انصرفََ إل البدُُنِفَنحَرهَا، والْ جاَّمُ
جالسٌ، وقال بيدَِه عن رأسِه، فحلََقَ شِقَّه األمينَفقَسَمَه فيمَن يليه، مث قال: احلقِِ الشِقَّ اآل خََر، فقال: أين أبو طَلحةَ؟ فأعطاه
إاَّيه(ويف روايةعن أن سِ ب نِ مالك رضَِيَهُلا عنه قال:))لَماَّ رمى رسول هلا صلى هلا عليه وسلم اجَلمحرةَ ونَََُرنسكَُه وحلََقَ،
انول الْاَّلقَ شِقَّه األمينَفحلََقَه، مث دعا أاب طلحةَ األنصار يَّ رضَِيَهُلا عنه فأعطاه إاَيه، مَّث انوله الشِقَّ األيسرَ، فقال: احلحقِ:
فحلََقَه، فأعطاه أاب طلحةَ، فقال: اقسِمحه بني الَّنا سِ(700 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަނަސް ބުނި މާލިކުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَم(ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި) ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް
ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ޙަދުޔު ކަތިލެއްވުމަށް ތައްޔާރުކުރެވިފައިއޮތް ނަ އަމު ސ ފިގެ ކާރިއަށް
ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެ ކަތިލެއްވިއެވެ. ބޯ ކޮށާ ޚާދިމު އެ ވަގުތު ހުރީ ތައްޔަރީގައެވެ. ދެން އިސްތަށިފުޅު
ބޭލެއްވުމަށް އުޅުއްވައިގަތެވެ. އެހިނދު ކަނައަތްފަޅި ބޭލެއްވުމަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެ ފަޅީގެ
އިސްތަށި ފުޅު ބޭލެވުނެވެ. ދެން އަބ ޠަލްޙާއަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެ އިސްތަށިކޮޅު އަބ ޠަލްޙާއަށް
(ޚާއްސަކުރެއްވުމަށްފަހު) ދެއްވިއެވެ. ދެން ވައަތް ފަޅީ ގެ އިސްތަށިފުޅު ބޭލުއްވިއެވެ. އަދި އެ އިސްތަށިކޮޅު
695 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)182/4(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)335/2(.
696 (اجملموع)) للنووي)203/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)162/4(.
697 ((اإلنصاف)) للمرداوي)29/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
698 ((فتح القدير)))489/2(.
699 (الشرح الكبري)))456/3(.
700 رواه مسلم (1305).
180

އަބ ޠަލްޙާގެ އަތަށް ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުގެ މެދުގައި ބައްސަވައިލައްވާށެވެ.
181

الباب الثالث : أنواع احملظورات وما يَب فيها
ތިންވަނަ ބާބު: ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި އޭގެ މައްޗަށް ދިނުން ވަޖިބުވާ ފިދު ޔަ
182

ތިންވަނަ ބާބު : ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި އޭގެ މައްޗަށް ދިނުން ވަޖިބުވާ ފިދު ޔަ
ފުރަތަމަ ބައި : ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަ އް
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރުން މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތައް ފަހެކެވެ. އެއީ
އެކެއް: އިސްތަށި ފިލުވުން.
ދޭއް: ނިޔަފަތި ކެނޑުން.
ތިނެއް: ހުވަނދުލުން.
ހަތަރެއް: ބޯ ނިވައިކުރުން.
ފަހެއް: ފަހާފައިވާ ހެދުންލުން، މިއެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހަށިގަނޑުން އިސްތަށިތައް ފިލުވު ން
ފުރަތަމަ ކަފި : ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމާއި ކުރުކުރު މުގެ ހުކުން
701
ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމަކީ އިޙްރާމު ބަނދެގެން ހުންނަ ހާލަތުގައި ހަރާންކަމެކެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރްއާން: (وَاَل تَُحلِقُوا رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ ا حهَلحديُحَِملَّهُ) 702 މާނައީ: އަދި هدْى، އެ ކަތިލުމުގެ حملއަށް
ފޯރައްޖައުމަށް ދާންދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ ނުބާލާށެވެ!
ށ - ސުންނަތް: عن كَعحبِ ب نِ عُحجرةََ، رضَِي ا لََّّ عنه، قال:)أتى عليَّ الَّنبُِّصلَّى هلا عليه وسلَّم زمنَالُْدَيبِيِةَوالقَمحلُيتناثَُر
على وجهي فقال: أيحؤُذيك هوامُّ رأَسِك؟ قُ لحتُ: نعم. قال: فاححلحقِ، وصُمح ثالثةَ أاَّيم، أو أطعمِح سِتةََّ مساكنَي، أو انحسحكُ
نَسي كَةً 703(މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ކަޢުބު ބުނި ޢުޖުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
701 اجملموع (247/7).
702 البقرة 196
703 أخرجه البخاري (4190) واللفظ له، ومسلم (1201).
183

ޙުދައިބިއްޔާގެ ވަގުތު نيبއާ صلَى هلاعلْ يه وسلَم ތިމަންނަގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު އުކުނުތައް ދިޔައީ
ه
ތިމަންނަގެ މ ނު މައްޗަށް ފައިބަމުންނެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާގެ ބޮލުގެ ސ ފިތަކުން
ތިބާޔަށް އުނދަގ ވޭހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބޯބާލާށެވެ. އަދި ތިން
ދުވަހު ރޯދަ ހިފެާށވެ. ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދޭށެވެ. ނުވަތަ ނަޢަމުސ ތްޕެއް ކަތިލާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ބޮލުގެ އިސްތަށި ބޭލުމުގެ މައްޗަށް ފިދު ޔަ ދިނުން ވާޖިބުވުމުން
704
ބޮލުން އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލުމަކީ މަނާކަމެއްކަން އެނގެއެވެ.
ނ - އިޖުމާޢު:
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޮލުގެ
އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލުމަކީ އެއީ އުފުރައިގެން ވިޔަސް ނުވަތަ ކުރަފަތަކުން ވިޔަސް ޙަރާމްކަމެއްކަމަށް
705
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ބޮލުން އިސްތަށި އުފުރު މުގެ ހުކުން
އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށި އުފުރުމަކީ އެއީ މަދު އިސްތަށިކޮޅެއް
ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ގިނަ އިސްތަށިތަކެއް ކަމުގައި ވިޔަސް ހަރާންކަމަކެވެ. އެހެނީ އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ
ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމަކީ ހަރާން ކަމެއްކަމުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާތީއެވެ. އަދި ފި ޤުހުގެ
ގަވާއިދަކީ "އަމުރަކަށް ތަބާ ވެވުނުކަމުގައި ބެލެވޭހުށީ އެ ކަމުގައި ހިނޭ އެންމެހާ ކަންތައް ފުރިހަމަ ކުރުމުން"
"
ކަމަށްވާތީއެވެ. އަދި ފިޤުހުގެ ގަވާއިދަކީ މަނާކަމަކުން ދުރުވެ ވުނުކަމުގައި ބެލެވޭހުށީ އެ ކަމުގައި ހިމެ ނޭ
704 (فتح الباري)) البن حجر)14/4(.
705 (اإلمجاع)) (ص:)52
184

އެންމެހާ ނަހީ ތަކުން ދުރުވެގެން" ކަމަށްވާތީއެވެ. ނަމަވެސް އިހުރާން ބަދެގެން ހުންނަ ހާލަތުގައި ބޮލުން
706
އުފުފުރާލެވޭ މަދު އިސްތަށްޓަކަށް ފިދުޔަ ދިނުމެއްނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ބޯ ފިޔަވައި ހަށިގަޑުން އިސްތަށި ބޭލު މުގެ ހުކުން
ބޯ ފިޔަވައި ހަށިގަޑުން އިސްތަށި ބޭލުމުގެ ޙުކުމާ މެދު ދެ ޤައުލަކަށް އިޚުތިލާފު އައިސްފައިވެއެވެ .
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ބޯ ފިޔަވައި ހަށިގަޑުން އިސްތަށި ބޭލު މަކީ ހަރާންކަމަކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި707
708 ޝާ އި709 710
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ރިވާޔަތެ އް : عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما، أَّنه قال يف قوله تعال: مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح [احلجُّ:]29:)الَّتفَ ثُ: الَّرمحيُ،
وال ذَّبحح، والَْلحق والتقَّصري، واألخ ذُ منَِال شَّارب، واألظفارِ، واللِححيةَ(711މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު
ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ޤުރުއާނު ގެ އާޔަތް (مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح) ގެ
މާނާއާއިމެދު ވިދާޅުވިއެވެ.)الَتـفث ގެ މާނައަކީ: ހިލައުކުމާއި ކަތިލުމާއި ބޯބޭލުމާއި ބޯކުރުކުރުމާއި މަތިމަސް
ކުރުކުރުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމާއި ތުނބުޅި ވިނަވައިލުމެވެ.(
ށ - ޤިޔާސް: އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ބޮލުގެ އިސްތަށި ބޭލުން ޙަރާމްވުމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށްގެން ބޯ ފިޔަވައި
ހަށިގަޑުން އިސްތަށި ބޭލުމަކީ ހަރާންކަމެއްކަމުގައި ކަނޑައެޅުމެވެ. އެހެނީ އެ ދެ ކަމުގައި ވެސް ހިމެނެނީ
އެއް މާނައެއް ކަމަށްވާތީއާއި އަދި އެ ކަންތަކަކީ ވެސް އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި މަނާކުރެވިފައިވާ
706((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)264/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)120/7(.
707 ((اهلداية)) للمرغيناين)162/1(
708 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(389/1).
ه
709 ((روضة الطالبني)) للنووي)135/3(.
710 ((كشاف القناع)) للبهويت)421/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)267/3(.
711 رواه ابن أيب شيبة يف ((املصنف)))15917(.
185

ކަންތައްތަކަށްވާތީއެވެ. އަދި އިހުރާން ބަދެގެންހުންނަ މީހެއްގެ ހަގީގަތަކީ އެ މީހެއްގެ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް
712
ވިއްސިވިހާލިވެފައި ހުރުމާއި ހިރަފުހުން ތަތްތެޅިފައި ހުރުންކަމުގައިބެލެވޭތީއެވެ .
ނ - އިޖުމާ ޢު: އިބުނުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަދެގެންހުންނަ މީހަކަށް
ޟަރ ރީ ބޭނުމަކަށް ޓަކައި މެނުވީ ބޮލާއި ހަށިގަނޑުން އިސްތަށި ފިލުވުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމުގައި ދަންނަބޭކަލުން
713
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ބޯ ފިޔަވައި ހަށިގަޑުން އިސްތަށި ބޭލުމަކީ ހަރާންކަމެއްނ ނެވެ. އެއީ
ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އެ މަޒުހަބުގެ ބާނީ އިމާމު އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަދެގެންހުންނަ
މީހާއަށް ނިޔަފަތިކެނޑުމާއި މަތިމަސް ކުރުކުރުމާއި ކިހިލިފަތުން އިސްތަށި އުފުރުމާއި ހަންގަނޑު ދޮންކުރުމަކީ
ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ފިދުޔަ ދިނުމެއް ނުވެއެވެ.714
ދަލީލަކީ: އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ނުކުރުމަށް ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގައި އަންގަވާފައިވާ ކަމަކަށް އެ މިހާ
އަރައިގެންފައިނުވާތީއެވެ. އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި މަނާކުރެވިފައިވަނީ ހަމައެކަނި ބޮލުން އިސްތަށިތައް
715
ފިލުވައިލުމަ ށެވެ.
އެންމެ ރަނަގަޅުކަމަށް ފެންނަ ގޮތް
އިބުނު ޢުޘައިމީން ދެކެލައްވާގޮތުގައި އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ އިމާމު އިބުނު ޙަޒުމުގެ
ރައުޔެވެ. އަދި އެ ރައުޔަށް ތާއީދުކުރައްވާ ވިދާޅުވިއެވެ. " ނައްޞު ން)ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ކިތާބީ
712 ((الذخرية)) للقرايف)308/3(، ((اجملموع)) للنووي)247/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)267/3(، ((كشاف القناع))
للبهويت (421/2)،))أضواء البيان((للشنقيطي (46/5)))الشرح املمتع((البن عثيمني (116/7).
713 ((االستذكار)))160/4(.
714 ((احمللى)))257/7(، ويـنظْ ر: ((الذخرية)) للقرايف)308/3(، ((اجملموع)) للنووي)248/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة
(267/3)،))الشرح املمتع((البن عثيمني (116/7).
715 ((احمللى)))246 /7(
186

ހެކިން(ހެކި ލިބިފައިވަނީ ހަމައެކަނި އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލުން މަނާ ކަމަށެވެ .
އެހެންކަމުން އެކަމުގެ މައްޗަށް އެހެންކަންތައްތައް ޤިޔާސްކުރުން ޞައްޙަނުވާ ހުއްޓެވެ. ސަބަބަކީ އިހުރާން ގެ
ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލުން ގުޅިފައިވަނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމަކާކަމަށްވާތީއެވެ. އަދި
އިހުރާންބަނުމަށްފަހު ބޯބޭލު މާއި ނުވަތަ ކުރުކުރުމުގައިވަނީ ދެގޮތެކެވެ. އެއްގޮތަކީ އެ އަޅުކަން ފުރިހަ މަ
ކުރުމުގެ ކުރީގައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވައިފިނަމަ އެމީހެއްގެ ކިބައިން އެ އަޅުކަން ބާޠިލު ވެ ގެންދިއުމެވެ.
އަނެއްގޮތަކީ އެ އަޅުކަން ފުރިފަމަ ކުރުމަށްފަހު ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވައިފިނަމަ އެ އަޅުކަން ފުރިހަމަވެގެން
ދިޔުމެވެ. ނަމަވެސް އެހެނިހެން ކަންތައްތަކުން)މިސާލަކަށް ނިޔަފަތިކެނޑުމާއި މަތިމަސް ކުރުކުރުމާއި
ކިހިލިފަތުން އިސްތަށި އުފުރުން ފަދަ ކަމަ ކުން(ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއް ފާސިދުވެގެނެއް އަދި ފުރިހަމަވެގެނެއް
ވެސް ނުދާނެއެވެ." އަދި ވެސް އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. "އަސްލަކީ ހުއްދަވުމެވެ. އެހެންކަމުން
"
އިސްތަށްޓެއް އުފުރު މަކީ މަނާކަމެއްކަމުގައި ބެލެވޭނީ ދަލީލެއް ލިބިގެންނެވެ. އަދި އިތުރަށް ވެސް
"
ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަނދެގެން ހުންނަ މީހާއަށް ކެއުންބުއި މުން އަރާމުލިބިގަތުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެގޮތަށް
" 716
ހަށިގަ ނޑުން ކުނިމިލަތައް ފި ލުވުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމު ގެ ފިދުޔަ
އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށި ބޭލުމުގެ ފިދުޔަކީ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު
717
ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ. އިބުނު އަބު ދުލްބައްރު ވިދާޅުވިއެވެ. ކާންދޭންޖެހެނީ
ހަ މިސްކީނުންނަށް ކަމަށާއި ރޯދަހިފަންޖެހެނީ ތިންދުވަހު ކަމަށާއި ކަތިލަންޖެހެނީ ބަކަށްޓެއް ކަމާމެދު
718
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
716 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)116/7(.
717 يـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)263/3(.
718 (االستذكار)))385/4(.
187

ހ - ޤުރްއާން:)وَاَل تَُحلِقُوا رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ ا حهَلحديُحَِملَّهُفَمَنحكَانَ مِنح كُمح مَرِيضًا أَوح بِهِأَذًى منِح رأَحسِهِفَفِحديةٌَ منِح صِياَمأَوح
صَدَقَةأَوح نُسكُ) 719 މާނައީ: އަދި ކަތިލެ ވޭ ތަނަށް ފޯރައްޖައުމަށް ދާންދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ ނުބާލާށެވެ!
ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބަލިވެއްޖެމީހާ ނުވަތަ ބޮލުގައި ބައްޔެއް ހުރެއްޖެމީހާ)އެކަންކަމުގެ ސަބަބުން
ބޯ ބާލައިފި ނަމަ(ފަހެ ރޯދަ ހިފައިގެން ނުވަތަ ސަދަގާތް ދީގެން ނުވަތަ ކަތިލަ އިގެން ފިދުޔަ ދިނުން
ހުށްޓެވެ .
ށ - ސުންނަތް: عن كَعحبِ ب نِ عُحجرةََ، رضَِي ا لََّّ عنه، قال:)أتى عليَّ الَّنبُِّصلَّى هلا عليه وسلَّم زمنَالُْدَيبِيِةَوالقَمحلُيتناثَُر
على وجهي فقال: أيحؤُذيك هوامُّ رأَسِك؟ قُ لحتُ: نعم. قال: فاححلحقِ، وصُمح ثالثةَ أاَّيم، أو أطعمِح سِتةََّ مساكنَي، أو انحسحكُ
نَسي كَةً 720(މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ކަޢުބު ބުނި ޢުޖުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
ޙުދައިބިއްޔާގެ ވަގުތު نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ތިމަންނަގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު އުކުނުތައް ދިޔައީ
ތިމަންނަގެ މ ނު މައްޗަށް ފައިބަމުންނެވެ. ފަހެ އެ ކަލެގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާގެ ބޮލުގެ ސ ފިތަކުން
ތިބާޔަށް އުނދަގ ވޭހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބޯބާލާށެވެ. އަދި ތިން
ދުވަހު ރޯދަ ހިފެާށވެ. ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދޭށެވެ. ނުވަތަ ނަޢަމިސ އްޕެއް ކަތިލާށެވެ.
ނ - އިޖުމާޢު:
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުރެގެން ޝަރުޢީ
އުޒުރަކާނުލައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުވެގެންވާކަމަށް
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ ". 721
719 البقرة 196
720 أخرجه البخاري (4190) واللفظ له، ومسلم (1201).
721 (اإلمجاع)) (ص:)52
188

ފަސްވަނަ ކަފި : ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވު މުން ފިދުޔަ ވާޖިބުވާ ވަގުތު
ފިދުޔަ ވާޖިބުވާ ވަގުތަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ފިލުވުމު ގެ މަގުސަދު ހާސިލުވާ ވަގުތެވެ.
722
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
اْب نُعَبْدُ الَْب رُّ ވިދާޅު ވިއެވެ. އިމާމު މާލިކުގެ ރައުޔަކީ މި މައްސަލާގައި އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ
ރައުޔެވެ. އެހެނީ ޝަރީޢަތުގައި ޙުކުމެއް ސާބިތުވެވޭނީ ނައްޞަކުން)ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުގެ ކިތާބީ
723
ދަލީލަކުން(ކަމަށްވާތީއެވެ.
އިމާމު އިބުނު ޙަޒުމުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. ވިދާޅު ވިއެވެ . " އެއްވެސް ސަބަބަކާހުރެ މަދު
އިސްތަށިކޮޅެއް ފިލުވުމަކުން ނުވަތަ ބޯބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ މާނަ ފުރިހަމަ ނުވާ މިންވަރަކުން ފާފަވެރިއެއް
ނުވާނެއެވެ. އަދި ފިދުޔައެއް ވެސް ވާޖިބުނުވާ ނެއެވެ." 724
ދަލީލު:
ހ - ޤުރްއާން:)وَاَل تَُحلِقُوا رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ ا حهَلحديُحَِملَّهُفَمَنحكَانَ مِنح كُمح مَرِيضًا أَوح بِهِأَذًى منِح رأَحسِهِفَفِحديةٌَ منِح صِياَمأَوح
صَدَقَةأَوح نُسكُ)725 މާނައީ: އަދި هَ دْى، އެ ކަތިލުމުގެ محلއަށް ފޯރައްޖައުމަށް ދާނދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ
ނުބާލާށެވެ! ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބަލިވެއްޖެމީހާ ނުވަތަ ބޮލުގައި ބައްޔެއް ހުރެއްޖެމީހާ)އެކަންކަމުގެ
ސަބަބުން ބޯބާލައިފި ނަމަ(ފަހެ، ރޯދައިން ، ނުވަތަ صدقات އެއް ދިނުމުން ނުވަތަ ކަތިލުމަކުން فديةއެއް
ދިނުން ހުށްޓެވެ.
722 ((الذخرية)) للقرايف)309 ،308/3(.
723 ((االستذكار)))160/4(.
724 ((احمللى)))208،211/7(.
725 البقرة 196
189

ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ބޮލުގައި ހުރި ބަލިމަޑުކަމަކަށް ޓަކައި ބޮލުގެ އިސްތަށި ފިލުވުމުގެ މަގުސަދު ހާސިލުވާ ނީ
އެ މަގުސަދު ހާސިލުވާ މިންވަރަށް ބޯބާލައި ގެންނެ ވެ. (އެކަން އާޔަތުން އެނގެއެވެ.) އެހެންކަމުން ފިދުޔަ
726
ދޭންޖެހޭނީ އެ މިންވަރަށް ބޯބޭލިގެންނެވެ.
ށ - ސުންނަތް:
އެކެއް: عن كَع حبِ ب نِ عُحجرةََ، رضَِي ا لََّّ عنه، قال:)أتى عليَّ الَّنبُِّ صلَّى هلا عليه وسلَّم زمنَ الُْدَيبِيةَِ والقَمحلُ يتناثَُر على
وجهي فقال: أيحؤُذيك هوامُّ رأَسِك؟ قُ لحتُ: نعم. قال: فاححلحقِ، وصُمح ثالثةَ أاَّيم، أو أطعمِح سِتةََّ مساكنَي، أو انحسحكُ نَسي كَةً(727
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ކަޢުބު ބުނި ޢުޖުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙުދައިބިއްޔާގެ
ވަގުތު نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ތިމަންނަގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު އުކުނުތައް ދިޔައީ ތިމަންނަގެ މ ނު
މައްޗަށް ފައިބަމުންނެވެ. ފަހެ އެ ކަލެގެފާނު ހަދީސްކުރެއް ވިއެވެ. ތިބާގެ ބޮލުގެ ސ ފިތަކުން ތިބާޔަށް އުނދަގ
ވޭހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބޯބާލާށެވެ. އަދި ތިން ދުވަހު ރޯދަ
ހާިފެށވެ. ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދޭށެވެ. ނުވަތަ ނަޢަމުސ އްޕެއް ކަތިލާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ބޯ ބޭލުމުގައި ކައްފާރާ ވާޖިބުވަނީ ر سو لا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އެ ކަން كَع حب ب نِ عُحجرةََގެ
ހަދީސުގައި ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވި ފަދައިން އެ ބަލި މަޑުކަމަކަށް ފަރުވާއަކަށްވާ މިންވަރަށް އިސްތަށިތައް
728
ފިލުވައިލެވިގެންނެވެ. އެކަން އިސްވެދިޔަ ހަދީސުން އެނގެއެވެ.
ދޭއް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلاعنهما: (أ نَّ رسول هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم احتجَمَ- وهو حمحُرمٌِ- يف رأسِه)729 މާނައީ:
ހަމަކަށަވަރުން ر سو لا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުންނަވައިގެން ކަވާ ޖެއްސެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުންނަވައިގެން ކަވާ ޖެއްސެވުމަށް
726 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)264/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)119/7(.
727 أخرجه البخاري (4190) واللفظ له، ومسلم (1201).
728 ((االستذكار - ابن عبد الرب)))160/4(.
729 رواه البخاري (5701) واللفظ له، ومسلم (1202).
190

ޓަކައި ފިލުވައިލެއްވެވި އިސްތަށިފުޅަކަށް ފިދުޔައެއް ނުދެއްވައެވެ. އެއީ ބޮލުގައި ކަވާޖެހުމަށް ބޭނުންވަނީ
ހަމައެކަނި ކަވާ ޖެހުމަށް ބޭނުންވާ ތަނުގައި ހުންނަ އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލުންކަމަށްވެފައި އެއީ މުޅި ބޮލުގެ
ނިސްބަތުން މަދު އެތިކޮޅަކަށްވާތީއެވެ. އެހެންކަކުން ފިދުޔަ ވާޖިބުވާނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް އެއްކޮށް ފިލުވުމުގެ
މަގުސަދު ހާސިލުވުންނެވެ.730
ހަވަނަ ކަފި : ބޯ ދޮތުމާއި ވިނަވައިލު މުގެ ހުކުން
އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ މީހާ ބޯ ދޮތުމާއި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ވިނަވައިލުމާއި ބޮލުގެ ހިރުވުން
ފިލުވުމަށް އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅުން ނުވަތަ އެހެން ވެސް އެއްޗަކުން ބޯ ކެހުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
މަޒުހަބާއި731 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި732 ޙަންބަލީ މަޒުހަބާއި733 ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ734 ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ މާލިކީ
މަޒުހަބުގެ735 އެއް ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ސުންނަތް:
އެކެއް: عن عبدِ هِلا ب نِ حُن ني:)أ نَّ عَبح دَ ا لََِّّ بنَ الَعباَّ سِ وامِلسحوَرَ بنَ خََمحرمةََ احختلََفَا ابألبحوَاءِ؛ فَقا لَ عبدُ ا لََِّّ بنُ عَباَّ س: يغَحسِلُ
امُلححرمُِ رأَحسَهُ، وقا لَ امِلسحوَرُ: ال يغَحسِلُ امُلححرمُِ رأَحسَهُ، فأرحسلََيِن عبدُ ا لََِّّ بنُ الَعباَّ سِ إل أيِب أُّيوبَ األنحصاَرِيِ، فَ وَجَحدتُهُيغََحتسِلُ بنَيح
القَرحنَحنِي وهو يُسح تََُ بثَوحب، فَسلََّمح تُ عليه، فَقا لَ: مَن هذا؟ فَ قُلتُ: أاَن عبدُ ا لََِّّ بنُ حُنَحني، أرحسلََيِن إلَيح كَ عبدُ ا لََِّّ بنُ الَعباَّ سِ
أسحأَلُكَ:كيفَكانَ رَسولُ ا لََِّّ صلَّى هُلا عليه وسلَّمَ يغَحسِلُ رأَحسَهُ وهو حمحُرِمٌ؟ فَ وَضَعَ أبو أُّيوبَ يدََهُ علَى الَّث وحبِ، فَطأَحطأََهُ ح ىَّت
بدََا يل رأَحسُهُ، مَُّث قا لَ إِِلنحساَن يَصُبُّ عليه: احُصبحب، فَصَ بَّ علَى رأَحسِهِ، مَُّث حَركََّ رأَحسَهُ بيدََيِحه فأقحبلََ هِبما وأَدحبَرَ، وقا لَ: هَكَ ذَا
730 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)119/7(.
731 ((البحر الرائق)) البن جنيم)9/3(.
732 ((اجملموع)) للنووي)248/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)522/1(.
733 ((كشاف القناع)) للبهويت)423/2(.
734 ((احمللى)) البن حزْم 246،247/7(رقم)891
735 ((الكايف)) البن عبدْه الرّب(387/1).
ه
191

رأََيحُتهُ صلَّى هُلا عليه وسلَّمَ يحفَعلَُ.(736 މާނައީ: عبد هلاه ب حنني ނަމަކަށްކިޔުނު ތާބިޢީ ބޭކަލެއް ގެ ކިބައިން
هن
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން عبدْ ا لَّه بن العباَس އާއި املهسْور بن خْمرمة އާ ދެބޭކަލުން އަބުވާ737 ނަމަކަށްކިޔުނު
އަވަށަކަށް ފައިބައިގެ ން އުޅުއްވި ވަގުތެއްގައި އިޙްރާމު ބަދެގެންހުންނައިރު ބޯ ދޮތުމާ ބެހޭގޮތުން ޚިޔާލު
ތަފާތުވުމެއް އުފެދުނެވެ. ފަހެعبدْ ا لَّه بن العباَس ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯދޮތުން ހުއްދައެވެ. އަދި
املهسْوربن خْمرمة ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯދޮތުން ހުއްދަނުވެއެވެ. އެހިނދުعبدْ ا لَّهبن العباَس ތިމަންނަ
أبوأُّيوب األنْصاهر يގެ އަރިހަށް އެކަން އޮޅުންފިލުވުމަށް ޓަކައި ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ ތިމަންނައަށް އެ ޞަޙާބީގެ
އަރިހަށް ދެވުނު ހިނދު ހުންނެވީ ވަޅެއް ތުންފަތްމަތީ ޖަހާފައިހުރި މުޑިއަކަށް ބަނދެފައިހުރި ފޮތިގަނޑެއްގެ
ނިވަލުގައި ފެންވަރާށެވެ. ދެން ތިމަންނަ އެ ޞަޙާބީއަށް ސަލާމް ގޮވީމެވެ. އެހިނދު)ސަލާމުގެ ޖަވާބު
ދެއްވުމަށްފަހު(ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔައީ ކޮން ބޭކަލެއް ހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. عبد هلاه ب حنني
هن
އެވެ. މިއަޔީ عبدْ ا لَّه بن العباَس ފޮނުއްވާގެން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯފުޅު
ه
ދޮންނެވިގޮތެއް އޮޅުން ފިލުއްވާށެވެ. އެހިނދު ފެންވަރަން ނިވަލަކަށް ދަމާފައިހުރި ފޮތިގަނޑުގައި އަތް އަޅައި
ތިރިކުރައްވަމުން ގޮސް ތިމަންނައަށް އެ ޞަޙާބީގެ ބޯ ފެންނަވަރަށް ތިރިކުރެއްވިއެވެ. ދެން ގާތު ގައި ފެން
ނަގާދޭން ހުރި މީހަކަށް ވި ދާޅުވިއެވެ. ބޮލަށް ފެން އަޅާށެ ވެ. އަދި އެ މީހަކު ފެންއެއްޗެއް ބޮލަށް އޮއްސިއެވެ.
ދެން އެ ޞަޙާބީ ބޮލުގެ ކުރިމަތިން ފަށައިގެން ފަހަތަށް އަތްޕުޅު ހިން ގުމަށްފަހު ފަހަތުން ކުރިމައްޗަށް އަތްޕުޅު
އަނބުރާގެންދެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނައަށް ފެނިފައިވަ ނީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم އެގޮތަށް
ه
ޢަމަލު ކުރައްވަނިކޮށެވެ.
736 رواه البخاري (1840)، ومسلم (1205).
737 އަބުވާއަކީ މައްކާއި މަދީނާ ދެމެދު، މަދީނާއިން 250ކިލޯ މީޓަރު ދުރުގައި އޮންނަ އަވަށެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمގެ
މަންމާފުޅުގެ ގަބުރު ހުންނަނީ އެތަނުގައެވެ.
192

ދޭއް: عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها)أنََّا حاضت ومل تطحهُرح حىت دخلَحت ليلةُ عرفةَ، فقالت: اي رَسولَ هلا، هذه ليلةُ عََرفةَ، وإنََّّا
كنتُ مَّتت عح تُ بعُمحرةَ، فقال هلا رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: انقُضي رأسكَِ، وامتشَِطي، وأَمحسِكي عن عُمحرِتَكِ(738 މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަމަނާއަށް
މައްސަރުދުވަސް ދިމާވެ ލޭ ނުކެނޑިގެން އުޅުއްވަނިކޮށް ޢަރަ ފާތް ވިލޭރޭ ވަދެއްޖެއެވެ. ފަހެ އެ ކަމަނާ
ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ! މިއީ ޢަރަފާތްވިލޭ ރެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަ ވަނީ
ތަމައްތުޢުގެ739 ޙައްޖަކަށް އިހުރާންބަދެގެންނެވެ. ފަހެ އެ ކަމަނާއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސް
ކުރެއްވިއެވެ. " ކަމަނާ ބޮލުގެ ހުޅި ރ ޅައިލާށެވެ. އަދި ބޮލުގައި ފުނާ އަޅައިލާށެވެ. އަދި އުމުރާގެ އަޅުކަން
ފަސްކޮށްލާށެވެ." (އެ ބަހީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމާގެން ކުރިއަށް ވަޑައިގަންނަވާށެވެ.)
ދަލީލު ނެގެނެވުނު ގޮތް: ހަމަކަށަވަރުން އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޢާއިޝަތުގެފާނު ހުންނަވަނިކޮށް رسو ل ا لَّه صلّى
هلا علْ يهه وسلَم އިރުޝާދު ދެއް ވެވީ އެ ކަމަނާ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ވިނަވައިލުމަށާއި ފުނާ އެޅުއްވު މަށެވެ. 740
ށ - ސަޙާބީ އެއް ގެ ރިވާޔަތު :
عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما قال:)امُلححرِمُيد خُلُ الْ ماَّمَ، ويَنح زعُِ ضِرسَه، ويشم الرحيان، وإذا انكسر ظحُفُره طََرحه، ويقول:
أميطوا عنكم األذى؛ فإ نَّ هَلا ال يصَنَعُ بِذاكم شيئاً(741 މާނައީ: މާތް اله ދެ ބަފައިލަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
738 رواه البخاري (316)، ومسلم (1211).
739 ޙައްޖުގެ އަޅުކަމަށް އިޙްރާމްބަނުން ވަނީ ތިންވައްރެކެވެ. ފުރަތަމައީ : الَتمتُّعގެ (ތަމައްތުޢުގެ) ވައްތަރެވެ. އެއީ ޙައްޖުވެރިޔާ
ޙައްޖުގެ މައްސަރުތަކުގެ ތެރެއިން ދުވަހެއްގައި (ޝައްވާލާއި ޒުލްޤައިދާއި ޒުލްޙައްޖުގެ ތެރެއިން ދުވަހެއްގައި) ޢުމުރާއަކަށް
އިޙްރާމްބަދެ އެ ޢުމުރާ ފުރިހަމަކޮށް ޙަލާލުވެގެންހުރުމަށްފަހު (އިޙްރާމް ކަނޑައިގެން ހުރުމަށްފަހު) ދެން އެ އަހަރުގެ ޙައްޖު
ދުވަސް ވަނުމުން އަލުން އިޙްރާމް ބަނދެން ޙައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމެވެ. ދެވަނައީ: القهرانގެ (ޤިރާނުގެ) ވައްތަރެވެ.
އެއީ ޙައްޖުވެރިޔާ ޢުމުރާއަކާއި ޙައްޖެއް ގުޅުވައިގެން ކުރުމަށް ޓަކައި އިޙްރާމް ބަނދެންޙައްޖުގެ އަޅުކަން ޢުމުރާއަކާ ގުޅުވައިގެން
ފުރިހަމަކުރުމެވެ. ތިންވަނައީ: اإلفْرادގެ (އިފުރާދުގެ) ވައްތަރެވެ. އެއީ ޙައްޖުވެރިޔާ ހަމައެކަނި ޙައްޖަކަށް އިޙްރާމްބަނުމެވެ.
740 ((المحلى)) البن حَ زْم (247/7).ه
741 روى أَول ه البخار يُّ معلَقاا بصيغةه اجلزم قبل حديث 1840(،) ورواه موصواال الدارقطيُّن(232/2)، والبيهقي)9392(واللفظ له. حسن
إسناده ابن امللقن يف ((البدر املنري)))382 /6(، وصحح إسناده األلباين يف ((حجةَ النيب)))28(.
193

އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަދެގެންހުންނަ މީހާއަށް
ހަނޑަސްބުރިތަކުން އަރާމު ލިބިގަތުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި ދަތް އުފުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި
ނޭފަތުން ލިބިގަންނަ އިޙުސާސް ހޯދުން (ވަސްބެލުން) ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި ނިޔަފަތެއް ވީދި ނުވަތަ
ރެނދުއަޅައި މުގުރިއްޖެ ނަމަ ބުރިކޮށް އުކައިލުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި އިބުނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވެއެވެ .
ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން އުނދަގ ތައް ދުރުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން اله ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް
އުނދަގ ތަކެއް އިރާދައެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ނިޔަފަތި ކެނޑު ން
ފުރަތަމަ ކަފި : ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ނިޔަފަތި ކެނޑުމާއި މުއްކުރުމާއި ބުރިކުރުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ. އަދި އެ ކަމުގެ
ޗަ 743 742 ޝާ 744
މައް ށް ފިދުޔަ ދި ނުން ވާޖިބުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
745
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރްއާން:
(مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمحوَلُحيوفُوا نذُُورهَُمحوَلحيطَََّّوفُوااِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ) 746 މާނައީ: ދެން އެއުރެންގައިވާ ކުނި މިލަތައް ، އެއުރެން
ފިލުވާހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެންގެ ނަދުރުތައް ފުއްދާހުށިކަމެވެ! އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން طوافه
ކުރާހުށިކަމެވެ !
742 ((اهلداية)) للمرغيناين)163/1(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)12/3(.
743 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(388/1)، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)312/3(..
ه
744 ((اجملموع)) للنووي)247،248/7(.
745 ((اإلقناع)) للحجاوي)355 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)262/3(.
746 احلج 29
194

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުން ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތުގެ ތަފުސީލު ތިރީގައި ބަޔަންކުރެވޭ އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ރިވާޔަތުން ވިދާޅުވެލައްވާށެވެ.
ށ - ރިވާޔަތް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما، أَّنه قال يف قوله تعال: مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح [احلجُّ:]29:)الَّتفَ ثُ: الَّرمحيُ،
وال ذَّبحح، والَْلحق والتقَّصري، واألخ ذُ منَِال شَّارب، واألظفارِ، واللِححيةَ(747މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު
ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ޤުރުއާނުގެ އާޔަތް (مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح)
ގެ މާނާމެދު ވިދާޅުވިއެވެ.)الَتـفث ގެ މާނައަކީ: ހިލައުކުމާއި ކަތިލުމާއި ބޯބޭލުމާއި ބޯކުރުކުރުމާއި މަތިމަސް
ކުރުކުރުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމާއި ތުނބުޅި ވިނަވައިލުމެވެ.(
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިބުނު ޢައްބާސްގެ އިސްވެދިޔަ ރިވާޔަތުގައިވާ ފަދައިން ނިޔަފަތި ކެނޑުން ހިމެނެނީ
ކުނި މިލަތައް ފިލުވައިލުމުގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި ކުނި މިލަތައް ފިލުވައިލަން ޖެހޭނީ ހަދުޔު ކަތިލުމަށްފަހުގައިކަން
748
އާޔަތުން އެނގެއެވެ. އެހެންކަމުން ކަތިލުމުގެ ކުރީގައި ނިޔަފަތި ކެނޑުމަކީ މަނާކަމެއްކަން އެނގެއެވެ.
ނ - އިޖުމާޢު:
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އިހްރާމް ބަދެގެންވާ މީހާ ނިޔަފަތި
ކެނޑުމަކީ ހަރާންކަމެއްކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާއު ވެފައިވެއެވެ." 749
ދަނެއު، داود الظاهري ވަނީ އިސްވެދިޔަ އިޖުމާޢުން ނިކުމެފައެވެ. داود الظاهري އިޖުމާޢަކުން
ނިކުމެވަޑައިގެންފި ނަމަ އެ ޢިޖުމާއެއްގެ އިތުބާރާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިޔާލު ތަފާތެވެ. ގިނަ
ބޭކަލުން ދެކެލައްވަނީ އިޖުމާޢު ކަށަވަރަކުރުމުގައި داود الظاهريގެ ބަސްފުޅު މުހިންމުކަމަށެވެ.750
747 رواه ابن أيب شيبة يف ((املصنف)))15917(.
748 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)194/2(.
749 (اإلمجاع)) (ص:)52
750 ((أضواء البيان للشنقيطي)))47/5(.
195

އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤު ލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އިހްރާމް ބަދެގެންހުންނަ މީހާ އުޒުރަކަށް
ޓަކައި މެނުވީ ނިޔަފަތި ކެނ ޑުމަކީ ހަރާންކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާއު ވެފައިވެއެވެ." 751
ރ - އުސީލީ ހަމަތައް:
އިސްތަށްޓާއި ނިޔަފަތްޗަކީ ހަށިގަޑުން ދިރާ އެއްޗެކެވެ. އެފަދަ ތަކެތި ބެލެވޭހުށީ ކުނި މިލަތަކުގެ
ތެރޭގައެވެ. ކަތިލުމުގެ ކުރީން އެ ތަކެތި ހަށިގަޑުން އުނިކުރުމަކީ މަނާކަމެކެވެ. އިސްތަށްޓާއި ނިޔަފަތްޗަކީ
އެއް ހަމައެއްގެ ތަކެތިކަން ر سو لا لَّهصلّى هلاعلْ يههوسلَمބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. ޙަދީސްކުރެއްވިއެވެ. عن أمِ سلَمةَ،
أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم قال: (إذا رأيتُم هال لَ ذي الْجِةَِّ، وأراد أح دكُم أن يضَ حِيَ، فلُحيمحسِ حك عن شَعرِه وأظفارِه). رواه
مسلم މާނައީ: އުއްމު ސަލްމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. " ތިޔަބައި މީހުންނަށް ޒުލްޙިއްޖާގެ ހަނދު ފެންނަ ހިނދު ކަތިލަން ގަސްކުރާ މީހަކު
ހުރެއްޖެ ނަމަ ކަތިލައިފުމަށްދާދެން އެ މީހެއްގެ ބޮލުގެ އިސްތަށި ފިލުވައިނުލާށެވެ. އަދި ނިޔަފަތި
752
ކަނޑައިނުލާށެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ މައްޗަށް ދިނުން ވާ ޖިބުވާ ފިދުޔައިގެ ބާވަތް
އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ މައްޗަށް ދިނުން ވާޖިބުވާ ފިދުޔައިގެ ބާވަތަކީ ބޮލުގައި
އުފެދުނު ބަލިމަޑުކަމެއްގެ ސަބަބުން ބޯބާލެވިއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ދިނުން ވާޖިބުވެގެންވާ ފިދުޔައެވެ.753 އެއީ
755 754 ޝާ 757 756
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ
751 ((املغين)))296 /3(.
752 ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)163 /1(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)262/3(.
753 އެއީ ބަކަށް ޓެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ . (الشرح الكبري) لشمس
الدين ابن قدامة (263/3).
754 ((البحر الرائق)) البن جنيم)12/3(
755 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(389/1).
ه
756 ((اجملموع)) للنووي)248 ،247/7(.
757 ((اإلقناع)) للحجاوي)355 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)262/3(
196

އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ނިޔަފަތި ކެނޑުން ބެލެވޭހުށީ އެ ހާލަތުގައި ކުރުން މަނާކުރެވިފައިއޮތް ކަމެއް ކޮށްގެން
އަރާމެއް ހޯދައިގަތީކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށި ބާލައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް
ފިދުޔަ ވާޖިބުވާފަދައިން އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި ނިޔަފަތި ކަނޑައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ވެސް ފިދުޔަ
ވާޖި ބުވާނެއެވެ . އަދި އެ ގޮތަށް ޤިޔާސްކުރުމުގައި ހުރަހެއްނުވެއެވެ.758
ތިންވަނަ ކަފި : ހަލާ ކުވާ ނިޔަފަތްތައް ބުރި ކުރުމުގެ ހުކުން
ލ ދިގެން، މުގުރިގެން ، އިރިގެން، ހަލަކުވާ ނިޔަފަތްތައް ބުރިކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި އެކަމުގެ
މައްޗަށް ކުށެއް ނުވެއެވެ. އެ ކަމުގެ މައްޗަށް އިޖުމާޢު ލިބިފައިވެއެވެ.759
ދަލީލު:
ހ - ޤުރްއާން: (يُرِيدُ ا لََُّّ بِكُمُ الُحيسحرَ وَاَل يُرِيدُ بِكُمُ الُحعسحرَ) 760 މާނައީ: لَّا ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލުއިފަސޭހަގޮތް
އިރާދަކުރައްވަތެވެ. އަދި ދަތި އުނދަގ ގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އިރާދައެއް ނުކުރައްވަތެވެ .
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ދަތުރު މަތީގައްޔާއި ބަލިހާލުގައި ލުއިފަސޭހަގޮތަށް އަމަލުކުރުމުގެ ހުއްދަ ވަނީ ޝަރީޢަތުގައި
ލިބިފައެވެ. އެހެންކަމުން އިހުރާމުގެ ދަތުރުމަތީގައި ވެސް ހަލާކުވާ ނިޔަފަތިތަކަށް ކުށެއް ނުވާކަމުގެ ހުއްދަ
761
ލިބެންޖެހެއެވެ. ދަތުރަކީ ނިޔަފަތި ހަލާކުވުމުގެ ބިރު އިތުރުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.
ށ - ޞަޙާބީ އެއްގެ ރިވާޔަތެ އް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما قال:)امُلححرمُِيد خُلُالْ ماَّمَ، ويَنح زعُِضِرسَه، ويشم الرحيان،
وإذا انكسر ظُحفُره طََرحه، ويقول: أميطوا عنكم األذى؛ فإ نَّ هَلا ال يَصنَعُ بِذاكم شيئاً(762 މާނައީ: މާތް اله ދެ
ބަފައިލަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
758 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)265/3(.
759 ((ابن املنذر - اإلمجاع)) (ص:)52
760 البقرة 185
761 (الذخرية)) للقرايف)313/3(
762 روى أَول ه البخار يُّ معلَقاا بصيغةهاجلزم قبل حديث 1840(،) ورواه موصواال الدارقطيُّن(232/2)، والبيهقي)9392(واللفظ له. حسن
إسناده ابن امللقن يف ((البدر املنري)))382 /6(، وصحح إسناده األلباين يف ((حجةَ النيب)))28(.
197

އިހުރާންބަދެގެންހުންނަ މީހާއަށް ހަނޑަސްބުރިތަކުން އަރާމު ލިބިގަތުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި ދަތް އުފުރުން
ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި ނޭފަތުން ލިބިގަންނަ އިޙުސާސް ހޯދުން (ވަސްބެލުން) ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި
ނިޔަފަތެއް ރެނދުލައި، މުގުރިއްޖެ ނަމަ ބުރިކޮށް އުކައިލުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަދި އިބުނު ޢައްބާސް
ވިދާޅުވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ކިބައިން އުނދަގ ތައް ދުރުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން اله
ތިޔަބައިމީހުންނަކަށް އުނދަގ ތަކެއް އިރާދައެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔައީ ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅެކެވެ. އަދި އެ ބަސްފުޅާ ޚިލާފަކަށް އެހެން
763
ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅެއް ވާރިދުވެފައެއްނުވާތީ އެ ވާހުށީ ހުއްޖަތަކަށެވެ.
ނ - އިޖުމާޢު:
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ތިމަންމެން
ދަންނަ ނަމަ ދަންނަހާ ބަޔަކު ވަނީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހަލާކުވާ ނިޔަފަތި ނައްތައިލުން ހުއްދަކަމަށް
764
އެއްބަސްވެ ވަޑައިގެންފައެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަ ގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އުޒުރަކަށްޓަކައި މެނުވީ އިހުރާމުގެ
765
ހާލަތުގައި ނިޔަފަތިކެނޑުމީ މަނާކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ.
اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ ޙާދިސާއެއް ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހަލާކުވާ ނިޔަފަތި
ކެނޑުމާބެހޭގޮތުން حم مدَ بن عبد هلا بن أيب مرمي ކިޔުނު ބޭކަލަކު سعيد بن املسيهبّ ގެ އަރިހުގައި ސުވާލެއް
ދެންނެވިހިނދު ވިދާޅުވިއެވެ . "އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހަލާކުވާ ނިޔަފަތި ކަނޑައިލާށެވެ." 766
ބ - ބުއްދީގެ ދަލީލު
763 (احمللى)) البن حزْم)248/7(.
764 ((اإلمجاع)) (ص:)52، ويـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)262/3(.
765 ((املغين)))296 /3(
766 ((االستذكار)))137/4(.
198

ހަލާކުވާ ނިޔަފައްޗެއްގެ މިސާލަކީ ލޮލަށް ވެއްޓޭ އިސްތަށްޓެއް ގެ މިސާލެވެ. އެ ފަދަތަކެތި
767
ދުރުކުރަންޖެހޭނެއެވެ.
ހަލާކުވާ ނިޔަފަތި ކެނޑުމީ ހަށިގަނޑުން އުނދަގުލެއް ދުރުކުރުމެވެ. އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ފިދުޔަ
768
ދިނުމެއް ނުވެއެވެ. އޭ ގެ ޙުކުމަކީ ޙަރަމްފުޅުތެރޭގައި ހުންނަ އުނދަގ ކުރާ ޖަނަވާރު ގަތުލުކުރުމު ގެ ޙުކުމެވެ.
ހަލާކުވާ ނިޔަފަތިތަކުގައި ދިރުން މަރުވެދެއެވެ. އެހިނދު އޭގެ މިސާލަކީ ހަރަންފުޅުގެގަސްތަކުގައި
769
ހުންނަ ހިކި ދަރުތަކުގެ މިސާލެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަނދުލު ން
ފުރަތަމަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަދުލުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަދުލުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - ހަދީސް: ع اْب عمررهضيهلاعنهما، ع الَنيّبصلَى هلا عليه وسلَم أَنه قال فيما جيتنهبه املحْهرم:)وال ثواًبمَسهَّ الزعفرا نٌ
هن هن هن ه
وال وَرح سٌ(770 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم
ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އިހުރާންބަދެގެންހުންނަ މީހާ ކުރުން މަނާ ކަންތައްތައް
ބަޔާންކޮށްދެއްވި ހަދީސުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ކުކުމުން ކުލަކޮށްފައި
ހުންނަ ހެދުން ނުލާހުށިކަމެވެ. އަދި ރީދުލުން ކުލަކޮށްފައި ހުންނަ ހެދުން ނުލާހުށިކަމެ ވެ."ه
767 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)267،268/3(.
768 ((التاج واإلكليل)) للمواق)143/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)262/3(.
769 ((أضواء البيان)))46/5(.
770رواه البخاري (366) واللفظ له، ومسلم (1177).
199

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުކުން ވަނީ މަނާކުރެވިފައެވެ. އަދި ކުކުމުގެ މަފުހ މުގައި
ކާފ ރާއި ގޮމަކަސްތ ރި ފަދަ މީރުވަސް ދުވާ ތަކެތީގެ މާނަ ހިމެނެއެވެ. މީރުވަސް ދުވާ އެއްޗެއް މަނާކުރެވިއްޖެ
ނަމަ އޭގެ ދަށުން އެންމެހާ މީރުވަސްތައް މަނާވުން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.771
ށ - ހަދީސް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما بينا رجلٌُواقِفٌ مع النبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم بعَرفةَ، إذ وقَعَعن راحِلَتِه فَوقَصَتح ه-
أو قال: فأوقَصَتحه-فقال النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم:)اغسِلُوه مباءوِسد ر، وك فِنوه يف ثَوب نِي، وال مُِتسُّوه طيباً، وال تََُّمرِوا رأسَه، وال
تَُنِطوه؛ فإ نَّ هلا يبعثَُه يومَالقيامةِملَُبِياً(772 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަރަފާތް ދުވަހު މީހަކު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި ހައްޖުގެ އަޅުކަން
އަދާކުރަމުން ދަނިކޮށް އޭނާގެ ސަވާރީން ވެއްޓި ކަނދުރާ ބިނ ދިގެން ކުއްލިއަކަށް މަރުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ نيبއާ
صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެ މީހާ ފެނާއި ކުންނާރުފަތުން ހިނަވާށެވެ. އަދި ދެގަނޑު ފޮތިން
ކަފުންކުރާށެވެ. އަދި އެއްވެސް މިންވަރަކަށް ހުވަނދު ނުލާށެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ބޯ ނިވައިނުކުރާށެވެ. އަދި
ކަފުނަށް ހިކި ހުވަނދު ނައަޅާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު اله އެމީހާ މަޙުޝަރުކުރައްވާ ހިނދު
އެ މީހާ ހުންނާނީ ތަލްބިޔާ ކިޔަކިޔައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މަރުވާ މީހެއްގެ ކަށުކަމާކެމީގައި ހުވަދު ބޭނުންކުރުން
މަނާކުރެވިފައި ވާތީ ދިރިތިބި މީހުންނަށް އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަދު މަނާކުރެވުން އައުލާކަން
މާބޮޑު ވެގެންވެއެވެ . 773
ނ - ހަދީސް: عن يَعحلى ب نِ أمَيةََّ رضَِيَ هُلا عنه، قال:)بينما النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم ابجِلعرانح ةَِ، ومعه نفٌَر من أصحابِه،
جاءه رجلٌ، فقال: اي رَسولَ هلا،كيف ترى يف رج ل أحرمَ بعُمحرةَ، وهو مُتضََمخٌِ بطي ب؟ فسكت النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم
ساعةً، فجاءه الوحيُ، فأشار عمَرُرضَِيَهلا عنه إل يَعلَى، فجاء يَعلَى، وعلى رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلَّم ثوبٌ قد أظَلَّ
771 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)99/4(.
772 رواه البخاري (1850) واللفظ له، ومسلم (1206).
773 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))275/24(.
200

به فأدخَلَرأسَه، فإذا رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلَّمَحُممَرُّ الَوجهِوهو يغطُُّ، مث سُرِي عنه، فقال: أين الذي سأ لَ عنالُعمحرِةَ؟
فأُ تِ برجلُ، فقال: اغ سِلِ الطيِبَ الذي بك ثال ثَ مراَّت، وان زحعِ عنك اجُلبةَّ، واحصنَعح يف عُمحرِتَككما تصنَعُيف حَجَّتِك) 774
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޔަޢުލާ ބުނި އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم
775
ޖިޢުރާނާ ނަމަކަށް ކިޔުނު އަވަށުގައި އަޞްޙާބުބޭކަލުންކޮޅަކާއެކު އިންނެވި ތަންވަޅެއްގައި މީހަކު ދިޔައެވެ.
ފަހެ ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. މީހަކު ޢުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނދެގެން ހުރިއިރު އެ މީހާގެ
ހަށިގަޑުގައި އޮހެރިގެންދާވަރަށް އަތަރު ލެވިފައިވާ ނަމަ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކޮންގޮތަކަށް ހެއްޔެވެ؟
ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم (ވަގުތުން ޖަވާބު ނުދެއްވާ) ހަނުހުންނެވިއެވެ. އެ ތަންވަޅު ވަޙީ އަތުވެއްޖެވެ.
ދެން ޢުމަރުގެފާނު ޔަޢުލާއަށް (ވަޙީ ބާވައިލައްވާ މަންޒަރު ދެއްކުމަށް ޓަކައި އައުމަށް) އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ.
ފަހެ ޔަޢުލާ ދިޔައެވެ. އެ ވަގުތު ر سو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ ބޯފުޅު މަތީގައި އޮތީ އަވިން ސަލާމަތްވުމަށް
ފޮތިގަނޑެއް ތުރުކުރެވިފައެވެ. ފަހެ ޔަޢުލާ އެ ފޮތިގަނޑުގެ ތެރެއަށް ބޯ ވެއްދިއެވެ. ފަހެ ر سو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ގެ މ ނުފުޅުގެ ކުލަ ރަތްވެފައި ވަނިކޮށް ދުށުމުގެ އިތުރުން އުދާސްވެގެން ހަށިފުރާ
ނޭވާލައްވަ މުންގެންދެވި އަޑު ވެސް އެއްސެވިއެވެ. ދެން (ވަޙީ މެދުކެނޑި) އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ހަމަޖެހި
ކުރިއެކޭ އެއްގޮތަކަށް ރަމަތަވެއްޖެއެވެ. ދެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޢުމުރާއާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރި މީހާ
ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ފަހެ މީހަކު ގެނެވުނެވެ. އެ ހިނދު (އެ މީހާއަށް) ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. " ތިބާގެ ހަށިގަނޑުގައި
ލެވިފައިހުރި ނަމަ ހުރި ހުވަނދެއް ދޮވެލާށެވެ. އެލަކުން (އެގޮތަށް) އެ ބަސްފުޅު ތިން ފަހަރު
ފަށްފަށްކުރެއްވިއެވެ. (ދެން ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.) ތިބާގެ ގައިން ޖުއްބާ ބާލާށެވެ. (އެއީ އެއީ ފައްސާފައިވާ
އެއްޗެއް ކަމަށްވާތީއާއި އޭގައި އަތަރުގެ އަސަރު ހުރިކަމަށް ޓަކައެވެ.( )ދެން ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.(ތިބާ
ޙައްޖުގައި އަމަލުކުރި މޭރުމުން ޢުމުރާގައި ވެސް އަމަލުކުރާށެވެ.
774 رواه البخاري (1536)، ومسلم (1180)
775 ޖިޢުރާނާއަކީ މައްކާއި ޠާއިފާ ދެމެދު އޮންނަ ކުޑަ އަވަށެވެ. މައްކާއިން ހަތާވީސް ކިލޯމީޓަރު ދުރުގައި އޮންނަ ރަށެކެވެ.
އެއީ އިޙްރާމް ބަނުމަށް ވާ މައްކާގެ އެއް މީޤާތެވެ. ނަބީކަލޭގެފާނުގެ ތިންވަނަ ޢުމުރާއަށް އިޙްރާމް ބެންނެވީ އެ މީޤާތުންނެވެ.
(النهاية البن األثري)276 /1
201

ދޭއް: އިޖުމާޢު:
އިބުނުލް މުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުންނަ މީހާއަށް
776
ޖިމާޢުވުމާއި ޝިކާރުކުރުމާއި ހުވަނދުލުން މަނާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވަނީ
ހަމަކަށަވަރުން އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަނ ދާއި ކުކުމާއި ރީނދުލާއި ކުރަހުން އަޅާފައިވާ ފޮއްޗާއި ކުކުމުން
777
ކުލަކޮށްފައިވާ ފޮތި ން ދުރުހެލިވެގަތުމަށެވެ.
اْبنعبدْالْرُّبهއިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުކުމާއި ރީނދު ލުން ކުލަކޮށަފައި ހުންނަ ފޮ ތި
778
އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަމީހާ ލުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފެއްނުވެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުންނަ މީހާ ހުވަނދު
ލުމަނީ މަނާކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤު ވެފައި ވެއެވެ.
ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުންނަ އަންހެނާއި ފިރިހެނާގެ
779
މައްޗަށް ހުވަނދު ލުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމުގައި ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ .
ދެވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަނދުލުން ޙަރާމްވާ ސަބަބު
ޝަރީޢަތުގައި ކަމެއް ހަރާންކުރެވިއްޖެ ނަމަ އޭ ގެ އަސްލު ސަބަބާއި ޙިކުމަތް މޮޅަށް
ދެނެވޮޑިގަންނަވާނީ ހަމައެކަނި اله ސުބުޙާނަހ ވަތަޢާލާއެވެ. ނަމަވެސް ބައެއް ޙަރާމްތަކެތީގެ ސަބަބާއި
ޙިކުމަތާމެދު ދަންނަބޭކަލުން ވާހަކަ ދައްކަވައި ބައެއް ސަބަބާއި ޙިކުމަތް ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެގޮތުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަނދުލުން ޙަރާން ވާ ސަބަބަކީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ދުނިޔޭގެ ލައްޒަތާއި އުފަލުން
776 ((اإلمجاع)) (ص:)52.
777 (مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
778 ((االستذكار)))19/4(.
779 ((شرح النووي على مسلم)))75/8(،
202

މަޙުރ މުކުރުވައިގެން އާޚިރަތަށް ސަމާލުކަން ބޮޑުކުރުމަށްކަމަށް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި ހުވަނދަކީ
ޝަހުވަތްތެރިކަން އިޙްސާސްކުރުވާ އެއްޗަކަށް ވާތީވެ އެކަމުގެ ދޮރު ދުރާލައި ބަންދުކޮށްލުމަށްކަމަށް ވެސް
780
ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ .
ތިންވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަނދުލުމުގެ ކައްފާރާ
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ގަސްތުގައި ހުވަދުލައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
އެއީ ބަކަރިއެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނަކަށް ކާންދިނުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
782 781 ޝާ 784 783
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ދަލީލު ނެގިފައިވަނީ
އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ބޮލުން އިސްތަށި ފިލުވައިލި މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުވުން އަންނަ ޙުކުމުގެ
މައްޗަށް ގިޔާސްކޮށްގެން ނެވެ.785
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ކައްފާރާ ލާޒިމުވާ ހުވަދައިގެ މިންވަރު
786 ޝާ 788 787
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ
ކައްފާރާ ލާޒިމުވު މުގައި ހުވަ ނދައިގެ ގިނަމަދު މިންވަރެއް ނެތްކަމަށެވެ. ކިތަންމެ މަދު މިންވަރަކަށް ވިޔަސް
ހުވަނދު ލައިފި ނަމަ ކައްފާރާ ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
780 ((شرح النووي على مسلم)))74/8(، ((إعالم املوقعني)) البن القّيهم)170/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)138 /7(.
ه
781 (حاشية ابن عابدين)))544/2(
782 (مواهب اجلليل)) للحطاب)228 /4(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)311/3(.
783 ((مغين احملتاج)) للشربيين)532/1(.
784 ((اإلنصاف)) للمرداوي)332/3(.
785 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)171/7(.
786((الذخرية)) للقرايف)311/3(.
787 ((مغين احملتاج)) للشربيين)520/1(
788 ((كشاف القناع)) للبهويت)429/2(
203

ހ - ފިދުޔަ ވާޖިބު ކުރެވޭ ދަލީލުތަކުގައި ކައްފާރާ ލާޒިމުވުމުގައި ހުވަދައިގެ ގިނަމަދު މިންވަރެއް
ބަޔާންކުރެވިފައި ނުވެއެވެ. އަދި ފިދުޔަ ލާޒިމުވުމުގައި މުޅި ގުނަވަނުގައި ހުވަނ ދުލުން ޝަރުޠުކުރެވިފައެއް
789
ވެސް ނުވެއެވެ.
ށ- ވަޠުޔު ކޮށްލުމުން ލައްޒަތު ލިބޭ މޭރުމުން ހުވަ ނދު ބޭނުންކޮށްލުމުން ވެސް އޭގެ ލައްޒަތު ހާސިލުވެދެއެވެ.
790
އެވަރުން މަނާކަމެއް ކުރުމުގެ މާނަ ލިބެއެވެ.
ނ- އާއްމު ގޮތެއްގައި ހުވަ ނ ދުލުމުގައި ހަށިގަޑުގެ މުޅި ގުނަވަނެއް ފުރިހަމަ ކުރާކަށެއް ނުޖެހެއެވެ. ހަށިގަޑުން
791
ބައެއްގައި ލުމުން ފުދެއެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މީރުވަސް ދުވާތަކެތިން ދުންއެޅުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މީރުވަސް ދުވާތަކެތިން ދުންއެޅުމުގެ ޙުކުމަކީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުވަ ނ ދު
792 ޝާ 794 793
ލުމުގެ ހުކުމެވެ. އެބަހީ ހަރާންކަމަކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ މީރުވަސް ދުވާތަކެތިން ދުންއެޅުމުގައި ހުވަނދު ލުމުގެ މާނަ އެކުލެވޭކަމަށްޓަކައެވެ . އަދި
795
ދުންއެޅުމަށް ބޭނުންކުރެވޭ ބޮ ކަރު ދަނޑިއަކީ ހުވަ ނދަކަށްވާތީއެވެ.
789 ((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)) للعمراين)212 /4(.
790 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)344/3(.
791 ((الذخرية)) للقرايف)311/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)344/3(.
792 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)220/4(.
793 ((اجملموع)))281/7(.
794 ((كشاف القناع)) للبهويت)429/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)280/3(.
795 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)280/3(، ((أسىن املطالب)) لزكراي األنصاري)508 /1(.
204

ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯނިވައިކުރު ން
ފުރަތަމަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނުން ބޯނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނުން ބޯނިވައިކުރުމަކީ ހަރާންކަމެކެވެ. އެއީ ރުމާލަކުން ނުވަތަ ތާކިހަލަކުން
ކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - ހަދީސް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما بينا رجلٌُواقِفٌ مع النبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم بعَرفةَ، إذ وقَعَعن راحِلَتِه فَوقَصَتح ه-
أو قال: فأوقَصَتحه-فقال النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم:)اغسِلُوه مباءوِسد ر، وك فِنوه يف ثَوب نِي، وال مُِتسُّوه طيباً، وال تََُّمرِوا رأسَه، وال
تَُنِطوه؛ فإ نَّ هلا يبعثَُه يومَالقيامةِملَُبِياً(796 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢަރަފާތް ދުވަހު މީހަކު نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ ޖަމާޢަތުގައި ހައްޖުގެ އަޅުކަން
އަދާކުރަމުން ދަނިކޮށް އޭނާގެ ސަވާރީން ވެއްޓި ކަނދުރާ ބިނ ދިގެން ކުއްލިއަކަށް މަރުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ نيبއާ
صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެ މީހާ ފެނާއި ކުންނާރުފަތުން ހިނަވާށެވެ. އަދި ދެގަނޑު ފޮތިން
ކަފުންކުރާށެވެ. އަދި އެއްވެސް މިންވަރަކަށް ހުވަނދު ނުލާށެވެ. އަދި އެ މީހާގެ ބޯ ނިވައިނުކުރާށެވެ. އަދި
ކަފުނަށް ހިކި ހުވަނދު ނައަޅާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތްދުވަހު اله އެމީހާ މަޙުޝަރުކުރައްވާ ހިނދު
އެ މީހާ ހުންނާނީ ތަލްބިޔާ ކިޔަކިޔައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުގައިވާ "އަދި އެ މީހާގެ ބޯ ނިވައިނުކުރާށޭ" އޮތް ބަސްފުޅުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ
އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ މީހަކަށް ބޯނިވައިކުރުން މަނާކަމަށެވެ.) އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯ ކަޝްފުކޮށް
797
ބެހެއްޓުމުގައި (އިޙްރާމުގައިވާ މައްޔިތާއަށް ވުރެން އިޙްރާމުގައިވާ ދިރިތިބީން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
796 رواه البخاري (1850) واللفظ له، ومسلم (1206).
797 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)268/3(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))275/24(.
205

ށ - عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَ هُلاعنهما:)أ نَّ رجاًل سأل رسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: ما يلَبسُ امُلححرمُِ منَِ الثيِابِ؟ فقال رسولُ
هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: ال تلََحبسوا القُمُصَ، وال العمائمَِ، وال السَّراويال تِ، وال الَربانسَِ، وال اخِلفا فَ(798 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީހަކު ر سو ل
ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުން އިހުރާންބަންނަ ހިނދު އަޅާނެ ހެދުމާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. (އިހުރާން ބަނުމުގައި) ތިޔަބައި މީހުން ގަމީސް ނުލާށެވެ. އަދި
ފަގުޑި ނައަޅާށެވެ. އަދި ސޯޓު (ހަރުވާޅި) ނުލާށެވެ. އަދި ކޯރިގަނޑެއްލައިފައި ހުންނަ ބަނ ޑުފެޅި ޖުއްބާ
ނުލާށެވެ. އަދި ޚުއްފު (ހަމުންވާ އިސްޓާކީން) ނުލާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ކޯރިގަނޑު ލައިފައި ހުންނަ ބަނޑުފެޅި ޖުއްބާއަކީ ބޯ ނިވައިކުރެވިދާނެ ހެދުމަކަށްވީ ހިނދު އޭގެ އިތުރުން
799
ފަގުޑި ނޭޅުމަށް އައިސްފައި އޮތުމުން ދަލީލުކޮށްދެނީ ބޯ ނިވައިކުރުމަކީ މަނާކަމެއްކަމަށެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ މީހާ ބޯ ނިވައިކުރުމަކީ
800
މަނާކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު އަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ މީހަކަށް ބޯ
ނިވައިކުރުން ހުއްދަނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ. އެއިީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
ކޯރިގަނޑެއްލައިފައި ހުންނަ ބަނޑުފެޅި ޖުއްބާއި ފަގުޑި ބަނުން ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
798 رواه البخاري (5803)، ومسلم (1177) واللفظ له.
799 ((شرح السنة)) للبغوي 240/7(
800 ((اإلمجاع)) (ص:)53،
206

801
މަނާކުރައްވާފައިވާތީއެވެ.
ނ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެން ހުންނަ މީހާގެ މ ނު
ނިވައިކުރުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން އިޚްތިލާފުކުރެއްވުމަށްފަހު އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯ ނިވައިކުރުމަކީ
802
މަނާކަމެއްކަމަށް އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ބޮލަށް އުފުލާ އެެއްޗެއްގެ ސަބަބުން ބޯނިވައިވުމުގެ ހުކުން
ބޯ ނިވައިކުރުމުގެ ގަސްތަކާނުލައި ބޮލަށް އުފުލާ އެއްެޗެއްގެ ސަބަބުން ބޯނިވައިވުމުގައި ކުށެއްނެތެވެ.
804 803 އި805 806
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގެވެ.
ނަމަވެސް މާލިކީ މަޒުހަބުގައި އިސްތިސްނާއެއްވެއެވެ. އެއީ އެހެން މީހެއްގެ އެއްޗެއް އުޖ ރަ ލިބިގެން
807
ނުވަތަ ހިލޭ ކަމުގައި ވިޔަސް ބޮލަށް އުފުލައިފި ނަމަ ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އާއްމުގޮތެއްގައި ބޮލަށް އުފުލޭ ތަކެތީގައި ބޯ ނިވައިކުރުމުގެ މަގުސަދު
808
ނުހިމެނެއެވެ. އެކަމުގައި ކުށެއްނެތެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޮލަށް ހިޔާދިނުމުގެ އަޙްކާމުތައް
ފުރަތަމަ އަކުރު : މީހާއާ ގުޅިފައިނު ވާ ތަކެތީން ހިޔާ ލިބިގަތުމުގެ ހުކުން
އިޙްރާމު ބަ ނދެގެން ހުންނަ މީހާއާ ގުޅިފައިނުވާ ތަކެތީން މިސާލަކަށް ގަސްގަހާގެއްސާއި ފޭލިގޭފަދަ
ތަކެތިން ހިޔާ ލިބިގަތުން ހުއްދައެވެ.
801 (االستذكار)))16/4 ،14/4(
802 ((بداية اجملتهد)))327/1(.
803 ((املبسوط)) للسرخسي)231/4(
804 (حاشية الدسوقي)) 57 /2(
805 ((روضة الطالبني)) للنووي)125/3(.
806 ((مطالب أويل النهى)) للرحيباين)327 /2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)27/3(.
807 ((حاشية الدسوقي)))57 /2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)308/3(.
808 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني 124/7(
207

ދަލީ ލު:
އެކެއް - ހަދީސް: عن جاب ر رضَِيَ هلا عنه:)لَماَّكان يومُ التََّويِةتَوجَّهوا إل منًِ، فأهَلُّوا ابلَْجِ، وركبَِ رَسولُ هلا صلَّى هلا
عليه وسلَّم، فصلى هبا الظُّهَر والَعصَر واملغرِبَ والعِشاءَ والفَجرَ، مث مك ثَ قلياًل حىت طلَعتَ ال شَّمسُ، وأمر بقُبةَّ منِ شَع ر
تُضَربُ له بنَمرِةَ، فسار رسولُ هلا صلَّى هلا عليه وسلَّم، وال تشَُ كُّ قُريشٌ إاَّل أَّنه واقِفٌ عند املشعَرِ الْرامِ،كماكانت قريشٌ
تَصنعُ يف اجلاهليِةَّ، فأجاز رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلَّم حىت أتى عََرفةَ، فوجد القُبةََّ قد ضُرِبتَ له بنَمرِةَ، فنزَلَ هبا. حىت إذا
زاغَتِ ال شَّمسُأمَرَابلقَصواءِ، فُرِحلَت له(809 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް ވަނުމުން ޙައްޖުވެރީން މިނާއަށް ދަތުރުކުރިއެވެ. ފަހެ ހައްޖަށް ތަލްބިޔާ ފެށްޓިއެވެ. އަދި
ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ސަވާރުވެވަޑައިގެން (މިނާއަށް) ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެތަނުގައި މެންދުރު
ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދާއި މަ ޣުރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.)އެ ބަހީ އެއް ދުވަސް
ހޭދަކުރެއްވިއެވެ.(ދެން ފަތިސް ނަމާދަށް ފަހު އިރު އަރިފުމަށްދާދެން މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. އަދި
ނަމިރާގައި ފޭލިގެއެއް ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެ އަށްފަހު ر سو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ދަތުރުކުރައްވަން
ފެށްޓެވިއެވެ. އަދި ޤުރައީޝްގެ މީހުންތިބީ އެ މީހުން ޖާހިލީ ޒަމާނުގައި އަމަލުކުރާ ގޮތަށް املشعَرِ الْرامِ ގައި
އެ ކަލޭގެފާނު މަޑުކުރައްވާނެކަމަށް ހީކޮށްގެ ންނެވެ. ނަމަވެސް އެކަލޭގެ ފާނު ޢަރަފާތާ ދިމާއަށް ކުރިއަށް
ވަޑައިގެން ނަމިރާގައި ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ފޭލިގެއާ އަރާހަމަވުމުން އެ ތަނަށް ފައިބާވަޑައިގަތެވެ.
އަދި އިރު މެދުންފިލުމުން ޤަޞްވާ ނަމަކަށްކިޔުނު ސަވާރީކޮޅު ތައްޔާރުކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
ތައްޔާރުކުރެވުނެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު:
809 أخرجه مسلم (1218).
208

ހ - اْبنعبدْالْرُّبއިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިޙްރާމު ބަދެގެން ހުންނަ މީހާ ގަސްގަހާގެއްސާއި
810
ފޭލިގޭފަދަ ތަކެތިން ހިޔާ ލިބިގަތުން ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަނ ދެގެންހުންނަ މިހާއަށް ފުރާޅާއި
ފާރާއި ގަސްގަހާގެއްސާއި އަދި ފޭލިގެތަކުގެ ހިޔާ ބޭނުންކުރުން އެންމެ ރަނގަޅެވެ . އަދި ގަހެއްގެ ދަށަށް
ވަދެފި މީހާ ހިޔާ ވުމަށް ޓަކައި (ހިޔާ އިތުރަށް ލިބިގަތުމަށް ޓަކައި) އެ ގަހެއްގެ މަތީގައި ފޮތިގަނޑެއް
811
ދެމުމަކީ ވެސް ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ.
ނ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަ ނދެގެން ހުންނަ މީހާ ފޭލިގެއް ގައި
812
ނުވަތަ ފުރާޅެއްގެ ދަށުގައި އިށީދެގެން އިނުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : އި ހުރާ ން ބަ ނ ދެގެން ހުންނަ މީހާއާ ގުޅިފައިވާ ތަކެތީން ހިޔާދިނުމުގެ ހުކުން
އިހުރާން ބަދެގެން ހުންނަ މީހާއާ ގުޅިފައިވާ ތަކެތީން މިސާލަކަށް ސަވާރީވެގެން ހުންނަ އުޅަނ ދު ން
813 ގެ814
ނުވަތަ ކުޑަފަދަ ތަކެތީން ހިޔާ ލިބިގަތު މަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ . އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބު
817 816 815
ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ. އަދި އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރާއި އިބުނުލްމުންޒިރާއި
819 818
އިބުނުލްޤައްޔިމާއި ޝައުކާނީގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
810 التمهيد (111/15).
811 املغين (287/3).
812 اجملموع (267/7).
813 البحر الرائق البن جنيم (349/2).
814 اجملموع للنووي (267/7)،
815 زاد املعاد البن القّي (244/2).
ههم
816 التمهيد البن عبدْهالرّب(111/15).
ه
817 اإلشراف البن امْلنذهر (222/3)
818 زاد املعاد البن القّي 257/2)
ههم
819 نيل األوطار للشوكاين (8/5).
209

އެކެއް: ސުންނަތް: عن أم الْصني رضي هلا عنها قالت:)حَجج تُ مع رسولِ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم حَجةََّ الَوداعِ،
فرأيتُ أُسامةَ وبالاًل، وأح دُمها آخِذٌ خِبطامِ انقةِ النبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم، واآل خَُر رافعٌثوبهَ يستَُُه من الْرِ، ح ىَّت رمَى مَجرةَ
العقَبةِ(820 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އުއްމުލްޙުޞައިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި ތިމަންނަ ހައްޖުކުރީމެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ އުސާމަތުގެފާނާއި ބިލާލުގެފާނު
ދެކުނީމެވެ. އޭގެތެރެއިން އެއް ބޭކަލަކު (ބިލާލުގެފާނު) ހުންނެ ވީ نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ ޖަމަލުކޮޅުގެ
ލަގަނުގައި ހިތްޕަވައިގެންނެވެ. އަނެއް ބޭކަލަކު (އުސާމަތުގެފާނު) ހުންނެވީ އަވިން ރައްކާތެރިކުރެއްވުމަށް ޓަކައި
އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބޯފުޅުމައްޗަށް ފޮތިގަނޑެއް ދަރަ އިގެންނެވެ. އެގޮތުގެމަތީ ހުންނަވައިގެން އެ ކަލޭގެފާނު ޖަމުރާއަށް
ހިލަ އުއްކަވައި ނިންމެވިއެވެ.
ދޭއް: ޤިޔާސް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އުސް ފާރުތަކުގެ ހިޔަލަށް ވަނުމުގެ ހުކުން ހުއްދަކުރެވިފައިވާތީ އެ
ކަމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށްގެން އިހުރާން ބަދެގެން ހުންނަ މީހާއާ ގުޅިފައިވާ ތަކެތީން މިސާލަކަށް
821
ސަވާރީވެގެން ހުންނަ އުޅަދު ނުވަތަ ކުޑަފަދަ ތަކެތީން ހިޔާދިނުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ .
822
ތިނެއް: اإلستصحاب : އިހުރާން ބަނ ދެގެން ތިބޭ މީހުންނަށް ދަލީލުތަކުން މަނާކުރެވޭ ކަންތައް ފިޔަވައި
823
ބާކީ އެންމެހާ ކަންތައްތައް ހުއްދަކުރެވިގެންވެއެވެ.
820 رواه مسلم (1298).
821 ((املغين((البن قدامة)288/3(.
822 އިސްތިޞްޙާބު: އެއީ އެހާރުގެ ޙުކުމެއްގެ މައްޗަށް (އަސްލު ހުކުމުގެ މައްޗަށް) ބިނާކޮށްގެން މިހާރު ޙުކުމެއް ނެރުމެވެ.
އޭގެ މިސާލަކީ "ފެނުގެ ހަގީގަތަކީ ޠާހިރުވުމެވެ. ނަޖިސްކަމަށް ދަލީލެއް ނެތްނަމަ ޙުކުމަކީ ޠާހިރުވުމެވެ." އޭގެ
ފަސްވައްތަރެއްވެއެވެ. އެއީ އެކެއް: އަސްލަކީ ހަލާލުކަމަށް ބަލައިގެން ޙުކުމެއް ނެރުމެވެ. ދޭއް: އަސްލަކީ އާއްމު ޙުކުމެއްކަމަށް
ބަލައިގެން ޙުކުމެއް ނެރުމެވެ. ތިނެއް: އަސްލަކީ ބުއްދިއާއި ޝަރު ޢީ ހަމަތަކުން ސާބިތުވުންކަމަށް ބަލައިގެން ޙުކުމެއް ނެރުމެވެ.
ހަތަރެއް: އަސްލަކީ އެނގިފައިވުންކަމަށް (ނޭގޭތީ ޒިއްމާ ބަރީއަވުންކަމަށް) ބަލައިގެން ޙުކުމެއް ނެރުމެވެ. ފަހެއް: އިޖުމާޢުން
ސާބިތުވެފައިވާ ޙުކުމަކަށް ބަލައިގެން ޙުކުމެއް ނެރުމެވެ.)أصول الفقه اإلسالمي لوهبه الزحيلى 860-859/ 2 - تيسري أصول الفقه
إعداد حممد أنور البدخشاين ص.165(
823 ((املغين((البن قدامة)287/3(.
210

ހަތަރުވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯނިވާކުރުމު ން ވާޖި ބުވާ ފިދުޔަ
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯ ނިވާކުރުމު ން ވާޖިބުވާ ފިދުޔަކީ ބަކަރިއެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު
825 824 ޝާ
ރޯދަ ހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ
827 826
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު ނެގިފައިވަ ނީ ޤިޔާސުންނެވެ. އެއީ ބޮލުން އިސްތަށި އުނިކުރާ މީހާ ގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ވަޖިބުވާ
ސަބަބަކީ އެކަމުން އަރާމެއް ހާސިލުވުން ކަމަށްވާ ތީ އެކަމުގެ މައްޗަށް އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯ ނިވާކުރުމުން
828
ލިބޭ އަރާމު ގިޔާސްކޮށްގެންނެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި : ކައްފާރާ ލާޒިމުވުމަށް ބޯ ނިވައިވާންޖެހޭ މިންވަރު
ކައްފާރާ ލާޒިމުވުމުގައި ބޯ ނިވައިވާންޖެހޭ މިންވަރެއްނުވެއެވެ. މުޅި ބޯ ނިވައިވުން ޝަރުޠެއްނ ނެވެ.
ކިތަންމެ ކުޑަކޮށް އަދި ބޮޑުކޮށް ބޯ ނިވައިކުރެ ވުނު ކަމުގައިވިޔަސް ޙުކުމަކީ ބޯ ނިވައިކުރުމުގެ ޙުކުމެވެ. އެއީ
829 ޝާ އި830 831
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ބުއްދީގެ ހަމަތައް
ހ - ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުކުރާ ދަލީލުތަކުގައި މިން ވަރެއް ކަނޑައެޅިފައިނުވެއެވެ. އަދި އެއްކޮށް މުޅި ގުނަވަން
ނިވައިވުން ޝަރުޠުކުރެވިފައި ވެސް ނުވެއެވެ.832
824 ((حاشية الطحطاوي)) (ص: 485
825 ((شرح الزرقاين على خمتصر خليل وحاشية البناين)))513 /2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)307/3(.
826 ((اجملموع)) للنووي)252/7(.
827 (اإلنصاف)) للمرداوي)326/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)424/2(.
828 ((اجملموع)) للنووي)249/7(.
829 ((شرح الزرقاين على خمتصر خليل وحاشية البناين)))513 /2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)307/3(.
830 ((اجملموع)) للنووي)253/7(.
831 (اإلنصاف)) للمرداوي)326/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)424/2(.
832 ((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)) لللعمراين)212 /4(.
211

ށ - ކިތަންމެ ކުޑަކޮށް ވިޔަސް އަދި ބޮޑުކޮށް ވިޔަސް ބޯ ނިވައިކޮށްފި ނަމަ އެ އަމަލު ކުރުމުން މަނާކުރެވިފައިވާ
ކަމެއް ކުރެވުނީކަމުގައި ބެލެވޭނެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ލައްޒަތު ލިބުނީކަމުގައި ބެލެވޭނެއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ
ވަޠުޔު ކޮށްލުމުން ލައްޒަތު ލިބޭ މިސާލެވެ. ކިތަންމެ ކުޑަކޮށް ވަޠުޔު ކުރިކަމުގައި ވިޔަސް އަދި ބޮޑުކޮށްކަމަށް
833
ވަޠުޔު ކުރިކަމުގައިވިޔަސް ބެލެވޭނީ އެ ކަމުގެ ލައްޒަތު ލިބިގަތްކަމަށެވެ.
ނ- ބޮލުން ބަޔެއް ނިވައިކު ރުމުން ވެސް އަރާމު ހާސިލުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ލިބުން
834
މަނާކުރެވިފައިވާ އަރާމެއް ލިބިގަތްކަމުގައި ބެލެވޭނެއެވެ. އެގޮތުން ޙުކުމަކީ ފިދުޔަ ވާޖިބުވުމެވެ.
ރ- ބޮލުން އިސްތަށި އުނިކުރުމުގައި މުޅި ބޮލުގެ އިސްތަށި އުނިކުރުން ޝަރުޠު ކުރެވިފައިނުވާތީވެ އެކަމުގެ
މައްޗަށް ޤިޔާސް ކުރުމުން މުޅި ބޯ ނިވައިކުރުން ޝަރުޠުނުވާކަމަށް ހުކުންލިބެއެވެ. 835
ހަވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން
836
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމަ ކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
837
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
اْبنقّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި އެގޮތަށް
ههم
ވިދާޅުވެފައިވާ ހަ ޞަޙާބީބޭކަލުން ވެއެވެ . އެއީ عثمان ގެފާނާއި عبد الرمحن بن عوفގެފާނާއި زيد بن اثبتގެފާނާއި
838
الزبري ގެފާނާއި سعد بن أيب وقاص ގެފާނާއި جابر ގެފާނެ ވެ.
833 (الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)344 /3(.
834 ((الذخرية)) للقرايف)307 /3(
835 ((الذخرية)) للقرايف)311 ،307/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)344/3(.
836 ((شرح السنة)) للبغوي)240/7(، ((اجملموع)) للنووي)268 ،250/7(.
837 ((الفروع)) البن مفلح)417 /5(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)271/3(،
838 (زاد املعاد)) 244/2(
212

އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ބަނ ދެގެން ނުވަތަ އެނ ންގޮތަކުން ވިޔަސް
މ ނު ނިވައިކުރު ން އެންމެ ރަނގަޅެވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަކަށް މަކުރ ހައިގެ ޙުކުމެއް ވެސް ކަނޑަނޭޅެއެވެ 839.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ބެލެވޭގޮތް
އިބުނު ޢު ޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ބެލެވެނީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު
ނިވައިކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެވެ. ސަބަބަކީ ޢަރަފާތް ދުވަހު ސަވާރީން ވެއްޓި ކަނދުރާ ބިނ ދިގެން
ކުއްލިއަކަށް މަރުވި މީހާމެދު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވި ބަސްފުޅުގެ އެއްރިވާޔަތުގައިވާ (وال وَحجهَه)
" އޭނާގެ މ ނު ނިވައިނުކުރާށޭ " އޮތް އިބާރަތަކީ އޭގެ ސައްޙަކަމާމެދު އިޚްތިލާފު އުފެދިފައިވާ އިބާރަތަކަށްވާތީވެ
840
އެއިން ދަލީލު ނުލިބޭތީވެ ބުނެވޭހުށީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެ ވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތުން: (وال تََُّمرِوارأسَه؛ فإ نَّهَلايبعثَُه يومَالقيامة ملَُبِياً)841 މާނައީ: އަދި އެ މީހާގެ ބޯ ނިވައިނުކުރާށެވެ.
އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޤިޔާމަތް ދުވަހު اله އެމީހާ މަޙުޝަރުކުރައްވާ ހިނދު އެ މީހާ ހުންނާނީ ތަލްބިޔާ
ކިޔަކިޔައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުގައިވާ "އަދި އެ މީހާގެ ބޯ ނިވައިނުކުރާށޭ" އޮތް ބަސްފުޅުގެ އިދިކޮޅު
842
މަފުހ މަކަށްވާނީ ބޯ ފިޔަވައި އެހެނިހެން ގުނަވަން ނިވައިކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީ ންގެ ރިވާޔަތް ތައް:
839 (احمللى)))91/7(.
840 (الشرح املمتع)))165/7(.
841 رواه البخاري (1266)، ومسلم (1206).
842 ((اجملموع)) للنووي)250/7(، ((زاد املعاد)) البن القّي)244/2(.
ههم
213

ހ - عن عبدِ الرمحن بن القاسم، عن أبيه:)أ نَّ عُثمانَ بنَ عفَّانَ وزيدَ بنَ ثًبت ومَرحوانَ ب نِ الَْكَمِكانوا يََُمرِونَ وُجوهَهم وهُم
حُرمٌُ)843 މާނައީ: عبد الرمحن بن القاسم އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
عثمان بن عفَان އާއި زيد بن اثبت އާއި مْروان بن احلكم އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ތިއްބަވައިގެން އެ ބޭކަލުންގެ މ ނު
ނިވައިކުރައްވާ އުޅުއްވިއެވެ.
ށ - عن عبدِ هِلا ب نِ عامرِ ب نِ ربيعةَ قال: (رأيتُ عُثمانَ ابلَعرحجِ وهو حمحُرمٌِ يف يوم صائف، قد غطَّى وجحهَه بقطيفةِ أُرحجُوان) 844
މާނައީ: عبد هلا ب هن عامهر ب هن ربيعةގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަބުވާގެ845 ސަރަހައްދުގައިވާ
ޢަރުޖުމަ ނަމަކަށް ކިޔުނު އަވަށެއް ގައި އަވިގަދަ ދުވަހެއްގައި ޢުޘްމާނު ގެފާނު އިހުރާން ބަދެގެން ހުންނަވަނިކޮށް
ތިމަންނަ ދުށީމެވެ. އެ ހިނދު އެ ޞަޙާބީ ހުންނެވީ ރަތްކަން ގަދަ މަޚުމަލްގެ ފޮތިގަނޑެއް މ ނުގައި
އޮޅާލައްވައިގެންނެވެ.
ނ - ޝަމުސުއްދީނު އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. އިސްވެ ދިޔަ ބޭކަލުންގެ ދުވަސްވަރު އެ ކަމާ ޚިލާފަށް ރައުޔެއް
846
އައިސްފައިނުވާތީވެ ބެލެވޭހުށި އެއީ އިޖުމާއެއް ކަމުގައެވެ.
ރ - ފިޤުހުގެ ގަވާއިދެއް ގައިވެއެވެ. "އަސްލަކީ ހުއްދަވުމެވެ." އެ ގަވާއިދުގެ ދަށުން ބަލާއިރު އެންމެ
847
ރަނގަޅުކަމަށް ބެލެވެނީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެވެ.
843 رواه الشافعي يف ((األم)))241/7(، والبيهقي)8870(. وصحَح إسناده النووي يف ((اجملموع)))268/7(.
844 رواه مالك يف ((املوطأ)))354/1(، والشافعي يف ((األم)))674/8(، والبيهقي)9353(. صحَح إسناده النوو يُّ يف ((اجملموع))
(268/7)، واأللباين يف))سلسلة األحاديث الصحيحة(((398/6).
845އަބުވާގެ ތައާރުފު އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.
846 ((الشرح الكبري)))271/3(.
847 ((زاد املعاد)) البن القّيهم)244/2(.
ه
214

ފަސްވަނަ ބަހުސު : ފަހާފައިވާ ތަކެތި ލުން
ފުރަތަމަ ކަފި : ފަހާފައިވާ ތަކެތީގެ މުރާދު
ބަހުގެ ގޮތުން ފެހުމުގެ މުރާދަކީ " ތިނޯހާއި އިލިފަދަ ތަކެތީން ރޮދި ނުވަތަ އެނ ން ވެސް އެއްޗެއް
ބޭނުންކޮށްގެން ދެ އެއްޗެއް ގުޅުވުމެވެ." 848 ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ނަޒަރުގައި ފަހާފައިވާ ހެދުމުގެ މުރާދަކީ
ހަށިގަނޑުގެ ވަނައަކަށް ނުވަތަ ގުނަވަނަކަށް ފެތޭހެން ހަމަރޮއްޖަށް ގުޅުވާފައިހުންނަ ހެދުންތަކެވެ. އެއީ
މިސާލަކަށް ގަމީހާއި ހަރުވާޅުފަދަ ތަކެއްޗެވެ.849
ދެވަނަ ކަފި : ފަހާފައިވާ ހެދުމުން އިހުރާން ބަނު މުގެ ހުކުން
ފުރަތަމަ އަކުރު : ފަހާ ފައިވާ ހެދުމުން ފިރިހެނުން އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން
ފަހާފައި ހުންނަ ހެދުމުން އިހުރާންބަނުމަކީ ފިރިހެނުންނަށް މަނާ ކަމެކެވެ. ފިރިހެނުންނަށް އިހުރާމުގެ
ހާލަތުގައި ފަހާފައިހުންނަ ހެދުންލުމަށް ޝަރުޢީ އިޒުނައެއް ނުލިބެއެވެ.850
ދަލީލު:
ހ - عن يَعحلى ب نِ أمَيةََّ رضَِيَ هُلاعنه، قال:))بينما النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم ابجِلعحرانةَِ، ومعه نفٌَر من أصحابِه، جاءه رجلٌ،
فقال: اي رَسولَ هلا،كيف ترى يف رج ل أحرمَ بعُمحرةَ، وهو مُتضََمخٌِ بطي ب؟ فسكت النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم ساعةً، فجاءه
الوحيُ، فأشار عُمَرُ ر ضِيَ هُلا عنه إيل يَعلَى، فجاء يَعلَى، وعلى رسولِ هِلا صلََّى هُلا عليه وسلَّم ثَوبٌ قد أظَلَّ به، فأدخَلَ
رأسَه، فإذا رسولُ هلا صلَّى هلا عليه وسلَّمَ حُممَرُّ الَوجهِ وهو يغطُُّ، مث سُرِي عنه، فقال: أين الذي سأ لَ عن الُعمحرِةَ؟ فأُتِ
برجلُ، فقال: اغ سِلِ الطيِبَ الذي بك ثال ثَ مراَّت، وان زحعِ عنك اجُلبةَّ، واحصنَعح يف عُمحرِتَككما تصنَعُ يف حَجَِّتك(851
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޔަޢުލާ ބުނި އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
848 ރަ ދ ފު
849 ((البحر الرائق)) البن جنيم)348/2(، ((حاشية ابن عابدين)))489/2(، ((اجملموع)) للنووي)255/7(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني
)67/7(.
850 (النووي- اإليضاح يف مناسك احلجّه)) (ص:)211.
851 رواه البخاري (1536) واللفظ له، ومسلم (1180).
215

852
ޖިޢުރާނާ ނަމަކަށް ކިޔުނު އަވަށުގައި އަޞްޙާބުންގެ ބޭކަލުންކޮޅަކާއެކު އިންނެވި ތަންވަޅެއްގައި މީހަކު
ދިޔައެވެ. ފަހެ ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. މީހަކު ޢުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނދެގެން ހުރިއިރު
އެ މިހާގެ ހަށިގަޑުގައި އޮހެރިގެންދާވަރަށް އަތަރުލެވިފައިވާ ނަމަ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކޮންގޮތަކަށް
ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَم (ވަގުތުން ޖަވާބު ނުދެއްވާ) ހަނުހުންނެވިއެވެ. އެ ތަންވަޅު ވަޙީ
ه
އަތުވެއްޖެވެ. ދެން ޢުމަރުގެފާނު ޔަޢުލާއަށް (ވަޙީ ބާވައިލައްވާ މަންޒަރު ދެއްކުމަށް ޓަކައި އައުމަށް)
އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ޔަޢުލާ ދިޔައެވެ. އެ ވަގުތު ر سو لا لَّ صلّى هلاعلْ يهوسلَم ގެ އިސްތަށި ފުޅު މަތީގައި
ه ه
އޮތީ އަވިން ސަލާމަތްވުމަށް ފޮތިގަނޑެއް ތުރުކުރެވިފައެވެ. ފަހެ ޔަޢުލާ އެ ފޮތިގަނޑުގެ ތެރެއަށް ބޯ
ވެއްދިއެވެ. ފަހެ ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ގެ މ ނުފުޅުގެ ކުލަ ރަތްވެފައިހުރިތަން ދުށުމުގެ އިތުރުން
ه
އުދާސްވެގެން ހަށިފުރާ ނޭވާލަމުންގެންދެވި އަޑު ވެސް އެއްސެވިއެވެ. ދެން (ވަޙީ މެދުކެނޑި) އެ ކަލޭގެފާނުގެ
ހަށިކޮޅު ހަމަޖެހި ކުރިއެކޭ އެއްގޮތަކަށް ރަމަތަވެއްޖެއެވެ. ދެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޢުމުރާއާ ބެހޭގޮތުން
ސުވާލުކުރި މީހާ ކޮބާ ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ މީހަކު ގެނެވުނެވެ. އެ ހިނދު (އެ މީހާއަށް) ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.
"ތިބާގެ ހަށިގަނޑުގައި ލެވިފައިހުރި ނަމަ ހުރި ހުވަނދެއް ދޮވެލާށެވެ. އެލަކުން853 އެ ބަސްފުޅު ތިން ފަހަރު
ފަށްފަށްކުރެއްވިއެވެ. (ދެން ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.) ތިބާގެ ގައިން ޖުއްބާ ބާލާށެވެ. (އެއީ ފައްސާފައިވާ އެއްޗެއް
ކަމަށްވާތީއާއި އޭގައި އަތަރުގެ އަސަރު ހުރިކަމަށް ޓަކައިއެވެ.( )ދެން ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.(ތިބާ ޙައްޖުގައި
އަމަލުކުރި މޭރުމުން ޢުމުރާގައި ވެސް އަމަލުކުރާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
852
ޖިޢުރާނާއަކީ މައްކާއި ޠާއިފާ ދެމެދު އޮންނަ ކުޑަ އަވަށެވެ. މައްކާއިން ހަތާވީސް ކިލޯމީޓަރު ދުރުގައި އޮންނަ ރަށެކެވެ.
އެއީ އިޙްރާމް ބަނުމަށް ވާ މައްކާގެ އެއް މީޤާތެވެ. ނަބީކަލޭގެފާނުގެ ތިންވަނަ ޢުމުރާއަށް އިޙްރާމް ބެންނެވީ އެ މީޤާތުންނެވެ.
(النهاية البن األثري)276 /1
853 އެލަކުންގެ މާނައަކީ "އެގޮތުން" ނެވެ.
216

ހަދީސުގައިވާ "ތިބާގެ ގައިން ޖުއްބާ ބާލާށޭ" ގެ އިބާރަތުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ފަހާފައިވާ ހެދުން އިހުރާންބަންނަ
854
މީހާއަށް ހުއްދަ ނުވާކަމެވެ.
ށ - عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَ هُلاعنهما:)أ نَّ رجاًل سأل رسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: ما يلَبسُ امُلححرمُِ منَِ الثيِابِ؟ فقال رسولُ
هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: ال تلََحبسوا القُمُصَ، وال العمائمَِ، وال السَّراويال تِ، وال الَربانسَِ، وال اخِلفا فَ(855 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީހަކު ر سو ل
ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުން އިހުރާންބަންނަ ހިނދު އަޅާނެ ހެދުމާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. (އިހުރާން ބަނުމުގައި) ތިޔަބައި މީހުން ގަމީސް ނުލާށެވެ. އަދި
ފަގުޑި ނާޅާށެވެ. އަދި ސޯޓު (ހަރުވާޅު) ނުލާށެވެ. އަދި ކޯރިގަނޑެއް ލައިފައިހުންނަ ބަނޑުފެޅި ޖުއްބާ ނުލާށެވެ.
އަދި ޚުއްފު (ހަމުންވާ އިސްޓާކީން) ނުލާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހަދީސުގައިވަނީ ފަސް ވައްތަރެއްގެ ހެދުމުން އިހުރާންހެދުން އެޅުން ސައްހަ ނުވާނެކަމަށެވެ. އެއީ
ގަމީހާއި ފަގުޑިއާއި ހަރުވާޅާއި ފޮށާއި ޚުއްފެވެ. އެކަމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިހުރާން ބަންނަ މީހަކަށް ފަހާފައިވާ
856
ހެދުން ހުއްދަ ނުވާކަމެވެ.
ނ - އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ހަމަކަށަވަރުން އިހުރާންބަނުމުގައި
ގަމީހާއި ފަގުޑިއާއި ހަރުވާޅާއި ޚުއްފާއި ފޮށާ ބޭނުންކުރުމަކީ ފިރިހެނުންނަށް މަނާކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
857
އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
854 ((عمدة القاري)) للعيين)122/16(.
855 رواه البخاري (5803)، ومسلم (1177) واللفظ له.
856 (الشرح املمتع)) البن عثيمني)131 ،130 ،127/7(.
857 ((اإلمجاع)) (ص:)53
217

އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " އިހުރާން ބަދެގެންހުންނަ މީހާ
ދުރުހެލިވެގަންނަންޖެހޭ ހެދުމުގެ ތެރޭގައި ފަގުޑިއާއި ތާކިހާއި ޖުއްބާއި ގަމީހާއި ފަހާފައިވާ ތަކެއްޗާއި ހަރުވާޅު
858
ހިމެނޭކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރުههއިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " އިޙްރާމުގައި ފިރިހެނުންނަށް
859
ފަހާފައިވާ ހެދުން ހުއްދަނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ." އިހުރާންބަނުމުގައި ފިރިހެނުންނަށް
ގަމީހާއި ހަދީސުގައި މަނާކުރެވިފައިވާ ތަކެއްޗާއި އެމާނައިގައި ހިމެނޭ ފަހާފައިވާ އެންމެހާ ތަކެތި ބޭނުންކުރުން
860
ހުއްދަނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ފަހާފައިވާ ހެދުމުން އަންހެނާ އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން
އަންހެނުން ފަހާފައި ހުންނަ ހެދުމުން އިހުރާން ބަނުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އަންހެނާ އިހުރާންބަނުމަކަށް
ވަކި ހެދުމެއް ޚާއްސަކުރެވިފައި ނުވެއެވެ. އިސްލާމީ ގިއުގަނޑަށް ފެތޭ ކޮންމެ ހެދުމެއް އަދި ކޮންމެ ކުލައެއް
ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އަންހެނާއަށް އިހުރާންބަނުމުގައި
ގަމީހާއި ދަހަނާއާއި ފޭލިއާއި (ކަނޑިކިއާއި) ބުރުގާއާއި ޚުއްފު ބޭނުންކުރުން ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
" 861
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
858 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
859 ((االستذكار)))14/4(،
860 (بداية اجملتهد)))327 ،326/1(.
861 (اإلشراف)))220/3(.
218

އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރުهއިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ފަހާފައިވާ ހެދުމުން އިހުރާންބަނުން
މަނާކުރެވިފައިވަނީ ހަމައެކަނި ފިރިހެނުންނަށް ކަމަށާއި އެއިން އަންހެނުން އިސްތިސްނާވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން އަންހެނާއަށް އިހުރާން ބަނުމުގައި ގަމީހާއި ދަހަނާއި ފޭލިއާއި (ކަނޑިކިއާއި)
ބުރުގާއި ޚުއްފު ބޭނުންކުރުމުގައި މައްސަލައެއްނުވެއެވެ." 862
އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " އިހުރާންބަނުމުގައި ފަހާފައިވާ ހެދުން
ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢުން މަނާކުރެވިފައިވާ ބަޔަކީ ފިރިހެނުންނެވެ. އަންހެނާއަށް އިހުރާންބަނުމުގައި ގަމީހާއި
ދަހަނާއި ފޭލިއާއި (ކަނޑިކިއާއި) ބުރުގާއި ޚުއްފު ބޭނުންކުރުމުގައި މައްސަލައެއްނުވެއެވެ."863
ތިންވަނަ ކަފި : އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ޚުއްފުލުން
ފުރަތަމަ އަކުރު : އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނުން ޚުއްފުލުމުގެ ހުކުން
ފެން ފައިވާން ނުލިބެއްޖެ މީހަކު މެނުވީ ފިރިހެނަކަށް އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އައުޚުއްފެއް ނުވަތަ
ބައުޚުއްފެއް ވިޔަސް ލުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ. ފެން ފައިވާން ނުލިބެއްޖެ މީހަކަށް އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޚުއްފު
ބޭނުންކުރުން ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް : ހަދީސް:
ހ - عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قامَ رَجلٌُ فقا لَ: اي رَسولَ ا لََِّّ، ماذَا تََحمُراَُن أ حن نلََحبسَ منَِ الثيِاَبِ يف اإلححراَمِ؟ فَقا لَ النبُّ
صلَّى هُلا عليه وسلَّمَ: ال تلََحبسُوا القَمِيصَ، واَل السَّراَ وِياَل تِ، واَل الَعماَئمَِ، واَل الَرباَنسَِ، إاَّل أ حن يكَونَ أحَدٌ ليسحتَ له نَعحاَلنِ،
فَ لَحيلَحبسِ اخُلفَّحنِي، ولَحيحقطَعح أسحفَلَمنَِ ال كَعحبحنَِي، واَل تلََحبسُوا شيئاً مَسهَُّ زَحعفََرا نٌ، واَل الَورح سُ، واَلتَنحتقَبِِ امَلرحأَةُ امُلححرِمةَُ، واَل تلََحبسِ
862 ((االستذكار)))14/4(
863 ((بداية اجملتهد)))327 ،326/1(.
219

القُ فَّازَيحنِ.(864 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު ތެދުވެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވަނީ އިހުރާންބަންނަ
ހިނދު ކޮން ވައްތަރެއްގެ ހެދުމެއް އެޅުމަށް ތޯއެވެ؟ ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި
މީހުން ގަމީސް ނުލާށެވެ. އަދި ސޯޓު ނުލާށެވެ. އަދި ފަގުޑި ނައަޅާށެވެ. އަދި އަދި ކޯރިގަނޑެއްލައިފައި ހުންނަ
ބަނޑުފެޅި ޖުއްބާ ނުލާށެވެ. އެހެނެއްކަމަކު ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ޚުއްފު ލާށެވެ. އަދި ތަނބިހުޅުގެ
މިނަށް އެއިން ބައެއް ކަނޑައިލުން ހުއްޓެވެ. އަދި ކުކުން ބީހިފައިވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުލާށެވެ. އަދި ރީނ ދ
ބީހިފައިވާ އެއްޗެއް ވެސް ނުލާށެވެ. އަދި އިހުރާން ބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ މ ނު ނިވައިނުކުރާ ހުއްޓެވެ.
އަދި އަތުގައި އަންގީނުލާ ހުއްޓެވެ.
ށ - عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما قال: مَِسعح تُ الَّنب صلَّى هلا عليه وسلََّم يََحطُبُ بعَرفََات:)مَن مل يَِ حد الَّنعحل نِي فحلَيحلَبحس اخُلفَّ نِي،
ومَن مل يَِ حد إزاراً فحلَيحلَبحس سَراويلَ(865 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَىهلاعلْ يههوسلَم (ހައްޖަތުލްވިދާޢުގައި) ޢަރަފާތްދުވަހު ޚުޠުބާދެއްވި
އަޑު ތިމަން އެހީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ޚުއްފު ލާށެވެ. އަދި ހާދާރެއް)ހުދު
ފޭލިއެއް(ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފަހެ ސޯޓެއް ލާށެވެ."
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު:
އިބްނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " އީޙްރާމު ބަނުމުގައި ގަމީހާއި ފަގުޑިއާއި
ސޯޓާއި ޚުއްފާއި ކޯރިލައިފައި ހުންނަ ބަނޑުފެޅި ޖުއްބާ ލުމަކީ މަނާކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
" 866
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
864 رواه البخاري (1834)، ومسلم (1177) واللفظ له.
865 رواه البخاري (1841) واللفظ له، ومسلم (1178).
866 ((اإلمجاع)) (ص:)107.
220

ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " އީޙްރާމު ބަނުމުގައި އިސްވެދިޔަ ބާވަތުގެ
867 " 868
ތަކެތި ލުމަކީ މަނާކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ޚުއްފުން ބައެއް ކަނޑައިގެން ލުމުގެ ހުކުން
އިހުރާންބަންނަ ހިނދު ދެ ފެ ންފައިވާން ކިބަ ނުލިބެއްޖެމީހާ އޭގެ ބަދަލުގައި ޚުއްފުލާ ހިނދު އެއިން
869
ބައެއް ކެނޑުމަކީ ވާޖިބު ކަމެއް ނ ނެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޚުއްފުން ބައެއް ކަނޑަން ނުޖެހޭނެކަމަށް ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި އެއީ ޢަޠާއި ޢިކުރިމާއި ސަޢީދު ބުނި ސާލިމު އަލްޤައްދުާޙގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.870
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަންނަ ހިނދު ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހާއަށް ޚުއްފުލުން
871
ހުއްދައެވެ. އަދި އެއިން ބައެއް ބުރުކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި (އަނުމަށް ބޭނުންކުރާނެ) ހަޅިއެއް ނުލިބިއްޖެ
މީހާ ސޯޓެއްލުން ހުއްދައެވެ. އަދި އެއިން އުނިކުރުމެއް ނުވެއެވެ. އެއީ އެ ކަމުގައިވާ ދަންނަބޭކަލުންގެ އެންމެ
ވެ872.
ސައްހަ ރައުޔެ
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހަކަށް ޚުއްފުން ބައެއް ބުރިކުރުމަކާނުލައި
874 873
ލުން ހުއްދައެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
867 އެ އގަ މހާއިސޓާއިފަގުޑިއާއިކރިބބަނޑު ފިޅެލިބާހާއިޚު އ ފާއިކުކު ނބހި ފަ އިވާހެ ދުމާއިރދޫބހި ފައިވާހެ ދުމާއިއަ ނ ގއެވެ.
868 ((شرح النووي على مسلم)))73/8(.
869 ((اإلنصاف)) للمرداوي)329/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)426/2(.
870 ((املغين)))281/3(.
871 ހަޅި އަ ކފޭލި އެވެ.(ރަ ދ ފު)
872 ((جمموع الفتاوى)))110/26(.
873 (جمموع فتاوى ابن ابز)))53/16(.
874 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني 131-130/7(
221

ހ - عن عبدِ هِلا ب نِ عباَّ س رضَِيَ هُلاعنهما قال: مسعتُ رسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يَطُبُ بعَرفَات:))مَن مليََِدِ الَّنعل نِي
فلَحيلَحبسِ اخُلفَّ نِي، ومن مل يَِ حد إزاراً فلَحيلَحبسِ السَّراويلَ(875 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم (ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި)
ޢަރަފާތްދުވަހު ޚުޠުބާދެއްވި އަޑު ތިމަން އެހީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ޚުއްފުލާށެވެ.
އަދި އުނުއަންނާނެ ހާދާރެއް876 ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފަހެ ސޯޓެއް ލާށެވެ."
ށ - عن جاب ر رضَِيَ هُلا عنه قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم:)مَن مل يَِ حد نَعحل نِي فلَحيلَحبحس خُفَّ نِي، ومن مل يَِحد إزاراً
فلَحيلَحبحس سَراويلَ(877 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. " ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ޚުއްފުލާށެވެ. އަދި
އުނުއަންނާނެ ހަޅިއެއް (ފޭލިއެއް) ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފަހެ ސޯޓެއް ލާށެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިސްވެދިޔަ ދެ ހަދީސުގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އަމުރުކުރެއްވެވީ ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބެއްޖެ މީހަކު
ނަމަ ޚުއްފުލުމަށެވެ. ނަމަވެސް އެއިން ބައެއް ކެޑުމަކަށް އަމުރެއް ނުކުރެއްވިއެވެ. ޝަރުޢީ އުސ ލަކީ ދީނީ
ކަމެއްގެ ބަޔާންކުރަން ޖެހޭ ވަގުތަށްވުރެ ލަސްކުރުން ހުއްދަނުވުމެވެ. ޚުއްފު ބުރިކުރުމަކީ ވާޖިބެއްކަމުގައިވީ
878
ނަމަ އެ ވަގުތު އެ ކަލޭގެފާނު އެ ކަން ބަޔާންކުރެއްވެވީސްކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ހަމައެހެންމެ ހަދީސުގައިވާ
" ޚުއްފު ތަނބިށިހުޅުގެ މިނަށް އެއިން ބައެއް ކަނޑައިލާށޭ " އޮތް އިބާރާތަކީ ހަދީސުގެ ބައެއްނ ންކަމަށާއި އެއީ
875 رواه البخاري (1841) واللفظ له، ومسلم (1178).
876ހާދާރެއް: ހުދު ފޭލިއެއް (ރަދީފު)
877 رواه مسلم (1179).
878 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))54/16(.
222

އެ ހަދީސުގެ ރާވީ މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ނާފިޢުގެ ކިބައިން އިތުރުކުރެވިފައިވާ ބައެއްކަމަށް ހަދީސް
879
ޢިލްމުވެރީން ވިދާޅުވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި އަގޮޓީއެޅުމުގެ ހުކުން
880ޝާ 881
އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި އަގޮޓީ އެޅުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
883 882
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޞަޙާބީ ބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތެއް : عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما قال: ال بِسَ ابخلاتََِللمُححرِمِ884 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންގެ
ހާލަތުގައި އަގޮޓީއެޅުން ސައްހައެވެ.
ށ - އުސ ލީ ހަމަތައް: ކަމެއް މަނާކުރެވޭނީ ދަލީލެއްގެ މައްޗަށެވެ. އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި އަގޮޓީއެޅުން މަނާކުރާ
885
ދަލީލެއްނުވެއެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި: އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދު ކީސާ އެޅުމުގެ ހުކުން
879 العوين، التخريج ودراسة األسانيد ج 70 ص 145
880 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي(14/2)، وينظر: ((فتح القدير)) البن اهلمام)444/2(.
881 ((اجملموع)) للنووي)255/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)518/1(.
882 ((كشاف القناع)) للبهويت)449/2(.
883 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)432/3(، ((التاج واإلكليل)) للمواق)141/3(.
884 رواه الدارقطين (233/2)، والبيهقي) (9455. جوَد إسناده ابن امللقن يف))شرح البخاري(((99/11)،
885 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))107 /22(.
223

886
އިހުރާންބަންނަ މީހާ ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދު ކީސާ އެޅުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
887 ޝާ 889 888
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ
890
ވެސް އެއީއެވެ.
اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ ވިދާޅުވިއެވެ." އެކަމަކީ)އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ދަތުރުކީސާ ހަށިގަނޑުގައި އެލުވުމާއި
އެއްސުމަކީ(ބޯދާ ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންނާއި މިހާރުގެ ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެފައިވާ ކަމެކެވެ. އަދި ޢިރާޤާއި
891
ޙިޖާޒުކަރައިގެ ތާބިޢީބޭކަލުންގެ ޖަމާއަތަކުން ވެސް އެގޮތް ގަބ ލުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ މި މައްސަލަ ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢުން ސާބިތުވާކަމަށް އިބުނު ޢުލައްޔާ
ނަޤުލުކުރެއްވިކަމަށް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުލައްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. " އިހުރާންބަނދެފައިވާ
މީހާއަށް ދަތުރުކީސާއި އިޒާރާއި ކަމަރު އެޅުން (ބަންދު އެޅުން) ހުއްދަކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
892
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޞަޙާބީ އެއްގެ ރިވާޔަތެއް : عن عائِشةَ رضَِيَهُلا عنها أنََّا سُئِلَحت عن اهلمِحيانِ للمُححرمِ، فقالت: وما بِسٌ؛ لَيِسحتَوثقِ
منِ نَفَقَتِه 893 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އެ ކަމަނާގެ އަރިހުން އިހުރާންބަނދެގެންހުންނަ މީހާ ދަތުރުކީސާ އެޅުމާމެދު ސުވާލުކުރެވުނެވެ. ފަހެ އެ
886 ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)139 /1(.
887 ((التاج واإلكليل)) للمواق)141 /3(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)470/1(.
888 ((اجملموع)) للنووي)255 ،254/7(.
889 ((الفروع)) البن مفلح)427/5(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)331/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)427/2(.
890 ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(22/4)
ه
891 (التمهيد)))118/15(.
892((االستذكار)))22/4(.
893 رواه ابن أيب شيبة يف ((املصنف)))15686(، والبيهقي)9453(واللفظ له. صحَح إسناده ابن حجر يف ((الكايف الشاف)))174(،
واأللباين يف ((حجةَ النيب)))30(.
224

ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދު އިތުބާރާއެކު ރައްކާތެރިކުރުމަށް ޓަކައި އެ ކަމުގައި
މައްސަލައެއްނެތެވެ.
ށ - ބުއްދީގެ ދަލީލު: ހަމަކަށަވަރުން ދަތުރުކީސާ އުނަގަނޑުގައި ބަނުމުގެ ބޭނުންތެރިކަން ބޮޑެވެ. އެއީ
ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދު އިތުބާރާއެކު ރައްކާތެރިކުރުމަށް ޓަކައިއެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކީސާ އޅުމުގެ ޙާޖަތްވަނީ
894
ޖެހިފައެވެ. އެގޮތުން އެ ކަން ހުއްދަވަނީ އުނުއަންނަ ފޮށާ ހުއްދަވަފަދައިންނެވެ.
ހަވަނަ ކަފި : އިހުރާން ފޮށާގައި ގޮ ށް ޖެހުމުގެ ހުކުން
ފުރަތަމަ އަކުރު : ހަށިގަނޑުގައި އޮޅާ ފޮށާގައި ގޮ ށް ޖެހުމުގެ ހުކުން
895
ގައިގައި ލާފޮށާގައި ހާޖަތަށް ޓަކައި ގޮތްޖެހުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް
896
ރިވާޔަތެވެ. އަދި އެއީ އަލްޖުވައިނީއާއި ޣަޒާލީގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަންނަ މީހާއަށް އުނުއަންނަ ފޮށާގެ މަތީން ނުވަތަ (ފޮށާގެ ދަށުން)
ހަންގަނޑުގައި ބީހިފައިހުންންގޮތަށް ކަމަރު އެޅުމާއި (ބަންދު އެޅުމާއި) އަދި އޭގައި އެ މީހަކު ބޭނުންވާ ތަކެތި
ރަށްކާކުރުން ހުއްދައެވެ. އަދި ކަންބޯސާ (ސާމާނުކީސާ) ބޮލަށް އުފުލުން ހުއްދައެވެ. އަދި ގައިގައިލާފައި
897
ހުންނަ ފޮށާއި އުނު އަންނަ ފޮށާގައި ބޭނުން ނަމަ ގޮތްޖެހުން ހުއްދައެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންފޮށާގައި ގޮށްޖެހުން ހުއްދައެވެ. އަދި އެކަމުގެ މައްޗަކަށް
898
ފިދުޔަދިނުމެއް ނުވެއެވެ.
894 ((الذخرية)) للقرايف)306/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)277/3(.
895 ((اجملموع)) للنووي)255،256/7(.
896 ((اجملموع)) للنووي)255،256/7(
897 (احمللى)))258/7(.
898 ((االختيارات الفقهية)) (ص:)466.
225

އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު (އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކު) އިހުރާންފޮށާ މޭކަށިގަނޑަށް
ނަގައި ގޮތްޖަހާ ބަނުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްނ ނެވެ. އަދި ކަމަރުއެޅުމާއި އަތުކުރީ ގަޑިއެޅުމާއި ލޮލުގައި އައިނުއެޅުމާއި
899
ބުރުގާކަށިން އިހުރާން ފޮށާ ހައްޔަރުކުރުން ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قامَ رَجلٌُ فقا لَ: اي رَسولَ ا لََِّّ، ماذَا تََحمُراَُن أ حن نلََحبسَ منَِ الثيِاَبِ يف اإلححراَمِ؟ فَقا لَ النبُّ
صلَّى هُلا عليه وسلَّمَ: ال تلََحبسُوا القَمِيصَ، واَل السَّراَ وِياَل تِ، واَل الَعماَئمَِ، واَل الَرباَنسَِ، إاَّل أ حن يكَونَ أحدٌَ ليسحتَ له نَعحاَلنِ،
فَ لَحيلَحبسِ اخُلفَّحنِي، ولَحيحقطَعح أسحفَلَ منَِ ال كَعحبحنَِي، واَل تلََحبسُوا شيئاً مَسهَُّ زَحعفََرا نٌ، واَل الَورح سُ، واَل تَنحتقَبِِ امَلرحأَةُ امُلححرِمةَُ، واَل تلََحبسِ
القُ فَّازَيحنِ.(900 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު ތެދުވެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވަނީ އިހުރާންބަންނަ
ހިނދު ކޮން ވައްތަރެއްގެ ހެދުމެއް އެޅުމަށް ހެއްޔެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި
މީހުން ގަމީސް ނުލާށެވެ. އަދި ސޯޓު ނުލާށެވެ. އަދި ފަގުޑި ނައަޅާށެވެ. އަދި އަދި ކޯރިބޯ ބަނޑުފެޅިލިބާސް
ނުލާށެވެ. އެހެނެއްކަމަކު ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ޚުއްފު ލާށެވެ. އަދި ތަނބިށިހުޅުގެ މިނަށް
އެއިން ބައެއް ކަނޑައިލުން ހުއްޓެވެ. އަދި ކުކުން ބީހިފައިވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުލާށެވެ. އަދި ރީދ ބީހިފައިވާ
އެއްޗެއް ވެސް ނުލާށެވެ. އަދި އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ މ ނު ނިވައިނުކުރާ ހުއްޓެވެ. އަދި އަތުގައި
އަންގީނުލާ ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
899 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))393-392/24(
900 رواه البخاري (1834)، ومسلم (1177) واللفظ له.
226

އިހުރާންބަނުމުގައި ބޭނުންކުރުން މަނާ ހެދުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ
އެނ ން ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް ހުއްދަކަމަށެވެ. 901
ށ - އިޙްރާމުގައި ގޮތްޖެހުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم މަނާކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ހަދީސުގައި މަނާކުރެވުނު
902
ކަންކަމުގައި އިޙްރާމުގައި ގޮތްޖެހުން ނުހިމެނެއެވެ.
903
ނ- އިހްރާމް ފޮށާގައި ގޮތްޖެހުމަކުން އެ އެތި ފޮށައެއްގެ ސިފައިން ބޭރުވެގެނެއްނުދެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : އިހުރާން ގެ އުނު އަންނަ ފޮށާގައި ގޮ ށް ޖެހުމުގެ ހުކުން
އިހުރާންގެ އުނު އަންނަ ފޮށާގައި ގޮތްޖެހުމަކީ ބޭނުމަކަށް ޓަކައި ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
906 905 904
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ވެސް ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު
907
ތައިމިއްޔާގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ބަންދެއް އަޅައިގެން އިހުރާންފޮށާ ހައްޔަރުކުރުމަކީ އިތުރު ހެދުމެއް
ލުމެއްނ ނެނެވެ. ނަމަވެސް ބައެއް މީހުން އެ ކަމުގެ ހައްދު މާބޮޑަށް ފުޅާކުރެއެވެ. އެގޮތުން ބައެއް މީހުން
އިހުރާންފޮށާ ބަލާ މީހަކަށް ގަމީހެއް ސިފަކުރެވޭގޮތަށް ކޮނޑުން ފެށިގެން ދަށްބަޑާ ހަމަޔަށް ގޮށްޖަހައިގެން
908
ބެނުންކުރެއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ އެދެވިގެންވާ ގޮތެއްނ ނެވެ.
901 ((الفتاوى الكربى)))333/1(.
902 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))280 /24(.
903 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)132/7(
904 ((اجملموع)) للنووي)249،255/7(.
905 ((اإلنصاف)) للمرداوي)331/3(.
906 ((احمللى)))258/7(.
907 (جمموع الفتاوى)))111/26(
908 ((الشرح املمتع)))130،131/7(.
227

އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ އު ނުއަންނަ ފޮށާގައި ގޮ ށްޖެހުމާއި ފަށަކުން ނުވަތަ ރޮއްޖަކުން
909
ވިޔަސް އެ ހައްޔަރުކުރުމަކީ ހުއްދައެވެ. އެއީ އެ ކަން މަނާކުރެވޭނެ ސާފު ދަލީލެއް ނުވާތީއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قامَ رَجلٌُ فقا لَ: اي رَسولَ ا لََِّّ، ماذَا تََحمُراَُن أ حن نلََحبسَ منَِ الثيِاَبِ يف اإلححراَمِ؟ فَقا لَ النبُّ
صلَّى هُلا عليه وسلَّمَ: ال تلََحبسُوا القَمِيصَ، واَل السَّراَ وِياَل تِ، واَل الَعماَئمَِ، واَل الَرباَنسَِ، إاَّل أ حن يكَونَ أحدٌَ ليسحتَ له نَعحاَلنِ،
فَ لَحيلَحبسِ اخُلفَّحنِي، ولَحيحقطَعح أسحفَلَ منَِ ال كَعحبحنَِي، واَل تلََحبسُوا شيئاً مَسهَُّ زَحعفََرا نٌ، واَل الَورح سُ، واَل تَنحتقَبِِ امَلرحأَةُ امُلححرِمةَُ، واَل تلََحبسِ
القُ فَّازَيحنِ.(910 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު ތެދުވެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ކަލޭގެފާނު އަމުރުކުރައްވަނީ އިހުރާންބަންނަ
ހިނދު ކޮން ވައްތަރެއްގެ ހެދުމެއް އެޅުމަށް ތޯއެވެ؟ ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި
މީހުން ގަމީސް ނު ލާށެވެ. އަދި ސޯޓު ނުލާށެވެ. އަދި ފަގުޑި ނައަޅާށެވެ. އަދި އަދި ކޯރި ލާފައި ހުންނަ
ބަނޑުފެޅިލިބާސް ނުލާށެވެ. އެހެނެއްކަމަކު ދެ ފައިވާންކިބަ ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ޚުއްފު ލާށެވެ. އަދި
ތަނބިށިހުޅުގެ މިނަށް އެއިން ބައެއް ކަނޑައިލުން ހުއްޓެވެ. އަދި ކުކުން ބީހިފައިވާ އެއްވެސް އެއްޗެއް ނުލާށެވެ.
އަދި ރީދ ބީހިފައިވާ އެއްޗެއް ވެސް ނުލާށެވެ. އަދި އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ މ ނު ނިވައިނުކުރުން
ހުއްޓެވެ. އަދި އަތުގައި އަންގީނުލާ ހުށިކަމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިހުރާންބަނުމުގައި ބޭނުންކުރުން މަނާ ހެދުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ
އެނ ން ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް ހުއްދަކަމަށެވެ. 911
909 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))54/16(
910 رواه البخاري (1834)، ومسلم (1177) واللفظ له.
911 ((الفتاوى الكربى)))333/1(.
228

ށ - އިޙްރާމުގައި ގޮތްޖެހުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم މަނާކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ހަދީސުގައި މަނާކުރެވުނު
912
ކަންކަމުގައި އިޙްރާމުގައި ގޮތްޖެހުން ނުހިމެނެއެވެ.
ނ - އޭގައި އިހުރާންބަންނަ މީހާގެ މަސްލަޙަތު ވެއެވެ. އެއީ އިޙްރާމު ހައްޔަރުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމަކީ
913
ބޭނުންކަމަކަށްވީ ހިނދު ގޮތްނުޖަހާ އެ ހައްޔަރު ނުވާނެތީއެވެ.
ރ - އަންހެނުންނަށް (އިޙްރާމުގައި) ހެދުން ބޭނުންވަނީ އައުރަ ނިވައިކުރުމަށް ކަމަށްވާތީވެ އެ މޭރުމުން
914
އިޙްރާމުގައި ގޮތްޖެހުން (ފިރިހެނުންނަށް) ހުއްދަކުރެވުނީއެވެ.
ހަތްވަނަ ކަފި : އި ހު ރާ މުގެ ހާލަތުގައި ނިޤާބާއި އެހެނިހެން ތަކެތީން މ ނު ނިވައިކުރުން
ފުރަތަމަ އަކުރު : ނިޤާބުގެ މާނަ :
ނިޤާބަކީ މ ނު މައްޗަށް ވައްޓައިލާ ބުރުގާއެވެ.915 ނިޤާބަކީ އެއިން އަންހެނުން މ ނު ނިވައިކުރުމަށް
917 916
އަޅާ ފޮތިކޮޅެކެވެ. އަދި އޭގެ ބައެއް ވައްތަރުގައި ލޮލުންފެންނަވަރުގެ ހުޅުވުމެއް ވެސް ހުރެއެވެ. އަދި
918
ބައެއް ވައްތަރު ބޭރު ފެންނަފަދަ ތުނި ފޮތިން ވެސް ހުރެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު: އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ނިޤާބުން މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން :
912 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))280 /24(.
913((اجملموع)) للنووي)249،255/7(، ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)201 /21(.
914 ((املغين)) البن قدامة)284/3(
915 ރަ ދ ފު
916 ((لسان العرب)) البن منظور)768 /1(،
917 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني 134/7(
918 އެއލު ޔު ނުމހާ ގެއަމި އ ލަ ޖު މު ލަ އެ ކެވެ.
229

919
އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި އަންހެނާ ނިޤާބު އެޅުމަކީ މަނާކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
920 ޝާ 922 921
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޢަޠާއުއާއި ނާފިޢުއާއި ނަޚަޢީގެ ރައުޔަކީ އިހުރާމުގެ
923
ހާލަތުގައި އަންހެނާ މ ނު ނިވައިނުކުރުމާއި އަތުގައި އަންގީ ނުލުމެވެ.
اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްލިމު ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި
ތާބިޢީބޭކަލުންނާއި އެއަށްފަހު ތިއްބެވި ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ދެކެލެއްވީ އަންހެނާ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު
924
ނިވައިކުރުމަކީ މަކުރ ހަކަމެއްކަމުގައެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޙަދީސް: عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما، عَنِ الَّنبِصلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال :)واَل تَنحتقَبِِ امَلرحأَةُ امُلححرِمةَُ، واَل تلََحبسِ
القُ فَّازَيحنِ.(925 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ
ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ
އަންހެނާ މ ނު ބުރުގާ ނައަޅާ ހުއްޓެވެ. އަދި އަތުގައި އަންގީނުލާ ހުއްޓެވެ.
ށ - ޞަޙާބީންގެ ރައުޔު: އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ މ ނު ބުރުގާ އެޅުމަކީ މަނާކަމެއްކަން
ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ ޖަމާޢަތަކުންވަނީ ސާބިތުވެފައެވެ. އަދި އެ ރައުޔާ ފުުށއަރާ ދެވަނަ ރައުޔެއް ނުވެއެވެ.
އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި އަންހެނާ މ ނު ބުރުގާ އެޅުމަކީ މަކުރ ހަކަމެއްކަން
919 ((حاشية ابن عابدين)) 2(/)488، ((جممع األهنر)) لشيخي زاده 1(/)421.
920 ((التاج واإلكليل)) للمواق)141/3(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(15/4).
ه
921 ((اجملموع)) للنووي)167/3(.
922 ((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)551 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)323/3(،
923 ((اإلشراف)) 220/3(
924 ((االستذكار)))15/4(.
925 رواه البخاري (1834)، ومسلم (1177) واللفظ له.
230

ސަޢުދުގެފާނާއި އިބުނު ޢުމަރުގެފާނާއި އިބުނު ޢައްބާސްގެފާނާއި ޢާއި ޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން
926
ސާބިތުވެފައިވެއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : ނިޤާބު ފިޔައި އެހެނިހެން ތަކެތިން މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހަލަތުގައި މ ނު ބުރުގާ ނ ން ތަކެތީން މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ޙުކުމާމެދު ދަންނަބެކަލުން ދެ
ޤައުލަކަށް އިޚްތިލާފުކުރައްވާ ފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހާޖަތަކަށް ޓަކައި މެނުވީ މިސާލަކަށް ހިލޭ ފިރުހެނުން ހުރަސްކުރާ ވަގުތު ފިޔަވައި އެ ނ ން
927
ވަގުތުތަކުގައި އިހުރާން ބަދެފައިވާ އަންހެނަކަށް މ ނު ނިވައިކުރުމަކީ މަނާކަމަކެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
928 ޝާ އި929 930
މަލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ހަދީސް: عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما، عَنِ الَّنبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال: (وال تتنق بِِ امُلححرِمةُ)931 މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ ކިބައިން
ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ ނިޤާބު
(މ ނު ބުރުގާ) ނައަޅާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: (وال تتنق بِِ امُلححرِمةُ) "އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ ނިޤާބު ނައަޅާށޭ" އޮތް
ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ އެ ކަނބަލުން މ ނު ނިވައިނުކުރާށެވެ.932 ފަހެ ނިޤާބާއި ބުރުގާ ފަދަ މ ނު ނިވައިކުރެވޭ
926 ((اإلشراف)))220/3(، ويـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)323/3(.
927 ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)152 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)214/6(.
928 ((التاج واإلكليل)) للمواق)141/3(، وينظر:((الفواكه الدواين)) للنفراوي)825/2(.
929 ((اجملموع)) للنووي)250،261/7(.
930 ((الفروع)) البن مفلح)527/5(.
931 رواه البخاري (1834)، ومسلم (1177) واللفظ له.
932 ((فتح الباري)) البن حجر)54 /4(
231

933
ތަކެތި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވަނީ މަނާކުރެވިގައެވެ.
ށ - ޞަޙާބީބޭކަ ލެއްގެ ރިވާޔަތެއް : عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال:)إحرامُاملرأةِيف وَجحهِها، وإحرامُالَّرجلُِ يف
رأسِه(934 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ
ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (މަނާވެގެންވަނީ) އަންހެނާ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމާއި
ފިރިހެނާ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޯނިވައިކުރުމެވެ.
ނ - އުސ ލީ ހަމަތައް: ފިރިހެނުންނަށް ބޯ ހާމަކުރުން ވާޖިބުވި ފަދައިން އަންހެނުންނަށް މ ނު ފާޅުކުރުން
935
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ނިޤާބާއި ބުރުޤާއިން މ ނު ނިވައިކުރުން ފިޔަވައި އެހެނިހެން ތަކެތިން އިހުރާންބަދެފައިވާ
936
އަންހެނާއަށް މ ނު ނިވައިކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެފައިވާ އަންހެނާ ބޮލުގައި އޮންނަ ފޮތިގަނޑު މ ނު މައްޗަށް
937
ވައްޓައިލުމުގައި މައްސަލައެއްނުވެއެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. މުޅި އަންހެނާއަކީ އައުރައެކެވެ. އެހެންކަމުން އިހުރާންބަދެފައިވާ
ހާލަތުގައި ވެސް އަންހެނާއަށް މ ނާއި ދެ އަތްތިލަ ނިވައިކުރުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް މަނާވެފައިވަނީ މ ނު
ނިވައިކުރުމަށާއި އަތްތިލަ ނިވައިކުރުމަށް ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ ޚާއްޞަ ހެދުމުގެ (ނިޤާބާއި އަންގީގެ) ބާވަތުން
938
އެކަންޏެވެ.
اْبنقّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނާއަށް މަނާވެފައިވަނީ މ ނާއި އަތްތިލައިގެ ގުނަވަން ފޮރުވޭގޮތަށް
ههم
ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ ޚާއްޞަ ތަކެތި (ނިޤާބާއި އަންގީ) އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައިބޭނުންނުކުރުމަށެވެ. ނަމަވެސް
933 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)324/3(.
934 رواه الدارقطين (260)، والبيهقي (9314). صحح إسناده ابنكثري يف))إرشاد الفقيه(((323/1)
935 (اجملموع)) للنووي 250/7(
936 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)324/3(((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)120/22(.
937 ((احمللى)))91/7(.
938 (جمموع الفتاوى)))120/22(ويـنظْ ر:)112/26(.
232

މ ނު ނިވައިކުރުން މަނާކުރެވިފައެއްނުވެއެވެ. އަދި މ ނު ކަޝްފުކޮށްފަ ބެހެއްޓުމަށް އަމުރުކުރެއްވިފައެއް ވެސް
ނުވެއެވެ. ކަން އެހެން އޮތުމާއެކު އެ މައްސަލާގައި އެންމެ ރަނގަޅުގޮތް އެނގިލައްވާނެ ބަޔަކީ نيبއާ صلَى هلا
علْ يهوسلَمގެ އަނބިކަބަލުންނެވެ. އެ ކަނބަލުން އަމަލުކުރެއްވެވި ގޮތަކީ ބަޔަކު ކުރިމައްޗަށް ޖެހޭ ހިނދު މ ނު
ه
939
ނިވައި ކޮށްގަ ތުމެވެ. އަދި އެ ބަޔަކު ފަހަނަޅައި ދިއުމުން މ ނު ކަޝްފުކޮށް ގަތުމެވެ .
ޞަންޢާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަދެފައިވާ އަންހެނާ (ހަދީސުގައި) ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ތަކެތި
(ނިޤާބާއި ބުރުޤާ) ފިޔަވައި އެހެން ތަކެތީން މިސާލަކަށް ދޯޕައްޓާއިން ނުވަތަ އެހެން ފޮތިގަނޑަކުން މ ނު
ނިވައިކުރުން ހުއްދައެވެ. އަދި އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާގެ މ ނަކީ ފިރިހެނުންގެ ބޯ ފަދައިން ނިވައިކުރަން
940
ނުޖެހޭތަނެއްކަމަށް ބުނާބުނުމަކީ ދަލީލެއް އޮތްކަމެއްނ ނެވެ.
ޝައުކާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާގެ މ ނު ކަޝްފުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމުގެ ރައުޔުގައި
ހިފަންޖެހޭވަރުގެ ދަލީލެއް ލިބިފައިނުވެއެވެ. މަނާކުރުމުގެ މައްޗަށް ދަލީލެއް ނުލިބޭހާ ހިނދެއްގައި އެ ކަމެއްގެ
941
އަސްލު ދެމިއޮންނާނީ ހުއްދަވުމުގެ މައްޗަށެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. (وال تتنق بِِ امُلححرِمةُ وال تلَبسِ القُفَّازي نِ) "އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ އަންހެނާ
"
ނިޤާބު ނައަޅާށޭ އަދި އަތުގައި އަންގީ ނުލާށޭ އޮތް ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ މ ނު ނިވައިކުރުމަށް ޓަކައި ފަހާފައިވާ
ނިޤާބުފަދަ ތަކެތިން މ ނު ނިވައިނުކުރާށެވެ. އަދި އަތަށް އެރުވުމަށް ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ އަންގީފަދަ ތަކެތިން
އަތް ނުފޮރުވާށެވެ. ވަރަށް ގިނަ މީހުންނަށް އެކަމުގައި ވަނީ އޮޅުން އަރާފައެވެ. އެއްވެސް ހާލެއްގައި އެއީ މ ނު
ނިވައިކުރުން މަނާކުރުމެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން ވާޖިބުވެގެންވަނީ (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވެސް) މ ނާއި ދެ
އަތްތިލަ ނިވައިކުރުމެވެ. ނަމަވެސް މ ނު ނިވައިކުރުމަށް ޓަކައި ފަހާފައިވާ ނިޤާބުފަދަ ތަކެތި ބޭނުންނުކުރުމެވެ.
އަދި އަތަށް އެރުވުމަށް ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ އަންގީފަދަ ތަކެތިން ވެސް ބޭނުންނުކުރުމެވެ. މިއީ ފިޤުހު
939 ((إعالم املوقعني)))222/1(.
940 (سبل السالم)))191/2(،
941 ((السيل اجلرار)) (ص:)316.
233

ޢިލްމުވެރީންނާއި ދަންނަބޭކަލުން މިކަމުގައި ދެކެވަޑައިގަންނަވާގޮތެވެ. އެބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި އަލްޢައްލާމާ
942
ޞަންޢާނީ ހިމެނިވަޑައިގަނެއެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާގެ މ ނު ކަޝްފުކޮށްފައި ބެހެއްޓުން
نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ޙަރާމްކުރައްވާފައެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ޙަރާމްކުރައްވާފައިވަނީ ހަމައެކަނި ނިޤާބުން
މ ނު ނިވައިކުރުމަށެވެ. ނިޤާބު އެޅުމާއި މ ނު ނިވައިކުރުމާ ދެމެދު ފަރަގުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އިހުރާން ގެ
ހާލަތުގައި އަންހެނަކު މ ނު ނިވައިކޮށްފި ނަމަ ތިމަންނަމެން ބުނާހުށީ އެއީ މައްސަލައެއްނ ންކަމަށެވެ.
ނަމަވެސް އަސްލަކީ އިހުރާން ގެ ހާލަތުގައި ހުރި އަންހެނެއްގެ ކައިރީގައި ހިލޭ ފިރިހެނަކު ނެތިއްޖެ ނަމަ މ ނު
943
ކަޝްފުކޮށްފައި ބެހެއްޓުމެވެ. އަދި ހިލޭ ފިރިހެނަކު ހުރެ އްޖެ ނަމަ މ ނު ނިވައިކޮށްފައި ބެހެއްޓުމެވެ.
ދަލީލު: ޞަޙާބީބޭކަ ލުންގެ ރިވާ ޔަތް ތަ އް :
ހ - عن مُعاذَةَ عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها قالت:)امُلححرِمةُ تلََحبسُ من الثيابِ ما شاء حت إاَّل ثواًب مَسهَُّ وَرح سٌ أو زعفرا نٌ، وال
تتحَربقَعُ وال تلَََّثمُ، وتَسح دُ لُ الَّثوبَ على وَجحهِها إن شاءَت(944 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި މުޢާޒަތުގެފާނު މާތްاله
އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.
އިހުރާންބަންނަ އަންހެނާ އެ ކަނބަލަކު ބޭނުންވާ ހެދުމަކުން އިހުރާންބަނުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް ރީދުލާއި
ކުކުން ބީހިފައިވާ ހެދުން ބޭނުންނުކުރާ ހުއްޓެވެ. އަދި ބުރުގާ (މ ނު ބުރުގާ) ނައަޅާށެވެ. އަދި ނޭފަތާއި އަނގަ
މަތީގައި ފޮތި ނުބަންނާށެވެ. ނަމަވެސް ބޭނުންކަމުގައިވަނީ ނަމަ ބޯމަތީން މ ނުމައްޗަށް ފޮތިގަނޑެއް ވައްޓައިލުން
(އެންމެ ރަނގަޅެވެ.) ހުއްޓެވެ.
اْبن قّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މައްސަލާގައި (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމުގައި)
ههم
މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅަށް އެކަން އެނގޭނެ ބަޔަކީ نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ
942 (جمموع فتاوى ابن ابز)))232/5(.
943 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))185/22(.
944 رواه البيهقي (9316) وصحَح إسناده األلباين يف))إرواء الغليل(((212/4)
234

އަނބިއަނބިކަބަލުންނެވެ.945
ށ - عن أمساءَ بنتِ أيب بك ر رضَِيَ هُلا عنهما، قالت: (كَّنا نُغطَيِ وُجوهَنا منَِ الرِجالِ، وكَُّنا نَََّحتشِ طُ قبل ذلك يف اإلحرامِ) 946
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ބަކުރުގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން އަސްމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ
ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި) ތިމަންމެންގެ މ ނު ފިރިހެނުންނަށް ނިވައިކުރަމެވެ.
އަދި އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ތިމަންމެން ބޮލުގައި ފުނާއަޅަމެވެ.
ނ - عن فاطمةَ بنتِ املنحُذِرِ أنََّا قالت: (كنا خَُنمرُِوُجوهَناونُن حُحمرِماتٌ، مع أمساءَ بنتِ أيب بك رالصِدِيقِ)947 މާނައީ: މުންޒިރުގެ
ދަރިކަބަލުން ފާތުމަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ." ތިމަންމެންގެ މ ނު
ނިވައިކުރަމުންގެންދިޔައީމެވެ. އެއީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ތިބެގެންނެވެ. އެހިނދު އަބ ބަކުރުގެފާނުގެ ދަރިކަބަލުން
އަސްމާކަމަނާ އެކުވެ ހުންނަވަތެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : އަންހެނާ ލައިގެންހުރި ހެދުމުގެ ބަޔަކުން މ ނު ނިވައިކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާ ލައިގެންހުރި ހެދުމުގެ ބަޔަކުން މ ނު ނިވައިކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި948 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ949 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ ރިވާޔަތްތައް:
ހ - عن مُعاذَةَ عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها قالت:)امُلححرِمةُ تلََحبسُ من الثيابِ ما شاء حت إاَّل ثواًب مَسهَُّ وَرح سٌ أو زعفرا نٌ، وال
تتحَربقَعُ وال تلَََّثمُ، وتَسح دُ لُ الَّثوبَ على وَجحهِها إن شاءَت(950 މާނައީ: މަތްاله ރުއްސުންލެއްވި މުޢާޒަތުގެފާނު މާތްاله
އެ ކަމަނާއަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.
945 ((إعالم املوقعني)) البن القّيهم)265/1(.
ه
946 رواه ابن خزمية (2690)، واحلاكم (1668). صحَحه على شرط الشيخني واأللباين يف))إرواء الغليل(((212/4)
947 رواه مالك يف ((املوطأ)))474/3(واللفظ له، وإسحق بن راهويه يف ((مسنده)))2255(صحح إسناده األلباين يف ((إرواء الغليل))
)212/4(.
948 (الكايف)) البن عبدْه الرّب)388/1(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْه الرّب)14/4(، ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)345/2(.
ه ه
949 ((الفروع)) البن مفلح)529/5(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)356/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)447/2(.
950 رواه البيهقي (9316) وصحَح إسناده األلباين يف))إرواء الغليل(((212/4)
235

އިހުރާންބަންނަ އަންހެނާއަށް ބޭނުންވާ ހެދުމަކުން އިހުރާންބަނުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް ރީދުލާއި ކުކުން
ބީހިފައިވާ ހެދުން މެނުވީއެވެ. އަދި ބުރުގާ (މ ނު ބުރުގާ) ނައަޅާށެވެ. އަދި ނޭފަތާއި އަނގަ މަތީގައި ފޮތި
ނުބަންނާށެވެ. ނަމަވެސް ބޭނުންކަމުގައިވަނީ ނަމަ ބޯމަތީން މ ނުމައްޗަށް ފޮތިގަނޑެއް ވައްޓައިލުން)އެންމެ
ރަނގަޅެވެ.(ހުއްޓެވެ.
ށ -عن أمساءَ بنتِ أيب بك ر رضَِيَهُلا عنهما، قالت: (كَّنا نُغطَيِ وُجوهَنا منَِالرِجالِ، وكَُّنا نَََّحتشِ طُ قبل ذلك يف اإلحرامِ) 951
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ބަކުރުގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން އަސްމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ
ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި) ތިމަންމެންގެ މ ނު ފިރިހެނުންނަށް ނިވައިކުރަމެވެ.
އަދި އިހުރާންބަނުމުގެ ކުރީގައި ތިމަންމެން ބޮލުގައި ފުނާއަޅަމެވެ.
ނ - عن فاطمةَ بنتِ املنحُذِرِ أنََّا قالت: (كنا خَُنمرُِوُجوهَناونُن حُحمرِماتٌ، مع أمساءَ بنتِ أيب بك رالصِدِيقِ)952 މާނައީ: މުންޒިރުގެ
ދަރިކަބަލުން ފާތުމަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. " ތިމަންމެން އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
(އަދި) އަބ ބަކުރުގެފާނުގެ ދަރިކަބަލުން އަސްމާގެ ހާޒިރުގައި ތިމަންމެންގެ މ ނު ނިވައިކުރަމުންގެންދިޔައީމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ހ - نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންނާއި ޞަހާބީންގެ އަންހެންކަނބަލުން އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
މ ނު ނިވައިކޮށްފައިވެއެވެ. އަދި އެ ފޮތިގަނޑު މ ނުގައި ބީހުމުގެ މައްޗަށް ސަމާލުކަމެއް ނުދެއްވަތެވެ.953
ށ - އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރުމުގައި އޮތް އެންމެ ރަނގު ގޮތް އެނގޭނެ ބަޔަކީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم ގެ އަނބިއަނބިކަބަލުންކަމަށް اْبنقّـي ا جْْلوهزيةَ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އެ ބަސްފުޅުން އިސްވެދިޔަ ހަދީސަށް
ههم
އަމަލުކުރުމަށް އިޝަރާތްލިބެއެވެ. 954
951 رواه ابن خزمية (2690)، واحلاكم (1668). صحَحه على شرط الشيخني واأللباين يف))إرواء الغليل(((212/4)
952 رواه مالك يف ((املوطأ)))474/3(واللفظ له، وإسحق بن راهويه يف ((مسنده)))2255(صحح إسناده األلباين يف ((إرواء الغليل))
)212/4(.
953(جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)112/26(.
954 ((إعالم املوقعني)) البن القّيهم)265/1(.
ه
236

ވަރުންއެޅުން: އިއުތިރާޒުކުރެވެއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މ ނު ނިވައިކުރެވޭ ފޮތިގަނޑު މ ނުގައި ބީހިފައި
ހުރުމަކީ ގާތް ކަމެކެވެ. އެއީ މަނާ ކަމެކެވެ. އުބުނު ޤުދާމަ ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ
ޝަރުޠެއްކަމުގައިވީ ނަމަ އެކަން ބަޔާން ކުރެވުނީހެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަންހެނާއަށް މަނާކުރެވިފައިވަނީ
955
މ ނު ނިވައިކުރުމަށް ތައްޔާރުކުރެވުފައިވާ ނިޤާބު ފަދަ ތަކެތީން މ ނުނިވައިކުރުމަށެވެ.
އަށްވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުން
ފުރަތަމަ އަކުރު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާ އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާ އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމަކީ މަނާ ކަމެކެވެ. އެއީ މާލިކީ
958 957 956
މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުމަރާއި ޢަޠާއި ނަފިޢާއި ނަޚަޢީގެ ރައުޔަކީ އިހުރާމުގެ
ހާލަތުގައި އަންހެނާ މ ނުގައި ނިޤާބުނެއެޅުމާއި އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމަކީ މަނާކަމެއްކަމަށެވެ. އަދި
މާލިކުގެ އަރިހުގައި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަންހެނާ މ ނުގައި ނިޤާބުއެޅުމާއި އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމަކީ
959
މުކުރ ހަކަމެކެވެ.
ދަލީލު: ޙަދީސް: عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما، عَنِ الَّنبِصلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال :)واَل تَنحتقَبِِ امَلرحأَةُ امُلححرِمةَُ، واَل
تلََحبسِ القُفَّازَيحنِ.(960 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَمގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަނދެގެން ހުންނަ
އަންހެނާ މ ނު ބުރުގާ ނައަޅާ ހުއްޓެވެ. އަދި އަތުގައި އަންގީނުލާ ހުއްޓެވެ.
955 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)324/3(.
956 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)202 /4(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(16/4)، ((الذخرية)) للقرايف)304/3(.
ه
957 ((اجملموع)) للنووي)269/7(
958 ((اإلنصاف)) للمرداوي)357/3(.
959 ((اإلشراف)))220/3(.
960 رواه البخاري (1834)، ومسلم (1177) واللفظ له.
237

ދެ ވަނަ އަކުރު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނާ އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނާ އަތުގައި އަންގީ ބޭނުންކުރުމަކީ ޙަރާމްކަމެކެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލު ކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފިރިހެނާ އަތުގައި
961
އަންގީލުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމާމެދު ދެވަނަ ރައުޔެއްނުވެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލު ކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނދެގެންހުންނަ މީހަކަށް
ހަށިގަނޑުގެ ގުނަވަންތައް ނިވައިކުރުމަށް ތައްޔާރުކުރެވިފައިވާ ހެދުން މިސާލަކަށް ހަށިގަނަޑަށް ފަހާފައިވާ
ގަމީހާއި ހަށިގަޑުން ބަޔަކަށް ފަހާފައިވާ ސޯޓާއި (ޖަނގިޔާއީ) އަތަށް އެރުވުމަށް ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ އަނގީއާއި
962
ފަޔަށް ތައްޔަރުކޮށްފައިވާ ޚުއްފުފަދަ ތަކެތި މަނާކުރެވިފައިވުމާ މެދު އިތުރު ރައުޔެއް ނުވެއެވެ.
ނުވަނަ ކަފި : ފަހާފައިވާ ތަކެ އްޗަށް ވާ ފިދުޔާ އި އެ ހުކުން ވަންނަ ވަގުތު
ފުރަތަމަ އަކުރު : ފަހާފައިވާ ތަކެއްޗަށް ވާ ފިދުޔަ
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ފަހާފައިވާ ހެދުމެއް ލެވިއްޖެ މީހާގެ މައްޗަށް ފިދުޔަދިނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ދޭންޖެހޭ ފިދުޔުގެ ބާވަތަކީ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް
966 965 964 963
ކާންދިނުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު
961 ((اجملموع)))257/7(، ويـنظْ ر: ((روضة الطالبني)) للنووي)127/3(.
962 ((املغين)))281 /3(.
963 ((حاشية رد احملتار)) البن عابدين)547/2(.
964 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)202 /4(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)304/3(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص:)93.
965 ((روضة الطالبني)) للنووي)125/3(.
966 ((كشاف القناع)) للبهويت)426/2(.
238

އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ. ދަލީލު ނެގިފައިވަނީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބޮލުން އިސްތަށި ފިލުވުމުގެ މައްޗަށް
ފިދުޔަ ލާޒުމުވެފައިވާތީވެ އެ މައްޗަށް ގިޔާސްކޮށްގެންނެވެ.967
ދެވަނަ އަކުރު : ފަހާފައިވާ ތަކެތި ލުމުގެ ހުކުން ވަންނަ ވަގުތު
ފަހާފައިވާ ތަކެތި ލުމުގެ ހުކުން ވަންނަ ވަގުތަކީ އެ ހެދުން ލެވޭ ވަގުތެވެ. ވަގުތު ގިނަކުރުން ލާޒިމެއްނުވެއެވެ.
ޝާ 969 968
އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އެ ބޭކަލުން ދެކެލައްވަނީ ކަމެއް ކުރެވޭ ވަގުތަކީ
އެކަމުގެ އަރާމު ހާސިލުވާ ވަގުތުކަމަށެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ޖިމާޢުވުމުގެ މިސާލުކަމަށެވެ. އަރާމު
970
އިހްސާސްވުމަކަށް ގިނަ ވަގުތުތަކެއް ބޭނުމެއްނުވާކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ބައި : މަނާކަންތަކަށް ދޭން ޖެހޭ ފިދުޔަ
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ފިދުޔައިގެ ބާވަތްތާއި އޭގެ އަޙްކާމުތައް
ފުރަތަމަ ކަފި : ފިދުޔައިގެ ބާވަތްތައް
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އިސްތަށި ފިލުވުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމާއި ހުވަނދުލުމާއި ބޯ ނިވައިކުރުމުގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ
ދިނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އޭ ގެ ބާވަތަކީ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކޮންމެ މިސްކީނަކަށް
971
ސާޢެއްގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގެ މިންވަރަށް ކާންދިނުން ނުވަތަ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
972 ޝާ 974 973
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ابن
عباس އާއި علقمة އާއި جماهد އާއި إبراهيم النخعي އާއި قتادة އާއި طاووس އާއި عطاء ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވަނީ ފިދުޔަ
967 ((اجملموع)) للنووي)376 /7(.
968(اجملموع)) للنووي)259/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)519/1(.
969 ((كشاف القناع)) للبهويت)426/2(
970 ((كشاف القناع)) للبهويت)426/2(.
971(تبيني احلقائق)) للزيلعي)56/2(.
972 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(389/1).
ه
973 ((اجملموع)) للنووي)368/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)227/4(.
974 ((اإلنصاف)) للمرداوي)360/3(.
239

ދެވޭ ބާވަތަކީ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކޮންމެ މިސްކީނަކަށް ސާޢެއްގެ ދެބައިކުޅަ
975
އެއްބައިގެ މިންވަރަށް ކާންދިނުން ނުވަތަ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުންކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:)وَاَل تَُحلِقُواح رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ احهَلحديُحَِملَّهُفَمَن كَانَ مِن كُم مَّرِيضًا أَوح بِِهأَ ذًى مِن رأَّحسِهِفَفِحديةٌَ منِح صِياَمأَوح
صدََقَةأَوح نُسكُ)976މާނައީ: އަދި هدْى އެ ކަތިލުމުގެ حمل އަށް ފޯރައްޖައުމަށް ދާނދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ
ނުބާލާށެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބަލިވެއްޖެމީހާ ނުވަތަ ބޮލުގައި ބައްޔެއް ހުރެއްޖެމީހާ) އެކަންކަމުގެ
ސަބަބުން ބޯ ބާލައިފި ނަމަ(ފަހެ ރޯދައިން ނުވަތަ صدقات އެއް ދިނުމުން ނުވަތަ ކަތިލުމަކުން فدية އެއް ދިނުން
ހުށްޓެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް: عن عبدِ هِلا ب نِ مَعحقلِ، قال: جلسح تُ إلكعحبِ ب نِ عُحجرةََ رضَِيَهُلا عنه، فسألُته عن الفِحديةَ، فقال:)نزلت يَّف
خا صةًَّ، وهي لكم عامةٌَّ؛مُِحلتُ إل رسوِل هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم والقَمحلُيتناثَُرعلى وجهي، فقال: ماكنتُ أُرىَ الوجَعَبلََغَبك
ما أَرىَ-أو ماكنتُ أُرى اجَلهح دَ بلغَ بك ما أَرىَ-تََِدُ شاةً؟ فقُحلتُ: ال، فقال: فصُمحثالثةَ أاَّيم، أوأطعمِح سِتةََّ مساكنَي؛ ل كُلِمسك ني
نص فُ صا ع(977 މާނައީ: عبدههلا ب هن معقْهل ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ كْعب ب هن عجْرةގެ
އަރިހުގައި އިށިދެގެން އިނީމެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ ފިދުޔާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލެއް ދެންނެވީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ
ތިމަނަންނައަށް ޚާއްޞަކުރެވިގެން ހިނގާފައިވާ ހާދިސާއެކެވެ. ނަމަވެސް (އޭގެ ހުކުން) ތިޔަބައި މީހުންނަށް
އާއްމުވެގެންވެއެވެ. އެ ހާދިސާއަކީ ތިމަންނަ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އަރިހަށް ގެނެވުނު ހިނދު ތިމަންނަގެ
ބޮލުގެ އުކުނު ތައް ގިނަކަމުން ހުރީ މ ނުމަތީ އުތުރިއަރައަރައެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާގެ ބޮލުގައި ތިޔަ
އަޅާ ވޭން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އެބަ ފެނެއެވެ. ބަކަށްޓެއް ކަތިލެވޭނެ މާ ލީ ކުޅަދާނަކަން ތިބާއަށް
ލިބިގެންވޭހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ނުވެއެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފެާށވެ
975 ((احمللى)))212/7(
976 البقرة 196
977 رواه البخاري (1816) واللفظ له، ومسلم (1201).
240

ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކޮންމެ މިސްކީނަކަށް ސާޢެއްގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގެ މިންވަރަށް ކާންދޭށެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު: اْبنعبدْالْرُّبهއިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. كْعب ب عجْرة ގެ އަރިހުން ރިވާވެފައިވާ
هن
ހަދީސުގައިވާފަދައިން ފިދުޔަ ދެވޭ ބާވަތަކީ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކޮންމެ
މިސްކީނަކަށް ސާޢެއްގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގެ މިންވަރަށް ކާންދިނުން ނުވަތަ ބަކަރިއެއް ކަތިލުންކަމާމެދު
978
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ.
ދެ ވަނަ ކަފި : ފިދުޔަ އިގެ ބެހެނިވެރީން
ފިދުޔައިގެ ގޮތުގައި ނެގެވޭ ތަކެތި ހަރަންފުޅުގެ އަވަށުގައި ތިބޭ މިސްކީނުންނަށް ބެހުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ.
980 979
އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔަކީ
ޙަރަމުފުޅަށް ކުރެވޭ ހަދިޔާއެވެ. އެއީ ޖަމަލު ނުވަތަ ގެރި ނުވަތަ ބަކަރި މައްކާގައި ކަތިލުމެވެ. އަދި ޙަރަމުގެ
ފަޤީރުންނަށް ބެހުމެވެ. ނުވަތަ މީހަކު މެދުވެރިކޮށް ޖަމަލު ނުވަތަ ގެރި ނުވަތަ ބަކަރި މައްކާގައި ކަތިލުމެވެ.
981
އަދި ޙަރަމުގެ ފަޤީރުންނަށް ބެހުމެވެ.
ދަލީލު: ޤުރުއާން: (هَحداًياَبلغَِ الح كَحعبِةَ) 982 މާނައީ: (މި ދޭންޖެހޭނީ) كعبة ا لََّّގެފުޅަށް ފޯރާ هدْى އެއްގެ ގޮތުގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ފިދުޔައިގެގޮތުގައި ދޭންޖެހޭ ކާތަކެތީގެ ބަދަލުގައި މައްކާގައި ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ ޝަރުޠަކީ
983
ޙަރަމުގެ ފަޤީރުންނަށް އެތަކެތި ވާސިލުވުމެވެ.
978 االستذكار(((385/4).
979((روضة الطالبني)) للنووي 156/3(
980((كشاف القناع)) للبهويت)452،46/2(.
981 ((جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني)))9/25(.
982 املائدة 95
983 ((كشاف القناع)) للبهويت)460/2(.
241

ތިން ވަނަ ކަފި : ފިދުޔަ ރޯ ދަ ހިފަން ޖެހޭ ތަނާއި އޭގެ ސިފަ
ފުރަތަމަ އަކުރު : ފިދުޔަ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަން
ފިދުޔަ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ވަކިތަނެއް ކަނޑައެޅިފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ކޮންމެ ތަނެއްގައި ހުރެގެން
984
ފިދުޔަ ރޯދަ ހިފިކަމުގައި ވިޔަސް ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޖަރީރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ފިލުވުމުގެ ސަބަބުން ލާޒިމުވާ
985
ފިދުޔަ ރޯދަ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ހުރެގެން ހިފިކަމުގައި ވިޔަސް ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އަލްޢައިނީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ފިދުޔަ ރޯދަ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ހުރެގެން ހިފިކަމުގައި
ވިޔަސް ހުއްދަކަމަށާއި އަދި އެ ރޯދަ ޙަރަމުފުޅުގައި ނުވަތަ މައްކާގައި ހިފަންނުޖެހޭކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
986
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދޭއް: ބުއްދީގެ ދަލީލު: ރޯދައަކީ ވަކި މީހަކަށް ޚާއްޞަ ކުރެވޭ ކަމަކަށް ނުވާތީވެ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ވެސް އެ
987
އަޅުކަންކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ފިދުޔަ ރޯދަ ވިދިވިދިގެން ހިފުމާއި ވަކަވަކީ ން ހިފުމުގެ ހުކުން
988
ފިދުޔަ ރޯދަ ވިދިވިދިގެން ހިފުމާއި ވަކަވަކީން ހިފުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
989 ޝާ 991 990
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
984 ((منسك اإلمام الشّهنقْيطيّه)) 277/2(
985 (تفسري ابن جرير)))83/3(.
986 ((عمدة القاري)))154/10(
987 ((الروض املربع)) للبهويت)182 /1(.
988 ((حاشية الطحطاوي)) (ص:)453. ((بدائع الصنائع)) للكاساين)187/2(.
989 ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)51/1(.
990 ((اجملموع)))120/18(. ((حاشية اجلمل على شرح املنهج)))537/2(.
991 ((اإلنصاف)))362/3(. ((حاشية اخللويت على منتهى اإلرادات)))347/2(.
242

ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން: (فَفِحديةٌَ منِح صِياَمأَوح صدََقَةأَوح نُسكُ) 992 މާނައީ: ފަހެ ރޯދައިން، ނުވަތަ صدقات އެއް ދިނުމުން ނުވަތަ
ކަތިލުމަކުން فدية އެއް ދިނުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި ވާރިދުވެފައިވަނީ އިތުރު ތަފުސީލަކާ ނުލައި ހަމަ އެކަނި ރޯދަ ހިފުމުގެ
993
އަމުރެވެ. އެހެންކަމުން ވިދިވިދިގެން ހިފުމާއި ވަކަވަކީން ހިފުން ހުއްދަކުރެވެއެވެ.
ށ - ބުއްދީގެ ދަލީލު: ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފުމަށް اله އިރާދަކުރެއްވީ ނަމަ އެ ކަން ބަޔާންކުރެ އްވީހެ އެވެ.
މިސާލަކީ (فصيام شهرين متتابعني - اجملادلة)4 އެވެ. މާނައީ: ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފާށެވެ. މިސާލަކީ (فَفِحديةٌَمحنِ صِياَم أَحو
صدََقَةأَوح نُسكُ- البقرة (196 އެވެ. މާނައީ: ފަހެ ރޯދައިން، ނުވަތަ صدقات އެއް ދިނުމުން ނުވަތަ ކަތިލުމަކުން فدية އެއް
ދިނުން ހުށްޓެވެ.
ހަތަ ރު ވަނަ ކަފި : ގަސްތުގައި މަނާކަމެއް ކުރުމުގެ ހުކުން
އުޒުކާއިލައިގެން ވިޔަސް އުޒުރަކާނުލައި ވިޔަސް ގަސްތުގައި މަނާކަމެއް ކޮށްފި މީހެއްގެ ޙުކުމަކީ ފިދުޔަ
994 ޝާ 996 995
ދިނުން ވާޖިބުވުމެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ބުއްދީގެ ހަމަތައް: ޢުޒުރަކާލައިގެން ބޮލުން އިސްތަށި ފިލުވައިލާ މީހާގެ މައްޗަށް اަلهތޢާލާ ފިދުޔަ
ވާޖިބުކުރެއްވިއެވެ. އެ އީ އުޒުރަކާނުލައި އެފަދަ ކަމެއް ކޮށްފި މީހަކަށް ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާނެކަން އެ މީހެއްގެ
ސަމާލުކަމަށް ގެނެވުމަށް ޓަކައި ކުރެވުނު އިޝާރަތެކެވެ. 997
992 البقرة 196
993 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)141/4(.
994 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(389/1)
ه
995 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)227/4(
996 (اإلنصاف)) للمرداوي)360/3(
997 ((أضواء البيان)) للشنقيطي)42/5(.
243

ފަސް ވަނަ ކަފި : ގަސްތަކާނުލައި މަނާކަމެއް ކުރުމުގެ ހުކުން
ގަސްތަކާނުލައި މިސާލަކަށް ހަނދާންނެތިގެން ނުވަތަ އޮޅުންނުފިލާތީ ނުވަ ތަ މަޖުބ ކޮށްގެން ކުރެވޭ
1000 999 998
މަނާކަމަކަށް ފިދުޔަ ވާޖިބެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ޡާހިރީ މަޒުހަބެވެ. އިބުނުލްޖަޒީއާއި އިބުނު ޤުދާމާއި
1001
އިބުނު ޙަޒަމުގެ ރައުޔަކީވެސް ގަސްތަކާނުލައި މިސާލަކަށް ހަނދާންނެތިގެން ނުވަތަ އޮޅުންނުފިލާތީ ނުވަތަ
1002
މަޖުބ ކޮށްގެން ކުރެވޭ މަނާކަމަކަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުނުވާނެކަމަށެވެ. އަދި އިބުނުލްމުންޒިރުގެ ރައުޔަކީ ވެސް
އެއީއެވެ.
އިބުނު ޢުޡައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަނދާންނެތިގެން ނުވަތަ އޮޅުންނުފިލާތީ ނުވަތަ މަޖުބ ކޮށްގެން ކުރެވޭ
މަނާކަމަކަށް ފިދުޔަ ވާޖިބެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ޖިމާޢުވުން ކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ޝިކާރުކުރުން ކަމުގައިވިޔަސް
1003
ނުވަތަ ނިޔަފަތިކެނޑުން ކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ފަހާފައިވާ ތަކެތި ލުން ކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ.
ދަލި ލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (رَبَّ ناَ اَل تُؤَاخِحذاَن إِحن نَسِيناَ أَوح أَحخطأَحاَن)1004فقال هلا: ((قد فعحلتُ) 1005 މާނައީ: އަޅަމެންގެ ވެރިރަސްކަލާކޮ!
އަޅަމެން ހަނދާންނެތިއްޖެ ނަމަ ނުވަތަ قصد އެއްނެތި އަޅަމެންނަށް ކުށެއް ވެވިއްޖެ ނަމަ (އެކަމަށް)
އަޅަމެންނަށްعقوابت ނުދެއްވާނދޭވެ!
ށ - (وَلَيحسَعلََيحكُمح جُناَحٌفيِماَ أَحخطأَحتَحُ بِِهوَلكَنِح ماَ تَعَمدََّ حت قُ لُوبكُُمح) 1006 މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނޭނގިގެން
998 احمللى((البن حزْم (215/7)،
999 (القوانني الفقهية)) البن جزي (ص:)93.
1000 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة 263/3(
1001 احمللى((البن حزْم (215/7)،
1002 (اإلشراف)) البن امْلنذهر)227/3(
1003 ((الشرح املمتع)))200 -198/7(.
1004 البقرة 286
1005رواه مسلم (126) من حديث ابن عباس رهضيهلاعنهما.
1006 األحزاب 5
244

(ކުށުން) ކުރެވުނު ކަމެއްގެ ފާފައެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަކަށް ނެތެވެ. އެހެނެއްކަމަކު ފާފަވެރިކަން އޮންނާނީ
ތިޔަބައިމީހުންގެ ހިތްތައް ގަސްތުކުޅަ ކަމަކާ މެދުގައެވެ.
ނ - (مَنحكَفََر اِبلََِّّ منِح بَعحدِ إِمياَنِهِ إِاَّل مَنح أُ حكرِهَ وَقَ حلُبهُ مطُحمَئنٌِّ اِبحإِلمياَنِ وَلكَنِح مَنح شََرحَ اِبلح كُحف رِ صَحدراً فَ علََيحهِمح غَ ضَ بٌ منَِ ا لََِّّ) 1007
މާނައީ: އީމާންކަމަށް އެމީހާގެ ހިތްހަމަޖެހިގެންވާ ހާލު މަޖުބ ރުވެގެންވާ މީހާ މެނުވީ އީމާންވުމަށްފަހު لَّاއަށް
ކާފިރުވެއްޖެ މީހާ އަދި އެހެނެއްކަމަކު (އެބަހީ: މަޖުބ ރު ވެގެންވިޔަސް) ކާފިރުކަމަށް ހިތްތަނަވަސް ވެއްޖެމީހާ
(ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެއުރެންނަށް لَّاގެ ޙަޟުރަތުން ކޯފާލެއްވުންހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ދީނުން ބޭރުވާ ކަމެއް މަޖުބ ކޮށްގެން ކުރުވުމަކުން ދީނުން ބޭރުވުމުގެ ޙުކުމެއް ނައަންނާތީވެ
އެނ ން ކަންތައް މަޖުބ ރުކޮށްގެން ކުރުވުމުގެ މައްޗަކަށް ކުށެއް ނުވުން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.1008
ރ - (وَمَنح قََ تلَهُ مِنح كُمح مُتَعَمِدًا فَجَزَاءٌ مِثحلُ ماَ قَ تلََ منَِ الَّنعَمِ) 1009 މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ގަސްތުގައި
އެފަދަ ޝިކާރައެއް ގަތުލުކޮށްފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ ގަތުލުކުޅަ އެއްޗަކާ އެއްފަދަ
އެއްޗެއް ނަޢަމި ސ ފީގެ ތެރެއިން ދިނުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޙުކުމު ގެ ސިފައަކީ (ހުކުން ލާޒިމުވާ ސަބަބަކީ) " ގަސްތުގައި" އެ ކަމެއް ކުރުމެވެ.
1010
އެހެންކަމުން ގަސްތުގެ ސިފަ ނެތިއްޖެ ނަމަ ޙުކުމުން އިސްތިސްނާވެގެންވާނެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - ހަދީސް: عن يَعحلى ب نِ أمَيةََّ رضَِيَ هُلا عنه، قال:)بينما النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم ابجِلعحرانةَِ، ومعه نفٌَر من أصحابِه،
جاءه رجلٌ، فقال: اي رَسولَ هلا،كيف ترى يف رج ل أحرمَ بعُمحرةَ، وهو مُتضََمخٌِ بطي ب؟ فسكت النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم
ساعةً، فجاءه الوحيُ، فأشار عمَرُ رضَِيَ هلا عنه إل يَعلَى، فجاء يَعلَى، وعلى رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلَّم ثوبٌ قد أظَلَّ
به فأدخَلَ رأسَه، فإذا رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلَّمَ حُممَرُّ الَوجهِ وهو يغطُُّ، مث سُرِي عنه، فقال: أين الذي سأ لَ عن الُعمحرِةَ؟
1007 النحل 106
1008 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)194/7(.
1009 املائدة 95
1010 الشرح املمتع((البن عثيمني (196/7)
245

فأُتِ برجلُ، فقال: اغ سِلِ الطيِبَ الذي بك ثال ثَ مراَّت، وان زحعِ عنك اجُلبةَّ، واحصنَعح يف عُمحرِتَككما تصنَعُيف حَجَّتِك) 1011
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޔަޢުލާ ބުނި އުމައްޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يه وسلَم
ه
1012
ޖިޢުރާނާ ނަމަކަށް ކިޔުނު އަވަށުގައި އަޞްޙާބުބޭކަލުންކޮޅަކާއެކު އިންނެވި ތަންވަޅެއްގައި މީހަކު ދިޔައެވެ.
ފެހެ ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. މީހަކު ޢުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނދެގެން ހުރިއިރު އެ މިހާގެ
ހަށިގަޑުގައި އޮހެރިގެންދާވަރަށް އަތަރުލެވިފައިވާ ނަމަ ކަލޭގެފާނު ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ ކޮންގޮތަކަށް ހެއްޔެވެ؟
ފަހެ نيبއާ صلَى هلا علْ يه وسلَم (ވަގުތުން ޖަވާބު ނުދެއްވާ) ހަނުހުންނެވިއެވެ. އެ ތަންވަޅު ވަޙީ އަތުވެއްޖެވެ.
ه
ދެން ޢުމަރުގެފާނު ޔަޢުލާއަށް (ވަޙީ ބާވައިލައްވާ މަންޒަރު ދެއްކުމަށް ޓަކައި އައުމަށް) އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ.
ފަހެ ޔަޢުލާ ދިޔައެވެ. އެ ވަގުތު ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ގެ ބޯފުޅު މަތީން އޮތީ އަވިން ސަލާމަތްވުމަށް
ه
ފޮތިގަނޑެއް ތުރުކުރެވިފައެވެ. ފަހެ ޔަޢުލާ އެ ފޮތިގަނޑުގެ ތެރެއަށް ބޯ ވެއްދިއެވެ. ފަހެ ر سو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهوسلَم ގެ މ ނުފުޅުގެ ކުލަ ރަތްވެފައިހުރިތަން ދުށުމުގެ އިތުރުން އުދާސްވެގެން ހަށިފުރާ ނޭވާލަމުންގެންދެވި
ه
އަޑު ވެސް އެއްސެވިއެވެ. ދެން (ވަޙީ މެދުކެނޑި) އެ ކަލޭގެފާނުގެ ހަށިކޮޅު ހަމަޖެހި ކުރިއެކޭ އެއްގޮތަކަށް
ރަމަތަވެއްޖެއެވެ. ދެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޢުމުރާއާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރި މީހާ ކޮބައިހެއްޔެވެ؟ ފަހެ އެ
"
މީހަކު ގެނެވުނެވެ. އެ ހިނދު (އެ މީހާއަށް) ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިބާގެ ހަށިގަނޑުގައި ލެވިފައިހުރި ނަމަ
1013
ހުރި ހުވަނދެއް ދޮވެލާށެވެ. އެލަކުން އެ ބަސްފުޅު ތިން ފަހަރު ފަށްފަށްކުރެއްވިއެވެ.)ދެން
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.(ތިބާގެ ގައިން ޖުއްބާ ބާލާށެވެ.)ދެން ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.(ތިބާ ޙައްޖުގައި އަމަލުކުރި
މޭރުމުން ޢުމުރާގައި ވެސް އަމަލުކުރާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގައިވާ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޖުއްބާލައިގެން އަދި ހުވަނދު ލައިގެން
1011 رواه البخاري (1536)، ومسلم (1180)
1012 ޖިޢުރާނާއަކީ މައްކާއާއި ޠާއިފާ ދެމެދު އޮންނަ ކުޑަ އަވަށެވެ. މައްކާއިން ހަތާވީސް ކިލޯމީޓަރު ދުރުގައި އޮންނަ ރަށެކެވެ .
އެއީ އިޙްރާމް ބަނުމަށް ވާ މައްކާގެ އެއް މީޤާތެވެ. ނަބީކަލޭގެފާނުގެ ތިންވަނަ ޢުމުރާއަށް އިޙްރާމް ބެންނެވީ އެ މީޤާތުންނެވެ.
(النهاية البن األثري)276 /1
1013އެލަކުން: އެގޮތުން (ރަދީފު)
246

ހުރި މީހާއަށް އެކަމުގެ މައްޗަށް ކައްފާރާ ދިނުމަށް އަމު ރެއް ނުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެމީހާއަށް އޭގެ ހުކުން
1014
ނޭގޭކަމަށް ޓަކައިއެވެ.
ށ - عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما، عَنِ الَّنبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال:)إ نَّ هَلا وضع عن أَّمتِ اخلطأََ والنِسيانَ وما
استحكُرِهوا عليه(1015 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސު نيبއާ صلَى
هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާ ކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އޮޅިގެންނާއި ހަނދާންނެތި ގެންނާއި މަޖުބ ރުކޮށް ގެން ކުރެވޭ ކަންތައް ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް
މާފުކުރެއްވުމަށް اله ތަޢަލާ އިރާދަކުރެއްވިއެވެ.
ތިނެއް: ޞަޙާބީބޭކަ ލެއް ގެ ރިވާޔަ ތެއް: عن قَبيصةََ بن جاب ر اأَلسديِ:)أَّنه مسعَِ عُمَرَ بنَ اخلطَّاب ومعه عبدُ الَّرمحن بنُ عو ف
وعُمَرُيسأل رجاًل قتلَ ظبحياً وهو حُحمرِمٌ، فقال له عمر: أعَمح دًا قتحلَته أم خطأً؟ قال الرجلُ: لقد تعمحدَّ تُ رمحيهَ، وما أردحتُ قَ تح لَه فقال
عُمَرُ: ما أَراك إاَّل قد أشرحكَ تَ بني الَعمحدِ واخلطأِ; اعمِحد إل شاة فا حذحَبحها، وتصدََّ حق بلَححمهِا وأسحقِ إهاهَبا(1016 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި قَبيصةَ بن جاب ر اأَلسديގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން عمر بن اخلطَابގެ ހާދިސާއެއް
އެ ޞަޙަބީ އަޑުއެއްސެވިއެވެ. އެ ވަގުތު ޢުމަރުގެފާނު އިންނެވީ عبد الَرمحن بنعوف އާއެކު އިށީނދެވަޑައިގެންނެވެ.
އަދި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުރެގެން ފުއްލާއެއް ޤަތުލުކޮށްފައިހުރި މީހަ ކާ ޢުމަރުގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.
ފަހެ އެ މީހާ ކުރެން ޢުމަރުގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިބާ އޭތި ޤަތުލުކުރީ ގަސްތުގައިތޯ ނުވަތަ އޮޅުމަކުން ހެއްޔެވެ؟
އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ތިމަންނަ އެއަށް ތީރު އުކީ ގަސްތުގައިއެވެ. އަދި އޭތި މެރުމަކަށް ގަސްތެއްނުކުރަމެވެ. ފަހެ
ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ ވަނީ (އޭތި މެރުމުގައި) ގަސްތާއި އޮޅުމާ އެއްކޮށްފައެވެ. ވީމާ ބަކަށްޓެއް
1014 (شرح صحيح البخاري)) البن بطال ( )206 /4، ((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)) للعمراين)197/4(.
1015 أخرجه ابن ماجه (2045) واللفظ له، والطرباين يف))املعجم األوسط(((8273). ح سنَه النووي يف))اجملموع(((521 /6)، وابن تيميةَ يف
((جمموع الفتاوى)))685/7(، وابن حجر يف ((موافقة اخلرب اخلرب)))510/1(، وقال ابن كثري يف ((إرشاد الفقيه)))90/1(: رجاله على شرط
الصحيحني، وله شاهد من القرآن، ومن طرق أخر، وقال ابن امللقن يف ((شرح البخاري)))267/25(: اثبت على شرط الشيخني.
1016رواه عبدالرزاق يف ((املصنف)))8240(، والطربي يف ((تفسريه)))12588(واللفظ له، وابن أيب حامت يف ((تفسريه)))6804(. صحَح
إسناده أمحد شاكر يف ((عمدة التفسري)))733/1(.
247

ލިބިގަންނާށެވެ. އަދި އޭތީ ކަތިލާށެވެ. އަދި އޭގެ މަހުން ސަދަގާތް ދޭށެވެ. އަދި އޭގެ ހަންގަޑު ފެން އަޅާ
ކަންވާރެއް ހެދުމަށް ބޭނުންވާ މީހަކަށް ދ ކުރާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޢުމަރުގެފާނު އެ މީހާކުރެން "ތިބާ އޭތި ޤަތުލުކުރީ ގަސްތުގައިތޯ ނުވަތަ އޮޅުމަކުންތޯ "
އެއްސެވުމުން އެނގެނީ ގަސްތުގައި ކުރާކަންތަކާއި އޮޅުމަކުން ކުރެވޭ ކަންތަކުގެ ހުކުން ހަމަހަމަ ނުވާނެކަމެވެ.
1017
ނ ންނަމަ އެ ސުވާލު އެގޮތަށް ކުރެއްވުމުގެ ބޭނުމެއް ނުވީހެވެ.
ހަ ވަނަ ކަފި: މަނާކަންތައް ތަކުރާރުކުރުން
ފު ރަތަމަ އަކުރު : އެއް ވައްތަރެ އް ގެ މަނާކަމެއް ތަކުރާ ރު ކުރާ މީހާގެ ފިދުޔައިގެ ހުކުން
އެއް ވައްތަރެއްގެ މަނާކަމެއް މިސާލަކަށް ފަހާފައިވާތަކެތިން ގަމީސްލުން ނުވަތަ ހަރުވާޅުލުންފަދަ ކަމެއް
އެއްފަހަރަށްވުރެން ގިނައިން ކޮށް ތަކުރާރުކޮށްފައި އެއިން އެއްވެސް ފަހަރަކު ފިދުޔަ ނުދީ ހުރެއްޖެ މީހާގެ
މަށްޗަށް ލާޒިމުވެގެންވަނީ އެ ތަކުރާރުކުރި ހުރިހާ ކަމަކަށް އެއް ފަހަރު ފިދުޔަ ދިނުމެވެ. އަދި މަނާކަމެއް އެއް
ފަހަރު ކޮށްފައި ފިދުޔަދީފައި ހުރުމަށްފަހު އެ މަނާކަމެއް ދެވަނަ ފަހަރު ތަކުރާރުކޮށްފި ނަމަ އަލުން ފިދުޔަދިނުން
1018
ލާޒިމުވާނެއެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން حممدَ بن
احلس ال شَيبايُّن ގެ ރައުޔެވެ. 1019
هن
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރު ކުރެވޭ ރައުޔަކީ އެއީއެވެ. އަލްމަޖުމ ޢުގައި ލިޔެވިފައިވާގޮތުން ޝާފިޢީ
މަޒުހަބުގައި ދެ ރައުޔެއްވާކަން އެނގެއެވެ. އެއީ އެ މަޒުހަބުގެ ކުރީގެ ރައުޔާ ކާއި ފަހުގެ ރައުޔެކެވެ. ޝާފިޢީ
މަޒުހަބުގައި ފިޤުހުގެ ވަރަށް ގިނަ މައްސަލަތަކުގައި ދެ ރައުޔެއް އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީގެފާނުގެ ކުރީގެ
ރައުޔުތަކާއި ފަހުގެ ރައުޔުތަކެވެ. ކުރީގެ ރައުޔުތަކަކީ ޢިރާޤުގައި ހުންނަވައިގެން ދެއްވި ރައުޔުތަކެވެ. ފަހުގެ
ރައުޔުތަކަކީ އެއަށްފަހު މިސްރަށް ވަޑައިގެން ކުރީގައި ދެއްވި ރައުން ރުޖ އަ އަލުން ދެއްވި ރައުޔެވެ. މި
1017 ((احمللى)) البن حزْم)214/7(.
1018 ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)116 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)342/3(.
1019 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)32/3(((حاشية ابن عابدين)))545/2(
248

މައްސަލާގައި ވެސް ދެ ރައުޔެއްވެއެވެ. ކުރީގެ ރައުޔަކީ މަނާކަމެއް ތަކުރާވިޔަސް އެއް ފަހަރު)އެންމެ ފަހު
ފަހަރު(ފިދުޔަ ދިނުމަށެވެ. ފަހުގެ ރައުޔަކީ ތަކުރަރުވާ ކޮންމެ ފަހަރަކަށް ފިދުޔެއެއް ދިނުމަށެވެ.
އަލްމަޖުމ ޢުގައިވެއެވެ. " މަނާ ކަމެއް ތަފާތު ދެ ތަނެއްގައި ނުކުރާ ނަމަ ނުވަތަ ވިދިވިދިގެން ގާތްގާތުގައި
ކޮށްފައި ކައްފާރާ ނުދީ ހުރެއްޖެ ނަމަ ލާޒިމުވާނީ އެއް ފަހަރު ފިދުޔަ ދިނުމެވެ. އަދި މަނާ ކަމެއް ކޮށް ފިދުޔަ
ދީފައި ހުއްޓާ އިތުރަށް އެވައްތަރުގެ މަނާކަމެއް ކޮށްފި ނަމަ ފަހުން ކުރި މަނާކަމަށް ފިދުޔައެއް)އިތުރު
(" 1020
ފިދުޔެއެއް ލާޒިމުވާނެއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން:)وَاَل تَُحلِقُوا رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ احهَلحديُحَِملَّهُفََمنحكَانَ مِنح كُمح مَرِيضًا أَوح بِِهأَ ذًى منِح رأَحسِهِفَفِحديةٌَ منِح صِياَمأَوح صَدَقَة
أَوح نُسكُ(1021 މާނައީ: އަދި ހަދުޔު، އެ ކަތިލުމުގެ މަހައްލަ ށް ފޯރައްޖައުމަށް ދާނދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ
ނުބާލާށެވެ ! ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ބަލިވެއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ބޮލުގައި ބައްޔެއް ހުރެއްޖެ މީހާ) އެކަންކަމުގެ
ސަބަބުން ބޯ ބާލައިފި ނަމަ(ފަހެ ރޯދައިން ނުވަތަ ސަދަގާތެއް ދިނުމުން ނުވަތަ ކަތިލުމަކުން ފިދުޔެއް ދިނުން
ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ބޯބާލައިފި ނަމަ اެلهގ ވަޙީބަސްފުޅުގައިވަނީ އެންމެ ފަހަރަކު ފިދުޔަ ދިނުމަށެވެ. އަދި
ބޯ ބޭލުމަކީ ބައިބަޔަށް ކުރެވޭ ނުވަތަ ތަކުރާރުކުރަމުން ކުރެވޭ ކަމެއްކަމުގައިވީ ހިނދު ވެސް އަމުރުކުރެވިފައި
ވަނީ އެންމެ ފަހަރަކު ފިދުޔަދިނުމަށެވެ. އެކަމުން ދަލާލަތުކުރެވެނީ އެއް ވައްތަރެއްގެ މަނާކަމެއް ތަކުރާރުވީކަމުގައި
1022
ވިސް ފިދުޔަ ލާޒިމުވާނީ އެންމެ ފަހަރަކު ކަމަށެވެ.
ށ - މަނާކަމެއް އެއް ފަހަރު ކޮށްފައި ފިދުޔަދީފައި ހުރުމަށްފަހު އެ މަނާކަމެއް ދެވަނަ ފަހަރު ތަކުރާރުކޮށްފި ނަމަ
އަލުން ފިދުޔަދިނުން ލާޒިމުވާ ސަބަބަކީ ދެވަނަ ފަހަރު އެ މަނާކަން ތަކުރާރުކުރެވުނީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައިކަމަށް
1020 يـنظْ ر: ((اجملموع)))382/7(، ((العزيز شرح الوجيز)))490 /3(.
1021 البقرة 196
1022 ((الفروع)) البن مفلح)536/5(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)556/1(.
249

ވާތީއެވެ. އެއީ ހައްދުތަކާއި ހުވާ މުގުރުމުގެ ޙުކުމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށްގެންނެވެ. ހައްދު އަރާކަމެއް ތަކުރާރުވާ
1023
ކޮންމެ ފަހަރަކު ހައްދު ލާޒިމުވާފަދައިންނާއި ހުވާ މުގުރާ ކޮންމެ ފަހަރަކު ކައްފާރާ ލާޒިމުވާފަދައިންނެވެ.
ނ - މަނާކަމެއް ކޮށްފައި ފިދުޔަ ދީފި ނަމަ ޙުކުމަކީ އެއީ ނެތް ކަމެއްކަމަށެވެ. ދެން އެ ކުށެއް ތަކުރާރުކޮށްފި
ނަމަ ޙުކުމަކީ އަލުން ކުށެއްކުރީކަމުގައެވެ. އެ އީ ރަމަޟާންމަހުގެ ތަފާތު ދެ ދުވަހު ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ދެ ފަހަރު
ކައްފާރާ ދިނުން ލާޒިމުވާ ޙުކުމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށްގެންނެވެ.1024
ދެވަނަ އަކުރު : ތަފާ ތު ވައްތަރު ގެ މަނާކަ ންތައް ތަކުރާރުކުރާ މީހާގެ ފިދުޔައިގެ ހުކުން
ތަފާތު ވައްތަރުގެ މަނާކަންތައް ތަކުރާރުކުރާ މީހާގެ މައްޗަށް އެއިން ކޮންމެ ކަމަކަށް ފިދުޔައެއް ވަކިން
1026 1025 ޝާ 1027
ދިނުން ލާޒިމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1028
މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާޤެވެ.
ދަލީލު: ބުއްދީގެ ހަމަތައް
ހ - އެއީ ތަފާތު ވައްތަރުގެ މަނާކަންތަކެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ތަފާތު ޙައްދުތަކުގެ މިސާލެވެ. އެއް ޙައްދެއްގެ
1029
ހުކުން އަނެއް ޙައްދެއްގެ ތެރެއަށް ނުވަންނާނެއެވެ.
ށ - ކުރާ ކޮންމެ މަނާކަމަކަށް ކައްފާރާ ދޭންޖެހޭ ސަބަބު ތަފާތެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ހުވާ މުގުރާލައިގެން ކައްފާރާ
1030
ދީފައި ހުރުމަށްފަހު ދެވަނަ ފަހަރަށް ހުވައެއްކޮށް އެ ހުވައި މުގުރުމެވެ.
1023 ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)116 /3(.
1024 (بدائع الصنائع)) للكاساين)189/2(.
1025 ((الفتاوى اهلندية)))244/1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)194/2(.
1026 ((التاج واإلكليل)) للمواق)168/3(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)408/1(.
1027 ((اجملموع)) للنووي)382/7(، ((روضة الطالبني)) للنووي)172/3(.
1028 ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)116 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)342/3(.
1029 (املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)117/3(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)557/1(.
1030 (كشاف القناع)) للبهويت)458/2(.
250

ތިންވަނަ އަކުރު : ކުރި މަނާކަމަކީ ޝިކާރު ކުރުން ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން
ކުރި މަނާކަމަކީ ޝިކާރު ކުރުން ކަމުގައިވެއްޖެ ނަމަ ޙުކުމަކީ ޝިކާރު ކުރި ކޮންމެ ފަހަރަކު ފިދުޔެއެއް
1032 1031 ޝާ 1034 1033
ލާޒިމުވުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
އިއްތިފާޤެވެ.
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގައި ޝިކާރު ކުރި ކޮންމެ ފަހަރަކު ފިދުޔެއެއް ލާޒިމުވުމުގައި މިންގަޑު ކަނޑައަޅޭނީ
ޝިކާރުކުރެވޭ ތަކެތީގެ އަގުގެ މައްޗަށެވެ. 1035
ދަލީލު: ޤުރުއާން: (اَيأَُّيهَا الَّذِينَآَمنُوا اَل تَحقُتلُوا ال صيحَّ دَ وَأَحُتنمح حُُرمٌوَمَنح قََ تلَهُمِنح كُمح مُتَعَمِدًا فَجَزَاءٌمِثحلُماَ قَ تلََمنَِالَّن عَمِ) 1036
މާނައީ: އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! (ޙައްޖަކަށް ނުވަތަ ޢުމުރާއަކަށް) ތިޔަބައިމީހުން އިހުރާންބަނދެގެންތިބެ
(އެއްގަމު) ޝިކާރަ ގަތުލުނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ގަސްތުގައި އެފަދަ ޝިކާރައެއް ގަތުލުކޮށްފި
މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ ގަތުލުކުޅަ އެއްޗަކާ އެއްފަދަ އެއްޗެއް ނަޢަމިސ ފީގެ ތެރެއިން
ދިނުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުން ދަލީލުކޮށްދެނީ ގަސްތުގައި ޝިކާރެއްކޮށްފި ނަމަ އޭގެ ބަދަލުގައި ކައްފަރާއެއް
ދިނުމަށެވެ. އޭގެ މުރާދަކަށްވާނީ ކުރާ ކޮންމެ ޝިކާރަކަށް ކައްފަރާއެއް ދިނުން ލާޒިމުވުމެވެ.1037
ދެވަނަ ބަހުސް : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރެވޭ ފިދުޔައެއްނުވާ މަނާކަންތައް
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރެވޭ ފިދުޔައެއްނުވާ މަނާކަންތައް ތަކުގައި ހިމެނެނީ ކައިވެނި އަގުދުކުރުމުގައި
ކުރެވޭ މުއާމަލާތްތަކެވެ.
1031(العناية شرح اهلداية)) للبابريت)81/3(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)69/3(.
1032((الكايف)) البن عبدْهالرّب(394/1)، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)408/1(.
ه
1033((روضة الطالبني)) للنووي)170/3(، ((اجملموع)) للنووي)382/7(.
1034((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)117 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)342/3(.
1035(العناية شرح اهلداية)) للبابريت)81/3(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)69/3(.
1036 املائدة 95
1037 (الفروع)) البن مفلح)537/5(.
251

ފުރަތަމަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި އަގުދުކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި އަގުދުކުރުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ. އެއީ އީޙްރާމް ބަދެގެންހުރީ ވަލީވެރިޔާ
ނުވަތަ އަންހެނާ ނުވަތަ ފިރިހެނާ ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އެކަމުގެ މައްޗަކަށް ފިދުޔަ އެއްނުވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ
1038 ޝާ 1041 1040 1039
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބާއި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
اْب نُعَبْدُ الَْب رُّވިދާޅުވިއެވެ. مالك އާއި الشافعي އާއި އަދި އެ ދެ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންނާއި الليث އާއި األوزاعي ވިދާޅުވަނީ
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި ކުރުމާއި ކައިވެނި ކުރުވުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމަށެވެ. ފަހެ އެއީ ބާޠިލު
ކައިވެންޏަކެވެ. އަދި އެއީهعمربن اخلطاب އާއި علي بن أيب طالب އާއި عبد هلا بن عمر އާއި زيد بن اثبت އާއި سعيد
بن املسيب އާއި سالِ بن عبد هلا އާއި سليمان بن يسار ގެ ރައު ޔެވެ. އަދި أمحد بن حنبل ވެސް ވިދާޅުވީ
1042
އެފަދައިންނެވެ.
ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ ނަޒަރުގައި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި ކުރުމާއި ކައިވެނި ކުރުވުން
ޞައްޙަނުވެއެވެ. އަދި އެއީ ގިނަ ޞަޙާބީބޭކަލުންނާއި ތާބިޢީބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ عمر بن اخلطاب އާއި
عثمان އާއި علي އާއި زيد بن اثبت އާއި ابن عمر އާއި ابن عباس އާއި سعيد بن املسيهبّ އާއި سليمان ابن بشار އާއި
الُّزهري ގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.1043
ދަލީލު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި ޙަރާ މް ވާ ކަން އެނގޭ ދަލީލު
އެކެއް: ޙަދީސް: عن عثمانَ رضَِيَهُلاعنه قال:مَِسعح تُ رَسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يقول:)ال ينَكحِِ امُلححرِمُ، وال ينُكححِ، وال
1038((التاج واإلكليل)) للمواق)438 /3(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(118/4)، ((بداية اجملتهد)) البن رشد)331/1(،
ه
((الذخرية)) للقرايف)344 ،301/3(.
1039 (اجملموع)) للنووي 283/7(، 288)وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)123 /4(.
1040 ((اإلقناع)) للحجاوي)364 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)314 ،311/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني
)155،151/7(.
1041((احمللى)) البن حزْم (197/7رقم)869، ((اجملموع)) للنووي)287/7(.
1042 ((االستذكار)))118/4(.
1043 ((اجملموع)))287/7(،
252

يََحطُحب(1044 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުސްމާނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ޙަދީސްކުރެއްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާން ބަދެގެންހުރެ
ކައިވެނި ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި ކުރުވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނީގެ އެއްބަސްވުމެއް ނުވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ހަދީސްގައިވަނީ އިޙްރާމުގައިހުރެގެން ކައިވެނިކުރުމާއި ކުރުވުމާއި އޭގެ އެއްބަސްވުންތައް މަނާކުރެވިފައިއެވެ.
1045
މަނާކުރެވުމުގެ ޙުކުމަކީ ބާޠިލުވުމެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީ ބެކަލުން ގެ ރިވާޔަތް :
ހ - عن أَيِب غَطَفَا نَ بحنِ طَرِيف الُحمرِيِ (أ نَّ أابه طَرِيفًا تزوَّجَ امرأةً وهو حُحمرِم، فردَّ عُمَرُ بنُ اخلطَّابِ نكاحَه) 1046 މާނައީ: أَُبوح
غَطَفَانَ بحنِ طَرِيف الُحمرِيِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އޭނާގެ ބައްޕަ طَرِيف އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައިހުރެގެން އަންހެނަކާ
ކައިވެނިކުރިއެވެ. ފަހެ ޢުމުރުގެފާނު އެ ކައިވެނި ބާޠިލުކުރެއްވިއެވެ.
ށ - عن نبيه ب نِ وه ب 1047: أ نَّ عُمَرَ بنَ عَُبيدِ هِلا أراد أن يُزَوجَِ طلحةَ بنَ عُمَرَ بنتَ شيبةَ ب نِ جُب ري، فأرسل إل أابنَ ب نِ عُثمانَ
لَيحح ضَُره ذلك، ومها حُحمرِمان، فأنكر ذلك عليه أابنُ، وقال: مَِسعح تُ عثمانَ بنَ عفَّانَ رضَِيَ هُلا عنه يقول: قال رسولُ هِلا صلَّى هلا
عليه وسلََّم: (ال يَنحكحِِ الُحمححرِمُ وَاَل ينحُكحِح وَال يََحطُحب)1048 މާނައީ: نبيه ب هن وهبގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން شيبةَ ب نِ جُب ري ގެ އަންހެންކަނބަލަކާއި طلحةَ بنَ عُمَرَއާ ކައިވެނި އަގުދުކޮށްދެއްވުމަށް عمر بنعبيده ههلا
ގަސްތުކުރެއްވި ހިނދު أاب ن ب هنعثمان އަށް ވަޑައިގަތުމަށް ދައުވަތު ދެއްވިއެވެ. އެހިނދު އެ ދެ ބޭކަލުން ވެސް
ތިއްބެވީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައެވެ. ފަހެ އެކަމަށް އިޖާބަދެއްވުމަށް އަބާނު އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ.
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ޙަދީސްކުރެއްވަނިކޮށް އަޑުއެހިކަމަށް عثمان بنعفَان ވިދާޅުވިއަޑު ތިމަން އެހީމެވެ. "
1044 رواه مسلم (1409)
1045 ((اجملموع)) للنووي)284،288/7(.
1046 رواه مالك يف ((املوطأ)))506/3(، والبيهقي)9429( )66/5(. وصحَح إسناده ابنكثري يف ((مسند الفاروق)))404/1(
1047 الشافعي - حممد بن إدريس الشافعي، مسند اإلمام الشافعي ، ج 2، ص 218
1048 رواه مسلم (1409).
253

رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ޙަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ކައިވެނި ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި
ކުރުވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނީގެ އެއްބަސްވުމެއް ނުވެއެވެ."
ނ - އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ކައިވެނި ކުރުމާއި ކައިވެނިކުރުވުމާއި އަދި ކައިވެނީގެ އެއްބަސްވުން ހުއްދަނުވާކަމަށް
علي ގެފާނާއި اب نِ عُمَرَގެ ކިބައިން ނަޤުލުކުރެވުނު ހިނދު އެކަމާ ޚިލާފު ރައުޔެއް ޞަހާބީބޭކަލެއްގެ ފަރާތުން
1049
އައިސްފައިނުވާތީ އެއީ ޙުއްޖަތެކެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު : عن سعيدِب نِ امُلسَيِبِ: (أ نَّ رجاًل تزَّوجَوهو حُحمرِمٌ، فأمَجعَأهلُاملدينةِعلى أن يفَُّرقَ بينهما)1050 މާނައީ:
سعيده ب هن املسيّهب ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީހަކު އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައިހުރެގެން
ه
ކައިވެންޏެއްކުރިއެވެ. ފަހެ އެ ދެމީހުންގެ ކައިވެނި ތަފުރީޤުކުރުމަށް މަދީނާގެ ހުރިހާ ދަންނަބޭކަލުން
އިޖުމާޢުވެވަޑައިގަތެވެ.
ހަތަރެއް: އުސީލީ ހަމަތައް
ހ - އިހުރާންބަދެފުމުން ޖިމާޢުވުމާއި އެކަމަށް މަގުފަހިވާ އެންމެހައިކަންތައްތައް މަނާވެދެއެވެ. އެގޮތުން
1051
ކައިވެނިކުރުން ވެސް މަނާވާންޖެހެއެވެ. އެއީ ހުވަދުލުން މަނާވިފަދައިން ވެސް މެއެވެ.
ށ - ކައިވެނީގެ އަގުދުގެ މަގުސަދު ގޮސްހުއްޓެނީ ވަޠު ޔަށެވެ. އެއީ އިޙްރާމު ބަނދެގެންހުންނަ މީހަކަށް
މަނާވެގެންވާކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ޖިމާޢުވުމަށް މަގުފަހިވާ އަސްލަކީ ކައިވެނިކުރުން ކަމަށްވާތީ އެ އަގުދު
1052
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި މަނާކުރެވެއެވެ.
ދަލީލު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވެވޭ ކައިވެނި އަގުދުތަކަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުނުވާކަން އެނގޭ ދަލީލު
ހ - އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވެވޭ ކައިވެނި އަގުދުތަކަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުވާކަން އެނގޭ ދަލީލެއްނެތުމުން
ރުޖ އަވާންޖެހެނީ ފިޤުހުގެ ގަވާއިދު " އަސްލަކީ ބަރާއަތުއްޒިއްމާ" (އަސްލަކީ ޒިއްމާއިން ބަރީއަވެފައިވުން) އަށެވެ.
1049 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)124/4(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)25/5(.
1050 أخرجه البيهقي (9434). صححه األلباين، إرواء الغليل، ص 1038
1051 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)124/4(، ((اجملموع)) للنووي)283،289/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)312/3(.
1052 ((اجملموع)) للنووي)289/7(.
254

1053
އެހެންކަމުން ދިޔަ ވާޖިބުނުވީއެވެ.
ށ - އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވެވޭ ކައިވެނި އަގުދަކީ މަނާކަމަކަށް މަގުފަހިވޭ ވަސީލަތެކެވެ. މަނާވެގެނަވަނީ
1054
ވަޠުޔުކުރުމެވެ. ކައިވެނި އަގުދަކީ މަނާކަމަކަށް މަގުފަހިވޭ ވަސީލަތަކަށްވާތީވެ ފިދުޔަ ވާޖިބުނުވީއެވެ.
ނ - އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވެވޭ ކައިވެނި އަގުދުތަކަށް އިހުރާމުގެ ސަބަބުން ބާޠިލުވެދެއެވެ. އެހެންކަމުން
1055
އެހެންކަމުން ފިދުޔަ ވާޖިބުނުވީއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެ ންޏަށް މަގުފަހިކޮށްދޭ އެއްބަސްވު މުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި އެއްބަސްކުރުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ދެ ޤައުލެއްވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެންޏަށް އެއްބަސްވުމަކީ މަކުރ ހަކަމެކެވެ. އަދި އެ ހެން މީހުންނަށް
ޝާ 1057 1056
އެއްބަސްކުރުވައިދިނުމަކީ ވެސް މަކުރ ހަކަމެކެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އަދި އިބުނު ޤުދާމާގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.1058
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް: عن عثمانَ رضَِيَهُلاعنه قال:مَِسعح تُ رَسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يقول:)ال يَنكحِِ امُلححرِمُ، وال ينُكححِ، وال
يََحطُحب(1059 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުސްމާނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يههوسلَم ޙަދީސްކުރެއްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުރެ
ކައިވެނި ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި ކުރުވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެންޏަށް އެއްބަސްވުމެއްނުވެއެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތެއް: عَنح عبدِ هِلا بحنِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما أَّنهكان يقول:)اَل يَنحكحِِ الُحمححرِمُ، وَاَل يََحطُحبعلََى
1053 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)155/7(
1054 ((الذخرية)) للقرايف)344 ،301/3(.
1055 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)314/3(.
1056 ((اجملموع)) للنووي)284 ،283/7(
1057 ((اإلنصاف)) للمرداوي)350 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)314/3(.
1058 ((املغين)) البن قدامة)308 /3(
1059 رواه مسلم (1409)
255

نَحفسِهِ وَاَل علََى غَحرِِيه(1060 މާނައީ: عبده ههلا بْهن عمرގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ
ވިދާޅުވިއެވެ. " އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ކައިވެނި ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެންޏަށް އެއްބަސްވުމެއްނުވެއެވެ.
އެއީ ތިމާގެ ނަފުސަށް ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ އެހެން ފަރާތަކަށް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަ ތައް
ހ - އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ޙަރާމްވެފައިވަނީ ކައިވެނިކުރުމެވެ. އަދި އެއްބަސްވުން (އެންގޭޖުކުރުން) އެކަމަށް
1061
މަގުފަހިކޮށްދޭތީ ބެލެވޭނީ މަކުރ ހަ ކަމެއްކަމަށެވެ.
ށ - ކައިވެނި އެއްބަސްވުމަކީ (އެންގޭޖުކުރުމަކީ) ކައިވެންޏަށް މަގުފަހިކޮށްދޭ ވަސީލަތަކަށްވާތީވެ އެކަން ބެލެވޭނީ
1062
މަކުރ ހަ ކަމެއްކަމަކަށެވެ.
1063
ދެވަނަ ޤައުލު: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި އެންގޭޖުކުރުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ
ޝަ 1066 1065 1064
ރައުޔެވެ. ންޤީޠީއާއި އިބުނު ބާޒާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
ކައިވެނި އެންގޭޖުކުރުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމުގައެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނުމަށްފަހު ޔައުމުއްނަޙުރުގެ (ކަތިލާ ދުވަހުގެ) އިރު
އަރައިފުމަށްދާދެން އަންހެނަކަށް ވިޔަސް އަދި ފިރިހެނަކަށް ވިޔަސް ކައިވެނި ކުރުމާއި ކައިވެނި ކުރުވުމާއި
އަދި ފިރިހެނަކަށް ވަލީވެރިޔެއްގެ ހައިސިއްޔަތުން ކައިވެނި ކޮށްދިނުމާއި އަދި ކައިވެނި އެއްބަސްވުން
1067
ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
1060 رواه مالك يف (املوطأ))506/3(، والشافعي يف ((األم)))201/6(، والبيهقي)14601(. وصحَحه ابن حزْم يف ((احمللى)))199/7(،
وصحَح إسناده األلباين يف ((إرواء الغليل)))228/4(.
1061 ((اجملموع)) للنووي)283/7(.
1062 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)314/3(.
1063 (حاشية العدوي)))97/2(، وينظر: ((القوانني الفقهية)) البن جزي)147/1(، ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)1000/3(.
1064 ((أضواء البيان)) 28/5(
1065 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))58/16(
1066 ((الشرح املمتع)))154/7(.
1067 ((احمللى)))211/5(.
256

އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢަޤީލު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި
އެއްބަސްވުން ހުއްދަނުވެއެވެ. އަދި ހެކިވެރިވުން ހުއްދަނުވެއެވެ. މަޒުހަބުގެ ބަހަކީ އެއީއެވެ. އެހެނީ نيبއާ صلَى
هلاعلْ يههوسلَم އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި މަނާކުރެ އްވެވީ ޖުމުލަގޮތެއްގައެވެ. މަނާކުރެވުމުގެ މާނައަކީ އެކަމެއް
ޙަރާމްވުމެވެ. އަދި މަނާކުރެވުނީ ކައިވެނި ކަމަށްވެފައި ކަންވެންޏަށް ނިސްބަތްވާ ކަންތައްތަކުގެތެރެއިން ކަމެއް
އިސްތިސްނާކުރެވޭނެ ހަދީސެއް ނުވަތަ ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތެއް ލިބިފައެއްނުވެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ!
1068
ލިބިފައިވަނީ ކައިވެނީގެ އެއްބަސްވުން (އެންގޭޖުކުރުން) ޙަރާމްވާކަމަށް ބާރުލިބޭ ދަލީލުތަކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޙަދީސް: عن عثمانَ رضَِيَهُلاعنه قال:مَِسعح تُ رَسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يقول:)ال ينَكحِِ امُلححرِمُ، وال ينُكححِ، وال
يََحطُحب(1069 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުސްމާނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ޙަދީސްކުރެއްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުރެ
ކައިވެނި ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި ކުރުވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނީގެ އެއްބަސްވުންތައް
ކުރުމެއްނުވެއެވެ.
ޞަންޢާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ކައިވެނި ކުރުމާއި ކައިވެނި
1070
ކުރުވުމާއި އަދި ކައިވެނީގެ އެއްބަސްވުން ޙަރާމްވެގެންވާކަމެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތެއް: عَنح عبدِ هِلا بحنِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما أَّنهكان يقول:)اَل يَنحكحِِ الُحمححرمُِ، وَاَل يََحطُحبعلََى
نَحفسِهِ وَاَل علََى غَحرِِيه(1071 މާނައީ: عبده ههلا بْهن عمرގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ
ވިދާޅުވިއެވެ. " އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ކައިވެނި ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި އެއްބަސްވުމެއްނުވެއެވެ. އެއީ
1068((شرح العمدة)))216/3(.
1069 رواه مسلم (1409)
1070 (سبل السالم)))621/1(.
1071 رواه مالك يف ((املوطأ)))506/3(، والشافعي يف ((األم)))201/6(، والبيهقي)14601(. وصحَحه ابن حزْم يف ((احمللى)))199/7(،
وصحَح إسناده األلباين يف ((إرواء الغليل)))228/4(.
257

ތިމާގެ ނަފުސަށް ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ އެހެން ފަރާތަކަށް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަ ތައް
ހ - ކައިވެނި އެއްބަސްވުގައި ވަނީ ކައިވެންޏާއިމެދު ދެ ފަރާތުން ވާހަކަދެއްކުމެވެ. އަދި އެއީ ދިގުލައިގެން
ގޮސްފާނެ ކަމެކެވެ. އަދި އެ ވާހައިގައި އަންހެނުންގެ ވާހަކަ ގިނަވުން އެކަށީގެންވެއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
1072
އަންހެނުންގެ ވާހަކަތައް ގިނަކުރުމަކީ މަނާކަމެކެވެ.
ށ - ކައިވެނީގެ އެ އްބަސްވުންތަކީ އެކަމުގެ ސަބަބުން އަންހެނާގެ ސިފަތައް ފިރިހެނާގެ ހިތަށް ވަންނަކަމެކެވެ.
އެކަމުގެ ސަބަބުން އިޙްރާމަށް ސަމާލުކަން ކުޑަވެ ކައިވެންޏަށް ސިކުނޑި އެނބުރި އަޙްރާމުގެ ހާލަތުގައިހުރެގެން
1073
ކައިވެނިވާ އަންހެނާއަށް ހިތް އެނބުރުން އެކަށީގެންވެއެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ގޮތް:
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެންޏަށް އެއްބަސްވުމަކީ ޙަރާމްކަމެއްކަމަށެވެ.
ސަބަބަކީ އިޙްރާމުގައިހުރެގެން ކައިވެނިކުރުމާއި ކުރުވުމާއި އެއްބަސްވުން ހަދީސްގައި މަނާވެފައިވަނީ އިތުރު
ބަޔާނަކާނުލައެވެ. އިތުރު ތަފުސީލެއްނުވެއެވެ. އަދި ކަމެއް މަނާކުރެވުމުގެ އަސްލަކީ އެ ކަމެއް ޙަރާމްވުމެވެ.
1074
އަދި މިކަމުގައި އެނ ންގޮތަކަށް މާނަ ކުރެވޭނެ ދަލީލެއްނުވެއެވެ.
މައްސަލައެއް : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނީގެ ހެކިވެރި ކަން ކުރު މުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނީގެ ހެކިވެރިކަން ކުރުމަކީ ޙުއްދަކަމެކެވެ. އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ކައިވެނީގެ
ހެކިވެރިކަން ކުރުމަކުން އިޙްރާމަކަށް ހުރި އަސަރެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ދަންނަބޭކަލުންގެ
1075
އަޣުލަބިއްޔަތުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް އެ މަޒުހަބުގެ އާއްމު ރައުޔަކީ
1072 ((شرح العمدة)) البن تيميةَ)217/3(.
1073 ((شرح العمدة)) البن تيميةَ)216/3(.
1074 ((اجملموع)) للنووي)284،288/7(.
1075 ((اجملموع)) للنووي)284/7(
258

1076
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނީގެ ހެކިވެރިކަން ކުރުމަކީ މަކުރ ހަކަމެއް ކަމުގައިއެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން ވެސް
1077
ވިދާޅުވަނީ މަކުރ ހަކަމެއް ކަމުގައިއެވެ.
ދަލީލު:
ހަދީސް: عن عثمانَ رضَِيَ هُلاعنه قال: مَِسعح تُ رَسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يقول: (ال ينَكحِِ امُلححرمُِ، وال ينُكحِح، وال يََحطُحب)
1078 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުސްމާނުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
ޙަދީސްކުރެއްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާންބަދެގެންހުރެ ކައިވެނި
ކުރުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި ކުރުވުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކައިވެނި އެ އްބަސްވުމެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ކައިވެނީގެ އަގުދުގައި ހިމެނެނީ އީޖާބާއި ގަބ ލެވެ. އެހެންކަމުން ހެކިވެރީންނަކަށް އެކަމުގައި
1079
ތަދައްޚުލެއްނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުމާއި އެއަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ކަންތައްތައް
ފުރަތަމަ ކަފި : އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުން
ފުރަތަމަ އަކުރު: އިޙް ރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވު މުގެ ހުކުން
އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުމަކީ ޙަރާމްކަމަކެވެ. އަދި އެ ކަމުގެ ސަބަބުން އެ އަޅުކަން
ފާސިދުވާނެއެވެ.
ދަލީލު:
ح ح ح ح 1080
އެކެއް: ޤުރުއާން : (ا لَْجُّ أَحشهٌُر مَّعلُوماَتٌ فَمَن فََ رضَ فيِهِنَّ ا لَْجَّ فَاَل رفََ ثَ وَاَل فُسُوقَ وَاَل جِدَا لَ يِف ا لَْجِ) މާނައީ:
ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ މައްސަރު ތަކެކެވެ. ފަހެ އެ މައްސަރުތަކުގައި ހައްޖުފަރުޟުކޮށްގެންފި
1076 ((اإلنصاف)) للمرداوي)350/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)308/3(.
1077 (الشرح املمتع)))151/7(.
1078 رواه مسلم (1409)
1079 (أضواء البيان)) للشنقيطي)27/5(.
1080 البقرة 197
259

މީހާ (އެބަހީ : ޙައްޖުވުމަށް ގަސްކޮށް އިހުރާންބަނދެފިމީހާ ދަންނާށެވެ!) ފަހެ ޙައްޖުވުމުގެ ތެރޭގައި ޖިމާޢުވުމެއް،
އުރެދުމެއް އަދި އަރާރުންވުމެއް ވެސް ނެތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ގިނަ ދަންނަބޭކަލުންގެ ނަޒުރުގައި رفََث ގެ މުރާދަކީ ޖިމާޢުވުމެވެ.1081 އަދި އެކަމުގައި
އިތުރު އިޚްތިލާފެއްނުވާކަމަށް އިބުނު އަބުދުލްބައްރު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ.1082
ދޭއް: ޞަޙާބީ ން ގެ ރިވާޔަތް ތައް
ހ - عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَ هُلاعنهما أَّنه قال يف رج ل وقَعَ على امرِأته، وهو حُحمرمٌِ:)اقضِياَ نُسكَُ كُما، وارحجِعا إل بلََدِكما، فإذاكان
عامُ قاب ل فاحخُرجا حا جَّحنِي، فإذا أحَحرمحُتما فتفََّرقا، وال تحلََتقيِا حىت تَحقضِيا نُسكَُ كُما واهحدِاَي هَحداًي(1083 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުރެގެން އަނބިމީހާއާ
އެއްދާންކުރި މީހަކަށް އެ ޞަޙަބީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަން ތިޔަ ދެ މީހުން ޤަޟާކުރާށެވެ. އަދި ތިޔަ ދެ
މީހުން އެނބުރި ރަށަށް ދެާށވެ. ފަހެ ކުރިޔަތްއޮތް އަހަރު ހައްޖަށް ނުކުންނާށެވެ. ފަހެ އިހުރާންބަނުމަށްފަހު ދެ
މީހުން ދުރުގައި ތިބޭށެވެ. އަދި ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު ނ ނީ ދެ މީހުން ބައްދަލުނުކުރާށެވެ.
އަދި (ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމަށް) ހަދުޔެއް ކަތިލާށެވެ.
ށ - عن عمرِو ب نِ شَُعي ب، عن أبيه، قال :)أتى رجلٌ عبد هلا بنَ عَم رو فسأله عن حُمرِم وقع ابمرِأته؟ فأشار له إل عبدِ هِلا ب نِ
عُمَرَ، فلم يَعرِفحه الَّرجلُ، قال شعيبٌ: فذهبتُ معه، فسأله؟ فقال : بطَلَ حَجُّه، قال: فيقعدُُ؟ قال: ال، بل يَُرجُ مع الَّنا سِ فيصنَعُ
ما يصنعونَ، فإذا أدركََه قابلٌِ حَجَّ وأهدى، فرجعا إل عبدِ هِلا ب نِ عَم رو فأخَرباَه، فأرسلََنا إل اب نِ عَباَّ س، قال شعيبٌ: فذهبتُ إل
اب نِ عباَّ س معه، فسأله ؟ فقال له مِثلَ ما قال ابنُ عُمَرَ، فرجع إليه فأخَربهَ، فقال له الرجل: ما تقولُ أنت؟ فقال مثلَ ما قاال(1084
މާނައީ: عمهرو ب هن شعي بٍ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕުާފޅުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. عبد هلا بن عمرٍوގެ
1081 ((الشرح الكبري)))329 ،328/3(.
1082 ((التمهيد)) البن عبد الرب)55/19(.
1083 رواه البيهقي (10064) واللفظ له، والبغوي يف))شرح السنة(((1996). وص حَح إسناده النووي يف))اجملموع(((386/7).
1084 أخرجه ابن أيب شيبة يف ((املصنف)) ( )13248 واللفظ له، والدارقطين)50/3(، والبيهقي)10065(. صححه الدارقطين كما يف ((الدراية))
البن حجر (41/2)، وص حَح إسناده البيهقيُّ، والنوو يُّ يف))اجملموع(((387/7)، وقال ابن حجر يف))الدراية(((41/2): رجاله كلهم ثقات
مشهو رون.
260

އަރިހަށް މީހަކު ދިޔައެވެ. އަދި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަނބިމީހާއާ އެކު އެއްދާންކުރި މީހަކާމެދު
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެ މީހައަށް عبد ههلا ب عمر ގެއަރިހަށް ދިއުމަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް އެ
ه هن
މީހަކު އެ ކަލޭގެފާނު ނުދަނައެވެ. شعيب ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންކަމުން ތިމަންނަ އެ މީހާއެކު ދިޔައީމެވެ.
ފަހެ އެ މީހާ ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މީހާގެ ހައްޖުބާޠިލުވެއްޖެއެވެ. ދެން ސުވާލު
ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ އޭނާ ހައްޖުމެދުކަނޑައިލަންވީ ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ނ ނެކެވެ. އޭނާ ވެސް އެހެން
މީހުންނަކޭ އެއްފަދައިން އަޅުކަމުގެ ބާކީ ބައިތައް ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އަދި ކުރިޔަތް އޮތް އަހަރު ލިބިއްޖެ ނަމަ
ޙައްޖުކުރާށެވެ. އަދި ފިދުޔަ ދޭށެވެ. ދެން އެ ދެ މީހުން عبده ههلا ب عمرގެ އަރިހަށް އެނބުރި ދިޔައެވެ. އަދި އެ
هن
ޖަވާބު އެރުވިއެވެ. ފަހެ އެ ދެ މީހުން އިބުނު ޢައްބާސުގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވިއެވެ. شعيب ގެފާނު ވިދާޅުވެތެވެ.
ފަހެ ތިމަންނަ އެ މީހާއެކު އިބުނު ޢައްބާސުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. ފަހެ ކުރިއެކޭ އެއްފަދައިން ސުވާލު
ދެންނެވުނެވެ. އެހިނދު އިބުނު ޢައްބާސު އެ މީހާއަށް عبده ههلا ب عمرކޭ އެއްފަދައިން ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ދެން
هن
އެނބުރި عبدههلا ب عمرގެ އަރިހަށް ގޮސް އެ ގޮތަށް ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ފަހެ އެ މީހާ އޭނާ ކުރެން) شعيب ގެފާނު
ه هن
ކުރެން(އެއްސެވިއެވެ. މި ކަމުގައި ތިބާ ވިދާޅުވަނީ ފަހެ ކީކޭތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވެސް
ދެކެވަޑައިގަތް ގޮތަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔަ ރިވާޔަތުގައި ވަނީ ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެ ކަމާ ޚިލާފަށް އެ
1085
ދުވަސްވަރުގައި ރައުޔެއް އުފެދިފައިނުވާތީ އެ ރައުޔު ވާހުށީ ޙުއްޖަތަކަށެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު
ا -އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވަޠުޔުވު ން ޙަރާމް ކަމަށް ލިބިފައިވާ އިޖުމާޢުތައް:
ހ - اْب نُ عَبْدُ الَْب رُّ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖުވެރިޔާ އިހުރާންބަނުމަށްފަހު ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ނިންމައިފުމަށްދާދެން އަންހެނުންނާ ވަޠުޔުވުން ޙަރާމްވެގެންވާކަމަށް މުސްލިމު އެންމެހާ ދަންނަބެކަލުން
1085 ((املغين)) البن قدامة)308/3(، ((اجملموع)) للنووي)414/7(.
261

1086
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާންބަނދެފުމުން އަންހެނުންނާ ވަޠުޔުވުން
1087
ޙަރާމްވެއްޖެކަމަށ އެންމެހާ މުސްލިމުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޖިމާޢުވުން ޙަރާމްކަމަށް
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އެއީ ޞައްޙަމަގުން ބަދެވިފައިވާ އިޙްރާމެއް ކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ
ފާސިދުގޮތަކަށް ބަނދެވިފައިވާ އިޙްރާމެއް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ. ޖިމާޢު ވެއްޖެ ނަމަ ކައްފާ ދިނުން ވާޖިބެވެ.
1088
އަދި ޤަޟާކުރަންޖެހެއެވެ.
ب - އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވަޠުޔުވު މު ން ހައްޖު ފާސިދުވާކަމަށް ލިބިފައިވާ އިޖުމާޢުތައް:
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖިމާޢުވުން ފިޔަވައި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
1089
ކުރެވޭ އެއްވެސްކަމަކުން ހައްޖުފާސިދު ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޒަމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި ހުރިކަން ހަނދާންހުރެ
އަންހެނެއްގެ ފަރުޖުގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ މީހާގެ އިހުރާން ފާސިދުވެދާނެކަމަށާއި އެ ހައްޖުބާޠިލުވެއްޖެކަމަށް
1090
ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ.
ނ - އިބުނު މުފުލިޙު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުރިމަތީފަރާތުގައި ވަޠުޔުވެއްޖެ ނަމަ
1091
ހައްޖުފާސިދުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
1086 ((االستذكار)))257/4(، ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(55/19).
ه
1087 ((بداية اجملتهد)))329/1(.
1088 ((اجملموع)))414 ،290/7(.
1089 (اإلمجاع)) (ص:)52.
1090 (مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
1091 (الفروع)))443/5(.
262

ދެވަނަ އަކުރު : ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖު ފާސިދުވާ ވަޤުތު
ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖަށް އަސަރުކުރާ ވަޤުތާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ބަހުސްކުރެވިފައިވާ ފިޤުހުގެ
މައްސަލަތަކެއްވެއެވެ.
ފުރަތަމަ މައްސަލަ : ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން
1092
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމެއްޖެ ނަމަ ޙުކުމަކީ ހައްޖުފާސިދުވުމެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ގަސްތުގައި
ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރު ހައްޖުކުރުމަށާއި ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
1093
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޒަމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުމުރާކުރާ މީހާ މައްކާއަށް ނުފޯރަނީސް އަދި
ޙައްޖުވެރިޔާއަށް ޢަރަފާތަށް ނުފޯރަނީސް، ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައިހުރިކަން ހަނދާންހުރެ އަންހެނެއްގެ ފަރުޖުގައި
1094
ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ އިހުރާންފާސިދުވެ ހައްޖުބާޠިލުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ.
ނ - އިބުނު އަބްދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި
1095
ޖިމާޢުވުމެއްޖެ ނަމަ އެ މީހެއްގެ ހައްޖުފާސިދުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ރ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމެއްޖެ
1096
ނަމަ އެ މީހެއްގެ ހައްޖުފާސިދުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
1092 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)57/2(. (مغين احملتاج)) خلطيب الشربيين 522/1(
1093 (اإلمجاع)) (ص:)52
1094 (مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
1095 (االستذكار)) 258/4(
1096 ((بداية اجملتهد)))370/1(.
263

ދެ ވަނަ މައްސަލަ : ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ޙުކުމަކީ ހައްޖު ފާސިދުވުމެވެ.
1097 ޝާ 1098
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ
1099
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޞަޙަބީބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތު: عن عمرِو ب نِ شَُعي ب، عن أبيه، قال :)أتى رجلٌعبد هلا بنَعَم رو فسأله عن حُمرمِوقع
ابمرِأته؟ فأشار له إل عبدِ هِلا ب نِ عُمَرَ، فلم يَعرِفحه الَّرجلُ، قال شعيبٌ: فذهبتُ معه، فسأله؟ فقال : بطَلَحَجُّه، قال:فيقعدُُ؟ قال:
ال، بل يَُرجُمع الَّنا سِ فيصنَعُما يصنعونَ، فإذا أدركََه قابلٌِحَجَّ وأهدى، فرجعا إل عبدِ هِلا ب نِ عَم رو فأخَرباَه، فأرسلََنا إل اب نِ
عَباَّ س، قال شعيبٌ: فذهبتُ إل اب نِ عباَّ س معه، فسأله ؟ فقال له مِثلَما قال ابنُعُمَرَ، فرجع إليه فأخَربهَ، فقال له الرجل: ما
تقولُ أنت؟ فقال مثلَما قاال(1100 މާނައީ: عمهرو ب هنشعيب އެ ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕުާފޅުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. عبد هلا بنعمرٍوގެ އަރިހަށް މީހަކު ދިޔައެވެ.އަދި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި އަނބިމީހާއާއެކު އެއްދާންކުރި
މީހަކާމެދު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެ މީހައަށް عبده ههلا ب هن عمر ގެއަރިހަށް ދިއުމަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ.
ނަމަވެސް އެ މީހަކު އެ ކަލޭގެފާނު ނުދަނައެވެ. شعيب ގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެހެންކަމުން ތިމަންނަ އެ މީހާއެކު
ދިޔައީމެވެ. ފަހެ އެ މީހާ ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ މީހާގެ ހައްޖުބާޠިލުވެއްޖެއެވެ. ސުވާލު
ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ އޭނާ ހައްޖު މެދުކަނޑައިލަންވީ ތޯއެ ވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ނ ނެކެވެ. އޭނާ ވެސް އެހެން
މީހުންނަކޭ އެއްފަދައިން ބާކީ ހުރި އަޅުކަންތައް ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އަދި ކުރިޔަތް އޮތް އަހަރު ލިބިއްޖެ ނަމަ
ޙައްޖުކުރާށެވެ. އަދި ފިދުޔަ ދޭށެވެ. ދެން އެ ދެ މީހުން عبده ههلا ب هن عمرގެ އަރިހަށް އެނބުރި ދިޔައެވެ. އަދި އެ
1097 ((التاج واإلكليل)) للمواق)167/3(، ((الشرح الكبري)) للدردير)68/2(.
1098 ((اجملموع)) للنووي)384/7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)340/3(.
1099 ((املغين)))423/3(، ويـنظْ ر: ((اإلنصاف)) للمرداوي)350/3(.
1100 أخرجه ابن أيب شيبة يف ((املصنف)) ( )13248 واللفظ له، والدارقطين)50/3(، والبيهقي)10065(. صححه الدارقطين كما يف
((الدراية)) البن حجر)41/2(، وص حَح إسناده البيهقيُّ، والنوو يُّيف ((اجملموع)))387/7(، وقال ابن حجر يف ((الدراية)))41/2(: رجاله كلهم
ثقات مشهو رون.
264

ޖަވާބު އެރުވިއެވެ. ފަހެ އެ ދެ މީހުން އިބުނު ޢައްބާސުގެ އަރިހަށް ފޮނުއްވިއެވެ. شعيب ގެފާނު ވިދާޅުވެތެވެ.
ފަހެ ތިމަންނަ އެ މީހާއެކު އިބުނު ޢައްބާސުގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. ފަހެ އެ ސުވާލު ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ އިބުނު
ޢައްބާސު އެ މީހާއަށް عبده ههلا ب هن عمرކޭ އެއްފަދައިން ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ފަހެ އެނބުރި عبده ههلا ب هن عمرގެ އަރިހަށް
ގޮސް އެ ގޮތަށް ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ފަހެ އެ މީހާ އޭނާ ކުރެން (شعيب ގެފާނު ކުރެން) އެއްސެވިއެވެ. މި
ކަމުގައި ތިބާ ވިދާޅުވަނީ ފަހެ ކީކޭތޯއެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދެ ބޭކަލުން ވެސް ދެކެވަޑައިގަތް ގޮތަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޞަޙަބީބޭކަލުންގެ އިސްވެދިޔަ ރިވާޔަތުގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރިއާއި ފަސް
1101
ފަރަގުކުރައްވާފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ޢަރާފަތަށްފަހު ވެސް ޖިމާޢުވުމުގެ ޙުކުމަކީ ހައްޖުފާސިދުވުމެވެ.
ށ - ޤިޔާސް: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖުފާސިދުވާތީ ޢަރަފާތަށްފަހު ވެސް
ތަޙައްލުލުވުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ހައްޖު ފާސިދުވާނެއެވެ. އެއީ އެ ދެ ކަމުގައިވެސް އަސަރުކުރަނީ
1102
އިޙްރާމުގައިހުރެގެން ޖިމާޢުވުންކަމަށްވާތީއެވެ.
ތި ންވަނަ މައްސަލަ : ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލަށްފަހު ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން
1103
ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލަށްފަހު ޖިމާޢުވުމަކުން ހައްޖުފާސިދެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
1104 ޝާ 1106 1105 ޤެ
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމަށްފަހު ވަޠުޔުވުމަކުން ހައްޖުފާސިދެއްނުވާނެއެވެ.
އަދި އެއީ اب هن عباَس އާއި عكرمةه އާއި عطاء އާއި الشعيب އާއި ربيعة އާއި مالك އާއި الشافعي އާއި إسحاق އާއި
1107
އަދި ޙަނަފީންގެ ރައުޔެވެ.
1101 (املغين)) البن قدامة 423 ،309/3(
1102 ((املغين)) البن قدامة)423/3(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))58/2(.
1103 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))58/2(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)18/3(.
1104 ((التاج واإلكليل)) للمواق)167/3(، ((الشرح الكبري)) للدردير و((حاشية الدسوقي)))68/2(.
1105 ((اجملموع)) للنووي)393/7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)340/3(.
1106 ((اإلنصاف)) للمرداوي)353/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)425/3(.
1107 (املغين)))425/3(.
265

ދަލީލު:

ހ- ހަދީޘް: عن عُروةَ بْنِ مُضَرِّسٍ الطَّائيِّ، قال: قال رسولُ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم: (مَنْ أدرَكَ معنا هذه الصَّلاةَ، وأتى عرفاتٍ قبل ذلك ليلًا أو نهارًا؛ فقد تمَّ حجُّه وقضى تَفَثَه)[1108] މާނައީ: عُروةَ بْنِ مُضَرِّسٍ الطَّائيِّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رَسُولُ اللَّهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެންނާއެކު ނަމާދު (ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ފަތިސް ނަމާދު) ލިބިގެންފުމާއި އަދި އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދުވާލުން ބައެއްގައި ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ، (އެބަހީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމަވަރަށް ލިބިގެންފި މީހާ) ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖު ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ތަފަޘުގެ މުއްދަތު (މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ މުއްދަތު) ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ.

ށ- ސަޙާބީބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތެއް: عَنِ ابْنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عنهما أنَّ رجلًا أصاب مِن أهْلِه قبل أن يطوفَ بالبيتِ يومَ النَّحْرِ، فقال: (ينحرانِ جَزورًا بينهما، وليس عليهما الحَجُّ مِن قابلٍ)[1109] މާނައީ: އިބްނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މީހަކު ޔައުމުއްނަޙްރުގެ ދުވަހު (ކަތިލާ ދުވަހު) ޠަވާފުކުރުމުގެ ކުރީގައި އެ މީހާގެ އަނބި މީހާއެކު އެއްދާންކުރެވުނެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ދެ މީހުން ހިއްސާވާގޮތަށް ޖަޒޫރެއް (ފުރާވަރުގެ އަންހެން ޖަމަލެއް) ކަތިލާށެވެ. އަދި ކުރިއަށް އޮތް އަހަރު ހައްޖުކުރުމެއް އެ ދެ މީހުންގެ މައްޗަކަށް ނުވެއެވެ.

ދަލީލު ނެގުން ގޮތް: އިބްނު ޢައްބާސްގެ [illegible] [1110]

ނ- [illegible]:

ނ.ހ- އަސްލަކީ [illegible]

[1108] رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والترمذي (891)، والنسائي (3041)، وأحمد (16253). قال الترمذي: حسن صحيح، وصحَّحه الطحاوي في ((شرح معاني الآثار)) (208/2)، وأبو أحمد الحاكم في ((المدخل)) (52)، وذكر الدارقطني في ((الإلزامات والتتبع)) (84) أنه يلزم البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (221/7): صحيح ثابت.

[1109] رواه الدارقطني (272/2)، والبيهقي (10083) صححه موقوفًا الألباني في ((إرواء الغليل)) (1044).

[1110] ((المغني)) لابن قُدامة (425/3).

ފުރިހަމަ ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ވަޠުޔުގެ ޙަރާމްކަން ދެމިގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް
1111
ފުރިހަމަކުރެވިފައިވާ އަޅުކަމުގެ ބައިތައް ބާޠިލުވެގެންނުދާނެތެވެ.
ނ.ށ - ޙައްޖުގައި ދެ ތަޙައްލުލުވެއެވެ. ދެވަނަ ތަޙައްލުލުގެ މުއްދަތުގައި ކުރެވޭ ކުށަކުން ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގައި
ކޮށްނިމިފައިވާ އަޅުކަމެއް ބާޠިލުނުވެވޭނެއެވެ. މިސާލަކީ ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ އައްތަޙިއްޔާތުގެ ކުރީގައި
1112
ކޮށްނިމިފައިވާ އަޅުކަމަކަށް ދެވަނަ ބައިގައި ކުރެވޭ ކުށެއްގެ އަސަރު ނުކުރާފަދައިންނެވެ.
ނ.ނ - ދެވަނަ ތަޙައްލުލަށްފަހު ވެވޭ ވަޠުޔަކުން ހައްޖުބާޠިލުނުވާތީ ފުރަތަމަ ތަޙަލުލަށްފަހު ވޭވޭ ވަޠުޔަކުން
1113
ވެސް ހައްޖު ބާޠިލުވެގެންނުވާނެއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : އުމުރާގެ އަޅުކަ މުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވުން
ފުރަތަމަ މައްސަލަ : ޠަވާފުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން
އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ހުރެގެން ޠަވާފުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ޢުމުރާ
1114
ފާސިދުވެދާނެއެވެ.
ދަލީލު: އިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ދަންނަ ހުރިހާ ދަންނަބޭކަލުން
އިއްތިފާޤުވެފައިވަނީ ޠަވާފާއި ސަޢުޔުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ޢުމުރާ
1115
ފާސިދުވެދާނެކަމަށެވެ.
1111 ((املغين)) البن قدامة)423/3(.
1112 ((العدة شرح العمدة)) لبهاء الدين املقدسي (ص:)192.
1113 ((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)) للعمراين)227 /4(.
1114 ((اجملموع)) للنووي)422/7(. ((الشنقيطي، أضواء البيان)))37/5(
1115 (اإلشراف)) البن املنذْهر)380 /3(
267

ދެވަނަ މައްސަލަ : ސަޢުޔުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން
އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ހުރެގެން ސަޢުޔުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ޙުކުމަކީ ޢުމުރާ ފާސިދުވުމެވެ.
1118 1117 1116
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަބ ޘައުރުގެ ރައުޔަކީ
1119
ވެސް އެއީ އެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤިޔާސް : ޤިޔާސްކުރެވުނީ ޙައްޖަށެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖުފާސިދުވާތީ
އެކަމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށްގެންނެވެ. އެހެނީ އުމުރާއަކީ ހައްޖުގެ އެއް އަޅުކަމެވެ. އެހެންކަމުން ސަޢުޔުގެ
1120
ކުރީގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ޢުމުރާ ފާސިދުވީއެވެ.
ށ - އު ސީލީ ހަމަތައް: ފާސިދު ކަންތަކުން އެއްކިބާކުރެވިގެން ބަނދެވިފައިހުރި އިޙްރާމެއްގެ މައްޗަށް ފާސިދުކަމެއް
1121
(ވަޠުޔުގެ ފަސާދަ) ވަނުމުން އެ އިޙްރާމު ފާސިދުވީއެވެ.
ތިންވަނަ މައްސަލަ : ބޯ ބޭލުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުގެ ހުކުން
ސަޢުޔު ނިމިފައިވަނީ ނަމަ ބޯ ބޭލުމުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުމަކުން އުމުރާގެ އަޅުކަން ބާޠިލުނުވެއެވެ.
1124 1123 1122
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
1116 ((التاج واإلكليل)) للمواق)167 /3(، وينظر: ((أضواء البيان)) للشنقيطي)37/5(.
1117 (اجملموع)) للنووي)422/7(، ((روضة الطالبني)) للنووي)138 /3(.
1118 (اإلنصاف)) للمرداوي)355/3(.
1119 (أضواء البيان)) للشنقيطي(37/5)
1120 (كشاف القناع)) للبهويت 445/2(
1121 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)320 /3(.
1122 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)58/2(.
1123 ((التاج واإلكليل)) حملمد بن يوسف املواق)167 /3(.
1124 ((اإلنصاف)) للمرداوي)355 /3(.
268

ހ - ޤިޔާސް: ޤިޔާސްކުރެވުނީ ޙައްޖަށެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ ކުރީގައި ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖުފާސިދުނުވާތީ
އެކަމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށްގެންނެވެ. އެހެނީ އުމުރާއަކީ ހައްޖުގެ އެއް އަޅުކަމެވެ. އެހެންކަމުން ސަޢުޔުކުރުން
1125
ފުރިހަމަވެފައިވަނީ ނަމަ ޖިމާޢުވީ ބޯ ބޭލުމުގެ ކުރިންކަމުގައި ވިޔަސް ޢުމުރާ ފާސިދެއްނުވާނެއެވެ.
ށ - އުސީލީ ހަމަ ތައް:
ށ.ހ - އުމުރާގެ ރުކުންތައް ފުރިހަމަ ވުމުން ޢުމުރާ ފުރިހަމަވީއެވެ. ޖިމާޢުވެވުނީ އުމުރާގެ ފަހުގެ ރުކުންކަމުގައިވާ
1126
ސަޢުޔަށްފަހުގައި ކަމަށްވާތީ ޢުމުރާ ފާސިދުކުރެވޭނެ ހަމައެއްނުވެއެވެ.
ށ.ށ - ރުކުންތައް ފުރިހަމަވުމުން އަޅުކަން ފުރިހަމަވީއެވެ. ނަމަވެސް އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވެފައިވާތީ
1127
ލާޒިމުވާހުށީ ފިދުޔަ އެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވު މުގެ ނަތީޖާ
ފުރަތަމަ ނަތީޖާ : ފާފަ ވެރިވުން
ޢަރަބި ބަހުގައި ފާފަޔަށް اإلثُ ގެ ލަފުޒާއި الذنب ގެ ލަފުޒު ބޭނުންކުރެވެއެވެ. މުރާދަކީ ޝަރީއަތުގައި
1129 1128
ހުއްދަކުރެވިފައިނުވާ ކަންތައްތަކެވެ. އިމާމު ރާޣިބު ވިދާޅުވިއެވެ. ސަވާބު މަދުވާ ކަންތައްތަކަކީ ފާފައެވެ.
ފާފައެއް ނިސްބަތްކުރެވޭނީ އޭގައި ދެ ރުކުނެއް ފުރިހަމަވެގެންނެވެ. އެއީ އެކެއް: އެ ކަމަކީ ޝަރީއަތުގައި
މަނާކުރެވިފައިވާ ކަކަމަށްވުމެވެ. އެއީ ބަހެއް ނުވަތަ ކަމެއް ނުވަތަ އަގީދާއެއްކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. ދޭއް: އެ
1130
ކަމެއް މަނާކުރެވިފައިވާ މީހަކު އެ ކަމަކަށް ހުރަހެޅިގަތުމެވެ.
1125 (كشاف القناع)) للبهويت)445/2(.
1126 ((بدائع الصنائع)) للكاساين 228 /2(
1127 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)228 /2(.
1128 »املعجم الوجيز«[ص6] مادة[أ ث م] و[ص247] مادة[ذ ن ب]
1129 »اللسان« مادة[أ ث م]
1130 راجع: »تفسري ابن كثري«[ج3 ص53]، و»تيسري الكرمي الرمحن«[ص208]
269

ޚުލާސާއަކީ : ފާފައަކީ ބަހަކުން ނުވަތަ ކަމަކުން ނުވަތަ އިޢުތިޤާދަކުން ވިޔަސް ޝަރީޢަތުގައި މަނާކުރެވިފައިވާ
އެންމެހާ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އޭގެ ނަތީޖާއަކީ اله އިރާދަކުރައްވައިފި ނަމަ ތައުދީބީ ފިޔަވަޅެއް ހައްގުވުމެވެ.
އަދި اله އިރާދަކުރައްވައިފި ނަމަ ތައުދީބީ ފިޔަވަޅަކާނުލައި މާފު ދެވުމެވެ.
ދެވަނަ ނަތީޖާ : އަޅުކަން ފާސިދުވުން
ޖިމާޢުވުމުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފާސިދުވުމުގެ ވާހަކަ އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.
ތިންވަނަ ނަތީޖާ : ފާސިދު ވި އަޅުކަން މެދުނުކަ ނޑައި ފުރިހަމަކުރުން ވާޖިބުވުން .
1131 1132ޝާ 1134 1133
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ޖިމާޢުވުމުން
ފާސިދުވި އަޅުކަން މެދުނުކަނޑައި ފުރިހަމަކުރުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِأَمُّتوا ا لَْحجَّ وَالُحعمحرةََلََِِّّ) 1135 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން لَّاއަށްޓަކައި ޙައްޖާ އި ޢުމުރާ ފުރިހަމައަށް
އަދާކުރާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: اله އަމުރުކު ރެއްވެވީ لَّاއަށް ޓަކައި ޙައްޖާއި ޢުމުރާ ފުރިހަމައަށް އަދާކުރާށެވެ! އޭގައި
1136
ޞައްޙަ ވުމާއި ފާސިދު ވުމުގެ ސިފައެއް ހިމެނިފައިނުވެއެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުތައް: ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ ފަތުވާއަކީ ޖިމާޢުވުމުގެ ސަބަބުން ފާސިދުވި އަޅުކަން
މެދުނުކަނޑައި ފުރިހަމަކުރުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ. އަދި އެ ބަސްފުޅުތަކާ ޚިލާފަށް އެހެން ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ
1131 ((البحر الرائق)) البن جنيم)17 /3(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)57 /2(.
1132 ((التاج واإلكليل)) للمواق)167 /3(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)822 /2(، ((الشرح الصغري)) للدردير ومعه ((حاشية
الصاوي(((95 /2).
1133 ((اجملموع)) للنووي)388 /7(، ((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)) للعمراين)219 /4(.
1134 ((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)549 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)333 /3(.
1135 البقرة 196
1136 ((مغين احملتاج)) للشربيين)523/1(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)37/5(.
270

1137
ރައުޔެއް ލިބިފައެއްނުވެއެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެމެންގެ ނިސްބަތުން ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ
ޢިލްމުވެރިކަމުގެ މޮޅުކަމާއި ޢިލްމީ ރަނގަޅު ރައުޔުތަކަށް ވާސިލުމުގެ ހުނަރުވެރިކަމުގައި އެ ބޭކަލުންގެ ފުންނާބު
1138
އުސްކަމާމެދު އެއްވެސް އޮޅުމެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެ ބޭކަލުންގެ ރައުޔުތަކުގައި ހިފަންޖެހެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ނަތީޖާ : ފާސިދުވި އަޅުކަން އަލުން ޤަޟާކުރުން ވާޖިބުވުން
1139
ފާސިދުވި އަޅުކަން އަލުން ޤަޟާކުރުން ވާޖިބެއެވެ. ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުނުވަތަ ޢުމުރާ
ފާސިދުކޮށްފި މީހެއްގެ މައްޗަށް އަލުން ޤަޟާކުރުން ވާޖިބެއެވެ. އެކަމުގައި އެއްވެސް އިޚްތިލާފެއްނުވެއެވެ. އެއީ
1140
ފަރުޟު ނުވަތަ ނަފުލު ޙައްޖާއި ޢުމުރާއެއް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުތައް: ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ ފަތުވާއަކީ ޖިމާޢުވުމުގެ ސަބަބުން ފާސިދުވި އަޅުކަން
އަލުން ޤަޟާކުރުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ. އަދި އެ ބަސްފުޅުތަކާ ޚިލާފަށް އެހެން ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ރައުޔެއް
1141
ލިބިފައެއްނުވެއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު: އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން
ފުރިހަމަކުރުމުގެ ކުރީގައި ގަސްތުގައި ޖިމާޢުވެއްޖެ މީހާ ވިދިގެން އަންނަ އަހަރު އަލުން ހައްޖުޤަޟާކުރުން
1142
ވާޖިބުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމަކީ ވާޖިބުވުމުން ފަށައިގަތުން ލާޒިމުކުރާ އަޅުކަމެކެވެ.
އެހެންކަމުން އެހެން އަޅުކަންތަކާ އެ އަޅުކަން ޚިލާފުވެއެވެ. އެގޮތުން އެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމުގެ ފަރުޟުކަން
1137 ((مغين احملتاج)) للشربيين)523/1(.
1138 (الشرح املمتع)))160 ،159/7(،
1139 ((مغين احملتاج)) للشربيين)523/1(.
1140 (اجملموع)))389/7(
1141 ((مغين احملتاج)) للشربيين)523/1(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)159،160/7(.
1142 ((اإلمجاع)) (ص:)52.
271

1143
ދެމިގެންވެއެވެ.
ފަސްވަނަ ނަތީޖާ : ޖިމާޢުވުމުގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުވުން
އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވެއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އޭގެ މިންވަރަކީ (بدََنة)
1144 ޝާ 1146 1145
އެކެވެ. އެބަހީ ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތް :
عن عِكرمةَ:)أ نَّ رَجاًُل قال الب نِ عباَّ س: أصبح تُ أهلي، فقال ابنُعباَّس: أماَّ حَج كُُّما هذا فقد بطلَ، فحُجاَّ عاماً قابِاًل، مث أهِاَّل منِح
حيث أهحلَحلُتما،وحيث وَقَ عح تَ عليها ففارِقحها، فال تراك وال تراها حىت تَرِحميا اجَلمحرةَ،وأهحدِانقةً،ولُتهحدِانقةً(1147 މާނައީ: عكرمةގެ
ه
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީހަކު އިބުނު ޢައްބާސަށް ދެންނެވިއެވެ. ތިމަންނައަށް އަނބިމީހާއެކު
އެއްދާންކުރެވިއްޖެއެވެ. ފަހެ އިބުނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަ ދެ މީހުންގެ
ހައްޖުބާޠިލުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ އަންނަ އަހަ ރު ތިޔަ ދެމީހުން އަލުން ޙައްޖުކުރުން ހުއްޓެވެ. ދެން ކުރިއެކޭ
އެއްފަދައިން އިހުރާންބަންނާށެވެ. އަދި ކުރީގައި އަނބިމީހާއެކު އެއްދާންވެވުނު ސަރަހައްދުން ދެމީހުން ވަކިވާށެވެ.
އެއަށްފަހު ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކާ ނިމެންދެން އެކަކު އަނެކަކަށް ނުފެންނަގޮތަށް ތިބޭށެވެ. އަދި)އަނބިމީހާއެކު
އެއްދާންކުރެވުނުކަމުގެ މައްޗަށް(ފިރިހެނާގެ ފަރާތުން ޖަމަލެއް އަދި އަންހެނާގެ ފަރާތުން ޖަމަލެއް ކަތިލާށެވެ.
وعنه أيضًا: (إذا جامَعَفعلىكلِواحدمنهما بدََنةٌ)1148 މާނައީ: އަދިވެސް އެ ޞަޙާބީގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
1143 ((مغين احملتاج)) للشربيين)523/1(.
1144 ((حاشية العدوي)))551/1(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)340/3(.
1145 ((اجملموع)) للنووي)416/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)522/1(.
1146 ((اإلنصاف)) للمرداوي)368/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)424/3(.
1147 رواه البيهقي (10067). وص حَحه الذهيب يف))املهذب(((1922/4).
1148 رواه البيهقي (10068). صحح إسناده النووي يف))اجملموع(((387/7)، وابن امللقن يف))البدر املنري(((386/6)
272

އަނބިމީހާ އެއްދާންކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެ ދެ މީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކަށް ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް ކަތިލާށެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު :
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތް ނިމުމުގެ ކުރީގައި ގަސްތުގައި
އަނބިމީހާއެކު އެއްދާންކޮށްފި މީހާ ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރު ހައްޖުކު ރަންޖެހޭނެކަމަށާއި ފިދުޔަ ދޭންޖެހޭނެކަމަށް
1149
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސައްޙަ މަގުން ނުވަތަ ބާޠިލުގޮތަށް ވިޔަސް ބަދެވިފައި
ހުންނަ އިޙްރާމެއްގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ކައްފާރާ ދިނުން ވާޖިބުވާނެކަމަށާއި އަދި އެ ހައްޖެއްޤަޟާކުރުން
1150
ވާޖިބުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - އެއީ ބަދެވިފައިހުރި އިޙްރާމެއްގެ މައްޗަށް ކުރެވުނު ވަޠުޔެކެވެ. އެހެންކަމުން ޖަމަލެއްގެ މިންވަރުގެ
1151
ކައްފާރާއެއް އެކަމަށް ވާޖިބުވެއެވެ.
ށ - ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފާސިދުކޮށްލެވޭ އަމަލުވާހުށީ ބޮޑުކުށަކަށެވެ. އެހެންކަމުން އެކަމުގެ އުގ ބާތްވެސް
1152
ބޮޑުވާންޖެހެއެވެ.
މައްސަލަ އެއް : އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ފިދުޔައިގެ މިންވަރު
އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢުވެއްޖެ ނަމަ ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
1153
އެންމެން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އޭގެ މިންވަރަކީ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުމެވެ. އެއީ ދެ މީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކަށް
1149 ((اإلمجاع)) (ص:)52.
1150 (اجملموع)))414 ،290/7(.
1151 ((املغين)) البن قدامة)424/3(.
1152 ((املغين)) البن قدامة)424/3(
1153 ((اجملموع)) للنووي)414 ،290 /7(.
273

1156 1155 1154
ބަކަށްޓެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ބާޒާއި އިބުނު
1157
ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - އުމުރާއަކީޙައްޖަށްވުރެ ދަރަޖަ ދަށް އަޅުކަމެކެވެ. އަދި އެ އަޅުކަން ފާސިދުކުރުމުގެ ކުށުގެ ދަރަޖަ
ޙައްޖުގެއަޅުކަން ފާސިދުކުރުމަށްވުރެ ކުޑަވެސްމެއެވެ. އެހެންކަމުން ޢުމުރާ ފާސިދުކޮށްފި ނަމަ
1158
ފިދުޔަކަށްވާންޖެހޭނީ ބަކަށްޓެކެވެ.
ށ - އުމުރާގެ އަޅުކަމަކީ ޙައްޖާ އަޅާބަލާއިރު އޭގައި މަޑުކުރުމެއްނުވާ މުއްދަތު ކުރު އަޅުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން
1159
ޖަމަލަކުން ފިދުޔަ ދިނުމެއް ޢުމުރާއެއް ފަސާދަވުމުގައި ނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ މައްސަލަ : ޖިމާޢުވީ އަ ންހެނާގެ ރުހުމުގައި ނުވަތަ ނުރުހުމުގައި ނަމަ ފިދުޔައިގެ މިންވަރު
ހައްޖުފާސިދުމުގައި ޖިމާޢު ހިނގީ އަންހެނާގެ ރުހުމުގައި ނަމަ ފިދުޔައިގެ ގޮތުގައި بدنة އެއް (ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް)
ދިނުން އަންހެނާގެ މައްޗަށް ވެސް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި ޖިމާޢުވުން ހިގާފައިވަނީ އަންހެނާގެ ނުރުހުމުގައި
ޗަ 1161 1160
ނަމަ އަންހެނާގެ މައް ކަށް ފިދުޔައެއް ނުވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ނަމަވެސް މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބަހަކީ ޖިމާއުވުމަށް އަންހެނާއަށް މަގުފަހިކުރި މީހެއްގެ މައްޗަށް އެ އަންހެނާގެ
1162
ފަރާތުން ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ. (އެބަހީ އަންހެނާގެ ފަރާތުން ދޭންޖެހޭ ފިދުޔަ ފިރިހެނާ ދިނުމެވެ.)
1154 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)58/2(.
1155 ((اإلنصاف)) للمرداوي)369 /3(
1156 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))213/17(.
1157 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)186/7(.
1158 ((املغين)) البن قدامة)254/3(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))192 /2(.
1159 ((املغين)) البن قدامة)254/3(
1160 ((التاج واإلكليل)) للمواق)169/3(.
1161 ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)550/1(،وينظر: ((املغين)) البن قدامة)309/3(.
1162 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(399/1)،
ه
274

ދަ ލީލު:
ޖިމާޢުވީ އަންހެނާގެ ރުހުމުގައި ނަމަ (بدََنة) އެއް (ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް) ދިނުން ވާޖިބުވާނެކަމުގެ ދަލީލަ ކީ:
އެކެއް: ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތް:
عن عِكرمةَ:)أ نَّ رَجاًُل قال الب نِ عباَّ س: أصبح تُ أهلي، فقال ابنُعباَّس: أماَّ حَج كُُّما هذا فقد بطلَ، فحُجاَّ عاماً قابِاًل، مث أهِاَّل منِح
حيث أهحلَحلُتما،وحيث وَقَ عح تَ عليها ففارِقحها، فال تراك وال تراها حىت تَرِحميا اجَلمحرةَ،وأهحدِانقةً،ولُتهحدِانقةً(1163 މާނައީ: عِكرمةގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީހަކު އިބުނު ޢައްބާސަށް ދެންނެވިއެވެ. ތިމަންނައަށް އަނބިމީހާއެކު
އެއްދާންކުރެވިއްޖެއެވެ. ފަހެ އިބުނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަ ދެ މީހުންގެ
ހައްޖުބާޠިލުވެއްޖެއެވެ. ފަހެ އަންނަ އަހަރު ތިޔަ ދެމީހުން އަލުން ޙައްޖުކުރުން ހުއްޓެވެ. ދެން ކުރިއެކޭ
އެއްފަދައިން އިހުރާންބަންނާށެވެ. އަދި ކުރީގައި އަނބިމީހާއެކު އެއްދާންވެވުނު ސަރަހައްދުން ދެމީހުން ވަކިވާށެވެ.
އެއަށްފަހު ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކާނިމެންދެން އެކަކު އަނެކަކަށް ނުފެންނަގޮތަށް ތިބޭށެވެ. އަދި)އަނބިމީހާއެކު
އެއްދާންކުރެވުނުކަމުގެ މައްޗަށް(ފިރިހެނާގެ ފަރާތުން ޖަމަލެއް އަދި އަންހެނާގެ ފަރާތުން ޖަމަލެއް ކަތިލާށެވެ.
وعنه أيضًا: (إذا جامَعَفعلىكلِواحدمنهما بدََنةٌ)1164 މާނައީ: އަދިވެސް އެ ޞަޙާބީގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
އަނބިމީހާ އެއްދާންކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެ ދެމީހުންކުރެ ކޮންމެ މީހަކަށް ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް ކަތިލާށެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - އަންހެނާއަކީ އެއްވެސް މަޖުބ ރުކަމެއްނެތި ޖިމާޢުގައި ބައިވެރިވެފައިވާ އެއް ފަރާތްކަމަށްވާތީވެ ފިދުޔައިގެ
ގޮތުގައި بدََنة އެއް (ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް) ދިނުން އަންހެނާގެ މައްޗަށް ވެސް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. 1165
1163 رواه البيهقي (10067). وص حَحه الذهيب يف))املهذب(((1922/4).
1164 رواه البيهقي (10068). صحح إسناده النووي يف))اجملموع(((387/7)، وابن امللقن يف))البدر املنري(((386/6)
1165 ((املغين)) البن قدامة)309/3(
275

ށ - އިސްތިސްނާކުރެވޭނެ ދަލީލެއް ނުވާ ނަމަ އަޙްކާމުތަކުގައި އަސްލަކީ އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން
1166
ހަމަހަމަވުމެވެ.
ދަލީލު:
ޖިމާޢުވީ އަންހެނާގެ ނުރުހުމުގައި ނަމަ ފިދުޔަ ވާޖިބުނުވާނެކަމުގެ ދަލީލަކީ:
އެކެއް: ޤުރް އާން: (مَنحكَفََراِبلََِّّمنِح بَعحدِإمياَنِهِإِاَّل مَنح أُ حكرِهَوَقَ حلُبهُمطُحمَئنٌِّ اِبحإِلمياَنِ) 1167 މާނައީ: އީމާންވުމަށްފަހު اަلهއށް
ކާފިރުވެއްޖެމީހާއަށް اެلهގ ހަޟުރަތުން ކޯފާލެއްވުންހުށްޓެވެ. އަދި ބޮޑުވެގެންވާ އަޒާބު އެއުރެންނަށް ހުށްޓެވެ.
ނަމަވެސް މަޖުބ ރުވެގެންވާ މީހާ މެނުވީއެވެ. އަދި އީމާންކަމަށް އެ މީހާގެ ހިތްހަމަޖެހިގެންވާ ހާލުގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މަޖުބ ރު ކުރެވިގެން ވެވޭ ކުފުރުގެ ޙައްދު ކެނޑިގެންދާ ނަމަ މަޖުބ ރު ކުރެވިގެން ކުރެވޭ
1168
އެ ނ ން ކުށްތަކުގެ އަދަބު ކެނޑިގެންދިއުން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَهُلا عنهما، قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)إ نَّ هَلا وضع عحن أَُّمتِ اخلطأََ
والنِسيانَ وما استحكُرِهوا عليه(1169 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު އައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ر سو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން اله ވޮޑިގެންވަނީ
ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ކިބައިން އޮޅުންއަރައިގެންނާއި ހަނދާންނެތިގެން ކުރެވޭ ކުށްތަކާއި އަދި
މަޖުބ ރުކުރެވިގެން ކުރެވޭ ކުށްތަކަށް ފުއްސަވާވޮޑިގެންފައެވެ.
1170
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: މަޖުބ ރުކުރެވިގެން ކުރެވޭ ކުށްތަކަށް ކައްފާރާއެއް ނުވެއެވެ.
1166 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)403/6(.
1167 النحل: 106
1168 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)194/7(
1169 أخرجه ابن ماجه (2045) صححه األلباين: صحيح اجلامع 1836
1170 ((املغين)) البن قدامة)309/3(.
276

ދެވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރެވޭ ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތް
ފުރަތަމަ އަކުރު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިންގުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢަށް މަގުފަހިކުރެވޭ ހަރަކާތް ހިންގުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
1174 1173 1172 1171
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާޤެވެ.
ދަލީލު:
ح 1175
އެކެއް: ޤުރްއާން : (فَاَل رفََ ثَ وَاَل فُسُوقَ وَاَل جِدَا لَ يِف ا لَْجِ) މާނައީ: ފަހެ ޙައްޖުވުމުގެ ތެރޭގައި ޖިމާޢުވުމެއް އަދި
އުރެދުމެއް އަދި އަރާރުންވުމެއް ވެސް ނެތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: رفََث ގެ މުރާދަކީ ޖިމާޢަށް މަގުފަހިކުރެވޭ ހަރަކާތްކަމުގައި މުފައްސިރުން
1176
ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކައިވެނި ޢަޤުދުކުރުން ޙަރާމްކަމުގައިވަނީ ނަމަ އިހުރާމުގެ
1177
ހާލަތުގައި ޖިމާޢަށް މަގުފަހިކުރެވޭ ހަރަކާތް ޙަރާމްވުން އައުލާކަން މާބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ވަޠުޔުނުވާ ނަމަ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހުރެގެން ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ނަމަވެސް ވަޠުޔުނުވާ
1179 1178
ނަމަ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަ ން ފާސިދުނުވާނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ
1171 ((البحر الرائق)) البن جنيم)16/3(
1172 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(396/1).
ه
1173 ((اجملموع)) للنووي)292 ،291/7(.
1174 ((كشاف القناع)) للبهويت)449/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)340/3(.
1175 البقرة 197
1176 ((أضواء البيان)))13/5(.
1177 ((اجملموع)) للنووي)291/7(، ((كشاف القناع)) للبهويت)447/2(.
1178 ((البحر الرائق)) البن جنيم)16/3(.
1179 ((الشرح الكبري)) للدردير و((حاشية الدسوقي)))68/2(.
277

1181 1180
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
އެކެއް: ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން ފާސިދުވުމުގައި ސަބަބަކީ ޖިމާޢުވުމެވެ. ޖިމާޢު ފިޔަވައި ކުރެވޭ ހަރަކާތްތަކަކީ
ޖިމާޢުވުމެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އެފަދަ ހަރަކާތްތަކަކުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން ފާސިދުވެއްޖެކަމަކަށް
1182
ކަނޑަނޭޅޭނެއެވެ.
ދޭއް: ވަޠުޔު ފިޔަވައި ކުރެވޭ ހަރަކާތްތަކަކީ ހަމައެކަނި އަރާމު ލިބިގަތުމެކެވެ. މިސާލަކީ އަތަރުން
އަރާމުލިބުންފަދައެވެ. އެހެންކަމުން އެފަދަ ހަރަކާތްތަކަކުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން ފާސިދުވެއްޖެކަމަކަށް
1183
ޙުކުމެއްނުކުރެވޭނެއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : ޖިމާޢު ގެ ކުރީ ގެ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ނަމަވެސް މަނި ބޭރު ނު ވާ ނަމަ ހުކުން
ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ނަމަވެސް މަނި ބޭރުނުވާ ނަމަ ކައްފާ އަކީ ބަކަށްޓެއް
ކަތިލުމެވެ. ނުވަތަ ކާންދިނުން ނުވަތަ ރޯދަ ހިފުމެވެ.)އެއީ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން
1185 1184
ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ.(އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި ނަމަވެސް މަނި ބޭރުނުވާ ނަމަ
ކައްފާރާއަކީ ބަކަށްޓެއް ކަތިލުމެވެ. އެއީ އެންމެ ސައްހަގޮތެވެ. އަދި سعيد بن املسيب އާއި عطاء އާއި ابن سريين އާއި
الزهري އާއި قتادة އާއި مالك އާއި الثوري އާއި الشافعي އާއި أيب ثور އާއި ޙަނަފީ ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. 1186
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
1180 ((اجملموع)) للنووي)291/7(.
1181 ((كشاف القناع)) للبهويت)447/2(.
1182 ((البحر الرائق)) البن جنيم)16/3(.
1183 ((كشاف القناع)) للبهويت)447/2(.
1184 ((اجملموع)) للنووي)292 ،291/7(.
1185 ((اإلنصاف)) للمرداوي)377 ،371 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)340/3(.
1186 ((الشرح الكبري)))340/3(.
278

އެކެއް: ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތަކަކީ އަރާމު ލިބިގަނެނެވޭ ކަމަކަށްވާތީއާއި އަދި އެއީ މަނި ބޭރުކުރުމަށް
1187
މަގުފަހިވޭކަމަކަށްވާތީވެ ފިދުޔަ ވާޖިބުވަނީއެވެ.
ދޭއް : ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތަކަކީ އިޙްރާމުގައި ހުރެގެން ކުރެވޭ މަނާކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ފިދުޔަ
1188
ވާޖިބުވަނީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި އަ ދި މަނި ބޭރު ވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން
ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތައް ހިނގައިފައި އަދި މަނި ބޭރުވިޔަސް ޙުކުމަކީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން
ފާސިދުނުވުމެވެ. އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ދިނުމެވެ. އޭގެ މިންވަރަކީ ބަކަ ށްޓެއް
1189
ކަތިލުން ނުވަތަ ތިން ދުވަހު ރޯދަހިފުން ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
1191 1190
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން ބާޠިލުނުވާނެކަމުގެ ދަލީލު:
ހ - އެއީ ވަޠުޔުވުމަކާނުލާ ބޭރުވި މަންޏެކެވެ. އެހެންކަމުން އެއިން ޙައްޖާއި ޢުމުރާ ފާސިދުނުކުރެވޭނެއެވެ.
1192
މަނި ބޭރުވުމަށް މެދުވެރިވި ހަރަކާތްތަކުގެ މިސާލަކީ ލޮލުން ބެލުންފަދަ އަމަލެކެވެ.
ށ - ކުރެވުނު ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތަކުން ޙައްޖާއި ޢުމުރާ ފާސިދުވާނެކަމުގެ މައްޗަށް ނައްޞެއް
(ކިތާބީ ހެތްކެއް) އަދި އިޖުމާޢެއް ލިބިފައެއްނުވެއެވެ. އަދި ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތަކަ ކަކީ
ޖިމާޢުވުންކަމުގައި ގިޔާސްކުރުން ހުއްދަ ވެސް ނުވެއެވެ. އެހެނީ ވަޠުޔަކީ އެ މައްޗަށް ޙައްދު ކަނޑައެޅިފައިވާ
ކަމެކެވެ. އެއީ މަނި ބޭރުވިޔަސް ނުވަތަ ނުވިޔަސް މެއެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތަކުގެ
1187 ((اجملموع)) للنووي)291/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)340/3(.
1188 ((اجملموع)) للنووي)291/7(.
1189 ((البحر الرائق)) البن جنيم)16/3(
1190 ((اجملموع)) للنووي)292 ،291/7(.
1191 (الشرح املمتع)))163/7(.
1192 ((املغين)) البن قدامة)311 /3(.
279

މައްޗަކަށް ޙައްދެއް ވާޖިބެއްނުވެއެވެ. 1193
ފިދުޔަ ވާޖިބު ވާނެކަމުގެ ދަލީލު:
ހ - އެއީ (ޖިމާޢަށް ހުރަހެޅިގަނެވޭ ހަރަކާތްތަކުން މަނި ބެރުކުރުމަކީ) އެކަމުގެ ސަބަބުން ޙައްޖާއި ޢުމުރާ
ފާސިދުނުވާގޮތަށް ލިބިގަތް އަރާމެކެވެ. އެހެންކަމުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ލާޒިމުވީއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ
އިހުރާން ބަނދެގެންހުރެ އަތަރުލައިގެން އަރާމު ލިބިގަތުންފަދަ މިސާލެވެ.
ށ - އެއީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ކުރެވެވުނު މަނާކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ފިދުޔަ ލާޒިމުވީއެވެ. 1194
(ޢުމުރާގެ ބައި ނިމުނީ އެވެ. ޖެހިގެން އޮތީ ހައް ޖުގެ ބައެވެ.)
وصلى هلا على حممد وعلى آله وصحبه وسلم
1193 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة 3(/)323.
1194 ((اجملموع)) للنووي)291/7(.
280

281

ِ

ة

َ

ر

ح

ُم

احلع

َ

ِ و

جَ

كُ ا لحْ

اسِ

َ

ن

َ

م

ހައްޖާއި އުމުރާގެ ބޮޑު ތަރުތީބު

ދެވަނަ ބައި: ހައްޖުގެ އަޙުކާމުތައް

الجزأ الثاني: أحكام الْج

ޑރ. ޢަބުދު هللا ފާރ ގު އިބުރާހީމު

وقف لله تعال

2024

Published by:
B.I. D & D.A.D. Endowments

Research & Publication unit, Rufaidha manzil, S.Hithadhoo, Addu city, 19020, Maldives. Tel: 009609966330, abdullafaroog@gmail.com / faroog@outlook.com

الباب األول: ححكُُم الْجِ والُعمحرةَ، وفَ حضلُهما، والِْكَمةُ منهما
ފުރަތަމަ ބާބު: ހައްޖާއި އުމުރާގެ ޙުކުމާއި މާތްކަމާއި އަދި ޙިކުމަތް
282

ފުރަތަމަ ބާބު : ހައްޖުގެ މަފުހ މާއި މާތްކަމާއި ޙިކުމަތާއި ހުކުން
މިބާބުގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖުގެ މަފުހ މާއި މާތްކަމާއި ޙިކުމަތާއި ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ހައްޖުގެ މަފުހ މާއި މާތްކަން
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖުގެ މަފުހ މާއި މާތްކަމުގެ ވާހަކައެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ މަފުހ މު
"ގަ " 1195
ހައްޖުގެ ލަފުޒީ މާނައަކީ ސްތު ކުރުމެވެ.
ހައްޖުގެ އިސްޠިލާޙީ މާނަ، ދަންނަބޭކަލުން ތަފާތުކޮށް ލިޔުއްވާފައިވެއެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން
ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަކީ ކަނޑައެޅިފައިވާ ދުވަސްވަރެއްގައި އަޅުކަމެއް ގަސްތުކޮށްގެން މުގައްދަސްވެގެންވާ ޚާއްޞަ
1196
ތަންތަން ގަސްތުކުރުމެވެ. އައްދަރުދީރު ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަކީ ޖުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ދިހަވަނަ ވިލޭރޭ ޢަރަފާތުގައި
މަޑުކޮށްގެން ހުރުމާއެކު ގެފުޅުގައި ހަތް ބުރުގެ ޠަވާފެއްކުރުމާއި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢިޔެއްކުރުމާއި އަދި
1197
ޚާއްސަ ގަސްތަކާއެކު އިހުރާންބަނުމެވެ. ބައެއް ބެކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަކީ ޚާއްޞަ ޝަރުޠުތަކަކާއެކު
1198
ޚާއްޞަ ވަގުތެއްގައި ޚާއްޞަ ތަންތަން ޚާއްޞަގޮތެއްގައި ގަސްތުކުރުމެވެ.
ދަނެއު، ނަތީޖާއަކީ އިބުނު ޢުޘައިމީން ކުރެއްވި މާނަ ފިޔަވައި އިސްވެދިޔަ އިސްޠިލާޙީ މާނަތަކުގައި
"އަޅުކަމުގެ" ލަފުޒު ނެތެވެ. ހަގީގަތަކީ އަޅުކަންތައް ފިޔަވައި ވިޔަފާރި ބޭބުންތަކާއި އެހެނިހެން ހާޖަތަށް ވެސް
މައްކާއަށް ވަދެނިކުތުމުގެ ފުރުސަތު ހުޅިފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން "އަޅުކަމުގެ" ލަފުޒު އޮތުމުގެ މުހިއްމުކަން
ފާހަނގަކުރެވެއެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން މާނަ ކުރެއްވުމުގައި ޙައްޖަކީ ޚާއްޞަ ކަމެއްކަމުގައި
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.ނަމަވެސް ހައްޖަކީ ހުރިހާ އަޅުކަމަކަށްވުރެ މާ ޚާއްޞަ އަޅުކަމެއްކަން ފާހަނގަކުރެވެއެވެ.
1195 (لسان العرب) البن منظور)226 /2(،
1196 (الشرح املمتع- ابن عثيمني))6 -5/7(.
1197 حاشية الدسوقي على شرح الدردير للمختصر 2/2
1198 التعريفات للجرجاين ص 82، والفقه املالكي وأدلته 120/2.
283

އެގޮތުން އިސްޠިލާޙީ މާނާގައި "އަޅުކަމުގެ" ލަފުޒު އޮތުން މުހިއްމެވެ. އެ މޭރުމުން އަޅާބަލާ ހިނދު އެންމެ
ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ އިބުނު ޢުޘައިމީން ކުރެއްވި މާނަކަމަށް ބެލެވެއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ މާއްކަން
عن أيب هريرة رضَِيَ هُلا عنه قال: مَِسعح تُ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم يقول:))من ح جَّ هِل فلم يرفُ حث ومل يحفَسحقُ، رجَعكيومَ وَلَدَتحه
أُُّمه(1199 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى
هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރައްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ޖިމާޢުވުމެއް އަދި
އުރެދުމެއް ނެތި ހައްޖުފުރިހަމަކޮށްފި މީހާ މައިމީހާގެ ބަޑުން އުފަންވި މީހެއް ފަދައެވެ.
عن أيب هريرة رضَِيَ هُلا عنه أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:))الُعمحرةَُ إل الُعمحرِةَكفَّارةٌ لِما بينهما، والْجُّ املربورُ ليس له
جَزاءٌ إاَّل اجَّلنةُ 1200(މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެއް ޢުމުރާއިން އަނެއް އުމުރާއަކީއެ ދެމެދުވާ ފާފަތަކަށްވާ
ކައްފާރާއެކެވެ. އަދި އުރެދުމެއް ނުހިމެނި ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ކުރެވޭ ޙައްޖަކަށް ސުވަރުގަ މެނުވީ ޖަޒާއެއްނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން ފާފަތަކަށް ކުރާ އަސަރު
އެކެއް: ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވާގޮތް:
ކުދި ފާފަތަކުން ތައުބާވެއްޖެ މީހާގެ އާދަމުގެ ދަރީންގެ ޙައްގުފިޔަވައި އެންމެހާ ކުދި ފާފަތައް ހައްޖުގެ
އަޅުކަމުން ފޮހެވި އެމީހަކީ ފާފައެއްނުކުރާ މީހެއްފަދަ ނުވަތަ މައިމީހާގެ ބަޑުން އުފަންވި
1201
މީހެއްފަދައިންވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވެފައިވެއެވެ.
1199 رواه البخاري (1521) واللفظ له، ومسلم (1350).
1200 رواه البخاري (1773)، ومسلم (1349).
1201 بريقة حممودية /4 309؛ البحر الرائق /2 364؛ الفواكه الدواين /1 375؛ حاشية العدوي /1 709؛ اخلصال املكفرة للخطيب الشربيين
الشافعي؛ حتقيق: حسام الدين عفانة ص 70.
284

ދޭއް: ދަންނަބޭކަލުން އިޚްތިލާފުވާގޮތް:
ބޮޑެތި ފާފަތަކުން ތައުބާނުވެހުރެ ޙައްޖުކުރުމުން އެފާފަތައް ފޮހެވުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން ދެ ގައުލަކަށް
އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން ފޮހެވޭނީ ހަމައެކަނި ކުދިފާފަތަކެވެ. އަނިޔާވެރިކަމެއް ފޮހެނުލެވޭނެއެވެ.
އަދި اެلهގ ހައްގެއްގެގޮތުގައި ހިމެނޭ ބައެއް ބޮޑުފާފަތައް މިސާލަކަށް ނަމާދު،ރޯދަ،ޒަކާތް އަޅައިފައިހުރުމާއި
ދިނުން ލާޒިމުވެފައިވާ ކައްފާރާތައް ނުދީ ހުރުން ފޮހެނުލެވޭނެއެ ވެ. އަދި ހެކީންގެ ބަހުން ވެރިޔާގެ ކުރިމަތީގައި
ސާބިތުވެފައިވާ ޒިނޭއާއި ލިވާޠު ފޮހެނުލެވޭނެއެވެ. އަދި އާދަމުގެ ދަރީންގެ މާލީ ހައްގުތައް ފޮހެނުލެވޭނެއެވެ.
1202
އެއީ ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން اާلهއއި އާދަމުގެދަރީންގެ ހައްގުގައި ހިމެނޭ އެންމެހާ ކުދި ފާފަތަކާއި
1203
ބޮޑުފާފަތައް ފޮހެވިގެންދާނެއެވެ. އެއީ ބައެއް ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އޭގެތެރޭގައި އިބުނު ޙަޖަރާއި
األيب املالكي1204 ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ފަހުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން الشيخ أمحد البنا ގެ ރަުޔަކީ1205 ވެސް
އެއީއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލުގެ ދަލީލު:
ابن نَيم الْنفي ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން ފާފަ ފޮހެވޭކަމުގެ މުރާދަކީ ހުރިހާ ފާފައެއް ނ ނެވެ.
اެلهގ ހައްގުތަކުގައި ހިމެނޭ ބައެއް ބޮޑުފާފަތައް، މިސާލަކަށް ނަމާދު،ރޯދަ،ޒަކާތް އަޅައިފައިހުރުމާއި ދިނުން
ލާޒިމުވެފައިވާ ކައްފާރާތައް ނުދީ ހުރުންފަދަ ހައްގުތަކާއި އަދި މީސްތަކުންގެ ހައްގުތައް ނުހިމެނެއެވެ. މާލީ
1202 البحر الرائق /2 364؛ الفواكه الدواين /1 375؛ حاشية العدوي /1 709؛ اخلصال املكفرة للخطيب الشربيين الشافعي؛ حتقيق: حسام
الدين بن موسى حممد بن عفانة ص.70
1203ابن حجر، فتح الباري 383 /3.
1204 اخلصال املكفرة للذنوب للخطيب الشربيين الشافعي؛ حتقيق: حسام الدين عفانة ص.97
1205الفتح الرابين الشيخ أمحد البنا 7 /11.
285

ހައްގުތަކާއި ދަރަނި ނުހިމެނެއެވެ. ޢަރަފާތް ލިބުމުން އެމިހާ ދަރަނި ނުދީ ލަސްކުޅަ ފާފަ ފޮހެވޭނެއެވެ.
ނަމަވެސް ދަރަނި މާފެއްނުވާނެއެވެ. ހަމައެގޮތަށް ޢަރަފާތް ލިބުމުން އެމިހާ ނަމާދު އަޅައިގެން ލަސްކުޅަ ފާފަ
1206
ފޮހެވޭނެއެވެ. ނަމަވެސް ޤަޟާކުރުމެއް މާފެއްނުވާނެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލުގެ ދަލީލުތައް:
ފުރަތަމަ ދަލީލު: عن أيب هريرة قا لَ: مَِسعح تُ رسُولَ ا لََِّّ صلى اه عي وسم يقَولُ: (منح ح جَّ فَ لَم يرحفُ حث، وَمَل يحفسحقُ، رجَع كََيومِولَدتحهُأُُّمهُ(
1207 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުން ލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސ ލު اله
ޞައްލަاަلهޢލައިހި ވަސައްލަމަ ޙަދީޡް ކުރެއްވި އަނޑު ތިމަން އެހީމެވެ. " ހަޑި ހުތުރު ބަހުން މުޢާމަލާތު
ނުކޮށް، އަދި ފާސިޤު ޢަމަލު ނުކޮށް، ހައްޖުއަދާކޮއްފި މީހާ ވާހުށީ ފާފައިން ޠާހިރުވުމުގައި އެމީހެއްގެ މަންމަ
އެމީހަކު ވިހެއި ދުވަސްފަދައިންނެވެ.
އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން اާلهއއި އާދަމުގެދަރީންގެ
1208
ހައްގުގައި ހިމެނޭ އެންމެހާ ކުދި ފާފަތަކާއި ބޮޑުފާފަތައް ފޮހެވިގެންދާނެކަމަށެވެ.
އެ ދަލީލު ވަރުންއެޅުން:
ޙައްޖުކުރުމުން ފޮހެވޭ ފާފައިގައި ހިމެނެނީ އިހުމާލުވުމުގެ ފާފައެވެ. މިސާލަކަށް ޒަކާތް ދައްކަންޖެހޭ
ވަގުތު ނުދައްކައި ފަސްކޮށްގެން ހުންނަ ހުރުމެވެ. ނުވަތަ މީހެއްގެ ދަރަނި ނުދައްކައި ފަސްކޮށްގެން ހުންނަ
ހުރުމެވެ. އެގޮތަށް ފަސްކޮށްގެން ހުރުމަކީ ފާފައެކެވެ. އެ ފާފަތައް ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން ފޮހެވެއެވެ. ނަމަވެސް
ޒަކާތް، ނަމާދު، ރޯދަ ގަޟާކުރުމާއި ދަރަނި އަދާކުރުން އެ މީހެއްގެ ޒިއްމާގައި އޮންނާނެއެވެ. ޙައްޖަށްފަހު
1206البحر الرائق 364 /2.
1207 متفق عليه: أخرجه البخاري يف كتاب احلج ابب فضل احلج املربور برقم /2 (1521) 133؛ ومسلم يف احلج ابب فضل احلج والعمرة ويوم
عرفة برقم 983 /2 (1350).
1208فتح الباري 383 /3.
286

އާދަމުގެދަރިއެއްގެ ހައްގުގެ ތެރެއިން ހިތްހަލާލު ހޯދަންޖެހޭ ކަމެއްގައި އެ ކަންނުކުރެވިހުއްޓައި މަރުވެއްޖެ
ނަމަ އުއްމީދުކުރެވެނީ ގިޔާމަތް ދުވަހު اله އެމީހެއްހެ ޚަސްމުގެ ކިބައިން އެމީހާއަށް ޓަކައި ހިތްހަލާލު
1209
މިންވަރުކޮށްދެއްވާނެ ކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ދަލީލު: ޙަދީސް:)وأما وُقُوفُكَ عشَِيةََّ عََرفَةَ فَإ نَّ ا لَََّّتَعال يَهحبِطُ إل مَساءِالدُّنحيا فَُ يباهيِ بِكُمُامَلالئِكَةَ يقَُولُ: هؤالء
عبِادِي جاءُويِن شُعحثاً غُحرباً منِ كُلِفَجعَمِي ق يَرحجُونَ رحمََحتِِ ومغَحفَرِتِ فَ لَوح كانَحت ذُنُوهُبم مِثحلَالَّرمحلِ وعَدَدِالقَطحرِ وِمثحلَزَبدَِالَبحح رِ
وِمثحلَنَُُومِالسَّماءِلَغفََرحهُتا هَلم ويقَُولُ: أفيِضُوا عبِادِي مغَحفُوراً لكَم وِلمَن شَفَعحُتمحلَهُوأما رَمحيكَُاجِلمارَفَ لَكَ بِكُلِحَصاةرَمَيحتَها
كَب رِيةٌَ منَِالكَبائرِِ امُلوِبقاتِ امُلوجِباتِ (1210 މާނައީ: އަދި ތިބާ ޢަރަފާތް ބިމުގައި ހަވީރުކުރާ ވަގުތު ފަހެ اله
ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ވޮޑިގަންނަވައި މަލާއިކަތްބޭކަލުންނަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ރަނގަޅުކަމާއި މާތްކަމުގެ މައްޗަށް
ޘަނާ ވަޙީކުރައްވައެވެ. ވަޙީކުރައްވައެވެ. އެހެރަ ފެންނަނީ ތިމަން އިލާހުގެ އަޅުތަކުންނެވެ. އެތިބީ ބޮލުގެ
އިސްތަށިތައް ވިހިހާލިވެ ހިރަފުހުންތައްތެޅިގެން، ދުނިޔޭގެ އެތަންމިތަނުން ތިމަން އިލާހުގެ ރަޙުމަތަށާއި
ފާފަފުއްސެވުމަށް އެދިގެން އައިސްފައެވެ. ފަހެ އެ މީހުންގެ ފާފަތަކަކީ ބިމުގެ ވެލީގެ އަދަދު ކަމުގައިވިޔަސް
އަދި ފެނުގެ ތިކިތަކުގެ އަދަދު ކަމުގައިވިޔަސް އަދި ކަނޑުގެ ފުނަގަނޑުގެ އަދަދު ކަމުގައިވިޔަސް އަދި އުޑުގެ
ތަރިތަކުގެ އަދަދު ކަމުގައިވިޔަސް ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން އިލާހު އެބައި މީހުންނަށް ފުއްސަވާވޮޑިގެންފީމެވެ.
އަދި ވަޙީކުރައްވައެވެ. އޭ ތިމަން އިލާހުގެ އަޅުތަކުންނޭވެ. ތިޔަބައި މީހުން އެނބުރިދާށެވެ. ތިޔަބައި
މީހުންނަށް ފުއްސެވިއްޖެއެވެ. އަދި ތިޔަބައި މީހުން ޝަފާޢަތްތެރިވި ކޮންމެ މީހަކަށް ވެސް ފުއްސެވިއްޖެއެވެ.
އަދި ތިބާ ޖަމުރާއަށް އުކާ ކޮންމެ ހިލައަކުން ބޮޑުފާފައެއް ފުއްސެވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
1209 الفواكه الدواين /1 375؛ حاشية العدوي 709 /1
1210 حسن: أخرجه الطرباين يف الكبري 322 /1 برقم 61؛ والبزار؛ وابن حبان يف صحيحه عن ابن عمر؛ وكنز العمال 13 /5 برقم
(11833)؛وحسنه األلباين يف ختريج الرتغيب 129 /2 - 130؛ وصحيح اجلامع برقم (1360)؛ وقال البزار: وقد روي هذا احلديث من وجوه وال
نعلم له أحسن من هذا الطريق؛ قال اململي: وهي طريق ال أبس هبا رواهتا كلهم موثقون ورواه ابن حبان يف صحيحه."
287

އިސްވެދިޔަ ހަދީސުން ބަޔާންވެގެންވަނީ އެންމެހާ ކުދި ފާފަތަކާއި ބޮޑެތި ފާފަތައް ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން
1211
ފޮހެވިގެންދާނެކަމަށެވެ. الزركشي އާއި الدماميين ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން އެންމެހާ ކުދި ފާފަތަކާއި
1212
ބޮޑެތި ފާފަތައް ފޮހެވިގެންދާނެކަން ހަދީސުން (އިސްވެދިޔަ ހަދީސުން) އެނގެއެވެ.
އެ ދަލީލު ވަރުންއެޅުން:
އެކެއް: البوصريي ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ހަދީސުގެ ސަނަދުގައި إمساعيل بن رافع ވާކަމަށް ޓަކައި ބެލެވިފައިވަނީ ޟަޢީފު
1213
ހަދީސެއްގެ ގޮތުގައެވެ.
ދޭއް: އެ ހަދީސަކީ ސައްހަ ހަދީސެއްކަމުގައި ބެލިކަމުގައި ވިޔަސް އޭގައި ހިމެނެނީ އާއްމުކޮށް اެلهގ
ހައްގުތަކެވެ. އާދަމުގެ ދަރީންގެ ހައްގުތައް ނުހިމެނެއެވެ. އެހެނީ އާދަމުގެ ދަރީންގެ ހައްގުތަކުގައި ހިތްހަލާލު
1214
ހޯދުން ލާޒިމުވާތީއެވެ.
ތިނެއް: ހަދީސެއްގައި (أ نَّ الْ جَّ يهدِمُ ما كان قبلَه)1215 "ހަމަކަށަވަރުން ޙައްޖުން އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް
ފުއްސެވިގެންދާނެއޭ" އޮތް ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ އެއްވެސް ޝަރުޠެއްނެތި ފާފަތައް ފޮހެވިގެންދާނެ
ވާހަކައެއްނ ނެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! ޙައްޖުން އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފުއްސެވިގެންދިއުމުގައި ޝަރުޠަކީ ފާފަނުކޮށް
ހުއްޓައިލުމެވެ. ޙައްޖުވުމަށްފަހު ފާފަމަތީ ދެމިހުންނަމީހާގެ ޙައްޖުން އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް
1216
ފުއްސެވިގެންނުދެއެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަގޮތް:
1211فتاوى الرملي 377 /2.
1212 اخلصال املكفرة للخطيب الشربيين الشافعي ص 70
1213إحتاف اخلرية املهرة بزوائد املسانيد العشرة للبوصريي 55 /3.
1214 اخلصال املكفرة للخطيب الشربيين الشافعي ص 74
1215أخرجه مسلم كتاب اإلميان ابب كون اإلسالم يهدم ما قبله وكذا اهلجرة واحلج برقم 112 /1(121).
1216 اخلصال املكفرة للخطيب الشربيين الشافعي ص 76
288

އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން އާދަމުގެ ދަރީންގެ ހައްގުތައް ފިޔަވައި ދެންހުރި
ހުރިހާ ކުދިފާފަތަކާއި ބޮޑެތި ފާފަތައް ފޮހެވިގެންދާނެކަމަށެވެ. ނަމަވެސް ބޮޑެތި ފާފަތައް ފޮހެވުމުގައި ހައްޖުގެ
1217
އިތުރުން ތައުބާވުން ޝަރުޠުވާނެކަމަށެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން އާދަމުގެ ދަރީންގެ ހައްގުތައް ނުކެޑޭނެކަމަށް
އިޝާރާތްލިބިފައިވާ އެހެން ހަދީސުތައް ވެއެވެ. ހަދީސެއްގައިވެއެވެ. (يغُحفَُر لِل شَّهِيدِكُ لُّ ذَنحب إاَّل ال دَّيحنَ)1218
ދަރަނި ފިޔަވައި ޝަހީދުންގެ އެންމެހާ ފާފަތައް ފުއްސެވިގެންވެއެވެ.
ދެވަނަ ބައި : ހައްޖުގެ ޙިކުމަތާއި ޙުކުމާއި ފަސްކުރުމާއި އަވަސް ކުރުމުގެ ހުކުން
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖުގެ ޙިކުމަތާއި ޙުކުމާއި ފަސްކުރުމާއި އަވަސް ކުރުމުގެ އަހުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ ޙިކުމަތް
ހައްޖުގެ ޙިކުމަތްތައް ގިނަގުނައެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި اެلهގ އެއްކައުވަންތަކަން ކަށަވަރުކޮށްދިނުން
ހިމެނެއެވެ. އަދި މަޚުލ ގުންގެ ދެރަކަމާއި ނިކަމެތިކަން ހަނދާންކޮށްދިނުން ހިމެނެއެވެ. އަދި ތަގުވާވެރިކަމަށް
މަގު ފަހިކޮށްދިނުން ހިމެނެއެވެ. އަދި ނަފުސު ނަޒާހަތްތެރިކުރުވުން ހިމެނެއެވެ. އަދި ގިޔާމަތް ދުވަސް
ހަނދާންކޮށްދިނުން ހިމެނެއެވެ. އަދި އުއްމަތް އެކުވެރިކުރުވުން ހިމެނެއެވެ. އަދި ލިބިފައިވާ މުދަލާއި
1219
ދުޅަހެޔޮކަމަށް ޝުކުރު އަދާކުރުވުން ހިމެނެއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ ޙުކުމާއި އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ޙުކުމާއި އަވަސްކުރުމާއި ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖުގެ ޙުކުމާއި އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ޙުކުމާއި އަވަސްކުރުމާއި
ފަސްކުރުމުގެ އަހުކާމުތަކެވެ.
1217 اخلصال املكفرة للخطيب الشربيين الشافعي ص 81
1218أخرجه مسلم يف اإلمارة ابب من قتل يف سبيل هلا كفرت خطاايه إال الدين برقم 1502 /3(1886).
1219 ((جمموع فتاوى ابن ابز)) ( )247 -246 /16. ((املوسوعة الفقهية الكويتية)) (-26 /17 27).((جمموع ورسائل العثيمني)))241 -239 /24(.
289

ފުރަތަމަ ކަފި : ހައްޖުގެ ޙުކުމާއި އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖުގެ ޙުކުމާއި އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ އަހުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ހައްޖުގެ ހުކުން
ޙައްޖަކީ އިސްލާމް ދީނުގެ ރުކުންތަކުގެ ތެރެއިން ރުކުނެކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِ حِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل وَمَن كَفََرفَإِ نَّ هلا غَيٌِّن عَنِ الحعاَلَمنَِي)1220 މާނައީ:
އެކަމަށް މަގެއްފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެންދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި
މީސްތަކުންގެ މައްޗަށްއޮތް ވާޖިބެކެވެ. (އެކަމާމެދު) ދެކޮޅުހަދައިފި މީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން،
لَّاއީ، އެންމެހާ ޢާލަމުތައް ފިޔަވައި، ފުދިވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
ދޭއް: ޙަދީސް: عن اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما قال:)مسعتُ رسولَ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يقول: بيَُِن ا إِلحساُلم على مخ س:
شهادَةِأ حن ال إلهَإاَّل هُلاوأ نَّ حَّممدًاعبدُهورسولُه،وإقامِال صاَّلةِ،وإيتاءِالزكَّاةِ،وحَجِالَبيحتِ،وصَوحمِرَمضَانَ(1221 މާނައީ: މާތްاله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى
هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރައްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ޙަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އިސްލާމް ދީން
ބިނާވެގެންވަނީ ފަސްކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ اله ފިޔަވައި އެހެން އިލާހަކު ނުވާކަމަށާއި އަދި ހަމަކަށަވަރުން
މުޙައްމަދުގެފާނަކީ އެ ކަލާނގެ އަޅާކަމަށާއި ރަސ ލާކަމަށް ހެކިވުމާއި ނަމާދު ގާއިމުކުރުމާއި ޒަކާތް ދިނުމާއި
ގެފުޅުގައި ހައްޖުކުރުމާއި ރަމަޟާން މަހު ރޯދަ ހިފުމެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މީހެއްގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވަނީ ފަރުޟު
1220 آل عمران 97
1221 رواه البخاري (8)، ومسلم (16) واللفظ له.
290

1222
ހައްޖުއުމުރުން އެއް ފަހަރުކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް ނަދުރެއްގެންފި ނަމަ އެ
1223
ފުއްދުން ވާޖިބުވާނެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މިނިވަން، މުސްލިމު، ބުއްދި ހުރި، ބާލިޣުވެ،
ހަށިގަނޑާއި ދެ އަތާއި ލޮލާއި ދެފާ ސަލާމަތުންހުރި، އަމިއްލަ ޚަރަދާއި ދަތުރުގެ ޚަރަދާއި ފަސްވެހުންނަ
ދުވަސްކޮޅު އާއިލާއަށް ދޭނެ އެއްޗެއް ލިބިފައި، ހުރަސް ނުކުރެވޭނެ ފަދަ ކަނޑެއް ކުރިމަތިނުވާ، ކުރިމަތިވެދާނެ
ބިރުވެރިކަމެއް ނެތް އަދި މައިބަފައިންގެ ފަރާތުން މަނާކުރެވިފައިނުވާ ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް
1224
ހައްޖުފަރުޟުވެއްޖެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނ - އަލްކާސާނީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖަކީ ފަރުޟެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
1225
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ހައްޖަށް އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން
ހައްޖުގެ ފަރުޟިއްޔަތަށް އިންކާރުކޮށްފި މީހެއްގެ ޙުކުމަކީ ކުފުރެވެ.
ދަލީލު: އިޖުމާޢު: އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ ހާލު
1226
ހައްޖުވާޖިބުކަމަށް ނުދެކިއްޖެ މީހާއަކީ މުސްލިމުންގެ އިޖުމާޢުން ކާފިރެކެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖުއަވަސްކުރުމާއި ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން
ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަ ވެއްޖެ ނަމަ ހައްޖުވަގުތުން އަދާކުރުން ވާޖިބެވެ. އެހިނދު ފަސްކުޅައުމަކީ
1222 ނަދުރު ގަތުމަކީ ނަދުރު ބުނުމެވެ. އެއީ އައްޑ ބަހުރަވައިން ކިޔާ ގޮތެކެވެ.
1223 ((اإلمجاع – ابن املنذر)) (ص:)51.
1224
(مراتب اإلمجاع- ابن حزم)) (ص41:)
1225((بدائع الصنائع-الكاساين)))118/2(.
1226 (اجلواب الصحيح ملن بدل دين املسيح - ابن تيمية)))125/2(.
291

1228 1227
ފާފައެކެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އަބ ޙަނީފާގެ އެންމެ ސައްހަކަން ބޮޑު ރިވާޔަތެވެ.
1231 1230 1229
އަދި އަބ ޔ ސުފުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. އަދި މާލިކާއި ދާއ ދުއްޡާހިރީގެ ރައުޔަކީ ވެސް
ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަ ވެއްޖެ ނަމަ ހައްޖުވަގުތުން އަދާކުރުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ. އިބުނު ތައިމިއްޔާއި 1232
ޝަ 1233 ޝަ ޤީ 1236 1235 1234
އައް އުކާނީއާއި ން ޠީއާއި އިބުނު ބާޒާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِ حِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1237 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއްފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ އެ
ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެންދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށްއޮތް ވާޖިބެކެވެ.
ޝަމުސުއްދީން އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. މި އާޔަތުގައިވާ އަމުރު ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ވަގުތުން އެކަން
1238
ކުރުމަށެވެ.
ށ - (فَاسحتَبِقُواح ا حخَلحرياَتِ)1239މާނައީ: ފަހެ ހެޔޮކަންތައްކޮށް އުޅުމުގައި ތިޔަބައިމީހުން އެކަކު އަނެކަކާ ވާދަކޮށް
(އެކަކު އަނެކަކަށްވުރެ) ކުރިއަރައިދެާށވެ!
1227 ((اإلنصاف)) للمرداوي)287/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)377/2(.
1228 ((البحر الرائق)) البن جنيم)333/2(
1229 ((املبسوط)) للسرخسي)295/4(.
1230 (حاشية الدسوقي)))3/2(
1231 (تفسري القرطيب)))144 /4(
1232 ((الفتاوى الكربى)))381/5(.
1233 ((السيل اجلرار)))304/1(.
1234 ((أضواء البيان)))342/4(.
1235 (جمموع فتاوى ابن ابز)))359 -358/16(.
1236 ((الشرح املمتع)))13/7(.
1237 آل عمران 97
1238 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)175/3(.
1239 البقرة 148
292

ނ- (وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ)[1240] މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ ހަޟްރަތުން ފާފަފުއްސެވުން ލިބިގަތުމަށާއި އުޑުތަކާއި ބިންފަދަ ތަނަވަސްކަންހުރި ސުވަރުގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން އަވަސްވެގަންނާށެވެ!

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ފާފަ ފުއްސެވުމާއި ސުވަރުގެ ލިބިގަތުމަށް އަވަސްވެގަތުމުގެ މާނައަކީ ވަގުތުން އެކަމަށް އެނބުރިގަތުމެވެ. އެހެންކަމުން ފަސްކުރުން ބެލެއްވުމީ اللهގެ އަމުރުފުޅާ ޚިލާފުވުންކަމަށެވެ.[1241]

ދޭއް: ސުންނަތް: عن أبي هريرةَ رَضِيَ اللهُ عنه قال: خطبَنا رسولُ الله صلَّى الله عليه وسَلَّم، فقال: (**أيُّها النَّاسُ، قد فرض اللهُ عليكم الحَجَّ، فحُجُّوا**)[1242] މާނައީ: **މާތްالله** ރުއްސުންދެއްވި އަބޫ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رَسُولُ اللهِ صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم ތިމަންމެންނާ ޚުޠުބާކުރެއްވިއެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. " އޭ މީސްތަކުންނޭވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހައްޖު ފަރުޟުކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ހައްޖުކުރާށެވެ.

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އަމުރުގެ އަސްލަކީ ވަގުތުން އަދާކުރުމެވެ.[1243]

ތިނެއް: [illegible]: [illegible][1244]

[1240] آل عمران 133

[1241] ((أضواء البيان)) للشنقيطي (333/4).

[1242] رواه مسلم (1337).

[1243] ((أضواء البيان)) للشنقيطي (333/4).

[1244] ((الشرح الممتع)) لابن عُثيمين (13/7)، ((الموسوعة الفقهية الكويتية)) (25/17).

البابُ الَّثاين: شُرو طُ الَْجِ
ދެވަނަ ބާބު: ހައްޖުގެ ޝަރުޠުތައް
294

ދެވަނަ ބާބު : ހައްޖުގެ ޝަރުޠުތައް
މި ބާބުގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖުޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ހައްޖުވާޖިބުވުމުގެ ޝަރުޠުތަކެވެ. އެ
ޝަރުޠުތަކުގައި ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ މެދުގައި މައިގަނޑުގޮތެއްގައި އިޚުތިލާފު އުފެދިފައިވާނީ ޝަރީޢަތުގެ
ފުރ ޢުގައި (فروع الدين ގައި) ކާފިރުންނާއި މޮޔައިންނާއި ކުޑަކުދީން މުޚާޠަބުކުރެވިފައިވުމާއި ނުވުމުގެ މައްޗަށެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ހައްޖުޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތައް
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު : މުސްލިމަކު ކަމުގައި ވުން
މައްސަލައެއް : ކާފިރެއްގެ ޙައްޖު
އިބުނު ޤުދާމާގެ ރައުޔަކީ ޝަރީޢަތުގެ ފަރުޢީ މައްސަލަތަކުގައި (فروع الدين ގައި) ކާފިރުން
1245
މުޚާޠަބުކުރެވިފައި ނުވާކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން ކާފިރެއްގެ ކިބައިން ހައްޖުސައްހައެއް ނުވާނެކަމަށެވެ. އަދި
ކާފިރެއްގެ މައްޗަށް ހައްޖުވާޖިބެއް ވެސް ނުވާނެކަމަށެވެ. އަދި ކާފިރެއްގެ ކިބައިން ކުރެވޭ ހައްޖެއް ހުއްދައެއް
1246
ވެސް ނުކުރެވޭނެކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَماَ مَنَعَهُمح أَن تُحقَبلَمِنحهُمح نَفَقَاهُُتمح إِاَّل أَنََُّمحكَفَُرواح اِبلََِّّ وَبَرِسُوِلهِ)1247 މާނައީ: އަދި ހަމަކަށަވަރުން،
އެއުރެން لَّاއަށާއި، އެކަލާނގެ رسول އާއަށް كافر ވިކަމާއި، އެއުރެން ކަންނެތްބަޔަކު ކަމުގައި ތިބެގެން މެނުވީ،
ނަމާދަށް ނާންނަކަމާއި، ނުރުހިތިބި ބަޔަކު ކަމުގައިވާ ހާލުގައި މެނުވީ، ހޭދަނުކުރާކަމާއި، މިކަންކަން ފިޔަވައި
އެއުރެންގެ ހޭދަތައް އެއުރެންގެ ކިބައިން ގަބ ލުކުރެއްވުން މަނާކުރާކަމެއް ނެތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ކާފިރެއްގެ ކިބައިން ނަފަގާތް ގަބ ލުނުކުރެވެނީ އެނާގެ ކުފުރުގެ ސަބަބުން ކަމަށްވާތީ
1245 ((املغين)))214/3(.
1246 ((مغين احملتاج)) للشربيين)461/1(.
1247 التوبة 56
295

1248
ކާފިރެއްގެ ކިބައިން އަޅުކަން ގަބ ލުނުކުރެވުން އައުލާކަންބޮޑެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް: عن عمرِو ب نِ العا صِ رضَِيَهُلاعنه، أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم قال له:)أماَعلَِحمتَ أ نَّ ا إِلحسالمَ يَحهدِمُ ماكان
قَ بحلَه؟ وأ نَّ اهلجرةَ هَتحدِمُماكان قَ بحلَها؟ وأ نَّ الَْجَّ يهدِمُماكان قَ بحلَه؟(1249 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި عمرِو ب نِ العا صِ
رضَِيَ هُلا عنهގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އެ ޞަޙާބީއަށް
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާއަށް އެނގޭހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން އިސްލާމްކަން އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފޮހެލައެވެ.
އަދި ހަމަކަށަވަރުން ހިޖުރައިން އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފޮހެލައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ޙައްޖުން އޭގެ ކުރީގެ
ފާފަތައް ފޮހެލައެވެ.
1250
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އިސްލާންކަމަކީ އޭގެ ކުރީގެ ފާފަތައް ފޮހެލާކަމެއްކަން ހަދީސުން ރަނގަޅަށް އެނގެއެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު: ހައްޖުފަރުޟުވުން ގުޅިފައިވަނީ އިސްލާމްކަމުމުގެ މައްޗަށްކަމަށް އިބުނު ޙަޒަމާއި1251 އިބުނު
ޤުދާމާ1252 އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރައްވާފައެވެ.
މައްސަލައެއް : މުރުތައްދުވެފައި އަލުން އިސްލާންވެއްޖަ ނަމަ ކުރީގެ ހައްޖުގެ ހުކުން
ހައްޖުގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަށްފަހު މުރުތައްދުވެފައި އިސްލާންވާ މީހާގެ މައްޗަށް އަލުން
ޝާ 1255 1254 1253
ހައްޖުވާޖިބެއްނުވެއެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޙަޒުމާއި
1257 1256
އިބުނު ޢުޘައިމީން ގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. އަދި ސައުދީ ފަތުވާ މަޖިލިސްގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
1248 (الشرح املمتع)) البن عثيمني)322/6( )9/5(.
1249 رواه مسلم (121)
1250((اجملموع)) للنووي)18/7(.
1251((مراتب اإلمجاع)) (ص:)41.
1252 (املغين)))213/3(.
1253 ((اجملموع)) للنووي)9/7(، ((روضة الطالبني)) للنووي)3/3(.
1254 ((اإلنصاف)) للمرداوي)275/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)378/2(.
1255 ((احمللى)))277/7(.
1256 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))68/24(.
1257 (فتاوى اللَجْنة ال دَائهمة- اجملموعة األوىل)))27/11(.
296

ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:)وَمَن يَرحتَدِدح مِن كُمح عَن دِيِنهِفََ يمحتُ وَهُوَكَافٌرِفأَُوحلَ ئِكَ حَبِطَحت أَحعماَهُُلمح يِف الدُّنحياَ وَاآلخَِرِةوَأُوحلَ ئِكَ أَحصحاَبُ
الَّنارِ هُمح فيِهَا خَالِدُونَ(1258 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މުރުތައްދުވެ ކާފިރަކު ކަމުގައިވާ ހާލު މަރުވާ
މީހުންނީ ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތު ގައި އެއުރެންގެ އަމަލުތައް އުވިގޮސްފައިވާ ބަޔެކެވެ. އަދި އެއުރެންނީ، ނަރަކައިގެ
އަހުލުވެރީންނެވެ. އެއުރެން ދެމިތިބޭނީ އެތާނގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އާޔަތުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އަމަލުތައް ބާޠިލުވުމުގައި އޮތް ޝަރުޠަކީ ކުފުރުގެ ހާލަތުގައި
1259
މަރުވުމެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް: قو ل النيّبصلَى هلا عليه وسلَم حلكيهم ب حزامٍ: (أسلمح تَ على ما أسلَحفتَ منِ خَحري) 1260 މާނައީ: حكيهم ب حزامٍ
ه هن هن
އަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ވިދާޅުވި ބަސްފުޅު "ތިބާ އިސްލާމްވީ އޭގެ ކުރީގައި ކޮށްފައިވާ ހެޔޮކަންތަކުގެ
މައްޗަށެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ގެ ބަސްފުޅުން ސާބިތުވަނީ ކުފުރުގެ ހާލަތުގައި ކޮށްފައިވާ
ހެޔޮކަންތަކުގެ އަޖުރު އިސްލާމްވުމަށްފަހު ދެމިހުންނާނެކަމަށެވެ. އެހެންކަމަށްވާ ނަމަ މުރުތައްދުވެފައި އަލުން
އިސްލާމްވެއްޖަ ނަމަ އޭގެ ކުރީގައި އިސްލާމެއްގެ ގޮތުގައި ހުރެގެން ކޮށްފައިވާ ހެޔޮކަންތައް ދެމިހުރުން އައުލާކަން
1261
މަބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ދެވަނަ ޝަރުޠު : ބުއްދި ހުރުން
ބުއްދި ހުރުމަކީ ހައްޖުސައްހަ ވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠެކެވެ. މޮޔައެއްގެ ކިބައިން ހައްޖުސައްހަނުވާ
ހުއްޓެވެ. އަދި މޮޔެއެއްގެ ކިބައިން ހައްޖެއްފުރިހަމަކުރެވުނު ކަމުގައި ވިޔަސް އެ ހައްޖެއްސައްހަ ނުވާ ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު:
1258 البقرۃه217
1259 ((الذخيرۃ))هللقرافيه(217/1)،ه((روضةهالطالبين))هللنوويه(3/3).ه
1260رواه البخاري (1436)، ومسلم (123) واللفظ له.
1261((المجموع)) للنووي)4/3(.
297

އެކެއް: ޙަދީސް: عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها، أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:)رفُعَِالقَلَُمعن ثالثة: عن الَّنائمِ حىت يستيِق ظَ،
وعن الصغري حىت يكرب، وعن اجملنوِن حىت يَعحقلَِأو يفيق(1262 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިން ބައެއްގެ ކިބައިން
ގަލަން ވަނީ (ފާފަތައް ވަނީ) އުފުއްލެވިފައެވެ. އެއީ ނިދާފައިވާ މީހާ ހޭލެވިއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ. އަދި ކުޑަކުއްޖާ
ބޮޑުވެއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ. އަދި މޮޔަ މީހާ ބުއްދި އަތުވެއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ޙުލާސާއަކީ ހައްޖުވާޖިބުވަނީ ފަސް ޝަރުޠެއް
ފުރިހަމަ ވެގެންނެވެ. އެއީ މުސްލިމަކު ކަމުގައިވުމާއި ބުއްދި ހުރުމާއި ބާލިޣު ވެފައިވުމާއި މިނިވަނަކު
ކަމުގައިވުމާއި ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވުމެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ވާކަމެއް ތިމަންނަމެންނަކަށް
1263
އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
ށ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މޮޔައެއްގެ މައްޗަކަށް ހައްޖުވާޖިބުނުވާކަމަށް
1264
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނ - އަލްމަރުދާވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މޮޔަ މީހާގެ މައްޗަށް ހައްޖުވާޖިބުނުވާކަމަށް
1265
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ރ - އިބުނުލް މުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މޮޔަ ހާލަތުގައި ހުރެގެން ކުރި ހައްޖުބުއްދި
ހަމަޖެހުމަށް ފަހު ފަރުޟު ޙައްޖެއްގެ ގޮތުގައި ނުހިމެނޭނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.1266
ތިނެއް: ބުއްދީގެ ހަމަތައް
1262 رواه النسائي (3432) واللفظ له وصححه األلباين يف))صحيح النسائي(( ) (3432
1263 ((املغين)))213/3(.
1264 ((اجملموع)))20/7(.
1265 (اإلنصاف)))276/3(.
1266 ((اإلمجاع)) (ص:)60.
298

ހ - މޮޔަ މީހާއަކީ އަޅުކަމުގެ ޒިންމާއަށް އަހުލުވެރިއެއް ނ ނެވެ. އެ ފަދަ މީހަކަށް އަޅުކަމުގެ ތަކުލީފު
1267
ލިބިގެނެއްނުވެއެވެ. އެ ފަދަ މީހެއްގެ މިސާލަކީ ކުޑަ ކުއްޖެއްގެ މިސާލެވެ.
ށ - ޙައްޖަކީ ގަސްތަކާއި ނިޔަތެއް އެކުލެވޭ ކަމެކެވެ. ނިޔަތާއި ގަސްތަކީ މޮޔައެއްގެ ކިބައިން ހާސިލުކުރެވޭނެ
އެއްޗެއްނ ނެވެ.1268
މައްސަލައެއް : މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔަކު އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން
މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔަކު އިހުރާންބަނުމުގެ ޙުކުމާ މެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ މެދުގައި ދެ
ޤައުލެއްވެއެވެ.
1269
ފުރަތަމަ ޤައުލު: މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔަކު އިހުރާންބަނުން ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
މާލިކީ މަޒުހަބުގެ މަޝްހ ރު ރައުޔާއި1270 ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.1271
ދަލީލު:
ޤިޔާސް: ކުޑަކުދީން ކުރާ ޙައްޖާއި އަޅުކަން ސައްހަވާތީ އެކަމުގެ މައްޗަށް މޮޔަމީހާގެ
1272
ހައްޖުޤިޔާސްކޮށްގެންނެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔަކު އިހުރާންބަނުން ސައްހައެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ
1275 1274 1273 ޝަ
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރިވާޔަތަކާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރިވާޔަތަކާއި ފިޢީ
1267((اجملموع)) للنووي)20/7(، ((املغين)) البن قدامة)213/3(.
1268 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)) 255/24(
1269 ((تبيني احلقائق وحاشية الشليب)))5 /2(، ((حاشية ابن عابدين)))459/2(.
1270 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)426/3(، ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))517/1(.
1271 ((اجملموع)) للنووي)20/7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)298/3(.
1272 ((جملة البحوث اإلسالمية)))203/53(
1273 ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)26/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)378/2(.
1274 ((حاشية ابن عابدين)))459/2(.
1275 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)426/3(.
299

1276
މަޒުހަބުގެ ރިވާޔަތެއްގައި ވެސް ވަނީ މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔަކު އިހުރާންބަންކަމުގައި ވިޔަސް އެ
ހައްޖެއްސައްހަނުވާނެކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް: عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها، أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:)رفُعَِالقَلَُمعن ثالثة: عن الَّنائمِ حىت يستيِق ظَ،
وعن الصغري حىت يكرب، وعن اجملنوِن حىت يَعحقلَِأو يفيق(1277 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިން ބައެއްގެ ކިބައިން
ގަލަން ވަނީ (ފާފަތައް ވަނީ) އުފުއްލެވިފައެވެ. އެއީ ނިދާފައިވާ މީހާ ހޭލެވިއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ. އަދި ކުޑަކުއްޖާ
ބޮޑުވެއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ. އަދި މޮޔަ މީހާ ބުއްދި އަތުވެއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ގަލަން އުފުލިފައިވާ ކަމުގެ މުރާދަކީ ތަކުލީފު ލިބިގެންނުވުމެވެ. އަޅުކަންތައް ވާޖިބުވަނީ
ހަމައެކަނި މުކައްލިފުންގެ މައްޗަށެވެ. އެހެންކަމުން މޮޔައެއްގެ ފަރާތުން އަޅުކަމެއް ސައްހަނުވެއެވެ.1278
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - އަޅުކަމުގެ އަހުލުވެރިޔަކަށް ވެވެނީ މުކައްލިފެއްގެ ސިފަ ލިބިގެންނެވެ. މުކައްލިފެއްގެ އެއް ޝަރުޠަކީ
1279
ބުއްދިހުރުމެވެ. އެހެންކަމުން ބުއްދި ނެތް މީހެއްގެ ކިބައިން އަޅުކަމެއް ސައްހަނުވަނެއެވެ.
ށ - ޙައްޖަކީ ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠުވާ އަޅުކަމެކެވެ. މޮޔައެއްގެ ކިބައިން ނިޔަތެއް ސައްހައެއް ނުވެއެވެ. 1280
ތިނެއް: އިޖުމާޢު: އަލްމަރުދާވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " މޮޔައަކު އަމިއްލައިން ބަންނަ
އިހުރާންގެ ޙުކުމަކީ ސައްހަނުވުމެވެ. އެހެންކަމުން މޮޔައެއްގެ ބަދަލުގައި ބަދެވޭ އިޙްރާމެއް ވެސް
ސައްހަނުވާނެއެވެ." އެއީ އިޖުމާއު ލިބިފައިވާ މައްސަލައެކެވެ. 1281
1276 ((اجملموع)) للنووي)20/7(.
1277 رواه النسائي (3432) واللفظ له وصححه األلباين يف))صحيح النسائي(( ) (3432
1278 ((جملة البحوث اإلسالمية)))202/53(.
1279 ((اجملموع)) للنووي)20/7(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))203/53(.
1280 ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)26/3(.
1281 ((اإلنصاف)) للمرداوي)276/3(.
300

ދެވަނަ ބައި : ހައްޖުސައްހަވުމާއި ވާޖިބުވުން ހިމެނޭ ޝަރުޠުތައް
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު : މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުން
މިނިވަންކަމުގެ ޝަރުޠަކީ ހައްޖުސައްހަވުމާއި ވާޖިބުވުން ހިމެނޭ ޝަރުޠެކެވެ.
މައްސަލައެއް : ހައްޖުވާޖިބުވުމުގައި މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުމުގެ ޝަރުޠު
ހައްޖުވާޖިބުވުމުގައި މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުމުގެ ޝަރުޠާމެދު ވަރަށް ހަނިގޮތަކަށް އިޚްތިލާފެއްއެވެ.
ފުރަތަމަ ރައުޔު: މިނިވަނަކުކަމުގައި ވުމަކީ ހައްޖުވާޖިބުވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެންކަމުން އަޅެއްގެ މައްޗަށް
ހައްޖުވާޖިބެއްނުވެއެވެ. އެއީ ފިޤުހުގެ މަޝްހ ރު ހަތަރު މަޒުހަބުކަމުގައިވާ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި1282 މާލިކީ
1283 ޝާ 1285 1284
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما قال:)أُّمياصَبِحَجَّ مث بلَغَ، فعلََيه حَجةَُّ ا إِلحسالمِ، وأُّميا عبد
ح جَّ مث عُتقَِ، فعليه حَجةَُّ ا إِلسحالمِ(1286 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ ކުއްޖަކު ޙައްޖުކޮށްފައި ވިޔަސް ބާލިޣުވުމަށްފަހު އަލުން ފަޟުރު
ހައްޖުއަދާކުރަން ޖެހެއެވެ. އަދި އަޅަކު ޙައްޖުކޮށްފައި ވިޔަސް މިނިވަންވުމަށްފަހު އަލުން ފަޟުރު
ހައްޖުއަދާކުރަން ޖެހެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މިނިވަންވުމަށްފަހު އަލުން ފަރުޟު ހައްޖުކުރަންޖެހުމުގެ ހަގީގަތަކީ އަޅެއްގެ ކިބައިން
1282 ((حاشية الطحطاوي)) (ص:)477، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)120/2(.
1283 ((الشرح الكبري)) للدردير)5 /2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)179/3(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص)86.
1284 ((اجملموع)) للنووي)43/7(((مغين احملتاج)) للشربيين)463 ،462/1(.
1285 ((كشاف القناع)) للبهويت)379/2(، ((املغين)) البن قدامة)213/3(.
1286 رواه بنحوه ابنأيب شيبة يف ((املصنف)))15105(، والطرباين يف ((املعجم األوسط)))2731(، والبيهقي)10134(. وصحَحه األلباين يف
((إرواء الغليل)))986(..
301

1287
ހައްޖުސައްހަ ނުވުމެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - ހައްޖުގެ އަޅުކަމަކީ އެކަމުގައި ވަގުތު ދިގުލައިގެންދާކަމަކެވެ. އަދި އަޅު މީހާގެ ވަގުތަކީ ސާހިބު މީހާއަށް
ޓަކައި ހުސްކުރެވިފައިވާ ވަގުތެކެވެ. އަދި އަޅު މީހާ ހޭދަކުރާ ވަގުތުން ލިބޭ މަންފާއަކީ ސާހިބު މީހާގެ މިލްކެކެވެ.
އެގޮތުން ބަލާއިރު އަޅު މީހާއަށް ހައްޖުވާޖިބުކުރެވިއްޖެ ނަމަ ސާހިބު މީހާގެ ހައްގުތައް ގެއްލިގެން
1288
ހިނގައިދާނެއެވެ. އެހެކަމުން އަޅުންނަށް ޖިހާދު ވާޖިބުނުވާފަދައިން ހައްޖުވެސް ވާޖިބުނުވެއެވެ.
ށ - ކުޅަދާނަކަން ލިބުމަކީ ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. ކުޅަދާނަކަން ލިބުމުގައި ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދު
1289
މިލްކުވުން ހިމެނެއެވެ. އަޅުންނަކީ އެއްވެސް މުދަލެއް މިލްކުވެރިވުން ހުއްދަ ބައެއްނ ނެވެ.
ދެވަނަ ރައުޔު: މިނިވަނަކުކަމުގައި ވުމަކީ ހައްޖުވާޖިބުވުމުގެ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން މިނިވަނަކޭ
އެއްފަދައިން އަޅުންގެ މައްޗަށް ވެސް ހައްޖުވާޖިބުވެއެވެ. އެއީ ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.1290
ދަލީލު: އެ ބޭކަލުން ދެކެލައްވަނީ ޝަރީޢަތުގެ ފަރުޢީ މައްސަލަތަކުގައި (فروع الدين ގައި) ކާފިރުން
1291
މުޚާޠަބުކުރެވިފައިވާކަމަށެވެ.
ހައްޖުސައްހަވުމުގައި މިނިވަނެއް ކަމުގައިވުމުގެ ޝަރުޠު
މިނިވަނަކުކަމުގައި ވުމަކީ ހައްޖުސައްހުވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެންކަމުން އަޅަކު ހައްޖުކުރިކަމުގައިވިޔަސް
ފަރުޟު ކެނޑިގެނެއް ނުދާނެއެވެ. އަދި މިނިވަން ވުމުން އަލުން ހައްޖުކުރުން ލާޒިމުވާނެއެވެ. އެއީ ފިޤުހުގެ
1287 (أضواء البيان)) للشنقيطي)305/4(.
1288 ((اجملموع)) للنووي)43/7(، ((املغين)) البن قدامة)213/3(.
1289 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)120/2(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))28/17(.
1290 يـنظْ ر: ((احمللى)))13 /5(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص)86
1291 ((الذخرية)))179/3(.
302

ޝް 1293 1292 ޝާ 1294
މަ ހ ރު ހަތަރު މަޒުހަބުކަމުގައިވާ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1295
މަޒުހަބު އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ.
އެކެއް: ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلاعنهما قال:)أُّميا صَبِ حَجَّ مث بلَغَ، فعلََيه حَجةَُّ ا إِلحسالمِ، وأُّميا عبد
ح جَّ مث عُتقَِ، فعليه حَجةَُّ ا إِلسحالمِ(1296 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ ކުއްޖަކު ޙައްޖުކޮށްފައި ވިޔަސް ބާލިޣުވުމަށްފަހު އަލުން ފަޟުރު
ހައްޖުއަދާކުރަން ޖެހެއެވެ. އަދި އަޅަކު ޙައްޖުކޮށްފައި ވިޔަސް މިނިވަންވުމަށްފަހު އަލުން ފަޟުރު
ހައްޖުއަދާކުރަން ޖެހެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖުވާޖިބުވުމުގެ ކުރީން އަޅުންކުރާ ހައްޖުބެލެވޭނީ ކުޑަކުދީން ކުރާ ޙައްޖުފަދައިންނެވެ.
އެހެން ފަރުޟުކަން ކެނޑިގެނެއް ނުދާނެއެވެ.
ދެވަނަ ޝަރުޠު : ބާލިޣުވެފައި ވުން
މައްސަލައެއް : ހައްޖުވާޖިބުވުމާއި ސައްހަވުމުގައި ބާލިޣުވެފައިވުމުގެ ޝަރުޠު
ހައްޖުވާޖިބުވުމާއި ސައްހަވުމުގައި ބާލިޣުވެފައިވުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެންކަމުން ކުޑަ ކުއްޖެއްގެ މައްޗަށް
ހައްޖުވާޖެއްނުވެއެވެ. އަދި ކުޑައިރު ކުރާ ހައްޖަކުން ހައްޖުގެ ފަރުޟު ކެނޑިގެނެއް ނުދާނެއެވެ. އަދި ކުޑައިރު
ޙައްޖުކޮށްފައިވާ ކުއްޖާ ބާލިޣުވުމުން އަލުން ފަރުޟު ހައްޖުކުރަންޖެހޭނެއެވެ.1297
ދަލީލު:
1292 ((حاشية الطحطاوي)) (ص:)477، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)120/2(.
1293 ((الشرح الكبري)) للدردير)5 /2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)179/3(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص)86.
1294 ((اجملموع)) للنووي)43/7(((مغين احملتاج)) للشربيين)463 ،462/1(.
1295 ((كشاف القناع)) للبهويت)379/2(، ((املغين)) البن قدامة)213/3(.
1296 رواه بنحوه ابنأيب شيبة يف ((املصنف)))15105(، والطرباين يف ((املعجم األوسط)))2731(، والبيهقي)10134(. وصحَحه األلباين يف
((إرواء الغليل)))986(..
1297 ((اجملموع)) للنووي)21/7(.
303

އެކެއް: ހަދީސް: عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها، أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:)رفُعَِالقَلَُمعن ثالثة: عن الَّنائمِ حىت يستيِق ظَ،
وعن الصغري حىت يكرب، وعن اجملنوِن حىت يَعحقلَِ أو يفيق(1298 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިން ބައެއްގެ ކިބައިން
ގަލަން ވަނީ (ފާފަތައް ވަނީ) އުފުއްލެވިފައެވެ. އެއީ ނިދާފައިވާ މީހާ ހޭލެވިއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ. އަދި ކުޑަކުއްޖާ
ބޮޑުވެއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ. އަދި މޮޔަ މީހާ ބުއްދި އަތުވެއްޖެއުމަށް ދާދެނެވެ.
ދަލީލު ނެވުނު ގޮތް: ވާޖިބު ނުވަނީސް ކުރާ އަޅުކަމަކުން ވާޖިބެއް ނުފުދޭނެއެވެ. ހަދީސުން އެނގެނީ ކުޑަކުދީންގެ
ޙައްޖަކީ ވާޖިބުވުމަކާ ނުލައި ދަރުމައަށް ޓަކައި ކުރެވޭ އަޅުކަމެއްކަމެވެ. އެއަކުން ހައްޖުގެ ފަރުޟު
1299
ކެނޑިގެނެއްނުދާނެއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - ބާލިޣުވުމުން މެނުވީ ހައްޖުވާޖިބު ނުވާނެކަމަށް ލިބެވޭ އިޖުމާޢު
އިބުނުލް މުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ ކުއްޖާގެ ކިބައިން ހައްޖުގެ ފަރުޟު
1300
ކެނޑިފައިވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
އިބުނު ޖުޒައްޔު އިޖުމާޢު ނަގުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުވާޖިބު ވުމުގައި ބާލިޣުވުމާއި ބުއްދި
ހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ.1301
ށ - ބާލިޣުވުމުން މެނުވީ ހައްޖުސައްހަ ނުވާނެކަމަށް ލިބެވޭ އިޖުމާޢު
ތިރުމިޒީ އިޖުމާޢު ނަގުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ ކުއްޖެއްގެ މައްޗަށް ހައްޖުވާޖިބު ނުވާކަމަށާއި
އަދި ކުޑައިރު ކުރާ ހައްޖަކުން ހައްޖުގެ ފަރުޟު ކެނޑިގެންނުދާނެކަމަށާއި އަދި ކުޑައިރު ޙައްޖުކޮށްފައިވާ ކުއްޖާ
1298 رواه النسائي (3432) واللفظ له وصححه األلباين يف))صحيح النسائي(( ) (3432
1299 التمهيد((البن عبد الرب)108/1
1300 (اإلمجاع)) (ص:)60
1301 البن جزي (ص:)86.
304

1302
ބާލިޣުވުމުން އަލުން ފަރުޟު ހައްޖުކުރަންޖެހޭނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
اْبنعبدْ الْرُّبهއިޖުމާޢު ނަގުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބާލިޣުވުމުން މެނުވީ ހައްޖުސައްހަ ނުވާނެކަމަށް
1303
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު:
މައްސަލައެއް : ކުޑަކުއްޖާ ކުރާ ހައްޖުގެ ހުކުން
ކުޑަ ކުދީންގެ މައްޗަށް ހައްޖުވާޖިބުނުވިކަމުގައި ވިޔަސް އެ ކުދީން ހައްޖު ކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
އަދި އެ ހައްޖެއްސައްހައެވެ. ނަމަވެސް ފަރުޟުކެނޑިގެނެއްނުދާނެއެވެ. އަމަލު ކުރުމުގައި އޮތީ އަމިއްލައިން
އިހުރާންބަނދެވޭވަރުގެ ކުދީން އަމިއްލައިން އިހުރާންބަނުމެވެ. އަދި އެ ނ ން ކުދީންގެ ފަރާތުން ވަލީވެރިޔާ
1304 ޝާ 1306 1305
އިހުރާންބަނުމެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އަޣުލަބިއްޔަތުގެ
ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.1307 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ކުޑަ ކުދީން
ޙައްޖުކުރުން ހުއްދަމުގައި ވަލީވެރިޔާގެ އިޒުނަ ލިބުން ޝަރުޠުކުރެއެވެ.1308
ކުޑަ ކުދީންގެ ކުރާ ހައްޖުގެ ދަރަޖައަކީ މުސްތަޙައްބުގެ ދަރަޖައެވެ. އިބުނު ޢަބުދުލް ބައްރު ވިދާޅުވިއެވެ.
މާލިކުގެފާނާއި ޝާފިޢީގެފާނާއި އެ ދެ މަޒުހަބުގެ ޙިޖާޒުކަރައިގެ ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔަކީ ކުޑަކުދީންގެ
ސައްހަކަމަށެވެ. އަދި ޘައުރީއާއި އަބ ހަނީފާއި ކުފާގެ ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން އެކަން ހުއްދަކުރެއެވެ. އަދި
އަލްއައުޒާޢީއާއި އައްލައިޘު ބުނި ސަޢުދާއި އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ތަބާވާ ޝާމުކަރައާއި މިޞްރުގެ ފިޤުހު
ޢިލްމުވެރީން އެކަން ހުއްދަކުރެއެވެ. އިސްވެދިޔަ އެންމެހާ ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ކުޑަ ކުދީން ހައްޖުކުރުމަކީ
1302 ((سنن الرتمذي)))265/3(.
1303 ((التمهيد)))107/1(.
1304 (الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)411/1(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)297/3(
1305 (اجملموع)) للنووي)22/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)206/4(.
1306 (الفروع)) البن مفلح)213/5(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)241/3(
1307 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)5/2(.
1308 وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)206/4(. وينظر: ((املغين)) البن قدامة)241/3(
305

މުސްތަޙައްބު ކަމެއް ކަމަށެވެ. ނަމަވެސް މަދު ބަޔަކު މިކަމާ ޚިލާފަށް ކުޑަ ކުދީންނަށް ހައްޖެއްނުވާކަމަށް
1309
ދެކިފައިވެއެވެ. އެކަމަކު އެ ރައުޔަކަށް މާބޮޑު ސަމާލުކަމެއް ދެވިފައެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް:
ހ - ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما:)أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم لَقيَِركًبا ابلَّروححاءِ، فقال: مَنِ القَوحمُ؟ قالوا: املسلمونَ، فقالوا:
هن هن
من أنت؟ قال: رسولُ هِلا، فرفَ عحتَ إليه امرأةٌصَبِياًّ، فقالت: أهِلذا حَجٌّ؟ قال: نعم، ولكِ أَجٌحر(1310 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން)މަދީނައިން އަށްޑިހަ މޭލު
ދުރުގައި އޮންނަ(ރައުޙާ ކިޔުނު ހިސާބުން ދަތުރުވެރީންގެ ބަޔަކާ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އަރާހަމަވެވަޑައިގަތެވެ.
ފަހެ އެ ކަލޭފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިޔައީ ކޮން ބަޔެއް ހެއްޔެވެ؟ އެ މީހުން ދެންނެވިއެވެ. ތިމަންނަމެންނީ
މުސްލިމުންގެ ދަތުރުވެރީންގެ ބަޔަކީމުއެވެ. ދެން އެ މީހުން ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނަކީ ކޮން ބޭކަލެއް
ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. اެلهގ ރަސ ލާއީމެވެ. އެހިނދު އެ ތަނުން އަންހެނަކު ކުޑަ ކުއްޖަކު އެ ކަލޭގެފަނަށް
ފެންނަގޮތަށް އުފުލިއެވެ. ދެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. މި ކުއްޖާއަށް ހައްޖު ކުރުން ހުއްދަ ހެއްޔެވެ؟
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އާދޭހެވެ! އަދި ކަނބުލޭގެއަށް އަޖުރު ހުއްޓެވެ.
ށ - عن الساَّئبِِ بن يزيدَ رضَِيَ هُلا عنه قال: (حُجَّ يب مع رسوِل هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم وأان ابنُسَبحعِسِننَِي)1311 މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި الساَّئبِِ بن يزيدގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ ގޮވައިގެން
(ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި) رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުގައި ޙައްޖުކުރެވުނެވެ. އެ ހިނދު ތިމަންނަގެ އުމުރަކީ
ހަތް އަހަރެވެ.
ދޭއް: އުސީލީ ހަމަތައް: ވަލީވެރިޔާއަށް ކުޑަ ކުއްޖެ ފަރާތުން ކައިވެނި އަގުދު ކުރުމާއި ފިޔަފާރި އަގުދު ކުރުން
1309 (التمهيد)))103/1(، وينظر ((اجملموع)) للنووي)40،42/7(.
1310 رواه مسلم (1336).
1311 رواه البخاري (1858).
306

1312
ހުއްދަވާތީ ވަލީވެރިޔާއަށް ކުޑަ ކުއްޖެ ފަރާތުން އިހުރާންބަނުން ހުއްދަވެއެވެ.
މައްސަލައެއް : ކުޑަކުއްޖާ އަމިއްލައިން ކުރަންޖެހޭ ކަންތަކާއި ވަލީވެރިޔާށް ކުރުން ހުއްދަ ކަންތައް
ކުޑަކުއްޖާ އަމިއްލައިން ކުރުމަށް ކުޅަދާނަވާ އެންމެހާ ކަންތައްތައް އަމިއްލައިން ކުރުމެވެ. އަދި
ކުޅަދާނަނުވާ ކަންތައްތައް ވަލީ ވެރިޔާ ކުރުމެވެ. ޖުމުހ ރު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔަކީއެއީއެވެ. އިބުނު ޤުދާމާ
ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަކުއްޖާ އަމިއްލައިން ކުރުމަށް ކުޅަދާނަވާ އެންމެހާ ކަންތައްތައް އަމިއްލައިން ކުރުން ލާޒިމެވެ.
ބަދަލުގައި އެހެން މީހަކަށް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމާއި މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުންފަދަ
1313
ކަންކަމެވެ. އަދި ކުރުމަށް ނުކުޅެދޭ ފަދަ ކަންކަން ބަދަލުގައި ވަލީވެރިޔާ ކުރުމެވެ.
އިބުނުލް މުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހިލަ އުކުމަށް ކުޅަދާނަނުވާ ކުއްޖާގެ ބަދަލުގައި ހިލައުކުން ހުއްދަކަމަށް
1314
ތިމަންމެން ދަންނަ ހުރިހާބޭކަލުން ދެކެލައްވައެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : ހައްޖުވާޖިބުވުމުގައި ކުޅަދާނަކަން ލިބުމުގެ ޝަރުޠު
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ކުޅަދާނަކަމުގެ މާނަ
1315
ޢަރަބި ބަހުގައި ކުޅަދާނަކަމަކީ ކަމެއް ކުރުމުގެ ބާރާއިއާރު ލިބުމެވެ. އިޞްޠިލުާހގައި ކުޅަދާނަކަމަކީ
ކަމެއް ކުރުމުގެ މާލީ ތަނަވަސްކަމާއި ހަށިގަނނޑުގެ ދުޅަހެޔޮކަން ލިބުމެވެ. އެފަދަ ކުޅަދާނަކަމަކީ ކުރަންއުޅޭ
1316
އެ ކަމަކާއި އަދި އެ ކަމަކަށް ކުރިމަތިލާ މީހެއްގެ ނިސްބަތުން ތަފާތުވާކަމެކެވެ.
1312 (كشاف القناع)) للبهويت)380/2(
1313 (املغين)))242/3(. ويـنظْ ر: ((حاشية ابن عابدين)))466/2(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)435/3(، ((اجملموع)) للنووي)21/7(،
((كشاف القناع)) للبهويت)381/2(.
1314 ((اإلشراف)))328/3(، ويـنظْ ر: ((املغين)) البن قدامة)242/3(.
1315 ((املصباح املنري)) الفيومي)380/2(، ((النهاية يف غريب احلديث واألثر)) ابن األثري)142 /3(.
1316 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)417/2(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص:)87.
307

ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖަށް ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހާގެ އަޙްކާމްތައް
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ އަމިއްލަގޮތުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހާގެ ހުކުމާއި އަމިއްލަ ކުޅަދާނަކަން
ނުލިބޭ ނަމަވެސް މަގު ތަނަވަސްވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުމާއި ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ހައްޖު
މަނާކުރެވޭ މީހާގެ ހުކުމާއި ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި ވަޒީފާ ދިންފަރާތުން ހައްޖު މަނާކުރެވޭ މީހާގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : އަމިއްލަގޮތުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
ކުޅަދާނަކަން ލިބުމީ ހައްޖުވާޖިބުވާ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެންކަމުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހެއްގެ ޙުކުމަކީ
ހައްޖުވާޖިބުވުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِ حِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1317 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއްފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ
މީހާ އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެންދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށްއޮތް
ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖުވާޖިބުވުމުގައި اله ޚާއްޞަކުރެއްވެވީ ހަމައެކަނި ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައިވާ މީހާއެވެ.
އެހެންކަމުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ހައްޖު ވާޖިބުވީއެވެ. އެނ ން މީހުންގެ މައްޗަކަށް ހައްޖު
1318
ވާޖިބެއްނުވެއެވެ.
ދެއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މިނިވަން، މުސްލިމު، ބުއްދި ހުރި، ބާލިޣުވެ،
ހަށިގަނޑާއި ދެ އަތާއި ލޮލާއި ދެފާ ސަލާމަތުންހުރި، އަމިއްލަ ޚަރަދާއި ދަތުރުގެ ޚަރަދާއި ފަސްވެހުންނަ
ދުވަސްކޮޅު އާއިލާއަށް ދޭނެ އެއްޗެއް ލިބިފައި، ހުރަސް ނުކުރެވޭނެ ފަދަ ކަނޑެއް ކުރިމަތިނުވާ، ކުރިމަތިވެދާނެ
1317 آل عمران 97
1318 ((املغين)) البن قدامة)214/3(، ((املبدع شرح املقنع)) البن مفلح)33/3(.
308

ބިރުވެރިކަމެއް ނެތް އަދި މައިބަފައިންގެ ފަރާތުން މަނާކުރެވިފައިނުވާ ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް
1319
ހައްޖުފަރުޟުވެއްޖެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހާ އުމުރުން އެއް
"
ފަހަރު ގެފުޅަށް ގޮސް ހައްޖުވުމަކީ ވާޖިބެއްކަމުގައި ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އަދިވެސް ވިދާޅުވިއެވެ.
" ޙުލާސާއަކީ ހައްޖުވާޖިބުވަނީ ފަސް ޝަރުޠެއް ފުރިހަމަ ވެގެންނެވެ. އެއީ މުސްލިމަކު ކަމުގައިވުމާއި ބުއްދި
ހުރުމާއި ބާލިޣު ވެފައިވުމާއި މިނިވަނަކު ކަމުގައިވުމާއި ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވުމެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެއްވެސް
1320
ޚިލާފެއް ވާކަމެއް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
ނ - ޤުރުޠުބީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖުފަރުޟުވަނީ ކުޅަދާނަކަން ލިބޭ
1321
މީހުންގެ މައްޗަށް އެކަނިކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ރ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުވާޖިބުމުގައި ކުޅަދާނަކަން ލިބުމީ ޝަރުޠެއްކަމަށް
1322
މުސްލިމުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސީލީ ހަމަތައް: ކުޅަދާނަކަން ނެތްކަމެއް ވާޖިބުކުރުމަކީ ޝަރުޢީ ގޮތުންނާއި ބުއްދީގެ ހަމަތަކުން
1323
ނަފީކުރެވިފައިވާ އުސ ލެކެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : އަމިއްލަ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބޭ ނަމަވެސް މަގު ތަނަވަސްވެއްޖެ މީހާ ކުރާ ހައްޖުގެ ހުކުން
ކުޅަދާކަން ލިބުމީ ހައްޖުޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠަކަށް ނުވާތީވެ ހައްޖުގެ މަގު ތަނަވަސްވެއްޖެ މީހާ ކުރާ
ހައްޖު ޞައްޙައެވެ. މިސާލަކީ އެހެން މީހެއްގެ ފަރާތުން ޚަރަދު ލިބިގެން ޙައްޖުކުރުމެވެ. އެ ފަދަ މީހާގެ
1319 (مراتب اإلمجاع)) (ص:)41.
1320 ((املغين)))213/3(.
1321 ((تفسري القرطيب)))150/4(.
1322(اجملموع)))63/7(.
1323 ((كشاف القناع)) للبهويت)386/2(.
309

1324
ހައްޖުސައްހައެވެ. އަދި ހައްޖުގެ ފަރުޟު އެމީހެއްގެ ކިބައިން ކެނޑިގެންދާނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
1325 ޝާ 1327 1326
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ބައެއް ޞަޙަބީން ޙައްޖުކުރެއްވީ އަތްޕުގައި އެއްވެސް އެއްޗެއް ނެތް ހާލަތުގައެވެ. އަދި އެއްވެސް މީހަކު އެ
1328
ބެކަލުންނަށް އަލުން ޙައްޖުކުރުމަކަށް ނައަންގަވައެވެ.
ށ - ކުޅަދާންކަން ޝަރުޠުކުރެވިފައިވަނީ ހައްޖަށް ވާސިލުވުމަށެވެ. ވާސިލުވެއްޖެ މީހާ ޙައްޖުކޮށްފި ނަމަ
1329
ޞައްޙައެވެ.
ނ - ކުޅަދާންކަން ޝަރުޠުކުރެވިފައިވަނީ ކުޅަދާކަން ނުލިބޭ މީހުންގެ ފަސޭހައަކަށް ޓަކައިއެވެ. ކުޅަދާނަކަން
1330
ނުލިބޭ ހާލުވެސް އަދާކޮށްފި ނަމަ ސައްހަވީއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި: ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ހައްޖު މަނާކުރެވޭ މީހާގެ ހުކުން
ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ހައްޖު މަނާކުރެވޭ މީހާގެ ދެ ހާލަތެއްވެއެވެ. އެއް
ހާލަތަކީ ދަރުމަ ހައްޖެއް މަނާކުރުމެވެ. އަނެއް ހާލަތަކީ ފަރުޟު ހައްޖެއް މަނާކުރުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު: ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ފަރުޟު ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުކުން
ހައްޖަށް ދާއިރު މައިންބަފައިންގެ އިޒުނަ ހޯދުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. ނަމަވެސް މައިންބަފައިންގެ
ފަރާތުން ފަރުޟު ހައްޖެއް މަނާކުރުމުގެ ހުއްދައެއް ނުލިބެއެވެ. އެއީ އެ ދަރިއަކަށް ތަކުލީފު ލިބިގެންވަނީ
1324 (البحر الرائق)) البن جنيم)335/2(، ((حاشية ابن عابدين)))459/2(.
1325 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)448 ،447/3(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))5/2(.
1326 ((اجملموع)) للنووي)20/7(.
1327 ((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)512 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)214/3(.
1328 ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)33/3(.
1329 ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)33/3(.
1330 ((املغين)) البن قدامة)214/3(، ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)391/8(.
310

1331
ނަމައެވެ. އެހިނދު އެ ދަރިއަކަށް އެކަމަށް ކިޔަމަންގަތުމެއްވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1332
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ޖުމުލަގޮތެއްގައި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް ތަކުލީފު ލިބިފައިވާ ދަރިއަކަށް މައިންބަފައިންގެ
ފަރާތުން ފަރުޟު ހައްޖެއް މަނާކުރުމުގެ ހުއްދައެއް ނުލިބޭކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އެ ވަގުތު މައިންބަފައިންގެ
ތެރެއިން މީހަކަށް އެ ދަރިއެއްގެ ޒުރީރީ ބޭނުމެއް ޖެހިފައި ނެތުން އެ މަޒުހަބުގައި ޝަރުޠުކުރެއެވެ.1333
އާއްމުގޮތެއްގައި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް ތަކުލީފު ލިބިފައިވާ ދަރިއަކަށް މައިންބަފައިންގެ
ފަރާތުން ފަރުޟު ހައްޖެއް މަނާކުރުމުގެ ހުއްދައެއް ނުލިބޭކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އެ ވަގުތު މައިންބަފައިންގެ
ތެރެއިން މީހަކަށް އެ ދަރިއެއްގެ ޒުރީރީ ބޭނުމެއް ޖެހިފައި އޮވެއްޖެ ނަމަ ހައްޖު ފަސްކުރުމަށް އަމުރުކުރުން
1334
ހުއްދަކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِإحن جاَهَدَا كَ علََى أَ حن تحشُرِكَ يِب ماَ لَيحسَلَكَ بِِهعِحلٌمفَاَل تطُِعحهُماَ وَصاَحِبحهُماَ يِف الدُّنحياَ مَعحُروفًا) 1335 މާނައީ:
އަދި ތިމަން ރަސްކަލާނގެއާމެދު ތިބާއަށް އެނގުމެއްނުވާ އެއްޗެއް ޝަރީކު ކުރުމަށް އެ ދެ މީހުން ގަދައަޅައިފި
ނަމަ ފަހެ ތިބާ އެ ދެމީހުންނަށް ކިޔަމަންނުވާށެވެ! އަދި ދުނިޔޭގައި ހެޔޮގޮތުގައި އެ ދެމީހުންނާއެކު އުޅޭށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: "އެ ދެމީހުންނަށް ކިޔަމަންނުވާށޭ" އޮތުމުން އެނގެނީ اަلهއށް ކުރެވޭ އުރެދުމަކަށް
1336
ފިޔަވައި މައިންބަފައިންގެ އެހެން ހުރިހާ އަމުރުތަކަށް ކިޔަމަންގަތުން ވާޖިބުކަމަށެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
1331 ((اجملموع)) للنووي)349/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)537/1(.
1332 ((كشاف القناع)) للبهويت)386/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)459/3(.
1333 ((حاشية ابن عابدين)))456/2(، ((الفتاوى اهلندية)))220 /1(
1334 ((الذخرية)) للقرايف)183/3(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص:)94.
1335 لقمان 15
1336 ((تفسري الرازي)))120/25(.
311

ހ - عن عليرضَِيَهُلاعنه، عن النبِصلَّى هلا عليه وسلََّم، قال: (ال طاعةََ يف مَعحصِيِةَهِلا , إنََّّا الطَّاعةَُ يف املعروفِ) 1337 މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢަލީގެފާނު، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. اަلهއށް އުރެދުމަކަށް ކިޔަމަންގަތުމެއްނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ކިޔަމަންގަތުން ވަނީ
ހެޔޮކަންތަކަށެވެ.
ށ - عن عبدِهِلا ب نِ مسعودرضَِيَهُلا عنه قال:)سألحتُ رسولَ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قُ حلتُ: اي رسولَ هِلا، أ يُّ الَعملَِ أفضلَُ؟
قال: ال صاَّلةُ على ميِقاهِتا، قُ حلتُ: مَّث أ يٌّ؟ قال: مَُّث بُّرِ الوالدَي نِ، قُ حلتُ: مَّث أ يٌّ؟ قال: اجلهادُيف سبيلِ هِلا(1338 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި عبدههلا ب هن مسعود ގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންނަ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުގައި
ސުވާލު ދެންނެވީމެވެ. ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ ކޮން އަމަލެއް
ހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދު އޭގެ ވަގުތުގައި ކުރުމެވެ. ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއް ހެއްޔެވެ؟
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށްހިތުމެވެ. ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ދެން ކޮންކަމެއް ހެއްޔެވެ؟
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. اެلهގ މަގުގައި ޖިހާދުކުރުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މައިންބަފައިންނަށް ހެޔޮކޮށް ހިތުމުގެ އަމުރަށްވުރެ ކުރިޔަށް ނަމާދު އޭގެ ވަގުތުގައި
ކުރުމުގެ އަމުރު އައިސްފައި އޮތުމުން އެނގެނީ އާދަމުގެ ދަރީންގެ ހައްގަށްވުރެ އިސްވެގެންވަނީ اެلهގ
ހައްގުކަމެވެ. އެހެންކަމުން މައިންބަފައިންގެ ހައްގަށްވުރެ ފަރުޟު ހައްޖުގެ ހައްގު އިސްވެގެންވެއެވެ.1339
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - ހައްޖަކީ ނަމާދުފަދަ ފަރުޟެކެވެ. މައިންބަފައިންގެ ހުއްދެއެއް ފަރުޟެއް އަދާކުރުމަކަށް ބޭނުންނުވެއެވެ. 1340
ށ - މައިންބަފައިންނަށް ކިޔަމަންވުންވަނީ اަلهއށް އުރެދުމެއް ނުވާކަންތައްތަކުގައެވެ. 1341
1337 رواه البخاري (7257)، ومسلم (1840)
1338 رواه البخاري (2782) واللفظ له، ومسلم (85).
1339 ((فتح الباري)) البن رجب)47 ،46/3(.
1340 (كشاف القناع)) للبهويت)385/2(.
1341 (كشاف القناع)) للبهويت)385/2(.
312

ނ - ހައްޖަކީ اަلهއށް ޚާލިސްކުރެވޭ އަޅުކަމެކެވެ. މައިންބަފައިންނަކަށް އެ ފަދަ އަޅުކަން މަނާކުރުމުގެ އިޚުތިޔާރެއް
ޝަރީޢަތުގައި ދެވިފައެއްނެތެވެ. 1342
ދެވަނަ އަކުރު : ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ދަރުމަ ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުކުން
1343
މައިންބަފައިންގެ ފަރާތުން ދަރުމަ ހައްޖު މަނާކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
1344 ޝާ 1346 1345
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގެވެ.
ދަލީލު: އުސީލީ ހަމަތައް
ހ - އުރެދުމެއްނުވާ ކޮންމެ ކަމެއްގައި މައިންބަފައިންނަށް ކިޔަމަންގަތުން ވާޖިބެވެ. އެއީ ފާސިގުންކަމުގައި
ވިޔަސްމެއެވެ. އެގޮތުން ދަރީންގެ މައްޗަށް މައިންބަފައިންނަށް ދަރުމަ ހައްޖު މަނާކުރުން ހުއްދައެވެ.1347
ށ - ދަރީން ޖިހާދަށް ދިއުން މަނާކުރުން މައިންބަފައިންނަށް ހުއްދައެވެ. ދަރުމަ ހައްޖަކަށްވުރެ ދަރަޖައިގެ ގޮތުން
1348
ޖިހާދު ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި ވަޒީފާ ދިންފަރާތުން ހައްޖު މަނާކުރެވޭ މީހާގެ ހުކުން
ވަޒީފާގައި ދެމިހުރުމަށް ވަޒީފާ ދިންފާރާތާއެކު އެއްބަސް ވެފައިވަނިކޮށް އެ މުއްދަތުގައި ހައްޖުގެ ދުވަސް
ގުނަންޖެހިއްޖެ މީހާ އެދުވަސްތައް ލިބިގަތުމަށް ޓަކައި ވަޒީފާ ދިންފަރާތުގެ ހުއްދަ ހޯދަންޖެހެއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ފަތުވާ ދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަކީ މީހެއްގެ ގާތުގައި މަސައްކަތު ހުރި މީހަކު
ކަމުގައިވެފައި ހައްޖުގެ ދުވަސްތައް ހިމެނެނީ އެ ދުވަސްތަކުގައި ކަމަށްވެއްޖެ ނަމަ އެ މީހެއްގެ ހުއްދަ ލިބިގެން
1342 ((اجملموع)) للنووي)348/8(.
1343 ((البحر الرائق)) البن جنيم)332/2(، ((حاشية ابن عابدين)))456/2(.
1344 ((الكايف)) البن عبد الرب)357/1(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)183/3(، ((القوانني الفقهية)) البن جزي (ص:)94.
1345 ((اجملموع)) للنووي)348/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)537/1(.
1346 ((اإلنصاف)) للمرداوي)284/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)459/3(.
1347 (كشاف القناع)) للبهويت)386/2(.
1348 ((املغين)) البن قدامة)459/3(.
313

މެނުވީ ތިބާ އިހުރާން ނުބަންނާށެވެ. ސަބަބަކީ އެ ހިނދު ތިބާއަކީ މުސާރަ ލިބިގެން ކުރެވޭ މަސައްކަތެއްގެ
އަގުދެއްމަތީ (އެއްބަސްވުމެއްމަތީ) ދެމިހުރި މީހަކަށް ވާތީއެވެ. މުސްލިމުންނަކީ އަގުދުތައް ފުރިހަމަކުރަންޖެހޭ
ބަޔެކެވެ. މަސައްކަތެއްގެ އަގުދެއްމަތީ ދެމިހުރެފައި ވެރިފާރާތުގެ އިޒުނައަކާނުލައި ތިބާ ހައްޖުކޮށްފި ނަމަ އެ
1350 1349
ވާނީ ފާފައަކަށެވެ. ނަމަވެސް ތިބާގެ ހައްޖު ސައްހައެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީނާއި ސައުދީ ފަތުވާކޮމެޓީގެ
1351
ރަޔުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން
ހ - (اَيأَُّيهَا الَّذِينَآَمنُواح أَوحفُواحاِبلحعقُُوِد)1352 މާނައީ: އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، އަގުދުތައް
ފުއްދެާށވެ!
ށ - (وَأَوحفُواح اِبلَحعهحدِ إِنَّ الَحعهح دَ كَانَ مَسحؤُواًل)1353 އަދި ތިޔަބައި މީހުން އަހުދު ފުއްދެާށވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހުދަކީ
(އެއާމެދު) ސުވާލުކުރައްވާނޭ ކަމެއްކަމުގައިވިއެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް: (امُلسحلِمونَ على شُروطهِم)1354 މާނައީ: މުސްލިމުން ވަނީ އެ ބައި މީހުންގެ ޝަރުޠުގެ މައްޗަށެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ކުޅަދާކަން ބެހިގެންވާ ބައިތައް
ކުޅަދާކަން ބެހިގެންވަނީ ހަތަރު ބަޔަކަށެވެ.
ފުރަތަމައީ: ހައްޖަށް ދިއުމަށް ހަށިގަނޑާއި މުދަލުން ކުޅަދާނަކަން ލިބުމެވެ. އެ ފަދަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ޙައްޖު
1355
ވާޖިބުވާކަމަށް މުސްލިމުންގެ އިޖުމާޢުން ނިމިފައިވެއެވެ.
1349 ((فتاوى ابن ابز)))123-122/17(.
1350 ((جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني)) 60/21(،) ويـنظْ ر:)61/21(.
1351 (فتاوى اللَجْنة ال دَائهمة- اجملموعة األوىل)))117/11(.
1352 املائدة 1
1353 اإلسراء 34
1354أبو داود (3594)، وقال األلباين يف)صحيح سنن أيب داود((3594): حسنٌصحيحٌ.
1355((مراتب اإلمجاع)) البن حزْم (ص41)، ((املغين)) البن قدامة)213/3(، ((اجملموع)) للنووي)63/7(.
314

ދެވަނައީ: ހައްޖަށް ދިއުމަށް ހަށިގަނޑާއި މުދަލުން ކުޅަދާނަކަން ނުލިބުމެވެ. އެ ފަދަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ޙައްޖު
1356
ވާޖިބުނުވާކަމަށް މުސްލިމުންގެ އިޖުމާޢުން ނިމިފައިވެއެވެ.
ތިންވަނައީ: ހައްޖަށް ދިއުމަށް ހަށިގަނޑުން ކުޅެދިފައި މުދަލުން ނުކުޅެދުމެވެ. އެ ފަދަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ޙައްޖު
1357
ލާޒިމުނުވާކަމަށް މުސްލިމުންގެ އިޖުމާޢުން ނިމިފައިވެއެވެ. މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ފަދައިން މާބޮޑު
1358
ޚަރަދަކާނުލައި ހައްޖު އަދާކުރެވޭގޮތް މެދުވެރިވެފައިވާ މީހުން އިސްތިސްނާވެގެންވެއެވެ.
ހަތަރުވަނައީ: ހައްޖަށް ދިއުމަށް މުދަލުން ކުޅެދިފައި ހަށިގަނޑުން ނުކުޅެދުމެވެ. އަދި ހަށިގަނޑުގެ ނުކުޅެދުން
1359
ފަސޭހަވާނެކަމުގެ އުއްމީދެއްނެތް މީހާއެވެ. އެފަދަ މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ކުޅަދާކަމުގެ ޝަރުޠުތައް
ކުޅަދާކަމުގެ ޝަރުޠުތަކުގައި ހިމެނެނީ ދެ ބަޔެކެވެ.
ފުރަތަމައީ: ފިރުހެނުންނާއި އަންހެނުންގެ މެދުގަވާ އާއްމު ޝަރުޠުތަކެވެ. އެއީ:
އެކެއް: ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން: އޭގައި ވަނީ ހަށިގަނޑުގެ ދުޅަހެޔޮކަމާއި ދަތުރުފަތުރުގެ ހަރަކާތްތަކުގެ
ކުޅަދާނަކަމެވެ.
ދޭއް: މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން: އޭގައި ވަނީ ބޭނުންވާ ޚަރަދުބަރަދުގެ ކުޅަދާނަކަމެވެ.
ތިނެއް: އަމާންކަމުގެ ކުޅަދާނަކަން: އޭގައި ވަނީ ދަތުރުފަތުރުގެ އަމާންކަމެވެ.
ދެވަނައީ: އަންހެނުންނަށް ޚާއްޞަ ޝަރުޠުތަކެވެ. އެއީ:
އެކެއް: މަޙުރަމަކު ހުރުމެވެ.
ދޭއް: މީހެއްގެ އިއްދާގައި ނެތުމެވެ.
1356((مراتب اإلمجاع)) البن حزْم (ص41)، ((املغين)) البن قدامة)213/3(، ((اجملموع)) للنووي)63/7(.
1357 (املغين)))222/3(.
1358 ((سبل السالم)) للصنعاين)180/2(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)11/7(.
1359 مذهب الشافعي واحلنابلة \ އެ މަ އ ސަ ލަ ފަ ހު ނ އަ ނ ނާ ނެ.
315

ފަސްވަނަ ބަހުސް : ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން ސަވާރުވެ އިނުމަށް ނުލިބިއްޖެ މީހާގެ ހައްޖުގެ
ހުކުމާއި ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބުނު މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން ސަވާރުވެ އިނުމަށް ނުލިބިއްޖެ މީހާގެ ހައްޖުގެ ހުކުން
ސަވާރުވެ އިނުމަށް ނުކުޅެދޭ މީހާގެ މައްޗަށް ހައްޖު ވާޖިބުނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِحِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1360 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ
މީހާ އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އޮތް
ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ސަވާރުވެ އިނުމަށް ނުކުޅެދޭ މީހާއަކީ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބޭ މީހެކެވެ. އެފަދަ މީހެއްގެ
މައްޗަށް ހައްޖު ވާޖިބެއްނުވެއެވެ.1361
ދޭއް: ހަދީސް: عن عبدِ هِلا ب نِ عباَّ س رضَِيَهلا عنهما، عن النبِصلَّى هُلا عليه وسلَّم:)أَّنه جاءتَحه امرأةٌمنِ خَثعَم تستفتيه،
قالت: اي رسولَ هلا، إ نَّ فريضةَهِلا على عبادِه يف الْجِ، أدركََت أيب شيخًاكبرياً ال يستطيعُأن يثُبتَ على الَّراحلةِ، أفأحُجُّ عنه؟
قال: نعم 1362،(
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢައްބާސް، نيب އާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ
އަރިހުން ރިވާކުރައްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން (ޔަމަނުކަރައިގެ) خَثعَم ގަބީލާގެ އަންހެނަކު ފަތުވާއެއް އަހަން
ދިޔައެވެ. އެ ކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖަކީ اަلهއށް ޓަކައި އަޅުތަކުންގެ
މައްޗަށް އޮތް ފަރުޟެކެވެ. ތިމަންނަގެ ބައްޕަ ވަނީ ޙައްޖު ވާޖިބުވި ހިނދު މުސްކުޅިވެ ސަވާރުވެ އިނުމަށް
1360 آل عمران 97
1361 (املبسوط)) للسرخسي)275/4(
1362 رواه البخاري (1513)، ومسلم (1334).
316

ނުކުޅެދިފައެވެ. ފަހެ ބަދަލުގައި ތިމަންނަ ހައްޖެއް ކުރަންހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އާނއެކެވެ.
ويف رواية:)قالت: اي رسولَ هلا، إ نَّ أيب شيخٌكبرٌي، عليه فريضةُهِلا يف الَْجِ، وهو ال يستطيعُأن يستوِيَعلى ظَهرِ بَع رِيه، فقال
صلَّ ى هلا عليه وسلَّم: فحُجِ ي عنه 1363(
އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. އެ ކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަގެ
ބައްޕަ ވަނީ މުސްކުޅިވެފައެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްޗަށް اަلهއށް ޓަކައި ފަރުޟު ހައްޖު އެބަވެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް
ސަވާރުވެއިނުމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ. ފަހެ نيب އާ صلَى هلاعلْيههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އޭނާގެ
ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރާށެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު
ހ - ابن العريّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަތުރުކުރުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މިހާއަކީ ހައްޖުގެ
ه
1364
ކުޅަދާނަކަން ނުލިބުނު މީހެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ށ - القرطيُّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސަވާރީގައި ހިފައިގެން ނުހުރެވޭ މީހާ ނުވަތަ ސަވާރުވެގެން
ނުހުރެވޭ މީހާގެ މިސާލަކީ ބުރިކޮށްފައޮތް ގުނަވަނެއްގެ މިސާލެވެ. އެހެނީ އެއްވެސް ކަމަކަށް ހަރަކާތެއް ނެތުމެވެ.
އެފަދަ މީހާގެ ޙުކުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް އެ ފަދަ މީހަކަށް ހައްޖަށް
ދަތުރުކުރުން ލާޒިމުނުވާނެކަމަށް އެ ބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އެހެނީ ހައްޖު ފަރުޟުވުމުގައި ކުޅަދާނަކަން
1365
ލިބުމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވާތީއެވެ.
ނ - އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޅަދާނަކަމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހަކަށް ހައްޖު
1366
ވާޖިބުނުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
1363 رواه مسلم (1335).
1364 (أحكام القرآن البن العريب)))378/1(.
1365 ((تفسري القرطيب)))150/4(.
1366 (جمموع الفتاوى)))439/8(.
317

ދެވަނަ ކަފި : ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބުނު މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމުގެ ހުކުން
މުދަލުން ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައި ހަށިގަނޑުން ކުޅަދާނަކަން ނުލިބިއްޖެ މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖު ކުރުވުން
ޝާ 1368 1367
ވާޖިބެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް
1370 1369
ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِحِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1371 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ
މީހާ އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އޮތް
ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ކުޅަދާނަކަމުގައި މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން ވެސް ހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމުން ހަށިގަނޑުގެ
1372
ކުޅަދާނަކަންނެތް ނަމަ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުވަން ޖެހެއެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް: عن عبدِ هِلا ب نِ عباَّ س رضَِيَهلا عنهما، عن النبِصلَّى هُلا عليه وسلَّم:)أَّنه جاءتَحه امرأةٌمنِ خَثعَم تستفتيه،
قالت: اي رسولَ هلا، إ نَّ فريضةَهِلا على عبادِه يف الْجِ، أدركََت أيب شيخًاكبرياً ال يستطيعُأن يثُبتَ على الَّراحلةِ، أفأحُجُّ عنه؟
قال: نعم 1373،(
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢައްބާސް، نيب އާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ
އަރިހުން ރިވާކުރައްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން (ޔަމަނުކަރައިގެ) خَثعَم ގަބީލާގެ އަންހެނަކު ފަތުވާއެއް އަހަން
ދިޔައެވެ. އެ ކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖަކީ اަلهއށް ޓަކައި އަޅުތަކުންގެ
1367 ((اجملموع)) للنووي)94/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)469/1(.
1368 ((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)519 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)222/3(،
1369 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام 416/2(
1370 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))15/21(.
1371 آل عمران 97
1372 ((اجملموع)) للنووي)101/7(, ((جمموع فتاوى ابن ابز)))122 /16(.
1373 رواه البخاري (1513)، ومسلم (1334).
318

މައްޗަށް އޮތް ފަރުޟެކެވެ. ތިމަންނަގެ ބައްޕަ ވަނީ ޙައްޖު ވާޖިބުވި ހިނދު މުސްކުޅިވެ ސަވާރުވެ އިނުމަށް
ނުކުޅެދިފައެވެ. ފަހެ ބަދަލުގައި ތިމަންނަ ހައްޖެއް ކުރަންހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އާނއެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުގައި ސުވާލުކުރި އަންހެނާ އޭނާގެ ބައްޕަ މުސްކުޅިވި ހިނދު ހައްޖު
ވާޖިބުވެފައިވާކަމަށް ބުނުމުން އެކަމަށް އެ ކަލޭގެފާނު ހަނުހުންނެވުމުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ހަށިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަން
ނެތަސް މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން އޮވެއްޖެ ނަމަ ހައްޖުގެ ފަރުޟު ދެމިއޮންނާނެކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން ބަދަލުގައި
1374
ހައްޖު ކުރުވުން ވާޖިބެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: އަސްލަކީ އަޅުކަމެއްކުރުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ކައްފަރާދިނުމެވެ. ފަހެ ހައްޖުގައި
ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުވުމުން އެ މީހެއްގެ ފަރާތުން ފުދުނީއެވެ.)މުރާދަކީ: އަސްލަކީ
އަޅުކަމެއްކުރުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ކައްފަރާދިނުމެވެ. ހައްޖަށް ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ކައްފާރާއަކީ ބަދަލުގައި
1375
ހައްޖުކުރުވުމެވެ.(
ހަވަނަ ބަހުސް : މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދުގެ ކުޅަދާނަކަމާއި ސަވަރީއެއްގެ ކުޅަދާނަކަން އޮތުން
ލާޒިމުކުރުމާއި ޚަރަދުބަރަދުގެ އިތުރުން ލާޒިމުކުރާ މަލީ އެހެނިހެން ކުޅަދާނަކަތަކުގެ ވާހަކައެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދުގެ ކުޅަދާނަކަން
ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި ދަތުރުގެ ސަވާރީއާއި ޚަރަދުބަރަދު ހުރުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެއީ ޙަނފީ
1376 ޝާ 1378 1377
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ތެރެއިން
1374 ((احمللى)) البن حزْم)57/7(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)11/7(.
1375 ((املغين)) البن قدامة)222/3(.
1376 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي, و((حاشية الشليب)))4/2(، ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)409/2(.
1377 ((اجملموع)) للنووي)75/7(، ((هناية احملتاج)) الرملي)243 ،242/3(.
1378 ((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)517 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)215/3(.
319

1379
ސަޙުނ ނާއި އިބުނު ޙަބީބުގެ ރައުޔަކީ އެއީއެވެ.
ޞަންޢާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. އުއްމަތުގެ ގިނަ ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ދަތުރުގެ ޚަރަދުބަރަދު ހުރުމަކީ
ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ. އަދި ހައްޖުގެ ބިމާ ދުރުގައި ތިބޭ މީހުންނަށް ސަވާރީގެ ޚަރަދު ޝަރުޠުކަމަށެވެ. 1380 އަދި
އެއީ އައްޟައްޙާކު ބުނި މަޒާޙިމާއި احلسن البصري އާއި މުޖާހިދާއި ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރާއި حممد بن علي بن احلسني
1381
އާއި އައްޔ ބުއްސަޚިސްތާނީގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޢަޠާއުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ.
ދަލީލު:
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِ حِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1382 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ އެ
ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އޮތް ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: "އެކަމަށް މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ" އޮތުމުން ހަށަިގަނޑުގެ ކުޅަދާނަކަމުގެ އިތުރުން
1383
ދަތުރުގެ ޚަރަދުގެ ކުޅަދާނަކަން އޮންނަންޖެހޭކަން އެނގެއެވެ.
ށ - (وَتَُحملُِأَثح قَال كَُمحإِلَ بلََدمَلحتكَُونُوا اَِبلغيِِه إِاَّل بِشِقِ احأَلحنفُ سِ)1384މާނައީ: އަދި ހަށިތަކަށް އުނދަގުލާއި، ވަރުބަލިކަން
ދީގެން މެނުވީ އެ ރަށަކާ ހަމައަށް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދެވޭކަމަށްނުވާ ރަށަކަށް، އެ ނިޢަމިސ ފިތައް
ތިޔަބައިމީހުންގެ ބުރަތަކެތި އުފުލައިދެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އާޔަތުން އެނގެނީ ދަތުރު ކުރުން ބިނާވެފައިވަނީ ކުޅަދާނަކަމުގެ މައްޗަށް ކަމަށެވެ. އެ
1379 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)448/3(.
1380 ((سبل السالم)))180/2(.
1381 ((احمللى)) البن حزْم)54/7(.
1382 آل عمران 97
1383((احمللى)) البن حزْم)54/7(، ((سبل السالم)) للصنعاين)180/2(.
1384 النحل: 7
320

1385
ކުޅަދާންކަން ލިބެވޭ އެއް ވަސީލަތަކީ ސަވާރީއާއި ޚަރަދެވެ.
ނ - (وَتَزََّودُواح فَإِنَّ خَحرَيالَّزادِ الَّت حقَوى) ه1386 މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުން ދަތުރުމަތީގެ ކޮއްތު ލިބިގަންނާށެވެ! ފަހެ
ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ މޮޅު ކޮއްތަކީ ތަޤުވާއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما قال:)كان أهلُالَيمَنِ حيجُّونَ وال يتَزَوَّدون، ويقولون: نُن املتوِكَلون، فإذا
قَدِموا مكََّةَ، سألوا الَّناسَ، فأنزل هُلاعَزَّ وجَلَّ: وَتَزَوَّدُواح فَإِنَّ خَحرَيالَّزادِالَّت حقَوى(1387
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ޔަމަނުކަރައިގެ މީހުން ހައްޖުކުރަމުންގެންދިޔައެވެ. އަދި ދަތުރުގެ ކޮއްތު ނުގެންދެއެވެ. އަދި
ބުނަމުންގެންދެއެވެ. ތިމަންމެންނީ اަلهއށް ވަކީލުކޮށްގެންތި ބި ބަޔަކީމުއެވެ. އެއަށްފަހު އެމީހުންނަށް މައްކާއަށް
އާދެވުމުން މީސްތަކުންނަށް ސަލާންޖަހަންފަށައެވެ. ފަހެ اله ވަހީ ބާވައިލެއްވިއެވެ. "އަދި ތިޔަބައިމީހުން
ދަތުރުމަތީގެ ކޮއްތު ލިބިގަންނާށެވެ! ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ މޮޅު ކޮއްތަކީ ތަޤުވާއެވެ."
ދެވަނަ ކަފި : ސަވަރީއެއްގެ ކުޅަދާނަކަން އޮތުން ލާޒިމުކުރާ މީހާ
ސަވަރީއެއްގެ ކުޅަދާނަކަން އޮތުން ލާޒިމުކުރާ މީހާއަކީ މައްކާއިން ޤަޞްރު ހުއްދަވާ މިންވަރުގެ ދުރުގައި
ތިބޭ މީހުންނެވެ. ނުވަތަ އުޒުރެއްގެ ސަބަބުން ހިނގާބިނގާ އުޅުން ދަތި މީހުންނެވެ. އެފަދަ މީހުންނަށް ޚާއްޞަ
1388 ޝާ އި1389
ސަވަރީއެއްގެ ނުވަތަ ކުލީ ސަވާރީއެއް އޮތުން ލާޒިމުކުރެ އެވެ. އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ
1390
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ކާރީގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނަށް ސަވަރީއެއްގެ ކުޅަދާނަކަން އޮތުން ލާޒިމުނުކުރާކަމުމުގެ ދަލީލު
1385 ((احمللى)) البن حزْم)54/7(.
1386 البقرة: 197
1387 رواه البخاري (1523)
1388 ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)418/2(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي، و((حاشية الشليب)))4/2(.
1389 ((اجملموع)) للنووي)89/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)464/1(.
1390 ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)34/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)216/3(.
321

ހ - ކާރިތަންތަނަކީ އާއްމުކޮށް ހިނގާފައި ދެވޭ ތަންތަނެވެ. އެހެންކަމުން އެ ތަންތަނަށް ސަވާރީއެއްގެ
1391
ކުޅަދާނަކަން ނެތަސް ދިއުން ލާޒިމެވެ. އެއީ މިސްކިތަށް ހުކުރަށް ދިއުންފަދަ މައްސަލައެކެވެ.
ށ - ކާރިތަންތަނަށް ދިއުމަށް މާބޮޑު ތަކުލީފެއް އުފުލަންނުޖެހެވެ. އެހެންކަމުން ކާރިތަންތަނުގައި ދިރިއުޅޭ
1392
މީހުންނަށް ސަވަރީއެއްގެ ކުޅަދާނަކަން އޮތުން ލާޒިމެއްނުކުރެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޚަރަދުބަރަދުގެ އިތުރުން ލާޒިމުކުރާ މަލީ އެހެނިހެން ކުޅަދާނަކަތައް
ޚަރަދުބަރަދުގެ ކުޅަދާނަކަމުގެ އިތުރުން މަލީ އެހެނިހެން ކުޅަދާނަކަންތައް ހުރުމަކީ ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގެ
1393
ޝަރުޠެކެވެ.
ފުރަތަމައީ: ހައްޖަށް ގޮސް އެނބުރި އަތުވެއްޖައުމަށްދާނދެން އާއިލާއަށައީ ބަލަދުއަރާ މީހުންނަށް ކުރާނެ ޚަރަދު
ހުރުމެވެ.
ދެވަނައީ: އާއިލާގެ ބޯހިޔާވެހިކަމާއި ގެވެށި ޚަރަދުތައް ހުރުމެވެ.
ތިންވަނައީ: اެلهގ ހައްގުތަށް މިސާލަކަށް ޒަކާތާއި ކައްފާރާ އަދާކުރުމާއި އަދި މީސްތަކުންގެ ހައްގުތައް އަދާކޮށް
ނިންމޭވަރުގެ ޚަރަދުތައް ހުރުމެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބުނު ވަގުތު ހައްޖާއި ކައިވެނި ކުރިމަތިވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުމް
މުދަލުގެ ކުޅަދާނަކަން ލިބި ހައްޖު ވާޖިބުވި ވަގުތު ކައިވެނީގެ ބޭނުންތެރިކަން ބޮޑުވެއްޖެ މީހާއަށް އެބަހީ
ކައިވެނިނުކޮށްފި ނަމަ ޒިނޭގެ ފާފައަށް އެރިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ މީހާއަށް ހައްޖު ފަސްކުރުން ހުއްދައެވެ.
1395 1394
އަދި ކައިވެނި ކޮށްގަތުން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މަލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1391 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي, و((حاشية الشليب)))4/2(، ((املغين)) البن قدامة)216/3(.
1392 ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)418/2(.
1393 (العناية شرح اهلداية)) للبابريت)418 ،417/2(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)464/1(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)25/7(.
1394 (حاشية ابن عابدين)))462/2(، وينظر: ((جممع األهنر)) لشيخي زاده)383/1(.
1395 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)465/3(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)790/2(.
322

1396
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސީލީ ހަމަތައް:
ހ - ކައިވެންޏަކީ ނަފުސުގެ ނަޒާހަތްތެރިކަމެވެ. އެއީ ވާޖިބެކެވެ. ކައިވެނި ދ ކޮލުމުގައި ދެ ގެއްލުމެއްވެއެވެ.
1397
އެއްގެއްލުމަކީ ކައިވެނީގެ ފަރުޟު ދ ވުމެވެ. އަނެއް ގެއްލުމަކީ ޒިނޭއަށް ހުރަހެޅިގެންދިއުމެވެ.
ށ - ކައިވެނިނުކޮށްފި ނަމަ ޒިނޭގެ ފާފައަށް އެރިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ މީހާއަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ
ހައްޖަށްވުރެކުރީގައި ކައިވެނިކުރުމެވެ. އެފަދަ ހާލަތުގައި އެ މީހަކީ ހައްޖަށް ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންހުރި
1398
މީހަކުކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ.
ހަތްވަނަ ބަހުސް : ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވުމުގެ ކުޅަދާނަކަން
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވުމުގެ މާނައާއި މަގު އަމާންވުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : މަގު އަމާންވުމުގެ މާނަ
މަގު އަމާންވުމުގެ މާނައަކީ ދަތުރުކުރުމުގައި ނަފުސުގެ އަމާންކަމާއި ހިފައިގެންގުޅޭ ސާމާނުގެ
1399
ރައްކާތެރިކަން ކަށަވަރުވުމެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވުމުގެ ހުކުން
ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވެފައިވުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. މަގުގެ އަމާންކަން ގެއްލި ނަފުސުގެ ސަލާމަތާއި
1401 1400
މުދަލުގެ ރައްކާތެރިކަން ގެއްލިޖެ ނަމަ ހައްޖު ވާޖިބުނުވާނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
1396 ((كشاف القناع)) للبهويت)389/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)217/3(.
1397 ((جممع األهنر)) لشيخي زاده)383/1(، ((املغين)) البن قدامة)217/3(.
1398 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))359،360/16(
1399 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)418/2(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)465 /1(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)) ( )34/17.
1400 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي, و((حاشية الشليب)))4/2(، ((حاشية ابن عابدين)))463/2(.
1401 ((التاج واإلكليل)) للعبدري)491/2(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)450/3(.
323

ޝާ 1402 ގެ1403
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބު ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِحِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1404 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ
މީހާ އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އޮތް
ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: މަގުގެ އަމާންކަން ގެއްލި ނަފުސުގެ ސަލާމަތާއި މުދަލުގެ ރައްކާތެރިކަން ގެއްލިޖެ ނަމަ
ދަތުރުކުރުމަކީ ތަކުލީފެކެވެ. އެއްވެސް ނަފުސަކަށް ކުޅަދާނަވެގެންނުވާ ކަމަކަށް ތަކުލީފު ޖެއްސިފައެއްނުވެއެވެ.
އެހެންކަމުން ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަގު އަމާންވެފައިވުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ.1405
އަށްވަނަ ބަހުސް : މަޙުރަމެއްގެ ކުޅަދާނަކަން
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ މަޙުރަމެއްގެ މާނައާއި އަންހެނުންނަށް ފަރުޟު ހައްޖުގައި މަޙުރަމަކު ހުރުމުގެ
ހުކުމާއި ދަރުމަ ހައްޖެއްގައި ފިރިމީހާގެ އިޒުނަ އޮތުމުގެ ހުކުމާއި މަޙުރަމަކު ލިބިފައިހުރި އަންހެނަކަށް
ފިރިމީހާ ފަރުޟު ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : މަޙުރަމެއްގެ މާނަ
އަންހެނުންނަށް ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި މަޙުރަމެއް ހުރުމުގެ މާނައަކީ ފިރިމީހާ ނުވަތަ ކައިވެނި ހަރާން
މަޙުރަމަކު ހުރުމެވެ. ޝަރުޠަކީ މުސްލިމަކު ކަމުގައިވުމާއި ބާލިޣުވެފައިވުމާއި ބުއްދިހުރުމާއި އިތުބާރުކުރެވޭ
1406
މީހެއްކަމުގައިވުމެވެ. ބޭނުމަކީ އަންހެނާގެ ސަލާމަތާއި ރައްކާތެރިކަން ކަށަވަރުކުރުމެވެ.
1402 (مغين احملتاج)) للشربيين)466 ،465/1(، ((اجملموع)) للنووي)82/7(.
1403 (الفروع)) البن مفلح)240/5(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)292/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)392/2(.
1404 آل عمران 97
1405 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي، و((حاشية الشليب)))4/2(.
1406 ((البحر الرائق)) البن جنيم)339/2(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)467/1(، ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))518/1(،
((مواهب اجلليل)) للحطاب)493/3(،
324

ދެވަނަ ކަފި : އަންހެނުންނަށް ފަރުޟު ހައްޖުގައި މަޙުރަމަކު ހުރުމުގެ ހުކުން
އަންހެނުންނަށް ހައްޖު ފަރުޟުވުމުގައި ފިރިމީހާ ނުވަތަ މަޙުރަމަކު ހުރުމުގެ ހުކުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން
އިޚުތިލާފުކުރައްވަފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އަންހެނުންނަށް ހައްޖު ފަރުޟުވުމުގައި ފިރިމީހާ ނުވަތަ މަޙުރަމަކު ހުރުމަކީ ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގެ
ޝަ 1408 1407
ރުޠެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ފިރިމިހާ ނުވަތަ މަޙުރަމެއް ނެތި އަންހެނުންނަށް ހައްޖާއި އުމުރާ
ވާޖިބުނުވެއެވެ. އަންހެނުންނަށް ފިރިމިހާ ނުވަތަ މަހުރަމަކާނުލައި ދަތުރުކުރުން ހުއްދަނުވެއެވެ. ފިރިމިހާ ނުވަތަ
ޝަ 1410 1409
މަހުރަމަކު ހުރުމަކީ ރުޠެކެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީނާއި ސައުދީ ފަތުވާކޮމެޓީގެ ރައުޔަކީ ވެސް
1411
އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عهن اْبهن عمررهضيهلاعنهما: أ نَ رسو ل ههلا صلَى هلا عليه وسلَم قال:)ال حيلُِّ المرأةتؤِمنُاب هِل واليومِاآل خَرِ، تُسافُرِمَسريةََ
ث اَل ثِ ليال، إاَّل ومعها ذو حَحَمرم(1412މާނައީ: މާތް لَّا ރުއްސުންލެއްވި أبوهريْـرة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّ صلّى هلاعلْ يههوسلَم حديث ކުރެއްވިއެވެ. هلا އާއި آخرة ދުވަހަށް އީމާން ވެގެންހުންނަ
އަންހެނަކަށް محرم (މަޙުރަމް) އަކާއި ނުލައި ތިން ދުވަހުގެ ދިގުމިނުގެ ދަތުރެއް ކުރުން ހުއްދަވެގެން
ނުވެއެވެ.
ށ - عهن اْبهن عباَ سٍ رهضيهلاعنهما قال: مسعْت النيَب صلَى هلا عليه وسلَم خيط ب، يقول:)ال يََحلَُونَّ رجلٌابمرأةإاَّل ومعها ذو حَحَمرم،
وال تسافرِِ املرأةُ إاَّل مع ذي حَحَمرم، فقام رجلٌ، فقال: اي رَسولَ هِلا، إ نَّ امرأَت خرجت حا جةًَّ، وإيِناحكُتتبِح تُ يفغزوِةكذا وكذا، قال:
1407 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))5/2(، ((املبسوط)) للسرخسي)100/4(.
1408 ((اإلنصاف)) للمرداوي)291/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)385/2(.
1409 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))379/16(.
1410 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))16/21(.
1411 ((فتاوى اللَجْنة ال دَائهمة- اجملموعة األوىل)))90/11(.
1412 رواه البخاري (1086)، ومسلم (1338) واللفظ له.
325

انطَلحقِ فحُجَّ مع امرِأَتك(1413މާނައީ: މާތް لَّا އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވިعبد ا لَّ بن عباسގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ صحاىب، نيبއާصلّى هلاعلْ يه وسلَم حديث ކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެއްސެވިއެވެ.
ه
ހިލޭ އަންހެނަކު محرم (މަޙުރަމް) އަކާއި ނުލައި ހިލޭ ފިރިހެނަކާއި އެކު އެއްގޮތަކަށްވެސް އެކަހެރިވެ
ނުގަންނާށެވެ. އަދި އަންހެނަކު އޭނާގެ محرم (މަޙުރަމް) އަކާއި ނުލައި ދަތުރުނުކުރާށެވެ. އެހިނދު ބޭކަލަކު
ދެންނެވިއެވެ. އޭ هلا ރަސ ލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަގެ އަންހެނުން حج ކުރުމަށް ވަނީ ނިކުމެފައެވެ.
އަދި ތިމަންނަގެ ނަންވަނީ މިވެނި މިވެނި ހަނގުރާމައަށް ނިކުތުމަށްޓަކައި ލިޔެވިފައެވެ. حديث ކުރެއްވިއެވެ.
ދުރުވާށެވެ. އަދި ތިބާ ތިބާގެއަންހެނުންނާއި އެކު حج ކުރާށެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އިތުބާރުކުރެވޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާއަތަކާއެކު އަންހެނުންނަށް ފަރުޟު ހައްޖަށް ނިކުތުން ހުއްދައެވެ.
އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެކެވެ. مغين احملتاج ގައި ވެއެވެ. " އަންހެނުންނަށް ހައްޖު ފަރުޟުވުމުގައި ފިރިމީހާ
ނުވަތަ މަޙުރަމަކު ނުވަތަ އިތުބާރުކުރެވޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާއަތެއް ހުރުން ފުދެއެވެ." 1414 حتفة احملتاج ގައި ވެއެވެ.
" އިތުބާރުކުރެވޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާއަތަކައެކު އަންހެނުންނަށް ފަރުޟު ހައްޖަށް ނިކުތުން ހުއްދަވެއެވެ. އަދި
1415"
ދަތުރުގެ ސަލާމަތާއި ނަފުސުގެ ރައްކާތެރިކަން ކަށަވަރު ވެއްޖެ ނަމަ އެކަނި ނިކުތުން ވެސް ހުއްދަވެއެވެ.
ދަލީލު: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِحِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)1416 މާނައީ: އެކަމަށް މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ
މީހާ އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ (އެބަހީ: ޙައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އޮތް
ވާޖިބެކެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަގޮތް: އިތުބާރުކުރެވޭ އަންހެނުންގެ ޖަމާއަތަކައެކު އަންހެނުންނަށް ފަރުޟު ހައްޖަށް
ނިކުތުން ހުއްދަކަމަށެވެ. އަދި ދަތުރުގެ ސަލާމަތާއި ނަފުސުގެ ރައްކާތެރިކަން ކަށަވަރު ވެއްޖެ ނަމަ އެކަނި
ނިކުތުން ވެސް ހުއްދަކަމަށެވެ. ސަބަބަބަކީ:
1413 رواه البخاري (5233)، ومسلم (1341) واللفظ له.
1414 مغين احملتاج 216 /2
1415 حتفة احملتاج 25 /4
1416 آل عمران 97
326

އެކެއް: ހަދީސުގައި އަންހެނުން އެކަނި ދަތުރުކުރުން މަނާކުރެވިފައިވަނީ ފަރުޟު ނ ންކަންތަކަށް ކުރާ
ދަތުރުތަކަށެވެ. ފަރުޟުކަންތައްތަކަށް ދަތުރުކުރުމުގައި މަސްލަހަތު އިސްކުރެވިފައިވަނީ ދަތުރުގެ ސަލާމަތާއި
ނަފުސުގެ ރައްކާތެރިކަން ކަށަވަރުވުމުގެ މައްޗަށެވެ.1417
ދޭއް: އާޔަތުގައި ވަނީ މަގެއް ފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ ވާޖިބެއްކަމުގައިއެވެ.
އެހެންކަމުން ފަރުޟު ހައްޖަށް ދަތުރުކުރުމުގައި މަސްލަހަތު އިސްކުރެވިފައިވަނީ ދަތުރުގެ ސަލާމަތާއި ނަފުސުގެ
ރައްކާތެރިކަން ކަށަވަރުވުމުގެ މައްޗަށެވެ.1418
ތިންވަނަ ކަފި : ދަރުމަ ހައްޖެއްގައި ފިރިމީހާގެ އިޒުނަ އޮތުމުގެ ހުކުން
ދަރުމަ ހައްޖެއްގައި ފިރިމީހާގެ އިޒުނައާ ނުލައި އިހުރާންބަނުން އަނބިމީހާއަށް ހުއްދަނުވެއެވެ. އެއީ
1419 1420ޝާ 1422 1421
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - ދަރުމަ ހައްޖަށް އިހުރާންބަނުމުގައި ފިރިމީހާގެ ހައްގުތަކެއް ދ ވެގެންދެއެވެ. އެހެންކަމުން ފިރިމީހާގެ އިޒުނަ
1423
ބޭނުންވެއެވެ.
ށ - އުރެދުމަކަށް އަމުރުނުކުރާހާ ހިނދެއްގައި ފިރިމީހާއަށް ކިޔަމަންގަތުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. ފިރިމިހާ ބޭނުންވެއްޖެ
1424
ނަމަ ދަރުމަ ހައްޖެއް ދ ކުރުމަކީ އުރެދުމެއްނ ނެވެ.
1417 هناية احملتاج إىل شرح املنهاج 250 /3
1418 هناية احملتاج إىل شرح املنهاج 250 /3
1419 (الفتاوى اهلندية)))219 /1(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)422 /2(.
1420 ((التاج واإلكليل)) للمواق)205 /3( )521 /2(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)394 /2(.
1421 ((هناية احملتاج)) للرملي)251 /3(، ((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)468 /1(، أسىن املطالب)) لزكراي األنصاري)527 /1(.
1422 (اإلقناع)) للحجاوي)337 /1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)383 /2(، ((مطالب أويل النهى)) للرحيباين)274 /2(.
1423 (املغين)) البن قدامة)459/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)383/2(.
1424 ((احمللى)) البن حزْم)52/7(.
327

ހަތަރުވަނަ ކަފި : މަޙުރަމަކު ލިބިފައިހުރި އަންހެނަކަށް ފިރިމީހާ ފަރުޟު ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުކުން
މަޙުރަމަކު ލިބިފައިހުރި އަންހެނަކަށް ފަރުޟު ހައްޖު މަނާކުރުމުގެ ހުއްދަ ފިރިޔަކަށް ލިބިގެންނުވެއެވެ. އެއީ
1427 1426 1425 ޝާ
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް
1428
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن عليرضَِيَهُلاعنه،عن النبِصلَّىهلا عليهوسلََّم، قال: (ال طاعةََ يف مَعحصِيِةَهِلا , إنََّّا الطَّاعةَُ يف املعرو فِ)1429 މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢަލީގެފާނު، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. اަلهއށް އުރެދުމަކަށް ކިޔަމަންގަތުމެއްނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ކިޔަމަންގަތުން ވަނީ
ހެޔޮކަންތަކަށެވެ.
ށ - ފަރުޟާއި ވާޖިބުތައް މިސާލަކަށް ނަމާދާއި ރޯދަފަދަ އަޅުކަންތަކުގެ މައްޗަށް ފިރިމީހާގެ ހައްގުތައް
އިސްވެގެންނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ފިރިމީހާއަށް ފަރުޟު އަޅުކަން މަނާކުރުމުގެ ހައްގުލިބިގެންނުވެއެވެ. 1430
ނ - ފިރިމީހާއަށް ފަރުޟު އަޅުކަން އަނބިމީހާއަށް މަނާކުރުމުގެ ހައްގު ދެވިއްޖެ ނަމަ ކޮންމެ އަހަރަކު ފަރުޟު
1431
ހައްޖު މަނާކުރަމުންގޮސް ދީނުގެ ރުކުނެއް ނެތިގެން ހިނގައިދާނެއެވެ.
ނުވަނަ ބަހުސް : ޢިއްދައެއް ނެތުމުގެ ކުޅަދާނަކަން
އަންހެނާއަށް ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގެ އެއް ޝަރުޠަކީ ހައްޖަށް ދާންޖެހޭ ވަގުތު މީހެއްގެ އިއްދާގައިނެތުމެވެ.
އެއީ ހަތަރު މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް ޙަނަފީ މަޒުހަބުގައިވާގޮތުން ހުރިހާ ވަށްތަރެއްގެ ވަރިއަކާއި
1425 ((املبسوط)) للسرخسي)101/4(
1426 ((التاج واإلكليل)) للمواق)205/3(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))97/2(.
1427 ((اإلنصاف)) للمرداوي)283/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)458 ،457/3(.
1428 ((روضة الطالبني)) للنووي)179/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)468/1(.
1429 رواه البخاري (7257)، ومسلم (1840)
1430 (املغين)) البن قدامة)231/3(.
1431 ((المغني)) البن قُدامة)458/3(، ((الشرح الممتع)) البن عثُيمين)42/7(.
328

1432
މަރު ސާބިތާއި ކައިވެނި ފަސްޚާއީ ތަފުރީގުގެ އިއްދަތައް ހިމެނެއެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގައި ވަރިއާއި
މަރު ސާބިތުގެ އިއްދައިގެ މެދުގައި ފަރަގެއްނުކުރެއެވެ.1433 އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގައި ވެސް ވަރިއާއި މަރު
1434
ސާބިތުގެ އިއްދައިގެ މެދުގައި ފަރަގެއްނުކުރެއެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި އަމަލުކުރެވެނީ މަރު ސާބިތުގެ
1435
އިއްދަ އެކަންޏެވެ. ވަރީގެ އިއްދަ ނުހިމެނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّ وحنَ مِنح كُمح وَيذََرُونَ أَزَحواجاً يتَََََّبحصنَ بَِِحنفُسِهِنَّ أَرحَبعةََ أَحشهُر وَعحشًَرا) 1436 މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ
ތެރެއިން މަރުވާ މީހުން ދ ކޮށްފައިދާ އަނބިން، އެ ކަނބަލުންގެ ނަފުސުތަކާއިގެން ހަތަރު މަހާއި ދިހަ ދުވަހު
(މީހުނާ ނީނދެ) އިންތިޒާރު ކުރާހުށިކަމެވެ!
ށ - (اَل تَُّحرِجُوهُنَّ منِح بُيوُِهتنَِّ وَاَل يََُحرجحنَ إِاَّل أَ حن يَحتنَِي بِفَاحِشَة مَُّبيِنةَ) 1437 މާނައީ: ތިޔަބައި މީހުން އެ ކަނބަލުންގެ
ގެތަކުން އެ ކަނބަލުން ނުނެރޭށެވެ! އަދި އެ ކަނބަލުން ވެސް ނުނިކުންނަ ހުށިކަމެވެ! ފާޅުވެ ހުތުރުކަން
ބޮޑުވެގެންވާ ފާފަޔެއް އެ ކަނބަލުން ގެނެސްފިއްޔާ މެނުވީއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އަންހެނާ އިއްދައިގެ ދުވަސްވަރު ގެއިން ނިކުމެއުޅުން اله ވޮޑިގެންވަނީ މަނާކުރައްވާފައެވެ.
القرطيب ވިދާޅުވިއެވެ. އިއްދަ ހަމަކުރަންޖެހުމުގައި ރުޖ އަ ވަރިއާއި ތިން ފަތް ވަރީގެ މެދުގައި ފަރަގެއްނުވެއެވެ.1438
ދޭއް: ހަދީސް: ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތް: عن سعيدِ ب نِ املسَيِبِ:)أ نَّ عُمَرَبنَاخلطَّابِ رضَِيَهُلا عنهكان يَردُُّ املتوىَّف عنهنَّ
1432 (تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))4/2(، ((الفتاوى اهلندية)))219/1(.
1433 ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))486/2 ،545/1(، ((التاج واإلكليل)) للمواق(163/4).
1434 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)263/11(، ((روضة الطالبني)) للنووي)417/8(.
1435 ((املغين)) البن قدامة)168 ،167/8(، ((كشاف القناع)) للبهويت)385/2(.
1436 البقرة 234
1437 الطالق 1
1438 (تفسري القرطيب)))154/18(.
329

أزواجُهنَّ منَِالَبيحداءِ؛ ميحََنعُهنَّ الَْجَّ(1439 މާނައީ: سعيدهب هن املسيهبّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله
ه
ރުއްސުންލެއްވި عمر بناخلطَاب، البـيدْاء ނަމަކަށްކިޔުނު ބިމާ އަރާ ހަމަވުމުން، މަރުވާ މީހުން ދ ކޮށްފައިވާ
އަނބިން، އެނބުރި ފޮނުއްވިއެވެ. އެ ކަނބަލުންނަށް ހައްޖު މަނާކުރެއްވިއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: އިއްދަ ހަމަކުރަން ގޭގައި މަޑުކުރަން ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތު ފާއިތުވެއްޖެ ނަމަ
އިއާދަނުކުރެވެއެވެ. ނަމަވެސް ހައްޖުގެ ވަގުތު ތަކުރާރުކޮށް ލިބެއެވެ. އެހެންކަމުން ފުރިހަމަކުރުމުގައި
1440
އިސްކަންދެވެނީ އިއާދަނުކުރެވޭނެކަންތަކަށެވެ.
1439 رواه اإلمام مالك يف ((املوطأ)))591/2(واللفظ له،قال األلبايُّنيف ((إرواء الغليل)))207/7(: إسناده رجال ه ثقاتٌ على اخلال هفيف مساهع
سعيدٍمن عمر.
1440 (املغين)) البن قدامة)168/8(، ((كشاف القناع)) للبهويت)385/2(.
330

الباب الثاَّلِث: مواقيتُ الَْجِ والُعمحرِةَ
ތިންވަނަ ބާބު: ހައްޖާއި އުމުރާގެ މީޤާތުތައް
331

ތިންވަނަ ބާބު : ހައްޖާއި އުމުރާގެ މީޤާތުތައް
މިބާބު އެކުލެވިގެނވާނީ ތިން ބައެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ މީޤާތުގެ މަފުހ މަކީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކޮށްދޭ
ތަމުހީދީ ބަޔަކާއި މ ސުމީ މީޤާތަކީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކޮށްދޭ ބަޔަކާއި ބިމުގެ މީޤާތުތަކީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކޮށްދޭ
ބަޔަކެވެ.
ތަމުހީދު : މީޤާތުގެ މަފުހ މު :
ބަހުގެ ގޮތުން މީޤާތަކީ ކަމެއް ކުރުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތާއި ތަނެވެ. އެއަށްފަހު ކަން ކުރުމަށް
ކަނޑައެޅިފައިވާ ތަނަށް މީޤާތުގެ ނަން ދެވުނެވެ. އަދި ހައްޖުގެ އިހުރާން ބަދެވޭތަނަށް މީޤާތުގެ ނަން
1441
އާއްމުވެގެންދިޔައެވެ.
1442
އިސްޠިލާހުގައި މީޤާތަކީ އިހުރާން ބަނުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތާއި ތަނެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : މ ސުމީ މީޤާތު
މ ސުމީ މީޤާތުގައި ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެވޭ މ ސުމާއި އުމުރާއަށް އިހުރާން ބަނދެވޭ މ ސުމާއި
އޭގެ އަޙުކާމުތައް ހިމެނެއެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެވޭ މ ސުން
މި ބަހުސުގައި ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކާއި ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމުގެ
ހުކުން ހިމެނެއެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތައް
ހައްޖުމ ސުމުގެ މައްސަރުތައް ކަނޑައެޅުމުގައި ދަންނަބޭކަލުން ތަފާތު ޤައުލުތަކަކަށް
1441 (أنيس الفقهاء)) للقونوي (ص:)16
1442 (مغين احملتاج)) للشربيين)471/1(، ((اإلقناع)) البن قدامة)345/1(.
332

އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން ފާހަނގަކޮށްލެވެނީ ދެ ޤައުލެކެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކަކީ ޝައްވާލާއި ذو القعدْة އާއި ذو احلهجةَ މަހުން ދިހަ ދުވަހެވެ.
1444 1443
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުގެ ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
އޭގެތެރޭގައި އިބުނު މަސްޢ ދާއި އިބުނު ޢައްބާސާއި ޢަޠާއާއި މުޖާހިދާއި احلسن އާއި الشعيب އާއި النخعي އާއި
ޤަ 1445 الطَ 1447 1446
ތާދާއި الثوري ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ربيُّ އާއި އިބުނު ޢުޘައިމީނާއި އިބުނު ބާޒުގެ
1449 1448
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. އަދި ސައުދީ ފަތުވާ ކޮމިޓީގެ ފަތުވާއަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (ا لَْحجُّ أَحشهٌُر مَعحلُوماَتٌ فَمَنح فَ رضََ فيِهِ نَّ ا لَْحجَّ) 1450 މާނައީ: ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅި
އެނގިގެންވާ މައްސަރު ތަކެކެވެ. ފަހެ އެ މައްސަރުތަކުގައި ހައްޖު ފަރުޟުކޮށްގެންފި މީހާ)އެބަހީ:
ހައްޖުވުމަށް ގަސްތުކޮށް އިހުރާންބަނދެފި މީހާ ދަންނާށެވެ!(
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މިނާގެ ދުވަސްވަރު ފާއިތުވުމުން ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވީއެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖުގެ
ދުވަސްތަކުގައި ތިން މަހުގެ ދުވަސްތައް އެއްކޮށް ނުހިމެނޭކަން އެނގެއެވެ. އަދި ހައްޖު މ ސުމުގައި ތިން
މަސް ދުވަސް ނުހިމެނޭކަން އެނގޭތީވެ ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކަކީ ޝައްވާލާއި ذو القعدْة އާއި ذو احلهجةَ
1451
މަހުން ދިހަ ދުވަސްކަމަށް ބުނުން ސައްހަވެއެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީއެއްގެ ރިވާޔަތު: عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما أَّنه قال:)أحشهُُرالَْجِ: شَّوال، وذو القَعح دَةِ، وعحشٌَرمنِ ذي
1443 ((املبسوط)) للسرخسي)55/4(((اهلداية شرح البداية)) للمرغياين(159/1).
1444 ((اإلنصاف)) للمرداوي)305/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)275/3(.
1445 ((تفسري الطربي)))115/4(، ((احمللى)) البن حزْم 69/7(رقم)821، ((املغين)) البن قدامة)275/3(.
1446 (تفسري الطربي)))120/4(.
1447((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)101 /26(
1448 (جمموع فتاوى ابن ابز)))48/16(.
1449 ((فتاوى اللَجْنة ال دَائهمة- اجملموعة األوىل)))164/11(.
1450 البقرة: 197
1451((تفسري الطربي)))120/4(.
333

الْجِةَِّ (1452 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ މައްސަރުތަކަކީ ޝައްވާލާއި ذو القعدْة
އާއި ذو احلهجةَ މަހުން ދިހަ ދުވަހެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ޔައުމުއްނަޙުރުގެ ދުވަހަކީ (ކަތިލެވޭ ދުވަހަކީ) ހައްޖުގެ ރުކުންތަކުގެ ފަހު
ދުވަހެވެ. ޒިޔާރަތުގެ ޠަވަފާއި مجرة العقبةއަށް ހިލަ އުކުމާއި ބޯ ބޭލުމާއި ކަތިލުމާއި މިނާއަށް ރުޖ އަވުން ވަނީ
އެ ދުވަހުގައެވެ. އެ ދުވަހަށްފަހު އަދާކުރަންޖެހޭ ހައްޖުގެ ރުކުނެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ذو احلهجةَ މަހުން
1453
ދިހަ ދުވަހަކީ ހައްޖު މ ސުމުގެ ފަހު ދުވަސްކަން އެނގެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކަކީ ޝައްވާލާއި ذو القعدْة އާއި ذو احلهجةَ މަސް އެއްކޮށެވެ. އެއީ
1454 ޝާ 1455
މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ކުރީގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުގެ
ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނު ޢުމަރާއި އިބުނު ޢައްބާސާއި ޠާވ ސާއި ޢުރުވަޠު ބުނިއްޒުބައިރާއި އައްރަބީޢު ބުނި
1458 1457 1456
އަނަސުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޢަޠާގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ. އަދި އިބުނު ޙަޒުމާއި الوزيرابنهبرية އާއި
ޝަ 1460 1459
އައް އުކާނީއާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
1452رواه البخار يُّمعلَقاا بصيغة اجلزم قبل حديث (1560) الصفحة أو الرقم : 1572 وأخرجه موصواال الطرب يُّ يف))تفسريه(((3533)،
والدارقطين (226/2)، وصحَح إسناده ابنكثري يف))تفسريه(((342/1) وأخرجه موصواال من طريق آخر البيهقي (8972) صحَحه النووي يف
((اجملموع)))146/4(، وابنحجر يف ((فتح الباري)))491/3(.
1453 ((الشرح الكبري على منت املقنع)) لشمس الدين ابن قدامة)224/3(.
1454((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)357/1(((مواهب اجلليل)) للحطاب)22/4(.
1455 (فتح الباري)) البن حجر)420/3(
1456 ((احمللى)) البن حزْم 69/7(رقم)821، ((جملة البحوث اإلسالمية)))264 /72(.
1457 ((احمللى)) البن حزْم 69/7(رقم)821.
1458 ((اإلنصاف)) للمرداوي)305/3(
1459 (تفسري فتح القدير)))409 ،408/1(.
1460 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))380/21(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)56 ،55/7(.
334

އެކެއް: ޤުރުއާން: (ا لَْحجُّ أَحشهٌُرمَعحلُوماَتٌ فَمَنح فَ رضََ فيِهِ نَّ ا لَْحجَّ) 1461 މާނައީ: ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅި
އެނގިގެންވާ މައްސަރު ތަކެކެވެ. ފަހެ އެ މައްސަރުތަކުގައި ހައްޖު ފަރުޟުކޮށްގެންފި މީހާ)އެބަހީ:
ހައްޖުވުމަށް ގަސްތުކޮށް އިހުރާންބަނދެފި މީހާ ދަންނާށެވެ!(
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މައްސަރުގެ ލަފުޒު އާޔަތުގައި ވަނީ ޖަމަޢުގެ ލަފުޒުން (ޕުލ ރަލްގެ ލަފުޒުން)
ގެންނަވާފައެވެ. އަރަބި ބަހުގައި ޖަމަޢުގެ (ޕުލ ރަލްގެ) މަދުމިނަކީ ތިނެކެވެ. އެގޮތުން ބަލާއިރު ذو احلهجةَ
1462
މަސް އެއްކޮށް ހައްޖު މ ސުމުގައި ހިމެނެއެވެ.
އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ގޮތް: އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކުގައި
ޝައްވާލާއި ذو القعدْة އާއި ذو احلهجةَ މަސް އެއްކޮށް ހިމެނޭކަމަށެވެ. ސަބަބަކީ:
ހ- ذو احلهجةَ މަހުގެ އެގާރަ، ބާރަ، ތޭރަ، އެ ތިން ދުވަހުގައި ހައްޖުގެ ބައެއް އަޅުކަން އަދާކުރެވެއެވެ.
އެގޮތުން ހިލަ އުކުމާއި މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ އަޅުކަން އެ ދުވަސްތަކުގައި އަދާކުރެވެއެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖު
މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކުގައި ޝައްވާލާއި ذو القعدْة އާއި ذو احلهجةَ މަސް އެއްކޮށް ހިމެނޭކަމަށް ބެލެވެއެވެ.1463
ށ- ط واف اإلفاضة އަކީ ހައްޖުގެ ފަރުޟެކެވެ. އެ އަޅުކަން ذو احلهجةَ މަހުގެ ކޮންމެ ދުވަހެއްގައި ވެސް
އަދާކުރެވިދާނެކަމާމެދު ޚިލާފެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކުގައި ޝައްވާލާއި ذو
القعدْة އާއި ذو احلهجةَ މަސް އެއްކޮށް ހިމެނޭކަމަށް ބެލެވެއެވެ. 1464
ނ - މައްސަރެއްގެ ކުރީކޮޅުގައި ހައްޖު މަސް ލިބޭ ނަމަ އެ މައްސަރުގެ ފަހުކޮޅުގައި ވެސް ހައްޖު މަސް
1465
ލިބޭންޖެހެއެވެ.
1461 البقرة: 197
1462 ((احمللى)) البن حزْم 69/7(رقم)821، ((بداية اجملتهد)) البن رشد(325/1).
1463 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)56 ،55/7(
1464 ((احمللى)) البن حزْم)69/7(
1465 (تفسري اخلازن)))128 /1(.
335

ދެވަ ނަކަފި: ހަ އ ޖު މޫ ސުމަ ށވު ރެކުރ ގައިއި ހު ރާ ނ ބަ ނު މު ގެހު ކު ނ
ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ކުރީގައި އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް
އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ކުރީގައި ހައްޖަށް އިހުރާންބަނުން ސައްހައެވެ. ނަމަވެސް
1468 1467 1466
މަކުރ ހަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ހަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ- (ا لَْحجُّ أَحشهٌُرمَعحلُوماَتٌ) 1469 މާނައީ: ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ މައްސަރު ތަކެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖުގެ މ ސުން ކަނޑައެޅިފައި އަދި އެނ ން މައްސަރުތަކުގައި އިހުރާން ބަނުން
1470
މަނާކުރެވިފައި ނެތުމުން ނެގެވޭ މާނައަކީ އެ ނ ން މައްސަރުތަކުގައި ވެސް ހުއްދަކަމަށެވެ.
ށ- (وَأَمُِّتوا ا لَْحجَّ وَالُحعمحرةََلََِِّّ)1471 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން لَّاއަށްޓަކައި ހައްޖާއި އުމުރާ ފުރިހަމައަށް އަދާކުރާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާތަޔުގައި އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ ހައްޖާއި އުމުރާ ފުރިހަމަކުރުމަށެވެ. އިހުރާން ބަންނަ
ވަގުތަކަށް އިޝާރާތެއްނެތެވެ. އެހެނަކަމުން އާޔަތުން ދަލީލު ލިބެނީ ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި އިހުރާން ބަންކަމުގައި
1472
ވިޔަސް ހުއްދަކަމަށެވެ.
ނ- (يَسحأَلونكََ عَنِ احأَلهِلَّةِ قُلح هيَِ مَوَاقيِتُ لِلَّنا سِ وَا لَْحجِ)1473 މާނައީ: ހުޅެވިހަނދާމެދު ކަލޭގެފާނާ އެއުރެން
1466 ((البحر الرائق)) البن جنيم)343/2(، ((حاشية ابن عابدين)))531/2(.
1467 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)24/4(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)204/3(.
1468 (اإلنصاف)) للمرداوي)305/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)405/2(.
1469 البقرة: 197
1470 ((تفسري ابن كثري)))540/1(
1471 البقر: 196
1472 بداية اجملتهد((البن رشد 325/1)
1473 البقرة 189
336

ސުވާލުކުރެތެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެއީ މީސްތަކުންނަށް (އެކިއެކި ކަންކަމުގެ) ވަގުތު އެނގުމަށާއި
ހައްޖުގެ ދުވަސްތައް ފާހަގަކުރުމަށްވާ އެއްޗެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: (اأْلهلَهة)ه ގެ ލަފުޒުގައި އަލިފުލާމު އައިސްފައިވަނީ އާއްމު މާނާގައެވެ. އެހެންކަމުން
1474
ހުރިހާ މައްސަރުތަކުގައި ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެވިދާނެއެވެ.
ދޭއް: ޞަޙަބީއެއްގެ ރިވާޔަތު: ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما قال: (منَِالسنُّةَِّأاَّل حيحُرمَِابلَْجِإاَّل يف أشهُرِ الَْجِ) 1475
هن هن
މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު މ ސުމުގައި މެނުވީ ހައްޖަށް އިހުރާން ނުބަނުންވަނީ ސުންނަތުގެތެރެއިންނެވެ.
ތިނެއް: މީގާތު ބެހިގެންވަނީ ދެ ބަޔަކަށެވެ. އެއީ އިހުރާން ބަނދެވޭ ތަނާއި ވަގުތެވެ. އިހުރާން ބަނދެވޭ
ތަނެއްވުރެ ދުރުން ބަދެވޭ އިހުރާމުގެ ހުކުމަކީ ސައްކަމަށް ކުރީގައި ބުނެވިފައިވެއެވެ. އެ ހުކުމުގެ މައްޗަށް
ގިޔާސް ކުރުމުން ލިބޭ ނަތީޖާއަކީ އިހުރާން ބަނދެވޭ މ ސުމަށްވުރެ ކުރިން ބަދެވޭ އިހުރާމު
1476
ސައްހަވާނެކަމަށެވެ.
ހަތަރެއް: ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއް ނުކުރެވޭ މައްސަރެއްގައި އިހުރާން ބަނުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޝައްވާލުމަހެވެ.
1477
އެއިން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިހުރާން ބަނުން ވަކި މަހަކަށް ޚާއްސަވެފައިނުވާކަމެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ކުރީގައި ހައްޖަށް އިހުރާންބަނުން ސައްހަނުވެއެވެ. އަދި ހައްޖު
މ ސުމަށްވުރެ ކުރީގައި ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންކަމުގައިވިޔަސް އޭގެ ހުކުމަކީ އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަނުމެވެ.
1474 (مواهب اجلليل)) للحطاب)25/4(
1475 رواه البخاري معلَقاا بصيغةهاجلزم قبل حديث (1560)، ووصله ابن أيب شيبة يف))املصنف(((14837)، وابن خزمية (2596)، والدارقطين
(233/2)، والطرباين (12112) (388/11)، صحَح إسناده النوو يُّيف))اجملموع(((145/7)، وابن كثري يف))إرشاد الفقيه(((308/1)، وقال
ابن حجر يف ((تغليق التعليق)))60/3(: له طريق أخرى، وذكر الشوكاين يف ((نيل األوطار)))29/5(أنه ذكر موصواال.
1476 ((الذخرية)) للقرايف)204/3(، ((اجملموع)) للنووي)144/7(.
1477 ((اجملموع)) للنووي)144/7(.
337

ޝާ 1479 1478
އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް
1480
ރިވާޔަތެވެ. އަދި ސަލަފީ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަޠާއި ޠާވ ސާއި މުޖާހިދާއި األوزاعيއާއި އަބ ޘައުރުގެ
1482 1481
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީން ގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީ އެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (ا لَْحجُّ أَحشهٌُرمَعحلُوماَتٌ) 1483 މާނައީ: ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ މައްސަރު
ތަކެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖުގެ ވަގުތު ކަނޑައެޅިފައިވާތީ އެ ދުވަސްތަކުގައި އެ ކަން ކުރުން
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ހުރިހާ މައްސަރެއްގައި ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފަށައިގަތުމަށް ހުއްދަ އޮތް ނަމަ އާޔަތުގައި
1484
ހައްޖުގެ ވަގުތު ކަނޑައެޅިފައި އޮތުމުގެ ބެނުމެއްނުވެއެވެ.
ދޭއް: ޞަޙަބީންގެ ރިވާޔަތު:
ހ - عن أيب الُّزبهري قال: (سُئلَِجابٌر: أُهلُِّ ابلَْجِ يف غ رِي أحشهُرِ الَْجِ؟ قال: ال)1485 މާނައީ: އަބުއްޒުބައިރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ މައްސަރުތައް ނ ން އެހެން މަހެއްގައި ހައްޖަށް އިހުރާން
ބަނދެވިދާނެތޯ ޖާބިރުގެ އަރިހުގައި ސުވާލު ދެންނެވުނެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ނ ނެކެވެ.
1478 (اجملموع)) للنووي)144/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)28/4(
1479 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)25/4(.
1480 اإلنصاف((للمرداوي (305/3)
1481 (احمللى)) البن حزْم)66/7(، ((اجملموع)) للنووي)144/7(.
1482 ((الشرح املمتع)))57/7(.
1483 البقرة: 197
1484 (مواهب اجلليل)) للحطاب)25/4(.
1485 رواه ابنأيب شيبة يف ((املصنف)))14838(، والدارقطيُّن(234/2)، والبيهقي)8979(. صحَح إسناده النوو يُّيف ((اجملموع))
)145/7(..
338

ށ - ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما قال: (ال حيحُرمُِابلَْجِإاَّل يف أحشهُرِه؛ فإ نَّ منِ سُنةَِّالَْجِأن حيحُرِمَابلَْجِيف أشهُرِ الَْجِ)1486
هن هن
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުގެ
މައްސަރުގައި މެނުވީ ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމެއް ނުވެއެވެ. އެހެނީ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖުގެ މައްސަރުގައި
ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުންވަނީ ހައްޖުގެ ސުންނަތުގެ ތެރެއިންނެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - އިހުރާން ބަނުން ހިމެނެނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި އަރަފާތަށް ވަގުތު ކަނޑައެޅިފައިވާ
ފަދައިނާއި ޠަވާފަށް ވަގުތު ކަނޑައެޅިފައިވާފަދައިން އިހުރާން ބަނުމަށް ޓަކައި ވެސް ވަނީ ވަގުތު
1487
ކަނޑައެޅިފައެވެ.
ށ - އިހުރާން ބަނުމަކީ އަޅުކަމެކެވެ. އަދި އެ އަޅުކަމަށް ވަނީ ވަގުތު ކަނޑައެޅިފައެވެ. ވަގުތު ވަނުމުގެ
1488
ކުރީގައި ނަމާދު ސައްހަނުވާފަދައިން ހައްޖުގެ ވަގުތު ވަނުމުގެ ކުރީގައި އިހުރާން ބަނުން ހުއްދަނުވެއެވެ.
ނ - އަޅުކަމެއް އެ ވައްތަރުގެ އެހެން އަޅުކަމެއްގެ ވަގުތުގައި ކޮށްފި ނަމަ އެ އަޅުކަމެއްގެ ހުކުން އެ ވަގުތަކަށް
ކަނޑައެޅުފައިވާ އަޅުކަމަކަށް ބަދަލުވެގެންދާނެއެވެ. މިސާލަކަށް ފަރުޟު ނަމާދެއް ވަގުތު ވަނުމުގެ ކުރީގައި
1489
ކޮށްފި ނަމަ އެ ނަމާދެއް ނަފުލު ނަމާދަކަށް ބަދަލުވެގެންދާފަދައިންނެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް: އުމުރާގެ މ ސުން
އަހަރުގެ އެންމެހާ ދުވަސްތަކާއި ރޭތަކުގައި އުމުރާ ކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި1490
1486رواه البخار يُّمعلَقاا بصيغة اجلزم قبل حديث (1560)، ووصل ه ابن أيب شيبة يف))املصنف(((777/3)، وابن خزمية (2596) (162/4)،
والدارقطين يف ((السنن)))233/2(، والطرباين)12112( )388/11(، واحلاكم)616/1(، والبيهقي)8980( )343/4(. قال احلاكم:
(صحيحٌعلى شرط الشيخني ولِ خْيهرجاه)، وصحَحإسناده النوو يُّيف ((اجملموع)))145/7(، وابن كثري يف ((إرشاد الفقيه)))308/1(.
1487 ((اجملموع)) للنووي)140/7(.
1488 ((بداية اجملتهد)) البن رشد)325/1(، (اجملموع)) للنووي)145/7(.
1489 (بداية اجملتهد)) البن رشد)325/1(.
1490 ((اجملموع)) للنووي)147/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)471 /1(.
339

1492 1491 اخلطاب
ޙަންބަލީ މަޒުހަބާއި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން عمر بن
އާއި ޢަލީގެފާނާއި ސުފިޔާނުއްޘައުރީއާއި ޝަފިޢީގެފާނާއި އަބ ސުލައިމާނާއި އަދި ޠާވ ސުގެ ރައުޔަކީ
1493 ޝަ 1494
އެއީއެވެ. އަދި އައް އުކާނީގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن أيب هريرة رضَِيَهُلاعنه أ نَّ رسولَ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال:))الُعمحرةَُ إل الُعمحرِةَكفَّارةٌ لِما بينهما،
والْجُّ املربورُليس له جَزاءٌإاَّل اجَّلنةُ 1495(މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެއް ޢުމުރާއިން އަނެއް އުމުރާއަކީއެ ދެމެދުވާ
ފާފަތަކަށްވާ ކައްފާރާއެކެވެ. އަދި އުރެދުމެއް ނުހިމެނި ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ކުރެވޭ ޙައްޖަކަށް ސުވަރުގަ މެނުވީ
ޖަޒާއެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވެނު ގޮތް: އުމުރާ ކުރުމަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހިތްވަރު ދެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް ވަކި
ދުވަހެއް ކަނޑަޅުއްވާފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އަހަރުގެ ހުރިހާ ދުވަހެއްގައި ވެސް އުމުރާ ކުރުން
1496
މުސްތަހައްބުވެގެންވެއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ދަލީލެއް ނުވާ ނަމަ އަސްލަކީ ހުއްދަވުމެވެ.1497
ފުރަތަމަ ކަފި : އުމުރާގެ އެންމެ މާތް މ ސުން
މި ކަފީގައި ބަލައިލާނީ ރަމަޟާން މަހުގެ އުމުރާއި ހައްޖު މ ސުމުގެ އުމުރާގެ މާތްކަމުގެ މައްޗަށް
ޝަރުޢީ ދަލީލެއް ލިބިފައިވޭތޯ ބެލުމަށެވެ.
1491 ((الفروع)) البن مفلح)322 /5(، ((كشاف القناع)) للبهويت)520/2(.
1492 (احمللى)) البن حزم 65 /7(
1493 ((مصنف ابن أيب شيبة)))485/3(، ((احمللى)))68/7(.
1494 ((الدراري املضية)) للشوكاين)201 /2(
1495 رواه البخاري (1773)، ومسلم (1349).
1496 (احمللى)) البن حزْم)68 /7(.
1497 ((الفروع)) البن مفلح)322 /5(.
340

ފުރަތަމަ އަކުރު : ރަމަޟާން މަހުގެ އުމުރާ
ރަމަޟާން މަހުގެ އުމުރާގެ ހުކުން ދަނެއު، އެއީ މުސްރަޙައްބު އަޅުކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
1499 1498 ޝާ 1501 1500 ޤު
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما، قال: قال رسولُ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم المرأة من األنصارِ:)ما
منعكَِ أن تَُُ جِنَي معنا؟، قالت: كان لنا ان ضِحٌ، فركََبِه أبو فالن وابنهُ، لزَوحجِها وابنهِا، وتَركَ انضحاً ننحضِحُ عليه، قال: فإذا
كان رمضانُ اعتَمرِي فيه؛ فإ نَّ عُمحرةًَ يف رمضانَ ح جةٌَّ(ويف رواية:)فإن عمرة فيه تعدل حجة(1502 މާނައީ: މާތްاله އެ
ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يههوسلَم (ހައްޖުން އެނބުރިވަޑައިގެން أ مّ سنه ان ނަމަކަށް ކިޔުނު) އަންސާރީއްޔަ ކަނަބަލެއްގެ ކިބައިން
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ކަމަނާ ތިމަންމެންނާއެކު ހައްޖަށް ވަޑައިނުގަތީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ.
ތިމަންމެންގެ އަތުގައި އޮތީ (އަބ ސިނާނުގެ އަތުގައި އޮތީ) ދެ ޖަމަލެވެ. އެއް ޖަމަލުގައި ފިރިމީހާއި (އަ ބ
ސިނާނާއި(ދަރިފުޅު ދިޔައީ ހައްޖަށެވެ. އަނެއް ޖަމަލު ބޭއްވިފައި އޮތީ ދަނޑަށް ފެން ދޭށެވެ. ފަހެ)އިރުޝާދު
ދެއްވަމުން(އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ރަމަޟާން މަސް އައުމުން އުމުރާއެއް ކުރުން
އެދެވިގެންވެއެވެ. އެހެނީ ރަމަޟާން މަހުގައި ކުރެވޭ އު މުރާއަކީ ހައްޖެކެވެ. އަދި އެހެން ރިވަޔަތެއްގައިވެއެވެ.
އެ މަހުގައި ކުރެވޭ އުމުރާއެއް ހައްޖަކާ އެއްވަރުވެގެންވެއެވެ.
ދޭއް: ރަމަޟާން މަހުގައި ކުރެވޭ އުމުރާގައި ދެ ކަމެއް އެކުލެވެއެވެ. އެއް ކަމަކީ ރަމަޟާން މަހުގެ މުގައްދަސް
1503
މ ސުމެވެ. ދެވަނަ ކަމަކީ މައްކާގެ މުގައްދަސް ބިމެވެ.
1498 ((البحر الرائق)) البن جنيم)62 /3(، ((حاشية ابن عابدين)))473 /2(.
1499 (مواهب اجلليل)) للحطاب)39 /4(.
1500 ((اجملموع)) للنووي)148 /7(.
1501 (الفروع)) البن مفلح)320/5(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)43 /4(.
1502 البخاري (1782)، ومسلم (1256).
1503 ((زاد املعاد)) البن القّيهم)96 /2(
ه
341

ދެވަނަ އަކުރު : ހައްޖު މ ސުމުގެ އުމުރާ
ހައްޖު މ ސުމުގެ މައްސަރުތަކުގެ ތެރެއިން ދުވަހެއްގައި އުމުރާކުރުމަކީ މުސްތަހައްބު ކަމެކެވެ. އެއީ
1504
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ދެކެލައްވާގޮތުގައި ރަމަޟާން މަހުގެ އުމުރާއަށްވުރެން
ذو القعدْة އާއި ޝައްވާލުމަހުގެ އުމުރާ މާތްވެގެންވެއެވެ. 1505
ދަލީލު:
ހ - نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم ކުރެއްވެވި އެންމެހާ އުމުރާއެއް ކުރައްވާފައިވަނީ ذو القعدْةގައެވެ. اله ސުބުޙާނަހ
ه
ވަތަޢާލާ އެ އިލާހުގެ ނަބިއްޔާއަށް އިރާދަކުރައްވާނީ އެންމެ ރަނގަޅުގޮތެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކަލޭގެފާނު
1506
އުމުރާ ކުރެއްވެވި ވަގުތަކީ އެންމެ މާތް ވަގުތެވެ.
ށ - ހައްޖު މ ސުމަކީ އެ އަޅުކަމަށް اله ސުބުޙާނަހ ވަތަޢާލާ ޚާއްސަ ކުރެއްވެވި ވަގުތެވެ. ހައްޖު މ ސުމުގައި
އުމުރާއެއްކުރުމުގެ މިސާލަކީ ހައްޖެއްގެ މިސާލެވެ. އުމުރާގެ އެއް މަފުހ މަކީ ކުޑަ ހައްޖެއްގެ މަފުހ މެވެ. އެގޮތުން
1507
ހައްޖު މ ސުމުގައި ކުރެވޭ އުމުރާގެ މާތްކަން ކަށަވަރުވެއެވެ.
ދެވަނަ ބައި: ބިމުގެ މީޤާތުތައް
ބިމުގެ މީޤާތުތައް ބެހިގެންވަނީ ތިން ބަޔަކަށެވެ. އެއީ ميقاتُ اآلفاقيِ – މީޤާތުލްއާފާޤީއްޔިއާއި
(މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންގެ މީޤާތާއި) ميقاتُ امليِقاتِ – މީޤާތުލްމީޤާތީއްޔިއާއި
(މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނާއި އެތަނަށް ފައިބައިވާ މީހުންގެ މީޤާތާއި) ميِقاتُ امل كَيِِ –
މީޤާތުލްމައްކިއްޔި (މައްކާގައި ތިބޭ މީހުންގެ މީޤާތު) އެވެ. އޭގެ އަޙުކާމުތައް އުމުރާގެ ފުރަތަމަ ބާބުގައި
އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.
1504 ((اجملموع)) للنووي)148 /7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)258 /3(.
1505 انظر: ((لطائف املعارف)) البن رجب (ص:)259.
1506 (زاد املعاد)) البن القّي)91/2(.
ههم
1507
342

الباب الَّرابعِ: ا إِلححرامُ
ހަތަރުވަނަ ބާބު: އިހުރާން ބަނުން
343

ފުރަތަމަ ބައި : އިހުރާމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތް
އިހުރާމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތް އުމުރާގެ ދެވަނަ ބާބުގައި އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.
ދެވަނަ ބައި : އިހުރާމުގެ ސުންނަތް
އިހުރާމުގެ މާނާއި ޙުކުމާއި ޙިކުމަތް އުމުރާގެ ދެވަނަ ބާބުގައި އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : ހައްޖަށް ބަދެވޭ އިހުރާމުގެ އަޙުކާމުތައް
މިބައިގައި ހިމަނާނީ ހައްޖަށް ބަދެވޭ އިހުރާމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : އިހުރާމުގެ ވައްތަރާއި އޭގެ އަޙުކާމުތައް
މި ބަހުސުގައި ބަލައިލާނީ އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރާއި އޭގެ ހުކުމާއި ރަސ ލާ އިޚުތިޔާރުކުރެއްވި
ވައްތަރާއި އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރުން އެންމެ މާތް ވައްތަރާއި އިހުރާންބަންނަ ވަގުތު އޭގެ ވަށްތަރު
ކަނޑައެޅުމުގެ ހުކުމާއި އިޙުރާމުގެ ވައްތަރު އައްޔަންނުކޮށް ބަދެވޭ އި ޙުރާމުގެ ހުކުމާއި ހިތުން ނިޔަތްގަތް
ވަށްތަރާ ޚިލާފަށް ދުލުން ނިޔަތްގަނެ ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުމާއި މިވެނި މީހަކު އިހުރާން ބަންފަދައިންކަމަށް
ބުނެ ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުމުގެ މައްޗަށެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރާއި އޭގެ ހުކުން
އިހުރާމުގައި ވަނީ ތިން ވައްތަރެވެ. އެއީ اإلفراد އާއި القهران އާއި التمتُّع އެވެ. އެ ތިން ވައްތަރު
1510 1509 1508
ވެސް ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1511
މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ.
1508 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)40 /2(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)518 /2(.
1509 ((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(/1)381، وينظر: ((حاشية الصاوي على الشرح الصغري)))34 /2(.
ه
1510 ((اجملموع)) للنووي)151/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)44/4(.
1511((الفروع)) البن مفلح)330 /5(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)260/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)232/3(.
344

ދަލީލު: ހަދީސް:
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها، قالت: خَرجحنا مع رسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلََّم، فقال:)مَن أرادَمنكم أن يهُِ لَّ حَبجوعُمحرةَ،
فلَحيحفعلَح، ومن أراد أن يهُِ لَّ حَبج فلُحيهِ لَّ، ومن أراد أن يهُِ لَّ بعُمحرةَ فلُحيهِ لَّ(1512 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم
ގެ އަރިހުގައި ހައްޖަށް ނިކުތީމެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި މީހުންގެ ތެރެއިން
ހައްޖާއި އުމުރާ އެއްކޮށް އަދާކުރަން ބޭނުންވާނީހާ ފަހެ އެގޮތަށް އިހުރާން ބަންނަހުއްޓެވެ. އަދި ތިޔަބައި
މީހުންގެ ތެރެއިން ހައްޖު އެކަނި އަދާކުރަން ބޭނުންވާނީހާ ފަހެ އެގޮތަށް އިހުރާން ބަންނަހުއްޓެވެ. އަދި
ތިޔަބައި މީހުންގެ ތެރެއިން ހަމައެކަނި އުމުރާއެއް އަދާކުރަން ބޭނުންވާނީހާ ފަހެ އެގޮތަށް އިހުރާން
ބަންނަހުއްޓެވެ.
ށ - قالت عائشةُ رضَِيَهُلاعنها:)فأهَلَّ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم حبج، وأه لَّ به انسٌ معه، وأه لَّ انسٌ ابلُعمحرِةَوالَْجِ،
وأه لَّ انسٌ بعُمحرةَ، وكنتُ فيمَنح أهَلَّ ابلُعمحرِةَ(1513 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ހައްޖަކަށް އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން އެ ކަލޭގެފާނާއެކު އެގޮތަށް
އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ހައްޖާއި އުމުރާ އެއްކޮށް އަދާކުރަން އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި
ބައެއް މީހުން ހަމައެކަނި އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަ ންނަވީ ހަމައެކަނި އުމުރާއަށް އިހުރާން
ބެންނެވި މީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ.
ويف رواية: (مِناَّ مَن أهَلَّ ابلَْجِمحفُرِدًا،وِمناَّ مَن قَ رنََ،وِمناَّ مَن مَّتتعَ)1514 މާނައީ: އަދި ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ތިމަންމެންގެ
ތެރޭގައި اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާންބަން މީހުންނާއި القهرانގެ މަގުން އިހުރާންބަން މީހުންނާއި التمتُّعގެ މަގުން
އިހުރާންބަން މީހުން ހިމެނެއެވެ.
1512 رواه البخاري (1786)، ومسلم (1211) واللفظ له.
1513 رواه مسلم (1211).
1514 رواه مسلم (1211).
345

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސްގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވަނީ އަޞްޙާބުބޭކަލުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ
އަރިހުގައި އިހުރާން ބެންނެވި ތިންވައްތަރެވެ. އެއީ اإلفراد އާއި القهران އާއި التمتُّع އެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި ރަސ ލާ އިޚުތިޔާރުކުރެއްވި ވައްތަރު
އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އިޚުތިޔާރުކުރެއްވެވީ القهرانގެ ވައްތަރެވެ. އެއީ
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.1515 އަދި އެއީ ހަދީސް علم ވެރީންގެ ތެރެއިން އިސްޙާޤު ބުނި ރާހަވައިހި އާއި
امْل 1516 اهل 1518 1517
ابن نذهرގެ ރައުޔެވެ. އަދި ابن مامގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ބާޒުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު
1519
ޢުޘައިމީންގެ ވެސް ރައުޔެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަޙުމަދު ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އިހުރާން ބެންނެވީ
القهرانގެ ވައްތަރުކަމާމެދު ތިމަންނައަށް ޝައްކެއްނެތެވެ. އަދި ތިމަންނަ އެންމެ ހިތްހަމަޖެހެނީ التمتُّعގެ
ވައްތަރެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ އިހުރާން ބަދެވޭ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެފަހު (މެދު)
1520
ވައްތަރުކަމަށްވާތީއެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. الرباء އާއި ޢާއިޝަތުގެފާނާއި ޙަފުޞަތުގެފާނާއި އަނަސުގެފާނުގެ ކިބައިން
އައިސްފައިވާ އެންމެހާ ރިވާޔަތެއްގައިވަނީ1521 އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
އިޚުތިޔާރުކުރެއްވެވީ القهرانގެ ވައްތަރުކަމަށެވެ.1522
ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން އިއުތުގާދުކުރާ ގޮތުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އެންމެ ފުރަތަމަ
1515 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)41/2(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)519/2(.
1516 ((فتح الباري)) البن حجر)429/3(
1517 (فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)522 /2(.
1518 ((فتاوى نور على الدرب)))359/17(.
1519 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)76/7(
1520 ((جمموع الفتاوى)))34/26(، ويـنظْ ر: ((االختيارات الفقهية)) (ص:466).،
1521 يـنظْ ر: ((فتح الباري)) البن حجر)429 /3(.
1522 ((احمللى)))165/7(،
346

އިހުރާން ބެންނެވީ ހަމައެކަނި ހައްޖަކަށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އެ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދެވީއެވެ.
1523
އެގޮތުން އެކަލޭގެފާނުގެ އިހުރާންބަނުން القهرانގެ ވައްތަރަށް ބަދަލުވީއެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ ސައްހަރައުޔަކީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ހައްޖާއި އުމުރާ
ه
އެއްކޮށް ކުރެއްވެވިކަމަށެވެ. އަދި ކަތިލެއްވުމަށް އަރިހުގައި ހަދުޔު ގެންދެވިކަމަށެވެ. އަދި މައްކާއަށް
ވަޑައިގެންނެވުމަށްފަހު ޠަވާފަކާއި ސަޢުޔެއް ނ ނީ ނުކުރައްވާކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އެ ދެ ޠަވާފުގެ އިތުރުން
ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވިކަމަށެވެ. އެކަލޭ ގެފާނު ހައްޖަށް އިހުރާންބަން ވައްތަރުކަމުގައި ހަދީސުގެ އިލްމު
މަޢުރިފާވެފައިވާ ބޭކަލުންގެ ދެކެލެއްވެވީ އެގޮތެވެ. އެގޮތުން އެ ބާބުގައި އިބުނު ޙަޒުމު ރަނގަޅު ބާބެއް
1524
ލިޔުއްވަފައި ވެސް ވެއެވެ.
ابنالقّي ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَم އިޚުތިޔާރުކުރެއްވެވީ الق هرانގެ
هم ه
1525
ވައްތަރުކަމަށް ތިމަންމެން މި ދަންނަވަނީ ވިއްސައްވުރެ ގިނަ ސައްހަ ހަދީސުން އެކަން ސާބިތުވާތީއެވެ.
އަދި ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ކަމުގައި ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުތަކަށް މީހަކު ނަޒަރު ހިންގައި، ހަދީސުތައް އެކަތި
އަނެކައްޗާއި ގުޅުވައި، ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުތައް މަޢުރިފާކޮށް ވިސްނައިގެންފި ނަމަ އެ ކަމުގައި އޮތް
1526
އޮޅުންބޮޅުމުން އޮޅުންފިލައި އޭގެ އެންމެ ސައްހަގޮތް އެނގިގެންދާނެއެވެ.
އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَم އިޚުތިޔާރުކުރެއްވެވީ
ه
القهرانގެ ވައްތަރުކަމަށް ދިހައަކަށްވުރެ ގިނަ ޞަޙާބީންގެ ކިބައިން ޞައްޙަ ރިވާޔަތް ލިބިފައިވެއެވެ. އެއާޚިލާފަށް
އެ ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ބެންނެވުމުގައި އިޚުތިޔާރުކުރެއްވެވީ اإلفراد އާއި التمتُّع ގެ ވައްތަރުކަމަށް އައިސްފައިވާ
ރިވާޔަތުގައި ބަލިކަށިކަން ފާހަނގަކުރެވިފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ބެންނެވީ القرانގެ ه
1523 ((اجملموع)))159/7(،
1524 ((جمموع الفتاوى)))80/26(
1525 (زاد املعاد)))107/2(
1526 (زاد املعاد)))121/2(.
347

ވައްތަރުކަމާމެދު ޝައްކެއް ނުއުފެދެއެވެ.1527 އަދި ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ ދެކޭގޮތުގައި އެންމެ
ފުރަތަމައިން القهرانގެ ވައްތަރަށް އެ ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ނުބަންނަވާކަމަށް ބައެއްބެކަލުން ދެކެވަޑައިގަތްކަމުގައި
ވިޔަސް އެ ބޭކަލުން ވެސް އެ ކަލޭގެފާނު އެންމެ ފުރަތަމަ އިހުރާން ބެންނެވީ ހަމައެކަނި ހައްޖަކަމަށާއި ދެން
އެއަށްފަހު އެ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދެވިކަމާމެދު ދެބަސްވެރިވެފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ހުރިހާ
ރައުޔެއްގެ ހާސިލަކީ އެ ކަލޭގެފާނު ތުރުކުރެއްވެވި އިހުރާމުގެ ވައްތަރަކީ القرانގެه ވައްތަރުކަމަށެވެ.1528
ދަލީލު: ހަދީސް:
ހ - عمرُ بنُ اخلطَّابِ رضَيَ هُلاعنه عَنِ الَّنبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال:))أاتين الليلة آت منِ رَيِب ، فقال: صلَِ يف هذا
الوادي امُلباركَ، وقُلح: عُمحرةًَ يف حَجةَّ(1529 މާނައީ: މާނައީ:މާތް اله ރުއްސުންލެއްވިعمر بناخلطَاب نيبއާ صلَى هلا
علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ދަތުރުފުޅު
ފަށްޓަވައިގެން ވާދިލްޢަޤީޤުގައި ހުންނަވައިގެން(ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރޭގައި
اެلهގ ޙަޟުރަތުން ބޭކަލަކު (ޖިބުރީލުގެފާނު ނުވަތަ ހުވަފެނެއްގައި ބޭކަލަކު) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ.
ބަރަކާތް ލެެއްވިގެންވާ މި ވަދީގައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. " ޙައްޖާއެކު އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް ފަށައިގަންނަމެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އަށް އަމުރުވެވުނީ ޙައްޖާއެކު އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް އިހުރާން
ބެންނެވުމަށެވެ. ޙައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާގެ އަޅުކަން ވެއްދުމުން އޭގެ ހުކުމަކީ القهرانއެވެ. އެހެންކަމުން އެ
ކަލޭގެފާނުގެ އިހުރާން ބެންނެވީ القهرانއަށްކަން ސާބިތުވެއެވެ.1530
ށ - عَنِ ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قال:)مَّتتعَ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يف حَجةَّ الوداع ابلُعمحرِةَ إل الَْجِ، وأهدى
1527 (فتح الباري)))429/3(
1528 ((فتح الباري)))430/3(.
1529 رواه البخاري (1534).
1530 (فتح الباري)) البن حجر)392/3(.
348

فسا قَ معه اهَلحديَمن ذي الْلَُيفةِ، وبدأ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم فأهَلَّ ابلُعمحرِةَمَُّث أهَلَّ ابلَْجِ(1531
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
حجةَ الوداع ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއަށް ވައްދަވައިގެން التمتُّع ގެ މަގުން
އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ކަތިލެއްވުމަށް ހަދުޔައެއް އަރިހުގައި ގެންދެވިއެވެ. އެއީ ذي الْلَُيفة އިންނެވެ.
އަދި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم އުމުރާއަކަށް ލައްބައިކަ ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ހައްޖަކަށް ލައްބައިކަ
ވިދާޅުވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އަޞްހާބުބޭކަލުންގެ ނަޒަރުގައި التمتُّع ގެ މަފުހ މަކީ القهرانއެވެ. އެކަން އިބުނު ޢުމަރުގެ
އިސްވެދިޔަ ބަސްފުޅު (مَّتتعَرسولُ هِلا صلَّى هلا عليهوسلََّم يف حَجةَّ الوداع ابلُعمحرِةَإل الَْجِ) ގެ ލަފުޒުން އެނގެއެވެ. 1532
ނ - فِعحلُ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما وأَّنه قَ رنَ الَْجَّ إل الُعمحرةَ، وطاف هلما طوافًا واح دًا، مَّث قال:)كذلك فَ علََرسولُ هِلا
صلَّ ى هلا عليهوسلََّم(1533 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ އަމަލުފުޅެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ހައްޖަކަށް އުމުރާއެއް ވައްދައިގެން القهران ގެ މަގުން އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި
އެ ދެ އަޅުކަމަށް ކުރެއްވީ އެންމެ ޠަވާފެކެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. " رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އަމަލުކުރެއްވެވީ
އެގޮތަށެވެ."
ރ -عن حَحفصةََ رضَِيَهُلاعنها:))أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم أمَرَأزواجَه أن حَيحلِلحنَعامَحَ جةَِّ الوداعِ، قالتحفصة: فقُلحتُ:
ما مينَ عكُ أن تُُلَِّ؟ فقال: إيِن لَّب حد تُ رأسي، وقَ لَّحد تُ هَحدييِ، فال أُحِلُّ حىت أنََُر هَحدييِ(1534 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޙަފުޞަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيب އާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނަށް ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި (ޢުމުރާ ފުރިހަމަ ކުރުމަށްފަހު)
1531 رواه البخاري (1691) واللفظ له، ومسلم (1227).
1532 ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)66 /26(، ((زاد املعاد)) البن القّيهم)112/2(وما بعدها.
ه
1533 رواه البخاري (1640)، ومسلم 1230)
1534 رواه البخاري (1697)، ومسلم (1229) واللفظ له.
349

އިހުރާންކަނޑުއްވައިލުމަށް އެންގެވިއެވެ. ޙަފުޞަތުގެފާނު ވިދާޅުވެތެވެ. އެހިނދު ތިމަން ދެންނެވީމެވެ.
ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ކަނޑުއްވައިނުލައްވަނީ ކީވެތޯއެވެ؟ އެ ހިނދު އެ ކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ القهرانގެ މަގުން
އިހުރާން ބަންނަވައިގެން ކަމަށްވާތީ) ޢުމުރާއި ހައްޖުއެއްކޮށްގެން ކުރެއްވުމަށް އިހުރާން އަޅުއްވައިގެން
ކަމަށްވާތީ(ފަހެ ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނު ވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ތަތްކޮށްފައެވެ. އަދި ކަތިލުމަށް
ގެންނެވި ހަދުޔުގައި (ޖަނަވާރުގައި) ވަނީ ގިލަފައްޗެއް އެޅުވިފައެވެ. އެހެންކަމުން އެ ހަދުޔު ކަތިލެވުމުގެ
ކުރިއަކުން ތިމަންކަލޭގެފާނަކަށް އިހުރާން ކަނޑައެއް ނުލެވޭ ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހުންނެވީ ހައްޖާއެކު އިހުރާން
ބެންނެވި އުމުރާގެ އަޅުކަންމަތީގައިކަމަށެވެ. އަދި އެ ކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ القهرانގެ މަގުން އިހުރާން
ބަންނަވައިގެން ކަމަށްވާތީ ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ނިމުމުން ނ ނީ އިހުރާން
ކަނޑައިނުލެވޭނެކަމެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކަލޭގެފާނު ހައްޖަށް އިހުރާން ބެންނެވީ القهرانގެ މަގުންކަން
1535
ސާބިތުވެއެވެ.
ބ - عن أن س رضَِيَ هُلا عنه، قال: (مَِسعح تُ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم يلَُبِ ابلَْجِ والُعمحرِةَ مجيعاً) 1536 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި އަނަސުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖާއި
އުމުރާއަށް އެއްކޮށް ތަލްބިޔާ ވިދާޅުވި ހިނދު ތަމަންނަ އަޑުއެހީމެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރުން އެންމެ މާތް ވައްތަރު
އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރުން އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ التمتُّعގެ (އައްތަމައްތުޢުގެ) ވައްތަރެވެ. އެއީ
1537
ކަތިލާނެ ހަދިޔެއް ހަމަޖައްސާފަ ނުވާމީހާއަށެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ
1535 (زاد املعاد)) البن القّيهم)101/2(
ه
1536 رواه البخاري (4354 ،4353)، ومسلم (1232) واللفظ له..
1537 ((الفروع)) البن مفلح)331 /5(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)260/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)232/3(، ((جملة
البحوث اإلسالمية(((260/59).
350

1538
މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނު ޢައްބާސާއި ސަޢުދު ބުނި އަބީ
ވައްޤާޞާއި އިބުނު ޢުމަރާއި އިބުނުއްޒުބައިރާއި ޢާއިޝަތުގެފާނާއި احلسن އާއި ޢަޠާއު އާއި ޠާއ ސާއި މުޖާހިދާއި
القاسم 1540 1539
ޖާބިރު ބުނި ޒައިދާއި ސާލިމާއި އާއި ޢިކުރިމާގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޙަޒުމުގެ ރައުޔެވެ.
1541
އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ ސައްހަ ޤައުލެއްކަމުގައި ބެލެވެނީ އިހުރާމުގެ ތިން ވައްތަރުން
އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ التمتُّعގެ (އައްތަމައްތުޢުގެ) ވައްތަރުކަމަށެވެ. އެއީ ކަތިލާނެ ހަދިޔެއް ހަމަޖައްސާފަ
ނުވާމީހަކަށެވެ. އަދި ކަތިލާނެ ހަދިޔެއް ހަމަޖައްސާފައިވާ މީހެއް ނަމަ އެ މީހަކަށް އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ
القهرانގެ ވައްތަރެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އާ އިގުތިދާވުމުގެ ގޮތުންނެވެ. 1542
ދަލިލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فََمنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِاحهَلحد يِ) 1543 މާނައީ: އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް
ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިހުރާމުގެ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން التمتُّعގެ (އައްތަމައްތުޢުގެ) ވައްތަރު ޚާއްސަގޮތެއްގައި
1544
ބަޔާންކުރެވިފައިވާތީވެ އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ އެ ވައްތަރުކަންއެނގެއެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް:
ހ - عن جاب رِ ب نِ عبدِ هِلا األنصاريِ رضَِيَ هُلا عنهما:)أَّنه حَجَّ مع رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم عامَ ساق اهَلحديَ معه،
وقد أهَلُّوا ابلَْجِ محفَُردًا، فقال رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: أحِلُّوا منِ إحرامِكم، فطُوفوا ابلَبيحتِ وبنََيح الصفَّا وامَلرحوَة،
1538 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)44/4(، ((اجملموع)) للنووي)150/7(.
1539 (احمللى)) البن حزْم)101/7(، ((املغين)) البن قدامة)260/3(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))259/59(.
1540 ((احمللى)) البن حزْم 103 ،99/7(رقم)833.
1541 (الشرح املمتع)) البن عثيمني)77/7(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))264/24(
1542 (جمموع فتاوى ابن ابز)))130/16(.
1543 البقرة 196
1544 جملة البحوث اإلسالمية(((261/59).
351

وقَصِروا، وأقيموا حَالاًل حىت إذا كان يومُ التََّحوِيةَ فأهِلُّوا ابلَْجِ، واجعلوا التِ قَ دَّمحتُم هبا مُتعةً، قالوا: كيف نََحعلَُها متعةً وقد
مََّسيحنا الَْجَّ؟ قال: افح علَُوا ما آُمركُم به؛ فإيِنلوال أيِن سحقُتُ اهَلحديَ، لفَعلَحتُ مِثحلَالذي أَمَرحتكُم به، ولكنِح ال حَِيلُّ مين حرامٌ، حىت
يبلُغَ اهَلحديُحَِملَّه. ففعلوا (1545 މާނައީ: جابهر ب هن عبده هلاه األنصاريّގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެ
ه
ޞަޙާބީ رسو ل ا لَّهصلّى هلاعلْ يه هوسلَم ގެ އަރިހުގައި ހައްޖަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެއީ) ހިޖުރައިން ދިހަވަނަ އަހަރު
ކުރެވުނު حجةَالوداهع ގައި(އެ ކަލޭގެފާނު އަރިހުގައި ކަތިލެއްވުމަށް ހަދުޔަ ގެންދެވުނު އަހަރު ވެސް މެއެވެ.
އަދި ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުން اإلفراد ގެމަގުން ހައްޖަށް އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم (މައަކާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން) ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި މީހުން (ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް
ވެއްދުމަށް ޓަކައި(އިހުރާން ކަނޑުއްވައި ހަލާލު ވެގަންނާށެވެ. ފަހެ)ހަލާލުވެގަތުމަށް ޓަކައި(ގެފުޅުގައި
ޠަވާފުކޮށް އަދި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުމަށްފަހު ބޯކުރުކުރުކޮށްލުން ހުއްޓެވެ. އަދި (އެއަށްފަހު)
ތަރުވީއްޔާގެ ދުވަސް (ذو احلهجةَ މަހުގެ އަށްވަނަ ދުވަސް) އަތުވެއްޖައުމަށްދާދެން ޙަލާލުވެގެންވާ ހާލު
(އަންހެނުންނާ ޖިމާޢުވުމާއި އިހުރާމަށް ޓަކައި މަނާކުރެވިގެންވީ ހުރިހާ ކަމަކަށް އިޒުނަ ލިބިގެންވާ ހާލު)
ދެމިތިބޭށެވެ. ފަހެ (އެ ދުވަސް ވަނުމުން) ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންނާށެވެ. އަދި (ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް
ވައްދައިގެން التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނީ ކަމުގައި ހަދާށެވެ. އެ ބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. ތިމަންމެން
ހަމައެކަނި ހައްޖަކަށް (اإلفرادގެ މަގުން) ނިޔަތްގަނެ އިހުރާން ބަދެފައިވަނިކޮށް التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން
ބަދަލުކުރާނީ ކޮންފަދައަކުންތޯއެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި މީހުންނަށް އެންގެވުނުގޮތަށް
އަމަލުކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހަދުޔު ގެނެވިފައިނުވީ ނަމަ ތިމަންކަލޭގެފާނު ވެސް
އަމަލުކުރައްވަނީ ތިޔަބައި މީހުންނަށް އަމަލުކުރުމަށް އެންގުނުގޮތަ ށެވެ. ނަމަވެސް)القهران ގެ މަގުން އިހުރާން
ބަންނެވުމަށްފަހު(ހަދުޔު އޭގެ މަހައްލަށް ފޯރައިފުމަށްދާދެން)އެއަށް އުނިއިތުރު ވައްދައިގެން(ހަރާންކަމެއް
ހަލާލުކުރުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. ދެން އެ ބެކަލުން އެ ކަލޭގެފާނު އެނގެވިގޮތަށް
1545 رواه البخاري (1568)، ومسلم (1216) واللفظ له.
352

އަމަލުކުރައްވާފިއެވެ.
ދަނެއު، މި އަމަލުފުޅުގެ އެއް ހިކުމަތަކީ ޖާހިލީ ޒަމާނުގައި ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާ ކުރުން މާނާ ކުރެވުނު
އަގީދާ ނިމުމަކަށް ގެނައުމެވެ. ޖާހިލީ ޒަމާނުގު އަގީދާއަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކުރުން ހަރާންކަމުގެ
އަގީދާއެވެ.
ށ - عن عائشة رهضي هلاعنها، قالت: قال رسو ل هلاه صلَى هلا عليه وسلَم:)لو استقََبلحتُ منِ أَمحري ما استحدَبَرح تُ ما سحقُتُ
اهَلحديَ، ولَْلََلحتُ مع الَّنا سِ حني حَلُّوا(1546 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު
ބޭނުންވާގޮތަށް އެ ކަން ކުރުމުގެ ފުރުސަތު ކުރީގައި ލިބުނު ނަމަހީ)އެބަހީ، ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާ
ކުރުމުގެ ހުއްދައޮތްކަން ކުރީގައި އެނގިފައިވީ ނަމަހީ(ތިމަންކަލޭގެފާނު ހަދުޔަ ނުގެންނެވީމުއެވެ. އަދި
މީސްތަކުން (އުމުރާ އަދާކުރުމަށްފަހު) އިހުރާން ކެނޑުއްވައި ހަލާލުވެގަތްފަދައިން ތިމަންކަލޭގެފާނު ވެސް
ހަލާލުވެގަތީމުއެވެ.
ނ - عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما:)أَّنه سُئلَِعن متعةَِالَْجِ، فقال: أه لَّ املهاجرونَ واألنصارُوأزواجُالنبِصلَّى هلا عليه
وسلََّم يف حَجةَِّالوداعِ، وأَهحلَلحنا، فل ماَّ قَدِمحنا مكََّةَ، قال رسولُ هِلا صلي هلا عليه وسلم: اجحعلَوا إهاللكَم ابلَْجِعُمحرةًَ إاَّل مَنح
قَ لَّدَ اهَلحديَ(1547 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙަބީ ކުރެން التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުމާމެދު ސުވާލުކުރެވުނެވެ.
ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. މުހާޖިރުންގެ ބޭކަލުންނާއި އަންޞާރީ ބޭކަލުންނާއި نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ގެ
އަނބިއަނބިކަބަލުން حجةَ الوداهع ގައި އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެން އިހުރާން ބަނީމުއެވެ. ފަހެ
ތިމަންމެނަށް މައްކާއަށް އާދެވުމުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ . ހަދުޔު ގެނަސްފައިވާ
1546 رواه البخاري (7229) واللفظ له، ومسلم (1218).
1547أخرجه البخاري معلقاا بصيغة اجلزم برقم (1572)، وأخرجه موصواال اإلمساعيليكما يف))فتح الباري((البن حجر (434 /3). قال األلباين يف
((حجة النيب)))90(: أخرجه البخاري تعليقاا جمزوماا ورواه مسلم خارج صحيحه موصواال وإسناده صحيحٌ، رجال ه رجال ال صَحي هح.
353

މީހުން ފިޔަވައި ދެންތިބި މީހުން އެ މީހުންގެ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވައްދާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހ - މީސްތަކުން ހަމައެކަނި ހައްޖަކަށް (اإلفراد ގެ މަގުން) ނިޔަތްގަނެ އިހުރާން ބަދެފައިވަނިކޮށް ހަދުޔު
ގެނަސްފައިވާ މީހުން ފިޔަވައި ދެންތިބި މީހުން އެ މީހުންގެ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވައްދައިގެން التمتُّعގެ
މަގުން އިހުރާން ބަދަލުކުރެއްވުމަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެނގެވިކަން ސާބިތުވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم އަޅުކަންތަކުގައި އިޚުތިޔާރުކުރައްވަވަނީ އަބަދުވެސް އެކަމުގައި އޮންނަ އެންމެ މާތްވެގެންވާ ގޮތެވެ. 1548
ށ- رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އެންމެ ފަހުން އިޚުތިޔާރުކުރެއްވެވީ التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން
1549
ބަދަލުކުރެއްވުމަށެވެ. އެންމެ ފަހުގެ އިޚުތިޔާރަކީ އެންމެ މޮޅުގޮތަކަމުގައި ބެލެވެއެވެ.
ނ - التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުމުން އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއް ލިބެއެވެ. އަދި އިތުރު އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުން
1550
ކަތިލުމުގެ ފުރުސަތު ވެސް ލިބެއެވެ. އެހެންކމުން އެއީ އެންމެ މާތް ގޮތެވެ.
ރ - التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުމުގައި ލުއިފަސޭހަތަކެއް ލިބެއެވެ. އެއީ ހައްޖާއި އުމުރާ ދެމެދު އުފާކުރުމުގެ
1551
ފުރުސަތުލިބުމެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : އިހުރާންބަންނަ ވަގުތު އޭގެ ވަށްތަރު ކަނޑައެޅުމުގެ ހުކުން
އިހުރާންބަންނަ ވަގުތު އޭގެ ވަށްތަރު ކަނޑައެޅުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. އެ ގޮތަށް
1552
ޝަރުޠުކުރެއްވެވީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ޖުމުހ ދަންނަބޭކަލުންނެވެ. އަދި އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ
1554 1553
ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
1548(جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)54/26(.
1549 ((جملة البحوث اإلسالمية)) 259/59(
1550 (الذخرية)) للقرايف)286/3(،
1551 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)77/7(.
1552 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)63/4(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)221/3(.
1553 ((اجملموع)) للنووي)227/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)477/1(.
1554 ((الفروع)) البن مفلح)328/5(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)232 ،230/3(
354

ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عمرُ بنُ اخلطَّابِ رضَيَ هُلا عنه عَنِ الَّنبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال:))أاتين الليلة آت منِ رَيِب،
فقال: صلَِيف هذا الوادي امُلباركَ، وقُلح: عُمحرةًَ يف حَجةَّ(1555 މާނައީ: މާނައީ:މާތްاله ރުއްސުންލެއްވިعمربناخلطَاب
نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ
ދަތުރުފުޅު ފަށްޓަވައިގެން ވާދިލްޢަޤީޤުގައި ހުންނަވައިގެން(ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް
ރޭގައި اެلهގ ޙަޟުރަތުން ބޭކަލަކު (ޖިބުރީލުގެފާނު ނުވަތަ ހުވަފެނެއްގައި ބޭކަލަކު) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ
ވިދާޅުވިއެވެ. ބަރަކާތް ލެއްެވިގެންވާ މި ވަދީގައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. " ޙައްޖާއެކު
އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ފަށައިގަންނަމެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުގައި ވާ އަކުރު (في) ގެ މަނައަކީ (مع) ގެ މާނައެވެ. އެގޮތުން މާނައަކަށްވާނީ
1556
ޙައްޖާއެކު އުމުރާގެ އަޅުކަން ހިމެނުމެވެ. ދަނެއު، އެ މާނައިން އިހުރާންބަންނަ ވަގުތު އޭގެ ވަށްތަރު
ކަނޑައެޅުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަން އެނގެއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
1557
ހ - އަޅުކަމުގެ ވަށްތަރު ކަނޑައެޅުމަކީ އޭގެ އަސާސެވެ.
ށ - އިހުރާންބަންނަ ވަގުތު އޭގެ ވަށްތަރު ކަނޑައެޅުމަކީ ހައްޖުވެރިޔާގެ އަޙުކާމުތައް ތަންފީޒުކުރަން ފަސޭހަވާނެ
1558
ކަމެކެވެ. އަދި އިޙުލާޞްތެރިކަމާ އެންމެ ގާތްވެގެންވާ ގޮތެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި : އިޙުރާމުގެ ވައްތަރު އައްޔަންނުކޮށް ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުން
އިޙުރާމުގެ ވައްތަރު އައްޔަންނުކޮށް ބަދެވޭ އިޙުރާމު ސައްހައެވެ. އަދި އަޅުކަމަށް ފަށައިގަތުމުގެ
1555 رواه البخاري (1534).
1556 ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)560/9(.
1557 (الذخرية)) للقرايف)221/3(
1558 ((مغين احملتاج)) للشربيين)477/1(، ((هناية احملتاج)) للرملي)265/3(.
355

ކުރީގައި އެ މީހަކު ބޭނުންވި ވައްތަރަކަށް ނިޔަތް ގަތުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި1559 މާލިކީ
މަޒުހަބާއި1560 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި 1561 ޙަންބަލީ މަޒުހަބު 1562 އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް
ހ - عن جاب رِ بن عبدِهلا رضَِيَهُلاعنهما قال:)قَدِمَعلُّي بنُأيب طال ب رضَِيَهُلاعنه، بِسعايِتَه، قال له النبُّ صلَّىهلا عليه
وسلََّم: مَبأهحلَلحتَ اي علُّي؟ قال: مبا أهَلَّ به النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم، قال: فأَهحدِ، وام كُ حث حراماًكما أنت(1563 މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. (حجةَ الوداع ގެ ދަތުރުފުޅު ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم މައްކާއަށް ވަޑައިގަތުމުން) މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި علُّي بنُأيب طالب (ޔަމަނުކަރާގައި ހުންނަވާފައި) އަތްޕުޅުގައި ޖަމާކުރެވިފައި ހުރިނަމަ ހުރި
ބައިތުލްމާލުގެ މުދަލަކާއެކު މައްކާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ އިހުރާން
ބެންނެވީ ކޮންވައްތަރަކަށް ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އިހުރާން ބެންނެވިފަދައިންނެވެ.)އެ
ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ބަނުއްވަފައިވީ القهرانގެ މަގުން ކަމަށްވާތީ(ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހަދުޔު ހަމަޖައްސާށެވެ.
އަދި ތިޔަހުންނެވިގޮތަށް އިހުރާން މަތީ (ހައްޖުގެ އަޅުކަން ނިމެންދެން) ދެމިހުންނާށެވެ.
ށ - عن أيب موسى رضَِيَ هُلا عنه قال:)قَدِمح تُ على رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم وهو مُنيِخٌ ابلبطَححاءِ، فقال يل:
أحَجَحج تَ؟، فقُلحتُ: نعم، فقال: مَب أهحلَلحتَ؟، قال: قُ لحتُ: لَّب يح كَ إبهال ل كإهاللِ النبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم، قال: فقد
أحسنَح تَ، طُ حف ابلَبيحتِ وابل صفَّا واملروة، وأَحِلَّ(1564 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ މ ސާގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ البطْحاء ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އުޅުއްވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނުގެ
1559 (البحر الرائق)) البن جنيم(346/2)، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)438/2(.
1560 (مواهب اجلليل)) للحطاب)63/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))26/2(.
1561 ((مغين احملتاج)) للشربيين)477/1(، ((هناية احملتاج)) للرملي)265/3(.
1562 ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)533/1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)267/3(.
1563 رواه البخاري (4352) واللفظ له، ومسلم (1216).
1564 رواه مسلم 1221)
356

އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ ކުރެން އެކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިބާ ހައްޖު ކުރައްވަނީ ހެއްޔެވެ؟
ފަހެ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ އިހުރާން ބެންނެވީ
ހައްޖުގެ ކޮންވައްތަރަކަށްތޯއެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ . ތިމަންނަ އިހުރާން ބެންނެވީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم
އިހުރާން ބެންނެވި ވައްތަރާ އިގުތިދާ ވެގެންނެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ އަމަލު ކުރެއްވެވީ ރަނގަޅަށެވެ.
ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް އަދި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރާށެވެ. އަދި (ދެން) އިހުރާން ކަނޑުއްވައިލާށެވެ.
ހަވަނަ ކަފި: ހިތުން ނިޔަތްގަތް ވައްތަރާ ޚިލާފަށް ދުލުން ނިޔަތްގަނެ ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުން
ހިތުން ނިޔަތްގަތް ވައްތަރާ ޚިލާފަށް ދުލުން ނިޔަތްގަނެ ބަދެވޭ އިޙުރާމު، މިސާލަކަށް القهرانގެ މަގުން
ހިތުން ނިޔަތްގަނެފައި اإلفراد ގެ މަގުން ދުލުން ނަޔަތްގަތުމެވެ. އެހިނދު ހުކުމަކީ ހިތުން ނިޔަތްގަތް ގޮތަށެވެ.
1565
ދުލުން ކިޔުނު ގޮތަކަށްނ ނެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް: (إنََّّا األعما لُ ابلنيِاَّتِ، وإنََّّا لِكُلِ امحرِ ئ ما نوى) 1566 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން އަމަލުތައް ވަނީ
ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އަމަލުތަކުގެ ޖަޒާ ލިބުންވަނީ އެ މީހެއްގެ ނިޔަތާ އެއްގޮތަކަށެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު: ابناملنذْره އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު ހައްޖަކަށް ހިތުން ނިޔަތް ގަނެފައި
އިހުރާން ބަންހިނދު އުމުރާއަކަށް ދުލުން ނިޔަތްކިޔައިފި ނަމަ ނުވަތަ އުމުރާއަކަށް ހިތުން ނިޔަތް ގަނެފައި
އިހުރާންބަން ހިނދު ހައްޖަކަށް ދުލުން ނިޔަތް ކިޔައިފި ނަމަ އޭގެ ހުކުން ބަދަލުވެގެންދާނީ އެމީހެއްގެ
1567
ނިޔަތާއެއްގޮތަށެވެ. އެ މީހަކު ދުލުން ކިޔުނުގޮތަކަށްނ ނެވެ.
1565 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)438/2(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب ( )61/4، ((مغين احملتاج)) للشربيين)478 /1(: ((املبدع شرح
املقنع((البن مفلح (55/3).
1566 رواه البخاري (1) واللفظ له، ومسلم) (1907.
1567 (اإلمجاع)) (ص:)51
357

ހަތްވަނަ ކަފި : ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު އެ ވައްތަރު ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު އެ ވައްތަރު ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާގެ ހުކުމަކީ ހައްޖަކާއި އުމުރާއެއް
ފުރިހަމަކުރުން ލާޒިމުވުމެވެ. އަދި القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ކުރިޔަތް ގެންދިއުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
1569 1568 ޝާ 1570
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން އިހުރާން ކަނޑައިލަންޖެހޭނީ ޔަގީންކަމާއެކު ވަކި ވައްތަރެއްގެ މއްޗަށެވެ.
ހަނދާންނެތިއްޖެ ހާލަތެއްގައި القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަ ކުރުމުން ޔަޤީންކަން
1571
ހާސިލުވީއެވެ.
ދޭއް: ހަނދާންނެތިއްޖެ ހާލަތެއްގައި القرانގެه މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަ ކުރުމުން ޒިމާއިން
ބަރީއަވެވުނީއެވެ. އެއީ ހައްޖު ވެސް ކުރެވުނީއެވެ. އަދި އުމުރާއެއް ވެސް ކުރެވުނީއެވެ. އަދި ޝައްކު
1572
ފިލައިދިޔައީއެވެ.
އަށްވަނަ ކަފިގެ : މިވެނި މީހަކު އިހުރާން ބަންފަދައިންކަމަށް ބުނެ ބަދެވޭ އިޙުރާމުގެ ހުކުން
މިވެނި މީހަކު އިހުރާން ބަންފަދައިން ތިމަންނަ އިހުރާން ބަދެފީމޭ ބުނެ އިޙުރާން ބަނުން ޞައްހައެވެ.
އެއީ އެ އިޝާރާތް ކުރެވުނު މީހާ އިހުރާން ބަނދެފައިވީ ވައްތަރު ނޭގޭ ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު
القهران އާއި اإلفراد އާއި التمتُّعގެ މަގުން ކުރެން އެމީހަކު ބޭނުންވި ވައްތަރަކަށް އެ ހައްޖުގެ އަޅުކަން
1568 ((الفتاوى اهلندية)))223/1(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)438/2(.
1569 (مواهب اجلليل)) للحطاب)65/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))27/2(.
1570 ((مغين احملتاج)) للشربيين)478/1(، ((هناية احملتاج)) للرملي)267/3(.
1571 ((مغين احملتاج)) للشربيين 478/1(
1572 (الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))27/2(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)478/1(.
358

ބަދަލުކޮށްލެވިދާނެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި1573 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި1574 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ1575 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جاب رِ بن عبدِهلا رضَِيَهُلاعنهما قال:)قَدِمَعلُّي بنُأيب طال ب رضَِيَهُلاعنه، بِسعايِتَه، قال له النبُّ صلَّىهلا عليه
وسلََّم: مَبأهحلَلحتَ اي علُّي؟ قال: مبا أهَلَّ به النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم، قال: فأَهحدِ، وام كُ حث حراماًكما أنت(1576 މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. (حجةَ الوداع ގެ ދަތުރުފުޅު ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم މައްކާއަށް ވަޑައިގަތުމުން) މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި علُّي بنُأيب طالب (ޔަމަނުކަރާގައި ހުންނަވާފައި) އަތްޕުޅުގައި ޖަމާކުރެވިފައި ހުރިނަމަ ހުރި
ބައިތުލްމާލުގެ މުދަލަކާއެކު މައްކާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ އިހުރާން
ބެންނެވީ ކޮންވައްތަރަކަށް ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އިހުރާން ބެންނެވިފަދައިންނެވެ.)އެ
ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ބަނުއްވަފައިވީ القهرانގެ މަގުން ކަމަށްވާތީ(ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހަދުޔު ހަމަޖައްސާށެވެ.
އަދި ތިޔަހުންނެވިގޮތަށް އިހުރާން މަތީ (ހައްޖުގެ އަޅުކަން ނިމެންދެން) ދެމިހުންނާށެވެ.
ށ - عن أيب موسى رضَِيَ هُلا عنه قال:)قَدِمح تُ على رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم وهو مُنيِخٌ ابلبطَححاءِ، فقال يل:
أحَجَحج تَ؟، فقُلحتُ: نعم، فقال: مَب أهحلَلحتَ؟، قال: قُ لحتُ: لَّب يح كَ إبهال ل كإهاللِ النبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم، قال: فقد
أحسنَح تَ، طُ حف ابلَبيحتِ وابل صفَّا واملروة، وأَحِلَّ(1577 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ މ ސާގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ البطْحاء ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އުޅުއްވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަށް ވަޑައިގަތީމެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ ކުރެން އެކަލޭގެފާނު އެއްސެވިއެވެ. ތިބާ ހައްޖު ކުރައްވަނީ ހެއްޔެވެ؟
1573 (مواهب اجلليل)) للحطاب)68/4(.
1574 (مغين احملتاج)) للشربيين)477/1(، ((هناية احملتاج)) للرملي)265/3(.
1575 ((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)533/1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)268/3(.
1576 رواه البخاري (4352) واللفظ له، ومسلم (1216).
1577 رواه مسلم 1221)
359

ފަހެ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ އިހުރާން ބެންނެވީ
ހައްޖުގެ ކޮންވައްތަރަކަށްތޯއެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ތިމަންނަ އިހުރާން ބެންނެވީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم
ه
އިހުރާން ބެންނެވި ވައްތަރާ އިގުތިދާ ވެގެންނެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާ އަމަލު ކުރެއްވެވީ ރަނގަޅަށެވެ.
ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް އަދި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔު ކުރާށެވެ. އަދި (ދެން) އިހުރާން ކަނޑުއްވައިލާށެވެ.
ދޭއް: ބުއްދީގެ ހަމަތައް:
މިވެނި މީހަކު އިހުރާން ބަންފަދައިންކަމަށް ބުނެ އިހުރާން ބަންނަ މީހާއަށް ހައްޖުގެ ކޮންމެ
1578
ވައްތަރަކަށް ވެސް ބަދަލުކުރެވިދާނެއެވެ. ސަބަބަކީ:
ހ- އިހުރާން ބަންނަ މީހާ އުމުރާއަކަށް އޭނާގެ އިހުރާން ބަދަލުކުރާ ހިނދު އެމީހަކު އިގުތިދާވެވުނު މީހާ
އިހުރާން ބަދެފައިހުރީ އުމުރާއަކަށް ވެއްޖެ ނަމަ ދިމާކުރެވުނީ (ސައްހަވީ) އެވެ.
ށ- އިގުތިދާވެވުނު މީހާ އިހުރާން ބަދެފައިހުރީ اإلفراد ގެ މަގުން ނުވަތަ القهران ގެ މަގުން ކަމުގައިވެއްޖެ ނަމަ
އިގުތިދާކުރި މީހާއަށް اإلفراد އާއި القران ގެ މަގުން ބަނދެފައިވޭ އިހުރާން އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކުރުން ހުއްދައެވެ.
ه
ނ- އިގުތިދާކުރި މީހާ ވެސް القرانގެه މަގުން ހައްޖު ކުރަން ގަސްތުކޮށްފިައި އަދި އިގުތިދާވެވުނު މީހާ ވެސް
އިހުރާން ބަދެފައިހުރީالقهرانގެ މަގުން ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ ދިމާކުރެވުނީ (ސައްހަވީ) އެވެ. އަދި އިގުތިދާވެވުނު
މީހާ އިހުރާން ބަދެފައިހުރީ القران ގެ މަގުން ކަމުގައި ވެފައި އިގުތިދާކުރި މީހާ އިހުރާން ބަނީ އުމުރާއަކަށް
ه
ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާ ވެއްދުން ސައްހައެވެ. އެގޮތުން އެ މީހާގެ އިހުރާން القران ގެ
ه
މަގުން ބަދަލުކުރެވި ދިމާކުރެވުނީ (ސައްހަވީ) އެވެ.
ރ- އިގުތިދާވެވުނު މީހާ ހުރީ اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެގެން ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ އިގުތިދާކުރި މީހާ
އުމުރާއެއް ކުރުމުން އިހުރާން ބާޠިލުވީއެވެ. ދެން އެ މީހެއްގެ އިހުރާން އިގުތިދާވެވުނު މީހާގެ އިހުރާމާ
އެއްގޮތަކަށް اإلفراد ގެ މަގުން ސައްހަވީއެވެ. އަދި އިގުތިދާވެވުނު މީހާ ހުރީ اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެގެން
1578 ((املغين)) البن قدامة)269 ،268 /3(
360

ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ އިގުތިދާކުރި މީހާ اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފި ނަމަ ދެ މީހުންގެ އިހުރާމާ
ދިމާކުރެވުނީ (ސައްހަވީ) އެވެ.
ބ- އިގުތިދާވެވުނު މީހާ ހުރީ التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެގެން ކަމުގައި ވެއްޖެ ނަމަ އިގުތިދާކުރި މީހާ
އުމުރާއެއް ކުރުމުން التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަދަލުވީއެވެ.
އެހެންކަމުން މިވެނި މީހަކު އިހުރާން ބަންފަދައިންކަމަށް ބުނެ އިހުރާން ބަންނަ މީހާއަށް ހައްޖުގެ
ކޮންމެ ވައްތަރަކަށް ވެސް ބަދަލުކުރުން ސައްހައެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : اإلفرادُيف الَْجِ (އިޙުރާމުގެ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން އިފުރާދުގެ ވައްތަރު)
އިޙުރާމުގެ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން އިފުރާދުގެ ވައްތަރަކީ ހަމައެކަނި ހައްޖަކަށް އިހުރާން ބަނުމެވެ.
ފަހެ ދުލުން ކިޔާހުއްޓެވެ. (لبيكَ اللهمَ حجاًّ) މާނައީ: އޭ اله! ހައްޖަކަށް އިބަ އިލާހަށް ބޯލަބައި
ކިޔަމަންގަނެފީމެވެ.
اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކަތިލުމެއް ނުވާކަމަށް އިޖުމާޢު ލިބިފައިވެއެވެ.
1579 العراقي 1581 1580 ޤު
النووي އާއި އާއި އިބުނު ޙަޖަރު އިޖުމާޢު ނަލުކުރެއްވިއެވެ. އެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވެތެވެ.
"اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކަތިލުމެއް ނުވާކަށް ދަންނަބޭކަލުން
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ." ނަމަވެސް اإلفراد ގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފި މީހާ ކަތިލުމަކީ މުސްތަޙައްބުކަމެކެވެ.1582
اإلفرادގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް طواف اإلفاضةه ފިޔަވައި އެހެން ޠަވާފެއްނުވެއެވެ.
އަދި ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި طواف القدوم ވެސް ވާޖިބެއްނުވެއެވެ . އެ ކަންތަކުގެ ތަފުސީލު
ޙައްޖު ކުރާނެގޮތުގެ ބާބުގައި ލިޔެވޭ ހުއްޓެވެ.
1579 (شرح النووي على مسلم)))136/8(
1580 ((طرح التثريب للعراقي)))23/5(.
1581 (فتح الباري)))428/3(.
1582 (الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(382/1)، ((بداية اجملتهد)) البن رشد)344/1(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))286/5(،
ه
((جملة البحوث اإلسالمية)))209/59(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)88/7(
361

ތިންވަނަ ބަހުސް : القرِانُ يف الَْجِ (އިޙުރާމުގެ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން ޤިރާނުގެ ވައްތަރު)
މި ބަހުސުގައި ހިމަނާހުށީ ޤިރާނުގެ މާނާއި ސަލަފުންގެ އަރިހުގައި ޤިރާނުގެ މަފުހ މާއި ޤިރާނުގެ
ވައްތަރުތަކާއި ޤިރާނަށް އިހުރާންބަންނަ މީހެއްގެ އިހުރާމުގެ ހުކުމާއި އެމީހާ ކަތިލުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ޤިރާނުގެ މާނަ
القرِانُގެ މާނައަކީ އުމުރާއި ހައްޖު އެއްކޮށް ކުރުމަށް އިހުރާން ބަނުމެވެ. އަދި އުމުރާއި ހައްޖު އެއް
ا
އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައި ކުރުމެވެ. އެހިނދު ނިޔަތްގަންނަހުށީ لَبـيكْ اللهم عمْرة يف حجةٍَ ގެ ކަލިމަ ދުލުން
1583
ކިޔަމުންނެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ސަލަފުންގެ އަރިހުގައި ޤިރާނުގެ މަފުހ މު
ސަލަފުންގެ އަރިހުގައި القراه نގެ އެއް މަފުހ މަކީ التمتُّعގެ މަފުހ މެވެ. ސަލަފުގެ އާދަކާދައާ
އެއްގޮތްވާގޮތުން القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމަށް التمتُّع ބޭނުންކުރެއެވެ. މި އާދަކާދަ
ބަޔާންކުރުމުގެ ބޭނުމަކީ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمއިހުރާން ބެންނެވީ القهرانގެ މަގުންކަން ސައްޙަ ހަދީސްތަކުން
ސާބުވިއިރު ބައެއް ރިވާޔަތުގައި އެ ކަލޭގެފާނުގެ އިހުރާންފުޅަށް التمتُّعގެ ސިފަ އިޝާރާތް ކުރެވިފައިވާތީ އެ
ތަފާތުގެ އަސްލު ގޮސްހުއްޓުނު ހިސާބު ބުނެދިނުމަށެވެ. އާދެ! އެ އެ ތަފާތުގެ އަސްލު ގޮސްހުއްޓިފައި އޮތީ
އެ ބޭކަލުންގެ އާދަކާދާގެ މައްޗަށެވެ.1584
ابنعبدْهالرّبވިދާޅުވިއެވެ. 1585القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމަށް التمتُّع ބޭނުންކުރެއެވެ.
ه
ސަބަބަކީ القراه نގެ މަގުން އިހުރާން ބަދެފައިހުންނަ މީހަކަށް އުމުރާއަށް އެއް ފަހަރު އިހުރާން ބަނދެފައި
އަނެއްފަހަރު ހައްޖަށް ވަކިން އިހުރާން ބަނުންފަދަ އުނދަގ އުފުލަން ނުޖެހޭތީ އެ މީހާއަށް އަރާމާއި ލުއިތަކެއް
1583 ((جملة البحوث اإلسالمية)))208/59(.
1584 ((تفسري القرطيب)))388/2(، ((شرح النووي على مسلم)))169/8(، ((فتح الباري)) البن حجر(423/3)، ((جملة البحوث اإلسالمية))
)208/59(.
1585 ((التمهيد)))354/8(.
362

ލިބެނީއެވެ. (التمتُّع އަކީ އަރާމާއި ލުއިތަކެއް ލިބިގަތުމެވެ.) އެގޮތުން القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން
ފުރިހަމަކުރާ މީހާ ޤުރުއާނުގެ އަންނަނިވި އާޔަތުގައިވާالتمتُّعގައި (އަރާމާއި ލުއިތަކުގައި) ހިމެނުނީއެވެ. މާތް اله
ވަހީކުރެއްވިއެވެ. (فَمَنح مَََّتتعَ اِبلُحعمحرِةَ إِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ)1586 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ
ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފި މީހާ ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
النووي ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖު އަދާކުރެއްވެވީ التمتُّعގެ މަގުންކަމަށް
އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތްތަކުގެ މުރާދަކީ އެ ކަލޭގެފާނު ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއް
1587
ޖަމައުކުރައްވައިގެން ފަސޭހަތަކެއް ލިބިވަޑައިގަތީކަމަށެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَمހައްޖު އަދާކުރެއްވެވީ التمتُّعގެ މަގުންކަމަށް
ه
ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ ނަޒަރުގައި އެއީ القهرانގެ މަގުން އެކަލޭގެފާނު ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރެއްވީކަން
ފިޔަވައި ދެވަނަ އެހެން މުރާދެއްނުވެއެވެ. އެހެނީ އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން
ފުރިހަމަކުރުމަށް التمتُّع ބޭނުންކުރެއެވެ. މުރާދަކީ އެ ކަލޭގެފާނު ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއް
ޖަމައުކުރައްވައިގެން ފަސޭހަތަކެއް ލިބިވަޑައިގަތްކަމަށް ޓަކައި التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖު ކުރެއްވީކަމު ގައި
ބުނެވުނީއެވެ. القهرانގެ މަގުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމުގައި ލުއިތަކެއް ލިބިގެންވެއެވެ. އަސްލަކީ
އުމުރާއަށް އިހުރާން ބަނުމަށް ޓަކައި މީގާތަށް ވަކި ދަތުރެއް ކުރަންޖެހުމެވެ. އަދި ހައްޖައަށް އިހުރާން
ބަނުމަށް ޓަކައި މީގާތަށް ވަކި ދަތުރެއް ކުރަންޖެހުމެވެ. ނަމަވެސް القهرانގެ މަގުން ހައްޖު ކުރުމުން ދަތުރެއް
ހިލޭ ޖެހެއެވެ. އަދި އެންމެ އިހުރާމަކުން އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއް ލިބެއެވެ. އެއީ القهرانގެ މަގުން ލިބެވޭ
1588
އަރާމުތަކެވެ.
އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ ހަދީސުގައިވަނީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا
1586 البقرة 196
1587 ((شرح النووي على مسلم)))137/8(.
1588 ((جمموع الفتاوى)))81/26(،
363

علْ يههوسلَمހައްޖު އަދާކުރެއްވެވީ القهرانގެ މަގުންކަމަށެވެ. އަދި އެ ހަދީސުގައި އެ ކަލޭގެފާނު ހައްޖު އަދާކުރެއްވެވި
القهرانގެ ވައްތަރު އަޞްޙާބުބޭކަލުން ސިފަކުރައްވަމުން ރިވާކުރައްވާފައިވަނީ (مَتتعرسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم) ގެ
އިބާރަތުންނެވެ. މާނައީ: "އެ ކަލޭގެފާނު (القهرانގެ މަގުން އިހުރާން ބަންނަވައިގެން) އަރާމާއި ފަސޭހަތަކެއް
ލިބިވަޑައިގެންނެވިއެވެ." ދެން އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެ ކަލޭގެފާނު ހައްޖު އަދާކުރެއްވެވި القهرانގެ ވައްތަރު
ސިފަކުރައްވަމުން ރިވާކުރައްވާފައިވަނީ (بدأ فأهلَ ابلعمْرةه ثُ أهلَ ابحلجّ) ގެ އިބާރަތުންނެވެ. މާނައީ: ފެށްޓެވިއެވެ.
ه
ފަހެ އުމުރާއަކަށް ނިޔަތް (ތަލްބިޔާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން ހައްޖަކަށް ނިޔަތް (ތަލްބިޔާ) ވިދާޅުވިއެވެ. ޚުލާސާއަކީ
އެ ކަލޭގެފާނު القهرانގެ މަގުން ބެންނެވި އިހުރާމަށް التمتُّعގެ މަގުން ނަންދެވުނީ ހައްޖު މ ސުމުގައި ހައްޖުގެ
1589
އަޅުކަމުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް އިތުރުކޮށްގެ ލުއިތަކެއް ލިބިގެންނަވައިފައިވަތީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَمَنح مَََّتتعَ اِبلُحعمحرِةَ إِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ)1590 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ
ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފި މީހާ ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: القراه نގެ މަގުން އިހުރާން ބަންނަ މީހަކަށް ހައްޖާއި އުމުރާ ލިބިގަތުމަށްތަކައި ވަކަވަކީން
އިހުރާން ބަންނަންނުޖެހޭތީ ބެލެވެނީ އެއީ ލިބިގަތް އަރާމަކާއި ފަސޭހައެއްކަމުގައިއެވެ. އަދި ދެ ފަހަރު ދަތުރު
1591
ކުރާކަށް ވެސް ނުޖެހޭތީވެ ބެލެވެނީ އެއީ ލިބިގަތް އަރާމަކާއި ފަސޭހައެއްކަމުގައިއެވެ.
ދޭއް: القرِانُގެ މަގުން ބަނދެވޭ އިހުރާމަށްالتمَتُّعގެ ނަން ކިޔުމުގައި ޞަހާބީބޭކަލުން އާދަކާދަ
ހ - عن عهمْران ب حصنٍي رهضي هلا عنه قال: (مَّتتعَ نَبُِّ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ومَّتت عحنا معه) 1592 މާނައީ: މާތް اله
هن
ރުއްސުންލެއްވި ޢިމުރާން ބުނި ޙުޞައިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. التمتُّعގެ މަގުން نيبއާ
1589 ((فتح الباري)))495/3(
1590 البقرة 196
1591 (التمهيد)) البن عبدْهالرّب(354/8)، ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)81/26(.
ه
1592 مسلم (1226).
364

صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެން އެކަލޭގެފާނާއެކު التمتُّعގެ މަގުން ހިހުރާން ބަނީމުއެވެ.
ށ - ع اْب عمر رهضي هلا عنهما قال: (مَّتتعَرسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم يف حَجةَِّ الوداعِ ابلُعمحرِةَإل الَْجِ)1593 މާނައީ:
هن هن
މާތްاله އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. حجةَ
الوداع ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ހަމަނުއްވައިގެން التمتُّعގެ މަގުން
ހިހުރާންބެންނެވިއެވެ.
ނ - عن سعيد ب املسيبّ قال:)اختلفَ علٌّي وعثمانُ رضَِيَ هُلا عنهما ومها بعُحسفانَ يف امُلتعةَ، فقال علٌّي: ما تريدُ إاَّل أن
ه هن ه
تنهى عن أمحر فَ علََه النب صلَّى هلا عليه وسلََّم، فل ماَّ رأى ذلك علٌّي أهَلَّ هبما مجيعاً(1594 މާނައީ: سعيد ه ب املسيبّގެ
هن ه
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މާތްاله އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަލީގެފާނާއި عثمانގެފާނު
މައްސަލައަކާމެދު އިޚުތިލާފުވެވަޑައިގަތެވެ.)عثمانގެފާނުގެ ރައުޔަކީ التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާންބަނުން ހުއްދަ
ނުވާނެކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން عثمانގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުންއޮތީ
މަނާކުރައްވާފައެވެ. عثمانގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީ التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާންބަނުމަކީ حجةَ الوداع ގައި رسو ل ا لَّه صلّى
هلا علْ يهه وسلَم އަށް ޚާއްސަ ކުރެވިފައިވާ ކަމެއް ކަމަށެވެ.(އެ ހިނދު އެ ދެ ބޭކަލުން ތިއްބެވީ ޢުސްފާނު 1595
ނަމަކަށްކިޔުނު ބިމުގައިއެވެ. ފަހެ ޢަލީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެ ފާނުގެ ތިޔަ ރައުޔުން نيبއާ صلَى هلاعلْيهه
وسلَم ހުއްދަކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް މަނާކުރެވުން މެނުވީ ނުވެއެވެ. ފަހެ ޢަލީގެ ފާނު التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖާއި
އުމުރާއަށް އިހުރާން ބަނުން ހުއްދަކަމަށް ދެކެވަޑައަިގަތް ހިނދު التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖާއި އުމުރާއަށް
އިހުރާންބެންނެވިއެވެ.
ތިނެއް: ބޭރުފުށުގެ މާނައަށް ބަލާއިރު القهران އާއި التمتُّع އާއި ދެ ގޮތަށް ބަނދެވޭ އިހުރާމުގައި ވެސް التمتُّعގެ
މާނަ ހިމެނެއެވެ. التمتُّعގެ މާނައަކީ އަރާމާއި ލުއިތަކާއި އުފާ ލިބިގަތުމެވެ. އެ ދެ މަގުން ބަނދެވޭ އިހުރާމުން
1593 رواه البخاري (1691)، ومسلم (1227)
1594 رواه البخاري (1569)، ومسلم (1223).
1595ޢުސްފާނަކީ މައްކާގެ އުތުރުން އަށްޑިހަ މޭލު 128(ކިލޯ މީޓަރ) ދުރުގައި އޮންނަ ކުޑަކުޑަ ރަށެކެވެ.
365

1596
ވެސް އެއް ދަތުރު ހިލޭ ޖެހެއެވެ. އަދި އެންމެ އިހުރާމަކުން ހައްޖަކާއި އުމުރާއެއް ލިބެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޤިރާނުގެ ވައްތަރުތައް
ޤިރާނުގައި ވަނީ ތިން ވައްތަރަކެވެ.
ފުރަތަމަ ވައްތަރު: ފުރަތަމަ ވައްތަރަކީ ޤިރާނުގެ އަސްލު ވައްތަރެވެ. އެއީ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އެއްކޮށް
ا ا
އިހުރާންބަނުމެވެ. ފަހެ އޭގެ ނިޔަތަކީ: (لَبـيكْ عمْرة وحجاًّ، أو لَبـيكْ حجاًّ وعمْرة) އެވެ. މާނައީ: އުމުރާއަކާއި
ހައްޖަކަށް އިބަ އިލާހަށް ބޯލަބައި ކިޔަމަންގަނެފީމެވެ. ނުވަތަ ހައްޖަކާއި އުމުރާއަކަށް އިބަ އިލާހަށް ބޯލަބައި
ކިޔަމަންގަނެފީމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ-عمربناخلطَاهب رضيهلاعنه ع الَنيّبصلَى هلا عليه وسلَم أَنه قال:)أاتين الليلة آت منِ رَيِب ، فقال: صلَِيف هذا الوادي
هن ه
امُلباركَ، وقُلح: عُمحرةًَ يف حَجةَّ(1597 މާނައީ: މާނައީ:މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި عمر بناخلطَاب نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު)ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ދަތުރުފުޅު ފަށްޓަވައިގެން
ވާދިލްޢަޤީޤުގައި ހުންނަވައިގެން(ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ރޭގައި اެلهގ ޙަޟުރަތުން
ބޭކަލަކު (ޖިބުރީލުގެފާނު ނުވަތަ ހުވަފެނެއްގައި ބޭކަލަކު) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. ބަރަކާތް
ލެއްެވިގެންވާ މި ވަދީގައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. " ޙައްޖާއެކު އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް
ފަށައިގަންނަމެވެ."
ށ - قالت عائشةُ رضَِيَهُلاعنها:)فأهَلَّ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم حبج، وأه لَّ به انسٌ معه، وأه لَّ انسٌ ابلُعمحرِةَوالَْجِ،
وأه لَّ انسٌ بعُمحرةَ، وكنتُ فيمَنح أهَلَّ ابلُعمحرِةَ(1598 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
1596 (أضواء البيان)) للشنقيطي)127/5(.
1597 رواه البخاري (1534).
1598 رواه مسلم (1211).
366

رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ހައްޖަކަށް އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން އެ ކަލޭގެފާނާއެކު އެގޮތަށް
އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ހައްޖާއި އުމުރާ އެއްކޮށް އަދާކުރަން އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި
ބައެއް މީހުން ހަމައެކަނި އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަ ންނަވީ ހަމައެކަނި އުމުރާއަށް އިހުރާން
ބެންނެވި މީހުންގެ ތެރެއިންނެވެ.
ويف رواية: (مِناَّ مَن أهَلَّ ابلَْجِمحفُرِدًا،وِمناَّ مَن قَ رنََ،وِمناَّ مَن مَّتتعَ)1599 މާނައީ: އަދި ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ތިމަންމެންގެ
ތެރޭގައި اإلفراد ގެ މަގުން އިހުރާންބަން މީހުންނާއި القهرانގެ މަގުން އިހުރާންބަން މީހުންނާއި التمتُّعގެ މަގުން
އިހުރާންބަން މީހުން ހިމެނެއެވެ.
ދޭއް: اإلمجاع :
ހ - ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ބަނދެވޭ ވައްތަރުތަކުގެ ތެރެއިން ދެވަނަ
ވައްތަރަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖާއި އުމުރާ އެއްކޮށް އަދާކުރަން އިހުރާން ބަނުމެވެ. އެ
1600
ވައްތަރު ހުއްދަވުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ.
ށ- املباركفوريُّ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖާއި އުމުރާ އެއްކޮށް އަދާކުރަން
1601
އިހުރާން ބަނުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ވައްތަރު: ދެވަނަ ވައްތަރަކީ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުމެވެ. އެއީ ފުރަތަމައިން އުމުރާއަކަށް
އިހުރާން ބަނުމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު އޭގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - عن عائشة ر هلا عنها قالت: (خََرجحنا مع النبِ صلَّى هلا عليه وسلََّم ال ن حذكُُر إاَّل الَْجَّ، فلماَّ جِئحناَ سَرِ فَ طَمِثح تُ،
هضي
1599 رواه مسلم (1211).
1600 ((التمهيد)))354/8(.
1601 ((مرعاة املفاتيح)))459/8(،
367

فدخل عليَّ النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم وأان أبكي، فقال: ما يبحُكيِكِ؟ قُ لحتُ: لَوِددح تُ- و هِلا- أيِن مل أحُجَّ العامَ. قال: لعلََّ كِ
نفَِسحتِ؟ قُ لحتُ: نعم. قال: فإ نَّ ذلكِ شَيءٌكََتبهَ هُلا على بناتِ آدَمَ، فافح علَيِ ما يحفعلَُ الْاجُّ، غرَي أن ال تطَُويف ابلَبيحتِ ح ىَّت
تطَحهُري(1602 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންމެން نيبއާ
صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުގައި (ހައްޖަށް) ނިކުތީމުއެވެ. އަދި ހައްޖު ފިޔަވައި އެހެން ގަސްތެއް ތިމަންމެން
ނެތެވެ. ފަހެ މައްކާއަށް އާދެވުނު ވަގުތު ތިމަންނައަށް މައްސަރުގެ ކަންތައް ދިމާވިއެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ نيبއާ
صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހަށް ރޮމުންރޮމުން ދިޔައީމެވެ. ފަހެ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ ރޮނީ
ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. މިއަހަރު ހައްޖު ނުކުރިނަމައޭ ހިތަށް އެބައަރައެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
ކަނބުލޭގެ ޙައިޟުވެރިވީ ހެއްޔެވެ؟ ތިމަންދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
އެއީ އާދަމުގެފާނުގެ އަންހެން ދަރިކަނބަލުންނަށް اله ލިޔުއްވަފައިވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ ހައްޖުވެރިޔާ އަމަލު
ކުރަމުންދާގޮތަށް ކަނބުލޭގެ ވެސް އަމަލު ކުރާށެވެ. ނަމަވެސް ތާހިރުވުމަށްފަހު ނ ނީ ގެފުޅުގައި
ޠަވާފުނުކުރާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުމަށް ޢާއިޝަތުގެފާނަށް نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
ހުއްދަދެއްވިކަން ހަދީސުފުޅުން އެނގެއެވެ.1603
ށ - عن انف ع:)أ نَّ ابنَ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما أراد الَْجَّ عام نزَلَ الَْجاَّجُ ابب نِ الُّزب رِي، فقيل له: إ نَّ الَّناسَكائنٌِ بينهم قتالٌ ،
وإاَّن خناف أن يصَدُُّوك، فقال: لَقَ حد كَانَ ل كَُمح يِف رَسُولِ ا لََِّّ أُسحوَةٌ حَسنَةٌَ [األحزاب:]21 إذًا أصنَعَكما صَنَعَ رسولُ هِلا صلَّى
هلا عليه وسلََّم، إيِن أُحشهِدكُم أيِن قد أوجَبح تُ عُمحرةًَ. مث خرج حىت إذاكان بظَاهرِِ الَبيداءِ، قال: ما شأنُ الَْجِ والُعحمرِةَ إال واحِ دٌ،
أُ حشهِدكُم أيِن قد أوجَبح تُ حجاًّ مع عُمحرتَ. وأَهح دَى هداًي اشتَاه بقُدَيحد ومل يزَِدح على ذلك، فلم يَنححَرح، ومل حَِيلَّ من شيء حَرمَُ
منه، ومل حَيحلحقِ ومل يقَُصِرح حىتكان يومُ الَّنححرِ، فَنحَرَ وحلََقَ، ورأى أ حن قد قَضى طوا فَ الَْجِ والُعمحرِةَ بطوافِه اأَلوَّل. وقال ابنُ
1602 رواه البخاري (305) واللفظ له، ومسلم (1211).
1603 ((زاد املعاد)) البن القّيهم)163/2(.
ه
368

عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما:كذلك فَ علََرسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم(1604 މާނައީ: ނާފިޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު ހައްޖަށް ވަޑައިގަތުމަށް
ގަސްތުކުރެއްވިއެވެ. އެ ދުވަސްވަރަކީ (ހިޖުރައިން ހަތްދިހަ ދެވަނާގައި عبده املله هك ب مْروان ގެ އަމުރަށް) عبده
هن
هلاهب الُّزبهري އާ ހަނގުރާމަކުރުމަށް (މައްކާއަށް) احلجاَجبنيوسف الَثـقفُّي ފާވެގަތް އަހަރެވެ. ފަހެ އިބުނު ޢުމަރަށް
هن
ދެންނެވުނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުންގެ މެދުގައި (މައްކާގައި) ވަނީ ހަނގުރާމަ ފެށިފައެވެ. އަދި
ކަލޭގެފާނަށް ހުރަހެޅިގަންފާނެކަމުގެ ބިރު ތިމަންމެނަށް ހީވެއެވެ. ފަހެ (އަންނަނިވި އާޔަތް)
ތިލާވަތުކުރެއްވިއެވެ. لَقَ حد كَانَ ل كَُمح يِف رَسُولِ ا لََِّّ أُسحوَةٌ حَسنَةٌَ 1605 (ދެން ވިދާޅުވިއެވެ.) އެފަދަ ކަމެއް
މެދުވެރިވެއްޖެއްޔާ ތިމަންނަ ކަންތައްކުރާނީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ކުރެއްވެވި ގޮތަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
ه
މިއަޅާ ތިޔަބައި މީހުން ހެކިކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަ ވަނީ އުމުރާއެއް ވާޖިބުކޮށްގެންފައެވެ. ދެން
ދަތުރު ފަށްޓަވައިގެން ގޮސް»الَبيحداء ނަމަކަށްކިޔުނު ވާދީއާ އަރާހަމަވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް (އެ ދެ އަޅުކަން އެއްކުރުމުގައި) ހުރަހެއްނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ތިޔަބައި މީހުން
ހެކިކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަ އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވާޖިބު (އިތުރު) ކޮށްގެންފީ މުއެވެ. »އަދި
ތިމަންނަ قُدَ يْد ނަ މަކަށްކިޔުނު އަވަށުން ގަނެފައިވާ ނިއަމިސ ފިން ހަދުޔަ ދޭހުށީމެވެ. ދެން އެގޮތުގެމަތީ
ދެމިހުންނަވައިގެން ކަތިނުލައްވާ މަޑުކުރައްވައި އަދި (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި) މަނާކުރެވިފާ ކަންތަކުން
ރައްކާތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވައި އަދި ބޯ ކުރުކުރުމާއި ބޭލުމުން ވެސް ދުރުހެލި ވެވަޑައިގެން يوم الَنحْهرގެ ދުވަސް
(ކަތިލާ ދުވަސް) އަތުވެއްޖައުމަށްދާދެން މަޑުކުރައްވާގެން ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ يوم الَنحْ ގެ ދުވަސް (ކަތިލާ
هر
ދުވަސް(ވަނުމުން ފަހެ)ހަދުޔު(ކަތިލެއްވިއެވެ. އަދި ބޯ ބޭލުއްވިއެވެ. އަދި މައްކާއަށް ފުރަތަމަ ވެންނެވިއިރު
ކުރެއްވެވި ޠަވާފުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ ޠަވާފަށް ފުދޭނެކަމަށް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. އިބުނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ.
1604 رواه البخاري (1640) واللفظ له، ومسلم (1230).
1605 ل قدْ كان ل كْمهيف رسوهل ا لَّهأ سْوةٌ حسنةٌ [األحزاب:]21 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން اެلهގ ރަސ ލާގެ ހަށިކޮޅުގައި ތިޔަބައި
މީހުންނަށް ޓަކައި މަތިވެރިވެގެންވާ ނަމ ނާ ވެއެވެ.
369

رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَم (ހައްޖު ކުރެއްވުމުގައި) އަމަލު ކުރެއްވެވީ އެގޮތަށެވެ.
ه
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - ابن املنذْهر އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ޠަވާފު
1606
ކުރުމުގެ ކުރީގައި ހައްޖަކަށް އެ އިހުރާމުގެ ނިޔަތް ބަދަލުކުރުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ށ - ابنعبدْه الرّب އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ޠަވާފު
ه
ކުރުމުގެ ކުރީގައި ނުވަތަ ޠަވާފު ނުފަށަނީސް ހައްޖަކަށް އެ އިހުރާމުގެ ނިޔަތް ބަދަލުކުރުމާމެދު
1607
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއް ނުވެއެވެ.
ނ- އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ގެއްލިދާނެކަމުގެ ބިރެއް ނެތް މީހަކަށް
ވެސް އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުން ހުއްދައެވެ. އަދި ބިރެއް އޮތް މީހަކަށް އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު
1608
ވެއްދުން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ރ- ޝަމުސުއްދީނު އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ގެއްލިދާނެކަމުގެ ބިރެއް
ނެތްކަމުގައިވިޔަސް ޠަވާފު ކުރުމުގެ ކުރީގައި އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުން ހުއްދައެވެ. އެހިނދު ވާހުށީ
القهرانގެ މަގުން އިހުރާން ބަނީކަމުގައިއެވެ. އެ ވައްތަރު ހުއްދަވުމާމެދު އެއްވެސް އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ. އަދި
ހަމަކަށަވަރުން އިބުނު ޢުމަރު އެގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم ގެ ކިބައިން އެގޮތަށް
ه
1609
ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
މައްސަލައެއް : އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުމުގެ ޝަރުޠު :
އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުމުގެ ޝަރުޠަކީ ޠަވާފުގެ ކުރީން އެގޮތަށް ނިޔަތްގަތުމެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
1606 ((اإلشراف)))300 /3(.
1607 (التمهيد)))229/8(.
1608 ((املغين)))421/3(.
1609(الشرح الكبري)))239/3(.
370

1611 1610
މަޒުހަބާއި ހަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
މާލިކީ މަޒުހަބުން އަޝްހަބު ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުން އެންމެ ބުރެއްވިޔަސް ފުރިހަމަ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ
1612
އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ނުވެއްދޭނއެވެ.
ޠަވާފުގެ ކުރީން ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠުވުމުގައި ހުއްޖަތަކީ ޠަވާފަކީ އުމުރާގެ މައިގަނޑު އަޅުކަމަށް
1613
ވެފައި ޠަވާފުނިމުމުން އުމުރާގެ އަޅުކަން ނިމުމަކަށް ދިޔައީކަމަށް ބަލައިގެންނެވެ.
ތިންވަނަ ވައްތަރު: ޙައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުމެވެ. އެއީ އިހަށް اإلفراد ގެ މަގުން ހައްޖަކަށް އިހުރާން
ބަނުމެވެ. އަދި ފަހުން އެ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވައްދައިގެން القهرانގެ މަގުން ހައްޖަށް އިހުރާން
ބަދަލުކޮށްލުމެވެ. ދަންނަބޭކަލުންވަނީ އެ މައްސަލައާމެދު ދެ ޤައުލަކަށް އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ޙައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުން ސައްހައެއްނުވެއެވެ. އަދި އެގޮތަށް އަމަލުކުރިމަކުގައި
ވިޔަސް އެ ވާހުށީ اإلفرادގެ މަގުން ހައްޖަކަށް އިހުރާންބަނީކަމުގައެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ޖުމުހ ރު
1614 ޝާ 1615
ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ
1616
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަލީގެފާނާއި މާލިކުގެފާނާއި އަބ ޘައުރުގެފާނާއި
އިސްޙާޤުގެފާނުގެ ރައުޔަކީ އެއީއެވެ.1617
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:)عن جاب رِ ب نِ عبدِ هِلا األنصاريِرضَِيَهُلا عنهما:)أَّنه حَجَّ مع رسولِ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم عام
1610((اجملموع)) للنووي)172/7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)323/3(.
1611((املبدع شرح املقنع)) البن مفلح)59/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)310/3(.
1612(الكايف يف فقه أهل املدينة)))384/1(، ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(217/15).
ه
1613((اجملموع)) للنووي)172/7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)323/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)240/3(، ((الشرح املمتع))
البن عثيمني (100/7).
1614 (التاج واإلكليل)) للمواق)49 /3(، وينظر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(230/8)، ((الذخرية)) للقرايف)289/3(.
ه
1615 ((اجملموع)) للنووي)173/7(، ((هناية احملتاج)))323/3(.
1616 ((املغين)) البن قدامة)423/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)310/3(.
1617((اإلشراف)))300/3(، ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(230/8)، ((املغين)) البن قدامة)423/3(.
ه
371

سا قَ اهَلحديَمعه، وقد أهلُّوا ابلَْجِ محفَُردًا، فقال رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم: أحِلُّوا من إحرامِكم، فطوفوا ابلَبيتِ وبنََي
ال صفَّا واملروِة، وقَصِروا، وأقيموا حَالاًل، حىت إذاكان يومُالَّتَويِةفأَهِلُّوا ابلَْجِ، واجعلوا التِ قَ دَّمحُتمهبا مُتعةً(1618 މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުފު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި ހައްޖުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު
ހަދުޔަ އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި ގެންދެވި އަހަރެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން (މީސްތަކުން) اإلفراد ގެ މަގުން
ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނެވެ. ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އެބައި މީހުންނަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
ތިޔަބައިމީހުން (އުމުރާ ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު) އިހުރާން ކަނޑައިލާށެވެ. ފަހެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކުރާށެވެ. އަދި
ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސައުޔުކުރާށެވެ. އަދި ބޯ ކުރުކުރާށެވެ. އަދި (އިހުރާމުން) ހަލާލުވެ ތިބޭށެވެ. އަދި
ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް ވަނުމުން ފަހެ ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންނާށެވެ. އަދި ފާއިތުވެފައިވަނީ ތަމައްތުޢުގެ
ދުވަސްކަމުގައި ހަދާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުގައި އަމުރުކުރެވުނީ އުމުރާއި ހައްޖު ވަކިކުރުމަށެވެ. އޭގެ ބޭނުމަކަށްވީ ޖާހިލިއްޔަ
ޒަމާނުގައި ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކުރުން މާނަކުރެވިފައި އޮތްއޮތުން ނިމުމަކަށް ގެނައުމެވެ. ޙައްޖުގެ
1619
ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުން ސައްހަކަމުގައިވީ ނަމަ އުމުރާއި ހައްޖު ވަކިކުރުމަށް ނެއެންގެވީސްއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުމުގައި ފާއިދާތަކެއްވެއެވެ. އެއީ އުމުރާއަށްފަހު އެ އިހުރާމުގައި ހުރެގެން
އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމާއި ހިލަ އުކުމާއި މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމުގެ ފައިދާ ހާސިލުކުރެވެއެވެ. އެއާ ޚިލާފަތް
ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުމަކުން އެ އިހުރާމުން ލިބޭ އިތުރު ފައިދާއެއް ނެތެވެ. އެހެނީ ޠަވާފާއި
ސަޢުޔުކޮށް ބޮލުގެ އިސްތަށި ފިލުވައިލުމުން އުމުރާ ނިމުނީއެވެ. ދެން ޖެހޭނީ ޙައްޖަށް ވަކި އިހުރާމެއް
1618 رواه البخاري (1568)، ومسلم (1216) واللفظ له.
1619 (التمهيد)) البن عبدْهالرّب(365/23).
ه
372

1620
ބަނުމަށެވެ.
ށ - ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަމުގެ ތެރެއިން އަސްލަކީ ހައްޖެވެ. އަދި އުމުރާއަކީ ފަރަޢެވެ. ސައްހަ ގޮތަކީ
އަސްލުގެ ތެރެއަށް ފަރަޢު ވެއްދުމެވެ. އެހެންކަމުން ފަރަޢުގެ ތެރެއަށް އަސްލު ވެއްދޭނީ ދަލީލެއް ލިބިގެންނެވެ.
ދަލީލެއް ނެތުމާއެކު ފަރަޢަކަމުގައިވާ އުމުރާގެ ތެރެރެއަށް އަސްލުކަމުގައިވާ ހައްޖު ވެއްދުން ސައްހަ
1621
ނުވެއެވެ.
ނ - އުމުރާއަކީ ހައްޖަށްވުރެ ކުޑަ އަޅުކަމެކެވެ. އަދި އުމުރާއަކީ ކުޑަ އަޅުކަމަކަށްވާތީ އެއަށްވުރެ ބާރުގަދަ
އެއްޗެއްކަމުގައިވާ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް ވަދެގެން ވާދަކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ނެވެ. ނަމަވެސް ހައްޖަށް އުމުރާގެ
1622
ތެރެއަށް ވަދެގެން ވާދަކުރުން ހުއްދައެވެ. އައީ ހައްޖުގެ ބާރުގަދަކަމަށް ޓަކައިއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ޙައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުން ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އެ
މަޒުހަބުގައިވާގޮތުން ހިނދު އެ މީހަކު ވާހުށީ القرانގެه މަގުން އިހުރާންބަން މީހެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެ ގޮތް
ސައްހަކަމުގައި ވިޔަސް އެ މަޒުހަބުގައި ދެކެލެއްވަނީ އެއީ ސުންންނަތާ ޚިލާފު ގޮތެއް ކަމަށެވެ. ސުންނަތް
1623
ގޮތަކީ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އެއްކޮށް އިހުރާންބަނުމެވެ. ނުވަތަ އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖެއް ވެއްދުމެވެ.
1624
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އިހުގެ ރައުޔަކީ ޙައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުން ސައްހަކަމަށެވެ. އަދި
اللَ 1626 1625
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުން خميގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޢަޠާއުއާއި األوزاعيُّގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.
1627
އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީން އެއީ އެންމެ ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަ ޤައުލުކަމުގައި ކަނޑައެޅުއްވިއެވެ.
1620 (هناية احملتاج)) للرملي)323/3(، ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)459/8(.
1621 ((هناية احملتاج)) للرملي)323/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)240/3(.
1622 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)38/4(.
1623((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)120/3(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)120/3(.
1624 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)38/4(، ((هناية احملتاج)) للرملي)324/3(.
1625 ((الذخرية)) للقرايف)289/3(.
1626 ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(218/15)
ه
1627 الشرح املمتع((87/7)
373

ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها:)أهَلَّ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ابلَْجِ، مث جاءه جربيلُ عليه الساَّلمُ، وقال: صلِ يف
هذا الوادي امُلباركَ، وقل: عُمحرةًَ يف ح جةَّ، أو عُمحرةًَ وحَجةًَّ(1628 މާނައީ: ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
اإلفرادގެ ވައްތަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހައްޖަށް އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. ދެންޖިބުރީލުގެފާނު ވަޑައިގަތެވެ.
އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ބަރަކާތް ލެއްެވިގެންވާ މިވަދީގައި ނަމާދުފުޅެއް ކުރައްވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ." ޙައްޖާއެކު
އުމުރާގެ އަޅުކަމަށް ފަށައިގަންނަމެވެ. ނުވަތަ އުމުރާއަކާއި ހައްޖަކަށް ފަށައިގަންނަ މެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގައި نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އަމުރުކުރެއްވެވީ ޙައްޖުގެ ތެރެއަށް
1629
އުމުރާއެއް ވެއްދުމަށެވެ. އެގޮތް ސައްހަނުވީ ނަމަ އެގޮތަށް އަމުރުނުކުރެއްވެވީހެވެ.
ށ - عن جاب ر رضَِيَهلا عنه قال:)لو أيِن استقبلحتُ من أمري ما استدبَرح تُ، مل أسقُِ اهلديَ، وجعلُتها عمرةً. فمنكان منكم
ليس معه هَحديٌفلُيحِ لَّ. ولَيحجعلحها عُمرةً. فقام سراقةُ بنُمالكِ ب نِ جُعش م، فقال : اي رسولَ هِلا ! ألِعاَمِنا هذا أم ألبد؟ فشبكَّ
رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّمَأصابعَه واحدةً يف األخرى. وقال دخلتِ العمرةُ يف الْجِ مرتَني، ال بل ألبدِ أبد(1630 މާތް
اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ބޭނުންވާގޮތަށް އެ ކަން
ކުރުމުގެ ފުރުސަތު ކުރީގައި ލިބުނު ނަމަހީ)އެބަހީ، ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާ ކުރުމުގެ ހުއްދައޮތްކަން
ކުރީގައި އެނގިފައިވީ ނަމަހީ(ތިމަންކަލޭގެފާނު ހަދުޔަ ނުގެންނެވީމުއެވެ. އަދި އުމުރާއަކަށް އިހުރާން
ބެންނެވީމުއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެ މީހެއްގެ އަތުގައި ހަދުޔަ ނުވާ މީހާ ފަހެ ހަލާލުވެގަތުން
ހުއްޓެވެ. އަދި އެއީ އުމުރާއަކަށް ބަނދެވުނު އިހުރާމެއް ކަމުގައި ހަދާށެވެ. ފަހެ سراقةُ بنُ مالكِ ب نِ جُعش م
ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ހަމައެކަނި މިއަހަރަށް އޮތްކަމެއްޔެވެ ؟ ނުވަތަ ތާއަބަދަށް ދެމިގެންވި
1628 رواه البخاري (1534).
1629 ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)460/8(.
1630 رواه البخاري (1785)، ومسلم (1218) واللفظ له.
374

ކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ ދެ އަތްޕުޅުގެ އިނގިލިތައް މެއްސެވިއެވެ.
އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވަދެއްޖެއެވެ-. ދެ ފަހަރު ވިދާޅުވިއެވ-.)ދެން
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.(އަދި ކިއެއްތަ! ތާއަބަދަށްމެއެވެ.
ނ- عن اب عباَ سٍ رهضي هلا عنهما، قال: قال رسو ل هلاه صلَى هلا عليه وسلم:)هذه عمرةٌ استمتَعحنا هبا، فمَن مل يكن عنده
هن
اهَلحديُ، فلُيحِ لَّ الْلَِّ كُلَّه؛ فإ نَّ الُعمرةَ قد دخَلَت يف الَْجِإل يومِالقيامةِ(1631 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މިއީ އަހަރުމެން އެ އެއްޗެއްގެ ސަބަބުން އުފަލާއި އަރާމު ހާސިލުކޮށްގަތް އުމުރާއެވެ.
ފަހެ އެމީހެއްގެ އަތުގައި ހަދުޔެއް ނެތް މީހާ ފަހެ ފުރިހަމަޔަށް އިހުރާން ކަނޑައިލާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
(ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކުރުން ޖާހިލީ ޒަމާނުގައި މަނާކުރެވިފައި އޮތްއޮތުން ނިމުމަކަށްގެނެވި) ގިޔާމަތާ
ޖެހެންދެން އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުން ހުއްދަކުރެވިއްޖެއެވެ.
ރ - ޤިޔާސް: އުމުރާގެތެރެއަށް ހައްޖު ވެއްދުން ހުއްދަކުރެވުމުގެ މައްޗަށް ޤިޔާސްކޮށް ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާ
1632
ވެއްދުން ވެސް ހުއްދަކުރެވުނީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާގެ އަޙުކާމުތައް
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތަކާއި އެ މީހާގެ
މައްޗަށް ހަދުޔަ ދިނުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ އަމަލުކުރަންޖެހޭ ގޮތް
القهرانގެ ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާއި اإلفراد ގެ ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާއާ ދެ މީހުން
އަމަލުކުރަންޖެހޭނީ އެއްގޮތަކަށެވެ. އެއީ އެ ދެ ވައްތަރުގައި ވެސް އެންމެ ފަހަރަކު އިހުރާން ބަނުމެވެ. އަދި
1631 أخرجه مسلم (1241).
1632 (مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)460 /8(
375

އެއް ޠަވާފާއި އެއް ސަޢުޔުކުރުމެވެ. އަދި ކަތިލާދުވަހު ނ ނީ (އިހުރާން ކަނޑައި) ހަލާލު ނުވުމެވެ. އަދި
ހަމައެކަނި ހައްޖުގެ އަމަލުތަކުގެ މައްޗަށް އަޅުކަންތައް ކުރުކުރުމެވެ. އަދި އުމުރާގެ ހުރިހާ އަމަކުތައް ހައްޖުގެ
1633 ޝާ 1635 1634
ތެރެއަށް ވަދެފައިވުމެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جابهر ب هن عبدْه هلاه رهضي هلاعنهما قال:)مل يطَُفِ النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم وال أصحابهُ بني ال صفَّا واملروِةإاَّل طَوافًا
واحِدًا(1636 މާނައީ: نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އާއި އެ ކަލޭގެފާނުގެ)ބައެއް(އަޞްޙާބުން)حجةَ الوداع ގައި
القهرانގެ ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަންނަވާފައިވާތީ(ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު އެންމެ ޠަވާފެއްނ ނީ ނުކުރަށްވައެވެ.
ށ - عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها قالت: (وأماَّ الذين مَجعوا الَْج والُعمحرةَ فإنََّّا طافوا طوافًا واح دًا)1637 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާ
ޖަމައުކުރި މީހުންނާބެހޭގޮތުން ބުނާނަމަ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެ މީހުން ކުރީ އެންމެ ޠަވާފެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވެނު ގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތު ކޮށްދެނީ القرانގެه ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާގެ ހައްޖާއި
1638
އުމުރާއަށް އެންމެ ޠަވާފަކުން ފުދޭނެކަމަށެވެ.
ނ - عن عائهشة رهضي هلا عنها: أهَنا أهلَت بعمْرٍة، فقدهمتْ ولِ تطفْ ابلبيهت حىت حاضت، فنسكت املناسهك كلَها، وقد أهلَتْ
ابحلجّه، فقال هلا النيُّب صلَى هلا عليه وسلَم: (يَسَعكُِ طوافُكِ لَْجِ كِ وعُمحرِتَكِ)1639 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަމަނާ (حجةَ الوداع ގައި) އުމުރާއަކަށް
1633 (الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(385/1)، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)273/3(.
ه
1634 ((اجملموع)) للنووي)171/7(. ((هناية احملتاج)) للرملي)323/3(.
1635 ((الفروع)) البن مفلح)344/5(، ((املبدع شرح املقنع)) البن مفلح)60/3(.
1636 رواه مسلم (1215).
1637رواه البخاري (1556) واللفظ له، ومسلم (1211).
1638(أضواء البيان)) للشنقيطي)378/4(.
1639رواه مسلم (1211)
376

އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. ފަހެ މައްކާއަށް ވަދެވުމަށްފަހު ޠަވާފު ނުކުރެވިގެން އުޅުއްވަނިކޮށް ޙައިޟުގެ ދުވަސް
މެދުވެރިވެއްޖެއެވެ. އެހެންކަމުން (ޠަވާފު ފިޔަވައި) ހައްޖުގެ ހުރިހާ އަޅުކަމެއް ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި
ހަމަކަށަވަރުން (رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަމުރުފުޅަށް) އެކަމަނާ القهرانގެ ވައްތަރަށް (އުމުރާގެ ތެރެއަށް
ހައްޖު ވައްދައިގެން(އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. ފަހެ)ހައްޖަށްފަހު ޙައިޟުން ޠާހިރުވެނިމުމުން(އެކަމަނާއަށް
نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ އަދާކުރެއްވި ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އެންމެ ޠަވާފަކާއި
ސަޢުޔެއް ފުދެއެވެ. (އެބަހީ طواف اإلفاضهة ގެ ޠަވާފާއި އެ ވަގުތުކުރެވޭ ސަޢުޔު ފުދެއެވެ.)
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތު ކޮށްދެނީ القرانގެه ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާގެ ހައްޖާއި
1640
އުމުރާއަށް އެންމެ ޠަވާފަކުން ފުދޭނެކަމަށެވެ.
ރ - عن جاب ر رضَِيَهُلاعنهما، عَنِ الَّنبِصلَّى هلا عليه وسلََّم أَّنه قال: (دخَلَتِ الُعمحرةَُ يف الَْجِ؛مَرتَّ نِي)1641 މާނައީ: މާތް
اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނު، نيبއާ صلَى هلا علْيهه وسلَم ކިބައިން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވަދެއްޖެއެވެ. (ދެ ފަހަރުވިދާޅުވިއެވެ.)
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވަދެއްޖެއޭ އޮތް ބަސްފުޅުން ދަލާލަތުކޮށްދެވީ القرانގެ ه
ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަނުން ސައްހަކަމެވެ. އެގޮތުން القهرانގެ ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާގެ ހައްޖާއި
1642
އުމުރާއަށް އެންމެ ޠަވާފަކުން ފުދޭނެކަމަށެވެ.
ބ - ށ - عن انف ع:)أ نَّ ابنَعُمَرَرضَِيَهُلا عنهما أراد الَْجَّ عام نزَلَ الَْجاَّجُابب نِ الُّزب رِي، فقيل له: إ نَّ الَّناسَكائنٌِبينهم
قتا لٌ، وإاَّن خناف أن يصَدُُّوك، فقال: لَقَ حد كَانَ ل كَُمحيِف رَسُولِ ا لََِّّأُسحوَةٌ حَسنَةٌَ[األحزاب:]21 إذًا أصنَعَكماصَنَعَرسولُ هِلا
صلَّى هلا عليه وسلََّم، إيِنأُحشهِدكُم أيِن قد أوجَبح تُ عُمحرةًَ. مث خرج حىت إذاكان بظَاهرِِ الَبيداءِ، قال: ما شأنُ الَْجِوالُعمحرِةَإال
واحِدٌ، أُحشهِدكُم أيِن قد أوجَبح تُ حجاًّ مع عُمحرتَ. وأَهح دَى هداًياشتَاه بقُدَيحدومل يزَِدح على ذلك، فلم يَنححَرح، ومل حَِيلَّ من شيء
1640 ((فتح الباري)) البن حجر)495/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)375/4(.
1641 رواه البخاري (1785)، ومسلم (1218) واللفظ له.
1642 ((أضواء البيان)) للشنقيطي)378/4(، ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)67/9(.
377

حَرمَُمنه، ومل حَيحلحقِ ومل يقَُصِرح حىتكان يومُالَّنححرِ، فَنحَرَوحلََقَ، ورأى أ حن قد قَضى طوا فَ الَْجِوالُعمحرِةَبطوافِه اأَلوَّل. وقال
ابنُ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما: كذلك فَ علََ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم 1643(މާނައީ: ނާފިޢުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު ހައްޖަށް
ވަޑައިގަތުމަށް ގަސްތުކުރެއްވިއެވެ. އެ ދުވަސްވަރަކީ)ހިޖުރައިން ހަތްދިހަ ދެވަނާގައި عبد ه املله هك ب هن مْروان ގެ
އަމުރަށް(عبده هلاه ب الُّزبهري އާ ހަނގުރާމަކުރުމަށް)މައްކާއަށް(احلجاَجبنيوسف الَثـقفُّي ފާވެގަތް އަހަރެވެ. ފަހެ
هن
އިބުނު ޢުމަރަށް ދެންނެވުނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މީސްތަކުންގެ މެދުގައި (މައްކާގައި) ވަނީ ހަނގުރާމަ
ފެށިފައެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނަށް ހުރަހެޅިގަންފާނެކަމުގެ ބިރު ތިމަންމެނަށް ހީވެއެވެ. ފަހެ (އަންނަނިވި އާޔަތް)
ތިލާވަތުކުރެއްވިއެވެ. لَقَ حد كَانَ ل كَُمح يِف رَسُولِ ا لََِّّ أُسحوَةٌ حَسنَةٌَ 1644 (ދެން ވިދާޅުވިއެވެ.) އެފަދަ ކަމެއް
މެދުވެރިވެއްޖެއްޔާ ތިމަންނަ ކަންތައްކުރާނީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ކުރެއްވެވި ގޮތަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
މިއަޅާ ތިޔަބައި މީހުން ހެކިކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަ ވަނީ އުމުރާއެއް ވާޖިބުކޮށްގެންފައެވެ. ދެން
ދަތުރު ފަށްޓަވައިގެން ގޮސް»الَب يْداء ނަމަކަށްކިޔުނު ވާދީއާ އަރާހަމަވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާގެ
އަޅުކަމަށް (އެ ދެ އަޅުކަން އެއްކުރުމުގައި) ހުރަހެއްނުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިއަޅާ ތިޔަބައި މީހުން
ހެކިކުރަމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަ އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވާޖިބު (އިތުރު) ކޮށްގެންފީ މުއެވެ. »އަދި
ތިމަންނަ قُدَ يْد ނަ މަކަށްކިޔުނު އަވަށުން ގަނެފައިވާ ނިއަމިސ ފިން ހަދުޔަ ދޭހުށީމެވެ. ދެން އެގޮތުގެމަތީ
ދެމިހުންނަވައިގެން ކަތިނުލައްވާ މަޑުކުރައްވައި އަދި (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި) މަނާކުރެވިފާ ކަންތަކުން
ރައްކާތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވައި އަދި ބޯ ކުރުކުރުމާއި ބޭލުމުން ވެސް ދުރުހެލި ވެވަޑައިގެން يومالَنحْهرގެ ދުވަސް
(ކަތިލާ ދުވަސް) އަތުވެއްޖައުމަށްދާދެން މަޑުކުރައްވާގެން ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ يوم الَنحْهرގެ ދުވަސް (ކަތިލާ
ދުވަސް(ވަނުމުން ފަހެ)ހަދުޔު(ކަތިލެއްވިއެވެ. އަދި ބޯ ބޭލުއްވިއެވެ. އަދި މައްކާއަށް ފުރަތަމަ ވެންނެވިއިރު
1643 رواه البخاري (1640) واللفظ له، ومسلم (1230).
1644 ل قدْ كان ل كْمهيف رسوهل ا لَّهأ سْوةٌ حسنةٌ[األحزاب:]21 މާނައީ : ހަމަކަށަވަރުން اެلهގ ރަސ ލާގެ ހަށިކޮޅުގައި ތިޔަބައި މީހުންނަށް
ޓަކައި މަތިވެރިވެގެންވާ ނަމ ނާ ވެއެވެ.
378

ކުރެއްވެވި ޠަވާފުން ހައްޖާއި އުމުރާގެ ޠަވާފަށް ފުދޭނެކަމަށް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. އިބުނު ޢުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ.
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم (ހައްޖު ކުރެއްވުމުގައި) އަމަލު ކުރެއްވެވީ އެގޮތަށެވެ.
ދޭއް: ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ރިވާޔަތު: عن سلََمةََ ب نِ كُهَي ل قال:)حلَفَ طاوس: ما طاف أح دٌ منِ أصحابِ رَسولِ هِلا صلَّى
هلا عليه وسلََّم لَْجِه وعُمحرِتَه إاَّل طوافًا واح دًا(1645 މާނައީ: ސަލަމަތަ ބުނި ކުހައިލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ.)ޠާވ ސް ހުވާ ގަންދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަޞްޙަބުންކުރެ އެއްވެސް
ބޭކަލަކު އެބޭކަލުންގެ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އެންމެ ޠަވާފެއް ނ ނީ ނުކުރައްވައެވެ.(
ދެވަނަ އަކުރު : ޤިރާނަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާ ކަތިލުމުގެ ހުކުން
ޤިރާނަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާއަކީ މައްކާގެ އަހުލުވެރިއަކަށްނުވާ ނަމަ ކަތިލުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
1647 1646 ޝާ އި1648 1649
އެއީ ހަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލިލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:)فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَمنَِ ا حهَلحد يِ فَمَنح مَلحيََِحد فَصِياَمُثاََلثَةِ أَاَّيم يِف ا لَْحجِ وَسَبحعةَإِذَا
رَجَعحُتمح تِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنح مَلحيكَُنح أَهحلُهُ حاَضِرِي الحمَسحجِدِ ا لََْحرامِ(1650 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ
ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ފަހެ އެފަދަ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެމީހާ ހައްޖުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު އަދި ހައްޖުން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް
ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ. އެކަންއޮތީ އެމީހެއްގެ އަހުލުވެރިން ހުރުމަތް ތެރި
ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ނުވާ މީހަކަށެވެ.
1645 أخرجه عبدالرزاق كما يف ((فتح الباري)) البن حجر)579/3(، وابن أيب شيبة يف ((املصنف)))14530(صحَح إسناده ابن حجر،
وال شَوكْاين يف ((نيل األوطار)))158/5(.
1646 ((املبسوط)) للسرخسي)165/4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)174 /2(.
1647 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(384/1)، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)84/4(.
ه
1648 ((اجملموع)) للنووي)191-190/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)517/1(.
1649 ((اإلنصاف)) للمرداوي)311 /3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)246/3(.
1650 البقرة: 196
379

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: القرانގެه ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަނދެގެން އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއްގެ އުފާލިބިގަތުމަށް
އަޞްޙާބުބޭކަލުން ނަންދެއްވަފައިވަނީ އެ ބޭކަލުންގެ އާދަކާދައިގެ މަތީން التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރީކަމުގައިއެވެ.
އެކަމުގެ ހެކިތައް ތިރީގައި އެވަނީއެވެ.
ހ - عن مروان بن احلكم، قال:)شهدت عثمان، وعليا رضي هلا عنهما وعثمان »ينهى عن املتعة، وأن يَمع بينهما، فلما
رأى علي أهل هبما، لبيك بعمرة وحجة، قال: ما كنت ألدع سنة النب صلى هلا عليه وسلم لقول أحد(1651 މާނައީ: مروان
بن احلكم ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންނަ ޢުޘްމާނުގެފާނާއި ޢަލީގެފާނުގެ ދެކުނީމެވެ. އެހިނދު
ޢުޘްމާނުގެފާނު ގެންދެވީ التمتُّعގެ ވައްތަރަށް އިހުރާން ބަނުމާއި ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އެއްކޮށް އިހުރާން ބަނުމަށް
މަނާކުރައްވަމުންނެވެެ. . ފަހެ ޢަލީގެ ފާނު التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އިހުރާން ބަނުން ހުއްދަކަމަށް
ދެކެވަޑައަިގަތް ހިނދު التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖާއި އުމުރާއަށް އިހުރާންބެންނެވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު
ބުނާބުނުމަކަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ ސުންނަތެއް ތިމަންނަ ދ ނުކޮށްލުާހށީމެވެ.
ށ- عن سعيد ب املسي قال:)اختلفَ علٌّ وعثمانُ رضَِيَ هُلا عنهما ومها بعُسحفانَ يف امُلتعةَ، فقال علٌّ : ما تريدُ إاَّل أن
ه هن هبّ ي ي
تنهى عن أمحر فَ علََه النب صلَّى هلا عليه وسلََّم، فل ماَّ رأى ذلك علٌّي أهَلَّ هبما مجيعاً(1652 މާނައީ: سعيد ه ب املسيبّގެ
هن ه
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މާތްاله އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަލީގެފާނާއި عثمانގެފާނު
މައްސަލައަކާމެދު އިޚުތިލާފުވެވަޑައިގަތެވެ.)عثمانގެފާނުގެ ރައުޔަކީ التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާންބަނުން ހުއްދަ
ނުވާނެކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން عثمانގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގައި التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުންއޮތީ
މަނާކުރައްވާފައެވެ. عثمانގެފާނު ދެކެވަޑައިގަތީ التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާންބަނުމަކީ حجةَ الوداع ގައި رسو ل ا لَّه صلّى
هلا علْ يهه وسلَم އަށް ޚާއްސަ ކުރެވިފައިވާ ކަމެއް ކަމަށެވެ.(އެ ހިނދު އެ ދެ ބޭކަލުން ތިއްބެވީ ޢުސްފާނު 1653
ނަމަކަށްކިޔުނު ބިމުގައިއެވެ. ފަހެ ޢަލީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެ ފާނުގެ ތިޔަ ރައުޔުން نيبއާ صلَى هلاعلْيهه
1651 رواه البخاري (1563)، واللفظ له، ومسلم (1223).
1652 رواه البخاري (1569)، ومسلم (1223).
1653ޢުސްފާނަކީ މައްކާގެ އުތުރުން އަށްޑިހަ މޭލު (128 ކިލޯ މީޓަރ) ދުރުގައި އޮންނަ ކުޑަކުޑަ ރަށެކެވެ.
380

وسلَم ހުއްދަކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް މަނާކުރެވުން މެނުވީ ނުވެއެވެ. ފަހެ ޢަލީގެ ފާނު التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖާއި
އުމުރާއަށް އިހުރާން ބަނުން ހުއްދަކަމަށް ދެކެވަޑައަިގަތް ހިނދު التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖާއި އުމުރާއަށް
އިހުރާންބެންނެވިއެވެ.
ނ - عن عمْران ب حصنٍي ر هلا عنه قال: (مَّتتعَ نَبُِّ هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ومَّتت عحنا معه) 1654 މާނައީ: މާތް اله
ه هن هضي
ރުއްސުންލެއްވި ޢިމުރާން ބުނި ޙުޞައިނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. التمتُّعގެ މަގުން نيبއާ
صلَى هلاعلْ يهوسلَم އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެން އެކަލޭގެފާނާއެކު التمتُّعގެ މަގުން ހިހުރާން ބަނީމުއެވެ.
ه
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހ - القهرانގެ ވައްތަރަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم އިހުރާން ބެންނެވި ނަމަވެސް އެ ކަލޭގެފާނު ފުރިހަމަ ކުރެއްވި
ه
1655
ހައްޖު ސިފަކުރެވިފައި ވަނީ التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުގެ ރަސްމުތައް ފުރިހަމަ ކުރެއްވީކަމުގައިއެވެ.
1656
ށ - އާޔަތުން ހެކި ލިބެނީ މައްކާގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ނުވާ ނަމަ ކަތިލުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : التمتُّعُيف الَْجِ (ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރު)
މި ބަހުސުގައި ހިމަނާނީ ތަމައްތުޢުގެ މާނާއި އެއަށް ނަންކިޔުނު ގޮތާއި އޭގެ ވައްތަރުތަކާއި އެމަގުން
އިހުރާން ބަންނަ މީހާގެ މައްޗަށް ޝަރުޠުވެގެންވާކަންތައްތަކާއި ޝަރުޠުނުވާ ކަންތައްތަކާއި ބައެއް މުހިންމު
މައްސަލަތަކާއި ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީ ހާ ކުރަން ޖެހޭ ކަންތައްތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ތަމައްތުޢުގެ މާނަ
التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުމަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަދެގެން އޭގެ ރަސްމުތައް
ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު އިހުރާން ކަނޑައިލައިގެން ހަލާލުވެހުރެގެން އެ އަހަރުގެ ހައްޖު ދުވަސް ވަނުމުން ހައްޖަށް
1654 مسلم (1226).
1655 ((زاد املعاد)) البن القّي)113/2(.
ه هم
1656 ((اجملموع)) للنوي)169/7(.
381

1657
އަލުން އިހުރާން ބަނުމެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ތަމައްތުޢުގެ ނަންކިޔުނު ގޮތް
ތަމައްތުޢުގެ ނަންކިޔުނު ގޮތާމެދު ތަފާތު ސަބަބުތައް ރިވާވެފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި މަޝްހ ރީ ދެ
ސަބަބެކެވެ.
ފުރަތަމަ ސަބަބު: ތަމައްތުޢު ކުރާ މީހާއަށް އެއް ދަތުރުން އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއްލިބެއެވެ. އަސްލަކީ އުމުރާއަށް
ވަކި ދަތުރެއް ކޮށްގެން މީޤާތުން އިހުރާން ބަނުމެވެ. އަދި ހައްޖަށް ވެސް ވަކި ދަތުރެއް ކޮށްގެން މީޤާތުން
އިހުރާން ބަނުމެވެ. ނަމަވެސް ތަމައްތުޢު ކުރާ މީހާއަށް އެއް ދަތުރު މީޤާތަށް ކޮށްގެން ބަންނަ އިހުރާމުން
ހައްޖާއި އުމުރާ ލިބޭތީ ބެލެވެނީ އެ މީހާއަށް އެކަމުގެ ސަބަބުން ލުއިތަކަކާއި އަރާމު ލިބެވޭކަމަށެވެ. އެގޮތުން
ހައްޖުވެރިޔާ ލިބިގަންނަ ލުއިތަކާއި އަރާމުތަކަށް ތަމައްތުޢުގެ ނަން ކިޔުމަކީ ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ
1658
އާދަކާދައެކެވެ.
ދެވަނަ ސަބަބު: ތަމައްތުޢު ކުރާ މީހާއަށް އުމުރާއި ހައްޖާ ދެމެދު ލިބޭ ދުވަސްތަކުގައި އަބީންގެ ފަރާތުންނާއި
އަދި އިހުރާމުގެ ސަބަބުން މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތައް ހުއްދަ ކުރެވޭތީ ބެލެވެނީ އެ މީހާއަށް އެކަމުގެ
ސަބަބުން ލުއިތަކަކާއި އަރާމު ލިބެވޭކަމަށެވެ. އަދި އެ ފަދައިން އަރާމާއި އުފާ ލިބިގަނެވޭ ހައްޖުވެރިޔާއަށް
ޤުރުއާނުގައި ނަން ދެވިފައިވަނީ ތަމައްތުޢުގެ ނަމުންނެވެ. (فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ)1659
މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ
ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
1657 ((جملة البحوث اإلسالمية)))208/59(
1658 ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(344/8)، ((الذخرية)) للقرايف)293/3(، ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)459/8(، ((جملة البحوث
ه
اإلسالمية(((208/59).
1659 البقرة 196
382

ތިންވަނަ ކަފި : ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރުތައް
ތަމައްތުޢުގައި ވަނީ ދެ ވައްތަރެކެވެ.
ފުރަތަމަ ވައްތަރު : ތަމައްތުޢުގެ އަސްލު ވައްތަރު
ތަމައްތުޢުގެ އަސްލު ވައްތަރަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަދެގެން އޭގެ ރަސްމުތައް
ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު އިހުރާން ކަނޑައިލައިގެން ހަލާލުވެގަތުމެވެ. ދެން އެ އަހަރުގެ ހައްޖު ދުވަސް ވަނުމުން
ހައްޖަށް އަލުން އިހުރާން ބަނދެގެން ހައްޖުގެ ރަސްމުތައް ފުރިހަމަކުރުމެވެ.
ދަލީލު: އިޖުމާޢު:
ހ - ابنامْلنذهر އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މީޤާތުގެ ސަރަހައްދުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނާއި
އެ ސަރަހައްދުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނާއި އެތަނަށް ފައިބައިވާ މީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ހައްޖު މ ސުމުގައި
މީޤާތުން އުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނދެގެން މައްކާއަށް ގޮސް އުމުރާވުމަށްފަހު އެ ރަށުގައި މަޑުކޮށްގެންހުރެ އެ
އަހަރުގެ ހައްޖު ދުވަސް ވަނުމުން ހައްޖުކޮށްފި ނަމަ އެއީ التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރި މީހެއްކަމަށް
1660
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - ابن عبدْه الرّب އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (فَمَنح مَََّتتعَ اِبلُحعمحرِةَ إِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحديِ)
ه
1661
ގެ މުރާދަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާ ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
1662
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ވައްތަރު : ހައްޖުގެ އަޅުކަން އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކޮށްގެން ތަމައްތުޢަށް ބަދަލުކުރެވޭ ވައްތަރު
ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެގެންހުރެފައި އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކޮށްގެން ތަމައްތުޢަށް ބަދަލުކުރެވޭ
1660 (اإلمجاع)) (ص:)56.
1661 البقرة 196 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ
ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ .
1662 ((التمهيد)))342/8(.
383

ވައްތަރުގެ މުރާދަކީ އެންމެ އިހަށް ހައްޖަކަށް އިހުރާން ބަނުމެވެ. ދެން ޠަވާފުގެ ކުރީގައި އުމުރާއަކަށް ފަސްޚު
ކުރުމެވެ. ފަހެ އުމުރާކޮށް ނިމުމުން އިހުރާން ކަނޑައި ހަލާލުވެ ހުރުމަށްފަހު (ހައްޖު ދުވަސް ވަނުމުން)
1663
ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމެވެ. އެ ވައްތަރު ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ސައްހައެވެ. އަދި އެއީ ޡާހިރީ
1664 احلسن 1665
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢައްބާސާއި އާއި البصري އާއި މުޖާހުދުގެ ވެސް ރައުޔެވެ.
ابن القّي ގެ ރައުޔަކީ ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު ޠަވާފުގެ ކުރީގައި އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކުރުމަކީ
ههم
1666
ވާޖިބެއްކަމުގައިއެވެ. އެއީ އިބުނު ޢައްބާސާއި އިބުނު ޙަޒުމުގެ ވެސް ރައުޔެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތަމައްތުޢުގެ އަސްލު ވައްތަރާއި އޭގެ އިތުރުން ހައްޖަށް އިހުރާން
ބަނދެގެންހުރެފައި އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކޮށްގެން ތަމައްތުޢަށް ބަދަލުކުރެވޭ ވައްތަރާއި ދެ ވައްތަރު ވެސް
ހުއްދައެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނުމަށްފަހު ޠަވާފުގެ ކުރީގައި އުމުރާއަކަށް ފަސްޚު
ކުރުމަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمހުއްދަދެއްވިއެވެ. އަދި ހައްޖުގެ އިހުރާން ތިންވައްތަރަށް)القرانއާه އި التمتُّع
1667
އާއި اإلفرادގެ ވައްތަރަށް(ބަނުމުގެ އިޚުތިޔާރު އެ ކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނަށް ދެއްވިއެވެ.
ހައްޖުގެ އިހުރާން އުމުރާއަކަށް ފަސްޚުކުރުމަށް ހުއްދަލިބޭ ދަލީލުތައް
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما قال:)كانوا يَرَوحنَ الُعمحرةََ يف أشهُرِ الَْجِمنِ أفجَرِ الفُجورِ يف األر ضِ، ويَعلون امُلحَرَّم
صفًََرا، ويقولون: إذا بَرأََ ال دَّبَر، وعفَا اأَلثَر، وانسلَخَصفََر؛ حَلَّ تِ الُعمحرةَُ لِمَنِ اعتَمَر، فقَدِمَالنبُّصلَّى هلا عليه وسلََّم وأصحابهُ
صَبيحةَ رابعة مُهِلنَِي ابلَْجِ، فأمَرهَم أن يَعلوها عُمحرةًَ، فتعاظم ذلك عندهم، فقالوا: اي رَسولَ هِلا، أ يُّ الْلِِ؟ قال: الْلُِّ
كُلُّه(1668 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.)ޖާހިލީ ޒަމާނުގައި
1663 (كشاف القناع)) للبهويت)415 /2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)359/3(.
1664 (احمللى)) البن حزْم 99/7(رقم)833،
1665 ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(358/8)، ((بداية اجملتهد)) البن رشد(333/1)، ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)49 /26(،
ه
1666((زاد املعاد)))182/2(
1667 ((جمموع الفتاوى)))336/22(
1668 رواه البخاري (1564)، ومسلم (1240) واللفظ له.
384

ޢަރަބީންގެ(މީހުން ދެކެމުންދިޔައީ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކުރުމަކީ ބިންމަތީގައި ކުރެވޭ އެންމެ ބޮޑު
ފާފަކަމުގައިއެވެ. އެގޮތުން މުޙައްރަން މަހުގެ ނިޔަލަށް އުމުރާ ޙަރާންކޮށް އުޅެތެވެ. އަދި)މުޙައްރަމު މަހުގައި
ހިތުހުރިގޮތަކަށް އުޅެފައި އޭގެ ބަދަލުގައި ހައްޖު މ ސުމަށް(ޞަފަރު މަސް މުޙައްރަމުގެ ބަދަލުގައި
އިތުރުކުރެއެވެ. އަދި ބުނެއުޅެއެވެ. ޖަމަލުތަކުގައި (ބަރު ތަކެތި އުފުލުމުގެ ސަބަބުން) އުފެދުނު ޒަޚަމުތައް
ފުރި އަދި މަގުތަކުން އެ ތަކެތި ދަތުރުކުރި ފައިގެ ނިޝާން ފޮހެވި ޞަފަރުމަސް ނިމުމުން އުމުރާކުރަން
ބޭނުންވެއްޖެ މީހަކަށް އުމުރާކުރުން ހުއްދަވީއެވެ. ފަހެ نيب އާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙަބުންނާއެކު
(ذي ال حِ جةَِ މަހުގެ) ހަތަރުވަނައަށްވީ ދުވަހު (حجةَالوداع އަށް تلبية ވިދާޅުވަމުން) މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަތެވެ.
ފަހެ މީސްތަކުން ހައްޖަށް ބަނދެވައިވާ އިހުރާން އުމުރާއަކަށް ފަސްޚު ކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
(ޖާހިލީ ޒަމާނުގެ އާދަކަދައާއި ޚިލާފްާށ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަދަލުކުރަން ޖެހުމުން) އެއީ
ބޮޑުކަމެއްކަމުގައި ބައެއް ބޭކަލުން ދެކުނެވެ. ފަހެ (އިތުރަށް ސާފުކުރުމަށް ޓަކައި) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.
ހާލާލުވުމުގައި ވަނީ (ބައެއް ކަންތައް ކުރުން ހުއްދަވުންތޯ ނުވަތަ ހުރިހާ ކަންތަކަށް ހުއްދަވުންތޯ ނުވަތަ)
ކޮންވައްތަރެއް ހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. (އިހުރާމުގެ ސަބަބުން މަނާކުރެވިފައިވާ) އެންމެހާ ކަންތައްތައް
ހަލާލުވެ ހުއްދަވުމެވެ.
ށ - عن جاب ر رضَِيَهلا عنه قال:)لو أيِناستقبلحتُ من أمري ما استدبَرح تُ، مل أسقُِ اهلديَ، وجعلُتها عمرةً. فمنكان منكم
ليس معه هَحديٌفلُيحِ لَّ. ولَيحجعلحها عُمرةً. فقام سراقةُ بنُمالكِ ب نِ جُعش م، فقال : اي رسولَ هِلا ! ألِعاَمِنا هذا أم ألبد؟ فشبكَّ
رسولُهِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّمَأصابعَه واحدةً يف األخرى. وقال دخلتِ العمرةُ يف الْجِمرتَني، ال بل ألبدِأبد(1669 މާތް
اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ބޭނުންވާގޮތަށް އެ ކަން
ކުރުމުގެ ފުރުސަތު ކުރީގައި ލިބުނު ނަމަހީ)އެބަހީ، ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާ ކުރުމުގެ ހުއްދައޮތްކަން
ކުރީގައި އެނގިފައިވީ ނަމަހީ(ތިމަންކަލޭގެފާނު ހަދުޔަ ނުގެންނެވީމުއެވެ. އަދި އުމުރާއަކަށް އިހުރާން
1669 رواه البخاري (1785)، ومسلم (1218) واللفظ له.
385

ބެންނެވީމުއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އެ މީހެއްގެ އަތުގައި ހަދުޔަ ނުވާ މީހާ ފަހެ ހަލާލުވެގަތުން
ހުއްޓެވެ. އަދި އެއީ އުމުރާއަކަށް ބަނދެވުނު އިހުރާމެއް ކަމުގައި ހަދާށެވެ. ފަހެ سراقةُ بنُ مالكِ ب نِ جُعش م
ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ހަމައެކަނި މިއަހަރަށް އޮތްކަމެއްޔެވެ ؟ ނުވަތަ ތާއަބަދަށް ދެމިގެންވި
ކަމެއްހެއްޔެވެ؟ ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ ދެ އަތްޕުޅުގެ އިނގިލިތައް މެއްސެވިއެވެ.
ه
އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. އުމުރާގެ ތެރެއަށް ހައްޖު ވަދެއްޖެއެވެ-. ދެ ފަހަރު ވިދާޅުވިއެވ -.)ދެން
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.(އަދި ކިއެއްތަ! ތާއަބަދަށްމެއެވެ.
عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها قالت: قال رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ألصحابِه:)اجعلوها عُمحرةًَ، فأحلََّ الَّناسُ إاَّل مَنكان
معه اهَلحديُ(1670 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. (حجةَالوداعގައި) رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَمއެ ކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙަބުންނަށް ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.
ه
(ހައްޖަށް ބަނދެވައިވާ އިހުރާން) އުމުރާއަކަށް ފަސްޚު ކުރައްވާށެވެ. ފަހެ ހަދުޔަ ތިއްބެވި ބޭކަލުން ފިޔަވައި
އެންމެހާ ބެކަލުން (އުމުރާ ކުރެއްވުމަށްފަހު) ހަލާލުވެވަޑައިގަތެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ތަމައްތުޢުގެ ޝަރުޠުތައް
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ތަމައްތުޢުގެ އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠުވާ ކަންތައްތަކާއި ޝަރުޠުނުވާ
ކަންތައްތަކެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ތަމައްތުޢުގެ އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠުވާ ކަންތައްތައް
ތަމައްތުޢުގެ މަގުން އިހުރާންބަންނަ މީހަކަށް ލާޒިމުކުރާ ޝަރުޠުވާ ތަކެއްވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު : ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް އިހުރާންބަނުން
ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ފުރަތަމަ ޝަރުޠަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއަކަށް
1670 رواه مسلم 1211)
386

އިހުރާންބަނުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ا إِل حمجاَعُ
ހ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤަލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖު މ ސުމުގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން
ދުވަހެއް ފިޔަވައި އެހެން ދުވަހެއްގައި އުމުރާއެއްކޮށްފައި ދެން އެ އަހަރު އެމީހަކު ހައްޖުކުރިކަމުގައިވިޔަސް
1671
އެއީ التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރި މީހަކުކަމުގައި ނުބެލެވޭނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަޤަލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠާއ ސްގެ ކިބައިން ތަމައްތުޢުގެ ހައްޖާމެދު އާދަޔާ
ه
ޚިލާފު ބަސްފުޅެއް احلسن ނަޤުލުކުރައްވިއެވެ. އޭގައިވެއެވެ. ޠައ ސް ވިދާޅުވިއެވެ. " ހައްޖު މ ސުމުގައި
ނުހިމެނޭ ދުވަހެއްގައި އުމުރާކޮށްފައި ދެން އެ އަހަރު ހައްޖުކޮށްފުމުން ވާހުށީ التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރި
"
މީހަކުކަމުގައިއެވެ. ނިމުނީ. ނަމަވެސް އެއީ ތިމަންނަމެންނަށް އެނގިފައިވާގޮތުން އެއްވެސް އިލްމުވެރިޔަކު
1672
ވިދާޅުވި ވާހަކައެއްނ ނެވެ. އަދި އުއްމަތުގެ ފިޤުހު އިލްމުވެރިޔަކު ދެއްވި ރައުޔެއްވެސް ނ ނެވެ.
ނ- އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤަލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު މ ސުން ފިޔަވައި އެހެން ދުވަހެއްގައި
އުމުރާވެފައި ހަލާލުވެގެން ދެން އެ އަހަރު ހައްޖުކުރުމަކުން ތަމައްތުޢުގެ މަގުން ހައްޖުކުރީކަމުގައި
1673
ބެލެވޭނެކަމަށް ތިމަންނަމެން ދަންނަ އެއްވެސް އިލްމުވެރިޔަކު ވިދާޅުވެފައިނުވެއެވެ.
ރ- ޝަމުސުއްދީނު އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤަލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު މ ސުން ފިޔަވައި އެހެން
ދުވަހެއްގައި އުމުރާވެފައި ހަލާލުވެގެން ދެން އެ އަހަރު ހައްޖުކުރުމަކުން ތަމައްތުޢުގެ މަގުން ހައްޖުކުރީކަމުގައި
1674
ނުބެލެވޭނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
1671 (مراتب اإلمجاع)) (ص:)49.
1672 (التمهيد)))347/8(.
1673 ((املغين)))413/3(.
1674 (الشرح الكبري)))241/3(.
387

ދެވަނަ ޝަރުޠު : ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކޮށްފައި ހަމަ އެ އަހަރު ހައްޖުކުރުން
ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކޮށްފައި ހަމަ އެ އަހަރު ހައްޖުނުކޮށްފި ނަމަ التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރި
މީހަކުކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާކޮށްފައި ހަމަ އެ އަހަރު ހައްޖުނުކޮށްފި
1675
ނަމަ ހުކުމަކީ اإلفراد ގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރުމުގެ ހުކުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَمَنح مَََّتتعَ اِبلُحعمحرِةَ إِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ) 1676ގެ މުރާދަކީ ހައްޖު މ ސުމުގައި
1677
އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަންނަ މީހާ ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި "ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް ދާނދެން" އޮތް ބަސްފުޅުން އުމުރާގެ
1678
އަޅުކަމާއި ހައްޖުގެ އަޅުކަން ގުޅުވަންޖެހޭކަން އެނގެއެވެ.
ދޭއް: ރިވާޔަތެއް: عن سعيده ب هن املسيب قال:)كان أصحابُ رسولِ هِلا صلي هلا عليه وسلم يَعتَمرِونَ يف أشهُرِ الَْجِ، فإذا
مل حُيجُّوا منِ عامهِم ذلك مل يَهح دُوا(1679 މާނައީ: سعيده ب هن املسيب ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަޞްޙާބުން ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއެއްކުރައްވާފައި ވިދިގެ އެ އަހަރު ހައްޖު
ނުކުރައްވައިފި ނަމަ ހަދުޔެއެއް ކަތިނުލައްވައެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއެއް އަދާކޮށްފައި
ވިދިގެ އެ އަހަރު ހައްޖު ނުކޮށްފި ނަމަ التمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރި މީހަކުކަމުގައި ނުބެލެވޭނެކަމަށް
1675 ((اجملموع)) للنووي 174/7(
1676 البقرة 196މާ ނައ: ފަ ހެ އު މު ރާ އަ ށ ފަ ހު ހަ އ ޖާ ހަ މަ ޔަ ށ ދާނ ދެ ނ އަ ރާ މުލި ބި ގެ ނފިމހާހަ ދު ޔު ގެތެ ރެއިނތަ ނަވަ ސވެ
ލި ބު ނުއެ އ ޗެ އކަތިލު ނހު ށ ޓެވެ.
1677 ((التمهيد)))342/8(.
1678 (الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)241/3(.
1679 رواه ابن أيب شيبة (13171) واللفظ له، والبيهقي (9051) ح سنَه النوو يُّ يف))اجملموع(((174/7)، وح سَنإسناده ابنامللقن يف
((خالصة البدر املنري)))361/1(.
388

1680
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ- ޝަމުސުއްދީން، އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމުގައި)التمتُّعގެ މަގުން
ހައްޖުކުރަނީ ނަމަ ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއެއްކުރުމަށްފަހު ހަމަ އެހަރު ހައްޖުކުރަން ޖެހޭނެކަމާމެދު(
1681
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއްވާކަމެއް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނދިފައެއްނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ޝަރުޠު : އުމުރާއި ހައްޖާ ދެމެދު އިތުރު ދަތުރެއްނުކުރުން
ހައްޖު މ ސުމުގައިالتمتُّعގެ މަގުން ހައްޖުކުރުމަށް ގަސްތުކޮށްގެން ކުރާ އުމުރާއި ހައްޖާއި ދެމެދު
އިތުރުން ދަތުރެއްނުކުރުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެ ދެމެދު އިތުރު ދަތުރެއްކޮށްފި ނަމަ التمتُّعގެ މަގުން
ހައްޖުކުރީކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ހަދުޔަ ކަތިލުމުގެ އަޅުކަމެއްނުވެއެވެ.
އެއީ ހަތަރު މަޒުހަބުގެ ވެސް ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް އެ މަޒުހަބުތަކުގައި ދަތުރުގެ ބޮޑުމިން
ކަނޑައަޅުއްވާފައިވެއެވެ.
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގައި ދަތުރުގެ ދިގު މިނެއްކަމުގައި ޝަރުޠުކުރައްވާފައިވަނީ އެ މީހެއްގެ ވަޠަނަށް
1682
އެނބުރި ގޮސްފައިނުވުމެވެ.
މާލިކީ މަޒުހަބުގައި ދަތުރުގެ ދިގު މިނެއްކަމުގައި ޝަރުޠުކުރައްވާފައިވަނީ އެ މީހެއްގެ ވަޠަނަށް
1683
އެނބުރި ގޮސްފައިނުވުން ނުވަތަ އެއަށްވުރު ދުރު ރާސްތައެއް ކަޑައްތުކޮށްފައިނުވުމެވެ.
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގައި ދަތުރުގެ ދިގު މިނެއްކަމުގައި ޝަރުޠުކުރައްވާފައި ވަނީ އެ މީހަކު އިހުރާންބަން
1684
މީޤާތާހަމަޔަށް ދަތުރުކޮށްފައިނުވުމެވެ.
1680 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)49.
1681 ((الشرح الكبري)))241/3(.
1682 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))48/2(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)15/3(.
1683 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)82/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))29/2(، ويـنظْ ر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب
ه
(346/8)،))جمموع فتاوى ابن ابز(((130/16).
1684 ((اجملموع)) للنووي)174/7(، ((هناية احملتاج إىل شرح املنهاج)))327/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)313/3(.
389

ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ދަތުރުގެ ދިގު މިނެއްކަމުގައި ޝަރުޠުކުރައްވާފައި ވަނީ ޤަޞްރު މަސާފަތުގެ
1685
މިންވަރަށް ދަތުރުކޮށްފައިނުވުމެވެ.
އުމުރާއި ހައްޖާ ދެމެދު ދަތުރެއްކުރުމުން ތަމައްތުގެ ހައިސިއްޔަތު ގެއްލޭނެކަމުގެ ދަލީލު
ޤުރުއާން:)فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ فَمَحن مَلحيََِ حد فَصِياَمُثاََلثَةِ أَاَّيميِف ا لَْحجِوَسَبحعةَإِذَا رَجَعحُتمحتِلحكَ
عشَََرةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنح مَلحيكَُنح أَهحلُهُ حاَضِرِي الحمَسحجِدِ ا لََْحرامِ(1686 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް
ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ. ފަހެ
އެފަދަ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެމީހާ ހައްޖުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު އަދި ހައްޖުން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް ދުވަހު
ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ. އެކަންއޮތީ އެމީހެއްގެ އަހުލުވެރިން ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ
މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ނުވާ މީހަކަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: މައްކާގެ އަހުލުވެރީންފިޔަވައި އެހެން މީހުންނަށް ތަމައްތުޢުގެ މަގުން ހައްޖުކުރުމުގައި
ދެވުނު އެއްލުޔަކީ އެންމެ ދަތުރަކުން އުމުރާއި ހައްޖެއް ލިބުމެވެ. އެއިން އެނގެނީ އިތުރު ދަތުރެއްކޮށްފި
1687
ނަމަ އެ ބަޔަކަށް ތަމައްތުގެ މަގުން އެ ލުއިތައް ނުލިބޭނެކަމެވެ.
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު : ތަމައްތުޢުގެ ނިޔަތް ގަތުން
ތަމައްތުޢުގެ އިހުރާންބަންނަ މީހާ ނިޔަތްގަތުމާމެދު ދަންނަބެކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް
އިޚުތިލާފުކުރައްވަފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އިހުރާން ބަންނަ ހިނދު ތަމައްތުއަށް ނިޔަތްގަތުމަކީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. ޙަނަފީ މަޒުހަބުގައި
ތަމައްތުޢުގެ ޝަރުޠުތަކުގެތެރޭގައި ނިޔަތްގަތުން ހިމާފައިނުވާތީވެ ބެލެވެނީ އެ މަޒުހަބުގައި އިހުރާން ބަންނަ
1685 ((اإلنصاف)) للمرداوي)312/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)413/3(.
1686 البقرة: 196
1687 ((املغين)) البن قدامة)414/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)124/5(.
390

1689 1688
ހިނދު ތަމައްތުއަށް ނިޔަތްގަތުމަކީ ޝަރުޠެއްނ ންކަމަށެވެ. އަދި އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
1690
އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ. ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން
ޝަމުސުއްދީނު އިބުނު ޤުދާމާގެ ރައުޔަކީ1691 ވެސް އެއީއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ތަމައްތުޢުކުރާ މީހަގެ މައްޗަށް
ލޭ ވާޖިބުވުމުގައި القاضي ހަ ޝަރުޠެއް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އޭގެތެރޭގައި އުމުރާގެ އަޅުމަކަށް ފަށައިގަންނަ
ހިނދު ނުވަތަ މެދުތެރެއަކުން ނަިޔަތްގަތުންހިމެނެއެވެ. ނަމަވެސް ބޭރުފުށުގެ އިބާރަތަށް (މުރާދަށް) ބަލާލާ
ހިނދު އެއީ ޝަރުޠެއްކަމުގައި ނުބެލެވެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އެއީ ޝަރުޠެއްކަމުގައި ގަބ ލުކޮށްފި ނަމަ އިޖުމާޢާ
ޚިލާފުވެއެވެ. އެހެނީ ތަމައްތުޢުކުރާ މީހާއަށް ކަތިލުން ވާޖިބުވަނީ އެނާއަށް މެދުތެރެއިން)އެއް ދަތުރުން
އުމުރާއަކާއި ހައްޖެއްގެ(ލުއިލިބުމާއި އަދި މެދަކާ ހިސާބުން އޭނާއަށް އަނބީންގެ ފަރާތުން ހަށިގަނޑަށް
ހަމަހިމޭންކަމާއި ފަ ސޭހަކަން ހޯދާގަތުމުގައި ކުރުމާއި ނުކުރުން ހަމަހަމަވުމާއި ކުރީގައި މަނާ ކަންތައްތަކުން
އަރާމާއި އުފާ ލިބިގަތުމަށް އެ ދުވަސްތަކުގައި އިޒުނަ ލިބުނުކަމަށްޓަކައިއެވެ."
ދަލީލު:
ހ- ޤުރުއާން: (فَمَنح مَََّتتعَ اِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَمنَِ احهَلحد يِ) 1692 މާނައީ: އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް
ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި ނިޔަތްގަތުން ނުހިމެނެއެވެ. އަދި ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠުކުރުން ބެލެވޭނީ
1693
ޤުރުއާނުގައި ނުވާ ޝަރުޠެއް އެއަށް އިތުރުކުރީކަމުގައެވެ.
ށ- ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ލައިމެހިފައިވަނީ ތަމައްތުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ
މިހާ ހުރިހާ ގޮތަކުން އުމުރާ ރަނގަޅުކުރުމަށްފަހު ޖެހިގެން ފަހަތަށް ހައްޖަށް ފަށައިގަންނަ ހިނދު އަލުންބަލުން
1688 ((الفتاوى اهلندية)))238/1(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)4/3(.
1689 ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))559 ،558/1(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)293/3(
1690 ((اجملموع)) للنووي)178/7(، وينظر: ((شرح النووي على مسلم)))210/8(.
1691 ((الشرح الكبري)))244/3(، ويـنظْ ر: ((اإلنصاف)) للمرداوي)313/3(.
1692 البقرة 196
1693 ((أضواء البيان)) للشنقيطي)125/5(
391

މީޤާތުން އިހުރާން ބަނުން ދ ކޮށްލެވިފައިވާތީވެ އޭގެބަދަލަށްބަދަލު ދިނުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އަދި އެކަންތައް
1694
ވޭވެހުންނަނީ ނިޔަތެއްނެތިއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އިހުރާން ބަންނަ ވަގުތު ތަމައްތުއަށް ނިޔަތްގަތުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ1695
ޝާ 1697 1696
ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ސަބަބަކީ ދެ އަޅުކަން އެއްފަހަރާ ގުޅުވައިދިނުން ކުރިމަތިވާތީވެ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގައި ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠުވާ
1698
ބީދައިންނެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ތަމައްތުޢަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠު ނުވާ ކަންތައްތައް
ތަމައްތުޢަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާއަށް ޝަރުޠު ނުވާ ކަންތައްތަކެއްވެސް ވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ކަން : އުމުރާއި ހައްޖު އެންމެ މީހެއްގެ ނަމުގައި ކުރުން
ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާއަށް އެންމެ މީހެއްގެ ނަމުގައި އުމުރާއި ހައްޖު ކުރުން
ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. ފަހެ ވަކި މީހެއްގެ ނަމުގައި އުމުރާގެ އަމަލީ ސިފަ ގެނަސްދީ އަދި ތަފާތު އެހެން މީހެއްގެ
1700 1699 ޝާ
ނަމުގައި ހައްޖުގެ އަޅުކަން ހިންގުން ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ
1702 1701
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
1694 ((اجملموع)) للنووي)174/7(
1695 ((اإلنصاف)) للمرداوي)313/3(، ((املبدع شرح املقنع)) البن مفلح)62/3(.
1696(اجملموع)) للنووي)174/7(، ((شرح النووي على مسلم)))210/8(.
1697 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)83/7(.
1698 ((اجملموع)) للنووي)174/7(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)125/5(.
1699 (حاشية ابن عابدين)))535/2(، ويـنظْ ر: ((أضواء البيان)) للشنقيطي)126/5(.
1700 (الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))30/2(، وينظر: ((أضواء البيان)) للشنقيطي)126/5(.
1701 ((اجملموع)) للنووي)177/7(، وينظر: ((شرح النووي على مسلم)))210/8(.
1702 ((املبدع شرح املقنع)) البن مفلح)62/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)313/3(.
392

ދަލީލު: ޤުރުއާން: (فََمنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِاحهَلحد يِ)1703 މާނައީ: އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް
ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާއަށް އެންމެ މީހެއްގެ ނަމުގައި
އުމުރާއި ހައްޖު ކުރުން ޝަރުޠުވާނެކަމުގެ ހަމައެއް ނެތެވެ.1704
ދެވަނަ ކަން : ތަމައްތުޢު ކުރުމަށް ޓަކައި މައްކާގައި ވަޒަންވެރިވެ ހުރުން ޝަރުޠުނުވުން
ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖު ކުރުމަށް ޓަކައި މައްކާގައި ވަޒަންވެރިވެ ހުރުން ޝަރުޠެއްނުވެއެވެ.
ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި މައްކާގެ ވަޒަންވެރީން ނާއި އެ ރަށުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުން
ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖު ސައްހަވުމުގައި ހަމަހަމައެވެ. ފަރަގަކީ މައްކާގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނަށް
1705 ޝާ 1706
ހަދުޔުކަތިލުން ވާޖިބުނުވުން އެކްންޏެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1707
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން:)فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ فَمَنح مَلحيََِحد فَصِياَمُثاََلثَةِ أَاَّيميِف ا لَْحجِوَسَبحعةَإِذَا رَجَعحُتمح
تِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنح مَلحيكَُنح أَهحلُهُحاَضِرِي الحمَسحجِدِا لََْحرامِ(1708 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް
ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ. ފަހެ
އެފަދަ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެމީހާ ހައްޖުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު އަދި ހައްޖުން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް ދުވަހު
ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ. އެކަންއޮތީ އެމީހެއްގެ އަހުލުވެރިން ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ
1703 البقرة 196
1704 ((كشاف القناع)) للبهويت)414 /2(.
1705ދަނެއު، މާލިކީ މަޒުހަބުގައި ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ހައްޖުކުރުން މަކުރ ހައެވެ.)الكايف يف فقه أههلْ املدينة
البن عبدْهالرّب382/1، وينظر: الذخرية للقرايف291/3(.
ه
1706 ((اجملموع)) للنووي)171 ،169/7(((مغين احملتاج)) للشربيين)516/1(.
1707 ((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)61/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)415/3(.
1708 البقرة: 196
393

މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ނުވާ މީހަކަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ވާ މީހުންނަށް އާޔަތުން ނަފީކުރަނީ
ހަމައެކަނި ހަދުޔު ކަތިލުމެވެ. التمَتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރުމެއް މަނާކުރެވިފައިނުވެއެވެ. 1709
ށ - ތަމައްތުޢުގެ ހަޤީޤަތަކީ ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ވާ މީހުންނަށް
ވެސް ހަރަމުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނަކޭ އެއްފަދައިން ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރުން ސައްހަވުމެވެ.
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިޔާލުތަފާތުވުން އުފެދުނީ ހަރަމުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ ޢާފިޤީން ލިބިގަތް އަރާމާއި
އުފަލުގެ ބަދަލުގައި ލޭ އޮހޮރުވުން އެމީހުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވުމާއި ހަރަންފުޅުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންގެ މައްޗަށް
1710
ހަދުޔަ ވާޖިބު ނުވުމާ ގުޅޭގޮތުންނެވެ.
ނ - ހައްޖުގައި ހަދުޔަ ކަތިލުމާއި ރަސްމުތައް ހަރަމުން ބޭރުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނަށް އަޅުކަމަކަށްވާފަދައިން
ހަރަމުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނަށް ވެސް އަޅުކަމަށް ވާނެއެވެ. އެގޮތުން ބަލައިފި ނަމަ ހަރަމުގައި ދިރިއުޅޭ
1711
މީހުންނަށް ވެސް ތަމައްތުޢުގެ ވައްތަރަށް ހައްޖު ސައްހައެވެ.
މައްސަލައެއް : ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މުރާދު
ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މުރާދާމެދު ދަންނަބޭކަލުން
އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އެއީ މައްކާއާއި ހަރަންފުޅުގެ އަހުލުވެރީންނެވެ. އަދި އެ ސަރަހައްދުން ޤަޞްރު މަސާފަތުގެ
1713 1712
ދުރުމިނުގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި
1709 (اجملموع)) للنووي)169/7(
1710 ((املغين)) البن قدامة)415/3(.
1711 (اجملموع)) للنووي 171/7(
1712 ((اجملموع)) للنووي)174/7(. ((روضة الطالبني)) للنووي)46/3(.
1713 ((كشاف القناع)) للبهويت)412/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)414/3(.
394

1714
އައްޠަބަރީގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ- ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މުރާދުކަމުގައި ޝަރީޢަތުން ކަނޑައެޅުއްވި
މިންގަނޑަކީ ޤަޞްރު މަސާފަތުގެ ދުރުމިނެވެ. އެއީ ދަތުރުވެރިޔާގެ އަޙުކާމުތަކުން އެ މީހަކު
އިސްތިސްނާވެފައިހުރުމެވެ. އަދި حاَضِرِي الحمَسحجِدِ ا لََْحرامِ (މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ހާޒިރުގައި ނުވާ) ގެ ޝަރުޠު
އޮތުމުން އެއީ ދަތުރުވެރިޔާގެ އަޙުކާމުތަކުން އިސްތިސްނާވެފައިހުރި މީހެއްކަމުގައިވުން ޝަރުޠެވެ.1715
ށ- حاَضِرِي الحمَسحجِدِا لََْحرامِ (މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ހާޒިރުގައި ނުވާ) ގެ މާނައަކީ އެ މިސްކިތްކޮޅުގެ ކައިރީގައި
ދިރިއުޅޭ މީހުންނެވެ. އަދި އެ މީހަކު އަޅުކަމަކަށް ގަސްތުކުރާ ހިނދު ދަތުރުވެރިޔާގެ އަޙުކާމުތަކުން
1716
އިސްތިސްނާވެފައިހުރި މީހެއްކަމުގައިވުމެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ހުރުމަތް ތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މުރާދާކީ ހަރަންފުޅުގެ
1717
އަހުލުވެރީންނެވެ. އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނު ޢައްބާސާއި މުޖާހިދުއާއި ޠާއ ސުގެ ރައުޔެވެ.
1719 1718
އަދި އިބުނު މުފުލިޙުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޙަޖަރުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ރިވާޔަތެއް: قال ابنُ عبا س رضَِيَ هُلا عنهما: حاَضِرِي الحمَسحجِدِ ا لََْحرامِ [البقرة:]196 هم أهحلُ الََْرمِ 1720
މާނައީ: އިބުނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވިއެވެ. ހުރުމަތް ތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މުރާދާކީ
ހަރަންފުޅުގެ އަހުލުވެރީންނެވެ.
1714 ((تفسري ابن جرير)))112/3(.
1715 ((املغين)) البن قدامة)415/3(
1716 ((املغين)) البن قدامة)414/3(.
1717 ينظر ((تفسري الطربي)))111 ،110/3(، ((املغين)) البن قدامة)414/3(.
1718 ((الفروع)) البن مفلح)349/5(.
1719 ((فتح الباري)) البن حجر)434/3(.
1720 أخرجه الطربي يف ((تفسريه)) 3504(
395

ފަސްވަނަ ކަފި : الت مَتُّعގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހާ ކުރަންޖެހޭ ކަންތައްތައް
ފުރަތަމަ އަކުރު : ދެ ޠަވާފާއި ދެ ސަޢުޔުކުރުން
التمتُّعގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހަކު ދެ ޠަވާފާއި ދެ ސަޢުޔުކުރަންޖެހެއެވެ. ފަހެ އެއީ
ހައްޖަށްވުރެ އިހަށް އަދާކުރާ އުމުރާގެ ތެރޭގައި ކައުބާގެ ވަށައިގެން އެޅެވޭ ހަތް އަދަދުގެ (ޠަވާފުގެ)
ބުރުތަކަކާއި އަދި ޞަފާއިމަރުވާ ދެމެދު ހެލިހެލި ހުރެގެން ކުރެވޭ ސަޢުޔެކެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ހައްޖުކުރުމުގެ
ތެރޭގައި އީދުދުވަހު މިނާއިން މައްކާއަށް ގޮސް ކުރާ އިފާޟާގެ ޠަވާފާއި (طواف اإلفاضهة އާއީ) ޖެހިގެން
އި1721 އި1722 ޝާ
ސަފާއިމަރުވާ ދެމެދު ކުރާ ސަޢުޔެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާ މާލިކީ މަޒުހަބާ ފިޢީ
1724 1723
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن عائهشةرهضيهلاعنها قالت:)فطاف الذينكانوا أهلُّوا ابلُعمحرِةَابلبيتِ وبني ال صفَّا واملروة، مث حَلُّوا، مث طافوا طوافًا
واحدا بعد أن رَجَعوا منِ منًِ، وأماَّ الذين مجعوا الَْجَّ والُعمحرةََ فإنََّّا طافوا طوافًا واح دًا(1725 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ އުމުރާއަށް
އިހުރާންބަން މީހުން ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް އަދި ޞަފާއިމަރުވާ ދެމެދު ސަޢިޔުކުރިއެވެ. ދެން ހަލާލުވިއެވެ.
އެއަށްފަހު (ހައްޖުގެތެރޭގައި) މިނާއިން އެނބުރި (މައްކައަށް) ގޮސް ޠަވާފު (طواف اإلفاضهة) ކުރިއެވެ. އަދި
އެ މީހެއްގެ (އިހުރާން) ހައްޖާއި އުމުރާ ޖަމައުކޮށްގެން (ޤިރާނުގެ ވައްތަރައް) ބަނދެވުނު މީހެއް ނަމަ ފަހެ
ހަމަކަށަވަރުން ކުރީ އެންމެ ޠަވާފެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިހުރާން ބަނުމުގައި القرانه އާއި التمتُّعގެ މެދުގައިވާ
1721 (العناية شرح اهلداية)) للبابريت)6/3(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)6/3(.
1722 ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(351/8)، ((بداية اجملتهد)) البن رشد)344/1(.
ه
1723 ((هناية احملتاج)) للرملي)324/3(
1724 ((كشاف القناع)) للبهويت)506/2(
1725 رواه البخاري (1556) واللفظ له، ومسلم (1211).
396

ފަރަގެވެ. القهرانގެ މަގުން ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ހުކުމަކީ اإلفرادގެ މަގުން ހައްޖު ކުރާ މީހާގެ ހުކުމެވެ. އަދި
1726
التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖު ކުރާ މީހާ އޭނާގެ އުމުރާއަށް ވަކި ޠަވާފެއް އަދި ހައްޖަށް ވަކި ޠަވާފެއް ކުރެއެވެ.
ށ - عَنِ ابحنِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما:)أَّنه سُئلَِعن متعةَِالَْجِ، فقال: أه لَّ املهاجرونَ واألنصارُوأزواجُالنبِصلَّى هلا عليه
وسلََّم يف حَجةَِّالوداعِ، وأَهحلَلحنا، فل ماَّ قَدِمحنا مكََّةَ، قال رسولُ هِلا صلي هلا عليه وسلم: اجحعلَوا إهاللكَم ابلَْجِعُمحرةًَ إاَّل مَنح
قَ لَّدَ اهَلحديَ(1727 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙަބީ ކުރެން التمتُّعގެ މަގުން އިހުރާން ބަނުމާމެދު ސުވާލުކުރެވުނެވެ.
ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. މުހާޖިރުންގެ ބޭކަލުންނާއި އަންޞާރީ ބޭކަލުންނާއި نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ގެ
އަނބިއަނބިކަބަލުން حجةَ الوداهع ގައި އިހުރާން ބެންނެވިއެވެ. އަދި ތިމަންމެން އިހުރާން ބަނީމުއެވެ. ފަހެ
ތިމަންމެނަށް މައްކާއަށް އާދެވުމުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ . ހަދުޔު ގެނަސްފައިވާ
މީހުން ފިޔަވައި ދެންތިބި މީހުން އެ މީހުންގެ ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވައްދާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: التمتُّعގެ ވައްތަރަށް އިހުރާންބަންނަ މީހަކު ދެ ޠަވާފާއި ދެ ސަޢުޔުކުރަންޖެހެއެވެ. ފަހެ
1728
އެއީ އޭނާގެ އުމުރާއަށް އެއް ޠަވާފެވެ. އަދި ހައްޖަށް ވަކި ޠަވާފެކެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ހަދުޔު ކަތިލުން
التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖު ކުރާ މީހާއަށް ހަދުޔަ ކަތިލުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް
ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ހަރަންފުޅުގެ އަހުލުވެރީން އިސްތިސްނާވެގެންވެއެވެ. ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ މީހަކަށް އޮތީ
1729
ދިހަ ރޯދަ ހިފުމެވެ. އެއީ ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހައްޖުގެ ތެރޭގައި ހިފުމެވެ. ދެން އެނބުރި ރަށަށް ދެވުމުން
1726 ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)69/9(
1727أخرجه البخاري معلقاا بصيغة اجلزم برقم (1572)، وأخرجه موصواال اإلمساعيليكما يف))فتح الباري((البن حجر (434 /3). قال األلباين يف
((حجة النيب)))90(: أخرجه البخاري تعليقاا جمزوماا ورواه مسلم خارج صحيحه موصواال وإسناده صحيحٌ، رجال ه رجال ال صَحي هح.
1728 (حاشية ابن القّيهم)))347/5(، ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)69/9(.
ه
1729 މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންނަ ދުވަހުން ފެށިގެން ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ކުރީގައި ތިން ރޯދަ
ހިފައިނިންމައިލުމެވެ. އެއީ ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ ނުހިފައި ހަށިގަނޑުގެ ވަރު ޖައްސާލައިގެން ހައްޖުގެ ރަސްމުތައް އަދާކުރުމުގައި
397

1730
ހަތް ރޯދަ ހިފުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:)فَمَنح مَََّتتعَ اِبلُحعمحرِةَ إِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ فَمَنح مَلحيََِحد فَصِياَمُ ثاََلثَةِ أَاَّيم يِف ا لَْحجِ وَسَبحعةَ إِذَا
رَجَعحُتمح تِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنح مَلحيكَُنح أَهحلُهُ حاَضِرِي الحمَسحجِدِ ا لََْحرامِ(1731 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ
ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ފަހެ އެފަދަ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެމީހާ ހައްޖުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު އަދި ހައްޖުން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް
ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ. އެކަންއޮތީ އެމީހެއްގެ އަހުލުވެރިން ހުރުމަތް ތެރި
ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ނުވާ މީހަކަށެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَ هُلا عنهما قال:)مَّتتعَ الَّناسُ مع رسول هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ابلُعمحرةَ إل الَْجِ...
فل ماَّ قَدِمَ رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال للَّنا سِ...: مَن مل ي كُنح منكم أهدى فلحيطَُ حف ابلبيتِ وابل صفَّا واملروِة, ولُيقَصِر,
وليحلل مَّث لُحيهِ لَّ ابلَْجِ ولَيهحدي, فمَنح مل يَِ حد هداي فلَحيصُمح ثالثةَ أاَّيم يف الَْجِ وسبعةً إذا رجَعَإل أهحلِه(1732 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (حجةَ الوداعގެ އަހަރު) رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި މީސްތަކުން التمتُّعގެ މަގުން އުމުރާއާއި ހައްޖަށް އިހުރާންބަނެވެ.)ނަމަވެސް
ބައެއް މީހުން ކަތިލުމަށް ހަދުޔަނުގެންދެއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ގެންދިޔައެވެ.(ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه
وسلَم މައްކާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން މީސްތަކުންނަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކަތިލާނެ
ހަދުޔު އެކުގައި ނުގެންނަ މީހުން ފަހެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރާށެވެ. އަދި ބޯ
ކުޅަދާނަކަން ލިބިގަތުމަށެވެ. އަދި ހަދުޔު ކަތިލެވޭނެކަމަށް އުއްމީދުކޮށް ހުއްޓާ އަރަފާތްދުވަހު ކަތިނުލެވޭނެކަން އެނގިއްޖެ މީހާ
أيام التشريق ގެ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަ ހިފުމެވެ. ކަތިނުލެވޭނެކަން އެނގުނީ އީދު ދުވަހު ކަމުގައިވަނީ ނަމަ ޖެހިގެން އޮތް
ދުވަސްތަކުގައި އެ ތިން ރޯދަ ހިފުމެވެ.
1730 ((بداية اجملتهد)) البن رشد)376/1(
1731 البقرة: 196
1732 رواه البخاري (1691)، ومسلم (1227) واللفظ له.
398

ކުރުކޮށްލައިގެން ހަލާލުވެގަންނާށެވެ. ދެން އަށްފަހު (ހައްޖު ދުވަސް ވަނުމުން) ހައްޖަށް އަލުން އިހުރާން
ބަންނާށެވެ. އަދި ހަދުޔު (ލިބިގަތުމަށްފަހު) ހަދުޔުދޭށެވެ. އަދި ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ހައްޖުގެ
ދުވަސްތަކުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް ދެވުމުން ހަތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ.
ތިނެއް: ރިވާޔަތެއް: عن أيب محزةَ قال:)سألتُ ابنَعباَّ س عن املتعةَِ، فأمرين هبا، وسألُحته عن اهَلحد يِ: فقال: فيها جَزورٌ،
أو بقرةٌ، أو شاة، أو شِرحكٌ يف دَم(1733 މާނައީ: އަބ ޙަމުޒަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. التمتُّعގެ މަގުން
ހައްޖުކުރުމުގެ ފަތުވާއަކަށް އެދި އިބުނު ޢައްބާސުގެ އަރިހުގައި ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ ތިމަންނައަށް
އެގޮތަށް އަމަލުކުރުމުގެ އިރުޝާދު ދެއްވިއެވެ. އަދި ތިމަންނަ ހަދުޔު ކަތިލުމާމެދު އަޅުން ފިލުމަށް ސުވާލެއް
ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔުގައި ވަނީ ޖަމަލެކެވެ. ނުވަތަ ގެރިއެކެވެ. ނުވަތަ ބަކަށްޓެކެވެ. ނުވަތަ
ކަތިލުމުގައި ހިއްސާވެގަތުމެވެ.
ހަތަރެއް: އިޖުމާޢު:
ހ - ابن املنذْهر އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ގެފުޅުގެ ވަޒަންވެރިއެއްގެ ގޮތުގައި ނުހިމެނޭ މީހަކު ހައްޖު މ ސުމުގައި އުމުރާއެއްކޮށްގެން
ހަލާލުވުމަށްފަހު ވިދިގެން އެ އަހަރުގައި ހައްޖު ކޮށްފި ނަމަ ވާހުށީالتمتُّعގެ މަގުން ހައްޖު އަދާކުރި މީހަކު
ކަމުގައިއެވެ. އަދި ހަދުޔަ ލިބިއްޖެ ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ހަދުޔު ވާޖިބުވާނެއެވެ. ހަދުޔަ ނުލިބިއްޖެ ނަމަ
1734
ރޯދަ ހިފުން ވާޖިބުވާނެއެވެ.
ށ- އިބުނު ޤުދާމާއި1735 އިބުނު މުފުލިޙާއި1736 ޝައުކާނީއާއި1737 القْرط هيَب1738އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ
1733 رواه البخاري (1688) واللفظ له، ومسلم (1242).
1734 (اإلشراف)))296 /3(.
1735 ((املغين)))414/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)242/3(.
1736 (الفروع)))347/5(
1737 (السيل اجلرار)) (ص:)337.
1738 (تفسري القرطيب)))390،391/2(.
399

ހަދުޔަ ލިބިއްޖެ ނަމަ އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ހަދުޔު ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ. އަދި ހަދުޔަ ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ރޯދަ
ހިފުން ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
ފަހެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ހުރުމަތްތެރި ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިންގެ މީޤާތަކީ މައްކާއެވެ.
އެމީހުންގެ މިސާލަކީ اإلفراد ގެ މަގުން އިހުރާން ބަންނަ މީހުންގެ މިސާލެވެ. އެހެންކަމުން އެ މީހުންގެ
މައްޗަކަށް ހަދުޔެއްނުވެއެވެ.1739
ފަ ސވަ ނަ ބަހު ސ: ޝަ ރު ޠުކޮ ށއިހު ރާ ނބަ ނު ނ
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުމޭ ބުނެވޭ ބަހުގެ މުރާދަކީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރުމުގައި
ހުރަހެއް މެދުވެރިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ މީހާ އިހުރާން ބަންނަ ހިނދު " ތިމަންނައަށް ހުރަސް އެޅެވޭ ތަނަކީ
އިހުރާން ކަނޑައިގެން ހަލާލުވެގަންނާނެ ތަންކަމަށް" ޝަރުޠުކުރުމެވެ. ههމާތްاله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ.)دَخَلَرَسُولُ هِلا صلى هلا عليه وسلم
علََى ضُباَعةََ بِنحتِ الُّزَبحرِي فَ قَا لَ هََلا: »لَعلََّ كِ أَردَحتِ الَْجَّ؟(قَالَحت: »وَهِلا اَل أَجِ دُيِن إِاَّل وَجِعةًَ«، فَ قَا لَ هََلا:)حُجِ وَاحشتََِطيِ،
ي
وَقُويِل: اللَّهُمَّ حَِمليِ حَيح ثُ حََبسحتَيِن(1740މާނައީ: ضباعةبنْهت الُّزبرْيގެ ގެއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ވަޑައިގަތެވެ.
ه ه
ފަހެ އެއްސެވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ ހައްޖުނުކުރައްވަނީ ހެއްޔެވެ؟ އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اله ގަންދީ
ދަންނަވަމެވެ. ވޭން ނ ން އެހެން އެއްޗެއް ތިމަންނައަކަށް އިހުސާސެއް ނުކުރެވެއެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު އެ
ކަމަނާއަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. "ކަނބުލޭގެ ޝަރުޠުކޮށްގެން ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންނަވާށެވެ. އަދި
ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހެވެ. ތިމަންނައަށް ހުރަހަކަށް އިނބަ އިލާހު އިރާދަކުރެއްވެވި
ތަނަކީ ތިމަންނަގެ މަންޒިލްމަގުސ ދުކަމުގައި ޝަރުޠުކޮށްފީމެވެ."
1739 ((الشرح الكبري)) لشمس الدين البن قدامة)242/3(.
1740 متـفَقٌعليه: أخرجه البخار يُّ يف »النكاح« ابب األكْفاء يف الدّهين (٥٠٨٩)، ومسلٌميف »احلجّ« (١٢٠٧)، مهنْحديهثعائشة رضي هلا عنها
ه
400

ފުރަތަމަ ކަފި : ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދައާއި ހުކުމާއި އޭގެ ފައިދާ
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދައާމެދު ދަންނަބޭކަލުން ތިން ޤައުލަކަށް
އިޚުތިލާފުވެފައިވެއެވެ. ފުރަތަމަ ޤައުލަކީ ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަކީ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް ދާ މީހަކަށް
މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމުގައިއެވެ. ދެވަނަ ޤައުލަކީ ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަކީ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް ދާ
މީހަކަށް އޮތް ކަމެއްނ ނެވެ. ތިންވަނަ ޤައުލަކީ ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަކީ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް ދާ މީހުންގެ
ތެރެއިން ހުރަހެއް މެދުވެރިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ މީހަކަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބޭކަމެކެވެ.1741
ފުރަތަމަ އަކުރު : ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ހުކުން
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަކީ ދަންނަބެކަލުންގެ އަރިހުގައި ޖުމުލަގޮތެއްގައި ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ 1742 ރައުޔަކީ ވެސް ހުއްދަވުމެވެ. ނަމަވެސް ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ
1744 1743
މުސްތަޙައްބުވުމެވެ. އަދި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވާޖިބުވުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. (دَخَلَ رَسُولُ هِلا صلى هلا عليه وسلم علََى ضُباَعةََ بِنحتِ الُّزَبحرِي فَ قَا لَ هََلا: »لَعلََّ كِ أَردَحتِ الَْجَّ؟) قَالَحت: »وَهِلا
اَل أَجِ دُيِن إِاَّل وَجِعةًَ«، فَ قَا لَ هََلا: (حُجِ ي وَاحشتََِطيِ، وَقُويِل: اللَّهُمَّ حَِمليِ حَيح ثُ حََبسحتَيِن) 1745 މާނައީ: ضباعة بنْهت الُّزبرْي ގެ
ه ه
ގެއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެއްސެވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ ހައްޖުނުކުރައްވަނީ ހެއްޔެވެ؟
އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اله ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. ވޭން ނ ން އެހެން އެއްޗެއް ތިމަންނައަކަށް އިހުސާސެއް
ނުކުރެވެއެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު އެ ކަމަނާއަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. "ކަނބުލޭގެ ޝަރުޠުކޮށްގެން ހައްޖަށް
1741 جمموع فتاوى ابن عثيمني" (28 -26/22)
1742 ((اجملموع)) للنووي)310/8(،
1743 ((اإلنصاف)) للمرداوي)307 /3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)265/3(.
1744 ((احمللى)))99/7(.
1745 متـفَقٌعليه: أخرجه البخار يُّ يف »النكاح« ابب األكْفاء يف الدّهين (٥٠٨٩)، ومسلٌم يف »احلجّ« (١٢٠٧)، مهنْحديهثعائشة رضي هلا عنها
ه
401

އިހުރާން ބަންނަވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހެވެ. ތިމަންނައަށް ހުރަހަކަށް އިނބަ
އިލާހު އިރާދަކުރެއްވެވި ތަނަކީ ތިމަންނަގެ މަންޒިލްމަގުސ ދުކަމުގައި ޝަރުޠުކޮށްފީމެވެ."
ދޭއް: ރިވާޔަތްތައް
ހ - عن سُوَيدِ بحنِ غَفَلةَ، قال:)قال يل عُمَرُ بنُ اخلطَّابِ: اي أاب أُمَيةََّ حُجَّ واشتََِ حط؛ فإ نَّ لك ما اشتََطحتَ، وهل عليك ما
اشتَََطحتَ(1746 މާނައީ: ސުވައިދު ބުނި ޣަފުލަތު ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. عمر بناخلطَاهب ތިމަންނައަށް
ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ، އަބ އުމައްޔާއެވެ! ޝަރުޠުކޮށް (އިހުރާންބަނދެގެން) ހައްޖުކުރާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
ޝަރުޠާ އެއްގޮތަކަށް ތިބާއަށް (ދަރުމަ) ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި ތިބާގެ ޝަރުޠާ އެއްގޮތަކަށް اله ތިބާއަށް
ރަހުމަތް ލައްވާނެތެވެ.
ށ - عن اب نِ مسعود رضَِيَهُلا عنه قال: (حُجَّ واشتََِ حط، وقل: اللهمَّ، الَْجَّ أردَح تُ، وله عَمحدَ تُ، فإ حن تََيسَّرَوإاَّل فُعمحرةٌَ)1747
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު މަސްޢ ދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޝަރުޠުކޮށް
(އިހުރާންބަނދެގެން) ހައްޖުކުރާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ، ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހެވެ! ތިމަންނަ
ނިޔަތްގަންނަނީ ހައްޖަކަށެވެ. އަދި އެއީ ތިމަންނަގެ ގަސްތެވެ. ފަހެ އެއީ އެކަމަށް މަގުފަހިވެ ލުއިވެއްޖެ
ނަމައެވެ. ނ ންނަމަ އުމުރާއެކެވެ.
ނ - عن عائِشةَ رضَِيَ هُلا عنها أنََّا قالت لُعروةَ:)هل تَحستثَين إذا حَجَ حج تَ؟ فقال: ماذا أقولُ؟ قالت: قل: اللهمَّ، الَْجَّ
أردح تُ، وله عَمحدَ تُ، فإن يَسرحَّتَه فهو الَْجُّ، وإ حن حََبسيَن حابسٌ، فهو عُمحرةٌَ(1748
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ޢުރުވަތުގެފާނަށް
ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ ހައްޖުކުރައްވާ ހިނދު ޝަރުޠުކުރައްވަން ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ ކިޔާނީ
ކޮންގޮތަކަށް ހެއްޔެވެ؟ (ޢާއިޝަތުގެފާނު) ވިދާޅުވިއެވެ. ކިޔާށެވެ. (اللهمَّ، الَْجَّ أردح تُ، وله عَمحدَ تُ، فإن يَسرحَّتَه
1746 رواه الشافعي والبيهقي إبسناد صحيح ((اجملموع)))309/8(.
1747رواه البيهقي (10412) حسن إسناده النووي يف))اجملموع(((309/8).
1748 رواه الشافعي يف ((مسنده)))816(، والبيهقي)10414(صحح إسناده على شرط البخاري ومسلم النووي يف ((اجملموع)))309/8(.
402

فهو الَْجُّ،وإ حن حََبسيَن حابسٌ، فهو عُمحرةٌَ(މާނައީ: އޭ، ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހެވެ! ތިމަންނަ ނިޔަތްގަންނަނީ
ހައްޖަކަށެވެ. އަދި އެއީ ތިމަންނަގެ ގަސްތެވެ. ފަހެ އެއީ އެކަމަށް މަގުފަހިވެ ލުއިވެއްޖެ ނަމައެވެ. އަދި
ހުރަސްއަޅެވޭ ކަމަކުން ކުރިބެދި އަޅަށް މަގު ބަންދުވެއްޖެ ނަމަ ފަހެ އުމުރާއެކެވެ.
1749
އުސ ލީ ހަމަތައް: ޝަރުޠަކީ އަޅުކަންތަކަށް އޭގެ އަސަރު ފޯރާކަމެކެވެ. މިސާލަކަށް ހުއްދަކަމަކަށް
1750
ޝަރުޠުކޮށް ރޯދަ ހިފުމަށް ނަދުރުބުނުމެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ފައިދާ
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ ފައިދާގައި ހިމެނެނީ އެގޮތުގެމަތީން ހައްޖާއި އުމުރާކުރަމުން ދަނިކޮށް
ހުރަސްއެޅޭ ހިސާބަކުން އިހުރާން ކަނޑައިލައިގެން ހަލާލުވެގަތުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަލިބުމެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ
މައްޗަށް ހަދުޔު ކަތިލުމާއި ނުވަތަ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފުމެއް ވެސް ނުވުމެވެ. އަދި އެ އަޅުކަން ޤަޟާކުރުމެއް
1753 1752 1751
ވެސް ނުވުމެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި އަދި އިބުނު ޙަޒުމުގެ ރައުޔެވެ.
ޙަންބަލީ ބޭކަލެއްކަމުގައިވާ املرداوي ވިދާޅުވިއެވެ. " ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގައި ދެ ފައިދާއެއް
ހިމެނެއެވެ. އެއް ފައިދާއަކީ އަދުއްވަކު ހުރަސްއަޅައިގެން ނުވަތަ ބަލިއެއް މެދުވެރިވެގެން ނުވަތަ ޚަރަދުބަރަދު
1754
ހުސްވެގެން އަޅުކަމަށް ހުރަސް އެޅިއްޖެ ނަމަ އިހުރާން ކަނޑައިލައިގެން ހަލާލުވެގަތުމަށް ޝަރުޢީ
ހުއްދަލިބުމެވެ. ދެވަނަ ފައިދާއަކީ އެގޮތަށް އިހުރާން ކަނޑައިލުމަކުން އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އިތުރު ކަމެއް
1755
ވާޖިބުނުވުމެވެ. ސަބަބީ ޝަރުޠަކީ އަޅުކަންތަކަށް އޭގެ އަސަރު ފޯރާކަމެކެވެ. އެގޮތުން ހައްޖާއި
1749 ((كشاف القناع)) للبهويت)529/2(.
1750 ((اجملموع)) للنووي)318/8(.
1751ނަމަވެސް އެއީ ފަރުޟު ހައްޖެއް ނަމަ އަލުން ކުރަންޖެހޭނެއެވެ. (ابن عثيمني، الفتوى رقم:).11454
1752 ((اجملموع)) للنووي)311/8(، ((هناية احملتاج إىل شرح املنهاج)) للرملي)364/3(.
1753 احمللى((البن حزْم)99/7رقم 833
1754 ބަލިއެއް މެދުވެރިވެގެން ނުވަތަ ޚަރަދުބަރަދު ހުސްވެއްޖެ މީހާ އިހުރާމުގައި މަޑުކުރުމެވެ. އަދި ބަލީގެ ސަބަބުން ނުވަތަ
ޚަރަދު ނުލިބުމުގެ ސަބަބުން އަރަފާތް ދުވަސް ނުލިބެއްޖެ ނަމަ އުމުރާއަކަށް ނިންމައިލުމެވެ. (الشرح املمتع)73/7
1755 ((اإلنصاف)))307/3(، ويـنظْ ر: ((اإلقناع)) للحجاوي)401/1(.
403

އުމުރާކުރަމުން ދަނިކޮށް ހުރަސްއެޅޭ ހިސާބަކުން އިހުރާން ކަނޑައިލައިގެން ހަލާލުވެގަންނަ ހިނދު އެ މީހެއްގެ
މައްޗަށް ހަދުޔު ކަތިލުމާއި ނުވަތަ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފުން ވާޖިބު ނުވަނީ ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމުގެ
1756
ފައިދާއެއްގެގޮތުގައެވެ. އެގޮތުން އެ މީހެއްގެ ހުކުމަކީ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކުރި މީހެއްފަދައެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބޭ ވަގުތު
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބެނީ އިހުރާން ބަންނަ ދަނޑިވަޅުގައި ހައްޖާއި
އުމުރާގެ ރަސްމުތަށް ރަނގަޅަށް ހިނގަމުން ގޮސް ނިމުމަކަށް ނުގޮސްފާނެކަމުގެ ބިރުހީވާ ތަންވަޅުގައިއެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދަޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާއަށް ހުރަސް އެޅިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ މީހާ
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަކީ މުސްތަޙައްބުކަމެކެވެ. އަދި އެ ފަދަ ބިރެއްނެތް މީހަކަށް އެއީ އޮތްކަމެއްނ ނެވެ.
އެހެނީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَمޝަރުޠުކޮށްގެން އިހުރާން ބަނުމަށް ضباعة بنْهت الُّزبهرْي އަށް އަމުރުކުރެއްވެވީ އެ
ه ه
ކަމަނާގެ ބަލީގެ ޝަކުވާ އަޑުއެއްސެވުމަށްފަހު އެކަމުގެ މައްޗަށް އެކަމަނާ ބިރުހީވުމުންނެވެ. އާއްމު
1757
ހައްޖުވެރީންނަކަށް އެފަދަ އަމުރެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ابن القّي ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުކަމުގައި ޝަރުޠުކުރުން ޝަރީޢަތުގައި ހުއްދަކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެހެންމެ
ههم
ހާޖަތެއް މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ އެ މީހާ ހެއްދެވިފަރާތާ ދެމެދު ވެސް އެ ފަދަ ޝަރުޠުތައް ކުރުން ހުއްދައެވެ.
އޭގެ މިސާލަކީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَمބަލީގެ ޝަކުވާ އަޑުއެއްސެވުމަށްފަހު ޝަރުޠުކޮށްގެން އިހުރާން ބަނުމަށް
ه
ضباعة بنْهت الُّزبرْي އަށް އަމުރުކުރެއްވެވި ހާދިސާއެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު އެ ކަމަނާއަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
ه ه
"ކަނބުލޭގެ ޝަރުޠުކޮށްގެން ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންނަވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ
އިލާހެވެ. ތިމަންނައަށް ހުރަހަކަށް އިނބަ އިލާހު އިރާދަކުރެއްވެވި ތަނަކީ ތިމަންނަގެ މަންޒިލްމަގުސ ދުކަމުގައި
ޝަރުޠުކޮށްފީމެވެ." 1758 އޭގައި އެވަނީ އަޅުކަމެއްގެ މައްޗަށް اަلهއށް ކުރެވުނު ޝަރުޠުތެކެވެ. އަދި رسو ل
1756 (الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)529/3(.
1757 ((الفتاوى الكربى)))382/5(.
1758منت احلديث: فَقَا لَ هَلاَ: (حُجِ ي وَاحشتََِطيِ، وَقُويِل: اللَّهُمَّ حَِمليِ حَيح ثُ حََبسحتَيِن) (البخار يُّ ٥٠٨٩(،) ومسلٌم(١٢٠٧)
404

ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ ދ ފުޅުން އެގޮތަށް ޝަރުޠުކުރުން އުއްމަތުގެ ހާޖަތަށް ޓަކައި ވަނީ ޝަރުޢުކުރެވިފައިއެވެ.
އަދި އެ ޝަރުޠުން ދެ ލާބައެއްކުރެއެވެ. އެއް މަންފާއަކީ ހަދުޔުކަތިލަން ނުޖެހުމެވެ. އަނެއް ފައިދާއަކީ
އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ޝަރުޢީ އިޒުނަލިބުމެވެ.1759
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ބަލިމަޑުކަމެއްގެ ބިރުވެތިކަމާހުރެ ހައްޖާއި އުމުރާގެ ރަސްމުތަށް ރަނގަޅަށް
ހިނގަމުން ގޮސް ނިމުމަކަށް ނުގޮސްފާނެކަމަށް ބުއްދިއަށް ފެންނަ ނަމަ ނުވަތަ ހަތުރުވެރިއެއްގެ ތުރާތައް
ފާވުމުން އެ އަހުވަޔަށް ކެތްނުކުރެވޭނެކަމަށް ބިރުހީވެއްޖެ މީހާ އިހުރާންބަނުމުގައި ކިޔުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. (فإ حن حََبسيَن حاَبسٌِ فَمَحلَيِح حَيح ثُ حََبسحتَيِنح) މާނައީ: ހުރަސްއަޅެވޭ ކަމަކުން ކުރިބެދި
1760
އަޅަށް މަގު ބަންދުވެއްޖެ ނަމަ ފަހެ އަޅުކަމުގެ މަންޒިލަކީ އެ ހުރަސްވަކަރު ބޭއްވުނުތަނެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖާއި އުމުރާއަށް ހުރަސް އެޅިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ މީހެއްގެ
މައްޗަށް ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. ބިރެއް ނެތް މީހެއްގެ މައްޗަށް
1761
ސުންނަތެއްނ ނެވެ.
ދަލީލު: ހަދީސް: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. (دَخَلَ رَسُولُ هِلا صلى هلا عليه وسلم علََى ضُباَعةََ بِنحتِ الُّزَبحرِي فَ قَا لَ هََلا: »لَعلََّ كِ أَردَحتِ الَْجَّ؟) قَالَحت:
»وَهِلا اَل أَجِ دُيِن إِاَّل وَجِعةًَ«، فَ قَا لَ هَلاَ: (حُجِ ي وَاحشتََِطيِ، وَقُويِل: اللَّهُمَّ حَِمليِ حَيح ثُ حََبسحتَيِن) 1762 މާނައީ: ضباعة بنْهت
ه
الُّزبرْي ގެ ގެއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެއްސެވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ ހައްޖުނުކުރައްވަނީ
ه
ހެއްޔެވެ؟ އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްاله ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. ވޭން ނ ން އެހެން އެއްޗެއް ތިމަންނައަކަށް
އިހުސާސެއް ނުކުރެވެއެވެ. ފަހެ އެ ކަލޭގެފާނު އެ ކަމަނާއަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. "ކަނބުލޭގެ ޝަރުޠުކޮށްގެން
ހައްޖަށް އިހުރާން ބަންނަވާށެވެ. އަދި ވިދާޅުވާށެވެ. އޭ ހައްދަވައިގެންގުޅުއްވާ އިލާހެވެ. ތިމަންނައަށް
1759 (إعالم املوقعني)))426/3(.
1760 (جمموع فتاوى ابن ابز)) 49/16(
1761 ((الشرح املمتع)) 72/7(
1762 متـفَقٌعليه: أخرجه البخار يُّ يف »النكاح« ابب األكْفاء يف الدّهين (٥٠٨٩)، ومسلٌميف »احلجّ« (١٢٠٧)، مهنْحديهثعائشة رضي هلا عنها
ه
405

ހުރަހަކަށް އިނބަ އިލާހު އިރާދަކުރެއްވެވި ތަނަކީ ތިމަންނަގެ މަންޒިލްމަގުސ ދުކަމުގައި ޝަރުޠުކޮށްފީމެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަނުމަށް އެ ކަމަނާއަށް ހުއްދަދެވުނީ ބަލިމަޑުކަމެއްގެ ސަބަބުން
ހައްޖާއި އުމުރާގެ އާދަކާދަތަށް ކަމުދާ މަގަކުން ހިނގަމުން ގޮސް ނިމުމަކަށް ނުގޮސްފާނެކަމުގެ
ބިރުހީވުމުންނެވެ.1763 އަދި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ކުރެއްވެވި ހައްޖެއްގައި ނުވަތަ އުމުރާއެއްގައި
ه
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާންބަންނަވާފައެއްނުވާތީވެ އެއީ ހައްޖާއި އުމުރާއަށް ހުރަސް އެޅިދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެއްޖެ
1764
މީހެއްގެ މައްޗަށް ސުންނަތެއްކަންއެނގެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ބަލިއަކަށް ނުވަތަ ސަބަބަކަށް ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުން
ބަލިއަކަށް ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުން ހުއްދައެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ " ބަލިވެއްޖެ ނަމަ ތިމަންނަ
"
އިހުރާން ކަނޑައިލާ ހުށީމޭ ނިޔަތްގަނެގެން އިހުރާން ބަނުމެވެ. އެގޮތް ހުއްދައެވެ. އަދި ބަލިމަޑުކަމެއް
މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ އިހުރާންކަނޑައިލުން ސައްހައެވެ. އަދި ސަބަބެއް މެދުވެރިވެދާނެކަމުގެ ބިރުހީވެގެން
ޝަރުޠުކޮށް އިހުރާން ބަނުން ވެސް ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް އެ ފަދަ ސަބަބެއް މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ އިހުރާން
1765
ކަނޑައިލުމާއި ނުވަތަ ދެމެހެއްޓުމުގެ އިޚުތިޔާރު އެ މީހަކަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ
1766
އެންމެ ސައްހަކަމަށް ބެލެވޭ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ
1767
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ތިމާ ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައި އިހުރާން ކެނޑޭގޮތަށް ޝަރުޠުކުރުމުގެ ހުކުން
ތިމާ ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައި އިހުރާން ކެނޑޭގޮތަށް ޝަރުޠުކޮށްގެން އިހުރާން ބަނުން
1763(جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)105/26(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)72/7(.
1764((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ(105/26
1765 ((اجملموع)) للنووي 315/8(
1766 (اإلقناع)) للحجاوي)401/1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين بن قدامة)529/3(.
1767 ((الشرح املمتع)))74/7(.
406

1769 1768
ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ އިހުރާން
1770
ބަނުމުގެ ރ ހާ ޚިލާފު ކަމަކަށްވާތީއެވެ. އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. އިހުރާން ކަޑައިލުން ހުއްދަވާނީ ތިން
ގޮތަކުންނެވެ. އެއީ އަޅުކަން ފުރިހަމަވުމުންނެވެ. ނުވަތަ މަގު ބަނދުވުމުންނެވެ. ނުވަތަ ބަލިމަޑުކަމަކުންނެވެ.
އެނ ންގޮތަކަށް ހަށިގަނޑުން އިހުރާން ވަކިކޮށްލިކަމުގައިވިޔަސް އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެ އަޅުކަން
ފުރިހަމަކުރުން ވާޖިބުވުމުގެ ހުކުން ދެމިގެންވާނެއެވެ. އަދި އިހުރާމުގައި ހުރެގެން ކުރުން މަނާވެފައިވާ ހުރިހާ
1771
ޖިނާއީ ކުށްތަކުގެ ޒިންމާ އުފުލަންޖެހޭނެވެސް މެއެވެ.
1768 (اجملموع)) للنووي)317/8(.
1769 ((املغين)))333 ،332/3(.
1770 (الشرح املمتع)) البن عثيمني)75/7(
1771 ((املغين)))333 ،332/3(.
407

ފަސްވަނަ ބާބު: އިހުރާމުގައި ހުރެގެން ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތައް
الباب اخلامس: حمظوراتُ اإلحرامِ، وأحكام الفِحديِة
408

ފަސްވަނަ ބާބު : އިހުރާމުގައި ހުރެގެން ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތައް
އިހުރާމުގައި ހުރެގެން ކުރުން މަނާ ކަންތައްތަކާއި ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތައް މިފޮތުގެ ފުރަތަމަ ފުރަތަމަ
ބައިގެ ތިންވަނަ ބަބުގައި އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ. ސ. 166 ން 262 އަށް ބައްލަވާ!
409

ހަވަނަ ބާބު: ޠަވާފު

الباب السادس: الطَّوافُ

ހަވަނަ ބާބު : ޠަވާފު
ގެފުޅުގެ ވަށައިގެން ޠަވާފުކުރުމުގެ އަހުކާމުތައް މި ފޮތުގެ ފުރަތަމަ ބައިގެ ދެވަނަ ބާބުގައި
އިސްވެހިނގައްޖެއެވެ. ސ86. ން ބައްލަވާށެވެ!
411

الباب السابع: طوافُ القُدُومِ

ހަތްވަނަ ބާބު: طوافُ القُدُومِ

ހަތްވަނަ ބާބު: طوا فُ القُدُومِ
މި ބާބުގައި އެކުލަވައިލެވޭނީ طواف القدومه ގެ ނަންތަކާއި ހުކުމާއި ވަގުތާއި އެ ޠަވާފުން އިސްތިސްނާވާ
މީހުންނެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : طوا فُ القُدُومِ ގެ ނަންތަކާއި ހުކުން
މި ބައިގައި ހުރަހެޅޭނީ طواف القدومه ގެ ނަންތަކާއި އެ ޠަވާފުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : طوا فُ القُدُومِ ގެ ނަންތައް
طواف القدومه ގެ ނަންތައް ތަފާތުގޮތްތަކަށް ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. އެގޮތުން طواف القادهم އާއި طواف الوروده އާއި
ه
ط واف الوا هرده އާއި ط واف الَتحيةَ އާއި ط واف اللّهقاءه ވެސް ކިޔައެވެ.1772
ދެވަނަ ބަހުސް : طوا فُ القُدُومِ ގެ ހުކުން
طوا فُ القُدُومِ އަކީ މައްކާގެ ވަތްހޭލާފަށުން ދަތުރުކޮށްގެން القهران އާއި اإلفراد ގެ ސިފައަށް އިހުރާން
1773 ޝާ 1775 1774
ބަންނަ މީހަކަށް ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. އެހެންކަމުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަކަށް طواف القدوهم އެއް ނުވެއެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ އަލަށް
މައްކާއަށްދާ ބަޔަކަށް ނުވާތީވެ ގޮވައިލަންދާ ބަޔަކު ކުރަންޖެހޭ ތަޙިއްޔަތުގެ ޠަވާފު އެ މީހުންގެ ހައްގުގައި
ނުވަނީއެވެ. އަދި މައްކާގެ ވަޒަންވެރިއަކު التمتُّعއަށް އިހުރާން ބަނުމަށް އޮންނަ އުސ ލުން ހައްޖަށް ފަށައިގެންފި
1776
ނަމަ އޮތީ ޠަވާފަކުން ފަށައިގެން ސައުޔަކަށް އުމުރާގެ ރަސްމުތައް ނިންމައިލުމެވެ.
1772 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)19/2(، ((هناية احملتاج)) للرملي)277/3(، ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)142/3(.
1773 (تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))19/2(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)457/2(.
1774 ((اجملموع)) للنووي)12/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)484/1(.
1775 ((كشاف القناع)) للبهويت)477/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)469/3(.
1776 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)458 ،457/2(، ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(360/1)، ((اجملموع)) للنووي)12 /8(، ((قواعد ابن
ه
رجب(( )ص: (25.
413

ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَلحيطَََّّوفُوا اِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ) 1777 މާނައީ: އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން ޠަވާފު ه
ކުރާހުށިކަމެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔަ އާޔަތުގައިވަނީ ط واف اإلفاضهة ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
އެހެންކަމުން طواف القدومه ގެ ހުކުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.1778
ދޭއް: ސުންނަތް: عن حم مدَِّ ب نِ عبدِ الرمح نِ ب نِ نَوف ل القَُرِشيِ، أَّنه سأ لَ عروةَ بنَ الزب رِي، فقال: قد ح جَّ النبُّ صلَّى هُلاعليه
وسلَّم، فأخَربتَحين عائشةُ رضَِيَ هُلا عنها:)أَّنه أوَّلُ شيء بدأ به حني قَدِمَ أَّنه تو ضأََّ، مث طاف ابلبيتِ، مث مل ت كُنح عُمح رةً. مث ح جَّ
أبو بك ر رضَِيَ هُلا عنه فكان أوَّلَ شيء بدأ به الطَّوا فُ ابلبيتِ، مث مل تكن عُمحرةً، مث عُمَرُ رضَِيَ هُلا عنه مثل ذلك، مث حَجَّ
عُثمانُ رضَِيَ هُلا عنه، فرأيتهُ أوَّلُ شيء بدأ به الطَّوا فُ ابلبيتِ، مَّث مل ت كُنح عُمحرةً، مث معاويةُ، وعبدُ هِلا بنُ عُمَرَ، مث حجَحج تُ
مع أيب الُّزب رِي ب نِ العوَّامِ، فكان أوَّلَ شيء بدأ به الطَّوا فُ ابلبيتِ، مث مل ت كُنح عُمحرةً، مث رأيتُ املهاجرينَ واألنصارَ يفعلونَ ذلك،
مث مل ت كُنح عُمحرةً، مث آخُِر مَن رأيتُ فَ علََ ذلك ابنُ عُمَرَ، مث مل ينقُحضها عُمحرةً- وهذا ابنُ عُمَرَ عِنح دَهم فال يسألونَه- وال أحَدٌ
مَِِّن مضى، ماكانوا يبدؤونَ بشيء حىت يضعوا أقدامَهم منَِ الطَّوافِ ابلَبيحتِ، مث ال حَِيلُّونَ، وقد رأيتُ أميِ وخالتِ حنيتَحقدَمان،
ال تبتدَِائن بشيء أوَّلَ منَِ البيتِ؛ تطوفانِ به، مث إنََّما ال تَُِاَّلن(1779 މާނައީ: حم مدَ ب هن عبد ه الرمح هن ب هن نوفلٍ القرشهيّގެ
ه
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ބޭކަލަކު عروة بن الزب هريގެ އަރިހުގައި (ހައްޖާ ގުޅުންހުރި) ސުވާލެއް
ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖުކުރެއްވިއެވެ. އަދި
ޢާއިޝަތުގެފާނު ތިމަންނައަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން (ހިޖުރައިން ދިހަވަނަ އަހަރު حجةَ الوداع ގައި)
نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم މައްކާއަށް އެތެރެވެވަޑައިގަނެވުމުން އެ ކަލޭގެފާނު ގެންނެވި ފުރަތަމަ އަމަލީ ސިފައަކީ
ވުޟ ކުރެއްވުމެވެ. ދެން ކަޢުބަތުهلاهގެފުޅު ވަށައިގެން ހަތް ފަހަރު (طواف القدومގެ) ބުރުތައްޖެއްސެވިއެވެ.
1777احلج 29
1778 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)458/2(.
1779 رواه البخاري (1641) واللفظ له، ومسلم (1235).
414

އަދި އެ ޠަވާފަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު އުމުރާއެއްނުކުރައްވައެވެ.)ސަބަބަކީ އެ ކަލޭގެފާނު ހައްޖަށް އިހުރާން
ބަންނަވާފައިވީ القهرانގެ ވައްތަރަށް ކަމަށްވާތީއެވެ. ހަދީސުގެ ރާވީ عروة بن الزب هري ވިދާޅުވެތެވެ. ތިމަންނަ
އަބ ބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ހައްޖެއްކުރީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް އެންމެ ފުރަތަމައަށް ގެފުޅު ވަށައިގެން
ޠަވާފު (طواف القدوم) ބުރުތައް ޖެއްސެވިއެވެ. އަދި އެ ޠަވާފަށްފަހު އުމުރާއެއްނުކުރައްވައެވެ. އަދި ތިމަންނަ
ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވެސް ހައްޖެއްކުރީމެވެ. އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް އަމަލުކުރެއްވެވީ އެ ފަދައިންނެވެ.
އަދި ތިމަންނަ އުސްމާނުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވެސް ހައްޖެއް ކުރީމެވެ. ތިމަންނަ ދުށީ އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް
އެންމެ ފުރަތަމައަށް ގެފުޅު ވަށައިގެން ޠަވާފުގެ (طواف القدوم) ބުރުތައް ޖެއްސެވިތަނެވެ. އަދި އެ ޠަވާފަށްފަހު
އުމުރާއެއްނުކުރައްވައެވެ. އަދި މުޢާވިޔަތުގެފާނާއި ޢަބުދުاله ބުނި ޢުމަރު ވެސް އަމަލުކުރެއްވެވީ އެ
ފަދައިންނެވެ. އަދި ތިމަންނަ الُّزب هري ب العواَمގެ އަރިހުގައި ވެސް ހައްޖެއް ކުރީމެވެ. ތިމަންނަ ދެކުނީ އެ
هن ه
ކަލޭގެފާނު ވެސް އެންމެ ފުރަތަމައަށް ގެފުޅު ވަށައިގެން ޠަވާފު (طواف القدوم) ކުރެއްވިތަނެ ވެ. އަދި އެ
ޠަވާފަށްފަހު އުމުރާއެއްނުކުރައްވައެވެ. ތިމަންނަ ދުށީ މުހާޖިރީބޭކަލުންނާއި އަންސާރީބޭކަލުން ވެސް ފަދައިން
އަމަލުކުރެއްވެވިތަނެވެ. އަދި އެ ޠަވާފަށްފަހު އެބޭކަލުން ވެސް އުމުރާއެއްނުކުރައްވައެވެ. އެ އެގޮތަށް
އަމަލުކުރައްވަމުން ގެންދަވަނިކޮށް ތިމަން ނައަށް ފެނުނު އެންމެފަހު ބޭކަލަކީ އިބުނު ޢުމަރެވެ. އެކަލޭގެފާނު
ވެސް ހައްޖު އުމުރާއަކަށް ފަސްޚެއްނުކުރައްވައެވެ.)އެބަހީ: އެ ކަލޭގެފާނު ވެސް އެންމެ ފުރަތަމައަށް
ކުރެއްވެވީ طواف القدوم އެވެ. އަދި އެ ޠަވާފަށްފަހު އުމުރާއެއްނުކުރައްވައެވެ.(ހަދީސުގެ ރާވީ عروة بنالزب هري
ވިދާޅުވެތެވެ. އަދި ވެސް އިބުނު ޢުމަރު އެ ހުންނެވީ އެބައިމީހުންގެ ގާތުގައި ދުނިޔޭގައި ހެޔޮހާލުކޮޅުގައި
އެވެ. ނަމަވެސް މި މައްސަލައާމެދު އެކަލޭގެފާނާ ސުވާލު ނުކުރައްވާތީ ތިމަންނަ ކަންބޮޑުވަމެވެ. އަދި
ދުވަސްވީ ބޭކަލުންކުރެން އެހިނަމަހީ އެ ބޭކަލުން ވެސް ގެފުޅު ގައި ފައިތިލަ ބީއްސެވުމަށްފަހު އެންމެ
ފުރަތަމައަށް ކުރައްވާކަމަކީ طواف القدوم ކަން އެނގުނީހެވެ. އަދި އެއަށްފަހު ހައްޖު ނިމެންދެން އިހުރާން
415

1780
ނުކަނޑުވާ އެބޭކަލުން ތިއްބަވައެވެ. އަދި ތިމަންނަ ފެނުނީ ތިމަންނަގެ މަންމައާއި ތިމަންނަގެ
ބޮޑުދައިތަ1781 ވެސް މައްކާއަށް ވަޑައިގެން އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރައްވާ އަމަލަކީ طواف القدوم ގެ
ޠަވާފުކުރެއްވުމެވެ.އަދި (އެއަށްފަހު) އިހުރާން ކަނޑައެއްނުލައްވައެވެ. އެބަހީ، ހައްޖު އުމުރާއަކަށް
ފަސްޚެއްނުކުރައްވައެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު: ابن عبدْه الرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. طواف القدومه އަކީ ހައްޖުގެ
ه
1782
ސުންނަތުގެ ތެރެއިން ސުންނަތެއްކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ.
ހަތަރެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - ޙައިޟުވެރިޔާގެ ކިބައިން طواف القدومهގެ ތަކުލީފު ޝަރީޢަތުގައި މާފުވެފައިވުމަކީ އެކަން ވާޖިބުނުވާކަމުގެ
1783
ހުއްޖަތެކެވެ. އެއީ ވާޖިބެއްކަމުގައިވީ ނަމަ ޤަޟާކުރުން ނުވަތަ ފިދުޔަ ވާޖިބުވީހެވެ.
ށ - މިސްކިތުގެ ތަޙިއްޔަތުގެ ދެ ރަކުޢަތުގެ މައްޗަށް طواف القدومه ޤިޔާސްކުރުމުން ލިބޭ ނަތީޖައަކީ މިސްކިތުގެ
ތަޙިއްޔަތުގެ ދެ ރަކުޢަތް ވާޖިބު ނުވާފަދައިން طواف القدومه ވެސް ވާޖިބުނުވާނެކަމަށެވެ. އަދި އެ ރަސްމު
ދ ކޮށްލައިފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ކުށެއް ވެސް ނުވާނެކަމަށެވެ.1784
ދެވަނަ ބައި : طوا فُ القُدُومِ ގެ ވަގުތާއި އެ ޠަވާފުން އިސްތިސްނާވާ މީހުން
މި ބައިގައި އެޅެވޭނެ އަކުރުތަކަކީ طواف القدومهގެ ވަގުތާއި އެ ޠަވާފުން އިސްތިސްނާވާ މީހުންނެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : طوا فُ القُدُومِ ފެށޭ ވަގުތު
طواف القدومهގެ ރަސްމު އަދާކުރުމަށް ދަނޑިވަޅު ލިބެނީ މައްކާއަށް ވަދެވޭ ހިނދުން ފެށިގެންނެވެ.
1780 އަ ސމާ އުބި ނތިއަ ބ ބަ ކު ރު
1781ޢާއި ޝަތު ގެފާ ނު
1782 (التمهيد)))272 ،271/17(.
1783((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)261 ،260 /26(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))221 /50(.
1784 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)457/2(،
416

އަދި އެ ތަންވަޅުވުން ދެމިގެންވާނީ ޢަރަފާތް ދުވަސް އައިސްޖެހުމާހަމަޔަށެވެ. އެއީ ހަނަފީ މަޒުހަބަށް
1786 1785
ނިސްބަތްވާ ޖަމާއަތުގެ ތެރެއިން އަދަދުގެގޮތުން އިތުރު ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 1788 1787
ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ.
طوا فُ القُدُومِ ފެށޭ ވަގުތު ސާބިތުވާ ދަލީލުތައް
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلا عنها قالت: (إ نَّ أوَّلَ شيءبدأ به حني قَدِمَالنبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم أَّنه تو ضأََّ مَّث طاف) 1789
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން)ހިޖުރައިން
ދިހަވަނަ އަހަރު حجةَ الوداع ގައި(نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަނެވުމުން އެ ކަލޭގެފާނު
ގެންނެވި ފުރަތަމަ އަމަލީ ސިފައަކީ ވުޟ ކުރެއްވުމެވެ. ދެން ކަޢުބަތު هلاهގެފުޅު ވަށައިގެން ހަތް ފަހަރު)طواف
القدومގެ(ބުރުތައްޖެއްސެވިއެވެ.
ށ - حديثُ جاب ر رضَِيَهُلاعنه، الطَّويلُ، يف صِفَةِحَجِرسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم، قال:)ح ىَّت إذا أتَيحنا البيتَمعه استلَمَ
الرحكُّنَ، فَرملََ ثالثًً، ومشى أربعاً)1790 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން
އައިސްފައިވާ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ހައްޖުކުރެއްވެވި ގޮތުގެވާހަކަ ނަންގަނެވުނު އެ ދިގު ހަދީސުގައި
ވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި (ދަތުރުކުރަމުން ގޮސް) ގެފުޅާ ހަމަޔަށް
އާދެވުމުން އެ ކަލޭގެފާނު ރުކުނުގައި (احلجراألسْودގައި) ބީއްސެވިއެވެ. ދެން (ޠަވާފުކުރެއްވި ހިނދު) ފުރަތަމަ
1791
ތިންބުރުގައި ރަމަލުކުރެއްވި އެވެ. އަދި ފަހު ހަތަރު ބުރުގައި އާދައިގެ ހިނގެވުމެއް ހިންގަވަމުން
1785 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))37/2(، ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)508/2(.
1786 (الكايف)) البن عبدْهالرّب(360/1)، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)115/4(.
ه
1787 ((هناية احملتاج)) للرملي)292/3(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)134/4(.
1788 ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)173 /3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)32/4(.
1789 رواه البخاري (1614) واللفظ له، ومسلم (3060).
1790 رواه مسلم (1218).
1791 (ރަމަލުކުރުމަކީ، ހަލުއިކަމާއެކު ކައިރިކައިރީގައި ފިޔަވަޅު އަޅަމުން ޠަވާފުކުރުމެވެ.)
417

ޠަވާފުކުރެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: طواف القدومهއަކީ މިސްކިތަކަށް ވަދެވުމުން ކުރެވޭ ތަޙިއްޔަތުގެ ނަމާދުފަދަ އަޅުކަމެކެވެ.
އެގޮތުން طواف القدومهގެ މިންވަރަކީ މުސްތަޙައްބުގެ ދަރަޖައެވެ. އަދި ގެފުޅަށް ވަދެފި މީހަކަށް طوا ف القدومهން
1792
ފަށައިގަތުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.
طوا فُ القُدُومِ ނިމޭ ވަގުތު ސާބިތުވާ ދަލީލުތައް
އެކެއް: ސުންނަތް: عن عائهشةرهضيهلاعنها قالت:)فطاف الذينكانوا أهلُّوا ابلُعمحرِةَابلبيتِ وبني ال صفَّا واملروة، مث حلَُّوا،
مث طافوا طوافًا واحدا بعد أن رَجَعوا منِ منًِ، وأماَّ الذين مجعوا الَْجَّ والُعمحرةََ فإنََّّا طافوا طوافًا واح دًا(1793 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެ ކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ)حجةَ الوداع
ގައި(އުމުރާއަށް އިހުރާންބަން މީހުން ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް އަދި ޞަފާއިމަރުވާ ދެމެދު ސަޢިޔުކުރިއެވެ. ދެން
ހަލާލުވިއެވެ. އެއަށްފަހު (ހައްޖުގެތެރޭގައި) މިނާއިން އެނބުރި (މައްކާއަށް) ގޮސް ޠަވާފު (طواف اإلفاضهة)
ކުރިއެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ (އިހުރާން) ހައްޖާއި އުމުރާ ޖަމައުކޮށްގެން (ޤިރާނުގެ ވައްތަރައް) ބަނދެވުނު
މީހެއް ނަމަ ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ކުރީ އެންމެ ޠަވާފެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އާއި އެ ކަލޭގެފާނުންގެ އަޞްޙާބުން طواف اإلفاضهة ކުރެއްވެވީ
ޢަރަފާތް ދުވަސް ނިމުމަށްފަހުގައެވެ. އެ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި التمتُّعގެ ސިފައަށް ހައްޖުކުރެއްވި ބޭކަލުން
ތިއްބެވެ. ނަމަވެސް އެ ބޭކަލުން ކުރެއްވި އުމުރާގެ ޠަވާފު ފިޔަވައި އިތުރު ޠަވާފެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި
ބައެއް ބޭކަލުންނަށް ހައްޖު ފެށްޓިފައި ވަނީ ޢަރަފާތް ދުވަހު އެ ބިމުންނެވެ. އެހެންކަމުން طواف القدومه
1794
މުސްތަޙައްބުވެގެން ވަނީ ޢަރަފާތް ދުވަހަށްވުރެ ކުރީގައި ގެފުޅަށް ވަދެވި ހައްޖުވެރިއަކަށްކަން އެނގެއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
1792 (احلاوي الكبري)) للماوردي)133/4(.
1793 رواه البخاري (1556) واللفظ له، ومسلم (1211).
1794املغين((البن قدامة (393 ،392/3).
418

ހ - ހައްޖުވެރިޔާ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ދެން ވާޖިބުވަނީ ފަރުޟު ޠަވާފެކެވެ. އެއީ ط واف الّزهايرةه އެވެ.
ށ - މިސްކިތުގެ ތަޙިއްޔަތުގެ ބަދަލުގައި ފަރުޟު ނަމާދު ފުދޭފަދައިން طواف القدومه ގެ ބަދަލުގައި طواف اإلفاضةه
1795
ފުދެއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : طوا فُ القُدُومِ ން އިސްތިސްނާވާ މީހުން
ހަތަރު ބަޔެއްގެ ކިބައިން طواف القدومه އިސްތިސްނާވެގެންވެއެވެ. އެއީ:
އެކެއް: ފުރަތަމައީ: ޙައިޟުވެރިޔާއެވެ. އެއީ ޢަރަފާތް ދުވަހާ ހަމަޔަށް އެ ބަލިމަޑުކަން ދެމިގެންގޮސްފި
ނަމައެވެ. އަދި ނިފާސްވެރިޔާގެ ހުކުމަކީ ވެސް ޙައްޟުވެރިޔާގެ ހުކުމެވެ.1796
ދަލީލު: ސުންނަތް: عن عائشة رهضي هلاعنها قالت: (خََرجحنا مع النبِصلَّى هلا عليه وسلََّم ال ن حذكُُرإاَّل الَْجَّ، فل ماَّ جِئحناَ
سَرِ فَ طَمِثح تُ، فدخل عليَّ النبُّ صلَّى هلا عليه وسلََّم وأان أبكي، فقال: ما يبحُكيِكِ؟ قُ لحتُ: لَوِددح تُ- وهِلا-أيِن مل أحُجَّ العامَ.
قال: لعلََّ كِ نفَِسحتِ؟ قُ لحتُ: نعم. قال: فإ نَّ ذلكِ شَيءٌكََتبهَ هُلا على بناتِ آدَمَ، فافح علَ ما يحفعلَُ الْاجُّ، غرَيأن ال تطَُويف
يِ
ابلَبيحتِ ح ىَّت تطَحهُري(1797 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ތިމަންމެން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުގައި (ހައްޖަށް) ނިކުތީމުއެވެ. އަދި ހައްޖު ފިޔަވައި އެހެން
ގަސްތެއް ތިމަންމެން ނެތެވެ. ފަހެ މައްކާއަށް އާދެވުނު ވަގުތު ތިމަންނައަށް މައްސަރުގެ ކަންތައް ދިމާވިއެވެ.
ފަހެ ތިމަންނަ نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހަށް ރޮމުންރޮމުން ދިޔައީމެވެ. ފަހެ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ.
ކަނބުލޭގެ ރޮނީ ކީއްވެގެންހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. މިއަހަރު ހައްޖު ނުކުރިނަމައޭ ހިތަށް އެބައަރައެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ކަނބުލޭގެ ޙައިޟުވެރިވީ ހެއްޔެވެ؟ ތިމަންދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
ހަމަކަށަވަރުން އެއީ އާދަމުގެފާނުގެ އަންހެން ދަރިކަނބަލުންނަށް اله ލިޔުއްވަފައިވާ ކަމެކެވެ. ފަހެ ހައްޖުވެރިޔާ
1795 (تبيني احلقائق وحاشية الشليب)))37/2(، ((املغين)) البن قدامة)393/3(.
1796(جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ (26 /)222، ((زاد املعاد)) البن القيم)175/2(((شرح الزركشي على خمتصر اخلرقي)))319/3(.
((مواهب اجلليل)) للحطاب)115/4(.
1797 رواه البخاري (305) واللفظ له، ومسلم (1211).
419

އަމަލު ކުރަމުންދާގޮތަށް ކަނބުލޭގެ ވެސް އަމަލު ކުރާށެވެ. ނަމަވެސް ތާހިރުވުމަށްފަހު ނ ނީ ގެފުޅުގައި
ޠަވާފުނުކުރާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖުގެ ތެރެއަށް އުމުރާއެއް ވެއްދުމަށް ޢާއިޝަތުގެފާނަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم
ހުއްދަދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ކަމަނާ طواف القدومه ނުކުރައްވައެވެ. އަދި نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެ ކަމަނާއަކަށް
طواف القدومه ކުރެއްއްވުމަށް އަމުރެއްވެސް ނުކުރައްވައެވެ.1798
1799
ދޭއް: ދެވަނައީ: މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނާއި މައްކާއިން އިހުރާން ބަންނަ މީހުންނެވެ.
ދަލިލު:
ހ - އިޖުމާޢު: އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަށް
(ހައްޖުގައި) ط واف اإلفاضةه ފިޔަވައި އެހެން ޠަވާފެއްނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. 1800
ށ - އުސީލީ ހަމަތައް: طواف القدومه ގެ މާނައަކީ އަލަށް އަންނަ މީހާގެ ނުވަތަ ތަނަކަށް އަލަށް ވަންނަ މީހާގެ
ޠަވާފެވެ. އެ މަފުހ މުން ބަލާއިރު މައްކާގައި ހުންނަ މީހަކީ އަލަށް އެތަނަށް ވަންނަ މީހަކަށް ނުވާތީވެ އެ
1801
މީހެއްގެ ހައްގުގައި އެ ޠަވާފެއްނުވެއެވެ.
ތިނެއް: ތިންވަނައީ: އުމުރާކުރާ މީހާއި التمتُّعގެ ސިފައަށް ހައްޖުކުރާ މީހާއެވެ. އުމުރާކުރާ މީހަކަށް طواف
القدوم ނުވަނީ އުމުރާގެ އަޅުކަމުގައި ކުރެވޭ ޠަވާފުން ފުދޭތީއެވެ. އެއީ މިސްކިތަށް ވަދެފި މީހަކަށް ފަރުޟު
1804 1803 1802
ނަމާދުކުރުމުން ތަޙިއްޔަތުގެ ނަމާދަށް ފުދޭ މޭރުމުންނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
1798 ((املغين)) البن قدامة)393/3(
1799 (الكايف)) البن عبدْهالرّب(360/1)
ه
1800((بداية اجملتهد)))344 /1(.
1801 (اجملموع)) للنووي)12 /8(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))63 /17(.
1802 ((اجملموع)) للنووي)12 /8(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))63 /17(.
1803 ((البحر الرائق)) البن جنيم)390 /2(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)122 ،121 /3(.
1804 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)116 /4(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)330 /2(.
420

ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ 1805 ރައުޔެވެ.
ހަތަރެއް: ހަތަރުވަނައީ: ޢަރަފާތް ބިމުން ހައްޖަށް ފަށައިގަންނަ މީހާއެވެ. އެފަދަ މީހަކަށް طواف القدوم އެއް
1807 1806 ޝާ 1808
ނުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޢަރަފާތް ބިމުން ހައްޖަށް ފަށައިގަންނަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ط واف اإلفاضهة ފަރުޟުވެދެއެވެ. އަދި)ހައްޖަށް
ފަށައިގަތުމަށްފަހު(ޠަވާފެއް ފަރުޟުވެފައި ވަނިކޮށް އެހެން ޠަވާފަކަށް އެނބުރިގަތުން ހުއްދަނުވެއެވެ.1809
ށ - ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި طواف القدوم އަކީ ކުރުމަށް ވަކި ވަގުގެއް ކަނޑައެޅިފައިވާ އަޅުކަމެކެވެ. އެއީ
ހައްޖަށް ފަށައިގަތުމުގެ ކުރީގައެވެ. ހައްޖުގެ އަޅުކަން ތަރުތީބުކުރެވިފައިވާ ރަސްމުތުތަކާ ޚިލާފަށް ގެންދިއުން
1810
ވާހުށީ ސުންނަތާ ޚިލާފު އަމަލަކަށެވެ.
1805 (اجملموع)) للنووي)12 /8(، ((هناية احملتاج)) للرملي)277 /3(.
1806 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))37/2(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)508 /2(.
1807 ((حاشية الصاوي على الشرح الصغري)))41 /2(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)317 /2(.
1808 ((اجملموع)) للنووي)12 /8(، ((هناية احملتاج)) للرملي)277 /3(.
1809 ((أسىن املطالب)) لزكراي األنصاري)476 /1(
1810 ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)508 /2(
421

البابُ الثاَّمنُِ: السَّعحيُ بني ال صفَّا وامَلرحوِة
އަށްވަނަ ބާބު: ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުން
422

އަށްވަނަ ބާބު : ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުން .
މި ފޮތުގެ ފުރަތަމަ ބައިގެ ދެވަނަ ބާބުގައި ތިންވަނައަށް ލިޔެވުނު އުމުރާގެ ތިންވަނަ ރުކުން
ބަޔާންކޮށްދިނުމުގައި ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރުމުގެ ވާހަކަ އިސްވެހިނގައްޖެއެވެ. އޭގައި ސަޢުޔުގެ
މަފުހ މާއި މަޝްރ ޢިއްޔަތާއި ޙުކުމާއި ޝަރުޠުތަކާއި ސުންނަތްތައް ބަޔާންކުރެވިފައިވާނެއެވެ. ސ. 138ން
ބައްލަވާށެވެ. އެހެންކަމުން އިތުރަށް މިބާބުގައި ހިމަނާނީ ހައްޖުގައި ކުރެވޭ ސަޢުޔުތަކުގެ ވައްތަރު އެކަންޏެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ހައްޖުގައި ކުރެވޭ ސަޢުޔުތަކުގެ ވައްތަރުތައް
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ދެ މަބުހަސެކެވެ. ފުރަތަމަ ބަހުސު ގައި اإلفراد އާއި القرانގެه ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާގެ
ސަޢުޔުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ. ދެވަނަ ބަހުސުގައި التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ސަޢުޔުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސު : اإلفراد އާއި القرِانގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ސަޢުޔު
اإلفراد އާއި القهرانގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހަކަށް ލާޒިމުވަނީ އެންމެ ޠަވާފަކާއި އެންމެ ސަޢުޔެކެވެ.
އެއީ ط واف اإلفاضهة ގައި ކުރެވޭ ޠަވާފާއި ސަޢުޔެވެ. اإلفراد އާއި القهرانގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހަކަށް طواف
القدوْهم އަކީ ސުންނަތެކެވެ. އަދި ބޭނުންވެއްޖެ ހިނދެއްގައި އެ ދެ މީހުންނަށް طواف القدوْهمގެ ސަޢުޔު ط واف
1811
اإلفاضة އާއެކު ކުރުމަށް ފަސްކުރުން ހުއްދައެވެ.
ه
ދެވަނަ ބަހުސް : التمَتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ސަޢުޔު
التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހަކަށް ދެފަހަރުމަތީން ސަޢުޔުކުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. އެއީ ޢުމުރާގެ
ވަގުތު ކުރެވޭ ސަޢުޔާއި ط واف اإلفاضهة އާއެކު ކުރެވޭ ސަޢުޔެވެ. 1812
1811املغين (241/3) .
1812 أضواء البيان (430/4)
423

މައްސަލައެއް: ހައްޖުގެ ސަޢުޔަށްފަހު اإلفراد އާއި القرِان އާއި التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހުންގެ
ހުކުން.
ހައްޖުގެ ސަޢުޔަށްފަހު التمتُّعގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާއަށް ބޯ ބައިލައި ނުވަތަ ކުރުކޮށްލައިގެން
އިހުރާން ކަނޑައިލުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް اإلفراد އާއި القهرانގެ ވައްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހަކަށް ހައްޖުގެ
الَن 1814 1813
ސަޢުޔަށްފަހު ވެސް އިހުރާން ކަނޑައިލެވޭނީ يوم حْهر ގައެވެ. އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 1816 1815
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عَنِ ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال:)مَّتتعَالَّناسُ مع رسول هلا صلَّى هلا عليه وسلََّم ابلُعمحرةَ إل الَْجِ... فلماَّ قَدِمَرسولُ
هِلا صلَّى هلا عليه وسلََّم قال للَّنا سِ...: مَن مل ي كُنح منكم أهدى فلحيطَُ حف ابلبيتِ وابل صفَّا واملروِة, ولُيقَصِرح، ولَحيححللِح)1817
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.)حجةَ الوداعގެ
އަހަރު(رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުގައި މީސްތަކުން التمتُّعގެ މަގުން އުމުރާއާއި ހައްޖަށް
އިހުރާންބަނެވެ. (ނަމަވެސް ބައެއް މީހުން ކަތިލުމަށް ހަދުޔަނުގެންދެއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ގެންދިޔައެވެ.)
ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم މައްކާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން މީސްތަކުންނަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
"ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކަތިލާނެ ހަދުޔު އެކުގައި ނުގެންނަ މީހުން ފަހެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް ޞަފާއި
މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރާށެވެ. އަދި ބޯ ކުރުކޮށްލައިގެން ހަލާލުވެގަންނާށެވެ.
1813(تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))43/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)149/2(.
1814 الكايف((البن عبدْهالرّب)370/1(، وينظر:))الفواكه الدواين((للنفراوي (819/2).
ه
1815 (روضة الطالبني)) للنووي (46/3)وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)65،66/4(.
1816 (كشاف القناع)) للبهويت)488/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)353/3(
1817 رواه البخاري (1691)، ومسلم (1227) واللفظ له.
424

البابُ الَّتاسع: يومُ التََّحوِيِة
ނުވަވަނަ ބާބު: ތަރުވިޔާ ދުވަސް
425

ނުވަވަނަ ބާބު : ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް
މި ބާބުގައި ގުނައިލާނީ ތަރުވިޔާގެ ދުވަހުގެ މުރާދާއި އިހުރާން ކަނޑައިގެންތިބި މީހުން ތަރުވިޔާގެ
ދުވަހު އަލުން އިހުރާން ބަނުމުގެ ހުކުމާއި ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާއަށް ދިއުމާއި އެ ދުވަހު ފަރުޟު ނަމާދު
އަދާކުރާނެ ގޮތެވެ.
ފަށައިގަތުން : يومُالَّتَحوِيِةގެ (ތަރުވިޔާ ދުވަހުގެ) މުރާދު
ތަރުވިޔާގެ މާނައަކީ ފެންބޮވައިގަތުން ފިލައިގެންދިއުމެވެ. ނުވަތަ އަނގަހިއްކުން ފިލައިފުމަށްދާދެން
1818
ފެންބުއިމެވެ. ނުވަތަ ފެން ރައްކާކުރުމެވެ. ނުވަތަ އެހެން ބަޔަކަށް ފެން ބޯންދިނުމެވެ. ތަރުވިޔާ ދުވަހަކީ
ذي احلهجةَه މަހުގެ އަށްވަނަ ދުވަހެވެ. އެ ދުވަހަށް އެ ނަންކިޔުނީ (يوم الَرْتهويةه ކިޔުނީ) އެ ދުވަހު މައްކާއިން
މިނާއަށް ފެން އެއްކުރުމުގައި ހައްޖުވެރީންގެ މެދުގައި ފެތުރިފައިއޮތް އާދަކާދައިގެ ސަބަބުންނެވެ. އެއީ
އެއަށްފަހު ފަށައިގަނެވޭ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ ދުވަސްތަކަށް ފެނުގެ ތަނަވަސްކަން ހޯދައިގަތުމަށެވެ. އެހެނީ އެ
1819
ބިމަކީ ފެން ނުލިބޭ ހަ ނަފަސް ހިކި ބިމަކަށްވާތީއެވެ.
އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ذي احلهجهةَ މަހުގެ އަށްވަނަ ދުވަހަށް يومالَرْتهويةه ކިޔުނު ސަބަބާމެދު އެއްގޮތް
ނ ން ގިނަ ޚަބަރުތައް ފެތުރިފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ ބަލިކަށިކޮށް އެކުލެވިފައި ހުންނަ ހަކަތަ ދެރަ
ރިވާޔަތްތަކެވެ. އެގޮތުން އިވޭ އެއް ޚަބަރަކީ އެއީ އާދަމުގެފާނާއި ހައްވާގެފާނު ފެނިދެނިވި ތަން ކަމަށްވާތީވެ
އެ ގޮތަށް ނަން ދެވުނީ ކަ މަށެވެ. ނަމަވެސް يوم الَرْتهويةه ގެ ލަފުޒުގައި ފެނިދެނިވުމުގެ މާނަ އޮތް ނަމަ އެ
1818 ((القاموس احمليط)) للفريوز آابدي)1290/1(، ((احملكم واحمليط األعظم)) البن سهيدْه)353/10(، ((لسان العرب)) البن منظور
)347/14(،
1819 (اجملموع)) للنووي (81/8).املوسوعة الفقهية الكويتية ج2 ص 216
426

ލަފުޒު އަންނަން ޖެހޭނީ الُّرؤْية ގެ ލަފުންނެވެ. ބަހުގެ ހަމަތަކާ ޚިލާފަށް އޮތުމުން އެއީ ވަރުދެރަ ރިވާޔަތެއްކަން
އެނގެއެވެ. އެހެން ވާހަކައެއްގައި ވެއެވެ. އެއީ އިބުރާހީމުގެފާނަށް ހުވަފެނުގައި އިސްމާޢީލުގެފާނު
ޒަބަހުކުރެއްވި މަންޒަރު ފެނިވަޑައިގަތުމުން އެކަމުގެ މައްޗަށް ވެވަޑައިގަތް ކަންބޮޑުވު މުގެ ސަބަބުން އެ ގޮތަށް
ނަން ދެވުނީ ކަމަށެވެ. ނަމަވެސް يومالَرْتهويةه ގެ ލަފުޒުގައި ކަންބޮޑުވުމުގެ މާނަ އޮތް ނަމަ އެލަފުޒު އަންނަން
ޖެހޭނީ الَرّتوهيގެ ލަފުންނެވެ. އެއާ ތަފާތުކޮށް އައުމުން އެއީ ބަލިކަށި ރިވާޔަތެއްކަން އެނގެއެވެ. އެހެން
ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. އެއީ ޖިބުރީލުގެފާނު ހައްޖުގެ ރަސްމުތައް އިބުރާހީމުގެފާނަށް ދެއްކެވި ތަންކަމަށްވާތީވެ
އެ ގޮތަށް ނަން ދެވުނީ ކަމަށެވެ. ނަމަވެސް يوم الَرْتهويةه ގެ ލަފުޒުގައި ދެއްކެވިކަމުގެ މާނަ އޮތް ނަމަ އެ
ލަފުޒު އަންނަން ޖެހޭނީ الُّرؤاي ގެ ލަފުންނެވެ. އެއާ އިދިކޮޅަށް އޮތުމުން އެއީ ނިކަމެތި ރިވާޔަތެއްކަން
އެނގެއެވެ. އެހެން ޚަބަރެއްގައި ވެއެވެ. އެއީ އިމާމު މީހާ މިސްތަކުންނަށް ހައްޖުގެ އަޅުކަން ދަސްކޮށްދޭ
ބިންކަމަށްވާތީވެ އެ ގޮތަށް ނަން ދެވުނީ ކަމަށެވެ. ނަމަވެސް يومالَرْتهويةه ގެ ލަފުޒުގައި ދަސްކޮށްދިނުމުގެ މާނަ
އޮތް ނަމަ އެ ލަފުޒު އަންނަން ޖެހޭނީ الّرهواية ގެ ލަފުންނެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ ޟަޢީފު ރިވާޔަތެއްކަން
1820
އެނގެއެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : އިހުރާން ކަނޑައިގެންތިބި މީހުން ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު އަލުން އިހުރާން ބަނުން
ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު އަލުން އިހުރާން ބަނުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ ލަޔާގަތާއި
ގާބިލުކަން ލިބިގެން التمتُّعގެ ސިފައަށް ހައްޖުކުރާ މީހުންނާއި މައްކާގެ ރަށްވެހިންގެ ގޮތުގައި ހަމަޖެހިފައިވާ
1822 1821
މީހުންގެ ތެރެއިން ހައްޖަށް ގަސްތުކުރާ ބަޔަކަށެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި
1824 1823
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ އިބުނު ޙަޒުމުގެ ރައުޔެވެ. އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ.
1820 (فتح الباري)))507/3(.
1821 ((املبسوط)) للسرخسي)24/4(((البحر الرائق)) البن جنيم)361/2(.
1822 ((اجملموع)) للنووي)81/8(((روضة الطالبني)) للنووي)92/3(.
1823 ((اإلقناع)) للحجاوي (386/1)وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)421/3(.
1824((احمللى((اْلبن حزْمٍ(117/7(.
427

އިބުނު ޢުމަރުގެ އަމަލުފުޅުން ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު އަލުން އިހުރާން ބަނުން ސާބިތުވެފައިވެއެވެ. އަދި ބުޚާރީއާއި
މުސްލިމުގައި އެ ރިވާޔަތްތައް ލިޔެވިފައިވެއެވެ. އަދި އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަޠާއު ބުނި އަބީ ރަބާޙާއި ސައީދު ބުނި ޖުބައިރާއި އަޙުމަދާއި އިސްހާޤާއި
ابن امْلنذهر ހިމެނެއެވެ. 1825
ދަލީލު: ސުންނަތް:
ހ- عن جاب ب هن عبده هلاه رهضي هلا عنهما، قال: (فل ماَّكان يومُ الَّتَويِةتَوَجَّهوا إل منًِ فأهَلُّوا ابلَْجِ) 1826 މާނައީ: މާތް
ههر
اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
)ފަހެ ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް ވަނުމުން އެ ބައި މީހުން މިނާއަށް މިސުރާބު ހިފިއެވެ. ފަހެ ހައްޖަށް އިހުރާން
ބަނެވެ.
ށ- عن جاب ب عبده هلاه رهضي هلا عنهما، قال: (حىت إذاكان يومُ التََّحويِةَوجَعلَحنا م كَّةَ بظَهحر؛ أهحلَلحنا ابلَْجِ)1827 މާނައީ:
ههر هن
މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. (މައްކާގައި ހަލާލުވެ ތިބުމަށްފަހު) ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް ވަނުމުން ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެގެން
ތިމަންމެން މައްކާއިން ނިކުމެގެން (މިނާއަށް) ދަތުރުފެށީމެވެ.
ނ-هعهن اب هن عمررهضيهلاعنهماأَّنه إذاكان مب كَّةَ حي حُرِمُابلَْجِيومَالَّتَحويةَِ 1828 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ ތަރުވިޔާގެ
ދުވަސް ވަނުމުން ހައްޖަށް މައްކާއިން އިހުރާންބެންނެވިއެވެ.
1825 ((اجملموع)))181/7(.
1826 رواه مسلم (1218).
1827 رواه مسلم (1216).
1828 رواه البخاري (166)، ومسلم (1187).
428

ދެވަ ނަބައި: ތަ ރުވި ޔާ ގެދުވަ ހުމިނާ އަ ށދި އުމާ އިއެ ދުވަ ހު ފަ ރު ޟު ނަމާ ދު އަ ދާކު ރާ ނެގޮ ތ
މި ބައިގައި ހިއްސާކުރާނީ ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާއަށް ދިއުމުގެ ހުކުމާއި އެ ދުވަހު މިނާގައި ތިބެގެން
ފަރުޟު ނަމާދު އަދާކުރާނެ ގޮތެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާއަށް ދިއުމުގެ ހުކުން
ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު އިރު އުދަވުމުން ހައްޖުވެރީން މައްކާއިން ނިކުމެގެން މިނާއަށް ދިއުމަކީ މުސްތަޙައްބު
ކަމެކެވެ. ފަހެ އެ ދުވަހުގެ މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދާއި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދާއި ނުވަނަ
1829
ވިލޭރޭގެ ފަތިސް ނަމާދު އެ ބިމުގައި ކުރުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن جابرٍ رهضي هلا عنه قال:)فل ماَّكان يومُ التََّحوِية توجَّهوا إل منًِ وأهَلُّوا ابلْجِ، وركبَِ النبُّ صلَّى
ه
هُلاعليه وسلَّم، فصلََّى هبا الظُّهَحروالَعصَرواملغرِبَ والعِشاءَ والفَحجرَ، مث م كَ ثَ قلياًل حىت طَلَعتَِ ال شَّمحسُ، وأمربِقُبةَّمنِ شَحع ر
تُحضَربُ له بنَمرِةََ(1830 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް
ވަނުމުން ޙައްޖުވެރީން މިނާއަށް ދަތުރުކުރިއެވެ. ފަހެ ހައްޖަށް ތަލްބިޔާ ފެށްޓިއެވެ. އަދި رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ސަވާރުވެވަޑައިގެން (މިނާއަށް) ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެތަނުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު
ނަމާދާއި މަޣުރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ އެއް ދުވަސް ހޭދަކުރެއްވިއެވެ.)
ދެން ފަތިސް ނަމާދަށް ފަހު އިރު އަރިފުމަށްދާދެން މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިެއެވެ. އަދި ނަމިރާގައި ފޭލިގެއެއް
ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާގައި މެންދުރު ނަމާދާއި
1829 ((بداية اجملتهد)))346/1(((اإلشراف)) البن امْلنذهر 308/3(
1830 رواه مسلم (1218)
429

އަސްރު ނަމާދާއި މަޣުރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު ކުރަންޖެހޭކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި
1831
އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް އެއިން އެއްވެސް ބޭކަލެއްގެ އަރިހުގައި އެއީ ވާޖިބެއްނ ނެވެ.
ށ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާއަށް ނުކުމެއްޖެ ނަމަ
ސުންނަތްވެގެން ވަނީ މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދާއި މަޣުރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު
1832
އެ ބިމުގައި ކުރުމެވެ. އެއީ ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއް އޮތް ކަމެއް ނ ނެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާގައި ފަރުޟު ނަމާދު އަދާކުރާނެ ގޮތް
ސުންނަތް ވެގެންވަނީ ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު މިނާގައި ފަރުޟު ނަމާދު ޖަމާކުރުމަކާނުލައި ވަގުތުވަނުމުން
އެ ނަމާދެއް ގަސްރުކޮށް އަދާކުރުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: ع اب عمر رهضي هلا عنهما، قال:)صلَّى رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم مِبنً ركعت نِي، وأبو بك ر
هن هن
بَعح دَه، وعُمَرُ بعد أيب بك ر، وعُثمانُ صَ حدراً من خالفَِته، مث إ نَّ عثمانَ صلََّى بعدُ أربعاً(1833 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. حجةَ
الوداع ގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمމިނާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ.
އަދި އެކަލޭގެފާނަށްފަހު އަބ ބަކުރުގެފާނު ވެސް އެ ގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އަބ ބަކުރުގެފާނަށްފަހު
ޢުމަރުގެފާނު ވެސް އެ ފަދައިން އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޢުސްމާނުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ފުރަތަމަ
ދުވަސްކޮޅުތެރޭގައި އެ ސިފައަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން ޢުސްމާނުގެފާނު އޭގެފަހުން) ދެ
ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމުގެ ބަދަލުގައި(ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
ދަނެއު، އުސްމާނުގެފާނު ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމުގެ ބަދަލުގައި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވަމުން ގެންދެވުމުގައި
1831 ((املغين)))365/3(.
1832 (اجملموع)))84/8(.
1833رواه البخاري (1082)، ومسلم (694) واللفظ له.
430

ވަނީ ދެ ސަބަބެކެވެ. އެއް ސަބަބަކީ އުސްމާނުގެފާނު ޠާއިފަށް ދިރިއުޅުއްވުން ބަދަލުކުރައްވާފައިވާތީވެ
ދެކެވަޑައިގަތީ ގަސްރުކުރުން ހުއްދަވަނީ ދުރުން ދަތުރުކޮށްފައި އަންނަ ހައްޖުވެރީންނަށް އެކަނިކަމަށެވެ.
އަނެއް ސަބަބަކީ ދުރުން ދަތުރުކޮށްފައި އަންނަ ހައްޖުވެރީންނަށް ނަމާދުގެ ރަކުޢަތްތަކުގެ އަދަދާމެދު
1834
އޮޅުންބޮޅުން އަރައިދާނެކަމުގެ ބިރުހީފުޅުކުރެވިގެން އެކަމުގެ ސަލާމަތަކަށްކަށެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު: އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.އިމާމު މީހާ ތަރުވިޔާގެ
ދުވަހު މިނާގައި ފަރުޟު ނަމާދު ގަސްރުކޮށް އަދާކުރުމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް
އެއީ ހައްޖު ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެއް ނ ންކަމަށާއި އަދި ވަގުތު ދަތިވެއްޖެ މީހާ އެ ޝަރުޠުން
1835
އިސްތިސްނާވެގެންވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މިނާގައި ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުމުގެ ހުކުން
މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މިނާގައި ނަމާދު ޤަޞްރުކުރުމުގެ ހުކުމާމެދު ފިޤުހުގެ ދަންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް
ރައުޔު ތަފާތުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މިނާގައި ނަމާދަށް އަމަލީ ސިފަ ގެނައުމުގައި އެކަށީގެންވަނީ
1836
ޤަޞްރުކުރުމެވެ. އެއީ އިބުނު ތައިމިއްޔާގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އިމާމު
މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މިނާގައްޔާއި ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ފަހިކުރުން ވަނީ ދެ ރަކުޢަތުން
ދެރަކުޢަތުން ޤަޞްރުކޮށެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އެބައި މީހުންގެ އަހުލުންގެ ގާތަށް އެނބުރި ވާސިލުވެއް ޖައުމަށް
ދާނދެން ވެސް އެ ބައި މީހުންނަށް އޮތީ ނަމާދު ކުރުކޮށް ކުރުމެވެ. އަދި ހައްޖުގެ އަމީރަށް ވެސް މިނާއާއި
1837
ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ސ ރަކުރަން ޖެހޭނީ އެ ސިފައަށެވެ. ابنعبدْهالرّب ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ ރައުޔަކީ
ه
1834 حتفة األحوذي املباركفوري 529/3
1835 ((بداية اجملتهد)))346/1(
1836 ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)47 /24(، ويـنظْ ر: ((زاد املعاد)) البن القيم)481/1(.
1837 (مواهب اجلليل)) للحطاب)171 ،170/4(، ((حاشية العدوي)))539/1(،
431

1838
އެއީއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތުން ލިބޭ ހަމަތަކުން ފާހަނގަވާގޮތުގައި އެންމެހާ ހައްޖުވެރީން
މިނާގައި ނަމާދު ސ ރަކުރަން ޖެހޭނީ (ޖަމަޢު ކުރުމަކާ ނުލައި) ޤަޞްރުކޮށެވެ. އަދި ޢަރަފާތާއި މުޛުދަލިފާގައި
ނަމާދު ސ ރަކުރަން ޖެހޭނީ ޖަމަޢުކޮށް ޤަޞްރުގެ ސިފައަށެވެ. އެއީ މައްކާގެ ވަޒަންވެރީންގެ ތެރެއިން ހައްޖަށް
1839
ގަސްތުކުޅަ ބަޔަކާއި އަދި މައްކާގެ ބިމުންފޭގެ ސަރަހައްދުތަކުން ހައްޖަށް ދަތުރުކޮށްފި ބަޔަކަށެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް
ހ- عهن اب هن عمررهضي هلاعنهما، قال:)صلَّى رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم مِبنً ركعت نِي، وأبو بك ر بَعح دَه، وعُمَرُبعد أيب
بك ر، وعُثمانُ ص حدَراً من خالفَِته، مث إ نَّ عثمانَ صلََّى بعدُ أربعاً(1840 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދު اله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. حجةَالوداع ގައި رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم މިނާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި
އެކަލޭގެފާނަށްފަހު އަބ ބަކުރުގެފާނު ވެސް އެ ގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އަބ ބަކުރުގެފާނަށްފަހު
ޢުމަރުގެފާނު ވެސް އެ ފަދައިން އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޢުސްމާނުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ފުރަތަމަ
ދުވަސްކޮޅުތެރޭގައި އެ ސިފައަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން ޢުސްމާނުގެފާނު އޭގެފަހުން) ދެ
ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމުގެ ބަދަލުގައި(ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
ށ - عَنح عبدِالرمح نِ ب نِ يزيدَ، قال: صلَّى بنا عثمانُ بنُعفَّانَ رضَِيَهُلاعنه مِبنً أربَعَركَعات، فقيل ذلك لعبدِ هِلا بنِ مسعود
رضَِيَهُلاعنه، فاستَجَعَ، مَّث قال:)صلَّيح تُ مع رسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم مِبنً ركعت نِي، وصلَّيح تُ مع أيببك ر الصِدِيقَ مِبنً
ركعت نِي، وصلَّيح تُ مع عُمَرَ ب نِ اخلطَّابِ مِبنً ركعت نِي، فليتَ حظَيِ من أرب عِ ركَعات ركعتانِ مُتقََبلَّتانِ(1841 މާނައީ:
ޢަބުދުއްރަޙުމާނު ބުނި ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މިނާގައި ތިމަންނަމެންނަށް عثمانُ
1838 ((التمهيد)))14 ،13/10(
1839
1840رواه البخاري (1082)، ومسلم (694) واللفظ له.
1841 رواه البخاري (1657)، ومسلم (695)
432

بنُ عفَّانَ ނަމާދު ކޮށްދެއްވީ ހަތަރު ރަކުޢަތް ފުރިހަމަކޮށެވެ. ފަހެ އެ ޚަބަރު ޢަބުދު اله ބުނި މަސްޢ ދަށް
ދެވުނެވެ. ފަހެ (إ نََ هلهوإ نََ إليه راجعون)ه ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ حجةَالوداع ގައި رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެއަރިހުގައި މިނާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ދެ ރަކުޢަތް ކުރީމެވެ. އަދި
ތިމަންނަ އަބ ބަކުރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވެސް މިނާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ކުރީ ދެ
ރަކުޢަތެވެ. އަދި ތިމަންނަ ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހުގައި ވެސް މިނާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ކުރީ
ދެ ރަކުޢަތެވެ. ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ބަދަލުގައި މިނާގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރުމުގެ ފުރުސަތު ތިމަންނައަށް ލިބުނުކަމީ
ކިހާ ބޮޑު ނަސީބެއްހެއްޔެވެ ؟)އެ ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ عثمانُ ގެފާނު ވެސް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمގެ
ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް މިނާގައި ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވި ނަމަ ކިހާ ރަނގަޅު
ވީސްހެއްޔެވެ!(
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ވެސް ހިމެނޭގޮތަށް މިނާ، ޢަރަފާތު، އަދި
މުޒުދަލިފާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ދުވަސްތަކުގެ ނަމާދުތައް
އަދާކުރުމުގައި އިތުރު ބަޔާނެއް ގެނެސްދޭފަދަ ބަސްފުޅެއް މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަށް ނިސްބަތްކުރައްވާގެން
1842
ވިދާޅުވެފައެއްނުވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: މައްކާގެ އަހުލުވެރީން މިނާގައި ނަމާދަށް އަމަލީ ސިފަ ގެނައުމުގައި އެކަށީގެންވަނީ
ޤަޞްރުނުކޮށް ކޮންމެ ނަނާދެއްގެ ރަކުޢަތްތައް ފުރިހަމަކުރުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި1843 ޝާފިޢީ
1845 1844
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް
ހ- عهن اب هن عمررهضي هلاعنهما، قال:)صلَّى رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم مِبنً ركعت نِي، وأبو بك ر بَعح دَه، وعُمَرُبعد أيب
1842 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))299/17(،)68/16(.
1843 ((بدائع الصنائع)) للكاساين)152/2(،
1844 ((اجملموع)) للنووي)88/8(، ((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)496/1(.
1845 ((كشاف القناع)) للبهويت)509/1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)367/3(.
433

بك ر، وعُثمانُ ص حدَراً من خالفَِته، مث إ نَّ عثمانَ صلََّى بعدُ أربعاً(1846 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދު اله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. حجةَالوداع ގައި رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم މިނާގައި (ހަތަރު ރަކުޢަތުގެ ނަމާދުތަކުގައި) ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި
އެކަލޭގެފާނަށްފަހު އަބ ބަކުރުގެފާނު ވެސް އެ ގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އަބ ބަކުރުގެފާނަށްފަހު
ޢުމަރުގެފާނު ވެސް އެ ފަދައިން އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޢުސްމާނުގެފާނު އެ ކަލޭގެފާނުގެ ޚިލާފަތުގެ ފުރަތަމަ
ދުވަސްކޮޅުތެރޭގައި އެ ސިފައަށް އަމަލުކުރެއްވިއެވެ. ދެން ހަމަކަށަވަރުން ޢުސްމާނުގެފާނު އޭގެފަހުން) ދެ
ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމުގެ ބަދަލުގައި(ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އުސްމާނުގެފާނު ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމުގެ ބަދަލުގައި ހަތަރު ރަކުޢަތް ކުރައްވަމުން
ގެންދެވުމުގައި ވަނީ އުސްމާނުގެފާނު ޠާއިފަށް ދިރިއުޅުއްވުން ބަދަލުކުރައްވާފައިވާތީވެ ދެކެވަޑައިގަތީ
ގަސްރުކުރުން ހުއްދަވަނީ ދުރުން ދަތުރުކޮށްފައި އަންނަ ހައްޖުވެރީންނަށް އެކަނިކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން
1847
މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަކަށް ގަސްރުކުރުމެއް ނުވެއެވެ.
ށ- މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަކީ ހައްޖުކުރުމަށް ދަތުރެއް ކުރަންޖެހޭ ބަޔެއްނ ނެވެ. ގަސްރު ކުރުން ހުއްދަވަނީ
ދަތުރުވެރީންނަށެވެ. އެހެންކަމުން މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަކަށް ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި ނަމާދުތައް ގަސްރުކުރުމެއް
1848
ނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ބައި: ތަރުވިޔާގެ ދުވަހުގެ ރޭގަނޑުގައި (ޢަރަފާތް ވިލޭރޭގައި) މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން
ތަރުވިޔާގެ ދުވަހުގެ ރޭގަނޑުގައި (ޢަރަފާތް ވިލޭރޭގައި) މިނާގައި ރޭކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ
1846رواه البخاري (1082)، ومسلم (694) واللفظ له.
1847 ((املغين)) البن قدامة)367/3(، ((شرح النووي على مسلم)))195/5(، ((فتح الباري)) البن حجر)570/2(.
1848 ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(14/10)، ((املغين)) البن قدامة)367/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)439/4(، ((جمموع فتاوى ورسائل
ه
العثيمني(((61/24).
434

1850 1849 ޝާ 1852 1851
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن جاب ر رضَِيَ هُلا عنه قال:)مث م كَ ثَ طوياًل حىت طلَعتَِ ال شَّمحسُ، وأمَرَبقُبةَّ منِ شَعحر تُحضَربُ له
بنَمرِةََ(1853މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން ފަތިސް
ނަމާދަށް ފަހު އިރު އަރިފުމަށްދާދެން މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިެއެވެ. އަދި ނަމިރާގައި ފޭލިގެއެއް ޖެއްސެވުމަށް
އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު:
ހ - ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތް ވެގެން ވަނީ ނުވަވަނަވިލޭރޭގައި މިނާގައި
ރޭކުރުމެވެ. އެއީ ސުންނަތެކެވެ. ރުކުނެއް ނ ނެވެ. އަދި ވާޖިބެއް ވެސް ނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އެ އަމަލު
ދ ކުރުމުގެ މައްޗަކަށް ކުށެއް ނެވެއެވެ. ހަމައެކަނި އެ އަމަލުގެ މާތްކަން އެ މީހަކަށް ގެއްލުނީއެވެ. އެކަމުގައި
1854
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ.
ށ - ابن عبدْه الرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ތަރުވިޔާގެ ދުވަހު
ه
މިނާގައި މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދާއި މަޣުރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.
އެއީ ހުރިހާ ދަންނަބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ވެސް ސުންނަތްވެގެންވާ މުސްތަޙައްބު އަމަލެވެ. އެހެންކަމުން އެ
ދުކުރެއްވިއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއްނުވެއެވެ. މުހިންމީ އަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމައަށް ލިބިގަތުމެވެ.1855
1849((املبسوط)) للسرخسي)24/4(، ((حاشية ابن عابدين)))503/2(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)361/2(.
1850 ((الشرح الكبري)) للدردير)43/2(، ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(371/1).
ه
1851 ((اجملموع)) للنووي)84/8(.
1852 ((كشاف القناع)) للبهويت)491/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)423/3(.
1853 رواه مسلم (1218).
1854 ((اجملموع)))84/8(.
1855 ((االستذكار)))323/4(.
435

الباب العاشر: يومُ عََرفةَ
ދިހަވަނަ ބާބު: ޢަރަފާތް ދުވަސް
436

ދިހަވަނަ ބާބު : ޢަރަފާތް ދުވަސް
ފަށައިގަތުން :
މި ފަށައިގަތުމުގައި ބަޔަންކުރަނީ ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ މާނާއިعرفةގެ ލަފުޒާއި عرفاتٍގެ ލަފުޒުގެ ދެމެދު
ހުރި ތަފާތާއި ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ މާތްކަމެވެ.
އެކެއް : ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ މާނަ
ޢަރަފާތް ދުވަހަކީ ذ و ا حْلهجهةَ މަހުގެ ނުވަނަ ދުވަހެވެ. އެއީ އެ ދުވަހު ހައްޖުވެރީން ޖަމާވާ ތަނެވެ.
1856
އެއީ މައްކާގެ އިރުމަތީ ފަރާތުން ގާތްގަނޑަކަށް ތޭވީސް ކިލޯ މީޓަރު ދުރުގައި އޮންނަ ބިމެކެވެ.
ދޭއް : عََرفةَގެ ލަފުޒާއި عرفاتގެ ލަފުޒުގެ ދެމެދު ހުރި ތަފާތު
عرفةގެ ލަފުޒާއި عرفاتٍގެ ލަފުޒުގެ ދެމެދު ފަރެގެއް ނުވެއެވެ. އެ ގޮތަކީ ވެސް އެ ބިމަށް ކިޔެވޭ ދެ
1857
ނަމެވެ.
ތިނެއް : ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ މާތްކަން
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها أ نَّ رَسولَ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم قال:)ما منِ يومأكثََرمنِ أن يُعحتقَِ هُلافيه عبدًامنَِالَّنارِ،
1856 ((القاموس احمليط)) للفريوزاابدي)836 /1(.،
1857 ((معجم الفروق اللغوية)) أليب هالل العسكري (ص:)354.،
437

من يومِ عَرفَةَ، وإنَّه لَيحدَنو، مث يُباهيِ هبم املالئكةَ، فيقول: ما أرادَ هؤالءِ؟(1858 މާނައީ: މާތް اله އެކަމަނާއަށް
ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެނެވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمހަދީސް
ކުރެއްވިއެވެ. އަރަފާތްދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން އަޅުތަކުން ނަރަކައިން މުއްތި ކުރައްވާ ދުވަހެއް ދުވަސް ތަކުގެ
ތެރޭގައި ނުވެއެވެ. އެ ދުވަހުގައި اله ސުބުހާނަހ ވަތަޢާލާ ކުއްތަންވެ ވޮޑިގަންނަވައެވެ. އަދި މަލާއިކަތުންނަށް
އަރަފާތުގެ އަހުލުވެރިންގެ މާތްކަމާއި އަމަލުތަކުގެ ހެޔޮކަން ދައްކަވާ ވޮޑިގަންނަވައެވެ. އަދި ވަހީ ކުރައްވައެވެ.
އެ މީހުން ބޭނުންވަނީ ކޮންކަމެއްހެއްޔެވެ!) އެ ބަހީ ފުއްސެވުން ފިޔަވައި އެހެންކަމެއް އެ މީހުން
ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.(
ށ - عن عُمَرَب نِ اخلطَّابِ رضَِيَهُلاعنه، أ نَّ رجاًل منَِ اليهوِد قال: اي أمرَياملؤمننَي، آيةٌ يفكتابِكم تَحقَرؤُونَا، لو علينا - معشََر
اليهوِد- نَزَلَت، التَََّّ حذان ذلك اليومَ عيدًا، قال: أ يُّ آية؟ قال: الَيوحمَأَ حكملَحتُ ل كَُمح دِينكَُمح وَأَحمَتمح تُ علََيحكُمح نِعحمَتِِ وَرضَِيتُ ل كَُمُ
اإِلسحاَلمَ دِيناً [املائدة:]3 قال عُمَرُ: قد عََرفحنا ذلك اليومَ، واملكانَ الذي نَزَلَحت فيه على النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم، وهو
قائٌم بعَرفَةَ يومَ مُجعة 1859 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި عمر ب هن اخلطَاهبގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން ޔަހުދީންގެ މީހަކު ބުންޏެވެ. އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރެވެ! ޔިތަބައި މީހުން ކިޔަވާ އާޔަތެއް
ޤުރުއާމުގައިވެއެވެ. އެ އާޔަތް ތިމަންމެން ޔަހ ދީންގެ މައްޗަށް ބާވައިލެއްވުނު ނަމަހީ ތިމަންމެން އެ ދުވަސް
އީދު ދުވަހަކަށް ހެދީމެވެ. (ޢުމަރުގެފާނު) އެއްސެވިއެވެ. އެއީ ކޮން އާޔަތެއް ހެއްޔެވެ؟ އެ މީހާ ދެންނެވިއެވެ.
الَيوحمَ أَ حكملَحتُ ل كَُمح دِينكَُمح وَأَحمَتمح تُ علََيحكُمح نِعحمَتِِ وَرضَِيتُ ل كَُمُ ا إِلسحاَلمَ دِيناً [املائدة:]3 ގެ އާޔަތެވެ. ޢުމަރުގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިއަދު ދެންމެ ތިމަންނައަށް ތިޔަކަން މިއެނގުނީއެވެ. އަދި نيبއާ صلَى هلا علْ يهه
وسلَمގެ މައްޗަށް ތިއާޔަތް ބަވައިލެއްނު ތަން މިއެނގުނީއެވެ. އާދެ! އެއީ ޢަރަފާތުގައި އެކަލޭގެފާނު
ހުންނަވަނިކޮށް ހުކުރު ދުވަހެއްގައެވެ.
ނ- عن أيب قَتادةَ رضَِيَ هُلا عنه قال: قال رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)صيامُ يومِ عََرفةَ، أحتسِبُ على هِلا أن يكَُفَرِ
1858 رواه مسلم (1348).
1859 رواه البخاري (45) واللفظ له، ومسلم (3017)
438

السنَّةَ التِ قَ بحلَه، والسنَّةَ التِ بَعح دَه(1860 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ޤަތާދަތުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސް ކުރެއްވިއެވެ. ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ރޯދަ
ހިފުމުން ފާއިތުވި އަހަރާއި ކުރިޔަތް އޮތް އަހަރުގެ ފާފަ ފުއްސެވޭނެކަމަށް ތިމަން ކަލޭގެފާނު اެلهގ ޙަޟުރަތުން
އުއްމީދުކުރަމެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ހުކުން
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ހައްޖުގެ ރުކުންތަކުގެ ތެރެއިން ރުކުނެކެވެ. އަދި އެއޢ ނުލައި ހައްޖު
ސައްހަ ނުވާހުއްޓެވެ. އެ ތަނުގައި މަޑުކުރުމޭ ބުނެވޭ ބަހުގެ މާނައަކީ އެ ތަނުގައި ހުއްޓިލުމެއްނ ނެވެ. އަދި
ކިއެއްތަ! އޭގެ މުރާދަކީ އެތަނަށް މެދުކަނޑައިލައިގެ ހުރުމެވެ . 1861
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَإِ ذَا أَفَ حضتُمح منِح عََرفَات فَاذحكُُروا ا لَََّّ عِنح دَ الحمحشَعَرِ ا لََْحرامِ)1862 މާނައީ: ދެންފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން
ޢަރަފާތުން އެނބުރި އައުމުގެ ދަތުރު ފަށައިގަންނަހިނދު، المشعرالحرامގައި)އެބަހީ: مزدلفةهނިމޭތާނގައިވާ
قُزَح ފަރުބަދަ ކައިރީގައި(ތިޔަބައިމީހުން لَّا ހަނދުމަކުރާށެވެ!)އެބަހީ: ތަލްބިޔާކިޔައި، ދުޢާ ކުރާށެވެ!(
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: فَإِذَا أَفَ حضتُمح منِح عََرفَات "ޢަރަފާތުން އެނބުރި އައުމުގެ ދަތުރު ފަށައިގަންނަހިނދު" އޮތް
ބަސްފުޅުން އެނގެނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެން ތިބެންޖެހޭނެކަމެވެ. އަދި މުޒުދަލިފާގައި މަޑުކުރަން ޖެހޭނީ
1863
އެއަށްފަހުގައިކަމެވެ.
ދޭއް: ހަދީސް: عن عبدِ الَّرمح نِ ب نِ يَعحمَرَ رضَِيَ هُلا عنه أ نَّ رَسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم قال: (الْجُّ عََرفةُ) 1864
1860 رواه مسلم (1162)
1861 ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(278/4)، و((الشرح املمتع)) البن عثيمني)292/7(.
ه
1862 البقرة 198
1863 (الشرح املمتع)) البن عثيمني)382/7(.
1864 رواه أبو داود (1949)، والرتمذي (2975 ،889)، والنسائي (3044)، وابن ماجه (3015)، وأمحد (18796) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وصححه الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))209/2(، وقال ابنعبدْهالرّبيف ((االستذكار)))638/3(: (ال أشرف وال أحسنمن
ه
هذا(، وص حَحه النووي يف))اجملموع(( ) (95/8، وابن امللقن يف))البدر املنري(((230/6).
439

މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި عبدِ الَّرمح نِ ب نِ يَعحمَرَގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހައްޖަކީ ޢަރަފާތެވެ. (އެބަހީ، ހައްޖު ސައްހަވުމަށް ޢަރަފާތް ލިބުން ޝަރުޠެވެ.)
ތިނެއް: ހަދީސް:
عن عروةَ ب نِ مضَُرِس الطائيِ رضَِيَ هُلا عنه قال:))أتيتُ رسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم ابمُلزحدَلِفةِ حني خرج إل ال صاَّلةِ،
فقلتُ: اي رسولَ هِلا، إيِن جئتُ منِ جب لِ طَيئِ، أكلَلحتُ راحلتِ، وأتعَبح تُ نفسي، و هِلا ما ترحك تُ منِ جب ل إال وقحفتُعليه، فهل
يل منِح حَج؟ فقال رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم: مَن شَهِدَ صالتَنا هذه، ووقف معنا حىت نَحدفَعَ، وقد وقف بعَرفَةَ قبلذلك
لياًل أونَاراً فقد أتََّ حَجَّهوقضى تَفَثَه((1865 މާނައީ: عروةب هن مضّرسٍ الطائيّرهضيهلاعنه ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ه ه
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދަކަށް ހުންނަނިވިކޮށް ތިމަންނަ ދިޔައީމެވެ.
ތިމަންނަ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ތިމަންނަ މިއައީ ޠައްޔިޔު ފަރުބަދައިން ދަތުރުކޮށްފައެވެ. އަދި
ސަވާރީގެ ސަބަބުން ގިނަގުނަ ތަކުލީފުތަކާ ކުރިމަތިލާން ޖެހުނެވެ. އެގޮތުން އުސްގަޑެއް ދިމާވެއްޖެ ނަމަ
މަޑުކުރަން ނުޖެހޭ އެއްވެސް ތަނެއް ނާދެއެވެ. ފަހެ ތިމަންނައަށް ހައްޖު ލިބިއްޖެތޯއެވެ؟ رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އަހަރުމެންގެ މި ނަމާދުގައި (ފަތިސް ނަމާދުގައި) ހާޟިރުވެ، އަދި އަހަރުމެން
ނިކުމެންދެން އަހަރުމެންނާއެކު ބައިވެރިވެ އަދި ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި ނުވަތަ ދުވާލުން ބައެއްގައި ވިޔަސް
އަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި ނަމަ ފަހެ އެ މީހަކު ހައްޖު ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ކުނި މިލަ ފިލުވައިލުމުގެ
މައްދަތު (ހަލާލުވުމުގެ މުއްދަތު) ފުރިހަމަ ކޮށފިއެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު
ابن عبدْه الرّب އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމާ ބެހޭގޮތުން ތިމަންނައަށް
ه
އެނގިފައިވާގޮތުގައި ހުރިހާ ޒަމާނެއްގައިވެސް އަދި މުޅި އުއްމަތުގައިވެސް ޢިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެފައިވަނީ،
1865 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
440

ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށާއި އެކަން ކުރަންޖެހޭ ވަގުތު ނުކޮށްފި މީހަކަށް ހައްޖު
1866
ނުލިބޭނެކަމަށެވެ.
ابنامْلنذهر އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށާއި އެ ކަން
1867
ފާއިތުވެއްޖެ މީހަކަށް ހައްޖެއް ނުލިބޭނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގު ވެފައިވެއެވެ.
ابنقدامة އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުން މެނުވީ ހައްޖު ނުލިބޭނެކަމަށް
1868
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ ބައި : ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ޝަރުޠު
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ޢަރަފާތުގެ އަޙުކަމުތަކާއި وادي عرنة ގައި މަޑުކުރުމުގެ އަޙުކާމުތަކާއި ނަމިރާގެ
ބިމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : މަޑުކުރަންޖެހޭ ބިމަކީ ޢަރަފާތް ބިން ކަމުގައިވުން
ތަމުހީދު: މަޑުކުރާ ބިމަކީ ޢަރަފާތުގެ ބިންކަމުގައި ވުން ޝަރުޠެވެ. އެހެން ތަނެއްގައި ނ ނެވެ.
މުޅި ޢަރަފާތް ބިމަކީ މަޑުކުރުމުގެ ހުއްދަ ލިބިފައިވާ ސަރަހެއްދެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جابرٍ ر هلا عنه قال: قال رسو ل هلاه صلَى هلا عليه وسلَم: (ووقفتُ ههنا، وعََرفةُكلُّها مَوِقفٌ) 1869 މާނައީ:
هضي
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރޔގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުއްޓިފައި މިވަނީ މިތާގައެވެ. މުޅި ޢަރަފާތަކީ ހުއްޓުމުގެ ބިމެވެ.
1866 ((التمهيد)))20/10(.
1867 ((اإلمجاع)) (ص:)57.
1868 (املغين)))368/3(.
1869 رواه مسلم (1218)
441

ށ- فِعلُحه صلَ ى هُلا علََيِحه وسلََّم ، وقد قال: ((لِتأَخُذوا مناسِكَكم)1870 މާނައީ: އެ ކަލޭގެފާނުގެ އަމަލުފުޅެވެ. އަދި
ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި މީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ހައްޖުގެ
ރަސްމުތައް އުނގެނިގަންނާށެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- ابن املنذْهر އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ފަރުޟެއްކަމަށް
1871
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ފާއިތުވެއްޖެ މީހަކަށް ހައްޖެއްނުވެއެވެ.
ށ- ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމާބެހޭގޮތުން ދަންނަހުއްޓެވެ.
ه
"
ފަހެ، އަހުރެންނަށް އެނގިފައިވާ ގޮތުގައި ހުރިހާ ޒަމާނެއްގައިވެސް އަދި ހުރިހާ ރަށެއްގައިވެސް
ދަންނަބެކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން އެއްބަސްވެވަޑައިގެންފައިވަނީ އެއީ ފަރުޟެއް ކަމުގައެވެ. އެކަން އިޢާދަކުރުމަށް
ޓަކައި ބަދަލުގައި ކުރެވޭނެ އެއްވެސް ކަމެއް ނުވެއެވެ. އަދި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރަންޖެހޭ ވަގުތު އެކަން
1872"
ގެއްލިއްޖެ މީހަކަށް ޙައްޖެއް ނެތެވެ.
ނ- އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ފަރުޟެއް ކަމަށް
1873
ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ރ- އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ހައްޖުގެ
ރުކުންތަކުގެތެރެއިން އެއް ރުކުންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެ އެއްބަސްވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަން
ގެއްލިއްޖެ މީހަކު ކުރިޔަށް އޮތް އަހަރު ހައްޖުކޮށް ހަދުޔުކަތިލަން ޖެހޭނެއެވެ. ގިނަ ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ
1874
އެއީއެވެ.
1870 رواه مسلم (1297) من حديث جابر رضي هلا عنهما.
1871 (اإلمجاع)) (ص:)57.
1872 ((التمهيد)))20 /10(.
1873 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
1874 (بداية اجملتهد)))346 /1(.
442

ބ- އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އޮޅުމަކުން ޢަރަފާތު ނ ން ބިމެއްގައި، އެއީ ޢަރަފާތު
ކަމަށް ހީކޮށް މަޑުކޮށްލައިފި ނަމަ އެމީހުންގެ ހައްޖު ސައްހަ ނުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
1875
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އަދިވެސް އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރާފާތުގެ އެއްވެސް
1876
ތަނެއްގައި މަޑުކޮށްފި ނަމަ ހައްޖު ސައްހަވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި: ޢަރަފާތުގެ ހުދ ދު
1877
ޢަރަފާތުގެ ހުދ ދުތައް ހަތަރެކެވެ.
ފުރަތަމައީ: އުތުރުގެ ހުދ ދު: އެއީ ސާދު ފަރުބަދަ ދަށުގައިވާ ވާދީ ވަސީޤާއި ވާދީ އުރުނާ ގުޅޭ ތަނެވެ.
ދެވަނައީ: ހުޅަނގުގެ ހުދ ދު: އެއީ ވާދީ އުރަނާ އެވެ. މިއީ ވާދީ އުރަނާ އާއި ވާދީ ވަސީގު ގުޅޭ ހިސާބުން
ފެށިގެން ނިމުރާ ފަރުބަދައާ ޖެހިގެން އޮންނަ ހުދ ދަކެވެ. މި ތަނުގެ ދިގުމިނަކީ ފަސް ކިލޯމީޓަރެވެ. މި
ވާދީއަކީ ޙަރަމާއި ޢަރަފާތު ވަކިކުރާ އިމެވެ. އެހެންކަމުން މިވާދީ ހަރަމުގައި ވެސް ނުހިމެނެއެވެ. އަދި
ޢަރަފާތުގައި ވެސް ނުހިމެނެއެވެ.
ތިންވަނައީ: ދެކުނުގެ ހުދ ދު: އެއީ އަރަފާތުގެ ދެކުނުން ތިބި ފަރުބަދަތަކާއި ވާދީ އުރުނާގެ ދެމެދުގައި އޮންނަ
ހުދ ދެކެވެ.
ހަތަރުވަނައީ: އިރުމަތީ ހުދ ދު: އެއީ ޢަރަފާތުގެ ހުދ ދުގައި އަލް ސަނިއްޔާއިން ފެށިގެން ޠާއިފުގެ މަގަށް
ހުޅުވިފައި ހުންނަ ފަރުބަދަތަކެވެ. މި ފަރުބަދަތަކުގެ ސިލްސިލާ ފެތުރިފައިވަނީ ސާދު ފަރުބަދަ ނިމެންދެންނެވެ.
ދެވަނަ ކަފި: وادي عَُرنةَ ގައި މަޑުކުރުމުގެ ހުކުން
1875 (اجملموع)))292/8(.
1876 (اجملموع)))105/8(.
1877 ((االختيارات اجللية يف املسائل اخلالفية مع نيل املآرب)) لعبد هلا البسام)250/2(. ويـنظْ ر: ((القاموس احمليط)) للفريوز آابدي)836 /1(،
((املصباح املنري)) للفيومي)404 /2(، ((اجملموع)) للنووي)111-105/8(، ((كشاف القناع)) للبهويت)492/2(, ((املوسوعة الفقهية
الكويتية(((61/30).
443

وادي عرنة 1878 ގައި މަޑުކުރުމަކުން ޢަރަފާތް ނުލިބެއެވެ. ސަބަބަކީ ޢަރަފާތް ބިމުގައި އެ ބިން
1880 1879 ޝާ 1881
ނުހިމެނޭތީއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1882
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: ހަދީސް: (ارفعوا عن بطَح نِ عَُرنةَ)1883 މާނައީ: ވާދީޢުރުނާގެ ބިމުން ދުރަށް ޖެހި
(ޢަރަފާތުގައި) ތިބޭށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޢަރަފާތުގެ ގޮތުގައި މަޑުނުކުރުމަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އަމުރުކުރެއްވި ތަނެއްގައި
1884
މަޑުކޮށްގެން ޢަރަފާތްނުލިބޭނެއެވެ.
ދޭއް: ވާދީޢުރުނާގައި މަޑުކުރުމަކުން ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރިކަމަކަށް ނުބެލެވޭނެއެވެ. އެންހެނަކަމުން ސައްހަ
1885
ނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ނަމިރާގެ ބިމަކީ ޢަރަފާތުން ބައެއްތަ ؟ އަދ އެ ބިމަށް ފޭބުމުގެ ހުކުމަކީ ކޮބާ ؟
1886
ނަމިރާގެ ބިމަކީ ޢަރަފާތުން ބައެއްނ ނެވެ. އަދި ހަރަމުގެ ހުދ ދުގައި ހިމެނޭ ތަނެއް ވެސް ނ ނެވެ.
1878ވާދުޢ ރު ނާ އަ ކހަ ރަ މު އި ނވަކި ކު ރު މު ގައި ހު ނ ނަ ދެ ދި ދަ ދޭ ތެ ރޭ ގައި ޢަ ރަފާ ތު ގެ އިމާ އެ އވެ ގެ ނ އޮ ނ ނަ ވާދ އެވެ.)النهاية يف
غريب احلديث واألثر البن األثري (223 /3
1879 (البناية شرح اهلداية)) للعيين)220 /4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)125/2(.
1880 ((مواهب اجلليل)))136 ،135/4(، ويـنظْ ر: ((حاشية العدوي علىكفاية الطالب الرابين)))539/1(،
1881 ((اجملموع)) للنووي)107/8(
1882 ((املغين)) البن قدامة)367/3(.
1883 رواه، ابن خزمية (2816)، واحلاكم (1697)، والبيهقي (9731). وص حَحه األلباين يف))صحيح اجلامع(((903).
1884 ((اإلشراف)) البن امْلنذه ر311/3، ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب.420/24
ه
1885 (املغين)) البن قدامة)368/3(.
1886 ނަމިރާގެ ބިމަކީ: ހަރަންފުޅުގެ ހުދ ދުގެ ބޭރުން ޢަރަފާތު ކައިރީގައި އޮންނަ ތަނެކެވެ. އެތަން ވަނީ ހަރަންފުޅުގެ ހުދ ދާއި
ޢަރަފާތާ ދެމެދުގައެވެ. އަދި އެތަނުގައި ޙަރަމްފުޅުގެ އާސާރީ ތަކެތި ހުރެއެވެ. އެތަނަށް ޚަލީފާއިން ފައިބައިވަޑައިގެން
444

ނަމަވެސް އިރުއަރައިފުމުން ފެށިގެން ގޮސް މެންދުރާ ހަމައަށް ވަގުތެއްގައި އެތަނަށް ފޭބުން
މުސްތަޙިއްބުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތަށް އެ ބިމަށް ފޭބުމުގެ ވަގުތަކީ ހައްޖުވެރިޔާ އަރަފާތުގެ ބިމަށް ފޭބުމުގެ
1888 1887 ޝާ 1889
ކުރިންނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
1890
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް: عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما، أنه قال يف حديِثه الطَّوي لِ يف صِفَةِ ح جةَِّ النبِ صلَّى هُلا عليه
وسلَّم:)فأجاز رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم حىت أتى عََرفةَ، فَوجَدَ القُبةََّ قد ضُرِبحتَ له بنَمرِةَ، فنزل هبا، حىت إذا زاغ تِ
ال شَّمحسُأمَرابلقَحصواءِ، فُرِحلَحت له، فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ الَّناسَ(1891 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ ހައްޖަތުލްވިދާޢުގެ
ސިފަތައް ބަޔާންކުރެއްވިފައިވާ އެ ދިގު ހަދީސުގައިވެއެވެ.)ފަހެ ދަތުރު ފްެށޓެވުމުގެ އިޒުނަފުޅުދެއްވިއެވެ.
އެންމެފަހުން ޢަރަފާތް ބިމާ ހަމަޔަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمއަށް ވަޑައިގެނެވުނެވެ. ފަހެ ނަމިރާގައި
ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ފޭލިގެއާ އަރާހަމަވުމުން އެ ތަނަށް ފައިބާވަޑައިގަތެވެ. އަދި އިރު މެދުންފިލުމުން
ޤަޞްވާ ނަމަކަށްކިޔުނު ސަވާރީކޮޅު ތައްޔާރުކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތައްޔާރުކުރެވުނެވެ. ދެން
އެވާދީ (وادي عرنة) ގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ މުޚާޠަބުކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ މިނާއިން ދަތުރުކުރަމުން އަންނަ ހިނދު ނަމިރާއަށް) وادي عرنة
އަށް(ފައިބައި އެތަނުގައި މަޑުކުރުމެވެ. ސަބަބަކީ ސުންނަތްވެގެވާ ގޮތަކީ އިރު މެދުން ފިލުމުން އިރުހުރި
މަޑުކުރައްވައެވެ. އެތަނުގައި ބާޒާރުތަކާއި، ފަޚާނާތަކާއި، ކެއުމާއި، އަދި މިފަދަ ކަންތައްތައް ހުރެއެވެ.)اجملموع للنووي 81/8،
جمموع الفتاوى (161/26
1887 ((البناية شرح اهلداية)))268 /4(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)468 /2(. وقد خ صَ احلنفية النزول بنمرة ابإلمام. ينظر
((البحر الرائق)) البن جنيم)361 /2(، ((حاشية ابن عابدين)))503 /2(.
1888 ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))539،538/1(.
1889 ((اجملموع)) للنووي)81 /8(، ((هناية احملتاج)) للرملي)298 /3(.
1890 ((الفروع)) للمرداوي)47 /6(، ((كشاف القناع)) للبهويت)491 /2(.
1891 رواه مسلم (1218)
445

ހިޔަނި އެއެއްޗަކާ އެއްވަރުވުމުން އެތަނުގައި މެނދުރު ނަމާދާއި ޢަސްރު ނަމާދު ޖަމާކުރުމަށްފަހު ޢަރަފާތް
1892
ބިމަށް ވަނުންކަމަށްވާތީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ނޭގުމެއްގައި ހުރެގެން ޢަރަފާތް ބިމުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
ނޭގުމެއްގައި ހުރެގެން ޢަރަފާތް ބިމުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ މީހާގެ ހައްޖު ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
1894 1893 ޝާ 1896 1895
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: (وقد أتى عرفات، قبل ذلك لياًل أو نَاراً)1897 މާނައީ: އެމީހަކަށް ޢަރަފާތަށް އާދެވުނީ އެ
ވަގުތު ފާއިތުވުމުގެ ކުރިން ރޭގަނޑެއް ނުވަތަ ދުވާލެއްކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ދޭއް: އިސ ލީ ހަމަތައް
ހ - ޢަރަފާތުގެ މަޑުކުރުން ސައްޙަ ވުމަށްޓަކައި ނިޔަތެއް ލާޒިމެއް ނ ނެވެ . 1898
ށ - ރުކުން ފުރިހަމަވުމުން ފުދޭނެއެވެ. އެއީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމެވެ. އެހެންކަމުން ހޭނެތުމާއި ނިދުން
1899
ފަދަ ކަމަކުން އެކަމަށް އަސަރެއް ނުކުރާނެއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ރޯދައިގެ ރުކުނުގެ މިސާލެވެ.
ނ - ޢަރަފާތުގައި އެމީހާ މަޑުކޮށްފައިވަނީ އެކަން އެނގިގެންހުރެ އެކަމަށް ކަނޑެއެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި
1892 ((شرح النووي على مسلم)))180/8(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام ( )468/2.
1893 ((اهلداية)) للمرغيناين)151/1(، ((املبسوط)) للسرخسي)50/4(.
1894 ((شرح الزرقاين على خمتصر خليل)) ( )474 /2، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(286/4).
ه
1895 ((اجملموع)) للنووي)94،119/8(.
1896 ((كشاف القناع)) للبهويت)494/2(.
1897 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
1898 قال النووي: (لو وقف بعرفة نَسياا أجزأ ه ابإلمجاهع) ((اجملموع)) للنووي)17/8(، ويـنظْ ر: ((كشاف القناع)) البهويت)494/2(، ((اجملموع))
للنووي (17/8)
1899 ((اهلداية)) للمرغيناين)151/1(.
446

1900
ކަމަށްވާތީ އެ ކަން ސައްހައެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ދުވަހުގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން
ތަމުހީދު:
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ސައްހަ ވުމުގެ ޝަރުޠަކީ ޝަރީޢަތުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ދުވަހުގައި އެތަނުގައި
މަޑުކުރުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: فِعلُحه صلَ ى هُلا علََيِحه وسلََّم ، وقد قال: ((لِتأَخُذوا مناسِكَكم)1901 މާނައީ: އެ ކަލޭގެފާނުގެ
އަމަލުފުޅެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެ ކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައި މީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހުން ހައްޖުގެ އަޅުކަންތައް އުނގެނިގަންނާށެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި ޢަރަފާތުގައި
މަޑުކޮށްފި ނަމަ ސައްހައެވެ. އަދި ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުނުކޮށްފި ނަމަ
ސައްހަނުވާނެކަމީ ދެބަސްވެރިވެފައިވާ ކަމެއް ނ ނެވެ.
ށ - އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އުޒުރެއް މެދުވެރިވެގެން ނުވަތަ
އުޒުރަކާނުލައިވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ގެއްލިއްޖެ ނަމަ ފަތިހުގެ ފަހުން ޢަރަފާތުގައި މަޑުނުކުރެވޭނެ
1902
ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
1900 ((املغين)) البن قدامة)372/3(.
1901 رواه مسلم (1297) من حديث جابر رضي هلا عنهما.
1902 ((منهاج الس نُّة النبويةَ)))144/5(. ((جمموع الفتاوى)))233/26(.
447

ފުރަތަމަ ކަފި : ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު
ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު ފެށެނީ ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ ނުވަނަ ދު ވަހު އިރު މެދުންފިލުމުން
1904 1903 ޝާ 1905
(މެންދުރު ވަގުތު ވަނުމުން) ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
1906
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما، أنه قال يف حديِثه الطَّوي لِ يف صِفَةِح جةَِّالنبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم:)فأجاز رسولُ هلا
صلَّى هُلا عليه وسلَّم حىت أتى عََرفةَ، فَوجَدَ القُبةََّ قد ضُرِبحتَ له بنَمرِةَ، فنزل هبا، حىت إذا زاغ تِ ال شَّمحسُأمرَ ابلقَحصواءِ،
فُرِحلَحت له، فأتى بطحنَالوادي، فخطَبَ الَّناسَ(1907މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު
ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ ހައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ސިފަތައް
ބަޔާންކުރެއްވިފައިވާ އެ ދިގު ހަދީސުގައިވެއެވެ.)ފަހެ ދަތުރު ފްެށޓެވުމުގެ އިޒުނަފުޅުދެއްވިއެވެ. އެންމެފަހުން
ޢަރަފާތް ބިމާ ހަމަޔަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمއަށް ވަޑައިގެނެވުނެވެ. ފަހެ ނަމިރާގައި ޖެއްސެވުމަށް
އަމުރުކުރެއްވި ފޭލިގެއާ އަރާހަމަވުމުން އެ ތަނަށް ފައިބާވަޑައިގަތެވެ. އަދި އިރު މެދުންފިލުމުން ޤަޞްވާ
ނަމަކަށްކިޔުނު ސަވާރީކޮޅު ތައްޔާރުކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތައްޔާރުކުރެވުނެވެ. ދެން އެވާދީ)
وادي عرنة(ގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ މުޚާޠަބުކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ މިނާއިން ދަތުރުކުރަމުން އަންނަ ހިނދު ނަމިރާއަށް)وادي عرنة
އަށް(ފައިބައި އެތަނުގައި މަޑުކުރުމެވެ. ސަބަބަކީ ސުންނަތްވެގެވާ ގޮތަކީ އިރު މެދުން ފިލުމުން އިރުހުރި
1903 ((العناية شرح اهلداية)) للعيين)508 /2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)125/2(.
1904 ((الكايف)) البن عبدْهالرّب(359/1)، ((الشرح الكبري)) للدردير)37/2(.
ه
1905 ((روضة الطالبني)) للنووي)97/3(.
1906 ((اإلنصاف)) للمرداوي)29/4(.
1907 رواه مسلم (1218)
448

ހިޔަނި އެއެއްޗަކާ އެއްވަރުވުމުން އެތަނުގައި މެނދުރު ނަމާދާއި ޢަސްރު ނަމާދު ޖަމާކުރުމަށްފަހު ޢަރަފާތް
1908
ބިމަށް ވަނުންކަމަށްވާތީއެވެ.
ދޭއް: ނަމ ނާ: نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އާއީ ޚަލީފާވެރިބޭކަލުންނާއި އޭގެފަހުން ވަޑައިގަތް ބޭކަލުން ޢަރަފާތުގައި
މަޑުކުރައްވާފައިވަނީ މެންދުރު ވަގުތު ވަނުމަށްފަހު ކަމަށްވާތީއެވެ. އަދި މެންދުރުގެ ކުރީން ޢަރަފާތުގައި
1909
މަޑުކުރުމަށްފަހު ނިކުތް ބަޔަކު ފެނިފައިނުވާތީއެވެ.
ތިނެއް: އިޖުމާޢު:
ހ - ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދުވާލުގެ މެންދުރު ވުމުގެ (އިރު މެދު ޖެހުމުގެ)
ه
ކުރީގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ފުރިހަމަ ކުރުން ސައްހަނުވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
އެހެނީ ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު ފެށެނީ މެންދުރު ނަމާދުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި މެންދުރު
1910
ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދު އިސްކޮށް ޖަމައުކުރުމަށްފަހުގައި ކަމަށްވާތީއެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ ނުވަވަނަ ދުވަހުގެ މެންދުރުގެ
ކުރިން ނުވަތަ ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ އެގާރަވަނަ ދުވަހުގެ ފަތިހުގެ ފަހުން ޢަރަފާތުގެ ބިމުގައި މަޑުކުރި މީހަކަށް
1911
ޙައްޖެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދު ގައި އިޚުތިލާފެއް އޮތް މައްސަލައެއް ނ ނެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފަހު ވަގުތު
ޢަރަފާތް ބިމަށް ވަނުމުގެ ފަހު ވަގުތަކީ ޔައުމުއްނަޙަރުގެ (ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ) ފަޖުރުލުމާ ހަމަޔަށެވެ.
ޔައުމުއްނަޙަރުގެ ފަޖުރުލުމަށްފަހު ޢަރަފާތް ބިމުގައި މަޑުކުރުމަކުން ހައްޖެއް ނުލިބޭނެއެވެ.
ދަލީލު:
1908 ((شرح النووي على مسلم)))180/8(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام ( )468/2.
1909 (اجملموع)) للنووي)120/8(.
1910 ((الكايف يف فقه أهل املدينة)))359/1(.
1911
((مراتب اإلمجاع))
449

އެކެއް: ހަދީސް: عن عُروةَ بحنِ مضَُرِس الطَّائيِ، قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم:)مَنح أدركََ معنا هذه ال صاَّلةَ، وأتى
عرفات قبل ذلك لياًل أونَاراً؛ فقد تََّ حجُّهوقضى تَفََثه(1912 މާނައީ: عروةبْ مضّرسٍالطَائيّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
هن ه ه
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެނާއެކު ނަމާދު)ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ފަތިސް
ނަމާދު(ލިބިގެންފުމާއި އަދި އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދުވާލުން ބަޔެއްގައި
ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ، (އެބަހީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމައަށް ލިބިގެންފި މީހާ) ފަހެ
ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖުފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ތަފަޘުގެ މުއްދަތު (މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ މުއްދަތު)
ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - ابنامْلنذهرއިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށާއި،
އެތަނުގައި މަޑުކޮށްގެންހުރުން ގެއްލިއްޖެ މީހަކަށް ޙައްޖެއް ނެތްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން
1913
އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޑަ، ބޮޑު، އެހާރާއި މިހާރުގެ ހުރިހާ
ބެކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން ކަށަވަރުވެފައިވަނީ ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ ނުވަވަނަ ދުވަހުގެ މެންދުރުގެ ކުރިން ނުވަތަ
1914
ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ އެގާރަވަނަ ދުވަހުގެ ފަތިހު ފަހުން ޢަރަފާތް ބިމުގައި މަޑުކުރުމަކުން އެ މީހަކަށް
1915
ޙައްޖެއް ނެތްކަމަށެވެ.
ނ- ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިޙްރާމަށް ވަނުމަށްފަހު ޤުރުބާނީ ދުވަހާއި ހަމައަށް
ه
1912 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
1913 (اإلمجاع)) (ص:)57.
1914 ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ އެގާރަވަނަ ދުވަސްކަމުގައި އިބުނު ޙަޒުމަށް ލިޔެވިފައިވަނީ ގަލަމުގެ ކުށެއްކަމަށް ބެލެވެއެވެ.
ރަނަގަޅުކޮތަކީ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ދިހަވަނަ ދުވަސްކަމުގައި ފެނެއެވެ.
1915 (احمللى)))191/7(.
450

ޢަރަފާތަށް ނުދެވުނު މީހަކާ ގުޅޭގޮތުން އިއްތިފާޤުން އެއްބަސްވެފައިވަނީ އެމީހަކަށް ހައްޖެއް ނެތްކަމަށެވެ.1916
ރ- އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމުގެ އެންމެ
ފަހު ވަގުތަކީ ޤުރުބާނީގެ ރޭ ނިމޭ ވަގުތު ކަމުން އެދުވަހު ފަތިސް ވުމުގެ ކުރިން އަރަފާތުގައި
މަޑުކޮށްގެންހުރުން ނުލިބިއްޖެ މީހަކަށް ޙައްޖު ގެއްލިގެން ދާނެކަމާ މެދު އެއްވެސް ޚިލާފެއް ތިމަންނަމެންނަކަށް
1917
އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތުގައި ސައްހަވުމަށް ޓަކައި މަޑުކުރަންޖެހޭ މަދުމިން ވަގުތު
ހައްޖު މަހުގެ ނުވަވަނަ ދުވަހުގެ މެންދުރުފަހުން ފެށިގެން ދިހަވަނަ ދުވަހުގެ ފަތިސް ވަންދެން، ކުޑައިރުކޮޅަކަށް
ނަމަވެސް، ކޮޅަށް ހުރެގެން، އިށީނދެގެން، ނުވަތަ ސަވާރީއެއްގައި ހުރެގެން ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި
1918 ޝާ 1920 1919
ހުއްޓިއްޖެނަމަ ފުދޭނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ހަދީސް:
عن عُروةَ بحنِ مضَُرِس الطَّائيِ، قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم:)مَنح أدركََ معنا هذه ال صاَّلةَ، وأتى عرفاتقبل ذلك لياًل
أو نَاراً؛ فقد تََّ حجُّه وقضى تَفََثه(1921 މާނައީ: عروةبْهن مضّرسٍ الطَائيّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
ه ه
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެނާއެކު ނަމާދު (ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ފަތިސް ނަމާދު)
ލިބިގެންފުމާއި އަދި އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދުވާލުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް
1916 (التمهيد)))201/15(
1917 ((املغين)))454/3(، ويـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)433/3(.
1918((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))37 /2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)126/2(.
1919(اجملموع)) للنووي)103/8(
1920 (كشاف القناع)) للبهويت)494/2(.
1921 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
451

ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ، (އެބަހީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމައަށް ލިބިގެންފި މީހާ) ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން
ހައްޖުފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ތަފަޘުގެ މުއްދަތު (މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ މުއްދަތު) ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު) وأتى عرفات قبل ذلك لياًل أو نَاراً؛ އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް
ނުވަތަ ދުވާލުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ،(ގައި އެކުލެވިގެންވާ ޢާންމުކަން ދޭހަވާ
މާނައިން ހައްޖު މަހުގެ ނުވަވަނަ ދުވަހުގެ މެންދުރުފަހުން ފެށިގެން ދިހަވަނަ ދުވަހުގެ ފަތިސް ވަންދެން،
ކުޑައިރުކޮޅަކަށް ނަމަވެސް، ކޮޅަށް ހުރެގެން، އިށީނދެގެން، ނުވަތަ ސަވާރީއެއްގައި ހުރެގެން ވިޔަސް
1922
ޢަރަފާތުގައި ހުއްޓިއްޖެނަމަ ފުދޭނެކަން ދޭހަވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ދުވާލުން ބައެއްގައި އަރަފާތް ލިބިއްޖެ މީހާ މަޑުކުރަންޖެހޭ ވާޖިބު މިންވަރު
ދުވާލުން ބައެއްގައި އަރަފާތް ލިބިއްޖެ މީހާ މަޑުކުރަންޖެހޭ ވާޖިބު މިންވަރަކީ އެދުވަހުގެ އިރު
އޮއްސިއުމަށްދާދެނެވެ. އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރިން ނިކުތުމަކީ އޭނާއަށް ހުއްދަ ކަމެއް ނ ނެވެ. އޭނާ ނިކުމެއްޖެނަމަ
ހުކުމަކީ އޭނާގެ އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ފުދުމެވެ. ނަމަވެސް އޭނާގެ މައްޗަށް ލޭ ދިނުން (ގުރުބާނީ ކަތިލުން)
1924 1923
ވާޖިބުވުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ
1926 1925
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އެ ރައުޔަށް ތާއީދު ކުރައްވާ ފަހުގެ ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި އިބުނު ބާޒު ހިމެނެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
މެންދުރުފަހުގެ ވަގުތެއްގައި އަރަފާތުގައި ހުއްޓިއްޖެ ނަމަ ފުދޭނެއެވެ. އަދި އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރިން ފުރައިގެން
ގޮސްފައި ރޭގަނޑު (ކަތިލާދުވަސް ވިލޭ ރޭ) ޢަރަފާތަށް އެނބުރި ނުގޮސްފި ނަމަ ޤުރުބާނީއެއް ދޭން
1922 ((كشاف القناع)) للبهويت(494/2).
1923((البحر الرائق)) البن جنيم)366/2(، وينظر: ((شرح فتح القدير)) البن اهلمام)478/2(.
1924 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)132/4(
1925 ((روضة الطالبني)) للنووي)97/3(، ((هناية احملتاج)) الرملي)299/3(.
1926 (اإلقناع)) للحجاوي)388 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)370/3(.
452

1927
ޖެހެއެވެ.
އަދި އިބުނު އުޘައިމީން އެ ރައުޔަށް ރުހުން ދެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް ނޭގި ނިކުތުމާއި ގަސްތުގައި
ނިކުތުން ފަރަގު ކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގަސްތުގައި ނިކުމެއްޖެ ނަމަ ޢަރަފާތަށް އެނބުރި ރުޖ އަވިކަމުގައި
ވިޔަސް އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ލޭ ދިނުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. ސަބަބަކީ ގަސްތުގައި އަމުރުފުޅަކަށް
ނުކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. ނަމަވެސް ނޭގުމެއްގައި ނިކުމެވެއްޖެ މީހަކު އެނބުރި ޢަރަފާތަށް ރުޖ އަވެއްޖެ ނަމަ އެ
މީހެއްގެ މައްޗަށް ގުރުބާނީ ކަތިލުމެއް ނުވެއެވެ.1928
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما، أنه قال يف حديِثه الطَّوي لِ يف صِفَةِح جةَِّالنبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم:)فأجاز رسولُ هلا
صلَّى هُلا عليه وسلَّم حىت أتى عََرفةَ، فَوجَدَ القُبةََّ قد ضُرِبحتَ له بنَمرِةَ، فنزل هبا، حىت إذا زاغ تِ ال شَّمحسُأمرَ ابلقَحصواءِ،
فُرِحلَحت له، فأتى بطحنَالوادي، فخطَبَ الَّناسَ مث أَذَّنَ، مث أقامَفصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِبينهما شيئاً،
مث ركَبَِ رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم، حىت أتى املوِقفَ، فوقَفَ يف عَرفةَ ح ىَّت غَربتِ ال شَّمسُوذهَبحتَ صفُرةُ ال شَّم سِ ذَهااًب
قلياًل، ح ىَّت غابَ قُرصُ ال شَّم سِ(1929 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި
ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ ހައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ސިފަތައް
ބަޔާންކުރެއްވިފައިވާ އެ ދިގު ހަދީސުގައިވެއެވެ.)ފަހެ ދަތުރު ފްެށޓެވުމުގެ އިޒުނަފުޅުދެއްވިއެވެ. އެންމެފަހުން
ޢަރަފާތް ބިމާ ހަމަޔަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمއަށް ވަޑައިގެނެވުނެވެ. ފަހެ ނަމިރާގައި ޖެއްސެވުމަށް
އަމުރުކުރެއްވި ފޭލިގެއާ އަރާހަމަވުމުން އެ ތަނަށް ފައިބާވަޑައިގަތެވެ. އަދި އިރު މެދުންފިލުމުން ޤަޞްވާ
ނަމަކަށްކިޔުނު ސަވާރީކޮޅު ތައްޔާރުކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތައްޔާރުކުރެވުނެވެ. ދެން އެވާދީ
1927جمموع فتاوى ابن ابز(((142/16).
1928((الشرح املمتع)))301/7(
1929 رواه مسلم (1218)
453

(وادي عرنة(ގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް
އިއްވެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް
ދެއްވިއެވެ. ދެން މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ.
އަދި އެދެމެދުގައި އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ސަވާރީއަށްއަރާވަޑައިގެން
އަރަފާތުގައި މަޑުކުރެއްވުމަށް ގަސްތުކުޅަ މަންޒިލުގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ.)ފަހެ އިރު އޮއްސުމަށްފަހު އިރުގެ
ރީނދ ކަން ފަނޑުވެ އޭގެ ވަނަ އުދެރެހާ އެޅި ފުރިހަމަވަންދެން އެކަލޭގެފާނު ޢަރަފާތް ބިމުގައި
މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ.(
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
ދުވާލުގެ އިރުއަލިކަންމަތީ ދަތުރުކުރުމަކީ މީސްތަކުންނަށް ލުއިފަސޭހަ ގޮތް ކަމުގައި ވީއިރު އެއާ
ޚިލާފްާށ އިރު އޮއްސި ފުރިހަމަވަންދެން އެކަލޭގެފާނު ޢަރަފާތް ބިމުގައި މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވުމުން އޭގެ
ވާޖިބުވުން ދައްކުވައިދެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އިރު އޮއްސި ފުރިހަމަވުމުގެ ކުރީގައި ޢަރަފާތް ބިމުން ނިކުތުން
ހުއްދަ ކަމެއްކަމުގައިވީ ނަމަ ރަސ ލާ صلّى هلاعلْ يه وسلَم އެގޮތް އިޚްތިޔާރު ކުރެއްވީހެވެ. އެހެނީ ދެ ކަމެއްގެ
ه
ތެރެއިން ކަމަކަށް އިޚުތިޔާރު ދެވިއްޖެ ނަމަ އެއީ ފާފައެއް ކަމުގައި ނުވާނަމަ އެ ކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތަކީ
1930
އެ ދެ ކަމެއްގެ ތެރެއިން ފަސޭހަ ގޮތް އިޚުތިޔާރުކުރުން ކަމުގައިވާތީއެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި : އިރު އޮއްސުމުގެ ކުރީން ޢަރަފާތް ބިމުން ނިކުމެފައި ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރީގައި އެނބުރި
އައިސްފި މީހެއްގެ ހުކުން
އިރު އޮއްސުމުގެ ކުރީން ޢަރަފާތް ބިމުން ނިކުމެފައި ފަތިސް ނަމާދުގެ ކުރީގައި އެނބުރި އައިސްފި
ނަމަ އެމީހެއްގެ ކިބައިން ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ރުކުން ސައްހައެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ދިޔަ
1930انظر: ((الشرح املمتع)) البن عثيمني ( )388 ،387/7. البخاري)6786(،
454

1933 1932 1931
ދިނުމެއްނުވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި
1934
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
އެކެއް: އޭނާއަށް ގެއްލުނު ކަންތައްތައް ފ ބައްދައި، އެނާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެފައިވާ ކަންތައްތައް
ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އެހެނީ އޭނާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އިރު އޮއްސުމަށްފަހު ނިކުތުމެވެ. އޭނާ އެބުރި
އައުމުން އެކަން ފުރިހަމަ ވެވުނީއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ މިޤާތް ފާސްކޮށްފައި ދެން އެނބުރި މިޤާތަށް ގޮސް
1935
އިޙްރާން ބަނދެގެން ދިޔަ މީހަކު ފަދައިންނެވެ.
ދޭއް: ދުވާލު ވަގުތުގައި އަރަފާތުގައި މަޑުނުކޮށް ހަމައެކަނި ރޭގަނޑުގެ ވަގުތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހެއްގެ
މައްޗަށް ލޭ އޮހޮރުވުން ލާޒިމެއް ނުވާތީއެވެ.1936
1937
ތިނެއް: އޭނާގެ ނިކުތުމުގައި ރެއާއި ދުވާލު އެއްކޮށްލެވިފައިވާތީ ވާޖިބު ފުރުހަމަވީކަމުގައި ބެލެވެއެވެ.
ހަވަނަ ކަފި : ހަމައެކަނި ދިހަވަނަ ވިލޭރޭގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހެއްގެ ހުކުން
ދުވާލުގެ ވަގުތުގައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުނުކޮށް ހަމައެކަނި ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ދިހަވަނަ ދުވަހުގެ ރޭ
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި ނަމަ ފުދޭނެއެވެ. އަދި އެ މީހެއްގެ މައްޗަށް އެއްވެސް ދިޔައެއް ލާޒިމެއް ނުވެއެވެ.
1938
އެކަމަކު އެމީހެއްގެ ކިބައިން މޮޅުއިތުކަން އުނިވެގެން ދާނެއެވެ.
ދަލީލު:
1931 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)132/4(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)422/1(.
1932(اجملموع)) للنووي)119/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)174/4(.
1933(اإلنصاف)) للماوردي)24/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)495/2(.
1934((املبسوط)) للسرخسي)51 ،50/4(.
1935(املبسوط)) للسرخسي)51/4(
1936(احلاوي الكبري)) للماوردي)174/4(.
1937(كشاف القناع)) للبهويت)495/2(
1938 (املغين)) البن قدامة)371/3(، ويـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)436/3(.
455

އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن عبدِالَّرمح نِ ب نِ يَعحمَرَالدِيحليِ)أ نَّ انساً منِ أهحلِ نََدأتَوحا رَسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم وهو بعَرفَةَ، فسألوه، فأمر
مناداًي فنادى: الْجُّ عََرفةُ، من جاءَ ليلةَ مَجح ع قبلَطلوعِ الفَحجرِ، فقد أدركََ الَْجَّ(1939މާނައީ: عبدِ الَّرمح نِ ب نِ يَعحمَرَ
الدِيحليِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ނަޖުދުކަރައިގެ ބޭކަލުންކޮޅެއްرسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم
ގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ އަރަފާތުގައިއެވެ. އަދި އެ ބޭކަލުން ސުވާލު
ދެންނެވުމުން ބޭކަލަކަށް އަމުރުކުރައްވާ އިއުލާން ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އިއުލާންކުރެވުނެވެ. "ހައްޖަކީ އަރަފާތް
ލިބުމެވެ. އަރަފާތުގައި ޖަމާވާ ދުވަހުގެ ރޭގަނޑުގައި ފަ ޖުރު ލުމުގެ ކުރީގައި އެތަނަށް ވަދެއްޖެ މީހަކަށް ފަހެ
ހައްޖު ލިބުނީއެވެ."
ށ - عن عُروةَ بحنِ مضَُرِس الطَّائيِ، قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)مَنح أدركََ معنا هذه ال صاَّلةَ، وأتى عرفاتقبل
ذلك لياًل أو نَاراً؛ فقد تََّ حجُّه وقضى تَفََثه(1940 މާނައީ: عروة بْهن مضّرسٍ الطَائيّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ه ه
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެނާއެކު ނަމާދު)ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ފަތިސް
ނަމާދު(ލިބިގެންފުމާއި އަދި އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދުވާލުން ބަޔެއްގައި
ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ، (އެބަހީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމައަށް ލިބިގެންފި މީހާ) ފަހެ
ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖުފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ތަފަޘުގެ މުއްދަތު (މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ މުއްދަތު)
ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ.
ދޭއް: ا إِل حمجاَعُ
1939رواه أبو داود (1949)، والرتمذي (2975 ،889)، والنسائي (3044)، وابن ماجه (3015)، وأمحد (18796) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وصححه الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))209/2(، وقال ابنعبدْهالرّبيف ((االستذكار)))638/3(: (ال أشرف وال أحسنمن
ه
هذا(، وص حَحه النووي يف))اجملموع(( ) (95/8، وابن امللقن يف))البدر املنري(((230/6).
1940 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
456

ابنامْلنذهر އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތު ދުވަހު ރޭގަނޑު ނުވަތަ މެންދުރު ފަހު އެތަނުގައި
ހުއްޓިފައި ހުންނަ މީހާއަކީ ހައްޖުގެ އަޅުކަން އަދާކުރި މީހެއްގެ ގޮތުގައި ބެލެވޭނެ ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ
1941
އިއްތިފާގުން އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
ابنعبدْهالرّب އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ރޭގަނޑު ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރެފި ނަމަ ދުވާލު
1942
މަޑުކުރުމަށް ފުދޭ ކަމެއް ކަމަށް މުސްލިމުންގެ އިއްތިފާޤުން ވަނީ އެއްބަސްވެފައެވެ.
ހަތްވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު އިސްފަސްވެ ގޯސްކޮށް މަޑުކުރެވުން
ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު އިސްފަސްވެ ގޯސްކޮށް މަޑުކުރެވުގައިވަނީ ދެގޮތެކެވެ. އެއީ ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު
އިސްފަސްވެ ގޯސްކޮށް އެއް ދުވަސް ކުރިން މަޑުކުރެވުމާއި ނުވަތަ އެއް ދުވަސް ފަސްކޮށް މަޑުކުރެވުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގައި އެއް ދުވަސް އިސްވުން
ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު އިސްފަސްވެ ގޯސްކޮށް އެއް ދުވަސް ކުރިން މަޑުކުރެވިއްޖެ ނަމަ މިސާލަކަށް
ހުރިހާ މީސްތަކުންނަށް އޮޅުންއަރައިގެން އަށްވަނަ ދުވަހު މަޑުކުރެވިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ ސައްހަ ނުވުމެވެ.
1945 1944 1943
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުގެ މަޝްހ ރު ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. މި އެންމެ ބަޭކަލުންގެ ހުއްޖަތުގެ ސަބަބެއްކަމުގައިވަނީ ޢަރަފާތު ދުވަހު ޝައްކު ފިލުވައިގެން އެކުށް
1946
އިސްލާހު ކުރެވިދާނެތީއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގައި އެއް ދުވަސް ފަސްވުން
ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު އިސްފަސްވެ ގޯސްކޮށް އެއް ދުވަސް ފަހުން މަޑުކުރެވިއްޖެ ނަމަ މިސާލަކަށް ހުރިހާ
1941((اإلمجاع)) (ص:)57.
1942((اإلمجاع)) (ص:)169.
1943((املبسوط)) للسرخسي)51/4(، ((حاشية ابن عابدين)))618/2(.
1944(التاج واإلكليل)) للعبدري)95/3(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)259/3(
1945((اجملموع)) للنووي)293/8(.
1946((حاشية ابن عابدين)))618/2(
457

މީސްތަކުންނަށް ނުވަތަ ގިނަ މީހުންނަށް އޮޅުންއަރައިގެން ދިހަވަނަ ދުވަހު (ކަތިލާ ދުވަހު) މަޑުކުރެވިއްޖެ
1947 1948ޝާ 1949
ނަމަ ހުކުމަކީ ސައްހަވުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
1950
މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔުކަމަށް އިމާމު ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
"ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާއު ވެފައިވަނީ ގޯހެއް ހެދިގެން ދިހަވަނަ ދުވަހު މަޑުކުރެވެވުނީ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން
ގިނަ ބަޔަކަށް ނަމަ ހުކުމަކީ ސައްހަވުންކަމަށެވެ." 1951
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن أيب هريرةَ رضَِيَهُلا عنه أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم قال:)ال صَّومُيومَتَصومونَ، والفِطُحريومَ
تحفُطرِونَ، واألضحى يومَ تُضَ حُّون(1952 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ރޯދަ ހިފުމާއި ރޯދަ ވީއްލުން
ބިނާވެގެންވަނީ މުސްލިމުންގެ ގިނަ ބަޔަކު އަމަލު ކުރާ ގޮތެއްގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އަޟުހާ އީދު ދުވަސް
ބިނާވެގެންވަނީ މުސްލިމުންގެ ގިނަ ބަޔަކު ގުރުބާނީ ކުރާ ދުވަހެއްގެ މައްޗަށެވެ.
ދޭއް: ހަނަދަކީ މީސްތަކުން ކަމަކަށް އަމަލީ ސިފަގެނައުމުގައި ވަކިގޮތަކަށް ފާހަނގަކުރެވިގެން ގިނަބަޔަކު
ދެކޭގޮތާއި ބަޔަކުމީހުންގެ މެދުގައި ވަކިގަވާއިދަކަށް ހިނގައިފައި ހުންނަ އާދަކާދަތަކަށް ކިޔާ ނަމެކެވެ. އެއީ
1953
އުޑުމަތިން ފެންނަ ހަނދުގެ ވަނައަކަށް ކިޔާ ނަމެއް ނ ނެ ވެ.
ތިނެއް: އެގޮތަކަށް ދިމާވުން ހުކުމަކީ ހުއްދަނުވުން ކަމުގައި ބުނެފި ނަމަ ވަރަށް ބޮޑު އުނދަގުލެއް
1947((املبسوط)) للسرخسي)51/4(، ((حاشية ابن عابدين)))618/2(.
1948((حاشية الدسوقي)))37/2(.
1949(اجملموع)) للنووي)292/8(.
1950((اإلنصاف)) للمرداوي)66/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)513/3(.
1951 ((اجملموع)))293/8(.
1952 رواه الرتمذي (697)، والدارقطين (164/2). قال الرتمذي: حسن غريب، وص حَحه ابن العريب يف))عارضة األحوذي(((159/2)، وابن
كثري يف ((إرشاد الفقيه)))280/1(، وحسن إسناده النووي يف ((اجملموع)))283/6(.
1953((كشاف القناع)) للبهويت)525/2(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)414/7(.
458

ކުރުމަތިވެއެވެ. އަދި އެކަމުން ދުރުހެލިވުމަކީ ކުރެވޭނެ ކަމެއް ނ ނެވެ. އަދި އެކަން އިއާދަކުރުމަކީ ވެސް
ކުރެވޭނެ ކަމެއް ނ ންނެވެ. އެ ހުރިހާ ޙައްޖުވެރިންނަށް އެކަން ފ ބައްދަން އަމުރުކުރުމަކީ ތުރާލެއް
އެބައިމީހުންނަށް ކުރިމަތިކުރުވުމަކެވެ. އެހެންކަމުން އެދެވިގެ ންވަނީ ޝައްކު އުފެދޭ ހިނދު އަމަލުކުރެވުނު
1954
ގޮތަށް ފުދިގަތުމަށެވެ. ސަބަބަކީ އެ މީހުންނަށް ކުރުމަށް އެންގެވުނު ކަންތައް އެމީހުން ކޮށްފިއެވެ. އަދި
އަންގަވާފައިވާ އަމުރުފުޅަކާ އެއްގޮތަށް ޢަމަލުކޮށްފި މީހަކަށް އެކަން އަލުން ފ ބައްދަން ނުޖެހެއެވެ. އެހެނީ
އެމީހަކަށް އެކަން އަލުންބަލުން ކުރުމަށް އަމުރުކޮށްފި ނަމަ އަޅުކަމެއް ދެ ފަހަރު ތަކުރާރުކުރުން
1955
ލާޒިމުކުރެވޭތީއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ޠަހާރަތާ ނުލައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ހުކުން
ޠަހާރަތަކާ ނުލައި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ހުކުމަކީ ހުއްދަވުމެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ މައްޗަކަށް ދިޔަ
ދިނުމެއް ނުވުމެވެ. ނަމަވެސް މުސަތަހައްބު ވެގެންވަނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ޠަހާރަތާއެކު ހުރުމެވެ.
އަދި ކިއެއްތަ! އިމާމު އަޙުމަދު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހައްޖުގެ ހުރިހާ ރަސްމުތައް އަދާކުރުމުގައި ވުޟ މަތީ ހުރުން
" 1956
މުސްތަހައްބުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - قولُ النبِصلَّى هُلا عليه وسلَّم لعائشةَ رضَِيَهُلاعنها: (افعلي ما يفعلَُالْاجُّ، غرَيأن ال تطويف ابلبيتِ، ح ىَّت تطحهُرِي))
ويف رواية((حىت تغَتسِلي) 1957 މާނައީ: ޢާއިޝަތުގެފާނު އިޙްރާމުގައި ހުންނަވަނިކޮށް ޙައިޟުވެރިވުމުން نيبއާ صلَى
هلاعلْ يهه وسلَم އެ ކަމަނާއަށް ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. " ޠަވާފުކުރުން ފިޔަވައި ޙައްޖުވެރިޔާ ކުރާ ކޮންމެ ކަމެއް
1954(حاشية ابن عابدين)) 618/2(
1955(الشرح املمتع)) البن عثيمني)415 ،414/7(.
1956((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)435/3(.
1957رواه مسلم 1211).
459

ޙައިޟުން ޠާހިރުވެއްޖެއުމަށްދާދެން ކަނބުލޭގެ ކުރަމުންގެންދެާށވެ." އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. "
ހިނައިގަތުމާ ހަމަޔަށެވެ."
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޙައިޟުވެރިޔާއަށް ޠަވާފުކުރުން ފިޔަވައި އެހެން ކަންތައްތައް ކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވުމުން
އެނގެނީ ޠާހިރުވެ ހުރުމަކީ ހައްޖު ޞައްޙަވުމަށް ޓަކައި ޝަރުޠެއްނ ންކަމަށެވެ.1958 އަދި ކިއެއްތަ! نيب އާ
صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަމުރުފުޅުގެ ދަށުން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ވަނީ ހައިޟުގެ ހާލަތުގައި
1959
ހުންނަވައިގެން އަރަފާތުގައި މަޑުކުރައްވާފައެވެ.
ށ - عن عُروةَ بحنِ مضَُرِس الطَّائيِ، قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)مَنح أدركََ معنا هذه ال صاَّلةَ، وأتى عرفاتقبل
ذلك لياًل أو نَاراً؛ فقد تََّ حجُّه وقضى تَفََثه(1960 މާނައީ: عروة بْهن مضّرسٍ الطَائيّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ه ه
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެނާއެކު ނަމާދު)ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ފަތިސް
ނަމާދު(ލިބިގެންފުމާއި އަދި އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދުވާލުން ބަޔެއްގައި
ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ، (އެބަހީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމައަށް ލިބިގެންފި މީހާ) ފަހެ
ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖުފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ތަފަޘުގެ މުއްދަތު (މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ މުއްދަތު)
ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހަދީސާއި އެނ ން ހަދީސުތަކުގައި އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ޠަހާރަތު
ޝަރުތުކުރެވިފައިނުވެއެވެ. 1961
ދޭއް: ا إِل حمجاَعُ
1958 ((جملة البحوث اإلسالمية)))208/44(.
1959((املغين)) البن قدامة)373/3(.
1960 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
1961((بدائع الصنائع)) للكاساين)127/2(.
460

ހ - ابنامْلنذهر އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠާހިރުކަމެއް ނެތި ޢަރަފާތުގައި ހުއްޓިއްޖެ މީހެއްގެ
ޙައްޖު ސައްހަކަމަށާއި، އެމީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއް ނެތްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން
1962
އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކަށް ޠަހާރަތެއް، އައުރަ
ނިވައިކުރުމެއް، ގިބުލައަށް ކުރިމަތިލުމެއް، އަދި ނިޔަތެއް ޝަރުޠެއްނުވެއެވެ. މިކަމުގައި ދަންނަބޭކަލުންގެ
1963
މެދުގައި އިޚުތިލާފެއް އޮތްކަމަކަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: އެއީ ގެފުޅާއި ގުޅިފައިވާ އަޅުކަމެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކަމަށް ޠަހާރަތެއް
1964
ބޭނުމެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގައި ޠަހާރަތެއް ޝަރުޠުނުވާ ބީދައިންނެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތުގައި ތިބުމުގައި ޢައުރަ ނިވައިކުރުމާއި ގިބުލައަށް ކުރިމަތިލުމުގެ ހުކުން
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގައި ޢައުރަ ނިވައިކުރުމާއި ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލުން ޝަރުޠެއް ނ ނެވެ.
ދަލީލު: ا إِل حمجاَعُ
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކަށް ޠަހާރަތެއް، އައުރަ
ނިވައިކުރުމެއް، ގިބުލައަށް ކުރިމަތިލުމެއް، އަދި ނިޔަތެއް ޝަރުޠެއްނުވެއެވެ. މިކަމުގައި ދަންނަބޭކަލުންގެ
1965
މެދުގައި އިޚުތިލާފެއް އޮތްކަމަކަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
ފަސްވަނަ ބަހުސް : ނިދާފައި އޮވެގެން ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު ހޭދަކުރާ މީހާގެ ހުކުން
1966
ނިދާފައި އޮވެގެން ޢަރަފާތުގެ ވަގުތު ހޭދަކުރާ މީހާގެ ހައްޖު ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
1962((اإلمجاع)) (ص:)57
1963املغين(((372/3).
1964(بدائع الصنائع)) للكاساين)127/2(
1965املغين(((372/3).
1966(الفتاوى اهلندية)))229 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)127/2(.
461

1967 ޝާ 1969 1968
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
އެކެއް: ހަމަކަށަވަރުން އެނާއަށް ވަޖިބު މިންވަރު އޭނާ އަދާކޮށްފިއެވެ. އެއީ އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމެވެ.1970
ދޭއް: ބައެއް އަޅުކަމުގައި ނިދުމަކީ އެކަމަށް އަސަރު ކުރާކަމެއްނ ނެވެ. އެއީ މުޅި ދުވާލުގައި ނިދަފައި
1971
އޮންނަ މީހެއްގެ ރޯދަ ސައްހަވާ ފަދައިންނެވެ.
ހަވަނަ ބަހުސް: ހޭނެތިފައި އޮވެގެން ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ މީހެއްގެ ހުކުން
ހޭނެތިފައި އޮވެގެން ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ މީހެއްގެ އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
1973 1972 ޝާ 1974
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް:عن عُروةَ بحنِ مضَُرِس الطَّائيِ، قال: قال رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)مَنحأدركََ معنا هذه ال صاَّلةَ، وأتى عرفاتقبل
ذلك لياًل أو نَاراً؛ فقد تََّ حجُّه وقضى تَفََثه(1975 މާނައީ: عروة بْهن مضّرسٍ الطَائيّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ه ه
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންމެނާއެކު ނަމާދު)ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ފަތިސް
ނަމާދު(ލިބިގެންފުމާއި އަދި އޭގެ ކުރިން އެއީ ރޭގަނޑުން ބަޔެއްގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ދުވާލުން ބަޔެއްގައި
ވިޔަސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހާ، (އެބަހީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ފުރިހަމައަށް ލިބިގެންފި މީހާ) ފަހެ
1967((مواهب اجلليل)) للحطاب)133/4(.
1968((اجملموع)) للنووي)94/8(.
1969(شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)580 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)372/3(.
1970((بدائع الصنائع)) للكاساين)127/2(.
1971((اجملموع)) للنووي)94/8(.
1972((املبسوط)) للسرخسي)51/4(، ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)151/1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)127/2(.
1973((مواهب اجلليل)) للحطاب)133/4(.
1974((اجملموع)) للنووي)104/8(.
1975 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
462

ހަމަކަށަވަރުން ހައްޖުފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ތަފަޘުގެ މުއްދަތު (މަނާކުރެވިފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ މުއްދަތު)
ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހޭނެތިގެން ހުރެ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި މީހަކު ވަނީ ފަރުޟު ފުއްދައިދީފައިއެވެ. އެގޮތުން އޭނާއަށް
1976
ޢަރަފާތް ޙާޞިލުވެއެވެ. އަދި އެގޮތް ސައްހަ ވަނީ ނިދުމުން ރޯދައަށް އަސަރުނުކުރާ ފަދައިންނެވެ.
ދޭއް: އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަކީ ނިޔަތެއް ލާޒިމުކުރާ އަޅުކަމެއްނ ނެވެ. އަސްލަކީ ހައްޖަށް ނިޔަތް ގަތުމެވެ.
1977
އެހެންކަމުން ހޭނެތިފައި އޮވެގެން ވިޔަސް އަރަފާތުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ ނަމަ ސައްހައެވެ.
ތިނެއް: އަރަފަތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަކަށް ނިޔަތެއް، ޠަހާރަތެއް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ. ނިދާފައި އޮންނަ މީހާގެ
ކިބައިން އަރަފާތް ސައްހަވާ ބީދައިން ހޭނެތިފައި އޮވެގެން ވިޔަސް އަރަފާތުގައި މަޑުކުރެވިއްޖެ ނަމަ
1978
ސައްހައެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ސުންނަތަކާއި މުސްތަޙައްބުތައް
މި ބައިގައި ހިމެނިފައިވާނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހިނައިގަތުމާއި ޢަރަފާތް ދުވަހު އިރު އެރުމަށްފަހު
މިނާއިން ޢަރަފާތައް ދަތުރު ފްެށޓުމާއި ޢަރަފާތުގެ ޚުޠުބާއާއި ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ އަހުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ޝަރުޢީގޮތުން ހިނައިގަތުން
1979
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހިނައިގަތުމަކީ މުސްތަހައްބު އަމަލެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
1980 ޝާ 1982 1981
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
1976((بدائع الصنائع)) للكاساين)127/2(، ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)151/1(، ((الذخرية)) للقرايف)257/3(.
1977 ((البحرالرائق)) البن جنيم)379/2(
1978((املغين)) البن قدامة)372/3(
1979((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)17 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)35/1(.
1980((حاشية العدوي)))533/2(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(378/2).
ه
1981((اجملموع)) للنووي)211/7(، وينظر: ((األم)) للشافعي)265/1(.
1982((كشاف القناع)) للبهويت)151/1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)427/3(.
463

ދަލީލު:
އެކެއް: ރިވާޔަތްތައް
ހ- عن علي رضَِيَ هُلا عنه، لَماَّ سُئلَِ عن الغُسحلِ قال: يومَ اجُلمُعة، ويومَ عََرفةَ، ويومَ الَّنححر، ويومَ الفِطحر 1983 މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މުސްތަހައްބުގެ މޭރުމުން ހިނައިގަންނަން
ޖެހޭ ކަންތަކާމެދު ސުވާލު ދެންނެވުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ހުކުރު ދުވަހާއި ޢަރަފާތް ދުވަހާއި ކަތިލާ ދުވަހާއި
(އަޟުޙާ އީދު ދުވަހާއި) ފިޠުރު އީދު ދުވަހެވެ.
ށ- عن انف ع أ نَّ ابنَ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما كان يغتسِلُ لوقوِفه عشَِيةََّ عََرفةَ 1984 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ނާފިޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތް اله އެ ދެބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު
އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރީގައި ހިނައިގަންނަވައެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: އެއީ ހުރިހާ ޚަލްޤުތަކެއް އެއްތަނަކަށް ޖަމާވާ އަޅުކަމެކެވެ. ފަހެ އެގޮތުން ހިނައިގަތުން
މުސްތަހައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ހުކުރު ނަމާދާއި ޢީދު ނަމާދަށް ހިނައިގަތުން މުސްތަހައްބު ވެގެންވާ
1985
ދަރަޖައިންނެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތް ދުވަހު އިރު އެރުމަށްފަހު މިނާއިން ޢަރަފާތައް ދަތުރު ފެށްޓުން
ޢަރަފާތު ދުވަހު އިރުއެރުމަށްފަހު ހެނދުނު މީނާއިން ޢަރަފާތަށް ދަތުރުކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ
1987 1986 ޝާ 1989 1988
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު
1983 رواه الشافعي يف ((األم)))391/8(، والبيهقي)6343(واللفظ هلما، والطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))724(. ص حَح إسناده األلباين
يف ((إرواء الغليل)))177/1(.
1984 رواه مالك يف ((املوطأ)))322/1(.
1985 ((اجملموع)) للنووي)93 /8(.
1986 ((اهلداية)) للمرغيناين)143/1(، ((حاشية ابن عابدين)))503/2(.
1987 ((الكايف)) البن عبد الرب)371/1(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)118/3(.
1988 ((اجملموع)) للنووي)84/8(، وينظر: ((أسىن املطالب)) لزكراي األنصاري)486 /1(.
1989 (كشاف القناع)) للبهويت)491/2(، وينظر: ((شرح الزركشي على خمتصر اخلرقي)))234/3(.
464

ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް - ހަދީސް: عن جاب ر رضَِيَ هلا عنه:)لَماَّكان يومُ التََّويِةتَوجَّهوا إل منًِ، فأهَلُّوا ابلَْجِ، وركبَِ رَسولُ هلا صلَّى هلا
عليه وسلَّم، فصلى هبا الظُّهَر والَعصَر واملغرِبَ والعِشاءَ والفَجرَ، مث مك ثَ قلياًل حىت طلَعتَ ال شَّمسُ، وأمر بقُبةَّ منِ شَع ر
تُضَربُ له بنَمرِةَ، فسار رسولُ هلا صلَّى هلا عليه وسلَّم، وال تشَُ كُّ قُريشٌ إاَّل أَّنه واقِفٌ عند املشعَرِ الْرامِ،كماكانت قريشٌ
تَصنعُ يف اجلاهليِةَّ، فأجاز رسولُ هِلا صلَّى هلا عليه وسلَّم حىت أتى عََرفةَ، فوجد القُبةََّ قد ضُرِبتَ له بنَمرِةَ، فنزَلَ هبا. حىت إذا
زاغَتِ ال شَّمسُ أمَرَ ابلقَصواءِ، فُرِحلَت له(1990 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތަރުވިޔާގެ ދުވަސް ވަނުމުން ޙައްޖުވެރީން މިނާއަށް ދަތުރުކުރިއެވެ. ފަހެ ހައްޖަށް ތަލްބިޔާ
ފެށްޓިއެވެ. އަދި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ސަވާރުވެވަޑައިގެން (މިނާއަށް) ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި
އެތަނުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދާއި މަޣުރިބު ނަމާދާއި އިޝާ ނަމާދާއި ފަތިސް ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.
(އެބަހީ އެއް ދުވަސް ހޭދަކުރެއްވިއެވެ.) ދެން ފަތިސް ނަމާދަށް ފަހު އިރު އަރިފުމަށްދާދެން މަޑުކުރައްވައިގެން
ހުންނެވިެއެވެ. އަދި ނަމިރާގައި ފޭލިގެއެއް ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އައަށްފަހު رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه
وسلَم ދަތުރުކުރައްވަން ފެށްޓެވިއެވެ. އަދި ޤުރައީޝްގެ މީހުންތިބީ އެ މީހުން ޖާހިލީ ޒަމާނުގައި އަމަލުކުރާގޮތަށް
املشعَرِ الْرامِ ގައި އެ ކަލޭގެފާނު މަޑުކުރައްވާނެކަމަށް ހީކޮށްގެނެވެ. ނަމަވެސް އެކަލޭގެ ފާނު ޢަރަފާތާ ދިމާލަށް
ކުރިއަށް ވަޑައިގެން ނަމިރާގައި ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ފޭލިގެއާ އަރާހަމަވުމުން އެ ތަނަށް
ފައިބާވަޑައިގަތެވެ. އަދި އިރު މެދުން ފިލުމުން ޤަޞްވާ ނަމަކަށްކިޔުނު ސަވާރީކޮޅު ތައްޔާރުކުރެއްވުމަށް
އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތައްޔާރުކުރެވުނެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތުގެ ޚުޠުބާ
މި ބަހުސުގައި އަލިއަޅުވައިލާނީ ޢަރަފާތުގައި ޚުޠުބާ އިއްވުމުގެ ހުކުމާއި ޢަރަފާތުގައި އިއްވަންޖެހޭ
1990 أخرجه مسلم (1218).
465

ޚުޠުބާތަކުގެ އަދަދުގެ މައްޗަށެވެ.
ފު ރަ ތަ މަކަފި: ޢަ ރަފާ ތު ގަ އިޚު ޠުބާ އިއވު މު ގެހު ކު ނ
ޢަރަފާތާ އިންވެގެން އޮންނަ ނަމިރާ ބިމުގައި (وادي عرنة) ގައި ޚުޠުބާ އިއްވުމަކީ އިމާމު މީހާގެ
މައްޗަށް އުސްތަހައްބު އަމަލެކެވެ. އަދި އެ ޚުޠުބާ އިއްވުން ވަނީ މެންދުރު ވަގުތު ވަނުމުން ނަމާދު ކުރުމުގެ
ކުރީގައެވެ. އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ގިނަ ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވާގޮތުން ސުންނަތެކެވެ.1991 އަދި
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި1992 މާލިކީ މަޒުހަބާއި1993 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި1994 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ1995 އިއްތިފާގެވެ.
ދަލީލު: ހަދީސް
عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما، أنه قال يف حديِثه الطَّوي لِ يف صِفَةِح جةَِّالنبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم:)فأجاز رسولُ هلا
صلَّى هُلا عليه وسلَّم حىت أتى عََرفةَ، فَوجَدَ القُبةََّ قد ضُرِبحتَ له بنَمرِةَ، فنزل هبا، حىت إذا زاغ تِ ال شَّمحسُ أمرَ ابلقَحصواءِ،
فُرِحلَحت له، فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ الَّناسَ، وقال: إ نَّ دماءكَم وأموالكَم حرامٌ عليكم، كحُرمةَِ يوِمكم هذا، يف شَهحرِكم
هذا، يف بلَدِكم هذا...(1996 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ ހައްޖަތުލްވިދާޢުގެ ސިފަތައް ބަޔާންކުރެއްވިފައިވާ އެ ދިގު
ހަދީސުގައިވެއެވެ.)ފަހެ ދަތުރު ފްެށޓެވުމުގެ އިޒުނަފުޅުދެއްވިއެވެ. އެންމެފަހުން ޢަރަފާތް ބިމާ ހަމަޔަށް رسو ل
ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمއަށް ވަޑައިގެނެވުނެވެ. ފަހެ ނަމިރާގައި ޖެއްސެވުމަށް އަމުރުކުރެއްވި ފޭލިގެއާ
އަރާހަމަވުމުން އެ ތަނަށް ފައިބާވަޑައިގަތެވެ. އަދި އިރު މެދުންފިލުމުން ޤަޞްވާ ނަމަކަށްކިޔުނު ސަވާރީކޮޅު
ތައްޔާރުކުރެއްވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތައްޔާރުކުރެވުނެވެ. ދެން އެވާދީ (وادي عرنة) ގައި
1991 شرح النووي على مسلم(((182/8).
1992 (اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)143/1(، ((حاشية ابن عابدين)))504/2(.
1993((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(416/1)، وينظر: ((املدونة)) لسحنون)231/1(.
ه
1994((اجملموع)) للنووي)86/8(، ((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)495/1(.
1995 (اإلقناع)) للحجاوي)387/1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)491/2(.
1996 رواه مسلم (1218)
466

މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
" ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ލެޔާއި އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާއި އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަބުރުވަނީ
ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހުރުމަތް ތެރިވެގެންނެވެ. އެއީ މިދުވަސް ހުރުމަތް ތެރިވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ. އަދި
މިމައްސަރު ހުރުމަތް ތެރިވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ. އަދި މިރަށް ހުރުމަތް ތެރި ވެގެންވާފަދައިންނެވެ." ...
ދެވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތުގައި އިއްވަންޖެހެނީ އެއް ޚުޠުބާ ނުވަތަ ދެ ޚުޠުބާ ހެއްޔެވެ ؟
އަރަފާތުގައި އިއްވަންޖެހޭ ޚުޠުބާގެ އަދަދާމެދު ދަންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް
އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ޢަރަފާތުގައި އިއްވަންޖެހެނީ ދެ ޚުޠުބާއެވެ. އަދި ދެ ޚުޠުބާ ދެމެދު ކުޑަވަގުތުކޮޅެއްގެ
1998 1997 ޝާ
އިށީދެއިނުމަކުން މެދުކަނޑައިލުން ހުއްޓެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ
1999
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ޤިޔާސް
އެއީ ހުކުރު ނަމާދުގެ މައްޗަށް އަރަފާތުގައި ކުރެވޭ ނަމާދު ގިޔާސްކޮށްގެންނެވެ. އެއީ ހުކުރު
2000
ނަމާދުގައި ކިޔަން ޖެހެނީ ދެ ޚުޠުބާކަމަށްވަތީވެ ޢަރަފާތުގައި ވެސް އިއްވަންޖެހެނީ ދެ ޚުޠުބާއެވެ.
2001
ދެވަނަ ޤައުލު: ޢަރަފާތުގައި އިއްވަންޖެހެނީ ދެ ޚުޠުބާއެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ- ابن القّي ވިދާޅުވިއެވެ. " އެކަލޭގެފާނު ދެއްވީ އެންމެ ޚުޠުބާއެކެވެ. ދެ ޚުޠުބާއެއް ނ ނެވެ. އަދި އެ
ههم
1997((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)143 /1(، ((حاشية ابن عابدين)))504/2(.
1998((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(416/1)، وينظر: ((املدونة)) لسحنون)231/1(.
ه
1999((اجملموع)) للنووي)86/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)495/1(.
2000((بدائع الصنائع)) للكاساين)152/2(، ((درر احلكام)) للمال خسرو)225/1(.
2001((اإلقناع)) البن قدامة)387/1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)491/2(.
467

" 2002
ދެމެދު އިށީނދެގެނެއް ވެސް ނ ނެވެ.
ށ - އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. " މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި
ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންއައިސްފައިވާ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهوسلَم ގެ ހައްޖުގެ ސިފަތައް ބަޔާންކުރެވުނު
ه
2003 " 2004
ހަދީސުގައި ދެ ޚުޠުބާ ދެއްވި ރިވާޔަތެއް ނުވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުން
މި ބަހުސުގައި ހިމަނާހުށީ ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުމާއި ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި
ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ސަބަބާއި މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ
ހުކުމާއި އެކަނި ހުރެގެން ނަމާދުކުރާ މީހާ ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުމާއި
ޢަރަފާތުގައި ނަމާދަށް ބަންގިއާއި ޤަމަތް ދޭނެ ގޮތާއި ބަންގި ގޮވުން ޖެހެނީ ޚުޠުބާގެ ކުރިން ނުވަތަ
ފަހުންތޯއާއި ޢަރަފާތުގައި މެންދުރު ނަމަދާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގައި ސިއްރުން ކިޔެވުމާއި ހަރު އަޑުން ކިޔެވުމުގެ
ހުކުމާއި ޢަރަފާތު ގައި ތަލްބިޔާ ކިޔުމާއި ދުޢާ ކުރުމާއި ޒިކުރު ކުރުމާއި އިރު އޮއްސުމުން މުޒުދަލިފާއަށް
ދިއުމުގައި ހަމަހިމޭންކަމާއި މަޑުމައިތިރިކަން އިޚުތިޔާރުކުރުމާއިޢަރަފާތް ބިން ދ ކޮށްލަމުން ތަލްބިޔާ ކިޔަމުން
ޒިކުރުކުރަމުން ގެންދިއުމުގެ ހުކުމާމެދުގައެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުން
މެންދުރު ވަގުތު ވަނުމުން ޢަރަފާތުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދު އެއްކޮށްލައިގެން އިސްކޮށް
ޖަމަޢުކުރުމަކީ ޙައްޖުވެރިޔާއަށް ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޖުމުހ ރު ދަންނަބެކަލުންގެ ރައުޔުކަމަށް އިބުނު
2002(زاد املعاد)) 234/2(
2003مسلم (1218)
2004(الشرح املمتع)))11/5(
468

ޝް 2006 2005 ބު 2007
ރު ދު އާއި ނަވަވީ އާއި އިނު ތައްމިއްޔާ ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް
ހ - ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ الَّناسَ مث أَذَّنَ، مث أقامَ
فصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِ بينهما شيئاً،(2008 މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި
މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ.ދެން
މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ށ - عن اب نِ شهاب، قال: أخربين سامٌل، أ نَّ الْ جاَّجَ بنَيُوس فَ، عام نزَلَ ابب نِ الُّزَبرِي رضَِيَ هُلاعنهما، سأل عبدَ هِلا رضَِيَ هُلا
عنه،كيف تصنَعُ يف املوِقفِ يومَ عََرفةَ؟ فقال سامٌل:)إ حنكنتَ تُريدُ السنُّةََّ فهَجِرح ابل صاَّلةِ يومَ عََرفة، فقال عبدُ هِلا بنُ عُمَرَ:
صدََ قَ؛ إنََّمكانوا يََمعونَ بني الظُّهحرِ والَعصر يف السنُّةَّ، فقلت لسا مل: أفعلََ ذلك رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم؟ فقال سامٌل:
وهل تَّتبعونَ يف ذلك إ اَّل سُنَّ تَه؟(2009 މާނައީ: އިބުނު ޝިހާބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސާލިމު
(ساهلِ بنعبده هلاه ب هن عمر(ތިމަންނައަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ އަހަރެއްގައި ޢަބުދުاله ބުނިއްޒުބައިރުގެ
މައްޗަށް ޙައްޖާޖު ބުނި ޔ ސުފު ފާވެގަތް އަހަރު (ހިޖުރީ ސަނަތުން ތޭހައްތެރީގައި) عبده هلاه ب هن عمرގެ އަރިހުގައި
ޙައްޖާޖު ސުވާލެއް ދެންނެވިއެވެ. "ޢަރަފާތް ދުވަހު އަމަލުކުރާނީ ކޮންގޮތަކަށް ހެއްޔެވެ ؟" ފަހެ ސާލިމު
ވިދާޅުވެތެވެ. ތިމަންނަ ޖަވާބު ދެއްވަމުން ދެންނެވީމެވެ. "ތިބާ ސުންނަތަށް އަމަލުކުރަން ބެނުން ނަމަ
ޢަރަފާތް ދުވަހު ނަމާދު އަވަސްކުރުން ހުއްޓެވެ.") އެ ހިނދު ޙައްޖާޖު ބައްބާފުޅު عبده هلاه ب هن عمر އާ ދިމާލަށް
2005 (بداية اجملتهد)) البن رشد)170/1(.
2006 ((اجملموع)))92/8(، يـنظْ ر: ((شرح النووي على مسلم)))185 ،184/8(
2007((جامع املسائل)))336/6(.
2008 رواه مسلم (1218)
2009رواه البخاري (1662)
469

ބައްލަވާން ފެށިއެވެ.(ދެން ބައްބާފުޅު عبده هلاه ب عمر ވިދާޅުވިއެވެ.)ސާލިމު އެ ވިދާޅުވީ(ތެދުފުޅެކެވެ.
هن
ހަމަކަށަވަރުން ސުންނަތްވެގެންވަނީ މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދު ޤަސްރުކޮށް ޖަމަޢުކުރުމެވެ. އިބުނު
ޝިހާބު ވިދާޅުވެތެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ ސާލިމަށް ދެންނެވީމެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم އަމަލުކުރެއްވެވީ
ه
ހަމައެގޮތަށް ހެއްޔެވެ؟ ފަހެ ސާލިމު ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތް ނ ން އެހެން ގޮތަކަށް އެކަމުގައި
އެބޭކަލުން ތަބާވެދާނެ ހެއްޔެވެ!) އެބަހީ، އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތް ނ ން އެހެން ގޮތަކަށް އެކަމުގައި
އެބޭކަލުން ތަބާނުވަނެކަން ޔަގީނެވެ.(
ދޭއް: ا إِل حمجاَعُ
ހ - ابناملنذْهر އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުންގެ އިއްތިފާގުން އިޖުމާއު ވެފައިވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އިމާމު މީހާ ޢަރަފާތު ދުވަހު މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދު ޢަރަފާތު އެއްކޮށްލަންޖެހެއެވެ.
2010
އަދި އެކަނި ނަމާދު ކުރާ މީހާވެސް ހަމަ އެހެންނެވެ.
ށ - ابن عبدْه الرّب އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތު ދުވަހުގެ މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު
ه
2011
ނަމާދު އިމާމާ އެއްކޮށްލުމަކީ ސުންނަތެއް ކަމަށް ދަންނަބެކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
ނ - ابندقيق العيد އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަރަފާތުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި އަސްރު ނަމާދު
ޖަމައުކުރުމާއި، މުޒުދަލިފާގައި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢަޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގެ ހުއްދަ ކަމާމެދު ދަންނަބެކަލުންގެ
2012
މެދުގައި އިޚުތިލާފުވުމެއް ނެތެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ސަބަބު
ޢަރަފާތާއި މުޒްދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމައުވެގެން ދިޔަ ސަބަބާމެދު ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފު
އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ ތިން ޤައުލެއްގެ މައްޗަށެވެ.
2010((اإلمجاع)) (ص:)57.
2011االستذكار(((325/4)
2012(إحكام األحكام)) (ص:)220.
470

ފުރަތަމަ ޤައުލު: ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމައުވެގެން ދިޔައީ ދަތުރުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެހެންކަމުން
ޤަޞްރުގެ މަސާފަތުގައި (ގަސްރު ކުރުމަށް ހުއްދަ ލިބޭ ދުރުމިނުގައި) ނުވާ ބަޔަކަށް މިސާލަކަށް މައްކާގެ
އަހުލުވެރީން ފަދަ ކާރި ހިސާބުގައި ދިރިއުޅޭ ބަޔަކަށް ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގެ
ޝާ 2014 2013
ހުއްދައެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ
ދަންނަބެކަލުންގެ ތެރެއިން ސާލިމު ބުނި ޢަބުދު اله އާއި األوزاعيއާއި އަބ ޔ ސުފާއި أشهب ހިމެނެއެވެ 2015.
ދަލީލު: ސުންނަތް
އެކެއް: ދަތުރު މަތީ ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމަށް ހުއްދަ ލިބޭ ދަލީލު:
عن مُعاذِ ب نِ جَبلَ رضَِيَهُلا عنه، قال:)مََجعَرسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يف غزوِةتبوك بني الظُّهرِ والعصرِ، وبني امَلغحرِ بِ
والعِشاءِ(2016މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި މުޢާޒު ބުނި ޖަބަލުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ތަބ ކު ހަނގުރާމައިގައި މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދާއި ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ.
އަދި މަޣުރިބު ނަމަދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ.
ދޭއް: ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމަށް ހުއްދަ ލިބޭ ދަލީލު:
ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ الَّناسَ مث أَذَّنَ، مث أقامَ
فصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِ بينهما شيئاً، حىت أتى امُلزحدَلِفةَ، فصلى هبا املغرِبَ والعشاءَ بِذان واحد
وإقامت نِي، ومل يُسَبحِح بينهما شيئاً(2017މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ
ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް)
ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ.ދެން މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް
2013(اجملموع)) للنووي)371/4(، ((روضة الطالبني)) للنووي)396/1(.
2014((كشاف القناع)) للبهويت)5/2(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)298/1(.
2015التمهيد((البن عبدْهالرّب)203/12(،))شرح النووي على مسلم(((187/8).
ه
2016رواه مسلم (706)
2017 رواه مسلم (1218)
471

ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ފަހެ މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
އެއްވެސް ތަސްބީހެއް ވިދާޅެއްނުވެއެވެ. އެ ދެ ނަމަދްާށ ދެއްވީ އެންމެ ބަންގިއެކެވެ. އަދި ދެ ނަމާދު
ޖަމައުކުރުމުގައި ދެ ޤަމަތް (ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ވަކަވަކި ން ޤަމަތް) ދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ދެމެދު ނަމާދެއް
ނުކުރައްވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ދަތުރުގައި ނަމާދު ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ. އެ ކަމަކާ ހައްޖުގެ އަޅުކަމަކާ އެއްވެސް
2018
ގުޅުމެއްނުވެއެވެ. އެކަން އެނގެނީ އެކަލޭގެފާނު މިނާގައި ނަމާދު ޖަމައުކުރައްވާފައިނުވަތީއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމައުވެގެން ދިޔައީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.
އެހެންކަމުން ހައްޖުވެރި އެންމެންނަށް އެއީ މައްކާގެ އަހުލުވެރިއަކުކަމުގައި ވިޔަސް ނަމާދު ޖަމައުކުރުން
ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އިބުނު ނަޖީމު ވިދާޅުވިއެވެ. " މި ޖަމައުކުރުމަކީ
ދަތުރުވެރިޔާއަށް ޚާއްޞަ ޖަމައުކުރުމެއް ނ ނެވެ. އެއީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ ސަބަބުން ޖަމައުކުރުމަށް ހުއްދަ
ލިބިފައިވާ އެއްޗަކަށް ވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން މައްކާ، މުޒްދަލިފާ، މީނާގެ އަހުލުވެރީންނާއި އަދި އެހެނިހެން
" 2019
މީހުންނަށް ވެސް ޖަމައުކުރުން ހުއްދަ ކަމެކެވެ.
2021 2020
އަދި އެއީ މަލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔު ވެސް މެއެވެ. އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. " ދެ ނަމާދު
އެއްކޮށްލުމުގެ ސަބަބަކީ ހަނަފީންނާއި އަޙުމަދުގެ ބައެއް ބެކަލުން ވިދަޅުވާ ފަދައިން ހައްޖު ކަމަށް
ބުނެވިދާނެއެވެ. އެގޮތުން ނަމަ މައްކާގެ އަހުލުވެރިޔާއަށް އަރަފާތުގައި ޤަޞްރުކުރުމަށް މަނާކުރެވިދާނެއެވެ.
2018((التمهيد)))203/12(، ويـنظْ ر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)176/4(، ((إحكام األحكام)) البن دقيق العيد (ص:)220.
2019 ((البحر الرائق)))366/2(، ويـنظْ ر: ((املبسوط)) للسرخسي)16/4(، ((تبيني احلقائق وحاشية الشليب)))24/2(.
2020 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)170/4(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)332/2(
2021((اجملموع)) للنووي)371/4(، ((روضة الطالبني)) للنووي)396/1(.
472

ނަމަވެސް ޖަމައުކުރުމަކަށް ހުރަހެއް ނާޅައެވެ." 2022
އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން احلسن البصري އާއި އިބުނު ސީރީނާއި މަކުޙ ލާއި އައްނަޚަޢީގެ
2023
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
އިމާމު އައްޠަބަރީގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. މުބާރަކު ޕ ރީ ވިދާޅުވިއެވެ. " އައްޠަބަރީ ވިދާޅުވިއެވެ.
ޢަރަފާތުގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ނަމާދު ޖަމަޢުކުރެއްވުމަކީ ކުރު ދަތުރުގައި ވެސް ނަމާދު ޖަމައުކުރުމަށް
ލިބޭ ހުއްދައެވެ. ސަބަބަކީ އެދުވަހު މައްކާގެ އަހުލުވެރީންކުރެ އެތަނަށް ހަޟިރުވެތިބި މީހުންގެ ތެރެއިން
އެއްވެސް މީހަކު އެކަލޭގެފާނާއެކު ނަމާދު ނުކޮށް ދ ކޮށްފައިވާކަން އެނގިފައި ނުވާތީއެވެ. އެކަމުން އެނގެނީ
ޖަމަޢުކުރުމުގެ ޢިއްލަތަކީ (ސަބަބަކީ) ހައްޖުގެ އަޅުކަންކަމުގައެވެ." 2024
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް، ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ
الَّناسَ مث أَذَّ نَ، مث أقامَ فصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِ بينهما شيئاً، حىت أتى امُلزحدَلِفةَ، فصلى هبا املغرِبَ
والعشاءَ بِذانواحدوإقامت نِي، ومل يُسَبحِح بينهما شيئاً(2025މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ.
އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް
(ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ.ދެން މެންދުރު ނަމާދު
ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި އިތުރު އެއްވެސް
ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ފަހެ މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
އެއްވެސް ތަސްބީހެއް ވިދާޅެއްނުވެއެވެ. އެ ދެ ނަމަދްާށ ދެއްވީ އެންމެ ބަންގިއެކެވެ. އަދި ދެ ނަމާދު
2022 (جمموع الفتاوى)))45/24(.
2023يـنظْ ر: ((اجملموع)) للنووي)371/4(
2024((مرعاة املفاتيح)))28/9(.
2025 رواه مسلم (1218)
473

ޖަމައުކުރުމުގައި ދެ ޤަމަތް (ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ވަކަވަކިން ޤަމަތް) ދެއްވިއެވެ. އަދި އެ ދެމެދު ނަމާދެއް
ނުކުރައްވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ރަސ ލާ ޖަމަޢުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނާއެކު މައްކާ މީހުންނާއި އެތަނުގައި ތިބި
އެހެން މީހުން ޖަމަޢުކުރެއްވިއެވެ. މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަށް ގަސްރު ނުކުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.)أ مِتوا، فإاَّن سحفٌَر މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދު ފުރިހަމަ ކުރާށެވެ. ފަހެ އަހަރުމެންނަކީ
ދަތުރުވެރީންނީމުއެވެ. (ނަމަވެސް މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަށް ޖަމަޢުނުކުރުމަކަށް އަމުރެއް ނުކުރެއްވިއެވެ.
ޖަމަޢުކުރުން ޙަރާމް ކުރެވުނު ނަމަ، އެކަން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިހެވެ. އެހެނީ ޙުކުމެއް ބަޔާންކުރަން
2026
ބޭނުންވާ ވަގުތަށްވުރެ އިތުރަށް ލަސްކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމަކަށްނުވާތީއެވެ. އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ.
ރަސ ލާގެ އަރިހުން ސާބިތުކަމާއެކު އެނގިފައިވާ ސުންނަތް ގޮތަކީ، އެކަލޭގެފާނާއެކު ތިއްބެވި މައްކާގެ
އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ޙައްޖުވެރިއަކަށް އަސްރު ނަމާދު އޭގެ ވަގުތު ވަނުމަށްދާދެން ލަސްކުރުމަށް
އަމުރެއް ނުކުރައްވާކަމެވެ.ނައްޞުތަކުން ސާބިތުވަނީ މެންދުރާއި ޢަޞްރު ނަމާދު ޖަމަޢުކުރެއްވިކަމެވެ. އަދި
2027
މަޣުރިބު ނަމާދު ފަސްކުރެއްވިކަމެވެ.
ދޭއް: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢުޘްމާނުގެފާނު މައްކާގައި ގެދޮރުވެރިވެވަޑައިގެން އުޅުއްވިކަމަށް ޓަކައި ނަމާދު
2028
ޤަޞްރުގެ ބަދަލުގައި ކުރެއްވީ ފުރިހަމައެވެ. ނަމަވެސް ޖަމަޢުކުރުން ދުލެއްނުކުރައްވައެވެ.
ތިންވަނަ ޤައުލު: ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމައުވެގެން ދިޔައީ ލުއިކުރުމުގެ ޝަރުޢީ އުސ ލުންނެވެ.
احلس 2031 2030 2029
އެއީ އަބ ޔ ސުފާއި حم مدَه ب نގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ތައިމިއްޔާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ
هن
ރައުޔެވެ.
2026 ويـنظْ ر: ((مرعاة املفاتيح)) للمباركفوري)28/9(.
2027 جمموع الفتاوى (89/22)،
2028 ((املغين)) البن قدامة)367/3(.
2029((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))24/2(، ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)470/2(.
2030 ((جمموع الفتاوى)))46 ،45/24(.
2031 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))256/12(.
474

ދަލީލު:
ހ- ދެ ނަމާދު އެއްކޮށްލުމަކީ ދަތުރަކާ ގުޅިފައިވާ ކަމެއް ނ ނެވެ. އެއްވެސް ނައްޞަކުން އެކަމެއް އެނގޭކަށް
ވެސް ނެތެވެ. ރަސ ލާ ހައްޖު ދުވަސްވަރު ޢަރަފާތާއި މުޒްދަލިފާއަށް ނ ނީ ޖަމަޢު ނުކުރައްވައެވެ. މީނާގައި
ކުރެއްވި ނަމާދުތައް ކުރެއްވެވީ ޤަޞްރުކޮށެވެ. އެ ނަމާދުތައް ޖަމަޢު ނުކުރައްވައެވެ . އަދި ހަމައެފަދައިން
އެކަލޭގެފާނުގެ ޙައްޖު ދަތުރުގެ އެއްވެސް ތަނެއްގައި ޖަމަޢު ނުކުރައްވައެވެ. ކުރެއްވެވީ ޤަޞްރެވެ.ހައްޖުގެ
2032
ސަބަބުން ޖަމަޢުކުރެއްވި ނަމަ، އިޙްރާމް ބެންނެވި ދުވަހުން ފެށިގެން ޖަމަޢުކުރެއްވީހެވެ.
ށ- ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގައި ރިއާޔަތްކުރެވިފައި ވަނީ އަޅުކަމަށް ގިނަ ވަގުތު ދިނުމުގެ
2033
މަސްލަހަތަށެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމުގެ ހުކުން
މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމާމެދު ދަންނަބެކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް
އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުނުކުރުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2034 ޝާ 2036 2035
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަޠާއާއި މުޖާހިދާއި ޒުހުރީއާއި އިބުނު ޖަރީރާއި ޘައުރީއާއި
އަބ ޘައުރާއި އިސްޙާޤާއި ابن امْلنذهرގެ ރައުޔެވެ.2037 އަދި އެއީ ދާއ ދުއްޡާހިރީގެ2038 ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ
މައްކާގެ އަހުލުވެރީންގެ މައްޗަށް ދަތުރުވެރީންގެ ހުކުން ނުލިބެތީއެވެ. ހައްޖުގައި ޢަރަފާތް ބިމަކީ އެންމެ ދުރު
2032((جمموع الفتاوى)))77/24(، ((جامع املسائل)) البن تيميةَ)330/6(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))255 /12(.
2033 ((جامع املسائل)) 336/6(، 337).ويـنظْ ر: ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))256/12(.
2034((بدائع الصنائع)) للكاساين)152/2(،
2035((اجملموع)) للنووي)371/4(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)496/1(.
2036((كشاف القناع)) للبهويت)5/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)367/3(.
2037(التمهيد)) البن عبدْهالرّب(14/10)، ((املغين)) البن قدامة)367/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)440/4(.
ه
2038(التمهيد)) البن عبدْهالرّب(14/10).
ه
475

ބިމެވެ. އެތަނަށް މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނަކަށް ޤަޞްރުގެ މަސާފަތު ނުލިބެއެވެ.2039
ދެވަނަ ޤައުލު: މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ޢަރަފާތާއި މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމެވެ. އެއީ މާލިކީ
މަޒުހަބުގެ2040 ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ2041 އެއް ޤައުލެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ2042 އެއް
ރިވާޔަތެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބެކަލުންގެ ތެރެއިން القاسم بن حممد އާއި ސާލިމާއި األوزاعيގެ ރައުޔެވެ.2043 އަދި
أبو اخلطَاهب އާއި2044 އިބުނު ތައިމިއްޔާއި2045 ابنالقّيهم އާއި 2046الشنقيطُّي އާއި2047 އިބުނު ބާޒާއި2048 އިބުނު
ޢުޘައިމީންގެ2049 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް، ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَالوادي، فخطَبَ
الَّناسَ مث أَذَّ نَ، مث أقامَفصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِبينهما شيئاً، حىت أتى امُلزحدَلِفةَ، فصلى هبا املغرِبَ
والعشاءَبِذانواحدوإقامت نِي، ومل يُسَبحِح بينهما شيئاً(2050މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ.
އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް
(ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ.ދެން މެންދުރު ނަމާދު
ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި އިތުރު އެއްވެސް
2039((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(14/10)، ((املغين)) البن قدامة)367/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)439/4(، ((جمموع فتاوى ورسائل
ه
العثيمني(((61/24).
2040((مواهب اجلليل)) للحطاب)171 ،170/4(، ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))539/1(.
2041((اجملموع)) للنووي)371/4(، ((روضة الطالبني)) للنووي)396/1(.
2042((زاد املعاد)) ابن القيم 481/1(
2043((املغين)) البن قدامة)367/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)439/4(.
2044(زاد املعاد)) ابن القيم)481/1(.
2045((جمموع الفتاوى)))47/24(،
2046(زاد املعاد)))234/2(.
2047(أضواء البيان)))439/4(.
2048((جمموع فتاوى ابن ابز)))209-207/30(.
2049(جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))62 ،61/24(.
2050 رواه مسلم (1218)
476

ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ. ފަހެ މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު
ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި އެއްވެސް ތަސްބީހެއް ވިދާޅެއްނުވެއެވެ. އެ ދެ ނަމަދްާށ ދެއްވީ އެންމެ
ބަންގިއެކެވެ. އަދި ދެ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގައި ދެ ޤަމަތް (ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ވަކަވަކިން ޤަމަތް) ދެއްވިއެވެ.
އަދި އެ ދެމެދު ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުގައި އެ ދުވަހު ތިއްބެވި ހުރިހާ
ބޭކަލުން ނަމާދު ޖަމަޢުކޮށް ޤަޞްރުކުރެއްވިއެވެ. އެއިން އެނގެނީ އެއީ ސުންނަތް ގޮތްކަމަށެވެ.2051
ދޭއް: ރިވާޔަތެއް
عن عُمَرَب نِ اخلطَّابِ رضَِيَهُلاعنه:)أَّنه لَماَّ قَدِمَم كَّة صلَّى هبم ركعت نِي، مث انصر فَ، فقال: اي أهلَم كَّة، أمُِّتوا صالتكَم؛ فإاَّن قومٌ
سحفٌَر(2052 މާނައީ: ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި عمر ب هن اخلطَاهب މައްކާއަށް
ވަޑައިގަތުމަށް ފަހު މީސްތަކުންނަށް ނަމާދު ޤަޞްރުކޮށް ދެ ރަކުޢަތް ކޮށްދެއްވިއެވެ. ދެން ނަމާދުން
ވަކިވެވަޑައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ މައްކާގެ އަހުލުވެރީންނޭވެ. ތިޔަބައި މީހުން ނަމާދު ފުރިހަމަ ކުރާށެވެ. ފަހެ
އަހަރުމެންނަކީ ދަތުރުވެރީންނީމުއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : އެކަނި ނަމާދުކުރާ މީހާ ޖަމަޢުކުރުމާއި ޤަޞްރު ކުރުމުގެ ހުކުން
އެކަނި ނަމާދުކުރާ މީހާ ޖަމަޢުކުރުމާއި ޤަޞްރު ކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި2053 ޝާފިޢީ
2055 2054
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ތެރެއިން އަބ ޔ ސުފާއި
2051((جمموع الفتاوى)))42/24(، ويـنظْ ر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(14/10)، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)171/4(، ((أضواء البيان))
ه
للشنقيطي (440/4).
2052 رواه مالك يف ((املوطأ)))149/1(، وعبدالرزاق يف ((املصنف)))4369(، والبيهقي)5534(صحح إسناده النووي يف ((اجملموع))
(92/8) وص حَحه ابن تيميةَ يف))جمموع الفتاوى(((125/24)
2053((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))44/2(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(326/4).
ه
2054(اجملموع)) للنووي)92/8(.
2055((اإلنصاف)) للمرداوي)22 /4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)366/3(.
477

حم مدَ بناحلسهنގެރައުޔެވެ.2056 އަދި الطَحاويُّގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.2057
ދަލީލު:
އެކެއް: އަޘަރުތައް (ރިވާޔަތްތައް)
ހ - عن انف ع، قال: ((إ نَّ ابنَعُمَرَكان إذا مل يحدُرِكِاإلمامَيومَعََرفةَ مجعَبنَي الظُّهحرِ والَعحصرِ يف مَنحزِِله)2058 މާނައީ:
ނާފިޢުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އިބުނު ޢުމަރަށް ޢަރަފާތް ފުވަހު އިމާމާއެކު ނަމާދު
ނުލިބިއްޖެ ނަމަ މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދު ޖަމަޢުކޮށް ގޭގައި ކުރައްވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރަކީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ޢަރަފާތުގައި
ނަމާދު ޖަމަޢުކުރެއްވި ހަދީސް ރިވާކުރެއްވި އެއް ބޭކަލަކެވެ. އެއާއެކު ވެސް އެ ކަލޭގެފާނު ނަމާދު ޖަމާކުރެއްވުމުން
2059
އެނގެނީ ޢަރަފާތުގައި ނަމާދު ޖަމަޢުކުރުމަކީ ހަމައެކަނި އިމާމާއެކު ކުރެވޭ ނަމާދަށް އޮތްކަމެއްނ ންކަމެވެ.
ށ - ޢަރަފާތު ދުވަހު ދެ ނަމާދު އެއްކޮށްލުމަކީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެންތިބެ ދުޢާކުރުމަށް ޚާއްޞަވެގަތުމަށް
ޓަކައި ދެވުނު ލުޔެކެވެ. އަދި އެއީ ދުނިޔޭގެ ކަންކޮޅުތަކުން ވެސް ވާސިލުވެވޭ މަންޒިލަކަށް ވާތީވެ ނަމާދު
އެއްކޮށްލުމުން ދުޢާއި ޒިކުރަށް ފުރުސަތު ބޮޑުވެގެން ދާނެތީ ގެނެވުނު އަމަލީ ސިފައެއް ކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން
ބުއްދިއަށް ފެންނަ ހަމަހަމަ އެއްޗަކީ ޢަރަފާތުގައި އެކަނި ކުރެވޭ ނަމާދާއި ޖަމާޢަތުގައި ކުރެވޭ ނަމާދަށް ވެސް
2060
އެއްކޮށްލުމުގެ ފުރުސަތު އޮންނާނެކަމަށެވެ.
ނ - އިމާމާއެކު ހުއްދަވާ ކޮންމެ ޖަމަޢުކުރުމަކީ އެކަނިހުރެގެން ވެސް ހުއްދަވެގެންވާ ޖަމަޢުކުރުމެކެވެ. ނަމާދު
2056(تبيني احلقائق)) للزيلعي)24/2(، ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)470/2(.
2057(فتح الباري)) البن حجر 513/3(
2058أخرجه البخاري معلقاا بصيغة اجلزم بعد حديث (1661)، وأخرجه موصواال إبراهيم احلريب يف))املناسك((كما يف))تغليق التعليق((البن حجر
(84/3) واللفظ له.
2059((فتح الباري)) البن حجر 513/3(
2060((شرح صحيح البخارى)) البن بطال)339/4(، ((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)471 ،470/2(.
478

ޖަމަޢުކުރުމަށް ޓަކައި ޖަމާޢަތެއް ޝަރުޠެއް ނ ނެވެ.2061
ފަސްވަނަ ކަފި : ޢަރަފާތުގައި ދެވޭ ބަންގިއާއި ޤަމަތުގެ ސިފަތައް
ޢަރަފާތުގައި ދެވޭ ބަންގިއާއި ޤަމަތުގެ ސިފައަކީ ދެ ނަމާދަށް އެއް ބަންގި ދިނުމާއި ކޮންމެ ނަމާދާކަށް
ޤަ 2062 ޝާ 2064 2063
މަތް ވަކަވަކިން ދިނުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. އަދި އިމާމު މާލިކުގެ މަޝްހ ރު ރައުޔަކީ ދެ ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތް ދިނުންކަމުގައި ވިޔަސް
އެކަލޭގެފާނުގެ އެއް ރައުޔަކީ އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތް ދިނުމެވެ.2065
ابنعبدْهالرّب ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އައްޝާފިޢީއާއި އައްޘައުރީއާއި އަބ ޙަނީފާއި
ه
އެކަލޭގެފާނުންގެ އެކުވެރީންނާއި (އެބަހީ، އަބ ޔ ސުފާއި حم مدَبناحلسهن) އާއި އަބ ޘައުރާއި އަބ ޢުބައިދއާއި
އައްޠަބަރީގެ ރައުޔަކީ ދެ ނަމާދަށް އެއް ބަންގި ދިނުމާއި ކޮންމެ ނަމާދާކަށް ޤަމަތް ވަކަވަކިން ދިނުމެވެ.2066
ދަލީލު:
ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ الَّناسَ مث أَذَّنَ، مث أقامَ
فصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِ بينهما شيئاً،(2067 މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި
މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން
މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
2061((املغين)) البن قدامة (366/3)،((كشاف القناع)) للبهويت)492/2(.
2062((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)143 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)152/2(.
2063((اجملموع)) للنووي)92/8(.
2064((كشاف القناع)) للبهويت)491/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)365/3(.
2065وإنكان املشهورعنه أَنه أبذان هني وإقامت هني. ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(326/4)، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي))
ه
)44/2(.
2066 (االستذكار)))326/4(.
2067 رواه مسلم (1218)
479

އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
މަ އ ސަ ލަ އެ އ: ބަ ނގިގޮވު ނޖެ ހެ ނޚު ޠު ބާ ގެކުރިނނުވަ ތަ ފަ ހު ނތ؟
ސުންނަތް ގޮތަކީ ޚުޠުބާގެ ފަހުން ބަންގި ގޮވުމެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ 2068 މަޝްހ ރު ރައުޔެވެ. އަދި
މާލިކީ މަޒުހަބުގެ2069 އެއް ރައުޔެވެ. އަބ ޔ ސުފު ވިދާޅުވިއެވެ. البابريت ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ
هِلا رضَِيَهُلاعنهما ގައިވާފަދައިން ސައްހަކަން ބޮޑުގޮތަކީ ޚުޠުބާގެ ފަހުން ބަންގި ގޮވުމެވެ.2070 އިމާމު
ޝައުކާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ސައްހަކަން ބޮޑުގޮތަކީ ޚުޠުބާގެ ފަހުން ބަންގި ގޮވުމެވެ. އެހެނީ މުއައްޒިނަށް
ވެސް އަމުރު ވެވިގެން ވަނީ ޚުޠުބާގެ ވަގުތު ހަނުހުރުމަށެވެ. އެހެންކަމުން ޚުޠުބާ އަޑުއެހުން ދ ކޮށް އެ
ވަގުތު ބަންގި ދިނުމުގައި މަޝްޣ ލުވެގަތުމަކީ އުސ ލީ ހަމައެއްކަމުގައި ނުވެއެވެ.2071
ދަލީލު:
ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَ الوادي، فخطَبَ الَّناسَ مث أَذَّنَ، مث أقامَ
فصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِ بينهما شيئاً،(2072 މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި
މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން
މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
2068((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)158 ،157 /3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)492/2(.
2069 ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))539 ،336/1(، ويـنظْ ر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(325/4)، ((الشرح الكبري)) للشيخ
ه
الدردير مع ((حاشية الدسوقي)))44/2(.
2070(العناية شرح اهلداية)))469/2(.
2071((نيل األوطار)))74 /5(.
2072 رواه مسلم (1218)
480

ހަވަ ނަކަފި: ޢަ ރަފާ ތު ގަ އިމެ ނ ދު ރާއިޢަ ޞ ރު ގައިހަ ރު އަޑު ނކިޔެވު މު ގެހު ކު ނ
ސުންނަތް ވެގެންވަނީ ޢަރަފާތުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގައި ސިއްރުން ކިޔެވުމެވެ.
އަދި އެ ދުވަހަކީ ހުކުރެއް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَالوادي، فخطَبَ الَّناسَ مث أَذَّنَ،
مث أقامَ فصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِ بينهما شيئاً،(2073 މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި
މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން
މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ޢަރަފާތުގައި މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދު ކުރެއްވިކަން
އެނގެއެވެ. އަދި އެ ނަމާދުތަކުގައި ހަރު އަޑުން ކިޔަވައިވިދާޅުވިކަމެއް ސާބިތުވެފައިނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން
2074
އެ ނަމާދުތަކުގައި ކިޔަވަން ޖެހޭނީ އޭގެ އަސްލާ އެއްގޮތަކަށް ސިއްރުންނެވެ.
ދޭއް: ا إِل حمجاَعُ
ހ - ابن املنذْهر އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިކަމަށް އިމާމު ނަވަވީ ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ابن املنذْهر
ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ބަޔެއްގެ ކިބައިން ތިމަންނަމެންނަށް އިޖުމާޢު ލިބޭކަމަށް ނަގުލުކުރެވިފައިވާ ބެކަލުންގެ
ތެރޭގައި ޠާޢ ސާއި މުޖާހިދާއި ޒުހުރީއާއި މާލިކާއި އައްޝާފިޢީއާއި އަޙުމަދާއި އިސްޙާޤާއި އަބ ޘައުރާއި އަބ
2075
ޙަނީފާ ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.
2073 رواه مسلم (1218)
2074اجملموع للنووي (87/8)
2075(اجملموع)))92/8(.
481

ށ - ابنعبدْهالرّب އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. މާތް هلاهގެ
ه
ރަސ ލާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަމައެކަނި ޢަރަފާތުގައި ކުރައްވެވީ ދަތުރުވެރިއެއްގެ ނަމާދެވެ. އަދި ހުކުރުނަމާދެއް
2076
ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އަޑުގަދަކޮށް ކިޔަވާވިދާޅުވެފައެއް ވެސް ނުވެއެވެ.
ނ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މި ނަމާދުތަކުގައި)ޢަރަފާތުގައި މެނދުރު
2077
ނަމާދާއި އަޞްރު ނަމަދުގައި(ކިޔަވަންޖެހޭނީ ސިއްރުން ކަމުގައި ދަންނަ ބެކަލުން އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
ހަވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތުގައި ތަލބިޔާ (التلَّبيِة) ކިޔުމާއި ދުޢާއާއި ޒިކުރު ކުރުން .
ޢަރަފާތު ދުވަހު ގިނައިން ދުޢާ ކުރުމާއި، ޛިކުރު ކުރުމާއި، ތަލބިއްޔާ ކިޔުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ.
2079 2078 ޝާ 2081 2080
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ.)فجَعلََبطحنَانقَتِه القَحصواءِإل ال ص خََّراتِ،
وجعلََ حَبحلَ امُلشاةِ بني يديه، واستقبلََ القبِلةَ، فلم يَزَحل واقفًا حىت غََربتَِ ال شَّمسُ(2082 މާނައީ: ފަހެ އެކަލޭގެފާނު
އެއްފަރާތުގައި ހުރި ބިޔަ ހިލައެއްގެ މަތީ އިށީދެވަޑައިގަތެވެ. އެ ހިލަގަނޑުގެ އުސްމިން އެކަލޭގެފާނުގެ
ޖަމަލުގެ ބަނޑާ ހަމަޔަށް އުފުލިފައިވެއެވެ. ދެން ފައިމަގުގައި އައިމީހުންގެ ސަފުތައް އެކަލޭގެފާނުގެ
ކުރިފުޅުމަތީގައި (ގިބުލައަށް ކުރިތިވާގޮތަށް) ތަރުތީބު ކުރެއްވިއެވެ. ހީވަނީ ދަމާފައިއޮތް ވެލި ރޯނެއްހެންނެވެ.
އަދި ޤިބުލައަށް ކުރިމަތި ލެއްވިއެވެ. ފަހެ އިރު އޮއްސެންދެން އެ ކަލޭގެފާނު އެގޮތުގެމަތީގައި)ދުޢާ ކުރުމާއި،
2076(االستذكار)))325/4(.
2077((بداية اجملتهد)))113/2(.
2078((البناية)) للعيين)223/4(، وينظر: ((اجلوهرة النرية على خمتصر القدوري)) أليب بكر بن علي الزبيدي)157/1(.
2079(التاج واإلكليل)) للمواق)118/3(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)331/2(، ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)809،810/2(.
2080((اجملموع)) للنووي)113/8(، وينظر: ((النجم الوهاج)) حملمد بن موسى الدمريي)509/3(.
2081((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)579 /1(، ((مطالب أويل النهى)) للرحيباين)413/2(.
2082رواه مسلم (1218)
482

ޛިކުރު ކުރުމުގައި(ދެމިހުންނެވިއެވެ.
ހަތްވަނަ ބަހުސް: އިރު އޮއްސުމުން މުޒުދަލިފާއަށް ދަތުރު ފެށުމުގައި ހަމަހިމޭންކަމާއި މަޑުމައިތިރިކަން
އިޚުތިޔާރުކުރުން
އިރު އޮއްސުމުން މުޒުދަލިފާއަށް ދަތުރު ފެށުމުގައި ހަމަހިމޭންކަމާއި މަޑުމައިތިރިކަން އިޚުތިޔާރުކުރުން
މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އަދި މަގުން ހުސްތަނެއް ތަނަވަސްވެއްޖެ ނަމަ އަވަސްވެގަތުން ހުއްޓެވެ. އެއީ
2084 2083 ޝާ 2086 2085
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ.))فلم يَزَحل واقفًا حىت غربتِ ال شَّمسُوذَهبتِ
الصحفُّرةُ قلياًل حىت غاب القُرح صُ, فأردَفَ أسامةَ خَلحفَه, ودفع رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم وقد شََنقَ للقَحصواءِابلزِمامِ، حىت
إ نَّ رأَحسَها لَُيصِيبُ مَورِكَ رَححلِه، ويقول بيده الُيمحن: أُّيها الَّناسُ، السكَّينةَ السكَّينةَ(2087 މާނައީ: އިރު އޮއްސި، އިރުގެ
ރީނދ ކުލަ ފަނޑުވެ، އިރުގެ ވަނަ އުދަރެހާ އެޅި ނުފެންނަ ގޮތްވަންދެން ޢަރަފާތުގައި އެކަލޭގެފާނު
މަޑުކުރައްވާގެން ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނުންގެ ފަހަތްޕުޅުގައި ސަވާރީ ކޮޅުގައި ބޭންދެވީ އުސާމަތު
ބުނި ޒައިދެވެ. އަދިرسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمސަވާރީކޮޅު ދުއްވަން (ދަތުރު) ފެށްޓެވިއެވެ. ޤަޞްވާ ނަމަކަށް
ކިޔުނު ސަވާރީކޮޅުގެ ލަގަން ވާންކުރައްވިއެވެ. އަދި އަސްގޮޑީގެ ކުރިމަތިން ހުންނަ އަސްވާރުގެ ފިޔަވަޅު
ގޮނޑީގައި (ދުއްވާ މިހާ އަރާމުކުރުމަށް ފައިތިލަ އަރުވާ ލަކުޑިގަޑު ގައި) އޭތީގެ ބޯ ޖެހޭހާ ވަރަށް ލަގަނަށް
ވާންކުރެއްވިއެވެ. (އޭގެ ބޭނުމަކީ ޖަމަލުގެ ދުވެލި ބާރުވިޔަނުދީ ވަކި މިންވަރެއްގައި ހިފެހެއްޓުމެވެ.) އަދި
ކަނާތްޕުޅުން އިޝާރާތްކުރައް ވަމުން ވިދާޅުވަމުންގެންދެވިއެވެ. އޭ މީސްތަކުންނޭވެި! ހަމަހިމޭން ވާށެވެ.
2083((حاشية ابن عابدين)))508/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)154 /2(.
2084(الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)373 /1(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)261/3(، ((اجلامع ملسائل املدونة)))529/5(.
2085((اجملموع)) للنووي)133/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)174/4(.
2086(اإلقناع)) للحجاوي)388 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)373/3(، ((عمدة الفقه)) البن قدامة (ص:49).
2087رواه مسلم (1218)
483

ހަމަހިމޭން ވާށެވެ.
އަށްވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތް ބިން ދ ކޮށްލަމުން ތަލްބިޔާ ކިޔަމުން ޒިކުރުކުރަމުން ގެންދިއުން
ޢަރަފާތް ބިން ދ ކޮށްލަމުން ތަލްބިޔާ ކިޔަމުން ޒިކުރުކުރަމުން ގެންދިއުމަކީ މުސްތަޙައްބު ޢަމަލަކެވެ.
2089 2088 ޝާ އި2090 2091
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَإِ ذَا أَفَ حضتُمح منِح عََرفَات فَاذحكُُروا ا لَََّّ عِنح دَ الحمحشَعَرِ ا لََْحرامِ)2092 މާނައީ: ދެންފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން
ޢަރަފާތުން އެނބުރި އައުމުގެ ދަތުރު ފަށައިގަންނަހިނދު، املشعراحلرامގައި)އެބަހީ: مزدلفةهނިމޭތާނގައިވާ قـزح
ފަރުބަދަ ކައިރީގައި(ތިޔަބައިމީހުން لَّا ހަނދުމަކުރާށެވެ!)އެބަހީ: ތަލްބިޔާކިޔައި، ދުޢާ ކުރާށެވެ!(
ދޭއް: ސުންނަތް: عن الفَحضلِ بن العباَّ سِ رضَِيَهُلا عنهما:)أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم أردف الفضل، فأخرب الفضل
أنه مل يزَحل يلَُبِ حىت رمى اجَلمحرةَ(2093 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި الفَحضلِ بن العباَّ سِ ގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ ސަވާރީގެ ފަހަތުގައި الفَحضلِ بن العباَّ سِ
ބެއިންދެވިއެވެ. ފަހެ الفضل ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުމާ ހަމަޔަށް تلبية
ކިޔުއްވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
ހަތަރު ވަނަ ބައި : ޢަރަފާތް ބިމުގައި ކުރުން މަކުރ ހަވެގެންވާ ކަންތައްތައް
މި ބައިގައި ހިމަނާނީ ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމާއި ޢަރަފާތް ދުވަހު މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު
ނަމާދުގެ ދެމެދު ދަރުމަ ނަމާދުތައް ކުރުމުގެ ހުކުމާމެދުގައެވެ.
2088((البحر الرائق)) البن جنيم)366/2(، وينظر: ((الدر املختار)) للحصكفي (ص:162).
2089((املدونة)) لسحنون)397/1(، ((املعونة على مذهب عالِ املدينة)) (ص:)524 ((الدر الثمني واملورد املعني)) (ص:)518.
2090((اجملموع)) للنووي)132/8(، ((حتفة احملتاج)) البن حجر اهليتمي)108/4(.
2091((اإلقناع)) للحجاوي)388 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)373/3(، ((عمدة الفقه)) البن قدامة (ص:49).
2092 البقرة 198
2093رواه البخاري (1685) واللفظ له، ومسلم (1281).
484

ފުރަތަމަ ބަހުސު : ހައްޖުވެރިޔާ ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމުގެ ހުކުން
ހައްޖުވެރިޔާއަކަށް ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމެއްނުވެއެވެ. ހައްޖުވެރިޔާއަށް ޢަރަފާތު ދުވަހު ރޯދަ
ހިފުން މުސްތަޙައްބެއް ނ ނެވެ. ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ހައްޖުވެރިޔާ ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމަކީ
2094
މަކުރ ހަ ކަމެއްކަމަށެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް ހައްޖުވެރިޔާ ޢަރަފާތް ދުވަހު ރޯދަ
ހިފުމަކީ މަކުރ ހަ ކަމެއްކަމަށެވެ.2095 ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔަކީ އަރަފާތަށް ރޭގަނޑު ވާސިލުވާ
2096
މީހަކަށް ރޯދަ ހިފުން މުސްތަޙައްބުކަމަށެވެ. އަދި އަނެއް ރައުޔަކީ މަކުރ ހަކަމަށެވެ. ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
އެއް ރައުޔަކީ ހައްޖުވެރިޔާއަށް ޢަރަފާތު ދުވަހު ރޯދަ ހިފުން މުސްތަޙައްބެއް ނ ންކަމަށެވެ. އަނެއް ރައުޔަކީ
2097
މަކުރ ހަ ކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن أمِالفَحضلِ بنتِ الْار ثِ رضَِيَهُلاعنها:)أ نَّ انساً اختلََفوا عندها يومِعََرفةَ يف صوم النب صلَّى هُلا
عليه وسلَّ م، فقال بعضُهم: هو صائٌمِ. وقال بعضُهم: ليس بصائمِ، فأرسلََحت إليه بقَدَ ح ل نب وهو واقِفٌ على بع رِيه فشَرِبهَ(2098
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި أمِ الفَحضلِ بنتِ الْار ثِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަރަފާތް ދުވަހު نيبއާ
صلَى هلاعلْ يههوسلَم ރޯދައަށް ހުންނެވިކަމާމެދު މީސްތަކުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފު އުފެދުނެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން
ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ ރޯދައަށެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ރޯދައަކަށް
ނެތެވެ. ފަހެ ތިމަންކަމަނާ އެކަލޭގެފާނަށް ކިރު ތަށްޓެއް ފޮނުއްވީމެވެ . އެހިނދު އިންނެވީ އެކަލޭގެފާނުގެ
ޖަމަލުކޮޅުގެ މައްޗަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެންނެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު އެ ކިރު ހިއްޕަވާލެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އުސީލީ ހަމަތައް: މި ދުވަހު ދުޢާކުރުމުގެ ޘަވާބު ވަރަށް ވެސް ބޮޑެވެ. އަދި ރޯދައިގެ ސަބަބުން
2094 يـنظْ ر: ((البحر الرائق)) البن جنيم)278 /2(، ((حاشية ابن عابدين)))375/2(.
2095 ((حاشية العدوي)))532/2(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(235/4).
ه
2096 ((اجملموع)) للنووي)379/6(، ((هناية احملتاج)) للرملي)207/3(.
2097 ((الفروع)) البن مفلح)88/5(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)417/3(.
2098 رواه البخاري (1661)، ومسلم (1123).
485

2099
އެކަން ބަލިކަށިވެއެވެ. ވީމާ ރޯދަ ވީއްލުން ރަނގަޅެއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ޢަރަފާތް ދުވަހު މެންދުރާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ދެމެދު ދަރުމަ ނަމާދުތައް ކުރުމުގެ ހުކުން
ޢަރަފާތް ދުވަހު މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ދެމެދު ނަފުލު ނަމާދުތައް (ދަރުމަ ނަމާދުތައް)
2101 2100 ޝާ 2102
ކުރުމަކީ މަކުރ ހަ ކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
2103
މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް:ސުންނަތް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ. فأتى بطحنَالوادي، فخطَبَ الَّناسَ
مث أَذَّنَ، مث أقامَفصلََّى الظُّهَر، مَّث أقام فصلَّى العصَر، ومل يصُلَِبينهما شيئاً،(2104މާނައީ: ދެން އެވާދީ)وادي عرنة(ގައި
މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނާ ކުރިމަތިލައްވައިގެން ހުންނަވައި ޚުޠުބާއެއް އިއްވެވިއެވެ. ދެން
އެކަލޭގެފާނު ބަންގިއަށް (ބިލާލުގެފާނަށް) ގޮވާލައްވައިގެން ބަންގި ދެއްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން
މެންދުރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން އަސްރު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި
އިތުރު އެއްވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
ދޭއް: ا إِل حمجاَعُ : ابن امْلنذره އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތްވެގެންވަނީ ޢަރަފާތް ދުވަހު
މެންދުރު ނަމާދާއި ޢަޞްރު ނަމާދުގެ ދެމެދު ނަފުލު ނަމާދުތައް (ދަރުމަ ނަމާދުތައް) ނުކުރުންކަމަށް
2105
ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގު ވެފައިވެއެވެ.
2099 ((اجملموع)) للنووي)379/6(.
2100((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)143 /1(، ((الفتاوى اهلندية)))228/1(.
2101((تفسري القرطيب)) /2(425).حكى فيها القرطيُّباإلمجاع.
2102((اجملموع)) للنووي)89-88/8(.
2103((كشاف القناع)) للبهويت)491/2(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)579 /1(
2104 رواه مسلم (1218)
2105 ((اإلشراف)) البن املنذر)318 /3(. ((اإلمجاع)) البن املنذر (ص:)57.
486

الباب الْادي عشر: امَلبي تُ ابمُلزحدَلفةِ
އެގާރަވަނަ ބާބު: މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުން
487

އެގާރަވަނަ ބާބު : މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުން
މިބާބުގައި ހިމެނޭނީ މުޒުދަލިފާގެ ނަންތަކާއި މުޒުދަލިފާގެ ހުދ ދާއި މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުމާއި
މުޒުދަލިފާ ފާއިތު ވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުމާއި މުޒުދަލިފާގައި ކުރެވޭ ޝަރުޢީ އަޅުކަންތަކާއި މުޒުދަލިފާއިން
ނިކުތުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : މުޒުދަލިފާގެ ނަންތައް
މުޒުދަލިފާގެ ނަންތައް ގިނައެވެ. އެތަނަށް (مُحزدَلِفةُ) އާއި (امَل حشعَراُلْرامُ) އާއި (مَجحعٌ) ވެސް ކިޔެއެވެ.
ބަހުގެ ގޮތުން ހުރިހާ މާނައެއް ގޮސް ހުއްޓެނީ އެއްވުމުގެ މުރާދަށެވެ.2106 އެއީ އެތަނަށް އެއްެވެ اާلهއ
ކުއްތަންވުން ހާސިލުކުރެވޭތީކަމަށް ބެލެވެއެވެ.
މުޒުދަލިފާއަށް اله ވަޙީކުރެއްވީ (امَل حشَعراُلْرامُ) ގެ ނަންފުޅެވެ. (فَإِذَا أَفَ حضتُمح منِح عََرفَات فَاذحكُُروا ا لَََّّ عِنح دَ
الحمحشَعَرِ ا لََْحرامِ(2107 މާނައީ: ދެންފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ޢަރަފާތުން އެނބުރި އައުމުގެ ދަތުރު ފަށައިގަންނަހިނދު،
المشعرالحرامގައި (އެބަހީ: މުޒުދަލިފާ ނިމޭތާނގައިވާ قُزَح ފަރުބަދަ ކައިރީގައި) ތިޔަބައިމީހުން لَّا
ހަނދުމަކުރާށެވެ!
މުޒުދަލިފާއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ހަދީސްކުރެއްވީ (مَجحعٌ) ގެ ނަންފުޅެވެ. (ووقَ حفتُ ها هنا ومَجحعٌ
كُلُّها موِقفٌ(2108މާނައީ: ތިމަންކަލޭގެފާނު މަޑުކުރެއްވެވީ މިތަނުގައެވެ. އަދި މުޅި މުޒުދަލިފާއަކީ މަޑުކުރުން
ހުއްދަ ބިމެވެ.
2106((لسان العرب)) البن منظور)138 /9(.
2107 البقرة 198
2108 رواه مسلم (1218).
488

ދެވަނަ ބައި : މުޒުދަލިފާގެ ހުދ ދު
އެއީ ޢަރަފާތުގެ املأَحزَِمنِي ވާދީން ފެށިގެން ގޮސް ވާދީ މުޙައްސިރާއި ދެމެދެވެ. އިމާމު ނަވަވީ
ވިދާޅުވިއެވެ. މުޒުދަލިފާގެ ހުދ ދަކީ وادي حمسّهر ން مأهزميއަށެވެ. އެ ދެމެދު ކޮންމެ ތަނެއްވެސް މުޒުދަލިފާގައި
2109
ރޭކުރުމަށް ފުދޭނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް:ސުންނަތް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ.)نََُرح تُ ها هنا، وِمنًكلُّها مَنححٌَر،
فاحنَُروا يف رِحالِكم، ووقَ حفتُ ها هنا، وعََرفةُ كُلُّها موِقفٌ، ووقحفتُ ها هنا، ومَجحعٌكلُّها موِقفٌ(2110 ތިމަންކަލޭގެފާނު
ކަތިލެއްވީ މިތަނުގައެވެ. އަދި މުޅި މިނާއަކީ ކަތިލެވޭ (ކަތިލުން ހުއްދަ) ތަނެކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައި މީހުން
ތިބިތަނުގައި ކަތިލާށެވެ. އަދި ތިަމަންކަލޭގެފާނު މަޑުކުރެއްވެވީ މިތަނުގައެވެ. އަދި މުޅި ޢަރަފާތް ބިމަކީ
މަޑުކުރުމުގެ މައުޤިފެވެ. އަދި މުޅި މުޒުދަލިފާއަކީ ރޭކުރުމުގެ މައުޤިފެވެ.
ދޭއް: ޢަރަފާތުގެ املأَحزَِم نِي ވާދީން ފެށިގެން ގޮސް ވާދީ މުޙައްސިރާއި ދެމެދުގެ ސަރަހައްދުގެ ނަމަކީ
2111
މުޒުދަލިފާއެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން
ރޭގަނޑު ދެބައި ވަންދެން މުޒުދަލިފާގައި ހޭދަކުރުން ވާޖިބެވެ. އެއަށްވުރެ ކުރީގައި މިނާއަށް ދަތުރު
ކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ ފަޖުރުލުމަށްފަހު މިނާއަށް ދަތުރުފެށުމެވެ. އެއީ ޝަފިޢީ
2113 2112
މަޒުހަބުގެ އެންމެ ސައްހަ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
2109((اجملموع)) للنووي)136/8(.
2110 رواه مسلم (1218)
2111((اجملموع)) للنووي)136/8(.
2112 ((اجملموع)) للنووي)135،134/8(، ((منهاج الطالبني)) للنووي (ص:)89، ((حتفة احملتاج)) البن حجر اهليتمي ( )113،114/4،
((هناية احملتاج)) للرملي)300/3(.
2113((اإلنصاف)) للمرداوي)44/4(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)582/1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)521/2(.
489

ޝަމުސުއްދީން އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. " އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަޠާއާއި الُّزهرهيّ
އާއި ޤަތާދާއާއި الَثوريّ އާއި ال شَافعيّ އާއި އިސްޙާޤާއި އަބ ޢުބައިދާގެ ރައުޔެވެ." 2114
ه ه ه
އިބުނު ބާޒާ ސުވާލު ކުރެވުނެވެ. މުޒުދަލިފާގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރުމުގެ ޝަރުޠަކީ ކޮބާހެއްޔެވެ؟
ޖަވާބު ދެއްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުން ފާއިތުވެއްޖެ މީހާ ފަޤީރުންނަށް ޓަކައި މައްކާގައި
ލޭގެ ޤުރުބާނީއެއް ކުރުން ލާޒިމެވެ. ސަބަބަކީ މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމަކީ ހައްޖުގެ ވާޖިބަކަށްވާތީއެވެ. އެކަމަކު
ރޭގަނޑުގެ ބޮޑުބައެއް އެތަނުގާ މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަށްފަހު މެންދަމުން އެނބުރުމުން ފުރައިގެންދާ ނަމަ
އެކަމުގައި މައްސަލައެއްނެތެވެ. މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ މުޅި ރޭ އެތަނުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަށްފަހު ފަޖުރު
ލުމުން މުސްލިމުންނާއެކު ފަތިސް ނަމާދު ކުރުމަށްފަހު ޤިބުލާއާ ކުރިމަތިލައިގެން ޒިކުރުމަތީ ދެމިހުރުމެ ވެވެ.
އަދި ފަތިހުގެ ދޮންކަން ފައުޅުވުމަށްފަހު އިރު އެރުމުގެ ކުރީން މިނާއަށް ފުރުމެވެ. މިއީ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يه
ه
وسلَم އަމަލުކުރެއްވި ގޮތެވެ. ބަލިކަށި އަންހެނުންނާއި، އުމުރުން ދުވަސްވީ މީހުންނާއި، އެމީހުންނާއެކު ތިބި
މީހުން (އެހީތެރީން) ރޭގަނޑު ދެބައިވުމުން މުޒުދަލިފާއިން މީނާއަށް ފުރައިގެން ދިއުން ހުއްދައެވެ. އެއީ
2115
ރަސ ލާ އެގޮތަށް ހުއްދަ ދެއްވާފައިވާތީއެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ރޭގަނޑު ދަންވަރު ފަހުން މުޒްދަލިފާއިން ފުރައިގެން ދިއުމާ
ބެހޭގޮތުން އިބްނު އުޘައިމީން ސުވާލު ކުރުމުން ޖަވާބު ދެއްވީ:)އާދެ، ފުރައިގެން ދިއުމުގައި އެއްވެސް
މައްސަލައެއް ނެތްކަމަށެވެ. ނަމަވެސް ހަނދު އޮއްސެންދެން މަޑުކުރުން މޮޅު އިތުކަމަށެވެ. އަރަފާތުން
ފުރައިގެން ދިއުމުގައި ރޭގަނޑު ދެބައިވުމުގެ ޝަރުޠު ސުންނަތުގައި ކަނޑައަޅުއްވާފައެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް
ގިނަ ދަންނަބޭކަލުން އަރަފާތުން ފުރައިގެން ދިއުމުގައި ރޭގަނޑު ދެބައިވުމުގެ ޝަރުޠު
ކަނޑައަޅުއްވާފައިވެއެވެ. އެހެނީ ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ފާއިތުވެގެން ގޮސްފައި ނަމަ ރޭގަނޑުގެ
ބޮޑުބައެއް މުޒްދަލިފާގައި މަޑުކުރެވުނީކަމުގައި ބެލެވޭތީއެވެ. ނަމަވެސް އަސްމާއު ބިންތި އަބީ ބަކުރު ފަދަ
2114((الشرح الكبري)))441/3(.
2115(فتاوى نور على الدرب)))410/17(.
490

ސަލަފުގެ ބޭކަބަލުންގެ ފަރާތުން ރިވާކުރެވިފައިވަނީ ހަނދު އޮއްސުމުން މުޒުދަލިފާ ދ ކޮށް ދާ ކަމެވެ. ދިހަވަނަ
ދުވަހުގެ ރޭ ހަނދު އޮއްސުން ދިމާވަނީ ގާތްގަނޑަކަށް ރޭގަނޑުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައި ފާއިތުވެގެން ކަމުން
2116
ރޭގަނޑު ނިމެންދެން މަޑުކުރިނަމަ ރޭގަނޑުގެ މެދުތެރެއި ން ދަތުރުކުރުމަށްވުރެ ރަނގަޅުވީހެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم މުޒުދަލިފާގައި ރޭ ކުރެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަންގަވާފައިވަނީ) لِتأَخُذوا
مناسِكَكم2117(ތިޔަބައިމީހުންގެ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ލިބިގަންނާށެވެ.
2118
މިފަދައިންނެވެ.
ދޭއް: عن عروةَ ب نِ مضَُرِس الطائيِ رضَِيَ هُلا عنه قال:))أتيتُ رسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم ابمُلحزدَلِفةِ حني خرج إل
ال صاَّلةِ، فقلتُ: اي رسولَ هِلا، إيِن جئتُ منِ جب لِ طَيئِ، أكلَلحتُ راحلتِ، وأتعَبح تُ نفسي، و هِلا ما ترحك تُ منِ جب ل إال وقحفتُ
عليه، فهل يل منِح حَج؟ فقال رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم: مَن شَهِدَ صالتَنا هذه، ووقف معنا حىت نَحدفَعَ، وقد وقف بعَرفَةَ
قبل ذلك لياًل أو نَاراً فقد أتََّ حَجَّه وقضى تَفَثَه((2119 މާނައީ: عروة ب هن مضّرسٍ الطائيّ رهضي هلا عنه ގެ ކިބައިން
ه ه
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم މުޒުދަލިފާގައި ނަމާދަކަށް ހުންނަނިވިކޮށް ތިމަންނަ
ދިޔައީމެވެ. ތިމަންނަ ދެންނެވީމެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ތިމަންނަ މިއައީ ޠައްޔިޔު ފަރުބަދައިން
ދަތުރުކޮށްފައެވެ. އަދި ސަވާރީގެ ސަބަބުން ގިނަގުނަ ތަކުލީފުތަކާ ކުރިމަތިލާން ޖެހުނެވެ. އެގޮތުން އުސްގަޑެއް
ދިމާވެއްޖެ ނަމަ މަޑުކުރަން ނުޖެހޭ އެއްވެސް ތަނެއް ނާދެއެވެ. ފަހެ ތިމަންނައަށް ހައްޖު ލިބިއްޖެތޯއެވެ؟
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އަހަރުމެންގެ މި ނަމާދުގައި (ފަތިސް ނަމާދުގައި) ހާޟިރު ވެ،
އަދި އަހަރުމެން ނިކުމެންދެން އަހަރުމެންނާއެކު ބައިވެރިވެ އަދި ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި ނުވަތަ ދުވާލުން
2116 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))84/23(.
2117 مسلم (1297)
2118 ينظر: ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)582/1(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))279/17(.
2119 رواه أبو داود (1950) واللفظ له، والرتمذي (891)، والنسائي (3041)، وأمحد (16253). قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))208 /2(، وأبو أمحد احلاكم يف ((املدخل)))52(، وذكر الدارقطين يف ((اإللزامات والتتبع)))84(أنه يلزم
البخاري ومسلم إخراجه، وقال أبو نعيم يف ((حلية األولياء)))221/7(: صحيح اثبت.
491

ބައެއްގައި ވިޔަސް އަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި ނަމަ ފަހެ އެ މީހަކު ހައްޖު ފުރިހަމަކޮށްފިއެވެ. އަދި ކުނި މިލަ
ފިލުވައިލުމުގެ މައްދަތު (ހަލާލުވުމުގެ މުއްދަތު) ފުރިހަމަ ކޮށފިއެވެ.
ތިނެއް: حديثُ جابرِ رضَِيَهُلاعنه:)حىَّت أتى امُلزدَلِفةَ، فصلَّى هبا املغرِبَ والعِشاءَبِذانواحدوإقامَت نِي، ومل يُسَبححِبَينَهما شيئاً،
مَّث اضطجَعَرسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم حىَّت طَلَعَالفَجُر، وصلَّى الفَجَرحنَي تبنََّيله الصُّبحُبِذانوإقامة، مَّث رِكبَ القَصواءَ
حىَّت أتى امَلشَعَرالْرامَ(... 2120 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ (حجةَالوداع)
ގެ ހަދީސުގައިވެއެވެ. މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތާއެކު އެތާނގައި މަޣުރިބު
ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި އެއްވެސް އިތުރު ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ފަޖުރުލަންދެން އޮށޯވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ފަތިސްވުމުން އެއް ބަންގިއާއި އެއް
ޤަމަތުން އެކަލޭގެފާނު ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން القصواءއަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެން امَلشعََرالْرامَއަށް
ވާސިލުވަންދެން ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ.
ހަތަރެއް: عن أمساءَرضَِيَهُلا عنها)أنََّا نزَلَت ليلةَ مَج ع عندَ امُلزدَلِفةِ، فقامت تُصلَيِ، فصلََّت ساعةً، مَّث قالت: اي بيََُّن، هل
غاب القَمَرُ؟ قُلتُ: ال، فصلََّت ساعةً، مَّث قالت: اي بيََُّن، هل غاب القَمَرُ؟ قلتُ: نَعَم، قالت: فارتَُِلوا، فارتَُلحنا ومضََينا، ح ىَّت
رَمَت اجَلمرةَ، مَّث رَجَعتَ فصلََّت الصُّبحَيف مَن زِِهلا، فقُلتُ هلا: اي هَنحتاَهح ما أُراان إاَّل قد غَلَّسحنا! قالت: اي بيََُّن، إ نَّ رسولَ هِلا صلَّى
هُلا عليه وسلَّم أَذِن للظُُّعنِ(2121 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަސްމާއު)ބިންތި އަބީބަކުރު(ގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން (حجةَ الوداع)ގައި މުޒުދަލިފާއަށް އެއްވުނު ރޭގައި އެކަމަނާވިއެވެ. ފަހެ
އެކަމަނާ ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ދަންފަޅިއެއް ވަންދެން ޒިކުރުމަތީ ދެމިހުންނެވިއެވެ. ދެން)ޢަބުދު اله ބުނި
ކައިސާންކުރެން(ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. . އޭކޮޔާއެވެ! ހަނދު ފުހިއްޖެ ހެއްޔެވެ؟)އެކަމަނަގެ އުމުރުގެ
2122
ފަހުކޮޅުގައި ލޯފަންވެފައިވާކަމަށް ރިވާފެފައިވެއެވެ. (ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ނ ނެކެވެ. ދެން އެކަމަނާ
2120 أخرجه مسلم (1218).
2121أخرجه البخاري (1679) واللفظ له، ومسلم (1291).
2122 "مشس الدين الذهيب: سري أعالم النبالء، اجلزء الثاين، طبعة مؤسسة الرسالة، صـ "296 :288.
492

އިތުރު ދަންފަޅިއެއް ވަންދެން ޒިކުރުމަތީ ދެމިހުންނެވުމަށްފަހު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ހަނދު ފުހިއްޖެ ހެއްޔެވެ ؟
ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ދަތުރުހަދަން އަވަސްވެގަންނާށެވެ. ފަހެ ތިމަންމެން
ދަތުރު ހަދައިގެން ފުރައިގެން ގޮސް ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުމަށްފަހު ދެން އެންބުރި ފޭލިގެއަށް ގޮސް އެކަމަނާ
ފަތިސް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ (ޢަބުދުاله ބުނި ކައިސާން) އެކަމަނާއަށް ދެންނެވީމެވެ. އޭ
ކަމަނާއެވެ. ތިމަންނައަށް ހީވަނީ މުޒުދަލިފާ ދ ކުރުމުގައްޔާއި ހިލަ އުކުމުގައި ތިމަންނަމެންނަށް ތަންކޮޅެއް
އަވަސް ކުރެވިއްޖެހެންނެވެ. އެކަމަނާ ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. އޭ ކޮޔާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުންرسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم އަންހެނުންނަށް ޓަކައި އެފަދައިން ހުއްދަދެއްވާފައިވެއެވެ.
ފަހެއް: عن اب نِ عَباَّ س رضَِيَهُلا عنهما، قال: (أان مَِّن قَدَّم الَّنبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم ليلةَ امُلزدَلِفةِ يف ضَعفَةِ أهلِه)2123
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. މުޒުދަލިފާގެ ރޭގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަށް އެހީތެރިވުމުގައި
އައްޔަންކުރެއްވި މީހުންގެ ތެރޭގައި ތިމަންނަ އެކަކަށް ހިމެނުނެވެ.
ހަޔެއް: عن اب نِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما، قال: ((بعثََين رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم منِ مَج ع بلَي ل)2124 މާނައީ: މާތް اله
އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. މުޒުދަލިފާގެ ރޭގައި
نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم (އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންގެ އެހީތެރިއެއްގެ ގޮތުގައި) ތިމަންނަ (ވެސް)
ފޮނުއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މުޒުދަލިފާގެ ރޭގައި نيبއާ صلَىهلاعلْ يههوسلَم އިބުނު ޢައްބާސަށް ދިއުމަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ.
އެއީ ބަލިކަށި ބޭކަލެއްނ ނެވެ.) އެކަމުން އެހީތެރިންނަށް ރޭގަނޑުގެ މެންދަމުން އެނބުރުމަށްފަހު ދިއުން
2125
ހުއްދަކަން އެނގެއެވެ.(
2123أخرجه البخاري (1678) واللفظ له، ومسلم (1293).
2124أخرجه البخاري (1677) واللفظ له، ومسلم (1293).
2125((شرح السنة)) للبغوي)176 /7(.
493

ހަތަރުވަނަ ބައި : މުޒުދަލިފާ ފާއިތު ވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
މުޒުދަލިފާގައި ރޭގަނޑުގެ މެދުދަމާ ހަމަޔަށް ރޭ ނުކުރުމުގެ ސަބަބުން ވާޖިބު މިންވަރު ފާއިތުވެއްޖެ
މީހާގެ މައްޗަށް ދިޔަ ދިނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި ރޭގަނޑުގެ ވަގުތު މެދުދަމާ ހަމަޔަށް ދިޔުމުގެ ކުރީން
އެތަނުން ނިކުމެފައި ދެން ފަޖުރު ލުމުގެ ކުރީގައި އެނބުރި އަ ތުވެއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ދިޔައެއް
ނުވެއެވެ.2126 ނަމަވެސް އުޒުރެއް މެދުވެރިވެގެން މުޒުދަލިފާއަށް އެނބުރި ވާސިލު ނުވެވިއްޖެ މީހެއްގެ
މައްޗަކަށް ދިޔައެއްނުވެއެވެ.2127 އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2128 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ2129 ރައުޔެވެ.
ދަނެއު، މުޒުދަލިފާގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރުމުގެ ޙުކުމާ މެދު ދަންނަބޭކަލުން
އިޚުތިލާފުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އެއީ ސުންނަތެވެ. ބައެއް
ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައި ވަނީ އެއީ ވާޖިބެއްކަމަށާއި، އެކަން ފާއިތުވެއްޖެ ނަމަ އެއަށް ބަދަލު ދޭންޖެހޭނީ
ލޭންކަމަށެވެ. ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. އެއީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުންފަދަ ރުކުނަކެވެ.2130
ލޭ ދިނުން ވާޖިބުވާކަމުގެ ދަލީލު
عهن اْبهن عباَ سٍ رهضي هلاعنهما أَنه قال: (مَن نَسِيَمنِح نُسكُِه شيئاً، أو تَركََه فلُحيهحرِحق دماً)2131 މާނައީ: މާތް اله އެ
ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ޞަޙާބީ
2126 ينظر: ((اجملموع)) للنووي)135/8(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)582 /1(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))142/16(.
2127އެ ފަ ދައު ޒު ރު ތަ ކު ގައިހިމެ ނޭއެ އކަ މަ ކމި ދުވަ ސވަ ރު ގައިދު އވާ ތަ ކެ ތިމަ ގު ގައިތޮ އ ޖެހު މު ގެ މަ އ ސަ ލަ އެވެ.ينظر:))الشرح
املمتع((البن عثيمني (309/7)،))فتاوى نور على الدرب((البن ابز (396/17)،))فتاوى اللجنة الدائمة- اجملموعة األوىل((-215/11)
)216.
2128((اجملموع)) للنووي)136/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)500-499/1(.
2129((كشاف القناع)) للبهويت)497/2(. وينظر: ((املغين)) البن قدامة)437/3(.
2130(الشرح املمتع)))305،306/7(.
2131 رواه مالك يف ((املوطأ)))419/1(، والدارقطين)244/2(، والبيهقي)9191(. صحَح إسناده موقوفا على ابن عباس: النووي يف
((اجملموع)))99/8(، وابن كثري يف ((إرشاد الفقيه)))314/1(، وصححه ابن ابز يف ((جمموع الفتاوى)))397/17(، واأللباين يف ((إرواء
الغليل(((1100).
494

ވިދާޅުވިއެވެ. " އޭގެ (ޙައްޖާއި ޢުމުރާގެ) ނުސުކެއް (ވާޖިބެއް) ހަނދާންނެތިއްޖެ މީހާ ނުވަތަ ދ ކޮށްފި މީހާ
ލޭ އޮހުރުވުން (ކަތިލުން) ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅާ ޚިލާފަށް އެހެން ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ބަސްފުޅެއްނެތް ނަމަ
ބެލެވޭނީ ހުއްޖަތަކަށެވެ. އަދި ތާބިޢީބޭކަލުންގެ ރައުޔު ބިނާވެފައިވަނީ އަދި އުއްމަތުގެ ފަތުވާ ނެރެވިފައިވަނީ
ވެސް އިބުނު ޢައްބާސްގެ އެ ބަސްފުޅުގެ މައްޗަށެވެ.2132
އުޒުރެއް މެދުވެރިވެގެން މުޒުދަލިފާ ފާއިތުވެއްޖެ މީހާ ލޭ ދިނުން ވާޖިބުނުވާކަމުގެ ދަލީލު
ހ - حديثِ عاصِمِ ب نِ عَدِيرضَِيَهُلا عنه:)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم أرخَصَ ل رِعاءِ اإلبلِِ يف الَبيتوتةِ خارجنَيعَن
منًِ(2133 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާޞިމު ބުނި ޢަދިއްޔިގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖާޖީންގެ ޖަމަލުތަށް ހުއިހައްޕަން އުޅުނު ހައްޖުވެރީންނަށް أاَّيم الَّتشريقގެ
ދުވަސްތަކުގައި މިނާގައި ރޭކުރުން ދ ކޮށްލުމަށް ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ.
ށ -أ نَّ العباَّسَ بنَعبدِ املطَّلبِِ استأذَ نَ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم أن يبيتَ مب كَّةَ ليايَلمنًِ؛ منِ أج لِ سِقايِتَه، فأذِنَ له
2134 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން العباَس بن عبده املطَلهبގެފާނު رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުގައި އެދުނީ
މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ ދުވަސްތަކުގައި މައްކާގައި ހުރުމަށެވެ. އެއީ ފެން ފޯރުކޮށްދިނުމުގެ މަސައްކަތުގައި އުޅެން
ޖެހުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު އެ ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ.
ފަސްވަނަ ބައި : މުޒުދަލިފާގައި ކުރެވޭ ޝަރުޢީ އަޅުކަންތައް
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ މުޒުދަލިފާގައި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމާއި މުޒުދަލިފާގައި
2132 ((أضواء البيان)))473/4(، وانظر: ((جمموع فتاوى ابن ابز)))152/16(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)367/7(.
2133أخرجه أبو داود (1975)، والرتمذي (955) دو نقولهه: "خارجني عن مهىنا"، ومالك يف))املوطأ- ت عبدالباقي(((408/1) واللفظ له.
ص حَحه الرتمذي، وابن خزمية يف ((الصحيح)))541/4(، وابن عبد الرب يف ((االستذكار)))651/3(، وابن امللقن يف ((البدر املنري)))274/6(،
واأللباين يف ((صحيح سنن أيب داود)))1975(.
2134أخرجه البخاري (1634)، ومسلم) (1315 واللفظ له من حديهث عبده هلاهب هن عمررهضيهلاعنهما.
495

އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތުން ދެ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމާއި މުޒުދަލިފާގައި ފަތިސް ނަމާދުކުރުމާއި املشعر احلرام
ގައި ދުޢާ ކުރުމަށް މަޑުވެ އިނުމާއި މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : މުޒުދަލިފާގައި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގެ ހުކުން
މުޒުދަލިފާގައި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ފަސްކޮށް ޖަމައުކުރުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.
2135 ޝް ޝާ 2137 2136
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ މަ ހ ރު ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
2138
އަދި އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބުން އަބ ޔ ސުފުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ (ޝަމުސުއްދީން) ވިދާޅުވިއެވެ. މުޒުދަލިފާގެ ދަތުރުމަތީގައި މަޣުރިބު ނަމާދު ކޮށްފި
ނަމަ ސުންނަތް ގޮތް ދ ކުރެވުނީއެވެ. އަދި އެ ނަމާދު ސައްހައެވެ. އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން
ޢަޠާއުއާއި ޢުރުވަތުއާއި القاسم އާއި ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރާއި މާލިކާއި الشافعي އާއި އިސްޙާޤާއި އަބ ޘައުރާއި
އަބ ޔ ސުފާއި ابن امْلنذهرގެ ރައުޔެވެ. 2139
ދަލީލު:
ހ - عن اب نِ عُمَرَ، رضَِيَهُلاعنهما قال:)مَجعَالنبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم بني املغرِ بِ والعِشاءِبَِمحعك لَّ واحدةمنهما إبقامة،
ومل يُسَبحِح بينهما، وال على إِثحرِ كلِواحدةمنهما(2140 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފއިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم (މުޒުދަލިފާގައި) މަޣުރިބު
ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު (ފަސްކޮށް) ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެ ދެމެދުގައި ނަފުލު ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
އަދި އެއިން އެއްވެސް ނަމާދެއްގެ ފަހަތުގައި ވެސް ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ.
2135((الشرح الكبري)) للدردير)44/2(، ((حاشية الدسوقي)))44/2(. وينظر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(202/22).
ه
2136((اجملموع)) للنووي)133/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)176/4(.
2137((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)298 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)374 /3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة
)437/3(.
2138(بدائع الصنائع)) للكاساين)155/2(.
2139 ((الشرح الكبري)))439/3(.
2140رواه البخاري (1673) واللفظ له، ومسلم (703)
496

ށ - عن أيب أُّيوبَ األنصاريِ رضَِيَ هُلا عنه:)أ نَّ رَسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم مَجعَ يف ح جةَِّ الوداعِ املغربَ والعِشاءَ
ابمُلزحدَلِفة(2141 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި أبو أُّيوبُ األنصاريِ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުންު
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم (މުޒުދަލިފާގައި) މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު حجةَ الوداعގައި (ފަސްކޮށް)
ޖަމައުކުރެއްވިއެވެ.
ނ - عن كَُري ب عن أسامةَ ب نِ زيدرضَِيَهُلا عنهما أَّنه مَِسعهَ يقول:))دفَعَرسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم من عََرفة، فنزل
الشِعح بَ، فبال مَّث تو ضأََّومل يُسحبغِِ الوضوءَ، فقلتُ له: ال صاَّلةَ؟ فقال (ال صاَّلةُ أمامكَ). فجاء امُلزحدَلِفةَ فتو ضأََّفأسبغََ، مث أُقيِمتَِ
ال صاَّلةُ فصلََّى املغرِبَ، مَّث أانخك لُّ إنسانبَعريهَ يف من زِِله، مث أقيمتَِ ال صاَّلةُ فصلََّى، ومل يصُلَِبينهما(2142މާނައީ: ކުރައިބު
ނަމަކަށް ކިޔުނު ބޭކަލަކު މާތްاله އެ ދެ ބަފއިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އުސާމަތު ބުނި ޒައިދުގެ ކިބައިން
ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އުސާމަތު ބުނި ޒައިދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އެބޭކަލަކު އަޑު އެއްސެވިއެވެ. رسو ل
ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ޢަރަފާތުގެ ބިން ދ ކުރައްވާ ދަތުރު ފެށްޓެވިއެވެ. އެއަށް ފަހު (ދަތުރު މަތީގައި) ވާދީއަކަށް
ފައިބައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ޤަޟާޙަޖަތަކަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ވުޟ ގެ ގުނަވަންތަކުގައި ފެން ޖެއްސެވިއެވެ.
ނަމަވެސް ވުޟ ކުރައްވާ ބީދައަކުން ނުކުރައްވައެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވީމެވެ. ނަމާދު
ކުރައްވަން އުޅުވަނީ ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ނަމާ އޮތީ ކުރިއަށެވެ. ދެން މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަތެވެ.
އެއަށްފަހު ވުޟ ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ވުޟ ފުރިހަމަ ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ނަމާދަށް ބަންގި ދެވުނެވެ. ދެން
ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ މަޣުރިބު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު މީސްތަކުން އެ ބައިމީހުންގެ ސަވާރީތަކުން
ފައިބައި ދަތުރު މަޑުޖެއްސެވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން (ޢިޝާ) ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތުން މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުމުގެ ހުކުން
މުޒުދަލިފާގައި މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމައުކުރުން ވަނީ އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތުންނެވެ.
2141رواه البخاري (1674) واللفظ له، ومسلم (1287)
2142رواه البخاري (1672) واللفظ له، ومسلم (1280)
497

އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2143 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ2144 ރައުޔެވެ. އަދި ހަނަފީ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިމާމު
ޒުފަރާއި2145 އިމާމު الطحاويُّهގެ2146 ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން عبدامللهك ابن
املاجهشونގެ ރައުޔެވެ. 2147 އަދިابناملنذْهر އާއި2148 އިބުނު ޙަޒުމު އާއީ2149 ابن القّي އާއި2150 الشوكايُّن އާއި2151
ههم
الشنقيطُّي އާއި2152 އިބުނު ބާޒާއި2153 އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ2154 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - حديثُ جابرِ رضَِيَهُلا عنه:)حىَّت أتى امُلزدَلِفةَ، فصلَّى هبا املغرِبَ والعِشاءَبِذانواحدوإقامَت نِي، ومل يُسَبحِح بَينَهما شيئاً، مَّث
اضطجَعَرسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم حىَّت طَلَعَالفَجُر، وصلَّى الفَجَرحنَي تبنََّيله الصُّبحُبِذانوإقامة، مَّث ركبَِ القَصواءَحىَّت
أتى امَلشَعَرالْرامَ(... 2155 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ (حجةَالوداع) ގެ
ހަދީސުގައިވެއެވެ. މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތާއެކު އެތާނގައި މަޣުރިބު
ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. އަދި އެދެމެދުގައި އެއްވެސް އިތުރު ނަމާދެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ފަޖުރުލަންދެން އޮށޯވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ފަތިސްވުމުން އެއް ބަންގިއާއި އެއް
ޤަމަތުން އެކަލޭގެފާނު ފަތިސްނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން القصواءއަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެން املشعراحلرامއަށް
ވާސިލުވަންދެން ދަތުރުކުރެއްވިއެވެ.
2143(اجملموع) للنووي)134/8(، (مغين احملتاج) للشربيين)135/1(.
2144(كشاف القناع) للبهويت)491/2(، وينظر: (املغين) البن قدامة)374/3(.
2145(اهلداية شرح البداية) للمرغيناين)145/1(، (تبيني احلقائق) للزيلعي)27/2(.
2146(شرح معاين اآلاثر)))214/2(، وانظر (تبيني احلقائق) للزيلعي)27/2(. (حاشية رد احملتار) البن عابدين)391/1(.
2147(كفاية الطالب الرابين) أليب احلسن املالكي)424/1(، (التمهيد) البن عبدْهالرّب(266/9).
ه
2148(اإلشراف))316/3(.
2149(احمللى)) اْلبن حزْمٍ)129/7).
2150(زاد املعاد))247/2(.
2151(نيل األوطار))221/3(.
2152(أضواء البيان))442/4(.
2153(جمموع فتاوى ابن ابز))243/17(.
2154(جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني))491/24(.
2155 أخرجه مسلم (1218).
498

ށ - عن كَُري ب عن أسامةَ ب نِ زيدرضَِيَهُلا عنهما أَّنه مَِسعَه يقول:))دفَعَرسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم من عََرفة، فنزل
الشِعح بَ، فبال مَّث تو ضأََّومل يُسحبغِِ الوضوءَ، فقلتُ له: ال صاَّلةَ؟ فقال (ال صاَّلةُ أمامكَ). فجاء امُلزحدَلِفةَ فتو ضأََّفأسبغََ، مث أُقيِمتَِ
ال صاَّلةُ فصلََّى املغرِبَ، مَّث أانخك لُّ إنسانبَعريهَ يف من زِِله، مث أقيمتَِ ال صاَّلةُ فصلََّى، ومل يصُلَِبينهما(2156 މާނައީ: ކުރައިބު
ނަމަކަށް ކިޔުނު ބޭކަލަކު މާތްاله އެ ދެ ބަފއިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އުސާމަތު ބުނި ޒައިދުގެ ކިބައިން
ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އުސާމަތު ބުނި ޒައިދު ވިދާޅުވަނިކޮށް އެބޭކަލަކު އަޑު އެއްސެވިއެވެ. رسو ل
ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ޢަރަފާތުގެ ބިން ދ ކުރައްވާ ދަތުރު ފެށްޓެވިއެވެ. އެއަށް ފަހު (ދަތުރު މަތީގައި) ވާދީއަކަށް
ފައިބައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ޤަޟާޙަޖަތަކަށް ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ވުޟ ގެ ގުނަވަންތަކުގައި ފެން ޖެއްސެވިއެވެ.
ނަމަވެސް ވުޟ ކުރައްވާ ބީދައަކުން ނުކުރައްވައެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވީމެވެ. ނަމާދު
ކުރައްވަން އުޅުވަނީ ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ނަމާ އޮތީ ކުރިއަށެވެ. ދެން މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަތެވެ.
އެއަށްފަހު ވުޟ ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ވުޟ ފުރިހަމަ ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ނަމާދަށް ބަންގި ދެވުނެވެ. ދެން
ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ފަހެ މަޣުރިބު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު މީސްތަކުން އެ ބައިމީހުންގެ ސަވާރީތަކުން
ފައިބައި ދަތުރު މަޑުޖެއްސެވިއެވެ. ދެން ޤަމަތް ދެއްވިއެވެ. ދެން (ޢިޝާ) ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ.
ތި ނވަ ނަބަހު ސ:މު ޒު ދަ ލިފާ ގަ އިފަތިސނަމާ ދުކު ރުމާއިاملشعر احلرام ގައިޒި ކު ރާއިދުޢާ ކު ރު މަ ށ މަޑު ވެ
އި ނު މު ގެހު ކު ނ
މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ މުޒުދަލިފާގައި ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި ފަތިސް ނަމާދުކުރުމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު املشعر
احلرام ގައި (جبلقـزح ގައި) މަޑުކޮށްގެން ހުރެ ފަތިހުގެ ދޮންކަން ފައުޅުވެއްޖައުމަށްދާނދެން ޒިކުރާއި ދުޢާ
ކުރުމަށް މަޑުވެ އިނުމެވެ.
ދަލީލު:
ހ - حديثُ جابرِ رضَِيَهُلاعنه:)حَىَّت أَتَى الحمُزحدَلِفَةَ فَصلََّى هَِبا الحمغَحرِبَ وَالحعِشَاءَبَِِذَانوَاحِدوَإِقَامَتَحنِي وَمَلحيُسَبحِح بَيحنَهُماَشَيح ئاً
2156رواه البخاري (1672) واللفظ له، ومسلم (1280)
499

مَُّث احضطَجَعَرَسُولُ ا لََِّّصلََّى ا لََُّّعلََيِحهوَسلََّمَحَىَّت طَلَعَالحفَحجرُوَصلََّى الحفَحجرَحِنَي تَبنَََّيلَهُالصبحُّحُبَِِذَانوَإِقَامةَمَُّث ركَبَِ الحقَحصوَاءَ
حَىَّت أَتَى الحمحشََعرَ ا لََْحرامَ فَاسحتحقَبلََ الحقبِحلَةَ فَدَعاَهُ وكَََّربهَُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّ دَهُ فَ لَمح يَزَحل وَاقِفًا حَىَّت أَسحفََر جِدًّا فَدَفَعَ قَ بحلَأَ حن تطَحلُعَ
ال شَّمحسُ(2157 މާނައީ: މިގޮތަށް ދަތުރު ކުރަށްވަމުން ގޮސް މުޒުދަލިފާއަށް ވަޑައިގަނެވުނެވެ. ދެން އެތާގައި،
އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތާއެކު މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެ ދެމެދު އިތުރު ނަމާދެއް
ނުކުރައްވައެވެ. އެއަށްފަހު رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އަވަހާރަފުޅު ލެއްޕެވިއެވެ. ފަޖުރުލުމުން އެއް ބަންގިއާއި
އެއް ޤަމަތާއެކު، ފަތިސް ނަމާދު (ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި) ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު الْقصْواء ނަމަކަށް ކިޔުނު
ޖަމަލުކޮޅަށް އަރާވަޑައިގެން އަލްމަޝްޢަރުލްޙަރާމަށް (جبل قـزح ކިއުނު ހިސާބަށް) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ޤިބުލައަށް
ކުރިމަތި ލައްވަވައިގެން ހުންނަވައިގެން ދުޢާ ކުރެއްވިއެވެ. ތަކުބީރާއި ތަހުލީލު ވިދާޅުވެ اެلهގ އެއްކައުވަންކަން
ބަޔާންކޮށް ހެއްދެވިއެވެ. އަދި ހެނދުނުގެ ދޮންކަން ފައުޅުވެއްޖައުމަށްދާނދެން އެކަލޭގެފާނު އެތަނުގައި
މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. އަދި އިރު އެރުމުގެ ކުރީން (މުޒުދަލިފާއިން މިނާއަށް) ދަތުރު ކުރައްވަން
ފެށްޓެވިއެވެ.
ށ - عن اب نِ مسعودرضَِيَهُلاعنه، قال)ما رأيتُ رسولَ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم صلَّى صالةً إاَّل مليقاهِتا إاَّل صالتَنِي: صالةَ
امَلغرِ بِ والعِشاءِ بَِم ع، وصلََّى الفَجرِ يومَئذ قَبلَميقاهِتا(2158މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު މަސްޢ ދުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދެނަމާދެއް ފިޔަވައި، އެ ނަމާދެއްގެ ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި
ނ ނީ ނަމާދެއް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ކުރެއްވިތަނެން ތިމަންނައަކަށް ފެނިފައެއްނުވެއެވެ. އެއީ މަޣްރިބާއި
ޢިޝާ ނަމާދު ޖަމަޢުކޮށް (މުޒުދަލިފާގައި) ކުރެއްވުމާއި އަދި އެދުވަހުގެ ފަތިސް ނަމާދު ފަޖުރުގެ ފުރަތަމަ
ވަގުތުގައި ކުރެއްވުމެވެ.
ނ- ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މުޒުދަލިފާގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ފަތިސް
ނަމާދު ކުރެއްވުމަށްފަހު އަލްމަޝްޢަރިލްޙަރާމުގައި މަޑުކުރައްވަގެން ހުންނެވިކަމަށާއި އަދި އިރު އެރުމުގެ
2157 أخرجه مسلم (1218)
2158أخرجه البخاري (1682)، ومسلم (1289) واللفظ له.
500

2159
ކުރީން (މުޒުދަލިފާއިން މިނާއަށް) ދަތުރު ކުރެއްވިކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ހަވަނަ ބައި: މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުން
މިބައިގައި ހިމޭނޭނީ އިރު އެރުމުގެ ކުރީން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމާއި އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން
މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމާއި އެ މީހުން ފިޔަވައި އެހެން މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމާއި وادي مُ حَ سِّرގައި
އަވަސް ވެގަތުމުގެ މައްޗަށެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް: އިރު އެރުމުގެ ކުރީން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމުގެ ހުކުން
މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ އެރުމުގެ ކުރީން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - حديثُ جابرِ رضَِيَهُلاعنه:)حَىَّت أَتَى الحمُزحدَلِفَةَ فَصلََّى هَِبا الحمغَحرِبَ وَالحعِشَاءَ بَِِذَان وَاحِد وَإِقَامَتَحنِي وَمَلحيُسَبحِح بَيحنَهُماَ شَيح ئاً
مَُّث احضطَجَعَرَسُولُ ا لََِّّصلََّى ا لََُّّعلََيِحهوَسلََّمَحَىَّت طَلَعَالحفَحجرُوَصلََّى الحفَحجرَحِنَي تَبنَََّيلَهُالصبحُّحُبَِِذَانوَإِقَامةَمَُّث ركَبَِ الحقَحصوَاءَ
حَىَّت أَتَى الحمحشََعرَ ا لََْحرامَ فَاسحتحقَبلََ الحقبِحلَةَ فَدَعاَهُ وكَََّربهَُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّ دَهُ فَ لَمح يَزَحل وَاقِفًا حَىَّت أَسحفََر جِدًّا فَدَفَعَ قَ بحلَ أَ حن تطَحلُعَ
ال شَّمحسُ(2160 މާނައީ: މިގޮތަށް ދަތުރު ކުރަށްވަމުން ގޮސް މުޒްދަލިފާއަށް ވަޑައިގަނެވުނެވެ. ދެން އެތާގައި،
އެއް ބަންގިއާއި ދެ ޤަމަތާއެކު މަޣުރިބު ނަމާދާއި ޢިޝާ ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އެ ދެމެދު އިތުރު ނަމާދެއް
ނުކުރައްވައެވެ. އެއަށްފަހު رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އަވަހާރަފުޅު ލެއްޕެވިއެވެ. ފަޖުރުލުމުން އެއް ބަންގިއާއި
އެއް ޤަމަތާއެކު، ފަތިސް ނަމާދު (ފުރަތަމަ ވަގުތުގައި) ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު الْقصْواء ނަމަކަށް ކިޔުނު
ޖަމަލުކޮޅަށް އަރާވަޑައިގެން އަލްމަޝްޢަރުލްޙަރާމަށް (جبل قـزح ކިއުނު ހިސާބަށް) ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ޤިބުލައަށް
ކުރިމަތި ލައްވަވައިގެން ހުންނަވައިގެން ދުޢާ ކުރެއްވިއެވެ. ތަކުބީރާއި ތަހުލީލު ވިދާޅުވެ اެلهގ އެއްކައުވަންކަން
ބަޔާންކޮށް ހެއްދެވިއެވެ. އަދި ހެނދުނުގެ ދޮންކަން ފައުޅުވެއްޖައުމަށްދާނދެން އެކަލޭގެފާނު އެތަނުގައި
2159 (االستذكار)))292/4(.
2160 أخرجه مسلم (1218)
501

މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. އަދި އިރު އެރުމުގެ ކުރީން (މުޒުދަލިފާއިން މިނާއަށް) ދަތުރު ކުރައްވަން
ފެށްޓެވިއެވެ.
ށ - عن أيب إسحا قَ قال: مَِسعح تُ عمرَو بنَميمونَ يقول: شهِحد تُ عُمَرَ، رضَِيَهُلا عنه، صلَّى بَِمحع الصُّبحَ، مث وقَفَ فقال:
إ نَّ املشركنَيكانوا ال يفُيضونَ ح ىَّت تطَحلُعَال شَّمسُ، ويقولون: أحشرِحق ثَبرُِي، وأ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم خالَفَهم،مث أفاضَ
قبل أن تطلُعَال شَّمسُ 2161 މާނައީ: އަބ އިސްޙާޤުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. عمرَو بنَميمونَ
ރިވާކުރެއްވި އަޑު ތިމަންނަ އެހީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ (ހައްޖެއްގައި) މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި
ޢުމަރުގެފާނު މުޒުދަލިފާގައި ފަތިސް ނަމާދު ކުރެއްވިވަގުތު ހުރީމެވެ. ދެން މަޑުކޮށްގެން ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ
ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މުޝްރިކުންގެ މީހުން އިރު ނައަރަނީސް މުޒުދަލިފާއިން ފުރައިގެނެއްނުދެއެވެ.
އަދި (އިންތިޒާރުގައި ތިބެމުން) ބުނަމުން ގެންދެއެވެ. " އޭ ޘަބީރު ފަރުބަދާއެވެ. އިރުގެ ތެރެއަށް
ގެނބިގަންނާށެވެ." އަދި ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އެ މީހުންނާ ޚިލާފުކުރެއްވިއެވެ. ދެން
(ޢުމަރުގެފާނު) އިރު އެރުމުގެ ކުރީން ނިކުމެވަޑައިގެންފިއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - ابنعبدْهالرّب އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މުޒުދަލިފާގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ފަތިސް
ނަމާދު ކުރެއްވުމަށްފަހު އަލްމަޝްޢަރިލްޙަރާމުގައި މަޑުކުރައްވަގެން ހުންނެވިކަމަށާއި އަދި އިރު އެރުމުގެ
2162
ކުރީން (މުޒުދަލިފާއިން މިނާއަށް) ނިކުމެވަޑައިގެންނެވިކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތް ވެގެންވަނީ އިރު އެރުމުގެ ކުރީން
2163
މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުންކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ.
2161 رواه البخاري (1684)
2162((االستذكار)))292/4(.
2163((املغين)))377/3(.
502

ދެވަނަ ބަހުސް : އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުން
ރޭގަނޑު މެދުދަމަށްފަހު އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމަށް
ހުއްދަލިބިގެންވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - حديثُ عائشةَ رضَِيَ هُلا عنها، قالت:)استأذَنَت سَودةُ رسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم ليلةَ امُلزدَلِفةِتدفَعُ قَبلَه وقَبلَ
حطَحمةَِ الَّنا سِ ، وكانت امرأةً ثَبِطةً ، فأذِنَ هلا(2164 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. މުޒުދަލިފާގެ ރޭ ސައުދާ (ބިންތި ޒަމުޢާ) އެކަމަނާއަކީ ބަރުހިލަ
ބޭކަނބަލަކަށްވާތީވެ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުން މީސްތަކުން ތޮއްޖެހުމުގެ ކުރީން (މުޒުދަލިފާއިން)
ނިކުތުމުގެ ހުއްދައަކަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެކަމަނާއަށް ހުއްދަދެވުނެވެ.
ށ- عن اب نِ عَباَّ س رضَِيَهُلاعنهما، قال: (أان مَِّن قَدَّم الَّنبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم ليلةَ امُلزدَلِفةِ يف ضَعفَةِ أهلِه)2165 މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
މުޒުދަލިފާގެ ރޭގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ އަހުލުބައިތުންނަށް އެހީތެރިވުމުގައި އައްޔަންކުރެއްވި
މީހުންގެ ތެރޭގައި ތިމަންނަ އެކަކަށް ހިމެނުނެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ- އިބުނު ޤުދާމާ (މުވައްފިޤުއްދީން) އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި
މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމުގައި އަވަސްކުރެއްވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ޢަބުދުއްރަޙުމާނު ބުނި ޢައުފުއާއި
عائشةގެފާނު ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެއީ ޢަޠާއުއާއު އައްޘައުރީއާއި އަބ ޙަނީފާއާއި އައްޝާފިޢީގެ
2164أخرجه البخاري (1681)، ومسلم (1290) واللفظ له.
2165أخرجه البخاري (1678) واللفظ له، ومسلم (1293).
503

2166
ރައުޔެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއްވަމެއް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ (ޝަމުސުއްދީން) އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި
މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުމުގައި އަވަސްކުރެއްވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ޢަބުދުއްރަޙުމާނު ބުނި ޢައުފުއާއި
عائشةގެފާނު ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އެއީ ޢަޠާއުއާއު އައްޘައުރީއާއި އަބ ޙަނީފާއާއި އައްޝާފިޢީގެ
2167
ރައުޔެވެ. އަދި އެކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއްވަމެއް ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން ފިޔަވައި އެހެން މީހުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުން
އަންހެނުންނާއި ބަލިކަށި މީހުން ފިޔަވައި އެހެން މީހުން ވެސް މުޒުދަލިފާއިން ނިކުތުން
ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ ފަތިސް ނަމަދަށްފަހު ނިކުތުމެވެ. މީގެ ތިންވަނަ ބައި:
މުޒުދަލިފާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުމުގައި އެކަމުގެ ތަފުސީލު އިސްވެހިނގައްޖެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : وادي حَُمسِر ގައި އަވަސް ވެގަތުމުގެ ހުކުން
މުޒުދަލިފާގެ ދަތުރުމަތީގައި وادي حمسّهر އާ (ވާދީ މުޙައްސިރާ) އަރާހަމަވުމުން އަވަސް ވެގަތުމަކީ ސުންނަތުން
2170 2169 2168
ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
2171
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ابن امْلنذهر ވިދާޅުވިއެވެ. ވާދީ މުޙައްސިރާ އަރާހަމަވުމުން އަވަސް ކުރެއްވެވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި އިބުނު
މަސްޢ ދާއި އިބުނު ޢުމަރާއި އިބުނު ޢައްބާސް ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ގިނަ އަދަދެއްގެ ސަލަފުގެ
2166(املغين)))377/3(.
2167(الشرح الكبري)))443/3(.
2168(البحر الرائق)) البن جنيم)368/2(.
2169((الشرح الكبري)) للدردير)45 /2(، وينظر: ((القوانني الفقهية)) البن جزي)138/1(((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(297/4).
ه
2170((اجملموع)) للنووي)125/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)100/3(.
2171((اإلقناع)) للحجاوي)389 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)378/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)444/3(.
504

2172
ބޭކަލުން އެގޮތަށް އަމަލުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن جاب ر رضَِيَهُلاعنه قال:)أفاض رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم وعليه السكَّينةُ، وأمَرهَم ابلسكَّينةِ، وأَوح ضَعَيفوادي
حَُمسِر...(2173މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم (މުޒުދަލިފާއިން) ދަތުރު ފްެށޓެވިއެވެ. އަދި ނިޔަނެތިވެ ހުންނަވައިގެން މީސްތަކުންނަށް
މަޑުމައިތިރިވުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދިوادي حمسّهر އާ (ވާދީ މުޙައްސިރާ) އަރާހަމަވުމުން ހަލުއިވެވަޑައިގެން
އަވަސްކުރެއްވިއެވެ.
ށ - ع نِ الحمِسحوَرِ ب نِ خََمحرمةَ:)أ نَّ عُمَرَ بنَ اخلطَّابِ رضَِيَ هُلا عنه كَانَ يُو ضِعُ وَيقَُولُ إلَيحك تَعح دُو قَلِقًا وَضِينُهَا خَُمالِفًا دِينَ
الَّنصاَرَى دِينُهَا(2174 މާނައީ: الْمهسْوهر ب هن خْمرمة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި عُمَرَ بنَ اخلطَّابِ وادي حمسّهر އާ (ވާދީ މުޙައްސިރާ) އަރާހަމަވުމުން ހަލުއިވެވަޑައިގެން
އަވަސްކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވަމުންގެންދެވިއެވެ. ތިބާގެ ގަތަށް އައުން ލިބެނީ ހާސްކަމެވެ. އަހަރުމުން
އަވަސްވެގަނެގެން ނަސާރާއިންނާ ޚިލާފުވަމެވެ.
2172((اإلشراف)))320/3(
2173رواه أبو داود (1944)، والرتمذي (886)، والنسائي (3021) واللفظ له، وابن ماجه (3023)، وأمحد (14593)، والدارمي (1899)
قال الرتمذي: حسن صحيح، وقال ابن عبدالرب يف ((التمهيد)))422/24(: اثبت، وقال ابنحجر يف ((ختريج مشكاة املصابيح)))79/3(: معناه
عند مسلم، وص حَحه األلبايُّنيف ((صحيح سنن النسائي)))3021(
2174رواه البيهقي (9799) وص حَحه ابنكثري يف))البداية والنهاية(((164/5)
505

الباب الثاين عشر: أعما لُ يومِ الَّنحرِ مِبنً
ބާރަވަނަ ބާބު: ކަތިލެވޭ ދުވަހު މިނާގައި ކުރެވޭ ކަންތައްތައް
506

ބާރަވަނަ ބާބު : ކަތިލެވޭ ދުވަހު މިނާގައި ކުރެވޭ ކަންތައްތައް
މިބާބުގައި ހިމެނޭނީ ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމާއި ހަދުޔު ކަތިލުމާއި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުން
މިބައިގައި ހިމަނައިލާނީ ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ މާނަ އާއި، ޖަމުރާގެ ވައްތަރުތަކާއި، ހިލަ އުކުމުގެ
ހިކުމަތާއި، ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ ހުކުމާއި، ހިލަ އުކުމުގެ ޝަރުޠުތަކާއި، ހިލަ އުކުމުގެ ސުންނަތްތަކާއި،
ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކެވޭނީ ކޮން ޖަމުރާއެއްކަމާއި، ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކަންވާ ވަގުތާއި، ރޭގަނޑުގައި
ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުމާއި، ހިލަ އަވަޑުމާއި، ހިލަ އުކުމަށް ބަދަލުގައި މީހަކު ހަމަޖެއްސުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ މާނަ
ބަހުގެ ގޮތުން اجلمارގެ މާނައަކީ ކުދި ހިލައޮށްތަކެވެ. އަދި ހިލަތައް އުކައިލެވޭ ތަނަށް ވެސް ޖަމުރާއޭ
ه
2175
ކިޔައެވެ. އަދި އިޞްޠިލާޙުގައި ވަކި ޚާއްޞާ ވަގުތެއްގައި ވަކި ޚާއްޞަ ތަނަކަށް ވަކި ޚާއްޞަ އަދަދަކަށް
2176
ހިލަ އުކުމެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ޖަމުރާގެ ވައްތަރުތައް
ޖަމުރާގައި ވަނީ ތިން ވައްތަރެކެވެ. އެއީ:
އެކެއް: " ފުރަތަމަ ޖަމުރާ" އެވެ. އެތަނަށް ކުޑަ ޖަމުރާ ނުވަތަ اجْلمرةالدُّنيا (ކައިރި ޖަމުރާ) ވެސް ކިޔެއެވެ.
އެތަނަށް ކައިރި ޖަމުރާއޭ ކިޔަނީ ތިން ޖަމުރާގެ ތެރެއިން އެތަން މިނާއާއި އަދި މަސްޖިދުލްޚީފުއާ އެންމެ
ކައިރިވެފައިވާ ކަމަށް ޓަކައިއެވެ. އެއީ މައްކާވީ ފަރާތުން އެންމެ ދުރުގައިވާ ޖަމުރާއެވެ.
ދޭއް: "ދެވަނަ ޖަމުރާ" އެވެ. އެތަނަށް މެދު ޖަމުރާ ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ އެތަން ދެ ޖަމުރާގެ ދެމެދު)
2175((النهاية يف غريب احلديث واألثر)) البن األثري)292/1(،
2176((بدائع الصنائع)) للكاساين)137/2(
507

ކުޑަ ޖަމުރައާއި ބޮޑު ޖަމުރާއާ ދެމެދު(ވާކަމަށް ޓަކައިއެވެ.
ތިނެއް: "ޖަމުތަރުލްޢަޤަބާ" އެވެ. އެތަނަށް ބޮޑު ޖަމުރާ ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ މިނާއާ ވީކޮޅުން މައްކާއާ
2177
ދިމާލުން އެންމެ ފަހަތުގައިވާ ޖަމުރާއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ހިލަ އުކުމުގެ ހިކުމަތް
އެކެއް: އަޅުކަމެއް އަދާކުރުމެވެ. އެއީ އަޅުކަމެއްކަން އެނގެނީ އެކަމަށް نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އަމުރު
2178
ކުރައްވާފައިވާތީއެވެ. އަދި ހިލަތައް އުކާހިނދު ތަކުބީރު ކިޔުން ލާޒިމުކޮށްފައިވާތީއެވެ.
ދޭއް: އިބްރާހީމުގެފާނާ އިޤުތިދާވުމުގެ ގޮތުންނެވެ. ރިވާވެގެންވެއެވެ. عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَهُلاعنهما مرفوعاً، قال:
)لَماَّ أتى إبراهيمُ خليلُهِلا عليه الساَّلمُ املناسِكَ، عَرضَ له ال شَّيطانُ عند مَجحرِة العقََبةِ، فرماه بسَبحعِ حَصَيات، حىت ساخَ يف
األر ضِ، مث عََرضَ له عند اجَلمحرة الثاَّنيةَ، فرماه بسبحعِ حَصَيات، حىت ساخ يف األر ضِ، مث عََرضَ له يف اجَلمحرة الثاَّلثةِ، فرماه
بسَبحعِ حَصَيات حىت ساخَ يف األرض. قال ابنُ عباَّ س رضي هلا تعال عنهما: ال شَّيطانَ تَرحمجونَ، وِملَّةَ أبيكم تَتَّبِعونَ(2179
މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިލަކުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. اެلهގ މިތުރާ، އިބްރާހީމުގެފާނު (ހައްޖުގެ) އަޅުކަން އަދާކުރެއްވުމަށް ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް
ވަޑައިގަތް ހިނދު ޝައިޠަނާ ހުރަސް އެޅިއެވެ. ފަހެ ހަތް ހިލަ އުއްކެވުމުން (އެ ސޮރު ފިލައިގެން) މަގު
ތަނަވަސްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ދެވަނަ ޖަމުރާއަށް ވަޑައިގަތް ހިނދު ޝައިޠަނާ ހުރަސް އެޅިއެވެ. ފަހެ
ހަތް ހިލަ އުއްކެވުމުން (އެ ސޮރު ފިލައިގެން) މަގު ތަނަވަސްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ތިންވަނަ ޖަމުރާއަށް
ވަޑައިގަތް ހިނދު ޝައިޠަނާ ހުރަސް އެޅިއެވެ. ފަހެ ހަތް ހިލަ އުއްކެވުމުން(އެ ސޮރު ފިލައިގެން) މަގު
ތަނަވަސްވިއެވެ. މާތްاله އެ ދެބަފައިލަކުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވެތެވެ. "ތިޔަބައި
މީހުން ރަޖަމު ތިޔަކުރަނީ ޝައިޠަނާއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަ ތަބާވަނީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ބަފާކަލޭގެފާނުގެ
2177((املوسوعة الفقهية الكويتية)))150/23(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))145/81(.
2178((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))500 ،499/24(.
2179رواه احلاكم (1713)، والبيهقي (9975). ص حَحه األلباين يف))صحيح الرتغيب(((1156)
508

މިއްލަތާއެވެ."
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ ހުކުން
ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމަކީ ހައްޖުގެ ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.)أتى اجَلمحرةَ التِ عند ال شَّجَرِة، فرماها بسَبحعِ
حَصَيات- يكَُ رُِب معكلِ حصاة منها- مِثحلَ حَصَى اخَلحذ فِ، رمى منِ بطَح نِ الوادي(2180 މާނައީ: ގަސް ކައިރީގައި ހުރި
ޖަމުރާއަށް (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް) ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ހަތް ހިލަ (ސަވާރީމަތީ
ހުންނަވައިގެން(އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވުމުގައި ތަކުބީރު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއިން
ހިލައެއްގެ މިންވަރަކީ ނޭރޮދިން ހިފާލެވޭ ވަރުގެ ފުކެކެވެ. ހިލަ އުއްކަވަމުންގެންދެވީ ވާދީގެ (ހަމަބިމުގައި)
ހުންނަވައިގެންނެވެ.
ދަނެއު، އިހު ޒަމާނުގައި ޖަމުރާ (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާ) ހުންނަނީ ފަރުބަދައަކާއި އެއްފަރާތުން
ގުޅިފައި، އަނެއް ފަރާތުން ހުސް ބިމެއް (ވާދީއެއް) ހިމެނޭ ގޮތަކަށެވެ. މިވާހައިގެ ބޭނުމަކީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم ހިލަ އުއްކެވުމަށް ފަރުބަދަ މައްޗަކަށް އަރައިވަޑައިނުގަންނަކަން ސާބިތުކޮށްދިނުމަށާއި އެކަލޭގެފާނު
ހިލަ އުއްކެވީ ވާދީގައި (ހަމަ ބިންމަތީގައި) ހުންނަވައިގެން ބަޔާންކޮށްދިނުމަށެވެ.
ށ - عن عبدِ هِلا ب نِ عمرِو ب نِ العا صِ رضَِيَ هُلا عنهما:)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم وقف يف ح جةَِّ الوداعِ فجعلوا
يسألونَه، فقال رجلٌ: مل أحشعرحُ فحلََحقتُ قبل أن أذبَحَ؟ قال: اذبَحح وال حَرجََ، فجاء آخَُر، فقال: مل أشعرحُ فَنحَرح تُ قبل أنأرِحميَ؟
قال: ارحمِ وال حَرجََ(2181 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި عبدِ هِلا ب نِ عمرِو ب نِ العا صِގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
2180رواه مسلم (1218)
2181رواه البخاري (1736) واللفظ له، ومسلم (1306).
509

ހަމަކަށަވުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި (މިނާގައި) މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. އަދި
މީސްތަކުން ސުވާލުކުރައްވަން ފެއްޓެވިއެވެ. ފަހެ މީހަކު ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. "ތިމަންނައަށް ނޭގުމެއްގެ
ތެރޭގައި ކަތިލުމުގެ ކުރީން ބޯ ބޭލެވިއްޖެއެވެ." ފަހެ ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ކަތިލާށެވެ. އެކަމުގައި
މައްސަލައެއްނެތެވެ. ފަހެ އެހެން މިހަކު އައިސް ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. "ތިމަންނައަށް ނޭގުމެއްގެ ތެރޭގައި
ހިލައުކުމުގެ ކުރީން ކަތިލެވިއްޖެއެވެ." ފަހެ ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ހިލައުކާށެވެ. އެކަމުގައި މައްސަލައެއްނެތެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ- އަލްކަސާނީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމަކީ ހައްޖުގެ ވާޖިބެއްކަމަށް
2182
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ- އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކުމަކީ ހައްޖުގެ
ވާޖިބެއްކަމާމެދު އެއްވެސް ޚިލާފެއްނުވެއެވެ.
ނ- އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މިނާގެ ދުވަސްތަކުގައި ޖަމުރާއަށް ހިލަ
2183
އުކުމަކީ ހައްޖުގެ ވާޖިބެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ފަސްވަނަ ބަހުސް : ހިލަ އުކުމުގެ ޝަރުޠުތައް
ހިލަ އުކުމުގެ ޝަރުޠުތައް އަށެކެވެ. އެއީ:
އެކެއް: އުކާލެވޭ އެއްޗަކީ ހިލަކަމުގައި ވުމެވެ. އެހެންކަމުން މަށިއާއި ވެލިއާއި ފަހާއި އެހެނިހެން މައުދަންތައް
2186 2185 2184
ނުހިމެނެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
2182 ((بدائع الصنائع)))136/2(
2183((جمموع الفتاوى)))460/17(.
2184((شرح الزرقاين على خمتصر خليل)) و((حاشية البناين)))503 ،502 /2(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)339/2(, ((الفواكه
الدواين((للنفراوي (812/2).
2185((اجملموع)) للنووي)170 /8(، وينظر: ((األم)) للشافعي)234/2(, ((احلاوي الكبري)) للماوردي)179/4(.
2186(شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)584 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)451/3(.
510

ދަލީލު:
ހ - މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.)أتى اجَلمحرةَ التِ عند ال شَّجَرِة، فرماها بسَبحعِ
حَصَيات-يكَُ رُِبمعكلِحصاةمنها-مِثحلَحَصَى اخَلحذ فِ، رمى منِ بطَح نِ الوادي(2187މާނައީ: ގަސް ކައިރީގައި ހުރި
ޖަމުރާއަށް (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް) ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ހަތް ހިލަ (ސަވާރީމަތީ
ހުންނަވައިގެން(އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވުމުގައި ތަކުބީރު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއިން
ހިލައެއްގެ މިންވަރަކީ ނޭރޮދިން ހިފާލެވޭ ވަރުގެ ފުކެކެވެ. ހިލަ އުއްކަވަމުންގެންދެވީ ވާދީގެ (ހަމަބިމުގައި)
ހުންނަވައިގެންނެވެ.
ށ - عن الفَحضلِ ب نِ عباَّ س،)أ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم قال يف غَداةِمَجح ع- يعين يومَ الَّنحرِ- عليكم حَبحصى اخَلحذ فِ الذي
يُرمَى به اجَلمحرة(2188 މާނައީ: الفَحضلِ ب نِ عباَّ س ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم ކަތިލެވުނު ދުވަހު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން ޖަމުރާއަށް އުކުމަށް ޓަކައި ކުދި ހިލަތައް
އަވަޑާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޖަމުރާއަށް އުކުމަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އަމުރުކުރެއްވެވީ ހިލަ ބޭނުންކުރުމަށެވެ.
2189
އެހެންކަމުން ދަލީލެއް ނެތި ހިލަ ފިޔަވައި އެހެން މައުދަނަކަށް ބަދަލު ނުކުރެވޭނެއެވެ.
ދޭއް: ކޮންމެ ޖަމުރާއަކަށް ހަތް ހިލަ އުކުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި2190 މާލިކީ މަޒުހަބާއި2191 ޝާފިޢީ
2193 2192
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގެވެ.
ދަލީލު:
2187رواه مسلم (1218)
2188أخرجه مسلم (1282)
2189((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)451/3(.
2190((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)485/2(.
2191((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)376 /1(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)815/2(.
2192((اجملموع)) للنووي)238 /8(، وينظر: ((األم)) للشافعي)234/2(، ((احلاوي الكبري)) للماوردي)196/4(.
2193((اإلقناع)) للحجاوي)392 /1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)510 -509/2(.
511

ހ - މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.)أتى اجَلمحرةَ التِ عند ال شَّجَرِة، فرماها بسَبحعِ
حَصَيات- يكَُ رُِب معكلِ حصاة منها- مِثحلَ حَصَى اخَلحذ فِ، رمى منِ بطَح نِ الوادي(2194 މާނައީ: نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
ގަސް ކައިރީގައި ހުރި ޖަމުރާއަށް (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް) ވަޑައިގަތެވެ. އަދި (ސަވާރީމަތީ
ހުންނަވައިގެން(ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވުމުގައި ތަކުބީރު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
އެއިން ހިލައެއްގެ މިންވަރަކީ ނޭރޮދިން ހިފާލެވޭ ވަރުގެ ފުކެކެވެ. ހިލަ އުއްކަވަމުންގެންދެވީ ވާދީގެ
(ހަމަބިމުގައި) ހުންނަވައިގެންނެވެ.
ށ - عَنِ اب نِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما:)أَّنه كان يرمي اجَلمحرةَ الدُّنحيا بسَبحعِ حَصَيات، يكَُ رُِب على إِثحرِكلِ حصاة، مث يتقَدَّمُ حىت
يُسحهِلَ، فيقومَ مُسحتقَبلَِ القبلةِ، فيقومُ طوياًل، ويدعو ويَرحفَعُ يديه، مث يَرحمي الُوسحطى، مث يخ ذُ ذاتَ الشِمالِ فَيسحتَهِلُ، ويقومُ
مستقبلَِ القبلةِ، فيقومُ طوياًل، ويدعو ويرفَعُيديه، ويقومُ طوياًل، مث يرمي مَجحرةَ ذاتِ العقََبةِمنِ بطَح نِ الوادي، وال يِقفُ عندها،
مث ينصَرِ فُ، فيقول: هكذا رأيتُ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم يفعلَُه(2195 މާނައީ:މާތްاله އެދެބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم)
އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި(اجَلمحرةَ الدُّنحيا އަށް)މިނާއާއި އެންމެ ކައިރީގައިވާ އަދި މައްކައާއި އެންމެ
ދުރުގައިވާ ކުޑަ ޖަމުރާއަށް(ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އަދި ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވި އިރު ތަކުބީރު ވިދާޅުވިއެވެ.
ދެން (އެހެން މީހުންނަށް) ޖާގަ ތަނަވަސްވަންދެން ކުރިއަށް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ (ޖަމުރާއަ ށް
ފުރަގަސްވާގޮތަށް(ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލައްވަގެން އާދައިގެ މިންވަރަކަށް މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ
ދެ އަތް އުފުއްލަވައި، ދުޢާކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން މެދު ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ދެން ވައަތުވީ
ފަރާތަށް ނިކުމެވަޑައިގެން (އެހެން މީހުންނަށް) ޖާގަ ތަނަވަސްވަންދެން ކުރިއަށް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ
ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިލައްވަގެން (ޖަމުރާއަށް ފުރަގަސްވަގޮތަށް) އާދައިގެ މިންވަރަކަށް މަޑުކުރައްވައިގެން
ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ ދެ އަތް އުފުއްލަވައި، ދުޢާކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން ވާދީގައި (ހަމަބިމުގައި)
2194رواه مسلم (1218)
2195رواه البخاري (1751).
512

ހުންނަވައިގެން ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އަދި އެތަނުގައި މަޑެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން އެނބުރި
ވަޑައިގަތެވެ.
ތިނެއް: ހިލަތައް ވަކަވަކިން އުކުމެވެ. އެއްފަހަރާ އެއް ހިލައަށްވުރެ ގިނަ ހިލަ އުކިޔަސް ހުކުމަކީ އެއް ހިލަ
އުކުމެވެ. އެހެންކަމުން ހަތް އަދަދު ވަކަވަކިން ފުރިހަމަކުރުން ޝަރުޠެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި2196 މާލިކީ
2197 ޝާ 2199 2198
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ހަތަރެއް: ހިލަތައް ޙައުޟަށް ވާސިލުވުމެވެ. (ޖަމުރާގެ އަމާޒުފަށްގަޑަށް ވާސިލުވުމެވެ.) އެއީ މާލިކީ
2200 ޝާ 2202 2201
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ابن عبدْه الرّب އިޖުމާޢު
ه
ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރާގެ ޙައުޟަށް ވާސިލުވުން ޝަތުޠެވެ. އެހެންކަމުން ވާދީގެ މަތީގައި
ހުރެގެން ވިޔަސް ނުވަތަ ދަށުގައި ހުރެގެން ވިޔަސް އުކާލެވޭ ހިލަތައް ޖަމުރާގެ ޙައުޟަށް ވާސިލުވެއްޖެ ނަމަ
2203
ސައްކަށް އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ފަހެއް: ހިލަ އުކުމުގެ ނިޔަތާއެކު އުކުމުގެ ހަރަކާތް އެމީހެއްގެ ކިބައިން ގުޑިގެންދިއުމެވެ. ފަހެ މީހަކު އަތުން
ޖަމުރާގައި ޖެހުމުން އަތުގައިހުރި ހިލަތައް ޙައުޟަށް ވެއްޓިގެން ދިޔަކަމުގައިވިޔަސް ހިލަ އުކުމަކަށް
2204 2205ޝާ 2207 2206
ނުފުދޭނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
2196((تبيني احلقائق)) للزيلعي)30/2(
2197(الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)377 /1(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)815/2(.
2198((اجملموع)) للنووي)176/8(, ((هناية احملتاج)) للرملي)312/3(.
2199((اإلنصاف)) للمرداوي)26/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)448/3(.
2200((حاشية الدسوقي)))50/2(.
2201((اجملموع)) للنووي)176/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين)508/1(.
2202((كشاف القناع)) للبهويت)501/2(, وينظر: ((املغين)) البن قدامة)382 /3(.
2203(االستذكار)))352/4(
2204(حاشية ابن عابدين)))513/2(
2205((شرح الزرقاين على خمتصر خليل)))503 /2(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)436/1(, ((الذخرية)) للقرايف)276/3(.
2206((اجملموع)) للنووي)155/8(
2207((اإلقناع)) للحجاوي)390 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)383 /3(.
513

އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ. އަސްލަކީ (إنََّّا األعما لُ ابلنيِاَّتِ)2208 އެވެ. މާނައީ: އަމަލުތައް ވަނީ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ.
ހަޔެއް: ހިލަތައް އުކުމެވެ. އެގޮތުން ހިލަތައް އެއްލުމުގެ މާނާ ލިބުމެވެ. އެހެންކަމުން ހިލަތައް ބޭއްވުން
2210 2209 ޝާ
ނުވަތަ ވައްޓައިލުން ސައްހަނުވާނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ
2212 2211
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. 2213 އޭގައިވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހިލަ
އުއްކެވިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރައްވާފައިވަނީ (لِتأَخُذوا مناسِ كَكم)2214 އެވެ. މާނައީ:
ތިޔަބައި މީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ހައްޖުގެ ރަސްމުތައް އުނގެނިގަންނާށެވެ.
2215
ށ - އަމުރު ކުރެވިފައިވަނީ ހިލަ އުކުމަށެވެ. އެހެންކަމުން އޭގައި އެއްލުމުގެ މާނަ ހިމެނެންޖެހެއެވެ.
ހަތެއް: ހިލަ އުކުމުގައި ޖަމުރާތްތަކަށް ތަރުތީބުން ހިލަ އުކުމެވެ. أاَيهم الَتشريهق ތިން ދުވަހު ޖަމުރާތްތަކަށް
ހިލަތައް ހިލަ އުކުމުގައި ތަރުތީބުން ހިލަ އުކުން ޝަރުޠެވެ. ފުރަތަމަ مسجهد اخلهيهفގެ ކައިރީގައި ހުންނަ
ކުޑަ ޖަމުރާއަށެވެ. ދެން މެދު ޖަމުރާއަށެވެ. ދެން ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި2216
ޝާ 2218 2217
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
2208رواه البخاري (1) واللفظ له، ومسلم (1907)
2209((البحر الرائق)) البن جنيم)369/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)137/2(.
2210((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(377/1), ((التاج واإلكليل)) للمواق)133/3(.
ه
2211((اجملموع)) للنووي)173/8(.
2212((اإلقناع)) للحجاوي)390 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)450/3(.
2213رواه مسلم (1218)
2214 رواه مسلم (1297) من حديث جابر رضي هلا عنهما.
2215 ((اجملموع)) للنووي)173/8(.
2216((شرح الزرقاين على خمتصر خليل)))504 /2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)815/2(, ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي
)340/2(.
2217((اجملموع)) للنووي)239/8(, ((هناية احملتاج)) للرملي)312/3(.
2218((كشاف القناع)) للبهويت)509/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)477/3(.
514

ދަލީލު:
ހ- ހިލަ އުކުމުގައި ޖަމުރާތްތަކަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ތަރުތީބުން ހިލަ އުއްކެވިއެވެ.2219 އަދި
ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރައްވާފައިވަނީ (لِتأَخُذوا مناسِ كَكم)2220 އެވެ. މާނައީ: ތިޔަބައި މީހުން
ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ހައްޖުގެ ރަސްމުތައް އުނގެނިގަންނާށެވެ.
2221
ށ - ހިލަ އުކުމަކީ ތަކުރާރުކޮށް ކުރެވޭ އަޅުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން އޭގައި ތަރުތީބު ޝަރުޠުވެއެވެ.
އަށެއް: ޖަމުރާތްތަކަށް ހިލައުކުމުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި ހިލަ އުކުމެވެ.
ހަވަނަ ބަހުސް: ހިލަ އުކުމުގެ ސުންނަތްތައް
އެކެއް: ޖަމުރަތުލްޢަޤާބާއަށް ހިލަ އުކާ ހިނދު، މިނާވީ ފަރާތަށް ތިމާގެ ކަނާތްކިބަ ސިދާކޮށްގެން، އަދި
މައްކާވީ ފަރާތް ތިމާގެ ވާތްކިބަ ފަހިކޮށްގެން، ވާދީގެ ހަމަބިމުގައި ހުއްޓި ހުރެގެން ހިލައުކުން މޮޅުއިތުރުވެ
2223 2222
ސުންނަތް ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ
2224
މަޝްހ ރު ރައުޔެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކުންވަނީ ހަމައެކަނި އެ ޖަމުރާ
(ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާ) އަށެވެ. އަދި ހިލަ އުކަން ހުންނަންޖެހެނީ މިނާވީ ފަރާތް ތިމާގެ ކަނާތްކިބަ ސިދާކޮށްގެން،
އަދި މައްކާވީ ފަރާތް ތިމާގެ ވާތްކިބަ ފަހިކޮށްގެން، ވާދީގެ ހަމަބިމުގައެވެ. އެހެނީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ގެ
2225
ކިބައިން އެގޮތް ސާބިތުވެފައިވާތީއެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. " އެއީ ސަލަފުގެ ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި
2219((كشاف القناع)) للبهويت)509/2(.
2220 رواه مسلم (1297) من حديث جابر رضي هلا عنهما.
2221((كشاف القناع)) للبهويت)509/2(.
2222((الفتاوى اهلندية)))233/1(, وينظر: ((جممع األهنر)) لشيخي زاده)412/1(.
2223((الشرح الكبري)) للدردير)52 /2(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)341/2(, ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)812/2(.
2224((اجملموع)) للنووي)163/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين)501/1(.
2225((جمموع الفتاوى)))135/26(.
515

އިބުނު މަސްޢ ދުއާއި ޖާބިރުއާއި އަލްޤާސިމު ބުނި މުޙައްމަދުއާއި ސާލިމުއާއި ޢަޠާއާއި ނާފިޢުއާއި
" 2226
އައްޘައުރީއާއިމާލިކުއާއި އަޙުމަދު ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.
އިބުނުލްޤައްޔިމު ވިދާޅުވިއެވެ. ފަހެ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި (ސަވާރީކޮޅު) ވާދީގެ
ހަމަބިމުގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުންގެ ވާތްޕުޅު މައްކާއާ ވީފަރާތަށް ވާގޮތަށް އަދި ކަނާތްޕުޅު
މިނާއަށް ވާގޮތަށް އަޤަބާއަށް މ ނުފުޅު ސީދާކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އިރު އެރުމަށްފަހު ސަވާރީގައި އިންނަވައިގެން
2227
ހިލަ އުއްކެވިއެވެ.
2230 2229 2228
އައްޝަންޤީޠީއާއި އިބުނު ބާޒުއާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް
ޖަމުރަތުލްޢަޤާބާއަށް ހިލަ އުކާ ހިނދު، މިނާވީ ފަރާތް ތިމާގެ ކަނާތްކިބަ ސިދާކޮށްގެން، އަދި މައްކާވީ ފަރާތް
ތިމާގެ ވާތްކިބަ ފަހިކޮށްގެން، ވާދީގެ ހަމަބިމުގައި ހުއްޓި ހުރެގެން ހިލައުކުން މޮޅުއިތުރުވެ ސުންނަތް
ވެގެންވާކަމަށެވެ.
ދަލިލު:
عن عبدِ الرمح نِ ب نِ يزيدَ:))أَّنه ح جَّ مع اب نِ مسعود رضَِيَ هُلا عنه، فرآه يرمي اجَلمحرةَ ال كُربى بسَبحعِ حَصَيات فجعل البيتَ
عن يسارِه، وِمنً عن مييِنه، مث قال: هذا مقامُالذي أُنحزِلَحت عليه سورةُ الَبقَرِة))2231މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި عبده
الرمح هن ب هن يزيدގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ ބޭކަލަކު އިބުނު މަސްޢ ދުގެ އަރިހުގައި ހައްޖެއް
ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބޮޑު ޖަމުރާއަށް ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އެހިނދު ހުންނެވީ ކައުބާ ވާތްފަރާތަށް ވާގޮތަށް
އަދި މިނާ ކަނާތްފަރާތަށް ވާގޮތަށް ހުށްޓިވަޑައިގެންނެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ބަޤަރާ ސ ރަތް
ބާވައިލެއްވުނު މަޤާމެވެ.
2226(اجملموع)))184/8(.
2227(زاد املعاد)))237/2(.
2228((أضواء البيان)))458/4(.
2229((جمموع فتاوى ابن ابز)))77/16(.
2230((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))301/24(.
2231رواه البخاري (1749) واللفظ له، ومسلم (1296).
516

މައްސަލައެއް : އެކި ދިމަދިމާލުން ޖަމުތަރުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކުމުގެ ހުކުން
ކޮންމެ ދިމާލަކުން ވެސް ޖަމްރާތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2233 2232 ޝާ 2234
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ ސައްހަ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
2235
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
މާލިކު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމްރާތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކުމުގައި އަސްލަކީ ވާދީގެ ހަމަ ބިމުގައި ހުރެގެން
އުކުމެވެ. ނަމަވެސް ތޮއްޖެހުމުގެ ސަބަބުން އެތަނުގައި ހުރެގެން ހިލަ އުކުމަށް އުޒުރުވެރިވެއްޖެ ނަމަ
(ފަރުބަދަ) މަތީގައި ހުރެގެން ހިލަ އުކުން ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ޢުމަރުގެފާނު އެގޮތަށް ހިލަ
2236
އުއްކެވިއެވެ. ދަނެއު، އެއަށްފަހު މާލިކު އެރައުޔުން ރުޖ ޢަވެވަދައިގަތެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ވާދީގެ ހަމަ
ބިމުގައި ހުރެގެންނ ނީ ޖަމްރާތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ ނުއުކާށެވެ. ފަހެ އެގޮތާ ޚިލާފު ވެއްޖެ މީހާ ފަހެ އަސްތަޣުފާރު
2237
ކުރުން ހުއްޓެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. (ފަރުބަދަ) މަތީގައި ހުރެގެން ހިލަ އުކުން ހުއްދައެވެ. އެހެނީ މާތްފ
ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނު ވަޑައިގެންނެވި ހިދު ތޮއްޖެހިއޮތުމުގެ ސަބަބުން ހިލަ އުއްކެވީ ފަރުބަދަ މަތީގައި
2238
ހުންނަވައިގެންނެވެ.
ޝާފިޢީގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކޮންމެ ފަރާތެއްގައި ހުރެގެން ހިލަ އުކިޔަސް ސައްހައެވެ. 2239 ނަމަވެސް
އެ މަޒުހަބުގެ ބައެއް ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކެވޭން އޮންނަނީ) އިހުޒަމާނުގައި
2232(العناية شرح اهلداية)) للبابريت)485/2(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))30/2(.
2233((مواهب اجلليل)) للحطاب)179/4(، ويـنظْ ر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)812/2(.
2234((مغين احملتاج)) للشربيين)508/1(، ((حتفة احملتاج يف شرح املنهاج)) البن حجر للهيتمي و((حواشي الشرواين والعبادي)))132/4(
2235((كشاف القناع)) للبهويت)501/2(، ((املغين)))381/3(.
2236((مواهب اجلليل)) للحطاب)179/4(، ويـنظْ ر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)812/2(.
2237 املصدر السابق
2238(املغين)))381/3(.
2239((األم)))235/2(،
517

އެއްފަރާތުން ފަރުބަދަގަނޑަކާއި ގުޅިފައިވާތީވެ(ވާދީގެ ހަމަބިމުން އެންމެ ފަރާތަކުންކަމަށެވެ. އަދި ވަރަށް
2240
ގިނަ މީހުން އޭގެ މަތީން ހިލަ އުކިކަމުގައި ވިޔަސް އެއީ ބާޠިލުގޮތެއްކަމަށެވެ.
އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ވާދީގެ ބަނޑުން
ހަމަބިމުގައި ހުރެގެން ނުވަތަ ފަރުބަދަ މަތީހުރެގެން ނުވަތަ އެއަށްވުރެ މަތީން ހިލަ އުކިކަމުގައި ވިޔަސް
2241
ސައްހަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ޙާސިލަކީ: ދަންނަބޭކަލުންގެ އާއްމު ރައުޔަކީ ޖަމުރަތުލްޢަޤާބާއަށް ހިލަ އުކާ ހިނދު، މިނާވީ ފަރާތަށް
ތިމާގެ ކަނާތްކިބަ ސިދާކޮށްގެން، އަދި މައްކާވީ ފަރާތް ތިމާގެ ވާތްކިބަ ފަހިކޮށްގެން، ވާދީގެ ހަމަބިމުގައި
ހުއްޓި ހުރެގެން ހިލައުކުން ސުންނަތް ވެގެންވާކަމަށެވެ. އެއީ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އަމަލުކުރެއްވި
ގޮތްކަމަށްވަތީއެވެ. އަދި އެ ވަގުތު ފަރުބަދަ މަތީން ހިލައުކާންފަށައި ނަމަ ހުރަސްކުރާ މިހުންނާއި އަދި ވާދީގެ
ހަމަ ބިމުގައި ހިލައުކަން ތިބޭ މީހުންގެ ގައިގައި ހިލަތަކުން ތެޅި ގެއްލުން ވެދާނެ ކަމަށް ޓަކައި އެދުވަސްވަރު
ފަރުބަދަ މަތީން ހިލައުކުން ހުއްދަކުރުމާމެދު ބައެއް ދަންނަބޭކަލުނެގެ ނަޒަރުގައި ކަންބޮޑުވުމެއް އޮތެވެ.
ނަމަވެސް ޖަމުރަތުލްޢަޤާބާއާ ގުޅިފައި ހުރި ފަރުބަދަ މިހާރު ނެގުމަށްފަހު ވަށައިގެން ބިން ހާސާކޮށްފައިވާތީވެ
އެފަދަ ބިރެއް މިހާރަކު ނުވެއެވެ. އަދި މިހާރު ކޮންމެ ދިމާއަކުން ޖަމުރަތުލްޢަޤާބާއާ ހިލަ އުކިކަމުގައި ވިޔަސް
2242
ތިބެވޭނީ ހަމަ ބިމުގައިއެވެ.
2243
ދެއް: އުކާލެވޭ ހިލަކޮޅަކީ ނޭރޮދިން ހިފައިލެވޭވަރުގެ ކުޑަ ހިލަކޮޅެއްކަމުގައި ވުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
2240((مغين احملتاج)) للشربيين)508/1(، ((حتفة احملتاج يف شرح املنهاج)) البن حجر للهيتمي و((حواشي الشرواين والعبادي)))132/4(
2241(االستذكار)))351/4(.
2242((احلاوي الكبري)) للماوردي)195/4(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام ( )485/2، ((جملة اجملمع الفقهي)) (العدد الثاَلث:)1591/3،
((الشرح املمتع)) البن عثيمني)325 ،324/7(.
2243(تبيني احلقائق)) للزيلعي)30/2(, وينظر: ((املبسوط)) للشيباين)429/2(.
518

މާލިކީ މަޒުހަބާއި2244 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2245 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ 2246 ރައުޔެވެ.
ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ އެއީއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އިބުނު ޢުމަރުއާއި
ޖާބިރުއާއި އިބުނު ޢައްބާސުއާއި އިބުނުއްޒުބައިރުއާއި ޠާއ ސުއާއި ޢަޠާއުއާއި ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރުއާއި އަބ
ޙަނީފާއާއި އަދި އަބ ޘައުރު ހިމެނެއެވެ.2247
ދަލީލު:
ހ - عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَهُلاعنهما قال: قال يل رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم غداةَ العقََبةِ وهو على راحلته))هات الحقُ حط
يل فلَقَطحتُ له حَصَيات هن حَصى اخَلحذ فِ، فلما وضعتهن يف يده، قال: بِمثا لَ هؤالءِ وإاَّيكم والغلَُُّو يف الدِي نِ؛ فإنََّّا أهلَكَ
مَنكان قَ بحلكَم الغلُُُّو يف الدِي نِ 2248((މާނައީ: މާތްاله އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާގެ (ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ) ހެދުނުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يههوسلَم ތިމަންނައަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެހިނދު އިންނެވީ ސަވާރީ މަތީގައެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހިލަކޮޅެއް
ހޮވައިދެއްވާށެވެ." ފަހެ ތިމަންނަ އެކަލޭގެފާނަށް ޓަކައި ހިލަ އެއްކުރީމެވެ. އަދި އެއިން ހިލަކޮޅެއްގެ ބޮޑު
މިނަކީ ނިޔަރޮދިން ހިފާލެވޭ މިންވަރެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ އެ ހިލަތައް އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅަށް އެރުއްވުމުން
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. މިފަދަ ބޮޑުމިނާ ގާތްކުރާ ހިލަތައް ބޭނުންކުރާށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް
ދީނީ ކަންތަކުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ގޮސްފުމުން އިންޒާރު ކުރައްވަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ
ކުރީގެ (އުއްމަތްތައް) ހަލާކުވެގެންދިޔައީ ދީނީ ކަންކަމުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ދިއުމުންނެވެ.
2244((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(375/1).
ه
2245((اجملموع)) النووي)183/8(, ((هناية احملتاج)) للرملي)313/3(.
2246((كشاف القناع)) للبهويت)499/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)446/3(.
2247((اجملموع)))183/8(.
2248رواه النسائي (3057) واللفظ له، وابن ماجه (3029)، وأمحد (1851) احتج به ابن حزم يف))احمللى(((133/7)، وص حَحه ابن عبدْه
الرّبيف ((التمهيد)))428/24(، وص حَح إسناده على شرط مسلم النووي يف ((اجملموع)))171/8(، وابن تيميةَ يف ((اقتضاء الصراط املستقيم))
ه
(327/1)، وصحح إسناده أمحد شاكر يف حتقيق))مسند أمحد(((85/5)، وص حَحه ابن ابز يف))جمموع الفتاوى(((186/1)، و األلباين يف
((صحيح سنن النسائي)))3057(
519

ށ - މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.)أتى اجَلمحرةَ التِ عند ال شَّجَرِة، فرماها بسَبحعِ
حَصَيات- يكَُ رُِبمعكلِ حصاة منها- مِثحلَ حَصَى اخَلحذ فِ، رمى منِ بطَح نِ الوادي(2249މާނައީ: نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم
ގަސް ކައިރީގައި ހުރި ޖަމުރާއަށް (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް) ވަޑައިގަތެވެ. އަދި (ސަވާރީމަތީ
ހުންނަވައިގެން(ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވުމުގައި ތަކުބީރު ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
އެއިން ހިލައެއްގެ މިންވަރަކީ ނޭރޮދިން ހިފާލެވޭ ވަރުގެ ފުކެކެވެ. ހިލަ އުއްކަވަމުންގެންދެވީ ވާދީގެ
(ހަމަބިމުގައި) ހުންނަވައިގެންނެވެ.
ތިނެއް: ހިލަ އުކުމުގައި މުވާލާތްކުރުމެވެ. ކޮންމެ ހަތް ހިލަ ދެމެދު މުވާލާތްކުރުމަކީ (ވިދިވިދިގެން އުކުމަކީ)
2250
މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. އެއީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރުކުރެވޭ
2251 ޝާ 2252
ރައުޔާއި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ސަރީހަ އިބާރަތަކުން މުވާލާތްކުރުމަކީ
(ވިދިވިދިގެން އުކުމަކީ) މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމުގައި ވިދާޅުވެފައެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ވާހަކައިގެ ބޭރުފުށުން
2253
ދޭހަވަނީ މުސްތަޙައްބުކަމަށް އެބޭކަލުން ވެސް ދެކެވަޑައިގަންނަވާކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
ދަލީލެއްގެ ގޮތުގައި އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހިލަ އުކުމަކީ ގެފުޅާ ގުޅިފައިވާ އަޅުކަމަކަށް ނުވާތީވެ
ޠަވާފުގައި މުވަލާތްކުރުން (ވިދިވިދިގެން ކުރުން) ޝަރުޠުވާފަދައަކުން ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމުގައި މުވަލާތްކުރުން
ޝަރުޠެއްނ ނުވާނެއެވެ. 2254
ހަތަރެއް: ބޭނުން ނުކުރެވޭ އައު ހިލައެއްކަމުގައިވުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް
2249رواه مسلم (1218)
2250((حاشية ابن عابدين)))514/2(.
2251((التاج واإلكليل)) للمواق)134/3(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)334/2(.
2252(اجملموع)) للنووي)240/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين)507/1(.
2253((غاية املنتهى)))431/1(. وينظر: ((مطالب أويل النهى)) للرحيباين)432 /2(.
2254((املغين)) البن قدامة)357/3(.
520

2256 2255
ބޭނުންކުރެވިފައިވާ ހިލަތައް އުކުން ވެސް ސައްހައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 2258 2257
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
ސަބަބު:
ހ- އުކާލި ހިލައަކީ ދެވަނަ ފަހަރު އުކާލަން ސައްހަވާ އެއްޗެއް ނ ން ކަމުގެ އެއްވެސް ހެއްކެއް ނެތުމުންނެވެ.
2259
އަދި އެ އުކާލުމަށް ހުރަސް އަޅާ ހެއްކެއް ވެސް ނެތުމުންނެވެ.
ށ - ގަސްތުކުރެވޭ އަޅުކަމަކީ ހިލައެއް އުކާލުމެވެ. އަދި އެކަމުން ހާޞިލުވުން އެދޭ ނަތީޖާ ބޭނުންކުރެވިފައިވާ
2260
ހިލައިން ވެސް ލިބެއެވެ. އަދި އުކާލުމުގެ މާނަ އެއަށް ވެސް ތަންދެއެވެ.
ނ - ނަމާދުގައި އައުރަ ނިވައިކުރުމުގައި ބޭނުންކުރޭ ހެދުމަށް ޤިޔާސްކުރުމުން އަންނަ ނަތީޖާއަކީ އެންމެ
ހެދުމަކުން ކިތަންމެ ގިނަ ނަމާދެއް ވިޔަސް ކުރުން ސައްހަ ކަމެވެ. އެގޮތަށް އެންމެ ހިލައަކުން ކިތަންމެ
2261
ގިނަ ފަހަރުވެސް އެއްލިދާނެކަން ގަބ ލުކުރެވެއެވެ.
ފަހެއް: ހި ލަތައް ޠާހިރުވުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި2262 މާލިކީ
2263 ޝާ 2265 2264
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
ޝަރުޠެއްނ ންކަމުގެ ދަލީލު:
2255((البناية شرح اهلداية)) للعيين)243 /4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)156/2(.
2256((مواهب اجلليل)) للحطاب)200/4(, وينظر: ((كفاية الطالب الرابين)) أليب احلسن املالكي)682/1(.
2257((اجملموع)) للنووي)155/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين)500/1(.
2258((اإلنصاف)) للمرداوي)28/4(.
2259((أضواء البيان)) للشنقيطي)466/4(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))146/23(.
2260((أضواء البيان)) للشنقيطي)466/4(، وينظر ((اجملموع)) للنووي)155/8(.
2261((مغين احملتاج)) للشربيين)500/1(.
2262((الفتاوى اهلندية)))233/1(.
2263((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(377/1).
ه
2264((اجملموع)) للنووي)172/8(، وينظر: ((األم)) للشافعي)236 -235/2(.
2265((اإلنصاف)) للمرداوي)28/4(.
521

2266
ހ - ނަޖިހެއް ހުރި ހިލައެއްކަމުގައި ވިޔަސް އުކުމުގެ މާނަ އެއިން ހާސިލުވެއެވެ.
ށ - ހިލަތައް ޠަހިރުވުމަކީ ޝަރުޠެއްކަން ސާބިތުވާ ދަލީލެއްނުވެއެވެ. 2267
ނ - ހިލަތައް ޠާހިރުވުމުގެ މަގުސަދަކީ އަތުގައި ނަޖިހެއް ނުބީހުމެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ
ޝަރުޠެއްނ ނެވެ. 2268
މަ އ ސަ ލަ އެ އ: ހި ލަ ތަ އދޮވު މު ގެ ހު ކު ނ
ހިލަތައް ދޮވުމަކީ މުސްތަޙައްބު އަމަލެއް ނ ނެވެ. ނަމަވެސް އެއިން ފާޅުކަން ބޮޑު ނަޖިހެއް ފެނިއްޖެ
ހާލަތެއްގައި ދޮންނަން ޖެހެއެވެ. އެއީ އެއިން އަތް ނުވަތަ ހެދުން ނަޖިސް ނުކުރުމުގެ ބޭނުމުގައެވެ. އެއީ
2270 2269
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ.
އިބުނުލް މުންޛިރު ރިވާކުރައްވާފައި ވެއެވެ. "ޢަތާޢުއާއި މާލިކުއާއި އަލްޢައުޒާޢީއާއި އަދި ގިނަ
" 2271
ޢިލްމުވެރިން ދެކެލައްވާ ގޮތުގައި ހިލަތައް ދޮވުމަކީ ކޮންމެހެން ކުރަންޖެހޭ ކަމެއް ކަމުގައި ނުވެއެވެ.
އަލްޝަންޤީޠީ ވިދާޅުވިއެވެ. " އެކަމުގެ ހެކި ނެތުމުން ހިލަތައް ދޮތުން ލާޒިމުނުވާ ކަމުގެ ފުރުޞަތު
" 2272
ބޮޑު ކަމަށެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ހިލަ ދޮވުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއް ނ ނެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އޭގެ ބަދަލުގައި
ދޮވެ ނުލައި އުކާލަން ޖެހެއެވެ. ސަބަބަކީ ހިލަތައް ދޮވުމަކީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ ފަރާތުން ވާރިދުވެފައިވާ
2273
އަމަލަކަށް ނުވާތީއެވެ.
2266((أضواء البيان)) للشنقيطي)465/4(، ويـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)447/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت
)499/2(.
2267((أضواء البيان)) للشنقيطي)465/4(
2268((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)) للعمراين)334/4(.
2269 ((مواهب اجلليل)) للحطاب)180/4(.
2270((كشاف القناع)) للبهويت)499/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)447 -446/3(.
2271((اإلشراف)))327/3(.
2272((أضواء البيان)))465/4(.
2273((جمموع فتاوى ابن ابز)))76/16(.
522

އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ: "ޞައްޙަ ރައުޔަކީ ހިލަތައް ދޮވުމަކީ ބިދުޢައެއް ކަމުގައި ވުމެވެ.
ސަބަބަކީ ރަސ ލާ ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ހިލަތައް ދޮންނަވާފައި ނުވާތީއެވެ." 2274
އަލްއަލްބާނީ ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ.)ހިލަ އުކުމުގެ ބިދުޢަތައް... ހިލަ އުކުމުގެ ކުރިން ހިލަތައް ފެނުން
2275
ދޮވުން...(
ދަލީލު:
ހ - ރަސ ލާ ޞައްލަ هلاهޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ އެއްވެސް ރިވާޔަތެއްގައި އެކަލޭގެފާނު
ހިލަތައް ދޮވެލެއްވިކަން ނުވަތަ ދޮވެލުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިކަން ނުވަތަ ހިލަތައް ދޮވުމުގެ އެއްވެސް މާނައެއް
2276
އެކުލެވޭ އަމަލެއް ކުރެއްވިކަން އެނގިފައެއް ނުވެއެވެ.
2277
ށ - ޞަޙާބީބެކަލުން ހިލަތައް ދޮވެލިކަމަށް ޚަބަރު ލިބިފައެއް ނުވެއެވެ.
2278
ނ- ހިލަތައް ދޮންނަންޖެހޭ ސަބަބެއް ނެތެވެ.
ހަޔެއް:
ކޮންމެ ހިލައެއް އުކާ ވަގުތު ތަކުބީރު (ا لََُّّأَكَرب) ކިޔުން މުސްތަޙައްބުވެގެން ވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2280 2279 ޝާ 2282 2281
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.)أتى اجَلمحرةَ التِ عند ال شَّجَرِة، فرماها بسَبحعِ
2274((الشرح املمتع)))318/7(.
2275((مناسك احلج والعمْرة)))54/1(.
2276((اإلشراف)))327/3(.
2277 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))76/16(.
2278(اإلشراف)) البن امْلنذهر)327/3(.
2279((الفتاوى اهلندية)))232 -231/1(, ((املبسوط)) للسرخسي)40 ,35/4(.
2280((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(,374/1)377, وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)336 ,334/2(.
ه
2281((اجملموع)) للنووي)239 ,154/8(.
2282((كشاف القناع)) للبهويت)509 ,501/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)398 ،381 /3(.
523

حَصَيات- يكَُ رُِبمعكلِ حصاة منها- مِثحلَ حَصَى اخَلحذ فِ، رمى منِ بطَح نِ الوادي مَّث انصَرفََ إل امَلنححَر(2283މާނައީ: نيبއާ
صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގަސް ކައިރީގައި ހުރި ޖަމުރާއަށް (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް) ވަޑައިގަތެވެ.
އަދި (ސަވާރީމަތީ ހުންނަވައިގެން) ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވުމުގައި ތަކުބީރު
ވިދާޅުވަމުން ގެންދެވިއެވެ. އެއިން ހިލައެއްގެ މިންވަރަކީ ނޭރޮދިން ހިފާލެވޭ ވަރުގެ ފުކެކެވެ. ހިލަ
އުއްކަވަމުންގެންދެވީ ވާދީގެ (ހަމަބިމުގައި) ހުންނަވައިގެންނެވެ. ދެން ކަތިލެވޭ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ.
ށ - عن عبدِ الَّرمح نِ ب نِ يزيدَ:))أَّنه كان مع اب نِ مَسعود رضَِيَ هُلا عنه حني رمى مَجرةَ العقََبةِ فاستبطَنَ الواديَ، ح ىَّت إذا
حاذى ابل شَّجَرِة اعتَََضَها فرمى بسب عِ حَصَيات، ي كَ رُِب مع كلِ حَصاة، مَّث قال: منِ هاهنا- والذي ال إلهَ غَريهُ- قام الذي
أُن زِلَت عليه سورةُ الَبقَرِة صلَّى هُلا عليه وسلَّم(2284 މާ ނައީ: عبده الَرمح ب يزيدގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
هن هن
"ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު މަސްޢ ދު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުއްކެވި ހިނދު ހުންނެވީ
(ގެފުޅު ވާތްފަރާތަށް ވާގޮތަށް އަދި މިނާ ކަނައަތްފަރާތަށް ވާގޮތަށް) ވާދީގެ ހަމަބިމުގައިއެވެ. ފަހެ ހަތް ހިލަ
އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވި ހިނދު ތަކުބީރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއިލާހުނ ން
އެހެން އިލާހެއްނުވާ އިލާހު ގަންދީ ހުވާކުރަމެވެ. އެބޭކަލެއްގެ މައްޗަށް ބަޤަރާ ސ ރަތް ބާވައިލެއްވުނު ޞަލާމާއި
ސަލަވާތްލެއްވި ނަބީކަލޭގެފާނު ހިލަ އުއްކެވީ މިތާނގައި ހުންނަވާގެންނެވެ."
މައްސަލައެއް : ހިލަ އުކުމުގައި ތަކުބީރު ދ ކޮށްލި މީހެއްގެ ހުކުން
ހިލަ އުކާއިރު ތަކުބީރު ދ ކޮށްލި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއް ނެތެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އަލްޤާޟީ ޢިޔާޟު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހިލަ އުކުމުގައި ތަކުބީރު ދ ކޮށްލި މީހެއްގެ
މައްޗަކަށް ކުށެއް ނެތްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.2285
2283رواه مسلم (1218)
2284أخرجه البخاري (1750) واللفظ له، ومسلم (1296)
2285((إكمال املعلم)))372 /4(. ويـنظْ ر: ((شرح النووي على مسلم)))42/9(.
524

ށ- އިބުނު ޙަޖަރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ހިލަ އުކުމުގައި ތަކުބީރު ދ ކޮށްލި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއް
2286
ނެތްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ހަތެއް: ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ޖަމްރާތުލްޢަޤަބާއަށް އެންމެ ފުރަތަމަ އުކާލާ ހިލައިން ފެށިގެން ތަލްބިއްޔާ ހުއްޓުން
2287 ޝާ 2289 2288
މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނު މަސްޢ ދުއާއި އިބުނު ޢައްބާސުއާއި މައިމ ނާއާއި
ޢަޠާއުއާއި ޠާއ ސުއާއި ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރުއާއި އައްނަޚަޢީއާއި އައްޘައުރީއާއި އައްޝާފިޢީގެ ރައުޔެވެ.2290
ދަލީލު
ހ - (أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم أردف الفضل، فأخرب الفضل أنه مل يَزَحل يلَُبِ حىت رمى اجَلمحرةَ)2291 މާނައީ:
ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم (މިނާއަށް ދަތުރުކުރެއްވި ހިނދު) އަލްފަޟުލު ބުނި ޢައްބާސުގެފާނު
ޖަމަލުގެ ފަހަތަށް ސަވާރުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އަލްފަޟުލު ރިވާކުރައްވަތެވެ. ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކަވަން
ފަށްޓަވަންދެން އެކަލޭގެފާނު ތަލްބިއްޔާ ތަކުރާރު ކުރަމުން ގެންދެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އަލްފަޟުލު ބުނި ޢައްބާސުގެފާނު އެދުވަހު އިންނެވީ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ގެ
ފަހަށްފުޅަށް ސަވާރުވެވަޑައިގެންނެވެ. އެހެންކަމުން ފަޟުލުގެފާނަށް އެދުވަހުގެ ކަންތައް ހިނގައި ދިޔަގޮތް އެހެން
2292
މީހުންނަށްވުރެން ބޮޑަށް އެގިލައްވާނެކަމަށް ބެލެވެއެވެ.
ށ- ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުމުކީ ތަޙައްލުލު ވުމުގެ (ހަލާލު ވުމުގެ) ފުރަތަމަ ފިޔަވަޅެވެ. އެހެންކަމުން ތަލްބިޔާ
ހުއްޓާލުމުގެ އިޒުނަ ދެވުނީއެވެ. އެއީ ޢުމުރާގެ އަޅުކަން އަދާކުރާ މީހާއަށް ޠަވާފަށް ފަށައިގަންނަ ވަގުތުން
2286((فتح الباري)))582/3(.
2287((البحر الرائق)) البن جنيم)371/2(, ((حاشية رد املختار)) البن عابدين)513/2(.
2288((اجملموع)) للنووي)154/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين)501/1(.
2289((اإلنصاف)) للمررداوي)27/4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)383 /3(.
2290((املغين)))383 /3(.
2291رواه البخاري (1685) واللفظ له، ومسلم (1281).
2292((املغين)) البن قدامة)383/3(، ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)167/3(.
525

ފެށިގެން ތަލްބިޔާ ހުއްޓާލުމުގެ ހުއްދަ ލިބޭފަދައިންނެވެ.
އަށެއް: ކުޑަ ޖަމުރާއާއި މެދު ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމަށްފަހު ދުޢާކުރުމުގައި ދެމިހުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.
އެގޮތުން އެއިން ކޮންމެ ޖަމުރާއަކަށް ހިލައުކުމަށްފަހު ތަންދިން މިންވަރަކުން ދުޢާކުރުމުގައި ދެމިހުރުން
2294 2293 ޝާ
މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތަށް ދުޢާކުރުމަކީ ޙަނަ ފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ
2296 2295
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގުން މުސްތަޙައްބު އަމަލެކެވެ.
ދަލީލު:
عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما:)أَّنهكان يرمي اجَلمحرةَ الدُّنحيا بسَبحعِ حَصَيات، يكَُ رُِبعلى إِثحرِكلِحصاة، مثيتقَدَّمُحىت يُسحهِلَ،
فيقومَمُسحتقَبلَِ القبلةِ، فيقومُطوياًل، ويدعو ويَرحفَعُيديه، مث يَرحمي الُوسحطى، مث يخ ذُ ذاتَ الشِمالِ فَيسحتَهِلُ، ويقومُمستقبلَِ
القبلةِ، فيقومُ طوياًل، ويدعو ويرفَعُ يديه، ويقومُ طوياًل، مث يرمي مَجحرةَ ذاتِ العقََبةِ منِ بطَح نِ الوادي، وال يِقفُ عندها، مث
ينصَرِ فُ، فيقول: هكذا رأيتُ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم يفعلَُه(2297މާނައީ:މާތްاله އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم) އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ
ދުވަސްތަކުގައި(اجَلحمرةَ الدُّنحيا އަށް)މިނާއާއި އެންމެ ކައިރީގައިވާ އަދި މައްކައާއި އެންމެ ދުރުގައިވާ ކުޑަ
ޖަމުރާއަށް(ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އަދި ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވި އިރު ތަކުބީރު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން)އެހެން
މީހުންނަށް(ޖާގަ ތަނަވަސްވަންދެން ކުރިއަށް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ)ޖަމުރާއަށް ފުރަގަސްވާގޮތަށް(ޤިބުލައަށް
ކުރިމަތިލައްވަގެން އާދައިގެ މިންވަރަކަށް މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. ފަހެ ދެ އަތް އުފުއްލަވައި،
ދުޢާކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން މެދު ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ދެން ވައަތުވީ ފަރާތަށް
ނިކުމެވަޑައިގެން (އެހެން މީހުންނަށް) ޖާގަ ތަނަވަސްވަންދެން ކުރިއަށް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ޤިބުލައަށް
2293((الفتاوى اهلندية)))232/1(, ((تبيني احلقائق)) للزيلعي)34/2(.
2294((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(377/1)، ((التاج واإلكليل)) للمواق)134/3(.
ه
2295((اجملموع)) للنووي)239/8(, وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)195/4(.
2296((كشاف القناع)) للبهويت)509 -508/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) البن قدامة)474/3(.
2297رواه البخاري (1751).
526

ކުރިމަތިލައްވަގެން (ޖަމުރާއަށް ފުރަގަސްވަގޮތަށް) އާދައިގެ މިންވަރަކަށް މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ.
ފަހެ ދެ އަތް އުފުއްލަވައި، ދުޢާކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ. ދެން ވާދީގައި (ހަމަބިމުގައި) ހުންނަވައިގެން
ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އަދި އެތަނުގައި މަޑެއް ނުކުރައްވައެވެ. ދެން އެނބުރި ވަޑައިގަތެވެ.
ހަތްވަނަ ބަހުސް : ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކުން
ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކުންވަނީ ހަމައެކަނި ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
މާތްاله ރުއްސުންލެއވި ޖާބިރުގެ ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ.)أتى اجَلمحرةَ التِ عند ال شَّجَرِة، فرماها بسَبحعِحَصَيات-
يكَُ رُِبمعكلِ حصاة منها- مِثحلَ حَصَى اخَلحذ فِ، رمى منِ بطَح نِ الوادي مَّث انصَرفََ إل امَلنححَر(2298މާނައީ: نيبއާ صلَى هلا
علْ يهه وسلَم ގަސް ކައިރީގައި ހުރި ޖަމުރާއަށް (ބޮޑު ޖަމުރާ ނުވަތަ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް) ވަޑައިގަތެވެ. އަދި
(ސަވާރީމަތީ ހުންނަވައިގެން) ހަތް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވުމުގައި ތަކުބީރު ވިދާޅުވަމުން
ގެންދެވިއެވެ. އެއިން ހިލައެއްގެ މިންވަރަކީ ނޭރޮދިން ހިފާލެވޭ ވަރުގެ ފުކެކެވެ. ހިލަ އުއްކަވަމުންގެންދެވީ
ވާދީގެ (ހަމަބިމުގައި) ހުންނަވައިގެންނެވެ. ދެން ކަތިލެވޭ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޛިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކަތިލެވޭ ދުވަހު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާ ފިޔަވައި
2299
އެހެން ޖަމުރާއަކަށް ހިލަ އުކުމެއް ނުވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ކަތިލެވުނު
ދުވަހު (ޔައުމުއްނަޙުރުގެ ދުވަހު) ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާ ފިޔަވައި އެހެން ޖަމުރާއަކަށް ހިލަ އުއްކަވަފައެއް ނުވާކަމަށް
2298رواه مسلم (1218)
2299(اإلمجاع)) (ص:)58.
527

2300
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
އަށްވަނަ ބަހުސް : ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު
ޖަމުރާތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު ފެށެނީ ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ ރޭގަނޑުގެ ދަންވަރުން
ފެށިގެންނެވެ. ނަމަވެސް މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ އެދުވަހުގެ އިރު އެރުމަށް ފަހު ހިލަ އުކަން ފެށުމެވެ. އެއީ
2302 2301
ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރާތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު ފެށެނީ ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ
ރޭގަނޑުގެ ދަންވަރުން ފެށިގެންނެވެ. އެއީ ޢަޠާއުއާއި އިބުނު އަބީ ލައިލާއާއި ޢިކުރިމާ ބުނި ޚާލިދުއާއި
އައްޝާފިޢީގެފާނުގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ. އަސްމާއު (ބިންތި އަބ ބަކުރު) ގެ ހަދީސުގައިވެއެވެ. އެކަމަނާ ހިލަ
އުއްކެވިއެވެ. ދެން އެނބުރިވަޑައިގެން ފަތިސް ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. ބަލިކަށި މީހުން
އެގޮތަށް އަމަލުކުރެއްވުމަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހުއްދަދެއްވިއެވެ. 2303
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ: " ޞައްޙަ ރައުޔަކީ ޤުރުބާނީގެ ރޭގަނޑުގެ ފަހު ބައިގައި ޖަމުރާތުލްއަޤަބާއަށް
ހިލަ އުކުން ބަލިކަށި މީހުންނާއި މުސްކުޅީންނަށް ހުއްދަވުމެވެ. ނަމަވެސް ގަދަފަދަ މުސްލިމުންނަށް
އެދެވިގެންވަނީ ދުވާލު ވަގުތު ހިލަ އުކާލަން މަސައްކަތްކުރުމެވެ. އެއީ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمގެ ނަމ ނާއަށް
ތަބާވުމަށެވެ . އެހެނީ އެކަލޭގެފާނު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުއްކެވީ އިރު އެރުމަށްފަހުގައި ކަމަށްވާތީއެވެ."2304
ދަލީލު:
ހ - عن جابرِِب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما قال: (رمى النبُّ صلَّىهُلاعليهوسلَّميومَالَّنححرِضُحًى،ورمى بعد ذلكِ بعدَالَّزوالِ)2305
2300(التمهيد)))268/7(.
2301((اجملموع)) للنووي)180/8(، ((هناية احملتاج)) الرملي)302/3(
2302((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)584 /1(،
2303(املغين)))382/3(، ويـنظْ ر: ((جملة البحوث اإلسالمية)))314/72(.
2304((جمموع فتاوى ابن ابز)))296 ،295/17 ،143/16(.
2305رواه مسلم (1218)
528

މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ކަތިލެވުނު ދުވަހު نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހިލަ އުއްކެވީ ޟުޙާގެ ވަގުތުގައިއެވެ. އަދި އެނ ން
ދުވަސްތަކުގައި (ހިލަ އުއްކެވީ) އިރު އެރުމަށްފަހުގައެވެ.
ށ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت:)أَرحسلََالنبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم بِمِسلََمةَ ليلةَ الَّنححرِ، فَرمَتِ اجَلمح رةَقبلَالفَحجرِ، مث مضََ حت
فأفاضَ حت(2306 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. ޔައުމުއްނަޙަރު ވިލޭ ރޭގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އުއްމު ސަލަމަތުގެފާނު ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ
އެކަމަނާ ފަޖުރުލުމުގެ ކުރީގައި ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ދެން ކަޢުބާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ط واف اإلفاضهة
(ޠަވާފުލްއިފާޟާ) ކުރެއްވިއެވެ.
ނ - عن عائشةَ رضَِيَهُلا عنها قالت:)نَزَلحنا امُلحزدَلِفةَ، فاستأ ذَنَتِ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّمسَودةُ،ح أ حن تدفَعَ قبل حَطحمةَِالَّناس،
وكانتِ امرأةً بطَيئةً، فأذِنَ هلا، فدَفَ عحتَ قبل حَطحمةَِالَّنا سِ، وأَقَمحنا حىت أحَصبححنا نُن، مث دَفَ عحنا بدَفحعِه، فلَََ حن أكونَ استأ ذَنح تُرسولَ
هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم كما استأ ذَنَحت سَوحدةُ، أحَبُّ إيَّل منِ مفَرو ح به(2307 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރުމެން މުޒުދަލިފާއަށް ފައިބައި
އެތަނުގައި މަޑުކުރީމުއެވެ. ފަހެ ސައުދާ (ބިންތި ޒަމުޢަތު) رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުން،
މީސްތަކުން އެއްވެ ތޮއްޖެހުމުގެ ކުރިން ފުރައިގެން ދިއުމުގެ ހުއްދައަކަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. އެއީ ބަރުހެލި
ކަނބަލަކެވެ. ފަހެ އެކަމަނާއަށް ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ. ފަހެ އެކަމަނާ މީސްތަކުން ތޮއްޖެހުމުގެ ކުރިން
ފުރައިވަޑައިގަތެވެ. އަދި ތިމަންމެން ފަތިސްވަންދެން މަޑުކޮށްގެން ތިބީމެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ތިމަންމެން
ދިޔައީމެވެ.)މީސްތަކުން އެއްވެ ތޮއްޖެހި ބާރުވެފައިއޮތް މިންވަރު ބޮޑުކަން ދެކެފައި ޢާއިޝަތުގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ.(ސައުދަތުގެފާނު رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހުން)ތޮއްޖެހުމުގެ ކުރިން ފުރައިގެން
2306رواه أبو داود (1942) واللفظ له، والدارقطين (276/2)، واحلاكم (1723)، والبيهقي (9846). قال حممد بن عبداهلادي يف))احملرر((
(265): رجاله رجال مسلم، وصححه ابن القيم يف))زاد املعاد(((262/2)، وجود إسناده وقواه ووثق رجاله ابن كثري يف))البداية والنهاية((
(162/5) وص حَح إسناده ابن امللقن يف))البدر املنري(((250/6)، وقال ابنحجر يف))بلوغ املرام(((215): إسناده على شرط مسلم.
2307رواه البخاري (1681) واللفظ له، ومسلم (1290)
529

ދިއުމުގެ(ހުއްދަ ހޯއްދެވިފަދައިން ތިމަންނައަށް ހުއްދަ ހޯއްދެވުނު ނަމަ އެހެން ހުރިހާ ކަމަކަށްވުރެ ވެސް
ތިމަންނަ އުފާވީހެވެ.
2308
ރ- އަލްމާވަރުދީ ވިދާޅުވިއެވެ. ރޭގަނޑު މެންދަމުންއެނބުރުމުން (މެންދަމުންއަލިވުމުން) އޮންނަ ބަޔަކީ
ކުރިއަށް އޮތް ދުވަހުގެ ފެށުން ކަމަށްވާތީވެ، އެވަގުތުގައި އުކާލެވޭ ހިލައިގެ ހުކުން ވަންނާނީ ކުރިއަށް އޮތް
2309
ދުވަހު އުކާލެވޭ ހިލައިގެ ޙުކުމާ އެއްގޮތަށެވެ.
ބ- އިބުނު ޤުދާމާ (މުވައްފަޤުއްދީން) ވިދާޅުވިއެވެ. މެންދަމުން ފަސްވުމުން މުޒުދަލިފާއިން ނިކުމެގެން
2310
ދިއުމުގެ ހުއްދަ ލިބޭތީވެ އެވަގުތުން ފެށިގެން ހިލަ އުކުމުގެ ހުއްދަ ހާސިލުވެއެވެ.
ނުވަނަ ބަހުސް : ރޭގަނޑުގައި ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުން
ދުވާލު ހިލަ ނުއުކާ މީހަކަށް ރޭގަނޑު ހިލަ އުކާލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އެހެނީ ކޮންމެ ދުވަހެއްގެ
ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު ޖެހިގެން އަންނަ ދުވަހުގެ ފަތިސް ވަންދެން ދިގުދެމިގެންދާތީއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2311 ޝާ 2313 2312
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ އިބުނުލްމުންޛިރުއާއި
2314
އައްނަވަވީގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَهُلا عنهما قال:)كان النبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم يُسأَ لُ يومَالَّنحرِ مِبنً، فيقول: ال حَرجََ، فسأله رجلٌ،
فقال: حلَحقتُ قبل أن أذبَحَ؟ فقال: اذبَحح، وال حَرجََ، وقال: رَمَيح تُ بعدما أمسَيح تُ؟ فقال: ال حَرجََ(2315 މާތް اله އެ ދެ
2308 ބަހުރަވަ: ސަރަހައްދީ (ސ)
2309((احلاوي الكبري)) للماوردي)185/4(.
2310((املغين)) البن قدامة)382/3(.
2311((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))62 ،35/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)137/2(.
2312((اجملموع)) للنووي)239/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)107/3(.
2313((املغين)) البن قدامة)382/3(.
2314((اجملموع)) النووي)239/8(.
2315رواه البخاري (1735) واللفظ له، ومسلم (1307).
530

ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކަތިލެވުނު
ދުވަހު މިނާގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުން (ތަރުތީބު އިސްފަސްވުމާމެދު) ސުވާލު ދެންނެވުނެވެ. ފަހެ
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މައްސަލައެއް ނުވެއެވެ. ދެން (އެހެން) މީހަކު ސުވާލެއް މުޚާޠަބުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
ދެންނެވިއެވެ. ކަތިލުމުގެ ކުރީން ތިމަންނައަށް ބޯ ބޭލެވިއްޖެއެވެ. (ފަހެ ހުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ ؟) އެހިނދު
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ކަތިލައްވާށެވެ. މައްސަލައެއް ނުވެއެވެ. ދެން (އެހެން) މީހަކު ސުވާލެއް ދެންނެވިއެވެ.
ތިމަންނައަށް ހިލަ އުކާލެވުނީ އިރު އޮއްސުނު ފަހުންނެވެ. (ހުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟) ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
މައްސަލައެއް ނުވެއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. "ރޭގަނޑު ހިލަ އުކާލުން މަނާކުރާ އެއްވެސް ދަލީލެއް ނެތެވެ. އެހެންކަމުން
އަސްލަކީ އެއީ ހުއްދަ ކަމެއް ކަމުގައި ވުމެވެ. ނަމަވެސް މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ ޢީދު ދުވަހު ދުވާލު ހިލަ
އުކުމަށް އިސްކަންދިނުމަށެވެ."
ދިހަވަނަ ބަހުސް : ހިލަ އަވަޑުން
އުކަން ބޭނުންވާ ހިލަތައް މުޒުދަލިފާއިން ނުވަތަ މީނާއަށް ދާ މަގުމަތީން ނުވަތަ ވަށައިގެންވާ ކޮންމެ
ހިސާބަކުން ވިޔަސް އެއްކުރުން ހަތަރު މަޒުހަބުގައި ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް ޙަނަފީންގެ އަރިހުގައި
2316
ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއިން ހިލަ އެއްކުރަން ފަސްކުރުން ނުވަތަ އެތަނުން ހިލަ އެއްކުރުން މަކުރ ހައެވެ. އަދި
މާލިކީންގެ އަރިހުގައި ކަތިލެވޭ ދުވަހު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް އުކުމަށް މުޒުދަލިފާއިން ހިލަ އެއްކުރުން
2317
މުސްތަޙައްބެވެ. އަދި ޝާފިޢީންގެ އަރިހުގައި ޙަރަމުގެ ހުދ ދުން ބޭރުން ހިލަ އެއްކުރުން މަކުރ ހައެވެ.
2318
އަދި ކަތިލެވޭ ދުވަހު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް އުކުމަށް މުޒުދަލިފާއިން ހިލަ އެއްކުރުން މުސްތަޙައްބެވެ. އަދި
ޙަންބަލީންގެ އަރިހުގައި ކަތިލެވޭ ދުވަހު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް އުކުމަށް މިނާއާއި ޙަރަމުގެ ހުދ ދުން ހިލަ
2316((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)487 /2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)156/2(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)487/2(.
2317((مواهب اجلليل)) للحطاب)180/4(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)437/1(.
2318((اجملموع)) للنووي)182 ,124/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)500/1(.
531

2319
އެއްކުރުން މަކުރ ހައެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عَنِ ابحنِ عباَّ س رضَِيَهُلاعنهما قال: قال يل رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم غداةَ العقََبةِ وهو على راحلته))هات الحقُ حط
يل فلَقَطحتُ له حَصَيات هن حَصى اخَلحذ فِ، فلما وضعتهن يف يده، قال: بِمثا لَ هؤالءِ وإاَّيكم والغلَُُّو يف الديِ نِ؛ فإنََّّا أهلَكَ
مَنكان قَ بحلكَم الغلُُُّو يف الدِي نِ 2320((މާނައީ: މާތްاله އެދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާގެ (ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ) ހެދުނުގައި رسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يههوسلَم ތިމަންނައަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެހިނދު އިންނެވީ ސަވާރީ މަތީގައެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ހިލަކޮޅެއް
ހޮވައިދެއްވާށެވެ." ފަހެ ތިމަންނަ އެކަލޭގެފާނަށް ޓަކައި ހިލަ އެއްކުރީމެވެ. އަދި އެއިން ހިލަކޮޅެއްގެ ބޮޑު
މިނަކީ ނިޔަރޮދިން ހިފާލެވޭ މިންވަރެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ އެ ހިލަތައް އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅަށް އެރުއްވުމުން
ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. މިފަދަ ބޮޑުމިނާ ގާތްކުރާ ހިލަތައް ބޭނުންކުރާށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް
ދީނީ ކަންތަކުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ގޮސްފުމުން އިންޒާރު ކުރައްވަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ
ކުރީގެ (އުއްމަތްތައް) ހަލާކުވެގެންދިޔައީ ދީނީ ކަންކަމުގައި ހައްދުފަހަނަޅައި ދިއުމުންނެވެ.
އެގާރަވަނަ ބަހުސް : ހިލަ އުކުމަށް ބަދަލުގައި މީހަކު ހަމަޖެއްސުން
މިބަހުސުގައި ހިމަނާނީ ޢުޛުރުވެރީންގެ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުމަށް މީހަކު ހަމަޖެއްސުމުގެ ހުކުމާއި
ބަދަލުގައި ހިލައުކާ މީހާ އަމިއްލައަށް ހިލަ އުކާފައިވުން ލާޒިމުވާނެތޯއާއި ކުޑަ ކުއްޖަކަށް ހިލަ ނުއުކެވޭ ނަމަ
ބަދަލުގައި މީހަކު ހަމަޖެއްސުމުގެ ޙުކުމާމެދުގައެވެ.
2319((كشاف القناع)) للبهويت)499/2(، وينظر: ((الكايف)) البن قدامة)521/1(.
2320رواه النسائي (3057) واللفظ له، وابن ماجه (3029)، وأمحد (1851) احتج به ابن حزم يف))احمللى(((133/7)، وص حَحه ابن عبدْه
الرّبيف ((التمهيد)))428/24(، وص حَح إسناده على شرط مسلم النووي يف ((اجملموع)))171/8(، وابن تيميةَ يف ((اقتضاء الصراط املستقيم))
ه
(327/1)، وصحح إسناده أمحد شاكر يف حتقيق))مسند أمحد(((85/5)، وص حَحه ابن ابز يف))جمموع الفتاوى(((186/1)، و األلباين يف
((صحيح سنن النسائي)))3057(
532

ފުރަތަމަ ކަފި : ޢުޛުރުވެރީންގެ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުމަށް މީހަކު ހަމަޖެއްސުމުގެ ހުކުން
ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު ފާއިތުވުމުގެ ކުރިން ފިލައިގެންދާނެ ކަމަށް ނުބެލެވޭ ބައްޔެއްގެ ސަބަބުން
ހިލަ އުކަން ނުކުޅެދިފައިވާ މީހަކަށް އެމީހެއްގެ ފަރާތުން ހިލަ އުކާނެ މީހަކު އައްޔަން ކުރަން ޖެހެއެވެ.
2323 2322 2321
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ފަތުވާއެއް: ޝަރުޢީ ޢުޒުރަކަށްޓަކައި ހިލަ އުކާލަން ޙަވާލުކުރެވޭ ކޮންމެ މީހަކަށް، އޭނާގެ މަންދ ބު
ހިލަ އުކާލުމުގެ ކުރިން އެމީހަކަށް ދަތުރުކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. ޤުރުބާނީ ދުވަހު ފުރައިގެން ގޮސް
އެގާރަވަނަ ނުވަތަ ބާރަވަނަ ދުވަހުގެ ރޭ މީނާގައި ރޭނުކޮށްފިނަމަ، ތައުބާ ވުމުގެ އިތުރުން ތިން ލޭ ޤުރުބާން
ކުރަން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ މީނާގައި ރޭގަނޑު ހޭދަ ނުކުރުމުން އެއް ލޭއާއި ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ ނުއުކާތީ އެއް
ލޭއާއި، އަދި އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފު ނުކުރާތީ އެއް ލޭއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އެއީ އެމީހަކު މައްކާއިން ނުކުތުމުގެ
ކުރިން ޠަވާފެއް ކުރިކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ. ސަބަބަކީ އޭނާގެ ޠަވާފު ހިނގާފައިވަނީ ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުން
ބޭރުގައި ކަމަށްވަތީއެވެ. އެހެނީ އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފު ކުރަންޖެހޭނީ ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުކުމަށްފަހުގައި
2324
ކަމަށްވަތީއެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ޤުރުއާން: (فَاتَّقُوا ا لَََّّماَ اسحتطََعحُتمح)2325 މާނައީ:ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވީވަރަކުން ތިޔަބައިމީހުން
لَّاއަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ!
2321((املبسوط)) للسرخسي)63/4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)137/2(.
2322((روضة الطالبني)) للنووي)115/3(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) املاوردي)204/4(.
2323((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)590 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)427/3(.
2324يـنظْ ر: ((فتاوى اللجنة الدائمة- اجملموعة األوىل)))289/11(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))307-306/17(.
2325 التغابن 16
533

ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ހިލަ އުކާލަން މީހަކު އައްޔަން ކުރުމަކީ އެކަމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހަކަށް ކުރެވޭނެ އެންމެ
2326
ބޮޑު ކަމެވެ.
ށ - ބަދަލުގައި ހައްޖު ކުރުމަށް މީހަކާ ޙަވާލުކުރުން ހުއްދަވާތީ ހައްޖުގެ ބައެއް ބައިތައް އަދާކުރުމަށް މީހަކާ
2327
ޙަވާލުކުރުން އެއަށްވުރެ ބޮޑަށް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.
ނ - ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު ކުޑައެވެ. އަދި އެ ވަގުތު ގެއްލިދާނެ ކަމުގެ ބިރު އޮވެއެވެ. އަދި އެއީ ޤަޟާކުރެވޭނެ
ކަމެއް ވެސް ނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އެކަން ކުރުމަށް މީހަކު އައްޔަން ކުރުމަށް ހުއްދަ ދެވުނީއެވެ. ނަމަވެސް
ޠަވާފާއި ސަޢުޔަކީ އެއާ ޚިލާފު އަޅުކަމެކެވެ. އެ ދެ ކަން ޤަޟާކުރުމުގެ ފުރުސަތު ގެއްލިގެން ނުދެއެވެ.
2328
އެހެންވެ އެ ދެ ކަން ކުރުމަށް ބަދަލުގައި މީހަކު އައްޔަން ކުރުމަށް ހުއްދަ ނުދެވުނީއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ބަދަލުގައި ހިލައުކާ މީހާ އަމިއްލައަށް ހިލަ އުކާފައިވުން ލާޒިމު ހެއްޔެވެ ؟
މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކާ މަންދ ބު އަމިއްލަ ހިލަ އުކާފައިވުން ޝަރުޠެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2329
2330
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ- އަސްލަކީ (އެއްވައްތަރެއްގެ) ޖިސްމާނީ ހަރަކާތްތައް އެކަކަށް އެއްފަހަރާ (އެއްފަހަރަށްވުރެ ގިނައިން)
2331
ނުކުރެވޭނެކަމަށް ޓަކައެވެ.
ށ - އެމީހެއްގެ އަމިއްލަ ނަފުސުގެ މައްޗަށް ކުރަން ވާޖިބުވެފައިވާ އަޅުކަމެއް ނުކޮށް ހުންނަ މީހަކަށް
2326((أضواء البيان)) للشنقيطي)474/4(.
2327((احلاوي الكبري)) للماوردي)204/4(، ((اجملموع)) للنووي)245/8(.
2328((اجملموع)) للنووي)243/8(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))146 ،86 ،85/16(.
2329((روضة الطالبني)) للنووي)115/3(، ((هناية احملتاج)) للرملي)315/3(.
2330((كشاف القناع)) للبهويت)381/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)242/3(.
2331((الذخرية)) للقرايف)298/3(.
534

2332
އެހެން މީހެއްގެ ފަރާތުން އެއަޅުކަން ކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
ނ - އެމީހެއްގެ އަމިއްލަ ފަރާތުން ހިލަތައް އުކާލުމުގެ ކުރިން އެހެން މީހެއްގެ ފަރާތުން ހިލަތައް އުކައިފި
ނަމަ އެވާހުށީ އެ މީހެއްގެ އަމިއްލަފަރާތުން އުކާލި ހިލައެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެއީ އަމިއްލައަށް ފަރުޟު ޙައްޖު
2333
ނުކޮށްހުރެ އެހެން މީހެއްގެ ފަރާތުން ހައްޖުކުރި މީހެއްގެ ހުކުން ފަދައިންނެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ: "ތިން ޖަމާރާތުގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ޖަމުރާއަކަށް މަންދ ބަށް އޭނާގެ އަމިއްލަ
ނަމުގައި ދެން އެއަށްފަހު ވިއްދައިގެން އޭނާ މުވައްކިލުގެ ފަރާތުން ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުން ހުއްދައެވެ.
މަންދ ބު ހިލަ އުކުމުގައި ތިން ޖަމުރާއަށް އޭނާގެ ފަރާތުން ހިލަ އުކުން ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ފަހު ދެން އެނބުރި
ގޮސް އޭނާގެ މުވައްކިލުގެ ފަރާތުން އުކުން ލާޒިމެއް ނ ނެވެ. ޢިލްމުވެރިންގެ ދެ ރައުޔުގެ ތެރެއިން އެންމެ
2334
ޞައްޙަ ރައުޔަކީއެއީއެވެ. ސަބަބަކީ އެގޮތް ސާބިތުކުރެވޭ ހެކި ނެތުމުންނެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ކުޑަ ކުއްޖެއްގެ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުމަށް މީހަކު ހަމަޖެއްސުން
ކުޑަ ކުއްޖަކު އަމިއްލައަށް ހިލަ އުކުމަށް އުޒުރުވެރިވެއްޖެ ނަމަ އެކުއްޖެއްގެ ބަދަލުގައި އެހެން
މީހަކު ހިލަ އުކާލުން ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ހިލަ އުކުމަށް ކުޅަދާނަ ނުވާ ކުއްޖާއާ
ބެހޭގޮތުން ބުނާނަމަ ދަންނަހުއްޓެވެ. އަހަރުމެން ދަންނަ ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިންވެސް ވިދާޅުވަނީ އެކުއްޖާގެ
" 2335
ފަރާތުން ހިލަ އުކާލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ކަމަށެވެ.
2332((املغين)) البن قدامة)242/3(
2333((الذخرية)) للقرايف)298/3(، ((التاج واإلكليل)) للمواق)484/2(، ((املغين)) البن قدامة)242/3(.
2334((جمموع فتاوى ابن ابز)))86/16(. وينظ ر: ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))230/23(.
2335((اإلشراف)))328/3(،
535

"
ށ - އަލްޤުރުޠުބީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހިލަ އުކާލަން ނުކުޅެދިފައިވާ ކުއްޖާގެ ފަރާތުން
ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުން ހުއްދަކަމާމެދު އިޚުތިލާފެއް ނުވެއެވެ. އަދި އިބުނު ޢުމަރު ވެސް އެގޮތަށް އަމަލު
" 2336
ކުރައްވަމުން ގެންދެވިއެވެ.
"
ނ - އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެވަދައިގަތީ ކުޑަ
" 2337
ކުއްޖަކު ހިލަ އުކާލަން ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ބަދަލުގައި ހިލަ އުކުން ހުއްދަކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ބައި: ހަދުޔު ކަތިލުމާއި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން
ފުރަތަމަބަހުސް : ހަދުޔު ކަތިލުން
މި ބަހުސުގައި އެކުލެވިގެންވާނީ ހަދުޔުގެ ބާވަތާއި މިންވަރާއި ސިފަތަކާއި އޭގައި ހިއްސާވުމާއި އެތަކެތި
ގެނައުމާއި ގިލަފަތި އެޅުވުމާއި ކަތިލުމުގެ ވަގުތާއި ކަތިލެވޭ ތަނާއި ސަދަގާތުގެ މަގުން ހަދިޔު ކަތިލުމާއި
އެތަކެތީގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމާއި ކަތިލުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ނުލިބެއްޖި މީހާގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި: ހަދުޔުގެ ބާވަތާއި އޭގެ މިންވަރާއި ސިފަތައް
މި ކަފީގައި އެކުލެވިގެންވާނީ ހަދުޔުގެ ބާވަތާއި މިންވަރާއި އުމުރާއި އެތަކެތީގެ ތެރެއިން އެންމެ މާތް
ވައްތަރު ބަޔާންކުރުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ހަދުޔުގެ ބާވަތް
ހަދުޔުގެ ބާވަތުގައި ހިމެނެނީ ޖަމަލާއި، ގެރިއާއި، ބަކަރިއާއި، އަދި ކަންބަޅިއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
އަލްޖައްޞާޞު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ޖަނަވާރުގެ ތިން ބާވަތް، ޖަމަލާއި ގެރިއާއި
ބަކަރި ފިޔަވައި އެހެން ސ ފިތަކަކީ (فَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ)ގެ އާޔަތުގައި ބަޔަންވެގެންވާ ޤުރުބާނީ ހުއްދަވާ
2336((تفسري القرطيب)))12/3(.
2337((اجملموع)))283/8(.
536

ޖަނަވާރުގެ ބައެއް ނ ންކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ." 2338
އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤަކީ ހަދުޔު
ވެވޭނީ ހަމައެކަނި (ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ނިޢަމި ސ ފީގެ) އަށް ޖޯޑުގެ ތެރެއިން އެއް
ބާވަތަކުންނެވެ."2339
ދަނެއު، ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ނިޢަމި ސ ފީގެ އަށް ޖޯޑަކީ އަންނަނިވި އާޔަތުގައި ހިމެނޭ ތަކެއްޗެވެ.
މާތްاله ވަހީކުރެއްވިއެވެ.)ثَََانيِةََ أَزَحوا جۖ منَِال ضأَّحنِاثَح نحنِي وَِمنَالحمَعحزِ اثَح نحنِي قُۗلحآلذَّكََريحنِحَرَّمَ أَمِ احأُلنح ثَينَِيح أَماَّ احشَتملََحت علََيِحه
أَرححاَمُاحأُلنحثَيحنَِۖي نَبِئُويِن بِعِلح م إِحن كُنحتُمح صاَدِقنَِي( )وَِمنَاحإِلبلِِ اثَح نحنِي وَِمنَالَحبقَرِ اثَح نحنِۗي قُلحآلذَّكََريحنِ حَرَّمَأَمِاحأُلنحثَيحنَِيأَماَّ احشَتملََحت
علََيِحهأَرححاَمُاحأُلنحثَيحنَِۖي أَمح كُنحتُمح شُهَدَاءَإِحذ وَصاَّ كُمُا لََُّّ هَِبذََٰاۚ فَمَنح أَظحلَمُمَِِّنِ افحتَََىَٰ علََى ا لََِّّكَذِاًب لُيِضِ لَّ الَّناسَ بِغَحرِي عِلح مۗ إِنَّ ا لَََّّ
اَل يَهحدِي الحقَوحمَ الظَّالِمنَِي(2340 މާނައީ: އަންހެން ފިރިހެން، އަށެތި އުފައްދަވާފައިވެއެވެ. އެއީ ضأن ބަކަރީގެ
ދެޖޯޑާއި، مَعز ބަކަރީގެ ދެޖޯޑެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެކަލާނގެ حرامކުރައްވާފައިވަނީ، އެ ފިރިހެން
ދޭތިހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އެ އަންހެން ދޭތިހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އެ އަންހެން ދޭތީގެ رحم ގައިވާ ދަރިންހެއްޔެވެ ؟
ތިޔަބައިމީހުންނަކީ، ތެދުވެރިން ކަމުގައިވާނަމަ، (ތިޔަބައިމީހުންނަށް ލިބިފައިވާ) علمއަކާއެކު،
ތިމަންކަލޭގެފާނަށް خبر ދީބަލާށެވެ !
އަދި ޖަމަލުގެ ދެ ޖޯޑާއި، ގެރީގެ ދެ ޖޯޑެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! އެކަލާނގެ حرامކުރެއްވީ އެ ފިރިހެން
ދޭތިހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އެ އަންހެން ދޭތިހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އެއަންހެން ދޭތީގެ رحم ގައިވާ ދަރިން ހެއްޔެވެ ؟
ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުންނަށް، لَّا މި وصيةކުރެއްވިއިރު، ހެކިންގެ ގޮތުގައި ތިޔަބައިމީހުން حاضر ވެ
ތިބީމުހެއްޔެވެ؟ علمއަކާނުލައި، މީސްތަކުން މަގުފުރެއްދުމަށްޓަކައި، لَّاއާމެދު، ހަދައިގެން ދޮގުބުނި
މީހަކަށްވުރެ، އަނިޔާވެރިކަން ބޮޑުމީހަކީ ފަހެ ކާކުހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން، އަނިޔާވެރި ބަޔަކަށް لَّا ތެދުމަގެއް
2338 ((أحكام القرآن)))339/1(.
2339 (االستذكار)))217/4(.
2340سورة األنعام 144 -143
537

ނުދަންކަވަތެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ހަދުޔުގެ މިންވަރު
ހަދުޔުގެ މިންވަރަކީ ބަކަރިއެއް ނުވަތަ ނުވަތަ ޖަމަލެއްގެ ހަތް ހިއްސާ ނުވަތަ ގެރިއެއްގެ ހަތް
2341
ހިއްސާއެވެ. މުޅި ޖަމަލެއް ނުވަތަ މުޅި ގެރިއެއް ކަތިލައިފި ނަމަ މޮޅުއިތުރެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 2343 2342 الظاهره 2344
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ داود يّ ގެ ގައުލު ވެސް މެއެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަލާއި ގެރީގައި ހިއްސާވުން ހުއްދަކުރެއްވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި އަބ
ޙަނިފާއާއި އައްޝާފިޢީއާއި އަލްއައުޒާޢީއާއި ސުފިޔާނުއްޘައުރީއާއި އަޙުމަދު ބުނި ޙަންބަލްއާއި އިސްޙާޤުއާއި
2345
އަބ ޘައުރުއާއި އަބ ސުލައިމާނު ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން
(فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ)2346 މާނައީ: ފަހެ ޢުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ ހަމަޔަށް ދާނދެން
އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
2347
ހަދުޔޭ ބުނެވިއްޖެ ނަމަ މުރާދަކީ ގެރި، ބަކަރި އަދި ޖަމަލެވެ.
ދޭއް: ރިވާޔަތެއް
عن أيب مَجحرةَ قال:)سألتُ ابنَعباَّ س رضَِيَهُلا عنهما عن امُلتعةِ، فأمَريَن هبا، وسأََلُحته عن اهَلحد يِ، فقال: فيها جَزُورٌ, أو بقََرةٌ,
2341((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)185 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)223/2(
2342((روضة الطالبني)) للنووي)52/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)515/1(.
2343((اإلقناع)) للحجاوي)407 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)240/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)421/7(.
2344((احمللى)) اْلبن حزْمٍ)،149/7)150.
2345((احمللى)))150 ،149/7(.
2346البقرة: 196
2347((احمللى)) اْلبن حزْمٍ)149/7)، ((بدائع الصنائع)) للكاساين)223/2(.
538

أو شاةٌ, أو شِرحكٌ يف دَم(2348 މާނައީ: އަބ ޖަމުރަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އިބުނު ޢައްބާސަށް ތިމަންނަ
ތަމައްތުޢިގެ ހައްޖެއް ކުރުމާބެހޭގޮތުން ސުވާލެއް ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ ތިމަންނައަށް)ތަމައްތުޢިގެ ހައްޖެއް
ކުރުމަށް(ހުއްދަދެއްވިއެވެ. އަދި ތިމަންނަ ހަދުޔާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލެއް ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ.
ހަދުޔުގައި ހިމެނެނީ ގެރި، ބަކަރި އަދި ޖަމަލެވެ. ނުވަތަ ޖަމަލެއްގެ ހަތް ހިއްސާ ނުވަތަ ގެރިއެއްގެ ހަތް
ހިއްސާއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : ހަދުޔުގެ އުމުރު
ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ޖަނަވާރަކީ ޖަމަލާއި ގެރިއާއި ބަކަރީގެ ތެރެއިން الثني ގެ
2349"
އުމުރެވެ.
الثني ގެ މާނަ ދަނެއު، ބަކަރީގެ ތެރެއިން الثني ގެ އުމުރަކީ ދެ އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. ގެރީގެ ތެރިން الثني
ގެ އުމުރަކީ ތިން އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި ޖަމަލުގެ ތެރެއިން الثني ގެ އުމުރަކީ ފަސް އަހަރު
ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި ވެސް ދަނެއު، ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ސ ފީގެ އުމުރަކީ ފަސް އަހަރު ފުރި ހަ އަހަރަށް ލާފައިވާ
ޖަމަލެއް ކަމުގައްޔާއި ނުވަތަ ތިން އަހަރު ފުރި ހަތަރު އަހަރަށް ލާފައިވާ ގެރިއެއްކަމުގައި އިއްތިފާގު ލިބޭހިނދު
ކަނބަޅިއެއް ނުވަތަ ބަކަށްޓެއްގެ ގުރުބާނީ ސައްހަވާ އުމުރާމެދު އިޚްތިލާފުވެއެވެ. ބުނެވެއެވެ. ހަ މަސް
ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި އަށް މަސް ފުރިފައިވުމާއި ދިހަ މަސް ހަމަވެފައިވުމާއި އަހަރުދުވަސް ވުންކަމަށް ވެސް
2350
ބުނެވެއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުޣައްލިސު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޖަމަލާއި ގެރިއާއި ބަކަރީގެ ތެރެއިން
الثني ގެ އުމުރުގެ ނިޢަމި ސ ފިތަކުން ހަދުޔާއި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެ
2348رواه البخاري (1688) واللفظ له، ومسلم (1242)
2349(مراتب اإلمجاع)) (ص:)42
2350القوانني الفقهية – ابن جزي - ص126.
539

2351
ވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެވަޑައިގެންފައިވަނީ
ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ޖަނަވާރަކީ الثني ގެ އުމުރުގެ ޖަމަލެއް ނުވަތަ ގެރިއެއް ނުވަތަ ބަކަރިއެއް ނުވަތަ ކަންބަޅިއެއް
2352
ކަމުގައި ވާންޖެހޭނެ ކަމަށެވެ.
ނ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ޖަނަވާރަކީ ޖަމަލާއި
ގެރިއާއި ބަކަރީގެ ތެރެއިން الثني ގެ އުމުރާއި އެއަށްވުރެ ދޮށީ އުމުރުކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު
2353
ވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ.
ރ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ސ ފީގެ އުމުރަކީ الثني ގެ
2354
އުމުރާއި އެއަށްވުރެ ދޮށީ އުމުރުކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : ހަދުޔުގެ އެންމެ މާތް ވައްތަރު
ހަދުޔުގެ އެންމެ މާތް ވައްތަރަކީ ޖަމަލެވެ. ދެން ގެރިއެވެ. ދެން ބަކަރިއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ މާތް ހަދުޔަކީ ޖަމަލު ކަމަށް
2355
ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެއެވެ.
ށ- އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާންކުރާ ޖަނަވާރުގެ ބާވަތާއި ބެހޭގޮތުން
ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވާ ގޮތުގައި އެންމެ މާތް ވައްތަރަކީ ޖަމަލު، ދެން ގެރި، ދެން ބަކަރި، ދެން
2351((اإلقناع يف مسائل اإلمجاع)) البن القطان)856/2(
2352 ((مراتب اإلمجاع)) (ص:)42.
2353((االستذكار)))250/4(.
2354((بداية اجملتهد)))376/1(.
2355((االستذكار)))10/2(.
540

2356
ކަންބަޅިބަކަރިއެވެ.
ނ- ނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔެއްގެ ގޮތުގައި ގެރިއަށްވުރެ ޖަމަލު މާތް ކަމަށް
2357
ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވެފައިވެއެވެ.
ރ- އަލްމަރުދާވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން)ގުރުބާނީ ކުރެވޭ ސ ފީގެ
ތެރެއިން(އެންމެ ރަނގަޅު އެއްޗަކީ ޖަމަލު، ދެން ގެރި، ދެން ބަކަރިއެވެ. އަދި މިއީ އެއްވެސް ޚިލާފެއް
2358
ނެތް ކަމެކެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ހަދުޔުގައި ހިއްސާވުމުގެ ހުކުން
މިކަފީގައި އެކުލެވިގެންވަނީ ޖަމަލާއި ގެރީގައި ހިއްސާވުމާއި ބަކަރީގައި ހިއްސާވުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ޖަމަލާއި ގެރީގައި ހިއްސާވުން
ޖަމަލާއި ގެރި ޤުރުބާން ކުރުމުގައި ހަތް މީހުންނާ ހަމައަށް ބައިވެރިވުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2359 ޝާ 2361 2360
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ)2362 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ
ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: އެއީ އާޔަތުގައިވާ އަކުރު (من)ه އައިސްފައިވަނީ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ބައެއްގެ މާނަ
2356((بداية اجملتهد)))376/1(.
2357((شرح النووي على مسلم)))137/6(.
2358((اإلنصاف)))53/4(.
2359((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)185 /1(، ((بدائع الصنائع)) للكاساين ( )223/2.
2360((روضة الطالبني)) للنووي)52/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)515/1(.
2361((كشاف القناع)) للبهويت)532 /2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)240/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني
)421/7(.
2362 البقرة: 196
541

2363
އެކުލެވޭ ގޮތަށެވެ. އެގޮތުން އާޔަތުން ފާޅުވާ މާނައަށް ބަލާފައި ހަދުޔުގައި ބައިވެރިވުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما أَّنه قال:)نََُرحان مع رسولِ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يومَ الُْدَيبِيةَِ البدََ نةَ عن سَبحعة
والَبقَرةَ عن سَبحعة(2364 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.)އަލްޙުދައިބިއްޔާ އަހަރު ރަސ ލާ ޢުމުރާއެއް ކުރެއްވުމަށް
ނިކުމެވަޑައިގަތުމުން މުޝްރިކުން އެކަމަށް ހުރަސް އަޅައިގަތް ދުވަހު ތިމަންމެން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمގެ
އަރިހުގައި ތިބީމެވެ. އަދި (ޢުމުރާއަށް މަގުފަހިނުވުމުން އަރިހުގައި ގެންދެވި ނިޢަމި ސ ފިތައް ކަތިލެއްވެވީ)
ކޮންމެ ހަތް މީހަކަށް ޖަމަލެއް އަދި ކޮންމެ ހަތް މީހަކަށް ގެރިއެއް މަގުންނެވެ.
ދެވަ ނައަ ކު ރު: ބަކަ ރ ގަ އިހި އ ސާވު ނ
ލޭ ދެއްކުން ވާޖިބުވެފައިވާ މީހަކަށް ބަކަރިއެއްގައި ބައިވެރިވުން ހުއްދައެއް ނ ނެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔު ކަތިލުން ވާޖިބުވެފައިވާ މީހަކަށް
2365
ބަކަރިއެއްގައި ބައިވެރިވުން ހުއްދަނުވާކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އަލްޤުރުޠުބީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބަކަރިތަކާ ބެހޭގޮތުން ބުނާނަމަ، ބުނެވޭނީ
2366
ދަންނަބެކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ އެތަކެތި ހިއްސާކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ންކަމަށެވެ.
ނ - އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބަކަރީގައި ހިއްސާވުން ހުއްދަވެގެންނުވާކަމަށް
2367
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
2363((احمللى)) اْلبن حزْمٍ)154/7).
2364رواه مسلم (1318)
2365((التمهيد)))140/12(.
2366((املفهم)))419/3(.
2367 ((شرح النووي على مسلم)))67/9(.
542

ތިންވަނަ އަކުރު : ކަތިލުމުގެ ބަދަލުގައި ހަދުގެ އަގު ސަދަގާތްކުރުން
ޤުރުބާނީގެ ބަދަލުގައި އޭގެ އަގު ޞަދަޤާތް ކުރުމަކުން ކަތިލުމަކަށް ނުފުދޭނެއެވެ.2368
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:)فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِ فَماَ اسحتَيحسَرَمنَِ ا حهَلحد يِ فَمَنح مَلحيََِحد فَصِياَمُثاََلثَةِ أَاَّيم يِف ا لَْحجِ وَسَبحعةَإِذَا
رَجَعحُتمح تِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنح مَلحيكَُنح أَهحلُهُ حاَضِرِي الحمَسحجِدِ ا لََْحرامِ(2369 މާނައީ: ފަހެ އުމުރާއަށްފަހު ހައްޖާ
ހަމަޔަށް ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ ހަދުޔުގެ ތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ފަހެ އެފަދަ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެމީހާ ހައްޖުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު އަދި ހައްޖުން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް
ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ. އެކަންއޮތީ އެމީހެއްގެ އަހުލުވެރިން ހުރުމަތް ތެރި
ވެގެންވާ މިސްކިތް ހުރި ރަށުގެ ވަޒަންވެރިން ކަމުގައި ނުވާ މީހަކަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ތަމައްތުޢުގެ މަގުން ހައްޖު ކުރާ މީހާއަށް ކުޅަދާނަވެއްޖެ ނަމަ ނަޢަމު ސ ފީގެ ތެރެއިން
ޖަނަވާރެއް ޤުރުބާނީ ކުރުން މާތްهلاه ވޮޑިގެންވަނީ ވާޖިބު ކުރައްވާފައެވެ. ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރެއް ނުވަތަ
އެފަދަ ޖަނަވާރެއް ގަތުމަށް އަގު ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ދެން ރޯދަ ހިފުމެވެ. ޤުރުބާން ކުރުމާއި އެކަމަށް ނުކުޅިދިއްޖެ
ނަމަ ރޯދަ ހިފުމާ ދެމެދު ކުރެވޭނެ އިތުރު އަޅުކަމެއް ނުވަތަ ރޯދައަށް ނުކުޅެދުންތެރިވާ ވަގުތު ރޯދައަށް
ބަދަލެއް ގެނަސްގެން ކުރެވޭނެ އިތުރު އަޅުކަމެއް މާތް هلاه ޝަރަޢަކުރެއްވާފައެއް ނުވެއެވެ.2370
ދޭއް: ސުންނަތް: عَنِ اب نِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما، عَنِ الَّنبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم أَّنه قال:)مَُّث لُحيهِ لَّ ابلَْجِويُهحدِي, فمَن مل
يَِ حد فلَحيصُمحثالثةَ أاَّيم يف الْجِ، وسَبعةً إذا رَجَعَإل أهلِه(2371މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރު نيبއާ صلَى هلا
علْ يههوسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެ މީހަކު ޙައްޖަށް އިހުރާން ބަންނާށެވެ. އަދި ޤުރުބާނީ ކުރާށެވެ.
2368 قرار هيئةكبار العل ماء رقم (43) واتريخ 13 \ 4 \ 1396 هـ يف الدورة الدورة الثامنة.))أبَاث هيئةكبار العل ماء(((308/2)))جملة
البحوث اإلسالمية(((213/4).))فتاوى اللجنة الدائمة- اجملموعة األوىل((11) / (342.
2369 البقرة: 196
2370((جملة البحوث اإلسالمية)))208/4(.
2371رواه البخاري (1691) واللفظ له، ومسلم (1227)
543

ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ މީހަކު ރޯދަ ހާިފެށވެ. ހައްޖުގެ ދުވަސްވަރު ތިން ދުވަހެވެ. އަދި އާއިލާއަށް އެނބުރި
އައުމަށްފަހު ހަތް ދުވަހެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - ހަދުޔުގެ އަޅުކަމުގެ އަސްލު މަގުސަދަކީ ލޭ އޮހޮރުވުމެވެ. އެ ތަކެތީގެ މަހުގެ ފައިދާއަކީ އިތުރު
މަގުސަދަކެވެ. އަދި ލޭ އޮހޮރުވުމެއް ނެތި ޞަދަޤާތުގެ ގޮތުގައި އޭގެ އަގު ދިނުމުގައި އަސްލު މަގުސަދު
2372
ގެއްލިގެންދެއެވެ.
ށ - ހައްޖުގެ އަޅުކަމަކީ ކަނޑައެޅޭ ގޮތެއްގެ މަތީން ކަނޑައެޅޭ ވަގުތެއްގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ކުރެވޭ އަޅުކަމެއް
ކަމުން ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުން އެއްކިބާވުން ހުއްދައެއް ނ ނެވެ. ކަނޑައެޅޭ ވަގުތެއްގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް
ޝަރަޢަކުރެވޭ އަޅުކަންތަކަކީ އިޖުތިހާދުކޮށްއގެން އޭގެ އަސްލުތައް ބަދަލުކުރެވޭނެ ކަމެއްނ ނެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި: ހާޖީ އެކުގައި ހަދުޔު ގެނައުމާއި އޭގައި ގިލަފަތި އެޅުވުމުގެ ހުކުން
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ޤުރުބާންކުރާ ޖަނަވާރު ހާޖީ އެކުގައި ގެނައުމާއި އޭގައި ގިލަފަތި އެޅުވުމުގެ
ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ހަދުޔު އެކުގައި ގެނައުމުގެ ހުކުން
ޤުރުބާންކުރާ ޖަނަވާރު ހާޖީ އެކުގައި ގެނައުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އަދި މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ
ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން ބޭރުން ގެނައުމެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަރަމުން ބޭރު ސަރަޙައްދުން ގެންނަ
ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރަކީ މުސްލިމުންގެ އިއްތިފާޤުގައިވާ ގޮތުން، ހަރަމުގެ ސަރަޙައްދުން ގަންނަ ޖަނަވާރަށްވުރެ
2372((جملة البحوث اإلسالمية)))209/4(، ويـنظْ ر: ((حتفة املودود)) البن القيم (ص:)65.
544

2373
މޮޅުއިތުރު ޖަނަވާރެއްކަން އެނގެއެވެ.
ށ - އަލްޢިރާޤީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާން ކުރެވޭ ޖަނަވާރު އެކުގައި ގެނައުމަކީ
2374
މުސްތަޙައްބު ކަމެއް ކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން ވަނީ އެއްބަސްވެފައެވެ.
ނ- އަލްމަރުދާވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔު އެކުގައި ގެނައުމަކީ ސުންނަތަކެވެ.
ނަދުރެއްގެ މައްޗަށް ނ ނީ ވާޖިބެއް ނ ނެވެ. ޢަރަފާތުގައި (ހަދުޔާއެކު) މަޑުކޮށްގެން ހުރުން
2375
މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން މުޤައްދަސް ބިމާއި އާދައި ބިން އޭގައި ހިއްސާވެގެންދެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ހަދުޔުގެ ޖަނަވާރުގައި ގިލަފަތި އެޅުވުމުގެ ހުކުން
2376
ހަދިޔުގެ ޖަނަވާރުގެ ތެރެއިން ޖަމަލާއި ގެރީގައި ގިލަފަތި އެޅުވުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢިލްމުވެރިންގެ އިޖުމާއުން ހަދުޔު
ކަތިލުމަށް އައްޔަންކުރެވޭ ޖަނަވާރުގައި ގިލަފަތި އެޅުވުން ހުއްދައެވެ. އަދި އެ ބެކަލުންގެ އަރިހުގައި އެއް
ފައިވާންކިބައިން ގިލަފަތި އެޅުވުމުން ފުދޭނެއެވެ. އަދި ގިލަފަތި އެޅުވޭ ޖަނަވާރުކަމަށް އެބޭކަލުން
2377
އެއްބަސްވެފައިވާ އެއްޗަކީ ޖަމަލާއި ގެރިއެވެ.
ށ - އިބުނު ބަޠާލު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ހަދުޔުގައި ގިލަފަތި އެޅުވުމުގެ ސަގާފަތާ
މެދު ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ. އަދި އެ ސަގާފަތަކީ އެ ހަދުޔުގެ ނިޝާނެއް ކަމަށް ވެސް
2378
ވިދާޅުވި އެވެ.
2373((جمموع الفتاوى)))92-91/26(.
2374((طرح التثريب)))34/5(.
2375((اإلنصاف)))73/4(
2376((شرح النووي على مسلم)))212/8(. ((طرح التثريب)))34/5(.
2377((التمهيد)))264/22(.
2378((شرح صحيح البخاري)))381/4(.
545

ނ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ޖަނަވާރަކީ ޖަމަލެއް ނުވަތަ
ގެރިއެއް ނަމަ ފައިވާންކިބައެއް، ނުވަތަ ދެ ފައިވާންކިބަ، ނުވަތަ އެފަދަ އެއްޗެއް އެޅުން (މުސްތަޙައްބުވުމާ)
2379
މެދު އިޚުތިލާފެއް ނުވެއެވެ.(
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ކަތިލުމުގެ ވަގުތު
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ކަތިލުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތާއި ކަތިލުމުގެ ފަހު ވަގުތެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު
ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލުމުގެ ވަގުތު ފެށެނީ ޔައުމުއްނަހުރުގެ (ހެނދުނުން) ފެށިގެންނެވެ. އެއީ
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް ހަނަފީ މަޛުހަބު ބުނާ ގޮތުން ސަދަގާތުގެ ގޮތުން ހަދިޔާކުރެވޭ
ޖަނަވާރުތައް ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ ކުރިން ގުރުބާންކުރުން ހުއްދައެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ ސަދަގާތުގެ ގޮތުން
ހިލޭސާބަހަށް ކުރެވޭ ކަމެއް ކަމުގައި ވާތީއެވެ. އަދި އެއީ ހަދިޔާއަކަށްވާތީއެވެ. އަދި އެފަދަ ސަދަގާތުގެ
މަގުސަދަކީ އެ ޖަނަވާރުތަކުގެ މަސް ހަރަމުގެ އަހުލުވެރީންނަށް ފޯރުކޮށްދިނުން ކަމުގައި ވާތީއެވެ. ނަމަވެސް
ސަދަގާތުގެ ގޮތުން ހަދިޔާކުރެވޭ އެފަދަ ޖަނަވާރުތައް ވެސް ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ކަތިލުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ.
2380
އެހެނީ އެދުވަހު އެތަކެތި ލޭ އޮހޮރުވުމުގައި ޤުރުބާން ކުރުމުގެ މާނައާއި ރ ހު ބޮޑަށް ފާޅުވެގެންދާނެތީއެވެ.
2381
ދަނެއު، ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލުމުގެ ވަގުތު ފެށޭ ވަގުތާމެދު މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
2382
މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް ޔައުމުއްނަހުރުގެ ހެނދުނެވެ.
ދަލީލު:
2379 (بداية اجملتهد)))377/1(.
2380((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)73 /4(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)162/3(.
2381((مواهب اجلليل)) احلطاب)273/4(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(243/5).
ه
2382((كشاف القناع)) للبهويت)414 /2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)245/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني
)456/7(.
546

އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَاَل تَُحلِقُوا رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ ا حهَلحديُحَِملَّهُ)2383 މާނައީ: އަދި هَ دْى، އެ ކަތިލުމުގެ محلއަށް ފޯރައްޖައުމަށް
ދާނދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ ނުބާލާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޤުރުބާންކުރެވޭ ޖަނަވާރު އޭގެ މަހައްލަށް ވާސިލުވުމަށްފަހު ނީނީ ބޯ ބޭލުން
ހުއްދަނުވެއެވެ. އަދި ޤުރުބާނީ ދުވަހު ނ ނީ ބޯ ބޭލުމުގެ އަޅުކަން ނުހިނގާކަން އެ މަތިވެރި އާޔަތުގައި
ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލުމުގެ ވަގުތު ފެށޭނީ ޔައުމުއްނަހުރުގެ ދުވަހުންނެވެ.2384
ށ - (ف كَُلُوا مِنحهَا وَأَطحعِمُوا الحباَئسَِالحفَقرَِيمَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح)2385މާނައީ: ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ކައިއުޅޭށެވެ!
އަދި ދަތިحال ގައިވާ فقير ންނަށް (އެއިން) ކާންދޭށެވެ! ދެން އެއުރެންގައިވާ ކުނި މިލަތައް ، އެއުރެން
ފިލުވާހުށިކަމެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހައްޖަށްފަހު ހަށިގަނޑުން މިލަތައް ދޮވެ ފެންވެރުމާ ބެހޭ ޙުކުމަކީ ޤުރުބާނީ ދުވަހަށް
ޚާއްޞަ ޙުކުމެއް ކަންއެނގެއެވެ. އަދި އެދުވަހުގައި ޤުރުބާނީ ކުރުމާއި އެއިން މަސް ކެއުމުގެ ޙުކުން ވަނީ
ތަރުތީބުކުރެވިފައެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލުމުގެ ވަގުތު ފެށޭނީ ޔައުމުއްނަހުރުގެ
2386
ދުވަހުންނެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް
ހ -عن ححفَصةََ رضَِيَهُلاعنها:))أ نَّ النبَّ صلَّى هلا عليه وسلََّم أمَرَأزواجَه أن حَيحلِلحنَعامَحَجةَِّ الوداعِ، قالتحفصة: فقُلحتُ:
ما مينَ عكُ أن تُُلَِّ؟ فقال: إيِن لَّب حد تُ رأسي، وقَ لَّحد تُ هَحدييِ، فال أُحِلُّ حىت أنََُر هَحدييِ(2387 މާނައީ: މާތް اله
2383البقرة: 196
2384((جملة البحوث اإلسالمية)))195 ،187/4(
2385احلج: 29-28
2386 ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)186 /1(.
2387 رواه البخاري (1697)، ومسلم (1229) واللفظ له.
547

ރުއްސުންލެއްވި ޙަފުޞަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيب އާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم
އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންނަށް ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި (ޢުމުރާ ފުރިހަމަ ކުރުމަށްފަހު)
އިހުރާންކަނޑުއްވައިލުމަށް އެންގެވިއެވެ. ޙަފުޞަތުގެފާނު ވިދާޅުވެތެވެ. އެހިނދު ތިމަން ދެންނެވީމެވެ.
ކަލޭގެފާނު އިހުރާން ކަނޑުއްވައިނުލައްވަނީ ކީވެތޯއެވެ؟ އެ ހިނދު އެ ކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ القهرانގެ މަގުން
އިހުރާން ބަންނަވައިގެން ކަމަށްވާތީ) ޢުމުރާއި ހައްޖުއެއްކޮށްގެން ކުރެއްވުމަށް އިހުރާން އަޅުއްވައިގެން
ކަމަށްވާތީ(ފަހެ ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނު ވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް ތަތްކޮށްފައެވެ. އަދި ކަތިލުމަށް
ގެންނެވި ހަދުޔުގައި (ޖަނަވާރުގައި) ވަނީ ގިލަފަތި އެޅުވިފައެވެ. އެހެންކަމުން އެ ހަދުޔު ކަތިލެވުމުގެ ކުރިއަކުން
ތިމަންކަލޭގެފާނަކަށް އިހުރާން ކަނޑައެއް ނުލެވޭ ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހ - އެ ހަދީސުގައި އިހުރާން ކަނޑައިލުން ޤުރުބާނީގެ މައްޗަށް އެކަށެއެޅިފައިވާތީވެ، ޤުރުބާން ކުރާ ދުވަހު
ނ ނީ އިހުރާން ކަނޑައިލުމަށް ހުއްދަ ނުލިބޭކަން އެނގެއެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލުމުގެ
2388
ވަގުތު ފެށޭނީ ޔައުމުއްނަހުރުގެ ދުވަހުންނެވެ.
ށ - ޢީދު ދުވަހުގެ ކުރިން ޤުރުބާނީ ޖަނަވާރު ކަތިލުން ހުއްދަވެގެން ވީނަމަ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އެކަން
2389
ކުރެއްވީހެވެ. އަދި އެއީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމެކެވެ. އަދި އަޅުކަމެއް އޭގެ ވަގުތު ވަނުމުގެ ކުރިއަކުން ސައްހަ
2390
ނުވާނެއެވެ.
ދެވަ ނައަ ކު ރު: ހ ދު ޔު ކަތި ލު މު ގެ ފަ ހު ވަ ގު ތު
ކަތިލުމުގެ އެންމެ ފަހު ވަގުތާ ބެހޭގޮތުން ޢިލްމުވެރިން ޚިޔާލުތަފާތުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ
2388وانظر أياضا: ((جملة البحوث اإلسالمية)))187/4(.
2389 ((مغين احملتاج)) للشربيين)516/1(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))192/4(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))29/18(. ((جمموع فتاوى
ورسائل العثيمني(((90/25).
2390 ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين
548

މަޝްހ ރު ދެ ޤައުލެކެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ކަތިލުމުގެ ފަހު ވަގުތަކީ ޔައުމުއްނަޙުރަށްފަހު ދެ ދުވަސް ވަންދެނެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުބާނީ
ދުވަހަށްފަހު ދެދުވަސް ވަންދެން ކަތިލުމުގެ ވަގުތު ދެމިގެންދާނެއެވެ. އެގޮތުން ޤުރުބާނީގެ ޖުމްލަ ދުވަހަކީ
2393 2392 2391
ތިން ދުވަހެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން (ليِحشَهَدُوا مَناَفعَِهَُلمح وَيحذَكُُروا اسحمَ ا لََِّّ يِف أَاَّيممَعحلُوماَت علََى ماَ رزَقََ هُمح منِح هَِبيمةَِ احأَلنحعاَمِ)2394މާނައީ:
އެއީ އެއުރެންނަށްހުރި (دينى އަދި دنيوى) މަންފާތަކެއް ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ
ދުވަސްތަކެއްގައި، އެއުރެން لَّاގެ اسم ފުޅު ހަނދުމަކޮށް އުޅުމަށެވެ. نعم ސ ފީގެ نعمة އެއުރެންނަށް
ދެއްވިކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ކައިއުޅޭށެވެ! އަދި ދަތިحال ގައިވާ فقيرންނަށް (އެއިން)
ކާންދޭށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުން ދޭހަވަނީ އެއީ ޤުރުބާނީގެ ދުވަހާއި އޭގެ ފަހުން ދެދުވަސް ކަމަށެވެ. އޭގެ
ހެއްކަކީ (املعلومات) ގެ ލަފުޒެވެ. އެ ލަފުޒު ދަލާލަތުކުރަނީ ކުޑަ އަދަދެއްގެ އެންމެ ގިނަ ގުނައަށެވެ. އެއިން
ޔަޤީންވާ އެއްޗަކީ ތިން ދުވަސްކަމަށެވެ. ތިން ދުވަހުގެ ފަހުން އަންނަ ދުވަސްތަކަކީ ޔަޤީން
2395
ދުވަސްތަކެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އެ ދުވަސްތައް ކަތިލުމުގެ ދުވަސްކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عَنِ اب نِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما،)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم نَى أن تؤُكَلَ لُْومُ األضاحيِ بعدَ
ثال ث(2396 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
2391((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)73 /4(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)162/3(.
2392((مواهب اجلليل)) للحطاب)273/4(، وينظر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(243/5).
ه
2393((اإلنصاف)) للمرداوي)63/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)245/3(.
2394احلج: 28
2395 ((بداية اجملتهد)) البن رشد)436/1(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))201/4(.
2396رواه البخاري (5574)، ومسلم (1970) واللفظ له.
549

ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ތިން ދުވަހަށް ފަހު އުޟުޙިޔާއަށް ކަތިލުން މަނާކުރެއްވިއެވެ.
ތިނެއް: ޞަޙާބީންގެ އަމަލުތައް: އުޟިޙިޔާ ކަތިލުމުގެ ދުވަސްތައް ގުނުމުގައި ޞަޙާބީންގެ ޢަމަލުތައް
ބިނާވެފައިވަނީ އެއީ ޢީދު ދުވަހާއި އޭގެ ދެދުވަސްކަމަށެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ޢުމަރުގެފާނާއި ޢަލީގެފާނާއި އިބުނު
ޢުމަރުއާއި އަބ ހުރައިރާއާއި އަނަސްއާއި އިބުނު ޢައްބާސް ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ޞަޙާބީންގެ
ތެރޭގައި އިދިކޮޅު ރައުޔެއް އޮތްކަމެއް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ޞަޙާބީންގެ އެ އަމަލަކީ ޚިޔާލެއްގެ
މައްޗަށް ބިނާކުރެވިފައިއޮތް އަމަލެއްކަމުގައި ނުބުނެވޭނެއެވެ.2397
ދެވަނަ ޤައުލު: ކަތިލުމުގެ ފަހު ވަގުތަކީ ޔައުމުއްނަޙުރަށްފަހު އައްޔަމުއްތަޝްރީޤުގެ ތިންވަނަ ދުވަހު
އިރުއޮއްސޭ ވަގުތެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުބާނީގެ ދުވަހަށްފަހު ތިން ދުވަސް ވަންދެން ކަތިލުމުގެ ވަގުތު
ދެމިގެންދާނެއެވެ. އެގޮތުން ޤުރުބާނީގެ ޖުމްލަ ދުވަހަކީ ހަތަރު ދުވަހެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2398 ޙަންބަލީ
2401 2400 2399
މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ އިބުނުލްމުންޛިރުއާއި އިބުނު ތައިމިއްޔާއާއި އިބުނު
2404 2403 2402
ބާޒުއާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންއާއި ސަޢުދުޢަރަބިޔާގެ ދަންނަބޭކަލުންގެ އެންމެ މަތީ މަޖިލިސްގެ
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން (ليِحشَهَدُوا مَناَفعَِهَُلمح وَيحذَكُُروا اسحمَ ا لََِّّيِف أَاَّيممَعحلُوماَت علََى ماَ رزَقََ هُمح منِح هَبيِمةَِ احأَلنحعاَمِ)2405މާނައީ:
އެއީ އެއުރެންނަށްހުރި (ديىن އަދި دنيوى) މަންފާތަކެއް ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ
2397((احمللى)) اْلبن حزْمٍ)،377/7 378 رقم)982، ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(243/5).
ه
2398((اجملموع)) للنووي)380/8(.
2399((اإلنصاف)) للمرداوي)63/4(.
2400((زاد املعاد)))291/2(.
2401((الفتاوى الكربى)) البن تيميةَ)385/5(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)63/4(.
2402((جمموع فتاوى ابن ابز)))78/16(
2403((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))90/25(.
2404((جملة البحوث اإلسالمية)))213/4(.
2405احلج: 28
550

ދުވަސްތަކެއްގައި، އެއުރެން لَّاގެ اسم ފުޅު ހަނދުމަކޮށް އުޅުމަށެވެ. نعم ސ ފީގެ نعمة އެއުރެންނަށް
ދެއްވިކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ކައިއުޅޭށެވެ! އަދި ދަތިحال ގައިވާ فقيرންނަށް (އެއިން)
ކާންދޭށެވެ!
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަދުޔު ކަތިލެއްވެވީ ޔައުމުއްނަޙަރުގައެވެ. 2406
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޔައުމުއްނަޙަރުގެ ދުވަހަށްފަހު އެއް ދުވަސް ނުވަތަ ދެ ދުވަސް ފަހުން ޤުރުބާނީ
ކަތިލުން މަނާކޮށްފައި ނުވެއެވެ. އަދި ތިންވަނަ ދުވަހަކީ އޭގެ ކުރިން އޮތް ދެދުވަހާއި ތަފާތު ދުވަހެއް ކަމަށް
ނުބެލެވެއެވެ. ސަބަބަކީ އެ ދުވަހުގައި ވެސް ހައްޖުގެ އެއް ރުކުންކަމުގައިވާ ހިލައުކުމުގެ އަޅުކަން
2407
ފުރިހަމަކުރެވެއެވެ.
ށ- عن جُبحَرِي ب نِ مطُحعمِ رضَِيَهُلاعنه، عن النبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم أَّنه قال: (ك لُّ منًِ مَنحٌَر، وك لُّ أاَّيمِ الَّتشري قِ ذَبححٌ)2408
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖުބައިރު ބުނި މުޠުޢިމު، نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މިނާގެ ހުރިހާ ތަނަކީ ޤުރުބާން ކުރުން ހުއްދަ ތަންތަނެވެ.
އަދި ތަޝްރީޤުގެ ހުރިހާ ދުވަސްތަކަކީ ކަތިލެވޭ ދުވަސްތަކެވެ.
ބުއްދީގެ ދަލީލު: ތަޝްރީޤުގެ ތިން ދުވަހަކީ މީނާގެ ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ ހިލަ އުކެވޭ ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ
ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ ތަކުބީރުގެ ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ ރޯދަ ހިފުން މަނާ ދުވަސްތަކެވެ. އެހެންކަމުން
ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި އެ ހުރިހާ ހުކުމެއް ވަނީ ގުޅިލާމެހިފައެވެ. ވީއިރު އިޖުމާޢެއް ނެތި ނުވަތަ ކިބާތީ
ދަލީލެއް ނެތި އެ ދުވަސްތަކުގައި ކަތިލުން މަނާ ކުރެވޭނީ ކިހިނެއް ހެއްޔެވެ؟!2409
2406أخرجه البخاري (1691)، ومسلم (1227) مطواال.
2407((األم)))248/2(.
2408رواه أمحد (16797)، وابن حبان (3854)، والطرباين (1583) (138/2)، والبيهقي (10525). قال ابنالقّيهم يف))زاد املعاد((
(291/2): رهويمن وجهني خمتلف هني يش دُّ أحدمها اآلخر، ورهويمن حديهث جبهري ب هن مطعهمٍ، وفيه انقطاعٌ، ووثَق رجاله اهليثمييف))جممع الزوائد((
(27/4)، وقال البوصريي يف))إحتاف اخلرية املهرة(((211/3): له شاهد، وص حَحه األلباين يف))صحيح اجلامع(((4537).
2409((زاد املعاد)) البن القيم)319/2(
551

މައްސަލައެއް : ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ މުސްތަޙައްބު ވަގުތު
ކަތިލުމުގެ މުސްތަޙައްބު ވަގުތަކީ ޢީދު ދުވަހު، ހިލަ އުކައި ނިމުމަށްފަހު އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމުގެ
އިހަށް ނުވަތަ ކުރުކުރުމުގެ ކުރިންނެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما:)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم رمى سَبحعَ حَصَيات منِ
بط نِ الوادي، مث انصَرفََ إل امَلنححَرِ فَنحَرَ(2410 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ވާދީގެ ހަމަބިމުގައި ހުންނަވައިގެން ހަތް ހިލަ އުކާލެއްވުމަށްފަހު
އެނބުރި ޤުރުބާން ކުރާ ތަނަށް ވަޑައިގެން ކަތިލެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް
ހިލަ އުކާލުމާއި، ދެން ހަދުޔުގެ ޖަނަވާރެއް ހުރިނަމަ ކަތިލުމާއި، ދެން ބޮލުން އިސްތަށި ފިލުވުމަކީ
2411
ޙައްޖުވެރިޔާގެ ސުންނަތް ކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ.
ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު
ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކާލެއްވުމަށްފަހު، ޖެހިގެން ފަހަތަށް ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލެއްވިއެވެ. ދެން ބޮލުގެ
އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު ތަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވިކަން ސާބިތުވެފައިވެއެވެ. އިލްމުވެރިން
2412
އިއްތިފާޤުވެފައިވަނީ ސުންނަތްގޮ ތަކީ އެއީކަމަށެވެ.
ދަނެއު، އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. ފުރަތަމަ ހިލަ އިކުން ދެން ކަތިލުން ދެން ބޮލުން އިސްތަށި ފިލުވުމުގެ
ތަރުތީބަށް އަމަލުކުރުމާމެދު ޢިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެފައިވެއެވެ. ނަމަވެސް އިބުނުލްޖަހުމު އަލްމާލިކީ އެ
2410رواه مسلم (1218).
2411((االستذكار)))394/4(((التمهيد)))267/7(
2412((بداية اجملتهد)))352/1(.
552

ތަރުތީބު އިސްތިސްނާކުރެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ." ޠަވާފު (ޠަވާފުލްއިފާޟާ) ފުރިހަމަ ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު
ނ ނީ ބޮލުން އިސްތަށިތައް ނުފިލުވޭނެއެވެ." އިބުނު ޙަޖަރު އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ފަހަރެއްގައި
އިބުނުލްޖަހުމު އަލްމާލިކީ ޢުމުރާއަށް ގިޔާސްކުރައްވައި ގެން ވިދާޅުވި ރައުޔެއްކަމަށް ވެދާނެއެވެ. އެއީ ޢުމުރާގައި
ބޮލުން އިސްތަށިތައް ފިލުވައިލެވެނީ ޠަވާފު ނިމުމަށްފަހުގައިކަމަށްވާތީއެވެ. އިބުނު ޙަޖަރު އިތުރަށް
ވިދާޅުވިއެވެ. އަލްނަވާވީ އިބުނުލްޖަހުމު އަލްމާލިކީއަށް ރައްދު ދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ތަރުތީބަށް އިޖުމާޢު
ލިބިފައިވެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި އިބުނު ދާޤީޤުލްޢީދު ވެސް އިބުނުލްޖަހުމު އަލްމާލިކީއަށް ރައްދުދެއްވިއެވެ.2413
ފަސްވަނަ ކަފި : ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ތަން
ހަދުޔު ކަތިލެވޭ ތަނަކީ ހަރަމުގެ ސަރަޙައްދެވެ. އެއީ މީނާގެ ބިމަށް ޚާއްސަވެފައިވާ ކަމެއް ނ ނެވެ.
ނަމަވެސް މީނާގެ ބިމުގައި ހަދުޔު ޤުރުބާން ކުރުން މޮޅުއޮތުރުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި2414 ޝާފިޢީ
2416 2415
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَاَل تَُحلِقُوا رؤُُوسكَُمح حَىَّت يَبحلُغَ ا حهَلحديُحَِملَّهُ)2417 މާނައީ: އަދި هَ دْى، އެ ކަތިލުމުގެ محلއަށް ފޯރައްޖައުމަށް
ދާނދެން ތިޔަބައިމީހުން ބޯ ނުބާލާށެވެ!
ށ - (مَُّث حَِملُّهَا إِلَ الَحبيحتِ الَحعتيِقِ) 2418 މާނައީ: ދެން އެއަށްފަހު، އެތަކެތި ކަތިލުމުގެ محلއަކީ، ޒަމާންވީ
ގެފުޅުއަރިހެވެ. (އެބަހީ: مكةهގެ حرمهފުޅެވެ.)
2413((فتح الباري)))571/3(.
2414 ((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)186/1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)224/2(.
2415((اجملموع)) للنووي)191 ،187/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)187/3(.
2416((اإلنصاف)) للمرداوي)376/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)416/2(.
2417البقرة: 196
2418 احلج 33
553

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާޔަތުގައި ސާފުކޮށް ބަޔާންކުރެވިފައިވަނީ ގުރުބާންކުރުމުގެ ޝިޢާރު ފާޅުކުރެވޭ ތަނަކީ
2419
ހަރަންފުޅުގެ ސަރަހައްދުކަމެވެ. އަދި ހަދުޔަކީވެސް ޤުރުބާނީގައި ހިމެނޭ ކަމެކެވެ.
ނ- (هَحداًياَبلغَِ الح كَحعبةَِ) 2420މާނައީ: كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މުޤައްދަސް ސަރަޙައްދުން ބޭރުގައި ކަތިލުން ހުއްދަ ނަމަ، އެތަކެތި ކަޢުބާއަށް
ވާޞިލްވުމުގެ ވާހަކަ ދެއްކުމުގެ މާނައެއް ނުވެއެވެ. މި ޙުކުމަކީ، ޝިކާރަކުރުމުގެ ކައްފާރާއެއްގެ ގޮތުގައި
2421
އައިސްފައި އޮތް އަމުރެއް ކަމުގައިވިޔަސް، އެއީ ޤުރުބާނީކުރުމުގެ އުސ ލެއްކަމުގައި ބެލެވެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: އެކެއް:ސުންނަތް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ.)نََُرحتُ ها
هنا، وِمنًكلُّها مَنححَرٌ(2422 ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަތިލެއްވީ މިތަނުގައެވެ. އަދި މުޅި މިނާއަކީ ޤުރުބާނީ ކުރުން
(ކަތިލުން) ހުއްދަ ތަނެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުން ދޭހަވަނީ ޤުރުބާނީތަކާއި ހަދުޔުތައް މައްކާއާއި މީނާއާއި ހަރަންފުޅުގެ ކޮންމެ
2423
ސަރަހެއްދެއްގައި ވިޔަސް ކަތިލެވިއްޖެ ނަމަ ސައްހަކަމެވެ.
ހަވަނަ ކަފި : ވާޖިބު ހަދުޔުގެ އިތުރުން ސަދަގާތުގެ ގޮތުން އިތުރު ހަދިޔު ކަތިލުމުގެ ހުކުން
ހައްޖު ކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިން މައްކާގެ އަހުލުވެރީން ފިޔަވައި القهرانއާއި التمتُّعއާއި اإلفرادގެ ވައްތަރަށް ހައްޖު
ކުރާ މީހުން، ވާޖިބު ހަދުޔުގެ އިތުރުން ސަދަގާތުގެ ގޮތުން، އިތުރު ހަދިޔު ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އަދި
ހައްޖު ކުރާ މީހުންނާއި ނުކުރާ މީހުންނަށް ވެސް ސަދަގާތުގެ ގޮތުން ހަދިޔު ކަތިލުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
2419((احمللى)) اْلبن حزْمٍ)156/7 رقم)836،
2420املائدة 95
2421((بدائع الصنائع)) للكاساين)224/2(، ((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين ( )186/1.
2422 رواه مسلم (1218)
2423((احمللى)) 156/7(رقم)836.
554

ހ - عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما يف حديِثه الطَّوي لِ يف صِفَةِحَجةَِّالنبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم:)مث انصَرفََ إل املنحَرِ،
فَنحََرثالثًً وستنَِي بِيدَِه، مث أعطى علًّيا، فنحر ما غََرب، وأحشركََه يف هَحديِه، مث أمَرَمنِ كُلِبدَنةببحضَعةَ، فجُعِلَحت يف قِحد ر، فطُبِخَ حت ،
فأ كَال منِ لَْحمهِا وشَرِاَب منِ مَرِقَها(2424މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ވާރިދުވެފައިވާ
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ކުރެއްވި ގޮތް ބަޔާންކުރެވިފައިވާ އެ ދިގު ހަދީސްގައިވެއެވެ.
އެއަށްފަހު އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ކަތިލާ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އަމިއްލަ އަތްޕުޅުން ފަސްދޮޅަސް ތިން
ޖަމަލު ކަތިލެއްވެވިއެވެ. ދެން ކަތިލެއްވުން ޢަލީގެފާނާ ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބާކީ ހުރި
ހަދުޔުތައް ކަތިލެއްވެވިއެވެ. ކީރިތި ރަސ ލާ އެކަލޭގެފާނު ންގެ ހަދުޔުގައި ޢަލީގެފާނު ހިއްސާ ކުރެއްވެވިއެވެ.
ދެން ކޮންމެ ހަދުޔަކުން މަސްކޮޅެއް ނެންގެވުމަށް ޢަލީގެފާނަށް އެންގެވިއެވެ. ފަހެ އެ މަސްތައް ތެއްޔަކަށް
އެޅުނެވެ. ދެން ކައްކާލެ ވުނެވެ. ދެން އެ ދެ ބޭކަލުން (އިތުރު އެކަލޭގެފާނާއި ޢަލީގެފާނު) އެއިން
ފަރީކުޅުއްވިއެވެ. އެދި އޭގެ ސުރުވާ ހިއްޕެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އެކައްޗަށްވުރެ ގިނައިން ކަތިލެވޭ ތަކެއްޗަކީ މުސްތަޙައްބުގެ ގޮތުން ކުރެވޭ ސަދަގާތެއްކަން އެނގެއެވެ.2425
ށ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت: (أهح دَى النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم مرةًَّ غَنماً)2426 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެއްފަހަރަކު نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހަރަންފުޅަށް) ހަދުޔު ވާޖިބު
ވުމެއް ނެތި އަދި ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއްވެސް ނެތި ހަމައެކަނި ސަދަގާތްކޮށްގެން އިހުސާންތެރިވުމުގެ ގޮތުން
ހަރަންފުޅުގެ އަވަށްޓެރިންނާއި، ފަޤީރުންނާއި، ނިކަމެތިންނާއި އެތަނަށް ޒިޔާރަތްކުރާ ފަރާތްތަށް ހިމެނޭ ގޮތަށް(
ބަކަރިއެއް ހަދިޔާކުރެއްވިއެވެ.
ދަނެއު: އުމުރާއާއި ހައްޖަށް ނުދާ މީހުންނަށް ވެސް ހަރަމަށް ހަދުޔު ދިނުން ޝަރުޢީ ގޮތުން ހުއްދަކަން އެ
2424رواه مسلم (1218)
2425((أضواء البيان)) للشنقيطي)197/5(، ويـنظْ ر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(113/2).
ه
2426رواه البخاري (1701) واللفظ له، ومسلم (1321)
555

ހަދީސުން އެނގެއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު: އަލްޤަރާފީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސަދަގާތަށް ހަދުޔު ދިނުމާ
ގުޅޭގޮތުން އެއްވެސް އިޚުތިލާފެއް އޮތް ކަމެއް ތިމަންނައަކަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ. ރަސ ލުهلاهޞައްލަ هلاه
ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ނާޖިޔަތުލްއަސްލަމީއާއި އެހެނިހެން ބޭކަލުންނާއެކު ސަދަގާތުގެ ގޮތުން ހަދުޔު
2427
ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި ކުރީގެ ސަލަފުގެ ބޭކަލުން ވެސް އަމަލު ކުރައްވަމުންގެންދެވީ އެގޮތަށެވެ.
ހަތްވަނަ ކަފި : ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ސަދަގާތުގެ މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމާއި
ތަމައްތުޢުއާއި ޤިރާނުގެ މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމާއި ފިދުޔައިގެ
ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ ތަކެތި އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމާއި ކައްފާރާތުގެ ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ ތަކެތި
އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުންތަކެވެ.
ފު ރަ ތަ މަ އަ ކު ރު:ސަ ދަގާ ތު ގެމަ ގު ނކަތިލެވޭހަ ދު ޔު ގެމަ ސއަމިއ ލަ އަ ށކެ އު މަ ށ ބޭ ނު ނ ކު ރު މު ގެހު ކު ނ
ސަދަގާތުގެ މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން
ا- (ف كَُلُوا مِنحهَا وَأَطحعِمُوا الحباَئسَِالحفَقرَِي)2428މާނައީ: ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ކައިއުޅޭށެވެ! އަދި
ދަތިحال ގައިވާ فقير ންނަށް (އެއިން) ކާންދޭށެވެ!
ب- (فَإِذَاوَجَبحتَ جُنُوهَُبا ف كَُلُوامِنحهَا)2429 މާނައީ: ފަހެ، އެތަކެތި (ކަތިލުމަށްފަހު) ވެއްޓުމުން އެއިން
2427((الذخرية)))354/3(.
2428احلج 28
2429احلج 36
556

ތިޔަބައިމީހުން ކާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އެ ދެ ބާވަތުގައި (ހަދުޔުއާއި އުޟުޙިޔާގައި) ވެސް ޤުރުބާންކުރާ ޖަނަވާރުން ކެއުމަށް
އަމުރުކުރެވިފައިވެއެވެ. އެ އަމުރު ލާޒިމުވުމާ ބެހޭގޮތުން އެންމެ ކުޑަމިނުން ބުނަން ޖެހޭ އެއްޗަކީ އެއީ
2430
މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމުގައިއެވެ. އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔުގެ މަސް ކެއުމަށް އަމުރު
2431
ކުރެވިފައިވަނީ ޤުރުއާނުންނެވެ. އަދި އުޟުޙިޔާގެ މަސް ކެއުމަށް އަމުރު ކުރެވިފައިވަނީ ސުންނަތުންނެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلاعنهما يف حديِثه الطَّوي لِ يف صِفَةِحَجةَِّالنبِصلَّى هُلاعليه وسلَّم:)مث انصَرفََ إل املنحَرِ،
فَنحَرَثالثًً وستنَِي بِيدَِه، مث أعطى علًّيا، فنحر ما غََرب، وأحشركََه يف هَحديِه، مث أمَرَمنِ كُلِبدَنةببحضَعةَ، فجُعِلَحت يف قِحد ر، فطُبِخَ حت ،
فأ كَال منِ لَْحمهِا وشَرِاَبمنِ مَرِقَها(2432މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ވާރިދުވެފައިވާ
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ ހައްޖުގެ އަޅުކަން ކުރެއްވި ގޮތް ބަޔާންކުރެވިފައިވާ އެ ދިގު ހަދީސްގައިވެއެވެ.
އެއަށްފަހު އިތުރު އެކަލޭގެފާނު ކަތިލާ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އަމިއްލަ އަތްޕުޅުން ފަސްދޮޅަސް ތިން
ޖަމަލު ކަތިލެއްވެވިއެވެ. ދެން ކަތިލެއްވުން ޢަލީގެފާނާ ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބާކީ ހުރި
ހަދުޔުތައް ކަތިލެއްވެވިއެވެ. ކީރިތި ރަސ ލާ އެކަލޭގެފާނު ންގެ ހަދުޔުގައި ޢަލީގެފާނު ހިއްސާ ކުރެއްވެވިއެވެ.
ދެން ކޮންމެ ހަދުޔަކުން މަސްކޮޅެއް ނެންގެވުމަށް ޢަލީގެފާނަށް އެންގެވިއެވެ. ފަހެ އެ މަސްތައް ތެއްޔަކަށް
އެޅުނެވެ. ދެން ކައްކާލެ ވުނެވެ. ދެން އެ ދެ ބޭކަލުން (އިތުރު އެކަލޭގެފާނާއި ޢަލީގެފާނު) އެއިން
ފަރީކުޅުއްވިއެވެ. އެދި އޭގެ ސުރުވާ ހިއްޕެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އެކަށްޗަށްވުރެ ގިނައިން ކަތިލެވޭ ތަކެއްޗަކީ ދަރުމަ އެދިގެން ކަތިލެވޭ ތަކެތިކަން
2433
އެނގެއެވެ. އެހެނީ އެއިން އެކަލޭގެފާނު އެއިން ފަރީކުޅުއްވައި އަދި އޭގެ ގަރުދިޔަ ހިއްޕެވިކަމަށްޓަކައިއެވެ.
2430((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)579/3(.
2431((التمهيد)))267/10(
2432رواه مسلم (1218)
2433 ((أضواء البيان)) للشنقيطي)197/5(، ويـنظْ ر: ((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(113/2).
ه
557

ށ - عن جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَهُلا عنهما قال:)كَّنا ال أنكُلُمنِ لْوم بدُُنِنا فوق ثالث من فَرخَّصَ لنا رسولُ هِلا صلَّى هُلا
عليه وسلَّ م، فقال: كُلُوا وتزَوَّدوا، فأ كَلحنا وتَزَوَّدحان(2434 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން (މިނާގައި) ކަތިލާ ތަކެތީން ތިން ދުވަހަށްވުރެ ގިނައިން ކައި
ނަހަދަމެވެ. ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ތިމަންމެނަށް ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
"އެއިން ކާށެވެ. އަދި ފަހަށް ރައްކާކުރާށެވެ." ފަހެ ތިމަންމެން އެ ތަކެތި ކަމުން އަދި ފަހަށް ރައްކާކުރަމުން
ގެންދިޔައީމެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަރުމަ އެދިގެން ކުރާ ހަދުޔުތަކާއި އުޟުޙިޔާގެ
ގޮތުން ކަތިލެވޭ ތަކެތީގެ މަސް ކެއުމަކީ ސުންނަތެއް ކަމަށާއި އެއީ ވާޖިބެއް ނ ންކަމަށް ޢިލްމުވެރިން
ޤު 2435"
އިއްތިފާވެވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ށ- އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަރުމަ އެދިގެން ކަތިލެވޭ ހަދުޔު އޭގެ
2436
މަޙައްލަށް ވާސިލުވެއްޖެ ނަމަ އެއިން ކެއުން ހުއްދަކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ދަނެއު، ދަރުމަ އެދިގެން ކަތިލެވޭ ހަދުޔު އޭގެ މަޙައްލަށް ވާސިލުވުމަށްފަހު ކެއުން ހުއްދަވުމާމެދު
ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފެއްނުވެއެވެ. ޚިޔާލުތަފާތުވެފައިވަނީ އެ ތަކެތީގެ މަސް ކެއުން ސުންނަތް
2437
ވުމާއި ނުވަތަ ވާޖިބު ވުމާ މެދުގައެވެ.
ހަތަރެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
އެއީ އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުން ކަތިލެވޭ އެއްޗެކެވެ. އަދި އޭގެ މަހަކީ ހަމައެކަނި ފަގީރުންނަށް ޚާއްޞަކުރެވިފައިވާ
2434رواه البخاري (1719) واللفظ له، ومسلم (1972)
2435(شرح النووي على مسلم)))192/8(.
2436((التمهيد)))113/2(.
2437((أضواء البيان)))197/5(.
558

އެއްޗެއްކަން ސާބިތުވާ ދަލިލެއް ނެތުމުން އެއިން ކޮންމެ ބަޔަކަށް ވެސް ކެއުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބެއެވެ.2438
ދެވަނަ އަކުރު : ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް ތިމާ ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ހުކުން
ތަމައްތުޢުއާއި ޤިރާންގެ މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް ވެރިފަރާތަށް ކެއުމުގެ ހުއްދަ ލިބިގެންވެއެވެ.
އެއީ ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް އެ މަޒުހަބުގެ އެންމެ
އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔަކީ ތަމައްތުޢުއާއި ޤިރާންގެ މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް ވެރިފަރާތުން ކެއުމަކީ
2439
މުސްތަޙައްބު އަމަލެއްކަމަށެވެ.
2441 2440
މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ތަމައްތުޢުއާއި ޤިރާންގެ މަގުން ކަތިލެވޭ
ހަދުޔުގެ މަސް ވެރިފަރާތުން ކެއުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން :)وَيحذَكُُروا اسحمَ ا لََِّّ يِف أَاَّيم مَّعحلُوماَت علََى ماَ رزََقَ هُم منِح هَِبيمةَِ اأَلنحعاَمِ ف كَُلُوا مِنحهَا وَأَطحعِمُوا الحباَئسَِ
الح فَقرَِي(2442 މާނައީ:އެއީ އެއުރެންނަށްހުރި)دينى އަދި دنيوى(މަންފާތަކެއް ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. އަދި
ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ ދުވަސްތަކެއްގައި، އެއުރެން لَّاގެ اسم ފުޅު ހަނދުމަކޮށް އުޅުމަށެވެ. نعمސ ފީގެ
نعمة އެއުރެންނަށް ދެއްވިކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ކައިއުޅޭށެވެ! އަދި ދަތިحال ގައިވާ
فقيرންނަށް (އެއިން) ކާންދޭށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
اله ސުބުޙާނަހ ވަތަޢާލާ އިރުޝާދުގެ މޭރުން އަމުރުކުރެއްވީ ޤުރުބާންކުރެވޭ ޖަނަވާރުން ކެއުމަށެވެ. އެލަކުން
އެއީ އެތަކެތީގެ މަސް ކެއުން ހުއްދަކަން ދޭހަކޮށްދޭ އާންމު ހުކުމެވެ. އެބަހީ އެއީ ދީނީ ރަމްޒެއް ކަމުގައިވާ
2438((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)162 /3(.
2439((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)186 /1(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)161/3(.
2440((الشرح الكبري)) للدردير)89/2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)855/2(.
2441((اإلنصاف)) للمرداوي)75/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)579/3(.
2442احلج 28
559

ވާޖިބު އަޅުކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން އެތަކެތީގެ މަސް ކެއުމުން މަނާވެގަތުމަކީ ދަލީލެއް ނެތި ނުވަތަ އިއްތިފާގުން
2443
މެނުވީ ހުއްދަ ކުރެވޭނެ ކަމެއް ނ ނެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت:)فدُخِلَعلينا يومَالَّنحرِ بلَححمِ بقََ ر، فقلتُ: ما هذا؟ فقيل: ذَبَحَرسولُ
هلا صلَّ ى هُلا عليه وسلَّم عن أزواجِه(2444މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީ ދުވަހު ތިމަންނައަށް ގެރި މަސް ގެނެސްދިނެވެ. ތިމަންނަ އެހީމެވެ. "މިއީ ކޮންކަމެއް
ހެއްޔެވެ؟" އެ މީހުން ބުންޏެވެ. " رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ފަރާތުން
"
ކަތިލެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހ - رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަނބިކަނބަލުންގެ ފަރާތުން ގެރިއެއް ކަތިލެވުނެވެ. އަދި އޭގެ މަސް އެ
ކަނބަލުންނަށް ދެވުނެވެ. އެކަނބަލުންގެ ތެރޭގައި ޢާއިޝަތުގެފާނު ހިމެނިވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަނާ ހައްޖު
ކުރެއްވެވީ ޤިރާންގެ ވަށްތަރަށެވެ. އެކަނބަލުން އެ މަސްތަކުން ފަރީކުޅުއްވާފައިވާތީވެ ތަމައްތުޢުއާއި ޤިރާންގެ
2445
މަގުން ކަތިލެވޭ ހަދުޔުގެ މަސް ވެރިފަރާތުން ކެއުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްކަން އެނގެއެވެ.
ށ - އެއީ އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުންނާއި ޝުކުރުވެރިވުމުގެ ގޮތުން އޮހެރެވޭ ލޭއެކެވެ. އެގޮތުން އޭގެ އަސްލު
ބިނާވެފައިވަނީ ހުއްދަ ކަމެއްގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އެއީ ފަޤީރުންނަށް ނަން ޚާއްސަ ކުރެވިފައިވާ އެއްޗެއް
ނ ނެވެ. އަދި އެތަކެތި މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމަށް ޚާއްސަކުރެވޭނެ ދަލީލެއް ނެތެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ
ދަރުމަ އެދިގެން ކުރެވޭ ޤުރުބާނީއާ އެއްފަދަ އެއްޗެކެވެ. ވިމާ ތަމައްތުޢުއާއި ޤިރާނުގެ މަގުން ކަތިލެވޭ
2446
ހަދުޔުގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން ހުއްދައެވެ.
2443((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(113/2
ه
2444رواه البخاري (1709)، ومسلم (1211) واللفظ له.
2445((أضواء البيان)) للشنقيطي)197/5(.
2446((املغين)) البن قدامة)465/3(
560

ތިންވަނަ އަކުރު : ފިދުޔަ ވާޖިބުވެގެން ކަތިލެވޭ ތަކެތި އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން
ފިދުޔަ ވާޖިބުވެގެން ކަތިލެވޭ ތަކެތީގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
2447 ޝާ 2449 2448
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އެހެނީ ދީނީގޮތުން
ނެގުމަށް އަމުރުކުރެވިފައިވާ މުދަލުގައި ހިމެނެނީ އެހެން މީހުންގެ ހައްގުކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
އިޖުމާޢުވެފައިވާތީއެވެ. މިސާލަކަށް ވާޖިބުވެގެން ނެގެވޭ ޒަކާތުން ތިމާ އަމިއްލައަށް ބޭނުން ކުރުން ހުއްދަވެގެން
2450
ނުވެއެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : ކައްފާރާތުގެ ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ ތަކެތި އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން
ކައްފާރާތުގެ ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ ތަކެތީގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން
2452 2451 ޝާ 2453
ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
މަޒުހަބުގެ2454 އިއްތިފާޤު ވެފައިވާ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަޠާއުއާއި ޠާއ ސުއާއި
2455
މުޖާހިދުގެ ރައުޔެވެ.
ކައްފާރާތުގެ ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ ތަކެތީގެ މަސް އަމިއްލައަށް ކެއުމަށް ބޭނުންކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވާ
ސަބަބަކީ އެއީ ލިބިގަތް އަރާމެއްގެ ބަދަލުގައި ދެވޭ އެއްޗަކަށް ވެފައި އެއިން ކެއުމަކީ ލިބިގަތް އަރާމާއި
2456
ދެވުނު ބަދަލު އެއްކޮށްލުން ފަދަ ކަމަކަށްވާތީއެވެ.
2447((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)186 /1(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)161/3(.
2448((روضة الطالبني)) للنووي)221/3(، ((اجملموع)) للنووي)417/8(.
2449((اإلنصاف)) للمرداوي)75/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)579/3(.
2450((تفسري الطربي)))409/3(.
2451((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)186 /1(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)162 ،161/3(.
2452((حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)))89/2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)855/2(.
2453((روضة الطالبني)) للنووي)221/3(، ((اجملموع)) للنووي)417/8(..
2454((اإلنصاف)) للمرداوي)75/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) البن قدامة)579 /3(.
2455يـنظْ ر: ((االستذكار)) البن عبدْهالرّب(255/4)، ((فتح الباري)) البن حجر)557/3(.
ه
2456((حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)))89/2(.
561

އަށްވަނަ ކަފި : ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާގެ އަޙުކާމުތައް
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހެއްގެ ކައްފާރައާއި ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ފުރަތަމަ
ތިން ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ވަގުތާއި އެ ރޯދަ އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ހިފުމުގެ ހުކުމާއި އެ ރޯދަ
ނުހިފައި ހުއްޓައި ހައްޖުގެ ދުވަސްތައް ފާއިތުވެއްޖެ މީހާ ގެ ހުކުމާއި އެ ރޯދަ ހިފުން ގަސްތުގައި ފަސްކޮށްފި
މީހާގެ ހުކުމާއި އެ ރޯދަ ހައްޖު ނިމުމަށްފަހު މައްކާގައި ހިފާ މީހާގެ ހުކުމާއި އެ ރޯދަ ވިދިވިދިގެން ހިފުމުގެ
ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ކަތިލުމަށް ހަދުޔު ނުލިބެއްޖެ މީހެއްގެ ކައްފާރާ
ތަމައްތުޢު ނުވަތަ ޤިރާނުގެ ވަތްތަރަށް ހައްޖުކުރާ މީހާއަށް ޤުރުބާންކުރާނެ ޖަނަވާރަކަށް މާލީގޮތުން
ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ، ނުވަތަ މާލީގޮތުން ކުޅެދިފައި ނަމަވެސް ބާޒާރުން ޤުރުބާންކުރާ ޖަނަވާރެއް ގަންނަން
ނުލިބިއްޖެ ނަމަ، އެމީހެއްގެ މައްޗަށް ލާޒިމުވާ ކައްފާރާއަކީ ދިހަ ދުވަހު ރޯދައަށް ހުރުމެވެ. އެއީ ޙައްޖުގެ
2457
ދުވަސްތަކުގައި ތިން ރޯދަ ހިފުމެވެ. އަދި އެނބުރި ވަޠަނަށް އާދެވުމުން ހަތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:)فَمَنح مَََّتتعَاِبلُحعمحرِةَإِلَ ا لَْحجِفَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ فَمَنحمَلحيََِحد فَصِياَمُثاََلثَةِ أَاَّيميِف ا لَْحجِوَسَبحعةَإِذَا رَجَعحُتمح
تِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ(2458މާނައީ: ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް أمان ކަން ލިބިއްޖެނަމަ عمرةއަށްފަހު، حجއާ ހަމަޔަށް
ދާނދެން އަރާމު ލިބިގެންފިމީހާ)އެބަހީ: حج ގެ ދުވަސްވަރުގައި عمرةގެ އަޅުކަން ނިމި، إحرام
ކަނޑައިފުމުން، إحرام ގެ ސަބަބުން حرام ވާ ކަންތައްތައް ހުއްދަވުމަށްފަހު، مكة ގައި ހުރެ އަލުން حجއަށް
إحرامބަނދެފި މީހާ(هَ دْىގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ. ފަހެ، އެފަދަ އެއްޗެއް
ނުލިބިއްޖެމީހާ حج ގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު، އަދި حجން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ.
2457((مغين احملتاج)) للشربيين(516/1)
2458البقرة 196
562

އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عن ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلا عنهما قال:)مَّتتعَالَّناسُ مع النبِصلَّى هلا عليه وسلَّم ابلُعمرِةإل الْجِ، فكان
من الَّنا سِ من أهدَى فسا قَ اهَلحديَ، ومنهم من مل يَهحدِ، فل ماَّ قَدِمَالَّنبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم م كَّةَ، قال للَّنا سِ: من كان منكم
أهدى، فإنَّه ال حَِيلُّ لشَيءحَرمَُمنه حىت يقضِيَحَجَّه، ومن مل ي كُن منكم أهدى فلحيطَُ حف ابلبيتِ، وابل صفََّا واملروِة، ولُحيقَصِرح،
ولَيححللِح، مَّث لُحيهِ لَّ ابلْجِ، فمن مل يَِ حد هحداًيفلحيصُمحثالثةَ أاَّيم يف الْجِوسبعةً إذا رجَعَإل أهلِه(2459މާނައީ: މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (حجةَ الوداعގެ އަހަރު) رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުގައި މީސްތަކުން التمتُّعގެ މަގުން އުމުރާއާއި ހައްޖަށް އިހުރާންބަނެވެ.)ނަމަވެސް
ބައެއް މީހުން ކަތިލުމަށް ހަދުޔަނުގެންދެއެވެ. އަދި ބައެއް މީހުން ގެންދިޔައެވެ.(ފަހެ رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم މައްކާއަށް ވަޑައިގަނެވުމުން މީސްތަކުންނަށް ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ކަތިލާނެ
ހަދުޔު އެކުގައި ނުގެންނަ މީހުން ފަހެ ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކޮށް ޞަފާއި މަރުވާ ދެމެދު ސަޢުޔުކުރާށެވެ. އަދި ބޯ
ކުރުކޮށްލައިގެން ހަލާލުވެގަންނާށެވެ. ދެން އަށްފަހު (ހައްޖު ދުވަސް ވަނުމުން) ހައްޖަށް އަލުން އިހުރާން
ބަންނާށެވެ. އަދި ހަދުޔު (ލިބިގަތުމަށްފަހު) ހަދުޔުދޭށެވެ. އަދި ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ހައްޖުގެ
ދުވަސްތަކުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް ދެވު މުން ހަތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖު މަސްތަކުގައި މައްކާގެ އަހުލުވެރީންގެ
ތެރޭގައި ނުހިމެނޭ މީހަކު ޢުމްރާއަކަށް އިހުރާން ބަނދެގެން މައްކާއަށް ވަދެ އެ އަޅުކަން ފުރިހަމަކޮށް، ދެން
އެތަނުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަށްފަހު، އެ އަހަރު ޙައްޖުކުރާ މީހާ ވާހުށީ ތަމައްތުއުގެ މަގުން ހައްޖު ކުރާ
މީހަކަށެވެ. އެ ފަދަ މީހާ ލިބިއްޖެނަމަ ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރެއް ކަތިލަންޖެހޭނެއެވެ. ނ ނީ ރޯދަ ހިފަން
2460
ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވާ ގޮތެވެ.
2459رواه البخاري (1691) واللفظ له، ومسلم (1227).
2460((اإلمجاع)) (ص:)56
563

ށ- އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތަމައްތުޢުގެ ހައްޖު ކުރާ މީހާއަށް ޤުރުބާނީގެ
ޖަނަވާރެއް ނުލިބެއްޖެ ނަމަ، ޙައްޖު ދުވަސްވަރު ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހިފުން އަދި އެނބުރި އައުމުން ހަތް
ދުވަހު ރޯދަ ހިފުން ޖެހޭނެ ކަމަށް ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގަ އި އެއްވެސް ޚިލާފެއްވާކަމަށް އަޅުގަނޑުމެންނަކަށް
2461
އެނގިފައެއްނުވެއެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފުރަތަމަ ތިން ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ވަގުތު
ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފުރަތަމަ ތިން ރޯދަ ހިފަންޖެހޭނީ އެ މީހެއްގެ އިހުރާމުގެ
ދުވަސްތަކުގައިއެވެ. އެގޮތުން ހަދުޔުގެ ޖަނަވާރެއް ނުލިބެއްޖެ މީހަކު އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ކުރީން ފުރަތަމަ
ތިން ރޯދަ ހިފައި ނިންމަންޖެހޭނެއެވެ. އެއީ ތަމައްތުގެ ސިފައަށް ނުވަތަ ޤިރާނުގެ ވައްތަރަށް އިހުރާން
2463 2462
ބަދެގެން ހައްޖު ކުރާ މީހަކު ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
2464
ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَصِياَمُثاََلثَةِأَاَّيم يِف ا لَْحجِوَسَبحعةَإِذَا رَجَعحُتمحتِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ)2465މާނައީ: ފަހެ، އެފަދަ އެއްޗެއް
ނުލިބިއްޖެމީހާ حج ގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު، އަދި حجން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ.
އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަމަކަށަވަރުން އެ އާޔަތުގައި ރޯދަ ހިފުމާއި ހައްޖުގެ ދަުވަސްތަކާ ވަނީ ގުޅުވާލެވިފައެވެ.
ނަމަވެސް ހައްޖުގެ ރަސްމުތަކުގައި ރޯދަ ހިފުމުގެ އަޅުކަމެއް ނުހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމުން މުރާދަކި ހައްޖުގެ
2461((املغين)))417/3(.
2462((املبسوط)) للسرخسي)327/4(، ((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)157/1(.
2463((كشاف القناع)) للبهويت)453/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)417/3(.
2464((الشرح املمتع)) البن عثيمني)481/6(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))42/22(.
2465البقرة 196
564

2466
މަސްތަކުގައި ނުވަތަ އޭގެ ވަގުތުގައި ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ތިން ރޯދަ ހިފުންކަން އެނގެއެވެ.
މައްސަލައެއް : ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފުމަށް މޮޅުއިތުރުވެގެންވާ ދުވަސްތައް
ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފުރަތަމަ ތިން ރޯދަ ހިފަންޖެހޭނީ އެ މީހެއްގެ އިހުރާމުގެ
ދުވަސްތަކުގައިއެވެ. ނަމަވެސް މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ ޢަރަފާތް ދުވަހުގެ ކުރީން އެ ތިން ރޯދަ ހިފައި
ނިންމައިލުމެވެ. އެއީ ޢަރަފާތް ދުވަސް ދުޅަހެޔޮ ސިއްހަތެއްގައި ކެއުން ބުއިމުގެ މިނިވަންކަމާއެކު
ޝާ 2468 2467
ލިބިގަތުމަށެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި
2469
އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ކަތިލުމަށް ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ ފުރަތަމަ ތިން ރޯދަ ހިފަންޖެހޭނީ
ހައްޖަށް ހަނދު ފެނުމާއި ޢަރަފާތް ދުވަހާ ދެމެދުގައިކަމަށް އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން
2470
ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: ع اْب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما:)أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم أفطََربعَرفَةَ، وأرسلََحت إليه أُّم الفَحضلِ
هن هن
بلَنَب فشَرِبَ(2471 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ޢަރަފާތް ދުވަހު ހެދުނުގައި ނާސްތާއެއް ކުރެއްވިއެވެ.
އަދި أُّم الفضهلْ ގެ އަހިއަހަށް ކިރުފޮދެއް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި އެކަމަނާ އެއިން ހިއްފެވިއެވެ.
2466((املبسوط)) للسرخسي)327/4(، ((املغين)) البن قدامة)418/3(.
2467((اجملموع)) للنووي)185/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)517/1(.
2468((تفسري القرطيب)))399/2(.
2469(املغين)) البن قدامة)417/3(.
2470((املغين)))417/3(.
2471رواه الرتمذي (750)، والنسائي يف))السنن الكربى(((2815)، وأمحد (2517) قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه الطربي يف))مسند
عمر(((350/1)، وابن دقيق يف))االقرتاح(((106)، وصحح إسناده أمحد شاكر يف حتقيق))مسند أمحد(((178/4)، وصححه األلباين يف
((صحيح سنن الرتمذي)))750(
565

ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: މިދުވަހު (ޢަރަފާތް ދުވަހު) ކައިގެން ހުރުމަކީ އަޅުކަމަށް ބާރު ލިބޭ ކަމެކެވެ. އަދި
2472
ޒިކުރުކުރުމާއި ދުޢާކުރުމުގައި ޙަރަކާތްތެރިކަން އިތުރުވާކަމެކެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : ހަދުޔަ ނުލިބެއްޖެ މީހާ އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަ ހިފުމުގެ ޙުކުން
ހަދުޔަ ދިނުމަށް ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރެއް ނުލިބެއްޖެ މީހާ ޤުރުބާނީ ކުރާ ދުވަހުގެ ކުރިން އެކަމުގެ
ކައްފާރާގެ ގޮތުގައި ރޯދަ ނުހިފާ ހުރެއްޖެ ނަމަ ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި2473 އެ ރޯދަ ހިފުން
2475 2474 ޝާ 2476
ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ
އެއް ޤައުލެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުގެ ބެކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޢާއިޝަތުގެފާނާއި އައްޒުހުރީއާއި
ޤު 2478 2477
ޢުރުވަތުއާއި އަލްޢައުޒާޢީއާއި އިސްޙާ ގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ އަލްބުޚާރީއާއި އިބުނު
2483 2482 2481 2480 2479
ޢަބުދުލްބައްރުއާއި އިބުނު ޙަޖަރުއާއި އިބުނު ބާޒުއާއި އަލްބާނީއާއި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ
ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.
ދަލީލު:
2472((تفسري القرطيب)))399/2(، ((جمموع فتاوى ابن ابز)))88/16(.
2473 ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކަކީ އެއީ ޤުރުބާނީގެ ދުވަހަށް ފަހު މިނާގައި ހޭދަކުރާ ތިން ދުވަހެވެ. އިބުނު ޢަބްދުލްބައްރު
ވިދާޅުވިއެވެ. "ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކަކީ ގުނާލެވިފައިވާ ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ މީނާގެ ދުވަސްތަކެވެ. އެއީ ޤުރުބާނީގެ ދުވަހަށްފަހު
ތިން ދުވަސް ކަމުގައި ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއް ނެތެވެ ". (التمهيد 129/12 ، ويـنظْ ر:فتح الباري البن حجر243/4).
2474((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(346/1)، ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))558/1(.
ه
2475((اإلنصاف)) للمرداوي)249/3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)111/3(.
2476((احلاوي الكبري)) للماوردي)455/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)517/1(.
2477((التمهيد)) البن عبدْهالرّب(128/12)، ((فتح الباري)) البن حجر)434/3(.
ه
2478((فتح الباري)) البن حجر)242/4(.
2479((الكايف يف فقه أهل املدينة)))347/1(.
2480((فتح الباري)))243/4(.
2481((جمموع فتاوى ابن ابز)))88/16(.
2482((سلسلة األحاديث الضعيفة)) لأللباين 382/12(رقم)5664.
2483((الشرح املمتع)) البن عثيمني)481/6(.
566

އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَمَنح مَلحيََِحد فَصِياَمُثاََلثَةِأَاَّيم يِف ا لَْحجِ)2484މާނައީ: ފަހެ، އެފަދަ އެއްޗެއް (އެބަހީ،ހަދުޔު)
ނުލިބިއްޖެމީހާ حج ގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު، ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ވަޙީބަސްފުޅުގައިވާ " ޙައްޖުގެ ދުވަސްތަކުގެ ލަފުޒުން" ދޭހަވަނީ އާއްމުވެ ޝާމިލުވުމުގެ
މާނެއެވެ. އެގޮތުން އޭގައި ޤުރުބާނީ ކުރާ ދުވަހުގެ ކުރީގެ ދުވަސްތަކާއި ވިދިގެން އަންނަ ދުވަސްތައް
ހިމެނެއެވެ. އަދި ތަޝްރީޤު ދުވަސްތައް ހިމެނެނީ އެދުވަސްތަކުގެ ތެރޭގައިއެވެ.2485
ދޭއް: ސުންނަތް: ع اب عمر وعائشة رهضي هلا عنهما قاال:))مل يُرخَّحص يف أاَّيمِ الَّتشري قِ أ حن يصَُمحنَ إاَّل لِمَن ال يَِ دُ
هن هن
اهَلحديَ(2486މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުން ލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ މީހަކަށް މެނުވީ ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަ
ހިފުމަށް ހުއްދައެއް ނުދެވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ތަޝްރީޤު ދުވަސްތައް ހިމެނެނީ ހައްޖުގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިންނެވެ. އެހެނީ އެ
ދުވަސްތަކުގައި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކުން ހިމެނޭތީއެވެ. އަދި ހިލަ އުކުން ހިމެނެނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގެ
2487
ތެރެއިންކަމަށްވާތީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : ރޯދަ ނުހިފައި ހުއްޓައި ހައްޖުގެ ދުވަސްތައް ފާއިތުވެއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ހައްޖު މ ސުމުގައި ހިފަންޖެހޭ ތިން ދުވަހު ރޯދަ ނުހިފައި ހުއްޓައި ހައްޖުގެ
ދުވަސްތައް ފާއިތުވެއްޖެ މީހާގެ ކިބައިން ރޯދަ ހިފުމުގެ ޒިއްމާ ނުކުނޑޭނެއެވެ. އެ ފަދަ މީހާގެ މައްޗަށް އެ
ރޯދަތައް ޤަޟާކުރުން ލާޒިމު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި2488 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2489 ޙަންބަލީ
2484البقرة 196
2485((حتفة األحوذي)) للمباركفوري)472/3(.
2486رواه البخاري (1998 ،1997)
2487((االستذكار)) للنووي)414/4(
2488((حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)))84/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)351/3(.
2489((اجملموع)) للنووي)186/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)517/1(.
567

2490
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
2491
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް: އެއީ ގެއްލިއްޖެ ވާޖިބަކަށް އޮތީ އެކަމެއް އަނބުރާ ލިބިގަތުމެވެ.
ފަސްވަނަ އަކުރު : ރޯދަ ހިފުން ގަސްތުގައި ހައްޖު މ ސުމަށްވުރެ ފަސްކޮށްފި މީހާގެ ހުކުން
ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ހައްޖު މ ސުމުގައި ހިފަންޖެހޭ ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހިފުން ގަސްތުގައި ހައްޖު
މ ސުމަށްވުރެ ފަސްކޮށްފި މީހާގެ މައްޗަކަށް އިތުރު ފިދުޔައެއް ދިނުން ލާޒިމެއްނުވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ
2492 ޝާ 2494 2493
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް: ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ކަނޑައެޅިފައިވަނީ ރޯދައެވެ. ރޯދައިގެ ހުކުމަކީ ފާއިތުވެއްޖެ
ނަމަ ޤަޟާކުރުމެވެ. އިތުރު ފިދުޔައެއް ދިނުން ލާޒިމެއްނުވެއެވެ.2495
ހަވަނަ އަކުރު : ހަތް ރޯދަ ހައްޖު ނިމުމަށްފަހު މައްކާގައި ހުރެގެން ހިފާ މީހާގެ ހުކުން
އެނބުރި ރަށަށް ގޮސް ހިފަންޖެހޭ ހަތް ރޯދަ ހައްޖު ނިމުމަށްފަހު މައްކާގައި ހުރެގެން ހިފުމަކީ
ހުއްދަކަމެކެވެ. ނަމަވެސް މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ ވަޠަނަށް އެނބުރި ދެވުމުން އެ ރޯދަތައް ހިފުމެވެ. އެއީ
2498 2497 2496 ޝާ 2499
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ
އެއް ޤައުލެވެ.
މައްކާގައި ރޯދަ ހިފުން ހުއްދަކަމުގެ ދަލީލު:
2490((اإلنصاف)) للمرداوي)364/3(، ((اإلقناع)) للحجاوي)369/1(.
2491((كشاف القناع)) للبهويت)454/2(.
2492((حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)))84/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)351/3(.
2493((روضة الطالبني)) للنووي)53/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)517/1(.
2494((الشرح املمتع)) البن عثيمني)180/7(.
2495((الذخرية)) للقرايف)352/3(. ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)180/7(.
2496((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)155 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)173/2(.
2497((مواهب اجلليل)) حلطاب)270/4(، ((حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)))85/2(.
2498((كشاف القناع)) للبهويت)454/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)418/3(.
2499((اجملموع)) للنووي)187/7(، ((روضة الطالبني)) للنووي)54/3(.
568

އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَصِياَمُثاََلثَةِأَاَّيم يِف ا لَْحجِوَسَبحعةَإِذَا رَجَعحُتمحتِلحكَ عشَََرةٌ كَامِلَةٌ)2500މާނައީ: ފަހެ، އެފަދަ އެއްޗެއް
ނުލިބިއްޖެމީހާ حج ގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު، އަދި حجން އެބުރި އައުމަށްފަހު ހަތް ދުވަހު ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ.
އެއީ ފުރިހަމަ ދިހަ ދުވަހެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - ހައްޖުން އެބުރި އައުމަށްފަހުގެ މުރާދަކީ ހައްޖުގެ ކަންތައް ނިމުމެވެ. އެއީ އެނބުރި ދިއުން ބިނާވެފައިވަނީ
2501
ހައްޖުގެ އަޅުކަން ނިމުމުންކަމަށްވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖު ނިމުމަށްފަހު ރޯދަ ހިފުން ހުއްދައެވެ.
ށ - ހިފުން ލާޒިމު ވެއްޖެ ރޯދައެއް ނަމަ ވަޒަނަށް ގޮސް ވިޔަސް ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ކުރީގައި ވިޔަސް ހިފުން
ހުއްދައެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ފަރުޟު ރޯދައިގެ މިސާލެވެ.2502
ނ- އެއީ (ހައްޖުގެ) ސަބަބުތަކަކާ ލައިގެން ވަޒަނުގައި ހިފަން ފަސްކުރެވުނު ރޯދަތަކަކެވެ. އެހެންކަމުން
އަސްލަކީ އެ ރޯދަތައް ފުރިހަމަ ކުރުމެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ދަތުރުވެރީންނާއި ބަލި މީހުންގެ ރޯދަތައް ފަސްކުރެވޭ
2503
މިސާލެވެ.
ވަޒަނުގައި ރޯދަ ހިފުން މޮޅުއިތުރުކަމުގެ ދަލީލު
عن ابحنِ عُمَرَرضَِيَهُلاعنهما قال: (فمن مل يَِ حد هحداًيفلحيصُمحثالثةَ أاَّيم يف الْجِوسبعةً إذا رجَعَإل أهلِه)2504މާނައީ:
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި ހަދުޔު
ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ހައްޖުގެ ދުވަސްތަކުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް
ދެވުމުން ހަތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ.
2500البقرة 196
2501((اهلداية شرح البداية)) للمريغيناين)155 /1(.
2502((املغين)) البن قدامة)418/3(.
2503((املغين)) البن قدامة)418/3(.
2504رواه البخاري (1691) واللفظ له، ومسلم (1227).
569

ހަތްވަނަ އަކުރު : ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފުމުގެ ހުކުން
ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ހިފަންޖެހޭ ނުވަ ރޯދައިގެ ތެރެއިން ހައްޖު ދުވަސްވަރު ހިފަންޖެހޭ ތިން ރޯދައާއި،
އަދި އެމީހެއްގެ އާއިލާއަށް އެނބުރި ދިއުމަށްފަހު ހިފަންޖެހޭ ހަތް ރޯދަ ހިފުމުގައި ، ޖެހިޖެހިގެން ހިފުމާއި
ވަކިވަކިން ހިފުމުގައި ޝަރުޢީ ހުރަހެއް ނުވެއެވެ. އެ ދެ ގޮތަށް ވެސް ހިފުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2506 2505 ޝާ 2508 2507
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَمَنح مَلحيََِحد فَصِياَمُثاََلثَةِأَاَّيم يِف ا لَْحجِ)2509 މާނައީ: ފަހެ، އެފަދަ އެއްޗެއް (އެބަހީ،ހަދުޔު)
ނުލިބިއްޖެމީހާ حج ގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު، ރޯދަހިފުން ހުށްޓެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عن ابحنِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قال:)فمن مل يَِ حد هحداًي فلحيصُمح ثالثةَ أاَّيم يف الْجِ وسبعةً إذا رجَعَإل
أهلِه(2510 މާނައީ: މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
އަދި ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ ހައްޖުގެ ދުވަސްތަކުގެތެރޭގައި ތިން ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ. އަދި އެނބުރި
ރަށަށް ދެވުމުން ހަތް ދުވަހު ރޯދަ ހިފާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް: ޝަރީޢަތުގައި ވަނީ ރޯދަ ހިފުމުގެ ދުވަސްތައް ޢާއްމުކޮށް ހުޅުއްވާލައްވާފައެވެ. އަދި
އެއީ ޖެހިޖެހިގެން ކުރާ ކަމެއް ކަމަށް ޝަރުޠުކޮށްފައެއް ނުވެއެވެ. ވާޖިބުވެގެންވަނީ މާތްهلاهއާއި އެކަލާނގެ
2511
ރަސ ލާ ޢާންމުކުރެއްވި ހުކުމެއް އެގޮތަކަށް ބަލައިގަތުމަށެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު: އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. " އެ ރޯދަތައް ޖެހިޖެހިގެން ހިފުމަކީ ލާޒިމުކަމެއް ނ ނެވެ.
2505((املبسوط)) للسرخسي)148/3(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)76 /2(.
2506((التاج واإلكليل)) للمواق)413/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)267/3(.
2507((اجملموع)) للنووي)189/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)517/1(.
2508((اإلنصاف)) للمرداوي)365/3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)336/3(.
2509البقرة 196
2510رواه البخاري (1691) واللفظ له، ومسلم (1227).
2511((املبسوط)) للسرخسي)148/3(
570

އަދި އެ ރޯދަތައް އެއްކޮށް ނުވަތަ ވަކިވަކިން ހިފުމަކަށް ދަލީލެއްނުވެއެވެ. މިއީ އައްޘައުރީއާއި އިސްޙާޤުއާއި
" 2512
އެހެނިހެން ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. މިކަމާ ޚިލާފުވާ ބަޔަކު ތިމަންމެންނަކަށް އެނގިފައެއްނުވެޔެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ އުޟުޙިޔާގެ މާނައާއި ޝަރުޢީ ހުއްދައާއި ހިކުމަތާއި މާތްކަމާއި ހުކުމާއި
އުސ ލުތަކާއި ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ވަގުތާއި ދުވަސްތަކާއި އަދަބުތަކާއި ސުންނަތްތަކާއި ކަތިލުމަށް
ބަދަލު ހަމަޖެއްސުމާއި މާތްކަމުގެ ގޮތުން ކަތިލުމާއި ސަދަގާތް ކުރުމުގެ ފަރަގާއި ކަތިލާ މީހާއަށް އުޖ ރައިގެ
ގޮތުގައި އެތަކެތީގެ މަސްދިނުމާއި މައްޔިތާގެ ފަރާތުން ކަތިލުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : އުޟުޙިޔާގެ މާނައާއި ޝަރުޢީ ހުއްދައާއި ހިކުމަތާއި މާތްކަން
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ އުޟުޙިޔާގެ މާނައާއި ޝަރުޢީ ހުއްދައާއި ހިކުމަތާއި މާތްކަމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާގެ މާނަ
ޢަރަބި ބަހުގައި އުޟުޙިޔާއަކީ ކަތިލެވޭ ޖަނަވާރުތަކަށް ކިޔާ ނަމެކެވެ. އުޟުޙިޔާއޭ ބުނެވޭ ބަހުގެ
2513
މުރާދަކީ ޢީދު ދުވަހުގައި ކަތިލެވޭ ޖަނަވާރުތަކެވެ.
އިޞްޠިލާޙުގައި އުޟުޙިޔާއަކީ މާތްهلا އަށް ކުއްތަންވެވޭ އަމަލެއްގެ ގޮތުގައި ޤުރުބާނީގެ ދުވަހުން
2514
ފެށިގެން ތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަހާ ހަމައަށް ނިޢަމި ސ ފީގެ ތެރެއިން ކަތިލެވޭ ތަކެއްޗެވެ.
ދަނެއު، އުޟުޙިޔާގެ ބަހަވީ މާނައާއި އިޞްޠިލާޙީ މާނާގައި ފެށޭ ދުވަހަކީ ޢީދު ދުވަސްކަމަށް
ކަނޑައެޅިފައިވާތީ އެ ދުވަހަށް ވުރެ ކުރީގައި ކަތިލެވޭ ތަކެއްޗަށް އުޟުޙިޔާގެ ހުކުން ތަންފީޒުނުކުރެވޭކަން
އެނގެއެވެ.
2512((املغين)))418/3(.
2513((أنيس الفقهاء)) للقونوي (ص:)103.
2514((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)505 /9(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)282 /4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)530 /2(.
571

ދެވަނަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ
އުޟުޙިޔާއަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބެނީ އިޖުމާޢުންނެވެ.
ހ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އުޟުޙިޔާއަކީ ޝަރީޢަތުން ސާބިތުވެފައިވާ
2515"
ކަމެއްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާގުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ދަޤީޤުލްޢީދު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އުޟުޙިޔާއަކީ ދީނުގެ އާދަކާދަތަކުގެ
ތެރޭގައި ހިމެނޭ (ދީނުގެ ޝިޢާރުތަކުގައި ހިމެނޭ) ކަމެއް ކަމާމެދު އެއްވެސް ޚިލާފެއްނުވެއެވެ."2516
ނ - އިބުނު ޙަޖަރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއީ (އެބަހީ، އުޟުޙިޔާއަކީ) ޝަރީޢަތުގެ
2517
ތެރެއިން ޝަރީޢަތެއް ކަމާމެދު އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނެތެވެ.
ރ - އައްޝައުކާނީ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އުޟުޙިޔާގެ މައްޗަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ
ލިބޭކަމަށާއި، އަދި އެއީ ބޮޑު އަޅުކަމެއް ކަމަށާއި، އަދި އެއީ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެއް ކަމާމެދު އެއްވެސް
" 2518
ޚިލާފުވުމެއް ނެތެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާގެ ހިކުމަތް
އުޟުޙިޔާގެ ހިކުމަތްތަކުގެ ތެރޭގައި اަلهއށް ޝުކުރު އަދާކުރުމާއި އިބުރާހީމުގެފާނުގެ ސުންނަތް
2519
އިޙުޔާކުރުމާއި ނިކަމެތީންނަށް ހެޔޮފޯރުން ހިމެނެއެވެ.
ހަ ތަ ރުވަ ނަ އަ ކު ރު: އު ޟުޙި ޔާ ގެމާ ތ ކަ ނ
އެކެއް: ޤުރުއާން: (ذَلِكَ وَمَنح يُعظَمِح شَعاَئَرِا لََِّّفَإِنَََّا منِح تَحقَوى الحقُلُو بِ)2520 މާނައީ: (ކަންހުރިމަގީ) އެއީއެވެ. އަދި
2515((املغين)))435 /9(.
2516((إحكام األحكام)) (ص:)482.
2517((فتح الباري)))3 /10(.
2518((السيل اجلرار)) (ص:)715.
2519((املوسوعة الفقهية الكويتية)))76 /5(.
2520احلج: 32
572

لَّاގެ شعائر ތަކަށް)އެބަހީ: هدى ކަތިލުމާއި، أضحية ކަތިލުމާއި، حج ގެ عمل ތަކާއި، އެނ ންވެސް دينى
أمرތަކަށް(މާތްކޮށްހިތާމީހާ)ދަންނާށެވެ!(ފަހެ، އެކަންތައްވަނީ، ހިތްތަކުގެ تقوى ވެރިކަމުގެ ތެރެއިންނެވެ.
އިބުނު ތައިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީ ވަނީ ދީނުގެ ޝިޢާރުގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި (ޢީދު)
2521
ނަމާދުވަނީ އެ ޝިޢާރާ ލާމެހިފައެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް: عن الرباءه رهضي هلا عنه: قال: قال النيُّب صلَى هلا عليه وسلَم:)مَن ذبَحَ قبل ال صاَّلةِ فإنََّّا يذبحُ لَنحفسِه،
ومَن ذَبَحَ بعد ال صاَّلةِ فقد تَََّ نسكُُه وأصاب سُنةََّ امُلسحلمنَي (2522 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަލްބައްރާއުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. (ޢީދު)ނަމާދުގެ ކުރިން
ކަތިލާ މީހާ ކަތިލަނީ އެ މީހާގެ އަމިއްލަ ނަފްސަށްޓަކައެވެ. އަދި ނަމާދަށްފަހު ކަތިލާ މީހާ (ޤުރުބާނީގެ) އަޅުކަން
ފުރިހަމަކޮށް އޭނާ ވަނީ މުސްލިމުންގެ ސުންނަތަށް ތަބާވެފައެވެ.
ދަނެއު، މާތްاަلهއށް ޓަކައި ކަތިލުމާއި، ހަދުޔުތަކުން އެކަލާނގެއާ ކުއްތަންވުމަކީ އަޅުކަމުގެ އެންމެ ބޮޑު އެއް
ޢަމަލެވެ. އަދި އެއީ ކިޔަމަންތެރިކަމުގެ އެންމެ މަތިވެރި އެއް ޢަމަލެވެ. މާތްރަސްކަލާނގެ ވަޙީބަސްފުޅުގައި
ކަތިލުމާއި ދުޢާއާ ގުޅުވައިފައިވަނީ އޭގެ ބޮޑުކަމާއި، އޭގެ މަޤާމާއި، އޭގެ މަތިވެރިކަން ދައްކުވައިދިނުމަށެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : އުޟުޙިޔާގެ ހުކުމާއި އޭގެ ވައްތަރުތައް
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ އުޟުޙިޔާގެ ހުކުމާއި އޭގެ ވައްތަރުތަކުގެ ވާހަކައެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާގެ ހުކުން
އުޟުޙިޔާއަކީ ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތަކެވެ. ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ތެރެއިން އަބ ޔ ސުފުގެ
2521 ((جمموع الفتاوى)))163 ،162 /23(.
2522رواه البخاري (5556) واللفظ له، ومسلم (1961).
573

2523 2524ޝާ 2526 2525
އެއް ރައުޔަކީ އެއީއެވެ. އަދި އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
2527
ރައުޔެވެ. އަދި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީ އެވެ.
އުޟުޙިޔާގެ ހުކުމާމެދު އައްތިރުމިޛީ ވިދާޅުވިއެވެ. "މިކަމުގައި ޢިލްމުވެރިންގެ ބަހަކީ ޤުރުބާނީއަކީ
ވާޖިބެއް ނ ން ކަމަށެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އެއީ މާތްهلاههގެ ރަސ ލާގެ ސުންނަތެއް ކަމަށެވެ. އަދި އެއަށް
ޢަމަލުކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމަށެވެ. އަދި އެއީ ސުފިޔާނުއާއި އައްޘައުރީއާއި އިބުނުލްމުބާރަކުގެ
ސް " 2528
ރައުޔުވެ މެއެވެ.
އުޟުޙިޔާގެ ހުކުމާމެދު އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަގީގަތަކީ އުޟުޙިޔާއަކީ ވާޖިބެއްކަމުގައިނުވުމެވެ.
ސަޢީދު ބިން އަލްމުޞައްޔަބުއާއި އަލްޝަޢުބީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ޞަދަޤާތުގައި ތިން
ދިރުހަމު ދިނުމަކީ ޤުރުބާނީއަކަށްވުރެ އަހަރެންނަށް މާ ލޯބިވެތިކަމެކެވެ." އަދި ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރުއާއި
ޢަޠާއުއާއި އަލްޙަސަންއާއި ޠާއ ސްއާއި އަބުއްޝަޢުޘާ،ޖާބިރު ބުނި ޒައިދުގެ ކިބައިން ވެސް ރިވާވެފައިވަނީ
އުޟުޙިޔާއަކީ ސުންނަތެއްކަމަށެވެ. އަދި ޢަލްޤަމާއާއި މުޙައްމަދު ބުނި ޢަލީ ބުނި އަލްޙުސައިނުގެ ރައިޔަކީ
ވެސް އެއީއެވެ. އަދި އެއީ ސުފިޔާނުއާއި ޢުބައިދުاله ބުނި ޙަސަންއާއި އައްޝާފިޢީއާއި އަޙުމަދު ބުނި
ޙަންބަލްއާއި އިސްޙާޤުގެ ޤައުލުވެސް މެއެވެ. ނަމަވެސް ޙަނަފީންވަނީ އެބޭކަލުންނާ
2529
ޚިލާފުވެވަޑައިގެންފައެވެ.
ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ އުޟުޙިޔާއަކީ މުސްތަޙައްބު ސުންނަތެއްކަމަށެވެ. ނަމަވެސް
އަބ ޙަނީފާ ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ އެއީ މުއްސަނދީންގެ މައްޗަށް ވާޖިބެއްކަމަށެވެ. އަދި އަޙްމަދުގެ އެއް
2523((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))2 /6(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)506 /9(.
2524((الكايف)) البن عبدْهالرّب(418/1)، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)362/4(، وينظر: ((أحكام القرآن)) البن العريب)459/4(.
ه
2525((اجملموع)) للنووي)382/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)161/15(.
2526((املغين)) البن قدامة)435/9(، ((كشاف القناع)) للبهويت)21/3(.
2527((احمللى)) البن حزم 358 ،355 /7(رقم)973، ((شرح النووي على مسلم)))110 /13(.
2528((سنن الرتمذي)))92/4(
2529((احمللى)) 358 /7(رقم)973
574

ރިވާޔަތަކީ ވެސް މުއްސަނދީންގެ މައްޗަށް ވާޖިބެއްކަމަށެވެ.2530
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن أمّ سل مة رهضي هلا عنها، قالت: قال رسو ل هلاه صلَى هلا عليه وسلَم:)إذا دخَلَت العحشَُر، وأراد أحَدكُم أن يضَ حِيَ؛
ه
فال مََي سَّ منِ شََعرِه وبشََرِه شيئاً(2531މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އުއްމު ސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ޛުލްޙިއްޖާ މަހަށް ހަނދުބަލައިފި ނަމަ
ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ބޭނުންވެފައިވާ މީހާ ފަހެ އޭނާގެ އިސްތަށިގަނޑުގައި)އިސްތަށި
ބޯ ތުބުޅި ވިނަވައލުން ފަދަ ކަންތަކަށް(އަދި ހަމުގައި)ހިޖަމާ ޖެހުންފަދަ ކަންތަކަށް(ނުބީހުން ހުއްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިބުނުލްޖައުޒީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދީސުގައިވާ (وأراد أحدَكُم أن يضَ حِيَ؛) "އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ބޭނުންވެފައިވާ މީހާ"
ގެ ލަފުގައި ދެވިފައިވާ އިޚްތިޔާރު ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ވާޖިބެއް ނ ންކަމަށެވެ.2532 ޤުރުބާނީ ކުރުމުގެ އަމަލު އޮތީ
މީހާ އެކަމަށް އެދޭ ހާލަތަކަށް ކަނޑައެޅިފައެވެ. ނަމަވެސް ވާޖިބު ކަންތަކަކީ މީހާ އެކަމަށް އެދޭ ހާލަތަކަށް
2533
ބަރޯސާކުރެވޭ ކަމެއްނ ނެވެ.
ށ - عن عائشة رهضي هلا عنها:)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم أمَرَ بكب ش أقَرنَ، يطأَُ يف سواد، ويَحربكُُ يف سواد، وينظُُر
يف سواد؛ فأُتَِ به لُيضَ حِيَ به، فقال هلا: اي عائشةُ، هَلُميِ امُلحديةََ. مث قال: احشحذَِيها حَبجَر، ففَعلََحت: مَّث أخَذَها وأخَ ذَ ال كَبح شَ
فأضجَعَه، مث ذحََبه، مَّث قال: ابسحمِ هِلا، اللهُمَّ تقبلَّح منِ حم مدَّ وآلِ حممدَّ، ومنح أمةَِّ حم مدَّ . مث ض حَّى به(2534 މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
2530كشف املشكل البن اجلوزي (425 /4)
2531 رواه مسلم (1977).
2532كشف املشكل (425 /4)
2533 ((معرفة السنن واآلاثر)))15 /14(،
2534 رواه مسلم (1967).
575

އުޟުޙިޔާ ކަތިލެއްވުމަށް ބަކަރިއެއް ގެނައުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އޭގެ ސިފައެއްގެ ގޮތުގައި
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އެބަކަރިއަކީ ދަޅު ފަޅާފައިވާ އެއްޗަކަށްވުމެވެ.2535 އަދި އޭގެ ފައިކުރި ކަޅުކުލައިގެ
އެއްޗަކަށްވުމެވެ.2536 އަދި ބަނޑުގެ ކުލަ ކަޅުކުލައިގެ އެއްޗަކަށްވުމެވެ.2537 އަދި އޭގެ ލޮލާއި ތުންފަތުގައި
ކަޅުކަން ފާޅުވެފައިވާ އެއްޗަކަށްވުމެވެ.2538 ފަހެ އެސިފަހުރި ސ އްޕެއް ޤުރުބާނީ ކުރުމަށް އެކަލެގެފާނުގެ
އަހިއަހަށް ގެންދެވުނެވެ. ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ޢާއިޝަތުއެވެ! ވަޅިއެއް ގެންނަވާށެވެ. އަދި ގަލަކުން އޭތި
ތ ނުކޮށްލާށެވެ. އެހެންވެ އެކަމަނާ އެކަންކުރެއްވިއެވެ. ދެން ވަޅި މުށުތެރެއަށް ލެއްވިއެވެ. އަދި ބަކަރީގައި
ހިއްޕެވިއެވެ. އަދި އޭތި އަރިއަކަށް ބޭއްވިއެވެ. ދެން ޒަބަޙަކުރެއްވުމަށް ތައްޔާރުވެވަޑައިގަތެވެ. އެއަށްފަހު
ކިޔަވާވިދާޅުވިއެވެ. (ابسْ هلاه، اللهمَتقبلَْمهن حم مدٍَوآهل حم مدٍَ، ومنْأمةَهحم مدٍَ) " މާނައީ: اެلهގ އިސްމުފުޅުން އަޅު
هم
ފަށަމެވެ. އޭاله! މުޙައްދުގެފާނާއި މުޙައްމަދުގެފާނުގެ އާލުންނާއި މުޙައްމަދުގެފާނުންގެ އުއްމަތުގެ ފަރާތުން
(މި ޤުރުބާނީ) ގަބ ލުކުރައްވާނދޭވެ!" ދެން އޭތި ޤުރުބާންކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
އެކަލޭގެފާނު ކުރެއްވި ޤުރުބާނީ އެކަލޭގެފާނުންގެ އާލުންނާއި އުއްމަތުގެ ހުރިހާ މީހުންގެ ފަރާތުން ފުދުމަކީ
2539
އެއީ ވާޖިބެއްނ ންކަން އެނގޭ ދަލީލެކެވެ.
ދޭއް: ރިވާޔަތްތައް
ހ - عن حذيفةب أ سيدٍ، قال:)لقد رأيتُ أاب بك ر وعُمَرَرضَِيَهُلا عنهما وما يضَُ حِيانِعن أهلهِما؛خَ حشيةََ أن يُسح تَََّهبما،
هن
فل ماَّجِئح تُ بلَ دكَم هذامَحلََين أهلي على اجلفََاءِبعدَ ما علِمح تُ السنُّةََّ(2540މާނައީ: ތިމަންނައަށް ފެނުނީ މާތް اله އެ
2535مطالع األنوار، البن قرقول (341/5
2536غريب احلديث (459 /1)
2537معالِ السنن (228 /2)
2538الكوكب الوهاج (423 /20)
2539((الدراري املضية)) للشوكاين)344 /2(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)204 /5(.
2540رواه الطرباين (3058) (182/3)، والبيهقي (19508) واللفظ له. وجوَدإسناده ابنكث رٍي يف))إرشاد الفقيهـ(((352/1)، وقال اهليثمي يف
((جممع الزوائد)))21/4(: رجاله رجال الصحيح، وص حَح إسناده األلباين يف ((إرواء الغليل)))355/4(.
576

ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އަބ ބަކުރު އާއި ޢުމަރު އެމީހުންގެ އާއިލާގެ ނަމުގައި ޤުރުބާން
ނުކުރާތަނެވެ. އެއީ އެބޭކަލުންގެ އެ އަމަލު ސުންނަތަކަށް ހަދާފާނެތީ ބިރުންނެވެ. ފަހެ އަހަރެން ސުންނަތް
ދަސްކުރުމަށްފަހު ތިޔަބައިމީހުންގެ ޤައުމަށް އައުމުން އަހަރެންގެ އާއިލާއިން އަހުރެންގެ މައްޗަށް ރުޅިވެތިކަން
އިސްކޮށްފިއެވެ.
ށ - قال عكْرمة:)كان ابنُعباَّ س يبعثَُين يومَ األضحى بدرمه نِي أشتَي له لَْحماً، ويقول: مَن لَقيِتَ فقل: هذه أحض حِيةَُّ اب نِ
ه
عباَّ س(2541 މާނައީ: ޢިކުރަމަތު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނު އައްބާސް އަޟުޙާ ޢީދު ދުވަހު އަހަރެން ފޮނުއްވަމުން
ގެންދެވީ ދެދިރުހާމާއެކު އޭނާއަށް މަސް ގަނެދިނުމަށެވެ. އަދި ވިދާޅުވެތެވެ. ތިބާއާ ބައްދަލުވާ މީހުންނަށް
ފަހެ ބުނެދޭށެވެ. އިބުނު ޢައްބަސުގެ އުޟުޙިޔައަކީ މިއީއެވެ.
ނ -عن أىب مسعوٍد األنصاريّرهضيهلاعنه، قال: (إيِن أَلدَعُاألضحى وإيِن مُلوِسرٌ؛ خمافةَ أن يرى جِرياين أَّنه حَتحمٌعليَّ)2542
ه
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ މަސްޢ ދުލްއަންސާރީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
އަހަރެން މުއްސަންޖެއް ކަމުގައިވިޔަސް އަޟުޙިޔާ ކަތިލުން ދ ކޮށްލަމެވެ. އެއީ އަހަންނަށް ކޮންމެހެން
ކުރަންޖެހޭ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި އަހަރެންގެ އަވަށްޓެރިން ދެކިފާނެތީ ބިރުންނެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
އެއީ އޭގެ މަސް ވަކިގޮތަކަށް ބައިއަޅަން ނުޖެހޭ ޤުރުބާނީއެއް ކަމުން އެއީ ޢަޤީޤާ ފަދައިން ވާޖިބެއް
2543
ނ ނެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ނަދުރަށް ކަތިލެވޭ އުޟުޙިޔާގެ ހުކުން
އުޟުޙިޔާއެއް ކަތިލުމަށް ނަޖުރެއް ގަނެފި2544 ނަމަ (ބުނެފި ނަމަ) ފުއްދުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެ
2541رواه البيهقي يف ((معرفة السنن واآلاثر)))15/14(،
2542رواه البيهقي (19511)، وص حَح إسناده األلباين يف))إرواء الغليل(((355/4).
2543((املغين)) البن قدامة)436 /9(.
2544ނަ ދު ރު ބު ނު މަ ށ އަ އޑޫބަހު ރަވައި ގައިބޭ ނު ނ ކު ރަނނަ ދު ރު ގަ ތު މެވެ.
577

ނަދުރަކީ އައްޔަންކޮށް ވަކި އަހަރެއްގެ އުޟުޙިޔާއެއް ކަތިލުމަށް ބުނި ނަދުރެއްކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ އަހަރެއް
2546 2545
ކަނޑައެޅުމަކާނުލައި ބުނި ނަދުރެއްކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޝާ 2547 އި2548
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބާ އެ ހަތަރު މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް: عن عائشة، رهضيهلاعنها ع الَنيّبصلَى هلاعليه وسلَم، قال:)مَن نذََرَأن يطُيعَهَلافلحيطُِعحه، ومَن نذََرَ
هن ه
أن يَعحصِيهَ فال يَعحصِه(2549 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނު ގެ އަރުހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މާތްރަސްކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވުމަށް ނަދުރެއް ގަނެފި ނަމަ ފަހެ
އެކަލާނގެއަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް އުރެދުމަށް ނަދުރެއް ގަނެފި ނަމަ ފަހެ އެކަލާނގެއަށް
ނުކިޔަމަންތެރިނުވާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އުޟުޙިޔާއަކީ އަޅުކަމެކެވެ. ފަހެ އަޅުކަމަކަށް ނަދުރެއް ބުނެވިއްޖެ ނަމަ ފުއްދުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން
2550
އުޟުޙިޔާއަށް ބުނެވޭ ނަދުރު ވެސް ފުއްދުން ވަޖިބުވާނެއެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާ ކަނޑައެޅޭނެ ގޮތް
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ އުޟުޙިޔާ ކަނޑައެޅޭނީ ނިޔަތާއެކު ޤުރުބާންކުރާނެ ސ އްޕެއް ގަތުމުންނެވެ.
ބައެއް ހަނަފީން ކަނޑައަޅުއްވާ ގޮތުގައި ފަގީރަކަށް އެކަން ހާސިލު ކުރެވެނީ ނިޔަތާއެކުއެވެ. އެއީ އިސްލާމީ
ޝަރީއަތުގައި ފަގީރެއްގެ މައްޗަށް އެކަން ވާޖިބު ވެފައި ނުވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން ނިޔަތް ގަނެގެން މެނުވީ
ފަގީރަކަށް އުޟުޙިޔާ ކަނޑަނެއެޅޭނެއެވެ. އަދި ނިޔަތް ގަނެފި ނަމަ އެކަން ވާހުށީ އެއީ އުޟުޙިޔާއެއް
2545((البحر الرائق)) البن جنيم)199/8(.
2546((حاشية الدسوقي)))125/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)354/3(.
2547((اجملموع)) للنووي)423/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)208/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)283/4(.
2548(مطالب أويل النهى)) للرحيباين)480/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)444/9(.
2549رواه البخاري (6696).
2550((بدائع الصنائع)) للكاساين)61/5(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))79/5(.
578

ކަތިލުމަށް ގަނެވުނު ނަދުރެއްކަމެކެވެ. ބައެއް ބެކަލުން ނިޔަތްގަތުމުގައި މުއްސަނދިންނާއި ފަގީރުން ހަމަހަމަ
2551
ކަމަށް ދެކެއެވެ.
މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނުލްޤާސިމުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އުޟުޙިޔާ ކަނޑައެޅޭނީ ނިޔަތާއެކު
ޤުރުބާންކުރާނެ ސ އްޕެއް ގަތުމުންނެވެ.2552
އުޟުޙިޔާ ކަނޑައެޅޭނީ ނިޔަތާއެކު ޤުރުބާންކުރާނެ ސ އްޕެއް ގަތުމުންކަމަށް ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ވެސް އެއް
2554 2553
ރައުޔު އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި އިބުނު ތައިމިއްޔާގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ފަތުވާ:)އުޟުޙިޔާ ކަނޑައަޅޭނީ ޤުރުބާނީގެ ނިޔަތުގައި ގަނެގެން ނުވަތަ އައްޔަންކޮށްގެންނެވެ. އަދި ކަތިލާ
ވަގުތުގެ ކުރިން ވިހެއިފި ނަމަ، އެ ދަރިވެސް އުޟުޙިޔާގެ ނިޔަތަށް ރިޢާޔަތްކޮށް ކަތިލެވޭނެއެވެ.2555
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عنْعمر بْ اخل طَاهب رهضي هلا عنه، ع الَنيّب صلَى هلا عليه وسلَم، أَنه قال:)إنََّّا األعما لُ ابلنيِاَّتِ، وإنََّّا ل كُلِ امر ئ ما
هن هن ه
نوى(2556 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢ މަރު ބުނިލްޚައްޠާބު، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުން
ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަމަލުތައް ބިނާވެގެންވަނީ
ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އަމަލުތަކުގެ ޖަޒާ ލިބުންވަނީ އެ މީހެއްގެ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ.
ށ- عن أيب حُصَ ني: أ نَّ ابنَ الُّزب رِي رضَِيَ هُلا عنه رأى هَحداًي له، فيه انقَةٌ عَوحراءُ، فقال: إ حن كان أصاهَبا بعدما احشتَََيتُموها
2551((املبسوط)) للسرخسي)12 /12(، ((بدائع الصنائع)) للكاساين)68/5(، ((اهلداية شرح البداية)) للمرغيناين)74 /4(، ((تبيني احلقائق))
للزيلعي مع ((حاشية الشليب)))6 /6(.
2552((أحكام القرآن)) البن العريب)459/4(.
2553((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)559/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)65/4(.
2554((اإلنصاف)) للمرداوي)65/4(.
2555((فتاوى اللجنة الدائمة- اجملموعة األوىل)))402 /11(.
2556رواه البخاري (1) واللفظ له، ومسلم (1907).
579

فأَمح ضُوها، وإ حن كان أصاهَبا قبلَأن تحشَتََُوها فأَبحدِلُوها 2557 މާނައީ: އަބ ޙުސައިންގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
މާތްهلا ރުއްސުންލެއްވި އިބުނުއްޒުބައިރުއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ޤުރުބާނީތަކުގެ ތެރޭގައި އެއް ލޯ އަވަރުވެފައިވާ
ޖަމަލެއް ދެކެވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެ ގެއްލުމަކީ ތިބާ ގަތުމަށްފަހު އެއަށް ލިބުނު ގެއްލުމެއް ނަމަ
ބަހައްޓާށެވެ. އަދި އެ ގެއްލުމަކީ ތިބާ ގަތުމުގެ ކުރީ ން އެއަށް ލިބުނު ގެއްލުމެއް ނަމަ އެ އެތި
ބަދަލުކޮށްލާށެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ޢަމަލުތައް ބިނާވެގެންވަނީ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. ނިޔަތާއެކު ގަނެވޭ އުޟުޙިޔާގައި ޤުރުބާނީގެ މާނަ ހިމެނެއެވެ.
އޭގެ މިސާލަކީ މިސްކިތެއް ބިނާކުރުމަށް ގަނެވޭ ނިޔަތުގައި އެތަނުގައި ނަމާދުކުރުމުގެ ހުއްދަ ހިމެނޭ
2558
ފަދައިންނެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : އުޟުޙިޔާ ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠުތައް
ފުރަތަމަ ޝަރުޠު : ނިޢަމި ސ އްޕެއްކަމުގައި ވުން
ނިޢަމި ސ އްޕެއްކަމުގައި ވުމަކީ އުޟުޙިޔާ ސައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރެއިން ޝަރުޠެކެވެ. ނިޢަމި
ސ އްފީގައި ހިމެނެނީ ޖަމަލާއި ގެރިއާއި ބަކަށްޓެވެ. މަސްކެވުނުކަމުގައި ވިޔަސް އެހެން ޖަނަވާރުތައް ނިޢަމި
ސ އްފީގައި ނުހިމެނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (ليِحشَهَدُوا مَناَفعَِهَُلمح وَيحذَكُُروا اسحمَ ا لََِّّيِف أَاَّيممَعحلُوماَت علََى ماَ رزَقََ هُمح منِح هَِبيمةَِ احأَلنحعاَمِ)2559 މާނައީ:
އެއީ އެއުރެންނަށްހުރި (دينى އަދި دنيوى) މަންފާތަކެއް ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. އަދި ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ
2557أخرجه البيهقي (10546) ص حَحه النووي يف))اجملموع(((363/8).
2558((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)559/3(.
2559احلج 28
580

ދުވަސްތަކެއްގައި، އެއުރެން لَّاގެ اسم ފުޅު ހަނދުމަކޮށް އުޅުމަށެވެ. نعم ސ ފީގެ نعمة އެއުރެންނަށް
ދެއްވިކަމަށްޓަކައެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ކައިއުޅޭށެވެ! އަދި ދަތިحال ގައިވާ فقيرންނަށް (އެއިން)
ކާންދޭށެވެ!
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - عن أن ب مالكٍ ر هلاعنه قال: ضَ حَّى رسولُ هِلا-صلى هلا عليه وسلم -بكبح شَحنِيأَمحلَحَحنِيأَقح رنََنِي«،ح قال: »ورأيتهُُ
هس هن هضي
يحذَحَُبهُماَ بيدِهِ، ورأيتهُُواضِعاً قَدَمَهُعلى صِفَاحِهِماَ« قال: »ومََّسى وكََّرَب(2560. މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަނަސް
ބުނި މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކަންބަޅީގެ އަންހެން ވައްތަރުގެ ތެރެއިން ދޭތި رسو ل
ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ކަތިލެއްވިއެވެ. އޭގެ ކުލަ ކަޅަށްވުރެ ހުދުކަން ބޮޑެވެ. އަދި އޭގައި ބިޔަ ދެ ދަޅު
ހުއްޓެވެ. ރާވީ ވިދާޅުވެތެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަތްޕުޅުން އެ ދޭތި ކަތިލައްވަނިކޮށް ތިމަންނަ ދެކުނީމެވެ. އޭގެ
ކަނދުރާމަތީގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިންޕުޅު އަޅުއްވައިގެން ހުންނެވިތަން ތިމަންނަ ދެކުނީމެވެ. ރާވީ
ވިދާޅުވެތެވެ. ދެން "ބިސްމި اله، اله އަކުބަރު" ވިދާޅުވިއެވެ.
ށ - عن جابرٍ رهضيهلاعنه قال: قال رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم:)ال تحذَحَبوا إاَّل مُسِنةًَّ إاَّل أن يَعحسُرَعليكم، فتحذَحبوا جذََعةً
منَِال ضأَّحنِ(2561މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން الَثهيّنهގެ އުމުރުގެ2562 ޖަނަވާރެއް ނ ނީ ކަތިނުލާށެވެ.
ه
ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އުނދަގ ވެއްޖެ ހިނދެއްގައި (ކަންބަޅި) ބަކަރީގެ ތެރެއިން ހަ މަސް
2560رواه البخاري برقم: (5564)، ومسلم برقم: (1966) واللفظ له، من حديث أنس -رضي هلا عنه.-
2561رواه مسلم (1963).
2562 ޖަމަލުގެ ތެރެއިން الثَنيِِّّ ގެ އުމުރަކީ ފަސް އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި ގެރީގެ ތެރެއިން الثَنيِِّّ ގެ އުމުރަކީ ދެ އަހަރު
ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި ބަކަރީގެ ތެރެއިން الثَنيِِّّ ގެ އުމުރަކީ އެއް އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. (فتاوى اللجنة الدائمة – اجملموعة األوىل))
)415-414/11(.
581

ފުރިފައިވާ އެއްޗެއް ކަތިލާށެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މުސްލިމުންގެ އިއްތިފާގުން ޤުރުބާން
ކުރަން ޖެހޭ އަށް ޖޯޑު ޖަނަވާރުގައި ހިމެނެނީ ކަންބަޅިއާއި، އާދައިގެ ބަކަރިއާއި، ޖަމަލާއި، އަދި ގެރި
2563
އެވެ.
ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ނިޢަމި ސ ފީގެ ހުރިހާ ބާވަތަކުން ޤުރުބާން
ކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ. އިޚުތިލާފު ވެފައިވަނީ އޭގެ ތެރެއިން
2564
މޮޅު އިތުރުވެގެންވާ އެއްޗަކާމެދުގައެވެ.
ނ - އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޞައްޙަ ޤުރުބާނީއެއްގެ ޝަރުތަކީ އެއީ ނިޢަމި
ސ އްޕެއްކަމުގައިވުމެވެ. އޭގައި ހިމެނެނީ ބަކަރިތަކުގެ ތެރެއިން ހުރިހާ ވައްތަރަކާއި، ޖަމަލުތަކުގެ ތެރެއިން
ހުރިހާ ވައްތަރަކާއި، ، އަދި ގެރިތަކުގެ ތެރެއިން ހުރިހާ ވައްތަރަކެވެ.2565
ރ - އައްޞަންޢާނީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ނިޢަމި ސ ފީގެ ކޮންމެ ބާވަތަކުން ވިޔަސް
2566
ޤުރުބާން ކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ދެވަނަ ޝަރުޠު : ޝަރުޢީގޮތުން ކަތިލުމުގެ އުމުރަށް ވާސިލުވެފައިވުން
ކަތިލުމުގެ އުމުރުތައް ދަނެއު، ކަތިލުމުގެ އުމުރުތަކުގެ އަހަރުތައް ކަނޑައެޅިފައިވަނީ ފިޤުހުގެ
އިޞްޠިލާހުންނެވެ. އެއީ ނިޢަމި ސ ފީގެ ތެރެއިން ގެރި، އާދައިގެ ބަކަރި، ޖަމަލު ނަމަ الَّثيِِنهގެ އުމުރެވެ.
ކަންބަޅިއެއް ނަމަ اجَلذَعގެ އުމުރެވެ.2567 އެއީ ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުކަމަށް އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު
2563((التمهيد)))188/23(
2564(بداية اجملتهد)))430/1(
2565((اجملموع)))393/8(.
2566(سبل السالم)))95/4(.
2567((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))7 /6(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)70/5(.
582

ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ.2568
ދަލީލު:
عن جاب رٍ رهضيهلاعنه قال: قال رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم:)ال تحذَحَبوا إاَّل مُسِنةًَّ إاَّل أن يَعحسُرَعليكم، فتحذَحبوا جذََعةً منَِ
ال ضأَّحنِ(2569 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى
هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން الَثهيّنهގެ އުމުރުގެ2570 ޖަނަވާރެއް ނ ނީ ކަތިނުލާށެވެ. ނަމަވެސް
ه
ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އުނދަގ ވެއްޖެ ހިނދެއްގައި (ކަންބަޅި) ބަކަރީގެ ތެރެއިން ހަ މަސް ފުރިފައިވާ
އެއްޗެއް ކަތިލާށެވެ.
الَّثيِِن ގެ މާނަ ދަނެއު :
ޖަމަލުގެ ތެރެއިން الَثهيّنهގެ އުމުރަކީ ފަސް އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. 2571
ه
ގެރީގެ ތެރެއިން الَثهيّنهގެ އުމުރަކީ ދެ އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. 2572
ه
ބަކަރީގެ ތެރެއިން الَثهيّنهގެ އުމުރަކީ އެއް އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. 2573
ه
اجَلذَعގެ މާނަ ދަނެއު :
އަލްޖަޛަޢުގެ އުމުރު ބޭނުންކުރެވެނީ ނިޢަމި ސ ފީގެ ތެރެއިން ހަމައެކަނި ކަންބަޅީގެ ޝަރުޢީގޮތުން ކަތިލުމުގެ
އުމުރު ބަޔާން ކުރުމަށެވެ. އެގޮތުން ކަންބަޅީގެ ތެރެއިން اجَلذَعގެ އުމުރަކީ ހަ މަސް ފުރިފައިވުމެވެ. 2574
2568((التمهيد)))188/23(.
2569رواه مسلم (1963).
2570 ޖަމަލުގެ ތެރެއިން الَثهيّنގެ އުމުރަކީ ފަސް އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި ގެރީގެ ތެރެއިން الَثهيّنގެ އުމުރަކީ ދެ އަހަރު
ه ه
ފުރިފައިވުމެވެ. އަދި ބަކަރީގެ ތެރެއިން الَثهيّنގެ އުމުރަކީ އެއް އަހަރު ފުރިފައިވުމެވެ. (فتاوى اللجنة الدائمة – اجملموعة األوىل))
ه
)415-414/11(.
2571((اإلقناع)) للحجاوي)401 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)440/9(.
2572 مشس العلوم، لنشوان احلمريي (896 /2)
2573 ((فتاوى اللجنة الدائمة – اجملموعة األوىل)))415-414/11(.
2574النهاية ألبن األثري (250 /1)
583

ތިންވަނަ ޝަރުޠު : ޢައިބުތަކުން ސަލާމަތްވެފައިވުން
އުޟުޙިޔާއަށް ޓަކައި ޤުރުބާންކުރެވޭ ނިޢަމި ސ އްޕަކީ ޢައިބުތަކުން ސަލާމަތްވެފައިވާ ޖަނަވާރަކަށް
ވުމަކީ ޢުޟުޙިޔާ ސައްހަވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެންކަމުން ލޮލުގެ އަވަރުކަމާއި ފައިގެ ކޮރުކަމާއި ހަށިގަނޑުގެ
ބަލިމަޑުކަމާއި އަނަރ ހަކަން ފާޅުވެފައިވާ ޖަނަވާރުތަކުން އުޟުޙިޔާ ސައްހަވެގެންނުވެއެވެ.2575
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن الرباءه ب هن عاز بٍ رهضي هلا عنه قال:)مسعْت رسو ل هلا صلَى هلا عليه وسلَم- وأشار أبصابعهه، وأصابعي أقصر مهن أصاب
ه ههع
رسوهل هلا صلَى هلا عليه وسلَم- يشري أبصْبعهه؛ يقولُ: ال يَوز منَِ الضحااي: العوراءُ الَبنُِي عَوَرهُا، والَعرحجاءُ الَبنُِي عََرجُها، واملريضةُ
الَبنُِي مَرضَُها، والَعجفاءُ التِ ال تنحُقيِ(2576 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަލްބައްރާއު ބުނި ޢާޒިބުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސް ކުރައްވަނިކޮށް ތިމަން އަޑުއެހީމެވެ. އެ
ހިނދު އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިފުޅުން އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ.)ދަންނާށެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ
އިނގިލިފުޅަށްވުރެ ތިމަންނަގެ އިނގިލި ކުރުވެގެންވެއެވެ.(އެކަލޭގެފާނު އިނގިލިފުޅުން އިޝާރާތްކުރައްވަމުން
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އުޟުޙިޔާއަށް (އަންނަނިވި ތަކެތި) ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެއީ ލޮލުގެ އަވަރުކަން
ފާޅުވެގެންވާ ޖަނަވާރުތަކެވެ. އަދި ކޮރުކަން ފާޅުވެގެ ންވާ ޖަނަވާރުތަކެވެ. އަދި ބަލިމަޑުކަން ފާޅުވެގެންވާ
ޖަނަވާރުތަކެވެ. އަދި އަނަރ ހަކަން ފާޅުވެގެން ގޮސް ކަށީގެ މަދު ހިކިފައިވާ ޖަނަވާރުތަކެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ލޮލުގެ އަވަރުކަމާއި ފައިގެ ކޮރުކަމާއި
2575 ((املغين)))441/9(. ((بداية اجملتهد)))430/1(.
2576 رواه أبو داود (2802)، والرتمذي بعد حديث (1497)، والنسائي (4371)، وابن ماجه (3144)، وأمحد (18697)، ومالك
(687/3)، والدارمي (1949)، قال اإلمام أمحد كما يف))خالصة البدر املنري((البن امللقن (379/2): ما أحسنه مهن حديثٍ، وص حَحه
الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))168 /4(، وابن حبان يف ((بلوغ املرام)) ( )405، وحسنه ابن عبدْه الرّب يف ((التمهيد)))164/20(، وصححه
ه
ابن دقيق العيد يف ((االقرتاح)))121(، وابن امللقن يف ((البدر املنري)))285/9(.
584

ހަށިގަނޑުގެ ބަލިމަޑުކަމާއި އަނަރ ހަކަން ފާޅުވެފައިވާ ޖަނަވާރުތަކުން އުޟުޙިޔާ ސައްހަވެގެންނުވާކަމަށް
2577
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙަދީޘްފުޅުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ހަތަރު
އުނިކަމަކާމެދު އެއީ ދަންނަބޭކަލުން އިއްތިފާޤުވާ ކަންކަމެވެ. އެކަމާ ގުޅޭގޮތުން ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި
އެއްވެސް ޚިޔާލުތަފާތުވުމެއް ވަކަމެއް އަޅުގަނޑަކަށް ނޭނގެއެވެ. އަދި އެ މާނައިގައި އެއްގޮތްވާ ކޮންމެ
އެއްޗެއް އެތަކެތީގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭކަންއެނގެއެވެ. ޚާއްޞަކޮށް އެ އުނިކަން ފާޅުވެގެންވާ ނަމަ އެވެ.2578
ހަތަރުވަނަ ޝަރުޠު : ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި ކަތިލުން
ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތުގައި ކަތިލުމަކީ އުޟުޙިޔާ ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠެކެވެ. އޭގެ ފެށޭ ވަގުތާއި ނިމޭ
ވަގުތު އަންނަހުއްޓެވެ.
ފަސްވަނަ ޝަރުޠު : އުޟުޙިޔާގެ ނިޔަތްގަތުން
ޤުރުބާނީ ކުރާ މީހާ އެއީ އުޟުޙިޔާއެއްގެ ގޮތުގައި ކަތިލެވޭ އެއްޗެއްކަމަށް ގަސްތުކުރަން ޖެހެއެވެ.
2581 2580 2579
އެބަހީ ނިޔަތް ގަތުމަކީ ޝަރުޠެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި
2582
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عنْعمربْ اخل طَاهب رهضيهلاعنه، ع الَنيّبصلَى هلاعليه وسلَم، أَنه قال:)إنََّّا األعما لُ ابلنيِاَّتِ ، وإنََّّا
هن هن ه
2577((مراتب اإلمجاع)) (ص)153.
2578((التمهيد)))168/20(.
2579((الفتاوى اهلندية)))291 /5(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)71/5(.
2580((التاج واإلكليل)) للمواق)252/3(.
2581((اجملموع)) للنووي)405/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)200/3(.
2582((اإلنصاف)) للمرداوي)61/4(.
585

ل كُلِ امر ئ ما نوى(2583 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢ މަރު ބުނިލްޚައްޠާބު، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ
އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަމަލުތައް
ބިނާވެގެންވަނީ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އަމަލުތަކުގެ ޖަޒާ ލިބުންވަނީ އެ މީހެއްގެ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ކަތިލެވޭ ބޭނުންތައް ތަފާތެވެ. ބައެއް ފަހަރު މަހުގެ މުހުތާދައާއި މަންފާ ލިބިގަތުމުގެ
ބޭނުމުގައެވެ. އަދި ބައެއްފަހަރު ޤުރުބާނީއެއްގެ ގޮތުގައި އަޅުކަމުގެ މަގުސަދުގައެވެ. އެހެންކަމުން އެ ދެ
2584
މަގުސަދު ފަރަގުކުރުމަށް ޓަކައި ނިޔަތްގަތުން ބޭނުންވެއެވެ. އެގޮތުން އަޅުކަމަކަށް ފަށާއިރު އެކަން
ހިތުގައި ގަސްތުކުރުން ލާޒިމުވެގެންވެއެވެ. އެހެނީ ދަރުމަޔާއި ސަވާބު ލިބުން ވަނީ އެ ނިޔަތެއްގެ މައްޗަށް
ބިނާކޮށްގެން ކަމަށްވާތީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : އުޟުޙިޔާގެ ވަގުތުތައް
ފުރަތަމަ މައްސަލަ : ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ ފަޖުރުލުމުގެ ކުރީގައި ކަތިލުމުގެ ހުކުން
ކަތިލެވޭ ދުވަހުގެ ފަޖުރުލުމުގެ ކުރީގައި ކަތިލުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ع الرباءه ب عاز بٍ رهضيهلاعنه قال: مسهعْت النيَب صلَى هلاعليه وسلَم خيط ب، فقال:)إ نَّ أوَّلَ ما نبدأُ منِ يَوِحمنا هذا أ حن نُصلَيَِ،
هن هن
مث نرجِعَ فَننححََر، فمَن فَ علََ هذا فقد أصابَ سُنَّ تَنا، ومَن نََُر فإنََّّا هو لْحٌم يقَدِمُه ألهحلِه، ليسَ منَِ الُّنسكُِ يف شيء(2585
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަލްބައްރާއު ބުނިލްޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم މިސްތަކުންނާ މުޚާޠަބުކުރެއްވި އަޑު ތިމަންނަ އެހީމެވެ. ފަހެ ހަދީސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
2583رواه البخاري (1) واللفظ له، ومسلم (1907).
2584((بدائع الصنائع)) للكاساين)71/5(.
2585رواه البخاري (5560) واللفظ له، ومسلم (1961).
586

އަހަރުމުންގެ މި (އީދު) ދުވަހު ފަށައިގަނެވޭ އެންމެ ފުރަތަމަ އަމަލަކީ އަހަރުމެން އީދު ނަމާދުކުރުމެވެ. ދެން
އެނބުރި ގޮސް ޤުރުބާނީ ކަތިލުމެވެ. ފަހެ އެގޮތަށް ކަންތައް ކޮށްފި މީހާ ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެމެންގެ
ސުންނަތަށް ތަބާވެއްޖެއެވެ. އަދި އީދު ނަމާދުގެ ކުރީގައި ކަތިލައިފި ނަމަ އެއީ އެމީހެއްގެ އާއިލާއަށް އިސްކުޅަ
މަހެކެވެ. އޭގައި އަޅުކަމުގެ އެއްވެސް މިންވަރެއް ނުވެއެވެ.
ދޭއް: އިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގުރުބާނީ ދުވަހު ފަތިހުގެ ކުރިން އުޟުޙިޔާ
2586
ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ންކަމަށް ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ޤުރުބާނީ
ދުވަހު އިރުއެރުމުގެ ކުރިން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ންކަމަށެވެ. އެއީ ރަށުްފުށގެ މީހެއްކަމުގައި
2587
ވިޔަސް އަދި ރަށްވެހި މީހެއް ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ދެވަ ނަމަ އ ސަ ލަ: އ ދުނަމާ ދު ގެކުރ ގައިކަތި ލު މު ގެހު ކު ނ
ޢީދު ނަމާދުގެ ކުރިން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން ހުއްދައެއް ނ ނެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - ع الرباءه ب عاز بٍ رهضيهلاعنه قال: مسهعْت النيَب صلَى هلاعليه وسلَم خيط ب، فقال:)إ نَّ أوَّلَ ما نبدأُ منِ يَوِحمنا هذا أ حن
هن هن
نُصلَيَِ، مث نرجِعَفَننححََر، فمَن فَ علََهذا فقد أصابَ سُنَّ تَنا، ومَن نََُر فإنََّّا هو لْحٌميقَدِمهُ ألهحلِه، ليسَمنَِالُّنسكُِ يف شيء(2588
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަލްބައްރާއު ބުނިލްޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم މިސްތަކުންނާ މުޚާޠަބުކުރެއްވި އަޑު ތިމަންނަ އެހީމެވެ. ފަހެ ހަދީސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
2586((اإلمجاع)))60/1(
2587(التمهيد)))196/23(.
2588رواه البخاري (5560) واللفظ له، ومسلم (1961).
587

އަހަރުމުންގެ މި (އީދު) ދުވަހު ފަށައިގަނެވޭ އެންމެ ފުރަތަމަ އަމަލަކީ އަހަރުމެން އީދު ނަމާދުކުރުމެވެ. ދެން
އެނބުރި ގޮސް ޤުރުބާނީ ކަތިލުމެވެ. ފަހެ އެގޮތަށް ކަންތައް ކޮށްފި މީހާ ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެމެންގެ
ސުންނަތަށް ތަބާވެއްޖެއެވެ. އަދި އީދު ނަމާދުގެ ކުރީގައި ކަތިލައިފި ނަމަ އެއީ އެމީހެއްގެ އާއިލާއަށް އިސްކުޅަ
މަހެކެވެ. އޭގައި އަޅުކަމުގެ އެއްވެސް މިންވަރެއް ނުވެއެވެ.
ށ - عن جندْب ب سفيان البجليّ رهضي هلاعنه، قال: (ضَ حَّيحنا مع رسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم أحض حِيةًَّ ذاتَ يوم، فإذا
هن ه
أُانسٌ قد ذحبوا ضحاايهم قبلَال صاَّلةِ، فلما انصَرفََ رآهم النبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم أنََّم قد ذحَبوا قبل ال صاَّلةِ، فقال: من
ذَبَحَ قبل ال صاَّلةِ فلحيحذَبَحح مكانََا أخرى، ومَن كان مل يحذَبَحح حىت صلََّيحنا فلحيحذَبَحح على اسحمِ هِلا(2589 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ޖުންދުބު ބުނި ސުފިޔާނު އަލްބަޖަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު
ތިމަންމެން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުގައި ތިބެގެން އުޟުޙިޔާކަތިލީމެވެ. ފަހެ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން
ބަޔަކު މީހުން އީދު ނަމާދަށްވުރެ ކުރީގައި އެބައިމީހުންގެ އުޟުޙިޔާތައް ކަތިލިއެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގަތްހިނދު އެމީހުން ނަމާދުގެ ކުރީން ކަތިލާފައިވާތަން ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދުގެ ކުރިން ކަތިފި މީހާ، އޭގެ ބަދަލުގައި އެހެން އެއްޗެއް ކަތިލާހުއްޓެވެ. އަދި
އަހަރެމެން ނަމާދު ކުރެވެންދެން ކަތިނުލާ މަޑުކޮށްގެން ހުރި މީހަކު ނަމަ ފަހެ މާތް هلاهގެ ނަންފުޅުގައި
ކަތިލާށެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ
ނަމާދުގެ ކުރިން ރަށްވެއްސަކަށް އިޟުޙިޔާ ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ން ކަމަށެވެ.2590
ށ- އައްނަވަވީ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީގެ ވަގުތާއި ބެހޭގޮތުން ބުނާނަމަ، ބުނެވޭނީ
ކަތިލަންޖެހޭނީ އިމާމާއެކު ނަމާދު ކުރުމަށްފަހުގައިކަމަށެވެ. އެގޮތަކަށް އަމަލުކޮށްފި ނަމަ ދަންނަބެކަލުންގެ
2589رواه البخاري (5500) واللفظ له، ومسلم (1960).
2590(االستذكار)))224/5(.
588

2591
އިޖުމާޢުން އެކަން ޞައްޙަވީއެވެ.
ނ- އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢު ވެފައިވަނީ ނަމާދުގެ
2592
ކުރިން ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ން ކަމަށެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ފެށޭ ވަގުތު
އުޟުޙިޔާގެ ވަގުތު ފެށެނީ ޢީދު ނަމާދަށް ފަހުގައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި2593 ޙަންބަލީ
2595 2594 ޝަ 2597 2596
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އައްޠަޙާވީއާއި އައް އުކާނީއާއި އިބުނު ޢުޘައިމީން ވެސް އެ
ރައުޔު އިޚްތިޔާރުކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عهن الرباءه ب هن عاز بٍ رهضيهلاعنه قال: مسهعْت النيَب صلَى هلاعليه وسلَم خيط ب، فقال:)إ نَّ أوَّلَ ما نبدأُ منِ يَوِحمنا هذا أ حن
نُصلَيَِ، مث نرجِعَفَننححََر، فمَن فَ علََهذا فقد أصابَ سُنَّ تَنا، ومَن نََُر فإنََّّا هو لْحٌميقَدِمُه ألهحلِه، ليسَمنَِالُّنسكُِ يف شيء(2598
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަލްބައްރާއު ބުނިލްޢާޒިބުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم މިސްތަކުންނާ މުޚާޠަބުކުރެއްވި އަޑު ތިމަންނަ އެހީމެވެ. ފަހެ ހަދީސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އަހަރުމުންގެ މި (އީދު) ދުވަހު ފަށައިގަނެވޭ އެންމެ ފުރަތަމަ އަމަލަކީ އަހަރުމެން އީދު ނަމާދުކުރުމެވެ. ދެން
އެނބުރި ގޮސް ޤުރުބާނީ ކަތިލުމެވެ. ފަހެ އެގޮތަށް ކަންތައް ކޮށްފި މީހާ ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެމެންގެ
2591((شرح النووي على مسلم)))110/13(.
2592(بداية اجملتهد)))435/1(.
2593((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))4 /6(، وينظر: ((شرح معاين اآلاثر)) للطحاوي)174 /4(.
2594((الفروع)) لالبن مفلح)92 /6(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)452/9(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)552،554/3(.
2595((شرح معاين اآلاثر)) للطحاوي)174 /4(.
2596((الدراري املضية)))343/2(.
2597((الشرح املمتع)) البن عثيمني)459/7(.
2598رواه البخاري (5560) واللفظ له، ومسلم (1961).
589

ސުންނަތަށް ތަބާވެއްޖެއެވެ. އަދި އީދު ނަމާދުގެ ކުރީގައި ކަތިލައިފި ނަމަ އެއީ އެމީހެއްގެ އާއިލާއަށް އިސްކުޅަ
މަހެކެވެ. އޭގައި އަޅުކަމުގެ އެއްވެސް މިންވަރެއް ނުވެއެވެ.
ށ - عن جندْب ب سفيان البجليّ رهضي هلا عنه، قال: (ضَ حَّيحنا مع رسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم أحض حِيةًَّ ذاتَ يوم، فإذا
هن ه
أُانسٌ قد ذحبوا ضحاايهم قبلَ ال صاَّلةِ، فلما انصَرفََ رآهم النبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم أنََّم قد ذحَبوا قبل ال صاَّلةِ، فقال: من
ذَبَحَ قبل ال صاَّلةِ فلحيحذَبَحح مكانََا أخرى، ومَن كان مل يحذَبَحح حىت صلََّيحنا فلحيحذَبَحح على اسحمِ هِلا(2599 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ޖުންދުބު ބުނި ސުފިޔާނު އަލްބަޖަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު
ތިމަންމެން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުގައި ތިބެގެން އުޟުޙިޔާކަތިލީމެވެ. ފަހެ މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން
ބަޔަކު މީހުން އީދު ނަމާދަށްވުރެ ކުރީގައި އެބައިމީހުންގެ އުޟުޙިޔާތައް ކަތިލިއެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم ނަމާދުން ނިމިވަޑައިގަތްހިނދު އެމީހުން ނަމާދުގެ ކުރީން ކަތިލާފައިވާތަން ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ނަމާދުގެ ކުރިން ކަތިފި މީހާ، އޭގެ ބަދަލުގައި އެހެން އެއްޗެއް ކަތިލާހުއްޓެވެ. އަދި
އަހަރެމެން ނަމާދު ކުރެވެންދެން ކަތިނުލާ މަޑުކޮށްގެން ހުރި މީހަކު ނަމަ ފަހެ މާތް هلاهގެ ނަންފުޅުގައި
ކަތިލާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިސްވެދިޔަ ހަދީސްފުޅުން އިޝާރާތް ލިބެނީ ނަމާދަށްފަހު ކަތިލި މީހާ، އެއީ ޚުތުބާ ނިމުމަށްފަހު ކަމުގައި
ވިޔަސް ނުވަތަ ނިމުމުގެ ކުރީން ކަމުގައި ވިޔަސް އަދި އިމާމު މީހާ ކަތިލުމަށްފަހު ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ
އޭގެ ކުރީގައި ކަމުގައި ވިޔަސް އެ ކަތިލުން ސައްހަވާނެކަމަށެވެ. އަދި ނަމާދުގެ ކުރިން ކަތިލި މީހަކު ނަމަ
2600
އޭގެ ބަދަލުގައި އެހެން ކަތިލުމެއް ލާޒިމުވާނެކަމެވެ.
ނ - عن أن سٍ رهضي هلا عنه، قال: قال النيُّب صلَى هلا عليه وسلَم: (مَنح ذَبَحَ قبل ال صاَّلةِ فلُحيِعحد)2601 މާނައީ: މާތް اله
2599رواه البخاري (5500) واللفظ له، ومسلم (1960).
2600((الشرح املمتع)) البن عثيمني)459/7(.
2601رواه البخاري (5549)، ومسلم (1962).
590

ރުއްސުންލެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ނަމާދުގެ ކުރިން ކަތިލައިފި މީހަކު އެ އަލުން
ކުރަން ޖެހެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : އީދު ނަމާދު ނުލިބޭ ރަށްފުށުގެ މީހުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ފަށާ ވަގުތު
ރަށްފުށުގެ މީހުން ފަދަ ޢީދު ނަމާދު ނުކުރާ ތަނެއްގައި ދިރިއުޅޭ މީހުންނަށް ޤުރުބާނީ ކުރުމުގެ ވަގުތު
ފެށޭނީ އިރުއަރައި ލޮންސިއެއްގެ ދިގުމިނަށް އުސްވެ، އީދު ނަމާދު ކުރުމަށް ބޭނުންވާ ވަގުތު
2603 2602
ފާއިތުވުމަށްފަހުގައެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން ވެސް އެ ރައުޔު
އިޚްތިޔާރުކުރެއްވިއެވެ. އެހެނީ ރަށްފުށުގެ މީހުންނަށް ޢީދު ނަމާދު ވާޖިބު ނުވާތީވެ އެ މީހުން ޖެހޭނީ އީދު
2604
ނަމާދު ކުރުމަށް ބޭނުންވާ ވަގުތު ފާއިތުވަންދެން އިންތިޒާރުކުރާށެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތަކާއި ރޭގަނޑުގައި ކަތިލުމުގެ ހުކުން
މި އަކުރުގައި ހިމެނޭނީ އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތަކާއި ރޭގަނޑުގައި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ މައްސަލަ : އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތައް
އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތަކާމެދު ދެ ޤައުލަކަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޚުތިލާފުވެފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތައް ތިނެކެވެ. އެއީ އީދު ދުވަހާއި ތަޝްރީޤުގެ ފުރަތަމަ ދެ ދުވަހާއެކު
2607 2606 2605
ޖުމުލަ ތިން ދުވަހެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ "މިއީ މާތްاله އެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި، ޢުމަރުއާއި ޢަލީއާއި އިބުނު
2602((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)605 /1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)9 /3(.
2603((الشرح املمتع)) البن عثيمني)459/7(.
2604((كشاف القناع)) للبهويت)9/3(.
2605((املبسوط)) للسرخسي)200/8(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)65 /5(.
2606((مواهب اجلليل)) حلطاب)273/4(، ((الشرح الكبري)) للدردير)86/2(.
2607((كشاف القناع)) للبهويت)530/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)384/3(.
591

ޢުމަރުއާއި އިބުނު ޢައްބާސްއާއި އަބ ޙުރައިރާއާއި އަދި އަނަސްގެ ރައުޔުވެސް މެއެވެ." 2608
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ع اب عمر رهضي هلا عنهما، (أ نَّ رَسولَ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم نَى أن تؤُكَلَلُْومُ األضاحيِ بعد ثال ث)2609މާނައީ:
هن هن
މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އުޟުޙިޔާގެ މަސްތައް ތިން ދުވަހަށްވުރެ އިތުރަށް ބޭނުންކުރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمމަނާކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އުޟުޙިޔާގެ ގޮތުގައި ތިން ދުވަހަށް ވުރެ އިތުރަށް ޤުރުބާން ކުރާ ޖަނަވާރުގެ މަސް ކެއުންرسو ل ا لَّه صلّى هلا
علْ يهه وسلَم މަނާކުރެއްވިއެވެ. ހަތަރުވަނަ ދުވަހަކީ ކަތިލާ ދުވަހެއްކަމުގައިވީ ނަމަ ކަތިލުމަށް ހުއްދަ އެދެވެނީ
އޭގެ މަސް ކެއުން ޙަރާން ވަގުތެއްގައެވެ. ހަގީގަތަކީ އުޟުޙިޔާގެ ގޮތުގައި ތިން ދުވަހަށް ވުރެ އިތުރަށް
ޤުރުބާން ކުރެވޭ ޖަނަވާރުގެ މަސް ކެއުން މަނާކުރުމަށްފަހު އޭގެ ފަހުން އެ ހުކުން ބާތިލުކުރެވުނެވެ. އަދި
2610
ކަތިލުމުގެ ވަގުތު އެގޮތުގައި ދެމިއޮތެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތައް ހަތަރެކެވެ. އެއީ އީދު ދުވަހާއި ތަޝްރީޤުގެ ތިން ދުވަހާއެކު ޖުމުލަ
ހަތރު ދުވަހެވެ. އެހެންކަމުން ޤުރުބާނީގެ ވަގުތު ތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަހާ ހަމައަށް ދެމިއޮވެއެވެ. އެއީ
2613 2612 2611
ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނުލްޤައްޔިމުގެ
ރައުޔެވެ.
2608((املغين)))453 /9(،
2609رواه البخاري (5574)، ومسلم (1970) واللفظ له.
2610((املغين)) البن قدامة)385/3(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))201/4(.
2611((اجملموع)) للنووي)387/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)200/3(.
2612((الفتاوى الكربى)) البن تيميةَ)385/5(.
2613((زاد املعاد)) البن القيم)319/2(
592

އިބުނު ތައިމިއްޔާވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީ ކަތިލުމުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަހަކީ ތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު
2614
ދުވަހެވެ.
އަލް ޝައުކާނީ ވިދާޅުވިއެވެ: " އޭގެ ވަގުތަކީ ޢީދު ނަމާދަށްފަހު ތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަހާއި
" 2615
ހަމައަށެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ: " އޭގެ ވަގުތަކީ ޤުރުބާނީގެ ދުވަހާއި ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކެވެ."2616
އިބުނު އުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. " އެންމެ ޞައްޙަ ރައުޔަކީ ކަތިލުމުގެ ދުވަސްތަކަކީ ހަތަރު ދުވަސް
" 2617
ކަމުގައި ވުމެވެ. އެއީ ޢީދު ދުވަހާއި އޭގެ ފަހުން ތިން ދުވަހެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جبهري ب هن مطْعهمٍ رهضيهلاعنه، عن النبّصلَى هلاعليه وسلَم أَنه قال: (ك لُّ منًِ منحَرٌ، وك لُّ أاَّيمِالَّتشري قِ ذَبححٌ)2618
ه
މާނައީ: نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ ކިބައިން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖުބައިރު ބުނި މުޠުޢިމު ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މިނާގެ ހުރިހާ ތަނަކީ ޤުރުބާން ކުރުން ހުއްދަ ތަންތަނެވެ.
އަދި ތަޝްރީޤުގެ ހުރިހާ ދުވަސްތަކަކީ ކަތިލުން ހުއްދަ ދުވަސްތަކެވެ.
ށ- عن نـبـيشْةاهلذهيّل رهضيهلاعنه، قال: قال رسو ل هلا صلَى هلاعليه وسلَم:)أاَّيمُالَّتشري قِ أاَّيمُأ حك ل وشُرحب وِذحك رهِل عَزَّ
ه
وجلََّ (2619މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ނުބައިޝަތުލްހުޛަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
2614((الفتاوى الكربى)))385/5(.
2615(الدراري املضية)))343/2(.
2616(جمموع فتاوى ابن ابز)))38/18(.
2617((الشرح املمتع)))460/7(.
2618رواه أمحد (16797)، وابن حبان (3854)، والطرباين (1583) (138/2)، والبيهقي (10525) واللفظ له. قال ابنالقّيهم يف))زاد املعاد((
(291/2): رهويمن وجهني خمتلف هني يش دُّ أحدمها اآلخر، ورهويمن حديهث جبهري ب هن مطعهمٍ، وفيه انقطاعٌ، ووثق رجاله اهليثمييف))جممع الزوائد((
(27/4)، وقال البوصريي يف))إحتاف اخلرية املهرة(((211/3): له شاهد، وص حَحه يف))صحيح اجلامع(((4537).
2619رواه مسلم (1141).
593

رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކަކީ ކެއުމާއި ބުއިމާއި މާތްهلاهހަނދުމަކުރާ
ދުވަސްތަކެވެ.
ދޭއް: އުސީލީ ހަމަތައް
ހ- އެ ތިން ދުވަސް ގުނަވެނީ މީނާގެ ދުވަސްތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ހިލަތައް އުކެވޭ ދުވަސްތަކެއްގެ
ގޮތުގައެވެ. އަދި ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ތަކްބީރުގެ ދުވަސްތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި
ރޯދަ ނުހިފޭ ދުވަސްތަކެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެހެންކަމުން އެ ދުވަސްތަކަކީ އިސްވެދެންނެވި ހުރިހާ އަޙުކާމުތަކާ
ގުޅިފައިވާ ދުވަސްތަކެކެވެ. އެހެންކަމުން ދަލީލެއް ނެތި އުޟުޙިޔާކަތިލުން އެދުވަސްތަކުގައި މަނާކުރެވޭނެ
2620
ހަމައެއްނުވެއެވެ.
ދެވަނަ މައްސަލަ : ރޭގަނޑުގައި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގެ ހުކުން
އުޟުޙިޔާގެ ދުވަސްތަކުގެ ރޭގަނޑުގައި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2621ޝާ 2622
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް އެ ދެ މަޒުހަބުގައި ވެސް ރޭގަނޑުގައި އުޟުޙިޔާ
ކަތިލުން މަކުރ ހަވެގެންވެއެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔަކީ ވެސް ރޭގަނޑުގައި
އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން ހުއްދަކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އެ މަޒުހަބުގައި ވެސް ރޭގަނޑުގައި އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން
2623
މަކުރ ހަވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَيحذَكُُروا اسحمَا لََِّّيِف أَاَّيممَعحلُوماَت علََى ماَ رزَقََ هُمحمنِ هَِبيمةَِ احأَلنحعاَمِ)2624 މާނައީ: އަދި ކަނޑައެޅި
2620ويـنظْ ر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)555/3(، ((زاد املعاد)) البن القيم)319 /2(، ((جملة البحوث اإلسالمية)) /4(
(204،))الشرح املمتع((البن عثيمني (461/7).
2621((تبيني احلقائق)) للزيلعي، و((حاشية الشليب)))5 /6(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)175-174/5(، ((فتح القدير)) للكمال ابن
اهلمام (513 /9).
2622((األم)) للشافعي)239/2(. ويـنظْ ر: ((اجملموع)) للنووي)388/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)200 /3(.
2623((اإلنصاف)) للمرداوي(64/4)، ((كشاف القناع)) للبهويت)10 /3(.
2624احلج 28
594

އެނގިގެންވާ ދުވަސްތަކެއްގައި، އެއުރެން لَّاގެ އިސްމުފުޅު ހަނދުމަކޮށް އުޅުމަށެވެ. نعمސ ފީގެ نعمة
އެއުރެންނަށް ދެއްވިކަމަށްޓަކައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ދުވަހުގެ މާނައިގައި ރޭގަނޑު ޝާމިލުވެއެވެ.2625
ދޭއް: ސުންނަތް:
عن جبهري ب مطْعهمٍ رهضيهلاعنه، عن النبّصلَى هلاعليه وسلَم أَنه قال:(ك لُّ منًِ منحَرٌ، وك لُّ أاَّيمِالَّتشري قِ ذَبححٌ)2626 މާނައީ:
هن ه
نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ ކިބައިން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖުބައިރު ބުނި މުޠުޢިމު ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މިނާގެ ހުރިހާ ތަނަކީ ޤުރުބާން ކުރުން ހުއްދަ ތަންތަނެވެ.
އަދި ތަޝްރީޤުގެ ހުރިހާ ދުވަސްތަކަކީ ކަތިލުން ހުއްދަ ދުވަސްތަކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ޙަދީޘްފުޅުގައި އައިސްފައިވަނީ ދުވަހުގެ ލަފުޡެވެ. މާނައިގެ ގޮތުން ރޭގަނޑު ދުވަހުގައި ނުހިމެނެއެވެ.
ނަމަވެސް ދުވަސްތަކާއި ރޭތަކުގެ ޖުމްލަ މާނައަކީ ދުވަސްތަކެވެ. ދުވަހުގެ ލަފުޘަކީ ބަސްވެރިންގެ މެދުގައި
މަޝްހ ރު އަދި ފުޅާދާއިރާއެއްގައި ރޭގަނޑާއި ދުވާލު ގުޅުވައިގެން ބޭނުންކުރާ އިބާރާތެކެވެ. އާންމުކޮށް
2627
ބޭނުންކުރާއިރު ދުވާލުން ބައެއް ނުވަތަ ރޭގަނޑުން ބައެއް ސިކުނޑިއަކަށް ނާދެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ- ރޭގަނޑަކީ ހިލަ އުކުން ހުއްދަވާ ވަގުތެކެވެ. އަދި ކަތިލުމުގެ މުއްދަތުގައި ރޭގަނޑު ހިމެނިފައިވެއެވެ.
2628
އެހެންކަމުން ދުވާލު ވަގުތުގައި ހުއްދަވާފަދައިން ރޭގަނޑުގައި ވެސް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.
2625((أضواء البيان)) للشنقيطي(120/5).
2626رواه أمحد (16797)، وابن حبان (3854)، والطرباين (1583) (138/2)، والبيهقي (10525) واللفظ له. قال ابنالقّيهم يف))زاد املعاد((
(291/2): رهويمن وجهني خمتلف هني يش دُّ أحدمها اآلخر، ورهويمن حديهث جبهري ب هن مطعهمٍ، وفيه انقطاعٌ، ووثق رجاله اهليثمييف))جممع الزوائد((
(27/4)، وقال البوصريي يف))إحتاف اخلرية املهرة(((211/3): له شاهد، وص حَحه يف))صحيح اجلامع(((4537).
2627((نيل األوطار)) للشوكاين)126/5(.
2628((املغين)) البن قدامة)454/9(، ((كشاف القناع)) للنووي)10 /3(.
595

ށ- ކޮންމެ ވަގުތެއްގައިވެސް ޖަނަވާރު ކަތިލުމުގެ ހުއްދަ މާތްهلاهވޮޑިގެންވަނީ ދެއްވާފައެވެ. 2629
ހަތަރުވަނަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގައި އަވަސްވެގަތުން
އުޟުޙިޔާގެ ވަގުތު ފެށުމުން ޤުރުބާނީ ކަތިލުމަށް އަވަސްވެގަތުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2633 2632 2631 2630
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - ހެޔޮކަންތައްތައް ކުރުމަށް އަވަސްވެގަތުމަކީ އެދެވިގެންވާކަމެކެވެ. އެއީ ކޯޅުންތަކުން ދުރުހެލިވެވޭ
2634
ކަމެކެވެ.
ށ - ޤުރުބާނީގެ މަހަކީ އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައި މާތްهلاهކަނޑައެޅުއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަށް
އަވަސްވެގަތުމަކީ މާތް هلاهގެ މެހެމާންދާރީއަށް އަވަސްވެގަތުންކަމުގައި ވެއެވެ.2635
ފަސްވަނަ ކަފި : އުޟުޙިޔާގެ އަދަބުތަކާއި ސުންނަތްތައް
ފުރަތަމަ އަކުރު : އިސްތަށި ބޯ ތުނބުޅި ބޭލުމާއި ނިޔަތަ ކެނޑުމުގެ ހުކުން
އުޟުޙިޔާ ކަތިލަން ބޭނުންވާ މީހާ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ހަނދު ފެނުމަށްފަހު، އިސްތަށި ބޯ ތުނބުޅި ކޮށުމާއި
ބޭލުމާއި އުފުރުމާއި ނިޔަތަ ކެނޑުމުގެ ޙުކުމާމެދު ފިޤުހުވެރިންގެ މެދުގައި ތަފާތު ރައުޔުތަކަށް އިޚްތިލާފު
ކުރައްވާފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރެއިން މަޝްހ ރު ވެފައިވަނީ ދެ ޤައުލެކެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އުޟުޙިޔާ ޤުރުބާންކުރަން ބޭނުންވާ މީހާ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ހަނދު ފެނިއްޖެނަމަ ޤުރުބާން
2629((سبل السالم)) للصنعاين)93/4(.
2630((البناية شرح اهلداية)) للعيين)29 /12(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)80/5(.
2631((شرح الزرقاين على خمتصر خليل)))67 /3(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)150/4(، ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)850/2(.
2632((مغين احملتاج)) للشربيين)288 /4(.
2633((كشاف القناع)) للبهويت)9 /3(.
2634((كشاف القناع)) للبهويت)9 /3(.
2635((بدائع الصنائع)) للكاساين)80/5(.
596

ކުރަންދެން އިސްތަށި ބޯ ތުންބުޅި ކޮށުމާއި ބޭލުމާއި އުފުރުމާއި ނުވަތަ ނިޔަފަތި ކެނޑުމަކީ ޙަރާން ކަމެކެވެ.
2637 2636
އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.
އަލްބަޣަވީ ވިދާޅުވިއެވެ: "ސަޢީދު ބިން އަލް މުޞައްޔަބު މި ރައުޔު އިޚްތިޔާރު ކެުއްވިއެވެ. އަދި
2638"
ރާބީޢަތުއާއި، އަޙްމަދުއާއި، އިސްޙާޤުވެސް ވިދާޅުވީ ހަމަ އެގޮތަށެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. "ޤުރުބާނީއެއް ކުރަން ބޭނުންވެ ތިމާގެ މައްޗަށް އެކަން
ވާޖިބުކޮށްގެންފިމީހާ، ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ ހަނދު ފާޅުވުމަށްފަހު، ޤުރުބާން ކުރެވެންދެން، އެމީހެއްގެ
އިސްތަށިގަނޑުން ނުވަތަ ނިޔަފަތިން ވިޔަސް އެއްވެސް އެއްވެސް މިންވަރެއް އުނިނުކުރުން ހުއްޓެވެ. އެއީ
2639
ކުރަފަތަކުން ނުވަތަ އެހެން އާލަތެއް ބޭނުންކޮށްގެން ބާލައިގެން ނުވަތަ ކޮށައިގެން ކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. "ޤުރުބާނީއެއް ކުރަން ބޭނުންވާ މީހަކު ޛްުލޙިއްޖާ މަސް ފެށުމަށްފަހު
ޤުރުބާން ކުރެވެންދެން، އެމީހެއްގެ އިސްތަށިގަނޑުން، ނިޔަފަތިން، ނުވަތަ ހަންގަނޑުން އެއްވެސް އެއްޗެއް
" 2640
އުނިކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
"
އިބުނު އުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. މިތަނުގައި)އިސްތަށިގަނޑުން، ނިޔަފަތިން، ނުވަތަ ހަންގަނޑުން
އެއްވެސް އެއްޗެއް އުނިކުރުން މާނާ ކުރުމުން(އޭގެ ޙުކުމަކީ ޙަރާންކަމެއްގޮތުގައި ބެލެވެއެވެ. އެހެނީ އެއީ
މަނާކުރުމުގެ އަސާސް ކަމުގައިވާތީއެވެ. އަދި ޚާއްޞަކޮށް އަޅުކަންތަކުގެ ގޮތުގައި ހިނެނޭ ކަންކަމުގައި ޙުކުމަކީ
ح
އެއީކަމުގައިވާތީއެވެ. އަދި ރަސ ލާ އެކަން މަނާކުރެއްވުމުގައި ގެންނެވި އިބާރަތުގައި (فال يَخُ ذَ نَّ) ވިދާޅުވެ
2641
އެކަން މަނާކުރުމަށް ބާރުއަޅުއްވާފައި ވާތީއެވެ.
ދަނެއު، ޢަރަބި ބަހުގައި ކަމެއްގެ ފަހަތަށް ނ ނުގެ ތަޝްދީދާއެކު އިތުރެއް ގެނަސްފި ނަމަ އެއީ
2636((اإلنصاف)) للمرداوي)79/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)23/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)436/9(.
2637((اجملموع)) للنووي)392-391 /8(.
2638((شرح السنة)))348/4(.
2639((احمللى)) 355 /7(رقم)973.
2640((جمموع فتاوى ابن ابز)))39/18(.
2641((الشرح املمتع)))486/7(.
597

އެއަމަލަކަށް ބާރުއެޅުމެވެ.

ދަލީލު:

އެކެއް: ސުންނަތް:

عن أمِّ سَلَمةَ رَضِيَ اللهُ عنها أنَّ النبيَّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم قال: **(مَن كان عِندَه ذِبْحٌ يُريدُ أن يذبَحَه فرأى هلالَ ذي الحِجَّةِ؛ فلا يَمَسَّ مِن شَعْرِه، ولا مِن أظفارِه، حتى يضحِّيَ)**[2642] **މާނައީ:** މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި އުއްމު ސަލަމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نبيއާ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ކަތިލަން ޖަނަވާރެއް އޮވެފައި އެ ޖަނަވާރު (އުޟްޙިއްޔާއަށް) ކަތިލަން ބޭނުންވެއްޖެ މީހާ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ހަނދު ފެނުމަށްފަހު ޤުރުބާން ކުރުމަންދެން އެމީހާގެ އިސްތަށިގަނޑާއި ނިޔަފަތިތަކުގައި އަތް ނުލާށެވެ.

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:

މަނާކުރުމުގެ އަމުރުން ފާޅުވަނީ ޙަރާމްވުމުގެ ހުކުމެވެ. އަދި [illegible] ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.[2643]

ދެވަނަ ފައިދާ: އުޟްޙިއްޔާ ޤުރުބާންކުރަން ބޭނުންވާ މީހާ ޛުލްޙިއްޖާ މަހުގެ ހަނދު ފެނިއްޖެނަމަ ޤުރުބާން ކުރަންދެން އިސްތަށި [illegible]. އެއީ މާލިކީ މަޛްހަބާއި[2644] ޝާފިޢީ މަޛްހަބާއި[2645] ޙަންބަލީ މަޛްހަބުގެ[2646] އެއް ރައުޔެވެ.

ދަލީލު:

އެކެއް: ސުންނަތް:

[2642] رواه مسلم (1977).

[2643] ((المغني)) لابن قُدامة (9/ 437)

[2644] ((التاج والإكليل)) (4/380)، ويُنظر: ((الذخيرة)) للقرافي (4/141).

[2645] ((المجموع)) للنووي (8/391)، ويُنظر: ((الحاوي الكبير)) للماوردي (15/74).

[2646] ((الإنصاف)) للمرداوي (4/79)، ويُنظر: ((المغني)) لابن قُدامة (9/436).

حديث عائشة ر هلا عنها، أهَنا قالت:)أان فَ تلَحتُ قالئِدَ هَحد يِ رسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم بيدََ يَّ مَّث قَ لَّدَها رسولُ هِلا
هضي
صلَّى هُلا عليه وسلَّم بيدَِه مَّث بع ثَ هبا مع أيب، فلم حَُيحرمح على رسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم شَيءٌ مَِِّا أحَلَّهُ هُلا حىت نَََُر
اهَلحديَ(2647 މާނައީ: ޢާއިޝަތުގެފާނު ރިވާކުރައްވަތެވެ. ތިމަންނަގެ އަތުން މާތް هلاهގެ ރަސ ލާގެ ހަދުޔުތަކަށް
ގިލަފަތި ތައްޔާރުކުރީމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން އޭގައި ގިލަފަތި އެޅުއްވިއެވެ. ދެން ތިމަންނަގެ
ބައްޕައާއެކު އެތަކެތި ފޮނުއްވެވިއެވެ. ފަހެ މާތްهلاههހުއްދަކުރެއްވި އެއްވެސް ކަމެއް މާތްރަސްކަލާނގެ
ރަސ ލާއަށް ޙަރާމްވެވަޑައިނުގަންނަވައި ދުވަސްތައް ފާއިތުކުރެއްވުމަށްފަހު ހަދުޔުގެ ޖަނވާރުތައް
ކަތިލެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
މާތްهلاهހުއްދަކުރެއްވި އެއްވެސް ކަމެއް މާތްރަސްކަލާނގެ ރަސ ލާއަށް ޙަރާމްވެވަޑައިނުގަންނަވައި ދުވަސްތައް
ފާއިތުކުރެއްވުމަށްފަހު ހަދުޔުގެ ޖަނވާރުތައް ކަތިލެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން ބެލެވެނީ އިސްތަށި ބޯ ތުންބުޅި
2648
ކޮށުމާއި ބޭލުމާއި އުފުރުމާއި ނުވަތަ ނިޔަފަތި ކެނޑުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއްކަމަށެވެ.
ހައްލު: އުއްމު ސަލްމަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ހަދީސުގައި ނަހީގެ އަމަރު އައިސްފައިވަނީ މަކުރ ހައިގެ
2649
ޖަރަދައަށްކަމަށް ބަލައި ދެ ހަދީސް ޖަމައުކޮށްލުމުން މައްސަލަ ހައްލުވީއެވެ.
މައްސަލައެއް : އިސްތަށި ބޯ ތުނބުޅި އުނިކުރުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމުގެ ފިދުޔަ
އިސްތަށި ބޯ ތުނބުޅި އުނިކުރުމާއި ނިޔަފަތި ކެނޑުމަކުން ފިދުޔައެއް ނުވެއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " އެކަން ކޮށްފި ނަމަ ފަހެ އިސްތިޣުފާރު
ކުރުންހުއްޓެވެ. އެމީހަކު އެކަން ކުރީ ގަސްތުގައި ނުވަތަ އޮޅިގެން ކަމުގައި ވިޔަސް އެކަމުގެ މައްޗަކަށް
2647رواه البخاري (1700) واللفظ له، ومسلم (1321).
2648(اجملموع)) للنووي)392/8(، ((املغين)) البن قدامة)437 /9(.
2649((مواهب اجلليل)) للحطاب)372 /4(.
599

2650"
ކައްފާރާއެއް ނެތްކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެއެވެ.
ށ- އަލްމަރުދާވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ނުކިޔަމަންތެރިވެ އެކަން ކޮށްފި ނަމަ އެމީހެއްގެ
މައްޗަށް ތައުބާވުން ނ ން އެހެން މަގެއް ނުވެއެވެ. އެމީހެއްގެ މައްޗަށް ކައްފާރާއެއް ނެތް ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
2651
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ކުޅަދާނަ ވެގެންވާ މީހާ އަމިއްލައަށް ކަތިލުން
ކުޅަދާނަ ވެގެންވާ މީހާ އަމިއްލައަށް ކަތިލުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن أن ب مالكٍ ر هلا عنه قال: ضَ حَّى رسولُ هِلا -صلى هلا عليه وسلم- بكبح شَحنِي أَملَححَحنِي
هس هن هضي
أَقح رنََحنِي«، قال: »ورأيتهُُ يحذَحَُبهُماَ بيدِهِ، ورأيتهُُ واضِعاً قَدَمَهُ على صِفَاحِهِماَ« قال: »ومََّسى وكََّرَب(2652. މާނައީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި އަނަސް ބުނި މާލިކުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކަންބަޅީގެ އަންހެން
ވައްތަރުގެ ތެރެއިން ދޭތި رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ކަތިލެއްވިއެވެ. އޭގެ ކުލަ ކަޅަށްވުރެ ހުދުކަން ބޮޑެވެ.
އަދި އޭގައި ބިޔަ ދެ ދަޅު ހުއްޓެވެ. ރާވީ ވިދާޅުވެތެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަތްޕުޅުން އެ ދޭތި ކަތިލައްވަނިކޮށް
ތިމަންނަ ދެކުނީމެވެ. އޭގެ ކަނދުރާމަތީގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިންޕުޅު އަޅުއްވައިގެން ހުންނެވިތަން ތިމަ ންނަ
ދެކުނީމެވެ. ރާވީ ވިދާޅުވެތެވެ. ދެން "ބިސްމިاله، اله އަކުބަރު" ވިދާޅުވިއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "އުޟުޙިޔާ ކަތިލާ މީހާ ފިރިހެނަކަށްވުން ޝަރުޠެވެ.
އަދި އަމިއްލައަށް ކަތިލުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ. އެ ދެ ކަމުގެ މައްޗަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުލިބެއެވެ."
2650((املغين)))437/9(.
2651(اإلنصاف))80/4(.
2652رواه البخاري برقم: (5564)، ومسلم برقم: (1966) واللفظ له، من حديث أنس -رضي هلا عنه.-
600

2653
ށ - އިބުނު ޢަބްދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ . ވިދާޅުވިއެވެ . ފިރިހެނާ އޭނާގެ ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު
އަމިއްލައަށް ކަތިލުމަކީ އިސްލާމީ ފިޤުހުގެ ބައެކެވެ . އެއީ ރަސ ލާ ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ
އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ އަތްޕުޅުން އެކަން ކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ. އެހެނީ އެއީ މާތް هلا އަށް ކުއްތަންވުމުގެ
އަމަލަކަށް ވާތީއެވެ. ފަހެ އެމީހަކު އަމިއްލައިން އެކަން ކުރުން މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ . އަދި ހަމަ އެހެންމެ
އޭގެ ވެރިމީހާ ނ ން އެހެން މީހަކު ކަތިލުމަކީ ވެސް ހުއްދަ ކަމެކެވެ . ރަސ ލާ ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ
ޤުރުބާނީގެ ބައެއް ޖަނަވާރުތައް ޢަލިއްޔު ބުނި އަބީ ޠާލިބު ކަތިލެއްވިކަން ތިބާ އަށް ނޭގެނީ ހެއްޔެވެ؟ އެހެން
2654
މީހަކު ކަތިލުމަކީ އޭގެ ހުއްދަވުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއް އޮތް ކަމެއްނ ނެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : އުޟުޙިޔާއިން ކެއުމާއި ކާންދިނުމާއި ފަހަށް ރައްކާކުރުމުގެ ހުކުން
އުޟުޙިޔާއިން ކެއުމާއި ކާންދިނުމާއި ފަހަށް ރައްކާކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2656 2655 ޝާ 2658 2657
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (ف كَُلُوا مِنحهَا وَأَطحعِمُوا الحباَئسَِالحفَقرَِيمَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح)2659މާނައީ: ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން އެއިން
ކައިއުޅޭށެވެ! އަދި ދަތިحالގައިވާ فقير ންނަށް (އެއިން) ކާންދޭށެވެ!
ދޭއް: ސުންނަތް:
2653((شرح النووي على مسلم)))116/13(.
2654((التمهيد)))107/2(، ويـنظْ ر: ((االستذكار)) البن عبد الرب)308 /4(.
2655((البحر الرائق)) البن جنيم)203/8(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)79/5(.
2656((حاشية العدوي)))746 /1(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)203/8(، ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)53/1(.
2657((اجملموع)) للنووي)419/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)75/15(.
2658((كشاف القناع)) للبهويت)22/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)448/9(.
2659احلج: 29-28
601

ހ - عن جابرٍ رهضي هلا عنه، عهن الَنيّب صلَى هلا عليه وسلَم:)أَّنه نَى عن أ حك لِ لُْومِ ال ضَّحااي بعد ثال ث، مث قال بعدُ: كُلُوا،
ه
وتَزَوَّدوا، وا دَّخِروا 2660(މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެފާނު، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުން
ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ތިން ދުވަސް ފަހުން ޤުރުބާނީގެ މަސް ކެއުން މަނާކުރެއްވިއެވެ.
ދެން ވިދާޅުވިއެވެ. ކާށެވެ. އަދި އެއިން ކޮއްތު ލިބިގަންނާށެވެ! އަދި ފަހަށް ރައްކާކުރާށެވެ.
ށ - عن أيب هريرة رهضي هلا عنه، عهن الَنيّب صلَى هلا عليه وسلَم قال: (إذا ض حَّى أحَدكُم فلحيأَحكُلح منِح أُحض حِيِتَّه)2661 މާނައީ:
ه
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ހުރައިރާ، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މީހަކު ޤުރުބާނީއެއްކޮށްފި ނަމަ އެއިން ކާށެވެ.
ހަވަނަ ކަފި : އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަށް ބަދަލު ހަމަޖެއްސުން
އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަށް ބަދަލު ހަމަޖެއްސުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. ނަމަވެސް ބަދަލުގައި ހަމަޖައްސާ މީހާއަކީ
ޝަ 2663 2662 ޝާ 2664
މުސްލިމަކަށްވުން ރުޠެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
2665
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް: عن جاب رٍ رهضي هلا عنه:)أ نَّ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم نََُرثالثًً وِستنَِي بيده، مث أعطى علًّيا فَنحََر ما
غََرَب 2666(މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا
علْ يهه وسلَم އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅުން ފަސްދޮޅަސް ތިން އެތި ޤުރުބާންކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޢަލީގެފާނާ
2660 رواه مسلم (1972).
2661 رواه أمحد (9067)، وابن عدي يف))الكامل يف الضعفاء(((314/2)، واخلطيب يف))اتريخ بغداد(((34/7). قال اهليثمي يف))جممع
الزوائد(((28/4): رجاله رجال الصحيح، ووثق رجاله ابن حجر يف))فتح الباري(((29/10) وقال األلباين يف))سلسلة األحاديث الصحيحة((
(3563): األحاديث مبعناه كثرية، من أجل ذلك أودعته يف "الصحيحة".
2662 (((البحر الرائق)) البن جنيم)203/8(، وينظر: (بدائع الصنائع)) للكاساين)79/5(.
2663 ((الشرح الكبري)) للدردير)121/2(، ((مواهب اجلليل)) للحطاب)373/4(.
2664 ((اجملموع)) للنووي)405/8(.
2665 ((كشاف القناع)) للبهويت(8/3)، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)455/9(.
2666 جزء من حديث رواه مسلم (1218)
602

ހަވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން ބާކީ ހުރި ތަކެތި އެކަލޭގެފާނު ކަތިލެއްވިއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނު ޢަބްދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ . “ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލުމަކީ އޭގެ
ވެރިމީހާ ނ ން އެހެން މީހުނަށް ވެސް ހުއްދަވެގެންވާ ކަމެކެވެ. ޢަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބު މާތް هلاهގެ ރަސ ލާގެ
ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުގެ ތެރެއިން ބައެއް ކަތިލެއްވިކަން ނުފެނޭހެއްޔެވެ؟ މިއީ އޭގެ ހުއްދަކަމާމެދު ޢިލްމުވެރިންގެ
2667"
މެދުގައި އިޚްތިލާފެއް ނެތް މައްސަލައެކެވެ.
ހަތްވަނަ ކަފި: އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމާއި އޭގެ އަގު ސަދަގާތް ކުރުމާއި ދެ ގޮތުން މޮޅުއިތުރު ގޮތް
އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމާއި އޭގެ އަގު ސަދަގާތް ކުރުމާއި ދެ ގޮތުން މޮޅުއިތުރު ވެގެންވަނީ ކަތިލުމެވެ.
2670 2669 2668
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއީ އޭގެ އަގު ޞަދަޤާތުގައި ދިނުމަށްވުރެ ކަތިލުން
2671"
މާތްވެގެންވެއެވެ.
އިބުނު އުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. "ޤުރުބާނީ ކަތިލުން އޭގެ އަގުން ޞަދަޤާ ދިނުމަށްވުރެ
މޮޅުއިތުރުވެގެންވެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އޭގެ ހަންގަނޑު ދިރުހަމްތަކުން ފުރައިގެން އެ ދިރުހަމްތައް ޞަދަޤާތް
ކުރިކަމުގައިވިޔަސް އެއަށްވުރެ މާތްވާނީ ކަތިލުމެވެ. ޤުރުބާނީގެ ފަހަތުގައިވާ ޙިކުމަތަކީ މަސް ލިބިގަތުމާއި
މަސް ކެއުމެއް ނ ނެވެ. ނަމަވެސް އޭގެ އަސްލު ޙިކުމަތަކީ އެ ޤުރުބާނީ ކަތިލައިގެން އަޅުކަމެއް
ހާސިލުކޮށްގަތުމާއި މާތް هلاهއާއި ކުއްތަންވުމެވެ." 2672
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް:
2667((التمهيد)))107/2(، ويـنظْ ر: ((االستذكار)) البن عبد الرب)308 /4(.
2668((البحر الرائق)) البن جنيم)200/8(.
2669((حاشية الدسوقي)))121/2(، ((التاج واإلكليل)) للمواق)244/3(.
2670((اإلنصاف)) للمرداوي)77/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)582/3(.
2671((جمموع فتاوى ابن ابز)))41/18(.
2672((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))195 ،194/25(.
603

ހ - ޤުރުބާން ކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ޞަދަޤާތް ކުރުމަކީ މާތް هلاهގެ ރަސ ލާ ޤާއިމު ކުރައްވާފައިވާ ސުންނަތެއް
2673
ދ ކޮށްލުމަށް މަގުފަހިވާ ކަމެކެވެ.
ށ - ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ޤުރުބާން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ފަހުގެ ޚަލީފާއިންވެސް
ޤުރުބާން ކުރެއްވިއެވެ. ކަތިލުމުގެ ބަދަލުގައި ޞަދަޤާތް ކުރުން މޮޅުއިތުރުކަން އެނގުނު ނަމަ އެކަމަށް
2674
އެނބުރުނީހެވެ.
ނ - ޤުރުބާނީކުރުމަކީ ބައެއް ފިޤުހުވެރިންގެ އަރިހުގައި ވާޖިބެކެވެ. ޞަދަޤާތެއްގެ ގޮތުގައި އޭގެ އަގު ދިނުމަކީ
2675
(އަޅުކަމަކަށް ނުވާ) ހަމައެކަނި ދަރުމައެކެވެ.
ރ - ކަތިލުމުން ދެ ނަސީބު މިންވަރުވެއެވެ. އެއީ ޤުރުބާނީގެ އަޅުކަމެއް ހާސިލުވުމާއި އޭގެ މަސްތަކުން
ސަދަގާތް ކުރުމުގެ ފުރުސަތު ލިބުމެވެ. ޝައްކެއްނެތްގޮތުގައި އަޅުކަމަކާއި ސަދަގާތަކާއި ދެ ޢަމަލު އެއްކޮށްލިބޭ
2676
އަމަލަކީ މޮޅުއިތުރު ގޮތެވެ.
އަށްވަނަ ކަފި : ކަތިލާ މީހާއަށް އުޖ ރައިގެ ގޮތުގައި އުޟުޙިޔާގެ މަސްދިނުމުގެ ހުކުން
ކަތިލާ މީހާއަށް އުޖ ރައިގެ ގޮތުގައި އުޟުޙިޔާގެ މަސްދިނުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2678 2677 ޝާ 2680 2679
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް:ސުންނަތް:
2673((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)582/3(.
2674((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)582/3(.
2675((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))5 /6(.
2676((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)513 /9(.
2677((البحر الرائق)) البن جنيم)203/8(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)79/5(.
2678((الشرح الكبري)) للدردير)124/2(.
2679((اجملموع)) للنووي)419 /8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)120/15(.
2680((كشاف القناع)) للبهويت)13 /3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)450/9(.
604

عن عليٍّرهضيهلاعنه قال:)أمَريَن رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم أن أقومَعلى بدُُنِه، وأن أتصدََّ قَ بلَححمهِا وجلُُوِدها وأَجِلَّتهِا،
وأ حن ال أعطيَِ اجَّلزارَ منها، قال: نُنُ نُعطيه منِ عِندِان(2681މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم އެކަލޭގެފާނުންގެ ޤުރުބާނީގެ ކަންތައް ތިމަންނައާ
މަތިކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެ ޖަނަވާރުތަކުގެ މަހާއި، ހަމާއި އޭގެ ބުރަކަށީގައި ބެހެއްޓިފައިހުންނަ ތަކެތި
ޞަދަޤާތެއްގެ ގޮތުގައި ދިނުމަށެވެ. އަދި އެއިން އެއްވެސް އެއްޗެއް ކަތިލާ މީހާއަށް ނުދިނުމަށް
އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ރާވީ ވިދާޅުވެތެވެ. " ކަތިލާ މީހާއަށް އުޖ ރަ ދެނީ ތިމަންމެންގެ ޖީބުންނެވެ."
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ކަތިލާ މީހާއަށް ދެވޭ އެއްޗަކީ އޭނާގެ މަސައްކަތާއި ކަތިލުމުގެ ބަދަލުގައި
ދެވޭ ފީއެކެވެ. އެ ފީގެ ތެރެއިން އެއްވެސް މިންވަރެއް އެހެން އެއްޗަކަށް ބަދަލުކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް
2682
ނ ނެވެ.
ނުވަނަ ކަފި : މައްޔިތާގެ ފަރާތުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުން
މައްޔިތާގެ ފަރާތުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަކަށް ޖުމުލަގޮތެއްގައި މުސްތަގިއްލު ޝަރުއީ ހުއްދައެއް
ނުލިބެއެވެ. ނަމަވެސް ބައެއް ހާލަތްތައް އިސްތިސްނާވެއެވެ. މިސާލަކަށް މައްޔިތާގެ ފަރާތުން ކުރެވިފައިއޮންނަ
ވިސިއްޔަތެއް ތަންފީޒުކުރުންފަދަ ގޮތަކަށެވެ. އެ ފަދަ ވަސިއްޔަތެއް ތަންފީޒުކުރުމުގެ ގޮތުން މައްޔިތާގެ
ފަރާތުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމުގައި ޝަރުޢީ ހުރަހެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ2683 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ ފަރާތުން އުޟުޙިޔާ ކަތިލެއްވިކަމަކަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ ފަރާތްޕުޅުން ނުވަތަ
2681رواه البخاري (1716)، ومسلم (1317) واللفظ له.
2682((املغين)) البن قدامة)450/9(.
2683((مغين احملتاج)) للشربيين)292/4(، ((هناية احملتاج)) للرملي(144/8).
605

2684
ޞަޙާބީބޭކަލެއްގެ ކިބައިން ނުވަތަ ސަލަފުގެ ބޭކަލެއްގެ ފަރާތުންވިޔަސް ވާރިދުވެފައެއްނުވެއެވެ.
ށ - އުޟުޙިޔާ ކަތިލުމަކީ އެކަން ކުރުމުން ސަވާބުލިބޭ އަޅުކަމެކެވެ. އަދި އަޅުކަންތަކުގެ އާއްމު އުސ ލަކީ އެ
އަޅުކަމެއް އެހެން މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ކުރުމުގެ ހުއްދަ ޝަރުޢީ ހެކިތަކާއެކު ލިބިގެން އިސްތިސްނާވާ
2685
އަޅުކަންތައް ފިޔަވައި ދެންހުންނަ އަޅުކަންތައް އެހެން މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ނުކުރުމެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : ބޯ ބޭލުމާއި ކުރުކުރުން
ފުރަތަމަ ބަހުސް : އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާއި އާއި ކުރުކުރުމުގެ ޙުކުން
ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ބެލުން ނުވަތަ ކޮށުމަކީ ޙައްޖާއި ޢުމުރާގެ ވާޖިބެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
2688 2687 2686
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (لََتحد خلُُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمحوَمقَُصِرِينَ)2689މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން،
لَّا އިރާދަކުރެއްވި ނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާން ކަމާއެކުގައި، حرمة ތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން
ކަށަވަރެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ حال ގައި، އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ حالގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމަކީ ޙައްޖާއި ޢުމުރާގެ ސިފައެއްގެ ގޮތުގައި މާތްهلا
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ޤަވާއިދަކީ، އަޅުކަމަކާ ގުޅިގެން (އަޅު) ކަން އިތުރެއް ބަޔާންކުރައްވައިފި ނަމަ، އެއީ
2684((مواهب اجلليل)) للحطاب)377 /4(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)423 /7(.
2685((مغين احملتاج)) للشربيين)292 /4(.
2686((حاشية ابن عابدين)))468/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)140 /2(.
2687((حاشية العدوي)))683/1(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)819/2(.
2688((كشاف القناع)) للبهويت)521/2(، وينظر: ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)396/7(.
2689الفتح: 27
606

2690
އޭގައި ވާޖިބުވާކަމުގެ ދަލީލެކެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ- عن عبده هلاه ب هن عمررهضيهلاعنهما)أ نَّ رسولَ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّمخََرجَمعتَمرِاً، فحا لَكفَّارُقري ش بينه وبني البيتِ،
فنحَرَ هَحديهَ وحلََقَ رأَسَه ابلُْدَيبِيِةَ(2691 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު اله ބުނި
ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން (އެއްފަހަރަކު) ޢުމުރާއަކަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ޤުރައިޝްގެ ކާފިރުންތަކެއް (ޙުދައިބިއްޔާގެ ބިމުގައި) އެކަލޭގެފާނާއި ގެފުޅާ ދެމެދު
ހުރަހަކަށް ވެގަތެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ގެނަސްފައިވާ ހަދުޔު ކަތިލެއްވިއެވެ. އަދި ޙުދައިބިއްޔާގެ ބިމުގައި
ހުންނަވައިގެން ބޮލުގެ އިސްތަށިފުޅު ބޭލެއްވިއެވެ.
ދެވަ ނަ ބަހު ސ: އި ސތަ ށި ގަނޑުބޭ ލު މު ގެބަ ދަ ލު ގައިކު ރު ކު ރު މު ގެ ހު ކު ނ
އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމުގެ ބަދަލުގައި ކުރުކުރުން ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(لََتحد خُلُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمحوَمقَُصِرِينَ(2692 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން، لَّا އިރާދަކުރެއްވި
ނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި، حرمةތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން ކަށަވަރެވެ.
ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ حالގައި، އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ حالގައެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
عهن اب هن عمر رهضي هلا عنهما أ نَ النيَب صلَى هلا عليه وسلَم قال: (اللهُمَّ ارحَمِ امُلحلَِقنَي، قال يف الَّرابعةِ: وامُلقَصِرينَ) 2693
2690((الشرح املمتع)) البن عثيمني 396/7(
2691رواه البخاري (4252).
2692الفتح: 27
2693رواه البخاري (1727)، ومسلم (1301).
607

މާނައީ: މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އޭ اله!)ހައްޖާއި ޢުމުރާގެ
އަޅުކަމަށްފަހު(ބޯ ބާލާ މީހުންނަށް ރަޙްމަތް ލައްވާނދޭވެ!)އެގޮތަށް ތިން ފަހަރު ދުޢާ ތަކުރާރުކުރެއްވުމަށް
ފަހު(ހަތަރުވަނަ ފަހަރު ވިދާޅުވެފައިވަނީ އަދި އިސްތަށިގަނޑު ކުރުކޮށް ކޮށާ މީހުންނަށް)ވެސް(ރަޙްމަތް
ލައްވާނދޭވެ!
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޛިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯ ކުރުކޮށްލުމަކީ ފުދޭނެ ކަމެއް ކަމަށް
2694
ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވެވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ށ - އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބޯ ބޭލުމާއި އިސްތަށިގަނޑު ކުރުކުރުމަކީ ޤުރުއާނާއި
ސުންނަތުން ސާބިތުވާ ކަމެކެވެ. އަދި އެއިން ކޮންމެވެސް އެއްކަން ފުދޭނެކަމެއް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން
2695
ސާބިތުވެއެވެ.
ނ - އިބުނު ޙަޖަރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިސްތަށިގަނޑު ކުރުކޮށްލުމަކީ ބޭލުމުގެ ކުރުމުގެ
2696
ބަދަލުގައި ފުދޭ ކަމެކެވެ. އަދި އެއީ ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢު ވެވޭ ކަމެކެއެވެ.
ތި ނވަ ނަބަހު ސ: ބ ބާ ލަ ނ ޖެހޭނުވަ ތަ ކު ރު ކު ރަ ނ ޖެހޭވާޖިބު މި ނވަ ރު
ވާޖިބު މިންވަރަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް މުޅީން ބޭލުން ނުވަތަ އެއްކޮށް ކުރުކޮށްލުމެވެ. އެއީ މާލިކީ
2698 2697
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. " ބޮލުގެ ބައެއް ކޮށާލުމަކުން ނުފުދޭނެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! ބޮލުގެ
2694((اإلشراف)))355/3(.
2695((اجملموع)))199/8(.
2696((فتح الباري)))564/3(.
2697((حاشية العدوي)))683،689/1(.
2698((اإلنصاف)) للمرداوي)29/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
608

2699"
އިސްތަށިތައް ބާލާ ފަދައިން ހުރިހާ އިސްތަށްޓެއް ކުރުކުރުން ލާޒިމެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ
2700
ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(لََتحد خُلُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمحوَمقَُصِرِينَ(2701 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން، لَّا އިރާދަކުރެއްވި
ނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި، حرمةތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން ކަށަވަރެވެ.
ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ حالގައި، އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ حالގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
2702
ބޮލުގެ ނަން ބުނެވިއްޖެ ނަމަ އޭގައި ހުރިހާ އިސްތަށިތައް ހިމެނެއެވެ.
2703
ދޭއް: ސުންނަތް: ހަމަކަށަވަރުން ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގައި ބޮލުގެ އިސްތަށިތައް މުޅީން ބޭލެއްވިއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : އިސްތަށި ކުރުކުރުމަށްވުރެ ބޯ ބޭލުމުގެ މޮޅުއިތުރުކަން
ކުރުކުރުމަށްވުރެ ބޯ ބޭލުމުގެ މާތްކަން ބޮޑުވެގެންވެއެވެ. އިބުނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ. " ބޯ ބޭލުމަކީ
ކޮށާލުމަށްވުރެ މާތް ކަމެކެވެ. ސަބަބަކީ ތަބާވުމާއި ނިކަމެތިވުމުގައި އޭގެ އަސަރު ބޮޑުވެގެންވާތީއެވެ. އަދި
" 2704
ނިޔަތުގެ އިޚްލާސްތެރިކަން މާ ބޮޑަށް ދައްކުވައިދޭ ކަމަކަށްވަތީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
2699((جمموع فتاوى ابن ابز)))147/16(.
2700((الشرح املمتع)))329-328/7(.
2701الفتح: 27
2702((بدائع الصنائع)) للكاساين)141/2(، ((املغين)) البن قدامة)355/3(.
2703رواه البخاري (4410) ومسلم (1304).
2704 ((فتح الباري)))564/3(.
609

(لََتحد خُلُ نَّ الحمَسحجِ دَ ا لََْحرامَإِن شَاء ا لََُّّآمِننَِي حُملَِقنَِي رؤُُوسكَُمحوَمقَُصِرِينَ(2705 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން، لَّا އިރާދަކުރެއްވި
ނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އަމާންކަމާއެކުގައި، حرمةތެރިވެގެންވާ މިސްކިތަށް ވަންނާނެކަން ކަށަވަރެވެ.
ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތައް ބާލާ حالގައި، އަދި ކުރުކޮށް ކޮށާ حالގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ޤުރުއާނުގައި އިސްކުރެވުނީ ބޯ ބޭލުމެވެ. ޢަރަބިންގެ އާދައަކީ އެންމެ މުހިންމު އަދި
2706
އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތަކުން ފަށައިގަތުމެވެ. އައްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އެންމެ މާތްވެގެންވަނީ ބޯ ބޭލުމެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ع اب عمر رهضي هلا عنهما أ نَ النيَب صلَى هلا عليه وسلَم قال: (اللهُمَّ ارحَمِ امُلحلَِقنَي، قال يف الَّرابعةِ: وامُلقَصِرينَ) 2707
هن هن
މާނައީ: މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. އޭ اله!)ހައްޖާއި ޢުމުރާގެ
އަޅުކަމަށްފަހު(ބޯ ބާލާ މީހުންނަށް ރަޙްމަތް ލައްވާނދޭވެ!)އެގޮތަށް ތިން ފަހަރު ދުޢާ ތަކުރާރުކުރެއްވުމަށް
ފަހު(ހަތަރުވަނަ ފަހަރު ވިދާޅުވެފައިވަނީ އަދި އިސްތަށިގަނޑު ކުރުކޮށް ކޮށާ މީހުންނަށް)ވެސް(ރަޙްމަތް
ލައްވާނދޭވެ!
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ
2708
ކުރުކުރުމަށްވުރެ ބޯ ބޭލުން މޮޅުއިތުރުކަމަށެވެ.
ށ - އައްނަވަވީ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ކުރުކުރުމަށްވުރެ
2709
ބޯ ބޭލުން މޮޅުއިތުރުކަމަށެވެ.
2705الفتح: 27
2706((اجملموع)))199/8(.
2707رواه البخاري (1727)، ومسلم (1301).
2708((التمهيد)))267/7(.
2709((اجملموع)))199/8(.
610

ފަސްވަނަ ބަހުސް : އަންހެނުންގެ އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާއި ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން
އަންހެނުންނަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބެނީ ހަމައެކަނި ބޮލުގެ އިސްތަށިން ތަންކޮޅެއް ބުރިކޮށްލުމަށެވެ.
2710
ގިނަ ފިޤުހު ޢިލްމުވެރިންގެ ނަޒަރުގައި އެއީ އަތުގެ އިނގިލިއެއްގެ ބަދައެއްގެ މިންވަރެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:عن عبده هلاه ب عباَ سٍ رهضي هلاعنهما أ نَ النيَب صلَى هلاعليه وسلَم قال:)ليس على النِساءِ حلَحقٌ، وإنََّّا
هن
عليهِ نَّ الَّتقصرُي)2711 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އަންހެނުންގެ މައްޗަކަށް ބޯ
ބޭލުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އެކަނބަލުންގެ މައްޗަށް އޮތީ ބޮލުން ތަންކޮޅެއް ކަނޑައިލުމެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންނަށް ސުންނަތްވެގެންވަނީ
އިސްތަށިގަނޑުން ބައެއް ކުރުކޮށްލުމުގެ ރައުޔަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އިބުނު
ޢުމަރުއާއި، ޢަތާއުއާއި، ޢުމަރުއާއި، ޙަފްސާ ބިންތި ސިރީންއާއި، ޢަތާއުލްޚުރާސާނީއާއި، މާލިކުއާއި،
އަލްޘައުރީއާއި، އަދި ކ ފާގެ ހުރިހާ ދަންނަބެކަލުން ހިމެނެއެވެ. އަދި އައްޝާފިޢީއާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ރައުޔުގެ
ބޭކަލުން ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި އަޙްމަދުއާއި، އިސްޙާޤުއާއި، އަބ ޘައުރުއާއި، އަދި ދަންނަބޭކަލުންގެ
2712
އެންމެހާ ތަކުންނެވެ.
ށ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ
އަންހެނުންނަށް ސުންނަތްވެގެންވަނީ އިސްތަށިގަނޑުން ބައެއް ކުރުކޮށްލުމަށެވެ. އިސްތަށިގަނޑު
2710((الشرح املمتع)))329/7(
2711رواه أبو داود (1984)، والبيهقي (9187). ح سَنإسناده النوو يُّ يف))اجملموع(((197/8)، وابن حجر يف))التلخيص احلبري((
(894/3)، وقال: قواَه أبو حامت يف العلل، والبخاري يف التاريخ، وأعلَه ابن القطان، ورد عليه ابن املواق، فأصاب. وص حَحه لغريه األلباينيف))صحيح
سنن أيب داود(((1984).
2712((اإلشراف)))359/3(.
611

2713
ބޭލުމެއްނ ނެވެ.
ނ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނުންނަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބެނީ ބޮލުގެ
އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމުގެ ބަދަލުގައި އެއިން ތަންކޮޅެއް ބުރިކޮށްލުމަށެވެ. އަދި އެއީ ދަންނަބެކަލުންގެ މެދުގައި
2714
ޚިލާފު އުފެދިފައިވާ ކަމެއްނ ނެވެ.
ހަވަނަ ބަހުސް : އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމުގެ ހުކުން
ބޮލުގައި އިސްތަށި ނެތް ނަމަ ނުވަތަ ބަލިމަޑުކަމެއް ހުރެގެން ބޭލުމަށް އުޒުރުވެރި ވެއްޖެ މީހާއާމެދު
ޢިލްމުވެރިންގެ ޚިޔާލު ތަފާތުވެފައިވެއެވެ. އެންމެ މަޝްހ ރުވެފައިވަނީ ދެ ޤައުލެކެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އިސްތަށި ނެތް ނަމަ އެ މީހެއްގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކާއްތާލުން މުސްތަޙައްބު ވެގެންވެއެވެ.
ޝާ 2716 2715
ނަމަވެސް އެއީ ވާޖިބެއް ނ ނެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޙަނަފީ
2717
މަޒުހަބުގެ އެއް ޤައުލެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަލީއާއި އިބުނު ޢުމަރުއާއި މަސްރ ޤުއާއި
ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރުއާއި އައްނަޚައީއާއި މާލިކުއާއި އައްޝާފިޢީއާއި އަބ ޘައުރުއާއި ބައެއް ޙަނަފީން
2718
ހިމެނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: އަލްއިޖުމާޢު: އިބުނުލްމުންޛިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިމަންމެންނަށް އެނގޭ
ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިންވެސް އިއްތިފާޤުވެވަޑައިގަތީ ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ނެތްނަމަ ބޮލުގައި ކުރަފަތް
" 2719
ކާއްތާލުމަށެވެ.
2713((االستذكار)))317/4(
2714((املغين)))390/3(.
2715((اجملموع)) للنووي)193،194/8(.
2716((اإلنصاف)) للمرداوي)30/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
2717((تبيني احلقائق)) للزيلعي)32/2(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)372/2(.
2718يـنظْ ر: ((اإلشراف)) البن املنذْهر 3(/)357. ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة 3(/)457.
2719((اإلشراف)) 3(/)357.
612

ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - ބޭލެވޭ ތަނަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށި ފަޅާފައި ހުންނަ ތަނެވެ. އެހެންކަމުން ބޮލުގައި އިސްތަށިގަނޑުނެތް ނަމަ
ބެލެވޭނީ އެގުނަވަން ނެތީކަމަށެވެ. ވުޟ ގެ ގުނަވަނެއް ނެތް ނަމަ އެ ވާޖިބު ވެއްޓިގެންދާފަދައިން ބޮލުގެ
2720
އިސްތަށި ނެތުމުން ބެލެވޭނީ އެ ގުނަވަންނެތީކަމަށެވެ.
ށ - އެއީ އަޅުކަމެކެވެ. އެ އަޅުކަން ގުޅިފައިވަނީ ބޮލުގެ އިސްތަށްޓާއެވެ. އިސްތަށި ނެތުމުން ދެން ގުޅޭނީ
2721
ހަންގަނޑާއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ވުޟ ކުރުމުގައި ބޮލުގައި ފެން ފުހުމުގެ މިސާލެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އިސްތަށި ނެތް ނަމަ އެ މީހެއްގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމުގެ ބެނުމެއް ނުވެއެވެ. އިސްތަށި
ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ މުސަތަޙައްބުކަމެއްނ ނެވެ. އައްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ
އެކުވެރީން އަބ ބަކުރު ބިން ދާއ ދުގެ ކިބައިން ރިވާކުރައްވާފައި ވަނީ އިސްތަށި ނެތް މީހުންގެ ބޮލުގައި
2722
ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ މުސަތަޙައްބުކަމެއްނ ންކަމަށެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ވަސީލަތްތަކުގެ އަސްލު ބޭނުމަކީ މަގުސަދުތައް ހާސިލް ކުރުމެވެ. މަގުސަދު ހާސިލު ނުކުރެވޭ ނަމަ
އެވަސީލަތެއްގެ މައްޗަކަށް ހުކުމެއް ނުވެއެވެ. ބޮލުގައި ކުރަފަތް ކޭއްތުމުގެ މަގުސަދަކީ އިސްތަށިތައް
2723
ފިލުވައިލުމެވެ. އިސްތަށި ނެތް ނަމަ ކުރަފަތް ކޭއްތުމަކީ އޭގެ ޒާތުގައި ބޭނުމެއް އޮތްކަމެއްނ ނެވެ.
ހަ ތވަ ނަ ބަހު ސ: ބބޭ ލު މު ގައިކަ ނަ އަ ތ ފަޅިއި ސކު ރު މު ގެހު ކު ނ
ބޯ ބޭލުމުގައި ކަނައަތްފަޅި އިސްކުރުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. ކަނައަތްފަޅި އެކަށައެޅުމުގައި
އަސްލަކީ ބޯ ބޭލެވޭ މީހާގެ ކަނައަތްފަޅިން ފަށައިގަތުމެވެ. ދެން ވައަތްފަޅިއަށް ނިންމައިލުމެވެ. އެއީ މާލިކީ
2720((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة 3(/)457.
2721((حاشية الدسوقي)))46/2(
2722(اجملموع)))212/8(.
2723((تبيني احلقائق)) للزيلعي)32/2(، ((الذخرية)) للقرايف)270/3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)457/3(.
613

މަޒުހަބާއި2724 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2725 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ2726 ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުން
އިބުނުލްހުމާމުގެ ރައުޔެވެ.2727
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
عن أن سِ ب نِ مالك رضَِيَهُلاعنه)أ نَّ رَسولَ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم رمى مَجحرةَ العقََبةِ، مَّث انصرفََ إل البدُُنِفَنحَرهَا، والْ جاَّمُ
جالسٌ، وقال بيدَِه عن رأسِه، فحلََقَ شِقَّه األمينَفقَسَمَه فيمَن يليه، مث قال: احلقِِ الشِقَّ اآل خََر، فقال: أين أبو طَلحةَ؟ فأعطاه
إاَّيه(ويف روايةعن أن سِ ب نِ مالك رضَِيَهُلا عنه قال:))لَماَّ رمى رسول هلا صلى هلا عليه وسلم اجَلمحرةَ ونَََُرنسكَُه وحلََقَ،
انول الْاَّلقَ شِقَّه األمينَفحلََقَه، مث دعا أاب طلحةَ األنصار يَّ رضَِيَهُلا عنه فأعطاه إاَيه، مَّث انوله الشِقَّ األيسرَ، فقال: احلحقِ:
فحلََقَه، فأعطاه أاب طلحةَ، فقال: اقسِمحه بني الَّنا سِ(2728 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަނަސް ބުނި މާލިކުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުންرسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم(ޙައްޖަތުލްވިދާޢުގައި) ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް
ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ޙަދުޔު ކަތިލެއްވުމަށް ތައްޔާރުކުރެވިފައިއޮތް ނައަމު ސ ފިގެ ކާރިއަށް
ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެ ކަތިލެއްވިއެވެ. ބޯ ކޮށާ ޚާދިމު އެ ވަގުތު ހުރީ ތައްޔަރީގައެވެ. ދެން އިސްތަށިފުޅު
ބޭލެއްވުމަށް އުޅުއްވައިގަތެވެ. އެހިނދު ކަނައަތްފަޅި ބޭލެއްވުމަށް އިޝާރާތްކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެ ފަޅީގެ
އިސްތަށިފުޅު ބޭލެވުނެވެ. ދެން އަބ ޠަލްޙާއަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި އެ އިސްތަށިކޮޅު އަބ ޠަލްޙާއަށް
(ޚާއްސަކުރެއްވުމަށްފަހު) ދެއްވިއެވެ. ދެން ވައަތްފަޅީގެ އިސްތަށިފުޅު ބޭލުއްވިއެވެ. އަދި އެ އިސްތަށިކޮޅު
އަބ ޠަލްޙާގެ އަތަށް ދެއްވިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުގެ މެދުގައި ބައްސަވައިލައްވާށެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
2724((مواهب اجلليل)) للحطاب)182/4(، وينظر: ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)335/2(.
2725((اجملموع)) للنووي)203/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)162/4(.
2726((اإلنصاف)) للمرداوي)29/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)502/2(.
2727((فتح القدير)))489/2(.
2728 رواه مسلم (1305).
614

އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސުންނަތްވެގެންވަނީ އެންމެ ފުރަތަމައިން
ކަނައަތްފަޅި ބޭލުމެވެ. ދެން ވައަތްފަޅި ބޭލުމެވެ. އަދި އެގޮތަށް ނެހެދިކަމުގައިވިޔަސް ސައްހައެވެ. އެކަމާމެދު
2729
ޚިލާފެއްވާކަން ތިމަންނަމެންނަކަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ .
ހަތަރުވަނަ ބައި : ޠަވާފުލްއިފާޟާ : طََوا فُ اإلفاضةَِ
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ މާނައާއި އޭގެ ހުކުމާއި އެ ޠަވާފު ކުރަން ޖެހޭނީ ޢަރަފާތުގައި
މަޑުކުރުމަށްފަހު ގައި ވުމުގެ ޝަރުޠާއި އޭގެ ވަގުތާއި އެކަމުގައިވާ ސުންނަތްގޮތާއި އޭގެ ފުރަތަމަ ވަގުތާއި
ފަހު ވަގުތާއި އޭގެ ވާޖިބު ވަގުތު ދ ވެއްޖެ ނަމަ އަންނާނެ ހުކުމާއި ޒަމުޒަމް ފެން ބުއިމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ މާނަ
އިފާޟާގެ ލަފުޒީ މާނައަކީ ހަލުވިކަމާއެކު ހިނގާގަތުމާއި ހުރިތަނުން އެހެން ތަނަކަށް ދެމިގަތުމެވެ.
އަދި އެ މާނަ އަންނަނީ ތަނަކަށް އެއްވެ އުޅުމަށްފަހު އެތަނަކުން ރ ޅިގެން އެހެންތަނަކަށް މިސްރާބު
ޖަހައިގަތުމުންނެވެ. ކަތިލެވޭ ދުވަހުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް އަވަސްވެގަތުން އަންނަނީ އެ މޭރުމުންނެވެ. އެއީ
މިނާއިން މައްކާއަށް ވަދެގަތުމުގައި ފާޅުވާ މީސްތަކުންގެ ހަލުވި ފިޔަވަޅުތަކާއި އަވަސްވުމާއި އެބަހުގެ
2730
ނަންއިތުރެވެ.
ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ނަންތައް ދަނެއު :
އެކެއް: طوا فُ اإلفاضةِ: އެގޮތަށް ނަން ދެވިފައިވަނީ އެއީ މިނާއިން މައްކާއަށް ދެމިގަތުމަށްފަހު ކުރެވޭ
ޠަވާފަކަށްވާތީއެވެ.
ދޭއް: طوا فُ الزِايرة: އެގޮތަށް ނަންދެވިފައިވަނީ ހައްޖުވެރިޔާ މިނާއިން މައްކާއަށް ވަންނަނީ ހަމައެކަނި އެ
ޠަވާފުކުރުމަށް ކަމަށްވާތީއެވެ. އެ ޠަވާފުކުރުމަށްފަހު ހައްޖުވެރިޔާ މިނާއަށް އެނބުރި ދާންޖެހެއެވެ.
2729 (الشرح الكبري)))456/3(.
2730((لسان العرب)) البن منظور)213 ،212 /7(, و ((اتج العروس)) للزبيدي)501 /18(.
615

ތިނެއް: طوا فُ ال صدََّر: އެގޮތަށް ނަން ދެވިފައިވަނީ އެއީ ހުރިތަނުން ދެވަނަ ފަހަރަށް އެނބުރި ގޮސް
ކުރަންޖެހޭ ޠަވާފަކަށްވާތީއެވެ.
ހަތަރެއް: طوا فُ الواجِ بِ: އެގޮތަށް ނަން ދެވިފައިވަނީ އޭގެ ވާޖިބުވުމުގެ މައްޗަށް ރިއާޔަތްކޮށްގެންނެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ހުކުން
ޠަވާފުލްއިފާޟާ އަކީ ހައްޖުގެ އެއް ރުކުނެވެ. އެއާ ނުލައި ހައްޖު ޞައްޙަ ނުވާނެއެވެ. އަދި އޭގެ
ބަދަލެއްނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح وَلُحيوفُوا نذُُورهَُمح وَلحيطَََّّوفُوا اِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ)2731 މާނައީ: ދެން އެއުރެންގައިވާ ކުނި މިލަތައް އެއުރެން
ފިލުވާހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެންގެ ނަދުރުތައް ފުއްދުާހށިކަމެވެ! އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން
ޠަވާފުކުރާހުށިކަމެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިބުނު ޖަރީރު ވިދާޅުވިއެވެ: "މި އާޔަތުގައި މާތް هلاهއެކަލާނގެ ގެފުޅަށް ހައްޖުކުރާ މީހާއަށް އަމުރުކުރެއްވީ
ޠަވާފެއް ކުރުމަށެވެ. އެއީ ޠަވާފުލްއިފާޟާކަމާމެދު ތަފުސީރު ޢިލްމުވެރީންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ." 2732
ދޭއް: ސުންނަތް:
أ نَّ صفَيِةََّ بنتَ حَُيي- زوجَ النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم- حاضَ حت، فذكََرحت ذلك لرسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فقال:
)أحابِستَُنا هي؟ قالوا: إنََّا قد أفاضت، قال: فال إذًا. ويف روايةملسل م: لَماَّ أراد النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم أن ينفَرِ، إذا صفيِةَُّ
على اب بِ خِبائهِاكئيبةً حزينةً. فقال: عحقَرى حلَحقى! إنكَِّ لْابِستَُنا. مث قال هلا: أكنتِ أفحض تِ يومَ الَّنحرِ؟ قالت: نعم. قال:
2731 احلج 29
2732(جامع البيان)))615/18(
616

فانفرِي(2733 މާނައީ: رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يه وسلَم ގެ އަނބިކަނބަލުން ޞަފިއްޔާ ބިންތު ޙުޔައްޔުއަށް ޙައިޟުގެ
ه
ދުވަސްތައް ކުރިމަތިވިއެވެ. ބައެއް އަނބިކަނބަލުން އެކަން ފާހަގަކުރައްވައި، رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يه وسلَمއަށް
ه
އެކަމުގެ ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް
މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ! އެކަބަލުން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަމަނާ ހުންނެވީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ނިންމަވާގެންނެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެހެންވެއްޖެއްޔާ ދަތުރު ކުރުމުގައި ހުރަހެއްނުވެއެވެ. އަދި
މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ދަތުރު ފެށްޓެވުމަށް ތައްޔާރުވެވަޑައިގަތް ހިނދު
ދެކެވަޑައިގަތީ ސަފިއްޔަތުގެފާނު އެކަމަނާގެ ފޭލިގޭގެ ދޮރުމަތީގައި ހުއްޓިވަޑައިގެން ދެރަވެ މާޔ ސްވެފައި
ހުންނެވި މަންޒަރެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ހުރި ދެރަކަމެއްގެ އަދި ހިތާމައެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން
ކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ! އެއަށް ފަހު އެކަމަނާކުރެން
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޔައުމުއްނަޙުރު (ކަތިލުމުގެ ދުވަހު) ގައި ކަމަނާ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވި ހެއްޔެވެ ؟
އެކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެހެންވެއްޖެއްޔާ ދަތުރުކުރައްވާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހަދީސުގައިވާ (إنكَِّ لْابِستَُنا: ހަމަކަށަވަރުން ކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް
މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ!(ގެ ބަސްފުޅުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ފުރިހަމަ ކުރުމަކީ ވާޖިބެއްކަމަށެވެ. އަދި
"
އެ ޠަވާފު ފުރިހަމަ ވުމުން މެނުވީ މައްކާއިން ފުރުމަށް ހުއްދަ ނުލިބޭނެކަމަށެވެ. އަލްބަޣަވީ ވިދާޅުވިއެވެ.
މި ޙަދީޘުން ސާބިތުކޮށްދެނީ ޤުރުބާނީ ދުވަހު ޠަވާފުލްއިފާޟާ ނުކޮށްފި މީހަކަށް ފުރައިގެން ދިއުން ހުއްދައެއް
ނުވާނެކަމަށެވެ." 2734 އިބުނު ދާޤިޤުލްޢީދު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. " އޭގެ ޖުމުލަތަކުން ދޭހަވަނީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ
" 2735
ފުރިހަމަ ނުކުރުމަކީ ޖަލުގައި ބަންދުކުރުން ލާޒިމުވާ ކަމެކެވެ.
2733رواه البخاري (1757)، ومسلم (1211)
2734((معالِ التنزيل)))382/5(
2735((إحكام األحكام شرح عمدة األحكام)))333/1(.
617

ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ- އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ
2736
ވަޖިބުވެގެންވާ ޠަވަފަކީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކަމުގައެވެ.
ށ- އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ހައްޖުގައި
ކުރެވޭ ދެވަނަ ޠަވާފުގެ ގޮތުގައި އެއަށް ނަން ދެވިފައިވާ ޠަވާފުލްއިފާޟައާއި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަކީ
2737
ވާޖިބެއް ކަމުގައެވެ.
ނ- އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައިޟުވާ އަންހެނަކަށް އެކަން ކުރުމަށް
ހުރަސްއެޅޭ ޠަވާފަކީ އިފާޟާގެ ޠަވާފެވެ. އެއީ ކޮންމެހެން ކުރަންޖެހޭ ކަމެކެވެ. ހިޖާޒުގެ މީހުން އެއަށް
ކިޔަނީ ޠަވާފުލްއިފާޟާއެވެ. އަދި އިރާޤުގެ މީހުން އެއަށް ކިޔަނީ ޠަވާފުއްޒިޔާރާއެވެ. އެއީ އެންމެންގެ
ނަޒަރުގައި ވާޖިބެކެވެ. އަދި އޭގެ ބަދަލުގައި ލޭ ދިނުމަކުން ނުފުދެއެވެ. އަދި އެއީ ކޮންމެހެން ވެސް
2738
ފުރިހަމަކުރަންޖެހޭ ކަމެކެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރަން ޖެހޭނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ގައި ވުމުގެ ޝަރުޠު .
ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރަން ޖެހޭނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހުއެވެ. އެއީ ޝަރުޠެކެވެ. ޢަރަފާތުގައި
2739
މަޑުކުރުމުގެ ކުރީން ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރިކަމުގައިވިޔަސް އެ ކަން ސައްހަ ނުވާނެއެވެ.
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح وَلُحيوفُوا نذُُورهَُمحوَلحيطَََّّوفُوااِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ)2740 މާނައީ: ދެން އެއުރެންގައިވާ ކުނި މިލަތައް އެއުރެން
ފިލުވާހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެންގެ ނަދުރުތައް ފުއްދުާހށިކަމެވެ! އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން
2736((اإلمجاع)))58/1(
2737((مراتب اإلمجاع)))42/1(
2738((التمهيد)))267/17(.
2739((األم)))237/2(.
2740 احلج 29
618

ޠަވާފުކުރާހުށިކަމެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ކުނި މިލަތައް ފިލުވުމާއި ނަދުރުތައް ފުއްދުމުގެ ހުއްދަ ލިބެނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހުއެވެ. އެހެންކަމުން
2741
ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތު ފެށުމުގެ ޝަރުޠަކީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހުއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް
ހ - حديث جاب ب عبده هلاه رهضي هلا عنهما يف هصفةه ح جةَه النيّب صلَى هلا عليه وسلَم وفيه:)أَّنه صلَّى هُلا عليه وسلَّم رمى
ههر هن ه
مَجحرةَ العقََبةِ، مَّث انصرفََ إل املنحَرِ، فَنحَرَهَحديهَ, مَّث أفاض إل البيتِ، فصلى مب كَّةَ الظُّهَحر)2742މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުން
ލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖު ކުރެއްވިގޮތް
ބަޔާންކުރެވުނު ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ. ހަމަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ.
ދެން ކަތިލާ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ ހަދިޔުތައް ކަތިލެއްވިއެވެ. ދެން ގެފުޅަށް
(ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވުމަށް) ވަޑައިގަ ތެވެ. ފަހެ މެންދުރު ނަމާދު ކުރެއްވީ ވެސް މައްކާގައެވެ.
ށ- ހަދީސް އިބުނު ޢުމަރު، އޭގައި ރަސ ލާ އަމަލު ކުރެއްވި ގޮތް ވެއެވެ. އެއީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރެއްވުމާއި
މުޛުދަލިފާގައި ރޭކުރެއްވުމާއި ހިލަތައް އުއްކެވުމަށްފަހު ދެން މައްކާއަށް ވަޑައިގެން ޠަވާފުލްއިފާޟާ
2743
ކުރެއްވުމެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ކުރިން ޠަވާފުލްއިފާޟާ
2744
ކުރުމުގެ ހުކުމަކީ، އެއީ ގަސްތުގައި ނަމަ، ހުއްދަ ނުވުމަކީ ޚިލާފެއް އޮތްކަމެއް ނ ނެވެ. ....އަދި
ޤުރުއާނާއި، ސުންނަތާއި، އިޖުމާޢުން ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތަށްވުރެ ކުރިން ތަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުމަކީ ފުދޭނެ
2741((الشرح املمتع)) البن عثيمني)340/7(.
2742رواه مسلم (1218)
2743رواه مسلم (1308)
2744((جمموع الفتاوى)))231/26(.
619

2745
ކަމެއް ނ ނެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތު
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތުގައިވާ ސުންނަތްގޮތާއި އޭގެ ފުރަތަމަ ވަގުތާއި
ފަހު ވަގުތާއި އޭގެ ވާޖިބު ވަގުތު ދ ވެއްޖެ ނަމަ އަންނާނެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތުގައިވާ ސުންނަތްގޮތް
ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވަގުތުގައިވާ ސުންނަތްގޮތަކީ ޤުރުބާނީ ދުވަހުގެ ހެދުނު ހިލަ އުކައި، ޤުރުބާން، އަދި ބޯ
2746
ބޭލުމަށްފަހުގައި އެ ޠަވާފު ކުރުމެވެ. އެއީ އެ ޠަވާފު ފަށައިގަތުމުގައިވާ އެންމެ މޮޅު އިތުރު ވަގުތެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - حديث جاب ب عبده هلاه رهضي هلا عنهما يف هصفةه ح جةَه النيّب صلَى هلا عليه وسلَم وفيه:)أَّنه صلَّى هُلا عليه وسلَّم رمى
ههر هن ه
مَجحرةَ العقََبةِ، مَّث انصرفََ إل املنحَرِ، فَنحَرَهَحديهَ, مَّث أفاض إل البيتِ، فصلى مب كَّةَ الظُّهَحر)2747މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުން
ލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެފައިވާ، نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހައްޖު ކުރެއްވިގޮތް
ބަޔާންކުރެވުނު ހަދީސެވެ. އޭގައިވެއެވެ. ހަމަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ.
ދެން ކަތިލާ ތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ ހަދިޔުތައް ކަތިލެއްވިއެވެ. ދެން ގެފުޅަށް
(ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވުމަށް) ވަޑައިގަ ތެވެ. ފަހެ މެންދުރު ނަމާދު ކުރެއްވީ ވެސް މައްކާގައެވެ.
ށ- ހަދީސް އިބުނު ޢުމަރު، އޭގައި ރަސ ލާ އަމަލު ކުރެއްވި ގޮތް ވެއެވެ. އެއީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރެއްވުމާއި
މުޛުދަލިފާގައި ރޭކުރެއްވުމާއި ހިލަތައް އުއްކެވުމަށްފަހު ދެން މައްކާއަށް ވަޑައިގެން ޠަވާފުލްއިފާޟާ
2745((جمموع الفتاوى)))203/26(.
2746((أضواء البيان)))406/4(.
2747رواه مسلم (1218)
620

2748
ކުރެއްވުމެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ޤުރުބާނީ
ދުވަހު ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުމަށް މުސްތަޙައްބު ވެގެންވަނީ ހިލަ އުކައި، ކަތިލައި، ބޯ ބޭލުމަށްފަހުގައި
2749
ކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު
ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފުރަތަމަ ވަގުތާމެދު ދަންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު ފެށްޓެނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފައިވާ ނަމަ ޔައުމުއްނަޙުރު
ޝާ 2751 2750
ވިލޭރޭގެ މެދަމުން ފެށިގެންނެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ
އިބުނު ބާޒުގެ ފަތުވާ ވެސް މެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ."ޔައުމުއްނަޙުރު ވިލޭރޭގެ މެދަމުގެ ކުރިން ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް
ހިލަ އުކުން ހުއްދައެއް ނ ނެވެ. ޠަވާފުލްއިފާޟާ ވެސް އެފަދައެވެ." 2752
ދަލީލު: ސުންނަތް:
ހ - عن عائشةَ رضَِيَهُلاعنها قالت:)أَرحسلََالنبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم بِمِسلََمةَ ليلةَ الَّنححرِ، فَرمَتِ اجَلمح رةَقبلَالفَحجرِ، مث مَضَ حت
فأفاضَ حت(2753 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ. ޔައުމުއްނަޙަރު ވިލޭ ރޭގައި نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم އުއްމު ސަލަމަތުގެފާނު ފޮނުއްވިއެވެ. ފަހެ
2748رواه مسلم (1308)
2749((شرح النووي على مسلم))(58/9).
2750((اجملموع)) للنووي)221/8(, ((هناية احملتاج)) للرملي)307/3(.
2751((اإلنصاف)) للمرداوي)33/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) البن قدامة)466 /3(.
2752((جمموع فتاوى ابن ابز)))143/16(.
2753رواه أبو داود (1942) واللفظ له، والدارقطين (276/2)، واحلاكم (1723)، والبيهقي (9846). قال حممد بن عبداهلادي يف))احملرر((
(265): رجاله رجال مسلم، وصححه ابن القيم يف))زاد املعاد(((262/2)، وجود إسناده وقواه ووثق رجاله ابن كثري يف))البداية والنهاية((
(162/5) وص حَح إسناده ابن امللقن يف))البدر املنري(((250/6)، وقال ابنحجر يف))بلوغ املرام(((215): إسناده على شرط مسلم.
621

އެކަމަނާ ފަޖުރުލުމުގެ ކުރީގައި ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. ދެން ކަޢުބާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ط واف اإلفاضهة
(ޠަވާފުލްއިފާޟާ) ކުރެއްވިއެވެ.
ށ - عن أمساءَ رضَِيَ هُلا عنها)أنََّا نزَلَت ليلةَ مَج ع عندَ امُلزدَلِفةِ، فقامت تُصلَيِ، فصلََّت ساعةً، مَّث قالت: اي بيََُّن، هل غاب
القَمَرُ؟ قُلتُ: ال، فصلََّت ساعةً، مَّث قالت: اي بيََُّن، هل غاب القَمَرُ؟ قلتُ: نَعَم، قالت: فارتَُِلوا، فارتَُلحنا ومضََينا، ح ىَّت رَمَت
اجَلمرةَ، مَّث رَجَعتَ فصلََّت الصُّبحَ يف مَن زِِهلا، فقُلتُ هلا: اي هَنحتاَهح ما أُراان إاَّل قد غَلَّسحنا! قالت: اي بيََُّن، إ نَّ رسولَ هِلا صلَّى هُلا
عليه وسلَّم أَذِن للظُُّعنِ(2754 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަސްމާއު)ބިންތި އަބީބަކުރު(ގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން (حجةَ الوداع)ގައި މުޒުދަލިފާއަށް އެއްވުނު ރޭގައި އެކަމަނާވިއެވެ. ފަހެ
އެކަމަނާ ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ދަންފަޅިއެއް ވަންދެން ޒިކުރުމަތީ ދެމިހުންނެވިއެވެ. ދެން)ޢަބުދު اله ބުނި
ކައިސާންކުރެން(ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. . އޭކޮޔާއެވެ! ހަނދު ފުހިއްޖެ ހެއްޔެވެ؟)އެކަމަނަގެ އުމުރުގެ
2755
ފަހުކޮޅުގައި ލޯފަންވެފައިވާކަމަށް ރިވާފެފައިވެއެވެ. (ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. ނ ނެކެވެ. ދެން އެކަމަނާ
އިތުރު ދަންފަޅިއެއް ވަންދެން ޒިކުރުމަތީ ދެމިހުންނެވުމަށްފަހު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ހަނދު ފުހިއްޖެ ހެއްޔެވެ ؟
ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ދަތުރުހަދަން އަވަސްވެގަންނާށެވެ. ފަހެ ތިމަންމެން
ދަތުރު ހަދައިގެން ފުރައިގެން ގޮސް ޖަމުރާއަށް ހިލައުކުމަށްފަހު ދެން އެންބުރި ފޭލިގެއަށް ގޮސް އެކަމަނާ
ފަތިސް ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ (ޢަބުދުاله ބުނި ކައިސާން) އެކަމަނާއަށް ދެންނެވީމެވެ. އޭ
ކަމަނާއެވެ. ތިމަންނައަށް ހީވަނީ މުޒުދަލިފާ ދ ކުރުމުގައްޔާއި ހިލަ އުކުމުގައި ތިމަންނަމެންނަށް ތަންކޮޅެއް
އަވަސް ކުރެވިއްޖެހެންނެވެ. އެކަމަނާ ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. އޭ ކޮޔާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުންرسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه
وسلَم އަންހެނުންނަށް ޓަކައި އެފަދައިން ހުއްދަދެއްވާފައިވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ފަޖުރު ލުމުގެ ކުރީން ހިލަ އުކުމަށް ދެ ހަދީސުން ވެސް ހުއްދަލިބެއެވެ. އެހެންކަމުން އެ ކަމުގެ މައްޗަށް
2754أخرجه البخاري (1679) واللفظ له، ومسلم (1291).
2755مشس الدين الذهيب: سري أعالم النبالء، اجلزء الثاين، طبعة مؤسسة الرسالة، صـ 296 :288.
622

ޤިޔާސްކޮށްގެން ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު ފެށޭނީ ޔައުމުއްނަޙުރު ވިލޭރޭގެ މެދަމުން ފެށިގެންކަމުގައި
2756
ކަނޑައެޅިދާނެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު ފެށޭނީ ޢަރަފާތުގައި ޔައުމުއްނަޙުރުގެ ފަޖުރު ލުމުން
2759 2758 2757
ފެށިގެންނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ އަޙުމަދުގެ އެއް
ރިވާޔަތެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ އަމަލުފުޅެވެ. އެހެނީ އެކަލޭގެފާނު ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވެވީ ޔައުމުއްނަޙުރުގެ
2760
ދުވާލުގެ ވަގުތުގައިކަމަށްވާތީއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ޔައުމުއްނަޙުރުގެ ފަޖުރު ލުމުގެ ކުރީގެ ވަގުތަކީ އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ވަގުތެވެ. އަދި ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ހުއްދަވަނީ އަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމުގެ ޝަރުޠު ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހުގައެވެ. އެހެންކަމުން އެއް ވަގުތެއްގައި ދެ
2761
އަޅުކަމެއް އެއްކޮށްލުމަކަށް ފުރުސަތެއްނުވެއެވެ .
މައްސަލައެއް : އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުމުގެ ހުކުން
ޔައުމުއްނަޙުރުގެ ދުވަހު ޠަވާފުލްއިފާޟާ ނުކުރެވި ފަސްވެއްޖެ ނަމަ އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ
ދުވަސްތަކުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުން ހުއްދައެވެ. އަދި އެ ފަސްވުމުގެ މައްޗަކަށް ކައްފާރާއެއްނުވެއެވެ.
2756يـنظْ ر: ((هناية احملتاج)) للرملي)307/3(.
2757حاشية ابن عابدين (518/2),))اهلداية شرح البداية((للمرغيناين (148/1).
2758((شرح الزرقاين على خمتصر خليل)))496 /2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)814/2(.
2759((اإلنصاف)) للمرداوي)33/4(.
2760((أضواء البيان)) للشنقيطي)406 /4(.
2761((بدائع الصنائع)) للكاساين)132 /2(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))52 /17(.
623

ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނުލްމުންޛިރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ޤުރުބާނީގެ
ދުވަހަށްވުރެ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ފަސްވެގެން ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކުގައި އެކަން އަދާކކޮށްފި ނަމަ އެފަދަ މީހާ
އޭނާގެ މައްޗަށް މާތްهلاههލާޒިމުކުރެއްވި ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވާޖިބު އަދާކޮށްފިކަމަށެވެ. އަދި އެލަސްވުމުގެ
މައްޗަކަށް އެއްވެސް ގޯހެއް ނެތްކަމަށެވެ.2762
ށ- އައްނަވަވީ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޠަވާފުލްއިފާޟާ ލަސްކޮށް ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްވަރު
އެކަން ކޮށްފި ނަމަ ސައްހަކަމަށާއި އެކަމުގެ މައްޗަކަށް އެއްވެސް ޤުރުބާނީއެއް ކުރާކަށް ނުޖެހޭނެ ކަމަށް
2763
ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ފަހު ވަގުތު
ތަވާފުލްއިފާޟާއަކަށް ނިމޭ ވަގުތެއް ނުވެއެވެ. އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. " ޞައްޙަ ރައުޔަކީ އޭގެ
އެންމެ ފަހު ވަގުތެއް ކަނޑައެޅިފައިނުވުމެވެ. ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި ވެސް އެކަން ފުރިހަމަކުރެވިއްޖެ ނަމަ
" 2764 ޝާ އި2765 2766
ސައްހައެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެ ފަސްވުމުގެ
މައްޗަކަށް ލޭ އޮހުރުމެއް ލާޒިމެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ޙަނަފީންގެ ރައުޔަކީ ކަތިލެވޭ ދުވަސްތަކަށްވުރެ
2767
ފަސްވެއްޖެ ނަމަ ލޭ ދިނުން ލާޒިމުކަމަށެވެ. އިބުނު ބާޒު އެއަށް ރައްދުގެ ބަހެއް ދެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
"ޛުލްޙިއްޖާއަށްފަހު ޠަވާފުލްއިފާޟާއަކަށް ފުރުސަތެއް ނުވާކަމަށް ވިދާޅުވާ ބޭކަލުންނަކަށް ދަލީލެއް ނުވެއެވެ.
ޞައްޙަ ރައުޔަކީ ލަސްކުރުން ހުއްދަ ކަމުގައި ވިޔަސް އަވަސްކުރުން މޮޅުއިތުރުވުމެވެ." 2768
2762(اإلمجاع)))59/1(.
2763((شرح النووي على مسلم)))58/9(.
2764((املغين)))391/3(.
2765((اجملموع)) للنووي)224/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)192/4(.
2766((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)588 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)391/3(.
2767((البحر الرائق)))330/2(، ويـنظْ ر: ((حاشية ابن عابدين)))518،519/2(.
2768(جمموع فتاوى ابن ابز)))148/16(.
624

ދަލީލު:
އުސ ލީ ހަމަތައް: އެހެނީ ތަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިމޭ ވަގުތެއްވާކަމަށް ދަލީލެއްނުވާތީ ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި ވެސް
އެކަން ސައްހައެވެ.2769 އަދި ކިއެއްތަ! އަސްލަކީ ކަތިލެވޭ ދުވަސްތަކަށްވުރެ ފަސްވިކަމުގައިވިޔަސް ފިދުޔަ
2770
ވާޖިބުވުމަށް ދަލީލެއްނުވާ ނަމަ ލޭ ދިނުން ލާޒިމުނުވުމެވެ. އެހެންކަމުން ޠަވާފުލްއިފާޟާ ލަސްވުމަށްފަހު
2771
ކޮންމެ ވަގުތެއްގައި އެކަން ފުރިހަމަކުރެވުނު ކަމުގައި ވިޔަސް ސައްހަވުމެވެ. އަދި ލޭ ލާޒިމު ނުވުމެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާގެ ވާޖިބު ވަގުތު ދ ވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން
ތަވާފުލްއިފާޟާގެ ވާޖިބު ވަގުތާއި އެކަން ލަސްވުމުން ކުރިމަތިވާނެ ނަތީޖާތަކާމެދު ޢިލްމުވެރިން ވަނީ
ޚިޔާލުތަފާތުވެފައެވެ. އެބޭކަލުންގެ ރައުޔު ތަފާތެވެ. ނަމަވެސް އޭގެ ތެރެއިން އެންމެ ފާހަނގަވަނީ ދެ ޤައުލެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ވާޖިބު ވަގުތު ދެމިގެންވަނީ ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ ނިޔަލަށެވެ. އެ މަސް ނިމުމުގެ ކުރިން
ތަވާފުލްއިފާޟާ އަދާކުރަންޖެހެއެވެ. އެ ޠަވާފު ނުކޮށް ހުއްޓައި އެ މަސް ނިމިއްޖެ ނަމަ ލޭ ޤުރުބާން ކުރަން
2772
ޖެހެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ފަތުވާއަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. " ތަވާފުލްއިފާޟާ އާއި ހައްޖުގެ ޞަޢުޔުކުރުން ޛްުލޙިއްޖާ މަހުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަހާއި ހަމައަށް
" 2773
ލަސްކުރުން ހުއްދައެވެ. ނަމވެސް އެއަށްވުރެ ލަސްކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
ދަލީލު:
ޤުރުއާން:
މާތްاله ވަހީކުރެއްވިއެވެ. (ا لَْحجُّ أَحشهٌُر مَعلُحوماَتٌ) 2774 މާނައީ: ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅި އެނގިގެންވާ
2769((املغين)) البن قدامة)391/3(.
2770((اجملموع)) للنووي)224/8(.
2771((املغين)) البن قدامة)391/3(.
2772((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدْهالرّب(376/1), ((مواهب اجلليل)) للحطاب)22/4(.
ه
2773((جمموع فتاوى ورسائل فضيلة الشيخ حممد بن صاحل العثيمني)))379/21(.
2774البقرة: 197
625

މައްސަރު ތަކެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ޤުރުއާނުގައި ހައްޖުގެ ވަގުތު ކަނޑައެޅިފައިވަނީ ވަކި މަސްތަކަށެވެ. އެހެންކަމުން އެ މަސްތަކުގެ ބޭރުން
ހައްޖު ލަސްކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ންނެވެ. މުޙައްރަމާ ހަމައަށް ޠަވާފުލްއިފާޟާ ލަސްކުރުމަކީ ޙައްޖު
2775
މ ސުމުން ބޭރުގައި ހައްކުގެ ރުކުންތައް އަދާކުރުމެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ތަވާފުލްއިފާޟާ އަދާކުރުމަކަށް ވާޖިބު ވަޤުތެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެ ފަސްވުމުގެ މައްޗަކަށް
ޝާ 2777 2776
ލޭ ދިނުމެއްނުވެއެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ
ތެރެއިން ޢަޠާއުއާއި ޢަމުރުވު ބުނި ދީނާރުއާއި އިބުނު ޢުޔައިނާއާއި އަބ ޘައުރުއާއި އަބ ޔ ސުފުއާއި މުޙައްމަދު
2778
(ބުނިލްޙަސަން) އާއި އިބުނުލްމުންޒިރުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ. އަދި އިބުނު ބާޒުގެ ރައުޔަކީ ވެސް
އެއީއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. "ޛްުލޙިއްޖާއަށްވުރެ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ލަސްކުރުން ހުއްދަ ނ ންކަމަށް ބުނާ މީހުންނަކަށް
ދަލީލެއް ނުވެއެވެ. ޞައްޙަ ރައުޔަކީ ޛުލްޙިއްޖާ މަހަށްވުރެ ފަސްކުރުން ހުއްދަ ކަމުގައި ވިޔަސް ވަގުތުން
" 2779
ވަގުތަށް އެކަން ކުރުން މޮޅުއިތުރުވުމެވެ.
ދަލީލު:
އުސ ލީ ހަމަތައް:
2780
އަސްލަކީ ދަލީލެއްނެތް ނަމަ ހުއްދަވުމެވެ.
2775((حاشية الصاوي على الشرح الصغري)))62/2(، ((جملة البحوث اإلسالمية)))261/50(.
2776((اجملموع)) للنووي)224/8(.
2777((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)588 /1(, ((كشاف القناع)) للبهويت)503 /2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) البن قدامة)466/3(.
2778((اجملموع)))224/8(.
2779((جمموع فتاوى ابن ابز)))148/16(.
2780((اجملموع)) للنووي)224 /8(.
626

ފަސްވަނަ ބަހުސް : ޒަމުޒަމް ފެން ބުއިމުގެ ހުކުން
ޒަމްޒަމް ފެން ބުއިމަކީ ޖުމުލަގޮތެއްގައި ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ހަތަރު މަޒުހަބުގެ) ޙަނަފީ
މަޒުހަބާއި2781 މާލިކީ މަޒުހަބާއި2782ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި 2783 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ (2784 އިއްތިފާގެވެ.
ނަމަވެސް ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ފަހު ޒަމްޒަމް ފެން
ބުއިން މުސްތަޙައްބު ކަމަށެވެ.2785
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ ވަދާޢުގެ ޠަވާފަށްފަހު ޒަމްޒަމް ފެން ބުއިން
މުސްތަޙައްބު ކަމަށެވެ.2786
ދަލީލު:
ސުންނަތް:
عن جابهر ب هن عبده هلاه، فذكر حديث حجةَهالنيّبصلَى هلاعليه وسلَم، قال:)مث ركبَِ رسولُ هلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم، فأفاض
ه
ابلبيتِ، فصلَّى مب كَّةَ الظُّهَر، وأتى بين عبد املطَّلبِ يَسقونَ على زمزمَ، فقال: ان زِعُوا بين عبدِامُلطَّلبِِ، فلوال أ حن يغحلبِكَم الَّناسُ
على سِقايِتَكم لَنزَحعتُ معكم، فناوَلُوه دَلًحوا فشَرِبَ منه(2787 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ހަދީސް ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށްފަހު رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمސަވާރުވެވަޑައިގެން (ގެފުޅަށް) ވަޑައިގަތެވެ. ދެން ޙައްޖުގެ
ޠަވާފު (ޠަވާފުލްއިފާޟާ) ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ މެންދުރު ނަމާދު މައްކާގައި ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބު
ވަންހައިގެ ބޭކަލުން މީސްތަކުންނަށް ޒަމްޒަމް ފެން ދެއްވަނިކޮށް، އެތަނަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ޙަދީޘު
2781((اهلداية)) للمرغيناين)151/1(((البحر الرائق)) البن جنيم)357/2(، ((الفتاوى اهلندية)))226/1(.
2782((مواهب اجلليل)))163/4(، ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)330/2(.
2783((اجملموع)))270/8(، ((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)511/1(، وينظر: ((البيان يف مذهب اإلمام الشافعي)))374/4(.
2784((كشاف القناع)) للبهويت)506 /2(، وينظر: ((الكايف)) البن قدامة)518/1(، ويـنظْ ر: ((املغين)) له)394/3(، ((شرح عمدة الفقهـ))
البن تيميةَ (550/3).
2785يـنظْ ر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)193/4(((مغين احملتاج)) للشربيين)503 /1(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)34/4(،
2786يـنظْ ر: ((اهلداية)) للمرغيناين(151/1)، ((مواهب اجلليل)))155/4(، ((كشاف القناع)))512/2(للبهويت.
2787رواه مسلم (1218).
627

ކުރެއްވިއެވެ. "މީސްތަކުންނަށް ފެންދޭށެވެ! އޭ، ޢަބްދުލްމުއްޠަލިބު ވަންހައިގެ ބޭކަލުންނޭވެ!" މީސްތަކުން
މިގޮތަށް ފެންދިނުމަކީ ޙައްޖުގެ ފަރުޟެއް ކަމުގައި މީސްތަކުން ދެކި މިތަނަށް ޖަމާވެ ތޮއްޖެހިދާނެކަމުގެ ބިރު
ހީނުވީނަމަހީ ތިމަންކަލޭގެފާނުވެސް ތިޔަބައިމީހުންނާ ބައިވެރިވެ ވަޑައިގެން ފެންދެއްވަން ހުންނެވީހެވެ. ދެން
އެބޭކަލުން އެކަލޭގެފާނަށް ބާލިދީއެއްގައި ފެންފޮދު އެރުވުން އެއިން ހިއްޕެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. ޢީދު ދުވަހު ރަސ ލާ صلّى هلاعلْ يهوسلَم ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ه
ކުރެއްވުމަށްފަހު، ޒަމުޒަމް ފެން ހިއްޕެވިކަން ސާބިތުވެފައިވެއެވެ. ޠަވާފުލްއިފާޟާ އަށްފަހު ޒަމްޒަމް ފެން
2788
ބުއިމަށް ދަންނަބެކަލުން ލަފާދެއްވާ ސަބަބަކީ އެއީއެވެ. އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މިތަނުގައި އުފެދޭ ސުވާލަކީ
ރަސ ލާصلّى هلا علْ يه وسلَم އެ ފެންފޮދު ހިއްޕަވާފައިވަނީ އަޅުކަމެއްގެ ގޮތުގައިތޯ ނުވަތަ ހަމައެކަނި ފެނަށް
ه
ބޭނުންވެގެން ހެއްޔެވެ؟ ތިމަންނަ ދެކޭގޮތުގައި އެކަލޭގެފާނު ޠަވާފުލްއިފާޟާ އަށްފަހު ޒަމްޒަމްފެންފޮދު
2790 2789
ހިއްޕަވާފައިވަނީ ޠަބީޢީ ގޮތުން ފެނުގެ ބޭނުމުގައެވެ. އޭގެ ހެއްކަކީ عمْرةه اجْلهعرانة އާއި عمْرةه القضاءގައި
2791
ޠަވާފަށްފަހު އެކަލޭގެފާނު ޒަމްޒަމްފެން ހިއްޕަވާފައިނުވުމެވެ.
ފަސްވަނަ ބައި : ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު
މި ބައިގައި ހިމެނޭނީ ތަޙައްލުލުގެ މާނައާއި ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާގޮތާއި ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުން
ހާސިލުވާ ކަންތައްތައްތަކާއި ދެވަނަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާގޮތެވެ.
2788(جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))218/23(.
2789އަލްޖިޢުރާނާގެ ޢުމުރާއަކީ ރަސ ލާ (ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ) ހިޖުރައިން އަށްވަނަ އަހަރު، ހުނައިން ހަނގުރާމައިން
އެނބުރި ވަޑައިގަތުމަށްފަހު، މައްކާ ކައިރީގައި އޮންނަ އަލްޖިޢުރާނާގެ ބިމުން ، ފެށްޓެވި ތިންވަނަ ޢުމުރާއެވެ .
(އައްރަޙީޤުލްމަޚުތ މު، އަލްމުބާރަކު ޕ ރީ، ސ10.)
2790ޢުމުރަތުލްޤަޟާއަކީ، ހިޖުރައިން ހަތްވަނަ އަހަރު، ޛްުލޤަޢިދާ މަހުގައި ރަސ ލާ (ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ) އާއި
އެކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙާބީން، ޙުދައިބިއްޔާގެ މުޢާހަދާގެ ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން އެބޭކަލުންނަށް ކުރުން ހުއްޓުވި ޢުމުރާގެ ބަދަލުގައި
ކުރެވުނު އުމުރާއެކެވެ. އެއަށް މި ނަން ދެވިފައިވަނީ ކުރިން އެބޭކަލުންނަށް ނުކުޅެދިފައިވާ ޢުމުރާގެ "ޤަޟާ" އަކަށް ވާތީއެވެ.
(އައްރަޙީޤުލްމަޚުތ މު، އަލްމުބާރަކު ޕ ރީ، ސ325.)
2791((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))220/23(.
628

ފުރަތަމަ ބަހުސް : ތަޙައްލުލުގެ މާނަ
ބަހުގެ ގޮތުން ހައްޖުވެރިޔަކަށް ޙަލާލުވުމުގެ މާނައަކީ ޙައްޖު ދުވަސްވަރު އޭނާއަށް ޙަރާމް ކުރެވިފައިވާ
ކަންތައްތައް ހުއްދަވެގެން ދިއުމެވެ. ފިރިހެނަކަށް "ޙަލާލު" ކިޔަނީ، އޭނާ އިޙްރާމްގެ ޙާލަތުގައި ނުހުރެ،
2792
ޙައްޖުގެ ޙަޟްރަތުގައި ނުހިމެނޭ ހިނދުގައެވެ. ނުވަތަ ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން ނިކުތުމުންނެވެ.
އިޞްޠިލާޙުގައި ހަލާލުވުމުގެ މާނައަކީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުން ނިކުތުމެވެ. އަދި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
2793
ހުންނައިރު ހަރާންވެފައިވާ ކަންތައް އަލުން އެމީހަކަށް ހުއްދަވުމެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާގޮތް
ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާގޮތާމެދު ދަންނަބެކަލުން އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ޙާޞިލުކުރެވެނީ ތިން އަމަލެއްގެ ތެރެއިން ދެ އަމަލެއް ފުރިހަމަ
ކުރުމުންނެވެ. އެތިން އަމަލަކީ ހިލަ އުކުމާއި، ބޮލުން އިސްތަށި އުނިކުރުމާއި، ޠަވާފުކުރުމެވެ. އެއީ
ޝާ 2795 2794
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. " ފުރަތަމަ ތަހައްލުލުގެ ހާސިލުވަނީ، ތިން ކަމެއްގެ ތެރެއިން ދެ ކަމެއް
ކުރުމުންނެވެ. މިސާލަކަށް ހިލަ އުކުމާއި އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާއި ނުވަތަ ކުރުކޮށްލުމެވެ. ނުވަތަ ހިލަ
2796
އުކުމާއި، ޠަވާފުކުރުމެވެ. ނުވަތަ ޠަވާފުކުރުމާއި ހިލަ އުކުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް:
عن عائشة رهضي هلا عنها قالت:)طََّي بح تُ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم بيدَ يَّ هات نِي حني أحَرمَ، ولِِْلِه حني أحلََّ قبل أن
2792((النهاية يف غريب احلديث واألثر)) البن األثري)428 /1(, وينظر ((لسان العرب)) البن منظور)166 /11(.
2793((املوسوعة الفقهية الكويتية)))175/2(.
2794((اجملموع)) للنووي)229/8(, ((مغين احملتاج)) للشربيين)505/1(.
2795((اإلنصاف)) للمرداوي)31/4(, ((كشاف القناع)) للبهويت)503/2(.
2796((جمموع فتاوى ابن ابز)))354/17(
629

يطو فَ، وبَسطََحت يدََيها(2797 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ މި ދެ އަތުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمއިހުރާން ބެންނެވި ހިނދުގައްޔާއި
(އެބަހީ، އިހުރާން ބަނުމުގެ ކުރީގައްޔާއި) އަދި އިހުރާން ކެނޑުއްވި ހިނދު (އެބަހީ، އިހުރާން ކެނޑުވުމަށްފަހު)
ޠަވާފުގެ ކުރީން ހުވަނދު ލައިދެއްވީމެވެ. ދެން }އެކަމުގެ ޔަގީންކަން ދެއްވުމަށް ޓަކައި{ އެކަމަނާގެ ދެ
އަތްފުޅު ފަތުރާލެއް ވުމަށްފަހު }މީސްތަކުންނަށް{ ދެއްކެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސުން ޠަވާފުގެ ކުރީން ހުވަނދު ލައިދެއްވިކަން
2798
ސާބިތުވުމަކީ ޠަވާފުގެ ކުރީން ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ލިބޭކަން އެނގޭ ކަމެކެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ޙާޞިލުކުރެވެނީ ޖަމަރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކުމުންނެވެ. އެއީ މާލިކީ
2801 2800 2799
މަޒުހަބުގެ ރއުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އަހުމަދުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ.
2802
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ އާޠާއުއާއި މާލިކުއާއި އަދި އަބ ޘައުރުގެ ރައުޔު ވެސް މެއެވެ.
އިތުރަށް ވިދާޅުވިއެވެ.)އަދި އަޙްމަދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކާލައިފި ނަމަ އިހުރާމުގެ
ޙާލަތުން މިނިވަންވެގެންދެއެވެ. އަޤަބާގެ ޖަމްރާއަށް ހިލަ އުކާލުމަށްފަހު ޖިމާޢުވެއްޖެނަމަ ޤުރުބާނީއެއް
ކުރަންޖެހެއެވެ. ބޯ ބޭލުމުގެ ވާހަކައެއް ނުދައްކަވައެވެ. އެކަމުން ދޭހަވަނީ ބޯ ނުބޭލިކަމުގައިވިޔަސް ފުރަތަމަ
ތަހައްލުލު ލިބޭނެކަމެވެ. އަދި މިއީ އާޠާއުއާއި މާލިކުއާއި އަބ ޘައުރުގެ ރައުޔެވެ. މާތް هلاهއިރާދަކުރެއްވިއްޔާ
2803
އެއީ ސައްހަގޮތެވެ.(
2797رواه البخاري (1754) واللفظ له، ومسلم (1189)
2798((جملة البحوث اإلسالمية)))278/50(.
2799((مواهب اجلليل)) للحطاب)179 /4(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)269/3(, ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)813/2(.
2800ووجهٌلل شَافعيةَ
2801((اإلنصاف)) للمرداوي)31/4(.
2802((املغين)))390/3(.
2803((املغين)))390/3(.
630

އަލްބާނީ ވިދާޅުވިއެވެ." ހައްޖުވެރިއަކު ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލަ އުކާލައިފި ނަމަ އަންހެނުން ފިޔަވައި
ހުރިހާ ކަމެއް އެމީހަކަށް ހުއްދަވެގެންދެއެވެ. އެއީ އެމީހަކު ބޯ ނުބޭލިކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ."2804
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - حديث أمّسل مةرهضيهلاعنها، وفيه أ نَ رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم قال:)إ نَّ هذا يومٌرِخُصَ لكم إذا أنتم رَمَيحتُم اجلمرةَ
ه
أن تَُِلُّوا-يعين منِكلِما حُرِمحتُم منه-إ اَّل النِساءَ(2805މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އުއްމު ސަލަމަތުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވާ ހަދީސެކެވެ. އޭގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ގައިމުން
ވެސް މިއީ އެދުވަހެވެ. އެދުވަހުގައި ތިޔަބައިމީނުން ޖަމުރާއަށް ހިލައުކައިފުމުން ހަލާލުވީއެވެ. އެބަހީ ކުރީގައި
ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހަރާންކުރެވިފައިވާ އެންމެހާ ކަންތައްތަކެވެ. ނަމަވެސް އަންހެނުން ފިޔަވައެވެ.
ށ-حديث عائشةرهضيهلاعنها قالت:)طََّي بح تُ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم بيدََ يَّ بذريرة لْ جةَِّالوداعِ للحِلِواإلحرامِ،
حني أحَرمَ، وحني رمى مجرةَ العقَبةِ يومَ الَّنحرِ، قبل أن يطو فَ ابلبيتِ(2806 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވާ ހަދީސެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ އަތުން رسو ل ا لَّه صلّى
هلاعلْ يههوسلَمގެ ހަށިކޮޅުގައި "ޛަރީރު" ނަމަކަށް ކިޔުނު ހުވަދެއް ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގައި އިހުރާން ބެންނެވުމުގެ
ކުރީގައްޔާއި އަދި ކަނޑުއްވުމަށްފަހު ލައިދިނީމެވެ. އަދި ޖަމުރަތުންޢަޤަބާއަށް ހިލައުއްކެވުމަށްފަހުގައެވެ. އެއީ
(ފުރަތަމަ ތަޙައްލުށްފަހު) ގެފުޅުގައި ޠަވާފުކުރެއްވުމުގެ ކުރީގައެވެ.
ތިންވަނަ ޤައުލު: ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލު ޙާޞިލުވަނީ ޖަމަރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކުމަށްފަހު ބޯ ބޭލުމުންނެވެ.
2804 ((ح جةَ النيب صلَى هلاعليه وسلَم)))78/1(.
2805رواه أبو داود (1999)، وأمحد (26573). صحح إسناده النووي يف))اجملموع(((234/8)، وقال ابن امللقن يف))البدر املنري((
(264/6): يف إسنادهه ابنإسحاق، ولكن صرحَابلتحديث، وقال ابن القّيم يف))هتذيب السنن(((480/5): حمفوظ، وقال األلباين يف))صحيح
ه
سنن أيب داود(((1999): حسن صحيح.
2806أخرجه النسائي (2687)، وأمحد (26120) واللفظ له صححه األلباين يف))صحيح سنن النسائي(((2687). واحلديث أصله يف
الصحيحني أخرجه البخاري (5930)، ومسلم (1189)
631

2807
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އައްޝަންޤީޠީ ވިދާޅުވިއެވެ. ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ބޭލުމާ ގުޅޭގޮތުން އެބޭކަލުން
އިޚްތިލާފުވެވަޑައިގަތެވެ. އެއީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއްތޯ ނުވަތަ ނ ން ހެއްޔެވެ؟ އެއީ އަހުރެން އަލްބަޤަރާ
ސ ރަތުގައި ފާހަގަކުރި ފަދައިންނެވެ. ބޯ ބޭލުމަކީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއްކަމުގައި ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި
ފުރަތަމަ ތަހައްލުލު ހާސިލުކުރެވޭނީ ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކައި އަދި ބޯ ބޭލުމަށްފަހު ގައެވެ. އަދި ބޯ
ބޭލުމަކީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއްނ ންކަމުގައި ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ޖަމުރަތުލްއަޤަބާއަށް ހިލަ އުކައި
ނިމުނުހާ އަވަހަކަށް ފުރަތަމަ ތަހައްލުލު ހާސިލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި މި ދެ ރައުޔުގެ ތެރެއިން އެންމެ
2808
ރަނގަޅުކަމަށް ފެންނަނީ ބޯ ބޭލުމަކީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމެއްކަމުގައި ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ހަދީސް:
عن عائشة رهضي هلا عنها قالت:)طََّي بح تُ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم بيدَ يَّ هات نِي حني أحَرمَ، ولِِْلِه حني أحلََّ قبل أن
يطو فَ، وبَسطََحت يدََيها(2809 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ މި ދެ އަތުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَم އިހުރާން ބެންނެވި ހިނދުގައްޔާއި
(އެބަހީ، އިހުރާން ބަނުމުގެ ކުރީގައްޔާއި) އަދި އިހުރާން ކެނޑުއްވި ހިނދު (އެބަހީ، އިހުރާން ކެނޑުވުމަށްފަހު)
ޠަވާފުގެ ކުރީން ހުވަނދު ލައިދެއްވީމެވެ. ދެން }އެކަމުގެ ޔަގީންކަން ދެއްވުމަށް ޓަކައި{ އެކަމަނާގެ ދެ
އަތްފުޅު ފަތުރާލެއް ވުމަށްފަހު }މީސްތަކުންނަށް{ ދެއްކެވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އައްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. (ولِِْلِه حني أحلََّ قبل أن يطوف) ގެ ލަފުޒުން ފުރަތަމަ ތަހައްލުލު ހާސިލުކުރެވޭނީ
2807((حاشية ابن عابدين)))517/2(, وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)142 ،140 /2(.
2808((أضواء البيان)))459/4(.
2809رواه البخاري (1754) واللفظ له، ومسلم (1189)
632

ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއަށް ހިލައުކައި އަދި ބޯ ބޭލުމަށްފަހުގައިކަން އެނގެއެވެ.2810
ދޭއް: ޙުދައިބިއްޔާގެ ސުލްހަނާމައަށްފަހު އުމުރާއަށް މަގު ބަންދުވުމުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم
2811
ތަޙައްލުލުވެވަޑައިގަތީ ބޯފުޅު ބޭލުމަށްފަހުގައެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުން ހާސިލުވާ ކަންތައްތައް
އިހުރާމުގެ ހާލަތުން މިނިވަންވުމުގެ ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ މަރުޙަލާ ފުރިހަމަކޮށްފި މީހަކަށް،
އަންހެނުން ފިޔަވައި، އޭނާއަށް އިހުރާން ބަނުމުގެ ސަބަބުން ހަރާންވެފައިވާ ހުރިހާ ކަމެއް ހުއްދަވެގެންދެއެވެ.
2812 ޝާ 2814 2813
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - عن عائشة رهضي هلا عنها قالت:)طََّي بح تُ رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم بيدَ يَّ هات نِي حني أحرمََ، ولِِْلِه حني أحلََّ قبل
أن يطو فَ، وبَسطََحت يدََيها(2815 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ މި ދެ އަތުން رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم އިހުރާން ބެންނެވި ހިނދުގައްޔާއި
(އެބަހީ، އިހުރާން ބަނުމުގެ ކުރީގައްޔާއި) އަދި އިހުރާން ކެނޑުއްވި ހިނދު (އެބަހީ، އިހުރާން ކެނޑުވުމަށްފަހު)
ޠަވާފުގެ ކުރީން ހުވަނދު ލައިދެއްވީމެވެ. ދެން }އެކަމުގެ ޔަގީންކަން ދެއްވުމަށް ޓަކައި{ އެކަމަނާގެ ދެ
އަތްފުޅު ފަތުރާލެއް ވުމަށްފަހު }މީސްތަކުންނަށް{ ދެއްކެވިއެވެ.
ށ - حديث أمّ سل مة رهضي هلا عنها، وفيه أ نَ رسو ل هلاه صلَى هلا عليه وسلَم قال:)إ نَّ هذا يومٌ رِخُصَ لكم إذا أنتم رَمَيحتُم اجلمرةَ
ه
2810 ((شرح مسلم)) للنووي)99/8(
2811 ((جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني)))170/23(.
2812 ((املبسوط)) للسرخسي)38/4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)142/2(.
2813 ((اجملموع)) للنووي)225/8(، وينظر: ((األم)) للشافعي)242/2(, ((احلاوي الكبري)) للماوردي)471/4(.
2814 ((اإلنصاف)) للمرداوي)30/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)458/3(.
2815 رواه البخاري (1754) واللفظ له، ومسلم (1189)
633

أن تَُِلُّوا-يعين منِكلِما حُرِمحتُم منه-إ اَّل النِساءَ(2816މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އުއްމު ސަލަމަތުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވާ ހަދީސެކެވެ. އޭގައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ގައިމުން
ވެސް މިއީ އެދުވަހެވެ. އެދުވަހުގައި ތިޔަބައިމީނުން ޖަމުރާއަށް ހިލައުކައިފުމުން ހަލާލުވީއެވެ. އެބަހީ ކުރީގައި
ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހަރާންކުރެވިފައިވާ އެންމެހާ ކަންތައްތަކެވެ. ނަމަވެސް އަންހެނުން ފިޔަވައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ފުރަތަމަ ތަޙައްލުލުގެ މަރުޙަލާ ފުރިހަމަކޮށްފި މީހަކަށް، އަންހެނުން ފިޔަވައި، އޭނާއަށް އިހުރާން
2817
ބަނުމުގެ ސަބަބުން ހަރާންވެފައިވާ ހުރިހާ ކަމެއް ހުއްދަވެގެންވާކަން އިސްވެދިޔަ ދެ ހަދީސުން އެނގެއެވެ.
ހަ ތަ ރުވަ ނަ ބަހު ސ: ދެވަ ނަތަ ޙަ އ ލު ލުހާ ސިލުވާގޮ ތ
ދެވަނަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވުން ވަނީ ޙައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަ ކުރުމަށްފަހު ޙައްޖުވެރިޔާ
ޠަވާފުލްއިފާޟާ އަދާކޮށްފުމުންނެވެ. އެއިރުން ކައިވެނީގެ ގުޅުންތައްވެސް އެމީހަކަށް ހުއްދަވެގެންދެއެވެ.
ދަލީލު:
އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޙަޒުމު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. " ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ޙައްޖުގެ
އަޅުކަން ފުރިހަމަ ކުރުމަށްފަހު ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ނުވަތަ އޭގެ ފަހުން ވިޔަސް ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކޮށްފި މީހަކަށް
ޝިކާރަކުރުމާއި، އަންހެނުންނާއި، ސެންޓާއި، ފަހާފައިވާ ހެދުމާއި، ކައިވެނިކުރުމާއި، ކައިވެނި ކޮށްދިނުން
2818"
ފަދަ އިހުރާމުން މަނާކުރި ހުރިހާ ކަމެއް އަލުން ހުއްދަވާނެ ކަމަށެވެ.
ށ - އިބުނު ޙަޖަރު އަލްހައިތަމީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާ ތިން ކަން
2816رواه أبو داود (1999)، وأمحد (26573). صحح إسناده النووي يف))اجملموع(((234/8)، وقال ابن امللقن يف))البدر املنري((
(264/6): يف إسنادهه ابنإسحاق، ولكن صرحَابلتحديث، وقال ابن القّيم يف))هتذيب السنن(((480/5): حمفوظ، وقال األلباين يف))صحيح
ه
سنن أيب داود(((1999): حسن صحيح.
2817((جملة البحوث اإلسالمية)))284/50(.
2818((مراتب اإلمجاع)) (ص:)45.
634

ފުރިހަމަކަށްފި ނަމަ އެމީހަކަށް ދެވަނަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވީކަމަށާއި އަދި އިހުރާމުން މަނާކުރި ހުރިހާ ކަމެއް
2819
އަލުން ހުއްދަވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ނ - އައްޝަރުބީނީ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތަޙައްލުލު ހާސިލުވާ ތިން ކަން ފުރިހަމަކަށްފި
ނަމަ އެމީހަކަށް ދެވަނަ ތަޙައްލުލު ހާސިލުވީކަމަށާއި އަދި އިހުރާމުން މަނާކުރި ހުރިހާ ކަމެއް އަލުން
2820
ހުއްދަވާނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
2819((حتفة احملتاج)))124 /4(.
2820((مغين احملتاج)))505 /1(.
635

الباب الثالث عشر: امَلبي تُ مِبنً ورَمحيُ اجِلمار أاَّيم الَّتحشريق
ތޭރަވަނަ ބާބު: މިނާގައި ތިބުމާއި އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ހިލައުކުން
636

ތޭރަވަނަ ބާބު : މިނާގައި ތިބުމާއި އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ހިލައުކުން
މި ބާބުގައި ހިމެނޭނީ އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ރޭތަކުގައި މިނާގައި ރޭކުރުމާއި ޒިކުރުކުރުމާއި އަދި
އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ރޭތަކުގައި މިނާގައި ރޭކުރުމާއި ޒިކުރުކުރުން
މި ބައިގައި ހިމެނޭނީ މިނާގައި ރޭކުރުމާއި އެކަން ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ އަންނާނެ ހުކުމާއި އަދި މިނާގެ
ދުވަސްތަކުގައި ޒިކުރުކުރުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : މިނާގައި ރޭކުރުމާއި އެކަން ދ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ ހުކުން
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ މިނާގައި ރޭކުރުމާއި އަވަސް ވެގަތުމަށް ގަސްތުކުރާ މީހާ މިނާގައި ހުއްޓާ
ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ ހުކުމާއި މިނާގައި ރޭކުރުން ހާސިލުވާ މިންވަރާއި މިނާގައި ރޭކުރުމުގައި
ހައްޖާޖީންނަށް ފެންފޯރުކޮށްދޭ މީހުންނާއި ޖަނަވާރު ހުއިފައްޕާ މީހުންގެ ހުކުމާއި ޢުޒުރަކާއިލައިގެން މީނާއިން
ބޭރުގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުމާއި އެކަށީގެންވާ ތަނެއްނުލިބިގެން މީނާއިން ބޭރުގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ އަޙުކާމުތައް
މިކަފީގައި ހިމެނޭނީ މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުމާއި މީނާގައި ރޭކުރުމުގައި އެއް ރޭ ގެއްލުވާފި މީހެއްގެ
މައްޗަށް ލާޒިމުވާ ކަންތައްތަކާއި އަވަސް ވެތަމުގެ ހުކުމާއި މީނާގެ ރޭތަކުގައި މަޑުކުރުން އަވަސްކުރުމާއި
ލަސްކުރުމުގައިވާ މޮޅުއިތުރު ގޮތެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : މިނާގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން
ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގެ ރޭތަކުގައި މީނާގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ. އެއީ މާލިކީ
637

މަޒުހަބާއި2821 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި 2822 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ 2823 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް
ހ - أ نَ النيَب صلَى هلاعليه وسلَم ابت يف مهىنا وقد قال: (لِتأَخُذوا مناسِكَكم) 2824 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى
هلا علْ يهه وسلَم މިނާގައި (ތަޝްރީޤުގެ ރޭތައް) ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު
ހަދީސްކުރައްވާފައިވެއެވެ." ކޮންމެހެން ވެސް ތިޔަބައި މީހުން ހައްޖުގެ އަޅުކަންތައް)ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ
ކިބައިން(ލިބިގަންނާށެވެ."
ށ - عن عائشة رهضيهلاعنها قالت:)أفاض رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم منِ آخِرِ يَوِمه حني صلَّى الظُّهَر، مث رجَعَإل
منًِ، فم كَ ثَ هبا ليايَلأاَّيم الَّتحشريق(2825މާނައީ:މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ.
އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު) ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވިއެވެ. އަދި
(މައްކާގައި) މެންދުރު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ތަޝްރީޤުގެ
ދުވަސްތަކުގެ ރޭތައް އެތަނުގައި ހޭދަކުރެއްވިއެވެ.
ނ - عن ابن عمر رضي هلا عنهما قال:)استأذن العباس بن عبد املطلب رضي هلا عنه رسول هلا صلى هلا عليه وسلم أن
يبيت مبكة ليايل من من أجل سقايته، فأذن له(2826 މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަލްޢައްބާސް ބުނި ޢަބުދުލްމުއްޠަލިބުرسو ل
ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم އަރިހުން އިޒުނައަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. އެއީ (ހައްޖުވެރީންނަށް) ފެން ފޯރުކޮށްދޭންޖެހޭތީ
2821((الكايف)) البن عبدهالرّب(376-375/1)، وينظر: ((القوانني الفقهية)) البن جزي)138/1(.
ه
2822((اجملموع)) للنووي)247/8(، ((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)505/1(.
2823((اإلنصاف)) للمرداوي)35،44/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)510،521/2(.
2824رواه مسلم (1297) من حديث جابر بن عبدهلا رضي هلا عنهما.
2825رواه أبو داود (1973)، وأمحد (24636) جوَد إسناده ابنكثري يف))إرشاد الفقيهـ(((342/1)، وقال األلباين يف))صحيح سنن أيب داود((
(1973): صحيح إال قوله:)حني صلى الظهر(فهو منكر.
2826رواه البخاري (1634) واللفظ له، ومسلم (1315)
638

މިނާގައި ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގެ ރޭތައް ހޭދަނުކުރުމުގެ ހުއްދައަކަށް އެދިއެވެ. ފަހެ އެ ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ވަކި މަސްލަހަތަކަށް ޓަކައި ކަމެއް ދ ކޮށްލުމަށް އިޒުނަ ދެވުމުން އެ ދ ކޮށްލެވުނު ކަމެއްގެ ވާޖިބުކަން
އެނގެއެވެ. އެގޮތުން އެއްކަމެއް ދ ކޮށް އަނެއް ކަމެއް ކުރުމަށް ލިބޭ އަމުރުން ދ ކޮށްލެވުނު އަމުރުގެ
2827
މުހިންމުކަމާއި އޭގެ ވާޖިބުކަން ދޭހަވެއެވެ.
ދޭއް: ރިވާޔަތްތައް:
ع اب عمررهضيهلاعنهما قال: قال عمررهضيهلاعنه:)ال يَبيتَََّ أحَدٌ منَِالْاجِمنِح وراءِ العقََبةِ، وكان يوكُلُِبذلك رجااًل،
هن هن
ال يتَكونَ أح دًا منَِ الْاجِيَبيتُ منِ وراءِ العقََبةِإاَّل أدخَلُوه(2828 މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްވެސް ޙައްޖުވެރިޔަކު
ޢަޤަބާއިން ބޭރުގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކޮށްގެން ނުވާނެއެވެ. ދަނެއު، އަދި ޢުމަރުގެފާނު ފިރިހެނުންތަކެއް އައްޔަން
ކުރައްވާފައިވިއެވެ. އެއީ އެއްވެސް ޙައްޖުވެރިއަކު ޢަޤަބާއިން ބޭރުގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރާ ނަމަ އެ ބަޔަކު
ޢަޤަބާގެ ސަރަހައްދަށް ވެއްދުމަށް ޓަކައިއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : މީނާގައި ރޭކުރުމުގައި އެއް ރޭ ގެއްލުވާފި މީހެއްގެ މައްޗަށް ލާޒިމުވާ ކަންތައް
މީނާގައި ރޭކުރުމުގައި އެއް ރޭ ގެއްލުވައިފި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއްނުވެއެވެ. އެހެނީ މީނާގައި
2829
ރޭކުރުމަކީ ހައްޖުގެ ވާޖިބަކަށް ނުވާތީއެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. މިނާގައި ރޭގަނޑެއް ހޭދަކުރުން ގެއްލިއްޖެނަމަ، ތައުބާވުމާއި، މާފު
ހޯދުމާއެކު، އެކަމަށްޓަކައި ޞަދަޤާތް ކުރަން ޖެހެއެވެ. އެކަމަށް ފިދާއެއް ދީފިނަމަ، އެއީ ބުއްދިވެރި ގޮތެކެވެ.
2827 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)390-389/7(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))241/23(.
2828رواه مالك يف ((املوطأ)))595/3(، والبيهقي)9972(. قال ابن عبدهالرّبيف ((التمهيد)))263/17(: (أحسن ما يف هذا الباب)، وقال
ه
ابن حزم يف ((احمللى)))185/7(: (صح هذا عنه رضي هلا عنه، وع هن اب هن عباَ سٍ مثلهذا)، وص حَحإسناده ابنحجر يف ((الدراية)))29/2(.
2829((اإلنصاف)) للمرداوي)323/3(،)36/4(.
639

އެއީ މީނާގައި ރޭކުރުމުގައި އެއް ރޭ ގެއްލުވައިފި ނަމަ ލޭ ދިނުމާއި ނުދިނުމުގެ މައްޗަށް އައިސްފައިވާ
އިޚުތިލާފުތަކުން ސަލާމަތްވެގަތުމަށެވެ. ސަބަބަކީ ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ދެކެވަޑައިގަންނަވަނީ، ޝަރުޢީ އުޒުރެއް
ނެތި އެގާރަވަނަ ދުވަހާއި އާއި ބާރަވަނަ ދުވަހުގެ ތެރެއިން އެއްރޭ ގެއްލިއްޖެ ނަމަ ލޭގެ ޤުރުބާނީއެއް
2830
ދައްކަންޖެހޭނެކަމަށެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : މީނާގެ ރޭތައް ގުނުމުގައި އަވަސް ވެގަތުމުގެ ހުކުން
މީނާގެ ރޭތައް ގުނުމުގައި އަވަސް ވެގަތުމުގެ މާނައަކީ ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން ދެ
ދުވަހުގެ ރޭގަނޑުގައި މިނާގައި ހޭދަކުރުމަށްފަހު ތިންވަނަ ދުވަސް މިނާގައި ރޭނުކޮށް ދ ކޮށްލުމެވެ. އަދި
އެގޮތުން ތިންވަނަ ދުވަހު ހިލައުކުން ދ ކޮށްލުމެވެ. އެއީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(وَاذحكُُرواح ا لَََّّ يِف أاَّيم مَّعح دُودَات فَمَن تَعَجلََّ يِف يَوحمَحنِي فَاَل إِحمَث علََيِحه وَمَن تَََخََّرفَال إِحمَث علََيِحه لِمَنِ اتَّ قَى(2831 މާނައީ: عدد
ކަނޑައެޅިގެންވާ ދުވަސްތަކެއްގައި لَّا ހަނދުމަކޮށް (تكبيرކިޔައި) އުޅޭށެވެ! ފަހެ، ދެ ދުވަހުގެ ތެރޭގައި
(އެކަން ނިންމައި އެނބުރި ދިޔުމަށް) އަވަސްވެގަތްމީހާގެ މައްޗަކަށް ފާފައެއް ނެތެވެ. އަދި (ތިން ދުވަހަށް)
ލަސްކުޅަމީހާގެ މައްޗަކަށްވެސް ފާފައެއް ނެތެވެ. އެއީ، تقوى ވެރިވެއްޖެ މީހަކަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު ވިދާޅުވިއެވެ. މިނާގެ ދުވަސްތަކަކީ މާތްهެلاهގ އިސްވެދިޔަ ބަސްފުޅުގައި
ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ (أاَيم مَعدْوداتٍ) ގެ މާނައިގައި ހިމެނޭ ގުނާލެވޭ ދުވަސްތައް ކަމާމެދުގައި ދަންނަބޭކަލުންގެ
މެދުގައި އިޚްތިލާފެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކެވެ. ތިން ނަމެއް ހިމެނިގެން އެ ދުވަސްތަކާ
2830ينظر: ((جمموع فتاوى ابن ابز)))386/17(، ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))239/23(..
2831البقرة: 203
640

ގުޅުވިފައިވެއެވެ. އެގޮތުން އެ ދުވަސްތަކަށް ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސް ކިޔެއެވެ. އަދި މީނާގެ ދުވަސްކަމަށް ވެސް
ނަން ދެވިފައިވެއެވެ. އަދި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކުމުގެ ދުވަސް ކަމުގައި ވެސް ނިސްބަތްކުރެވެއެވެ. އެ ތިން
ދުވަހުގެ ތެރެއިން ދެ ދުވަސް ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު ފުރައިގެން ދިއުން އަވަސްކުރުން ޙައްޖުވެރިޔާއަށް
ހުއްދަލިބިގެންވެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
عن عبدهالَرمح هن ب هن يـعْمررهضيهلاعنه، قال: قال رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم:)أاَّيم منًِ ثالثةٌ: فمَنحتع جلََّيف يوم نِي فال إمَث
عليه، ومَنح تَ خََّرفال إمَثعليه(2832މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުއްރަޙުމާނު ބުނި ޔަޢުމުރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މިނާގެ ދުވަސްތައް ތިނެކެވެ. ފަހެ، ދެ ދުވަހުގެ ތެރޭގައި
(އެކަން ނިންމައި އެނބުރި ދިޔުމަށް) އަވަސްވެގަތްމީހާގެ މައްޗަކަށް ފާފައެއް ނެތެ ވެ. އަދި (ތިން ދުވަހަށް)
ލަސްކުޅަ މީހާގެ މައްޗަކަށްވެސް ފާފައެއް ނެތެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އަލްމާވަރުދީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ފުރަތަމަ ރޭތައް ވޭތުކުރުމަށްފަހު ފުރައިފިނަމަ
އެއީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. އަދި ބާކީ ރޭތައް މީނާގައި ހޭދަކުރުމާއި، ޖެހިގެން އަންނަ ދުވަހު ޖަމާރާތަށް ހިލަ
އުކާލުމުގެ އުޒުރު ލިބިގެންވެއެވެ. މިކަމުގެ އަސްލަކީ ޤުރުއާނާއި، ސުންނަތާއި، މުސްލިމުންގެ
2833
އިޖުމާޢުއެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާގެ ވަޒަންވެރިންނ ން މީހުން ތަޝްރީޤުގެ
2834
ދެވަނަ ދުވަހު މިނާ ދ ކޮށް އެނބުރި ދިއުން ދަންނަބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢުން ހުއްދައެވެ.
2832رواه أبو داود (1949)، والرتمذي (2975 ،889)، والنسائي (3044)، وابن ماجه (3015)، وأمحد (18796) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وصححه الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))209/2(،، وقال ابنعبدْهالرّبيف ((االستذكار)))638/3(: (ال أشرف وال أحسنمن
ه
هذا(، وص حَحه النووي يف))اجملموع(( ) (95/8، وابن امللقن يف))البدر املنري(((230/6).
2833((احلاوي الكبري)))199/4(.
2834((املغين)))401/3(.
641

މައްސަލައެއް : އަވަސްކުރުމާއި ލަސްކުރުމުގައިވާ މޮޅުއިތުރު ގޮތް
މީނާގެ ރޭތަކުގައި މަޑުކުރުން އަވަސްކުރުމާއި ލަސްކުރުމުގައިވާ މޮޅުއިތުރު ގޮތަކީ ލަސްކުރުމެވެ.
ދަނެއު، މީނާގެ ރޭތަކުގައި މަޑުކުރުން އަވަސްކުރުމަކީ ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން ފުރަތަމަ ދެ ރޭ
މިނާގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު ނިންމައިލުމެވެ. އަދި މީނާގެ ރޭތަކުގައި މަޑުކުރުން ލަސްކުރުމަކީ ތަޝްރީޤުގެ ތިން
ރޭ މިނާގައި ފުރިހަމަކުރުމެވެ. އެ ދެ ގޮތުން މޮޅުއިތުރު ގޮތަކީ ތަޝްރީޤުގެ ތިން ރޭ މިނާގައި ހޭދަކުރުމެވެ.
2835 ޝާ 2837 2836
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عائشةرهضيهلاعنها، قالت:)أفاض رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم منِ آخِرِ يَوِمه حني صلَّى الظُّهَر، مث رجَعَإل منًِ،
فم كَ ثَ هبا ليايَلأاَّيم الَّتحشريق يَرمي اجَلمرةَ، إذا زالتِ ال شَّمحسُ(2838މާނައީ:މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ
ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَم(ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު) ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ކުރެއްވިއެވެ. އަދި (މައްކާގައި) މެންދުރު ނަމާދު ކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެއަށްފަހު މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ
ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގެ ރޭތައް އެތަނުގައި ހޭދަކުރެއްވިއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ރަސ ލާ (ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ) އަވަސްވެވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ
2839
ނަމ ނާއަށް ތަބާވުމަކީ އެންމެ މޮޅުއިތުރުގޮތެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
2835((البناية شرح اهلداية)) للعيين)256 /4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)138 /2(.
2836((اجملموع)) للنووي)249 /8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)506 /1(.
2837((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)179 /3(، وينظر: ((شرح الزركشي على خمتصر اخلرقي)))282 /3(.
2838رواه أبو داود (1973)، وأمحد (24636) جوَد إسناده ابنكثري يف))إرشاد الفقيهـ(((342/1)، وقال األلباين يف))صحيح سنن أيب داود((
(1973): صحيح إال قوله:)حني صلى الظهر(فهو منكر.
2839((احلاوي الكبري)) للماوردي)199/4(.
642

ހައްޖުގެ އަޅުކަމުގައި އެދެވިގެންވަނީ ހުރީކަމެއްވެސް ފުރިހަމައަށް ކުރުމެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް
އުޒުރުތަކުގެ މައްޗަށް ލިބެވޭ ލުއިތައް ލިބިގަނެ ފަސޭހަވެގަތުމަކީ މޮޅުއިތުރުގޮތް ދ ކޮށްލުމެވެ.2840
ދެވަ ނަކަފި: ހަ އ ޖުވެ ރި ޔާމި ނާ ގައިހު އ ޓާ ދެވަ ނަ ދުވަ ހުއި ރުއޮ އސި އ ޖެނަ މަ ހު ކު ނ
އަވަސް ވެގަތުމަށް ގަސްތުކުރާ މީހާ މިނާގައި ހުއްޓާ ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ
އެމީހަކު ރޭގައި މަޑުކުރަން ޖެހުމާއި އަދި ޖެހިގެން އަންނަ ދުވަހު ހިލަ އުކަން ޖެހުމެވެ. އެއީ މާލިކީ
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް އެ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ޝަރުޠަކީ އިރުއޮއްސުމުގެ ކުރިން މީނާ ދ ކޮށްލުމުގެ
ނިޔަތްނެތުމެވެ. އަދި މިކަމާ ގުޅޭގޮތުން އަލްދަސ ޤީ ވިދާޅުވިއެވެ. "ކުރުކޮށް ބުނާނަމަ، ތިންވަނަ ރޭ އެތަނުގައި
ހޭދަކުރުމުގެ ވާޖިބުވުމާއި ނުވުން ބިނާވަނީ އެ ހީހެއްގެ ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. އަވަސްކުރުމުގެ ގަސްތު އޮވެއްޖެ
ނަމަ މިނާގައި ހުއްޓާ އިރު އޮއްސުނުކަމުގައި ވިޔަސް އެތަނުގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރުމަކީ ވާޖިބެއް ނ ނެވެ.
އަދި ނިޔަތެއް ނެތި ހުއްޓާ ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ އެމީހަކު ރޭގައި މަޑުކުރަން ޖެހުމާއި
" 2841
އަދި ޖެހިގެން އަންނަ ދުވަހު ހިލަ އުކަން ޖެހުމެވެ.
ޝާ 2843 2842
ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔަކީ އަވަސް ވެގަތުމަށް ގަސްތުކުރާ މީހާ މިނާގައި
ހުއްޓާ ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ އެމީހަކު ރޭގައި މަޑުކުރަން ޖެހުމާއި އަދި ޖެހިގެން
2844
އަންނަ ދުވަހު ހިލަ އުކަން ޖެހުމެވެ. އަދި ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
2840((احلاوي الكبري)) للماوردي)199/4(.
2841(حاشية الدسوقي)))49/2(، ((مواهب اجلليل)))188/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))49/2(، وينظر:
((الذخرية)))281/3(، ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))224/12(.
2842((اجملموع)) للنووي)283/8(، ((هناية احملتاج)) للرملي)310/3(.
2843((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)591 /1(،وينظر: ((املغين)) البن قدامة)401/3(.
2844((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))34/2(.
643

(وَاذحكُُرواح ا لَََّّيِف أاَّيم مَّعح دُودَات فَمَن تَعَجلََّيِف يَوحمَحنِيفَاَل إِحمَثعلََيحهِوَمَن تَََخََّرفَال إِحمَثعلََيحهِلِمَنِ اتَّ قَى(2845 މާނައީ: عدد
ކަނޑައެޅިގެންވާ ދުވަސްތަކެއްގައި لَّا ހަނދުމަކޮށް (تكبيرކިޔައި) އުޅޭށެވެ! ފަހެ، ދެ ދުވަހުގެ ތެރޭގައި
(އެކަން ނިންމައި އެނބުރި ދިޔުމަށް) އަވަސްވެގަތްމީހާގެ މައްޗަކަށް ފާފައެއް ނެތެވެ. އަދި (ތިން ދުވަހަށް)
ލަސްކުޅަމީހާގެ މައްޗަކަށްވެސް ފާފައެއް ނެތެވެ. އެއީ، تقوى ވެރިވެއްޖެ މީހަކަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ދުވަސްގެ ގޮތުގައި އާއްމު ގޮތެއްގައި ބެލެވޭ ދުވާލުގެ ވަގުތެވެ. ރޭގަނޑު ނުހިމެނެއެވެ. އެހެންކަމުން
މިނާގައި ހުއްޓާ ރޭގަނޑު ވަދެއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ އެމީހަކު ރޭގައި މަޑުކުރަން ޖެހުމާއި އަދި ޖެހިގެން އަންނަ
ދުވަހު ހިލަ އުކަން ޖެހުމެވެ.2846
ދޭއް: ސުންނަތް:
عن عبدهالَرمح هن ب هن يـعْمررهضيهلاعنه، أ نَ رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم قال:)أاَّيم منًِ ثالثةٌ، فمَنحتع جلََّيف يوم نِي فال إمَث
عليه، ومن تَ خََّرفال إمَثعليه(2847މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުއްރަޙުމާނު ބުނި ޔަޢުމުރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މިނާގެ ދުވަސްތައް ތިނެކެވެ.
ފަހެ ދެ ދުވަހަށް ކުރުކޮށްފި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކުށެއްނެތެވެ. އަދި ތިން ދުވަސް ފަސްކޮށްފި މީހެއްގެ
މައްޗަކަށް (ވެސް) ކުށެއްނެތެވެ.
ތިނެއް: ރިވާޔަތްތައް
ހ - عن عمررهضيهلاعنه، قال: (من أدركََه املساءُيف اليومِالثاَّين مِبنً؛ فليقُمِحإل الغَدِحىت ينفَرِمع الَّنا سِ)2848މާނައީ:
މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވިގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (ތަޝްރީޤުގެ) ދެވަނަ
2845البقرة: 203
2846((اجملموع)) للنووي)283/8(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)591/1(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)361/7(.
2847رواه أبو داود (1949)، والرتمذي (2975 ،889)، والنسائي (3044)، وابن ماجه (3015)، وأمحد (18796) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وصححه الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))209/2(،، وقال ابنعبدْهالرّبيف ((االستذكار)))638/3(: (ال أشرف وال أحسنمن
ه
هذا(، وص حَحه النووي يف))اجملموع(( ) (95/8، وابن امللقن يف))البدر املنري(((230/6).
2848ذكره ابن قدامة يف ((املغين)))401/3(، والنووي يف ((اجملموع)))284/8(. وصححه ابن امللقن يف ((البدر املنري)) ( )310/6
644

ދުވަހު މިނާގައި ހުއްޓާ އިރު އޮއްސިއްޖެ މީހާ ފަހެ ރޭގަނޑުގައި މަޑުކުރުމަށްފަހު މީސްތަކުންނާއެކު މިނާއިން
ނިކުންނަ ހުއްޓެވެ.
އިބުނުލްމުންޛިރު ވިދާޅުވިއެވެ. މާތްاله ރުއްސުން ލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވިގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. (ތަޝްރީޤުގެ) ދެވަނަ ދުވަހު މިނާގައި ހުއްޓާ އިރު އޮއްސިއްޖެ މީހާ ފަހެ ރޭގަނޑުގައި
މަޑުކުރުމަށްފަހު ޖެހިގެންއަންނަ ދުވަހު މީސްތަކުންނާއެކު މިނާއިން ނިކުންނަ ހުއްޓެވެ. އަދި އެފަދައިން
އިބުނު ޢުމަރު ވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. އަދި އެގޮތަށް ވިދާޅުވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ޖާބިރު ބުނި ޒައިދުއާއި
ޢަޠާއުއާއި ޠާއ ސްއާއި މުޖާހިދުއާއި އަބާން ބުނި ޢުޘްމާންއާއި އައްނަޚައީއާއި މާލިކުއާއި އައްޘައުރީއާއި
އައްޝާފިޢީއާއި އަޙުމަދުއާއި އިސްޙާޤު ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ށ - ع اب عمررهضي هلاعنهما أَنهكان يقول:)مَن غََربحتَ عليه ال شَّمسُيف أوسطَِ أاَّيم الَّتحشريق وهو مِبنً؛ فال ينفرِح حىت
هن هن
يرِميَ اجِلمارَ منَِ الغَدِ)2849 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުން ލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވިގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކުގެ މެދުތެރޭގައި އިރު އޮއްސޭއިރު މީނާގައި ހުރެއްޖެ މީހާ ފަހެ ޖެހިގެން
އަންނަ ދުވަހު ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުމުމަށްފަހު ނ ނީ ފުރައިގެންނުދާށެވެ.
މަ އ ސަ ލަ އެ އ: މި ނާއި ނދަތު ރު ކު ރަނިކޮ ށދެވަ ނަ ދުވަ ހުއިރުއޮ އސި އ ޖެނަ މަ ހު ކު ނ
އަވަސް ވެގަތުމަށް ގަސްތުކުރާ މީހާ މިނާއިން ދަތުރުކުރަނިކޮށް ދެވަނަ ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެ ނަމަ
ހުކުމަކީ މިނާގައި މަޑުކުރަން އެ މީހަކަށް ނުޖެހުމާއި އަދި ދަތުރު ފުރިހަމަކޮށްލުން ހުއްދަވުމެވެ.
އައް ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. މީހަކު މިނާއިން ފުރައިގެން ގޮސް އިރު އޮއްސޭނީ އޭނާގެ ދަތުރުމަތީގައި
ކަމަށްވެއްޖެ ނަމަ، އެމީހަކަށް ދަތުރު ކުރިއަށް ގެންދެވިދާނެއެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ މައްޗަކަށް ރޭގަނޑު މިނާގައި
މަޑުކުރުމެއް ނުވަތަ ހިލަ އުކުމެއް ލާޒިމެއްނުވެއެވެ. މިއީ އިތުބާރު ކުރެވިފައިވާ ރައުޔެކެވެ. އަދި
2849أخرجه مالك يف ((املوطأ)) (596/3)؛ والبيهقي)152/5(. قال النووي يف ((اجملموع)))284/8(: (اثبت عن عمر).
645

2850
ދަންނަބެކަލުންގެ ގިނަ ބަޔަކު ކަނޑައެޅިގެން އެ ރައުޔަށް ތައީދުކުރަށްވާފައިވެއެވެ.
ދަލީލު:
މީގެ ހުއްޖަތަކީ ނުވަތަ އެފަދަ މީހަކަށް އެ މީހެއްގެ ދަތުރު ފުރިހަމަކޮށް ލުއިލިބިގަތުމަށް ހުއްދަދެވެނީ ދެ
ސަބަބަކާހުރެއެވެ. އެއް ސަބަބކީ، އިރު އޮއްސިގެންދިޔައީ އެމީހާ މިނާއިން ނިކުތުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ
ތެރޭގައިކަމަށް ވާތީވެ އެއީ އުޒުރެއްކަމުގައި ވުމެވެ. އަނެއް ސަބަބަކީ، އެމިހަކު އެނބުރި ދާންޖެހިއްޖެ ނަމަ
2851
ސާމާން އުފުލަންޖެހުމާއި ދަތުރުގެ އަހުވަތަކާއި ތުރާލާއި ދަތިތައް ބަރުދާސްތުކުރަން ޖެހުމެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : މިނާގައި ރޭގަޑު ހޭދަކުރުމުގައ މަޑުކުރަންޖެހޭ މިންވަރު
މީނާގައި ވާޖިބުވާ ރޭގަނޑު ތިބުން ހާސިލު ކުރެވެނީ ރޭގަނޑުގެ ބޮޑު ބައެއް އެތަނުގައި މަޑުކޮށްގެންނެވެ.
2852 ޝާ 2853
އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ. މިހެން މި ބުނަނީ
"ރޭގަނޑު މަޑުކުރުން" މި ލަފުޒު ހަމައެކަނި ރޭގަނޑުގެ ބޮޑުބަޔަށް ނިސްބަތްވާތީއެވެ.2854
ހަ ތަ ރުވަ ނަކަފި:ފެ ނ ފރުކޮ ށދޭމހު ނ ނާއިހުއި ފަ އޕާ މ ހު ނ ނަ ށ ލި ބެވޭ ލުއި ތަ އ
ހައްޖުވެރިންނަށް ފެން ފޯރުކޮށްދޭ މީހުންނާއި ޖަމަލު ހުއިފައްޕާ މީހުންފަދަ މަސްއ ލިއްޔަތު އަދާކުރާ
ފަރާތްތަކުގެ މައްޗަށް މިނާގައި ރޭގަނޑު ތިބުމުގެ ވާޖިބު ވަނީ މައާފުކުރެވިފައެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ
2855 ޝާ 2857 2856
ޖުމުހ ރު ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
2850((اجملموع)))249 ،250/8(، وينظر: ((مغين احملتاج)) للشربيين)506/1(.
2851((هناية احملتاج)) للرملي)310/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)361/7(.
2852((الشرح الكبري)) للدردير)49/2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)815/2(.
2853((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)505 /1(، ((اجملموع)) للنووي)247/8(.
2854((هناية احملتاج)) للرملي)309/3(، ((املبدع)) لربهان الدين ابن مفلح)163/3(.
2855((الشرح الكبري)) للدردير)49/2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)815/2(.
2856((اجملموع)) للنووي)247/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)506/1(.
2857((الفروع)) البن مفلح)61/6(، ((كشاف القناع)) للبهويت)497/2(.
646

އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عهن اب هن عمررهضيهلاعنهما)أ نَّ العباَّسَ رضَِيَهُلا عنه استأذَ نَ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم أن يبيتَ مب كَّةَ ليايَلمنًِ ؛ من
أج لِ سقايِتَه؛ فأذِنَ له(2858މާނައީ: މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަލްޢައްބާސް، نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުން
އިޒުނައަކަށް އެދި ދެންނެވިއެވެ. އެއީ (ޙައްޖުވެރީންނަށް ފެން ފޯރުކޮށްދޭން ޖެހޭތީ) މިނާގެ ރޭތަކުގައި
މައްކާގައި މަޑުކުރުމަށެވެ. ފަހެ އެކަމުގެ ހުއްދަ ދެއްވުނެވެ.
ށ - حديث عاصم بن عدي رضي هلا عنه: رخَّصَ رسول هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم لرِِعاءِ اإلبلِِ يف البيتوتةِ: أن يَرحمُوا يومَ
الَّنحرِ2859 މާނައީ: އެއީ މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާޞިމު ބުނި ޢަދިއްޔުގެ ހަދީސެވެ. (އޭގައިވެއެވެ.) ޖަމަލު
ގެންގުޅޭ މީހުންނަށް (މިނާގެ ދުވަސްތަކުގައި) ރޭގަނޑާއި ދުވާލު (މައްކާގައި) ހޭދަކުރެއްވުމުގެ ހުއްދަ نيب އާ
صلَى هلاعلْ يههوسلَم ދެއްވިއެވެ. އަދި އެ އެބައިމީހުންނަށް ޓަކައި ކަތިލެވޭ ދުވަހު ހިލައުކައި ނިންމުމުގެ އިޒުނަ
ދެއްވިއެވެ.
ފަސްވަނަ ކަފި : ފެން ފޯރުކޮށްދިނުން ފިޔަވައި އެހެން ޢުޒުރެއް މެދުވެރިވެގެން މީނާއިން ބޭރުގައި ރޭކުރުމުގެ
ހުކުން
ފެން ފޯރުކޮށްދިނުން ނ ން އެހެން އުޒުރެއް އޮތް މީހަކަށް މީނާގެ ބޭރުގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރުން
ހުއްދައެވެ. އެ މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ކައްފާރާއެއްނުވެއެވެ. އަދި ކުށްފާފައެއް ވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
2861 2860
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
2858رواه البخاري (1745) واللفظ له، ومسلم (1315)
2859رواه أبو داود (1975)، والرتمذي (955) واللفظ له، والنسائي (3069)، وابن ماجه (3037)، وأمحد (23826)، ومالك يف))املوطأ((
(408/1)، والدارمي (1897)، قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه ابنعبدْهالرّبيف))االستذكار(((651/3) وابن امللقن يف))اإلعالم((
ه
(386/6)، واأللباين يف))صحيح سنن الرتمذي(((955)
2860((اجملموع)) للنووي)248-246/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)199/4(.
2861((الفروع)) البن مفلح)61/6(، ((كشاف القناع)) للبهويت)510/2(.
647

އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. "ފެން އުފުލާ މީހުން ފަދަ ހަގީގީ އުޒުރުތަކެއް ހުރި މީހުންނާއި އަދި
މީނާގައި ރޭގަނޑު މަޑުކުރުން އުނދަގ ބަލިމީހުންނަށް މީނާގައި ރޭގަނޑު ތިބުމުގެ ވާޖިބު މާފުކުރެވިފައިވެއެވެ.
ނަމަވެސް ކުރެވެން އޮތް މިންވަރަކުން އެހެން ވަގުތުތަކުގައި ޙައްޖުވެރިންނާއެކު މީނާގައި މަޑުކުރުމަށް
ޗަ 2862"
މަސައްކަތް ކުރުން އެމީހުންގެ މައް ށް އެދެވިގެންވެއެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
އެއީ ޖަމަލު ގެންގުޅޭ މީހުންނަށައި ފެން ފޯރުކޮށްދިނުމުގެ ޒިންމާ އުފުލަންޖެހޭ މީހުންނަށް ރަސ ލާ ޞައްލަاله
ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ މީނާގެ ބޭރުގައި ރޭގަނޑު ހޭދަކުރުމުގެ ހުއްދަ ދެއްވިކަމަށްޓަކައިއެވެ. އޭގައި އެފަދަ
2863
އެހެން މީހުން ވެސް ޝާމިލުވެއެވެ.
ހަވަނަ ކަފި : އެކަށީގެންވާ ތަނެއް ނުލިބިގެން މީނާއިން ބޭރުގައި ރޭކުރުމުގެ ހުކުން
އެކަށީގެންވާ ތަނެއް ނުލިބިގެން މީނާއިން ބޭރުގައި ރޭކުރުމާމެދު ދެ ޤައުލަކަށް ފަހުގެ ޢިލްމުވެރީން
2864
އިޚްތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވަނީ އެކަށީގެންވާ ތަނެއް މިނާއިން ނުލިބިއްޖެ
މީހާ މިނާއާ އެންމެ ކާރިތަނެއްގައި ރޭކުރުމަށެވެ. ސަބަބަކީ މިސްކިތް ފުރިއްޖެނަމަ އަމަލުކުރެވޭ އުސ ލަކި
2866 2865
ވެސް އެއީކަމަށްވަތީއެވެ. ނަމަވެސް އިބުނު ބާޒުގެ ރައުޔަކީ އެކަށީގެންވާ ތަނެއް މިނާއިން ނުލިބިއްޖެ
މީހަކަށް މުޒުދަލިފާ ނުވަތަ ޢަޒީޒިއްޔާފަދަ ތަނެއްގައި މަޑުކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ. ސަބަބަކީ ކަމެއް
2867
ފުރިހަމަކުރުން ބިނާވެފައިވަނީ ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މިންވަރަކަށްކަމަށްވާތީއެވެ.
2862((جمموع فتاوى ابن ابز)))149/16(
2863((الشرح الكبري)) لشمس الدين بن قدامة)481/3(.
2864 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))240/23(
2865 ((جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني)))254/23(.
2866((جمموع فتاوى ابن ابز)))363/17(
2867((جمموع فتاوى ابن ابز)))362/17(.
648

ދެވަ ނަ ބަހު ސ:މި ނާ ގެދުވަ ސތަ ކު ގައިޒިކު ރު ކު ރު ނ
މިނާގެ ދުވަސްތަކުގައި ޒިކުރުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވެއެވެ. ހަދީސްގައި އައިސްފައިވާފަދައިން މިނާގެ
ދުވަސްތަކަކީ ކެއުމާއި ބުއިމުގެ ދުވަސްތަކެވެ. އަދި ކެއުމާއި ބުއިންތަކުގެ ތެރޭގައި މާތްރަސްކަލާނގެ
ހަނދާންކުރުމަކީ ކުޑަކުޑަ އިހުމާލުތަކުންނާއި ޝަހުވަތްތެރިކަމުން ރައްކާތެރިކޮށްދޭ ކަމެއް ކަމަށް ބުނެވެއެވެ.
ޒިކުރުކުރެވޭ ގޮތްތައް:
އެކެއް: ކޮންމެ ފަރުޟު ނަމާދަކަށްފަހު ތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަސްތަކާއި ހަމައަށް ތަކުބީރު ކިޔުމެވެ.
ދޭއް: ހުރިހާ ވަގުތެއްގައި ވެސް ކުޅަދާނަވީ މިންވަރަކުން ތަޝްރީޤުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަސްތަކާއި ހަމައަށް
ތަކުބީރު ކިޔުމެވެ.
ތިނެއް: އުޟުޙިޔާއާއި ހަދުޔު ކަތިލުމުގައި ތަކުބީރު ކިޔުމެވެ.
ހަތަރެއް: ހުރިހާ ވައްތަރެއްގެ ޒިކުރުތައް ކުރުމެވެ.
ދަލީލު:
عن نـبيشةاهلذيّلرهضيهلاعنه، قال: قال رسو ل هلا صلَى هلاعليه وسلَم:(أاَّيم الَّتحشريق أاَّيم أك ل وشُر ب وِذحك رهِل عَزَّ وجلََّ) 2868
ه
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ނުބައިޝަތުލްހުޛަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يهوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކީ ކެއުމާއި ބުއިމާއި އަދި اަلهއށް ޛިކުރުކުރުމުގެ
ه
ދުވަސްތަކެވެ.
ދަނެއު، ކެއުމާއި ބުއިމުގެ ދުވަސްކަމުގައި ބުނެވޭ ބަހުގެ މުރާދަކީ ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ރޯދަ ހިފުން
ހަރާންވުމެވެ. ނަމަވެސް ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރެއް ނުލިބުނު (ތަމައްތުޢުގެ މަގުން އިހުރާން ބަދެފައިވާ)
ޙައްޖުވެރިޔާ އެ ހުކުމުން އިސްތިސްނާވެގެންވެއެވެ. އެފަދަ ހައްޖުވެރިއަކަށް ޤުރުބާނީގެ ބަދަލެއްގެ ގޮތުގައި
2869
ތަޝްރީޤުގެ ތިން ދުވަސް ރޯދަ ހިފުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
2868رواه مسلم 1141)
2869ينظر: الطربي يف التفسري(/3)554، والطحاوي يف أحكام القرآن)869(
649

ދެވަނަ ބައި : އައްޔާމުއްތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކުން
ތަމުހީދު:
ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްވަރު ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުކަން ޖެހެއެވެ. ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކަކީ ޛުލްޙިއްޖާ
މަހުގެ އެގާރަ، ބާރަ، ތޭރަ، މި ތިން ދުވަހެވެ. މިއިން ކޮންމެ ދުވަހަކު ޙައްޖުވެރިޔާ ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުކަން
ޖެހެއެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ ކުޑަ ޖަމުރާއަށެވެ. ދެން މެދު ޖަމުރާއަށެވެ. އަދި އެންމެ ފަހުން ބޮޑު ޖަމުރާއަށެވެ.
ކޮންމެ ޖަމުރާއަކަށް ހަތް ހިލައެވެ. ތަޝްރީޤުގެ ތިން ދުވަހު މިއަމަލު ތަކުރާރުކުރަންޖެހެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جاب ب عبده هلا رهضيهلاعنهما قال:)رمى رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم اجلمرةَ يومَالَّنحرِضُحًى، وأماَّ بعدُ فإذا
ههر هن
زالَتِ ال شَّمسُ(2870 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު (ޢަޤަބާގެ ބޮޑު) ޖަމުރާއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހިލަ އުއްކެވީ ޟުޙާގެ
ވަގުތުގައެވެ. އަދި އެއަށްފަހު (ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ހިލަ އުއްކެވީ) އިރު މެދުން ފިލައިދިއުމަށްފަހުއެވެ.
ށ - عن عائشةرهضيهلاعنها قالت:)أفاضَ رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم منِ آخِرِ يَوِمه حني صلَّى الظُّهَر، مَّث رجعَإل منًِ
فمكََ ثَ هبا ليايَلأاَّيم الَّتحشريق، يرمي اجَلمرةَ إذا زالَتِ ال شَّمسُ،ك لَّ مجرة بسَبحعِ حَصَيات، يكَُ رُِبمع كلِحَصاة، ويِقفُ عند
األول والثانية فيطُيلُ القيامَ ويتضَرعَُّ، ويرمي الثالثةَ وال يِقفُ عِندَها(2871 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު) މެންދުރު ނަމާދަށްފަހު
ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު އެނބުރި މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ތަޝްރީޤުގެ ރޭތައް އެތަނުގައި
ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އިރު މެދުން ފިލުމުން ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އެއީ ކޮންމެ ޖަމުރާއަކަށް ހަތް
2870رواه البخاري معلَقاا بصيغة اجلزم قبل حديث (1746)، وأخرجه موصواال مسلم (1299) واللفظ له.
2871رواه أبو داود (1973)، وأمحد (24636) جوَد إسناده ابنكثري يف))إرشاد الفقيهـ(((342/1)، وقال األلباين يف))صحيح سنن أيب داود((
(1973): صحيح إال قوله:)حني صلى الظهر(فهو منكر.
650

ހިލައެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވިހިނދު ތަކުބީރުވިދާޅުވަމުންގެންދެވިއެވެ. ފުރަތަމަ ޖަމުރާއާއި ދެވަނަ
ޖަމުރާކައިރީގައި މެދުމިންވަރަކަށް މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. އަދި މުނާޖާދަންނަވަމުންގެންދެވިއެވެ.
އަދި ތިންވަނަ ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އަދި އެޖަމުރާ ކައިރިއަކު މަޑެއްނުކުރައްވަތެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކަކީ ޤުރުބާނީ
ދުވަހަށް ފަހު އޮންނަ ތިން ދުވަސްކަށާއި އަދި އެ ދުވަސްތަކަކީ ހިލަ އުކުމުގެ ދުވަސްތަކެއް ކަމުގައި
2872
ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން އެއްބަސްވެވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އެއްބަސްވެވަޑައިގަތީ ހިލަ
އެއްލުމުގައި ޖަމުރަތުލްޢަޤަބާއާ ލައްވައިނުލައިފި ނަމަ ތަކުރާރުކޮށްގެން އަލުން ހިލަ ޖައްސަން ޖެހޭނެކަމަށެވެ.
އަދި ތަޝްރީޤުގެ ކޮންމެ ދުވަހަކު އެކާވީސް ހިލަ ތިން ޖަމާރާއަށް އުކަން ޖެހޭނެކަމަށެވެ. އެއީ ކޮންމެ
2873
ޖަމާރާއަކަށް ހަތް ހިލަކަމުގައިއެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ވަގުތުތައް
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭހުށީ ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފުރަތަމަ ވަގުތާއި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ވަގުތު
ފަސްކުރުމުގެ ހުކުމާއި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފަހު ވަގުތުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފުރަތަމަ ވަގުތު
ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފުރަތަމަ ވަގުތު ފެށޭނީ ދުވާލުގެ މެންދުރުން އެނބުރުމުންނެވެ. އެބަހީ
އިރުމެދުން ލަނބައިލުން، ނުވަތަ އިރުމެދުންފިލުމުންނެވެ. އެހެންކަމުން އިރުމެދުންލަނބައިލުމަށްފަހު ނ ނީ
ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކުގައި ހިލަ އުކުމަކީ ޞައްޙަ ކަމެއް ނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ އާއްމު ރައުޔެވެ.
2872(التمهيد)))254/17(.
2873 (بداية اجملتهد)))353/1(.
651

ނަމަވެސް އަބ ޙަނީފާގެ އަރިހުގައި އަވަސްވެގަންނަ މީހާއަށް މަކުރ ހަކަމާއެކު ހުއްދައެވެ.2874 އަދި މާލިކީ
މަޒުހަބާއި2875 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި2876 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ2877 ރައުޔަކީ ވެސް އިރުމެދުންލަނބައިލުމަށްފަހު
ނ ނީ ތަޝްރީޤު ދުވަސްތަކުގައި ހިލަ އުކުމަކީ ޞައްޙަ ކަމެއް ނ ންކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن جاب ب هن عبده هلا رهضيهلاعنهما قال:)رمى رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم اجلمرةَ يومَالَّنحرِضُحًى، وأماَّ بعدُ فإذا
ههر
زالَتِ ال شَّمسُ(2878 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު (ޢަޤަބާގެ ބޮޑު) ޖަމުރާއަށް رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހިލަ އުއްކެވީ ޟުޙާގެ
ވަގުތުގައެވެ. އަދި އެއަށްފަހު (ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ހިލަ އުއްކެވީ) އިރު މެދުން ފިލައިދިއުމަށްފަހުއެވެ.
ށ - عن عائشةرهضيهلاعنها قالت:)أفاضَ رسولُ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم منِ آخِرِ يَوِمه حني صلَّى الظُّهَر، مَّث رجعَإل منًِ
فمكََ ثَ هبا ليايَلأاَّيم الَّتحشريق، يرمي اجَلمرةَ إذا زالَتِ ال شَّمسُ،ك لَّ مجرةبسَبحعِ حَصَيات، يكَُ رُِبمع كلِحَصاة، ويِقفُ عند
األول والثانية فيطُيلُ القيامَ ويتضَرعَُّ، ويرمي الثالثةَ وال يِقفُ عِندَها(2879 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު) މެންދުރު ނަމާދަށްފަހު
ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވިއެވެ. އެއަށްފަހު އެނބުރި މިނާއަށް ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ ތަޝްރީޤުގެ ރޭތައް އެތަނުގައި
2874 ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))35/2(، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)499/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين
)137/2(.
2875((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدهالرّبه(376/1)، ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))545/1(.
2876((اجملموع)) للنووي)235/8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)194/4(.
2877((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)589 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)399/3(.
2878رواه البخاري معلَقاا بصيغة اجلزم قبل حديث (1746)، وأخرجه موصواال مسلم (1299) واللفظ له.
2879رواه أبو داود (1973)، وأمحد (24636) جوَد إسناده ابنكثري يف))إرشاد الفقيهـ(((342/1)، وقال األلباين يف))صحيح سنن أيب داود((
(1973): صحيح إال قوله:)حني صلى الظهر(فهو منكر.
652

ހޭދަކުރެއްވިއެވެ. އިރު މެދުން ފިލުމުން ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އެއީ ކޮންމެ ޖަމުރާއަކަށް ހަތް
ހިލައެވެ. ކޮންމެ ހިލައެއް އުއްކެވިހިނދު ތަކުބީރުވިދާޅުވަމުންގެންދެވިއެވެ. ފުރަތަމަ ޖަމުރާއާއި ދެވަނަ
ޖަމުރާކައިރީގައި މެދުމިންވަރަކަށް މަޑުކުރައްވައިގެން ހުންނެވިއެވެ. އަދި މުނާޖާދަންނަވަމުންގެންދެވިއެވެ.
އަދި ތިންވަނަ ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުއްކެވިއެވެ. އަދި އެޖަމުރާ ކައިރިއަކު މަޑެއްނުކުރައްވަތެވެ.
ނ- عن وبْرة، قال: سألت ابنعمررهضيهلاعنهما:)مىت أرمي اجِلمارَ؟ قال: إذا رمى إمامكُ، فارِحمهح، فأعَحد تُعليه املسألةَ،
قال:كَّنا نتحنَُّيفإذا زالتِ ال شَّمسُرَمَيحنا(2880 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ވަބުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ ސުވާލެއް އިބުނު ޢުމަރުގެ އަރިހުގައި ދެންނެވީމެވެ. އެއީ: "ތިމަންނަ ޖަމުރާއަށް ހިލަ
އުކާނީ ކޮންވަތެއްގައިހެއްޔެވެ ؟" ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. "ތިބާގެ (ޙައްޖުގެ) އަމީރު ހިލަ އުކުމުން ހިލަ އުކާށެވެ."
ފަހެ ތިމަންނަ ދެވަނަފަހަރަށް ސުވާލު ތަކުރާރުކުރީމެވެ. ޖަވާބު ދެއްވިއެވެ. "ތިމަންމެން ތިބެނީ
އިރުމެދުންލަނބައިލުމަށް އިންތިޒާރުކޮށްކޮށެވެ. ފަހެ މެންދުރުންއެނބުރުމުން ތިމަންމެން އުލައުކަންފަށަމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހ - ހިލަ އުކަން ފެށޭ ވަގުތު ބަޔާން ކުރެވީ ޝަރީއަތުން (ސުންނަތުން) ނެވެ. އެހެންކަމުން އޭގެ ތެރެއަށް
2881
ޤިޔާސް ވައްދައިގެން އެވަގުތު ބަދަލުކުރުން ހުއްދަނުވެއެވެ.
ށ- ރަސ ލާ ޞައްލަ اله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ހިލަ އުއްކެވި ތަން ނ ން އެހެން ތަނަކަށް ހިލަ އުކުމަކުން
ނުފުދޭނެފަދައިން އެކަލޭގެފާނު ހިލަ އުއްކަވަން ފެއްޓެވި ވަގުތު ފިޔަވައި އެހެން ވަގުތެއްގައި އެކަން
2882
ފަށައިގަތުމަކުން ނުފުދޭނެއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުކުން ފަސްކުރުމުގެ ހުކުން
ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ އުކުން ފަސްކުރުމަކީ ޖުމުލަގޮތެއްގައި ހުއްދަކަމެއްނ ނެވެ. ނަމަވެސް އުޒުރެއް
2880رواه البخاري (1746)
2881((بدائع الصنائع)) للكاساين)138/(، ((حاشية الشليب)))35/2(.
2882((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)499 /2(، ((حاشية العدوي على كفاية الطالب الرابين)))545/1(.
653

މެދުވެރިވެގެން ހިލަ އުކަންޖެހޭ ދުވަސް ޖެހިގެން އަންނަ ދުވަހަށް ލަސްކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ އުބުނު
2883
ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔެވެ.
ބައެއް ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ފަހުން އެއްލުމަށް ގަސްތުކޮށްގެން ހިލަ އުކުން މަޑުކުރުމަށްފަހު އެންމެ
ފަހު ދުވަހު ފާއިތުވި ދުވަސްތަކުގެ ހިލަ ހިމަނާގެން އުކުން ވެސް ހުއްދައެވެ. އެންމެ ފުރަތަމައިން އުކާނީ
ފުރަތަމަ ދުވަހުގެ ހިލައެވެ. ދެން އުކާނީ ދެވަނަ ދުވަހުގެ ހިލައެވެ. އެތަރުތީބުންނެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
2885 2884
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ފާއިތުވި ދުވަސްތަކުގެ ހިލަ އުކުމުގައި ތަރުތީބާއި ހިލައިގެ އަދަދަށް ތަބާވުން ލާޒިމެވެ. އެއީ ކޮންމެ
ޖަމުރާއަކަށް ހަތް ހިލައިގެ މަގުންނެވެ. ފުރަތަމަ ބުރުގައި ތިން ޖަމުރާ ފުރިހަމަ ކުރާނީއެވެ. ދެވަނަ ބުރުގައި
2886
ވެސް ތިން ޖަމުރާ ފުރިހަމަ ކުރާނީއެވެ. އަދި ތިންވަނަ ބުރުގައި ވެސް ތިން ޖަމުރާ ފުރިހަމަ ކުރާނީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عاهصهم ب عدهيٍّالعجاليّنرهضيهلاعنه:(أ نَّ النبَّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم رخَّصَ لرِِعاءِاإلبلِِ، أن يرموا يوماً، ويدََعُوا يوماً)2887
هن ه
މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާޞިމު ބުނި ޢަދިއްޔުލްޢަޖަލާނީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ޖަމަލު ހުއިހައްޕާ މީހުންނަށް ހުއްދައެއް ދެއްވިއެވެ. އެއީ އެއް ދުވަހު ހިލަ އުކުމަށްފަހު
އަނެއް ދުވަސް ދ ކޮށްލުމަށެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
2883((الشرح املمتع)))357/7(.
2884((روضة الطالبني)) للنووي)108/3(، ((هناية احملتاج)) للرملي)315/3(.
2885((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)590 /1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)510 /2(.
2886((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))289/23(.
2887رواه أبو داود (1975)، والرتمذي (955)، والنسائي (3069)، وابن ماجه (3037)، وأمحد (23826)، ومالك يف))املوطأ(((408/1)
واللفظ له، والدارمي (1897)، قال الرتمذي: حسن صحيح، وص حَحه ابنعبدْهالرّبيف))االستذكار(((651/3) وابن امللقن يف))اإلعالم((
ه
(386/6)، واأللباين يف))صحيح سنن الرتمذي(((955)
654

ތަޝްރީޤުގެ އެންމެހާ ދުވަސްތަކަކީ ހިލަ އުކުން ހުއްދަ ދުވަސްތަކެވެ. ފުރަތަމަ ވަގުތު ފަސްވެއްޖެ
ނަމަ ދެން އޮންނަ އުސ ލަކީ ފަހު ވަގުތު އެކަމެއް ކުރުމެވެ. ދަލީލަކީ ޢަރަފާތުގެ ފުރަތަމަ ވަގުތު ނުލިބިއްޖެ
2888
މީހަކަށް ފަހު ވަގުތުގައި އެކަން ފުރުހަމަކުރުމުގެ ހުއްދަ ދެވި ފައިއޮންނައޮތުމެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފަހު ވަގުތު
ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކެވޭ ފަހު ވަގުތަކީ ތަޝްރީޤުގެ ތިންވަނަ ދުވަހުގެ އިރު އޮއްސިއުމަށްދާނދެނެވެ.
އަދި އެ ވަގުތު ފާއިތުވެއްޖެ ނަމަ ހިލައުކުން އަދާއެއް ނުވަތަ ޤަޟާއެއް ވެސް ނުކުރެވޭނެއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ތަޝްރީޤުގެ ދުވަސްތަކުގައި ޖަމުރާތަކަށް ހިލައުކަން ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތު ގެއްލިއްޖެ ނަމަ ދެން އެއްގޮތަކަށް
ވެސް އަލުން އެކަމެއް އިއާދަނުކުރެވޭނެއެވެ. ހިލަ އުކުމުގެ އެންމެ ފަހު ދުވަސް ދެމިގެންވަނީ ޤުރުބާނީ
ދުވަހަށްފަހު ތަޝްރީޤުގެ ތިންވަނަ ދުވަހުގެ އިރު އޮއްސުމާ ހަމައަށެވެ.)ހިލަ އުކުމުގެ ވަގުތު ގެއްލިއްޖެ
ނަމަ ޤަޟާއެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.(ނަމަވެސް އެކަން ފ ބެއްދުމަށް ޤުރުބާނީއަކުން ނުވަތަ ކާނާއަކުން ސަދަގާތެއް
2889
ދެވިދާނެއެވެ. އެކަމާ ބެހޭ ގޮތުން ޢިލްމުވެރިންގެ ތަފާތު ރައުޔުތައްވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ ތަޝްރީޤުގެ
ފަހު ދުވަހު އިރު އޮއްސިއްޖެއުމާ ހަމަޔަށް ޖަމުރާތަކަށް ހިލަ ނުއުކައިފި މީހަކަށް ދެނެއް އަލުން ހިލަ
2890
ނުއުކޭނެކަމަށެވެ.
2888((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)590 /1(.
2889((التمهيد)))255/17(.
2890((بداية اجملتهد)))353/1(.
655

الباب الَّرابعِ عشَََر: طوا فُ الَوداعِ
ސާދަވަނަ ބާބު: ޠަވާފުލްވަދާޢު
656

ސާދަވަނަ ބާބު : ޠަވާފުލްވަދާޢު
މިބާބު ބެހިގެންދާނީ ތިން ބަޔަކަށެވެ. ފުރަތަމަ ބައިގައި ހިމެނޭނީ ކުޑަ ތަމުހީދެކެވެ. ދެވަނަ ބައިގައި
ހިމެނޭނީ ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުމެވެ. ތިންވަނަ ބައިގައި ހިމެނޭނީ އޭގެ ޝަރުޠުތަކެވެ.
ތަމުހީދު:
ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ނަންތަކާއި އޭގެ ސަބަބުތައް :
އެކެއް: ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ނަންތައް:
ހ- (ޠަވާފުލްވަދާޢު) طواف الوداهع އެވެ.
ށ- ޠަވާފުއްޞަދަރި(طواف ال ص دَهر އެވެ.
ނ- (ޠަވާފު އާޚިރިލްޢަހަދި) طواف آخهر العهده އެވެ.2891
ه
އިބުނު ޤުދާމާ (ޝަމުސުއްދީން) ވިދާޅުވިއެވެ. އެއަށް ވަދާޢުގެ ތަވާފު ކިޔެވެނީ އެއީ ކަޢުބާ އާއި
އަލްވަދާޢު ކިޔާއިރު ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށްވާތީއެވެ. އަދި އެއަށް ފުރުމުގެ ތަވާފު ވެސް ކިޔައެވެ. އެއީ މައްކާއިން
2892
މީހުން ފުރައިގެންދާއިރު ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށްވާތީއެވެ.
ދޭއް : ޠަވާފުލްވަދާޢަށް އެގޮތަށް ނަންދެވުނު ސަބަބުތައް :
ޠަވާފުލްވަދާޢަށް އެގޮތަށް ނަންދެވުނު ސަބަބަކީ އެ ޠަވާފުގައި ހައްޖުވެރިޔާ ދަތުރަށްޓަކައި ވަކިވާ
2893
ވަކިވުން ހިމެނިފައިވާތީއެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުން
މިބައި އެކުލެވިގެންވާނީ ދެ ބަހުސެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ ހައްޖަށްފަހު ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުމާއި
2891((حاشية ابن عابدين)))523/2(.
2892((الشرح الكبري)) البن قدامة)486/3(.
2893((املغين)) البن قدامة)404/3(.
657

އުމުރާއަށްފަހު ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ހައްޖުވެރިޔާއަށް ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުން
ހައްޖަށްފަހު ވަދާޢީ ތަވާފު ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙައްޖުގެ އަޅުކަން ނިމުމުންނެވެ. އަދި މައްކާއިން
2894 ޝާ 2895
ފުރުމުގެ ކުރިންނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ގިނަ ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ
އެންމެ މަޝްހ ރު ރައުޔެވެ. އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ2896 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް
ހ - عن اب عب اَ سٍ، رهضيهلاعنهما، قال: (أُمرَِالَّناسُ أن يكونَ آخُِرعَهحدِهم ابلبيتِ، إاَّل أَّنهخُ فِفَ عن الْائضِِ)2897މާނައީ:
هن
މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
މީސްތަކުންނަށް އަމުރު ކުރެވުނީ އެމީހުންގެ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލަކީ ކަޢުބާގައި ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށް ހެދުމަށެވެ.
ނަމަވެސް ޙައިޟުވެރިޔާއަށް ލުއިތަކެއް ދެވިފައިވެއެވެ.
ށ - عن اب عباَ سٍ رهضيهلاعنهما قال:كان الَناسينصرفون يفكلّوجهٍ، فقال رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم:)ال ينفَرِنَّ أح دٌ
هن ه
حىت يكون آخُِرعهدِه ابلبيتِ(2898މާނައީ: މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުން އެބަޔަކު ތިބި ދިމާލަކުން ފުރަމުން ގެންދިޔައެވެ. ފަހެ
رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު އެމީހެއްގެ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލަކީ ކަޢުބާގައި
ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށް ހެދުމަށްފަހު ނ ނީ ފުރައިގެން ނުދާށެވެ.
2894((املبسوط)) للسرخسي)61/4(، ((اهلداية شرح البداية)) للمريغناين)151/1(.
2895((اجملموع)) للنووي)284/8(
2896((اإلنصاف)) للمرداوي)45/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)485/3(.
2897رواه البخاري (1755) واللفظ له، ومسلم (1328)
2898رواه مسلم (1327)
658

ދެވަނަ ބަހުސް : އުމުރާކުރާ މީހާއަށް ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ހުކުން
2899
އުމުރާކުރާ މީހާއަށް ޠަވާފުލްވަދާޢު ކުރުން ވާޖިބެއްނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
2900ޝާ 2902 2901 اله
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ދަލީލަކީ ރަސ ލާ ޞައްލަ ޢަލައިހި
2903
ވަސައްލަމަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ޢުމުރާއަށްފަހު އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފެއް ކުރެއްވިކަމަކަށް ވާރިދުވެފައިނުވާތީއެވެ.
އިބުނު ބައްޠާލު ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖުވެރިއަކު ޢުމުރާކުރުމަށްފަހު އެމީހެއްގެ އުފަން ރަށަށް
ފުރައިފިނަމަ، ވަދާޢީ ތަވާފުގެ ބަދަލުގައި އެމީހެއްގެ ޢުމުރާގެ ޠަވާފު ފުދޭނެ ކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ
މެދުގައި އިޚުތިލާފުވުމެއް ނެތެވެ. އެއީ އައިޝަތުގެފާނު ވެސް އެކަން ކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ. ނަމަވެސް
ޢުމުރާއިން އަވަދިވެގެން މައްކާގައި މަޑުކޮށްލުމަށްފަހު ފުރައިގެންދާ ނަމަ ވަދާޢީތަވާފު ކުރުން މުސްތަޙައްބު
2904
ވެގެންވެއެވެ.
ދެވަނަ ބައި : ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ވަގުތާއި ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުމުގެ ހުކުން
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ޝަރުޠުތަކާއި އޭގެ ވަގުތާއި އަދި ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ބަދަލުގައި
ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : މައްކާގެ ވަޒަންވެރިއަކަށްނުވުމުގެ ޝަރުޠު
ޠަވާފުލްވަދާޢު ވާޖިބުވުމުގައި މައްކާގެ ވަޒަންވެރިއަކަށްނުވުން ޝަރުޠެވެ. މައްކާގެ ވަޒަންވެރިއަކަށް
ވެއްޖެ ނަމަ ވަދާޢުގެ ޠަވާފެއް ނުވެއެވެ. އަދި މައްކާގައި މަޑުކޮށްލަން ގަސްތުކޮށްފި މީހެއްގެ މައްޗަކަށް
2899((املبسوط)) للسرخسي)32/4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)227/2(.
2900((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)406/1(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)816/2(، ((بداية اجملتهد)) البن رشد
)343/1(.
2901((اجملموع)) للنووي)256 /8(، ((هناية احملتاج)) للرملي)322/3(، ((مغين احملتاج)))513،487/1(.
2902((حاشية الروض املربع)) البن القاسم ( )203/4،
2903((فتاوى نور على الدرب)) البن ابز ( )87/18
2904((شرح صحيح البخاري)) 4(/)445
659

2906 2905 ޝާ 2907
ވެސް ވަދާޢުގެ ޠަވާފެއް ނުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި
2908
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
ހަނަފީން ޝަރުޠުކޮށްފައި އޮތީ ފުރުމުގެ ކުރިން މަޑުކުރަން ގަސްތުކޮށްފި ނަމަ ވަދާޢުގެ ޠަވާފު
ކުރަންނުޖެހޭނެކަމަށެވެ. ނަމަވެސް މަޑުކުރުމުގެ ގަސްތު އުފެދުނީ ފުރުމަށްފަހުގައި ނަމަ ވަދާޢުގެ ޠަވާފު
2909
ކުރަންޖެހޭނެކަމަށެވެ.
ދަލީލު އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ- އަލްވަދާޢު ކިޔަންޖެހޭނީ ވަކިވެގެންދާ ބަޔެކެވެ. މައްކާގެ އަހުލުވެރީން އޭގެތެރޭގައި ނުހިމެނެއެވެ. ސަބަބަކީ
2910
އެއީ އެބައިމީހުންގެ ވަޠަނެވެ.
ށ - މަޑުކުރަން ގަސްތުކޮށްފި ބަޔަކަށް ވަދާޢުގެ ޠަވާފު ވާޖިބެއް ނުވެއެވެ. އެހެނީ އަލްވަދާޢު ކިޔުން ވަނީ
2911
ފުރަން އުޅޭ މީހާގެ ފަރާތުންނެވެ. މަޑުކޮށްގެން ހުރި މީހެއްގެ ފަރާތަކުން ނ ނެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : ޙައިޟުނިފާސްކަމުން ޠާހިރުވެހުރުމުގެ ޝަރުޠު
ޠަވާފުލްވަދާޢު ކުރުމަށްޓަކައި ޙައިޟުނިފާސްކަމުން ޠާހިރުވެހުރުމަކީ ޝަރުޠެކެވެ. ފަހެ
ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާގެ މައްޗަކަށް ޠަވާފުލްވަދާޢު ވާޖިބެއްނުވެއެވެ. އަދި ޠަވާފުލްވަދާޢު
ދ ކޮށްލުމަކުން އެ މީހުންގެ މައްޗަކަށް ލެޔެއް ދިނުމެއް ވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި2912 މާލިކީ
2905(حاشية رد احملتار)) البن عابدين)523/2(،
2906((مواهب اجلليل)) للحطاب)196 /4(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)493/1(.
2907((اجملموع)) للنووي)254/8(
2908((اإلنصاف)) للماوردي)39/4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)403/3(.
2909(حاشية رد احملتار)) البن عابدين)523/2(، ينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)142/2(.
2910((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)261 /26(.
2911((املغين)) البن قدامة)403 /3(.
2912((املبسوط)) للسرخسي)61/4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)142/2(.
660

2915 2914 2913
މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
އަލްބަޣަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައިޟުވެރިޔާ ނުވަތަ ނިފާސްވެރިޔާއަށް ފުރައިގެންދިއުން ހުއްދައެވެ.
އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފު ދ ކޮށްލުން އެމީހުންނަށް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެމީހުންގެ މައްޗަކަށް ލޭ ދިނުމެއްނުވެއެވެ.
މިއީ ޞަޙާބީންގެ ޖަމާޢަތުގެ ތެރެއިން ޢިލްމުވެރިންގެ ޢާންމު ރައުޔެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ވަޑައިގެންނެވި
ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި މާލިކުއާއި އަލްއައުޒާޢީއާއި އައްޘައުރީއާއި އައްޝާފިޢީއާއި އަޙުމަދުއާއި
2916
އިސްޙާޤުއާއި ޙަނަފީ ބޭކަލުން ހިމެނެއެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނަކު އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފު ކުރުމުގެ ކުރިން ޙައިޟުވެއްޖެ ނަމަ
ފުރައިގެންދާށެވެ. އަދި އެމީހަކު އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފު ކުރާކަށް ނުޖެހެއެވެ. އަދި އެއްވެސް ފިދުޔެއެއް ދޭކަށެއް
2917
ވެސް ނުޖެހެއެވެ. މިއީ ބޮޑެތި ރަށްތަކުގެ ގިނަ ފިޤުހު ޢިލްމުވެރިންގެ ރައުޔެވެ.
އައްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ޙައިޟުވެރިޔާ ފިޔަވައި އެހެން މީހުންނަށް ވަދާޢީ ތަވާފު ވާޖިބުވާކަމުގެ
ބުރުހާނެކެވެ. އަދި ޙައިޟުވެރީން އެކަމުން އިސްތިސްނާވާކަމުގެ ދަލީލެކެވެ. އަދި އެކަން ދ ކޮށްލުމަކުން
ޤުރުބާނީއެއް ލާޒިމުނުވާކަމުގެ ހެއްކެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި
2918
ޙަންބަލީ މަޒުހަބާއި އެހެނިހެން ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن اب عب اَ سٍ، رهضيهلاعنهما، قال:(أُمرَِالَّناسُ أن يكونَ آخُِرعَهحدِهم ابلبيتِ، إاَّل أَّنهخُ فِفَ عن الْائضِِ)2919މާނައީ:
هن
މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
2913((التاج واإلكليل)) للمواق)138 /3(، وينظر: ((التمهيد)) البن عبدهالرّب(268/17).
ه
2914(اجملموع)) للنووي)284/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)116/3(.
2915((الشرح الكبري)) لشمس الدين بن قدامة)487/3(.
2916((شرح السنة)) للبغوي)235/7(،
2917((املغين)))406/3(،
2918((شرح النووي على مسلم)))79/9(
2919رواه البخاري (1755) واللفظ له، ومسلم (1328)
661

މީސްތަކުންނަށް އަމުރު ކުރެވުނީ އެމީހުންގެ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލަކީ ކަޢުބާގައި ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށް ހެދުމަށެވެ.
ނަމަވެސް ޙައިޟުވެރިޔާއަށް ލުއިތަކެއް ދެވިފައިވެއެވެ.
أ نَّ صفَيِةََّ بنتَ حَُيي- زوجَ النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم- حاضَ حت، فذكََرحت ذلك لرسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فقال:
)أحابِستَُنا هي؟ قالوا: إنََّا قد أفاضت، قال: فال إذًا. ويف روايةملسل م: لَماَّ أراد النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم أن ينفَرِ، إذا صفيِةَُّ
على اب بِ خِبائهِاكئيبةً حزينةً. فقال: عحقَرى حلَحقى! إنكَِّ لْابِستَُنا. مث قال هلا: أكنتِ أفحض تِ يومَ الَّنحرِ؟ قالت: نعم. قال:
فانفرِي(2920 މާނައީ: رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަނބިކަނބަލުން ޞަފިއްޔާ ބިންތު ޙުޔައްޔުއަށް ޙައިޟުގެ
ދުވަސްތައް ކުރިމަތިވިއެވެ. ބައެއް އަނބިކަނބަލުން އެކަން ފާހަގަކުރައްވައި، رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمއަށް
އެކަމުގެ ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް
މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ! އެކަބަލުން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަމަނާ ހުންނެވީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ނިންމަވާގެންނެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެހެންވެއްޖެއްޔާ ދަތުރު ކުރުމުގައި ހުރަހެއްނުވެއެވެ. އަދި
މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ދަތުރު ފެށްޓެވުމަށް ތައްޔާރުވެވަޑައިގަތް ހިނދު
ދެކެވަޑައިގަތީ ސަފިއްޔަތުގެފާނު އެކަމަނާގެ ފޭލިގޭގެ ދޮރުމަތީގައި ހުއްޓިވަޑައިގެން ދެރަވެ މާޔ ސްވެފައި
ހުންނެވި މަންޒަރެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ހުރި ދެރަކަމެއްގެ އަދި ހިތާމައެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން
ކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ! އެއަށް ފަހު އެކަމަނާކުރެން
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޔައުމުއްނަޙުރު (ކަތިލުމުގެ ދުވަހު) ގައި ކަމަނާ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވި ހެއްޔެވެ ؟
އެކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެހެންވެއްޖެއްޔާ ދަތުރުކުރައްވާށެވެ.
މައްސަލައެއް : މައްކާއިން ފުރުމަށްފަހު ޙައިޟުނިފާސްކަމުން ޠާހިރުވެއްޖެ ނަމަ ހުކުން
ޙައިޟުވެރިޔާއި ނިފާސްވެރިޔާ ފުރުމަށްފަހު މައްކާއިން ބެރުވުމުގެ ކުރިން ޠާހިރުވެއްޖެނަމަ، އެނބުރި
އައުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ނަމަވެސް މައްކާއިން ބޭރުވެއްޖެ ނަމަ ދެން އެނބުރި އައުމަކީ އެކަބަލުންގެ
2920رواه البخاري (1757)، ومسلم (1211)
662

ޗަ 2921 ޝާ 2923 2922
މައްށް ވާޖިބެއް ނ ނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ - عن اب هن عب اَ سٍ، رهضيهلاعنهما، قال: (أُمرَِالَّناسُ أن يكونَ آخُِرعَهحدِهم ابلبيتِ، إاَّل أَّنهخُ فِفَ عن الْائضِِ)2924މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
މީސްތަކުންނަށް އަމުރު ކުރެވުނީ އެމީހުންގެ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލަކީ ކަޢުބާގައި ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށް ހެދުމަށެވެ.
ނަމަވެސް ޙައިޟުވެރިޔާއަށް ލުއިތަކެއް ދެވިފައިވެއެވެ.
أ نَّ صفَيِةََّ بنتَ حَُيي- زوجَ النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم- حاضَ حت، فذكََرحت ذلك لرسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فقال:
)أحابِستَُنا هي؟ قالوا: إنََّا قد أفاضت، قال: فال إذًا. ويف روايةملسل م: لَماَّ أراد النبُّ صلَّى هُلاعليه وسلَّم أن ينفَرِ، إذا صفيِةَُّ
على اب بِ خِبائهِاكئيبةً حزينةً. فقال: عحقَرى حَلحقى! إنكَِّ لْابِستَُنا. مث قال هلا: أكنتِ أفحض تِ يومَ الَّنحرِ؟ قالت: نعم. قال:
فانفرِي(2925 މާނައީ: رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަނބިކަނބަލުން ޞަފިއްޔާ ބިންތު ޙުޔައްޔުއަށް ޙައިޟުގެ
ދުވަސްތައް ކުރިމަތިވިއެވެ. ބައެއް އަނބިކަނބަލުން އެކަން ފާހަގަކުރައްވައި، رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمއަށް
އެކަމުގެ ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް
މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ! އެކަބަލުން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަމަނާ ހުންނެވީ ޠަވާފުލްއިފާޟާ
ނިންމަވާގެންނެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެހެންވެއްޖެއްޔާ ދަތުރު ކުރުމުގައި ހުރަހެއްނުވެއެވެ. އަދި
މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ދަތުރު ފެށްޓެވުމަށް ތައްޔާރުވެވަޑައިގަތް ހިނދު
ދެކެވަޑައިގަތީ ސަފިއްޔަތުގެފާނު އެކަމަނާގެ ފޭލިގޭގެ ދޮރުމަތީގައި ހުއްޓިވަޑައިގެން ދެރަވެ މާޔ ސްވެފައި
2921((تبيني احلقائق)) للزيلعي)51/2(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)377/2(، وينظر: ((احمليط الربهاين)) البن مازة)464/2(.
2922((اجملموع)) للنووي)255/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)116/3(.
2923((اإلنصاف)) للمرداوي)39 /4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)406 /3(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)489/3(،
((الشرح املمتع)) البن عثيمني)366/7(.
2924رواه البخاري (1755) واللفظ له، ومسلم (1328)
2925رواه البخاري (1757)، ومسلم (1211)
663

ހުންނެވި މަންޒަރެވެ. ފަހެ ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ ހުރި ދެރަކަމެއްގެ އަދި ހިތާމައެއްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން
ކަމަނާ އަހަރުމެން (ދަތުރު ނުކޮށް) މަޑުކޮށްގެން ތިބުމަށް މަޖުބ ރުކޮށްފިތާއެވެ! އެއަށް ފަހު އެކަމަނާކުރެން
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޔައުމުއްނަޙުރު (ކަތިލުމުގެ ދުވަހު) ގައި ކަމަނާ ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރެއްވި ހެއްޔެވެ ؟
އެކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެހެންވެއްޖެއްޔާ ދަތުރުކުރައްވާށެވެ.
ނ - ރަށުގެ ވެށިން ނުކުތުމުގެ ކުރިން ޠާހިރުވެއްޖެ ނަމަ އެނބުރި އައިސް ވުޟ ކޮށް އަލްވަދާޢު ކިޔަންވާނެއެވެ.
ސަބަބަކީ އެހިދުން ބެލެވޭނީ އެތަނުގައި ދިރިއުޅޭ މީހެއްގެ ގޮތުގައިކަމަށްވާތީއެވެ. އެކަމަކު ރަށުގެ މާހައުލުން
ނުކުތުމަށް ފަހު ޠާހިރުވެއްޖެ ނަމަ އެނބުރި އައުން ވާޖިބެއް ނ ނެވެ. ސަބަބަކީ އެހިދުން މުޤީމުވެހުރި މީހެއްގެ
2926
ގޮތުގައިނުބެވެލޭތީއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ވަގުތު
ވަދާޢު ތަވާފުގެ ވަގުތަކީ އެބަޔެއްގެ ހުރިހާ ކަމެއް ނިންމާލުމަށްފަހުއެވެ. އެއީ އެބަޔެއްގެ އެންމެ
ފަހުގެ ޢަމަލަކީ ކަޢުބާގައި ކުރެވޭ ޠަވާފަކަށް ހެދުމަށްޓަކައިއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި2927 ޝާފިޢީ
2929 2928
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލިލު: ސުންނަތް
عن اب هن عباَ سٍ رهضي هلاعنهما قال:كان الَناسينصرفون يفكلّوجهٍ، فقال رسو ل هلاه صلَى هلاعليه وسلَم:)ال ينفَرِنَّ أح دٌ حىت
ه
يكون آخُِرعهدِه ابلبيتِ(2930މާނައީ: މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މީސްތަކުން އެބަޔަކު ތިބި ދިމާލަކުން ފުރަމުން ގެންދިޔައެވެ. ފަހެ رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يههوسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު އެމީހެއްގެ އެންމެ ފަހުގެ ޢަމަލަކީ ކަޢުބާގައި ކުރެވޭ
2926((املغين)) البن قدامة)406/3(.
2927((مواهب اجلليل)) حلطاب الرعيين)158 /4(، وينظر: ((كفاية الطالب الرابين)) أليب احلسن املالكي)687/1(.
2928((روضة الطالبني)) للنووي)116/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)509/1(.
2929((املغين)) البن قدامة)403/3(.
2930رواه مسلم (1327)
664

ޠަވާފަކަށް ހެދުމަށްފަހު ނ ނީ ފުރައިގެން ނުދާށެވެ.
މައްސަލައެއް : ޠަވާފުލްވަދާޢަށްފަހު އެހެން މަސައްކަތެއްގައި އުޅުމުގެ ހުކުން
ވަދާޢީ ޠަވާފަށްފަހު ދަތުރުފަތުރާ ގުޅުންހުރި، މިސާލަކަށް، ތަކެތި ގަތުމާއި، ފޮށިތަންމަތި އުފުލުމާއި،
އެކުވެރިންނަށް އިންތިޒާރުކުރުންފަދަ، ކަންކަމުގައި އުޅުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެފަދަ މަސައްކަތެއްގެ ސަބަބުން
2931 ޝާ 2932
އަލުން ޠަވާފުކުރާކަށެއް ނުޖެހޭނެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
2933
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް:
عن أمّسل مةرهضيهلاعنها، قالت: (شَ كَو تُ إل رسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم أيِنأشتكيِ، قال: طويِف منِ وراءِالَّنا سِ وأنت
ه
راكبةٌ، فطُحفتُ، ورسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يصليِ إل جَنحبِ البيتِ، يقرأُابلطُّورِ وكتاب مسطو ر(2934މާނާއީ: މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި އުއްމު ސަލްމަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުގައި ޝަކުވާއެއް ދެންނެވީމެވެ. އެއީ ތިމަންނަގެ ކިބައިގައި ހުރި ބަލިމަޑުކަމެއްގެ
ސަބަބުން ޠަވާފުކުރުމަށް ހުރި ދަތިކަމެއްގެ ވާހަކައެކެވެ. ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. މީސްތަކުންގެ ފަހަތުން ކަމަނާ
ޠަވާފުކުރާށެވެ. އަދި ސަވާރުވެގެން ހުރެ ކުރާށެވެ. ފަހެ ތިނަންނަ ޠަވާ ފު ކުރީމެވެ. އަދި އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު
ހުންނެވީ ގެފުޅުގެ ކައިރީގައި ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. ކިޔަވައިވިދާޅުވަމުން ގެންދެވީ الطُّورِ وكتاب مسطو رގެ
ސ ރަތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ރަސ ލުاله، ޞައްލަ اله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ، (ފަތިސް) ނަމާދު ކުރެވެވީ ވަދާޢުގެ ޠަވާފަށްފަހުއެވެ. އަދި
2931((مواهب اجلليل)) حلطاب الرعيين)197 /4(، وينظر: ((املدونة الكربى)) لسحنون)492/1(.
2932((اجملموع)) للنووي)253/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)117/3(.
2933((كشاف القناع)) للبهويت)512/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)486/3(.
2934رواه البخاري (464) واللفظ له، ومسلم (1276)
665

2935
އެއިން އެނގެނީ ޠަވާފުލްވަދާޢަށްފަހު އިތުރު މަސައްކަތެއްގައި އުޅުން ހުއްދަކަމެވެ. އިބުނު މުފުލިޙު
ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެފަދަ ކަންކަމުގައި އުޅުމަކުން މަޑުކޮށްގެން ހުރީކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ.
2936
އެހެންކަމުން އެއީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުމުގެ ހުކުން
2937
ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުން ހުއްދައެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގައި ނިޔަތްގަތުން ޝަރުޠެވެ.2938
އިބުނު ރުޝްދު ވިދާޅުވިއެވެ. ގިނަ ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވާ ގޮތުގައި ތަވާފުލްއިފާޟާގެ ބަދަލުގައި
2939
ވަދާޢީ ތަވާފު ފުދެއެވެ.
ދަލީލު:
ހ- އަލްވަދާޢުގެ ޠަވާފަކީ އޭގެ ޒާތުގައި ޠަވާފެއްކުރުމުގެ ބޭނުމުގައި ކުރެވޭ ކަމެއްނ ނެވެ. އަދި ކިއެއްތަ!
އޭގެ ބޭނުމަކީ މީހާ ކުރާ އެންމެ ފަހުގެ އަމަލަކީ ކަޢުބާގައި ކުރެވޭ އަޅުކަމެއްކަމުގައި ހެދުމެވެ. އެކަން
2940
އިފާޟާގެ ޠަވާފުން ވެސް (ފުރާ ވަގުތު ކޮށްފި ނަމަ) ހާސިލުކުރެވެއެވެ.
ށ- މިސްކިތުގެ ތަޙިއްޔަތުގެ ނަމާދު ހުރިހާ ދަރަޖައެއްގެ ނަމާދުތަކުންވެސް ފުދެއެވެ. މިސާލަކަށް މިސްކިތަށް
ވަން ވަގުތު ފަރުޟު ނަމާދެއް ދިމާވެއްޖެ ނަމަ ތަޙިއްޔަތުގެ ނަމާދުގެ ބަދަލުގައި އެ ފަރުޟު ނަމާދެއް ފުދޭ
2941
ފަދައިންނެވެ.
ދަނެއު، ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުން ހުއްދަކަމުގައިވިޔަސް ފަހުގެ ބައެއް
2935 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)365/7(.
2936((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)181/3(.
2937((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))53/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)283/3(.
2938((اإلنصاف)) للمرداوي)38/4(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)592/1(.
2939((بداية اجملتهد)))343/1(.
2940((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))53/2(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)370 ،369/7(.
2941((املغين)) البن قدامة)404/3(، ((الذخرية)) للقرايف)283/3(.
666

ދަންނަބޭކަލުންގެ ވާހަކަ ފުޅުތަކުން އެނގެނީ އެއީ ފުރުމުގެ ކުރިން ކުރެވޭ އެންމެ ފަހު އަމަލުކަމުގައި ހެދުން
ޝަރުޠުކަމަށެވެ. މިސާލަކަށް އިބުނު ބާޒުގެ ފަތުވާއެވެ. ޠަވާފުލް އިފާދާއާއި ތަވާފުލް ވަދާޢު އެއްކޮށްލުމުގެ
ޙުކުމާ ބެހޭގޮތުން އިބުނު ބާޒު ދެއްވި ޖަވާބުގައި ވިދާޅުވެފައިވަނީ "އެކަމުގައި އެއްވެސް ގެއްލުމެއް
ނެތްކަމަށެވެ. މީހަކު ތަވާފުލް އިފާދާ ލަސްކޮށް، ދެން ދަތުރުކުރަން ނިންމާ ހިނދު، ފުރުމާއެކު އެކަން
ކޮށްފިނަމަ، ތަވާފުލް އިފާދާ ފުދޭނެކަމަށެވެ.2942 އިބުނު އުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. "ތަވާފުލްވަދާގެ ބަދަލުގައި
2943"
ތަވާފުލްއިފާޟާ ފުދޭނީ، މީހަކު ފުރައިގެންދާއިރު އެކަން އަދާކޮށްފިނަމައެވެ. ހާސިލަކީ ޠަވާފުލްވަދާޢުގެ
ބަދަލުގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ނިންމުން ހުއްދަވުމުގައި ފުރައިގެންދާއިރު އެކަން ކުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ.
2942((جمموع فتاوى ابن ابز)))332/17(.
2943 ((جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني)))438/22(.
667

البابُ اخلامس عشر: اببُ النيِابِة يف الَْجِ
ފަނަރަވަނަ ބާބު : ބަދަލުގައި ޙައްޖުކުރުމާބެހޭ ބާބު
668

ފަނަރަވަނަ ބާބު : ބަދަލުގައި ޙައްޖުކުރުމާބެހޭ ބާބު
މިބާބުގައި ހިމެނޭނީ ދިރިހުރި މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމާއި މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި
ހައްޖުކުރުމާއި މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖުތައް ކުރުމާއި ބަދަލުގައި ކުރާ ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ނެގުމުގެ
އަޙުކާމުތަކާއި ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރާ މީހެއްގެ ޝަރުޠުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ދިރިހުރި މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުން
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ކުރުމުގެ ހުކުމާއި
ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންނުވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ކުރުމުގެ ހުކުމާއި އުޒުރުވެރިޔަކު ހައްޖަށް
ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ އޭގެ ހު ކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ކުރުން
ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އެބަހީ ހައްޖުގެ
ޤާބިލުކަން ހުރި މީހަކު އޭނާގެ ފަރާތުން ފަރުޟު ޙައްޖު އަދާކުރުމަށް މީހަކު އައްޔަންކުރުން ހުއްދައެއް
ނ ނެވެ. އަލްމައުވާޤު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަތަރު މަޛުހަބުތަކުގެ ޢިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެވަޑައިގަތީ ފަރުޟު ޙައްޖުގެ
2944
ބަދަލުގައި މީހަކު ކަނޑައެޅުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ން ކަމުގައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(وَِلََِّّعلََى الَّنا سِ حِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)2945 އެކަމަށް މަގެއްފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ މީހާ، އެ ގެފުޅަށް
ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ، (އެބަހީ:ހައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށްއޮތް ވާޖިބެކެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
2944((التاج واإلكليل)))2/3(.
2945آل عمران: 97
669

ހ - އިބުނުލްމުންޛިރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
އިސްލާމްދީނުގެ ފަރުޟު ހައްޖުގެ އަޅުކަން އަދާކުރުން ވާޖިބުވެ، އަދި އެކަމަށް ކުޅަދާނަވެއްޖަ ނަމަ މީހަކު
އަމިއްލައަށް ޙައްޖު އަދާކުރަންޖެހޭނެކަމަށެވެ. އަދި އެފަ ދަ މީހެއްގެ ފަރާތުން ބަދަލުގައި އެހެން މީހަކު
2946
ހައްޖުކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ންކަމަށެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަމިއްލައަށް ޙައްޖު އަދާކުރުމުގެ ޤާބިލުކަން
ހުރި މީހަކު ފަރުޟު ޙައްޖުގެ ބަދަލުގައި މީހަކު ކަނޑައެޅުމަކީ، ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން ހުއްދަ ކަމެއް
2947
ނ ންނެވެ.
ނ - އިބުނު ޙަޖަރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުން ހުއްދަ ކުރައްވާ
ބޭކަލުން އެއްބަސްވާ ގޮތުގައި މަރުވެގެން ނުވަތަ ކުޅަދާނަކަން ނެތް ހާލަތްތަކުގައި މެނުވީ ފަރުޟު ޙައްޖަކަށް
ބަދަލު ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ބަލި މީހުން ނަކަށް ބަދަލު ހަމަޖެއްސުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ.
ސަބަބަކީ ރަނގަޅުވާނެ ކަމަށް އުންމީދު ކުރެވޭތީއެވެ. އަދި މޮޔަ މީހުން ރަނގަޅުވާނެ ކަމަށް އުންމީދު
ކުރެވޭތީ އެމީހުންނަކަށް ވެސް ހުއްދަނުވެއެވެ. އަދި ދ ކޮށްލުމަށް އުންމީދު ކުރެވޭތީ ޖަލުގައި ތިބި މީހުންނަކަށް
هلاهއެ 2948
ވެސް ހުއްދަނުވެއެވެ. އަދި މާތް ންމެ ރަނގަޅަށް ދެނެވޮޑިގެންވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ނަވަނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ކުޅަދާނަ މީހުންގެ މައްޗަށް ޙައްޖު ވާޖިބުވަނީ އެމީހުންގެ
ހަށިގަޑުން އެކަން ކުރުމަށެވެ. ނަމަވެސް ކުޅަދާނަކަން ގެއްލިއްޖެ ނަމަ ނުވަތަ މަރުވެފައިވާނަމަ ބަދަލު
ހުއްދައެވެ. އެއީ އެ ދެ ހާލަތުގައި އެކަން އަދާކުރުމަށް ކުޅަދާނަނުވާތީއެވެ. އެގޮތު ން ބަލާއިރު އެ ދެ ހާލަތު
ފިޔަވައި ދެންހުރި ހުރިހާ ހާލަތެއްގައިވެސް ހައްޖުގެ ވާޖިބުވުމުގެ އަސްލު ސިފަ ދެމިއޮވެއެވެ. އެއީ އެމީހަކު
2949
އަމިއްލަ ހަށިގަޑުން އެކަން ކުރުމެވެ. އެހެންކަމުން ބަދަލުގައި ހައްޖު ކުރުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ނ ނެވެ.
2946((اإلمجاع)) (ص:)59
2947((املغين)))223/3(.
2948((فتح الباري)))70/4(.
2949((اجملموع)) للنووي)112/7(.
670

ދެވަނަ ބަހުސް : ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންނުވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ވާޖިބު ހައްޖެއް ކުރުމުގެ ހުކުން
ކުޅަދާނަކަން ލިބިގެންނުވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ފަރުޟު ހައްޖެއް ކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ
މުސްކުޅިކަމުގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ފަރުވާ ނުލިބޭ ބައްޔެއްގެ ސަބަބުން ހަށިގަޑުން ކުޅަދާނަނުވެފައި
ޝާ 2951 2950
މުދާވެރިކަމުގެ ގޮތުން ކުޅަދާނަވެގެންވާ ނަމައެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
2953 2952
ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ އަބ ޙަނީފާގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުންގެ ދެ މިތުރުންގެ ރައުޔެވެ.
ދަނެއު، އަބ ޙަނީފާގެ ދެ އެކުވެރީންނޭ ބުނެވިއްޖެ ނަމަ މުރާދަކީ އަބ ޔ ސުފުއާއި މުޙައްމަދު ބުނި
ޙަސަން އައްޝީބާނީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَِلََِّّعلََى الَّنا سِ حِجُّ الَحبيحتِ مَنِ اسحتطََاعَ إِلَيِحهسَبِياًل)2954 އެކަމަށް މަގެއްފެނި ކުޅަދާނަވެއްޖެ
މީހާ، އެ ގެފުޅަށް ގަސްތުކޮށްގެން ދިއުމީ، (އެބަހީ:ހައްޖުވުމަކީ) لَّاއަށްޓަކައި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށްއޮތް
ވާޖިބެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. " މުސްކުޅިވުމުގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ފަރުވާއެއް ނުކުރެވޭ ބައްޔެއްގެ
ސަބަބުން ޙައްޖު ނުވަތަ ޢުމުރާ ކުރުމަށް ނުކުޅެދިފައި ނަމަވެސް އޭނާގެ އަމިއްލަ ފައިސާއިން އެކަން ކުރުމަށް
ކުޅަދާނަކަން ލިބިފައިވާ ނަމަ އޭނާގެ ފަރާތުން ފަރުޟު ޙައްޖާއި ޢުމުރާ އަދާކުރުމަށް މީހަކު އައްޔަންކުރުން
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ." 2955
ދޭއް: ސުންނަތް:
2950((اجملموع)) للنووي)94/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)469/1(.
2951((شرح منتهي اإلرادات)) للبهويت)519 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)222/3(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)31/7(.
2952((املبسوط)) للسرخسي)275/4(.
2953(تبيني احلقائق)) و((حاشية الشليب)) ( )85/2، ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)416/2(.
2954آل عمران: 97
2955((جمموع فتاوى ابن ابز)))122/16(.
671

عن عبده هلاهب عباَ سٍ، أَنه قال:)كان الفضلُبنُعباَّ س رديفَ رَسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلم، فجاءتحه امرأةٌ منِ خَثعَم تستفَتيه،
هن
فجعل الفَضلُينظُُرإليها وتنظُُرإليه، فجعل رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يصرِ فُ وَجهَالفَضلِ إل الشِقِ اآل خَرِ، قالت: اي
رسولَهِلا، إ نَّ فريضةَهِلا على عبادِه يف الَْجِ، أدركََت أيب شيخًاكبرياً ال يستطيعُأن يثبتَُ على الَّراحلةِ، أفأحُجُّ عنه؟ قال:
نعم، وذلك يف ح جةَِّالوداعِ(2956 މާނައީ: އަބްދު هلا ބުނި އައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސ ލުاله ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ފަހަތްޕުޅުގައި އަލްފަޟުލު ބުނި
ޢައްބާސް ސަވާރުވެ އިންނެވިއެވެ. ފަހެ ޚަޘްޢަމު ގަބީލާގެ އަންހެނަކު ދީނީ ހުކުމެއް ހޯދުމަށް އެދި އައެވެ.
ފަހެ އަލްފަޟުލު އެ އަންހެނާއާއި ދިމާއަށް ބަލަން ފެށިއެވެ. އަދި އެ އަންހެނާ އޭނައަށް ބަލަން ފެށިއެވެ.
އެހެންކަމުން ރަސ ލު اله ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ، އަލްފަޟުލްގެ މ ނު އަނެއް ފަރާތަށް
އަނބުރާލެއްވިއެވެ. އެކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަޅުންގެ މައްޗަށް
މާތްهلاههހައްޖުކުރުން ފަރުޟު ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނަގެ ބައްޕައަކީ މުސްކުޅިއެކެވެ. ސަވާރީއެއްގައި
އިށީނދެއިނުމުގެ ކުޅަދާނަކމެއް ނުވެއެވެ. ބަދަލުގައި ހައްޖު ކުރުން ހުއްދަ ހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އެ ހާދިސާ ހިނގީ ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ދުވަސްވަރުގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ފަރުޟު ޙައްޖުގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމުގެ ޤާބިލުކަން އެއަންހެނާގެ ބައްޕައަށް ޖިސްމާނީ ގޮތުން
ލިބިފައިނެތް ހާލުގައިވެސް ބަދަލުގައި ފަޟުރު ޙައްޖުކުރުމަށް ރަސ ލާ (ޞައްލަ اله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ)
ގަބ ލުވެވަޑައިގަތެވެ. އެއީ ވާޖިބެއްކަމުގައިނުވީ ނަމަ އެކަލޭގެފާނު އެކަމަ ށް ރުހުންނުދެއްވެވީހެވެ. އެހެނީ
ގޯސްގޮތަކަށް އަމަލުކުރުމަށް އެއްބަސްވެވަޑައިގަތުމަކީ އެކަލޭގެފާނަށް ހުއްދުވެގެންވާކަމަކަށް ނުވާތީއެވެ. އެއިން
ދޭހަވަނީ ޖިސްމާނީ ގޮތުން ނާގާބިލުވިޔަސް މާލީ ގޮތުން ކުޅެދިއްޖެ މީހަކު މަންދ ބަކު އައްޔަން ކޮށްގެން
ފަރުޟު ހައްޖު އަދާކުރަންޖެހޭނެ ކަމެވެ.2957
2956رواه البخاري (1513)، ومسلم (1334) واللفظ له.
2957((احمللى)) البن حزم)57/7(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)11/7(.
672

ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހައްޖަކީ އަޅުކަމެކެވެ. އަޅުކަންތަކުގެ އުސ ލަކީ އެކަމެއް ފާސިދުވެއްޖެ ނަމަ ކައްފާރާ ދިނުމެވެ.
ރޯދައަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހާ ފިދުޔަ ދީގެން އެއަޅުކަން ލިބިގަންނަފަދައިން ހައްޖަށް ނުކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ބަދަލުގައި
2958
އެއަޅުކަން ލިބިގަތުން ހުއްދައެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ހައްޖަށް ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ކުޅެދިއްޖެ ނަމަ ހުކުން
ހައްޖަށް ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް މަރުވުމުގެ ކުރިން ރަނގަޅުވެއްގެ މީހެއްގެ ހުކުމާމެދު
ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ދެ ޤައުލެއްވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހައްޖަށް ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ރަނގަޅުވިޔަސް ބަދަލުގައި ހައްޖު ސައްހައެވެ.
ބަދަލު ހަމަޖެހުނު މީހާ ހައްޖުކޮށްފި ނަމަ ބަދަލު ހަމަޖެއްސި މީހާގެ ކިބައިން ފަރުޟު ކެނޑިގެންދާނެއެވެ.
2960 2959
އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ޡާހިރީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިސްޙާޤު ބުނި ރާޙަވައިހިގެ
2961
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ - ބަލި މީހާއަށް އަމުރު ކުރެވުނު ކަންތައް އެމީހާކޮށްފިއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ބަދަލުގައި އެހެން މީހަކު
2962
އައްޔަންކުރުމެވެ. އަދި މީހަކަށް އަމުރުކުރެވިފައިވާ ކަމެއް ކޮށްފި ނަމަ ޒިންމާއިން ބަރީއަވީއެވެ.
ށ - ބަލި މީހާއަށް ހައްޖު ފަރުޟުވީ ވަގުތު ނުކުޅެދުމެއްގެ ސަބަބުން ބަދަލު ހަމަޖެއްސުމުން އޭނާއަށް އެ
އަޅުކަން އަދާކުރެވުނީއެވެ. ހަމަޖެއްސި ބަދަލު ސައްހަވުން ހައްޖު ސައްހަވީއެވެ. އޭގެ ފަހުން ހާލަތު
2958((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)145 /3(، ((املغين)) البن قدامة)222/3(.
2959((اإلنصاف)) للمرداوي(287/3)، ((كشاف القناع)) للبهويت)391/2(.
2960(احمللى)))62/7(.
2961((اجملموع)) للنووي)102/7(، ((املغين)) البن قدامة)222/3(.
2962((املغين)) البن قدامة)222/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)391/2(.
673

2963
ބަދަލުވުމަކުން އަދާކުރި އަޅުކަމަށް އަސަރެއްނެތެވެ.
ނ - ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ހައްޖު ކުރަން އަސްލުވެރިފަރާތައް ހުކުންކޮށްފި ނަމަ އެކެއްގެ މައްޗަށް
ހައްޖު ދެފަހަރު ފަރުޟުކުރެވުނީއެވެ. އެކެއްގެ މައްޗަށް އެންމެ ހައްޖެއްނ ނީ ފަރުޟެއްނުވެއެވެ.2964
ރ - ތަމައްތުޢުގެ މަގުން ހައްޖުކުރާ މީހާއަށް ހަދުޔު ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފުމެވެ.
އެކަން ނިންމުމަށްފަހު މާލީ ހާލަތު ބަދަލުވެގެން ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ކުޅަދާނަކަން ލިބުނުކަމުގައި ވިޔަސް އަލުން
ހަދުޔު ކަތިލުމެއްނުވެއެވެ. އެކަމަށް ޤިޔާސްކުރާއިރު ހައްޖަށް ބަދަލު ހަމަޖެއްސުމަށްފަހު އަލުން ފަރުޟު
2965
ހައްޖު ކުރުމެއްނުވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ހައްޖަށް ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ރަނގަޅުވެއްޖެ ނަމަ އެމީހަކު ޖެހޭނީ އަމިއްލައަށް
ހައްޖު ކުރާށެވެ. އެ ބަދަލަކުން އޭނާގެ ފަރުޟު ޙައްޖު އަދާކުރުމުގެ ވާޖިބު ކެނޑިގެނެން ނުދާނެއެވެ. އެއީ
2966 ޝާ 2967
ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ އިތުބާރުކުރެވޭ ރައުޔެވެ. އަދި
2968
އިބުނުލްމުންޛިރުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ހ- ބަދަލު ހަމަޖެހުނު އެ ޙައްޖު ދަތުރަކީ ގަދަވާނެކަމުގެ އުއްމީދު ގެއްލިފައިވާތީ ވެވުނު އެއްބަސްވުމެކެވެ.
އުއްމީދު އާލާވެ ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ، އޭނާއަކީ އުޒުރުވެރިއެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އެ ފަރުޟު އަޅުކަމުގެ
އަސްލު އޭނާގެ މައްޗަށް ދެމިއޮންނާނެއެވެ. އަސްލަކީ އަ މިއްލައިން އެ އަޅުކަން އަދާކުރުމެވެ.2969
ށ- ޙައިޟު ގެއްލިފައިހުރި އަންހެނަކު މައްސަރު ގުނައިގެން ޢިއްދަ ހަމަކޮށްނިންމި ހިނދު ޙައިޟުގެ ލޭ
2963((قواعد ابن رجب)) (ص:)7.
2964((املغين)) البن قدامة)222/3(، ((فتح الباري)) البن حجر)70/4(.
2965((املغين)) البن قدامة)222/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)391/2(.
2966((البناية شرح اهلداية)) للعيين)471 /4(، وينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)146/3(، ((جممع األهنر)) لشيخي زاده)455/1(.
2967((روضة الطالبني)) للنووي)14 ،13/3(، ((اجملموع)) للنووي)102/7(.
2968(املغين)) البن قدامة)222/3(.
2969
674

ފެނިއްޖެ ނަމަ މައްސަރު ގުނައިގެން ހަމަކުރި ޢިއްދަ ބާޠިލުވީއެވެ. އެ މީހަކު ޖެހޭނީ ޙައިޟުގެ ދުވަސްތައް
ގުނައިގެން އަލުން ޢިއްދަ ހަމަކުރާށެވެ. އެކަމަށް ޤިޔާސްކުރާ ހިނދު ބަދަލު ހަމަޖައްސާފައިވަނިކޮށް ގަދަވެއްޖެ
2970
ނަމަ އެ މީހަކު ޖެހޭނީ އަމިއްލައިން އެ އަޅުކަން އަދާކުރާށެވެ.
ދެވަނަ ބައި : މަރުވެފައިވާ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުން
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ޙައްޖު ފަރުޟުވެފައި އޮއްވާ މަރުވެއްޖެ މީހެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމުގެ
ހުކުމާއި މައްޔިތާގެ ފަރާތުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ސަދަގާތެއްގެ ގޮތުގައި ކުރުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ޙައްޖު ފަރުޟުވެފައި ވަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ މީހާގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރުމުގެ ހުކުން
ޙައްޖު ވާޖިބުވެފައި ވަނިކޮށް މަރުވެއްޖެ ނަމަ ޙައްޖުގެ ފަރުޟު އޭނާގެ މައްޗަށް ދެމިއޮންނާނެއެވެ.
އަދި އެ މީހެއްގެ ތަރިކަ މުދަލުން އެ ހައްޖު ކުރުވުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެއީ އޭނާގެ ވާރިސުން ރުހުނުކަމުގައި
2972 2971
ވިޔަސް ނުވަތަ އިންކާރު ކުރިކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ކުރުމަށް މާލީ ގޮތުން ޤާބިލުވެ، ނުކޮށް ހުއްޓައި މަރުވެއްޖެ ނަމަ
އަދި އޭނާގެ ފަރާތުން ހިލޭސާބަހަށް ހައްޖު ކޮށްދޭނެ މީހަކު ނެތްހާލަތެއްގައި އޭނާގެ މުދަލުން ހައްޖާއި އުމުރާ
ކުރަންޖެހެއެވެ. އެއީ މީހުންގެ ދަރަނިތަކަށްވުރެން ވެސް އިސްކޮށެވެ. އަދި އޭނާގެ ވަޞިއްޔަތުގައި އެކަން
2973
ޝަރުޠުކުރިޔަސް ނުވަތަ ނުކުރިޔަސްމެއެވެ.
އައްޝަންޤީޠީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޙަދީޘުތަކުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ނުކުޅެދުންތެރިކަން ހުންނަ މީހުންނާއި
މަރުވެފައިވާ މީހުންގެ ފަރާތުން ޙައްޖުކުރުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބިގެންވާކަމަށެވެ. އެންމެ އެދެވިގެންވަނީ
2970((املغين)) البن قدامة)222/3(.
2971((اجملموع)) للنووي)98/7(((روضة الطالبني)) للنووي)14/3(.
2972((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)519 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)183/3(.
2973(احمللى)))62/7(.
675

ވަގުތުން އެ ހައްޖުކޮށް ނިންމުމެވެ. ކުޅަދާނަކަން ލިބި ހައްޖު ނުކޮށް ހުއްޓައި މަރުވެއްޖެ ނަމަ އޭނާގެ
2974
މުދަލުން އެ ހައްޖުކުރަންޖެހޭނެއެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ވާޖިބުވެ، ކުޅަދާނަކަންލިބި، ނުކޮށް ހުއްޓައި މަރުވެއްޖެ ނަމަ
ތަރިކަ މުދަލުން އޭނާއަށް ޓަކައި ހައްޖުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އޭނާ ވަސިއްޔަތް ކޮށްފައިވިޔަސް
2975
ނުވަތަ ނުވިޔަސްމެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (منِح بَعحدِ وَصِيةَّ يُو صِي هَِبا أَوح دَيحن)2976 މާނައީ: ކުރާ وصيةއެއްވާނަމަ، އެ وصيةއެއް
تنفيذهކުރުމަށްފަހުގައެވެ. ނުވަތަ، ދަރަންޏެއް ވާނަމަ، އެ ދަރަންޏެއް އަދާކުރުމަށް ފަހުގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އެ އާޔަތުގައި ހުރިހާ ދަރަންޏެއް ހިމެނެއެވެ. ފަރުޟު ހައްޖެއް ނުނިމިގެން އުޅެނިކޮށް މަރުވެއްޖެ ނަމަ އެއީ
އެމީހެއްގެ މައްޗަށް އޮތް ދަރަންޏެކެވެ. ދަރަންޏަކީ ވާރުތަމުދާ ބަހާލުމުގެ ކުރިން ދައްކަން ޖެހޭ އެއްޗެކެވެ.2977
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - عن عبده هلاه ب بريدة، عن أبيه رهضي هلا عنه، قال:)بَينا أان جالسٌِ عند رسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم، إذ أتَتحه امرأةٌ،
هن
فقالت: إيِنتصدََّقحتُ على أميِ بِارية، وإنََّا ماتَحت، قال: فقال: وجَبَ أجركُِ، وردََّها عليكِ املرياثُ، قالت: اي رسولَ هِلا، إنَّه
كان عليها صَومُ شَهحر، أفأصومُ عنها؟ قال: صُوِمي عنها، قالت: إنََّا مل تُُ جَّ قَطُّ، أفأحُجُّ عنها؟ قال: حُجِي عنها)2978
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދު اله ބުނި ބުރައިދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ތިމަންނަ رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يههوسلَم ގެ އަރިހުގައި އިށިގެގެންއިން ވަގުތެއްގައި އަންހެނަކު އައެވެ. ތިމަންނަ މަންމައަށް ދިރިހުއްޓާ
2974(أضواء البيان)))327/4(.
2975((جمموع فتاوى ابن ابز)))122/16(.
2976 النساء: 11
2977((احمللى)) البن حزم)62/7(.
2978رواه مسلم (1149)
676

ޞަދަޤާތެއްގެ ގޮތުގައި އަޅަކު ހަދިޔާކުރީމެވެ. އަދި މިހާރު މަންމަ ވަނީ ނިޔާވެފައެވެ. ރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ.
ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބައަށް އެކަމުގެ ހެޔޮ ދަރުމަ ހުއްޓެވެ. އަދި ތަރިކައިގެ މަގުން
ކަނބުލޭގެ އެއަޅު ލިބިގަންނާށެވެ. އެ އަންހެނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން
އެކަނބުލޭގެ މައްޗަށް މައްސަރެއްގެ ރޯދަ ވެއެވެ. ތިމަންނަ އެ ރޯދަ ހިފަންވީ ހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
އެކަނބުލޭގެ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފާށެވެ. އެއަންހެނާ ދެންނެވިއެވެ. އެކަނބުލޭގެ ދުވަހަކުވެސް ހައްޖު
ނުކުރެއެވެ. ތިމަން ނަ އެކަނބުލޭގެ ބަދަލުގައި ޙައްޖު ކުރަންވީ ހެއްޔެވެ ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެކަނބުލޭގެ
ބަދަލުގައި ކަމަނާ ހައްޖުކުރާށެވެ.
ށ - ع اب عباَ سٍ رهضي هلاعنهما:)أ نَّ امرأةً منِ جُهينةَ جاءت إل النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فقالت: إ نَّ أميِ ن ذَرحتَ أن
هن هن
تُُجَّ، فلم تُُ جَّ حىت ماتحت، أفأحُجُّ عنها؟ قال: نعم، حُجِ عنها، أرأيتِ لوكان على أمِكِ دَينٌأكنتِ قاضَِيتَه؟ اقضُوا هَلا؛
ي
فاهُل أحقُّ ابلوفاءِ(2979 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޖުހައިނާ ޤަބީލާގެ އަންހެނަކު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ އަރިހަށް އައެވެ.
ފަހެ އެކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަގެ މަންމަވަނީ ހައްޖެއް ކުރުމަށް
2980
ނަދުރެއްގަނެފަ އެވެ. ފަހެ ހައްޖު ނުވަނީސް އެ ކަމަނާ ވަނީ ނިޔާވެފައެވެ. ތިމަންނަ އެކަމަނާގެ ބަދަލުގައި
ހައްޖު ކުރަންވީހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އެކަމަނާގެ ބަދަލުގައި ކަނބުލޭގެ ހައްޖުކުރާށެވެ.
ތިބާގެ މަންމަގެ މައްޗަށް ދަރަންޏެއްވާނަމަ އެ ނުދައްކާ ހުންނާނަން ހެއްޔެވެ! اެلهގ ދަރަނިތައް ދައްކާށެވެ.
ފަހެ هلاهއަށް ވަފާތެރިވުން މާ ހައްގުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
މި ޙަދީޘަކީ ނަދުރަކާ ބެހޭ ގޮތުން ބަދަލުގައި ޙައްޖުކުރަންޖެހޭނެ ކަމާމެދު އައިސްފައިވާ ޙަދީޘެއް ކަމުގައި
ވިޔަސް، މި ޙަދީޘުގެ މަފުހ މުން ފަރުޟުތައް އަދާކުރުން މާ އައުލާކަން ދޭހަކޮށްދެއެވެ. އެއީ ފަރުޟު
2979رواه مسلم (1852)
2980ނަދުރުގަތުން، އެއީ ސ. ގެ ބަހުރަވައެވެ. މާނައަކީ ނަދުރު ބުނުމެވެ.
677

ޙައްޖުގެ ވާޖިބުކަން ނަދުރު ޙައްޖަށްވުރެ ބޮޑުކަމުންނެވެ. އަދި ގެއްލިފައިވާ ހައްޖު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم
ސިފަކުރެއްވީ ދައްކަންޖެހޭ ދަރަންޏެއްގެ ގޮތުގައިއެވެ. އަދި ދަރަންޏަކީ މަރުވުމަކުން ނިމޭ އެއްޗެއްނ ނެވެ.
2981
އެހެންކަމުން ދައްކަންޖެހޭ ދަރަންޏާއި ކުރަންޖެހޭ ހައްޖު ވާޖިބުވުމުގައި ހުކުމުމުގައި ހަމަހަމަވެގެންވެއެވެ.
ތިނެއް:އުސ ލީ ހަމަތައް
ހައްޖަކީ ދިރިހުންނައިރު ބަދަލުގައި މީހަކު ހަމަޖެއްސުމަށް ހުއްދައޮންނަ ހައްގެކެވެ. އެހެންކަމުން
2982
މަރުވުމަށްފަހު ވެސް އެ ހައްގު ދެމިއޮންނާނެއެވެ. އެއީ އާދަމުގެ ދަރިއްގެ ދަރަންޏެއްފަދަ ހައްގެކެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް : މަރުވެފައިވާ މީހަކަށް ހައްޖު ހަދިޔާކުރުމުގެ ހުކުން
މަރުވެފައިވާ މީހާގެ ފަރާތުން ހައްޖުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ވާރިސެއްގެ ފަރާތުން ވިޔަސް
ނުވަތަ ދުރުހިލޭ ފަރާތަކުން ވިޔަސް މެއެވެ. އަދި ވާރުތަވެރިޔާ ހުއްދަ ދިނަސް ނުދިނަސްމެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
2984 2983
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒުގެ އަރިހުގައި ސުވާލެއް ދެންނެވުނެވެ. އެއީ ޙައްޖުވުމަށް އެއްވެސް މީހަކު އައްޔަން
ނުކޮށް ހުއްޓައި މަރުވި މީހެއްގެ ފަރާތުން ފަރުޟު ހައްޖު އޭނާގެ ދަރިއަކު އަދާކޮށްފިނަމަ އޭގެ ހުކުމާމެދުގައެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭނާގެ މުސްލިމު ދަރިއަކު، ކުރިން ފަރުޟު ހައްޖު އަމިއްލައަށް އަދާކޮށްފައިހުރެގެން އޭނާގެ
ފަރާތުން ހައްޖުކޮށްފި ނަމަ އެ ވާޖިބު ފުދުނީއެވެ. އަދި ހަމަ އެގޮތަށް، އޭނާގެ ދަރިއަކު ނ ން އެހެން
މުސްލިމެއްވެސް، ކުރިން އަމިއްލައަށް ފަރުޟު ޙައްޖުކޮށްފައިވާ ނަމަ އޭނާގެ ފަރާތުން ކުރާ ހައްޖު
" 2985
ސައްހައެވެ.
ދަލީލު:
2981((احلاوي الكبري)) للمرداوي)17/4(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)324/4(.
2982((احلاوي الكبري)) للماوردي)17/4(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)323/4(.
2983((اجملموع)) للنووي)110/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين(469/1).
2984((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)519 /1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)183/3(.
2985((جمموع فتاوى ابن ابز)))404/16(
678

އެކެއް: ސުންނަތް:
ع اب عباَ سٍ ر هلا عنهما قال:)أتى رجلٌ النبَّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فقال له: إ نَّ أختِ ن ذَرحتَ أن تُُ جَّ، وإنََّا ماتحت؟
هن هن هضي
فقال النبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم: لو كان عليها دينٌ أ كُنتَ قاضِيهَ؟ قال: نعم، قال: فاقح ضِ هَلا؛ فهو أحقُّ ابلقَضاءِ(2986
މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ އަރިހަށް މީހަކު ދިޔައެވެ. ފަހެ އެމީހާ، އެކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ.
2987
ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަގެ ދައްތަވަނީ ހައްޖެއްކުރުމަށް ނަދުރެއް ގަނެފަ އެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަނބުލޭގެ
ނިޔާވެއްޖެއެވެ. ފަހެ نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އެއްސެވިއެވެ. އެކަނބުލޭގެ މައްޗަށް ދަރަންޏެއް އޮތް ނަމަ ތިބާ
އެ ނުދައްކާނަން ހެއްޔެވެ! އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އާދޭހެވެ! ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. اެلهގ ދަރަނިތައް ދައްކާށެވެ.
ފަހެ هلاهއަށް ވަފާތެރިވުން މާ ހައްގުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ނިޔާވި މީހައަކީ ވާރިސެއްތޯ ނުވަތަ ނ ންތޯ ސުވާލެއްނުކުރައްވައެވެ. އެހެންކަމުން މައްޔިތާގެ ބަދަލުގައި
ހައްޖުކުރުމުގެ ހުއްދަ އާއްމުކުރެފެވިފައިވާކަން އެނގެއެވެ. އުސ ލީ ހަމައަކީ نيب އާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ
2988
ބަސްފުޅެއްގައި ތަފުސީލެއްނެތް ނަމަ އޭގެ ހުކުން އާއްމުވުމެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
2989
މައްޔިތާގެ ދަރަނި ދެއްކުމަކަށް ވާރިސެއްގެ އިޒުނައެއް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ. އަދި ސަދަގާތެއް ކުރުމަކަށް
2990
ވެސް ވާރިސެއްގެ އިޒުނައެއް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ. ހައްޖަކީ ދަރަންޏެކެވެ. ނުވަތަ ސަދަގަތެކެވެ.
އެހެންކަމުން ވާރިސެއްގެ އިޒުނައެއް ބޭނުމެއްނުވެއެވެ.
2986رواه البخاري (6699)
2987ނަދުރު ގަތުން އެއީ ސ.ގެ ބަހުރަވައެވެ. މާނައަކީ ނަދުރު ބުނުމެވެ.
2988((أضواء البيان)) للشنقيطي)323/4(.
2989((اجملموع)) للنووي)110/7(.
2990((كشاف القناع)) للبهويت)397/2(.
679

ތިންވަނަ ބައި : ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖު ކުރުން
ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖު ކުރުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބޭކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ދެ
ޤައުލަކަށް އިޚްތިލާފުވެފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖު ކުރުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބެނީ ހަމައެކަނި މަރުވެފައިވާ މީހާއާއި،
2991
ދިރިހުރި މީހުންގެ ތެރެއިން ކުޅަދާނަކަން ނެތް މީހުންގެ ފަރާތުންނެވެ. އެއީ ހަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އަދި އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެންމެ ސައްހަ ރިވާޔަތެވެ. ނަމވެސް އެބޭކަލުންގެ ނަޒަރުގައި މައްޔިތާ އެކަމަށް
ޝަ 2993 2992
ވަޞިއްޔަތްކޮށްފައިވުން ރުޠެވެ. އަދި އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ބާޒުގެ
2994
ފަތުވާއަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު
އެކެއް: ސުންނަތް:
ހ - عن عبد ه هلاه ب عباَ سٍ، أَنه قال:)كان الفضلُ بنُ عباَّ س رديفَ رَسولِ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلم، فجاءتحه امرأةٌ منِ خَثعَم
هن
تستفَتيه، فجعل الفَضلُينظُُر إليها وتنظُُر إليه، فجعل رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يصرِ فُ وَجهَ الفَضلِ إل الشِقِ اآل خَرِ،
قالت: اي رسولَ هِلا، إ نَّ فريضةَ هِلا على عبادِه يف الَْجِ، أدركََت أيب شيخًا كبرياً ال يستطيعُ أن يثبتَُ على الَّراحلةِ، أفأحُجُّ
عنه؟ قال: نعم، وذلك يف ح جةَِّ الوداعِ(2995 މާނައީ: އަބްދުهلا ބުނި އައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސ ލު اله ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ފަހަތްޕުޅުގައި
އަލްފަޟުލު ބުނި ޢައްބާސް ސަވާރުވެ އިންނެވިއެވެ. ފަހެ ޚަޘްޢަމު ގަބީލާގެ އަންހެނަކު ދީނީ ހުކުމެއް ހޯދުމަށް
އެދި އައެވެ. ފަހެ އަލްފަޟުލު އެ އަންހެނާއާއި ދިމާއަށް ބަލަން ފެށިއެވެ. އަދި އެ އަންހެނާ އޭނައަށް ބަލަން
2991 ينظر: ((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)146/3(.
2992 ((اجملموع)) للنووي)114/7(، ((هناية احملتاج)) للرملي)254/3(.
2993((املغين)) البن قدامة)224/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)296/3(.
2994 ((جمموع فتاوى ابن ابز)))405/16(.
2995رواه البخاري (1513)، ومسلم (1334) واللفظ له.
680

ފެށިއެވެ. އެހެންކަމުން ރަސ ލުاله ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ، އަލްފަޟުލްގެ މ ނު އަނެއް ފަރާތަށް
އަނބުރާލެއްވިއެވެ. އެކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަޅުންގެ މައްޗަށް
މާތްهلاههހައްޖުކުރުން ފަރުޟު ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނަގެ ބައްޕައަކީ މުސްކުޅިއެކެވެ. ސަވާރީއެއްގައި
އިށީނދެއިނުމުގެ ކުޅަދާނަކމެއް ނުވެއެވެ. ބަދަލުގައި ހައްޖު ކުރުން ހުއްދަ ހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އެ ހާދިސާ ހިނގީ ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ދުވަސްވަރުގައެވެ.
ށ - ع اب عباَ سٍ رهضي هلا عنهما:)أ نَّ امرأةً منِ جُهينةَ جاءت إل النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فقالت: إ نَّ أميِ ن ذَرحتَ أن
هن هن
تُُجَّ، فلم تُُ جَّ حىت ماتحت، أفأحُجُّ عنها؟ قال: نعم، حُجِ ي عنها، أرأيتِ لوكان على أمِكِ دَينٌأكنتِ قاضَِيتَه؟ اقضُوا هَلا؛
فاهُل أحقُّ ابلوفاءِ(2996 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޖުހައިނާ ޤަބީލާގެ އަންހެނަކު نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَمގެ އަރިހަށް އައެވެ.
ފަހެ އެކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަގެ މަންމަވަނީ ހައްޖެއް ކުރުމަށް
2997
ނަދުރެއްގަނެފަ އެވެ. ފަހެ ހައްޖު ނުވަނީސް އެ ކަމަނާ ވަނީ ނިޔާވެފައެވެ. ތިމަންނަ އެކަމަނާގެ ބަދަލުގައި
ހައްޖު ކުރަންވީހެއްޔެވެ؟ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އެކަމަނާގެ ބަދަލުގައި ކަނބުލޭގެ ހައްޖުކުރާށެވެ.
ތިބާގެ މަންމަގެ މައްޗަށް ދަރަންޏެއްވާނަމަ އެ ނުދައްކާ ހުންނާނަން ހެއްޔެވެ! اެلهގ ދަރަނިތައް ދައްކާށެވެ.
ފަހެ هلاهއަށް ވަފާތެރިވުން މާ ހައްގުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިސްވެދިޔަ ދެ ހަދީސުން ބަދަލުގައި ފަރުޟު ހައްޖުކުރުން ހުއްދަކަން ސާބިތުވެއެވެ. ފަރުޟު
2998
ހައްޖުގައި ބަދަލު ސައްހަކަން ސާބިތުވާތީ ނަފުލު ހައްޖުގައި ވެސް ބަދަލު ސައްހައެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
2996رواه مسلم (1852)
2997 ނަދުރުގަތުން ، އެއީ ސ . ގެ ބަހުރަވައެވެ. މާނައަކީ ނަދުރު ބުނުމެވެ.
2998 (جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))275/17(.
681

ހ - ފަރުޟު އަޅުކަންތަކުގައި ހުއްދަ ނުކުރެވޭ ކިތަންމެ ކަމެއް ނަފުލު އަޅުކަންތަކުގައި ހުއްދަކުރެވެއެވެ.
އެގޮތުން ބަލާއިރު ފަރުޟު އަޅުކަމެއްގައި ކަމެއް ހުއްދަ ކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެ ކަމެއް ނަފުލު އަޅުކަމެއްގައި
2999
ހުއްދަވުން އައުލާކަން މާބޮޑުވެގެންވެއެވެ.
ށ - ނަފުލު ހައްޖަކީ ލާޒިމުވެފައިވާ އަޅުކަމެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން ބަދަލުގައި އެހެން މީހަކަށް އެ އަޅުކަން
3000
އަދާކުރުމަކަށް ހުރަހެއްނުވެއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖު ކުރުމަށް ޝަރުޢީ ހުއްދަ ނުލިބެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބުގެ އެއް
3002 3001
ޤައުލެވެ. ނަމަވެސް ކޮށްފިނަމަ މަކުރ ހަކަމާއެކު ސައްހައެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ޤައުލެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ފަރުޟު ހައްޖުގައި ބަދަލު ހަމަޖެއްސުން ހުއްދަވަނީ
ޟުރ ރަތަކަށްޓަކައިއެވެ. އެފަދަ ބޭނުމެއް ނަފުލު ހައްޖެއްގައި ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ނަފުލު ހައްޖުގައި ބަދަލު
3003
ސައްހަ ނުވެއެވެ.
އިބުނު ޢުޘައިމީން ވިދާޅުވިއެވެ. އިމާމު އަޙުމަދުގެ ކިބައިން މިކަމުގައި ދެ ރިވާޔަތެއްވެއެވެ. އެއް
ރިވާޔަތުގައި ވިދާޅުވީ ހުއްދަކަމަށެވެ. އަނެއް ރިވާޔަތުގައި ވިދާޅުވީ ހުއްދަ ނ ންކަމަށެވެ. މިގޮތަށް
ހުއްދަކުރެއްވުމާއި ނުކުރެއްވުމުގައި ފަރަގެއްވެއެވެ. ހުއްދަކުރެއްވީ ފަރުޟު ހައްޖެވެ. އެއީ ކޮންމެހެންވެސް
އަދާކުރުން މަޖުބ ރު އަޅުކަމަކަށްވާތީއެވެ. ހުއްދަ ނ ންކަމަށް ވިދާޅުވީ ނަފުލު ހައްޖެވެ. އެއީ އޭގައި
މަޖުބ ރުކަމެއްނުވާތީއެވެ. އަދި ކިއެއްތަ! އާއްމުންގެ މީހުން ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖު ކުރާ އާދައަކީ ސަލަފުގެ
ބޭކަލުން ދަންނަ ކަމެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން ބަދަލުގައި ނަފުލު ހައްޖުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްނ ނެވެ. އެއީ
3004
ކުޅަދާނަކަން ހުރި މީހެއްގެ ކިބައިންވިޔަސް ނުވަތަ ކުޅަދާނަކަން ނެތް މީހެއްގެ ކިބައިންވިޔަސްމެއެވެ.
2999((املوسوعة الفقهية الكويتية)))77/17(
3000((املغين)) البن قدامة)224/3(
3001((مواهب اجلليل)) للحطاب)3/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))18/2(.
3002((اجملموع)) للنووي)114/7(.
3003((اجملموع)) للنووي)114/7(.
3004 ((جمموع فتاوى ورسائل العثيمني)))142/21(.
682

ހަތަރުވަނަ ބައި : ބަދަލުގައި ކުރާ ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ނެގުން
ބަދަލުގައި ކުރާ ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ނެގުމީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބު ގެ ރައުޔެވެ.
3005
ނަމަވެސް މަލިކީ މަޒުހަބުގައި އެކަން ހުއްދަވަނީ މަކުރ ހަކަމާއެކުގައެވެ. އަދި ބަދަލުގައި ކުރާ ހައްޖުތަކަށް
އުޖ ރަ ނެގުމީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގައި ހުއްދަކަމެކެވެ.3006 އަދި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔަކީ ބަދަލުގައި
3007
ކުރާ ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ނެގުން ހުއްދަކަމަށެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ع اب عب اَ سٍ رهضيهلاعنهما، عن النيّبصلَى هلاعليه وسلَم، أَنه قال: (إ نَّ أحَقَّ ما أخَ حذتَُ عليه أجراًكتابُ هِلا)3008މާނައީ:
هن هن ه
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސް، نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَمގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އެކަލޭގެފާނު ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އުޖ ރަ ލިބިގަންނަ އެންމެ ހައްގުކަން ބޮޑު އެއްޗަކީ اެلهގ
ފޮތުގެ މައްޗަށް ނަގާ ތަކެއްޗެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ޞަޙާބީބޭކަލުން ރުޤުޔާކުރުމުގެ މައްޗަށް އުޖ ރަ ނެންގެވިއެވެ. އަދި އެކަމުގެ ޚަބަރު ނަބީކަލޭގެފާނަށް
ދެއްވިއެވެ. އެހިނދު އެކަމަށް ހުއްދަދެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން ބަދަލުގައި ކުރުން ސައްހަ އަޅުކަންތަކަށް އުޖ ރަ
3009
ނެގުން ހުއްދަވުން މާ ބޮޑަށް ސައްހަވެގެންވެއެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ - މިސްކިތްތައް ބިނާކުރުމަށް އުޖ ރަ ނެގުން ހުއްދައެވެ. އެހެންކަމުން ހައްޖުގެ ބަގަލުގައި އުޖ ރަ ލިބިގަތުން
3005((مواهب اجلليل)) للحطاب)4/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))18/2(.
3006(اجملموع)) للنووي)139 ،120/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)257/4(.
3007((املغين)) البن قدامة)224/3(، ((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)18/26(.
3008رواه البخاري (5737)
3009((املغين)) البن قدامة)224/3(.
683

3010
ވެސް ހުއްދައެވެ.
ށ- ޒަމާނުއްސުރެން މީސްތަކުންގެ އާދައަކީ ބަދަލު ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ލިބިގަތުމެވެ. އެނ ން އެހެން ދެވަނަ
ރައުޔެއް އެކަމުގައި ނުވެއެވެ. އަދި ބަދަލު ހައްޖުތަކަށް އުޖ ރަ ނުލިބޭގޮތަކަށް ނިމިއްޖެ ނަމަ އެ ޚިދުމަތް
3011
ދޭނެ ބަޔަކު ނުތިބޭނެއެވެ. އެކަމުގެ ސަބަބުން އާއްމު މަސްލަތަހު ގެއްލިދާނެއެވެ.
ފަސްވަނަ ބައި : ބަދަލުގައި ހައްޖުކުރާ މީހާގެ ޝަރުޠުތައް
މިބައިގައި ހިމެނޭނީ ފަރުޟު ހައްޖު ކޮށްފައި ހުރުމުގެ ޝަރުޠާއި ބަދަލުގައި އަންހެނަކު ހަމަޖެއްސުމާގެ
ޝަރުޠެވެ.
ފަރުޟު ހައްޖު ކޮށްފައި ހުރުމުގެ ޝަރުޠު :
ބަދަލު ހަމަޖެއްސޭ މީހެއްގެ ޝަރުޠަކީ އެމީހަކު އަމިއްލައިން ފަޟުރު ހައްޖު އަދާކޮށްފައިހުރުމެވެ.
ޝާ 3013 3012
އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން
އިބުނު ޢައްބާސުއާއި އަލްއަވުޒާޢީއާއި އިސްޙާޤު ބުނި ރާހުވައިހިގެ ރައުޔެވެ.3014 އަދި ފަތުވާކޮމެޓީގެ ރައުޔަކީ
3015
ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ރިވާޔަތްތައް:
عن سعيد ه ب هن جبرٍي:)أ نَّ عبدَ هِلا بنَعباَّ س مرَّ به رَجلٌُيهُِ لُّ يقولُ: لََّبيكَ حَبجةَّعن شُحربمُةَ، قال: وماشُحربمُةُ؟ قال: رَجلٌُأوصى
3010((املغين)) البن قدامة)224/3(.
3011(جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)14/26(، ((الشرح املمتع)) البن عثيمني(/10)58 ،57.
3012((اجملموع)) للنووي)117/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)21 ،20/4(.
3013((املبدع شرح املقنع)) لربهان الدين ابن مفلح)43/3(، ((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)520/1(.
3014((احلاوي الكبري)) للماوردي)21/4(، ((اجملموع)) للنووي)118/7(.
3015((فتاوى اللجنة الدائمة- اجملموعة األوىل)))50/11(.
684

أن حَُيجَّ عنه، قال: أحَجَج تَ أنتَ؟ قال: ال، قال: فابدَأح أنتَ فحُجَّ عن نفَسِ كَ، مَّث حُجَّ عن شُحربمُةَ(3016 މާނައީ: މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ސަޢީދު ބުނި ޖުބައިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޢަބުދު اله ބުނި
ޢައްބާސުގެފާނު އިހުރާން ބަނދެމުންދިޔަ މީހެއްގެ ކާރިން ވަޑައިގަތެވެ. އެމީހަކު އެހިނދު ހައްޖަށް ނިޔަތްގަތީ
لََّبيكَ حَبجةَّعن شُحربمُةَ ދުލުން ކިޔަމުންނެވެ. (މާނައީ: ޝުބުރުމާގެ ފަރާތުން ހައްޖަކަށް އިހުރާން ބަންނަމެވެ.)
އެ ހިނދު (އިބުނު ޢައްބާސް) ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޝުބުރުމާއަކީ ކާކު ހެއްޔެވެ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އެއީ
ބަދަލުގައި ހައްޖެއް ކޮށްދިނުމަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްފައިވާ މީހެކެވެ. އެ ހިނދު (އިބުނު ޢައްބާސް)
ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިބާވަނީ އަމިއްލަ ފަރުޟު ހައްޖުކޮށްފަހެއްޔެވެ ؟ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. ނ ނެކެވެ. އެ
ހިނދު (އިބުނު ޢައްބާސް) ވިދާޅުވިއެވެ. ފުރަތަމައިން ތިބާ ފަރުޟު ހައްޖު ކުރާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު
ޝުބުރުމާގެ ފާރާތުން ހައްޖުކުރާށެވެ.
މައަސަލައެއް : ބަދަލުގައި އަންހެނަކު ހަމަޖެއްސުން
ބަދަލުގައި އަންހެނަކު ހަމަޖެއްސުން ހުއްދައެވެ. އެބަހީ، ހައްޖަށް މަންދ ބަކު ހަމަޖެއްސުމުގައި، އެ
މަންދ ބަކީ ފިރިހެނެއް ކަމުގައި ވިޔަސް އަދި އަންހެނެއް ކަމުގައި ވިޔަސް ސައްހަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
3018 3017 ޝާ 3020 3019
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބާއި އެ ހަތަރުމަޒުހަބުގެ
އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ. ބަދަލުގައި އަންހެނަކު ހަމަޖެއްސުން ހުއްދަކަމާމެދު ހަތަރު މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާޤު
އޮތްނަމަވެސް ބައެއް ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި އަންހެނަކު ފިރިހެނެއްގެ ބަދަލުގައި ހައްޖުގެ އަޅުކަން ކުރުން
3016 أخرجه الطحاوي يف ((مشكل اآلاثر)))381 /6(واللفظ له، وابن أيب عروبة يف املناسك)13(، وابن وهب يف ((املوطأ)))159(
صححه البيهقي يف ((معرفة السنن واآلاثر)))9196(، وقال شعيب األرنَؤوط يف ختريج ((مشكل اآلاثر)))381 /6(: رجاله ثقات رجال
الشيخني.
3017((الفتاوى اهلندية)))257 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)213/2(، ((النتف يف الفتاوى)) للسغدي)215/1(.
3018((مواهب اجلليل)) للحطاب)8/4(. وينظر: ((املدونة)) لسحنون)486/1(.
3019((األم)) للشافعي)135/2(وينظر: ((البيان)) للعمراين)52/4(.
3020((كشاف القناع)) للبهويت)397/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)226/3(.
685

3021
މަކުރ ހަވެހެންވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ހަނަފީ މަޒުހަބުގެ ބައެއް ބޭކަލުން ހިމެނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عبده هلاهب عباَ سٍ، أَنه قال:)كان الفضلُبنُعباَّ س رديفَ رَسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلم، فجاءتحه امرأةٌ منِ خَثعَم تستفَتيه،
هن
فجعل الفَضلُينظُُرإليها وتنظُُرإليه، فجعل رسولُ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يصرِ فُ وَجهَالفَضلِ إل الشِقِ اآل خَرِ، قالت: اي
رسولَهِلا، إ نَّ فريضةَهِلا على عبادِه يف الَْجِ، أدركََت أيب شيخًاكبرياً ال يستطيعُأن يثبتَُ على الَّراحلةِ، أفأحُجُّ عنه؟ قال:
نعم، وذلك يف ح جةَِّالوداعِ(3022 މާނައީ: އަބްދު هلا ބުނި އައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސ ލުاله ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ފަހަތްޕުޅުގައި އަލްފަޟުލު ބުނި
ޢައްބާސް ސަވާރުވެ އިންނެވިއެވެ. ފަހެ ޚަޘްޢަމު ގަބީލާގެ އަންހެނަކު ދީނީ ހުކުމެއް ހޯދުމަށް އެދި އައެވެ.
ފަހެ އަލްފަޟުލު އެ އަންހެނާއާއި ދިމާއަށް ބަލަން ފެށިއެވެ. އަދި އެ އަންހެނާ އޭނައަށް ބަލަން ފެށިއެވެ.
އެހެންކަމުން ރަސ ލު اله ޞައްލަاله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ، އަލްފަޟުލްގެ މ ނު އަނެއް ފަރާތަށް
އަނބުރާލެއްވިއެވެ. އެކަނބުލޭގެ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަޅުންގެ މައްޗަށް
މާތްهلاههހައްޖުކުރުން ފަރުޟު ކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނަގެ ބައްޕައަކީ މުސްކުޅިއެކެވެ. ސަވާރީއެއްގައި
އިށީނދެއިނުމުގެ ކުޅަދާނަކމެއް ނުވެއެވެ. ބަދަލުގައި ހައްޖު ކުރުން ހުއްދަ ހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. އާދޭހެވެ. އެ ހާދިސާ ހިނގީ ޙައްޖަތުލްވަދާޢުގެ ދުވަސްވަރުގައެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނު ބައްޠާލު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އަންހެނެއްގެ ފަރާތުން ހައްޖު ކުރާ ފިރިހެނަކާ
މެދު، ނުވަތަ ފިރިހެނެއްގެ ފަރާތުން ހައްޖުކުރާ އަންހެނަކާ މެދު، އަލްޙަސަން ބުނި ޞާލިޙު ފިޔަވައި،
3021 ينظر:((الفتاوى اهلندية)))257 /1(، ((بدائع الصنائع)) للكاساين)213/2(، ((النتف يف الفتاوى)) للسغدي)215 /1(.
3022رواه البخاري (1513)، ومسلم (1334) واللفظ له.
686

3023
ޚިޔާލުތަފާތުވުމެއްނެތެވެ.
ށ- އިބުނު މުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ
އަންހެނެއްގެ ފަރާތުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފިރިހެނަކު އަދާކުރުން، ނުވަތަ ފިރިހެނެއްގެ ފަރާތުން އަންހެނަކު
ހައްޖުގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އަލްޙަސަން ބިން ޞާލިޙް އެކަމަށް
3024
ނުރުހެއެވެ.
ނ- އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ އަންހެނެއްގެ
ފަރާތުން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ފިރިހެނަކު އަދާކުރުން، ނުވަތަ ފިރިހެނެއްގެ ފަރާތުން އަންހެނަކު ހައްޖުގެ އަޅުކަން
3025
އަދާކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެވެ. ނަމަވެސް އަލްޙަސަން ބިން ޞާލިޙު ފިޔަވައެވެ.
3023((شرح صحيح البخاري)))525/4(.
3024(اإلمجاع)) (ص:)60.
3025((شرح النووي على مسلم)))98/9(.
687

الباب السادس عشر: الفواتُ واإلحصارُ
ސޯޅަވަނަ ބާބު: ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ނުވަތަ މަނާކުރެވިގެން ހައްޖު ގެއްލުން
688

ސޯޅަވަނަ ބާބު : ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ނުވަތަ މަނާކުރެވިގެން ހައްޖު ގެއްލުން
މި ބާބުގައި ހިމެނޭނީ ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖު ގެއްލުމުގެ އަޙުކާމުތަކާއި މަނާކުރެވިގެން ހައްޖު
ގެއްލުމުގެ އަޙުކާމުތަކާއި ހައްޖު ހުއްޓުވުން ނިމުމަކަށް ދިއުމުން އިހުރާން މުހައިލާނެގޮތުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖު ގެއްލުން
މި ބައިގައި ހިމެނޭނީ ވަގުތު ފައިތުވުމުގެ ލަފުޒީ މާނާއި އޭގެ އިސްތިލާހީ މާނާއި ވަގުތު ފާއިތުވެގެން
ހައްޖު ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ ހުކުމާއި ވަގުތު ފާއިތުވެގެން އުމުރާ ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ ހުކުމާއި ވަގުތު ފާއިތުވުމުން
އިހުރާން ކަނޑައިލާނެ ގޮތާއި ވަގުތު ފާއިތުވުމުން އިހުރާން ކަނޑައިލުމާމެދު ޢިލްމުވެރީންގެ ރައުޔުތަކާއި
ވަގުތު ފާއިތުވެއްޖެ މީހާ ކުރުން ލާޒިމުވާ ކަންތައްތަކެވެ.
ތަމުހީދު:
ވަގުތު ފައިތުވުމުގެ ލަފުޒީ މާނަ :
ވަގުތު ފާއިތުވުމަށް އަރަބި ބަހުން ކިޔަނީ الفوات އެވެ. އެއީ، މީހެއްގެ ކިބައިން ކަމެއް ދ ވެގެން
3026
ދިއުމެވެ. ނުވަތަ އެކަމެއް ކުރުމަށް އޮންނަ ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ދިޔުމެވެ.
ވަގުތު ފައިތުވުމުގެ އިސްތިލާހީ މާނަ :
3027
އެއީ ކުރުމަށް ޝަރީޢަތުގައި ލާޒިމުކުރާ އަޅުކަމަކަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަގުތު ފާއިތުވެގެންދިއުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖު ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ފަތިސް ވުމުގެ ނިޔަލަށް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ގެއްލިއްޖެ މީހަކަށް އެ އަހަރުގެ
3028
ހައްޖުގެ އަޅުކަން ގެއްލުނީއެވެ.
3026((لسان العرب)) البن منظور)69،70 /2(، ((القاموس احمليط)) للفريوزآابدي)157 /1(، ((املصباح املنري)) للفيومي)482 /2(.
3027((موسوعة الفقه الكويتية)))211/32(.
3028((اجملموع)))285/8(. ((املغين)))454/3(.
689

ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عبدِ الَّرمح نِ ب نِ يَعحمَرَ الدِيليِ رضَِيَ هُلا عنه:)أ نَّ انساً منِ أهحلِ نَد أتَوحا رسولَ هِلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم وهو بعَرفَةَ،
فسألوه، فأمَرَ مناداًي فنادى: الْجُّ عََرفةُ، من جاء ليلةَ مَجح ع قبلَ طُلوعِ الفَجرِ؛ فقد أدركََ الَْجَّ(3029 މާނައީ:މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ޢަބުދުއްރަޙުމާނު ބުނި ޔަޢުމަރު އައްދީލިއްޔުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން
ނަޖުދުކަރައިގެ ބަޔަކު رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ގެ އަރިހަށް ދިޔައެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ
ޢަރަފާތުގެ ބިމުގައެވެ. ފަހެ އެ މީހުން (ހައްޖުގެ އަޅުކަމާމެދު) ސުވާލު ދެންނެވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު
ބޭކަލަކަށް އަމުރުކުރައްވައިގެން އިއުލާންކުރެވުނެވެ. "ހައްޖުގެ އަޅުކަން ލިބުންވަނީ ޢަރަފާތް ލިބުމުގައެވެ ".
މީހަކު ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ފަތިސް ވުމުގެ ނިޔަލަށް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްފި ނަމަ ފަހެ އެ މީހަކަށް ހައްޖު
ލިބުނީއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަރަފާތުގައި މަޑުކޮށްގެން ހުރުމަކީ
ވާޖިބެއްކަމަށާއި، އެބިމުގައި މަޑުކުރުން ގެއްލިއްޖެ މީހަކަށް ޙައްޖު ނުލިބޭނެކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ
ޤު 3031 3030 ޤު 3032
އިއްތިފާން އެއްބަސްވިއެވެ. އަދި އޭގެ އިތުރުން އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރުއާއި އިބުނު ދާމާއާއި
3033
އައްނަވަވީ ވެސް އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. އެބޭކަލުންގެ ވާހަކަވެސް ޖުމުލަގޮތެއްގައި ބިނާވެފައިވަނީ
ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުން ގެއްލިއްޖެ މީހަކަށް ޙައްޖު ނުލިބޭނެކަމަށެވެ.
3029 رواه أبو داود (1949)، والرتمذي (2975 ،889)، والنسائي (3044)، وابن ماجه (3015)، وأمحد (18796) قال الرتمذي: حسنٌ
صحيح، وصححه الطحاوي يف ((شرح معاين اآلاثر)))209/2(، واحتج به ابن حزم يف ((احمللى)))121/7(، وقال ابنعبدْهالرّبيف ((االستذكار))
ه
(638/3):)ال أشرف وال أحسنمن هذا(، وص حَحه النووي يف))اجملموع(((95/8)، وابن امللقن يف))البدر املنري(((230/6).
3030((اإلمجاع)) (ص:)57.
3031((التمهيد)))201/15(
3032((املغين)))454/3(.
3033((اجملموع)))285/8(.
690

ދެވަނަ ބަހުސް : ވަގުތު ފާއިތުވެގެން އުމުރާ ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
އުމުރާއަކީ ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ގެއްލޭނެ އެއްޗެއްކަމަށް ނުބެލެވެއެވެ. ސަބަބަކީ އަހަރުގެ ހުރިހާ ވަގުތަކީ
3035 3034 ޝާ އި3036
އޭގެ މ ސުން ކަމުގައި ވާތީއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާ
3037
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ގެއްލިއްޖެ މީހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެ ގޮތް
ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ހައްޖުގެ އަޅުކަން ގެއްލިއްޖެ މީހާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ ތަވާފު ކުރުމާއި،
ސަޢުޔު ކުރުމާއި، ބޯ ބެލުމެވެ. ނުވަތަ ބޯ ކުރުކުރުމެވެ. ފަހެ އެކަންތައް ކުރުމުން އިހުރާން
3039 3038 ޝާ 3040
ކަނޑައިލެވުނީއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
3041
މަޒުހަބާއި އެ ހަތަރު މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
އިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ޢުމަރުގެފާނާއި އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޛައިދު ބުނި ޘާބިތުއާއި އިބުނު
3042
ޢައްބާސުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ޢުމަރުގެފާނާއި އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޛައިދު ބުނި ޘާބިތުއާއި އިބުނު
3043
ޢައްބާސުއާއި އިބުނުއްޒުބައިރުއާއި މަރުވާނު ބުނިލްޙަކަމުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
3034((البحر الرائق)) البن جنيم)62/3(.
3035((مواهب اجلليل)) حلطاب)294/4(.
3036((اجملموع)) للنووي)288/8(
3037((املغين)) البن قدامة)455/3(.
3038((البحر الرائق)) البن جنيم)61/3(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)220 /2(.
3039((الشرح الكبري)) للدردير)96/2(.
3040((اجملموع)) للنووي)287/8(.
3041((كشاف القناع)) للبهويت)523/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)507/3(.
3042((اجملموع)))287/8(.
3043((املغين)))454/3(.
691

އެކެއް: ސުންނަތް:
ع اب عمر رهضي هلا عنهما أَنه قال:)مَن مل يدُرِحك عََرفةَ حىت طلَعَ الفحجرُ؛ فقد فاتَه الْجُّ، فليأتِ الَبيتَ فلحيطَُ حف به سبعاً،
هن هن
ولحيطََّّو حف بني ال صفَّا واملروِةسبعاً، مَّث لحيحلحقِ أو يقَصِرح إن شاء، وإنكان معه هديٌفلَحينححَرحه قبل أن حيلقَِ، فإذا فرغَ منِ طوافِه
وسَعحيِه فلَحيحلحقِأو يقصِرح، مث لَحريجِعح إل أهله، فإن أدركَه الْجُّ منِ قاب ل فلَيحُجَّ إن استطاعَ، ولُيهحدِ يف حَجِه، فإ حن مل يَِ حد هداًي
فلَيصُمح ثالثةَ أاَّيم يف الْجِ وسبعةً إذا رجَعَ إل أهلهِ(3044 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު)
ފަޖުރުލުމާ ހަމަޔަށް ޢަރަފާތް ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ އޭނާގެ ހައްޖު ފާއިތުކޮށްފިއެވެ. ފަހެ އެފަދަ މީހާ ގެ ފުޅަށް
ގޮސް ހަތް ފަހަރު ޠަވާފުކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި ޞަފާއާއި މަރުވާ ދެމެދު ހަތް ބުރުޖެހުން ހުއްޓެވެ. ދެން
އެމީހަކު ބޯ ބައިލާހުއްޓެވެ. ނުވަތަ ކުރުކުރާ ހުއްޓެވެ. ދެން އެނބުރި ރަށަށް ދިއުން ހުއްޓެވެ. ފަހެ ޖެހިގެން
އަންނަ އަހަރު ހައްޖު ލިބިފައި ކުޅަދާނަކަން ހުރެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހައްޖުކުރާށެވެ. އަދި އެ ހައްޖުގައި ހަދުޔު
ކަތިލާށެވެ. ފަހެ ކަތިލާނެ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ފަހެ ރޯދަ ހިފާށެވެ. އެއީ ހައްޖު މ ސުމުގައި ތިން
ރޯދައެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް ދެވުމުން ހަތް ރޯދައެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެނަށް ޞަޙާބީންގެ ބަސްފުޅެއް ލިބިފައިވެއެވެ.
3045
އަދި އެއާމެދު ޚިލާފުވާ ބޭކަލަކު ފެނިފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެއީ އިޖުމާޢުއެކެވެ.
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވުމުން އިހުރާން މޮހައިލުމުގެ ހުކުން
ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވުމުން އިހުރާން މޮހައިލުމުގެ ހުކުމާމެދު ދަންނަބެކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް
އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
3044رواه الشافعي يف ((األم)))416/3(، والبيهقي)10104(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))290/8(، وصححه موقوفاا ابن حجر يف
((الدراية)))47/2(
3045(املغين)))454/3(.
692

ފުރަތަމަ ޤައުލު: ޙައްޖު ފާއިތުވެއްޖެ މީހަކަށް އިޚްތިޔާރު ލިބިގެންވެއެވެ. ބޭނުންނަމަ ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރަށް
އެމީހަކަށް އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ހުރެވޭނެއެވެ. ނުވަތަ ބޭނުންނަމަ އިހުރާން މޮހައިލެވޭނެވެއެވެ. ނަމަވެސް
މޮޅުއިތުރުވެގެންވަނީ އިޙްރާން މޮހައިލުމެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި3046 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3047 ރައުޔެވެ.
ސަބަބަކީ އިހުރާން ބަނުމާއި ހައްޖުގެ އަޅުކަމާ ދެމެދު ވަގުތު ދެމިގެން ދިއުމަކީ އިހުރާން ފާސިދުވާކަމަކަށް
ނުވާތީއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: ޙައްޖު ފާއިތުވެއްޖެ ނަމަ އެ އިހުރާމުގައި ހުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ
މައްޗަށް ލާޒިމުވެގެންވަނީ އުމުރާއަކުން (އުމުރާއެއް އަދާކުރުމަށްފަހު) އިހުރާން މޮހައިލުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
މަޒުހަބާއި3048 ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ 3049 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ރިވާޔަތެއް
عهن اب هن عمررهضيهلاعنهما أَنه قال:)مَن مل يدُرِحك عََرفةَ حىت طلَعَالفحجرُ؛ فقد فاتَه الْجُّ، فليأتِ الَبيتَ فلحيطَُ حف به سبعاً،
ولحيطََّّو حف بني ال صفَّا واملروِةسبعاً، مَّث لحيحلحقِ أو يقَصِرح إن شاء، وإنكان معه هديٌفلَحينححَرحه قبل أن حيلقَِ، فإذافرغَ منِ طوافِه
وسَعحيِه فلَحيحلحقِأو يقصِرح، مث لَحريجِعحإل أهله، فإن أدركَه الْجُّ منِ قاب ل فلَيحُجَّ إن استطاعَ، ولُيهحدِ يف حَجِه، فإ حن مل يَِ حد هداًي
فلَيصُمح ثالثةَ أاَّيم يف الْجِوسبعةً إذا رجَعَإل أهلهِ(3050މާނައީ: މާތްاله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު)
ފަޖުރުލުމާ ހަމަޔަށް ޢަރަފާތް ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ އޭނާގެ ހައްޖު ފާއިތުކޮށްފިއެވެ. ފަހެ އެފަދަ މީހާ ގެ ފުޅަށް
ގޮސް ހަތް ފަހަރު ޠަވާފުކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި ޞަފާއާއި މަރުވާ ދެމެދު ހަތް ބުރުޖެހުން ހުއްޓެވެ. ދެން
އެމީހަކު ބޯ ބައިލާހުއްޓެވެ. ނުވަތަ ކުރުކުރާ ހުއްޓެވެ. ދެން އެނބުރި ރަށަށް ދިއުން ހުއްޓެވެ. ފަހެ ޖެހިގެން
3046((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبدهالرّب(401/1)، ((حاشية الدسوقي)))95/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)295/3(
ه
3047((اإلقناع)) للحجاوي)399 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)456/3(.
3048((البناية شرح اهلداية)) للعيين)458 /4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)220/2(.
3049((اجملموع)) للنووي)290/8(، وينظر: ((النجم الوهاج)) للدمريي)534/3(، ((حاشية اجلمل على شرح املنهج)))552/2(.
3050رواه الشافعي يف ((األم)))416/3(، والبيهقي)10104(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))290/8(، وصححه موقوفاا ابن حجر يف
((الدراية)))47/2(
693

އަންނަ އަހަރު ހައްޖު ލިބިފައި ކުޅަދާނަކަން ހުރެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހައްޖުކުރާށެވެ. އަދި އެ ހައްޖުގައި ހަދުޔު
ކަތިލާށެވެ. ފަހެ ކަތިލާނެ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ފަހެ ރޯދަ ހިފާށެވެ. އެއީ ހައްޖު މ ސުމުގައި ތިން
ރޯދައެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް ދެވުމުން ހަތް ރޯދައެވެ.
ފަސްވަނަ ބަހުސް : ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވެއްޖެ މީހާގެ މައްޗަށް ކުރުން ލާޒިމުވާ ކަންތައްތައް
މި ބަހުސުގައި އެކުލެވިގެންވާނީ ހައްޖުގެ ވަގުތު ފާއިތުވެއްޖެ މީހާގެ މައްޗަށް ކުރުން ލާޒިމުވާ
ކަންތައްތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ޤަޟާކުރުން
ދަނެއު، ޤަޟާކުރުމުގެ ލަފުޒީ މާނަތައް ގިނަވެގެންވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ކަމެއް އަލުން އިއާދަކުރުން،
ހުކުންކުރުން، ނިންމުން، ފަދަމާނަތައް ހިމެނެއެވެ. ނަމަވެސް ފިޤުހުގައި ޤަޟާކުރުމޭ ބުނެވިއްޖެ ނަމަ މުރާދަކީ
ފަރުޟު އަޅުކަމެއް ފާއިތުވުމުން އޭގެ ބަދަލުގައި އެއަޅުކަމެއް އިއާދަކުރުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ފަރުޟު ހައްޖު ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުން
ފަރުޟު ޙައްޖު ގެއްލިއްޖެ ނަމަ މީހަކު އެ ޙައްޖު ޤަޟާކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އަލްޖައްޞާޞު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ބަލިމަޑުކަމުގެ އުޒުރެއް އޮވެގެން ގެއްލިފައިވާ
ހައްޖު ޤަޟާކުރަން ޖެހޭނެ ކަމަށް ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން އެއްބަސްވެއެވެ. އެއީ އެކަން ގެއްލިގެން
ދިއުމަށް އޭނާއަށް ސައްހަ ސަބަބެއް އޮތްކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ބުއްދިއަށް ފެންނަ ހަމައެއް ނެތި ގަސްތުގައި
3051
އެކަން ގެއްލުނު ކަމުގައިވިޔަސް މެއެވެ.
ށ- އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ފެށުނުފަހުން ހައްޖު ގެއްލޭ މީހާ،
3051 (أحكام القرآن)))348/1(
694

އެއީ ފަރުޟު ޙައްޖަކަށްވީ ނަމަ އޭނާ އެކަން ޤަޟާކުރަންޖެހޭނެކަމާމެދު ޚިލާފެއްނުވެއެވެ. އެއީ އޭގެ އެއް
ރުކުން ގެއްލުމުގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ ވަގުތު ކަނޑައެޅުމުގައި އޮޅިގެން، ނުވަތަ ޖާހިލުކަމުން، ނުވަތަ ހަނދާން
3052
ނެތިގެން، ނުވަތަ ހައްޖު ދުވަސްވަރު އެކަން ބާތިލްވާ އަ މަލެއް ކުރުމުންކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ.
ނ- އިބުނު ނުޖައިމު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގެއްލިފައިވާ ހައްޖު ޤަޟާކުރުން
ވާޖިބުވުމާމެދު ޢިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއް ނެތެވެ. ދަލީލަކީ އިޖުމާޢުއެވެ. އެއީ ފަރުޟު ޙައްޖެއްކަމުގައި
ވިޔަސް، ނަދުރެއްކަމުގައި ވިޔަސް، ނުވަތަ ހިލޭސާބަހަށް ކުރި ޢަމަލެއްކަމުގައި ވިޔަސް މެއެވެ.3053
މައްސަލައެއް : ޤަޟާކުރެވޭ ހައްޖުގެ ހުކުން
ޤަޟާކުރެވޭ ހައްޖުގެ ހުކުމަކީ ސައްހަވުމެވެ. އަދި އެމީހެއްގެ މައްޗަށް އޮތް ފަރުޟު
ކެނޑިގެންދިއުމެވެ. އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގެއްލިފައިވާ ފަރުޟު ޙައްޖެއް
ޤަޟާކޮށްފި ނަމަ، ފަރުޟު ޙައްޖަކަށް ފުދެއެވެ. މިކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް އޮތްކަމަށް ތިމަންމެންނަކަށް
އެނގިފައެއްނުވެއެވެ. އެހެނީ ގެއްލިފައިވާ ޙައްޖު ޤަޟާކުރުމަކީ އެ ގެއްލުނު ހައްޖު އަދާކުރުމުގެ ބަދަލުގައި
3054
ކުރެވޭ ކަމަކަށްވާތީއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ނަފުލު ހައްޖު ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުން
ނަފުލު ހައްޖެއް ގެއްލިއްޖެ މީހާ ފަހެ އެ ހައްޖު ޤަޟާކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
3056 3055 ޝާ 3058 3057
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ނަމަވެސް
3052((بداية اجملتهد)))370/1(.
3053 ((البحر الرائق)))61/3(.
3054(املغين)))455/3(.
3055((البحر الرائق)) البن جنيم)61/3(، وينظر: ((النهر الفائق)) البن جنيم)160/2(.
3056((مواهب اجلليل)) حلطاب)301/4(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))96/2(.
3057((اجملموع)) للنووي)301/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)182/3(.
3058((املغين)) البن قدامة)455/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)47/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)524/2(.
695

އިމާމު އަޙުމަދުގެ ކިބައިން ރިވާޔަތެއް ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. އޭގައިވެއެވެ. "ގެއްލުނީ ނަފުލު ހައްޖެއް
ކަމުގައިވަނީ ނަމަ ޤަޟާކުރުމެއް ނުވެއެވެ. ފަރުޟެއް ނަމަ ޤަޟާކުރަންޖެހެއެވެ."3059
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (وَأَمُِّتوا ا لَْحجَّ وَالُحعمحرةََلََِِّّ)3060 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން لَّاއަށްޓަކައި حجއާއި عمرة ފުރިހަމައަށް އަދާކުރާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އާޔަތުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ހައްޖުގެ އަޅުކަމަށް ވަނުމަށްފަހު އެ ފުރިހަމަކުރަން ޖެހޭނެކަމަށެވެ. އެގޮތުން
ބަލާއިރު ފުރިހަމަނުކޮށް ހައްޖުގެ އަޅުކަމުން ނިކުމެއްޖެ ނަމަ ޤަޟާކުރުން ވާޖިބުވާނެއެވެ.3061
ށ - (مَُّث لَحيحقضُوا تَفَثَهُمح وَلُحيوفُوا نذُُورهَُمح وَلحيطَََّّوفُوا اِبلَحبيحتِ الَحعتيِ قِ)3062 މާނައީ: ދެން އެއުރެންގައިވާ ކުނި މިލަތައް،
އެއުރެން ފިލުވާހުށިކަމެވެ! އަދި އެއުރެންގެ ނަދުރުތައް ފުއްދުާހށިކަމެވެ! އަދި ޒަމާންވީ ގެފުޅުގައި އެއުރެން
طواف ކުރާހުށިކަމެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހައްޖު ވަނީ ފަރުޟު ކުރެވިފައެވެ. ދެން މީހަކު ހައްޖަށް އިހުރާން ބަނދެފި ނަމަ ފުރިހަމަކުރުން
ވާޖިބުވީއެވެ. އެއީ އަދާކުރުން ވާޖިބުވާ ނަދުރެއްފަދައިންނެވެ. ولْيوفوا نذورهمْ)އެއުރެންގެ ނަދުރުތައް
ފުއްދުާހށިކަމެވެ!(ގެ މުރާދުން އިޝާރާތްކުރެވެނީ އެކަމަށެވެ.3063
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
3059((املغين)) البن قدامة)455/3(، ((اإلنصاف)) للمرداوي)47/4(، ((كشاف القناع)) للبهويت)524/2(.
3060البقرة 196
3061(أحكام القرآن)) للجصاص)348/1(.
3062احلج 29
3063 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني 413/7(
696

3065 3064
އަލްމާވަރުދީއާއި އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢުއްޞަޙަބާ (ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢު) އެކަމަށް
ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ޢުމަރުގެފާނާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުންނާއި ޒައިދުއާއި އިބުނު ޢައްބާސްއާއި އަދި
3066
އިބުނުއްޒުބައިރުގެ ކިބައިންކަމަށެވެ.
ތިނެއް: ރިވާޔަތްތައް
ހ - އަލްއަސްވަދު ބުނި ޔަޒީދުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.)މީހަކު ޙައްޖުގެ އަޅުކަން ގެއްލިގެން
ދިޔައީމަ، ޢުމަރު ބުނި އަލްޚައްޠާބު އޭނާއަށް އަމުރު ކުރެއްވީ ޢުމުރާ ކުރުމަށްފަހު ޖެހިގެން އައި އަހަރު
3067
ޙައްޖު ކުރުމަށެވެ(.
ށ - ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އަލް އަސްވުދު (ބުނި ޔަޒީދު) ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ
ވިހި އަހަރު ވަންދެން އަރިހުގައި އުޅުނީމެވެ. ދެން ތިމަންނަ ޒައިދު ބުނި ޘާބިތުއާ އެކަމާ ބެހޭގޮތުން
ސުވާލުކުރީމެވެ ؟ އެކަލޭގެފާނު ވެސް ވިދާޅުވީ އުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިފަދައިންނެވެ. 3068
ނ - މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޢަބްދުاله ބުނި ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. " ފަތިހުގެ ކުރިން ޢަރަފާތަށް ނުފޯރައިފި ނަމަ ފަހެ އެމީހަކަށް ހައްޖުގެ އަޅުކަން ގެއްލިއްޖެއެވެ.
އެ ހިނދު އެ މީހެއްގެ ހުކުމަކީ ގެފުޅަށް އައިސް ހަތް ފަހަރު ޠަވާފުކޮށް، ޞަފާއާއި މަރުވާއާއި ދެމެދު ހަތް
ބުރުން ސަޢުޔުކޮށް، ދެން ބޯ ބޭލުމެވެ. ނުވަތަ ބޭނުންނަމަ އިސްތަށިގަނޑު ކުރުކޮށްލުމެވެ. އެހިނދު އެމީހެއްގެ
އަތުގައި ޤުރުބާނީ ޖަނަވާރެއް އޮވެއްޖެ ނަމަ ބޯ ބެލުމުގެ ނުވަތަ ކުރުކުރުމުގެ ކުރިން އެ ޖަނަވާރެއް
ކަތިލު ންހުއްޓެވެ. ފަހެ އެމީހެއްގެ ޠަވާފާއި، ސަޢުޔާއި، ބޯ ބެލުމާއި ނުވަތަ ކުރުކުރުން ނިމުމުން ދެން
އެނބުރި އަހުލުވެރީންގެ ގާތަށް ދާށެވެ. ދެން ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރު ހައްޖު މ ސުން ލިބިފައި އެކަމަށް
3064((احلاوي الكبري)) للماوردي)239/4(.
3065((املغين)) البن قدامة)455/3(،
3066((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)510/3(.
3067أخرجه ابن أيب شيبة يف ((املصنف)) ( )13864، وحممد بن احلسن الشيباين يف ((احلجة على أهل املدينة)))332/2(، والبيهقي
(10107). صحح إسناده النووي يف))اجملموع(((291/8)، واأللباين يف))إرواء الغليل(((346/4)
3068أخرجه البيهقي (10108) صحح إسناده األلباين يف))إرواء الغليل(((346/4)
697

ކުޅަދާނަވެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހައްޖުކުރާށެވެ. އަދި އެ ހައްޖުގައި ހަދުޔު ކަތިލާށެވެ. ފަހެ ކަތިލާނެ އެއްޗެއް
ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ރޯދަ ހިފާށެވެ. އެއީ ހައްޖު މ ސުމުގައި ތިން ރޯދައެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް ދެވުމުން ހަތް
3069
ރޯދައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިސްވެ ދިޔައީ އާއްމު ރިވާޔަތްތަކެވެ. އެ ރިވާޔަތްތަކުގެ ހުކުން ނަފުލު ހައްޖާއި ފަރުޟު ހައްޖުތަކަށް
3070
ހަމަހަމަވެގެންވެއެވެ.
ހަތަރެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހ- ޙައްޖުގެ އަޅުކަމަކީ އެއްފަހަރު ވެސް ފަށްޓައިފި ނަމަ އެ ނިންމުން ފަރުޟު ވެގެންދާ އަޅުކަމެކެވެ. އޭގެ
3071
މިސާލަކީ ނަދުރެއް ފަދައިންނެވެ. އެގޮތުން ހައްޖަކީ ނަފުލު އަޅުކަމާ ޚިލާފު އަޅުކަމެކެވެ.
ށ - ހައްޖު ގެއްލެނީ ދެ ކަމަކުންނެވެ. އެއީ އޭގެ ވަގުތު ފާއިތުވުމާއި ނުވަތަ އެއަޅުކަން ފާސިދުވުމުންނެވެ.
ފާސިދުވެގެން ގެއްލޭ ހައްޖު ޤަޟާކުރުން ލާޒިމުވާފަދައިން ވަގުތު ފާއިތުވެގެން ގެއްލޭ ހައްޖު ވެސް ޤަޟާކުރަން
3072
ލާޒިމުވާނެއެވެ.
ނ- ހައްޖުގެ ވަގުތަކީ ކަނޑައެޅިފައިވާ އެއްޗެކެވެ. އެ ވަގުތު ގެއްލިގެން ދިއުން ހިމެނެނީ އެ މީހެއްގެ
އިހުމާލުގެ މައްޗަށެވެ. އެހެންކަމުން ޤަޟާކުރުން ލާޒިމުވާނެއެވެ.3073
ދެވަނަ ކަފި: ހަދުޔަ ދިނުން
ހައްޖު ފާއިތުވެއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ހަދުޔު ދިނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި3074 ޝާފިޢީ
3069رواه الشافعي يف ((األم)))416/3(، والبيهقي)10104(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))290/8(، وصححه موقوفاا ابن حجر يف
((الدراية)))47/2(
3070((كشاف القناع)) للبهويت)524/2(.
3071((املغين)) البن قدامة)455/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)524/2(.
3072((احلاوي الكبري)) للماوردي(239/4)
3073((جمموع الفتاوى)) البن تيميةَ)229/26(.
3074((مواهب اجلليل)) حلطاب)301/4(.
698

މަޒުހަބާއި3075 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3076 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ރިވާޔަތްތައް
ހ - عهن اب هن عمررهضيهلاعنهما أَنه قال:)مَن مل يدُرِحك عََرفةَ حىت طلَعَالفحجرُ؛ فقد فاتَه الْجُّ، فليأتِ الَبيتَ فلحيطَُ حف به
سبعاً، ولحيطََّّو حف بني ال صفَّا واملروِةسبعاً، مَّث لحيحلحقِ أو يقَصِرح إن شاء، وإنكان معه هديٌفلَحينححَرحه قبل أن حيلقَِ، فإذا فرغَ منِ
طوافِه وسَعحيِه فلَحيحلحقِأو يقصِرح، مث لَحريجِعحإل أهله، فإن أدركَه الْجُّ منِ قاب ل فلَيحُجَّ إن استطاعَ، ولُيهحدِ يف حَجِه، فإ حن مل يَِ حد
هداًيفلَيصُمحثالثةَ أاَّيم يف الْجِوسبعةً إذا رجَعَإل أهلهِ(3077މާނައީ: މާތް اله އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި
އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. (ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު)
ފަޖުރުލުމާ ހަމަޔަށް ޢަރަފާތް ނުލިބިއްޖެ މީހާ ފަހެ އޭނާގެ ހައްޖު ފާއިތުކޮށްފިއެވެ. ފަހެ އެފަދަ މީހާ ގެ ފުޅަށް
ގޮސް ހަތް ފަހަރު ޠަވާފުކުރުން ހުއްޓެވެ. އަދި ޞަފާއާއި މަރުވާ ދެމެދު ހަތް ބުރުޖެހުން ހުއްޓެވެ. ދެން
އެމީހަކު ބޯ ބައިލާހުއްޓެވެ. ނުވަތަ ކުރުކުރާ ހުއްޓެވެ. ދެން އެނބުރި ރަށަށް ދިއުން އެންމެ ރަނގަޅެވެ.
ފަހެ ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރު ހައްޖު ލިބިފައި ކުޅަދާ ނަކަން ހުރެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހައްޖުކުރާށެވެ. އަދި އެ
ހައްޖުގައި ހަދުޔު ކަތިލާށެވެ. ފަހެ ކަތިލާނެ އެއްޗެއް ނުލިބިއްޖެ ނަމަ ފަހެ ރޯދަ ހިފާށެވެ. އެއީ ހައްޖު
މ ސުމުގައި ތިން ރޯދައެވެ. އަދި އެނބުރި ރަށަށް ދެވުމުން ހަތް ރޯދައާކު (ޖުމުލަ ދިހަ ރޯދަ) އެވެ.
ށ -قول عمرأليب أيوب رهضيهلاعنهما ل ماَ فاته احلجُّ:)اصنَعحما يصنَعُاملعتمرُِ، مَّث قد حلَلحتَ، فإذا أدركك الْ جَّ قاباًل فحُجَّ،
وأهحدِما تيسَّرَمنَِاهَلحد يِ(3078މާނައީ: އެއީ އަބ އައްޔ ބަށް ހައްޖު ފާއިތުވުމުން ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެވެ.
އޭގައިވެއެވެ.)ޢުމުރާ ކުރާ މީހާ ކަންތައް ކުރާފަދައިން ކުރާށެވެ. ދެން އިހުރާން ކަނޑައިލާށެވެ. ފަހެ
ޖެހިގެން އަންނަ އަހަރު ހައްޖު ލިބިފައި ކުޅަދާނަކަން ހުރެއްޖެ ނަމަ ފަހެ ހައްޖުކުރާށެވެ. އަދި އެ ހައްޖުގައި
3075((اجملموع)) للنووي)285/8(.
3076((كشاف القناع)) للبهويت)524/2(.
3077رواه الشافعي يف ((األم)))416/3(، والبيهقي)10104(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))290/8(، وصححه موقوفاا ابن حجر يف
((الدراية)))47/2(
3078أخرجه مالك (562/3)، والبيهقي(9909) صححه ابن امللقن يف))البدر املنري(((428/6)، وصحح إسناده النووي يف))اجملموع(((291/8).
699

ކުޅަދާނަކަން ހުރެއްޖެ ނަމަ ހަދުޔު ކަތިލާށެވެ.
ދެވަނަ ބައި : އިޙުޞާރުކުރެވިގެން (މަނާކުރެވިގެން) ހައްޖު ގެއްލުން
ތަމުހީދު :
3079
އެކެއް: އަރަބި ބަހުގައި އިޙުޞާރުކުރުމަކީ ކަމަކަށް މަނާކުރުމެވެ. ނުވަތަ ކަމެއް ވިޔަނުދީ ހިފެހެއްޓުމެވެ.
ދޭއް: އިޞްޠިލާހުގައި އިޙުޞާރުކުރުމަކީ އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކަށް އުމުރާ ނުވަތަ ހައްޖުގެ ރުކުންތައް
3080
ފުރިހަމަ ވިޔަނުދީ މަނާކުރުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ހައްޖު މަނާވެވޭ ގޮތްތައް
މި ބަހުސުގައި ހިމެނެނީ ދުޝްމިނުން ހައްޖު ހުއްޓުވުމާއި ބަލިއެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ އެހެން
ސަބަބަކާހުރެ ހައްޖު ހުއްޓުމުން އަންނަ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ދުޝްމިނުންގެ ވަށާލުމަކުން ހައްޖު ހުއްޓުވުން
ދުޝްމިނުން ހައްޖު ހުއްޓުވައިފި ނަމަ، އަދި ދެވަނަ ގޮތެއް ނުފެނިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ އިހުރާން
ކަނޑައިލުން ހުއްދަވުމެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَإِحن أُححصِرحتَحُ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ)3081 މާނައީ: ފަހެ، އެކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން
إحصارވެއްޖެނަމަ،)އެބަހީ: ދެކޮޅުވެރި ބަޔެއްގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެނ ން ކަމެއްގެ ސަބަބުން ނަމަވެސް،
حجވުމަށް ނުވަތަ عمرة ވުމަށް ދިޔުމުގެ މަގު ބަންދުވެއްޖެނަމަ(هَ دْىގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް
ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
3079 ((لسان العرب)) البن منظور)195 /4(.
3080 ((هناية احملتاج)) للرملي)362/3(.
3081البقرة: 196
700

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އިސްވެދިޔަ އާޔަތް ބާވައިލެއްވުނު ސަބަބަކީ، މުޝްރިކުން ރަސ ލާއާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށް
3082
ކަޢުބާއަށް ވަނުމަށް ހުރަސްއެޅުމެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހުދައިބިއްޔާގައި ރަސ ލާصلَى هلا علْ يه وسلَمއާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށް އުމުރާ ވިޔަނުދީ ވަށާލެވުނު
ه
އިރު، ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުތައް ކަތިލައި، އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނުކުތުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. (قوموا فانُروا، مث احلقوا) މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން ތެދުވާށެވެ. ފަހެ ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުތައް
3083
ކަތިލާށެވެ . ދެން ބޯ ބާލާހުއްޓެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ، މުޝްރިކުން
ނުވަތަ ޢަދާވާތްތެރިއަކު ވަށާލައި، ކަޢުބާއަށް ވާޞިލުވުމަށް ހުރަސްއަޅައި، ރައްކާތެރި މަގެއް ނުހޯދިއްޖެ ނަމަ،
3084
އެމީހަކަށް އިޙުރާމުން ނިކުތުމުގެ (އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ) ހުއްދަ ލިބިގެންވާކަމަށެވެ.
ށ - އިބުނު ތައިމިއްޔާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދުޝްމަނެއް ވަށާލެވިފައިވާ މީހަކަށް
3085
އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނިކުތުމުގެ ހުއްދަ ލިބިގެންވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ޖުޒައްޔު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަތްވަނައީ، އިޙުރާމްގެ ޙާލަތަށް ވަނުމަށްފަހު
ދުޝްމަނަކު ހުރަސްއަޅައިފި މީހަކަށް އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނުކުތުމަށް ހުއްދަ ލިބިގެނަވާކަމަށް ދަންނަބޭކަލުން
3086
އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
3082((أضواء البيان)) للشنقيطي)75/1(
3083رواه البخاري (2731) بلفظ:))قوموا فاحنروا، ثُ احلقوا((
3084(املغين)))326/3(.
3085((جمموع الفتاوى)))227/26(.
3086((القوانني الفقهية)))151 /1(.
701

ދެވަނަ ކަފި : ބަލިއެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ އެހެން ސަބަބަކާހުރެ ހައްޖު ހުއްޓުން
ބަލިއެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ އެހެން ސަބަބަކާހުރެ ހައްޖު ހުއްޓިއްޖެ ނަމަ ހުކުމަކީ އިހުރާން
3088 3087
ކަނޑައިލުން ހުއްދަވުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އަޙުމަދުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ. އަދި
އެއީ ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އިބުނު މަސްޢ ދުއާއި ޢަޠާއުއާއި އައްނަޚަޢީއާއި އައްޘައުރީއާއި އަދި އަބ
3091 3090 3089
ޘައުރުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނު ތައިމިއްޔާއާއި އިބުނުލްޤައްޔިމުގެ ރައުޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
އިބުނު ޙަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ޤިރާން ނުވަތަ ތަމައްޠުޢުގެ މަގުން ޙައްޖު އަދާކުރުމުގައި ވިޔަސް، އަދި
ދުޝްމަނެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ބައްޔެއް، އަނިޔާއެއް، މަގު އޮޅުމެއް، ހަނދު ބެލުމުގައި ގޯހެއް، ޖަލު
ހުކުމެއް، ނުވަތަ އެނ ންވެސް ކަމެއްގެ ސަބަބުން ވިޔަސް، ޙައްޖު ނުވަތަ ޢުމުރާ ފުރިހަމަކުރުމަށް
3092
ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އެވާހުށީ އެ އަޅުކަން އަދާކުރުމުގެ މަގު ބަންދުވެވުނީ ކަމަށެވެ.
އިބުނު ބާޒު ވިދާލުވިއެވެ. އިޙުޞާރުކުރެވިގެން (މަނާކުރެވިގެން) ހައްޖު ގެއްލުމުގައި ދުޝްމަނުންގެ
ސަބަބުން ނުވަތަ ދުޝްމަނުން ނ ން އެހެން ކަމެއްގެ ސަބަބުން، މިސާލަކަށް ބަލިމަޑުކަން ފަދަ ކަމެއްގެ
3093
ސަބަބުތައް ވެސް ހިމެނެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَإِحن أُححصِرحتَحُ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ)3094 މާނައީ: ފަހެ، އެކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން
إحصارވެއްޖެނަމަ،)އެބަހީ: ދެކޮޅުވެރި ބަޔެއްގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެނ ން ކަމެއްގެ ސަބަބުން ނަމަވެސް،
3087((البحر الرائق)) البن جنيم)58/3(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)175 /2(.
3088((اإلنصاف)) للمرداوي)52/4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)331/3(.
3089 ((املغين)))331/3(
3090((اإلنصاف)) للمرداوي)52/4(.
3091((حاشية ابن القّيهم على سنن أيب داود)))317/5(.
3092((احمللى)))203/7(.
3093((جمموع فتاوى ابن ابز)))7/18(.
3094البقرة: 196
702

حجވުމަށް ނުވަތަ عمرة ވުމަށް ދިޔުމުގެ މަގު ބަންދުވެއްޖެނަމަ(هَ دْىގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް
ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ލަފުޒު، إحصارވެއްޖެނަމަ (ވަށާލެވިއްޖެ ނަމަ) އަކީ އާންމު ލަފުޒެކެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ދުޝްމަނުންނާއި،
3095
ބަލިމަޑުކަމާއި، އެފަދަ އެންމެހާ ކަންކަން ހިމެނެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
عن عهكرمة قال: مسعْت احل جاَج بنعمْرٍو األنصار يَ، قال: قال رسو ل هلا صلَى هلاعليه وسلَم:))مَنحكُ سِرَأَوح عََرجَفقد حلََّ،
وعليه الَْجُّ منِ قاب ل ((قال عهكرمة: سألت ابن عباَ سٍ وأاب هريرة رهضي هلا عنهما عن ذلك، فقاال: صدق3096 މާނައީ:
ޢިކުރިމާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. احل جاَجبنعمْرٍو األنصار يَ ވިދާޅުވި އަޑު ތިމަންނަ އެހީމެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلاعلْ يهه وسلَمހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތަނެއް ބިދިއްޖެ ނަމަ ނުވަތަ ފަޔަށް ކޮރުވުމެއް
މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ ފަހެ އިހުރާން ކަނޑައިލާ ހުއްޓެވެ. އަދި އެ ޟިޙެއްގެ މައްޗަށް އޮތީ ޖެހިގެން އަންނަ
އަހަރު ހައްޖު ކުރުމެވެ.)ޢިކުރިމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަ އެކަމާ މެދު އިބުނު ޢައްބާސުއާއި އަބ ހުރައިރާގެ
އަރިހުގައި ސުވާލު ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ އެ ދެ ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ތެދުފުޅެކެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ބަލިމަޑުކަމެއް ކުރިމަތިވެއްޖެ މީހަކަށް ވެސް ދުޝްމަނުން ވަށާލި މީހާއަށް އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ހައްގު
3097
ލިބުނު ސަބަބު ހާސިލުވެގެންވެއެވެ.
3095((حتفة احملتاج يف شرح املنهاج وحواشي الشرواين والعبادي)))202/4(، ((جممع األهنر)) لشيخي زاده)452/1(
3096 أخرجه أبو داود (1862) واللفظ له، والرتمذي (940)، والنسائي(2861) صححه احلاكم يف))املستدرك(((1746) وقال: على شرط
البخاري، وابن العريب يف ((عارضة األحوذي)))347/2(، وابن دقيق العيد يف ((االقرتاح)))102(، وقال الرتمذي: حسن صحيح.
3097((املبسوط)) للسرخسي 193/4.
703

ދެވަނަ ބަހުސް : ހައްޖު އިޙުޞާރުކުރެވޭ (ހުރަސްއެޅެވޭ) ވައްތަރުތައް
މިބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހުރަސްއެޅުމާއި، ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް
ހުރަސްއެޅުމާއި، ހައްޖުގެ ވާޖިބަކަށް ހުރަސްއެޅުމާއި، އުމުރާއަށް ހުރަސްއެޅުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހުރަސްއެޅުން
ކަޢުބާއަށް ވަނުމަށް ހުރަސްނައަޅައި ނަމަވެސް ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ މީހެއްގެ
ހުކުމާމެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ތިން ޤައުލަކަށް އިޚުތިލާފުވެފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ކަޢުބާއަށް ހުރަސްއެޅުމަކާނުލައި ހަމައެކަނި ޢަރަފާތުގައި މަޑުކުރުމަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ
މީހާއަކީ ހައްޖު އިޙުޞާރުކުރެވުނު (ހުރަސްއެޅެވުނު) މީހެއްކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. (އެބަހީ، އެމީހެއްގެ
ޗަ 3099 3098
މައް ކަށް ލޭ ދިނުމެއްނުވެއެވެ.(އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި އަޙުމަދުގެ އެއް ރިވާޔަތެވެ. އެހެނީ އޭނާއަށް
ޠަވާފު ކުރެވިއްޖެ ނަމަ އެއާއެކު އިހުރާން ކަނަޑައިކުން ހުއްދަވެގެންވާތީއެވެ. އަދި އެފަދަ މީހަކަށް، ހައްޖު
ގެއްލިފައިވާ މީހަކު އަމަކުކުރަންޖެހޭފަދައިން، ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރެއް ކަތިލައިގެން އިޙްރާމުން ނުކުތުމުގެ
3100
ބޭނުމެއް ނެތެވެ .
ދެވަނަ ޤައުލު: އެފަދަ މީހާއަކީ ހައްޖު އިޙުޞާރުކުރެވުނު (ހުރަސްއެޅެވުނު) މީހެއްކަމުގައިބެލެވޭނެއެވެ.
ޗަ 3102 3101
(އެބަހީ، އެމީހެއްގެ މައް ށް ލޭ ދިނުންވެއެވެ.) އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އެހެނީ ހައްޖުގެ ހުރިހާ ރުކުންތަކުން އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ހުއްދަ ލިބިގެންވެއެވެ. އެގޮތުން ބަލާއިރު އެންމެ
3103
ރަކުނަކުން އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ހުއްދަ ލިބުން އައުލާކަން މާބޮޑެވެ.
3098((البحر الرائق)) البن جنيم)61/3(، ((اهلداية شرح البداية)) للمريغناين)182/1(، وينظر: ((جممع األهنر)) لشيخي زاده)454/1(.
3099((املغين)) البن قدامة)329/3(.
3100((جممع األهنر)) لشيخي زاده)454/1(.
3101((الشرح الكبري)) للدردير)95/2(، ((حاشية الدسوقي)))95/2(.
3102((احلاوي الكبري)) للماوردي)349/4(.
3103 ((املوسوعة الفقهية الكويتية)))200/2(.
704

ތިންވަނަ ޤައުލު: އެފަދަ މީހާ އުމުރާއެއް ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހު އިހުރާން ކަނޑައިލާނީއެވެ. އެ މިހެއްގެ
މައްޗަކަށް އިތުރު ހުކުމެއް ނެތެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3104 ރައުޔެވެ. އެހެނީ ހައްޖަށް ބަންނަ އިހުރާމުން
އުމުރާއަކަށް ނިންމައިލުމުގެ ޝަރުޢީ ހުއްދަ ލިބިފައިވާތީއެވެ.3105
ދެވަނަ ކަފި : ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ހުރަސްއެޅުން
ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ މީހެއްގެ ހުކުމާމެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީން ތިން ޤައުލަކަށް
އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެ އެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އެފަދަ މީހާއަކީ ހައްޖު އިޙުޞާރުކުރެވުނު (ހުރަސްއެޅެވުނު) މީހެއްކަމުގައިނުބެލެވޭނެއެވެ.
އެފަދަ މީހަކަށް އޮތީ ޤުރުބާނީގެ ދުވަހު ބޯ ބޭލުމަށްފަހު އިހުރާން ކަނޑައިލުމެވެ. އެހިނދުން އެމީހަކަށް
އަންހެނުން ފިޔަވައި ހުރިހާ ތަކެއްޗެއް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަންހެނުން ހުއްދަވާހުށީ އެޅުނު ހުރަސް ނިމި
ޟާ 3107 3106
ޠަވާފުލްއިފާ ނިމުމުންނެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عبده الَرمح هن ب هن يعمر رهضي هلا عنه، أ نَ رسو ل هلا صلَى هلا عليه وسلَم قال: (الْجُّ عََرفةُ)3108 މާނައީ "ހައްޖު ވަނީ
"
އަރަފާތް ލިބުމުގައެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: މުރާދަކީ ޢަރާފަތަކީ ހައްޖުގެ އަސާސީ ރުކުނެވެ. އެ ރުކުން ލިބިއްޖެ މީހެއްގެ ކިބައިން
3104((اإلنصاف)) للمرداوي)52/4(، ((اإلقناع)) للحجاوي)400/1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)329/3(.
3105 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)417/7(.
3106((البحر الرائق)) البن جنيم)60/3(، وينظر: ((فتح القدير)) البن اهلمام)134/3(.
3107((التاج واإلكليل)) للمواق(199/3)، ((حاشية الدسوقي على الشرح الكبري)) للدردير)95/2(.
3108أخرجه أبو داود (1949) ابختالف يسري، والرتمذي (889)، والنسائي (3044) واللفظ هلما وصححه ابن خزمية يف))صحيحهـ((
(440/4)، والطحاوي يف))شرح معاين اآلاثر(((209/2)، وابن حزم يف))اإلعراب عن احلرية وااللتباس(((605/2)، واحلاكم يف))املستدرك((
)3141(.
705

3109
ފަރުޟު ކެނޑިގެން ދިޔައީއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އެފަދަ މީހާއަކީ ހައްޖު އިޙުޞާރުކުރެވުނު (ހުރަސްއެޅެވުނު) މީހެއްކަމުގައިބެލެވޭނެއެވެ. އަދި
އެ ފަދަ މީހަކަށް އޮތީ އިހުރާން ކަނޑައިލައި ހަލާލުވެގަތުމެވެ. ނަމަވެސް އެމީހެއްގެ މައްޗަކަށް
ޤަޟާކުރުމެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެކެވެ.3110
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَإِحن أُححصِرحتَحُ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ)3111 މާނައީ: ފަހެ، އެކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން
إحصارވެއްޖެނަމަ،)އެބަހީ: ދެކޮޅުވެރި ބަޔެއްގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެނ ން ކަމެއްގެ ސަބަބުން ނަމަވެސް،
حجވުމަށް ނުވަތަ عمرة ވުމަށް ދިޔުމުގެ މަގު ބަންދުވެއްޖެނަމަ(هَ دْىގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް
ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އާޔަތުގެ އާއްމު މާނަ ދަލާލަތުކޮށްދެނީ އިޙުޞާރުވުމުގެ (ހުރަސްއެޅުމުގެ) މައްޗަށެވެ. އެއީ ޢަރަފާތުން
3112
ކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ގެފުޅުން ކަމުގައިވިޔަސް ހަމަހަމައެވެ.
ތިންވަނަ ޤައުލު: ޢަރަފާތް ނިންމައި ހިލަ އުކުމުގެ ކުރީގައި ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އޮތީ
އިހުރާން ކަނޑައިލައި ހަލާލުވެގަތުމެވެ. ނަމަވެސް ޖަމުރާއަށް ހިލަ އުކުމަށްފަހު ޠަވާފުލްއިފާޟާއަށް
ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އެމީހެއްގެ މައްޗަށް އިހުރާން ކަނޑައިލައި ހަލާލުވެގަތުމެއްނުވެއެވެ. ފުރުސަތު ލިބުމުން
3114 3113
ޠަވާފުލްއިފާޟާ ކުރުމުން އެމީހަކަށް ހައްޖު ލިބުނީއެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
3109((فتح القدير)) للكمال ابن اهلمام)134 /3(، ((الشرح الكبري)) للشيخ الدردير و((حاشية الدسوقي)))95/2(.
3110((مغين احملتاج)) للخطيب الشربيين)533 /1(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)349/4(.
3111البقرة: 196
3112((احلاوي الكبري)) للماوردي)349/4(.
3113((املغين)) البن قدامة)329/3(.
3114((اإلنصاف)) للمرداوي)50/4(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)329/3(.
706

ތިންވަނަ ކަފި : ހައްޖުގެ ވާޖިބަކަށް ހުރަސްއެޅުން
ހައްޖުގެ ވާޖިބަކަށް ހުރަސްއެޅުކަމުން އިހުރާން ކަނޑައިލާކަށެއް ނުޖެހެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
3116 3115 ޝާ 3118 3117
މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ އިއްތިފާގު ރައުޔެވެ.
ސަބަބަކީ ހައްޖުގެ ވާޖިބަކާނުލައި ވެސް ހައްޖު ސައްހަވާނެތީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : އުމުރާއަށް ހުރަސްއެޅުން
އުމުރާއަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އިހުރާން ކަނޑައިލުން ހުއްދައެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި3119 ޝާފިޢީ
މަޒުހަބާއި3120 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3121 ރައުޔެވެ. އަދި އިބުނުލްޤާސިމުއާއި އިބުނުލްމާޖުޝ ން ފަދަ ބައެއް
3122
މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (فَإِحن أُححصِرحتَحُ فَماَ اسحتَيحسَرَ منَِ ا حهَلحد يِ)3123 މާނައީ: ފަހެ، އެކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން
إحصارވެއްޖެނަމަ،)އެބަހީ: ދެކޮޅުވެރި ބަޔެއްގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެނ ން ކަމެއްގެ ސަބަބުން ނަމަވެސް،
حجވުމަށް ނުވަތަ عمرة ވުމަށް ދިޔުމުގެ މަގު ބަންދުވެއްޖެނަމަ(هَ دْىގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް
ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
إحصارވުމުގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވަނީ ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަމުރުފުޅަށް ފަހުގައެވެ. އެގޮތުން އެ ދެ އަޅުކަން
3115((حاشية بن عابدين)))593/2(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)60/3(.
3116((مواهب اجلليل)) حلطاب)297/4(.
3117((مغين احملتاج)) للشربيين)533/1(
3118((كشاف القناع)) للبهويت)528/2(.
3119((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)131 /3(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)177/2(.
3120((اجملموع)) للنووي)294/8(، ((فتح العزيز)) للرافعي)4 /8(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)344/4(.
3121((مطالب أويل النهى)) للرحيباين)455 /2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)328/3(.
3122ينظر ((مواهب اجلليل)) للحطاب)294/4(.
3123البقرة: 196
707

3124
ވެސް إحصار ވުމުގައި ހިމެނެއެވެ. އިސްވެދިޔަ އާޔަތް ބާވައިލެއްވުނު ސަބަބަކީ، މުޝްރިކުން ރަސ ލާއާއި
3125
އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށް ކަޢުބާއަށް ވަނުމަށް ހުރަސްއެޅުމެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހުދައިބިއްޔާގައި ރަސ ލާصلَى هلا علْ يه وسلَمއާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށް އުމުރާ ވިޔަނުދީ ވަށާލެވުނު
ه
އިރު، ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުތައް ކަތިލައި، އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނުކުތުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ.
ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. (قوموا فانُروا، مث احلقوا) މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން ތެދުވާށެވެ. ފަހެ ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުތައް
3126
ކަތިލާށެވެ . ދެން ބޯ ބާލާހުއްޓެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: ޙައްޖަށް ހުރަސްއެޅުމުން ޤުރުބާނީއެއް ދީގެން އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނުކުތުމަށް
މަޖުބ ރުވާ ސަބަބަކީ، އިހުރާން ކަނޑައިނުލައިފި ނަމަ ދިގުދެމިގެންދާ އިޙްރާމްގެ ޙާލަތުން ލިބޭ ގެއްލުމެވެ.
3127
އެގެއްލުން ޢުމުރާގައިވެސް އޮންނާނެއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ކުރީން އެޅުނު ހުރަސް ނިމުމަކަށް ގޮސްފި ނަމަ ހުކުން
ހައްޖަށް އެޅުނު ހުރަސް އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ކުރީން ނިމުމަކަށް ގޮސްފި ނަމަ އޮތީ އެ ހިސާބަކުން
ކުރިޔަށް ގެންގޮސް އަޅުކަން ފުރިހަމަ ކުރުމެވެ.
ދަލީލު: އަލްއިޖުމާޢު
ހ- އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
ކަޢުބާއަށް ވާސިލުވުމަށް މާޔ ސްވެއްޖެ މީހަކަށް އިހުރާމުގެ ހާލަތުން ނުކުތުމުގެ ހުއްދަ ލިބިގެންވެއެވެ.
ނަމަވެސް ހައްޖަށް އެޅުނު ހުރަސް އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ކުރީން ނިމުމަކަށް ހިގައްޖެ މީހާ ޙައްޖުގެ އަޅުކަން
3124((بدائع الصنائع)) للكاساين)177/2(.
3125((أضواء البيان)) للشنقيطي)75/1(
3126رواه البخاري (2731) بلفظ:))قوموا فاحنروا، ثُ احلقوا((
3127((بدائع الصنائع)) للكاساين)177/2(.
708

3128
ފުރިހަމަކުރަންޖެހޭނެއެވެ.
ށ- އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާއު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެންގެ ރައުޔަކީ ކަޢުބާއަށް ވާސިލުވުމަށް
މާޔ ސްވެއްޖެ މީހަކަށް އިހުރާމުގެ ހާލަތުން ނުކުތުމުގެ ހުއްދަ ލިބިގެންވާކަމަށެވެ. ނަމަވެސް
މުސްތަޙައްބުވެގެންވަނީ އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ދެމިހުރުމަށެވެ. އެއީ ހައްޖަށް އެޅުނު ހުރަސް ނިމުމަކަށް
ހިނގައިދާނެކަމުގެ އުއްމީދުގައެވެ. ފަހެ ހައްޖަށް އެޅުނު ހުރަސް ނިމުމަކަށް ހިގައްޖެ ނަމަ ޙައްޖުގެ އަޅުކަން
3129
ފުރިހަމަކުރަންޖެހޭނެކަމާމެދު ދަންނަބޭކަލުންގެ މެދުގައި ޚިލާފެއްނުވެއެވެ.
ތިންވަނަ ބައި : ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅުމުން ނުވަތަ ޝަރުޠާއެކު އިހުރާން ބަންނަ މިހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެގޮތް
ތަމުހީދެއްގެ އިތުރުން މިބައި އެކުލެވިގެންވާނީ ދެ މަބުހަސެއްގެ މައްޗަށެވެ. ފުރަތަމަ މަބުހަސުގައި
ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅިއްޖެ ނަމަ އިހުރާން މުހައިލާނެގޮތެވެ. އަދި ދެވަނަ މަބުހަސުގައި ހައްޖު ހުއްޓިދާނެކަމުގެ
ޝަރުޠާއެކު އިހުރާން ބަންނަ މިހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެގޮތެވެ.
ތަމުހީދު : ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅުމުން އިހުރާން މޮހައިލުމުގެ ޙިކުމަތް
ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅުމުން އިހުރާން މޮހައިލުމުގެ ޙިކުމަތް ބހިނަވެފައިވަނީ ދަތިތަކާއި އުނދަގުން
ސަލާމަތް ކުރުމަށެވެ.
އިމާމު ޝާފިޢީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޙައްޖާއި ޢުމުރާ ފުރިހަމަކުރުން މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟު
ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ޙައްޖުގެ އަޅުކަން ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ހުރަސްއެޅިފައިވާ މީހުންނަށް އިޙުރާމުގެ ޙާލަތު
3130
ދ ކޮށްލުމަކީ ލުޔެއް ކަމުގައި ހައްދަވާފައިވެއެވެ.
އަލްކާސާނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ހައްޖު ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ހުރަސްއެޅޭ މީހާ އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނުކުމެގެން
3128((اإلمجاع)) (ص:)59.
3129((املغين)) 329/3(
3130ينظر: ((فتح الباري)) البن حجر)3/4(.
709

ދާންޖެހެނީ އެޅުނު ހުރަސް ދުރުކުރުމުގެ ކުޅަދާނަކަން އެމީހާއަށް ލިބިފައިނުވާތީއާއި އަދި ހަމައެހެންމެ
އެމީހާއަށް އިޙުރާމުގެ ވާޖިބު ކުރިއަށް ގެންދިއުމުގެ ކުޅަދާނަކަމެއް ވެސް ލިބިފައިނުވާތީއެވެ. އިޙުރާމުގެ
ޙާލަތުން ނުކުތުމުގެ ހުއްދަ ނުލިބުނު ނަމަ އޭނާ އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ދެމިހުންނަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެކަމުގެ
ސަބަބުން އޭނާއަށް ގެއްލުމާއި ދަތިކަން ކުރިމަތިވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ގެއްލުމާއި ދަތިކަމުން
3131
ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުން ނުކުމެގެން ދިއުމުގެ ބޭނުންތެރިކަން އުފެދެއެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް : ހައްޖަށް ހުރަސް އެޅިއްޖެ ނަމަ އިހުރާން މުހައިލާނެގޮތް
މިބަހުސިގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާން މޮހައިލުމަށް ނިޔަތްގަތުމައީ ހަދުޔުތައް ކަތިލުމާއި ބޯ ބޭލުން ނުވަތަ
ކުރުކުރުމުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : އިހުރާން މޮހައިލުމަށް ނިޔަތްގަތުން
ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރު ކަތިލާއިރު އިހުރާން މޮހައިލުމަށް ނިޔަތްގަތުން ލާޒިމުވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ
3133 3132
މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
އެކެއް: ހަދީސް: (إنََّّا األعما لُ ابلنيِاَّتِ، وإنََّّا لِكُلِ امحرِ ئ ما نوى) 3134 މާނައީ: ހަމަކަށަވަރުން އަމަލުތައް ވަނީ
ނިޔަތުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި އަމަލުތަކުގެ ޖަޒާ ލިބުންވަނީ އެ މީހެއްގެ ނިޔަތާ އެއްގޮތަކަށެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް: އަޅުކަމެއް ފުރިހަމަ ކުރުމުގެ ކުރިން އެ އަޅުކަމުން ނިކުމެގެން ދާން ބޭނުންވެއްޖެ
ނަމަ ނިޔަތަކަށް ބޭނުންވެއެވެ. ހަމައެކަނި ކަތިލުމަކުން ނުފުދެއެވެ. ސަބަބަކީ ކަތިލުމަކީ ހުއްދަ އެތަކެއް
3131((بدائع الصنائع)))177/2(.
3132((اجملموع)) للنووي)304/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)534/1(.
3133((اإلقناع)) للحجاوي)307/1(، ((كشاف القناع)) للبهويت)455/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)330/3(.
3134 رواه البخاري (1) واللفظ له، ومسلم) (1907.
710

3135
އަޅުކަމެއް ޝާމިލުވާކަމެކެވެ. ކޮން އަޅުކަމެއްތޯ ކަނޑައެޅޭނީ ހަމައެކަނި އެމީހެއްގެ ނިޔަތުންނެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ހައްޖަށް ހުރަސްއެޅުނު މީހާ ހަދުޔު ކަތިލުމުގެ ހުކުން
މި ކަފީގައި ހިމެނޭނީ ހަދުޔުތައް ކަތިލާނެތަނާއި ވަގުތާއި ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހާގެ
ހުކުމާއި ޤިރާނުގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ކަތިލަންޖެހޭ ހަދުޔުގެ އަޙުކާމުތަކެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ހައްޖަށް ހުރަސްއެޅުނު މީހާ ހަދުޔު ކަތިލާނެ ތަނާއި ވަގުތު
ހައްޖަށް ހުރަސްއެޅުނު މީހާ ހަދުޔު ކަތިލާނީ އޭނާއަށް ހުރަސްއެޅުނު ތަނެއްގައެވެ. އަދި ވަގުތަކީ
އޭނާ ހުއްޓުވި ވަގުތެވެ. އެއީ ޙަރަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ ހަރަމުން ބޭރުގައި ވިޔަސް މެއެވެ. އެއީ މާލިކީ
3138 3137 3136
މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އަލްބަޣަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ޤުރުބާންކުރާ ހުރިހާ ޖަނަވާރުތައް ކަތިލަންވާނީ މުޤައްދަސް ސަރަޙައްދުތަކުގެ
ތެރޭގައިއެވެ. ނަމަވެސް ޙައްޖަށް ހުރަސްއެޅިފައިވާ މީހެއްގެ ޤުރުބާނީ ޖަނަވާރު ފިޔަވައިއެވެ. އެފަދަ މީހެއްގެ
ޤުރުބަނީގެ ކަތިލުން ހިނގުން އޮތީ އެކަން ހުއްޓުވާ ކޮންމެ ތަނެއްގައި ކަމަށް ގިނަ ޢިލްމުވެރިން
3139
ވިދާޅުވެއެވެ.
ވަށާލެވުނު ތަނެއްގައި ޖަނަވާރު ޤުރުބާން ކުރަންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު:
ހ - نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه وسلَم އަށް އުމުރާ ވިޔަނުދީ ހުރަސް އެޅުމުން ހަދުޔުތައް ކަތިލެއްވެވީ ޙުދައިބިއްޔާގެ
3140
ބިމުގައިއެވެ. އެއީ ހަރަމުން ބޭރުގައިވާ ސަރަހައްދެކެވެ.
ށ- ހަދުޔު ކަތިލަންޖެހޭ ބިމަށް ވާސިލުވުމަށް އުޒުރުވެރި ވުމުން ދެންއޮތް ހައްލަކީ ހުރަސްއެޅުނު ތަނެއްގައި
3135((املغين)) البن قدامة)330/3(.
3136((مواهب اجلليل)) حلطاب)294/4(، وينظر: ((التمهيد)) البن عبدهالرّب(195/15).
ه
3137((اجملموع)) للنووي)299 -298 ،303/8(.
3138((اإلقناع)))372/1(، ((املبدع)) البن مفلح)122 /3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)327/3(.
3139((شرح السنة)))285/7(.
3140 رواه البخاري (2731)
711

3141
އެތަކެތި ކަތިލުމެވެ.
ނ - ވަށައިލެވުނު މީހާއަށް އިހުރާން ކަނޑައިލުން އޮތީ ހުރަސްއެޅުނު ބިމުގައިކަމަށްވާތީވެ ހަދުޔުތައް ކަތިލުން
3142
ވެސް އޮ ހަމައެބިމުގައިއެވެ.
ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އެވަގުތުގައި ޖަނަވާރު ޤުރުބާން ކުރަންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު:
ޤުރުއާން: (فَإِحن أُححصِرحتَحُ فَماَ اسحتَيحسَرَمنَِا حهَلحد يِ)3143މާނައީ: ފަހެ، އެކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން إحصارވެއްޖެނަމަ،
)އެބަހީ: ދެކޮޅުވެރި ބަޔެއްގެ ސަބަބުން، ނުވަތަ އެނ ން ކަމެއްގެ ސަބަބުން ނަމަވެސް، حج ވުމަށް ނުވަތަ
عمرةވުމަށް ދިޔުމުގެ މަގު ބަންދުވެއްޖެނަމަ(هَ دْىގެތެރެއިން ތަނަވަސްވެ ލިބުނު އެއްޗެއް ކަތިލުން ހުށްޓެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ޤުރުބާނީގެ ވާހަކަ އައިސްފައިވަނީ އާއްމު ލަފުޒަކުންނެވެ. ވަކި ވަގުތެއް ކަނޑައެޅިފައިނުވުމުން އެކަންކުރުމުގެ
3144
ވަގުތަކީ ވަށާލެވުނު ވަގުތެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހާގެ ހުކުން
ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހާގެ ހުކުމާމެދު ދަންނަބޭކަލުން އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހަކަށް އިހުރާން މޮހައިލުމަކަށް ދިހަ ދުވަހު ރޯދަ ހިފާކަށެއް
ނުޖެހޭނެއެވެ. އެ މީހަކަށް ޤުރުބާނީ އުވާލުމުގެ ހައްގު ލިބިގެންވެއެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ3145 އެއް
3146
ގައުލެވެ. އަދި އެއީ އިބުނު ޢުޘައިމީންގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހުންނަށް ޤުރުބާނީކުރުމަށް نيبއާ صلَىهلاعلْ يههوسلَم އަމުރުކުރެއްވިކަމެއް
3141((املغين)) البن قدامة)328/3(.
3142((املبدع)) البن مفلح)122/3(.
3143البقرة: 196
3144((تبيني احلقائق)) للزيلعي)79/2(، ((أحكام القرآن للجصاص)))342 /1(.
3145((اجملموع)) للنووي)299/8(.
3146((الشرح املمتع)) البن عثيمني)184/7(.
712

3147
އެނގޭކަށެއްނެތެވެ. އެހެންކަމުން އަސްލަކީ ޒިންމާއިން ބަރީއަވުމެވެ. (އެބަހީ ކުށެއް ނެތުމެވެ.)
ދެވަނަ ޤައުލު: ހަދުޔު ކަތިލުމަށް ނުކުޅެދިއްޖެ މީހަކަށް އިހުރާން މޮހައިލެވޭނީ ދިހަ ދުވަހު ރޯދަ
3148
ހިފުމަށްފަހުގައެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި މާލިކީ މަޒުހަބުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން
އަޝްހަބުގެ ރައުޔެވެ.3149 އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ އެއް ރައުޔެވެ.3150 އަދި އިބުނު ބާޒުގެ ރައުޔަކީ ވެސް
3151
އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
ހ- ހަދުޔު ކަތިލުމަކީ ތަމައްތުޢުގެ މަގުން އިހުރާން ބަންނަ މީހެއްގެ މައްޗަށް ވާޖިބެކެވެ. ހަދުޔު ހުރި
މީހަކަށް އިހުރާން މޮހައިލެވޭނީ ހަދުޔުކަތިލުމަށްފަހުގައި ކަމަށްވާތީ ހަދުޔުގެ ބަދަލުގައި ރޯދަ ހިފުން ވާޖިބުވެއްޖެ
3152
މީހަކަށް ވެސް އިހުރާން މޮހައިލެވޭނީ ރޯދަހިފައި ނިންމުމަށް ފަހުގައެވެ.
ތިންވަނަ އަކުރު : ޤިރާނުގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ކަތިލަންޖެހޭ ހަދުޔުގެ އަދަދު
ހައްޖު ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ހުރަސްއެޅޭ ހިނދު ޤިރާނުގެ މަގުން އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ކަތިލަންޖެހޭ
ހަދުޔުގެ އަދަދާމެދު ފިޤުހު ޢިލްމުވެރީންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފުވެފައިވެއެވެ.
ޝާ 3154 3153
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ކަތިލަންޖެހޭނީ އެންމެ ހަދުޔަކެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ
ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ އޭނާ ބަނދެފައި ހުރީ އެންމެ އިހުރާމަކަށްވާތީއެވެ. އަދި ޢުމުރާއަށް ބަނދެވޭ އިޙުރާމުގައި
3155
ޙައްޖު ހިމެނޭތީއެވެ. އެގޮތުން އޭނާއަށް އެންމެ ޤުރުބާނީއެއް ފުދޭތީއެވެ.
3147 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)184/7(.
3148((كشاف القناع)) للبهويت)455/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)330/3(.
3149((الذخرية)) للقرايف)189/3(.
3150((اجملموع)) للنووي)299/8(.
3151((جمموع فتاوى ابن ابز)))7/18(.
3152((املغين)) البن قدامة)330/3(.
3153((مغين احملتاج)) للشربيين)534/1(.
3154((اإلقناع)) للحجاوي)399/1(
3155((بدائع الصنائع)) للكاساين)179/2(.
713

3156
ފުރަތަމަ ޤައުލު: ކަތިލަންޖެހޭނީ ދެ ހަދުޔެވެ. އެއީ ޙަނފީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. ސަބަބަކީ އަސްލަށް
3157
ބަލާއިރު އޭނާ ބަނދެފައިވަނީ ދެ އިހުރާމެވެ. އެއީ އުމުރާގެ އިހުރާމާއި ހައްޖުގެ އިހުރާމެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ބޯ ބޭލުން ނުވަތަ ކުރުކުރުމުގެ ހުކުން
ބޯ ބޭލުން ނުވަތަ ބޯ ކުރުކުރުމަކީ އިޙުރާމްގެ ޙާލަތުން ނުކުތުމަށް ޙައްޖު ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ހުރަސްއެޅި
މީހާއަށް ވާޖިބު ކަމެކެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ3158 މަޝްހ ރު ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3159
3161 3160
އެއް ޤައުލެވެ. އަދި އެއީ އިމާމު މާލިކުގެ ޤައުލެވެ. އަދި އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބުން އިމާމު އަބ ޔ ސުފުގެ
ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ހުދައިބިއްޔާ އަހަރުގައި މުޝްރިކުންގެ ފަރާތުން އުމުރާއަށް ހުރަސްއެޅުމުން އެކަލޭގެފާނު
3162
ބޯ ބޭލެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުންގެ މިތުރުންނަށް ބޯ ބޭލުމަށް އަމުރު ކުރެއްވިއެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސް: ހައްޖު ހުއްޓިދާނެކަމުގެ ޝަރުޠާއެކު އިހުރާން ބަންނަ މިހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެގޮތް
މި ބަހުސުގައި އެކުލިވެގެންވާނީ ޝަރުޠާއެކު އިހުރާންބަންނަ މީހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެގޮތާއި
މަނާކަންތައް ކުރެވިފައިވާ މީހާ އިހުރާން މޮހައިލާނެގޮތާއި ހައްޖު ހުއްޓުވިއްޖެ މީހާ ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުމާއި
ހައްޖު ހުއްޓުވިއްޖެ މީހާގެ ފަރުޟު ހައްޖުގެ ހުކުމެވެ.
3156 ((البناية شرح اهلداية)) للعيين)437 /4(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)179/2(.
3157((بدائع الصنائع)) للكاساين)179/2(
3158((اجملموع)) للنووي)286/8(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)534/1(.
3159((كشاف القناع)) للبهويت)526/2(، ((املغين)) البن قدامة)330/3(.
3160((املدونة)) لسحنون)398/1(، ((االستذكار)) البن عبدهالرّب(313/4).
ه
3161((شرح خمتصر الطحاوي)))578-577/2(.
3162رواه البخاري (2731) و)2732(.
714

ފުރަތަމަ ކަފި : ޝަރުޠާއެކު އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާގެ ހުކުން
ހުރަހެއް މެދުވެރިވާހިނދު އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ޝަރުޠާއެކު ހައްޖަކަށް ނުވަތަ އުމުރާއަކަށް
އިހުރާން ބަނދެފައިވާ ފަރާތަކަށް ހުރަސްއެޅިގެން އިހުރާން ކަނޑައިލާނހިނދު އެއްވެސް އިތުރު ކަމެއް
އެމީހެއްގެ މައްޗަކަށް ލާޒިމެއްނުވެއެވެ. އެއީ ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3163 ރައުޔެވެ. އަދި ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ3164
މަޝްހ ރު ރައުޔެވެ.
އިބުނު ބާޒު ފަތުވާދެއްވިއެވެ. ހުރަހެއް މެދުވެރިވާހިނދު އިހުރާން ކަނޑައިލުމުގެ ޝަރުޠުކޮށް
"ތިމަންނައަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އެތަނަކީ ތިމަންނަ އިހުރާން ދ ކޮށްލާނެތަންކަމަށް ބުނެ" ހައްޖަކަށް ނުވަތަ
އުމުރާއަކަށް އިހުރާން ބަނދެފައިވާ ފަރާތަކަށް ހުރަސްއެޅިގެން އިހުރާން ކަނޑައިލާނހިނދު އެއްވެސް އިތުރު
ޗަ 3166 3165
ކަމެއް އެމީހެއްގެ މައް ކަށް ލާޒިމެއްނުވެއެވެ. އަދި އިބުނު ޢުޘައިމީން ފަތުވާއަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عائشةَ رضَِيَهُلا عنها قالت:)دخل النبُّ صلَّى هُلا عليه وسلَّم على ضُباعةَ بنتِ الُّزب رِي، فقالت: اي رسولَ هِلا، إيِنأريدُ
الَْجَّ،وأان شاكيةٌ، فقال النبُّ صلَّى هُلاعليهوسلَّم: حُجِ ي،واشتََِطي أ نَّ حَملَيِ حيث حَبسحتَين(3167މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި
ޢާއިޝަތުފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ضُباعةَ بنتِ الُّزب رِي ގެ ގާތަށް نيبއާ صلَى هلا
علْ يهه وسلَم ވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެ ކަމަނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ اެلهގ ރަސ ލާއެވެ. ތިމަންނަ ހައްޖުކުރަން
ބޭނުންވެއެވެ. ނަމަވެސް (ބަލިމަޑުކަމެއްގެ ޝައްކުއެބަވެއެވެ.) ފަހެ نيبއާ صلَىهلاعلْ يههوسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ.
ހައްޖު ފަށައިގަންނާށެވެ. އަދި (އިހުރާން ބަންނަހިނދު) "ތިމަންނައަށް ހުރަސްއެޅިއްޖެ ނަމަ އެތަނަކީ ތިމަންނަ
3163اإلنصاف للمرداوي (307 /3)، وينظر:))املغين((البن قدامة (265/3).
3164(اجملموع)) للنووي)310/8(
3165((جمموع فتاوى ابن ابز)))10/18(.
3166((الشرح املمتع)))73/7(.
3167رواه البخاري (5089)، ومسلم (1207) واللفظ له.
715

އިހުރާން ދ ކޮށްލާނެތަންކަމަށް ބުނެ" ޝަރުޠުކުރާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ދެ ކަމަކަށް ހަދީސު ދަލާލަތުކޮށްދެއެވެ. އެއްކަމަކީ ހުރަހެއް މެދުވެރިވެއްޖެ ނަމަ އިހުރާން ދ ކޮށްލުމުގެ
ހުއްދަ ލިބުމެވެ. އަނެއްކަމަކީ އިހުރާން ދ ކޮށްލާ ހިނދު ހަދުޔު ދިނުން ނުވަތަ ރޯދަ ހިފުން ފަދަ އިތުރު
3168
ކަމެއް ލާޒިމުނުވުމެވެ.
ދޭއް: ރިވާޔަތް:
ހ - عن سُوَيدِ ب نِ غَفَلةَ قال: (قال يل عُمَرُ: اي أاب أميةََّ، حُجَّ واشتََِ حط؛ فإ نَّ لك ما شَرطحتَ، و هِل عليك ما اشتَََطحتَ)3169
މާނައީ: سُوَيد ب نِ غَفَلة ވިދާޅުވެތެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ތިމަންނައަށް އެންގެވިއެވެ. އޭ އަބ އުމައްޔާއެވެ! ހައްޖު
ކުރާހިނދު ޝަރުޠުކުރާށެވެ. އެހެނީ ތިބާ ޝަރުޠުކުރި ގޮތަކަށް އަމަލުކުރުމުގެ ހައްގު ތިބާއަށް ލިބިގެންވެއެވެ.
އަދި ތިބާ ޝަރުޠުކުރި ގޮތަކަށް އަމަލުކުރުމުގެ ހުއްދަ ތިބާއަށް اله ދެއްވަތެވެ.
ށ - عن عائشةَ رضَِيَهُلا عنها قالت لُعروةَ:)هل تستثين إذا حجَحج تَ؟ فقال: ماذا أقولُ؟ قالت: قُل: اللهُمَّ، الْ جَّ أرحدتُ،
وله عَمحدَ تُ، فإ حن يَسرحَّتَه فهو الَْجُّ، وإن حَبسيَن حابسٌ فهو عمرةٌ(3170 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުން ލެއްވި
ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ޢުރުވަތުގެފާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާ ހައްޖުކުރާ ހިނދު
ޝަރުޠުކުރަން ހެއްޔެވެ ؟ ފަހެ އޭނާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންނަ ކިޔާނީ ކީކޭހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ.
ކިޔާށެވެ. އޭاله! ތިމަންނަ ހައްޖަކަށް ނިޔަތްގަންނަމެވެ. އަދި އެކަމަށް ގަސްތުކޮށްފީމުއެވެ. ފަހެ އިބަ އިލާހު
އެކަމަށް މަގު ތަނަވަސްކޮށްދެއްވައިފި ނަމަ އެއީ ހައްޖެކެވެ. އަދި ހުރަހެއް ކުރިމަތިވެއްޖެ ނަމަ އެއީ
އުމުރާއެކެވެ.
3168((املغين)) البن قدامة)265/3(..
3169رواه الشافعي يف ((األم)))200/7(، والبيهقي)10411( )222/5(وصحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))309/8(
3170رواه الشافعي يف ((مسندهـ)))816(، والبيهقي)10414(. صحح إسناده على شرط الشيخني النووي يف ((اجملموع)))309/8(
716

ދެވަނަ ކަފި : މަނާކަންތައް ކުރެވިފައިވާ މީހާގެ ހުކުން
3171
މަނާކަންތައް ކުރެވިފައިވާ ނަމަ ފިދުޔަ ދިނުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ
3172 ޝާ 3174 3173
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ސުންނަތް: عن كَعحبِ ب نِ عُحجرةََ،ر ضَِي ا لََّّ عنه، قال:)أتى عليَّ الَّنبُِّ صلَّى هلا عليه وسلَّم زمنَ الُْدَيبِيِةَ والقَحملُيتناثَُر على
وجهي فقال: أيحؤُذيك هوامُّ رأَسِك؟ قُ لحتُ: نعم. قال: فاححلحقِ، وصُمحثالثةَ أاَّيم، أو أطعمِح سِتةََّ مساكنَي، أو انحسحكُنَسي كَةً(3175
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ކަޢުބު ބުނި ޢުޖުރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޙުދައިބިއްޔާގެ
ވަގުތު نيبއާ صلَى هلاعلْ يههوسلَم ތިމަންނަގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު އުކުނުތައް ދިޔައީ ތިމަންނަގެ މ ނު
މައްޗަށް ފައިބަމުންނެވެ. ފަހެ އެ ކަލެގެފާނު ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. ތިބާގެ ބޮލުގެ ސ ފިތަކުން ތިބާޔަށް އުނދަގ
ވޭހެއްޔެވެ؟ ތިމަން ދެންނެވީމެވެ. އާދޭހެވެ! ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބޯބާލާށެވެ. އަދި ތިން ދުވަހު ރޯދަ
ހިފެާށވެ. ނުވަތަ ހަ މިސްކީނުންނަށް ކާންދޭށެވެ. ނުވަތަ ނަޢަމިސ އްޕެއް ކަތިލާށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އިސްވެދިޔަ ހާދިސާ ހިނގާފައިވަނީ ޙުދައިބިއްޔާގެ ވަގުތު އުމުރާއަށް ހުރަސްއެޅުނު
3176
ހިނދުގައެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ހުއްޓުވުނު ހައްޖު ޤަޟާކުރުމުގެ ހުކުން
ހުއްޓުވުނު ހައްޖުގެ ބަދަލުގައި ހައްޖެއް ޤަޟާކުރުމެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ފަރުޟު ހައްޖު
3171((الفتاوى اهلندية)))255 /1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)178/2(.
3172((مواهب اجلليل)) حلطاب)305-304/4(.
3173((اجملموع)) للنووي)303 /8(، وينظر:((احلاوي الكبري)) للماوردي)356/4(.
3174((كشاف القناع)) للبهويت)527/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)330/3(.
3175 أخرجه البخاري (4190) واللفظ له، ومسلم (1201).
3176((احلاوي الكبري)) للماوردي)356/4(
717

އަދާކުރުމުގެ ޒިންމާ އެމީހެއްގެ މައްޗަށް ދެމިއޮންނާނެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި3177 ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި 3178
3179
ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ- (وَأَمُِّتوا ا لَْحجَّ وَالُحعمحرةََلََِِّّ)3180 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުން لَّاއަށްޓަކައި ހައްޖާއި އުމުރާ ފުރިހަމައަށް އަދާކުރާށެވެ!
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: އާތަޔުގައި އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ ހައްޖާއި އުމުރާ ފުރިހަމަކުރުމަށެވެ. އަދި ހަދުޔަ
ދިނުމަށާއި ބޯ ބޭލުމަށެވެ. އަލުން ޤަޟާކުރުމަކަށް އިޝާރާތެއްނެތެވެ. އެހެނަކަމުން އާޔަތުން ދަލީލު ހުއްޓުވުނު
ހައްޖުގެ ބަދަލުގައި ހައްޖެއް ޤަޟާކުރުމެއްނުވާކަމަށެވެ.
ށ- ޙުދައިބިއްޔާގެ ވަގުތު ހުރަސްއެޅުނު އުމުރާގެ ބަދަލުގައި އުމުރާއެއް ޤަޟާކުރުމަކަށް نيبއާ صلَى هلاعلْ يهه
وسلَم އަންގަވާފައެއްނުވެއެވެ. 3181
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ހައްޖު ހުއްޓުވިއްޖެ މީހާގެ ފަރުޟު ހައްޖުގެ ހުކުން
ހައްޖު ހުއްޓުވިއްޖެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ފަރުޟު ހައްޖު އަދާކުރުމުގެ ޒިންމާ ދެމިއޮންނާނެވެ. އެހުކުން
3182
އިޖުމާއުން ސާބިތުވެފައިވާކަމަށް އިބުނު ތައްމިއްޔާ ނަގުލުކުރައްވައެވެ.
3177((شرح الزرقاين على خمتصر خليل وحاشية البناين)))590 /2(، وينظر: ((التمهيد)) البن عبدهالرّب(195/15).
ه
3178((اجملموع)) للنووي)306/8(.
3179((اإلنصاف)) للمرداوي)52/4(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)523/3(.
3180 البقر: 196
3181 ((جمموع فتاوى ورسائل ابن عثيمني)))434/23(.
3182((جمموع الفتاوى)))226/26(.
718

الباب السابع عشر: ال صَّي دُ
ސަތާރަވަނަ ބާބު: ޝިކާރުކުރުން
719

ސަތާރަވަނަ ބާބު : ޝިކާރުކުރުން
މި ބާބު ބެހިގެންދާނީ ދެ ބަޔަކަށެވެ. ފުރަތަމަ ބައިގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް
ޝިކާރުކުރުން މަނާ ތަކެއްޗާއި އެކަމުގެ ޝަތުޠާއި ޝިކާރުކުރުން ހުއްދަ ތަކެއްޗެވެ. ދެވަނަ ބައިގައި ހިމެނޭނީ
ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތަކާއި ޝިކާރުކުރުމުގެ ކައްފާރާއެވެ.
ފުރަތަމަ ބައި : އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް ޝިކާރުކުރުން މަނާ ތަކެއްޗާއި އެކަމުގެ ޝަތުޠާއި ޝިކާރުކުރުން
ހުއްދަ ތަކެއްތި
މިބައި އެކުލެވިގެންވާނީ ތިން ބަހުސެއްގެ މައްޗަށެވެ. ފުރަތަމަ ބަހުސުގައި ހިމޭނޭނީ އިހުރާން
ބަނދެފައިވާ މީހާ ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުމެވެ. ދެވަނަ ބަހުސުގައި ހިމއނޭނީ އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ
ޝިކާރުކުރުމުގެ ޝަރުޠެވެ. ތިންވަނަ ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް ޝިކާރުކުރުން
ހުއްދަ ތަކެއްޗެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސު : އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާ ޝިކާރުކުރުމަކީ ހަރާންކަމަކެވެ.3183
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
ހ - (اي أُّيه ا الَّ ذِينَآمَنُوا اَل تَحقُتلُوا ال صَّيح دَ وَأَنحُتمح حُرمٌُ)3184މާނައީ: އޭ إيمانهވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! (حجއަކަށް،
ނުވަތަ عمرۃއަކަށް(ތިޔަބައިމީހުން إحرامهބަނދެގެންތިބެ)އެއްގަމު(ޝިކާރަ قتلهނުކުރާށެވެ!
ށ -)أُحِلَّ ل كَُمح صَيح دُ الَحبححرِ وَطَعاَمهُُ مَتاَعاً ل كَُمح وَِللسَّياَّرِةَ وَحُرمَِ علََيحكُمح صَيح دُ الَحرِب ماَ دُمحُتمح حُرُماً وَاتَّ قُواح هَلا الَّذِي إِلَيحهِ
3183((املغين)))288/3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)284/3(. ((اجملموع)))296/7(.
3184املائدة: 95
720

تُُح شَُرونَ(3185 މާނައީ:ކަނޑުގެ ކެޔޮޅުކަން ކުރުމާއި، އެކަމުންލިބޭ ކާތަކެތި ތިޔަބައިމީހުންނަށް
حاللކުރައްވާފައިވެއެވެ. (އެއީ) ތިޔަބައިމީހުންނަށާއި، ދަތުރުވެރިންނަށް ބޭނުންކުރެވޭ އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައެވެ.
އަދި ތިޔަބައިމީހުން، إحرامބަނދެގެން ތިބިހާހިނދަކު، އެއްގަމު ޝިކާރަ ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް
حرامކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން، لَّاއަށް تقوى ވެރިވާށެވެ! އެކަލާނގެއީ، އެކަލާނގެ حضرةއަށް
ތިޔަބައިމީހުން محشرކުރައްވާނޭ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
ނ -)اَي أَُّيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَحوفُوا اِبلحعقُُوِد أُحِلَّحت ل كَُمح هَِبيمةَُ احأَلنحعاَمِ إِاَّل ماَ يتحُلَى علََيحكُم ح غَحرَيحُِمليِ ال صَّيحدِ وَأَنحُتمح حُرمٌُ إِنَّ ا لَََّّحَيحكُمُ
ماَ يُرِيدُ(3186 މާނައީ: އޭ إيمانވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، عقد ތައް ފުއްދާށެވެ! އަދި،
ތިޔަބައިމީހުންނަށް (އެތަކެއްޗާމެދު حكمއޮތްގޮތް قرآن ން) ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ތަކެތި މެނުވީ، نعمސ ފިތައް،
ތިޔަބައިމީހުންނަށް حاللކުރައްވާފައިވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން إحرام ބަނދެގެންތިބެ، ޝިކާރަކުރުން ހުއްދަ
ނުކުރާގޮތުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، لَّا، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާގޮތަށް حكمކުރައްވަތެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ހ - عن ال صَّعحبِ ب نِ جَثاَّمةَ اللَّيثيِ رضَِيَ هُلا عنه:)أَّنه أهدى لرسولِ هِلا صلَّى هُلاعليه وسلَّم مِحاراً وحشياًّ، فَ ردََّه عليه،
فل ماَّ رأى ما يف وَجحهِه، قال: إاَّن مل نردُّه عليك إاَّل أاَّن حُرمٌُ(3187
މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި ال صَّعحبِ ب نِ جَثاَّمةَ اللَّيثيِގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه
وسلَم އަށް ވަހުޝީ ހިމާރެއް ހަދިޔާކުރެވުނެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު އެ އެތި އެމީހާއަށް އަނބުރާ ދެއްވިއެވެ.
ފަހެ އެމީހާގެ މ ނުމަތީން މޮޅިކަން ދެކެވަޑައިގަތުމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންކަލޭގެފާނު އެއެތި
އަނބުރާ ދެއްވަން ބޭނުމެއްނުވެއެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންކަލޭ ގެފާނު މިހުންނެވީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައެވެ.
ށ - عن أيب قَتادةَ رضَِيَ هُلا عنه، قال:)كَّنا مع النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم ابلقاحة وِمناَّ امُلححرِمُ، ومنا غرُي امُلححرمِِ، فرأيتُ
3185 املائدة: 96
3186 املائدة: 1
3187 رواه البخاري (1825) واللفظ له، ومسلم (1193).
721

أصحايب يتَاءَوحنَ شيئاً، فنظَرح تُ، فإذا محارُ وح ش- يعين وَقَعَ سَوطُه- فقالوا: ال نُعينكَُ عليه بشَيء؛ إاَّن حمحُرمونَ، فَتناوَلُحته
فأخَ حذتُه، مث أتيتُ الْمارَمنِ وراءِأ كَمةَفعقََرحتُه، فأتيتُ به أصحايب، فقال بعضُهم: كُلُوا، وقال بعضُهم: ال تَ كُلُوا، فأتيتُ النبَّ
صلَّ ى هُلا عليه وسلَّم وهو أمامَنا، فسألُحته، فقال: كُلُوه؛ حاللٌ(3188 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ
ޤަތާދާގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން)ހިޖުރައިން ހަވަނަ އަހަރު ޙުދައިބިއްޔާގެ
ހަނގުރާމައިގައި އުމުރާއަކަށް ތައްޔާރުވީ ހިނދު މުޝްރިކުންގެ ބަޔަކު ހަމަލާއެއް ދީފާނެކަމުގެ ޚަބަރު ލިބުމުން
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ފޮނުއްވެވި ލަޝްކަރަކާއެކު(އަލްޤާޙާގައި ތިބީމުއެވެ. ފަހެ ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން
ބައެއް ބޭކަލުން ތިއްބެވީ އިހުރާން ބަނދެގެންނެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ތިއްބެވީ)އަދި ތިމަންނަ ވެސް
ހުރީ(އިހުރާމަކާނުލައިއެވެ. ފަހެ ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން ބައެއްބޭކަލުން އެއްޗަކަށް ލޯއަޅަން ފެށިއެވެ. އަދި
ތިމަންނަ ބަލާލިއިރު އެއީ ވަޙުޝީ ހިމާރެކެވެ. ދެން (ތިމަންނަ އޭތި ޝިކާރުކުރުމަށް ދަނިކޮށް) ތިމަންނަގެ
ޗާބ ކު (ބިމަށް) ވެއްޓިއްޖެއެވެ. އަދި ތިމަންނަ (އެ ނަގާދިނުމަށް އެދުމުން) ބައެއް ބޭކަލުން އިންކާރު
ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބުންޏެވެ. ތިމަންނަމެން ކަލޭގެފާނަކަށް ތިކަމުގެ މައްޗަކަށް ވާގިވެރިކަމެއް ނުދޭހުށީމެވެ.
އެހެނީ ތިމަން މިތިބީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައިކަމަށްވާތީއެވެ. ދެން ތިމަންނަ ބިމަށް ފައިބައިގެން އަމިއްލައަށް
އޭތި ނެގީމެވެ. ދެން ތިމަންނަ އޭތެ ޝިކާރުކޮށްގެން ގެނައީމެވެ. އެހިނދު)އޭގެ ހުކުމާމެދު އެބޭކަލުންގެ
މެދު ގައި(ޚިޔާލު ތަފާތުވިއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއިންކާށެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.
އެއިން ނުކާށެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَمގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. އަދި އެކަމާމެދު
ސުވާލުކުރެއްވީމެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ . އެއިންކާށެވެ. އެއީ ހަލާލު އެއްޗެކެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެވަޑައިގަތީ
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހައްޖުވެރިޔަކު ޝިކާރުކުރުމަކީ ހަރާންކަމެއްކަމަށެވެ.3189
3188رواه البخاري (1823) واللفظ له، ومسلم (1196).
3189(اإلمجاع)) (ابختصار- ص:)52.
722

ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެވަޑައިގަތީ އިހުރާމުގެ
ހާލަތުގައި ހައްޖުވެރިޔަކު ޝިކާރުކުރުމަކީ ހަރާންކަމެއްކަމަށާއި އަދި އެއިން ކެއުމަކީ ވެސް
3190
ހަރާންކަމެއްކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ބަހުސު : އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޝިކާރުކުރުން ހަރާންވުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ޝަރުޠު
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ޝިކާރުކުރުން ހަރާންވުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ޝަރުޠަކީ އެއީ މަސްކެވޭ ވަލު
ޝާ 3192 3191
ޖަނަވަރަކަށް ވުމެވެ. އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ހ -)اَيأَُّيهَا الَّذِينَآمَنُوا أَوحفُوااِبلحعقُُوِدأُحِلَّحت ل كَُمح هَِبيمةَُ احأَلنحعاَمِإِاَّل ماَ يتحُلَى علََيحكُمحغَحرَيحُِمل ال صَّيحدِوَأَنحُتمح حُرمٌُإِنَّ ا لَََّّحَيحكُمُ
يِ
ماَ يُرِيدُ(3193 މާނައީ: އޭ إيمانވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން، عقد ތައް ފުއްދާށެވެ! އަދި،
ތިޔަބައިމީހުންނަށް (އެތަކެއްޗާމެދު حكمއޮތްގޮތް قرآن ން) ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ތަކެތި މެނުވީ، نعمސ ފިތައް،
ތިޔަބައިމީހުންނަށް حاللކުރައްވާފައިވެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން إحرام ބަނދެގެންތިބެ، ޝިކާރަކުރުން ހުއްދަ
ނުކުރާގޮތުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، لَّا، އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާގޮތަށް حكمކުރައްވަތެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ނިޢަމި ސ ފީގެ މަސް ކެއުން ހަލާލު ކުރެވިފައިވަނީ ޝިކާރުކުރުމަކާނުލައިކަމަށް
ބަޔާންކުރެވުމުން މަސްކެވޭ ހުރިހާ ވަލު ޖަނަވާރުތައް ޝިކާރުކުރުން ހަރާންކަން އެނގެއެވެ.3194
ށ - (ال تَحقتلُُوا ال صَّيح دَ وَأَنحُتمح حُرمٌُ3195) ގެ މުރާދަކީ މަސްކެވޭ ވަލު ޖަނަވާރެވެ. ކަނޑުގެ ޖަނަވާރުތައް އޭގައި
3190((بداية اجملتهد)))330/1(.
3191((مغين احملتاج)) للشربيين)524/1(، ((هناية احملتاج)) للرملي)343/3(.
3192((الفروع)) البن مفلح)467/5(، ((كشاف القناع)) للبهويت)431/2(.
3193املائدة: 1
3194((تفسري الطربي)))459/9(، ((تفسري ابن كثري)))9/2(.
3195املائدة 95
723

3196
ނުހިމެނެއެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސު : އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް ޝިކާރުކުރުން ހުއްދަ ތަކެއްތި
އިހުރާން ބަނދެފައިވާ މީހާއަށް ޝިކާރުކުރުން ހުއްދަވަނީ ކަނޑުގެ ޖަނަވާރުތަކެވެ. އަދި އެތަކެތި
ކެއުން ވެސް ހުއްދައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(أُحِلَّ ل كَُمح صَيح دُ الَحبححرِ وَطَعاَمُهُ مَتاَعاً ل كَُمح وَِللسَّياَّرِةَ وَحُرِمَ علََيحكُمح صَيح دُ الَحرِبماَ دُمحُتمح حُرُماً وَاتَّ قُواح ا لَََّّ الَّذِي إِلَيِحه تُُح شَُرونَ(3197
މާނައީ: ކަނޑުގެ ކެޔޮޅުކަން ކުރުމާއި، އެކަމުންލިބޭ ކާތަކެތި ތިޔަބައިމީހުންނަށް حاللކުރައްވާފައިވެއެވެ.
(އެއީ) ތިޔަބައިމީހުންނަށާއި، ދަތުރުވެރިންނަށް ބޭނުންކުރެވޭ އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން،
إحرامބަނދެގެން ތިބިހާހިނދަކު، އެއްގަމު ޝިކާރަ ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް حرامކުރައްވާފައި ވެއެވެ.
ތިޔަބައިމީހުން، لَّاއަށް تقوىهވެރިވާށެވެ! އެކަލާނގެއީ، އެކަލާނގެ حضرۃއަށް ތިޔަބައިމީހުން
محشرކުރައްވާނޭ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެލައްވާފައިވަނީ
އިޙުރާމުގެ ޙާލަތެއްގައި ހުރި ޙައްޖުވެރިއަކަށް ކަނޑުމަހުގެ ބާވަތްތައް ޝިކާރުކުރުމާއި، އެތަކެތި ކެއުމާއި،
3198
ވިއްކުމާއި، ގަތުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ކަމުގައެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ޢިލްމުވެރިންގެ އިއްތިފާޤުން
އެއްބަސްވެވަޑައިގަންނަވަނީ، އިޙުރާމުގެ ޙާލަތެއްގައި ހުންނަ ޙައްޖުވެރިއަކަށް ކަނޑުމަސް ޝިކާރަކުރުމާއި،
3196 ((تفسري الطربي)))7/10(.
3197 املائدة: 96
3198 ((اإلمجاع)) (ص:)54.
724

3199
ކެއުމާއި، ވިއްކުމާއި، ގަތުމަކީ ހުއްދަ ކަމެއް ކަމުގައެވެ.
ދެވަނަ ބައި : ފިދުޔައިގެ އަޙުކާމުތަކާއި ޝިކާރުކުރުމުގެ ކައްފާރާ
މި ބައި އެކުލެވިގެންވާނީ ފަސް ބަހުސެއްގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ ފުރަތަމަ ބަހުސުގައި ޝިކާރުކުރުމުގެ
ކައްފާރާއެވެ. ދެވަނަ ބަހުސުގައި ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާއެވެ. ތިންވަނަ ބަހުސުގައި ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން
ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުމެވެ. ހަތަރުވަނަ ބަހުސުގައި ޝިކާރުކުރުމުގައި ނުހިމެނޭ ސ ފިތަކުގެ ވާހަކައެވެ.
ފަސްވަނަ ބަހުސުގައި ޝިކާރުކުރެވޭ ތަކެތިން ކެއުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ބަހުސް: ޝިކާރުކުރުމުގެ ކައްފާރާ
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ކައްފާރާގެ ހުކުމާއި ކައްފާރާގެ ވައްތަރުތަކާއި ކައްފާރާ ތަންފީޒުކުރަންޖެހޭ
ތަނާއި ކައްފާރާ ބަހަންޖެހޭ ގޮތާއި ކައްފާރާގެ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަނުގެ ވާހަކައެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ކައްފާރާ ދިނުމުގެ ހުކުން
ޝިކާރެއް ކޮށްފިނަމަ އަދަބަކީ ބަދަލު ދިނުމެވެ. އެ ބަދަލަށް ކިޔަނީ ކައްފާރާ ދިނުމެވެ. އަދި ކައްފާރާ
3200
ދިނުމަކީ ވާޖިބެކެވެ. އެކަމަށް އިޖުމާޢު ލިބެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރްއާން
)اَي أَُّيهَا الَّذيِنَآمَنُواح اَل تَحقُتلُواح ال صَّيح دَ وَأَنُتمح حُرمٌُ وَمَن قَ تلََهُ مِن كُم مُّتَعَمِدًا فَجَزَاءٌ مِثحلُماَ قَ تلََمنَِ الَّن عَمِ حَيحكُمُ بِِه ذَوَا عَحد ل
مِنح كُمح هَحداًي اَبلغَِ الح كَعحبِةَأَوحكَفَّارةٌَ طَعاَمُمَساَكنَِي أَوعَحد لُ ذَلِكَ صِياَماً ليِذَُوقَ وَاَبلَ أَمحرِِهعفََا ا لََُّّ عَماَّ سلََفَ وَمَنح عاَدَفََ ينحتقَمُِ
ا لََُّّمِنحهُوَا لََُّّ عَزِيزٌذُو انحتِقَام(3201 މާ ނަ އ: އޭ إيمان ވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ!)حجއަކަށް، ނުވަތަ عمرةއަކަށް(
ތިޔަބައިމީހުން إحرام ބަނދެގެންތިބެ (އެއްގަމު) ޝިކާރަ قتل ނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން
3199((املغين)))316/3(.
3200((املغين)))437/3(.
3201املائدة 95
725

قصد ގައި، އެފަދަ ޝިކާރައެއް قتلކޮށްފިމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ، قتلކުޅަ އެއްޗަކާ
އެއްފަދަ އެއްޗެއް، نعمސ ފީގެ ތެރެއިން ދިނުމެވެ. އެ އެއްފަދަ އެއްޗަކާމެދު حكمކުރާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ
ތެރެއިން عدلވެރި ދެ މީހެކެވެ. (މި ދޭންޖެހޭނީ) كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ނުވަތަ
كفارةއެއް ދިނުމެވެ. އެއީ مسكين ންނަށް ކާންދިނުމެވެ. ނުވަތަ އެއާ އެއްވަރަށް ރޯދަހިފުމެވެ. އެއީ އޭނާ
ކުޅަކަންތަކުގެ ނަތީޖާގެ ރަހަ ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. (މި آية ބާވައިލެއްވުމުގެ) ކުރިން އިސްވެދިޔަ ކަންތައް
لَّا عفوކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަމަށް އެނބުރި إعادةވެއްޖެމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހާގެ ކިބައިން لَّا
ބަދަލުހިއްޕަވާނެތެވެ. لَّاއީ، ބަދަލުހިއްޕެވުމުގެ ވެރި، عزيزވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވެއެވެ.
އިޙުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ހުރެގެން ގަސްތުގައި ޝިކާރުކޮށްފި ނަމަ އެމީހެއްގެ މައްޗަށް ކައްފާރާ ދިނުން
3202
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ށ - އިބުނު ރުޝްދު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބޭކަލުން އިޖުމާޢުވެފައިވަނީ އިޙުރާމުގެ
ޙާލަތުގައި ހުރެގެން ގަސްތުގައި ޝިކާރުކޮށްފި ނަމަ އެމީހެއްގެ މައްޗަށް ކައްފާރާ ދިނުން
3203
ވާޖިބުވާނެކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ކައްފާރާގެ ވައްތަރުތައް
ކައްފާރާގެ ވައްތަރުތަކެއްވެއެވެ. އެއް ވައްތަރަކީ އެ ޒާތުގެ އެއްޗެއް ބަދަލުގައި ދިނުމެވެ. އަނެއް
ވައްތަރަކީ ބަދަލުގައި އޭގެ އަގުގެ މިންވަރަށް މިސްކީނުންނަށް ކާންދިނުމެވެ. އަނެއް ވައްތަރަކީ ކާންދޭންޖެހޭ
ތަކެތީގެ ކޮންމެ މުއްދައްގެ ބަދަލުގައި ރޯދައެއް ހިފުމެވެ . އެއީ ނިޢަމިސ ފީގައި ހިމެނޭ ޖަނަވާރެއް
3202(اإلمجاع)) (ص:)53.
3203((بداية اجملتهد)))359/1(.
726

ޝިކާރެއްކޮށްފި ނަމަ އެވެ. އަދި ނިޢަމިސ ފީގައި ނުހިމެނޭ ޖަނަވާރެއް ޝިކާރެއްކޮށްފި ނަމަ ރޯދަ ހިފުމާއި
ކާންދިނުމާއި ދެގޮތުންކުރެ އެއްގޮތް އިޚުތިޔާރުކުރުން ހުއްދައެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި3204 ޝާފިޢީ
މަޒުހަބާއި3205 ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ3206 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ޤުރްއާން:
)اَيأَُّيهَا الَّذيِنَآمَنُواح اَل تَحقُتلُواح ال صَّيح دَ وَأَنُتمح حُرمٌُوَمَن قَ تلََهُمِن كُممُّتَعَمِدًا فَجَزَاءٌمِثحلُماَ قَ تلََمنَِالَّن عَمِ حَيحكُمُبِِهذَوَا عَحد ل
مِنح كُمحهَحداًياَبلغَِ الح كَعحبِةَأَوحكَفَّارةٌَ طَعاَمُمَساَكنَِي أَوعَحد لُ ذَلِكَ صِياَماً ليِذَُوقَ وَاَبلَ أَمحرِِهعفََا ا لََُّّ عَماَّ سلََفَ وَمَنح عاَدَفََ ينحتقَمُِ
ا لََُّّمِنحهُوَا لََُّّ عَزِيزٌذُو انحتِقَام(3207 މާ ނަ އ: އޭ إيمان ވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ!)حجއަކަށް، ނުވަތަ عمرةއަކަށް(
ތިޔަބައިމީހުން إحرام ބަނދެގެންތިބެ (އެއްގަމު) ޝިކާރަ قتل ނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން
قصد ގައި، އެފަދަ ޝިކާރައެއް قتلކޮށްފިމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ، قتلކުޅަ އެއްޗަކާ
އެއްފަދަ އެއްޗެއް، نعمސ ފީގެ ތެރެއިން ދިނުމެވެ. އެ އެއްފަދަ އެއްޗަކާމެދު حكمކުރާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ
ތެރެއިން عدلވެރި ދެ މީހެކެވެ. (މި ދޭންޖެހޭނީ) كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ނުވަތަ
كفارةއެއް ދިނުމެވެ. އެއީ مسكين ންނަށް ކާންދިނުމެވެ. ނުވަތަ އެއާ އެއްވަރަށް ރޯދަހިފުމެވެ. އެއީ އޭނާ
ކުޅަކަންތަކުގެ ނަތީޖާގެ ރަހަ ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. (މި آية ބާވައިލެއްވުމުގެ) ކުރިން އިސްވެދިޔަ ކަންތައް
لَّا عفوކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަމަށް އެނބުރި إعادةވެއްޖެމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހާގެ ކިބައިން لَّا
ބަދަލުހިއްޕަވާނެތެވެ. لَّاއީ، ބަދަލުހިއްޕެވުމުގެ ވެރި، عزيزވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
3204((الشرح الكبري)) للدردير)82/2(، وينظر: ((الفواكه الدواين)) للنفراوي)835/2(.
3205((روضة الطالبني)) للنووي)156/3(، ((اجملموع)) للنووي)423/7(.
3206((اإلنصاف)) للمرداوي)361/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)452/2(.
3207املائدة 95
727

ތިންވަނަ ކަފި : ކައްފާރާ ތަންފީޒުކުރަންޖެހޭ ތަން
ކައްފާރާ ތަންފީޒުކުރަންޖެހޭ ތަނަކީ ހަރަންފުޅުގެ ސަރަހައްދެވެ. އެއީ ވާޖިބެކެވެ. އެއީ ޙަނަފީ
3208 ޝާ 3210 3209
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
އިބުނު ހަޒުމު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން ބޭރުގައި ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުތައް ކަތިލުމަކީ
ހުއްދަ ކަމެއް ނ ނެވެ. ނަމަވެސް ހައްޖު ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ހުރަސްއެޅިފައިވާ މީހާ އެކަމުން އިސްތިސްނާވެއެވެ.
އެފަދަ މީހެއްގެ ޤުރުބާނީގެ ޖަނަވާރުތައް ކަތިލުންއޮތީ ހުރަސްއެޅުނު ބިމެއްގައެވެ.3211
ދަލީލު:
ޤުރްއާން:
)اَيأَُّيهَا الَّذِينَآمَنُواح اَل تَحقُتلُواح ال صَّيح دَ وَأَنُتمح حُرمٌُوَمَن قَ تلََهُمِن كُممُّتَعَمِدًا فَجَزَاءٌمِثحلُماَ قَ تلََمنَِالَّن عَمِ حَيحكُمُبِهِذَوَا عَحد ل
مِنح كُمحهَحداًياَبلغَِ الح كَعحبِةَأَوحكَفَّارةٌَ طَعاَمُمَساَكنَِي أَوعَحد لُ ذَلِكَ صِياَماً ليِذَُوقَ وَاَبلَ أَمحرِِهعفََا ا لََُّّ عَماَّ سلََفَ وَمَنح عاَدَفََ ينحتقَمُِ
ا لََُّّمِنحهُوَا لََُّّ عَزِيزٌذُو انحتِقَام(3212 މާނައީ: އޭ إيمانވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ!)حجއަކަށް، ނުވަތަ عمرةއަކަށް(
ތިޔަބައިމީހުން إحرام ބަނދެގެންތިބެ (އެއްގަމު) ޝިކާރަ قتل ނުކުރާށެވެ! އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން
قصد ގައި، އެފަދަ ޝިކާރައެއް قتلކޮށްފިމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ، قتلކުޅަ އެއްޗަކާ
އެއްފަދަ އެއްޗެއް، نعمސ ފީގެ ތެރެއިން ދިނުމެވެ. އެ އެއްފަދަ އެއްޗަކާމެދު حكمކުރާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ
ތެރެއިން عدلވެރި ދެ މީހެކެވެ. (މި ދޭންޖެހޭނީ) كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައެވެ. ނުވަތަ
كفارةއެއް ދިނުމެވެ. އެއީ مسكين ންނަށް ކާންދިނުމެވެ. ނުވަތަ އެއާ އެއްވަރަށް ރޯދަހިފުމެވެ. އެއީ އޭނާ
ކުޅަކަންތަކުގެ ނަތީޖާގެ ރަހަ ލިބިގަތުމަށްޓަކައެވެ. (މި آية ބާވައިލެއްވުމުގެ) ކުރިން އިސްވެދިޔަ ކަންތައް
3208((اهلداية)) للمريغيناين)186/1(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)224/2(.
3209((اجملموع)) للنووي)187،191/8(، ((روضة الطالبني)) للنووي)187/3(.
3210((اإلنصاف)) للمرداوي)376/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)416/2(.
3211(احمللى)))156/7(.
3212املائدة 95
728

لَّا عفوކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަމަށް އެނބުރި إعادةވެއްޖެމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހާގެ ކިބައިން لَّا
ބަދަލުހިއްޕަވާނެތެވެ. لَّاއީ، ބަދަލުހިއްޕެވުމުގެ ވެރި، عزيزވަންތަ ރަސްކަލާނގެއެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހަރަމުން ބޭރުގައި ކަތިލުން ސައްހަވަނީ ނަމަ)هدْايا ابهلغال كْْعبةه "މި ދޭންޖެހޭނީ، كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ
هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައޭ" ބުނުމުގެ ބޭނުމެއްނެތެވެ. 3213
ދޭއް: ސުންނަތް: ހަދީސް جابرِِ ب نِ عبدِ هِلا رضَِيَ هُلا عنهما އެވެ. އޭގައި ވެއެވެ.)نََُرح تُ ها هنا، وِمنًكلُّها
مَنححَرٌ(3214 ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަތިލެއްވީ މިތަނުގައެވެ. އަދި މުޅި މިނާއަކީ ޤުރުބާނީ ކުރުން)ކަތިލުން(ހުއްދަ
ތަނެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް: ހަދީސުން ދޭހަވަނީ ޤުރުބާނީތަކާއި ހަދުޔުތައް މައްކާއާއި މީނާއާއި ހަރަންފުޅުގެ ކޮންމެ
ސަރަހެއްދެއްގައި ވިޔަސް ކަތިލެވިއްޖެ ނަމަ ސައްހަކަމެވެ. އެހެނީ އެއީ ހަރަމުގެ
3215
ސަރަހައްދުކަމަށްވާތީއެވެ.
ހަތަރުވަނަ ކަފި : ކައްފާރާގެ ބެހެނިވެރިން
ކައްފާރާގެ ބެހެނިވެރިންނަކީ ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުގައި ދިރިއުޅޭ ފަޤީރުންނެވެ. އެއީ ޝަރުޠެކެވެ.
ދަލީލު:
هَحداًي اَبلغَِ الح كَعحبةَِ "މި ދޭންޖެހޭނީ، كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައޭ"(ބުނުމުން އެތަކެތި ހަރަމުގެ
ސަރަހައްދުގައި ދިރިއުޅޭ ފަޤީރުންނަށް ލިބުމަކީ ޝަރުޠެއްކަން އެގެއެވެ. 3216
3213((بدائع الصنائع)) للكاساين)224/2(، ((اهلداية)) للمريغيناين)186/1(.
3214 رواه مسلم (1218)
3215((احمللى)) 156/7(رقم)836.
3216((كشاف القناع)) للبهويت)460/2(.
729

ފަސްވަނަ ކަފި : ކައްފާރާގެ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަން
ކައްފާރާގެ ރޯދަ ހިފަންޖެހޭ ތަނެއްގެ ގޮތުގައި ވަކިތަނެއް ކަނޑައެޅިފައެއްނުވެއެވެ. ކޮންމެ ތަނެއްގައި
3217
ހުރެގެން ވެސް އެ ރޯދަ ހިފުން ސައްހައެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: أَو عَحد لُ ذَلِكَ صِياَماً3218 (ނުވަތަ އެއާ އެއްވަރަށް ރޯދަހިފުމެވެ.)
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ރޯދަ ހިފުމުގައި ހުންނަންޖެހޭ ވަކިތަނެއް އާޔަތުގައި ބަޔާންކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ޝަރުޠެއް
3219
ކަނޑައެޅިފައެއްނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ކޮންމެ ތަނެއްގައި ހުރެގެން ވެސް އެ ރޯދަ ހިފުން ސައްހައެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު:
ހ - އިބުނު ޢަބުދުލްބައްރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ރޯދައާއި މެދު އިޚުތިލާފެއް ނެތެވެ.
3220
އެމީހަކު ބޭނުން ތަނެއްގައި ރޯދަ ހިފުން ހުއްދައެވެ.
ށ - އިބުނު ޤުދާމާ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކޮންމެ ތަނެއްގައި ހުރެގެން ވެސް އެ ރޯދަ
3221
ހިފުން ސައްހައެވެ. އެކަމުގައި އިޚުތިލާފެއް އޮތްކަމެއް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ.
ތިނެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ކައްފާރާގެ މަގުން ހަދުޔު ކަތިލުމާއި ކާން ދިނުމުގައި ފައިދާ ވަކިބަޔަކަށް ލިބެއެވެ. ނަމަވެސް ރޯދަ ހިފުމުގައި
3222
ފައިދާ އެހެން ބަޔަކަށް ނުލިބެއެވެ. އެހެންކަމުން ރޯދަ ހިފުމުގައި ވަކިތަނެއް ޚާއްޞަކުރާކަށެއް ނުޖެހެއެވެ.
3217((املبسوط)) للسرخسي)179/4(، ((الذخرية)) للقرايف)334/3(، ((التاج واإلكليل)) للمواق)180/3(، ((اجملموع)) للنووي)438/7(،
((كشاف القناع)) للبهويت)452/2(.
3218املائدة 95
3219(اجملموع)) للنووي)438/7(، ((كشاف القناع)) للبهويت)452/2(.
3220((االستذكار)))272/4(.
3221((املغين)))471/3(.
3222((االستذكار)) البن عبدهالرّب(272/4)، ((املغين)) البن قدامة)471/3(.
ه
730

އަދި ހަމައެހެންމެ ރޯދައިގެ ސަވާބާއިދަރުމައަކީ އެ ހިފާ މީހަކަށް ޚައްޞަވެވޭ އެއްޗެއްކެވެ. އެހެންކަމުން
3223
ކޮންމެ ތަނެއްގައި ހުރެގެން ވެސް އެ ރޯދަ ހިފުން ސައްހައެވެ.
ހަވަނަ ކަފި : ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފުމުގެ ހުކުން
ވިދިވިދިގެން ރޯދަ ހިފުމަކީ ޝަރުޠެއްނ ނެވެ.3224
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: أَو عَحد لُ ذَلِكَ صِياَماً3225 (ނުވަތަ އެއާ އެއްވަރަށް ރޯދަހިފުމެވެ.)
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ރޯދަ ހިފުމުގައި ވިދިވިދިގެން ހިފުމުގެ ޝަރުޠެއް އާޔަތުގައި ބަޔާންކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން
3226
ވަކަވަކިންނާއި ވިދިވިދިގެން ވިޔަސް އެ ރޯދަ ހިފުން ސައްހައެވެ.
އައްނަވަވީ ވިދާޅުވިއެވެ. އިބުނުލްމުންޛިރުގެ ކިބައިންރިވާވެގެންވެއެވެ. އައްޝާފިޢީ ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ކައްފަރާގެ ރޯދަ ހިފުމުގައި ވަކަވަކިން ނުވަތަ ޖެހިޖެހިގެން ހިފުން ހުއްދައެވެ. މިކަމުގައި އެއްވެސް
3227
ޚިލާފެއްވާކަމަށް ތިމަންމެންނަށް އެނގިފައެއްނުވެއެވެ .
ދެވަނަ ބަހުސް : ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ
މި ބަހުސުގައި އެކުލެވިގެންވާނީ ޖަޒާގައި އެއްވައްތަރުވުމުގެ މާނައާއި އަޞްޙާބުބޭކަލުން
އެއްވައްތަރުކުރެއްވި މިންގަނޑާއި ބިމާއި ފަޒާގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާއެވެ.
3223((أضواء البيان)) للشنقيطي)445/1(.
3224((املبسوط)) للسرخسي)179/4(، ((الذخرية)) للقرايف)334/3(، ((التاج واإلكليل)) للمواق)180/3(، ((اجملموع)) للنووي)438/7(،
((كشاف القناع)) للبهويت)452/2(.
3225املائدة 95
3226((اجملموع)) للنووي)438/7(، ((كشاف القناع)) للبهويت)452/2(.
3227((اجملموع)))438/7(.
731

ފުރަތަމަ ކަފި : ޖަޒާގައި (ބަދަލު ދިނުމުގައި) އެއްވައްތަރުވުމުގެ މާނާ
ކައްފާރާ ދިނުމުގައި އެއްވައްތަރުވުމުގެ މާނައަކީ، ދިރޭތަކެތީގައި އެއްގޮތްވުމެވެ. އެއީ އޭގެ
އުފެދުމުގައްޔާއި ވައްތަރު އެއްގޮތްވުމެވެ. މިސާލަކަށް ޖަމަލާއި ގެރިއާއި ބަކަރިތަކެވެ. އެއީ މާލިކީ
3228 ޝާ 3230 3229
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
هَحداًياَبلغَِ الح كَعحبةَِ"މި ދޭންޖެހޭނީ، كعبة لَّاގެފުޅަށް ފޯރާ هَ دْىއެއްގެ ގޮތުގައޭ"(ބުނުމުން ކައްފާރާ ދިނުމުގައި
އެއްވައްތަރުވުމުގެ މާނައަށް ލާޒިމުކުރެއެވެ. އެއީ އޭގެ އުފެދުމުގައްޔާއި ވައްތަރު އެއްގޮތްވުމުގައެވެ.
މިސާލަކަށް ޖަމަލާއި ގެރިއާއި ބަކަރިތަކެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް ބަދަލުގައި އަގު ދިނުމަކީ ހަދުޔު ދިނުންކަމުގައި
3231
ނުބެލެވެއެވެ.
ދެއް: ސުންނަތް:
عن جابرٍ رهضيهلاعنه قال: (جعلَرسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يف ال ضَُّبعِ يصُيبهُ امُلححرِمُكَبحشًا)3232މާނައީ: رسو ل ا لَّه
صلّى هلاعلْ يهه وسلَم ކަނޑައަޅުއްވާފައިވަނީ (ޝިކާރުކުރުމުގެ ކައްފާރާއެއްގެ ގޮތުގައި) ހައިނާއެއްގެ ބަދަލުގައި
ކަންބަޅި ބަކަރިއެއް ދިނުމަށެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ޝިކާރުކުރުމުގެ ކައްފާރާއެއްގެ ގޮތުގައި ހައިނާއެއްގެ ބަދަލުގައި ކަންބަޅި ބަކަރިއެއް ކަނޑައެޅިފައިވަނީ އެ
3228((التاج واإلكليل)) للمواق)179/3(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)331/3(.
3229((روضة الطالبني)) للنووي)157/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)526/1(.
3230((كشاف القناع)) للبهويت)463/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)350/3(.
3231((أضواء البيان)) للشنقيطي)443/1(.
3232أخرجه أبو داود (3801)، وابن ماجه (3085) واللفظ له صححه البخاري كما يف))التلخيص احلبري((البن حجر (920/3)، وابن خزمية
يف ((صحيحهـ)))315/4(، وابن حزم يف ((احمللى)))226/7(، وابن دقيق العيد يف ((االقرتاح)))125(.
732

ދެ ޖަނަވާރުގެ އެއްވައްތަރުވުމުގެ ބޮޑުކަމުގެ މައްޗަށެވެ.3233
ދެވަނަ ކަފި : އަޞްޙާބުބޭކަލުން އެއްވައްތަރުކުރެއްވި މިންގަނޑު
ބަދަލު ދިނުމުގައި ޞަޙާބީންގެ މިންގަޑަށް ތަބާވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެބޭކަލުންގެ ކިބައިން
ރިވާވެފައިވާ މިނަގަޑުގައިވަނީ އެއްވައްތަރުވެއްޖެކަން ކަށަވަރުކުރުމުގައި ޢަދުލުވެރި ދެ ހެކީންގެ ބަސް ލިބުމެވެ.
ޝާ 3235 3234
އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި ސަލަފުގެ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ޢަޠާއުއާއި
3236
އިސްޙާޤުއާއި އަދި ދާއ ދުގެ ރައިޔަކީ ވެސް އެއީއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން:
(حَيحكُمُ بِهِ ذَوَا عَحد ل مِنح كُمح(3237 މާނައީ: އެ އެއްފަދަ އެއްޗަކާމެދު حكمކުރާނީ، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން
عدلވެރި ދެ މީހެކެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން عدلވެރި ދެ މީހުންކަމަށް ވަނީ ކަނޑައެޅިފައެވެ. ޞަޙާބީބޭކަލުންގެ
ޢަދުލުވެރިކަން އޭގެފަހުން އުފެދޭ ޤަރުނުގެ މީހުންގެ ޢަދުލުވެރިކަމަށްވުރެ ބޮޑުވާނެކަމީ
ޝައްކެއްއޮތްކަމެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން ބަދަލު ދިނުމުގައި ޞަޙާބީންގެ މިންގަޑަށް ތަބާވުން
3238
ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
3233 ((احمللى)) البن حزم)227/7(.
3234 ((اجملموع)) للنووي)439/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)291/4(.
3235 ((اإلنصاف)) للمرداوي)380/3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)351/3(.
3236 ((اجملموع)) للنووي)439/7(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)351/3(.
3237 املائدة 95
3238 ((احلاوي الكبري)) للماوردي)291/4(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)351/3(، ((أضواء البيان)) للشنقيطي)446/1(.
733

فَ علََيحكُمح بسنَُّتِ وَسُنةَِّ ا حخُللُفَاءِ الَّراشِدِينَ الحمَهحدِينَِي ، عضُّوا علََيحهَا ابلَّنواجِذِ3239 ފަހެ އެހިނދު ތިޔަބައިމީހުން ތިމަން
ރަސ ލާގެ ގޮތްކޮޅާއި އަދި ތިމަން ކަލޭގެފާނުންގެ ތެދުމަގު ލިބިގެންވާ ا خْلل فاء الَراشهدهينالْمهْدهينّي ގޮތްކޮޅުގައި
ه
މީހަކު އެއްޗެއްގައި އަނގައިގެ ކަށަދަތުން (ދަތް އަޅާގަންނަހާ ބާރަށް ގަދަފަދައަށް) ހިފައިގެން ތިބޭށެވެ. އަދި
ދީނުގައި އަންގަވައިފައިވާ ގޮތާއި خالف އަށް އަލަށް އުފެއްދޭ ކަންތައްތަކުން މުޅިން ދުރުވެ ތިބޭށެވެ.
ތިނެއް: އަލްއިޖުމާޢު
އަޞްޙާބުބޭކަލުން ކަމެއްކުރެއްވުމުން އެކަމެއްގެ މައްޗަށް ދެންތިބި ޞަޙާބީން ހަނުހުންނަވައިފި ނަމަ
އެވާހުށީ އިޖުމާއަކަށެވެ. ބަދަލު ދިނުމުގައި ޞަޙާބީންގެ މިންގަޑަކީ އެއްވައްތަރުވެއްޖެކަން ކަށަވަރުކުރުމުގައި
3240
ޢަދުލުވެރި ދެ ހެކީންގެ ބަސް ހޯދުމެވެ. އެކަމުގައި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚުތިލާފެއްނުވެއެވެ.
ހަތަރެއް: އުސ ލީ ހަމަތައް
ހަމަކަށަވަރުން އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަކީ ވަޙީގެ ޒަމާނުގެ ބޭކަލުންނެވެ. ވަޙީ ބާވާލެއްވުނު ވަގުތުތަކުގައި
އެބެކަލުން ތިއްބަވަތެވެ. އެގޮތުން އޭގެ މުރާދުތާއި މަފުހ މުތައް މޮޅަށް އެގިލައްވައެވެ. އެހެންކަމުން
އެބޭކަލުންގެ ނިންމެވުން އެހެން މީހުންގެ ނިންމުންތަކުގެ މައްޗަށް އިސްވެގެންވެއެވެ.3241
ތިންވަނަ ކަފި : ބިމާއި ފަޒާގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ
މި ކަފީގައި ވަނީ ދެ މައްސަލައެކެވެ. އެއީ ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާއާއި ފަޒާގެ
ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާއެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ
ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާއަކީ ބަދަލުގައި އެފަދަ އެއްޗެއްދިނުމެވެ. ފުފޭކުކުޅެއްގެ
3239أخرجه أبو داود (4607) ابختالف يسري، والرتمذي (2676)، وابن ماجه) (42 واللفظ هلما صححه البزار كما يف))جامع بيان العلم
وفضلهـ((البن عبدالرب (1164/2)، وابن حبان يف))صحيحهـ(((5)، واحلاكم يف))املستدرك(((329)، وقال الرتمذي: حسن صحيح.
3240((الذخرية)) للقرايف)331/3(، ((احلاوي الكبري)) للماوردي)291/4(.
3241((احلاوي الكبري)) للماوردي)291/4(، ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)351/3(،
734

(އޮސްޓުރިޗެއްގެ) ބަދަލުގައި ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެކެވެ. ޖަނގަލީ ހިމާރާއި ވަލުގެރިއެއް ނަމަ ބަދަލުގައި އޮޅު
ގެރިއެކެވެ. ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެކެވެ. ފުއްލާއެއް ނަމަ ބަކައްޓެކެވެ.
މުސަޅެއްގެ ބަދަލުގައި އަހަރެއް ނުފުރޭ ޅަބަކައްޓެކެވެ. ޖެރބޯއާއެއްގެ ބަދަލުގައި)ޖަންގަލީ މީދަލެއްގެ
ބަދަލުގައި(އުމުރުން ހަތަރު އަހަރާއި ހަ މަހާ ދެމެދުގެ ޅަބައްޓެކެވެ. ޟައްބު)ސަހަރާގެ ބޮޑުހޯނެއް(ނަމަ
އަހަރަކަށް ލާފައިވާ ބަކައްޓެވެ. އެއްވައްތަރުގެ އެއްޗެއްނުވާ ސ އްޕެއް ނަމަ ބަދަލު ދިނުމުގައި އަމަލުކުރާނީ،
ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ޢަދުލުވެރި ދެ މީހެއްގެ ނިންމުމުގެ މައްޗަށެވެ. އެއީ ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި3242 ޙަންބަލީ
3243
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ފުފޭކުކުޅެއްގެ (އޮސްޓުރިޗެއްގެ) ބަދަލުގައި ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
އެކެއް: ރިވާޔަތެއް:
ع نِ اب نِ عباَّ س رضَِيَهُلاعنهما:)أ نَّ عُمَرَبنَاخلطَّابِ، وعليَّ بنَأيب طال ب، وعُثمانَ بنَعفَّانَ، وزيدَ بنَثًبت،قالوا يف الَّنعامةِ
قَ تلََها امُلححرِمُ: بدََنةٌ من اإلبلِِ(3244މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން عُمَرَ بنَ اخلطَّابِ، عليَّ بنَأيب طال ب، عُثمانَ بنَ عفَّانَ، زيدَ بنَ ثًبت،
ވިދާޅުވެފައިވަނީ ފުފޭކުކުޅެއްގެ (އޮސްޓުރިޗެއްގެ) ބަދަލުގައި ދޭންޖެހޭނީ ދުޅަހެޔޮ ޖަމަލެއްކަމަށެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ފުފޭކުކުޅާ (އޮސްޓުރިޗާ) އެއްވައްތަރުވުމުގައި ޖަމަލު ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް ނުވެއެވެ. އޭގެ ސަިފަތަކުގައި
3245
ކަރުގެ ދިގުކަމާއި ހަށިގަނޑުގެ ބަށްޓަނާއި ސ ރަ ހިމެނެއެވެ.
3242((اجملموع)) للنووي)431/7(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)526/1(.
3243((اإلنصاف)) للمرداوي)385/3(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)351/3(.
3244رواه عبد الرزاق يف ((املصنف)))398/4(
3245((احمللى)) البن حزم)227/7(
735

ޖަނގަލީ ހިމާރާއި ވަލުގެރިއެއް ނަމަ ބަދަލުގައި އޮޅު ގެރިއެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
އެކެއް: ރިވާޔަތެއް:
ع هن اب هن عباَ سٍ رهضيهلاعنهما قال: (ويف الَبقَرِة بقََرةٌ، ويف الِْمارِ بقََرةٌ)3246 މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ގެރިއެއްގެ ބަދަލުގައި ގެރިއެކެވެ.
ޙިމާރެއްގެ ބަދަލުގައި ގެރިއެކެވެ.
ދޭއް: އުސ ލީ ހަމަތައް:
ވަހުޝީ ހިމާރާއި ވަހުޝީ ގެރިއާ އެންމެ ގާތްކުރާ ސިފަހުރި ޖަނަވާރަކީ ގެރިއެވެ. އެތަކެތީގައި
ކެހެރިތަކާއި ދިގު ނިގުލެއް ހުރުމަކީ އެއްވައްތަރުވުމުގެ އެއް ސިފައެވެ. އަދި އެތަކެތީގައި ގޮންގަޑެއް ނެތުމަކީ
ވެސް އެއްވައްތަރުވުމުގެ އެއް ސިފައެވެ. އެއާޚިލާފަށް ޖަމަލުގައި ހުންނަނީ އިސްތަށިތަކެކެވެ. އަދި ކުރުކުރު
ނިގުލެކެވެ. އަދި ބުރަކަށީގައި ގޮންގަޑެކެވެ. އެހެންކަމުން ޖަނަވާރުތަކުގެ ތެރެއިން ވަހުޝީ ހިމާރާއި ވަހުޝީ
3247
ގެރިއާ އެންމެ ގާތްކުރާ ސިފަހުރި ޖަނަވާރަކީ ގެރިއެވެ.
ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن جابرٍ رهضي هلا عنه قال: (جعلَ رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يف ال ضَُّبعِ يصُيبهُ امُلححرمُِكَبشًا)3248 މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ކަނޑައަޅުއްވާފައިވަނީ
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ހައިނަސްއެއް (ވަލުކުއްތާއެއް) ޝިކާރުކުރުމުގެ ބަދަލަކީ ކަބުޝުބަކަރިއެއްކަމަށެވެ.
3246رواه الدارقطين (247/2)، والبيهقي (10151). وانظر:))احمللى((البن حزم) (228/7،))احلاوي الكبري((للمرداوي (292/4)،))اجملموع((
للنووي (425/7)،))املغين((البن قدامة (442/3).
3247((احمللى)) البن حزم)228/7(
3248أخرجه أبو داود (3801)، وابن ماجه (3085) واللفظ له صححه البخاري كما يف))التلخيص احلبري((البن حجر (920/3)، وابن خزمية
يف ((صحيحهـ)))315/4(، وابن حزم يف ((احمللى)))226/7(، وابن دقيق العيد يف ((االقرتاح)))125(.
736

ދޭއް: ރިވާޔަތް:
ހ - ޢުމަރުގެފާނު ހުކުންކުރައްވާފައިވަނީ ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެއް
ދިނުމަށެވެ.3249
ށ - ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވަނީ ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެއް
ދިނުމަށެވެ.3250
ނ - އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެފައިވަނީ ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި
ކަބުޝުބަކަރިއެއް ދިނުމަށެވެ.3251
ރ - އިބުނު ޢުމަރުއާއި ޖާބިރުގެފާނު ހުކުންކުރެއްވީ ހައިނަސްއެއްގެ (ވަލުކުއްތާއެއްގެ) ބަދަލުގައި
ކަބުޝުބަކަރިއެއް ދިނުމަށެވެ.3252
ފުއްލާއެއްގެ ބަދަލުގައި ބަކައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
عن جابهر ب هن عبده هلا رهضيهلاعنهما:(أ نَّ عُمَرَبنَاخلطَّابِ رضَِيَهُلا عنه قضى يف ال ضَُّبعِ بكب ش، وىف الغزالِ بعَنحز) 3253
މާނައީ: މާތް އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރު ބުނިލްޚައްޠާބު ހުކުންކުރައްވާފައިވަނީ ހައިނަސްއެއް
(ވަލުކުއްތާއެއް)ގެ ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެކެވެ. އަދި ފުއްލާއެއްގެ ބަދަލުގައި ބަކައްޓެކެވެ.
3249 رواه الشافعي يف ((األم)))495/3(، وابن أيب شيبة)15861(، والبيهقي ( )10163. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))426/7(،
وابن امللقن يف ((البدر املنري)))395/6(على شرط مسلم، والشوكاين يف ((نيل األوطار)))85/5(، واأللباين يف ((إرواء الغليل)))245/4(
3250رواه الشافعي (180/7)، وابن أيب شيبة (675/3). وانظر:))احمللى((البن حزم (227/7).
3251رواه الشافعي يف ((األم)))495/3(، وعبد الرزاق يف ((املصنف)))8225(، والبيهقي)10167(قال النووي يف ((اجملموع)))426/7(:
إسناده صحيح أو حسن، وحسن إسناده األلباين يف ((إرواء الغليل)))244/4(إذا كان ابن جريج مسعه من عطاء ولِ يدلسه.
3252((احمللى)) البن حزم)227/7(، ((احلاوي الكبري)) للماوردي)292/4(، ((املغين)) البن قدامة)442/3(.
3253 رواه الشافعي يف ((األم)))211/2(، وابن أيب شيبة)76/4(، والبيهقي)10163( )183 /5(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع))
(426/7)، وابن امللقن يف))البدر املنري(((395/6) على شرط مسلم، والشوكاين يف))نيل األوطار(((85/5)، واأللباين يف))إرواء الغليل((
)245/4(.
737

މުސަޅެއްގެ ބަދަލުގައި އަހަރެއް ނުފުރޭ ޅަބަކައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
عن جاب رٍ رهضي هلاعنهما: (أ نَّ عُمَرَقضى يف ال ضَُّبعِ ب كَب ش، ويف الغزالِ بعَن ز، ويف األرن بِ بعَناق)3254މާނައީ: މާތް އެ
ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދު اެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله
ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރު ބުނިލްޚައްޠާބު ހުކުންކުރައްވާފައިވަނީ ހައިނަސްއެއް (ވަލުކުއްތާއެއް)ގެ ބަދަލުގައި
ކަބުޝުބަކަރިއެއް، ފުއްލާއެއްގެ ބަދަލުގައި ބަކައްޓެއް ، މުސަޅެއްގެ ބަދަލުގައި އަހަރެއް ނުފުރޭ ޅަބަކައްޓެއް
ދިނުމަށެވެ.
ޖެރބޯއާއެއްގެ ބަދަލުގައި (ޖަންގަލީ މީދަލެއްގެ ބަދަލުގައި) އުމުރުން ހަތަރު އަހަރާއި ހަ މަހާ ދެމެދުގެ
ޅަބައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
عن جاب ر رضَِيَ هُلا عنه: (أ نَّ عُمَرَ قضى يف ال ضَُّبعِ بكب ش، ويف الغزالِ بعَنحز، ويف األرن بِ بعَناق، ويف الَحريبوعِ بَِحفرة) 3255
މާނައީ: މާތް އެ ދެބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި ޖާބިރު ބުނި ޢަބުދުاެلهގ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރު ބުނިލްޚައްޠާބު ހުކުންކުރައްވާފައިވަނީ ހައިނަސްއެއް
(ވަލުކުއްތާއެއް)ގެ ބަދަލުގައި ކަބުޝުބަކަރިއެއް، ފުއްލާއެއްގެ ބަދަލުގައި ބަކައްޓެއް ، މުސަޅެއްގެ ބަދަލުގައި
އަހަރެއް ނުފުރޭ ޅަބަކައްޓެއް، އަދި ޖެރބޯއާއެއްގެ ބަދަލުގައި (ޖަންގަލީ މީދަލެއްގެ ބަދަލުގައި) އުމުރުން
ހަތަރު އަހަރާއި ހަ މަހާ ދެމެދުގެ ޅަބައްޓެއް ދިނުމަށެވެ.
ޟައްބު (ސަހަރާގެ ބޮޑުހޯނެއް) ގެ ބަދަލުގައި އަހަރަކަށް ލާފައިވާ ބަކައްޓެއް ދޭންޖެހޭކަމުގެ ދަލީލު
عن طارق قال:)خََرجحنا حُجاَّجاً، فأوطأََ رجلٌيقُال له أَربدُ، ضباًّ ففزَرَظَهَحره، فقَدِمحنا على عُمَرَ، فسأله أربدُ، فقال عُمرُ:
احكم اي أربدَُ، فقال: أنتَ خرٌيمين اي أمرَياملؤمنني وأعلَمُ، فقال عمر: إنََّّا أمَرحتكُ أن تُ كُمَفيه، ومل آُمرحكَ أن تز كَيِين، فقال
3254رواه الشافعي يف ((األم)))211/2(، وابن أيب شيبة)15861(، والبيهقي)10163(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))426/7(،
وابن امللقن يف ((البدر املنري)))395/6(على شرط مسلم، والشوكاين يف ((نيل األوطار)))85/5(، واأللباين يف ((إرواء الغليل)))245/4(.
3255رواه الشافعي يف ((األم)))211/2(، وابن أيب شيبة)15861(، والبيهقي)10163(. صحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))426/7(،
وابن امللقن يف ((البدر املنري)))395/6(على شرط مسلم، والشوكاين يف ((نيل األوطار)))85/5(، واأللباين يف ((إرواء الغليل)))245/4(.
738

أربدُ: أرى فيه جَحداًيقد مجع املاءَوال شَّجَر، فقال عُمَرُبذلك فيه(3256މާނައީ: ޠާރިޤުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން ހައްޖުވެރީންގެ ގޮތުގައި ނިކުތީމެވެ. ފަހެ އަރުބަދު ނަމަކަށްކިޔުނު މީހަކު ޟައްބެއް
(ސަހަރާގެ ބޮޑުހޯނައެއް) ޝިކާރުކުރިއެވެ. އަދި އޭތި ކޮށިއެވެ. ފަހެ ތިމަންމެން ޢުމަރުގެފާނުގެ އަރިހަށް
ދިޔައީމެވެ. ފަހެ އަރުބަދު އެކަމާމެދު ސުވާލުކުރިއެވެ. ފަހެ ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ އަރުބަދުއެވެ!
އެކަމުގެ މައްޗަށް ހުކުމެއްކުރާށެވެ. ފަހެ އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އޭ މުއުމިނުންގެ އަމީރުއެވެ! ކަލޭގެފާނަކީ
ތިމަންނަށްވުރެ މާ މޮޅު، އަދި މާ ޢިލްމުވެރިބެކަލެކެވެ. ފަހެ ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަށް ތިބާއެއް
އެންގީ ހުކުމެއް ކުރާށެވެ. ތިމަންނަގެ ނަޒާހަތްތެރިކަން ބަޔާންކުރާކަށެއްނ ނެވެ. އެހިނދު އަރުބަދު
ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންނަގެ ހުކުމަކީ އަހަރަކަށް ލާފައިވާ ބަކައްޓެއް ދިނުމަށެވެ. ސަބަބަކީ ފެން ބުއިމާއި ވިނަ
ކެއުމުގައި އެ ދޭތި ހަމަހަމަކަމަށްޓަކައިއެވެ. ފަހެ ޢުމަރުގެފާނު އެހުކުމަށް ތާއީދުކުރެއްވިއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : ފަޒާގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާ
ފަޒާގެ ސ ފިތައް، މިސާލަކަށް ކޮތަރުފަދަ ބިސްއަޅައިގެން ވިހާ އެއްޗެއްގެ ޝިކާރުކުރުމުގެ ޖަޒާއަކީ
ގިނަ ދަންނަބޭކަލުންގެ ރައުޔުގައި ބަކަށްޓެއް ދިނުމެވެ. އެނ ންތަކެތީގެ ބަދަލީ އަނދާސީ އަގެއް ދިނުމެވެ.
ޝާ 3258 3257
އެއީ ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އެއީ ޢުޘްމާނުގެފާނާއި އިބުނު ޢުމަޢުއާއި
ނާފިޢު ބުނި ޢަބުދުލްޙަރިޘުއާއި ޢަޠާއު ބުނި އަބީ ރިބާޙުއާއި ޢުރުވަތު ބުނިއްޒުބައިރުއާއި ޤަތާދަތުގެ
3259
ރައުޔެވެ.
ދަލިލު:
3256رواه الشافعي يف ((األم)))500/3(، والبيهقي)10149(. وصحح إسناده النووي يف ((اجملموع)))425/7(، وصححه ابن امللقن يف
((البدر املنري)))401/6(. وينظر: ((احلاوي الكبري)))292/4(، ((املغين)) البن قدامة)443/3(.
3257((روضة الطالبني)) للنووي)158/3(، ((مغين احملتاج)) للشربيين)526/1(.
3258((اإلقناع)) للحجاوي)373/1(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)354 ،352/3(.
3259ينظر: ((احمللى)) البن حزم)229/7(، ((اجملموع)) للنووي)440 ،424/7(.
739

ހ - عن عمر رهضي هلا عنه: (أَّنه حكم يف الْمامةِشاة) 3260މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން
ރިވާވެފައިވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ހުކުންކުރެވެވީ ކޮތަރެއްގެ ބަދަލުގައި ބަކަށްޓެއް ދިނުމަށެވެ.
ށ - ع هن اب هن عباَ سٍ رهضي هلا عنهما قال: (يف محامةِ الََْرمِ شاةٌ)3261 މާނައީ: މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަރަމުގެ ކޮތަރެއް ޝިކާރުކުރުމުގެ
ބަދަލަކީ ބަކަށްޓެއް ދިނުމެވެ.
ނ - ع هن اب هن عباَ سٍ رهضي هلا عنهما قال: (يفكلِ ط ري دون الْمامِ قيِمَتُه 3262) މާނައީ: މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް
ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ކޮތަރު ފިޔަވައި އެހެން
ސ ފިތަކުގެ ބަދަލަކީ (ވެސް) ބަކަށްޓެއް ދިނުމަށެވެ.
ރ - ع هن اب هن عب اَ سٍ رهضي هلا عنهما قال: (ماكان سِوى مَحامِ الََْرمِ، ففيه ثَََُنه إذا أصابهَ امُلحرمُِ)3263 މާނައީ: މާތް اله އެ
ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަރަންފުޅުގެ
ކޮތަރު ފިޔަވައި އެހެން ސ އްޕެއް އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ގަތުލުކޮށްފި ނަމަ ބަދަލަކީ ބަކަށްޓެއް ދިނުމެވެ.
ތިންވަނަ ބަހުސް : ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން ޝިކާރުކުރުމުގެ އާއްމު ހުކުން
ހަރަމުގެ ސަރަހައްދުން ޝިކާރުކުރުމުގެ އާއްމު ހުކުމަކީ ހަރާންވުމެވެ. އެއީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި
ވިޔަސް ނުވަތަ ނުވިޔަސްމެއެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
ع نِ اب نِ عباَّ س رضَِيَ هُلا عنهما، قال: قال رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم يومَ الفت حِ:)إ نَّ هذا البلدَ حَرَّمَه هُلا يومَ خَلَقَ
3260 رواه الشافعي يف ((األم)))505/3(حسن إسناده ابن حجر يف ((التلخيص)))285/2(
3261 رواه الدارقطين (247/2)، البيهقي (10151) وصححه ابن حزم يف))اإلعراب عن احلرية وااللتباس(((750/2)، وصحح إسناده األلباين يف
((إرواء الغليل)))247/4(
3262 رواه البيهقي (206/5)، وانظر:))اجملموع((للنووي (441/7).
3263أخرجه البيهقي (10305) صحح إسناده األلباين يف))إرواء الغليل(((247/4).
740

السَّمواتِ واألرضَ، فهو حرامٌحُبرمةِهِلا إل يومِالقيامةِ، وإنَّه مل حيلَِّ القتا لُ فيه ألحدقبلي، ومل حيلَِّ يل إاَّل ساعةً منِ نَا ر ، فهو
حرامٌحُبرمةِهِلا إل يومِ القيامةَِ، ال يُعضَ دُ شَوكُه، وال يُنفََُّرصَيدُه، وال يلَتقَِطُ إاَّل مَن عَرفََّها، وال يَُتلَى خَالها(3264މާނައީ:
މާތްاله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން މި ބިމަކީ މާތްهلا އުޑުތަކާއި ބިން އުފެއްދެވި ދުވަހު ހަރާންކުރެއްވި ބިމެކެވެ. އެހެންކަމުން
ޤިޔާމަތާ ޖެހެންދެން މާތް هلا މަނާ ކުރެއްވުމުން އެ ޙުރުމަތް ދެމިގެންވެއެވެ. އަދި އެބިމުގައި ހަނގުރާމަ
ކުރުމަކީ ތިމަންކަލޭގެފަނުގެ ކުރިން އެއްވެސް މީހަކަށް ހުއްދަވެވުނު ކަމެއް ނ ނެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް
ހުއްދަވެވުނީ (މައްކާ ފަތަހަވީ އަހަރު ޚުޒާއާއި ބަނ ލައިޘުގެ ހާދިސާއާ ގުޅިގެން) ދުވާލުން ހިނދުކޮޅަކަށް
އެކަންޏެވެ. އެއަށްފަހު ކުރިއެކޭ އެއްގޮތަކަށް މާތް هلا ހަރާންކުރެއްވި އެ ޙުރުމަތްތެރިކަން ގިޔާމަތާ ހަމަޔަށް
ދެމިގެންހިނގައްޖެއެވެ. ފަހެ އޭގެ ކަށިތައް ނުކެންޑެވޭނެއެވެ. އަދި އޭގެ ޝިކާރައަށް އެއްވެސް އުނދަގުލެއް
ނުދެވެވޭނެއެވެ. އަދި ގެއްލިފައިވައެއްޗެއް އޭގެ ވެރިއަކަށްނ ނީ ނުގެންދެވޭނެއެވެ. އަދި އޭގެ ވިނަތައް
ނޮޅައިނުލެވޭނެއެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
ހ - އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދަންނަބެކަލުން އިޖުމާޢުވެލެއްވީ ޙަރަންފުޅުގެ
ތެރޭގައި ޝިކާރަކުރުމަކީ އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ތިބި މީހުންނާއި ނުހިމެނޭ މީހުންނަށްވެސް ޙަރާން ކަމެއް
3265
ކަމަށެވެ. އަދި އޭގެ ގަސްތައް ކަނޑާލުމަކީ ހަރާން ކަމެއް ކަމަށެވެ.
ށ - އައްނަވަވީ އިޖުމާޢު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަރަންފުޅުގެ ތެރޭގައި ޝިކާރަކުރުމާ ބެހޭގޮތުން
ބުނާނަމަ، އެއީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ތިބި މީހުންނާއި، އިހުރާމުގެ ޙާލަތުގައި ނުވާ މީހުންނަށްވެސް
ދަންނަބޭކަލުންގެ އިއްތިފާޤުން ހަރާންވެގެންވާކަމެއެވެ. އެއްޗެއް މަރާލައިފިނަމަ، ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ
ގޮތުގައި، އެމީހެއްގެ މައްޗަށް އަދަބެއްގެގޮތުން ބަދަލެއް ދިނުންވެއެވެ. ނަމަވެސް ދާއ ދުގެ ރައުޔަކީ އެމީހެއްގެ
3264رواه البخاري (3189)، ومسلم (1353) واللفظ له.
3265((اإلمجاع)) (ص60:).
741

މައްޗަށް އެއްވެސް އަދަބެއް ނެތްކަމަށެވެ.3266
ހަތަރުވަނަ ބަހުސް : ޝިކާރުކުރުމުގައި ނުހިމެނޭ ތަކެތި
މި ބަހުސުގައި ހިމެނޭނީ ސ ފިތަކާއި ފަޏިފަޚުސުތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުމާއި ބިރުހީވާ
ފަސްވައްތަރެއްގެ ޖަނަވާރު މެރުމުގެ ހުކުމާއި ގެއްލުންދޭ ޖަނަވާރުތައް މެރުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ ކަފި : ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގެ ހުކުން
3268 3267
ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގައި ނުހިމެނެއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ
3269
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަލްމާވަރުދީ ވިދާޅުވިއެވެ. ބިންމަތީގެ ސ ފިތައް މެރުމުގައި އަދަބެއްނުވެއެވެ. އެއީ
އިޖުމާޢުއެވެ. ބިންމަތީގެ ސ ފިތަކުގައި ހިމެނެނީ ހަރުފައާއި ނިގުލުންދާށިއާއި ކުޅަދުރާއި އަދި ފަޏިތަކާއި
3270
މަޑިތަކާއި އެނ ން ވެސް ސ ފިތަކާއި ފަނިފަޚުސުތަކެވެ.
ދަލީލު: އުސ ލީ ހަމަތައް
ބިމުގެ ސ ފިތައް ޝިކާރުކުރުމުގައި ނުހިމެނޭ ސަބަބަކީ އެއާ އެއްވައްތަރުގެ މަސްކެވޭ ޖަނުވާރުތައް
3271
ނުހުންނާތީއާއި އަދި އެ ސ ފިތަކަށް ކަނޑައެޅޭ އަގެއްނުވާތީއެވެ.
ދެވަނަ ކަފި : ބިރުހީވާ ފަސް ޖަނަވާރު މެރުމުގެ ހުކުން
އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބިރުހީވާ ފަސް ޖަނަވާރެއް މެރުން ހުއްދަވެ. އެއީ ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން
3266((شرح النووي على مسلم)))125/9(.
3267 ((حاشية ابن عابدين)))570/2(، وينظر: ((بدائع الصنائع)) للكاساين)196 /2(،
3268((اجملموع)) للنووي)316/7(، وينظر: ((احلاوي الكبري)) للماوردي)341/4(.
3269((كشاف القناع)) للبهويت)439/2(، وينظر: ((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)303 ،284/3(.
3270((احلاوي الكبري)))341 /4(.
3271((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)303/3(.
742

احلهدأةه 3272 އާއި، ކާޅާއި، މީދަލާއި، ނަގުލުންދާށި (އިސްކޯޕިއަން) އާއި الكلب العقور3273 އެވެ. އެއީ
3277 3276 3275 3274
ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަނެއު، މާލިކީ މަޒުހަބުގައި ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން ކައިޓު (احلهدأةه) ގެ ޅައުމުރުގެ ތަކެތި މެރުމާމެދު
އިޚުތިލާފުވެއެވެ. އައްނަފުރާވީ ވިދާޅުވިއެވެ. ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން ކައިޓު (احلهدأةه) ގެ ބޮޑެތި ތަކެތި މެރުން
ހުއްދަކަމާމެދު އިއްތިފާގު ވެއެވެ. ނަމަވެސް ޅައެއްޗެއް ނަމަ އިޚުތިލާފުވެއެވެ. އެ ދ ނީގެ އަސްލާއި ހަގީގީ
ސިފަތަކުގެ މައްޗަށް ރިއާޔަތް ކުރައްވާ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މެރުން ހުއްދައެވެ. ނަމަވެސް އެވަގުތު އެ
ދ ނީގެ ހަގީގަތަށް ރިއާޔަތް ކުރައްވާ ބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި މެރުން ހުއްދައެއްނުވެއެވެ. ސަބަބަކީ ދ ނީގެ އެ
3278
ވަގުތުގެ ހާލަތީ ޅަވުމުގެ ސަބަބުން މީހަކަށް ގެއްލުން ދިނުމުގެ ކުޅަދާނަކަން ނެތުމެވެ.
ދަލީލު:
3272ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން ކައިޓު (احلهدأةه) އަކީ އުދުހުމުގެ ޚާއްސަ ޤާބިލުކަމެއް ލިބިފައިވާ އަދި ވަގަށް ތަކެތި ދަމައިގަތުމުގެ
ގޮތުން ޚާއްސަ ހުނަރެއް ލިބިފައިވާ ޝިކާރަވެރި ދ ންޏެކެވެ. މިދ ނި މޮޅަތަކެތި ކާތީވެ "ތިމާވެށި ސާފުކުރާ" އެއްޗެއްގެ ގޮތުގައި
ވެސް ނަންދެވިފައިވެއެވެ. ބުއްދިވެރިކަމާއި ގާބިލުކަމުގެ ރޮގުން އެ ދ ންޏަކީ އޮސްޓްރޭލިއާގެ ވަލުތަކުގައި އަލިފާން
ރޯކުރުމަށްޓަކައި އަނދާޒާތުގެ ފަތްތައް އުފުލައި ޖަމާކޮށްދީ ހަދާ އަނިޔާވެރި ޖަނަވާރެއްވެސްމެއެވެ. އެދ ންޏަކީ މައްކާއާއި
މަދީނާގެ މުޤައްދަސް ސަރަޙައްދުގައިވެސް މަރާލުން ހުއްދަ ނުބައި މަޚްލ ޤެއްގެ ގޮތުގައި ނަބަވީ ރިވާޔަތްތަކުގައި
ފާހަގަކުރައްވާފައިވާ ދ ންޏެއް ވެސް މެއެވެ. https://ar.wikipedia.org/wiki))
3273الكلبالعقورއަކީ މީސްތަކުންނަށް ހަމަލާދޭ ކުއްތާއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ސިންގާގެ ހުރިހާ ވައްތަރުތަކާއި ސާރިދޯޅު ހިމޭކަމަށް
ގިނަ ދަންނަބޭކަލުން ދެކެލައްވައެވެ . ނަމަވެސް ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ އެއީ ކުއްތާތަކުގެ ތެރެއިން ހަމައެކަނި މީސްތަކުންނަށް
ހަމަލާދިނުމުގެ ސިފަ ހުންނަ ކުއްތާކަމަށެވެ. (فتح الباري البن حجر)39 /4
3274((اهلداية)) للمرغيناين)172/1(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)36/3(.
3275((الكايف يف فقه أهل املدينة)) البن عبد الرب)386/1(، ((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)366/2(، وينظر: ((الذخرية)) للقرايف)314/3(.
3276((اجملموع)) للنووي)333،334/7(، ((روضة الطالبني)) للنووي)146/3(.
3277((كشاف القناع)) للبهويت)439/2(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)314/3(.
3278((الفواكه الدواين)))821/2(.
743

ހ - عن عائشة رهضي هلا عنها، أ نَ النيَب صلَى هلا عليه وسلَم قال:)مخسُ فواسِقَ يقُتلحنَ يف الََْرمِ: الفأرةُ، والعقَربُ، والُْدَاَّي،
والغرابُ، والكلبُ العقَورُ(3279 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބިރުހީވާ ފަސް ޖަނަވާރެއް
މެރުން ހުއްދަވެ. އެއީ ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން احلهدأةه އާއި، ކާޅާއި، މީދަލާއި، ނަގުލުންދާށި (އިސްކޯޕިއަން)
އާއި الكلب العقور (މީސްތަކުންނަށް ހަމަލާދޭ ކުއްތާ) އެވެ.
ށ - عن عبدِ هِلا ب نِ عُمَرَ رضَِيَ هُلا عنهما قال: قالحت حفصةُ رضَِيَ هُلا عنها: قال رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم:)مخسٌ
من ال دَّوابِ ال حَرجََ على مَن قَتلَه نَّ: الغرابُ، والِْدَأةُ، والفأرةُ، والعقَربُ، والكلبُ العقَورُ(3280 މާތްاله އެ ދެ
ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޙަފުޞަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ.
ފަސްވައްތަރެއްގެ ޖަނަވާރެއް (އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ވެސް) މެރުމުގައި ކުށްފާފައެއްނެތެވެ. އެއީ ކާޅާއި، احلهدأةه
ނަމަކަށްކިޔުނު ދ ންޏާއި، މީދަލާއި، ނަގުލުންދާށި (އިސްކޯޕިއަން) އާއި الكلب العقور (މީސްތަކުންނަށް ހަމަލާދޭ
ކުއްތާ(އެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ގެއްލުންދޭ ޖަނަވާރުތައް މެރުމުގެ ހުކުން
ގެއްލުންދޭ ޖަނަވާރުތައް މެރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ސުންނަތް:
عن عائشة رهضي هلاعنها، أ نَ النيَب صلَى هلاعليه وسلَم قال:)مخسُفواسِقَ يقُتلحنَيف الََْرمِ: الفأرةُ، والعقَربُ، والُْدَاَّي، والغرابُ،
والكلبُ العقَورُ(3281 މާނައީ: މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ.
3279رواه البخاري (3314) واللفظ له، ومسلم (1198)
3280رواه البخاري (1828) واللفظ له، ومسلم (1199).
3281رواه البخاري (3314) واللفظ له، ومسلم (1198)
744

ހަމަކަށަވަރުން نيبއާ صلَى هلاعلْ يهوسلَم ހަދީސުކުރެއްވިއެވެ. އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބިރުހީވާ ފަސް ޖަނަވާރެއް
ه
މެރުން ހުއްދަވެ. އެއީ ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން احلهدأة އާއި، ކާޅާއި، މީދަލާއި، ނަގުލުންދާށި (އިސްކޯޕިއަން)
ه
އާއި الكلب العقور (މީސްތަކުންނަށް ހަމަލާދޭ ކުއްތާ) އެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނުގޮތް:
އެ ޙަދީޘްފުޅުގައި އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައި ބިރުހީވާ ފަސް ޖަނަވާރެއް މެރުމުގެ ހުއްދަދެވުމުން އެއީ އޭގެ ކޮންމެ
ގިންތިއަކުން، އެއަށްވުރެ ދަށުދަރަޖައިގެ ތަކެތެއްޗާއި މަތީގެ ތަކެތި މެރުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމުގެ އިޝާރާތެކެވެ.
އޭގެ ތެރޭގައި ބާޒުގެ ނަސްލުގެތެރެއިން احلهدأة (ކައިޓް) އާއި ކާޅުގެ ވާހަކަ ހިމެނުމުން އެއީ ބާޒުފަދަ ތަކެތި
ه
މެރުން ހުއްދަކަމަށް ލިބޭ އިޝާރަތެކެވެ. ނަގުލުންދާށި (އިސްކޯޕިއަން) ހިމެނުމުން އެއީ ހަރުފަފަދަ ވިލަލާތަކެތި
މެރުން ހުއްދަކަމަށް ލިބޭ އިޝާރަތެކެވެ. މިދާ ހިމެނުމުން އެއީ ގެއްލުން ހުރި ސ ފިތަށް މެރުން ހުއްދަކަމަށް
ލިބޭ އިޝާރަތެކެވެ. الكلبالعقور (މީސްތަކުންނަށް ހަމަލާދޭ ކުއްތާ) ހިމެނުމުން އެއީ ސިންގާފަދަ ޖަނަވާރުތައް
3282
މެރުން ހުއްދަކަމަށް ލިބޭ އިޝާރަތެކެވެ.
ދޭއް: އަލްއިޖުމާޢު
އިބުނުލްމުންޒިރު އިޖުމާޢު ނަގުލުކުރެއްވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އިޙުރާމުގައި ހުއްޓާ ވަލު ޖަނަވާރަކު
ޙައްޖުވެރިއަކަށް ހަމަލާދިނުމުން އެމީހަކު އޭތި މަރާލައިފި ނަމަ އެމީހަކަށް އެއްވެސް އަދަބެއް ނޯންނާނެކަމަށް
3283
ހުރިހާ ޢިލްމުވެރިން އެއްބަސްވެވަޑައިގަންނަވައެވެ.
ފަސްވަނަ ބަހުސް : ޝިކާރުކުރެވޭ ތަކެތިން ކެއުމުގެ ހުކުން
މި ބަހުސުގައި އެކުލެވިގެންވަނީ އަމިއްލަ ބޭނުމުގައި ކުރެވޭ ޝިކާރުގެ ހުކުމާއި އެހެން ބަޔަކަށް
ކާންދިމުމަށް ކުރެވޭ ޝިކާރުގެ ހުކުމާއި ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކި މީހެއްގެ ހުކުމެވެ.
3282((الشرح الكبري)) لشمس الدين ابن قدامة)303/3(.
3283((اإلمجاع)) (ص:)54
745

ފުރަތަމަ ކަފި : އަމިއްލަ ބޭނުމުގައި ކުރެވޭ ޝިކާރުގެ ހުކުން
އަމިއްލަ ބޭނުމުގައި ކުރެވޭ ޝިކާރެއް ނަމަ އެއިން ކެއުން ހަރާންވެގެންވެއެވެ. އެއީ މާލިކީ
3284 ޝާ 3286 3285 الظاهر 3287
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ. އަދި އެއީ داود يُّގެ ރައުޔު
ވެސް މެއެވެ. އިބުނުލްމުންޒިރު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއީ ޢަޠާއުއާއި މާލިކުއާއި އައްޝާފިޢީއާއި އަޙުމަދުއާއި
އިސްޙާޤުއާއި އަބ ޘައުރުގެ ރައުޔެވެ.3288 އިބުނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމާއަށް ޓަކައި ކުރާ ޝިކާރެއް ނަމަ
އެއިން ކެއުން ހަރާންވެގެންވެއެވެ. އެއީ ޢުޘްމާނު ބުނި ޢައްފާނުއާއި މާލިކުއާއި ޝާފިޢީގެ ރައުޔެވެ.3289
ދަލީލު: ސުންނަތް
ހ- ع اب عباَ سٍ رهضي هلا عنهما)عن ال صَّعبَ بنَ جثاَّمةَ اللَّيثيَّ أنه أهدى لرسول هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم محاراً وحشياًّ،
هن هن
وهو ابألبواءِ أو بودَّانَ، فردَّه عليه رسولُ هلا صلَّى هُلا عليه وسلَّم، فل ماَّ رأى ما يف وجحهِه، قال: إاَّن مل نَردَُّه عليك إاَّل أاَّن
حُرمٌُ(3290 މާނައީ: މާތް اله އެ ދެ ބަފައިކަލުންނަށް ރުއްސުންލެއްވި އިބުނު ޢައްބާސުގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އައްޞަޢަބު ބުނި ޖައްޘާމަތުއްލައިޘީ ކިޔުނު ބޭކަލަކު رسو ل ا لَّه
صلّى هلا علْ يهه وسلَم އަށް ވަހުޝީ ޙިމާރެއްގެ މަސް އެރުވިއެވެ. އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ހުންނެވީ އަބުވާ
ނަމަކަށްކިޔުނު (ނުވަތަ ވައްދާނު ނަމަކަށްކިޔުނު) ބިމުގައެވެ. ފަހެ އެމީހާގެ މ ނުމަތީގައި އުފެދުނު މޮޅިކަން
ދެކެވަޑައިގެފައި ހަދީސުފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެ އަނބުރާ ނުދިނީމުހެވެ. ނަމަވެސް
ތިމަންކަލޭގެފާނު މިހުންނެވީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައެވެ.
ށ - عن عبدِ هِلا ب نِ عامرِ ب نِ ربيعةَ قال:))رأيتُ عُثمانَ بنَ عفَّانَ رضَِيَ هُلا عنه ابلَعرحجِ يف يوم صائف، وهو حُمرمٌِ وقد غطَّى
3284 ((حاشية الدسوقي)))79-78/2(.
3285 ((اجملموع)) للنووي)324/7(.
3286 ((اإلنصاف)) للمرداوي)338/3(.
3287 ((اجملموع)) للنووي)324/7(.
3288 ((اإلشراف)))249/3(.
3289 ((الشرح الكبري)))289/3(.
3290رواه البخاري (1825)، ومسلم (1193).
746

وجهَه بقطيفةِأُرجوان، مث أُتَبلَححمِ صيد، فقال ألصحابه:كلُوا، قالوا: أال تَ كُلُأنت؟ قال: إيِنلس تُكهَيأَتِكم، إنََّّاصِيدَ منِ
أجلي(3291މާނައީ: ޢަބުދުاله ބުނި ޢާމިރު ބުނި ރަބީޢަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް اله
ރުއްސުންލެއްވި ޢުޘްމާނު ބުނި ޢައްފާނު الَعرحجِ ގައި (އެބަހީ، އަލްޢަރަޖު ނަމަކަށްކިޔުނު ބިމުގައި) ހ ނުކަން
ގަދަ ދުވަހެއްގައި ހުންނަވަނިކޮށް ތިމަންނަ ދެކުނީމެވެ. އެހިނދު ހުންނެވީ ރަތްކަންގަދަ ކެހެރި ރަޖާއަކުން
މ ނުފުޅު ހިޔާކުރައްވާގެންނެވެ. ދެން (ފަރިއްކޮޅަކަށް) ޝިކާރުކުރެވިފައިހުރި މަސްކޮޅެއް އެރުވުނެވެ. އެހިނދު
އަރިހުގައި ތިއްބެވި ބޭކަލުންނަށް ވިދާޅު ވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން އެއިން ފަރީކުޅުއްވާށެވެ. އެބޭކަލުން
ދެންނެވިއެވެ. ކަލޭގެފާނު އެއިން ފަރީނުކުޅައްވާނީ ހެއްޔެވެ؟ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަ މިހުރީ
ތިޔަބައިމީހުންނާ އެއް ހުކުމެއްގައެއްނ ނެވެ.)އެބަހީ، އަމިއްލަ ބޭނުމުގައި ކުރެވޭ ޝިކާރެއް ނަމަ އެއިން
ކެއުން ހަރާންވެގެންވެއެވެ.(ހަމަކަށަވަރުން އެ ޝިކާރުކުރެވިފައިވަނީ ތިމަންނައަށް ޓަކައެވެ.
ދެވަ ނަކަފި: އި ހު ރާ މު ގަ އިނުވާމހަ ކު އެ ހެ ނ ބަ ޔަކަ ށ ކާ ނދި މު މަ ށ ކު ރެވޭޝިކާ ރު ގެ ހު ކު ނ
އިހުރާމުގައި ނުވާ މީހަކު އެހެން ބަޔަކަށް ކާންދިމުމަށް ކުރެވޭ ޝިކާރުގެ ހުކުމަކީ ހުއްދަވުމެވެ. ޝަރުޠަކީ
އިހުރާމުގައި ހުރި މީހާގެ ބައިވެރިވުމެއް އެ ޝިކާރުކުރުމުގައި ނެތުމެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި3292 މާލިކީ
3293 ޝާ 3295 3294
މަޒުހަބާއި ފިޢީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
އެކެއް: ޤުރުއާން: (وَحُرِمَ علََيحكُمح صَيح دُ الَحرِب ماَ دُمحُتمح حُرُماً)3296 މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުން ، إحرامބަނދެގެން
ތިބިހާހިނދަކު، އެއްގަމު ޝިކާރަ ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް حرامކުރައްވާފައި ވެއެވެ.
3291 أخرجه مالك (515/3)، والشافعي يف))األم(((674/8)، والبيهقي(10015) صحح إسناده النووي يف))اجملموع(((268/7)،
واأللباين يف ((سلسلة األحاديث الصحيحة)))941/6(.
3292 ((شرح خمتصر الطحاوي)) للجصاص)565/2(، ((تبيني احلقائق)) للزيلعي و((حاشية الشليب)))68/2(.
3293((شرح خمتصر خليل)) للخرشي)372/2(.
3294((احلاوي الكبري)) للماوردي)779/4(.
3295((املغين)) البن قدامة)291/3(، ((كشاف القناع)) للبهويت)436/2(.
3296املائدة: 96
747

ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
އާޔަތުގައި ވަނީ ޝިކާރުކުރުމުގެ އަމަލު ހާރާންވުމުގެ ވާހަކައެވެ. ޝިކާރުކުރެވޭ ސ ފި ހަރާންވުމުގެ ވާހަކައެއް
3297
އާޔަތުގައިނުވެއެވެ.
ދޭއް: ސުންނަތް:
ށ - عن أيب قَتادةَ رضَِيَ هُلا عنه، قال:)كَّنا مع النبِ صلَّى هُلا عليه وسلَّم ابلقاحة وِمناَّ امُلححرِمُ، ومنا غرُي امُلححرمِِ، فرأيتُ
أصحايب يتَاءَوحنَ شيئاً، فنظَرح تُ، فإذا محارُ وح ش- يعين وَقَعَ سَوطُه- فقالوا: ال نُعينكَُ عليه بشَيء؛ إاَّن حمحُرمونَ، فَتناوَلُحته
فأخَ حذتُه، مث أتيتُ الْمارَمنِ وراءِأ كَمةَفعقََرحتُه، فأتيتُ به أصحايب، فقال بعضُهم: كُلُوا، وقال بعضُهم: ال تَ كُلُوا، فأتيتُ النبَّ
صلَّ ى هُلا عليه وسلَّم وهو أمامَنا، فسألُحته، فقال: كُلُوه؛ حاللٌ(3298 މާނައީ: މާތް اله ރުއްސުންލެއްވި އަބ
ޤަތާދާގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ތިމަންމެން)ހިޖުރައިން ހަވަނަ އަހަރު ޙުދައިބިއްޔާގެ
ހަނގުރާމައިގައި އުމުރާއަކަށް ތައްޔާރުވީ ހިނދު މުޝްރިކުންގެ ބަޔަކު ހަމަލާއެއް ދީފާނެކަމުގެ ޚަބަރު ލިބުމުން
رسو ل ا لَّه صلّى هلا علْ يهه وسلَم ފޮނުއްވެވި ލަޝްކަރަކާއެކު(އަލްޤާޙާގައި ތިބީމުއެވެ. ފަހެ ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން
ބައެއް ބޭކަލުން ތިއްބެވީ އިހުރާން ބަނދެގެންނެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ތިއްބެވީ)އަދި ތިމަންނަ ވެސް
ހުރީ(އިހުރާމަކާނުލައިއެވެ. ފަހެ ތިމަންމެންގެ ތެރެއިން ބައެއްބޭކަލުން އެއްޗަކަށް ލޯއަޅަން ފެށިއެވެ. އަދި
ތިމަންނަ ބަލާލިއިރު އެއީ ވަޙުޝީ ހިމާރެކެވެ. ދެން (ތިމަންނަ އޭތި ޝިކާރުކުރުމަށް ދަނިކޮށް) ތިމަންނަގެ
ޗާބ ކު (ބިމަށް) ވެއްޓިއްޖެއެވެ. އަދި ތިމަންނަ (އެ ނަގާދިނުމަށް އެދުމުން) ބައެއް ބޭކަލުން އިންކާރު
ކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ ބުންޏެވެ. ތިމަންނަމެން ކަލޭގެފާނަކަށް ތިކަމުގެ މައްޗަކަށް ވާގިވެރިކަމެއް ނުދޭހުށީމެވެ.
އެހެނީ ތިމަން މިތިބީ އިހުރާމުގެ ހާލަތުގައިކަމަށްވާތީއެވެ. ދެން ތިމަންނަ ބިމަށް ފައިބައިގެން އަމިއްލައަށް
އޭތި ނެގީމެވެ. ދެން ތިމަންނަ އޭތެ ޝިކާރުކޮށްގެން ގެނައީމެވެ. އެހިނދު)އޭގެ ހުކުމާމެދު އެބޭކަލުންގެ
މެދުގައި(ޚިޔާލު ތަފާތުވިއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއިންކާށެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ.
3297((تفسري ابن كثري)))200/3(.
3298رواه البخاري (1823) واللفظ له، ومسلم (1196).
748

އެއިން ނުކާށެވެ. ފަހެ ތިމަންނަ نيبއާ صلَى هلاعلْ يه وسلَمގެ އަރިހަށް ދިޔައީމެވެ. އަދި އެކަމާމެދު ސުވާލެއް
ه
ދެންނެވީމެވެ. ފަހެ ހަދީސްކުރެއްވިއެވެ. އެއިންކާށެވެ. އެ ހަލާލު ވެގެންވެއެވެ.
ތިނެއް: އެ ޝިކާރަކުރުމުގައި އިހުރާމުގައި ހުރި ހައްޖުވެރިޔާގެ އެއްވެސް ބައިވެރިވުމެއް ނެތެވެ. އެހީތެރިވުމެއް
ނެތެވެ. އަދި ޝިކާރަ ކުރެވުނީ އޭނާގެ ޙައްޤުގައެއްނ ނެވެ. އެހެންކަމުން އޭނާއަކަށް އެއިން ކެއުމަކަށް
3299
ހުރަހެއް ނާޅައެވެ.
ތިންވަނަ ކަފި : ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުން
މި ކަފިގައި ހިމެނޭނީ އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކު އިހުރާން ނުބަނދެހުރި މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް
މަގު ދެއްކުމުގެ ހުކުމާއި އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކު އެފަދަ އަނެއް އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކަށް
ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުމުގެ ހުކުމެވެ.
ފުރަތަމަ އަކުރު : އިހުރާމުހުރި މީހަކު އިހުރާމުގައި ނެތް މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުމުގެ ހުކުން
އެއީ ދަންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވާ މައްސަލައެކެވެ.
ފުރަތަމަ ޤައުލު: އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކު އިހުރާން ނުބަނދެހުރި މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު
ދައްކައިގެން ޝިކާރެއްކުރެވިއްޖެ ނަމަ ކައްފާދިނުން އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހާއަށް ލާޒިމުވެގެންވެއެވެ.
3301 3300
އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި ޙަންބަލީ މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު: ސުންނަތް:
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ޤަތާދާގެކިބައިން ރިވާވެފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގެ އެހެންރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ.
نيبއާ صلَى هلاعلْ يه وسلَم އެއްސެވިއެވެ. (هل منكم أحدٌ أمََره، أو أشارَإليه بشيء)3302 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ
ه
3299 ((الشرح املمتع)) البن عثيمني)149 /7(.
3300((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)68/3(، ((البحر الرائق)) البن جنيم)28/3(.
3301((اإلنصاف)) للمرداوي)336/3(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)288/3(.
3302جزء من حديث رواه البخاري (1824)، ومسلم (1196) واللفظ له.
749

ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކު އޭނާއަށް (ޝިކާރަކުރުމަށް) އަމުރުކުރިން ހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އޭނާއަށް އެކަމަށް
އިޝާރަތެއް ކުރިން ހެއްޔެވެ؟
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ޝިކާރަކުރުމަށް އިޝާރަތެއް ކުރުމަކީ ވެސް ހަރާންކަމެއްކަމަށެވެ. އެހެކަމަށްވާއިރު
3303
ޝިކާރަކުރުމަށް ދުލުން ބުނެފި ނަމަ ހަރާންވުން އައުލާކަން ބޮޑުވެގެންވާނެކަމަށެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކު އިހުރާން ނުބަނދެހުރި މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު
ދައްކައިގެން ޝިކާރެއްކުރެވިއްޖެ ނަމަ ކައްފާދިނުން އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހާއަށް ލާޒިމުވެގެންނުވެއެވެ.
3304
އެއީ ކުށެއްކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. ބެލެވޭނީ އެއީ ހެދުނު ގޯހެއްކަމަށެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި ޝާފިޢީ
3305
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ޤުރުއާން:
(فَجَزَاءٌ مِثحلُماَ قَ تلََ منَِ الَّن عَمِ)3306 މާނައީ: ފަހެ، އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ، قتلކުޅަ އެއްޗަކާ އެއްފަދަ އެއްޗެއް،
نعمސ ފީގެ ތެރެއިން ދިނުމެވެ .
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
3307
ޖަޒާ ގުޅިފައިއޮތީ ޝިކާރުކުރުމުގެ އަމަލާއެވެ. އެބަހީ ޝިކާރުކުރުމުގެ އަމަލެއްނެތް ނަމަ ޖަޒާއެއްނުވެއެވެ.
ދެވަނަ އަކުރު : އިހުރާމުގައިހުރި މީހަކު އިހުރާމުގައި ނެތް މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު ދެއްކުމުގެ ހުކުން
އެއީ ދަންނަބޭކަލުން ދެ ޤައުލަކަށް އިޚުތިލާފުކުރައްވާފައިވާ މައްސަލައެކެވެ.
3303(فتح القدير) للكمال ابن اهلمام)70/3(
3304((مواهب اجلليل)) للحطاب)258/4(، ((حاشية الدسوقي)))77/2(.
3305((احلاوي الكبري)) للماوردي)306/4(.
3306املائدة 95
3307((العناية شرح اهلداية)) للبابريت)69/3(، ((احلاوي الكبري)) للماوردي)307/4(.
750

ފުރަތަމަ ޤައުލު: މަގުދެއްކުމަކީ ކުށެއްކަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. ބެލެވޭނީ އެއީ ހެދުނު ގޯހެއްކަމަށެވެ.
ކުށްވެރިވާނީ ޝިކާރުކުރި މީހާ އެކަންޏެވެ. އެއީ މާލިކީ މަޒުހަބާއި3308 ޝާފިޢީ މަޒުހަބުގެ 3309 ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ޤުރްއާން:
(وَمَن قَ تلََهُ مِن كُم مُّتَعَمِدًا فَجَزَاءٌ مِثحلُ ماَ قَ تلََ منَِ الَّن عَمِ)3310 މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން قصد ގައި،
އެފަދަ ޝިކާރައެއް قتلކޮށްފިމީހާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ، އެމީހެއްގެ ޖަޒާއަކީ، قتل ކުޅަ އެއްޗަކާ އެއްފަދަ
އެއްޗެއް، نعمސ ފީގެ ތެރެއިން ދިނުމެވެ.
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
މާތްاله އަދަބު ކަނޑައަޅުއްވާފައިވަނީ ހަމައެކަނި ޤާތިލަށެވެ. އެހެން މީހެއްގެ މައްޗަކަށް ނ ނެވެ. އެއީ
3311
އެކަމުގައި އެހެން މީހަކު ނުހިމެނޭތީއެވެ.
ދެވަނަ ޤައުލު: އިހުރާން ބަނދެގެން ހުރި މީހަކު އިހުރާން ބަނދެގެންހުރި މީހަކަށް ޝިކާރުކުރުމަށް މަގު
ދައްކައިގެން ޝިކާރުކޮށްފި ނަމަ ދެ މީހުން ވެސް އެކުށް ސާބިތުވީއެވެ. އެއީ ޙަނަފީ މަޒުހަބާއި3312 ޙަންބަލީ
3313
މަޒުހަބުގެ ރައުޔެވެ.
ދަލީލު:
ސުންނަތް:
މާތްاله ރުއްސުންލެއްވި އަބ ޤަތާދާގެކިބައިން ރިވާވެފައިވާ އިސްވެދިޔަ ހަދީސުގެ އެހެންރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ.
3308((مواهب اجلليل)) للحطاب)258/4(، ((حاشية الدسوقي)))77/2(.
3309((اجملموع)) للنووي)330/7(.
3310املائدة 95
3311((اجملموع)) للنووي)330/7(.
3312((الفتاوى اهلندية)))250/1(.
3313((شرح منتهى اإلرادات)) للبهويت)543 /1(، وينظر: ((املغين)) البن قدامة)289/3(.
751

نيبއާ صلَى هلا علْ يهه وسلَم އެއްސެވިއެވެ. (هل منكم أحدٌ أمََره، أو أشارَ إليه بشيء)3314 މާނައީ: ތިޔަބައިމީހުންގެ
ތެރެއިން އެއްވެސް މީހަކު އޭނާއަށް (ޝިކާރަކުރުމަށް) އަމުރުކުރިން ހެއްޔެވެ؟ ނުވަތަ އޭނާއަށް އެކަމަށް
އިޝާރަތެއް ކުރިން ހެއްޔެވެ؟
ދަލީލު ނެގެވުނު ގޮތް:
ހަދީސުން ދަލާލަތުކޮށްދެނީ ޝިކާރަކުރުމަށް އިޝާރަތެއް ކުރުމަކީ ވެސް ބައިވެރިވުންކަމަށެވެ.
(ހައްޖުގެ ބައި ނިމުނީއެވެ.)
هެلاގ މަދަދާއި އެ އިލާހު ގެ ހެޔޮ ތައުފީގާއެކު މިއަޅާ ގަސްތުކުރި ހިސާބަށް ހައްޖާއި އުމުރާގެ އަޙުކާމުތައް
ލިޔެ ނިމުނީއެވެ.
رَبَّ ناَ تَقَبلَّح مِناَّۖ إِنكََّ أَنتَ السَّمِيعُ الحعلَيِمُ وَتُحب علََيحناَ إِۖنكََّ أَنتَ الَّت وَّابُ الَّرِحيمُ
وَصلََّى ا لََُّّ علََى سَيِدِاَن حَُم مدَّ وَعلََى آلِهِ وَصَ ححبِهِ وَسلَمِح تَسحليِماًكثريا دَائمِا إِلَ يَوحم الدين
عبد هلا فاروق إبراهيم
ރުފައިދާމަންޒިލް، ސ.ހިތަދ ގައި
06 ذوالقعدة 1447ހ / 23 އެޕުރީލް 2026މ.
10.55ގައި
3314 جزء من حديث رواه البخاري (1824)، ومسلم (1196) واللفظ له.
752

Published by :
B.I. D & D.A.D. Endowments
Research& Publication unit, Rufaidha manzil, S.Hithadhoo,
Addu city, 19020, Maldives.
Tel: 009606888032, 009609966330,
abdullafaroog@gmail.com / faroog@outlook.com

ބީ.އައި.ޑީ އަދި ޑީ.އޭ.ޑީ. އެންޑޯމެންޓްގެ މާނައަކީ ބޮޑުބޭބެއާގެ އިބްރާހީމް ދީދީއާއި ދޮންދިޔާގެ ފުޅާގެ އާމިނަތު ދީދީއަށް ނިސްބަތްވާ ވަގުފެވެ.

އެއްޗެއް ވަގުފުކުރެވޭނީ އެއިން އެ މީހަކަށް ދާއިމަން ދަރުމަތާއި ސަވާބު ލިބުން އުއްމީދުކޮށްގެންނެވެ. އަދި ވަގުފު ހިމެނެނީ صَدَقَةٍ جارِيَةِ (ހިނގަހިނގައި ހުންނަ ސަދަޤާތެއްގެ) ގޮތުގައެވެ. މިއާ ދަރުމަވަންތަ ވަރު ސަވާބާއި ދަރުމަ ލިބޭ އެއް ކަމަކީ ހިނގަހިނގައި ހުންނަ ސަދަޤާތެކެވެ. މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި أبوهُرَيْرَةَ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسُولُ الله صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم، حديث ކުރެއްވިއެވެ. އާދަމުގެ ދަރިޔާ މަރުވުމުން ތިންކަމެއް ފިޔަވައި އެ މީހާގެ އެންމެހައި އަމަލުތައް ކެނޑިގެން ހިނގައިދެއެވެ. އެއީ ހިނގަހިނގާ ހުންނަ صدقة އެކެވެ. ނުވަތަ ފައިދާ ލިބިދޭ علم އެކެވެ. ނުވަތަ صالح ދަރިއަކު އެ މީހަކަށް ކުރާ دعاء އެވެ. رواه مسلم.

މި ފޮތުގެ ވަގުފަކީ އެ ލިޔުނު މީހާއި އޭނާގެ މައިންބަފައިންނާއި އާއިލާއަށް ސަވާބާއި ދަރުމަ އެދިގެން ކުރެވޭ ވަގުފެކެވެ. އެހެންކަމުން އެއިން މަންފާއެއް ލިބިގަތް ކޮންމެ އަޚަކާއި އުޚުތެއްގެ ކިބައިން އަދަބުން އެދެނީ އެ މީހަކަށް ހެޔޮ دعاء ކޮށްދިނުމަށެވެ.

ޢަބްދުالله ފާރޫގު އިބްރާހީމް

ISBN: